INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

INSPIRATION FOR THE MODERN RESEARCHER

2024 №5

intereduglobalstudy.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific-theoretical and methodological journal

IE&GS

2992-9024

ISSN

2024 №5 ISSUE 5 ISSN 2992-9024

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
2024-yil, 5-son

BUXORO – 2024

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

UZB

Muassis: Buxoro davlat pedagogika instituti
Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2023-yil 08 avgust №-111889-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan
Bosh muharrir: Yadgarov Nodir Djalolovich, pedagogika fanlari doktori, professor
Jamoatchilik kengashi raisi:
Ma’murov Bahodir Baxshulloyevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat pedagogika instituti rektori

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2024 yil 31- yanvardagi 350-son qaroriga asosan pedagogika, psixologiya, san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati” ga kiritilgan

Jurnal 2023 yilda tashkil etilgan, 1 yilda 8 marta o‘zbek, rus va ingliz tillarida nashr etiladi

«INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» ilmiy-metodik jurnalidan ko‘chirib bosish tahririyatning roziligi bilan amalga oshiriladi

Tahririyat manzili:
200100, O‘zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Namozgoh ko‘chasi 24-uy,
E-mail:
pedagogicalperspective2023@gmail. com
Tel:+998(97) 300-34-00
Jurnal sayti:
intereduglobalstudy.com
Maqolada keltirilgan faktlarning to‘g‘riligi uchun muallif mas’uldir

TAHRIR HAY’ATI:

Dr.Ihsan Taktash, professor, Yildirim Boyazit nomidagi Anqara universiteti, Turkiya.

Tanirberganov Medeubek Jumataevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Qozog‘iston Pedagogika fanlari Akademiyasining akademigi, M. Auyezov Janubiy Qozog‘iston Universiteti, Qozog‘iston

Baydabekov Auez Kenesbekovich, t.f.d., professor, L.N. Gumilyov nomidagi Yevroosiyo milliy universiteti, Qozog‘iston

Chernikova Svetlana Mixaylovna, pedagogika fanlari doktori, professor, I.S. Turgenev nomidagi Oryol davlat universiteti, Rossiya

Tajixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Jo’rayev Husniddin Oltinboyevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Sharif Ramazanovich Baratov, psixologiya fanlari doktori, professor, Buxoro xorojiy tillar va psixologiya instituti, O‘zbekiston

Nazarov Akmal Mardonovich, psixologiya fanlari doktori (Dsc), professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Jabborov Xazrat Xusenovich, psixologiya fanlari doktori (Dsc), dotsent, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, O‘zbekiston

Saidova Mohinur Jonpo‘latovna, pedagogika fanlari doktori (Dsc), professor, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Qo‘ldoshev Rustambek Avezmurodovich, pedagogika fanlari doktori (Dsc), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Ergashov Mansur Yarashovich, Buxoro davlat pedagogika instituti professori, O‘zbekiston

Sayfullayeva Dilafro‘z Axmadovna, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Kamolov Iftixor Baxtiyorovich pedagogika fanlari doktori (Dsc), professor, Qarsi davlat universiteti, O‘zbekiston

Ochilov Farxod Egamberdiyevich, texnika fanlari nomzodi, dotsent, Qarshi davlat universiyeti, O‘zbekiston

Shovdirov Sunnat Aslanovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Navoiy davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Mas’ul kotib: **Mamurova Dilfuza Islomovna**, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Texnik muxarrir: **Davronov Ismoil Ergashevich**, dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Научно-теоретический и методический журнал

RU

Учредитель: Бухарский государственный педагогический институт

Журнал зарегистрирован Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан свидетельством №111889 от 08 августа 2023 года.

Главный редактор: Ядгаров Нодир Джалолович, доктор педагогических наук, профессор

Председатель Общественного совета: Мамуров Баходир Бахшуллоевич, доктор педагогических наук, профессор, ректор Бухарского государственного педагогического института

Журнал включен в список национальных изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора наук (DSc). Согласно решению Президиума ВАК РУз от 31 января 2024 г. №350. По направлении педагогики, психологии и искусствоведение

Журнал был основан в 2023 году и выпускается в год 8 раз на узбекском, русском и английском языках

Использование научно-методического журнала «INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» с согласия редакции

Адрес редакции:
ул. Намозгох 24, г. Бухара, Республика Узбекистан, 200100, E-mail: pedagogicalperspective2023@gmail. com
Tel: +998(97) 300-34-00
Сайт журнала: intereduglobalstudy.com

За достоверность информаций, представленных в статье ответственность, несет автор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Dr.Ихсан Токташ, профессор, Анкаринский университет имени Йылдырыма Беязыта, Турция

Танирбергенов Медеубек Жуматаевич, доктор педагогических наук, профессор, академик Академии педагогических наук Казахстана, Южно-Казахстанский университет им.М. Ауэзова, Казахстан

Байдабеков Ауезу Кенесбекович, д.т.н., пофессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Казахстан

Черникова Светлана Михайловна, доктор педагогических наук, профессор, Орловский государственный университет им. И.С.Тургенева, Россия.

Таджиходжаев Зокирходжа Абдусатторович, доктор технических наук, профессор, Узбекистан

Каххаров Сиддик Каххарович, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан

Олимов Ширинбой Шарофович, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан

Жураев Хусниддин Олтинбаевич, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан

Шариф Рамазанович Баратов, доктор психологических наук, профессор, Бухарский институт иностранных языков и психологии, Узбекистан

Назаров Акмал Мардонович, доктор психологических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан

Жаббаров Хазрат Хусенович, доктор психологических наук, доцент, Ташкентский государственный университет востоковедения, Узбекистан

Саидова Мохинур Жонпулатовна, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан

Кулдошев Рустамбек Авезмуродович, доктор педагогических наук, доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан

Эргашов Мансур Ярашович, профессор, Бухарского государственного педагогического института, Узбекистан

Сайфуллаева Дилафроз Ахмадовна, доктор философии педагогических наук (PhD), Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан

Камолов Ифтихор Бахтиёрович, доктор педагогических наук, профессор. Каршинский государственный университет, Узбекистан

Очилов Фарход Эгамбердиевич, кандидат технических наук, доцент Каршинский государственный университет, Узбекистан

Шовдиров Суннат Асланович, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Навоийский государственный педагогический институт, Узбекистан

Ответственный редактор: Мамурова Дилфуза Исломовна, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан

Технический редактор: Давронов Исмоил Эргашевич, доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Scientific theoretical and methodical journal

ENG

Founder: Bukhara State Pedagogical Institute
The journal was registered by the Agency of Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan with certificate
No. 111889 dated August 08, 2023

Editor-in-Chief: Yadgarov Nodir Djalolovich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor
Chairman of the Public Council: Mamurov Bakhodir Bakhshulloevich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Rector of the Bukhara State Pedagogical Institute

The journal is included in the list of national publications recommended for publishing the main scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), Doctor of Science (DSc). According to the decision of the Presidium of the Supreme (Higher) Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2024 No. 350. In the direction of pedagogy, psychology and art science

The journal was founded in 2023 and is published 8 times a yea in Uzbek, Russian and English.

Use of the scientific and methodological journal «INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» with the consent of the editorial board
Editorial address**:** st. Namozgokh 24, Bukhara, Republic of Uzbekistan, 200100, Email**:** pedagogicalperspective2023@gmail.com
Tel:+998(97) 300-34-00

Website of the journal: intereduglobalstudy.com
The information presented in the article. are the responsibility of the author for reliability

EDITORIAL TEAM:

Dr. Ihsan Toktash, professor, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey
Medeubek J. Tanirbergenov, doctor of pedagogical sciences, professor, Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan, M. Auezov South Kazakhstan University, Kazakhstan
Auyez Baidabekov, Dr.tech.s., professor, L.N. Gumilev Eurasian National University, Kazakhstan.
Svetlana M. Chernikova, doctor of pedagogical sciences, professor I.S. Turgenev, Oryol State University, Russia
Zokirxo'ja A. Tadjixodjayev, doctor of technical sciences, professor, Uzbekistan.
Siddiq Q. Qahhorov, doctor of pedagogical sciences, professor. Bukhara State University, Uzbekistan
Shirinboy Sh. Olimov, doctor of pedagogical sciences, professor, Bukhara State University, Uzbekistan
Khusniddin O. Juraev, doctor of pedagogical sciences, professor. Bukhara State University, Uzbekistan.
Sharif R. Baratov, doctor of psychological sciences, professor, Bukhara Institute of Foreign Languages and Psychology, Uzbekistan
Nazarov M. Akmal, doctor of psychological sciences, professor, Bukhara State University, Uzbekistan
Jabbartov Kh. Khazrat, doctor of psychological sciences (Dsc), associate professor, Tashkent State University of Oriental Studies, Uzbekistan
Mokhinur J. Saidova, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan
Rustamdek A. Kuldoshev, doctor of pedagogical sciences (Dsc), associate professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan
Mansur Y. Ergashov, professor, Bukhara State Pedagogical Institute, Uzbekistan.
Dilafroz A. Sayfullayeva, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), Bukhara State Pedagogical Institute, Uzbekistan.
Iftixor B. Kamolov, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Qarshi State University, Uzbekistan.
Farxod E. Ochilov, doctor of philosophy of technical sciences (PhD), Qarshi State University, Uzbekistan
Sunnat A. Shovdirov, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), Navoi State Pedagogical Instituti, Uzbekistan
Managing editor: Dilfuza I. **Mamurova**, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor. Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan.
Technical editor: Ismoil E. Davronov, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor. Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
UZB 2024, № 5

	13.00.00 – Pedagogika fanlari	
L. J. Yadgarova	Ta'limni raqamlashtirishning asosiy printsiplari, afzalliklari Va kamchiliklari	14–19
F. S. Sadikova	Raqamli texnologiyaga asoslangan ta’lim: ta’limning yangi davri	20–29
F. U. Toshpulatov	Umumta’lim maktablarida chizmachilik fanini chuqurlashtirib o‘rganish	30–37
M. Ro‘ziyeva T. Astanov	Inklyuziv metodologiyani takomillashtirish tasviriy san'at darslarida ta'lim boshlang'ich sinflar	38–45
X. A. Turayev, Sh. Y. Sattarov	Chizmachilik fanini innovatsion ta’lim texnologiyalari asosida o’qitish metodikasi	46–55
S. M. Umarova	O‘zbekiston respublikasi va buyuk britaniyada pedagogik madaniyat yo‘nalishlari	56-61
B. B. Ahrorov	O'zbekistonda eron diasporasi tarixi	62–66
S. Z. Jumayev	Kreativ fikrlashni rivojlantirishda nuklein kislotalar mavzusiga doir masalalardan foydalnish	67–74
P. M. Saidova	O‘qituvchi faoliyatida kasbiy deformatsiyaтning sabablari, rivojlanishi va salbiy oqibatlari	75–81
D. M. Daminova	Dars va darsdan tashqari mashg‘ulotlarda o‘quvchilarning matematik savoxonligini rivojlantirish yo‘llari	82–88
D. M. Ravshanov	Innovatsion yondashuv asosida talabalarda kreativ kompetentlikni rivojlantirishning uslubiy asoslari	89–99
A. A’zamqulov, Y. Anvarjon	Matematika fanini o‘qitishda innovatsion texnologiyalarning tutgan o‘rni	100–108
S. I. Pulatova, D. U. Eshmuratova	Yurish va nutqni tahlil qilishning ingliz tilida gapirishni yaxshilashga ta'siri	109–117
Z. M. Qurbonova	Talabalarda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni rivojlantirish tamoyillari. (mahmud az-zamaxshariyning “Atvoq Uz-Zahab” asari misolida)	118–123
I.I. Islomov	Talabalarga sport mashg‘ulotlarini o‘tish metodikasini takomillashtirish (oliy ta’lim tizimi misolida)	124–131
N. Xolmirzayev	Maktabgacha ta’lim guruhlarida to‘plam haqida tushuncha berish metodikasi	132–139
A. X. Xamidova	Molekulyar fizikani o‘qitishga doir materiallar tanlash prinsiplari	140–145
N. N. Donayeva	Axborot muhiti sharoitida talabalarda ma’naviy yetuklikni shakllantirishda mediakompetentlikning o‘rni	146–153
M. N. Bo‘ranova	Umumta’lim maktablarida ekologik xavfsizlik madaniyatini takomillashtirish	154–161
R. S. Xurramov	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarni fikrlashini xalq o‘yinlari orqali rivojlantirish metodikasi (ona tili darslari misolida)	162–167
Z. A. Izbosarova	Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirishning tarkibiy komponentlari	168–176
S. A. G 'aniyev	Boshlang‘ıch sınf o‘quvchıları uchun jısmonıy tarbıya darslarının ahamıyatı	177–182

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

O. E. Eshmuradov, A. X. To‘rayev	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini rivojlantirish	183–189
A. X. To‘rayev	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlarini takomillashtirishning didaktik imkoniyatlari.	190–196
M. X. Lutfillayev, A. A. Safarov	Oliy ta’lim muassasalarida matematik analiz fani o‘qitish metodikasini smart texnologiyalar asosida takomillashtirish	197–205
U. S. Qulmo‘minov	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish jarayonini modellashtirish metodikasi	206–213
S. N. Hazratkulova	Boshlang‘ich ta’limda shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim-tarbiya jarayonining muhim jihatlari	214–220
J. M. Panjiyev	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik tushunchalarni fanlararo izchillikda takomillashtirish	221–228
F. R. Jo‘rayev	O’quvchi yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlarning o‘rni	229–237
O. A. Tursunov	Ko‘pkari va ot sport o‘yinlarining Milliy urf-odat va an’analar bilan Aloqadorligi masalasi	238–248
B. X. Xamroyev	Qadimgi jamoaviy sport o’yinlarining Ildizlari va zamonaviy sport turlari Bilan mushtarak jihatlari	249–259
S. E. Usmanova	Boshlang'ich sinf o'quvchilarida qadriyatlarni ulug'lash ruhini shakillantirish	260–267
R. R. Imamkulov	Talabalarning pedagogik muloqotini tarbiyalash usullari	268–274
O. K. Mamatmurotov	Tanqidiy fikrlashning pedagogik aspektlari tanq Idiy fikrlashning pedagogik aspektlari	275–282
S. Niyozova	“Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi”ni amalga oshirishda “tarbiya” fanini ahamiyati	283–290
N. T. Boynazarova	Boshlang`ich sinf o`quvchilarida matematika savodxonlikni shakllantirish usullari	291–298
M. I. O’rinboyev	O’quvchilarning fizika fani haqidagi fikrlari, motivatsiyasi va darslarda qo’llaniladigan metakognitiv usullar	299–309
N. J. Yodgorov M. M. Badiyev	Texnik tafakkurini rivojlantirishda muhandislik grafikasi fanining o‘rni, o‘qitishdagi muammolar va ularning yechimi	310–318
D. B. Salimova	Gidravlik qurilishni tashkil etishini loyihalashtirishning muammolari hamda uning yechimining dolzarbligi	319–328
X. B. Norbo’tayev, G. Z. Muhammadiyeva	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishda kreativ yondashuvni takomillashtirish texnologiyasi	329–340
M. N. Doniyorov	Biologiyani o‘qitishda xalqaro baholash tadqiqotlari va uning o’ziga xos xususiyatlari	341-350
H. U. Sultanov Sh. H. Ramazonov	Ta'lim resurslarini raqamlashtirish metodologiyasi. Rivojlanish istiqbollari.	351-360
Sh. J. Boltayev	Axborot xavfsizligi asoslari: ma'lumotlar va tarmoqlarni kiber tahdidlardan himoya qilish	361-369
S. D. Pirnazarova I. S. Bagautdinova	Chet tillarini o’qitishda innovatsion yondoshuvlar	370-381
N. T. Kirboyeva	Talabada notiqlik kompetentlarini shakllantirish texnologiyasi	382-397

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

A. R. Shukurov X. F. Omonova	Perspektivada soyalar bajarish	398-411
Sh. T. Ibragimova	Institutsional yondashuv asosida bo`lajak o`qituvchilarda kasbiy madaniyatni shakllantirishning dolzarbligi	412-420
E. E. Rajabov	Ingliz tilida izchil yozishni rivojlantirish usullari	421-428
I. I. Saidov	Yoshlarda jismoniy harakat, malaka va ko‘nikmalarni shakllantirish bosqichlari va talablar	429-438
G. A. Kamolova	Maktabgacha ta’lim-tashkilotlarida ota-onalar bilan ishlashning shakl va metodlari.	439-446
	17.00.00 – San’atshunoslik	
M. B. Nurullayeva	Miniatyura san’atining tarixiga bir nazar	447-453
A. X. O’tayev	Xalq og’zaki ijodi tarixiy ildizlari	454-458
A. M. Ismanova	Qo‘g‘irchoq teatrlari orqali maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarining insonparvarlik fazilatlarini shakllantirish	459-468
A. F. Xayriddinova	Madaniyat va san’at sohasidagi muammolar va ularga tegishli ba’zi yechimlar	469–476
H. O‘. Xusanov	O‘zbekistonda xonandalik faoliyatini rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlari	477–485
Z. Sh. Komilxo‘jayev	Madaniy marketing strategiyalarining ahamiyati	486–493
F. Ahmedov	Muzeylarda turizimni tutgan o’rni va uni rivojlantirish	494–505
F. M. Xolmirzayeva	Bolalar musiqiy folklori raqslardagi ritmik harakatlarning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish	506–512
R. K. Yusupova	Madaniyat va san’at sohasida innovasion jarayonlarning tutgan o‘rni	513–519
D. A. Djamalova	Yoshlarga musiqa bilimini o‘rganishning xorijiy tajribalari.	520–529
	19.00.00 – Psixologiya fanlari	
M. B. Jumabaueva	Psixik buzilishlar-o‘smirlik davri muammosi sifatida	530–536
K. Axmedova	Yoshlarda liderlik qobiliyatini shakllantirishning psixologik usullari	537–543
K. Xo‘shboqov	Shaxslararo munosabatlarda nizoning o‘rni	544–551
A. A. G’aybullayev	Yoshlarni milliy qadryatlarga yo’nalganligining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari.	552–563
G. A. Kamilova	Paramerik janrlar vositasida ekologik madaniyatni shakllantirishda psixologik yondashuv	564-573
G’.E. Eshmatov	Jismoniy tarbiya va sportning talabalar xulqiy fazilatlarini shakllantirishdagi psixologik ta’sirini baholash	574-580

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Научно-теоретический и методический журнал
RU 2024, № 5

13.00.00-Педагогические науки		
Ядгарова Л. Ж.	Основные принципы, преимущества и недостаткицифровизации образования.	14–19
Садикова Ф. С.	Образование на основе цифровых технологий: новая эра образования.	20–29
Тошпулатов Ф. У.	Углубленное изучение черчения в средней школе.	30–37
Рузиева М. Астанов Т.	Совершенствование методологии инклюзивное образования на уроках изобразительного искусства в начальных классах.	38–45
Тураев Х. А. Сатторов Ш. Ю.	Методика обучения черчению на основе инновационных образовательных технологий.	46–55
Умарова С. М.	Направления педагогической культуры в республике узбекистан и великобритания.	56-61
Ахроров Б. Б.	История иранской диаспоры в Узбекистане.	62–66
Жумаев С. З.	Использование вопросов по теме нуклеинового кислота в развитии творческого мышления.	67–74
Саидова П. М.	Причины, развитие и негативные последствия профессиональных деформаций в деятельности педагога.	75–81
Даминова Д. М.	Пути развития математической грамотности учащихся на уроках и внеучебной мероприятиях.	82–88
Равшанов Д. М.	Методические принципы развития творческой компетентности студентов на основе инновационного подхода.	89–99
Азамкулов А. Анварджон Ю.	Роль инновационных технологий в обучении математике.	100–108
Пулатова С. И. Эшмуратова Д. Ю.	Влияние анализа походки и разговоров на улучшение владения английским языком.	109–117
Курбонова З. М.	Принципы развития духовно-нравственных качеств у учащихся (”атвок уз-захаб " махмуда аз-замахшари пример работы.	118–123
Исломов И. И.	Совершенствование методики проведения спортивной подготовки студентов (на примере системы высшего образования).	124–131
Холмирзаев Н.	Методика формирования представления о наборе в дошкольных группах.	132–139
Хамидова А. Х.	Принципы отбора материалов для преподавания молекулярной физики.	140–145
Донаева Н. Н.	Роль медиакомпетенции в формировании духовной зрелости студентов в информационной среде.	146–153
Буронова М. Н.	Совершенствование культуры экологической безопасности в общеобразовательных школах.	154–161
Хуррамов Р. С.	Методика развития мышления младших школьников через народные игры (на примере уроков родного языка).	162–167

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

Избосарова З. А.	Структурные компоненты развития коммуникативных навыков будущих учителей начальных классов.	168–176
Ганиев С. А.	Насколько важны уроки физического воспитания для учащихся начальной школы.	177–182
Эшмурадов О. Э. Тораев А. Х.	Развитие навыков здорового образа жизни у учащихся начальных классов.	183–189
Тораев А. Х.	Дидактические возможности совершенствования возможностей формирования навыков здорового образа жизни у учащихся начальных классов.	190–196
Лутфиллаев М. Х. Сафаров А. А.	Совершенствование методики преподавания математического анализа в высших учебных заведениях на основе смарт-технологий.	197–205
Қўлмуминов У. С.	Методология моделирования процесса формирования навыков творческого мышления у учащихся начальных классов.	206–213
Ҳазраткулова Ш. Н.	Бажные аспекты личности ориентированного образовательного процесса в начальном образовании.	214–220
Панжиев Ж. М.	Совершенствование экологических представлений у учащихся начальных классов в междисциплинарном согласии.	221–228
Джораев Ф. Р.	Роль национальных ценностей в образовании студентов.	229–237
Турсунов О. А.	Вопрос связи копкари и конных спортивных игр с национальными обычаями и традициями.	238–248
Хамроев Б. Х.	Общие черты древних командных игр и современных видов спорта.	249–259
Усманова С. Э.	Формирование ценностного духа у учащихся начальных классов.	260–267
Имамкулов Р. Р.	Методы обучения педагогической коммуникации студентов.	268–274
Маматмуратов О. К.	Педагогические аспекты критического мышления.	275–282
Ниёзова С.	Значение науки «образование» в реализации «концепции непрерывного духовного образования.	283–290
Бойназарова Н. Т.	Методика формирования математической грамотности у учащихся младших классов.	291–298
Уринбоев М. И.	Мнения студентов о физике, мотивации и метакогнитивных методах, используемых на уроках.	299–309
Ядгаров Н. Ж. Бадиев М. М.	Роль инженерной графики в развитии технического мышления, проблемы преподавания и их решения.	310–318
Салимова Д. Б.	Проблемы проектирования организации гидравлического строительства и его необходимость решения.	319–328
Норботаев Х. Б. Мухаммадиева Г. З.	Технология совершенствования креативного подхода в формировании экологической культуры у учащихся начальных классов.	329–340
Дониёров Н.	Международное оценочное исследование в преподавании биологии и его особенности.	341-350
Султонов Х. У. Рамазонов Ш. Х.	Методология цифровизации образовательных ресурсов. Перспективы развития.	351-360

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

Болтаев Ш. Дж.	Основы информационной безопасности: защита данных и сетей от киберугроз.	361-369
Пирназарова С. Д. Багаутдинова И. С.	Инновационные подходы к обучению иностранным языкам.	370-381
Кирбоева Н. Т.	Технология формирования пубично-язычных компетенций у студента.	382-397
Шукуров А. Р. Омонова Х. Ф.	Выполнение теней перспективе.	398-411
Ибрагимова Ш. Т.	Значение формирования профессиональной культуры будущих учителей на основе институционального подхода.	412-420
Ражабов Э. Э.	Способы обеспечить связность в письменной работе на английском языке.	421-428
Саидов И. И.	Этапы и необходимости физической активности, формирования компетенций и навыков у молодежи.	429-438
Камолова Г. А.	Формы и методы работы с родителями в дошкольных образовательных учреждениях.	439-446
	17.00.00-Искусствоведение	
Нуруллаева М. Б.	Взгляд на историю искусства миниатюры.	447-453
Утаев А. Х.	Исторические корни устного народного творчества.	454-458
Исманова А. М.	Формирование человечественности учащихся школьной образовательной организации через кукольный театр.	459-468
Хайриддинова А. Ф.	Проблемы в сфере культуры и искусства и пути их решения.	469–476
Хусанов Х. У.	Особенности развития певственной деятельности в Узбекистане.	477–485
Комилходжаев З. Ш.	Важность стратегий культурного маркетинга.	486–493
Ахмедов Ф.	Место туризма в музеях и его развитие.	494–505
Холмирзаева Ф. М.	Совершенствование педагогических механизмов ритмических движений в детских музыкальных фольклорных танцах.	506–512
Юсупова Р. К.	Роль инновационных процессов в сфере культуры и искусства.	513–519
Джамалова Д. А.	Зарубежный опыт обучения музыке молодежи.	520–529
	19.00.00 – Психологические науки	
Джумабаева М. Б.	Психические расстройства-как проблема подросткового периода.	530–536
Ахмедова Д. К.	Психологические методы формирования лидерских навыков у молодежи.	537–543
Хушбоков К.	Роль конфликта в межперсональных отношениях.	544–551
Гайбуллаев А. А.	Социально-психологическая характеристика ориентации молодежи на национальные ценности.	552–563
Камилова Г. А.	Психологический подход к формированию экологической культуры средствами паремических жанров	564-573
Эшматов Г.Э.	Оценка влияния занятий физической культурой и спортом на формирование личностных качеств студентов	574-580

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific theoretical and methodical journal
ENG 2024, № 5

	13.00.00-Pedagogical sciences	
Lola J. Yadgarova	The main principles, advantages and disadvantages of digitalization of education.	14–19
Firuza S. Sadikova	Education based on digital technology: a new era of education.	20–29
Fakhriddin U. Toshpulatov	In-depth study of drawing in secondary school.	30–37
Mekka Ruzieva Tolib Astanov	Improvement of inclusive methodology education in fine arts classes primary classes.	38–45
Khumoyiddin A. Turayev Shavkat Y. Sattarov	Methodology of drawing science teaching on the base of innovative educational technologies.	46–55
Sitora M. Umarova	Areas of pedagogical culture in the republic of uzbekistan and the United Kingdom.	56–61
Ahrorov B. Botir	The history of the Iranian diaspora in Uzbekistan.	62–66
Sirojiddin Z. Jumayev	The use of questions on the topic of nucleic acids in the development of creative thinking.	67–74
Saidova M. Parvina	Auses, development and negative consequences of professional deformation in teacher's activity.	75–81
Daminova M. Dilbar	Ways to develop mathematical literacy of students in classes and extra-curricular activities.	82–88
Ravshanova M. Dilshod	Methodological principles for developing students' creative competence based on an innovative approach.	89–99
Akhtamkul Azamkulov Anvarjon Yusupov	The role of innovative technologies in mathematics teaching.	100–108
Sarvinoz I. Pulatova Dildora U. Eshmurotova	The impact of walk and talk analysis on improving english speaking.	109–117
Zebiniso M. Qurbonova	The principle of the development of spiritual and moral qualities is being studied ("Atvok Uz-Zahab" by mahmoud Az-Zamakhshari is an example of work).	118–123
Ilyosjon I. Islomov	Improving the methods of conducting sports training for students (Using the example of the higher education system).	124–131
Nomoz Xolmirzayev	The methodology of forming an idea of recruitment in preschool groups.	132–139
Aziza X. Xamidova	Principles of material selection for the teaching of molecular physics.	140–145
Nozimaxon N. Donayeva	The role of media competence in forming spiritual maturity in students in the information environment.	146–153
Marg‘uba N. Bo‘ranova	Improving the culture of environmental safety in secondary schools.	154–161
Rustam S. Xurramov	Methods of developing the thinking of younger schoolchildren through folk games (using the example of native language lessons).	162–167
Zuxro A. Izbosarova	Structural components of the development of communication skills of future primary school teachers.	168–176

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

Suxrob A. Ganiyev	How important is physical education lessons for primary school students.	177–182
Eshmuradov E. Olmosbek Toraev A. Kholmominovich	Development of healthy lifestyle skills in primary class students.	183–189
Toraev A. Kholmominovich	Didactic opportunities for improving the ability to develop healthy lifestyle skills among primary school students.	190–196
Maxmud X. Lutfillayev Abbos A. Safarov	Improving the methodology of teaching mathematical analysis in higher education institutions based on smart technologies.	197–205
Uralboy S. Qo'lmuminov	Methodology of modeling the process of forming creative thinking skills of primary class students.	206–213
Shoira N. Hazratkulova	Important aspects of person-oriented educational process in primary education.	214–220
Jo'raqul M. Panjiyev	Improvement of ecological concepts in primary class students in interdisciplinary consistency.	221–228
Feruz R. Joraev	The role of national values in student education.	229–237
Daminova M. Dilbar	The issue of the connection between kokpari and equestrian sports games with national customs and traditions.	238–248
Behruz X. Xamroyev	Common features of ancient team games and modern sports.	249–259
Sabohat E. Usmanova	Forming the spirit of values in primary class students.	260–267
Ruslan R. Imamkulov	Methods of educational pedagogical communication of students.	268–274
Kamol O. Mamatmurotov	Pedagogical aspects of critical thinking.	275–282
Niyazova Safia	The importance of the science of "education" in implementing the "concept of continuous spiritual education.	283–290
Boynazarova T. Nilufar	Methods for developing mathematical literacy in primary school students.	291–298
Mukhammadzokhir I. Urinboev	Students opinions about physics, motivation and metacognitive methods used in the lessons.	299–309
Nodir J. Yadgarov Maxmud M. Badiyev	The role of engineering graphics in the development of technical thinking, issues in teaching, and their solutions.	310–318
Dildora B. Salimova	Problems of designing the organization of hydraulic construction and its need for solutions.	319–328
Xo'shboq B. Norbo'tayev Gulnoza Z. Muhammadiyeva	Technology for improving creative approaches in forming ecological culture among primary school students.	329-340
Mukhiddin N. Donyorov	International assessment research in teaching biology and its specific features.	341-350
Humoyun U. Sultonov Shukrullo Kh. Ramazonov	Methodology of digitalization of educational resources. Development prospects.	351-360
Sherzod J. Boltaev	Information Security Fundamentals: Protecting Data and Networks from Cyber Threats.	361-369.
Sevara D. Pirnazarova Ilmira S. Bagautdinova	Innovative approaches to teaching foreign languages.	370-381

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

Norgul T. Kirboyeva	Technology of formation of public speaking competences in student.	382-397
Avaz R. Shukurov Khosiyat F. Omonova	Casting shadows in perspective.	398-411
Shakhnoza T. Ibragimova	The effectiveness of forming professional culture in future teachers based on the institutional approach.	412-420
Eldor .E. Rajabov	The ways to produce coherent writing in English.	421-428
Izzatillo I. Saidov	Stages and needs of physical activity, formation of competencies and skills in youth.	429-438
Gavhar A. Kamolova	'Forms and Methods of Working with Parents in Preschool Educational Institutions.	439-446
	17.00.00-Art history	
Mexriniso B. Nurullayeva	A look at the history of miniature art.	447-453
Asror Kh. O'tayev	Historical roots of folk oral creativity.	454-458
Azizakhon M. Ismanova	Formation of humanity characters of school educational organization students through puppet theater.	459–468
Asal F. Xayriddinova	Problems in the field of culture and art, and some solutions to them.	469–476
Khusanov Kh. Urinovich	Specific characteristics of the development of singing activity in Uzbekistan.	477–485
Komilxujayev Z. Shuhratovich	The importance of cultural marketing strategies.	486–493
Farrux Ahmedov	The place of tourism in museums and its development.	494–505
Feruza M. Kholmirzayeva	Improvement of pedagogical mechanisms of rhythmic movements in children's musical folk-lore dances.	506–512
Yusupova K. Rakhima	The role of innovation processes in the field of culture and art.	513–519
Jamalova A. Dildora	Foreign experience of teaching music to youth.	520–529
	19.00.00 – Psychological sciences	
Manzura B. Dzhumabaeva	Mental disorders as a problem of adolescence.	530–536
Dilnora K. Axmedova	Psychological methods of forming leadership skills in youth.	537–543
Kamoliddin Xo'shboqov	The role of conflict in interpersonal relations	544–551
Azam A. Gaibullaev	Social-psychological characteristics of youth orientation to national values.	552–563
Gulmira A. Kamilova	Psychological approach to the formation of ecological culture by means of paremic genres	564-573
Ghairat E. Eshmatov	Assessment of the impact of physical education and sports on the formation of personal qualities of students	574-580

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

TA'LIMNI RAQAMLASHTIRISHNING ASOSIY PRINTSIPLARI, AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI

© L.J. Yadgarova[1]✉
[1]Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ta’lim resurslarini raqamlashtirish-bu zamonaviy ta’lim sohasida tobora ko‘proq qo‘llaniladigan jarayon. Ta’lim sifatini va ta’lim resurslarining mavjudligini yaxshilash uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishga asoslangan. Ushbu maqolada biz ta’lim resurslarini raqamlashtirishning bir necha usullarini va ularning amaliy qo‘llanilishini ko‘rib chiqamiz.

MAQSAD: ta’lim resurslarini raqamlashtirish-bu zamonaviy ta’lim sohasida tobora ko‘proq qo‘llaniladigan jarayon. Ta’lim sifatini va ta’lim resurslarining mavjudligini yaxshilash uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishga asoslangan. Ushbu maqolada biz ta’lim resurslarini raqamlashtirishning bir necha usullarini va ularning amaliy qo‘llanilishini ko‘rib chiqamiz.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot miqdoriy va sifatli tadqiqotlarni birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi. Materiallarga kurs dasturlari, o'quv rejalari, onlayn o'quv platformalari va baholash vositalari kiradi. Usullar talabalar va o'qituvchilarning so'rovlarini, amaliy mashg'ulotlarni kuzatishni va talabalarning faoliyati ma'lumotlarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ta'lim resurslarini raqamlashtirishning ushbu usullarini amaliy qo'llash allaqachon samarali ekanligi isbotlangan. Ular ta'lim olish imkoniyatini oshirishga, talabalarning motivatsiyasini oshirishga va o'quv jarayonini boyitishga imkon beradi. Bundan tashqari, raqamlashtirish vaqt va resurslarni tejaydi, chunki ko'plab vazifalarni onlayn tarzda bajarish mumkin. Natijada, ta'lim yanada zamonaviy, qiziqarli va zamonaviy dunyo talablariga moslashadi.

XULOSA: onlayn o'yinlar va simulyatsiyalar. Ko'nikmalarni mashq qilish, o'rganish elementlari bilan o'ynash, ish sharoitlarini simulyatsiya qilish uchun virtual muhit. Interaktiv kvizlar va testlar. Qiyinchilik darajalari o'rtasida almashinish, tezkor fikr-mulohazalar, talabaning bilim darajasiga moslashish.

Kalit so'zlar: raqamlashtirish, ta'lim, o'qitish sifati, interaktivlik, multimedia texnologiyalari.

Iqtibos uchun: Yadgarova L. J. Ta'limni raqamlashtirishning asosiy printsiplari, afzalliklari va kamchiliklari. // Inter education & global study. 2024. №5. B. 14–19.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ, ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

© Л.Ж. Ядгарова[1]✉
[1]Бухарский государственный университе, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: цифровизация образовательных ресурсов — это процесс, который все чаще применяется в современной образовательной сфере. Он основан на использовании информационных и коммуникационных технологий для улучшения качества образования и доступности образовательных ресурсов. В данной статье мы рассмотрим несколько методов цифровизации образовательных ресурсов и их практическое применение.

ЦЕЛЬ: цифровизация образовательных ресурсов — это процесс, который все чаще применяется в современной образовательной сфере. Он основан на использовании информационных и коммуникационных технологий для улучшения качества образования и доступности образовательных ресурсов. В данной статье мы рассмотрим несколько методов цифровизации образовательных ресурсов и их практическое применение.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании используются смешанные методы, сочетающие количественные и качественные исследования. Материалы включают программы курсов, учебные планы, онлайн-платформы обучения и инструменты оценки. Методы включают опросы студентов и преподавателей, мониторинг практических занятий и анализ данных об успеваемости учащихся.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: практическое применение этих методов оцифровки образовательных ресурсов уже доказало свою эффективность. Они позволяют повысить доступность образования, повысить мотивацию учащихся, обогатить учебный процесс. Кроме того, оцифровка экономит время и ресурсы, поскольку многие задачи можно выполнять онлайн. В результате образование становится более современным, интересным и адаптированным к требованиям современного мира.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: онлайн игры и симуляции. Виртуальная среда для отработки навыков, игры с элементами обучения, моделирования условий труда. Интерактивные викторины и тесты. Переключение между уровнями сложности, быстрая обратная связь, адаптация к уровню знаний ученика.

Ключевые слова: цифровизация, образование, качество обучения, интерактивность, мультимедийные технологии.

Для цитирования: Ядгарова Л.Ж. Основные принципы, преимущества и недостаткицифровизации образования. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 14–19.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

THE MAIN PRINCIPLES, ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF DIGITALIZATION OF EDUCATION

© Lola J. Yadgarova[1]✉
[1]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: digitalization of educational resources is a process that is increasingly being applied in the modern educational field. It is based on the use of information and communication technologies to improve the quality of education and the availability of educational resources. In this article, we will consider several methods of digitalization of educational resources and their practical application.

AIM: digitalization of educational resources is a process that is increasingly being applied in the modern educational field. It is based on the use of information and communication technologies to improve the quality of education and the availability of educational resources. In this article, we will consider several methods of digitalization of educational resources and their practical application.

MATERIALS AND METHODS: the study uses mixed methods combining quantitative and qualitative research. Materials include course programs, curricula, online learning platforms, and assessment tools. The methods include surveys of students and teachers, monitoring of practical classes, and analysis of student academic performance data.

DISCUSSION AND RESULTS: the practical application of these methods of digitization of educational resources has already proved its effectiveness. They make it possible to increase the accessibility of education, increase the motivation of students, and enrich the educational process. In addition, digitization saves time and resources, since many tasks can be performed online. As a result, education becomes more modern, interesting and adapted to the requirements of the modern world.

CONCLUSION: online games and simulations. A virtual environment for practicing skills, playing with learning elements, and modeling working conditions. Interactive quizzes and tests. Switching between difficulty levels, quick feedback, adaptation to the student's level of knowledge.

Key words: digitalization, education, quality of education, interactivity, multimedia technologies.

For citation: Lola J. Yadgarova. (2024) 'The main principles, advantages and disadvantages of digitalization of education', Inter education & global study, (5), pp. 14–19. (In Uzbek).

Zamonaviy dunyoda ta'lim shaxs va jamiyat rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi va yangi imkoniyatlarning paydo bo'lishi bilan o'quv jarayonini raqamlashtirish zarurati tug'iladi. Ta'limni raqamlashtirish-bu ta'lim sifatini yaxshilash va ta'lim olish imkoniyatini oshirish uchun raqamli texnologiyalar va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

resurslardan foydalanishga o'tish jarayoni. Ushbu maqolaning maqsadi ta'limni raqamlashtirish metodologiyasini, uning asosiy printsiplari, afzalliklari va kamchiliklarini ko'rib chiqish, shuningdek kelajakda rivojlanish istiqbollarini aniqlashdir.

Ta'limni raqamlashtirish-bu ta'lim sifatini yaxshilash va onlayn resurslar va interaktiv o'quv materiallari orqali bilimga kirishni ta'minlash uchun raqamli texnologiyalardan foydalanish jarayoni. Ta'limni raqamlashtirishning asosiy printsiplari, afzalliklari va kamchiliklari va kelajakda rivojlanish istiqbollari:

Ta'limni raqamlashtirishning asosiy tamoyillari: 1. Mavjudligi. Ta'lim resurslari va Internet orqali o'rganish imkoniyatlarini taqdim etish, bu esa ta'limni keng doiradagi odamlar uchun qulayroq qiladi. 2. Interaktivlik. Talabalarning faol ishtirokini rag'batlantiradigan va materialni yaxshiroq o'zlashtirishga yordam beradigan interaktiv o'quv materiallari va platformalardan foydalanish. 3. Shaxsiylashtirish. Texnologiya va tahlil orqali har bir talabaning individual ehtiyojlari va bilim darajalariga o'rganishni moslashtirish. 4. Moslashuvchanlik. Materiallarni o'rganish va topshiriqlarni qulay vaqt va joyda bajarish qobiliyati, bu ayniqsa masofadan o'qitish va o'z-o'zini o'qitish rejimida o'qitish uchun juda muhimdir.

Ta'limni raqamlashtirishning afzalliklari: 1. Mavjudligi. Ta'lim resurslari turli mintaqalar va ijtimoiy guruhlardagi odamlar uchun mavjud bo'lib, ta'limning inklyuzivligiga hissa qo'shadi. 2. Interaktivlik va jalb qilish. Interfaol o'quv materiallari va platformalar materialni chuqurroq tushunishga yordam beradi va talabalarning motivatsiyasini oshiradi. 3. Samaradorlik. Raqamli texnologiyalar o'quv jarayonlarini optimallashtirish, talabalar faoliyati tahlilini va ta'lim dasturlari samaradorligini oshirishga imkon beradi. 4. Moslashuvchanlik va qulaylik: talabalar qulay vaqtda o'rganishlari mumkin, o'qituvchilar esa tinglovchilarning ehtiyojlariga mos ravishda o'quv materiallarini yaratish va moslashtirish imkoniyatiga ega.

Ta'limni raqamlashtirishning kamchiliklari: 1. Texnologiyalarga teng bo'lmagan kirish. Internet va kompyuterlarga teng bo'lmagan kirish kam ta'minlangan talabalar uchun muammo tug'dirishi mumkin. 2. Tarkibning sifati etarli emas. Sifatsiz yoki tekshirilmagan o'quv materiallari o'rganishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. 3. Shaxsiy aloqaning yo'qligi. Masofaviy o'qitishda o'qituvchilar va talabalar o'rtasida shaxsiy aloqalar etarli bo'lmasligi mumkin, bu esa materialni motivatsiya va tushunish darajasini pasaytirishi mumkin.

Kelajakda rivojlanish istiqbollari: 1. Sun'iy intellektdan (AI) foydalanish. Sun'iy intellektni rivojlantirish shaxsiylashtirilgan ta'lim dasturlarini yaratishga va o'quvchilarga o'quv jarayonida yordam berishga imkon beradi. 2. Virtual va kengaytirilgan haqiqat. VR va AR-ni ta'limda qo'llash virtual laboratoriyalar yoki mashg'ulotlar kabi interaktiv o'quv muhitlarini yaratishga imkon beradi. 3. Ko'proq interaktivlik va moslashuvchanlik. Yangi texnologiyalar va platformalarning rivojlanishi yanada interaktiv va moslashuvchan o'quv materiallari va kurslarini yaratishga imkon beradi. 4. Onlayn ta'limning tobora ommalashib borishi. Har yili onlayn ta'lim tobora ommalashib boradi va keng tarqalgan bo'lib, umuman ta'lim tizimining qiyofasini o'zgartiradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Ta'limni raqamlashtirish zamonaviy ta'limning ajralmas qismidir va uning rivojlanishi talabalar va o'qituvchilarning texnologiyalari va ehtiyojlari rivojlanishi bilan davom etadi.

Onlayn kurslar va platformalar. Raqamlashtirishning eng mashhur usullaridan biri bu onlayn kurslarni yaratish va masofaviy o'qitish uchun maxsus platformalardan foydalanishdir. Bunday kurslar va platformalar o'quvchilarga o'zlari uchun qulay vaqt va tezlikda ta'lim olish imkonini beradi. Shuningdek, ular dunyoning istalgan nuqtasidan ta'lim materiallariga kirish imkoniyatini beradi.

Interaktiv o'quv materiallari. Raqamli darsliklar, interaktiv vazifalar, audio va video materiallar o'quv jarayonini yanada qiziqarli va qiziqarli qiladi. Bunday materiallardan foydalanish o'quvchilarga ma'lumotni yaxshiroq o'rganishga va ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Virtual laboratoriyalar va simulyatsiyalar. Raqamli texnologiyalar virtual laboratoriyalarni yaratishga imkon beradi, bu erda talabalar laboratoriyada jismoniy ishtirok etishni talab qilmasdan tajriba va tadqiqotlar o'tkazishlari mumkin. Bu, ayniqsa, maxsus jihozlar yoki xavfli sharoitlar talab qilinadigan sohalarda o'qitish uchun foydalidir. Bulutli xizmatlar va ma'lumotlarni saqlash. Bulutli xizmatlardan foydalanish talabalar va o'qituvchilarga Real vaqt rejimida ma'lumotlarni saqlash va almashish, hujjatlarni yaratish va tahrirlash imkonini beradi. Bu qulay va guruhda ishlarni samarali tashkil etishga imkon beradi. Multimedia taqdimotlari va video ma'ruzalar. Raqamli texnologiyalar sizga ma'lumotni tasavvur qilish va uni yanada tushunarli va esda qolarli qilishga yordam beradigan sifatli multimedia taqdimotlari va video ma'ruzalarini yaratishga imkon beradi.

Interfaol o'quv materiallaridan foydalanish o'quv samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin, chunki ular talabalarning faol ishtirokini rag'batlantiradi, materialni yaxshiroq o'zlashtirishga yordam beradi va motivatsiyani oshiradi. Interfaol o'quv materiallaridan foydalanish metodologiyasini ko'rib chiqing.

- Interaktiv o'quv materiallari yordamida qanday maqsadlarga erishmoqchi ekanligingizni aniqlang. Masalan, bu materialni tushunishni yaxshilash, ko'nikmalarni rivojlantirish, talabalarning motivatsiyasini oshirish va boshqalar bo'lishi mumkin.

Interaktiv materiallar formatini tanlash: kontentingiz uchun mos interaktivlik formatlarini tanlang. Bu interaktiv video darsliklar, vebinarlar, onlayn o'yinlar, kvizlar, virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar va boshqalar bo'lishi mumkin;

Tarkibni ishlab chiqish: o'quv maqsadlaringizga mos keladigan interaktiv materiallarni yarating. Masalan, amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish uchun virtual simulyatsiyalar yoki laboratoriyalar yaratilishi mumkin; o'quvchilarni ishtirok etishga undaydigan qiziqarli va jozibali materiallar dizaynini taqdim eting.

O'quv jarayoniga integratsiya: interaktiv materiallarni o'quv jarayoningizga integratsiya qiling. Ular onlayn kursning bir qismi bo'lishi mumkin, uy vazifasi, o'z-o'zini o'rganish uchun qo'shimcha materiallar va boshqalar; talabalarga interaktiv materiallardan qanday foydalanishni va ularga o'quv maqsadlariga erishishda qanday yordam berishlarini tushuntiring.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Samaradorlikni baholash: talabalarning tahlillari va fikr-mulohazalari orqali interaktiv o'quv materiallarining samaradorligini baholang. Ular talabalarga materialni o'rganishga, motivatsiyani oshirishga va o'quv natijalarini yaxshilashga qanchalik yordam berganligini bilib oling.

Interfaol o'quv materiallariga misollar quyidagilar bo'lishi mumkin: interaktiv video darsliklar. Syujetni rivojlantirish variantlarini, to'g'ridan-to'g'ri videodagi interaktiv elementlarni tanlash imkoniyati (javoblar uchun tugmalar, o'rnatilgan kvizlar va boshqalar).

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ядгарова Л.Д., Файзиева Н.Б. Специфика и структура педагогического процесса // Ученый XXI века, международный научный журнал №11(24), 2016.С.44-45. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=E6w8PR8AAAAJ&citation_for_view=E6w8PR8AAAAJ:Y0pCki6q_DkC
2. Ядгарова Л.Д., Эргашева С.Б. Способы использования интерактивных методов в образовательном процессе // Academy № 9(60), 2020. С.11-12. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=E6w8PR8AAAAJ&citation_for_view=E6w8PR8AAAAJ:ufrVoPGSRksC
3. Ядгарова Л.Д., Эргашева С.Б. Требования к тестовым заданиям в электронных учебниках // Проблемы педагогики, научно-методический журнал.№8(56).2020.С.36-39. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=E6w8PR8AAAAJ&citation_for_view=E6w8PR8AAAAJ:2osOgNQ5qMEC
4. Ядгарова Л.Д., Мурадова Г.Б. Сложности перевода речевые стили литературногоязыка//Academy№12(51),2019.С.63-65. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=E6w8PR8AAAAJ&citation_for_view=E6w8PR8AAAAJ:qjMakFHDy7sC

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Yadgarova Lola Jalolovna**, Buxoro davlat universiteti Amaliy matematika va dasturlash texnologiyalari kafedrasi katta o`qituvchisi. [**Ядгарова Лола Жалоловна**, старшый преподаватель кафедры прикладной математики и технологий программирования Бухарского государственного университета.], [**Lola J. Yadgarova**, lecturer at the Department of Applied Mathematics and Technological Programming at the Bukhara State University]. Manzil: O‘zbekiston, 100200, Buxoro shahri, M. Iqbol ko‘chasi, 11 [адрес: Узбекистан, 100200, г. Бухара, ул. М. Икбол, 11], [address: Uzbekistan, 11 M. Iqbol str., Bukxara, 100200]; E-mail: f.s.sadikova@buxdu.uz

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

RAQAMLI TEXNOLOGIYAGA ASOSLANGAN TA’LIM: TA’LIMNING YANGI DAVRI

© F.S.Sadikova[1]✉

[1]Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Tez rivojlanayotgan texnologik taraqqiyot davrida ta'lim inqilobiy o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Bir paytlar oddiy yordamchi bo'lgan ta'lim texnologiyasi endi maktablarda qanday o'rganishni, o'rgatishni va o'zaro munosabatlarni shakllantiradi. Bu an’anaviy ta’lim usullarini qayta belgilab, ta’limning inklyuzivligi va kelajakka tayyorligi uchun yangi yo‘llarni yaratadi. Ushbu transformatsiya orqali texnologiyaning ta'limga olib keladigan ulkan salohiyati va ko'p qirrali muammolarini o'rganadi va o'rganish chegaralarini cheksiz kengaytirish uchun zamin yaratadi. Zamonaviy sinflarda raqamli vositalar ajralmas bo'lib qoldi. Aqlli doskalar va raqamli darsliklar kabi interfaol texnologiyalar an'anaviy doska va kitoblar o'rnini egallab, qiziqarli va dinamik o'quv muhitini yaratdi

MAQSAD: ta’limga oid ilovalar va onlayn resurslardan foydalanish o‘qitish jarayonini yanada takomillashtirib, o‘qituvchilarga darslarni interaktiv va ta’sirchanroq usullarda o‘tkazish imkonini berdi. Milliy ta’lim assotsiatsiyasi hisobotiga ko‘ra, ushbu yangiliklar ta’lim sifati va foydalanish imkoniyatini sezilarli darajada oshirib, o‘rganishni raqamli davrga moslashtirdi. Raqamli savodxonlik an’anaviy savodxonlik kabi muhim ahamiyatga ega bo‘lgan bugungi kunda o‘quvchilarni raqamli kelajakka tayyorlash ta’limning asosiy maqsadi hisoblanadi. Ta'lim texnologiyasi standart o'quv dasturini o'qitishdan tashqariga chiqadi; Bu talabalarni raqamli dunyoda harakat qilish va muvaffaqiyatga erishish uchun zarur ko'nikmalar bilan jihozlashni o'z ichiga oladi. Ushbu tayyorgarlik texnik ko'nikmalarni, shuningdek, tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va moslashuvchanlik - XXI asrda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni o'z ichiga oladi. Ilmiy izlanishlar natijasida raqamli texnologiyalarning ta`lim sohasidagi samaradorligi o`rganib chiqildi, xulosa va takliflar berildi. Raqamli vositalarni ta'limga integratsiya qilishning ko'plab afzalliklari bo'lsa-da, muammolar ham mavjud. Maqolada ba'zi to'siqlar va ularni yengish uchun zarur bo'lgan hamkorlikdagi harakatlar haqida ma`lumotlar tahlil qilindi.

MATERIALLAR VA METODLAR: mavzuni o`rganish jarayonida kuzatish, eksperiment, keys-stadi, savolnoma kabi metodlar orqali ma’lumotlar tahlil qilib chiqildi. Tahlil natijalari asosida xulosalar chiqarildi. Ta'limda texnologiyani integratsiyalash muhim muammolarni bartaraf etish uchun ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. Raqamli texnologiyalarni ta'limga kiritishning ko'plab usullari mavjud. Sinfda raqamli vositalardan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

samarali foydalanish uchun bir necha strategiyalar: Interfaol ta'lim, multimedia resurslari, hamkorlik vositalari, virtual dala sayohatlari va simulyatsiyalar, onlayn baholash va fikr-mulohazalardan foydalanish usullari o`rganib chiqildi. Raqamli texnologiyalarni o‘ylangan va maqsadli ravishda ta’limga kiritish orqali o‘qituvchilar o‘quvchilarning turli ehtiyojlarini qondiradigan dinamik va jozibador o‘quv tajribalarini yaratishi va ularni tez rivojlanayotgan raqamli dunyoda muvaffaqiyatga tayyorlashi mumkin.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalarning qo`llanilishi natijasidagi samaradorligi juda yuqori bo'lishi mumkin va ko'plab omillarga, jumladan texnologiyaning mavjudligi, kontent sifati, o'qituvchilarning malakasi va talabalarning faolligiga bog'liq bo`ladi. Raqamli texnologiyalar uzoq yoki kam ta'minlangan hududlardagi talabalarga ta'lim resurslaridan foydalanish imkoniyatini beradi. Multimedia va interfaol vositalardan foydalanish o'rganishni yanada qiziqarli qiladi va o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi. Raqamli texnologiyalar tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, axborot savodxonligi va boshqa asosiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Raqamli texnologiyalar to'g'ri qo'llanilsa va qo'llab-quvvatlansa, ta'lim sifati va samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

XULOSA: raqamli ta'limning afzalliklari juda ko'p va o'quv jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bular quyidagilar: texnologiyali ta’lim o'rganishni har bir talabaning o'ziga xos ehtiyojlari va o'rganish uslubiga moslashtirish imkonini beradi. Multimedia va interfaol vositalardan foydalanish o'rganishni yanada qiziqarli qilish va o'quvchilarning faolligini oshirishi mumkin; raqamli ta'lim tanqidiy fikrlash, axborot savodxonligi va o'z-o'zini o'rganish kabi muhim ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi; raqamli resurslarni yangilash oson, bu talabalarga eng so'nggi ma'lumotlar va tadqiqotlardan foydalanish imkonini beradi; raqamli darsliklar va manbalar an'anaviy qog'oz materiallariga qaraganda ancha tejamkor bo'lishi mumkin; texnologiya talabalar va o'qituvchilar turli joylarda bo'lishsa ham hamkorlik qilishni osonlashtiradi.

Biroq, bu imtiyozlarga erishish uchun texnologiyadan teng foydalanishni ta'minlash va o'qituvchilarni raqamli vositalardan samarali foydalanishga tayyorlash kabi ma'lum to'siqlarni bartaraf etish kerak.

**Kalit so`zlar:** raqamlashtirish, onlayn ta’lim, multimediali ta`lim, masofaviy ta’lim, raqamli darsliklar, electron doska, interfaol texnologiyalar.

Iqtibos uchun: Sadikova F.S. Raqamli texnologiyaga asoslangan ta’lim: ta’limning yangi davri. // Inter education & global study. 2024. №5. B. 20–29.

ОБРАЗОВАНИЕ НА ОСНОВЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ: НОВАЯ ЭРА ОБРАЗОВАНИЯ

© Ф.С. Садикова[1]✉
[1]Бухарский государственный университе, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ВВЕДЕНИЕ: в эпоху стремительного технологического развития образование претерпевает революционные изменения. Образовательные технологии, которые когда-то были простым помощником, теперь определяют то, как школы учатся, преподают и взаимодействуют. Он переопределяет традиционные способы образования и создает новые пути инклюзивного и ориентированного на будущее образования. Благодаря этой трансформации он исследует огромный потенциал и многогранные проблемы, которые технологии привносят в образование, и закладывает основу для бесконечного расширения границ обучения. Цифровые инструменты стали незаменимы в современных классах. Интерактивные технологии, такие как смарт-доски и цифровые учебники, заменили традиционные доски и книги, создавая увлекательную и динамичную среду обучения.

ЦЕЛЬ: использование образовательных приложений и онлайн-ресурсов улучшило учебный процесс и позволило учителям проводить уроки более интерактивными и эффективными способами. Согласно отчету Национальной ассоциации образования, эти инновации значительно улучшили качество и доступность образования, перенеся обучение в эпоху цифровых технологий. Сегодня, когда цифровая грамотность так же важна, как и традиционная грамотность, подготовка учащихся к цифровому будущему является главной целью образования. Образовательные технологии выходят за рамки преподавания по стандартной учебной программе; Это включает в себя предоставление студентам необходимых навыков для навигации и достижения успеха в цифровом мире. Это обучение включает в себя технические навыки, а также критическое мышление, решение проблем и гибкость — навыки, необходимые для успеха в 21 веке.

В результате научных исследований изучена эффективность цифровых технологий в сфере образования, даны выводы и предложения. Несмотря на множество преимуществ интеграции цифровых инструментов в образование, существуют и проблемы. В статье проанализированы некоторые препятствия и совместные усилия, необходимые для их преодоления.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе изучения субъекта данные анализировались с помощью таких методов, как наблюдение, эксперимент, тематическое исследование и анкетирование. По результатам анализа были сделаны выводы. Интеграция технологий в образование требует многогранного подхода для преодоления критических проблем. Существует множество способов внедрения цифровых технологий в образование. Было изучено несколько стратегий эффективного использования цифровых инструментов в классе: интерактивное обучение, мультимедийные ресурсы, инструменты для совместной работы, виртуальные экскурсии и моделирование, онлайн-оценка и обратная связь. Вдумчиво и целенаправленно внедряя цифровые технологии в образование, преподаватели могут создавать динамичный и увлекательный учебный процесс, отвечающий разнообразным потребностям учащихся и готовящий их к успеху в быстро развивающемся цифровом мире.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: эффективность использования цифровых технологий в образовательном процессе может быть очень высокой и зависит от многих факторов, в том числе от доступности технологий, качества контента, компетентности преподавателей и активности учащихся. Цифровые технологии обеспечивают доступ к образовательным ресурсам для студентов в отдаленных или недостаточно обслуживаемых районах. Использование мультимедийных и интерактивных инструментов делает обучение более интересным и повышает мотивацию учащихся. Цифровые технологии помогают развивать критическое мышление, решение проблем, информационную грамотность и другие ключевые навыки. Цифровые технологии могут значительно улучшить качество и эффективность образования, если их правильно использовать и поддерживать.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: преимущества цифрового обучения многочисленны и могут оказать существенное влияние на процесс обучения. К ним относятся: технологическое образование позволяет адаптировать обучение к уникальным потребностям и стилю обучения каждого учащегося; использование мультимедийных и интерактивных инструментов может сделать обучение более интересным и повысить вовлеченность учащихся; цифровое обучение помогает развивать важные навыки, такие как критическое мышление, информационная грамотность и самостоятельное обучение; цифровые ресурсы легко обновляются, что дает студентам доступ к новейшей информации и исследованиям; цифровые учебники и ресурсы могут быть более рентабельными, чем традиционные бумажные материалы; технологии облегчают сотрудничество учащихся и преподавателей, даже когда они находятся в разных местах.

Однако для достижения этих преимуществ необходимо преодолеть определенные препятствия, такие как обеспечение справедливого доступа к технологиям и подготовка учителей к эффективному использованию цифровых инструментов.

Ключевые слова: цифровизация, онлайн-образование, мультимедийное образование, дистанционное образование, цифровые учебники, электронная доска, интерактивные технологии.

Для цитирования: Садикова Ф.С. Образование на основе цифровых технологий: новая эра образования. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 20–29.

EDUCATION BASED ON DIGITAL TECHNOLOGY: A NEW ERA OF EDUCATION

© Firuza S. Sadikova[1]✉
[1]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in an era of rapid technological development, education is undergoing revolutionary changes. Educational technology, once a simple facilitator, is

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

now shaping the way schools learn, teach and interact. It redefines traditional ways of education and creates new pathways for inclusive and future-proof education. Through this transformation, he explores the enormous potential and multifaceted challenges that technology brings to education and lays the foundation for endlessly expanding the boundaries of learning. Digital tools have become essential in today's classrooms. Interactive technologies such as smart boards and digital textbooks have replaced traditional whiteboards and books, creating an engaging and dynamic learning environment.

AIM: the use of educational applications and online resources has improved the learning process and allowed teachers to deliver lessons in more interactive and effective ways. According to a report by the National Education Association, these innovations have significantly improved the quality and accessibility of education, bringing learning into the digital age. Today, with digital literacy as important as traditional literacy, preparing students for a digital future is a central goal of education. Educational technology goes beyond teaching a standard curriculum; This includes equipping students with the necessary skills to navigate and succeed in the digital world. This training includes technical skills as well as critical thinking, problem solving and flexibility—skills needed to succeed in the 21st century.

As a result of scientific research, the effectiveness of digital technologies in the field of education has been studied, conclusions and suggestions have been given. While there are many benefits of integrating digital tools into education, there are also challenges. The article analyzes some of the obstacles and the joint efforts needed to overcome them.

MATERIALS AND METHODS: during the subject study, data were analyzed using methods such as observation, experiment, case study, and questionnaire. Based on the results of the analysis, conclusions were drawn. Integrating technology into education requires a multifaceted approach to overcome critical challenges. There are many ways to introduce digital technology into education. Several strategies for effectively using digital tools in the classroom have been explored: interactive learning, multimedia resources, collaboration tools, virtual field trips and simulations, and online assessment and feedback. By thoughtfully and intentionally integrating digital technologies into education, educators can create dynamic and engaging learning experiences that meet the diverse needs of students and prepare them for success in a rapidly evolving digital world.

DISCUSSION AND RESULTS: the effectiveness of using digital technologies in the educational process can be very high and depends on many factors, including the availability of technology, the quality of content, the competence of teachers and the activity of students. Digital technologies provide access to educational resources for students in remote or underserved areas. The use of multimedia and interactive tools makes learning more interesting and increases student motivation. Digital technologies help develop critical thinking, problem solving, information literacy and other key skills. Digital technologies can significantly improve the quality and efficiency of education if used and supported correctly.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

CONCLUSION: the benefits of digital learning are numerous and can have a significant impact on the learning process. These include: technology education allows learning to be tailored to the unique needs and learning style of each student; the use of multimedia and interactive tools can make learning more interesting and increase student engagement; digital learning helps develop important skills such as critical thinking, information literacy and independent learning; digital resources are easily updated, giving students access to the latest information and research; digital textbooks and resources can be more cost-effective than traditional paper materials; technology makes it easier for students and teachers to collaborate even when they are in different locations.

However, achieving these benefits requires overcoming certain barriers, such as ensuring equitable access to technology and preparing teachers to effectively use digital tools.

Keywords: digitalization, online education, multimedia education, distance education, digital textbooks, electronic board, interactive technologies.

For citation: Firuza S. Sadikova. (2024) 'Education based on digital technology: a new era of education, Inter education & global study, (5), pp. 20–29. (In Uzbek).

Raqamli ta'lim texnologiyalari - bu o'rganish tajribasini raqamlashtirishni qo'llab-quvvatlaydigan va onlayn rejimga o'tishni osonlashtiradigan texnologiyalar. Ta'lim texnologiyalari, ta'rifiga ko'ra, o'qitish, rivojlantirish va baholashni yaxshilashga yordam beradigan har qanday aloqa, axborot va texnologik vositalarni o'z ichiga oladi.

Kompyuter uskunalari (masalan, interfaol doskalar va o‘quv faoliyati uchun planshetlar), dasturiy ta’minot (strimingdan o‘yinlashtirishgacha) va ta’lim nazariyalari va amaliyotlari (jumladan, uzluksiz o‘rganish yoki nanota’lim), shuningdek, ta’lim texnologiyalaridagi yutuqlar ta’lim muhitini o‘zgartirishda davom etmoqda.

Raqamli ta’lim muhiti jarayonida quyidagilarni amalga oshirish mumkin: talabalarni Google Docs, Microsoft Teams yoki real vaqtda hamkorlik va muloqot qilish imkonini beruvchi boshqa platformalar kabi onlayn hamkorlik vositalaridan foydalangan holda loyihalar ustida birgalikda ishlashga undash; o'quvchilarni virtual sayohatga olib borish yoki an'anaviy sinf sharoitida imkonsiz bo'lgan simulyatsiya tajribasini taqdim etish uchun virtual haqiqat (VR) yoki kengaytirilgan haqiqat (AR) vositalaridan foydalanish; baholash, viktorina va so‘rovlarni yaratish va boshqarish uchun raqamli vositalardan foydalanish. Raqamli platformalar talabalarga tezkor fikr-mulohazalarni taqdim etishi va o'qituvchilarga ularning yutuqlarini yanada samarali kuzatishga yordam berishi mumkin; talabalar darsga kelishdan oldin ma'ruza videolarini tomosha qiladigan yoki onlayn kurs materiallari bilan shug'ullanadigan teskari sinf modelini amalga oshirish. Bu dars vaqtida ko'proq interaktiv va amaliy mashg'ulotlarga imkon beradi; talabalarning kuchli, zaif tomonlari va o'rganish afzalliklariga asoslangan ta'lim yo'llarini shaxsiylashtiradigan moslashuvchan o'quv platformalaridan foydalanish. Bu o'quvchilarga o'z sur'atlari bo'yicha rivojlanishga yordam beradi va ular yaxshilanishi kerak bo'lgan muayyan sohalarga e'tibor qaratadi;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

o‘qituvchilarga raqamli texnologiyalardan darsda samarali foydalanish bo‘yicha treninglar o‘tkazish va yordam berish. Bu ularga texnologiyani o'qitish amaliyotiga yaxshiroq integratsiyalash va ta'limning so'nggi tendentsiyalaridan xabardor bo'lishga yordam beradi.

Raqamli ta'limga o'tish nafaqat yangi vositalarni qabul qilish, balki ta'lim landshaftini tubdan o'zgartirishdir. Texnologiya kirishni kengaytiradi, o'quvchilarni yangi usullarga jalb qiladi va ta'limning umumiy samaradorligini oshiradi. Texnologik innovatsiyalar bilan to'ldirilgan ta'limning kelajagi hamma uchun yanada inklyuziv, interaktiv va xayoliy ta'lim tajribasini va'da qiladi.

O`rganishlar natijasida shuni ta’kidlash joizki, raqamli texnologiyaga asoslangan ta'lim bir nechta jiddiy sabablarga ko'ra zarur:

Foydalanish imkoniyati: Raqamli texnologiya geografik joylashuvidan qat’iy nazar ta’lim resurslariga kirish imkonini beradi. Bu ta'lim imkoniyatlarini demokratlashtirib, olis yoki kam ta'minlangan hududlardagi talabalarga shahar markazlaridagi kabi ta'lim sifatiga ega bo'lish imkonini beradi.

Shaxsiylashtirish: Bu shaxsiylashtirilgan o'rganish tajribasiga imkon beradi. Raqamli platformalar har bir talabaning individual ta'lim tezligi va uslubiga moslasha oladi, moslashtirilgan resurslar va yordam beradi.

Interaktivlik: Raqamli ta'lim ko'pincha ishtirok etish va tushunishni kuchaytiradigan interaktiv elementlarni o'z ichiga oladi. Misol uchun, simulyatsiya va o'quv o'yinlari o'rganishni yanada qiziqarli va samaraliroq qilishi mumkin. Yangilangan ma'lumotlar: Raqamli resurslar tez va oson yangilanishi mumkin, bu esa talabalarning eng dolzarb ma'lumotlar va tadqiqotlarga kirishini ta'minlaydi. Ko'nikmalarni rivojlantirish: Raqamli dunyoda texnologiya bilan tanishish juda muhim mahoratdir. Raqamli ta'lim talabalarga raqamli savodxonlikni rivojlantirishga yordam beradi va ularni ishchi kuchiga tayyorlaydi.

Iqtisodiy samaradorlik: Raqamli resurslar tez-tez yangilanish va xaridlarni talab qiladigan an'anaviy darsliklar va materiallarga qaraganda ancha tejamkor bo'lishi mumkin. Atrof-muhitga ta'sir: Jismoniy materiallarga bo'lgan ehtiyojni kamaytirish atrof-muhitga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, chunki u qog'ozga bo'lgan talabni kamaytiradi va o'quv materiallarini tashish bilan bog'liq uglerod izini kamaytiradi. Raqamli texnologiyalarning ta'limga integratsiyalashuvi o'quvchilarni raqamli savodxonlik muhim bo'lgan kelajakka tayyorlash uchun juda muhimdir. Shuningdek, u o'quvchilarning turli ehtiyojlarini qondira oladigan moslashuvchan va dinamik o'quv muhitini ta'minlaydi.

Raqamli texnologiyalardan foydalanishda bulutli texnologiyalarning o’rni ta’lim sohasida beqiyosdir.

Ta'limda bulutli texnologiyaning rivojlanish bosqichlarini ko'rib chiqamiz.

1. Bulutli xizmatlarning integratsiyasi. Ta’limda bulutli texnologiyani rivojlantirishning birinchi bosqichi Google Docs, Microsoft Office 365, Dropbox va boshqalar kabi bulutli xizmatlarni ta’lim jarayoniga integratsiyalashuvi bilan bog‘liq. Bu talabalarga imkon beradi va o'qituvchilar bulutda o'quv materiallarini saqlashi, almashishi va ular bilan ishlashi mumkin, bu esa o'quv jarayonini sezilarli darajada osonlashtiradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

2. Ta'lim uchun bulutli platformalarni ishlab chiqish. Kelishi bilan Google Classroom, Microsoft Teams, Schoology va boshqalar kabi ixtisoslashtirilgan bulutli platformalar, ta’lim muassasalari raqamli sinflar yaratish, masofadan turib dars o‘tish, baho belgilash va tekshirish, o‘quvchilar va ota-onalar bilan muloqot qilish imkoniyatiga ega.

3. Gibrid ta’limga o‘tish. COVID-19 pandemiyasi bilan bog'liq vaziyat ko'plab ta'lim muassasalarini gibrid ta'limga o'tishga majbur qildi, ba'zi darslar onlayn, ba'zilari esa sinflarda o'tkaziladi. Bulutli texnologiyalar ushbu o‘quv modelini amalga oshirish, shuningdek, karantin davrida ta’lim jarayonining uzluksizligini ta’minlash uchun asosiy vositaga aylandi.

4. Sun'iy intellekt va ma'lumotlar tahlilining integratsiyasi. Ta'limda mashinani o'rganish va sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi bilan o'quv ma'lumotlarini tahlil qilish, talabalarning individual ehtiyojlarini aniqlash, o'quv materiallarini ularga moslashtirish va shaxsiylashtirilgan ta'lim dasturlarini taklif qilish mumkin bo'ldi.

5. Hamkorlik va aloqa uchun bulutli xizmatlarni ishlab chiqish. Ta’lim sohasida bulutli texnologiyalarni rivojlantirishning muhim bosqichi loyihalar bo‘yicha hamkorlik qilish, fikr almashish, muloqot va hamkorlik vositalarini yaratish bo‘ldi.

Videokonferensaloqa platformalari (masalan, Zoom, Microsoft Teams), chatlar va muhokamalar uchun bulutli xizmatlar (masalan, Slack, Discord) o‘quv jarayonining ajralmas qismiga aylandi.

Raqamli ta'lim texnologiyalaridan ta`limda foydalanishda quyidagilarni misol qilish mumkin: mobil ta'lim va ilovalar. Dunyo aholisining 90% dan ortig'i smartfonga ega va ko'chma qurilmalardan foydalanish onlayn ta'limni moslashuvchan, qulay va sinfdan tashqarida ham qamrab oladi. Mobil ta'lim yoki "m-learning" turli shakllarda keladi, podkastlardan tortib, ma'lumotni kichik qismlarda yoki "sessiyalar"da etkazib beradigan ilovalargacha. Bunga eng mashhur eLearning kurs provayderi Udemy misol bo‘la oladi, u maxsus ilova orqali ekspertlar boshchiligidagi kurslarni topshiriqlar va interaktiv baholashlar bilan birlashtiradi.

Sinf xonasi o'qituvchilar va talabalarga ta’lim jarayoni davomida sinxron (bir vaqtning o'zida) va asinxron (turli vaqtlarda) ishlash imkonini berish uchun ijtimoiy media platformalari va Google Drive va Dropbox kabi onlayn vositalardan foydalanadi.

Gamification tez rivojlanayotgan bozor bo'lib, 2028 yilga kelib 58 milliard dollardan oshishi kutilmoqda. E’tirof va mukofotga asoslangan o‘yinlashtirish tushunchalari (talabalar va xodimlar uchun ikkita asosiy motivator) klassik o‘yin komponentlari va ballar, nishonlar, peshqadamlar jadvali, vaqt bo‘yicha topshiriqlar va darajalar kabi xususiyatlarni o‘yindan tashqari kontekstga joylashtiradi.

Ishtirok etish ishtirokchilarni o'rganishni yaxshilash, do'stona raqobatni rag'batlantirish, ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash va akademik yutuqlarni rag'batlantirish uchun mo'ljallangan.

Virtual darslar. Moodle kabi ta’limni boshqarish tizimlari (LMS) guruh o‘zaro ta’sirini onlayn kontent yetkazib berish bilan birlashtirgan o‘quv tajribasini yaratadi. Virtual o‘quv

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

xonalari video darslar, mashg‘ulotlar va viktorinalardan tortib yig‘ilish xonalari va ijtimoiy maydonlargacha bo‘lgan real muqobil variantlarni taqlid qiladi.

Padlet va Jamboard kabi platformalar kontseptsiya xaritalari, chizmalar va stikerlar kabi xususiyatlar orqali hamkasblar o‘rtasida ijodkorlik va hamkorlikni rag‘batlantirib, tobora ommalashib bormoqda. Boshqa tomondan, Flipgrid - bu o'qituvchilarga sinfdagi har bir o'quvchini ko'rish, eshitish va fikr-mulohazalarini olish imkonini beruvchi Microsoft kompaniyasining video o'rganish yechimi bo`lib, ta’limni samarali tashkil etishga hissa qo`shadi.

Uzluksiz ta'lim texnologiyalari. Texnologik taraqqiyotning tez sur'ati biznes ehtiyojlarini qondirish uchun ma'lum vakolatlarni tezda almashtirishni talab qiladi. Talabalar moslashuvchan va o'zgarishga tayyor bo'lishi kerak; Talabalar endi “hayot uchun bir ish”ga o‘rgatishlari kutilmaydi. Obuna xizmatlari platformalari, mikrokurslar va mobil o‘quv ilovalariga o‘tish kattalar uchun uzluksiz ta’lim olishni qo‘llab-quvvatlaydi.

Immersiv ta'lim texnologiyalari

Vaqt oynalari va e'tibor oralig'i qisqargan sari, ko'proq tezkor va jozibador o'rganish imkoniyatlariga bo'lgan ehtiyoj kengaytirilgan reallik (XR) texnologiyalari, jumladan virtual, kengaytirilgan va aralash haqiqat uchun joy yaratmoqda. Simulyatsiya qilingan muhitni o'qitish ko'nikmalarni rivojlantirish, amaliy bilim va real vaqt rejimida xarajat, ishchi kuchi yoki xavf-xatarsiz fikr-mulohazalarni rivojlantirishga yordam beradi va jarrohlik muolajalaridan tortib jangovar tayyorgarlikgacha bo'lgan ko'plab sohalarda o'qitishni osonlashtirish uchun ishlatiladi.

Nanota'lim texnologiyalari. Bugungi o'quv muhiti raqobatbardosh bo'lish uchun bir zumda, modulli, jozibador va, ehtimol, odat hosil qilishi kerak.Nano-ta'lim uchun vaziyat virtual sinf xonasi va mobil o'quv ilovalari kabi raqamli ta'lim texnologiyalari tomonidan qo'llab-quvvatlanadi, ular bir necha marta qayta ko'rib chiqilishi va o'rganilishi mumkin bo'lgan juda katta hajmdagi darslarni taqdim etadi.

Makro yoki mikro, aralash yoki aylantirilgan, vizual yoki eshitish - o'quvchining o'rganish uslubidan qat'i nazar, raqamli ta'lim texnologiyalari kontentni etkazib berishni har bir shaxsning ehtiyojlarini qondirish uchun moslashtirishga imkon beradi. Masofaviy ta'lim, masalan, nogironlar yoki moliyaviy qiyinchiliklarga duchor bo'lgan odamlar uchun qulay sinf xonasini yaratadi, shu bilan birga har bir talabaga o'z ta'lim jadvalini tanlash erkinligini beradi - o'rganishni kundalik hayotga integratsiya qilish uchun moslashuvchan yechim bo’lib hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Saidovna, T. G. (2024). Raqamli Transformatsiya Jarayonidagi Muammolar Va Ularning Yechimlari. Miasto Przyszłości, 47, 1187–1190. Retrieved from https://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/3447

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

2. Turdiyeva G. ОБЛАЧНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ-КАК ОСНОВНОЕ СРЕДСТВО САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 4. – №. 4.
3. Turdiyeva G. RAQAMLI TALIM PLATFORMALARI TALABALARNING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISH KONIKMALARINI SHAKLLANTIRISH VOSITASI SIFATIDA //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023. – Т. 35. – №. 35.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Sadikova Firuza Safarovna**, Buxoro davlat universiteti Amaliy matematika va dasturlash texnologiyalari kafedrasi o`qituvchisi. [**Садикова Фируза Сафаровна**, преподаватель кафедры прикладной математики и технологий программирования Бухарского государственного университета.], [**Firuza S. Sadikova**, lecturer at the Department of Applied Mathematics and Technological Programming at the Bukhara State University]. Manzil: O'zbekiston, 100200, Buxoro shahri, M. Iqbol ko'chasi, 11 [адрес: Узбекистан, 100200, г. Бухара, ул. М. Икбол, 11], [address: Uzbekistan, 11 M. Iqbol str., Bukxara, 100200]; E-mail: f.s.sadikova@buxdu.uz

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA CHIZMACHILIK FANINI CHUQURLASHTIRIB O'RGANISH

© F.U.Toshpulatov[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti , Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada talabalarning umumiytalim maktablarida chizmachilik fanini sifatli o'zlashtirishini ta'minlash uchun chizmachilik fani chuqurlashtirib o'rganish yoritib berilgan.

MAQSAD: chizmachilik fanini chuqurlashtirib o'rganishning maqsadi, o'quvchilarga chizmachilik sohasida asosiy ko'nikmalar, malakalar va amaliyotlarni o'rgatish orqali ularni chizmachilikning har xil sohalarida muvaffaqiyatli bo'lishiga yordam berishdir. Bu maqsadlarni quyidagi yo'llarda amalga oshirish mumkin.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot olib borilayotgan fanni o'quvchilar qay darajada o'zlashtira olishlari va ularni bu fanni o'zlashtirishdagi qulayliklar va qiyinchiliklarni o'rganish uchun fanlarni chuqur o'rganadigan sinflardagi o'quvchilar soni 8-sinflarda 30, 9-sinflarda 25 nafar o'quvchidan ortiq bo'lmasligi tavsiya qilinadi. Chizmachilik chuqur o'rganiladigan sinflarda ta'limni ikki bosqichda tashkil qilish mumkin. Chizmachilikning asosiy prinsiplarini o'rganish: O'quvchilar chizmachilik fanini chuqurlashtirib o'rganish orqali, chizmachilikning asosiy prinsiplarini tushunishadi. Bu prinsiplar masalan, materiallar xossalari, qurilish vositalari va ularning ishlash prinsiplari, model qilish va dizayn qilish prinsiplari kabi ko'nikmalar hisoblanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: yig'ilgan materiallar o'rganilish natijasida ishtirok etish belgilaridan foydalanishga ta'sirini aniqlandi. Chizmachilik fani bilan bir qatorda o'rgatishning afzalliklari bo'yicha tahlil qilingan ilmiy maqolalar tasvirlar yasashda yo'l qo'yiladigan kamchiliklariga qaratilgan maqolalarga qaraganda ko'proq jalb qilish kontingentiga tayanadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llagan holda chizmachilik qonuniyatlar bilan o'quvchiga chizmachilik fanlari haqida bilim berish ularda ko'proq tassavvurni kengayishi va bilimni to'laqonli egallashga ko'maklashgan.

XULOSA: Chizmachilik fani uzoq tarixdan hozirgi kungacha rivojlanib keldi va bundan keyin ham rivojlanib boradi. Ob'ektlarni tekislikda perspektiv qonuniyatlar asosida tasvirlashning ishlab chiqilgan quyida keltirilgan ma'lumotlar ularning xususiyatlarini, afzalliklari va kamchiliklaridan kelib chiqqan holda, ulardan birini tanlash imkonini beradi, bu bizga qog'oz varag'ida, devor, shift tekisligida borliqni, muallif o'z asarida e'tiborga olgan holda mashg'ulot mavzusi va mazmuni yoritadi.

Kalit so'zlar: chizmachilik,qoida, mashg'ulot, musobaqa, maqsad, tafakkur, sifat, qobiliyat, faoliyat, uyg'un, o'yin.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Iqtibos uchun: Toshpulatov F.U. Umumta'lim maktablarida chizmachilik fanini chuqurlashtirib o'rganish // Inter education & global study. 2024. №5. B. 30–37.

УГЛУБЛЕННОЕ ИЗУЧЕНИЕ ЧЕРЧЕНИЯ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ

© Ф.У. Тошпулатов[1]✉
[1]Термизский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье освещено углубленное изучение рисунка для обеспечения качественного овладения рисунком учащимися общеобразовательных школ.

ЦЕЛЬ: цель углубленного изучения рисования — помочь учащимся добиться успеха в различных областях рисования, обучая их базовым навыкам рисования, компетенциям и практикам. Эти цели могут быть достигнуты следующими способами.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: количество учащихся в классах с углубленным изучением предметов - 30 в 8 классе, 25 в 9 классе с целью изучения степени освоения учащимися изучаемого предмета, легкости и трудностей в освоении изучаемого предмета. при освоении данного предмета рекомендуется иметь не более одного ученика. В классах, где рисование изучается углубленно, обучение может быть организовано в два этапа. Изучение основных принципов рисования: учащиеся поймут основные принципы рисования, углубленно изучая науку рисования. Этими принципами являются такие навыки, как свойства материалов, строительные инструменты и принципы их работы, принципы моделирования и проектирования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в результате исследования определено влияние собранных материалов на использование знаков участия. Исследовательские статьи, анализирующие преимущества обучения наряду с рисованием, рассчитаны на более высокий контингент вовлеченности, чем статьи, посвященные недостаткам рисования.Использование современных педагогических технологий, предоставление учащимся знаний о рисовальных дисциплинах с правилами рисования помогло им расширить воображение и в полной мере усвоить знания.

ВЫВОД: Наука рисования развивалась на протяжении долгой истории до наших дней и будет развиваться дальше. Представленная ниже информация, разработанная на основе перспективных законов, позволяет выбрать один из них, исходя из их характеристик, преимуществ и недостатков с учетом темы и содержания обучения.

Ключевые слова: черчения, правило, тренировка, соревнование, цель, мышление, качество, умение, активность, гармония, игра.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Для цитаты: Тошпулатов Ф.У. Углубленное изучение черчения в средней школе. // Inter education & global study. 2024. №5. В. 30–37.

IN-DEPTH STUDY OF DRAWING IN SECONDARY SCHOOL

© Fakhriddin U. Toshpulatov[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article covers an in-depth study of drawing to ensure high-quality mastery of drawing by students of secondary schools.

AIM: The goal of Advanced Drawing is to help students achieve success in a variety of areas of drawing by teaching them basic drawing skills, competencies, and practices. These goals can be achieved in the following ways.

MATERIALS AND METHODS: the number of students in classes with in-depth study of subjects is 30 in the 8th grade, 25 in the 9th grade in order to study the degree of students' mastery of the subject being studied, the ease and difficulty in mastering the subject being studied. When mastering this subject, it is recommended to have no more than one student. In classes where drawing is studied in depth, training can be organized in two stages. Exploring the Basic Principles of Drawing: Students will understand the basic principles of drawing through an in-depth study of the science of drawing. These principles include skills such as properties of materials, construction tools and how they work, and principles of modeling and design.

DISCUSSION AND RESULTS: as a result of the study, the influence of the collected materials on the use of participation signs was determined. Research articles examining the benefits of learning alongside drawing tend to attract higher engagement rates than articles examining the disadvantages of drawing.

The use of modern pedagogical technologies, providing students with knowledge about drawing disciplines with drawing rules helped them expand their imagination and fully assimilate knowledge.

CONCLUSION: The science of drawing has developed over a long history to the present day and will continue to develop. The information presented below, developed on the basis of promising laws, allows you to choose one of them based on their characteristics, advantages and disadvantages, taking into account the topic and content of training.

Key words: drawings, rule, training, competition, goal, thinking, quality, skill, activity, harmony, game

For citation: Fakhriddin U. Toshpulatov (2024) ‘In-depth study of drawing in secondary school ’, Inter education & global study, (5), pp. 30–37. (In Uzbek).

Hozirgi kunda Respublikamizdagi umumta’lim maktablarining ko‘pchiligida chizmachilik fanini o‘rganish asosan fan dasturida ko‘rsatilgan materiallarni o‘rganish bilan chegaralanib qolmoqda. Chizmachilikni o‘quvchilarga chuqur o‘rgatishning eng

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

maqbul yo‘li, bu chizmachilik chuqur o‘rganiladigan maxsus sinflarning tashkil qilinishi hisoblanadi. Bunday maxsus sinflardagi o‘qishlar o‘quvchilarni biror tor mutaxassislik yo‘nalishiga tayyorlashni ko‘zlamaydi. Bunda ta’lim qobiliyatli va grafika fanlariga qiziqish bildirgan o‘quvchilarni grafik tasvirlar nazariyasi bilan chuqurroq tanishtirish, ularning chizma bajarish va o‘qish malakalarini rivojlantirishga
yo‘naltiriladi. Bunday tayyorgarlik keyinchalik o‘quvchilarning kasb tanlashlarida ham yordam berishi mumkin.

Fanlarni chuqur o‘rganadigan sinflardagi o‘quvchilar soni 8-sinflarda 30, 9-sinflarda 25 nafar o‘quvchidan ortiq bo‘lmasligi tavsiya qilinadi.

Chizmachilik chuqur o‘rganiladigan sinflarda ta’limni ikki bosqichda tashkil qilish mumkin. Birinchi bosqichda kursning asosiy mazmuni chuqurlashtirib o‘rganiladi va uning amaliy qo‘llanilish sohalariga ko‘proq e’tibor qaratiladi. Ikkinchi bosqichda o‘quv materialida o‘rganiladigan nazariy yo‘nalishlarni birmuncha kengaytirish, amaliy qo‘llash sohalari bilan keng tanishish, murakkab grafik topshiriqlar bajarish va olingan bilimlarni amaliyotda mustaqil qo‘llash bilan bog‘liq bo‘lgan ijodiy xarakterdagi topshiriqlarni bajarish ko‘zda tutiladi.

Bunday sinf (maktab)lardagi tarbiyaviy ishlar shaxsni har tomonlama rivojlantirish va kashga yo‘naltirishni hisobga olib tashkil qilinishi zarur. Tarbiyaviy ishlar tarkibiga to‘garak mashg‘ulotlari, olimpiadalar, tanlovlar, fan va texnika namoyondalari, madaniyat xodimlari, ishlab chiqarish ilg‘orlari bilan uchrashuvlarni o‘tkazishlar ham kirishi kerak.

Bunday sinflardagi chizmachilik kursida proeksion, mashinasozlik, arxitektura-qurilish va texnik rasm bo‘limlarini chuqurlashtirib o‘rganish maqsadga muvofiq.

«Proeksion chizmachilik» bo‘limi geometrik yasashlar va «Chizma geometriya elementlari»da o‘rganiladigan qator mavzular: proyeksiyalash usullari, geometrik elementlarning proyeksiyalari, sirtlarning tekislik va to‘g‘ri chiziq bilan kesishishlari, sirtlarning o‘zaro kesishishlarini o‘rganishni hamda texnik detal chizmalarini bajarishni o‘z ichiga oladi.

«Mashinasozlik chizmachiligi» bo‘limi konstruktorlik hujjatlarini o‘rganish, detal va yig‘ish birligining chizmalarini bajarish, aksonometrik proyeksiyalarni o‘rganish, eskiz va texnik rasmlarni bajarish, sxemalarni o‘qish, texnologiya va konstruksiyalash hamda kompyuter grafikasi elernentlarini ko‘rib chiqishni nazarda tutadi.

«Arxitektura-qurilish chizmachiligi» bo‘limida o‘rganiladigan materiallarga arxitektura va o‘zbek milliy amaliy san’ati buyumlarida uchraydigan geometrik yasashlarni bajarish, arxitektura- qurilish chizmalarini bajarish, arxitekturaviy kompozitsiya chizmalarini bajarish, arxitektura grafikasi va soyalar nazariyasi elernentlarini o‘rganish, amaliy va grafik ishlarni bajarishlarni kiritish mumkin.

«Texnik rasm» bo‘limida qalamda ishlash texnikasi, aksonometrik proyeksiya va perspektiva nazariyalarini chuqurlashtirib o‘rganish, turli buyumlar shakllarini hisobga olgan holda texnik rasmlarini bajarish, buyumlarning shakliga ko‘ra hajrnini tasvirda ko‘rsatish, obyekt texnik rasmini konstruksiyalash elementlari bilan bajarish hamda

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

kinematik sxemalar rasmlarini yasashlarni o‘rganish mumkin.

Chizmachilik chuqur o‘rganiladigan sinflardagi ta’lim jarayoni va mazmuni bo‘yicha keltirilgan yuqoridagi metodik tavsiyalar maslahat xarakterida bo‘lib, fan o‘qituvchisi unga mahalliy sharoitlar va xususiyatlarni hisobga olib qo‘shimcha va o‘zgarishlar kiritishi ham mumkin.

Keltirilgan har bir bo‘limning mavzularini o‘rganishning o‘ziga xos tashkiliy-metodik talablarini shu fanlarning dasturlaridan olib mahalliy sharoitga moslashtirish mumkin.Fakultativ mashg‘ulotlar va ularni o‘tkazish metodikasi. Fakultativ mashg‘ulotlar o‘quv-tarbiya jarayonining bir shakli bo‘lib, ular maktabda umumta’lim bilimlarini chuqurlashtirishga, o‘quvchilarning politexnik tayyorgarliklarini oshirishga xizmat qiladi. Maktablarda o‘rganiladigan chizmachilik kursi o‘quvchilarda grafik faoliyatning eng zarur minimumi bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirishga mo‘ljallangan.

Chizmachilik o‘rganishga qiziquvchi o‘quvchilarning grafik bilim, ko‘nikma va malakalarini yanada chuqurlashtirish uchun maktablarda fakultativ mashg‘ulotlarni tashkil qilish rejalashtirilgan. Chizmachilikdan fakultativ mashg‘ulotlar sifatida quyidagi bo‘limlarni o‘rganish mumkin:chizma geometriya elementlari; mashinasozlik chizmachiligi; qurilish va topografik chizmachilik.

Fakultativ kurs yuqoridagi bo‘limlarining har biri 70 soatga (haftasiga 2 soatdan) mo‘ljallangan. Mashg‘ulotlarni o‘quvchilarning faolligini oshiradigan turli xil metodlardan foydalanib tashkil qilish zarur. Fakultativ mashg‘ulotlar uchun guruhlarga qatnash istagini bildirgan o‘quvchilar ixtiyoriy ravishda tanlanib olinadi.

«Chizma geometriya elementlari» fakultativ kursini o‘qitish metodikasi. Umumta’lim maktablarining chizmachilik fani dasturida to‘g‘ri burchakli proyeksiyalar va aksonometrik proyeksiyalar to‘g‘risida eng asosiy boshlang‘ich ma’lumotlargina keltirilgan. Ushbu fakultativ kurs ularni kengaytirib, chuqur o‘rganishga mo‘ljallangan. Fakultativ kursda qo‘shimcha pozitsion va metrik masalalarni yechish orqali o‘quvchilarni chizmani qayta tuzish usullaridan foydalanib, geometrik jismlar bilan bog‘liq tasvirlarni bajarishga o‘rgatiladi.

Maktabda chizma geometriya elernentlarini o‘rganish o‘quvchilarning fazoviy tasavvurlari, kuzatuvchanligi va mantiqiy fikrlashlarining o‘sishiga yordamlashadi, bundan tashqari katta tarbiyaviy ahamiyatga ham ega. Chizma geometriya elementlari fakultativ kursida «Kirish», «Metrik masalalar» va «Pozitsion masalalar» bo‘limlari o‘rganiladi. «Mashinasozlik chizmachiligi» fakultativ kursini o‘qitish metodikasi. Bu fakultativ kurs yordamida o‘quvchilarga ko‘pchilik ishlab chiqarish kasblari uchun zarur bo‘lgan qo‘shimcha texnik va grafik bilimlarni o‘rgatish ko‘zda tutilgan. «Mashinasozlik chizmachiligi» fakultativ kursi o‘quvchilarning politexnik bilimlari va ilmiy dunyo qarashlarini kengaytiradi. Bu kursda yangi mavzular yetarlicha ko‘p bo‘lsa ham, ularning ayrimlari o‘quvchilarga ma’lum darajada avvaldan tanish. Shuning uchun ham o‘qituvchi dastur materialini hamisha yangi materiallar bilan to‘ldirib borishga harakat qilishi kerak.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Fakultativ kurslarni o‘rganishda kasb-hunar kollejlarining o‘quv qo‘llanmalari va topshiriqlar to‘plamlaridan foydalanish mumkin. «Qurilish va topografik chizmachilik» fakultativ kursini o‘qitish metodikasi. Bu kurs arxitektor, quruvchi va topograf kasblariga qiziquvchi hamda chizmachilikning ushbu bo‘limlarini chuqur o‘rganishga harakat qiladigan o‘quvchilarga mo‘ljallangan. Mashg‘ulotlarda qurilish chizmalarining mashinasozlik chizmalaridan farqlari o‘rganilib, o‘quvchilarning qurilish chizmalari bo‘yicha bilimlari umumlashtiriladi.

Chizmachilikdan sinfdan tashqari ishlar. O‘qituvchining maktabdagi ishi faqat dars o‘tish bilan chegaralanib qolmasligi kerak. O‘quv jarayonining asosiy shakli bo‘lgan eng mukammal dars ham, sinfdan tashqari ishlar bilan to‘ldirilishi kerak. O‘qituvchi agar dars bilan chegaralanib qolsa, fan bo‘yicha o‘quvchilar bilishi zarur bo‘lgan hamma materiallarni o‘rgatishga ulgurmaydi. Ayniqsa, chizmachilikning ba’zi mavzulariga o‘quv dasturida juda kam vaqt ajratilgani vaqt tanqisligini yanada keskinlashtiriladi. Sinfdan tashqari mashg‘ulotlar o‘quvchi shaxsining va imkoniyatlarining to‘laroq ochilishiga imkoniyat yaratadi.

Chizmachilik bo‘yicha sinfdan va maktabdan tashqari ishlarning hamma shakllari ixtiyoriylik prinsiplari asosida tashkil qilinishi kerak. Sinfdan tashqari tadbirlar paytida o‘quvchilarda mehnat ko‘nikmalari va nazariy bilimlarining shakllantirishga harakat qilish kerak. Bunda o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va bilim saviyalarini e’tiborga olgan holda mashg‘ulot mavzusi va mazmuni tanlaniladi.

Chizmachilikdan sinfdan tashqari ishlarning shakl va metodlari. Buning asosiy shakllari sifatida o‘quvchilar bilimlarini chuqurlashtirilishga mo‘ljallangan to‘garak va fakultativ mashg‘ulotlar, olimpiadalar, Chizmachilikdan qiziqarli o‘yin va tanlovlar, dasturning ayrim mavzulariga bag‘ishlangan ekskursiyalar, devoriy gazeta va byulletenlar chiqarish, korxona va konstruktorlik byurolari xodimlarini taklif qilib ma’ruza va suhbatlar o‘tkazish, chizmachilik yoki boshqa fanlardan ham ko‘rgazmali qurollar tayyorlash kabilarni ko‘rsatish mumkin.

Agar yuqorida aytilgan sinfdan tashqari ishlar qisman bo‘lsa-da amalga oshirilsa, ishonch bilan aytish mumkinki, o‘qituvchi faoliyati o‘quvchilar jamoasining shakllanishi, ularning fanga bo‘lgan qiziqishlarini ortishi va natijada o‘quvchilar grafik tayyorgarligi sifati yaxshilanishiga olib keladi. Ayrim o‘qituvchilar Chizmachilikdan sinfdan tashqari ish deb faqat past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan ishlashni tushunadilar. Bu xato tushunchadir. O‘quv dasturidagi asosiy mavzular mazmunini sinfdan tashqari ishlarga o‘tkazish mumkin emas. Chunki, bu holda dars ahamiyati pasayib, ayrim o‘quvchilarning darsga mas’uliyatsiz yondashuvi rag‘batlantirilganga o‘xshab qoladi. Shuning uchun fanga qiziqishi bo‘lmagan va darsda faol qatnashmaydigan o‘quvchilarni to‘garak ishiga jalb qilish ham maqsadga muvofiq emas. Sunday o‘quvchilarga faqat zarur hollarda dars paytida individual yordam ko‘rsatish zarur. Individual mashg‘ulotlar o‘qituvchi uchun ham foydali bo‘lib, u o‘quvchining o‘zlashtirmaslik sabablarini aniqlashga yordamlashadi.

Mashg‘ulotlarning xilma-xil bo‘lishi o‘quvchilar qiziqishini orttiradi. Sxema, plan,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

grafik, texnik rasm, shrift kabilarni bajarish bo‘yicha o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qilish kerak. To‘garak mashg‘ulotlarida haddan tashqari qiyin topshiriqlarni berish, o‘quvchilarni fanga bo‘lgan qiziqishlarini pasaytiradi. Psixolog N.D.Dobrinin bu haqda «juda oson narsa, qiziqarli emas, haddan ortiq qiyin ham ... qiziqarli emas, lekin qiyin bo‘la turib, bajarish mumkin bo‘lgani qiyinchilikni yengish imkoniyati borligi sababli zavqlidir» deb yozgan. Chizmachilik bo‘yicha qiziqarli misol va topshiriqlar V.A.Rassoxinning «Zanimatelnbie zadachi po proyeksionnomu chercheniyu», I.Volkovning «Zanimatelnoye chercheniye», A.Pugachevning «200 golovolomog po yayeryayeniyu», I.Rahmonovning «Chizmachilikdan didaktik o‘yinlar» kitoblarida berilgan.

To‘garak mashg‘ulotlarida darslar uchun topshiriq namunalarini tuzish, ko‘rgazmali qurollar tayyorlash, maktab xonalari va maydoni interyerini jihozlash, turli stendlar tayyorlashni ham bajarish mumkin. Modellashtirish va konstruksiyalashtirish bo‘yicha topshiriqlar ham o‘quvchilar uchun qiziqarli hisoblanadi.

Tematik kechalar. Maktabda doimiy faoliyat ko‘rsatadigan chizmachilik to‘garagi bo‘lsa, sinfdan tashqari hamma ishlarni jonli va qiziqarli qilib o‘tkazish mumkin. Bu kechalarda uning tashkilotchilari to‘garak faollaridan tashqari boshqa o‘quvchilar ham ishtirok qilishlari mumkin. Masalan, to‘garak qatnashchilarining kuchi bilan o‘quv yili davomida bir nechta tematik kechalar tayyorlab o‘tkazish mumkin.

Bu kechalarda fanga qiziquvchi boshqa o‘quvchilarni ko‘plab jalb qilish bilan ommaviylikni ta’minlash mumkin. Tematik kechalarda «O‘zbekistonda grafikaning rivojlanish tarixi», «Grafikaning turmushda va mehnat faoliyatida ishlatish sohalari» kabi mavzular o‘quvchilar uchun qiziqarli bo‘ladi. Kechaga bag‘ishlab chizmachilik to‘garagi faoliyati bo‘yicha stend chiqarish mumkin. Ayniqsa kechalarga kashfiyotchi yoki ratsionalizator ishchilar, injener- texnik xodimlar taklif qilinsa yanada yaxshi bo‘ladi.

Ekskursiya (sayohat)lar. O‘quvchilarni politexnik tayyorlashda chizmachilik bo‘yicha sayohatlarning ahamiyati karta. Sayohat vaqtida o‘quvchi nazariya va amaliyot o‘rtasida bog‘lanishlarni amalda ko‘radi. Bunday sayohatlarni chizmachilikning ma’lum bo‘limlari yoki mavzularini o‘rganishdan keyin doimiy ravishda o‘tkazib borish kerak. Bundan tashqari obzor (umumlashtiruvchi) sayohatni uyushtirish ham mumkin.

Sayohatlar tashkilotchisi sifatida chizmachilik to‘garagi a’zolari qatnashishi ham mumkin. Buning uchun ular avval o‘qituvchi rahbarligida sayohat rejalashtirilgan joy bilan tanishib, o‘rganadilar va sayohat rejasini tuzadilar. Sayohatlarni oliy o‘quv yurtlari, loyihalash institutlari va texnik byurolarda o‘tkazish maqsadga muvofiq.

Olimpiada. O‘quvchilarni chizmachilikdan fan olimpiadalariga jalb qilish o‘zining samarali ekanligini amalda ko‘rsatgan. Olimpiadaga qatnashish o‘quvchilar o‘rtasida musobaqa kayfiyatini uyg‘otib, ularni fanga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Olimpiada masalalari maktab turi uchun fan o‘qituvchisi tomonidan o‘quvchilarning bilim darajasi va qiziqishlarini hisobga olgan holda tuziladi. Bunda oldingi yillarda tuman va viloyat

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

turlari masalalaridan ham foydalanish tavsiya qilinadi.

Masalalarni tuzishda bitta topshiriq konstruksiyalash yoki loyihalash xarakterida bo‘lib unga ko‘proq ball ajratilishi va g‘olib o‘quvchining shu topshiriqni bajarishiga alohida e’tibor qilish tavsiya etiladi. Masalalarning ko‘pchiligi o‘quvchilar yechishi (bajarishi) mumkin darajada bo‘lishi maqsadga muvofiq.

Buning bilan olimpiada qatnashchilarning hammasi ma’lum ballar to‘plashi mumkin bo‘ladi. Aks holda o‘quvchilarda o‘z kuchiga ishonchsizlik hissi paydo bo‘lib, fanga bo‘lgan qiziqishlari pasayishi mumkin.

Qiziqarli o‘yinlar. Har xil to‘garak mashg‘ulotlari bilan bir qatorda chizmachilikdan qiziqarli o‘yinlarni o‘tkazib borish ham o‘quvchilarda fanga qiziqishlarini orttiradi. Qiziqarli o‘yinlarni tashkil qilishda I.Rahmonovning «Chizmachilikdan didaktik o‘yinlar» kitobidan foydalanish mumkin. Undagi turli xil o‘yinlar o‘quvchilar uchun qiziqarli tuzilgan. Sinfdan tashqari mashg‘ulotlar paytida o‘quvchilar har xil rebuslar, topshiriqlardan iborat stend tayyorlashlari ham mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Uralovich T. F. Conducting classes on fine arts based on information and communication technologies //International Engineering Journal For Research & Development. – 2021. – T. 6. – C. 3-3.
2. Toshpo’Latov F. U. et al. Bolalarni o ‘yin texnologiyalari asosida kasb-hunarga qiziqishlarini shakllantirishda rivojlantiruvchi o ‘yinlar //Science and Education. – 2021. – T. 2. – №. 4. – C. 487-491.
3. Toshpulatov F. Use of geometric patterns and their types from eliminations of drawing and applied art in architectural facilities //Физико-технологического образование. – 2022. – T. 1. – №. 1.
4. Tashimov N. E., Toshpulatov F. U. Activating Students in Building Intersection Line by Quadratic Transformations Method //www. auris-verlag. de.–2018.–2018. – 2018.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Toshpulatov Faxriddin Urolovich**, dotsent v.v.b [**Тошпулатов Фахриддин Уролович,** доцент в.в.б], [**Toshpulatov U. Fakhriddin,** Associate Professor]; manzil: O‘zbekiston, 117036, Surxandaryo, Termiz, Tuproqqurg’on/Umit 2/35 uy [адрес: Узбекистан, 117036, Сурхандарьинская, Термез, Тупроққурғон/ Умит 2/35 дом], [address: Uzbekistan, 117036, Surkhandarya, Termez, Tuproqqurg‘on/umit 2/35 House]; https://orcid.org/0009-0007-2368-9524 toshpulot@terdpi.uz

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОЛОГИИ ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЯ НА УРОКАХ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

© М. Рузиева[1]✉, Т. Астанов[2]✉
[1,2]Каршинский государственный университет, Карши, Узбекистан

Аннотация

ВЕДЕНИЕ: в статье анализируется актуальность развития инклюзивного образования в Узбекистане и за рубежом. Изучены вопросы интеграция и социализация в обществе детей с ограниченными возможностями. Также проанализированы вопросы создание необходимых условий для детей с особыми потребностями.

ЦЕЛЬ: изучение инклюзивное образование детей с ограниченными возможностями показывает, что это глобальная проблема ожидающие свои решение во всем мире.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовано изучение философской, исторической, педагогической, методической, психолого-педагогической литературы, беседа, педагогическое наблюдение, анкетирование, диагностика, педагогический эксперимент-тестирование.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: главным и важным аспектом инклюзивного образования является исключение всяческой дискриминации людей с ограниченными возможностями. Инклюзивное образование – процесс развития общего образования, который подразумевает доступность образования для всех, в плане приспособления к различным нуждам всех детей, что обеспечивает доступ к образованию для детей с ограниченными возможностями.

ВЫВОД: Необходимо, создать платформу, где будет все необходимая информация для ведения учета всех показателей детей с ограниченными возможностями и для дальнейшего распределение и направление их в образовательную учреждению, при котором должно учитываться специфические стороны ребёнка, такие как разновидность и уровень болезни.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: дети с ограниченными возможностями, инклюзия, этика взаимодействия, социальная интеграция, инклюзивное образование, особые потребности в обучения, коррекция.

Для цитирования: Рузиева М., Астанов Т. Совершенствование методологии инклюзивное образования на уроках изобразительного искусства в начальных классах. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 38–45.

INKLYUZIV METODOLOGIYANI TAKOMILLASHTIRISH TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA TA'LIM BOSHLANG'ICH SINFLAR

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

© M. Ro‘ziyeva[1]✉, T. Astanov[2]✉
[1,2] Qarshi davlat universiteti, Qarshi, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada O'zbekistonda va xorijda inklyuziv ta'limni rivojlantirishning dolzarbligi tahlil qilinadi. Nogiron bolalar jamiyatida integratsiya va sotsializatsiya masalalari o'rganildi. Shuningdek, alohida ehtiyojli bolalar uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish masalalari tahlil qilindi.

MAQSAD: o'rganish nogiron bolalar uchun inklyuziv ta'lim bu global muammo ekanligini ko'rsatadi ularni kutmoqda yechim butun dunyo bo'ylab.

MATERIALLAR VA USULLAR: tadqiqotda falsafiy, tarixiy, pedagogik, uslubiy, psixologik va pedagogik adabiyotlarni o'rganish, suhbat, pedagogik kuzatish, so'rovnoma, diagnostika, pedagogik tajriba-sinov ishlatilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: inklyuziv ta'limning asosiy va muhim jihati nogironlarga nisbatan har qanday kamsitishni istisno qilishdir. Inklyuziv ta'lim-bu nogiron bolalar uchun ta'lim olish imkoniyatini ta'minlaydigan barcha bolalarning turli ehtiyojlariga moslashish nuqtai nazaridan hamma uchun ta'limning mavjudligini nazarda tutadigan umumiy ta'limni rivojlantirish jarayoni.

XULOSA: nogiron bolalarning barcha ko'rsatkichlarini hisobga olish va ularni tarqatish va ta'lim muassasasiga yuborish uchun barcha kerakli ma'lumotlar mavjud bo'lgan platformani yaratish kerak, bunda bolaning o'ziga xos tomonlari, masalan, kasallikning turi va darajasi hisobga olinishi kerak.

Kalit so'zlar: nogiron bolalar, inklyuziya, o'zaro munosabatlar axloqi, ijtimoiy integratsiya, inklyuziv ta'lim, maxsus ta'lim ehtiyojlari, tuzatish.

Iqtibos uchun: Ro‘ziyeva M., Astanov T. Inklyuziv metodologiyani takomillashtirish tasviriy san'at darslarida ta'lim boshlang'ich sinflar. // Inter education & global study. 2024. № 5. B. 38–45.

IMPROVEMENT OF INCLUSIVE METHODOLOGY EDUCATION IN FINE ARTS CLASSES PRIMARY CLASSES

© Mekka Ruzieva[1]✉, Tolib Astanov[2]✉
[1,2] Karshi State University, Karshi, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article analyzes the relevance of the development of inclusive education in Uzbekistan and abroad. The issues of integration and socialization in the society of children with disabilities have been studied. The issues of creating the necessary conditions for children with special needs are also analyzed.

AIM: the study of inclusive education for children with disabilities shows that this is a global problem awaiting its solution worldwide.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

MATERIALS AND METHODS: the study uses the study of philosophical, historical, pedagogical, methodological, psychological and pedagogical literature, conversation, pedagogical observation, questionnaires, diagnostics, pedagogical experiment-testing.

DISCUSSION AND RESULTS: the main and important aspect of inclusive education is the exclusion of all discrimination against people with disabilities. Inclusive education is the process of developing general education, which implies accessibility of education for all, in terms of adapting to the different needs of all children, which ensures access to education for children with disabilities.

CONCLUSION: it is necessary to create a platform where there will be all the necessary information to keep records of all indicators of children with disabilities and for further distribution and referral to an educational institution, which should take into account the specific aspects of the child, such as the type and level of illness.

Key words: children with disabilities, inclusion, ethics of interaction, social integration, inclusive education, special learning needs, correction.

For citation: Mekka Ruzieva, Tolib Astanov. (2024) 'Improvement of inclusive methodology education in fine arts classes primary classes', Inter education & global study, (5), pp. 38–45. (In Russ).

По данным исследования Всемирного банка, 3,5 процента всего населения Узбекистана от трех лет и старше имеют ту или иную форму инвалидности. Официально в 2022 году людьми с инвалидностью были признаны 845,3 тысячи человек, или 2,3 процента от общей численности населения.

Инклюзивное, или включенное образование - термин, используемый для описания процесса обучения детей с особыми потребностями в общеобразовательных школах. «Инклюзия» в переводе с английского языка inclusive - означает «включенность» [4].

Инклюзивное образование — наиболее передовая система обучения детей с ограниченными возможностями здоровья, основанная на совместном обучении здоровых детей и детей-инвалидов. Обучаясь вместе, дети учатся жить вместе, стираются границы между инвалидами и здоровыми людьми.

Инклюзивное обучение нацелено на предоставление качественного образования всем детям, независимо от их способностей и положения. Принцип инклюзивности также предполагает, что дети с ограниченными возможностями должны жить в семьях и учиться с ровесниками в обычной школе для того, чтобы получить положительное эмоциональное и социальное развитие. Основное правило – доступность образования для детей с ограниченными возможностями и инвалидностью, направленная на решение их проблем и трудностей в процессе социализации.

Инклюзивное образование старается разработать подход к преподаванию и обучению, который будет более гибким для удовлетворения различных

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

потребностей в обучении и воспитании детей. Помимо общих законов и общеизвестных дидактических принципов, инклюзивное образование подчиняется специфическим принципам [6]: ценность человека зависит не только от его способностей и достижений; каждый человек способен чувствовать и думать; каждый человек имеет право на общение и на то, чтобы быть услышанным; подлинное образование может осуществляться только в контексте реальных взаимоотношений: все люди нуждаются друг в друге, все люди нуждаются в поддержке и дружбе ровесников и наставников; для всех обучающихся достижение прогресса скорее может быть в том, что они могут делать, чем в том, чего не могут; разнообразие усиливает все стороны жизни человека. эти ценности отражались не только на том, как персонал школ относится к детям, но и на взаимодействии взрослых, искренней радости талантам и особенностям каждого человека, который происходит в ходе социальной интеграции.

Интеграция – это продуктивная совместная и творческая субъект-субъектная деятельность всех участников образовательного процесса, это единое системное воздействие, выработанное совместными усилиями профессионалов разных профилей, которые научились обсуждать обучающего на одном языке детям с особенностями развития сегодня вовсе не обязательно обучаться в специальных учреждениях, напротив, получить более качественное образование и лучше адаптироваться к жизни они смогут в обычных условиях школы или вуза, то есть необходимо социализация их в обществе [4].

Инклюзивное обучение направлен прежде всего на социальную интеграцию детей с ограниченными возможностями, независимо от их социального положения, физического, эмоционального и интеллектуального развития и создают им условия на основе психолого-педагогических приемов, ориентированных на потребности этих детей.

Отличительная черта инклюзивной формы образования – учёт индивидуальных образовательных потребностей всех детей, не подразделяя их на обычно развивающихся и «особых». При этом основным критерием эффективности включающего инклюзивного образования является максимальная социальная адаптация, а в дальнейшем - профессиональная и трудовая адаптация детей с ограниченными возможностями здоровья и детей - инвалидов, наряду с освоением им академических знаний. Учёба в инклюзивном классе полезна не только детям с инвалидностью, но и их сверстникам, одноклассникам. Ребята становятся более корректными и толерантными, учатся учитывать особенности и потребности других людей, не зависимо от их физических и умственных недостатков.

В настоящее время болонское соглашение, в части инклюзии как реформы, поддерживающей и приветствующей различия и особенности каждого ученика (пол, раса, культура, социальный класс, национальность, религии, а также индивидуальные возможности и способности. В многих странах реализуют инклюзивное образование в общеобразовательных учреждениях.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Сегодня и в Узбекистане проводится масштабная работа по эффективной организации системы инклюзивного образования, формированию физически здорового и гармонично развитого поколения, обеспечению внедрения эффективных форм и методов обучения в образовательный процесс [2].

Понятие «Инклюзивное образование» впервые указано в новой редакции Закона Республики Узбекистан «Об образовании», где разработан концепция развития инклюзивного образования в системе народного образования в 2020- 2025 годах [1].

Если дети с особыми потребностями будут получать образование в обществе с детьми с нормальным психофизическим развитием, это обстоятельство станет гарантом того, что такие дети смогут интегрироваться в общество с наименьшими препятствиями. В современном мире вопросы социальной интеграции детей с ограниченными возможностями является одним из самых актуальных проблем.

В последние годы вопрос инклюзивное образования широко рассматривается, при этом наблюдается обучение детей с ограниченными возможностями в обычной школе с обычными учениками, где дети интегрируется в общество. В течение 20 лет в Финляндии развивается инклюзивное образование. Образовательные учреждения применяют следующие принципы инклюзии: несмотря на свои возможности, все дети обучаются в основной школе; в школах имеются специализированные и общие классы, в которые дети распределяются после консультации с родителями. Именно родители решают, в каком классе будет обучаться их ребенок; детям, у которых нарушен слух, предоставляет – в основном штате школы имеются ставки специального педагога, помощника учителя, социального работника, медицинской сестры.

В настоящее время в каждой финской школе имеется трехуровневая система поддержки учащихся. В их нормативной базе образования это было отражено в 2010 году. Итак, общая поддержка – это первый уровень. Его осуществляет учитель класса. Все вопросы, касающиеся учащегося, учитель решает самостоятельно и с родителями. Если этой поддержки недостаточно, учащегося переводят на второй уровень – интенсивной поддержки. На этом уровне подключается мультидисциплинарная команда, включающая соучительство, помощника учителя. Учащийся обучается по индивидуальному плану, и если за полгода он не исправляет свое положение, то наступает третий уровень поддержки, которая определяется как специальная. Это решение принимает комиссия, беря во внимание результаты медико-психологического обследования ребенка. Этот ребенок обучается в специальном классе. Эти классы немногочисленные (8 – 10 детей), обучение ведет специальный педагог. Дети в этом классе обучаются 11 лет, и за это время учащийся получает девятилетнее образование. Инклюзивная система образования также организуется и на дому, с дополнительной оплатой учителям. Ведется электронная система досье воспитанников в дошкольных учреждениях, что помогает

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

администрации школы иметь информацию о детях, которые придут к ним, так как досье содержит все данные о будущих учащихся [3].

В Израиле инклюзия считается нормой. Дети с определенными образовательными потребностями уже более 30 лет обучаются в обычных школах, и только в исключительных случаях ребенок определяется в специальные коррекционные центры. В этой стране о таком ребенке заботятся все, а именно: государство, родители, друзья, одноклассники, волонтеры, сотрудники образовательных учреждений. Основными достижениями для таких учащихся считаются его собственные достижения. Большую точечную работу специалисты проводят с этими детьми, проводя раннюю диагностику. Подготовка детей с ограниченными возможностями проводится по специальной программе «From prevention to inclusion», чтобы ребенок, достигнув школьного возраста, мог обучаться. С рождения проводится скрининг состояния их здоровья. Отслеживается процесс их развития. С учетом каждого заболевания определяется индивидуальная программа подготовки этих детей к дальнейшему обучению. Все дети, независимо от заболевания, за год до школы посещают отношений между людьми. В поддержке и дружбе сверстников нуждаются все люди.

Прогресс в обучении любого человека заключается в том, что он научился делать, а не в том, чему не научился. Инклюзивное обучение является одним из основных институтов социализаций обеспечивающие гармоничное развитие личности детей с ограниченными возможностями. Инклюзивное образование способствует не только социализации детей с особыми потребностями, формированию у них навыков самостоятельности, социальной адаптации, но и созданию толерантного и включенного общества, где каждый человек имеет право на образование и участие в общественной жизни.

Инклюзивное обучение даёт возможность детям развивать социальные отношения через непосредственный опыт для людей с особыми образовательными потребностями должны учитываться определенные условия, без которых обучение будет весьма затруднительным [6]: обеспечение соблюдения прав учащихся на осуществление полноценного образования; эргономически доступная среда (пандусы, лифты, специально оборудованные туалеты, профилакторий, медицинский кабинет, специально оборудованный спортивный зал и др.); организационно-методическая поддержка учебного процесса (индивидуальные учебные программы; инновационные информационные технологии в учебном процессе; воспитательная работа, используемая в учебном процессе; текущий и итоговый контроль знаний учащихся); мониторинг инклюзивного образования (отслеживание индивидуальных образовательных достижений учащихся и др. При правильной организации инклюзивного образования необходимо учитывать, что: во-первых, инклюзивное образование наиболее приемлемо для детей с ограниченными возможностями, с которыми была рано начата коррекционно-педагогическая работа (с момента выявления нарушения в развитии); во-вторых, ребёнок с нарушениями в

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

развитии, обучаясь совместно с нормально развивающимися сверстниками, не перестаёт нуждаться в удовлетворении его особых образовательных потребностей со стороны дефектологов и должен оставаться под наблюдением системы специального образования; в-третьих, инклюзия не может носить массовый характер, поскольку в условиях «включённого образования» ребёнок с ограниченными возможностями поставлен перед необходимостью овладеть государственным образовательным стандартом, наравне с нормально развивающимися сверстниками. Как правило, это оказывается посильным для детей с высоким уровнем психофизического развития, близким к норме [9].

Инклюзивное образование позволяет разрушить границы неравенства между здоровыми детьми и детьми с ограниченными возможностями образуя такое общество, в котором у всех детей равные возможности и права.

Инклюзивный подход направлен на более полное взаимодействие всех участников образовательного процесса (детей, родителей, педагогов и персонала). Совместное сотрудничество создает особую среду и культуру, в которой абсолютно все будут равноценны и причастны. В израильских школах для детей с ограниченными возможностями существуют так называемые «транзитные первые классы», «классы интенсивной коррекции». В этом классе учатся не более 12 детей, и каждый ребенок обучается в своем темпе при сопровождении психолога, дефектолога и специалиста по развитию речи. В израильских школах используется индивидуальный вид инклюзии с учетом состояние ребенка. Несомненно, вызывает интерес наличие «обратной инклюзии», феномен которой заключается в том, что обычные дети приходят на определенные уроки в коррекционные классы и занимаются совместно с детьми с ограниченными возможностями [3].

В США педагоги работают с детьми-инвалидами по программе «Инклюжен». В законе, принятом в 1973 году, были заложены основы обучения таких детей. В нем рассмотрены вопросы финансирование образовательных учреждений, создание специальных программ обучения с учетом индивидуального подхода к каждому ребенку и их реализацию. Инклюзия рассматривается зачастую исключительно как обучение детей с инвалидностью в общеобразовательных школах вместе с их сверстниками. Исходя из проделанный работы можно сделать следующие выводы: изучение вопроса обучение детей с ограниченными возможностями в мире показывает, что такие дети во многих странах обучается в обычных школах, где и происходят их интеграция в общество, разрушение границы неравенства между здоровыми детьми и детьми с ограниченными возможностямиж; необходимо, в Узбекистане создать все необходимое условия в образовательных учреждениях для детей с особыми потребностями в силу обучения их с обычными школьниками, где происходят их интеграция и социализация в обществе.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

1. Постановления Президента Республики Узбекистан от 13.10.2020 года № ПП - 4860 «О мерах по дальнейшему совершенствованию системы образования и воспитания детей с особыми образовательными потребностями» закон республики Узбекистан от 23 сентября 2020 года №3РУ-637
2. Инклюзивное образование: методология, практика, технологии: Материалы международной научно-практической конференции (20—22 июня 2011, Москва) / Моск. гор. психол.пед. ун-т; Редкол.: С. В. Алехина и др. –М.:МГППУ, 2011 – 244 с.
3. Интегрированное и инклюзивное обучение в общеобразовательном учреждении. Инновационный опыт / авт.-сост. А.А. Наумов, В.Р. Соколова, А.Н. Сегедова. – Волгоград: Учитель, 2012. – 147с.
4. Екжанова Е.А. Отечественная концепция интегрированного обучения // www.psyedu.ru
5. Малофеев, Н.Н. Специальное образование в меняющемся мире. Россия: учеб. пособие для студентов пед. вузов. В 2 ч. Ч. 1 / Н.Н. Малофеев. – М.: Просвещение, 2013. – 320 с.
6. Мёдова Н.А. Инклюзивное образование в схемах и таблицах: методическое пособие / ТОУНБ им. А. С. Пушкина, Отдел организации обслуживания инвалидов по зрению; МБЛПУ ЗОТ «Центр медицинской профилактики»; отв. за выпуск А. А. Коваленко. – Томск, 2012. – 24 с.
7. Эгамбердиев Мурод Фарход угли, Юсупова Сафаргул. АРТ-ТЕРАПЕВТИЧЕСКИЕ ЗАНЯТИЯ С ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. // PEDAGOGS jurnali. 4, 1 (Feb. 2022), 227–232.
8. Egamberdiyev, M., Ro‘ziyeva, M., Ro‘ziyeva, F. (2023). BOSHLANG’ICH SINF TASVIRIY SAN’AT DARSLARIDA INKLYUZIV TA’LIM METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 2(9), 21–23.
9. Egamberdiyev Murod Farhod ogli. INCLUSIVE ART EDUCATION OF UZBEKISTAN IN THE PERIOD OF INDEPENDENCEE // Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities ISSN 2749-0866Vol.2 Issue 1.5 pp. 349-355. Pedagogical sciences http://berlinstudies.de/10.5281/zenodo.6481768

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Mekka Ruzieva, Tolib Astanov**, o’qituvchi [**Мекка Рузиева, Толиб Астанов** преподаватель], [**Mekka Ruzieva, Tolib Astanov**, teacher]; manzil: O‘zbekiston, 180119, Qarshi shahri, Ko‘chabog‘ ko‘chasi, 17-uy[адрес: Узбекистан, 180119, г. Карши, ул. Кучабаг, дом 17], [address: Uzbekistan, 180119, Kochabog, 17 house

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

CHIZMACHILIK FANINI INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA O'QITISH METODIKASI

© X.A.Turayev[1]✉, Sh.Y. Sattarov[2]✉
[1,2]Termiz davlat universiteti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada, "Ubiquitous Learning" (hamma joyda o'rganish) innovatsion ta'lim texnologiyasi asosida chizmachilik darslarini samarali tashkil etish orqali talabalarga qayerda bo'lishidan qat'i nazar, grafikaviy, samarali va interaktiv o'rganishni ta'minlaydigan yangi ta'lim muhitini ishlab chiqish va amalga oshirishga oid metodologik asosga ega amaliy tavsiyalar berilgan. Shuningdek, texnologiyani qo'llashda zarur bo'ladigan shakl, metod va vositalar haqida asosli ma'lumotlar keltirilgan.

MAQSAD: tavsiya etilayotgan innovatsion texnologiya talabalarning hozirgi zamonaviy axborot tizimlaridan samarali foydalanish orqali ma'lum fanga oid egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlatrirish hamda o'larni baholashning diagnostik tizimini ishlab chiqishda amaliy yordam berishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda falsafiy, tarixiy, pedagogik, uslubiy, psixologik va pedagogik adabiyotlarni o'rganish, suhbat, pedagogik kuzatish, so'rovnoma, diagnostika, pedagogik tajriba-sinov ishlatilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maqola bugungi kunda yoki kelajakda o'quv maqsadlarini bajarish uchun U-learning texnologiyasidan foydalanishga istiqbolli ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, imtihonlar, loyihalar, forumlar, insholar, taqdimotlar va laboratoriyalar, shu jumladan o'quv topshiriqlarini bajarishda U-learning texnologiyasi yordamida talabalarning javoblariga ta'sir qiluvchi tavsiflovchi statistikani taqdim etadi.

XULOSA: yuqoridagilardan kelib chiqib, an'anaviy ta'lim va asosiy o'quv jarayonida U-learning texnologiyasidan foydalanish bo'yicha amaliy tavsilar ishlab chiqildi. Ushbu tafsiyalar hozirda va kelajakda o'quv faoliyatini amalga oshirish uchun U-learning texnologiyasidan foydalanishning ijobiy ta'sirini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: innovatsion, ta'lim texnologiyasi, "ubiquitous learning", metod, vosita, masofadan o'qitish, 3D animatsiya, videodars, mobil ilova, ijodiy masala, ko'rgazmali grafik tasvir, ijtimoiy tarmoqlar.

Iqtibos uchun: Turayev X.A., Sattarov Sh.Y. Chizmachilik fanini innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida o'qitish metodikasi. // Inter education & global study. 2024. №5. B.46–55.

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ ЧЕРЧЕНИЮ НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

© Х.А.Тураев[1]✉, Ш.Ю. Сатторов[2]✉
[1,2]Термезский государственный университет, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в этой статье даются практические рекомендации с методологической основой для разработки и внедрения новой образовательной среды, которая обеспечивает графическое, эффективное и интерактивное обучение студентов, где бы они ни находились, путем эффективной организации уроков черчения на основе инновационной образовательной технологии «Ubiquitous Learning» (обучение везде). Также приводится обоснованная информация о форме, методах и инструментах, которые потребуются при применении технологии.

ЦЕЛЬ: предлагаемая инновационная технология заключается в развитии знаний, умений и навыков, приобретенных студентами по определенной дисциплине, посредством эффективного использования современных информационных систем, а также оказании практической помощи в разработке диагностической системы оценки.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовано изучение философской, исторической, педагогической, методической, психолого-педагогической литературы, беседа, педагогическое наблюдение, анкетирование, диагностика, педагогический эксперимент-тестирование.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в статье рассматривается многообещающее влияние на использование технологии U-learning для достижения целей обучения сегодня или в будущем. Он также предоставляет описательную статистику, которая влияет на ответы учащихся с помощью технологии u-learning при выполнении учебных заданий, включая экзамены, проекты, форумы, эссе, презентации и лаборатории.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: на основании вышесказанного разработаны практические рекомендации по использованию технологии U-learning в традиционном обучении и базовом обучении. Эти интерпретации демонстрируют положительное влияние использования технологии U-learning для выполнения учебной деятельности сейчас и в будущем.

Ключевые слова: инновации, образовательные технологии, “ubiquitous learning”, метод, инструмент, дистанционное обучение, 3Dбанимация, видеоурок, мобильное приложение, творческий выпуск, наглядное графическое изображение, социальные сети.

Для цитирования: Тураев Х.А., Сатторов Ш.Ю. Методика обучения черчению на основе инновационных образовательных технологий. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 46–55.

METHODOLOGY OF DRAWING SCIENCE TEACHING ON THE BASE OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

© Khumoyiddin A. Turayev[1]✉, Shavkat Y. Sattarov[2]✉
[1,2]Termiz State University, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article provides practical recommendations with a methodological basis for the development and implementation of a new educational environment that provides graphic, effective and interactive teaching of students, wherever they are, by effectively organizing drawing lessons based on the innovative educational technology “Ubiquitous Learning” (learning everywhere). It also provides reasonable information about the form, methods and tools that will be required when applying the technology.

AIM: the proposed innovative technology consists in the development of knowledge, skills and abilities acquired by students in a particular discipline through the effective use of modern information systems, as well as providing practical assistance in the development of a diagnostic assessment system.

MATERIALS AND METHODS: the study uses the study of philosophical, historical, pedagogical, methodological, psychological and pedagogical literature, conversation, pedagogical observation, questionnaires, diagnostics, pedagogical experiment-testing.

DISCUSSION AND RESULTS: the article examines the promising impact on the use of U-learning technology to achieve learning goals today or in the future. It also provides descriptive statistics that influence student responses using u-learning technology when completing learning assignments, including exams, projects, forums, essays, presentations, and labs.

CONCLUSION: based on the above, practical recommendations on the use of u-learning technology in traditional and basic education have been developed. these interpretations demonstrate the positive impact of using u-learning technology to perform learning activities now and in the future.

Key words: innovations, educational technologies, “ubiquitous learning”, method, tool, distance learning, 3D animation, video tutorial, mobile application, creative release, visual graphic image, social networks.

For citation: Khumoyiddin A. Turayev., Shavkat Y. Sattarov (2024) ‘Methodology of drawing science teaching on the base of innovative educational technologies’, Inter education & global study, (5), pp. 46–55. (In Uzbek).

Biz “Ubiquitous Learning” (hamma joyda o‘rganish) innovatsion ta’lim texnologiyasini IT va aloqa dunyosidagi so‘nggi yangilik deb hisoblashimiz mumkin. Bu texnologiyani qo‘llashda hisoblash va aloqa imkoniyatlariga ega elektron qurilmalar (kompyuterlar, mobil aloqa vositalari, sensorli tarmoqlar, planshetlar) va boshqa zaruriy dasturiy vositalardan foydalaniladi. Bu esa odamlarga o‘zlarining yashash muhitida bir nechta faoliyat bilan aloqa qilish va o‘zaro aloqada bo‘lish imkoniyatini beradi. Ushbu “Ubiquitous Learning” (U-

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

learning) innovatsion ta'lim texnologiyasi jamiyat ichida xavfsiz ma'lumotlar almashinuvini ta'minlaydigan, yaxshi va qoniqarli aloqa qobiliyatlariga ega bo'lish imkoniyatini oshiradi.

Ushbu texnologiya masofaviy, davomiy, ijtimoiy ta'sir, qulay sharoit va xulq-atvor kabi beshta muhim omillarni o'z ichiga oladi.

Ushbu maqola tadqiqot maqsadlarini baholash uchun to'rtta tadqiqot savolini o'rganadi.

1) talabalar ma'lum fanga oid bilimlarni o'rganish va muloqotni kuchaytirish uchun U-learning texnologiyasini foydali yoki foydasiz deb bilishadimi?

2) o'qituvchi tomonidan taqdim etilgan U-learning texnologiyasidan foydalanishda talabalar duch keladigan qiyinchilik darajasi qanday?

3) ushbu texnologiyadan foydalanayotgan o'qituvchilar va talabalar boshqa talabalarning ta'lim va aloqa uchun U-learning texnologiyasidan foydalanish niyatlariga qay darajada ta'sir qiladi?

4) talabalarga hozirgi U-learning texnologiyasidan samarali foydalanish uchun texnik yordamning ta'siri qanday?

Talaba va o'quv muhiti o'rtasidagi aloqa interaktiv bilimlarning manbai hisoblanadi, shuning uchun ko'plab tadqiqotchilar amaliyot orqali o'rganish ta'limning yetakchi yo'nalishi ekanligini aniqladilar. Amaliyot bilan o'rganish yashirin amaliyotlarga va bilvosita o'rganiladigan va faqat professorning tajribasiga muhtoj bo'lgan kurslarga qaratilgan. U-learning texnologiyasi orqali o'quv jarayoni osonroq va interaktiv bo'ladi. Masalan, talaba simsiz tarmoq texnologiyasi orqali elektron ta'limni boshqarish tizimiga ulanish va kirish uchun mobil, kompyuter yoki har qanday simsiz qurilmadan foydalanishi mumkin.

U-learning texnologiyasi hamma joyda hisoblash imkoniyatlarini rivojlantirish qarab, ularning kundalik hayotida ko'milgan o'quv faoliyati bilan talabalarni ta'minlash uchun yaratilgan. Tadqiqotchilar aloqa va ta'lim texnologiyalarining doimiy o'zgarishi tufayli U-learning texnologiyasini aniqlashda turli xil istiqbollarga ega bo'lishgan [6]. Kompyuter yordamida o'qitish tizimlari shaxslarning ta'limiga yordam berish yoki qo'llab-quvvatlash uchun kompyuterlardan har qanday foydalanishni anglatadi. Biroq, u talabalarning qobiliyatini oshirishga va yuqori harakatchanlikni o'rganish muhitini ta'minlashga qaratilgan U-learning texnologiyasidan farqli o'laroq, past harakatchanlikni ta'minlaydi [3]. Keng tarqalgan ta'limda o'rnatilgan qurilmalar va o'quv muhiti o'rtasidagi aloqa talabalardan ma'lumot olishda muhim rol o'ynaydi. Natijada, o'rganish imkoniyati juda cheklangan va bu cheklovlar U-learning texnologiyasi tomonidan o'quv muhitiga o'rnatilgan mobillik dasturlari, vositalari va qurilmalari orqali hal qilinadi. Aloqa qurilmalari va o'rnatilgan tizimlar o'rtasidagi ushbu raqamli integratsiya talabalarga harakatlanayotganda o'rganishga imkon beradi [4].

U-learning "har qanday joyda va istalgan vaqtda qo'llaniladigan ta'lim" deb ta'riflanadi. Ushbu ta'rif simsiz tarmoqlar orqali ulangan har qanday mobil qurilmalar orqali o'quv resurslari va faoliyatni ta'minlashni anglatadi. Bundan tashqari, mobil ta'lim "simsiz vositalar orqali amalga oshirilgan ta'limni" anglatadi. Oldingi ikkita ta'rif deyarli bir xil, bu talaba uchun biroz chalkashliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun, U-learning

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

texnologiyasini amalga oshirishda har qanday chalkashlik yoki tushunmovchilikni oldini olish uchun boshqacha ta'riflanishi kerak. Demak, biz ushbu ta'rifni "hamma joyda elektron texnologiyalar yordamida ta'limni tashkil etish" deb mazmunan aniqlashtirdik.

U-learning texnologiyasi asosida ta'limni samarali tashkil etishda kompyuter, elektron platforma, 3D animatsiya, videorolik, sensorli planshet, mobil aloqa vositasi, mobil ilova, ijtimoiy tarmoq, elektron resurs, dasturlashtirilgan test savollari va shu kabi dasturiy vositalardan foydalaniladi.

U-learning ta'lim texnologiyasi quyidagi: Kompyuter texnikasi; Elektron doska; Mobil aloqa vositasi; Sensorli planshet; Internet; Keys stadi texnologiyasi; Ko'rgazmali grafik tasvirlar; Ko'pvariantli topshiriqlar; Tarqatma materiallar; 3D animatsiya; Videodarslar; Mobil ilova; ëElektron platforma va shu kabi komponentlardan iborat.

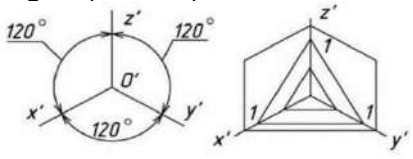
T.Uemukai, T.Hara va S.Nishiolaring "A method for selecting output data from ubiquitous terminals in a ubiquitous computing environment" mavzustadi tadqiqotlarida axborot muhitida hamma joyda joylashgan elektron platformalardadan unumli foydalanish usullari o'rganilgan [5], H.Ogata va Y.Yanolarning "Context-aware support for computer-supported ubiquitous learning" mavzusida olib bogan ilmiy izlanishlarida kompyuter texnikasi tomonidan bajarilgan kontekstdan hamma joyda o'rganish va xabardor bo'lishga oid tafsiyalar berilgan [7] va K.Boyinbode va K.Akintolalarning "A sensor-based framework for ubiquitous learning in Nigeria" tadqiqotlarida Nigeriyada sensorga asoslangan ta'limni hamma joyda o'rganishga oid metodik tfsiyalar ishlab chiqilgan [8].

Ushbu innovatsion texnologiya, ma'lum bir fanga oid bilimlarni elektron platforma, mobil ilovalar va ijtimoiy tarmoqlar orqali "hamma joyda o'rganish" imkoniyatini yaratadi. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda chizmachilik darslarini U-learning innovatsion ta'lim texnologiyasi asosida tashkil etishga oid metodik tafsiya ishlab chiqildi [1].

Texnologiyaning maqsadi: hamma joyda ta'limni samarali tashkil etish orqali talabalarda fanga oid bilim, ko'nikma va malakalarni rivojlantirishdan iborat.

Texnologiyaning metodlari: interfaol metodlar, grafik orgonayzerlar, strategiyalar, o'yin texnologiyalari.

1. Keys stadi texnologiyasi**.** Keys bayoni: http://dgng.pstu.ru/sprav/1.3.6.htm nomli internet saytida aksonometrik proektsiyalarning mohiyatini yorituvchi ko'rgazmali materialda aksonometrik o'qlar, ular orasidagi burchaklar, tarkibida prizma, silind va shu kabi oddiy geometrik jismlardan tashkil topgan detallarning aksonometrik proektsiyalarini bajarishga oid ma'lumotlar berilgan (2-rasm).

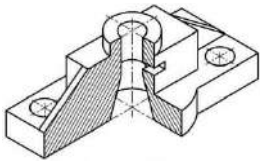

2-rasm. To'g'ri burchakli izometrik proektsiyadagi aksonometrik o'q[1]

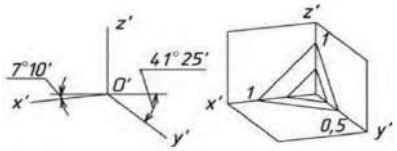
[1] Turayev, X.A. (2022). "Bo'lajak chizmachilik fani o'qituvchilarining loyihalash-konstruktorlik kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish". *Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya.* 104-bet.

CC BY NC ND

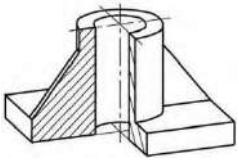
ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

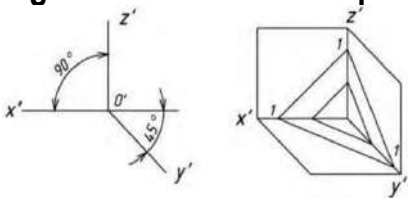
3-rasm. Detalning to‘g’ri burchakli izometrik proektsiyadagi tasviri[2]

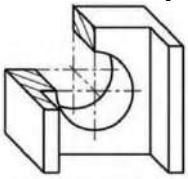
4-rasm. To‘g’ri burchakli dimetrik proektsiyadagi aksonometrik o‘q[3]

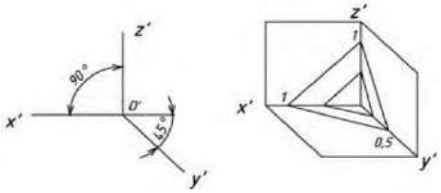
5-rasm. Detalning to‘g’ri burchakli dimetrik proektsiyadagi tasviri[4]

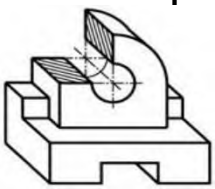
6-rasm. Qiyshiq burchakli frontal izometrik proektsiyadagi aksonometrik o‘q[5]

7-rasm. Detalning qiyshiq burchakli frontal izometrik proektsiyadagi tasviri[6]

8-rasm. Qiyshiq burchakli frontal dimetrik proektsiyadagi aksonometrik o‘q[7]

[2] O‘sha manba. 104-bet.
[3] O‘sha manba. 104-bet.
[4] O‘sha manba. 105-bet.
[5] O‘sha manba. 105-bet.
[6] O‘sha manba. 105-bet.
[7] O‘sha manba. 105-bet.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

9-rasm. Detalning qiyshiq burchakli frontal dimetrik proektsiyadagi tasviri[8]

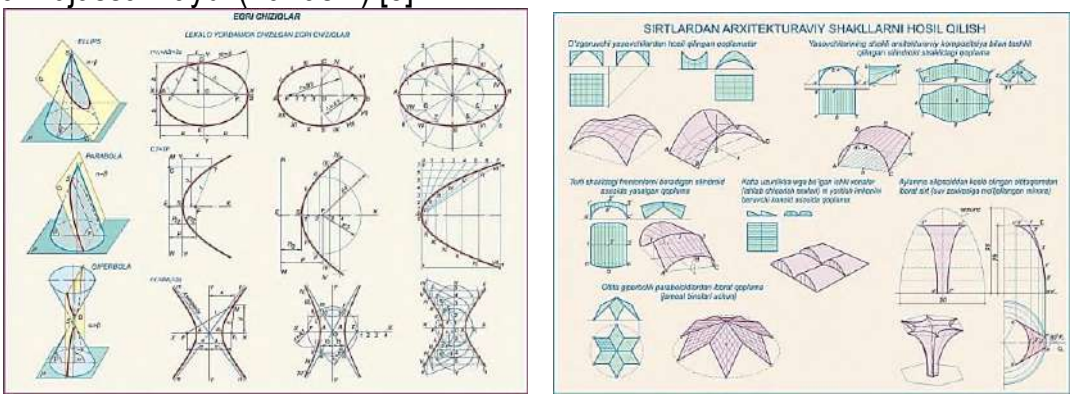
Keys topshirig'i: Internet saytidan olingan ushbu materialda keltirilgan ma'lumotlar nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lishi bilan birga ularni ifodalashda muayyan yutuqlar va xato-kamchiliklarga yo'l qo'yilgan bo'lishi mumkin. Yo'l qo'yilgan yutuqlar va xato-kamchiliklarni toping.

Manba va adabiyotlar: 1. Rahmonov I. v.b. "Chizmachilik". -T.: "Voris-nashriyot". 2016-y. 162-202-b.; 2. Murodov Sh. v.b. "Chizma geometriya". -T.: "Iqtisod-moliya". 2008-y. 253-275-b.; 3. Xalimov M. "Chizmachilik (Geometrik va proyeksion chizmachilik)". -T.: "TDPU rizografi". 2013-y. 80-86-b.

Talabalar uchun metodik ko'rsatmalar: 1. Taqdim etilgan material chizmalarini diqqat bilan o'rganing; 2. Aksonometrik proektsiyalarga oid nazariy ma'lumotlarni qayta yodga oling va chizmalarga xos jihatlarni yana bir bor tahlil qiling; 3. Chizmalardagi yutuq va xato-kamchiliklarni aniqlang; 4. Chizmalardagi xato-kamchiliklarga oid yechimni bayon eting; 5. Keysni yechish jarayoni; 6. Talabalar e'tiborlariga havola etilgan material chizmalarini diqqat bilan o'rganadi; 7. Aksonometrik proektsiyalarga oid nazariy ma'lumotlarni qayta yodga oladi va chizmalarga xos jihatlarni yana bir bor tahlil qiladi; 8. Chizmalardagi yutuq va xato-kamchiliklarni aniqlaydi; 9. Chizmalardagi xato-kamchiliklarga oid yechimni bayon etadi.

Texnologiyaning vositalari: asosiy vositalar (o'quv reja, o'quv dasturi, darslik, o'quv qo'llanma, uslubiy ko'rsatma v.b.), qo'shimcha vositalar (ko'rgazmali grafik tasvirlar, chizmalar, ko'pvariantli topshiriqlar, ijodiy masalalar, tarqatma materiallar, madellar, o'quv qurollari jamlanmasi v.b.) va dasturiy vositalardan (kompyuter, elektron doska, mobil aloqa vositasi, sensorli planshet, internet, GPS, 3D animatsiya, videorolik, mobil ilova, elektron platforma, elektron darslik, ijtimoiy tarmoq, elektron resurs, videokamera dasturlashtrilgan test savollari v.b.) iborat [2].

1. Ko'rgazmali grafik tasvirlar (plakat). Ushbu ko'rgazmali grafik tasvirlar ko'rgazmalilik tamoyili asoslangan bo'lib, ular fanga oid nazariy va amaliy ma'lumotlarni o'zida mujassamlaydi (10-rasm) [5].

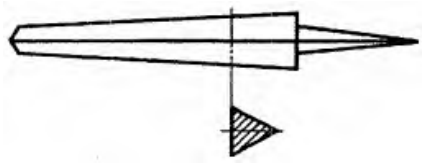
10-rasm. Ko'rgazmali grafik tasvirlar[9]

[8] O'sha manba. 106-bet.
[9] O'sha manba. 72-bet.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

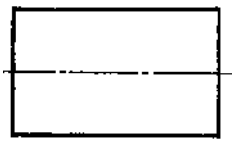
2. Kasbga yo‘naltirilgan ijodiy masalalar. Ushbu ijodiy masalalar talabalarda, fazoviy tasavvur qilish, kreativ fiklash, loyihalash va konstruktsiyalash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan [8].

1-masala. Uch yonli egovning sopini loyihalang hamda texnik rasmini bajaring (11-rasm).

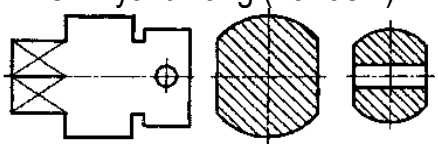
11-rasm. Egov[10]

2-masala. Fasonli, liskali, bo‘rtiqli valni loyihalang va uning texnik rasmini bajaring (12-rasm).

12-rasm. Val[11]

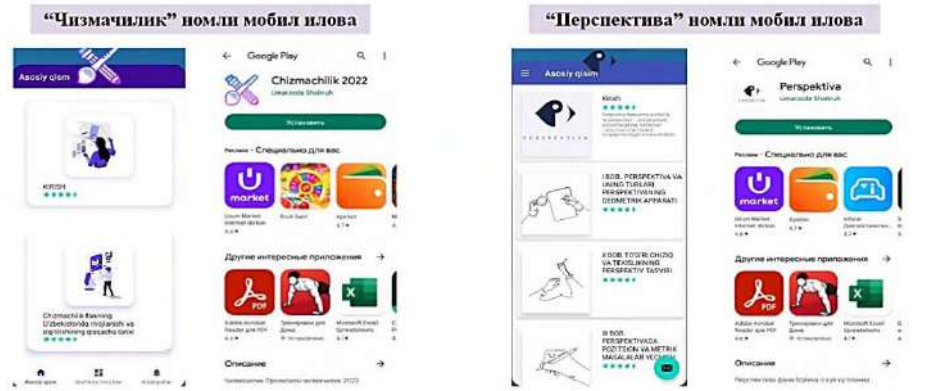
3-masala. Detalning yakunlanmagan bosh ko‘rinishi va kesimlari berilgan. Kesimlar asosida bosh ko‘rinishni yakunlang (13-rasm).

13-rasm. Detal chizmasi[12]

3. Mobil ilovalar. Talabalar mustaqil ta’limini masofadan mazmunli tashkil etish va tadqiqot yuzasidan tajriba-sinov ishlarini tizimli ravishda olib borish yuzasidan, mobil ilovalar ishlab chiqilgan [4].

Ushbu mobil ilovalar mazmuni, fanga oid nazariy va amaliy ma’lumotlar, ko‘pvariantli topshiriqlar, test savollari, 3D animatsion videoroliklar, videodarslar va elektron adabiyotlar bilan boyitilgan(14-rasm) [8].

https://play.google.com/store/apps/details?id=uz.ithelp.chizmachilikproyeksionchizmachilik2022 https://play.google.com/store/apps/details?id=uz.ithelp.perspektiva

14-rasm. “Chizmachilik” va “Perspektiva” nomli mobil ilovalar[13]

[10] O‘sha manba. 94-bet.
[11] O‘sha manba. 94-bet.
[12] O‘sha manba. 94-bet.
[13] O‘sha manba. 98-bet.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Tadqiqot davomida, dars mashg'ulotlarini yuqorida ta'kidlangan innovatsion ta'lim texnologiyasi asosida samarali tashkil etishga oid amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Ushbu ta'lim texnologiyasidan foydalanib mashg'ulotlarni tashkil etishda quyidagi Ushbu ta'lim texnologiyasidan foydalanib mashg'ulotlarni tashkil etishda quyidagi: dars samaradorligi ortadi; talabalarning darsga bo'lgan motivatsiyasi ortadi; darsda talabalarning faolligi ortadi; o'qituvchi va talabalarning hamkorligi ta'minlanadi; talabalarning mavzuga oid bilim va ko'nikmalari mustahkamlanadi; talabalar yakka, guruh va jamoa bo'lib faoliyat olib boorish ko'nikmasiga ega bo'lishi kabi afzalliklarga erishiladi.

Xulosa qilib aytganda U-learning innovatsion ta'lim texnologiyasi asosida ta'limni tashkil etish orqali talabalarni hamma joyda ma'lum bir fanga oid bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'lishlari ta'minlanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Turayev, X.A. (2022). Bo'lajak chizmachilik fani o'qituvchilarining loyihalash-konstruktorlik kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. 80-106-betlar. Elektron manzil. URL: https://scholar.google.ru/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=p1y80BIAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=p1y80BIAAAAJ:hC7cP41nSMkC
2. Turayev, X.A. (2022). Using innovative technologies in drawing classes. Innovative technologica. Methodical research journal. Volume 3, Issue 9, p. 148-151. Elektron manzil. URL: https://scholar.google.ru/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=p1y80BIAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=p1y80BIAAAAJ:Wp0gIr-vW9MC
3. Turayev, X.A. (2022). Improving the development model of project competence of future drawing teachers. Universum: технические науки. Электронный научный журнал. №2(95), с. 62-65. Elektron manzil. URL: https://scholar.google.ru/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=p1y80BIAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=p1y80BIAAAAJ:Zph67rFs4hoC
4. Turayev, X.A. (2021). Methodical recommendations on the implementation of the theme of forty in drawing lessons graphically. Science and Education. Scientific Journal. Volume 2, Issue 2, p. 264-268. Elektron manzil. URL: https://scholar.google.ru/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=p1y80BIAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=p1y80BIAAAAJ:0EnyYjriUFMC
5. Uemukai, T. Hara, T. Nishio, S. (2004). A method for selecting output data from ubiquitous terminals in a ubiquitous computing environment. Proc. of the 24th Int. Conf. on Distributed Computing Systems Workshops (ICDCSW'04), Tokyo, Japan, pp. 562-567. Retrieved from https://dl.acm.org/doi/10.1016/j.compedu.2009.02.016

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

6. Liyytinen, K. Yoo, Y. (2002). Issues and challenges in ubiquitous computing. *Communications of the ACM,* vol. 45, no. 12, pp. 62-65. Retrieved from https://typeset.io/papers/issues-and-challenges-in-ubiquitous-computing-4lpczudq5n
7. Ogata, H. Yano, Y. (2004). Context-aware support for computer-supported ubiquitous learning. *Proc. of the 2nd IEEE Int. Workshop on Wireless and Mobile Technologies in Education,* JungLi, Taiwan, pp. 27-34. Retrieved from https://kyushu-u.pure.elsevier.com/en/publications/ context-aware-support-for-computer-supported-ubiquitous-learning
8. Boyinbode, O.K. Akintola, K.G. (2008). A sensor-based framework for ubiquitous learning in Nigeria. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security,* vol. 8, no. 11, pp. 401-405. Retrieved from http://paper.ijcsns.org/07_book/html/200811/200811058.html

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Turayev Xumoyiddin Abdug'afforovich,** (PhD), dotsent, [**Тураев Хумойиддин Абдугаффарович,** (PhD), доцент], [**Khumoyiddin A. Turayev,** (PhD), Associate Professor]; manzil: O'zbekiston, 117036, Surxandaryo, Termiz, Baxt ko'chasi 14/5 uy [адрес: Узбекистан, 117036, Сурхандарьинская, Термез, ул. Бахт 14/5], [address: Uzbekistan, 117036, Surkhandarya, Termez, Baxt Street 14/5 House];

✉**Sattarov Shavkat Yuldashevich,** tadqiqotchi, [**Саттаров Шавкат Юлдашевич,** соискатель], [**Shavkat Y. Sattarov,** researcher]; manzil: O'zbekiston, 117036, Surxandaryo, Termiz, Baxt ko'chasi 14/5 uy [адрес: Узбекистан, 117036, Сурхандарьинская, Термез, ул. Бахт 14/5], [address: Uzbekistan, 117036, Surkhandarya, Termez, Baxt Street 14/5 House];

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA BUYUK BRITANIYADA PEDAGOGIK MADANIYAT YO‘NALISHLARI

© S.M. Umarova[1]✉

[1] Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqola bugungi kunda yangi O‘zbekistonda ta’lim tizimini isloh qilish uchun tizimda olib borilayotgan yangicha tendensiyalar negizida bo‘lajak pedagog kadrlarning pedagogik mahorati va madaniyatining shakllanishi xususida ba’zi mulohazalar yuritilgan. Maqolada, shuningdek, jahonning iqtisodiy rivojlangan mamlakatlaridan biri bo‘lgan Buyuk Britaniyada pedagogik madaniyat yo‘nalishlari, maktab o‘qituvchilarida kasbiy madaniyatni rivojlantirishning psixologik-pedagogik xususiyatlari va tarkibiy qismlari haqida ma’lumot berilgan.

MAQSAD: jahonning turli davlatlarida o‘qituvchilik kasbi, pedagogik madaniyatga oid olingan bilimlarni mustahkamlash va rivojlantirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiq etilayotgan mavzu doirasida Qiyosiy pedagogika va Komporativistik pedagogika fanlariga oid O‘zbekiston Respublikasi hamda Buyuk Britaniyada ta’lim-tarbiya tizimi, pedagogik madaniyat haqidagi to‘plangan ilmiy-nazariy ma’lumotlar qiyosiy tahlil qilingan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ikkita tushunchalar pedagogik etiket va madaniyat keng miqyosda tahlil qilingan, ilmiy-falsafiy bilimlar negizida pedagogika sohasi rivojlanayotgan Sharq mamalakatlaridan biri bo‘lgan O‘zbekistonda va Yevropaning qadimiy dorilfununlari, har to‘rtala mamlakatida turlicha ta’lim tizimiga, yuksak kasbiy madaniyatga ega Buyuk Britaniyada pedagogik tizim haqidagi izlanishlar natijasida yuzaga kelgan mulohazalar va ma’lumotlar muhokama qilingan.

XULOSA: tadqiqot natijalari muhim pedagogik ahamiyatga ega ilmiy maqola va tezislar mualliflari tomonidan juda ko‘p murojaat qilingan bo‘lib, qiyosiy pedagogikaning g‘oyaviy jihatdan rivojlanishiga, pedagogic texnologiya va mahurat uchun yangi yo‘nalishlarni ochib berishga qisman xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: pedagogika, o‘qituvchi, kasbiy madaniyat, madaniyat yo‘nalishlari, etika, san’at, ta’lim.

Iqtibos uchun: Umarova S.M. O‘zbekiston respublikasi va buyuk britaniyada pedagogik madaniyat yo‘nalishlari. // Inter education & global study. 2024. №5. B. 56-61.

НАПРАВЛЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН И ВЕЛИКОБРИТАНИЯ

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

© С.М. Умарова[1]✉
[1] Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье содержатся некоторые комментарии по вопросам формирования педагогического мастерства и культуры будущих педагогических кадров на основе новых тенденций в системе реформирования системы образования в новом Узбекистане. Также в статье приведены сведения о направлениях педагогической культуры, психолого-педагогических особенностях и компонентах развития профессиональной культуры школьных учителей Великобритании, одной из экономически развитых стран мира.

ЦЕЛЬ: закреплять и развивать знания об педагогической профессии и педагогической культуре в разных странах мира.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в рамках изучаемой темы были проанализированы сравнительная педагогика и сравнительная педагогика, собраны научно-теоретические данные о системе образования и педагогической культуре Республики Узбекистан и Великобритании.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: два понятия, педагогический этикет и культура, были проанализированы в широком масштабе в Узбекистане, одной из восточных стран, где область педагогики развивается на основе научных и философских знаний, и древней медицины Европы, В каждой из четырех стран обсуждаются разные системы образования, высокопрофессиональные дискуссии и результаты исследований педагогической системы в культурной Великобритании

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования широко упоминаются авторами научных статей и тезисов, имеющих важное педагогическое значение, и частично служат идеологическому развитию сравнительной педагогики, раскрывая новые направления педагогических технологий и знаний.

Ключевые слова: педагогика, педагог, профессиональная культура, культурные направления, этика, искусство, образование.

Для цитирования: Умарова С.М. Направления педагогической культуры в республике узбекистан и великобритания. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 56-61.

AREAS OF PEDAGOGICAL CULTURE IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN AND THE UNITED KINGDOM

© Sitora M. Umarova[1]✉
[1]Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article contains some comments on the formation of pedagogical skills and culture of future pedagogic personnel on the basis of new trends in the system for reforming the education system in the new Uzbekistan. The article also provides information on the directions of pedagogical culture, the psychological-

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

pedagogical features and components of the development of the professional culture of school teachers in Great Britain, one of the economically developed countries of the world.

AIM: to strengthen and develop knowledge about the teaching profession and pedagogical culture in different countries of the world.

MATERIALS AND METHODS: within the scope of the researched subject, comparative pedagogy and comparative pedagogy, collected scientific-theoretical data on the educational system and pedagogical culture of the Republic of Uzbekistan and Great Britain were analyzed.

DISCUSSION AND RESULTS: two concepts, pedagogical etiquette and culture, were analyzed on a large scale, in Uzbekistan, one of the Eastern countries where the field of pedagogy is developing on the basis of scientific and philosophical knowledge, and the ancient medicine of Europe, in each of the four countries, different educational systems, highly professional Discussions and findings from research into the pedagogic system in cultured Great Britain are discussed.

CONCLUSION: the results of the research have been widely referred to by the authors of scientific articles and theses of important pedagogical importance, and partially serve the ideological development of comparative pedagogy, revealing new directions for pedagogical technology and expertise.

Key words: pedagogy, teacher, professional culture, cultural directions, ethics, art, education.

For citation: Umarova S.M. (2024). ‘Areas of pedagogical culture in the republic of uzbekistan and the United Kingdom’, Inter education & global study, (5), pp. 56–61. (In Uzbek).

Ilm-fan va ijtimoiy sohaning barcha yo‘nalishlari rivojlanib borayotgan bugungi davrda butun dunyo malakatlarida pedagogika sohasiga katta e’tibor qaratilmoqda. Shu jumladan, O‘zbekistonda ham sohani rivojlantirish, pedagogik madaniyatni takomillashtirish, kasbiy madaniyatni o‘rganish mavzusi yetakchi o‘rinlarda turibdi. G‘.G‘ofurov, N.Hakimov va B.Aliyevlar o‘zlarining “Madaniyat va jamiyat” kitobida “madaniyat” tushunchasining quyidagi o‘ziga xosliklarini ta’kidlab o‘tishadi: “Madaniyat tushunchasida moddiy va ma’naviy boyliklar hamda inson ruhiy olami ifodalanadi”.

Shu bois madaniyat tarkibida uch asosiy qatlam mavjud: insoniyatning muntazam aqliy va jismoniy faol ijodiy faoliyati; moddiy va ma’naviy ne’matlarni ishlab chiqish, iste’mol qilish (foydalanish) va asrash; qadriyatlar, axloqiy tushunchalar, huquqiy amallarni hayotga tadbiq etuvchi ijtimoiy tuzilmalar.

Madaniyat – faol ijodiy faoliyatdir. “Inson faol ijodkorlik orqali rivojlanadi va taraqqiyotga erishadi. Ijodkorlik – inson ma’naviy-ruhiy faoliyatining chegaralarini kengaytiradi. Inson ijodiy ko‘nikmalar, aqliy va jismoniy mehnat orqaligina ijodkorlik maqomiga ega bo‘ladi”[1]. Yana bir pedagog olima Oynisa Musurmonovaning ta’kidlashicha esa, “Madaniyat jamiyat

[1] Mahkamov U.I. Yuqori sinf talabalarida axloqiy madaniyatni shakllantirishining pedagogik asoslari. Ped.fan. doktori. ... diss. – T.: 1998. – B. 28.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

taraqqiyoti darajasini xarakterlovchi, ijtimoiy, tarixiy amaliyot jarayonida mujassam bo‘ladigan tizim bo‘lib, shaxsning ijtimoiy va ma’naviy mazmunini tashkil etadi. Bunda madaniyat shaxs va uning faoliyati o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirga doir qonuniyatlar, shu jumladan shaxs va jamiyatning borliqqa bo’lgan madaniy munosabatlarining paydo bo‘lishi, rivojlanishi, shaxsning talabi, qiziqishi, xohishiga mos ravishda uning madaniy faoliyatini tashkil qilish yo‘llari, ma’naviy madaniyatning o‘ziga xos xususiyatlari tizimi, shaxsning ma’naviy rivojlanishi va ma’naviy madaniyatini shakllantirish qonuniyatlari majmuidan iborat”.[2] Yuqoridagi ta’riflardan ma’lum bo‘ladiki, madaniyat - bu insonlarning ijodiy faoliyati tufayli yaratilgan moddiy va ma’naviy boyliklar majmuigina bo‘lib qolmay, ayni paytda u jamiyat taraqqiyotining darajasini ham ifodalaydi, ya’ni, jamiyatdagi bilim, mezon va qadriyatlarning yig‘indisi madaniyatda gavdalanadi.

Maktab o‘qituvchilarining kasbiy madaniyatini rivojlantirishda “kasbiy madaniyat” va “kasbiy madaniyatni rivojlantirish” tushunchalariga mualliflik nuqtai nazaridan quyidagicha ta’riflar keltirildi: “Kasbiy madaniyat – bu mutaxassisning kasbiy o‘z-o‘zini aniqlash, kasbiy motivatsiya, kasbiy yo‘nalganlik, kasbiy tajriba va mahoratning yuqori darajada rivojlanganligini belgilab, mustaqillik, erkinlik, ijodiy faollik, qabul qilinayotgan qarorga nisbatan mas’uliyat, o‘quvchilarga nisbatan hurmat ko‘rsatish hamda samarali pedagogik faoliyatni tashkil etish uchun zarur axloqiy sifat va fazilatlar bilan bog‘langan”.

Pedagogik madaniyatni rivojlantirish – pedagogik faoliyat rivojining muhim tavsifini o‘zida ifoda etib, ta’lim jarayonida pedagogik yondashuv, strategik maqsad va vazifalarni to‘g‘ri belgilash, qarorlar qabul qilish, ta’lim jarayonini loyihalashtirish, innovatsion pedagogik faoliyatni tashkil etish, ta’limni boshqarish hamda boshqaruv usullari, metodlari va tamoyillaridan samarali foydalanish orqali shaxs faolligini oshirish, o‘z – o‘zini namoyon etish imkoniyatini kengaytirish, jamiyat talablariga muvofiq faol harakatlanish va samarali muloqot ko‘nikmalarini o‘zlashtirish, egallagan bilim, ko‘nikma va malakalarini amaliyotga tadbiq eta olish qobiliyatidir. Kasbiy madaniyatni rivojlantirish jarayoni insondagi motivlar bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, uning mohiyati - inson xulq-atvorining ichki barqarorligi, harakatga undovchi tushunchada ifodalanadi. Motivatsiya esa “xulq-atvorni psixologik va fiziologik boshqarishning dinamik jarayoni” bo’lib, unga tashabbus, yo‘nalganlik, tashkilotchilik, qo‘llab-quvvatlash kiradi.[3]

Shuningdek, pedagogik madaniyatning bir necha qismlari mavjud: intellektual rivojlanish darajasi (eng avvalo, pedagogik tafakkurning rivojlanishi); pedagogik faoliyatning har tomonlama tashkil topishi va darajasi; asosiy kasbiy pedagogik etika, ma’naviy harakter va odob madaniyati; o‘zaro munosabat madaniyati; so‘zlashuv madaniyati; tashqi ko‘rinish madaniyati va boshqalar.[4]

[2]Musurmonova O. Yuqori sinf o'quvchilari ma'naviy madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari. Ped. fan. dok. ...diss. avtoref. – T.: 1993. –B.48.2.
[3]Jumayeva G.T. Maktab o'qituvchilarida kasbiy madaniyatni rivojlantirishning pedagogik tizimini takomillashtirish: Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – Termiz., 2022. – 30 б.
[4]Содиқов Ҳ.М. Бўлажак ўқитувчиларнинг мулоқот маданиятини ривожлантиришнинг самарали йўллари. // Халқ таълими журнали. (2-сон) – Тошкент, 2020. 2-сон.150b.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Yuqoridagi sanab o‘tilgan komponentlar mujassam bo‘lgan o‘qituvchiga albatta, o‘z kasbining egasi sifatida qarashimiz mumkin.

Agar Buyuk Britaniya misolida pedagogik madaniyat yo‘nalishlari ko‘riladigan bo‘lsa, Britaniya ta’lim yo‘nalishlari talabalarning etnik xilma-xilligini hisobga oladi, ularning madaniy o‘ziga xosligini anglash va etnosentrik qarashlarni, stereotiplarni yo‘q qilishga yordam beradi va ularni rivojlantiradi.[5]

Qiyosiy professional pedagogika o‘z millati va boshqa dunyo xalqlari tarixiga hamda bugungi kun muammolariga jiddiy munosabat hisoblanadi. Yevropa va jahon hamkorligi uchun zarur bo‘lgan madaniy xilma-xillik qiymatini tushunishni rivojlantirish bo'yicha Yevropa ta‘lim maqsadi amalga oshirildi. Buyuk Britaniyada, Yevropa Ittifoqining boshqa mamlakatlarida bo‘lgani kabi, umumbashariy ijodiy ta’limni rivojlantirishga qiziqish ortib bormoqda. Ta’lim muassasalari, madaniyat va boshqa tashkilotlar hamkorligi asosida amalga oshirilayotgan tashabbuslar, loyihalar, dasturlar yaratilmoqda. Buyuk Britaniyada badiiy kengash tuzildi. U ta’lim standartlarini takomillashtirish, ta’lim va ijodiy madaniyat muassasalari o‘rtasida doimiy hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan. Mahalliy ta’lim bo‘limlariga "Ijodkor yoshlar hamkorligi", "Ta’limning yangi rivojlanishi", "O‘quv dasturi orqali san’at" bo‘limlari yordam beradi.[6] Ular yordamida estetik madaniyatni yuksaltirishda madaniyat, san’at va ta’lim muassasalari xodimlarining sa’y-harakatlarini birlashtirishni nazarda tutuvchi innovatsion yondashuvlar joriy etildi. Jumladan, estetik tarbiya bo‘yicha o‘quv rejalarini taqsimlash doirasida quyidagi dasturlar amalga oshirildi: "Dunyoni bilish va tushunish", "Shaxsiy, ijtimoiy va hissiy rivojlanish", "Ijodiy rivojlanish". Maktabgacha ta‘limdan boshlab, o‘quvchilar ko‘p turdagi ishlarni bajarishga o‘rgatiladi. Bular: ijodiy faoliyat, ya’ni klassik san’at, musiqa, qo‘shiq, drama, raqs va san’at asarlari. Maktab ta’limida esa ancha qisqartirilib, musiqa, san’at, raqs va drama kabi yagona turlar bilan cheklanadi.

Kun tartibiga fanlar (ijtimoiy fanlar, tillar, adabiyot va hatto fizika, matematika, geografiya, tarix, informatika) kiradi. Zamonaviy ingliz siyosatchilari, pedagoglari, davlat amaldorlari ijodiy madaniy ta’lim salohiyatidan insoniyatning barcha xilma-xilligi va madaniy merosini saqlash va rivojlantirish uchun foydalanish muhimligini tushunadilar.

Ingliz ta’lim muassasalari adabiyotni o‘rganish jarayonida talabalarning estetik madaniyatini shakllantirish kontseptsiyasiga katta urg‘u beradilar. Adabiyot va san’atning boshqa turlari shaxs va davlat yaratishda ulkan kuch sifatida xorijlik olimlar va pedagoglar tomonidan nafaqat maktab va oliy o‘quv yurtlarining o‘quv dasturlariga ayrim ijodiy fanlar kiritilmoqda. Ingliz pedagogikasi ta’limni insonparvarlashtiradi, bo‘lajak mutaxassislarning ijodiy shaxs sifatida madaniy va estetik kompetentsiyasini o‘ziga xos tarzda shakllantiradi, u xilma-xillikni qabul qiladi. O. Shevnyuk (2006) ta’limning fundamental ijodiy xarakter kasb etishini, ijodiy fanlarni o‘qitishning integral tamoyili va ta’lim jarayonini estetiklashtirish orqali samaradorlikka erishishini ko‘rsatadi. N. Ladyjetsning (1995) “Oliy ta’lim falsafasi va

[5]Gibson, R. (1988). The education of feeling. Cambridge: Cambridge Institute of Education.
[6]Abbs, P. (1989) A is for Aesthetic: essays on creative and aesthetic education. London: Psychology Press.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

amaliyoti" nomli kitobida ko‘rsatilishicha, ingliz oliy o‘quv yurtlarida nafaqat mutaxassis, balki madaniyatli shaxs ham tayyorlanadi, ular maxsus bilimlardan tashqari dunyoga keng qarashga ega bo‘lishi kerak.[7] Intellektual universitet tushunchasi talabalarning gumanitar bilimlarini, madaniy yutuqlarga qiziqishini, ma'naviyatini rivojlantirishni nazarda tutadi. Umuman olganda, shaxsiyatning hayotini, shuningdek, hayotining barcha sohalarini, o‘z iste'dodlarini ijodiy rivojlantirish hayotning maqsadi hisoblanadi. Britaniyalik olimlar inson hayotining barcha sohalari (maishiy, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va boshqalar) ijodiy estetik faoliyat elementlarini qamrab olishini va jamiyatning dialektik taraqqiyotining asosini tashkil etishini isbotlaydilar. Zamonaviy dunyoda mavjud bo‘lgan istiqbollar, so‘nggi jihat XXI asr madaniyatini global integratsiya jarayoni sifatida tushunishga asoslanadi, bunda har bir millatning milliyligini saqlab qolish istagi mavjud qadriyatlari, urf-odatlari va etnik mentaliteti aniqlangan, Buyuk Britaniyaning turli etnik aholisini hisobga olgan holda, uning o‘quv dasturlari madaniy yo‘nalishga qaratilgan.

Har ikkala davlatlarda ham bugungi kunda keng miqiyosda mutaxassislik va ta'lim jarayonini intellektuallashtirish birlashmasi mavjud bo‘lib, bunda o‘sib kelayotgan yosh o‘quvchilarning estetik madaniyatini shakllantirish muhim o‘rin tutadi. Qo‘shimcha tarzda shuni aytish mumkinki, o'qituvchilik kasbida faoliyat olib borayotgan shaxslarda umumiy va kasbiy madaniyatning yetarli darajada bo‘lishi eng muhim jihatlardan biridir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mahkamov U.I. Yuqori kurs talabalarida axloqiy madaniyatni shakllantirishining pedagogik asoslari. Ped.fan. doktori. ... diss. – T.: 1998. –B. 28.
2. Musurmonova O. Yuqori sinf o'quvchilari ma'naviy madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari. Ped. fan. dok. ...diss. avtoref. – T.: 1993. –B.48.2.
3. Jumayeva G.T. Maktab o'qituvchilarida kasbiy madaniyatni rivojlantirishning pedagogik tizimini takomillashtirish: Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – Termiz., 2022. – 30 б.
4. Содиқов Ҳ.М. Бўлажак ўқитувчиларнинг мулоқот маданиятини ривожлантиришнинг самарали йўллари. // Халқ таълими журнали. (2-сон) – Тошкент, 2020. 2-сон.150b.
5. Gibson, R. (1988). The education of feeling. Gibson, R. (1988). The education of feeling. Cambridge: Cambridge Institute of Education.
6. Abbs, P. (1989) A is for Aesthetic: essays on creative and aesthetic education. London: Psychology Press.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Umarova Sitora Muxlisovna**, BuxDPI Pedagogika kafedrasi dotsenti [**Умарова Ситора Мухлисовна**, доцент кафедры педагогика, БухГПИ], [**Sitora M. Umarova**, teacher of department Pedagogy, BSPI]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro, Piridastgir ko‘chasi 11-D uy, 7-xonadon [адрес: Бухара, Узбекистан, улица Пиридастгира 11-Д, дом 7., [address: Bukhara, Uzbekistan, Piridastgir street 11-D, house 7]

[7] Best, D. (1989). Feeling and reason in arts. London: HarperCollins Publishers Ltd.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

O'ZBEKISTONDA ERON DIASPORASI TARIXI

© B.B. Ahrorov[1]✉
[1]Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Eron xalqi, millati qadimiy va boy tili, tarixi, diniy mazhabi, ajoyib urf-odati bilan islom dunyosi va xalqaro hamjamiyatda munosib o‘rni, mavqei, obro‘-e’tiboriga ega. Mamlakat besh davlat sarhadini yuvib turuvchi Kaspiy dengizini Ummon dengizi va Fors ko‘rfazi bilan bog‘lab turadi. Eronni O‘zbekiston kabi, Shimol va Janub qit’alararo yo‘llari kesishgan, Sharq va G‘arb sivilizatsiyasi, madaniyati, ma’naviyati, siyosati tutashgan chorrahaga qiyoslash mumkin.

MAQSAD: O'zbekistonda Eron diasporasi tarixini tadqiq qilishdfan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda keng qamrovli adabiyotlarni ko'rib chiqish va vaziyatni tahlil qilish qo'llaniladi. Materiallar o'z ichiga ilmiy maqolalar, ta'lim asoslari va evtagogik tamoyillarni amalga oshirgan institutlarning amaliy tadqiqotlarini o'z ichiga oladi. Usullar o'z-o'zidan aniqlangan ta'limning nazariy modellarini tahlil qilish, amaliy tadqiqotlar natijalarini baholash va muammolari bo'yicha sifatli ma'lumotlarni to'plash uchun suhbatlar o'tkazishni o'z ichiga oladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: to'plangan materiallarga asoslanib, eronliklarning turli guruhlarining kelib chiqishi bir xil emas deb taxmin qilish mumkin. Ulardan ba'zilari 18-asr oxirida Amir Shoh Murod tomonidan bu erga ko'chirilgan Marv aholisining avlodlari edi; Buxoroga butun Xurosondan, shu jumladan Afg'onistonning shimolidan Erondan kelgan muhojirlardan kelib chiqqan.

XULOSA: barcha zamon va makonlarda turli din va millatlarga mansub aholi orasida mustahkam o‘zaro totuvlikning mavjudligi barqaror rivojlanish omili va kafolatlaridan biri bo‘lib kelgan. Bu esa o‘z navbatida jamiyatda hayotiy muhim bo‘lgan huquqlarning, xususan diniy erkinliklarning ta’minlanganligiga va milliy o‘ziga xos madaniyatlarning himoyalanganligiga asoslangan.

Kalit so'zlar: Eron, Fors, Marv, Samarqand, Buxoro, Panjob.

Iqtibos uchun: B.B. Ahrorov. O'zbekistonda Eron diasporasi tarixi. // Inter education & global study. 2024. №5. B.62–66.

ИСТОРИЯ ИРАНСКОЙ ДИАСПОРЫ В УЗБЕКИСТАНЕ

© Б.Б. Ахроров[1]✉
[1]Национальный университет Узбекистана имени Улугбека, Ташкент, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: Иранский народ, нация которого имеет древний и богатый язык, историю, религиозную секту, прекрасные традиции, занимает достойное место, положение, престиж в исламском мире и международном сообществе. Страна соединяет Каспийское море, омывающее границу пяти государств, с морем Омана и Персидским заливом. Иран можно сравнить с Узбекистаном как перекресток, где пересекаются северные и южные межконтинентальные пути, где пересекаются Восточная и западная цивилизации, культура, духовность, политика.

ЦЕЛЬ: исследование истории иранской диаспоры в Узбекистане

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании используется обширный обзор литературы и ситуационный анализ. Материалы включают научные статьи, основы образования и тематические исследования институтов, которые внедрили евтагогические принципы. Методы включают анализ теоретических моделей самоопределенного обучения, оценку результатов тематических исследований и проведение собеседований для сбора качественной информации по их проблемам.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: основываясь на собранном материале, можно предположить, что происхождение различных групп иранцев неодинаково. Некоторые из них были потомками жителей Мерва, переселенных сюда эмиром шахом Мурадом в конце 18 века; они произошли от иммигрантов, прибывших в Бухару из всего Хорасана, включая Иран с севера Афганистана.

ВЫВОД: наличие прочной взаимной гармонии между населением разных религий и национальностей во все времена и в пространстве было одним из факторов и гарантий устойчивого развития. Это, в свою очередь, основано на обеспечении жизненно важных прав в обществе, в частности религиозных свобод, и на защите культур национальной идентичности.

Ключевые слова: Иран, Персия, Мерв, Самарканд, Бухара, Пенджаб.

Для цитирования: Ахроров Б.Б. История иранской диаспоры в Узбекистане. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 62–66.

THE HISTORY OF THE IRANIAN DIASPORA IN UZBEKISTAN

© Ahrorov B. Botir [1]✉
[1]Ulugbek National University of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the Iranian people, whose nation has an ancient and rich language, history, religious sect, and excellent traditions, occupy a worthy place, position, and prestige in the Islamic world and the international community. The country connects the Caspian Sea, which borders the five states, with the Sea of Oman and the Persian

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Gulf. Iran can be compared with Uzbekistan as a crossroads where the northern and southern intercontinental routes intersect, where Eastern and Western civilizations, culture, spirituality, and politics intersect.

AIM: to study the history of the Iranian diaspora in Uzbekistan

MATERIALS AND METHODS: the study uses an extensive literature review and situational analysis. The materials include scientific articles, fundamentals of education, and case studies of institutions that have implemented eutagogic principles. The methods include analyzing theoretical models of self-determined learning, evaluating the results of case studies, and conducting interviews to gather qualitative information on their problems.

DISCUSSION AND RESULTS: based on the collected material, it can be assumed that the origin of different groups of Iranians is not the same. Some of them were descendants of the inhabitants of Merv, resettled here by Emir Shah Murad at the end of the 18th century; they descended from immigrants who arrived in Bukhara from all over Khorasan, including Iran from northern Afghanistan.

CONCLUSION: the existence of strong mutual harmony between the population of different religions and nationalities at all times and in space has been one of the factors and guarantees of sustainable development. This, in turn, is based on ensuring vital rights in society, in particular religious freedoms, and on protecting cultures of national identity.

Keywords: Iran, Persia, Merv, Samarkand, Bukhara, Punjab.

For citation: Ahrorov B. Botir. (2024) 'The history of the Iranian diaspora in Uzbekistan', Inter education & global study, (5), pp. 62–66. (In Uzbek).

Qariyb bir mintaqada, iqlimi, dini, qadim tarixi, urf-odati, an'analari yaqin Eron va O'zbekiston o'rtasida ko'p yillar yaxshi qo'shnichilik aloqasi, deyarli, yo'q edi. Turli mazhabda bo'lsa-da, dini bir, turli tilda gapirsa-da, fitrati, tabiati bir-biriga yaqin, dili bir bu ikki xalq o'rtasida keyingi yillarda diplomatik, madaniy, savdo-iqtisodiy aloqa o'rnatilib, tobora rivojlanmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning taklifiga binoan Eron Islom Respublikasi Prezidenti Ibrohim Raisiy 2022 yil sentyabr oyida rasmiy tashrif bilan mamlakatimizda bo'ldi. Oliy darajadagi O'zbekiston-Eron muzokarasi va tashrif doirasidagi tadbirlar Shanxay hamkorlik tashkiloti majlisi chaqirilgan Samarqand shahrida bo'lib o'tdi. Eron rahbari rasmiy tashrif bilan O'zbekistonda bo'lgan paytida Eron Islom Respublikasi mazkur nufuzli xalqaro tashkilotga to'laqonli a'zolikka qabul qilindi.

1979 yil Imom Xumayniy rahbarligida yuz bergan inqilobiy g'alaba tufayli Eronda shohanshohlik tizimi tugatilib, Islom Respublikasi o'rnatildi. Bu tarixiy voqeadan ko'p o'tmay, 1980 yili o'tkazilgan umumxalq referendumida mutlaq ko'p ovoz bilan mamlakat islomiy jumhuriyat, deb e'lon qilindi.

Qadimgi forslar, shuningdek, G'arbiy Eronning boshqa xalqlari va o'rta Osiyoning etnik jihatdan yaqin Eron tilida so'zlashuvchi aholisi o'rtasidagi aloqalar hech bo'lmaganda Ahamoniylar davridan boshlab faol rivojlandi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

XVI asrda Eronda Safaviylar sulolasining qo'shilishi va uning aholisining aksariyati shiizmga aylanishi bilan bog'liq. Shia Eron va sunniy Buxoro xonligi o'rtasidagi urushlar shia aholisining Markaziy Osiyoga kirib kelishining asosiy sababi bo'lgan. 1740 yilda nadir-shoh Buxoro va Xiva xonliklarini vaqtincha egallab oldi, u bilan birga sharqqa asosan turkiy tilli shialar (qizilboshilar) ko'chib o'tishdi. Biroq, o'rta Osiyo shialarining diasporasini asosiy manbai Xurosondan, shu jumladan XVIII asrgacha turkiy tilli aholini saqlab qolgan marv shahridan olib ketilgan ko'plab asirlar edi. Asirlar birinchi navbatda Buxoro va Samarqandda, shuningdek Panjikentda joylashdilar. Keyinchalik ko'pchilik Jizzax, Xo'jent, Shahrisabz va Termiz shaharlariga ko'chib o'tishdi.

Xurosonning eng katta shahri — Mashhad. Shahar aholisi 2 million 700 ming kishidan ziyod bo‘lib, Eron shaharlari orasida ikkinchi (Tehrondan keyin) o‘rindadir.

Parfiya podsholigining markazi (miloddan avval 250 — milodiy 224). Xuroson nomi sosoniylar davridan ma’lum. Xuroson 3-asrdan 18-asr o‘rtalarigacha hozirgi Eronning shimoliy-sharqiy qismi, Marv vohasi, hozirgi Turkmanistonning janubiy qismi va Afg‘onistonning shimoliy va shimoliy-g‘arbini o‘z ichiga olgan. Mashhad, Nishopur, Marv, Balx, Hirot, Tuye, Saraxs, Obivard, Niso, Sabzavor Xurosonning muhim shaharlari bo‘lgan. VII asr o‘rtalarida uni arablar egallagan. Arab xalifaligi tanazzulga uchragach, Xuroson Tohiriylar, Safforiylar, Somoniylar, G‘aznaviylar, Saljuqiylar, Xorazmshohlar, Hulokuiylar, Safaviylar tarkibiga kirgan (9 — 14-asrlar). 8-asrdan 13-asrning 20-yillarigacha Xuroson Yaqin va O‘rta Sharqda iqtisodiy jihatdan eng rivojlangan hududlardan biri bo‘lgan. U qo‘shni davlatlarga qishloq xo‘jaligi mahsulotlari, mevalar, ipak, jun, mo‘yna chiqargan. Shuningdek, Xurosonda kumush, qo‘rg‘oshin, mis va temir rudalari, oltin, oltingugurt, to‘tiyo, margimush, marmar, malaxit va boshqa qazib chiqarilgan, to‘qimachilik avj olgan. 1220 va 1223-yillarda Xurosonga mo‘g‘ullar hujum qilib vayron etgan; aholisining ko‘pchiligi qirib tashlangan. Shundan keyin Xuroson avvalgi mavqeiga chiqa olmagan. XIV asr oxirida Amir Temur Xurosonni istilo qilgan, 1510 —1736-yillar Safaviylar davlatlariga tobe bo‘lgan. Keyinchalik Xurosonning bir qismi (Hirot viloyati va Balx) Afgonistonga, bir qismi Eronga qo‘shilgan.

Muhammad Rahimxon marv, Janubi-Sharqiy Mazenderan, Abivard va boshqalarning vaqtincha ishg’ol qilingan tumanlari aholisining katta qismini ko'chirgan. masalan, epigraf tadqiqotlariga ko'ra, mazar Irani "Ogo-Yi Mir Hasan" (dastlab bu faqat Irani qabristoni edi), unda qabr toshlari, hech bo'lmaganda 19-asrdan 1930-yillarga qadar, mahalliy eronliklarning ismlarini, shubhasiz, "Gilani", "Mazandarani", "Nisaui" va boshqalarning merosxo'r nisbalarini o'z ichiga olgan.

Birinchi mangitlar hukmronligidan boshlab, davlatni boshqarishda eronliklar katta rol o'ynagan. Daniyal-biy (1758-1785) davrida Kushbegi saroyining eng yuqori lavozimlaridan biriga Davlat-biy tayinlandi.

Amir Shahmurod (1785-1800)ning maqsadi hozirgi Turkmanistonning muhim qismini Buxoro amirligiga qo'shib olish edi, uning markazi Marvda edi. Marv aholisi taslim bo'lganidan so'ng, Bayram Ali o'g'illari boshchiligida Buxoroga ko'chirildi. Ushbu

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ko'chmanchilarning avlodlari o'rta Osiyo eronliklarining katta qismini tashkil etib, unga Buxoroda tez – tez "Mavri" deb talaffuz qilinadigan "Marui"ismlaridan birini berishdi.

A. D. Grebenkin ular yaxshi dehqonlar, jangchilar va hunarmandlar ekanliklarini va Shuning uchun Amir Shahmurod ularni shaharlarga ko'chib o'tib, ularga yaxshi yerlar va bo'sh saklilarni mulk qilib berganini yozgan. Bunday ko'chib o'tish, ammo kamroq ixcham guruhlarda, Amir Shahmurodning vorislari, xususan Amir Nasrulloh xon davrida ham davom etdi. U Erondan kelgan Abdu-S-Samad yordamida doimiy sarboz piyoda qo'shinini yaratdi, bu qo'shin forslar, afg'onlar, tojiklar va qisman rus harbiy asirlaridan iborat edi.

Asrlar davomida mahalliy aholi bilan o'zaro aloqada bo'lgan o'rta osiyolik eronliklar mahalliy aholi bilan sezilarli darajada yaqinlashdilar.

Markaziy Osiyo eronliklarining umumiy soni 50 dan 60 minggacha. Ularning asosiy qismi, ya'ni 50 mingdan ortig'i O'zbekistonda istiqomat qiladi. O'zbekistonlik eronliklarning yarmidan ko'pi Samarqand shahri va uning atrofida, Darg'am shahar atrofi hududlarida (Eronarigi — Eron ariq nomi bilan tanilgan), Eronning Panjab, Xo'ja-Sahat, Lolazor, Xaymar, Bagishamal, Nayman, Xo'janazar, Bekmahalla, Damariq mahallalarida, Xishrau shaharlarida istiqomat qiladi. Shuningdek, ular Buxoro va uning atrofida, qisman Qashqadaryo, Surxondaryo, Jizzax viloyatlarida istiqomat qilishadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Этнический атлас Узбекистана. — Ташкент: «ИООФС — Узбекистан», 2002. — С. 101—105. — 452 с. — ISBN 5-862800-10-7.
2. Сухарева, О. А. К истории городов Бухарского ханства. Ташкент, 1958. С. 82–83.
3. Ата-Мирзаев, О. Узбекистан многонациональный: историко-демографический аспект / О. Ата-Мирзаев, В. Гентшке, Р. Муртазаева. Ташкент, 1998. С. 54.
4. Иванов, П. П. Очерки по истории Средней Азии. М., 1958. С. 205.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ahrorov Botir Baxodirovich**, Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti Tarix fakulteti 1-bosqich tayanch doktoranti, [**Ахроров Батыр Баходирович** докторант 1-го этапа исторического факультета Национального университета Узбекистана имени Улугбека], [**Ahrorov B. Botir**, 1st stage doctoral student of the Faculty of history of the National University of Uzbekistan named after Ulugbek]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro sh, Islom Karimov ko'chasi, 100 uy, 60 xonadon [адрес: Узбекистан, ул. Ислам Каримов, дом 60, кв 60, г. Бухара], [address: Uzbekistan, Islam Karimov str., house 60, sq., Bukhara city]

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDA NUKLEIN KISLOTALAR MAVZUSIGA DOIR MASALALARDAN FOYDALNISH

© S.Z. Jumayev[1]✉
[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: bugungi kunda dunyoda yuz berayotgan to‘rtinchi sanoat tamaddunining dvigateli — harakatga keltiruvchi kuchi kreativ fikrlashdir. talabalarda kreativ fikrlashni shakllantirishda mashqlardan foydalanish muhim o’rin egallaydi.

MAQSAD: molekulyar biologiya fanini o’qitishda mashqlardan foydalanib talabalarning kreativ fikrlashlarini o’rganishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda falsafiy, tarixiy, pedagogik, metodik, psixologik va pedagogikaga oid adabiyotlarni o‘rganish, suhbat, pedagogik kuzatish, so‘rovnoma, diagnostika, pedagogik tajriba-sinovdan foydalanildi. Nazariy qarashlar, tadqiqot usullari va yondashuvlar rasmiy manbalardan olinganligi, pedagogik ta’lim sohasidagi respublika va xorijiy davlat tadqiqotlariga asoslanganligi bilan belgilanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: mazkur maqolada pedagogika Oliy ta’lim muassalarida Molekulyar biologiya fanini o’rgatishda talabalarning rivojlanishni ta’minlashda mashqdan foydalanish orqali talabalarning o‘quv-ijodiy faoliyatini tashkil etishning pedagogik asoslari, hamda metodikasi yoritib berilgan.

XULOSA: fanni o‘rganish maqsadida professor o‘qituvchi tomonidan Molekulyar biologiyani o’rganish uchun berilgan masalalarni bajarish orqali talaba yangi ma’lumotlarni o’rganish maqsadida kreativ fikrlash jarayoni amalga oshiriladi. O’rganish jarayonida ijodiy yondashish asosida masalalardan foydalanish nazariy ma’lumotlarni egallanishini ta’minlaydi, mavzuning mazmuni to‘g‘ri ifodalash ko‘nikmasini shakllantiradi, talabalarning bilim egallashlarida egallangan bilimni nazorat qilishga hamda egallagan bilimlarini tahlil qilishga imkon beradi.

Kalit so'zlar: bilim, malaka, ko‘nikma, mashq ishlash, ma’lumot, fikrlash, bilim egallash.

Iqtibos uchun: Jumayev S.Z. Kreativ fikrlashni rivojlantirishda nuklein kislotalar mavzusiga doir masalalardan foydalnish. // Inter education & global study. 2024. №5. B.67–74.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВОПРОСОВ ПО ТЕМЕ НУКЛЕИНОВОГО КИСЛОТА В РАЗВИТИИ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

© С.З. Жумаев[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: двигателем — движущей силой четвертой промышленной закуски, происходящей сегодня в мире, является творческое мышление. важное место в формировании творческого мышления у учащихся занимает использование упражнений.

ЦЕЛЬ: изучение творческого мышления учащихся с помощью упражнений в преподавании молекулярной биологии.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовано изучение философской, исторической, педагогической, методической, психолого-педагогической литературы, беседа, педагогическое наблюдение, анкетирование, диагностика, педагогический эксперимент-тестирование. Теоретические взгляды, методы исследования и подходы определяются тем, что они заимствованы из официальных источников, основаны на республиканских и зарубежных государственных исследованиях в области педагогического образования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в данной статье освещены педагогические основы, а также методика организации учебно-творческой деятельности студентов посредством использования упражнений в обеспечении развития студентов при преподавании молекулярной биологии в педагогических высших учебных заведениях.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: творческий мыслительный процесс осуществляется с целью изучения студентом новой информации путем выполнения задач, поставленных преподавателем для изучения молекулярной биологии с целью изучения науки. Использование задач на основе творческого подхода в процессе обучения обеспечивает усвоение теоретической информации, формирует умение правильно выражать содержание темы, позволяет контролировать приобретенные знания в процессе приобретения знаний учащимися, а также анализировать полученные знания.

Ключевые слова: знания, умения, навыки, упражнение работа, информация, мышление, приобретение знаний.

Для цитирования: Жумаев С.З. Использование вопросов по теме нуклеинового кислота в развитии творческого мышления. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 67–74.

THE USE OF QUESTIONS ON THE TOPIC OF NUCLEIC ACIDS IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING

© Sirojiddin Z. Jumayev[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Annotation

INTRODUCTION: the engine — driving force of the fourth industrial snack taking place in the world today is creative thinking. an important place in the formation of creative thinking among students is occupied by the use of exercises.

AIM: to study the creative thinking of students through exercises in teaching molecular biology.

MATERIALS AND METHODS: the study uses the study of philosophical, historical, pedagogical, methodological, psychological and pedagogical literature, conversation, pedagogical observation, questionnaires, diagnostics, pedagogical experiment-testing. Theoretical views, research methods and approaches are determined by the fact that they are borrowed from official sources, based on national and foreign government research in the field of teacher education.

DISCUSSION AND RESULTS: this article highlights the pedagogical foundations, as well as the methodology of organizing educational and creative activities of students through the use of exercises to ensure the development of students in teaching molecular biology in pedagogical higher educational institutions.

CONCLUSION: the creative thought process is carried out in order for the student to study new information by completing tasks assigned by the teacher to study molecular biology in order to study science. The use of tasks based on a creative approach in the learning process ensures the assimilation of theoretical information, forms the ability to correctly express the content of the topic, allows you to control the acquired knowledge in the process of acquiring knowledge by students, as well as analyze the acquired knowledge.

Key words: knowledge, skills, skills, exercise, work, information, thinking, knowledge acquisition.

For citation: Jumayev S.Z. (2024) ‘The use of questions on the topic of nucleic acids in the development of creative thinking’, Inter education & global study, (5), pp. 67–74. (In Uzbek).

Pedagogika oliy ta’lim muassasalarida faoliyat olib borayotgan pedagoglar oldida talabalarga tayyor ma’luotlarni o'rgatibgina qolmasdan, balki talabalarning mantiqiy va mustaqil fikr yuritishini, ijodiy izlanish olib borish faoliyatini tashkil etishni, bilim egallashda faollik va ziyraklik ko‘nikmalarini shakllantirish yo'llarini o'rgatish masalasi turibdi.

O'rganilayotgan mavzu bo'yicha talabalarning o'quv malakalarini hosil qilish, o'rganiladigan materialini o'zlashtirish, o'zlashtirilgan bilimlarni qayta ishlash, mavzuni qismlarga ajratish, ajratilgan qismlarni ketma ket o'zlashtirish, yangi o'rgangan bilimlari va avval o'zlashtirgan bilimlar bilan taqqoslash, bilimlarini umumlashtirish, takrorlash va ularni amalga tadbiq qilishlarning barchasi mustaqil ta’lim jaryonida o'rganiladi. Shuningdek talabalarda Molekulyar biologiya fani bo'yicha o‘quv malakalarini hosil qilish talabalarning mustaqil ta’lim jarayonidagi barcha o‘quv-bilish faoliyatlari bilan bog‘liq bo‘ladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Molekulyar biologiya fanini o‘qitishda fanning tarkibidagi ma’lumotlar turlariga ahamiyat berishni talab qiladi. Fanni o’qitishda talabalarning o’quv ijodiy faoliyatlarini tashkil etishda fanning o‘ziga xosligini hisobga olishni talab qiladi. Bunda bilish jarayonining bosqichlarini to’g’ri tashkil etish, nazorat qilish va boshqarish o’qituvchi pedagogning vazifasi hisoblanadi. Molekulyar biologiyani o’qitishda asosiy e’tibor predmet haqida ma’lumotga ega bo’lish, molekulyar darajadagi jarayonlarni o’rganishga qaratilgan. Bunday yondashuv Molekulyar biologiya mashg’ulotlarida amaliy-tatbiqiy, tabiiy-ilmiy mazmundagi masalalardan foydalanishni taqazo etadi. Aynan, jarayonlarni o’qitishda ko’nikmalarni shakllantirish uchun biologik masalalardan foydalanib o’qitish ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Molekulyar biologiya fanini o’qitishda masalalarning o’ziga xos xususiyati mavzuga oid tushuncha, jarayonlarning bosqichlarini qay darajada talaba o’zlashtirganini aniqlab berishi bilan birgalikda mavzu bo’yicha kreativ fikrlashga ham o’rgatadi.

Kreativ fikrlash – bu innovatsion (yangi, novator, original, nostandart, noodatiy va hokazo…) va samarali (amaliy, natijaviy, tejamli, optimal va hokazo) yechimlarni topish, yangi bilimlarni egallash, tasavvurni ta’sirchan ifodalashga qaratilgan g‘oyalarni ishlab chiqish, baholash va takomillashtirish jarayonida samarali ishtirok etish qobiliyatidir. [1]

Kreativ fikrlash bizga muammolarni hal qilishda noodatiy yechim topishga yordam beradi. Biroq biz uni tanqidiy fikrlash bilan adashtirib yubormasligimiz, aksincha bizga imkonsiz muammolarni hal qilishda bir-birini to‘ldirib turuvchi yechimlarni topishda yordam beradigan “aka-ukalar”dek qarashimiz kerak. Talabadan kreativ fikrlashni baholash modeliga ko‘ra ilmiy muammolarni yoki ijtimoiy muammolarni hal qilish, o‘z g‘oyalarini yozma yoki vizual ifodalash talab etiladi.

Kreativ fikrlashni baholashda turli g‘oyalarni ishlab chiqish, kreativ g‘oyalarni ishlab chiqish hamda g‘oyalarni baholash va takomillashtirish kompetentligiga e’tibor qaratiladi.

Agar ibtidoiy odamlarning kreativ fikrlashi bo‘lmaganida edi, ikkita chaqmoqtoshni bir-biriga urib olovni, Tomas Edison elektr lampasini, Leonardo da Vinchi parashyutni ixtiro qilmagan bo‘lar edi. [2]

Shuni nazarda tutish kerakki, barcha hollarda ham qisqa yozuvni bajarish bilan bir vaqtda masala bajarish shartining tahlili ham amalga oshiriladi. Aslini aytganda, qisqa yozuvning vazifasi shundan iborat. Haqiqatan ham masala shartining qisqa yozuvi talabalar xotirasiga tayanch bo‘lib, ma’lumotlarni tushunish va ajratish imkonini beradi, shu bilan birga ularning ratsional yozilishi masala mazmunida nima berilgan va qanday bajarish kerakligini bayoniy tushuntirish imkonini yaratadi.

Talabalar malakasini shakllantirish ularning kreativ fikrlashlarini rivojlantirish imkonini beradi. Talabalar biologik obyektlarda sodir bo’ladigan modda va energiya almashinuvini o’rganishlari orqali energiyaning bordan yo’q bo’lmasligini, bir turdan ikkinchi turdagi energiyaga aylanishi haqidagi tushunchalarga ega bo’lib borishadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Oliy ta'lim tizimida bugungi kunda olib borilayitgan qator islohatlarning maqsadi ta'lim olayotgan talabalarning bilim sifatini oshirish, qobiliyatlarini namoyon qilish, iqtidorli talabalarni aniqlash va ularning iqtidorini rivojlantirish uchun shart–sharoitlar va imkoniyatlar yaratish. [3]

Talabalarning Oliy ta’lim muassasida oladigan nazariy bilim, amaliy ko‘nikma va malakalarning umumiy hajmi boshqa fanlarni o‘rganish va amaliy faoliyatda, xususan, yangi ma’lumotlarni o’rganish, tadqiqot muammosini tegishli adabiyotlarga bog‘lab o‘rganish muhim o‘rin egallaydi. Har bir o‘qituvchining bosh vazifasi – bu nafaqat talabalarga bilim berish, balki unda bilim olishga bo‘lgan qiziqishni uyg‘otish, mustaqil fikrlashga o‘rgatish. [4]

Talabalarning bilim olishiga ijodiy yondashuvi deyilganda egallanishi maqsad qilingan bilimlarni o'rganishga mos metodlarni topa bilishi, o'z ustida ishlash natijasida individual xususiyatlarini anglab yetishi asosida talaba o'zining bilim olishi uchun qulay bo'lgan usulni yaratishi, egallanishi kerak bo'lgan bilimlarni egallanganlik darajasini nazorat nazorat qilish, aniqlangan bilimdagi bo'shliqlarni bartaraf etishda yangi oziga xos usullardan foydalanish faoloyati bilan ifodalanadi. Buning uchun esa talaba bilimini nazorat qilish va fikrlash qobilyatini oshirishda masalalardan foydalanishning ahamiyatini bilishi muhim. Masalalardan foydalanish talabalarning mantiqiy fikrlashini, bilim olishini, bilim sifatini oshirishga xizmat qiladi. [5]

Ijodiy ta’lim talabalarni ijtimoiy tajriba bilan qurollantirishning alohida jihati bo‘lib, u talabalar tafakkuriga mo‘ljallangan ta’lim. U o‘zidan yuqorida turadigan tashkiliy tizimning – jamiyatning talaba-yoshlarni tarbiyalash sohasidagi ishlar qobig‘ida amal qiladi, o‘zidan pastki tashkiliy tizimlarni – ma’lumot mazmunini ijodiy o‘zlashtirishi talabalarda ijodiy qobiliyatlarni tarbiyalash muammolarini o‘z ichiga qamrab oladi. Muammoning tarkibiy qismlarini, eng avvalo, o‘zidan yuqorida turadigan tashkiliy tizim tarkibida, so‘ngra uning o‘zidan quyida turadigan tashkiliy tizimga nisbatan tahlil qilish, umumiylikdan xususiylikka qarab borish, pedagogik hodisalarga tizimli yondashishning asosiy prinsipi hisoblanadi. Aksincha, tizimli yondashish majmuali yondashishni to‘ldiradi.

Ijodiy ta’lim - ijtimoiy qimmatga ega yaratuvchanlik faoliyati. Talabalar o‘quv-ijodiy faoliyatini rivojlantirishning navbatdagi tarkibiy qismi ma’lumot mazmunini va uning bir qismi – o‘quv materiallarini ijodiy o‘zlashtirish. Ijodiy o‘zlashtirishni noijodiy o‘zlashtirishda – verbal ta’limga qiyoslash mumkin.

Verbal ta’lim zamirida talabalarlarning esda olib qolishi yotadi. U xotiraga mo‘ljallangan ta’lim. Ijodiy ta’lim – tafakkurga, binobarin, talabalarlarning mustaqil fikrlashi, ijod qilib o‘rganishiga mo‘ljallangan faoliyat. O‘zlashtirish keng tushuncha bo‘lib, u o‘z tajribasini o‘zgalar tajribasiga qo‘shib ko‘rsatish demakdir.

Ijodiy o‘zlashtirish o‘zidan yuqori turadigan tashkiliy tizimning tarkibiy qismi bo‘lib, o‘zidan keyinda turadigan komponent – ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishning shart-sharoitlar vazifasini o‘taydi. Zero, ijodiy o‘zlashtirish mohiyatini to‘liq tushunmasdan turib, ijodiy qobiliyatlarni o‘zlashtirish muammosini anglab bo‘lmaydi. Shunday bo‘lgach, o‘qish

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

faoliyatining sub'ekti sifatida qarash talabalar ijodkorligiga oid qator prinsiplarni ajratish imkonini berdi.[6]

Masala. DNK molekulasidagi ma'lum bir fragmentning uzunligi 107,1 nm, nukleotidlar orasidagi masofa 0,34 nm. DNK ning ushbu fragmentida 780 ta H_2 bog‘ mavjud bo‘lsa undagi guaninli va sitozinli nukleoitidlar qancha?

Yechim.

Ushbu masalani yechish uchun quyidagicha bosqichlarni amalga oshirish zarur.

Birinchi bosqich: bizga ma'lum ma'lumotlarni aniqlab olish.

Bular, ushbu fragment uzunligi 107,1 nm ga, qo‘shni nukleotidlar orasidagi masofa 0,34 nm ga teng ekanligi. Hamda DNK ning ushbu fragmentida 780 ta H_2 bog‘ mavjudligi.

Ikkinchi bosqich:

Yuqoridagi masalani matematik modelga asoslangan holda yechishni taklif etamiz.

Berilgan: L – 107,1 nm l – 0,34 nm N - ? G - ? S -?	Yechilishi: 1) DNK ning bitta zanjiridagi nukleotidlar sonini topamiz. $\mathrm{N} = \frac{\mathrm{L}}{\mathrm{l}}$ yoki $\mathrm{N} = \mathrm{L}:\mathrm{l}$ $\mathrm{N} = \frac{107{,}1\ \mathrm{nm}}{0{,}34\ \mathrm{nm}} = 315$ ta yoki $\mathrm{N} = \mathrm{L}:\mathrm{l} = 107{,}1:0{,}34\ \mathrm{nm} = 315$ 2) Vodorod bog`lari soniga asoslanib Azot asosli nukleotidlar nisbatini topamiz.

Bizga ma'lumki A va T o`rtasida 2 ta $H_2$ bog`i, G va S o`rtasida 3 ta $H_2$ bog`i bor. Masalani matematik modelga asoslangan holda, ya'ni, A va T larni x deb, G va S larni y deb olamiz. U holda A va T lar orasidagi H_2 bog‘lari sonini 2x deb, G va S lar orasidagi H_2 bog‘lari sonini esa 3y deb belgilaymiz. Chunki A va T o‘rtasida 2 ta, G va S o‘rtasida 3 ta H_2 bog‘i bor.

Nukleotidlar soni 315 ta bo‘lganligi uchun x+y=315 tenglamani tuzamiz.

DNK ning fragmentida bog‘lar soni 780 ta bo‘lganligi uchun 2x+3y=780 tenglamani tuzamiz.

Bu ikki tenglamadan quyidagi tenglamalar sistemasini hosil qilamiz.

$$\begin{cases} \mathrm{x}+\mathrm{y}=315 \\ 2\mathrm{x}+3\mathrm{y}=780 \end{cases}$$

Endi bu tenglamalar sistemasini yechamiz.

Buning uchun x+y=315 tenglamani har bir hadini -2 ga ko‘paytirib, 2x+3y=780 tenglamaga hadma-had qo‘shamiz

$\begin{cases} \mathrm{x}+\mathrm{y}=315 \mid \times(-2) \\ 2\mathrm{x}+3\mathrm{y}=780 \end{cases}$ bundan $\begin{cases} -2\mathrm{x}-2\mathrm{y}=-630 \\ 2\mathrm{x}+3\mathrm{y}=780 \end{cases}$ hosil qilamiz

So‘ngra bu tenglamalarni hadma-had qo‘shib, $+\begin{cases} -2\mathrm{x}-2\mathrm{y}=-630 \\ 2\mathrm{x}+3\mathrm{y}=780 \end{cases}$ ko’rinishni hosil qilamiz.

$-2\mathrm{x}+2\mathrm{x}-2\mathrm{y}+3\mathrm{y}=150$

-2x+2x-2y+3y=150 tenglamani chap qismini ixchamlab, y=150 tenglikni hosil qilamiz. Demak, DNK ning bir zanjirida G va S lar 150 ta ekan. Javob: DNK ning qo‘sh zanjiridagi guaninli va sitozinli nukleoitidlarni topish uchun 150 ni 2 ga ko‘paytiramiz.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Javob: 300 ta

Eslatma: N=L/l formulada, N-nukleotidlar soni, L-berilgan fragmentning umumiy uzunligi, l-qo‘shni nukleotidlar orasidagi masofa.

Mazkur masalani ishlash davomida DNK molekulasining tuzilishi, DNK molekulasining uzunligini aniqlashni, nukleotidlar orasidagi masofani, DNK molekulasidagi H_2 bog‘larning mavjudligini, guanin va sitozin nukleoitidlarining joylashishini bilishi aniqlanadi. Talaba talab etilgan ma’lumotlarning birini bilmasligi masalaning yechimini topilmasligiga sabab bo’ladi. Natijada talaba kamchilikni aniqlab, mustaqil qayta o’zlashtirishi ta’minlanadi.

Mavzu asosida tayyorlangan masalalar mavzularni uzviyligi va izchilligini ta’minlagan holda integratsiyalashgan masalalardan tashkil topgan bo’lishi ham mumkin. Bunday masalalarning asosiy afzalligi shundayki, unda talabalarda bilimlar tizimini tashkil etish, fanlararo bog‘liqlikni tasavvur etishga yordam berish mumkin. Masalalar har bir talabalar o‘quv-ijodiy faolligini taqozo etadi, shu sababli mashg’ulotga guruhni ham tayyorlamoq zarur. Bunda dars mavzusi bo‘yicha adabiyotlar berish, amaliy tajribani umumlashtirishni maslahat qilish, konkret hodisalarga diqqatni qaratishga, yagona harakat va talablarni ishlab chiqishga ko‘maklashadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Maxsus fanlarni o‘qitish metodikasi: darslik/ Z.K Ismailova, P.M Maxsudov., O.K Ergashev, O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. – O‘.: «Yangiyo‘l poligraf servis », Toshkent – 2020. – 262 b.
2. Ilmiy tadqiqot asoslari: o‘quv qo‘llanma /A.Radjabov; O‘zbekiston Respublikàsi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. – O‘.: «Tafakkur-Bo‘stoni», 2012. – 208 b.
3. M.N.Valixonov, S.N.Dolimova, G.B.Umarova, P.Mirhamidova. Biologik kimyo va molekulyar biologiya (2-qism): / O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. - T.: “NAVRO‘Z” nashriyoti 2015, 204-bet.
4. Ergashevich, R. U. (2019). Cognitive tasks in educational-upbringing process on biology. International scientific review, (LVII), 60-61.
5. Rakhmatov, U. E. (2018). DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF PUPILS UNDER USING TASKS AND PROBLEMS IN BIOLOGY LESSONS. In XLIII INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE" INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN SCIENCE AND EDUCATION" (pp. 112-113).
6. Ergashevich, R. U. (2018). A perfection of the professional competence of teachers by using of creative works in biology lessons under solving tasks and exercises. European science review, (3-4), 225-227.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Jumayev Sirojiddin Zafarovich**, o'qituvchi [**Жумаев Сирожиддин Зафарович**, преподаватель], [**Sirojiddin Z**. **Jumayev**, teacher]; manzil: manzil: O'zbekiston, Toshkent shaxar Chilonzor tumani Bunyodkor ko'chasi 27- uy [адрес: Узбекистан, город Ташкент Чиланзарский район улица Бунедкор дом 27], [address: Uzbekistan, Tashkent city Chilanzar district Bunyodkor street 27]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

O‘QITUVCHI FAOLIYATIDA KASBIY DEFORMATSIYATNING SABABLARI, RIVOJLANISHI VA SALBIY OQIBATLARI

© P.M. Saidova[1]✉

[1]Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, Denov, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada kabiy-pedagogik deformatsiyaning mazmun-mohiyati va kelib chiqish sabablari haqida bayon etilgan. Kasbiy-pedagogik deformatsiya ko‘rinishlari, kasbiy deformatsiyaga eng ko'p moyil bo'lganlar odamlar, deformatsiyaning dastlabki shartlari, deformatsiyaning asosiy sabablari, kasbiy deformatsiyaning ijobiy va salbiy oqibatlar xususida ma’lumotlar keltirilgan. Kasbiy deformatsiyaning oldini olish haqida bir necha tavsiyalar ham berilgan.

MAQSAD: o'qituvchi faoliyatida kasbiy deformatsiyani aniqlash, uning sabablari va rivojlanish bosqichlarini tahlil qilish va salbiy oqibatlarini kamaytirish yo'llarini topish. Shuningdek, kasbiy deformatsiyani oldini olish uchun samarali strategiyalar ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR: kasbiy deformatsiya masalasi XX asrning 20-30-yillaridanoq o‘rganila boshlangan. Bu borada kasbiy intilish, mehnat ishonchliligini ta’minlash, mehnat qobiliyatini oshirish muammolari, shuningdek, kasbiy faoliyatdagi noqulay sharoit bilan bog‘liq vaziyatlar tadqiq etilgan ilmiy izlanishlarni ko‘rish mumkin.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: psixologik adabiyotlarda kasbiy deformatsiyaning paydo bo'lishiga olib keladigan omillarning uchta guruhi mavjud: huquqni qo'llashning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqadigan omillar, shaxsiy xususiyatdagi omillar, ijtimoiy-psixologik xarakterdagi omillar.

XULOSA: konkret metod va metodikalarni chuqur o`zlashtirish shaxsning kasbga doir deformatsiyasini oldini olishga yordam beradi. Bunday shaxsga doir deformatsiyalarga “kuyib ado bo`lish” sindromini kiritish mumkin. “Kuyib ado bo`lish” sindromi o`z ishida xususiy, shaxsga doir zaxiralardan foydalanuvchi turli toifalardagi mutaxassislarda uchraydi.

Kalit so'zlar: kasbiy deformatsiya, shaxs deformatsiyasi monotoniya, hissiy charchash, boshqaruv eroziyasi, “Kuyib ado bo`lish” sindromi, kognitiv holsizlik.

Iqtibos uchun: Saidova P.M. O‘qituvchi faoliyatida kasbiy deformatsiyatning sabablari, rivojlanishi va salbiy oqibatlari. // Inter education & global study. 2024. №5. B.75–81.

ПРИЧИНЫ, РАЗВИТИЕ И НЕГАТИВНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ДЕФОРМАЦИЙ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

© П.М. Саидова[1]✉
[1]Институт предпринимательства и педагогики Денова, Денов, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье раскрыта сущность и причины педагогической деформации. Дана информация о проявлениях профессионально-педагогической деформации, людях, наиболее склонных к профессиональной деформации, исходных условиях деформации, основных причинах деформации, положительных и отрицательных последствиях профессиональной деформации. Также дан ряд рекомендаций по профилактике профессиональных деформаций.

ЦЕЛЬ: выявить профессиональную деформацию в деятельности учителя, проанализировать ее причины и этапы развития, найти пути снижения ее негативных последствий. А также разработать эффективные стратегии предотвращения профессиональной деформации.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: проблема профессиональных деформаций изучается с 20-30-х годов XX века. В связи с этим можно увидеть научные исследования, в которых изучаются проблемы, связанные с профессиональным стремлением, обеспечением надежности труда, повышением трудоспособности, а также ситуации, связанные с неблагоприятными условиями в профессиональной деятельности.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в психологической литературе выделяют три группы факторов, приводящих к появлению профессиональных деформаций: факторы, обусловленные спецификой правоохранительной деятельности, факторы личностного характера, факторы социально-психологического характера.

КЛЮЧЕНИЕ: углубленное освоение конкретных методов и методов способствует предотвращению деформации человека, связанной с его профессией. К деформациям такого человека можно отнести синдром «выгорания». Синдром «выгорания» встречается у различных категорий специалистов, использующих в своей работе частные, личностные ресурсы.

Ключевые слова: профессиональная деформация, деформация личности, монотонность, эмоциональное истощение, эрозия управления, синдром «выгорания», когнитивное утомление.

Для цитирования: Саидова П.М. Причины, развитие и негативные последствия профессиональных деформаций в деятельности педагога. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 75–81.

AUSES, DEVELOPMENT AND NEGATIVE CONSEQUENCES OF PROFESSIONAL DEFORMATION IN TEACHER'S ACTIVITY

© Saidova M. Parvina[1]✉
[1]Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, Denov, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Annotation

INTRODUCTION: this article describes the essence and causes of the pedagogical deformation. Information is given on the manifestations of professional and pedagogical deformation, people who are most prone to professional deformation, initial conditions of deformation, main causes of deformation, positive and negative consequences of professional deformation. Several recommendations are also given about the prevention of occupational deformation.

AIM: to identify professional deformation in a teacher's activities, analyze its causes and stages of development, and find ways to reduce its negative consequences. And also develop effective strategies to prevent professional deformation.

MATERIALS AND METHODS: the problem of professional deformations has been studied since the 20-30s of the twentieth century. In this regard, one can see scientific studies that study problems related to professional aspirations, ensuring job security, increasing working capacity, as well as situations related to unfavorable conditions in professional activities.

DISCUSSION AND RESULTS: in the psychological literature, three groups of factors leading to the appearance of professional deformations are distinguished: factors determined by the specifics of law enforcement activities, factors of a personal nature, factors of a socio-psychological nature.

CONCLUSION: In-depth mastery of specific methods and methods helps prevent human deformation associated with his profession. The deformations of such a person include "burnout" syndrome. Burnout syndrome occurs in various categories of specialists who use private, personal resources in their work.

Key words: professional deformation, personality deformation, monotony, emotional exhaustion, management erosion, "Burn out" syndrome, cognitive fatigue.

For citation: Shohsanam Sh. Ayubova. (2024) 'Auses, development and negative consequences of professional deformation in teacher's activity', Inter education & global study, (5), pp. 75–81. (In Uzbek).

Jahon ta'lim tizimida pedagog xodimlarning kasbiy kompetentligini oshirish, kasbiy o'z-o'zini rivojlantirishi kreativ yondashuvlar asosida malakalarini oshirishga alohida e'tibor qaratiladi. Xususan, kasbiy-pedagogik deformatsiyaning oldini olish, shaxslararo differensial munosabatlar tizimi chuqurroq o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarda ham ta'lim tizimini yangi bosqichga ko'tarish va uning samaradorligini oshirish bo'yicha keng ko'lamdagi o'zgarishlar samarasini ko'rsatmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-80-son 2022-2026-yillarga mo'ljallangan "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" to'g'risida"gi Farmonida "pedagog-kadrlarning bilimi va malakasini xalqaro darajaga olib chiqish" [1] kabi muhim vazifalar belgilandi. Bu esa o'qituvchi

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

faoliyatida yuzaga keladigan kasbiy deformatsiyaning profilaktik tizimini takomillashtirishni taqozo qiladi.

Kasbiy deformatsiya masalasi XX asrning 20-30-yillaridanoq o‘rganila boshlangan. Bu borada kasbiy intilish, mehnat ishonchliligini ta’minlash, mehnat qobiliyatini oshirish muammolari, shuningdek, kasbiy faoliyatdagi noqulay sharoit bilan bog‘liq vaziyatlar tadqiq etilgan ilmiy izlanishlarni ko‘rish mumkin. Biroq professional deformatsiyaning profilaktik tizimini takomillashtirish masalalariga bir muncha kam e’tibor qaratilgan. Kasbiy pedagogik deformatsiyaning profilaktik tizimini takomillashtirish uchun esa birinchi navbatda professsional deformatsiyaning mazmun-mohiyati va uning rivojlanishi sabablarini o’rganmoq lozim.

Deformatsiya – (lotincha “deformation” – “buzilish”, “o‘zgarish”) bu tashqi va ichki ta’sirlar natijasida tana shakli va funksiyalarining o‘zgarishidir, degan ma’noni anglatadi. Kasbiy deformatsiya – bu kasbiy faoliyatda tashqi va ichki omillar ta’siri natijasida mutaxassisning kognitiv, xulq-atvor va motivatsion sohasida yuzaga keladigan salbiy o‘zgarishlardir.

Ko‘pincha shaxsdagi salbiy o‘zgarishlarni tasniflashda “shaxsning kasbiy deformatsiyasi” (shaxs deformatsiyasi) atamasidan keng foydalanib kelingan. Pedagogik faoliyatning o‘ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda, biz “pedagogik kasbiy deformatsiya” atamasini taklif qilamiz, chunki har bir kasbda bo‘lgani kabi o‘qituvchilik kasbining ham o‘ziga xos deformatsiyalari mavjudligi bunga asos sifatida xizmat qiladi. Shuning uchun, biz o‘qituvchi faoliyatida yuzaga keladigan kasbiy deformatsiyani kasbiy faoliyat ta’sirida shaxsiy xususiyatlardagi o‘zgarishlar, pedagogik faoliyat mazmunining buzilishi, kasbiy sifatlar va pedagogik qobiliyatlarni salbiy o‘zgarishiga olib keladigan hodisa sifatida talqin etilgan [2].

1930 yillarda psixotexnik S.G. Gallershteynning yozishicha, kasbiy faoliyatning mazmuni xodimlarning u yoki bu vazifani bajarishlari bilan emas, balki organizmni kasbning ma’lum jihatlariga moslashishi bilan bog‘liqdir. Ishchi xodim organizmi va tashqi ta’sirlar o‘rtasida to‘xtovsiz o‘zaro ta’sirlashuv sodir bo‘ladi. Shu tufayli xodimning faqat tanasida emas, balki psixikasida ham deformatsiya kuzatiladi. Deformatsiya tushunchasi, odatda, organizmga ta’sir etuvchi va unda muhim xarakter xususiyatini hosil qiluvchi o‘zgarish sifatida talqin qilinadi.

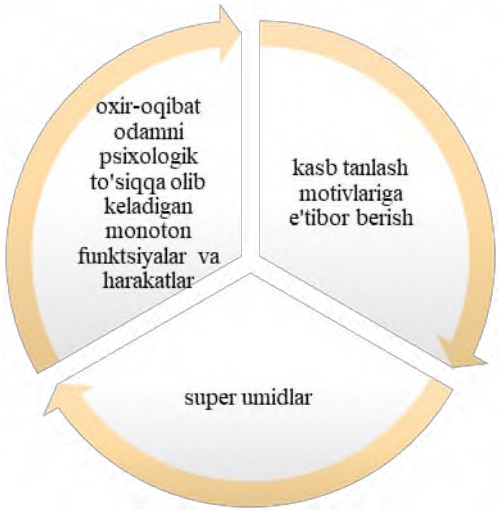
Kasbiy deformatsiya dastlab inson tomonidan ishlab chiqilgan professional stereotiplarning hayotining boshqa sohalariga, shu jumladan, tarqalishi bilan bog'liq edi. Keyinchalik esa, professionaldan tashqari xulq-atvor (kasbdan tashqari xatti-harakatlar) va muloqotda ko’rina boshladi. Ko‘pgina tadqiqotchilar “Inson-inson” tipidagi kasblarda kasbiy deformatsiyaning paydo bo‘lishi va shakllanishini ta’kidlaydilar. Birinchi marta "professional deformatsiya" atamasi Pitirim-Sorokin tomonidan salbiy ta'sir belgisi sifatida kiritilgan. Kasbiy deformatsiyani S. G. Gellershteyn (1930), A. K. Markova (1996), E. F. Zeer (1999, 2003), S. P. Beznosov (2004), R. M. Granovskaya (2010), S. A. Drujilov (2013) kabi olimlar o‘z asarlarida tasvirlab berganlar. Tadqiqotchilar shaxsning kasbiy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

deformatsiyasini, faoliyatning kasbiy deformatsiyasini, mehnat xulq-atvorining kasbiy deformatsiyalarini ajratib ko'rsatishadi.

Psixologik adabiyotlarda kasbiy deformatsiyaning paydo bo'lishiga olib keladigan omillarning uchta guruhi mavjud: huquqni qo'llashning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqadigan omillar, shaxsiy xususiyatdagi omillar, ijtimoiy-psixologik xarakterdagi omillar.

Deformatsiyaning dastlabki shartlari quyidagilarda namoyon bo'ladi (1-rasm):

1-rasm. Deformatsiyaning dastlabki shartlari.

Oxir-oqibat odamni psixologik to'siqqa olib keladigan monoton funktsiyalar va harakatlar: agar u o'zini yangi sharoitda topsa, unga moslashish qiyin bo'ladi; kasb tanlash motivlariga e'tibor berish: bu o'zining muhimligini isbotlash, ma'lum bir ijtimoiy mavqega ega bo'lish, hokimiyatga erishish istagi bo'lishi mumkin; super umidlar oxirida haqiqatga mos kelmaydigan kasbiy faoliyatning boshlanishi.

Bu omillar faqat oldingi shartlar bo'lib, oxir-oqibat, ertami-kechmi ishchi (xodim)ning kasbiy deformatsiyasiga olib keladi.

Deformatsiya rivojlanishining asosiy sabablari: bu sohada ishlashni istamaslik – ba'zilar bu ish ular uchun emasligini darhol tushunishadi, kimdir yillar kerak; ish yillari davomida to'plangan professional charchoq; yoshga bog'liq o'zgarishlar - yoshligingizda bu kasb sizga mos edi va endi siz o'zvazifalaringizni avtomatik ravishda bajarasiz, garchi maqsadlar yosh bilano'zgargan bo'lsa ham; o'z ishining maqsadlarini noto'g'ri tushunish; monotoniya - doimiy monoton ish; ortiqcha ish yuki; yuqori o'ziga ishonch; yuqori darajadagi asabiylashish, charchoq; doimiy stress; noto'g'ri intizom; sizning xizmatlaringiz hamkasblar tomonidan tan olinmagan taqdirda o'zingizni ishlashga bag'ishlash; keskinlik, hamkasblar o'rtasidagi nizolar; ijodkorlik va yangi g'oyalar muhokamasiz rad etilganda, o'zini namoyon qilish uchun sharoit yo'qligi; qo'shimcha ta'lim, malaka oshirish, kasbiy o'sishning mumkin emasligi.

Muayyan odamda deformatsiyaning sabablari biroz boshqacha bo'lishi mumkin - har birimiz individualmiz. Umumiy sabablar orasida ishning monotonligi, monoton

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

funktsiyalari, yuqori darajadagi stress, charchoq, professional charchoq asosiy sabablarga kiradi.

Professional deformatsiya ham foydali, ham jiddiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Ba'zida deformatsiya haqiqatan ham foydalidir, chunki ba'zi sof professional ko'nikmalar kundalik hayotda ko'p yordam berishi mumkin. Misol uchun, xo'jayin lavozimini egallagan kishi o'z qobiliyatlarini qandaydir oilaviy tadbirni tashkil qilish uchun ishlatishi mumkin. Shifokor har doim birinchi yordamni qanday ko'rsatishni biladi. Eng muhimi, ish va hayot o'rtasidagi chegara haqida unutmang. Siz qisqacha kiritishingiz mumkin professional ishchi normal sharoitda, lekin faqat qisqa vaqt uchun.

Kasbiy deformatsiyaning salbiy oqibatlar ko'proq: ma'muriy zavqlanish hissi - ozmi-ko'pmi muhim mavqega ega bo'lgan odam atrofdagilarga past nazar bilan qarasa; hissiy charchash - ish shunchalik ko'p singib ketganda, psixologik himoya to'sig'i tushib qolsa, odam yonib ketadi va hayotning ma'nosini ko'rmaydi; boshqaruv eroziyasi - deformatsiya natijasida rahbar samarasiz va tez jazolanadigan zolimga aylanganda; shaxsning moslashuv qobiliyatining pasayishi - inson o'z kasbida yangi narsa qidirmaganda; boshqalar bilan munosabatlarning yomonlashishi - ishdagi aloqa shakllari oddiy hayotga o'tkazilganda.

Deformatsiyaning bunday oqibatlarini oldini olish uchun uning birinchi belgilarini o'z vaqtida sezish va ularni yo'q qilish kerak. Muammo psixologik xususiyatga ega bo'lganligi sababli, uning barcha sabablari o'zimizda yotadi va shuning uchun uni faqat biz o'zimiz yenga olamiz.

Konkret metod va metodikalarni chuqur o`zlashtirish shaxsning kasbga doir deformatsiyasini oldini olishga yordam beradi. Bunday shaxsga doir deformatsiyalarga “kuyib ado bo`lish” sindromini kiritish mumkin. “Kuyib ado bo`lish” sindromi o`z ishida xususiy, shaxsga doir zaxiralardan foydalanuvchi turli toifalardagi mutaxassislarda uchraydi. U kasbdagi zo`riqish sababli yuzaga kelib, emotsional, jismoniy va kognitiv holsizlik bilan xarakterlidir. Bunday sindromni vujudga kelishiga: mutaxassisning shaxsiy yechilmay qolgan muammolari; hamkasblari tomonidan kam qo`llab-quvvatlangan holda ular tomonidan yuqori talablar qo`yilishi; motivatsiyasi past guruhlar bilan ishlash oqibatlari; ish samaradorligining pastligi; turg`unlik; professional bilimlarining oshkor bo`lishidan qo`rqish; ish tajribasini o`rgatish va targ`ib etishga yo`l qo`yilmasligi kabilar sababchi bo`lishi mumkin.

Kasbiy deformatsiyaning oldini olish - bu kasbiy deformatsiyaning dastlabki shartlari va namoyon bo'lish ehtimolini kamaytirishga qaratilgan profilaktika choralari majmui. Aqlni boshqarish usullarini o'zlashtirish, faoliyatning bir turidan boshqasiga o'tish qobiliyatini rivojlantirish, irodani kuchaytirish, eng muhimi, stereotiplarga, standartlarga, naqshlarga berilmaslik va vaziyatga qarab, real vaqt rejimida harakat qilishga asoslanadi.

Har bir inson shaxsiyatning kasbiy deformatsiyasini rivojlanishiga yo'l qo'ymaslik uchun, uning mehnatga munosabati uning ruhiy holatiga yanada ta'sir qilishini bilishi kerak. Uning yelkasiga qanday vazifalar yuklanganligini tushunish va bu asoslarga qat'iy rioya qilish muhimdir. Shu bilan birga, har doim o'zgarishlarga tayyor bo'ling. Kasbiy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

pedagogik deformatsiyaga oldini olish uchun biz quyidagilarni tavsiya etamiz: muntazam profilaktika ishlarini olib boring - yiliga kamida 2-4 marta. Ya'ni: o'z-o'zini rivojlantirish haqida unutmang, madaniyat markazlariga tashrif buyuring, ortiqcha ishlamang va o'zingizga dam olish imkoniyatini bering, bir vaqtning o'zida ham qattiq, ham mehribon bo'ling. Shaxs sifatida bularni anglang va rivojlaning; energiyangizni hayotning sizga eng kichik quvonch keltiradigan sohalariga yo'naltiring. Buning uchun siz kitob o'qishingiz, sog'ligingizni unutmang, keraksiz narsalardan voz kechishingiz va mahoratingizni oshirishingiz mumkin. Aks holda, professional deformatsiya siz uchun haqiqiy muammo bo'lib, to'liq hayot kechirishingizga to'sqinlik qiladi; pedagog (xodim)lar kasbiy deformatsiyaning oldini olish uchun o'z-o'zini tashxisini tez-tez o'tkazadi: o'z-o'zini tanqid qilish qobiliyatini rivojlantiring; Ishingizdagi hissiy charchashlar darajasini kamaytirishga harakat qiling. Faoliyatingiz yuzasidan belgilangan ishlar hamda shaxsiy hayot uchun ham ma'lum bir me'yorda alohida-alohida vaqt ajrating; $kasbiy faoliyatga differentlik xususiyatini kiriting, xususan, kreativ g'oyalar bilan yangi loyihalar yarating, kasbiy faoliyatga yangilik olib kirish.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son Farmoni 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida.
2. Abdusamiyev Dilmurod Abdunabi o'g'li "O'qituvchi faoliyatida yuzaga keladigan kasbiy deformatsiyani oldini olishning pedagogic imkoniyatlari". Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) diss.Avtoref. – Namangan 2023
3. Mynbayeva A.K., Anarbek N., Akhmetova G.K. Diagnosis of pedagogical professional deformations: a view from Kazakhstan. International Conference on Education and Educational Psychology (ICEEPSY 2012) Procedia - Social and Behavioral Sciences. Volume 69, 24 December 2012, Pages1289-1294.
4. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812055243

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Saidova Parvina Mirzo qizi**, Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o'qituvchisi, [**Саидова Парвина Мирзо кизи** с Денауский институт предпринимательства и педагогики], [**Saidova Parvina Mirzo kizi**, Denau Institute of Entrepreneurship and Pedagogy]; manzil: O‘zbekiston Denov 190507 Sharof Rashidov ko‘chasi 360-uy [адрес: ул. Шарофа Рашидова, 360, Денов 190507 Узбекистан], [address: Sharof Rashidov Street 360, Denov 190507 Uzbekistan] https://orcid.org/0009-0008-7109-4426 (psaidova@dtpi.uz)

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

DARS VA DARSDAN TASHQARI MASHG‘ULOTLARDA O‘QUVCHILARNING MATEMATIK SAVOXONLIGINI RIVOJLANTIRISH YO‘LLARI

© D.M.Daminova[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini matematika faniga qiziqtirish, o‘quv materiallarini yaxshi o‘zlashtirishlari hamda iqtidorlarini rivojlantirish maqsadida darsdan tashqari qo‘shimcha mashg‘ulotlarni tashkil etishning ahamiyati to‘g‘risida fikr yuritilib, tavsiyalar berilgan.

MAQSAD: o‘quvchilarni matematik madaniyat va etikaga oid tushunchalar bilan tanishtirish, ular orasida ilmiy va matematik adabiyotlarga qiziqish uyg‘otish. Ushbu maqsadlar amalga oshirilishi natijasida o‘quvchilarning matematik savodxonligi sezilarli darajada oshib, ular kelgusida ham o‘z bilimlarini mustaqil ravishda chuqurlashtirish va kengaytirish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va qobiliyatlarni egallaydilar.

MATERIALLAR VA METODLAR: matematikaga oid turli kitoblar, darsliklar va qo‘llanmalar. Matematik o‘yinlar: Stol o‘yinlari, krossvordlar, boshqotirmalar va matematik muammolarni yechish uchun o‘yinlar. Elektron resurslar: Kompyuter dasturlari, mobil ilovalar, va onlayn platformalar. Matematik Musobaqalar: Test va topshiriqlar: Matematik olimpiadalar uchun maxsus test va topshiriqlar to‘plamlari. Mukofotlar va sertifikatlar: Ishtirokchilarni rag‘batlantirish uchun diplomlar, sertifikatlar va sovg‘alar. Onlayn Resurslar: Video darslar: YouTube, Khan Academy kabi platformalardagi matematik video darslar. Veb-saytlar: Mathematica, Wolfram Alpha, Brilliant.org kabi saytlar. Mobil ilovalar: Photomath, Mathway, Khan Academy Kids va boshqa matematik ilovalar. Projekt faoliyatlari: Loyihalar uchun materiallar: Posterlar, chizmalar, grafikalar, modellash materiallari. Texnik uskunalar: Kompyuterlar, printerlar, proyektorlar.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o‘tkazish ko‘plab afzalliklarni taqdim etadi. Ushbu usullar va materiallar yordamida amalga oshirilgan ishlanmalar, matematik faniga qiziqish uyg‘otish va o‘quvchilarning bilimlarini kengaytirishga qaratilgan edi.

Matematik to‘garaklar va o‘yinlar o‘quvchilarning matematikaga bo‘lgan qiziqishini oshirishda juda samarali bo‘ldi. O‘yinlar va interaktiv mashg‘ulotlar orqali o‘quvchilar matematik muammolarni yechishda ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdi. Matematik musobaqalar esa o‘quvchilarning raqobatbardoshlik qobiliyatini oshirdi va ularga yuqori maqsadlar qo‘yishga yordam berdi. Musobaqalarda ishtirok etish orqali o‘quvchilar turli murakkab muammolarni yechishga tayyorlanishdi va bu ularda mustahkam bilimlar shakllanishiga olib keldi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

XULOSA: o‘quvchilarning matematik savodxonligini rivojlantirish uchun darsdan tashqari mashg‘ulotlarni tashkil qilish samarali natijalar berdi. Ushbu tadbirlar o‘quvchilarning matematikaga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ularning bilimlarini chuqurlashtirish va amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirishda katta rol o‘ynadi. Quyida ushbu mashg‘ulotlarning asosiy natijalari va ahamiyati keltirilgan:

Kalit so'zlar: boshlang‘ich sinf, o‘quvchilar, matematika, darsdan tashqari mashg‘ulotlar, o‘quvchilar bilimlari va amaliy ko‘nikmalari, mantiqiy tafakkur.

Iqtibos uchun: Daminova D.M. Dars va darsdan tashqari mashg‘ulotlarda o‘quvchilarning matematik savoxonligini rivojlantirish yo‘llari. // Inter education & global study. 2024. №5. B.82–88.

ПУТИ РАЗВИТИЯ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ И ВНЕУЧЕБНОЙ МЕРОПРИЯТИЯХ

© Д. М. Даминова[1]✉
[1]Термиский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье обсуждается важность организации внеклассной деятельности с целью заинтересовать учащихся младших классов математикой, усвоением учебного материала и развитием их талантов и даются рекомендации.

ЦЕЛЬ: познакомить студентов с понятиями математической культуры и этики, вызвать у них интерес к научной и математической литературе. В результате реализации этих целей существенно повысится математическая грамотность учащихся, и они приобретут знания, навыки и умения, необходимые для самостоятельного углубления и расширения своих знаний в будущем.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: различные книги, учебники и пособия по математике. Математические игры: настольные игры, кроссворды, головоломки и игры с решением математических задач. Электронные ресурсы: компьютерное программное обеспечение, мобильные приложения и онлайн-платформы. Математические олимпиады: тесты и задания: специальные наборы тестов и заданий для математических олимпиад. Награды и сертификаты: Дипломы, сертификаты и призы для поощрения участников. Интернет-ресурсы: Видеоуроки: видеоуроки по математике на таких платформах, как YouTube и Академия Хана. Веб-сайты: Mathematica, Wolfram Alpha, Brilliant.org. Мобильные приложения: Photomath, Mathway, Khan Academy Kids и другие математические приложения. Проектная деятельность: Материалы для проектов: Плакаты, рисунки, графика, материалы для лепки. Техническое оборудование: Компьютеры, принтеры, проекторы.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: трансфер имеет множество преимуществ. Разработки, проведенные с помощью этих методов и материалов, были

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

направлены на пробуждение интереса к математике и расширение знаний учащихся.

Математические кружки и игры оказались очень эффективными в повышении интереса учащихся к математике. Посредством игр и интерактивных занятий учащиеся развивали творческое и критическое мышление при решении математических задач. Математические олимпиады повышали конкурентоспособность учащихся и помогали им ставить перед собой высокие цели. Участвуя в конкурсах, студенты готовились к решению различных сложных задач, что приводило к формированию прочных знаний.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: организация внеклассной деятельности по развитию математической грамотности учащихся дала эффективные результаты. Эти мероприятия сыграли большую роль в повышении интереса учащихся к математике, углублении их знаний и развитии практических навыков. Ниже приведены основные результаты и важность этих упражнений:

Ключевые слова: начальная школа, учащиеся, математика, внеклассная деятельность, знания и практические навыки учащихся, логическое мышление.

Для цитирования: Даминова Д.М. Пути развития математической грамотности учащихся на уроках и внеучебной мероприятиях. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 82–88.

WAYS TO DEVELOP MATHEMATICAL LITERACY OF STUDENTS IN CLASSES AND EXTRA-CURRICULAR ACTIVITIES

© Daminova M. Dilbar[1]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the article, the importance of organizing extra-curricular activities in order to interest elementary school students in mathematics, mastering educational materials and developing their talents, is discussed and recommendations are given.

AIM: to introduce students to the concepts of mathematical culture and ethics, to arouse their interest in scientific and mathematical literature. As a result of the implementation of these goals, students' mathematical literacy will significantly increase, and they will acquire the knowledge, skills and abilities necessary to independently deepen and expand their knowledge in the future.

MATERIALS AND METHODS: books and textbooks: Various books, textbooks and manuals on mathematics. Math Games: Board games, crosswords, puzzles, and math problem-solving games. Electronic resources: computer software, mobile applications and online platforms. Mathematical Olympiads: tests and assignments:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

special sets of tests and assignments for mathematical Olympiads. Awards and certificates: Diplomas, certificates and prizes to encourage participants. Online Resources: Video Tutorials: Math video tutorials on platforms like YouTube and Khan Academy. Websites: Mathematica, Wolfram Alpha, Brilliant.org. Mobile apps: Photomath, Mathway, Khan Academy Kids and other math apps. Project activities: Materials for projects: Posters, drawings, graphics, materials for modeling. Technical equipment: Computers, printers, projectors.

DISCUSSION AND RESULTS: transfer has many advantages. The developments carried out using these methods and materials were aimed at awakening interest in mathematics and expanding students' knowledge.

Math clubs and games have proven to be very effective in increasing students' interest in mathematics. Through games and interactive activities, students developed creative and critical thinking in solving mathematical problems. Mathematical Olympiads increased the competitiveness of students and helped them set high goals for themselves. By participating in competitions, students prepared to solve various complex problems, which led to the formation of solid knowledge.

CONCLUSION: organizing extracurricular activities to develop students' mathematical literacy gave effective results. These events played a big role in increasing students' interest in mathematics, deepening their knowledge and developing practical skills. Below are the main results and importance of these exercises:

Key words: elementary school, students, mathematics, extracurricular activities, students' knowledge and practical skills, logical thinking

For citation: Daminova M. Dilbar. (2024) 'Ways to develop mathematical literacy of students in classes and extra-curricular activities', Inter education & global study, (5), pp. 82–88. (In Uzbek).

Matematikadan sinfdan tashqari ish deyilganda o`quvchilarning darsdan tashqari vaqtda tashkil qilingan, dastur bilan bog`liq bo`lgan material asosida ixtiyoriylik printsipiga asoslangan mashg`ulotlar tushuniladi. Sinfdan tashqari ishning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: - o`quvchilarning bilimlari va amaliy ko`nikmalarini chuqurlashtirish va kengaytirish; - o`quvchilarning mantiqiy tafakkurlarini, topqirliklarini, matematik ziyrakliklarini rivojlantirish - matematikaga bo'lgan qiziqishlarini orttirish, qobiliyatli va layoqatli bolalarni topish; - talabchanlik, irodani, mehnatga munosabatni, mustaqillikni, uyushqoqlikni va insoniylikni tarbiyalash. Sinfdan tashqari ishlarning quyidagi turlari uchraydi: 1. Matematik o`n minutliklar, soatlar. 2. Matematika to`garaklari. 3. Matematik konkurs va olimpiadalar. 4. Qiziqarli matematika kechalari va viktorinalar. 5. Matematik matbuot. 6. Matematik ekskursiya

Sinfdan tashqari ishlar darslarga nisbatan ba'zi farq qiluvchi xususiyatlarga ega: 1. O'z mazmuni bo'icha matematika dasturiga taalluqli emas. Ammo beriladigan bilimlar o'quvchilarning kuchiga mos bolishi kerak. 2. Sinfdan tashqari ishlar imkoni boricha

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

barcha o'quvchilarni jalb qilishi, ya'ni qiziqarli bo'lishi zarur. Past o'zlashtiruvchi o'quvchilar ham qiziqish yordamida faol o'quvchilarga aylanishi mumkin. 3. Sinfdan tashqari ishlar ixtiyoriylik tamoyiliga asosan tashkil qilinadi, lekin qiziqishni ta'minlash lozim. Bu mashg'ulotlarga baho qo'yilmaydi, ammo faol ishtirok etgan o'quvchilar rag'batlantiriladi. 4. Mashg'ulot mazmuni va shakllariga qarab, 10-12 minutdan 1 soatgacha mo'ljallangan bo'lishi mumkin. 5. Sinfdan tashqari ishlarning mazmuni va shakllarining turli- tumanligi.

Sinfdan tashqari ishlarga: qiziqarli matnli masalalar, o'tkir zehnlilikka oid masalalar, hazil masalalar, berilgan malumotlari etishmaydigan yoki berilgan malumotiari ortiqcha masalalar, mantiqiy masalalar, qiziqarli matematik voqealar, arifmetik rebuslar, o'yinlar, fokuslar, boshqotirmalar tarixiy malumotlar berish va boshqalar kiradi. ; Sinfdan tashqari ishlarni tashkil qilish va o'tkazish metodikasi quyidagilarga asoslanishi kerak: 1. Darsda o'quvchilar olgan bilim, malaka va ko'nikmalarni hisobga olgan holda o'tkaziladi. 2. Sinfdan tashqari ishlar o'quvchilarning xohishi, xavaskorligi, ijodkorligi tamoyillariga asoslanishi va ularning individual fikrlarini qoniqtirish maqsadida tashkil qilinadi. Academic natijalar Matematika minutliklarida, topshiriqlarga qiziqish uyg'otish va quvvatlash uchun bu topshiriqlar darslarda beriladigan oddiy matematik topshiriqlarga o'xshash bo'lmasligi kerak. Mashg'ulot o'tkazish uchun har xil qiziqarli arifmetik va geometrik mazmunli masalalar, qiyinroq masalalar, hazil masalalar, masalalar tuzishga doir masalalar, qiziqarli kvadratlar, rebuslar, topishmoqlar va boshqalar material boiib xizmat qiladi. Matematik to'garak matematikadan tizimli sinfdan tashqari ishning eng ko'p tarqalgan turidan biri. Uning asosiy vazifasi - matematikaga alohida qiziqishi bor o'quvchilar bilan bajariladigan chuqurlashtirilgan ish. Matematik to'garak ishi qiziqarli matematika soatlaridan quyidagilar bilan farq qiladi: Matematika to'garagiga o'quvchilar tanlashda ularning matematikaga nisbatan alohida qiziqishlarini, moyilliklari va imkoniyatlarini hisobga olish kerak.

Darsdan tashqari ishlarning quyidagi turlari mavjud: matematikadan mustaqil uy ishlari, o'quvchilarning alohida va guruhli ishlari, matematik sayohatlar, matematikadan sinfdan tashqari ishlar.

a) matematikadan mustaqil uy ishlari. Uy vazifasining mazmuni bir tomondan darsda o'rganilgan yangi materialni mustahkamlashga qaratilgan bo'lsa, ikkinchi tomondan keyingi darsga tayyorlashga qaratilmog'i kerak. Uy ishi barcha bolalar uni mustaqil bajarishga tayyor bo'lganlaridagina samaralidir. Boshlang'ich sinflarda o'quvchiga beriladigan uy vazifalari hajmi sinfda bajarilgan ish hajmining yarmini tashkil etish kerak. Uy vazifalarni bajarishlari uchun 1- sinfda 1 soatgacha, 2- sinfda 1 – 1,5 soat, 3- sinfda 1,5 – 2 soat, 4- sinfda 2 soat vaqt ajratilishi kerak.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

b) O‘quvchilarning alohida va guruhli ishlar. Individual ishlarni tashkil qilishdan maqsad o‘quvchilarning o‘zlashtirgan bilimlaridagi kamchiliklarni bartaraf qilish uchun kurash, o‘quvchilarnig o‘zlashtirmaslik sabablarining oldini olish va uni bartaraf qilishdan iborat.

c) matematik sayohatlar**.** Matematik sayohatlarning maqsadi – aniq hayotiy dalil va taassurotlarni talab qilish.

Sayohat o‘tkazishdan maqsad nimaligi bolalarga tushunarli bo‘lishi nihoyatda muhimdir, shunday bo‘lganda bolalar oldindan nima qilishlari kerakligini va o‘zlarini qanday tutishlari kerakligini bilib oladilar. Maktabning joylashgan o‘rniga qarab bolalar bilan har xil ustaxonalarga, fabrikalarga, kombinatlarga, jamoa xo‘jaligi va boshqa joylarga sayohatlar o‘tkaziladi.

Qurilish materialidan foydalanish, mashinalardan, ishchi kuchlaridan va boshqa narsalardan foydalanish haqida masalalar tuzish va yechish mumkin.

d) matematikadan sinfdan tashqari ishlar.

2. Matematikadan sinfdan tashqari ishlarning turlari va mohiyati.

Sinfdan tashqari ishlar o‘quvchilarning matematik bilimlarini chuqurlashtirish va kengaytirish, murakkab misol va masalalarni yechishni mashq qilish, matematikaning hayot bilan bog‘liq bo‘lgan tomonlarini ochadigan va dasturga kirmagan ba’zi savollar bilan tanishtirishni maqsad qilib oladi.

Matematika to‘garagiga o‘quvchilar tanlashda ularning matematikaga nisbatan alohida qiziqishlarini, moyilliklari va imkoniyatlarini hisobga olish kerak.

Natural sonlar mavzusiga doir misollar.

1-Topshiriq. Kemada 218 nafar yo‘lovchi va 191 nafar yekipaj a’zosi bor. Kemada qancha odam bor?

2-Topshiriq. Bo‘yoq 5 litrlik bankalarda sotiladi. Sanjarga 37 litr bo‘yoq kerak. U nechta banka sotib olishi zarur? **A) 5 B) 6 C) 7 D)** 8

3-Topshiriq. 600 ta kitobni har bir qutiga 15 tadan joylashtirish kerak. Nechta quti kerak bo‘lishini aniqlash uchun quyida keltirilgan qaysi amaldan foydalanish mumkin?

A) 15 ga 600 ni qo‘shish **B)** 600 ni 15 ga ko‘paytirish

C) 600 dan 15 niayirish **D)** 600 ni 15 ga bo‘lish

4-Topshiriq. Marjonada 50 zed bor. Har bir kitobning narxi 12 zed. Marjona qancha kitob sotib olishi mumkin?

5-Topshiriq. Poyezd yertalab soat 7 dan 52 minut o‘tganda birinchi shahardan chiqib, ikkinchi shaharga shu kuni kunduzi soat 11 dan 06 minut o‘tganda yetib boradi. Poyezd qancha vaqt yo‘l yurgan?

6-Topshiriq. Poyezd Toshkentdan yertalab soat 8:45 da jo‘nadi. U Samarqandga 2 soat 18 minutda yetib keldi. Poyezd Samarqandga soat nechada yetib keldi?

A) 11:15 **B)** 11:13 **C)** 11:03 **D)** 10:53

7-Topshiriq. Damir avval 4,8 km masofani mashinada, so‘ngra 1,5 km masofani avtobusda bosib o‘tdi. Damir qancha masofani bosib o‘tgan?

6,3 km **B)** 5,8 km **C)** 5,13 km **D)** 4,95 km

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Matematika to‘garagiga o‘quvchilar jalb qilish o`quvchilarni matematik savodxonligi oshishiga ya`nada katta hissa qushadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Jumayev M.E. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi T.: Ilm-Ziyo, 2022
2. Jumayev M.E. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasidan laboratoriya mashg‘ulotlari– T.: Ilm-Ziyo, 2016.
3. IEA TIMSS. Trends in Mathematics and Science Study. O‘quvchilarni matematika fanidan baholash bo‘yicha mashq daftari. №1. 4-sinflar uchun. Ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi. Toshkent 2020 yil.
4. IEA TIMSS. Trends in Mathematics and Science Study. O‘quvchilarni matematika fanidan baholash bo‘yicha mashq daftari. №2. 4-sinflar uchun. Ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi. Toshkent 2020 yil
5. Mukhtarova L.A. Ways of formation of ecological culture in children of primary age // AJMR:Asian Journal of Multimensional Research Journal. Vol 10, Issue 4, April, 2021. - Pp 648-652. (Impact Factor 7.699).
6. Muxtarova L.A. Yoshlarda ekologik xavfsizlik madaniyatini shakllantirishga doir masalalarda innovatsion yondashuv. Ilim ham jamiyet. Илмий-методик журнал. - Нукус, 2020. 4-сон. - Б. 84-86 б.
7. Muxtarova L.A. Boshlang‘ich ta’limda ekologik xavfsizlik madaniyatini shakllantirishning metodologik asoslari // Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi ilmiy-nazariy jurnali. 2021, 12-сон. – B. 657-662.
8. Daminova Dilbar. PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES OF FORMING MATHEMATICAL LITERACY SKILLS OF PRIMARY SCHOOL PUPILS. Web of Scientit: International Scsientific Research Jornal. ISSN: 2776-0979, Volume 4, Issue 3, March., 2023. 971-976 b.
9. Daminova Dilbar. ISSUES OF MATHEMATICAL LITERACY DEVELOPMENT IN WORLD SCIENCE. GALAXY INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL (GIIRJ) ISSN (E): 2347-6915 Vol. 11, Issue 03, March. (2023). 307-311 b

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Daminova Dilbar Melimurodovna**, Boshlang‘ich ta’lim metodikasi kafedrasi o‘qituvchisi, [**Даминова Дильбар Мелимуродовна,** преподаватель кафедры методики начального образования], [**Daminova M Dilbar**, Teacher of the Department of Primary Education Methods,]; manzil: O‘zbekiston, Termiz sh., I.Karimov ko’chasi, 288ᵇ-uy [адрес: ул. И. Каримова, 288б, Термезское ш., Узбекистан], [address: st. I. Karimova, 288b, Termez city, Uzbekistan]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA TALABALARDA KREATIV KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING USLUBIY ASOSLARI

© D.M. Ravshanova[1]✉

[1] Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, Denov, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: bilamizki, kreativlik zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatning muhim omillaridan biridir. U yangi va innovatsion yechimlarni topish, muammolarni hal qilish va yangi g`oyalarni yaratish qobiliyatini o`z ichiga oladi. Ushbu maqolada kreativlikni rivojlantirishning uslubiy asoslari tahlil qilinib, bu jarayonni qo`llab-quvvatlash uchun innovatsion yondashuvlar ko`rib chiqilgan. Hamda mazkur maqolada talabalarda kreativ kompetentlikni rivojlantirish borasida olimlarimizning qarashlari va istiqboli haqida so`z boradi. Shuningdek innovatsion yondashuv asosida bo`lajak pedagoglarning kreativligini rivojlantirishning nazariy va metodologik asoslarini tahlil qilinadi. Zamonaviy ta`lim muhitida samarali ishlash uchun zarur bo`lgan asosiy raqamli kompetensiyalar va pedagogik texnologiyalar ko`rib chiqilgan. Shuningdek, ushbu sohada qo`llaniladigan metodologik yondashuvlar va ta`lim sifatini oshirish usullari muhokama qilingan. Maqola keng auditoriya uchun mo`ljallangan.

MAQSAD: innovatsion yondashuv asosida talabalar kreativ kompetentlikni rivojlantirishning uslubiy asoslari haqida so'z yuritishdan oldin, avvalo, ushbu asosiy tushunchalarni aniqlab olish kerak: innovatsion yondashuv, kreativ kompetentlik, va uslubiy asoslar. Innovatsion yondashuv — bu yangi fikrlar, usullar va texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy qilishdir. Bu yondashuv talabalarning o'z-o'zini rivojlantirishiga, mustaqil fikrlashiga va zamonaviy muammolarni hal qilishda ijodiy yondashuvga undaydi.

MATERIALLAR VA METODLAR: talabalarda kreativ kompetentlikni rivojlantirishda foydalaniladigan materiallar va metodlar innovatsion yondashuvga asoslangan bo'lib, talabalarning ijodiy salohiyatini ochishga va ularni zamonaviy talablarga mos ravishda tayyorlashga qaratilgan. Quyida bu jarayonda qo'llaniladigan materiallar va metodlar haqida batafsil ma'lumot beriladi.

-elektron kitoblar va maqolalar: Kreativ fikrlash va ijodiy muammolarni hal qilish haqida turli elektron manbalar.

-ta'lim platformalari: Coursera, Udemy, edX kabi platformalar, bu yerda talabalarning kreativ kompetentliklarini rivojlantirishga yo'naltirilgan kurslar mavjud.

-interaktiv ta'lim dasturlari: Duolingo, Khan Academy, va boshqa interaktiv o'quv platformalari.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Yuqorida keltirilgan materiallar va metodlar innovatsion yondashuv asosida talabalar kreativ kompetentliklarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu usullar talabalarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini oshirish, murakkab muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirish va ularni zamonaviy talablar asosida tayyorlashga qaratilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: innovatsion metodlarni qo'llash talabalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirdi. Interaktiv va muammoli ta'lim metodlari, guruhiy ishlash va rol o'yinlari orqali talabalar darslarga faolroq jalb qilindi. Bu, o'z navbatida, ularning o'rganish jarayonida ishtirok etish darajasini ko'tardi. Innovatsion texnologiyalar va muammoli ta'lim metodlari talabalarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini sezilarli darajada rivojlantirdi. Case-study va loyiha asosida o'qitish talabalarni yangi va samarali echimlarni izlashga undadi, bu esa ularning kreativ kompetentliklarini oshirdi.

XULOSA: innovatsion yondashuv asosida talabalar kreativ kompetentliklarini rivojlantirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar va amaliyotlar natijasida talabalarning ijodiy fikrlash qobiliyatlari, akademik natijalari va zamonaviy muammolarni hal qilish qobiliyatlari sezilarli darajada yaxshilandi. Bu yondashuvlar talabalarning kelajakdagi professional faoliyatlariga tayyorgarlik ko'rish va zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatli bo'lishlariga katta hissa qo'shdi.

Kalit so'zlar: raqamli integratsiya, innovatsiya, kompetentlik, kreativlik, metodologik yondashuv, ta`lim dasturlarining innovatsiyasi, masofaviy o`qitish platformalari.

Iqtibos uchun: Ravshanova D.M. Innovatsion yondashuv asosida talabalarda kreativ kompetentlikni rivojlantirishning uslubiy asoslari. // Inter education & global study. 2024. №5. B.89–99.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИОННОГО ПОДХОДА

© Д.М. Равшанова ✉
[1]Институт предпринимательства и педагогики Денова, Денов, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: мы знаем, что творчество является одним из важных факторов успеха в современном обществе. Это включает в себя способность находить новые и инновационные решения, решать проблемы и создавать новые идеи. В данной статье анализируются методологические основы развития креативности и рассматриваются инновационные подходы к поддержке этого процесса. Также в данной статье рассказывается о взглядах и взглядах наших ученых на развитие творческой компетентности у студентов. Также на основе инновационного подхода анализируются теоретико-методологические основы развития творческих способностей будущих педагогов. Рассмотрены основные цифровые компетенции и педагогические технологии, необходимые для эффективной работы в современной образовательной среде. Также обсуждались методологические

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

подходы, используемые в этой области, и методы повышения качества образования. Статья предназначена для широкой аудитории.

ЦЕЛЬ: прежде чем говорить о методических основах развития творческой компетентности студентов на основе инновационного подхода, необходимо определить следующие основные понятия: инновационный подход, творческая компетентность и методические основы. Инновационный подход – это внедрение в учебный процесс новых идей, методов и технологий. Такой подход побуждает студентов к саморазвитию, самостоятельному мышлению и творческому подходу к решению современных проблем.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: материалы и методы, используемые при развитии творческой компетентности студентов, основаны на инновационном подходе, направленном на раскрытие творческого потенциала студентов и подготовку их в соответствии с современными требованиями. Материалы и методы, используемые в этом процессе, подробно описаны ниже.

-Электронные книги и статьи: различные электронные ресурсы о творческом мышлении и творческом решении проблем.

- образовательные платформы: такие платформы, как Coursera, Udemy, edX, где есть курсы, направленные на развитие творческих компетенций студентов.

- интерактивные образовательные программы: Duolingo, Khan Academy и другие интерактивные образовательные платформы.

Вышеупомянутые материалы и методы способствуют развитию творческих компетенций студентов на основе инновационного подхода. Эти методы направлены на повышение навыков творческого мышления студентов, развитие их способности решать сложные задачи и подготовку их с учетом современных требований.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: использование инновационных методов повысило интерес студентов к обучению. Благодаря интерактивным и проблемным методам обучения, групповой работе и ролевым играм учащиеся более активно участвовали в уроках. Это, в свою очередь, расширило их участие в процессе обучения. Инновационные технологии и проблемно-ориентированные методы обучения существенно развили творческое мышление учащихся. Кейс-стади и проектное обучение стимулировали студентов к поиску новых и эффективных решений, что повышало их творческую компетентность.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в результате проведенных исследований и практик по развитию творческих компетенций студентов на основе инновационного подхода значительно улучшились навыки творческого мышления студентов, академические результаты и способность решать современные задачи. Данные подходы во многом способствовали подготовке студентов к будущей профессиональной деятельности и достижению успеха в современном обществе.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Ключевые слова: цифровая интеграция, инновации, компетентность, креативность, методический подход, инновационность образовательных программ, платформы дистанционного обучения.

Для цитирования: Равшанова Д.М. Методические принципы развития творческой компетентности студентов на основе инновационного подхода. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 89–99.

METHODOLOGICAL PRINCIPLES FOR DEVELOPING STUDENTS' CREATIVE COMPETENCE BASED ON AN INNOVATIVE APPROACH

© Ravshanova M. Dilshoda[1]✉
[1]Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, Denov, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: we know that creativity is one of the important factors for success in modern society. This includes the ability to find new and innovative solutions, solve problems and create new ideas. This article analyzes the methodological foundations for the development of creativity and discusses innovative approaches to supporting this process. This article also talks about the views and opinions of our scientists on the development of creative competence in students. Also, based on an innovative approach, the theoretical and methodological foundations for the development of creative abilities of future teachers are analyzed. The basic digital competencies and pedagogical technologies necessary for effective work in the modern educational environment are considered. Methodological approaches used in this area and methods for improving the quality of education were also discussed. The article is intended for a wide audience.

AIM: before talking about the methodological foundations for the development of students' creative competence based on an innovative approach, it is necessary to define the following basic concepts: innovative approach, creative competence and methodological foundations. An innovative approach is the introduction of new ideas, methods and technologies into the educational process. This approach encourages students to self-development, independent thinking and a creative approach to solving modern problems.

MATERIALS AND METHODS: materials and methods used in developing students' creative competence are based on an innovative approach aimed at unlocking the creative potential of students and preparing them in accordance with modern requirements. The materials and methods used in this process are described in detail below.

-E-Books and Articles: Various electronic resources on creative thinking and creative problem solving.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

- educational platforms: platforms such as Coursera, Udemy, edX, where there are courses aimed at developing the creative competencies of students.

- interactive educational programs: Duolingo, Khan Academy and other interactive educational platforms.

The above-mentioned materials and methods contribute to the development of students' creative competencies based on an innovative approach. These methods are aimed at enhancing students' creative thinking skills, developing their ability to solve complex problems and preparing them to meet modern requirements.

DISCUSSION AND RESULTS: The use of innovative methods increased students' interest in learning. Through interactive and problem-based learning methods, group work and role-playing, students participated more actively in lessons. This, in turn, increased their participation in the learning process. Innovative technologies and problem-based teaching methods have significantly developed the creative thinking of students. Case studies and project-based learning stimulated students to find new and effective solutions, which increased their creative competence.

CONCLUSION: as a result of the research and practices carried out to develop students' creative competencies based on an innovative approach, students' creative thinking skills, academic results and ability to solve modern problems have significantly improved. These approaches greatly contributed to preparing students for future professional activities and achieving success in modern society.

Key words: digital integration, innovation, competence, creativity, methodological approach, innovativeness of educational programs, distance learning platforms.

For citation: Ravshanova M. Dilshoda. (2024) 'Methodological principles for developing students' creative competence based on an innovative approach', Inter education & global study, (5), pp. 89–99. (In Uzbek).

Zamonaviy jamiyatning tezkor rivojlanishi va texnologik yangilanishlar, ta`lim sohasida ham katta o`zgarishlarni talab qilmoqda. Xususan, bo`lg`usi pedagoglarning kreativ kompetentligini rivojlantirish ularning kasbiy faoliyatida muhim ahamiyat kasb etadi, chunki bu kompetensiyalar zamonaviy o`qitish metodlarini qo`llash va ta`lim sifatini oshirish imkonini beradi. Shu sababli, bo`lajak pedagoglarda raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish, ularni zamonaviy ta`lim muhitiga moslashtirish va o`quvchilarning o`rganish jarayonini yaxshilash uchun zarur shartlarni yaratish muhimdir. Zamonaviy ta`lim tizimida talabalarni kreativ va innovatsion fikrlashga o`rgatish muhim vazifa hisoblanadi. Kreativ kompetentlik – bu talabalarning yangiliklarga ochiqligi, muammolarni ijodiy yondashuv bilan hal qilish qobiliyati va yangi g`oyalarni ishlab chiqish qobiliyatidir. Ushbu maqolada innovatsion yondashuv asosida talabalarda kreativ kompetentlikni rivojlantirishning uslubiy asoslari tahlil qilinadi. Qolaversa, ta`lim-tarbiya jarayonlarida milliy va zamonaviy texnologiyalarni integratsiyalash, ma`lum bo`limlarga amal qilish uchun hamda talabga mos ta`lim tizimini yangilash uchun bir necha mavzular mavjud. Integratsiya, milliy va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

zamonaviy texnologiyalarni yangilash, ta`limning sifatini oshirish va talabga mos o`quv chegaralarini ishlab chiqishda ko`p tajriba va faollikni ta`minlaydi. Bu bo`yicha amalga oshirilayotgan ilovalar va texnologiyalar ko`plikda variantlarga ega bo`lib, bir necha jabhalarda amalga oshiriladi.

Kompetentlik zamonaviy ta`lim tizimida talab qilinadigan asosiy ko`nikmalardan biridir. Bu, odatda, bilim, ko`nikma va munosabatlarning muayyan sohada samarali harakat qilish uchun zarur bo`lgan integratsiyasini anglatadi. Ushbu maqolada kompetentlikni rivojlantirishning uslubiy asoslari tahlil qilinadi va bu jarayonni amalga oshirishda innovatsion yondashuvlar ko`rib chiqiladi.

Jamiyatning yangilanishi ta`lim-tarbiya tizimini o`zgarishini, unga yangicha yondoshuv hamda yangicha munosabatni talab qiladi. Bo`lajak mutaxasislarga sifatli ta`lim va tarbiya berish, bilim, ko`nikmalarini har tomonlama egallashlariga, kelajakda o`z sohasining yetuk mutaxasisi bo`lishlarida hamda o`quv fanlarini o`zlashtirib borishlariga yengillik yaratish bugungi kunda dolzarblik kasb etadi.

Mamlakatimizda kadrlar tayyorlash va ta`limni tashkil etishning jahon standartlariga javob beradigan samarali tizimi yaratildi va bugungi kunda ham oliy ta`limni modernizatsiyalashga davlat siyosatining ustuvor yo`nalishi sifatida e`tibor qaratilmoqda. Xususan, O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 20-apreldagi “Oliy ta`lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to`g`risida”gi PQ-2909-son qarori, 2017-yil 27-iyuldagi “Oliy ma`lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to`g`risida”gi PQ-3151-son qarori, 2017-yil 9-avgustdagi “Oliy ta`lim tashkilotlarida pedagogika yo`nalishlarida maxsus sirtqi bo`limlarni tashkil etish to`g`risida”gi PQ-3183-son qarori, 2018-yil 5-iyundagi “Oliy ta`lim tashkilotlarida ta`lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta`minlash bo`yicha qo`shimcha chora-tadbirlar to`g`risida”gi PQ-3775-son qarori, O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son qarori O`zbekiston Respublikasi oliy ta`lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi qabul qilindi. 2017-2021-yillarga mo`ljallangan “O`zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo`yicha Harakatlar strategiyasi”, O`zbekiston Respublikasi Prezidentining “Pedagog kadrlarni tayyorlash, xalq ta`limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to`g`risida”gi Qaroriga muvofiq, ta`lim bosqichlarining uzluksizligi va izchilligini ta`minlash, ta`limning zamonaviy metodologiyasini yaratish, o`quv-metodik majmualarning yangi avlodini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish hamda pedagog xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish taqozo etadi.

Mustaqil davlatlar hamdo`stligi (MDH) mamlakatlari olimlaridan A.Aksenova, A.V.Morozov, D.V.Chernilevskiy, N.Veraks, N.A.Alekseev, Yu.K.Kruglova, K.G. Krechetnikov kreativ yondashuv asosida ta`lim sifat va samaradorligini rivojlantirish masalalari bo`yicha ilmiy izlanishlar olib borganlar. Ta`lim jarayonida ijodiy qobiliyatlarni shakllantirishning omillari M.M.Zinovkina, A.V.Morozov, D.B.Chernilevskiy, V.N.Drujinin va boshqa olimlar tomonidan o`rganilgan bo`lsa, ijod qilishning psixologiya

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

xususiyatlariga qaratilgan konsestual nazariyalar Y.A.Ponomarev, A.N.Leontev, A.V.Morozovlar tomonidan yaratilgan. Ijod mezonlari, uning psixologik mexanizmlari, ijodiy tafakkurning rivojlanish texnikasi va boshqalarning ishlarida tadqiq etilgan D.B.Bogoyavlenskaya ishlarida ijod tahlili birliklari belgilangan. O`tkazilayotgan ilmiy-uslubiy adabiyotlar tahlili natijalariga ko`ra, bugungi kunda oliy ta`lim muassasalarida ta`lim olayotgan mutaxasislarni kreativ yondoshuv asosida o`z-o`zini rivojlantirish faoliyatini takomillashtirish, ularni samaradorligini pedagogik tajribaga asoslash zarurati mavjud.

Materiallar va Usullar (Methods). Ushbu maqola tadqiqotida talabalarda kreativ kompetentlikni rivojlantirishda foydalaniladigan innovatsion yondashuvlar va usullar o`rganildi. Innovatsion yondashuv asosida talabalarda kreativ kompetentlikni rivojlantirishning uslubiy asoslari – bu pedagogik jarayonlarni yangilash va zamonaviy talablarga moslashtirish orqali talabalarni ijodiy va kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishdir. Bunda quyidagi uslubiy asoslar muhim hisoblanadi:

1. Ta`lim jarayonini diversifikatsiya qilish

Turli o`quv usullarini qo`llash va ularni integratsiya qilish orqali talabalarni turli vaziyatlarda kreativ fikrlashga rag`batlantirish:

- **Interaktiv darslar**: Talabalar o`rtasida muloqotni kuchaytirish, muammolarni birgalikda hal qilishga undash.

- **Loyihaviy ta`lim**: Talabalarga real hayotga yaqin vazifalar berish va ularni mustaqil yoki guruhda yechish.

***- **Muammoli ta`lim**:*** Talabalarni muammolarni tahlil qilish va ularga ijodiy yechimlar topishga o`rgatish.

2. Innovatsion texnologiyalardan foydalanish

Zamonaviy texnologiyalarni ta`lim jarayoniga joriy etish orqali kreativ kompetentlikni rivojlantirish:

***- **Multimedia va interaktiv ta`lim materiallari**:*** Ta`lim jarayonida video, audio va boshqa multimedia vositalaridan foydalanish.

***- **Onlayn ta`lim platformalari**:*** Talabalar uchun turli xil onlayn kurslar va platformalar orqali mustaqil o`rganish imkoniyatini yaratish.

- **Simulyatsiyalar va virtual laboratoriyalar**: Talabalarni murakkab jarayonlar va amaliy ko`nikmalar bilan tanishtirish.

3. Kreativ muhit yaratish

Ta`lim muassasalarida kreativ va innovatsion muhit yaratish:

- **Kreativ hududlar**: Ta`lim muassasalarida ijodiy zonalar va laboratoriyalar tashkil etish.

***- **Motivatsiya va rag`batlantirish**:*** Talabalarning ijodiy tashabbuslarini rag`batlantirish va qo`llab-quvvatlash.

4. Ustoz-murabbiylik va mentorlik tizimini rivojlantirish

Kreativ kompetentlikni rivojlantirish uchun tajribali ustozlar va mentorlarning o`rni:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

- **Murabbiylik tizimi**: Tajribali mutaxassislar tomonidan talabalarga yo`l-yo`riq ko`rsatish.

- **Kreativ seminarlar va master-klasslar**: Turli soha vakillari tomonidan o`tkaziladigan seminarlar va mahorat darslari.

5. Muammoga yo`naltirilgan ta`lim

Muammolarni aniqlash, tahlil qilish va ularga ijodiy yechimlar topish ko`nikmalarini rivojlantirish:

- **Muammo-tahlil yondashuvi**: Talabalarni muammolarni tahlil qilish va yechim topishga o`rgatish.

- **Yechimlarni innovatsion baholash**: Talabalarga o`z yechimlarini baholash va takomillashtirishni o`rgatish.

6. Kooperativ va kollaborativ ta`lim

Jamoaviy ish va hamkorlikda ishlash ko`nikmalarini rivojlantirish:

- **Guruhiy loyihalar**: Talabalar orasida guruhiy loyihalarni amalga oshirish.

- **Kollaborativ muammolarni hal qilish**: Birgalikda murakkab muammolarni yechish.

Bu uslubiy asoslar talabalarni ijodiy fikrlash, muammolarni hal qilish va innovatsion yondashuvlarga moslashish ko`nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Natijalar (Results). Tadqiqot natijalari ko`rsatdiki, kompetentlikni rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar katta ahamiyatga ega. Interaktiv va kooperativ o`qitish usullari talabalarning faolligini oshiradi va ularning jamoaviy ishlash ko`nikmalarini rivojlantiradi. Loyihaviy va problemali ta`lim talabalarning muammolarni hal qilish qobiliyatini kuchaytiradi va ularni ijodiy fikrlashga undaydi. Simulyatsiya va ro`l o`yinlari esa talabalarning amaliy ko`nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o`ynaydi. Onlayn va multimediya vositalari esa ta`lim jarayonini diversifikatsiya qilishda samarali hisoblanadi. Kompetentlikni rivojlantirish zamonaviy ta`lim tizimining muhim qismi bo`lib, bu jarayonni samarali amalga oshirish uchun innovatsion yondashuvlar zarurdir. Interaktiv va kooperativ o`qitish, loyihaviy va problemali ta`lim, simulyatsiya va ro`l o`yinlari, onlayn va multimediya vositalaridan foydalanish talabalarning bilim va ko`nikmalarini rivojlantirishda samarali usullar hisoblanadi. Ushbu yondashuvlar talabalarning real hayotda muvaffaqiyatli bo`lishi uchun zarur bo`lgan kompetentliklarini shakllantirishda muhim rol o`ynaydi.

Tadqiqot natijalari talabalarni kreativ kompetentlikni rivojlantirishda quyidagi yutuqlarni ko`rsatdi:

- **Interaktiv darslar** talabalarni dars jarayonida aktiv ishtirok etishga undadi, bu esa ularning kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirdi.

**- **Loyihaviy ta`lim\*\*** talabalarni mustaqil va guruhda ishlashga, real hayotdagi muammolarni hal qilishga o`rgatdi.

- **Innovatsion texnologiyalar** talabalarning bilim olish jarayonini diversifikatsiya qildi va ularning yangi bilimlarni o`zlashtirishiga yordam berdi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

- **Kreativ muhit** talabalarni ijodiy fikrlashga rag`batlantirdi va ularda yangi g`oyalarni ishlab chiqish qobiliyatini rivojlantirdi.

- **Murabbiylik va mentorlik tizimi** talabalarni motivatsiya qildi va ularning ijodiy ko`nikmalarini rivojlantirishga yordam berdi.

- **Muammoga yo`naltirilgan ta`lim** talabalarni muammolarni tahlil qilish va ularga ijodiy yechimlar topishga o`rgatdi.

- **Kooperativ va kollaborativ ta`lim** talabalarni jamoaviy ishlashga va hamkorlikda kreativ yechimlar ishlab chiqishga undadi.

Muhokama (Discussion). Tadqiqot natijalari ko`rsatdiki, innovatsion yondashuv asosida ta`lim jarayonini diversifikatsiya qilish va kreativ muhit yaratish talabalarni kreativ kompetentlikni rivojlantirishda muhim rol o`ynaydi. Interaktiv va loyihaviy ta`lim usullari talabalarni real hayotdagi muammolarni hal qilishga o`rgatsa, innovatsion texnologiyalar esa ularga yangi bilimlarni tez va samarali o`zlashtirish imkonini beradi.

Murabbiylik va mentorlik tizimi talabalarni motivatsiya qilishda va ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Muammoga yo`naltirilgan ta`lim esa talabalarni analitik fikrlash va ijodiy yondashuvlarga o`rgatadi. Kooperativ va kollaborativ ta`lim usullari esa talabalarni jamoaviy ishlash ko`nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Shu o`rinda tegishli tadqiqotlar haqida ham ma`lumot berib o`tsak. Bo`lajak pedagoglarning kreatik kompetentligini rivojlantirishning nazariy va metodologik asoslarini o`rganishda quyidagi tadqiqotlar va adabiyotlar asosiy manbalar sifatida xizmat qilishi mumkin:

“**Educating the Net Generation**” tomonidan tahrirlangan. Bu asar zamonaviy talabalar va pedagoglar o`rtasida texnologiyalarning ta`sirini o`rganadi va ta`lim muassasalarida raqamli kompetensiyalarini rivojlantirishning zarurati haqida muhokama qiladi.

“**Digital Literacy for Dummies**” **by Faithe Wempen**. Ushbu kitob raqamli kompetensiyalar asoslarini, shu jumladan axborot xavfsizligi, dasturiy ta`minot va raqamli vositalardan foydalanish ko`nikmalarini o`z ichiga oladi.

“**The Technology Toolbelt for Teaching**” **by Susan Manning va Kevin E. Johnson**. Pedagoglarga zamonaviy o`qitish vositalaridan qanday qilib samarali foydalanish mumkinligini o`rgatuvchi amaliy qo`llanma.

“**Digital Competence Framework for Educators (DigCompEdu)**”. Yevropa Komissiyasi tomonidan ishlab chiqilgan ushbu ramka, o`qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish uchun aniq ko`rsatmalar va darajalar taklif etadi.

“**Handbook of Research on New Media Literacy at the K-12 Level: Issues and ChallenGES**” **by Leo Tan Wee Hin va R. Subramaniam**. Ushbu to`plam, K-12 darajasidagi o`qituvchilar va o`quvchilarning yangi media savodxonligini oshirish bo`yicha qiyinchiliklar va yechimlarni taqdim etadi.

“**Integrating Technology in Higher Education**” **by A. Balasubramanian**. Bu kitob oliy ta`limda texnologiyalarni qo`llash bo`yicha yondashuvlar va strategiyalarni

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

o`rganadi, bu esa pedagoglarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirishga yordam beradi.

"**Emerging Research and Trends in Interactivity and the Human-Computer Interface**" **by Katherine Blashki va Pedro Isaías**. Ushbu to`plam interaktivlik va inson-kompyuter interfeysi sohasidagi so`nggi tendensiyalarni va tadqiqotlarni taqdim etadi, bu o`qituvchilarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan tanishtirishga yordam beradi.

Ushbu manbalar, pedagoglarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish jarayonida nazariy va amaliy bilimlar bazasini kengaytirishda muhim rol o`ynaydi. Tadqiqotchilar va ta`lim muassasalari ushbu manbalardan foydalanib, pedagoglarni zamonaviy ta`lim muhitiga moslashuvchan va samarali o`qituvchilar sifatida tayyorlashga yordam berishlari mumkin.

Bugungi kunda yosh avlodni zamonaviy bilimlar bilan qurollantirish va jahondagi o`z tengdoshlari bilan raqobatlasha oladigan kuchli bilimlar egasi etib tarbiyalash bugungi kunning dolzarb masalasiga aylangandir. Yaratilayotgan ulkan imkoniyatlar yosh avlodni ta`lim-tarbiya olishida o`zining munosib hissasini qo`shmoqda. O`sib kelayotgan yosh avlodga har qaysi ta`lim yoshida o`ziga xos e`tibor qaratilishi yoshlar tarbiyasi davlat siyosati darajasiga ko`tarilganidan darak beradi. Millatimizga xos bo`lgan ilm olishga qiziqish, intilish, jo`shqinlik, qat`iyatlilik, shijoatkorlik, yuksak salohiyat avlodlar davomiyligini ta`minlovchi sifatlar hisoblanadi. Chunki barkamol yoshlar yurtning ertangi kunini belgilaydi. Yoshlar tarbiyasi ularga kasb-hunar o`rgatish sirlari haqida so`z borar ekan, bu erda o`qituvchi murabbiylar, pedagoglarning xizmati va ularning kasbiy mahorati alohida o`rin tutadi. Azal-azaldan xalqimiz farzandlarini bilimli, jonkuyar, tajribali murabbiylar qo`liga topshirishni farz deb bilgan bo`lsa, bugungi globallashuv va texnalogiyalar davrida ham pedagogning jamiyatdagi o`rni va mavqei mustahkamlanib, uning mahoratiga qo`yiladigan talablar oshib bormoqda.

Innovatsion kompetensiya - bu insonning yangi va foydali ideyalarni yaratish, ularni amalga oshirish va jamiyatda yangiliklar kiritishga murojaat qilishga qodir bo`lishi mumkin bo`lgan tayyorlik va malakalardir. Bu, o`rganish, muhokama qilish, ishlab chiqish va tatbiq etish, tahlil qilish, tajriba olish va muammolariga samarali echim topish, hamda muassasalar orasida innovatsiyalar o`rnatishga bo`lgan qodirliklarni o`z ichiga oladi. Innovatsion kompetensiyalar, mavzularning orasidagi bog`liqlikni tushunish, muammolarni kreativlik bilan hal qilish, riskni olg`a bermaslik va yangi yondashuvlarga bo`lgan ochiqlikni o`z ichiga oladi. Bu tayyorliklar, boshqa so`z bilan, insonni o`z faoliyati, kasbiy rivojlanishi va jamiyat bilan hamkorlikda yangi vaqtli yondashuvlarni topish va amalga oshirish uchun zarur bo`lgan malakalardir. Xo`sh bugungi axborotlashgan va globallashgan davrda o`qituvchilar kompetensiyasini rivojlantirish qay darajda muhim. O`qituvchilarning innovatsion kompetensiyasini rivojlantirish uchun quyidagi harakatlar muhim bo`ladi.

Innovatsion yondashuv asosida talabalarda kreativ kompetentlikni rivojlantirishning uslubiy asoslari zamonaviy ta`lim jarayonida muhim o`rin tutadi. Interaktiv darslar, loyihaviy ta`lim, innovatsion texnologiyalar, kreativ muhit, murabbiylik

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

tizimi, muammoga yo`naltirilgan ta`lim va kooperativ ta`lim kabi usullar talabalarni ijodiy fikrlash, muammolarni hal qilish va yangi g`oyalarni ishlab chiqish ko`nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu yondashuvlar ta`lim jarayonini diversifikatsiya qilish va talabalarni zamonaviy talablarga moslashtirish uchun zarurdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi “O`zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta`lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to`g`risida”gi PF-6108-son farmoni. Qonun hujjatlari ma`lumotlar milliy bazasi, 24.10.2020-y.
2. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining O`qituvchi va murabbiylar kuni munosabati bilan so`zlagan Murojaat nutqi.// “Xalq so`zi”gazetasi 2020-yil 1-oktabr soni.
3. G`affarov E. Innovasiya, ijtimoiy innovasiya va innovasion faoliyat: ilmiy-nazariy yondashuvlar. NamDU ilmiy axborotnomasi. 2019-yil, 10-son. 153-157-betlar.
4. Azizova G.G. Oliy ta`lim muassasalari professor- o`qituvchilarining kasbiy-pedagogik faoliyatini takomillashtirish 13.00.01 – “Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta`limotlar tarixi”. Pedagogika fanlari bo`yicha falsafa doktori (PhD) dissert. avtoreferati. Samarqand – 2019.
5. Oblinger, D., & Oblinger, J. (eds.). (2005). Educating the Net Generation. Educause.
6. Wempen, F. (2014). Digital Literacy for Dummies. John Wiley & Sons.
7. Manning, S., & Johnson, K. E. (2011). The Technology Toolbelt for Teaching. Jossey-Bass.
8. European Commission. (2017). Digital Competence Framework for Educators (DigCompEdu). Publications Office of the European Union.
9. Tan Wee Hin, L., & Subramaniam, R. (eds.). (2009). Handbook of Research on New Media Literacy at the K-12 Level: Issues and ChallenGES. Information Science Reference
10. Balasubramanian, A. (2016). Integrating Technology in Higher Education. Rowman & Littlefield Publishers.
11. Blashki, K., & Isaías, P. (eds.). (2014). Emerging Research and Trends in Interactivity and the Human-Computer Interface. IGI Global.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ravshanova Dilshoda Mengziyoyevna**, Pedagogika va psixologiya kafedrasi o`qituvchisi, [**Равшанова Дильшода Менгзиёевна,** преподаватель кафедры педагогики и психологии], [**Ravshanova M. Dilshod,** teacher of the department of pedagogy and psychology];]; manzil: O‘zbekiston Denov 190507 Sharof Rashidov ko‘chasi 360-uy [адрес: ул. Шарофа Рашидова, 360, Денов 190507 Узбекистан], [address: Sharof Rashidov Street 360, Denov 190507 Uzbekistan]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

MATEMATIKA FANINI O‘QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING TUTGAN O‘RNI

© A. A’zamqulov[1]✉, Y. Anvarjon[2]✉
[1,2] Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, Denov, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada matematika fanining o‘qitilishida ishlatiladigan yangicha pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlar haqida ma’lumotlar berilgan bo‘lib, ushbu jarayonda innovatsion va pedagogik texnologiyalarni qo‘llashning ahamiyati haqida so‘z yuritilgan. Bajarilgan ilmiy ishlarnig tahlili, statistik malumotlar, ilmiy xulosa va takliflar ham bayon etilgan.

MAQSAD: matematika fanini o‘qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanishning maqsadlari quyidagilar:

- nnovatsion texnologiyalar o‘quv jarayonini yanada samarali va tushunarli qiladi. Vizual va interaktiv materiallar orqali o‘quvchilar matematik tushunchalarni yaxshiroq o‘zlashtiradilar.

- Yangi texnologiyalar, ayniqsa, interaktiv vositalar va o‘yinlashtirish usullari o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Bu usullar o‘quvchilarni faol ishtirokchi sifatida jalb qiladi va ularning motivatsiyasini oshiradi.

- exnologiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish o‘quvchilarning zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu ko‘nikmalar kelajakda ularning mehnat bozorida raqobatbardosh bo‘lishiga yordam beradi.

MATERIALLAR VA METODLAR: matematika fanini o‘qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish uchun kerakli materiallar va metodlar quyidagilardan iborat:

Kompyuterlar va planshetlar: O‘quvchilar va o‘qituvchilar uchun internetga ulangan zamonaviy kompyuterlar va planshetlar, bu qurilmalar interaktiv va multimediya materiallarini ishlatish imkonini beradi.

Interaktiv doskalar: Matematika darslarini interaktiv tarzda o‘tish uchun zarur bo‘lgan asbob-uskunalar. Ular yordamida o‘qituvchi va o‘quvchilar matematik tushunchalarni vizual va dinamik tarzda ko‘rsatishi mumkin.

Projektorlar: Darsliklarni, prezentatsiyalarni va vizual materiallarni ko‘rsatish uchun kerak.

Matematika dasturlari: GeoGebra: Geometriya, algebra, statistik va boshqa matematik faoliyatlarni interaktiv tarzda ko‘rsatish uchun. Murakkab matematik hisob-kitoblar va simulyatsiyalar uchun. Wolfram Alpha: Matematik ma’lumotlarni tez va oson topish uchun.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

MUHOKAMA VA NATIJALAR: matematika fanini o‘qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish ta'lim jarayonini sezilarli darajada yaxshilaydi. Bu metodlarning qo‘llanilishi o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirish, bilimlarni samarali o‘zlashtirish, hamda o‘qitish sifatini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Quyida ushbu texnologiyalarning muhokamasi va erishilgan natijalar haqida batafsil ma'lumot keltiriladi.

XULOSA: matematika fanini o‘qitishda innovatsion texnologiyalarni qo‘llashning ahamiyati juda katta. Ushbu texnologiyalar nafaqat ta'lim sifati va samaradorligini oshiradi, balki o‘quvchilarning qiziqishini va motivatsiyasini ham oshiradi. Shuningdek, shaxsiylashtirilgan ta'limni ta'minlab, har bir o‘quvchining individual ehtiyojlariga mos yondashuvni qo‘llash imkoniyatini yaratadi. Shu sababli, matematika fanini o‘qitishda innovatsion texnologiyalardan keng va samarali foydalanish ta'lim tizimini yanada rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: ta’lim tizimi, aniq fanlar**,** matematika, innovatsion talim texnologiyalari, interfaol metodlar, talim.

Iqtibos uchun: A’zamqulov.A, Anvarjon.Y. Matematika fanini o‘qitishda innovatsion texnologiyalarning tutgan o‘rni-. // Inter education & global study. 2024. №5. B.100–108.

РОЛЬ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ МАТЕМАТИКЕ

© А. Азамкулов[1]✉, Ю. Анварджон[2]✉
[1,2] Институт предпринимательства и педагогики Денова, Денов, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье представлена информация о новых педагогических технологиях и интерактивных методах, используемых в преподавании математики, а также о важности использования инновационных и педагогических технологий в этом процессе. Также описан анализ выполненных научных работ, статистические данные, научные выводы и предложения.

ЦЕЛЬ: целями использования инновационных технологий в обучении математике являются: инновационные технологии делают образовательный процесс более эффективным и понятным. Студенты лучше усваивают математические понятия с помощью визуальных и интерактивных материалов; новые технологии, особенно интерактивные инструменты и методы геймификации, повышают интерес учащихся к уроку. Эти методы вовлекают студентов в качестве активных участников и повышают их мотивацию; интеграция технологий в учебный процесс развивает у студентов навыки работы с современными технологиями. Эти навыки помогут им быть конкурентоспособными на рынке труда в будущем.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: необходимыми материалами и методами использования инновационных технологий в обучении математике являются:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Компьютеры и планшеты: Современные компьютеры и планшеты, подключенные к Интернету для студентов и преподавателей, позволяют использовать интерактивные и мультимедийные материалы.

Интерактивные доски: оборудование, необходимое для интерактивных уроков математики. С их помощью преподаватели и ученики могут наглядно и динамично демонстрировать математические понятия.

Проекторы: необходимы для показа учебников, презентаций и наглядных материалов.

Математическое программное обеспечение: GeoGebra: для интерактивного отображения геометрии, алгебры, статистики и других математических действий. Для сложных математических расчетов и моделирования. Wolfram Alpha: быстро и легко находить математическую информацию.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: использование инновационных технологий в преподавании математики существенно улучшает учебный процесс. Использование этих методов играет важную роль в повышении интереса учащихся к уроку, эффективном усвоении знаний, повышении качества преподавания. Ниже приводится обсуждение этих технологий и подробности достигнутых результатов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: использование инновационных технологий в обучении математике очень важно. Эти технологии не только повышают качество и эффективность образования, но и повышают интерес и мотивацию учащихся. Он также обеспечивает персонализированное обучение, позволяющее использовать подход, адаптированный к индивидуальным потребностям каждого учащегося. Поэтому широкое и эффективное использование инновационных технологий в преподавании математики важно для дальнейшего развития образовательной системы.

Ключевые слова: система образования, точные науки, математика, инновационные образовательные технологии, интерактивные методы, образование.

Для цитирования: Азамкулов А., Анварджон Ю. Роль инновационных технологий в обучении математике.// Inter education & global study. 2024. №5. С. 100–108.

THE ROLE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN MATHEMATICS TEACHING

© Akhtamkul Azamkulov[1]✉, Anvarjon Yusupov[2]✉
[1,2] Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, Denov, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article provides information about new pedagogical technologies and interactive methods used in teaching mathematics, as well as the importance of using innovative and pedagogical technologies in this process. An analysis of

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

completed scientific work, statistical data, scientific conclusions and proposals are also described.

AIM: the goals of using innovative technologies in teaching mathematics are: innovative technologies make the educational process more effective and understandable. Students learn math concepts better through visual and interactive materials; new technologies, especially interactive tools and gamification methods, increase student interest in the lesson. These methods involve students as active participants and increase their motivation; integration of technology into the educational process develops students' skills in working with modern technologies. These skills will help them be competitive in the job market in the future.

MATERIALS AND METHODS: the necessary materials and methods for using innovative technologies in teaching mathematics are: computers and Tablets: Modern computers and tablets connected to the Internet allow students and teachers to use interactive and multimedia materials; interactive whiteboards: equipment needed for interactive math lessons. With their help, teachers and students can demonstrate mathematical concepts clearly and dynamically.

DISCUSSION AND RESULTS: the use of innovative technologies in teaching mathematics significantly improves the educational process. The use of these methods plays an important role in increasing students' interest in the lesson, effectively mastering knowledge, and improving the quality of teaching. Below is a discussion of these technologies and details of the results achieved.

CONCLUSION: the use of innovative technologies in teaching mathematics is very important. These technologies not only improve the quality and efficiency of education, but also increase the interest and motivation of students. It also provides personalized learning, allowing for an approach tailored to each student's individual needs. Therefore, the widespread and effective use of innovative technologies in teaching mathematics is important for the further development of the educational system.

Key words: education system, exact sciences, mathematics, innovative educational technologies, interactive methods, education.

For citation: Akhtamkul Azamkulov, Anvarjon Yusupov. (2024) The role of innovative technologies in mathematics teaching. Inter education & global study, (5), pp. 100–108. (In Uzbek).

Oxirgi besh yilda mamlakatimiz talim tizimidagi islohotlar, jumladan, aniq fanlarga bo‘lgan alojida etibor va shular qatorida matematika fanini rivojlantirish bo‘yicha olib borilayotgan islohotlar o‘zining yuqori rivojlanish darajasiga o‘tmoqda. Bunga O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining **“**Matematika ta’limi va fanlarini yanada rivojlantirishni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi fanlar akademiyasining V.I. Romanovskiy nomidagi matematika instituti faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori[1], O‘zbekiston Respublikasi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Prezidentining “Matematika sohasidagi ta’lim sifatini oshirish va ilmiy-tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori[2], Vazirlar Mahkamasining “Oliy ta’lim muassasalari talabalari o‘rtasida matematika fanidan Muhammad Al-Xorazmiy nomidagi xalqaro olimpiadani o‘tkazish to‘g‘risida”gi qarori[3], Vazirlar Mahkamasining “Al-Xorazmiy nomidagi xalqaro fizika va matematika maktab-internatini tashkil etish to‘g‘risida”gi qarori yuqoridagi so‘zlarimizning yaqqol isbotidir.

Zamonaviy o‘qituvchining jamiyatni axborotlashtirish sharoitida ishlashga tayyorligini belgilab beradigan quyidagi axborot-kommunikativ salohiyatlar muhim hisoblanadi. Kompyuterli ta’lim jarayonida ta’lim o‘quvchi va kompyuter orasidagi munosabatlarga ko‘ra tashkil etiladi, boshqariladi, nazorat qilinadi. Kompyuterli ta’limni tashkil etish – o‘quvchi bilan o‘quv materiali o‘rtasidagi bog‘lanishni kompyuter vositasida yo‘lga qo‘yish. O‘quvchi bilan o‘quv materiali o‘rtasidagi bog‘lanishni tashkil etish uchun ta’lim loyihalanadi. O‘quvchilarning o‘quv ishlarini tashkil etish, ular faoliyatini rag‘batlantirish tegishli vositalar asosida modellashtiriladi[4].

Matematika fanlarini o‘qitishga yangi texnik vositalar, shu jumladan, kompyuter va boshqa axborot texnologiyalarining jadal kirib kelayotgan hozirgi davrida fanlararo uzviylikni ta`minlash maqsadida informatika fani yutuqlaridan foydalanish dolzarb masalalardan biridir. O‘quvchining individual farqi uning aqliy qobiliyati, maxsus tayyorgarligi, o‘qish qobiliyati, o‘zlashtirishi, qiziqishi va boshqa shu kabi ko‘rsatkichlarda aniq bilinadi

Ushbu fanlarni umumiy o‘rta ta’limda o‘qitish, o‘quvchilarning ta’limiy va tarbiyaviy tayyorgarligidagi o‘rni yuqori darajada bo‘lib, ular hayotga mustaqil kadr sifatida qadam qo‘yadilar. Keyingi faoliyatlarida albatta kompyuterlar yordamida amaliy ishlarni bajarishlariga to‘g‘ri keladi. Buning uchun o‘quvchilarning informatikadan olgan bilim, ko‘nikma va malakalari, ayniqsa, kompyuterning amaliy dasturlaridan foydalanish darajasi yuqori bo‘lishi lozim. Informatikani o‘qitish va undagi amaliy dasturlardan foydalana olishga o‘rgatish muhim masalalardan biri hisoblanadi. Amaliy dasturlarni o‘qitish mazmunini kasb-hunar sohalaridan kelib chiqqan holda belgilash, shu mazmunga mos o‘quv- metodik materiallar majmuasini ishlab chiqish va o‘quvchilarga zamonaviy o‘qitish metodlaridan foydalanib etkazib berish asosiy vazifalardan biridir.

Ma'lumki, matematika fani – abstrakt fan. Uning mazmuni boshidan oxirigacha inson tasavvurining va mantiqiy tafakkurining mahsulidan iborat. Fanning bunday abstrakt tuzilishi, o‘zini-o‘zi boyitib borishi, ya'ni yangidan-yangi matematik tushunchalar va ularning xossalarini ma'lum xossalardan hosil qila olish imkoniyati qadimdan insonning aqliy qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qilib kelgan. Hatto matematik masalalarni echish musobaqalari o‘tmishda inson aqlini peshlash vositasi bo‘lgan. Shundan kelib chiqadigan bo‘lsak, matematika fanining eng asosiy vazifasi aynan o‘quvchilarni o‘ylashga, to‘g‘ri mantiqiy fikrlashga va mushohada yuritishga o‘rgatishdan iborat ekanligi oydinlashadi. Hech qaysi fan matematika fanichalik o‘quvchilarni o‘ylashga va fikrlashga majbur qila olmaydi. Matematika darslarida turli tuman masala, muammo va jumboqlarini echish orqali o‘quvchilar to‘g‘ri fikr yuritish, mantiqiy fikrlashni o‘rganadilar. Insonning mantiqiy fikrlay olish

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

layoqati (qobiliyati yoki kompetentsiyasi) uning eng muhim hayotiy ehtiyojlaridan biri hisoblanadi. Inson miyasi ishlashdan to‘xtar ekan, uning hayvondan farqi qolmaydi. Xullas, bir faylasuf ta'biri bilan aytganda, matematika - aql gimnastikasidir. Yoshlik chog‘idan turli-tuman matematik masalalarni echish orqali o‘quvchilar hayotiy muammolarni yechishga va turmushda uchraydigan muammoli vaziyatlarida to‘g‘ri qarorlar qabul qilishga tayyorgarlik ko‘radilar.

Avvalo, Arifmetika o’qitish predmeti sifatida ancha oldin paydo bo’lgan va maktab taiimida mustahkam o’rin egalladi. Arifmetika o’qitish metodikasi esa ancha keyin yaratildi. XVIII asr oxiriga qadar arifmetika metodikasi mustaqil o’quv qo’llanmasi sifatida mavjud emas edi. Arifmetika o’qitish metodikasi rivojlanishiga Rossiyada Pyotr I ko’rsatmasiga binoan tashkil qilingan (1701 y.). Possiyada birinchi umumiy ta'lim maktabi bo’lmish "Matematika va navigatsion fanlar maktabi" bunga turtki bo’ldi.

1703-yilda matematika va navigatsion maktab uchun maxsus ravishda Leontiy Filippovich Magnitskiy "Arifmetika, sirech nauka chislitelnaya" nomli darslik yaratdi. Bu o‘z davri uchun ajoyib kitob edi. XVIII asrning birinchi yarmi davomida bir qancha avlod arifmetikani shu kitob bo’yicha o’rgandi.

Matematika o‘qitish metodikasi va daslabki manbalarni alohida o‘rganish jarayonida XVIII asrning birinchi yarmidan boshlab matematika o‘qitish metodikasiga doir masalalar bilan shveysariyalik I. G.Pestolatsiy (1746-1827) o’zining “Son to’g’risida ko’rgazmali o’qish”asarida, rus olimlaridan akademik S.E. Gurev (1760-1813), XVIII asming birinchi va ikkinchi yarmidan esa N.I. Lobachevskiy (1792-1856), I.N. Ulyanov (1831-1886). L.N. Tolstoy (1828-1910) va atoqli metodist-matematik S.I.Shoxor-Trotskiy (1853-1923), A.N. Ostrogradskiy va boshqalar shug‘ullandilar va ular matematika faniga ilmiy nuqtai nazardan qarab, uning progressiv asoslarini ishlab chiqqanlari aniqlandi. Masalan, A.N. Ostrogradskiy «Ong kuzatishdan keyin paydo bo‘ladi, ong real, mavjud olamga asoslangan» deb yozgan edi[5].

Matematikaning ta’limiy texnologiyasini innovatsion modellashtirish deganda belgilangan vaqtda va mavjud sharoitda belgilangan maqsadni amalga oshirish va bashorat qilingan o‘quv natijalariga erishishni kafolatlaydigan ta’limning eng maqbul shakli, vositasi, usuli, metodikasi va texnologiyasining majmui tushuniladi[6].

Matematika fanlarini o‘qitishga yangi texnik vositalar, shu jumladan, kompyuter va boshqa axborot texnologiyalarining jadal kirib kelayotgan hozirgi davrida fanlararo uzviylikni ta`minlash maqsadida informatika fani yutuqlaridan foydalanish dolzarb masalalardan biridir. Kompyuter texnikalarini ta`lim muassasalariga tatbiq etish, o‘qitish jarayonini optimallashtirishga keng yo‘l ochib beradi. Keyingi o‘n yillikda matematika fanini o‘qitishda kompyuterlardan foydalanish bir necha asosiy yo‘nalishlarda olib borildi. Bularga kompyuter yordamida bilimni baholash, turli tipdagi o‘rgatuvchi dasturlarni ishlab chiqish va rivojlantirish, bilishga oid matematikaviy o‘yinlarni ishlab chiqish va boshqalar kiradi.

Matematika o‘qitishda kompyuterlarni qulayligini yana bir yo‘nalishi ayrim o‘quv holatlarini modellashtirishdir. Modellastirilgan dasturlardan foydalanishning maqsadi, o‘qitishning boshqa usullari qo‘llanganda tasavvur qilish, ko‘z oldiga keltirilishi qiyin bo‘lgan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

materiallarni tushunarlibo‘lishini ta`minlashdan iborat. Modellashtirish yordamida o‘quvchilarga ma`lumotlarni grafik rejimda kompyuter multimediasi ko‘rinishida taqdim qilish mumkin. Shu boisdan ular matematikani chuqur o‘rganish va o‘quv jarayonida sezilarli darajada mustaqillik namoyon etishga moyil bo‘ladilar.

Ta’lim texnologiyasining innovatsion modeli quyidagilarni o‘z ichiga oladi: matematika fanini o‘qitish maqsadlarini aniq belgilash; o‘quv fani nazariy va amaliy materialni tanlash hamda uni o‘quvchilarga etkazishning yo‘llarini aniqlash; o‘quv fani aniq mavzuning tayanch tushuncha va iboralarni ajratish; o‘qishga qiziqtirishga yo‘naltirilgan usul va texnologiyalarni belgilash; o‘quv jarayonini yakka va jamoa holda tashkil etishni tashkillashtirish; o‘quv mashg‘ulotlarini rejasini va loyihalarini tuzish; unga asoslangan holda o‘quv faoliyatidan oldindan kutilayotgan natijalarni aniqlash; kutilayotgan natijalarga erishish uchun zarur bo‘lgan pedagogik vazifalarni belgilash.

Ushbu fannii o‘qitish va o‘rganish jarayonida quyidagi natijalarga erishiladi: o‘qitish natijasida ta’lim oluvchi egallashi va u tomonidan bajarilishi lozim bo‘lgan harakatlar o‘qituvchiga erishilgan natijalarni ob’ektiv baholash imkonini beradi; ta’lim oluvchining dastlabki bilimlarini aniqlanadi; o‘quv mashg‘ulotlari loyihalarini tuzib chiqiladi; teskari aloqani yo‘lga qo‘yadi va ta’lim vositalarini, ya’ni tezkor so‘rov, savol-javob, o‘quv topshirig‘i natijalari taqdimotini baholashni aniqlaydi; loyihaviy faoliyat natijasini jadval ko‘rinishda, ya’ni o‘quv jarayoni innovatsion ta’lim texnologiyasi modeli ko‘rinishida rasmiylashtiradi; o‘quv mashg‘ulotida ta’lim texnologiyasini rejalashtirishni texnologik xarita ko‘rinishida amalga oshiradi.

Dars va o‘quv mashg‘uloti texnologik xaritasi-har bir o‘quv mashg‘ulotida ta’lim texnologiyasi tuzilishining jarayonli ya’ni, protsessual bayoni aks etgan hujjat bo‘lib, u o‘quv mashg‘ulotini o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan faoliyat ketma-ketligining mazmunini yoritib beradi va o‘quv jarayonini tashkiliy-didaktik ta’minotini ishlab chiqadi hamda uni texnologik xaritaga ilova ko‘rinishida rasmiylashtiradi[7].

Ilmiy-texnika taraqqiyoti jadallashgan hozirgi davrda o‘qitish samaradorligi, asosan, ta’lim oluvchining o‘qitish jarayonidagi o‘rni, o‘qituvchining unga bo‘lgan munosabatiga bog‘liq bo‘ladi. Bunday sharoitda o‘qitish texnologiyasining ikki turini ajratib ko‘rsatish mumkin: avtoritar va shaxsga yo‘naltirilgan.

Avtoritar texnologiyada o‘qituvchi yagona “subyekt” sifatida namoyon bo‘ladi, ta’lim oluvchilar esa faqatgina “ob’ekt” vazifasini bajaradi, xolos[8].

Umuman olganda interfaol metodika o‘zining umumiy vazifalarini hal qilishi bilan birga yosh toifasi va fan tarmog‘ida tanlanishiga ko‘ra turli qobiliyatlarni rivojlantirishi bilan xarakterlanadi.

Xususan, matematika fanini o‘qitishda olib boriladigan mashg‘ulotlarda ham interfaol metodlardan foydalanish mumkin. Masalanl: «Aqliy hujum », «Klaster», «Bingo», «BBB», «Marra tomon olg‘a», «Jadvalli test», «Og‘zaki diafilm», «Xatolarni top», kabi metodlardan foydalanish mumkin.Interfaol mashg‘ulot o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasida o‘zaro faol ishtirok etadigan mashg‘ulot,bu jarayon hamkorlikda kechadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Interfaol metodlarning qo‘llanishi majburiy matematika darsi jarayonini beixtiyor psixologik o‘yin yoki musobaqaga aylantirib,barcha o‘quvchilarni bir oz bo‘lsada, o‘z fikrlarini keng ommaga izhor etishga,umuman sinfda kechayotgan bahs-munozaralarga befarq bo‘lmasdan ,faol ishtirok etishga undaydi. Interfaol metodlarning mohiyati o‘qitish jarayonida o‘quvchi faolligini oshirish,o‘quvchini pedagogik faoliyatning markaziy figurasiga aylantirishdan iboratdir. Maqsadi-demokratik jamiyatningfaol fuqorolarini tarbiya qilish. Bunday metodlarni qo‘llash orqali o‘qituvchi o‘quvchini o‘z fikrini shakllantirishga,ifodalashga,maqbul yo‘lni tanlash va buning uchun ma’suliyat his etishga o‘rgatadi. O‘qituvchi har bir foydalanadigan interfaol usuli o‘quvchiga nima berishini oldindan ko‘ra olishi va darsni to‘g‘ri tashkil qilishi kerak. Demak, siz qo‘llamoqchi bo‘lgan interfaol usulini tanlab bo‘lgach,o‘zingizga kerakli rasm, tarqatma material, ko‘rgazmalardan keragini tayyorlab,konvertga solib qo‘yib, mavzularni o‘rgatishda ishlatishingiz lozim.[9].

Bunda ta’lim oluvchining tashabbuskorligi va mustaqilligi kamayadi, o‘qitish majburiy tarzda amalga oshiriladi. Odatdagi an’anaviy o‘qitish, avtoritar texnologiyaga taalluqlidir. Bunday ta’lim jarayoni pedagog olim Ya.A.Komenskiy tomonidan ifoda etilgan didaktika tamoyillariga asoslangan bo‘lib, unda o‘qitishning sinf-dars tizimida tashkil etishni nazarda tutiladi.

Hozirgi kungacha ham dunyo miqyosida keng tarqalgan o‘qitishning sinf-dars tizimi quyidagi xususiyatlari bilan ajralib turadi: yoshi va tayyorgarlik darajasi taxminan bir xil bo‘lgan talablar asosida sinf (guruh) tashkil etiladi; sinf (guruh, oqim) yagona o‘quv reja, o‘quv dasturlari va mashg‘ulotlar jadvali asosida shug‘ullanadi; mashg‘ulotlarning asosiy birligi dars bo‘lib, har bir dars bitta fanning bitta mavzusiga bag‘ishlanadi va o‘qituvchi tomonidan boshqariladi; o‘quv darsliklari asosan uy ishlari uchun qo‘llaniladi.

“Yetkazib berish” tamoyiliga asoslanadigan “An’anaviy usullar” agarda, bo‘lajak mutaxassisning va o‘qitiladigan fanning xususiyatidan kelib chiqqan holda hamda qo‘llaniladigan o‘rni to‘g‘ri tanlanilsa bugungi kunda ham ularning ahamiyati beqiyosdir.

XXI asr boshida ta’lim tizimini jiddiy modernizatsiya qilish zaruriyati ayon bo‘lib qoldi. An’anaviy ta’lim eskirganligi bois, zamonaviy ta’lim tizimida o‘qitishni tashkil qilish uchun didaktikning yangi shakllariga zaruriyat foyda bo‘ldi. O‘qitishni tashkil qilishning yangi shakllaridan biri an’anaviy o‘qitishning asosi bo‘lgan shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv hisoblanadi.

Hozirgi davrda ta’lim jarayonida “Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv” atamasi ilmiy-pedagogik jamoatchilik orasida keng tarqalgan bo‘lib, bu tushuncha avval bo‘lmagan, deb tasdiqlab bo‘lmaydi. Ta’lim tizimi doimo o‘zining eng muhim vazifasi deb nafaqat o‘qitishni, balki shaxsni rivojlantirishni, shuningdek o‘qitishda o‘quvchining bilim, ko‘nikma va malakalarini, individual qobiliyatlarni va shaxs sifatlarini hisobga olish zarurligini takidlab kelingan.

Shuni alohida aytish mumkiniki, axborot kommunikatsiya tizimining ulkan darajada rivoj topib borayotgan bir davrda pedagoglar texnika va tehnologiyani chuqur bilishi, tahlil qila olishi va yangilik yaratish darajasida ilmli va mahoratli bo‘lishi lozim. Buning uchun darsni tashkil etish jarayonida barcha bilim oluvchilarga soda, tushunarli va oson bo‘lgan

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

usullarni tanlashi va qo‘llay olishi, ko‘rgazmali qurollardan foydalanishi, pedagogik texnologiyalardan to‘g‘ri va samarali foydalanishi maqsadga muvofiq deb o‘ylayman. Pedagog yaratuvchanlik asosida matematika va boshqa shu turga mansub fanlar bo‘yicha darsni qiziqarli tashkil qila olsa, o‘quvchi yoshlar ham fanga bo‘lgan qiziqishi va sifatli, samarali bilim olishi oshib boraveradi.

Bir so‘z bilan aytganda hozirgi zamonaviy axborot va texnologik muhit inqilobi amalga oshayotgan bir paytda talim sohasidagi zamon talablariga mos ish olib borisboorishbir soha vakilining pedagogik va shaxsiy vazifalaridan hisoblanadi. Jumladan umumiy o‘rta talim, oliy talim darajasidagi barcha fanlarni o‘qitishda integratsiyaning innovatsion meyoriy talablar asosida yo‘lga qo‘yilishi biz yuqorida so‘z yuritgan matematika fanini o‘qitish borasida ham yangi tajriba bo‘lib xizmat qiladi. Innovatsion talim texnologiyalarining matematika fanini o‘qitish jarayonida qo‘llanilishi malaka va pedagogik mahorat nuqtai nazaridan ham o‘quvchilarning dunyo qarashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Bakirova N. Yu, Saydalieva F.X. Metodika prepodavaniya matematiki. Uchebnoe posobie. – Tashkent 2008.
2. Boxodirova Maloxat Usmanaliyevna “Matematika fanini o‘qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o‘rni va ahamiyati” Ta’lim fidoiylari jurnali 04.2022.
3. Muxamedova G.R, Toxirov J. Matematika fanini kasbiy soxalarga yo‘naltirib o‘kitish metodikasi. Metodik qo‘llanma. TDPU 2012Tojiev, M., Barakaev, M., Xurramov, A., Matematika o‘qitish metodikasi // O‘quv qo‘llanma.-Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
4. S. Alixonov “Matematika o‘qitish metodikasi” darslik Toshkent-2011.
5. Tojiev, M., Ziyomuhamedov, B., Usmonov, B. Sh., Xurramov, A. J., O‘qituvchi faoliyatini loyihalash // Monografiya.-Toshkent: TURON-IQBOL, 2017.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 09.07.2019 yildagi PQ-4387-son.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 07.05.2020 yildagi PQ-4708-son.
8. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 26.08.2018 yildagi 686-son.
9. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 19.03.2020 yildagi 171-son.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Akhtamkul Azamkulov, Anvarjon Yusupov**, Boshlang‘ich ta’lim metodikasi kafedrasi matematika fani o‘qituvchisi, [**Ахтамкул Азамкулов, Анварджон Юсупов,** Учитель математики кафедры методики начального образования,], [**Akhtamkul Azamkulov, Anvarjon Yusupov**, Mathematics teacher, Department of Primary Education Methodology]; manzil: O‘zbekiston, Denov sh., Uychi ko'chasi, 316-uy [адрес: Узбекистан, Узбекистан, ул. Уйчи, 316, г. Денов.], [address: Uzbekistan, 316, Uychi st., Denov city] E-mail: azamqulovahtamqul@gmail.com, E-mail: anvarjonyusupov@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

YURISH VA NUTQNI TAHLIL QILISHNING INGLIZ TILIDA GAPIRISHNI YAXSHILASHGA TA'SIRI

© S.I. Pulatova[1]✉, D.U. Eshmuratova[2]✉
[1,2] Termiz Iqtisodiyot va servis universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqola “Walk talk and swap analyse” deb nomlangan usul jonli va qiziqarli o'quv muhitini yaratish uchun til amaliyotini jismoniy faollik bilan uyg‘unlashtirishi haqida. Bu usul kognitiv jarayonlarni rag‘batlantirish va tana va ongni faollashtirish orqali tilni saqlashni yaxshilaydi. Organik tashqi muhitda sayr qilish til o'rganuvchilarga tabiiy til oqimini his qilish va suhbatlashish qobiliyatini yaxshilash imkonini beradigan tinch muhitni yaratadi. Ishtirokchilarning ko‘rish va faol tinglash qobiliyati ham atrof-muhit bilan muloqotda bo‘lganda yaxshilanadi. So‘z boyligining kengayishi yangi vaziyatlarga duch kelganda va begona narsalar haqida suhbatda bo'lganda sodir bo‘ladi. Ushbu yondashuv, shuningdek, o'rganishga, talaffuz va ravonlikni rivojlantirishga va ishonchni mustahkamlashga yordam beradi.

MAQSAD: "Yurish va nutq tahlilining ingliz tilida so'zlashishni yaxshilashga ta'siri" mavzusi jismoniy harakat shakllari (yurish) va ovoz xususiyatlarini (nutq) tahlil qilish ingliz tilini bilish darajasini oshirishga qanday hissa qo'shishini o'rganishga qaratilgan. Ushbu fanlararo tadqiqot tilshunoslik, biomexanika, psixologiya va sun'iy intellekt kabi sohalarni kesib o'tadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: faol tinglash va kuzatish qobiliyatlari Walk and Talk Analysis ilovasi orqali yaxshilanadi. Atrof-muhit bilan o'zaro munosabatda bo'lganlarida, ishtirokchilar turli xil aksanlarni eshitadilar, turli vizual maslahatlarni ko'radilar va hokazo. Ushbu ta'sir o'quvchilarga real dunyoda duch kelishi mumkin bo'lgan aloqa to'siqlariga moslashishga yordam beradi, masalan, kontekstli belgilarni tan olish va xorijiy urg'ularni dekodlash. Atrofda faol ishtirok etish umumiy tushunishni va samarali muloqotni yaxshilaydi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ushbu tadqiqotda qo'llanilgan metodologiya ingliz tilida so'zlashish qobiliyatini ob'ektiv yaxshilashga qo'shimcha ravishda ishtirokchilarning sub'ektiv tajribalarini qayd etish uchun mo'ljallangan. Tadqiqotda Walk and Talk Analysisning til o‘rganuvchilarning ingliz tilida ravon va ishonchli so‘zlash qobiliyatiga ta’sirini har tomonlama baholash maqsadida aralash usullardan foydalanildi.

XULOSA: tadqiqot xulosalari Walk and Talk Analysis-ni ingliz tilida gapirish qobiliyatini oshirish uchun foydali strategiya sifatida ko'rsatadi. Tilning tabiiy oqimi, so'zlashuv qobiliyati, so'z boyligining o'sishi, o'ziga ishonchni mustahkamlash, talaffuz va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ravonlik rivojlanishi ushbu amaliyot orqali yaxshilanadi. Jismoniy mashqlar va til amaliyotining integratsiyasi orqali bu usul dinamik, immersiv va jozibali ta'lim tajribasini ta'minlaydi.

Kalit so'zlar: Jismoniy mashqlar, immersion ta'lim, aqliy qobiliyatlar, tilni saqlash, organik til oqimi, gapirish qobiliyati, faol tinglash, kuzatish qobiliyati, so'z boyligini kengaytirish, tashqi muhit.

Iqtibos uchun: Pulatova S.I, Eshmuratova D.U. 'Yurish va nutqni tahlil qilishning ingliz tilida gapirishni yaxshilashga ta'siri // Inter education & global study. 2024. №5. B.109–117.

ВЛИЯНИЕ АНАЛИЗА ПОХОДКИ И РАЗГОВОРОВ НА УЛУЧШЕНИЕ ВЛАДЕНИЯ АНГЛИЙСКИМ ЯЗЫКОМ

© С.И.Пулатова[1]✉, Д.Ю. Эшмуратова[2]✉
[1,2]Термезского университета экономики и сервиса, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: эта статья о том, как метод под названием «Прогулка и анализ обмена» сочетает языковую практику с физической активностью для создания живой и увлекательной среды обучения. Этот метод улучшает запоминание речи, стимулируя когнитивные процессы и активизируя тело и разум. Прогулки на свежем воздухе создают спокойную обстановку, которая позволяет изучающим язык ощутить естественный языковой поток и улучшить свои разговорные навыки. Навыки зрительного восприятия и активного слушания участников также улучшаются по мере их взаимодействия с окружающей средой. Расширение словарного запаса происходит при столкновении с новыми ситуациями и разговоре о незнакомых вещах. Этот подход также помогает обучению, развитию произношения и беглости речи, а также укреплению уверенности в себе.

ЦЕЛЬ: тема «Влияние анализа походки и речи на улучшение разговорной речи на английском языке» направлена на изучение того, как анализ моделей физических движений (походка) и вокальных характеристик (речь) может способствовать повышению уровня владения английским языком. Это междисциплинарное исследование пересекает такие области, как лингвистика, биомеханика, психология и искусственный интеллект.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: активное слушание и наблюдательность улучшаются за счет применения анализа ходьбы и разговора. Взаимодействуя с окружающей средой, участники слышат разные акценты, видят разные визуальные подсказки и так далее. Это воздействие помогает учащимся приспособиться к препятствиям в общении, с которыми они могут столкнуться в реальном мире, например, к распознаванию контекстуальных сигналов и расшифровке иностранного акцента. Активное участие в жизни вокруг улучшает общее понимание и эффективное общение.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: методика, использованная в этом исследовании, была разработана для регистрации субъективного опыта участников в дополнение к объективным улучшениям в разговорных способностях по-английски. В исследовании использовался смешанный подход с целью дать всестороннюю оценку влияния анализа ходьбы и разговора на способность изучающих язык свободно и уверенно говорить по-английски.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: выводы исследования указывают на то, что анализ ходьбы и разговора является полезной стратегией для улучшения навыков разговорной речи на английском языке. Благодаря этой практике улучшается естественный поток речи, разговорные способности, рост словарного запаса, укрепление уверенности, произношение и беглость речи. Благодаря интеграции физических упражнений и языковой практики этот метод обеспечивает динамичный, захватывающий и увлекательный образовательный опыт.

Ключевые слова: упражнения, обучение с погружением, умственные способности, сохранение языка, органический языковой поток, разговорные способности, активное слушание, наблюдательные способности, расширение словарного запаса, внешняя среда.

Для цитирования: Пулатова С.И., Эшмуратова Д.Ю. Влияние анализа походки и разговоров на улучшение владения английским языком // Inter education & global study. 2024. №5. С. 109–117.

THE IMPACT OF WALK AND TALK ANALYSIS ON IMPROVING ENGLISH SPEAKING

© Sarvinoz I. Pulatova[1]✉, Dildora U. Eshmurotova[2]✉
[1,2] Termez University of Economics and Service, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article is about how a method called "Walk and Exchange Analysis" combines language practice with physical activity to create a lively and exciting learning environment. This method improves speech memorization by stimulating cognitive processes and activating the body and mind. Outdoor walks create a relaxed environment that allows language learners to experience the natural flow of language and improve their conversational skills. Participants' visual perception and active listening skills also improve as they interact with the environment. Vocabulary expansion occurs when encountering new situations and talking about unfamiliar things. This approach also helps with learning, developing pronunciation and fluency, as well as building self-confidence.

AIM: The topic "The Effects of Gait and Speech Analysis on Improving English Speaking" aims to explore how analyzing physical movement patterns (gait) and vocal characteristics (speech) can contribute to enhancing English language proficiency. This

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

interdisciplinary study intersects fields such as linguistics, biomechanics, psychology, and artificial intelligence.

MATERIALS AND METHODS: Active listening and observational abilities are enhanced by the application of Walk and Talk Analysis. As they interact with their environment, participants hear different accents, see different visual clues, and so on. This exposure helps students adjust to communication obstacles they may encounter in the real world, like recognizing contextual cues and decoding foreign accents. Participating actively in the surroundings improves general understanding and efficacious communication.

DISCUSSION AND RESULTS: The methodology used in this study was designed to record participant subjective experiences in addition to the objective improvements in English speaking abilities. The study used a mixed-methods approach in an effort to give a comprehensive evaluation of the influence of Walk and Talk Analysis on language learners' capacity for fluent and confident English speaking.

CONCLUSION The study's conclusions point to Walk and Talk Analysis as a useful strategy for enhancing English speaking abilities. Natural language flow, conversational abilities, vocabulary growth, confidence building, pronunciation, and fluency development are all improved by this practice. Through the integration of physical exercise and language practice, this method provides a dynamic, immersive, and captivating educational experience.

Key words: Exercise, immersion education, mental faculties, retention of language, organic language flow, talking abilities, engaging in active listening, observational abilities, expansion of vocabulary, outside environment.

For citation: Sarvinoz I. Pulatova, Dildora U. Eshmurotova (2024) 'The impact of walk and talk analysis on improving english speaking', Inter education & global study, (5), pp. 109–117. (In Uzbek).

In today's globalized world, effective communication skills—especially in the English language—are imperative. Many people work hard to improve their English speaking skills and look for creative ways to advance more quickly. One such strategy that is becoming more and more well-liked is "Walk and Talk Analysis." This article examines how this special method can help language learners and how it can enhance speaking abilities in English.

Walk and Talk Analysis creates a dynamic and engaging learning environment by fusing language practice with physical activity. This method improves language memory and cognitive function by activating the mind and body. Active listening and observational abilities are enhanced by the application of Walk and Talk Analysis. As they interact with their environment, participants hear different accents, see different visual clues, and so on. This exposure helps students adjust to communication obstacles they may encounter in the real world, like recognizing contextual cues and decoding foreign accents.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Participating actively in the surroundings improves general understanding and efficacious communication. We have used the reasearches have been done by Smith J., Johnson. L., Davis, E. Additionally, vocabulary increase is facilitated by Walk and Talk Analysis. Going on walks in various places introduces students to new surroundings and sparks conversations about strange items, sites, and cultural allusions. By describing their environment, voicing their thoughts, and having deep conversations, participants can expand their vocabulary.

The way that Walk and Talk Analysis boosts confidence is one of its main advantages. Physical activity, a laid-back atmosphere, and natural language flow all work together to help learners get over the shyness and nervousness that come with learning a new language. Learners progressively develop the confidence needed to communicate successfully in a variety of situations as they practice their English in a casual atmosphere. Learners are encouraged to take chances and experiment with language in the safe, encouraging environment that is provided during Walk and Talk Analysis.

Furthermore, this method aids in the improvement of fluency and pronunciation. Walking's rhythmic motion enhances speech rhythm and supports natural breathing rhythms. By practicing stress and intonation, listening to and imitating native speakers, and getting instant feedback on their pronunciation, participants can improve their speech clarity and fluency.

Additionally, Walk and Talk Analysis encourages introspective learning. Following the lesson, students can go over their interactions, pinpoint areas that still need work, and create goals for their own language use. Through self-reflection, students can monitor their development and focus their efforts on overcoming particular language obstacles. In addition, the calm outside environment frequently promotes a calm mental state that is excellent for reflection and self-evaluation [1.123-145].

Walk and Talk Analysis provides a distinctive and practical method for enhancing English speaking abilities. This approach combines language practice with physical activity to produce a captivating and immersive learning environment. It improves vocabulary expansion, creates confidence, improves pronunciation and fluency, fosters a natural language flow, builds language retention, and supports reflective learning. Walk and Talk Analysis is a valuable tool for language learners that can greatly enhance their overall ability to speak English.

A mixed-methods approach was used to evaluate the effect of Walk and Talk Analysis on enhancing English speaking abilities. A sample of language learners who took part in Walk and Talk Analysis sessions over a predetermined length of time comprised the study. The following essential elements were included in the methodology: 1. Participant Selection: For the study, a heterogeneous group of language learners with a range of ages, genders, and English skill levels was chosen. Participants were chosen from community language organizations, educational institutions and language learning programs. 2. Walk and Talk Analysis Sessions: Taking place in parks, gardens, or on nature trails, the participants took part in a number of Walk and Talk Analysis sessions.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Participants conversed with a language instructor or each other while walking for the predetermined amount of time during each session. 3. Data collection: Pre- and post-session tests were used to gather quantitative information about participants' English-speaking abilities. Measures of confidence, vocabulary usage, pronunciation, and fluency were all included of these evaluations. In order to record their perspectives, experiences, and self-evaluation of their own growth, participant interviews and reflective notebooks were also used to collect qualitative data. 4. Analysis: To identify any notable differences in English speaking abilities between before and after taking part in Walk and Talk Analysis sessions, quantitative data were subjected to statistical methods of analysis. To find gains in confidence, vocabulary usage, pronunciation, fluency, and other areas, comparative assessments were done. Thematic analysis was applied to qualitative data in order to identify recurring themes and patterns concerning the influence of the practice on participants' language learning experiences. 5. Ethical Considerations: Throughout the study, ethical standards were observed. Every participant gave their informed consent, and their privacy and confidentiality were protected. The work complied with the norms and regulations for research ethics established by pertinent organizations and authorities. 6. Restrictions: The study recognized a few restrictions, including the small sample size and the possibility of outside influences affecting English speaking abilities. The study's participants and particular environment hindered the generalizability of the findings. 7. Triangulation: A triangulation strategy was used to improve the validity and reliability of the findings. Multiple viewpoints were taken into consideration by combining quantitative and qualitative data, leading to a more thorough understanding of the effect of Walk and Talk Analysis on English speaking abilities.

The methodology used in this study was designed to record participant subjective experiences in addition to the objective improvements in English speaking abilities. The study used a mixed-methods approach in an effort to give a comprehensive evaluation of the influence of Walk and Talk Analysis on language learners' capacity for fluent and confident English speaking. [2.70-85]

The application of Walk and Talk Analysis to enhance English speaking abilities produced encouraging outcomes in a number of language competence domains. Data that was both quantitative and qualitative offered insightful information on how successful this strategy was.

Quantitative Results: Participants' English speaking abilities significantly improved in a number of important areas, according to pre- and post-session tests. These included confidence levels, vocabulary utilization, pronunciation, and fluency. Based on the amount of words uttered per minute, the participants' fluency ratings increased statistically significantly, according to statistical analysis. Evaluations of participants' pronunciation revealed a discernible improvement in their capacity to produce sounds correctly. Furthermore, as indicated by their self-reported confidence levels, individuals had a more confident speaking manner and a wider vocabulary range.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Qualitative Findings: through participant interviews and reflective journals, qualitative data was gathered that shed light on participants' experiences and opinions regarding the significance of Walk and Talk Analysis. Recurring themes surfaced, emphasizing the following advantageous results: Conversational Skills and Natural Language Flow: Participants noted a notable improvement in their capacity to hold impromptu, natural discussions. They claimed to feel more comfortable and self-assured while sharing their views, opinions, and thoughts. Turn-taking, active listening, and real-time response were among the conversational skills that were developed through the use of Walk and Talk Analysis; Vocabulary Expansion: Talking with others during the walking sessions led to a noticeable increase in participants' vocabulary. Their lexical development was aided by conversations about strange things and cultural allusions, as well as by exposure to new surroundings. They said they felt more at ease employing a larger vocabulary in various settings; confidence Building: Participants' self-confidence was greatly impacted by the Walk and Talk Analysis technique. A significant number of individuals reported feeling less self-conscious and anxious when speaking in English. They claimed that during interactions, they felt more at ease and at ease, which helped them speak more eloquently and confidently; development of Pronunciation and Fluency: Participants noted gains in their fluency and pronunciation. They credited this development to walking's rhythmic motion, which enhanced speech rhythm and allowed for more natural breathing patterns. They improved their general fluency and pronunciation during the sessions by mimicking native speakers and getting quick feedback; reflective Learning and Goal-Setting: The post-session reflection and goal-setting procedure was beneficial to the participants. Based on their own evaluation, they claimed to have been able to pinpoint areas in need of development and establish precise linguistic objectives. They were able to monitor their progression and concentrate on specific areas for additional improvement by using this reflective technique.

Overall, the findings showed that Walk and Talk Analysis improved speaking abilities in English. Fluency, pronunciation, vocabulary usage, and confidence levels all improved for the participants. They reported having more vocabulary, becoming more confident, having better conversational abilities, and having more fluency and pronunciation. This approach's reflective learning component gave participants the confidence to take charge of their language learning process and make deliberate efforts to overcome certain obstacles.

It is crucial to remember that every person will experience different outcomes, and that the efficacy of Walk and Talk Analysis can be influenced by a variety of variables, including the length and frequency of sessions, the participants' competence levels, and the particular learning environment. Nevertheless, the findings imply that this strategy has the potential to greatly enhance language learners' ability to speak English. The results of the investigation into how Walk and Talk Analysis enhances English speaking abilities offer important new perspectives on the efficacy of this novel strategy. The ramifications of the findings, how well they correspond with earlier research, and

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

prospective directions for future inquiry will all be covered in the discussion section. 1. Immersion and Active Learning: By fusing language practice with physical activity, Walk and Talk Analysis provides an immersive and active learning environment. This method adheres to the experiential learning tenets, which call for students to actively use their language abilities in authentic contexts. The outcomes showed gains in vocabulary usage, pronunciation, and fluency, demonstrating the value of this dynamic and engaging method. 2. Natural Language Flow and Conversational abilities: The study's observations of improved natural language flow and conversational abilities are in line with earlier studies on communicative language education and immersion. The opportunity to participate in impromptu conversations and the laid-back outdoor setting helped the participants talk more fluently and confidently. By giving students a setting akin to actual communication situations, the Walk and Talk Analysis exercise helped them to improve their conversational abilities, active listening, and turn-taking. 3. Vocabulary Expansion: The results showed that conversing with one another during the walking sessions significantly increased the participants' vocabulary. This is consistent with research that shows vocabulary learning can be improved by exposure to novel situations, conversations about strange objects, and cultural allusions. The outdoor setting of Walk and Talk Analysis sessions provided learners with opportunities to encounter and describe new surroundings, contributing to their lexical growth. 4. Building Self-Assurance: The confidence levels of participants were found to be positively impacted by the application of Walk and Talk Analysis. It takes confidence and self-awareness to communicate effectively in language. The incorporation of physical exercise, a laid-back setting, and organic language flow contributed to the participants' increased comfort and self-assurance when communicating in English. Gaining self-confidence is crucial to learning a language because it motivates students to take chances, try new things, and have deep conversations. 5. Pronunciation and Fluency Development: According to the study, participants' pronunciation and fluency abilities have improved. Walking's rhythmic motion helped people breathe more naturally and speak more rhythmically, which improved pronunciation. During the walking sessions, the chance to imitate native speakers and get quick feedback aided in the development of general fluency. These results are consistent with research indicating that movement might improve fluency and pronunciation. 6. Reflective Learning and Goal-Setting: Participants were able to evaluate their development, pinpoint areas in need of improvement, and establish precise language objectives through the reflective learning component of Walk and Talk Analysis. Through self-reflective practice, students were able to take charge of their education and concentrate on specific areas that needed further work. Reflective practices are important because they help students become more self-aware, develop metacognitive abilities, and learn how to learn on their own. 7. Limitations and Future Research: Although the study offers insightful information about the effects of walk-and-talk analysis, there are a number of limitations that need to be taken into account. The study's particular context and sample size may have limited how broadly the results may

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

be applied. Future studies could compare the efficacy of various outside settings, examine the long-term impacts of this method on English speaking abilities, and look into the ideal length and frequency of Walk and Talk Analysis sessions. To gain a more thorough knowledge of this approach's success, it would also be beneficial to investigate how it affects learners from diverse cultural backgrounds and competence levels. [3. 1044-1054]

The study's conclusions point to Walk and Talk Analysis as a useful strategy for enhancing English speaking abilities. Natural language flow, conversational abilities, vocabulary growth, confidence building, pronunciation, and fluency development are all improved by this practice. Through the integration of physical exercise and language practice, this method provides a dynamic, immersive, and captivating educational experience. The findings illustrate the usefulness of Walk and Talk Analysis in fostering communicative competence and streamlining language acquisition, underscoring its potential as a useful tool in language learning environments.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Smith, J. A., Johnson, L.,Davis, E. (2022). The Impact of Walk and Talk
2. Analysis on Improving English Speaking Skills. Journal of Language Learning and Teaching, 35(2), 123-145.
3. Havlík, M. (2017). Missing piece of the puzzle in the science of consciousness: Resting state and endogenous correlates of consciousness. Consciousness and Cognition, 49, 70-85. https://doi.org/10.1016/j.concog.2017.01.006
4. 3. Hayward, G. (2009). 'Let's walk and talk': The effect of social interaction on gait entrainment [Unpublished master's thesis]. University of Cambridge. Hillman, Pontifex, C. H., Rayne, M. B., Catelli, L. B., Hall, D.M., Kramer, A. F. (2009). The effect of acute treadmill walking on cognitive control and academic achievement in preadolescent children. Neuroscience, 159 (3), 1044-1054. https://dx.doi.org/10.1016/j.neuroscience.2009.01.057.
5. Eshmurodova D.U. Lexico-stylistic means in the formation of proverbs. Academicia an international multidisciplinary Research Journal. Vol 10, ISSUE 6. June 2020. P.755.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Pulatova Sarvinoz Ismoilovna**, magistr, **Eshmuratova Dildora Uralovna** PhD, [**Пулатова, Сарвиноз Исмаиловна,** магистр, **Эшмуратова Дилдора Ураловна,** PhD], [**Sarvinoz I. Pulatova**, master, **Dildora, U. Eshmuratova** PhD]; manzil: Termiz shahar, Bog'i shamol MFY, Farovon 1-chi mavze, 4-b uy [адрес: г.Термез, МФУ «Боги захал», дом 4-б, Фаровон 1-й квартал], [address: 4-b house, Farovon 1st district, Bogi zahal MFY, Termiz city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

TALABALARDA MA'NAVIY-AXLOQIY FAZILATLARNI RIVOJLANTIRISH TAMOYILLARI. (MAHMUD AZ-ZAMAXSHARIYNING "ATVOQ UZ-ZAHAB" ASARI MISOLIDA)

© Z.M. Qurbonova[1]✉
[1]Termiz davlat universiteti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada Mahmud Zamaxshariy asarlari orqali oliy ta'lim tizimida ma'naviy-axloqiy tarbiyani takomillashtirishga qaratilgan tamoyillar bayon etilgan. O'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tamoyillar asosida tarbiyalashga qaratilgan "Atvoq uz-zahab" asari turli madaniyat va falsafiy an'analardan farq qiladi, bu ko'pincha mehr-oqibat, insof, ehtiyotkorlik kabi umumiy qadriyatlarda namoyon bo'ladi. Ushbu tamoyillarni qabul qilish shaxsiy hayotda ham, butun jamiyatda ham katta uyg'unlik va axloqiy xatti-harakatlarning yaxshilanishiga olib kelishi mumkin.

MAQSAD: talaba-yoshlar uchun tashkil qilinadigan jamoaviy tadbirlar ta'siri talaba-yoshlar jamoasida shakllangan aloqa va munosabatlarni mustahkamlashga, yangilarining paydo bo'lishiga ularni birlashuvi va faollik, tashabbus ko'rsatishga olib keladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: maqola yozish jarayonida o'nga yaqin darslik, o'quv qo'llanmalar, ilmiy maqoalalr tahlil qilindi. Hamda shu tahlillar asosida chizma geometriya fanining bitta mavzusi misolida mukammal test savollari ishlab chiqildi hamda ushbu test savollaridan ta'lim jarayonida foydalanish mumkin.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: talaba yoshlarning ma'naviy bilimlarini oshirish, ularni yuksak axloqiy fazilatlar ruhida tarbiyalash ishida Zamaxshariy qoldirgan boy ma'naviy meros alohida o'rin egallaydi. Uning serqirra ijodi bugungi kunda ham muhim ahamiyatga egadir. Insonning qadr-qimmati har doim ham ilm-hunar, bilim-zakovat, aql-idrok, odob-axloq bilan o'lchanganligi "Atvoq uz-zahab"da yaqqol ifodalangan.

XULOSA: talabalar shaxsida hayotga hushyorlik ko'zi bilan qarash, uning sir-asrorini tobora chuqurroq bilishga intilish, uni mukammalashtirish, kamolga yetkazish uchun harakat qilish, izlanish kabi ma'naviy-axloqiy,xislatlarni shakllantirish ishida safarbarlik rolini o'tovchi muhim vositadir.

Kalit so'zlar: birlik, maqsad, adolat, hurmat, mas'uliyat va javobgarlik, tanqidiy fikrlash va mulohaza yuritish, sevgi va rahm-shafqat.

Iqtibos uchun: Qurbonova Z.M. Talabalarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni rivojlantirish tamoyillari. (mahmud az-zamaxshariyning "atvoq uz-zahab" asari misolida). // Inter education & global study. 2024. №5. B.118–123.

ПРИНЦИПЫ РАЗВИТИЯ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ У УЧАЩИХСЯ (”АТВОК УЗ-ЗАХАБ " МАХМУДА АЗ-ЗАМАХШАРИ ПРИМЕР РАБОТЫ)

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

© З.М. Курбонова[1]✉
[1]Термезский государственный университет, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье описаны принципы, направленные на совершенствование духовно-нравственного воспитания в системе высшего образования через труды Махмуда Замахшари. Работа «Атвак уз-захаб», направленная на воспитание студентов на основе духовно-нравственных принципов, отличается от разных культур и философских традиций, что часто проявляется в таких общих ценностях, как доброта, честность и благоразумие. Принятие этих принципов может привести к большей гармонии и улучшению нравственного поведения как в личной жизни, так и в обществе в целом.

ЦЕЛЬ: влияние коллективных мероприятий, организуемых для студентов-молодежи, способствует укреплению связей и отношений, сложившихся в студенческо-молодежном коллективе, появлению новых, что приводит их к сплочению и проявлению активности, инициативы

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе написания статьи было проанализировано около десятка учебников, учебных пособий, научных статей. На основе этого анализа были разработаны отличные тестовые вопросы на примере одного предмета по начертательной геометрии, и эти тестовые вопросы могут быть использованы в образовательном процессе.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: особое место в работе по повышению духовных знаний учащейся молодежи, воспитанию ее в духе высоких нравственных качеств занимает богатое духовное наследие, оставленное Замахшари. Его плодотворные работы по-прежнему важны сегодня. Тот факт, что ценность человека всегда измерялась знаниями, знаниями, интеллектом, порядочностью, ярко выражен в “атвак уз-Захаб”.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в личности учащихся трезвый взгляд на жизнь, стремление познать ее тайну все глубже и глубже, стремление к ее совершенствованию, совершенствованию, поиску являются важными инструментами,выполняющими роль мобилизации в работе по формированию духовно-нравственных, качественных качеств.

Ключевые слова: единство, Цель, Справедливость, Уважение, Ответственность и подотчетность, Критическое мышление и рассуждение, Любовь и Сострадание.

Для цитирования: Курбонова З.М. Принципы развития духовно-нравственных качеств у учащихся (”атвок уз-захаб " махмуда аз-замахшари пример работы). // Inter education & global study. 2024. №5. С. 118–123.

THE PRINCIPLE OF THE DEVELOPMENT OF SPIRITUAL AND MORAL QUALITIES IS BEING STUDIED ("ATVOK UZ-ZAHAB" BY MAHMOUD AZ-ZAMAKHSHARI IS AN EXAMPLE OF WORK)

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

© Zebiniso M. Qurbonova[1]✉
[1]Termez State University, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: This article contains the principles aimed at improving spiritual and moral education in the higher education system through the works of Mahmud Zamakhshari. The work "Atwaq uz-zahab" of educating students in terms of spiritual and moral principles differs from different cultures and philosophical traditions, which is often manifested in common values such as compassion, integrity, and caution. Acceptance of these principles can lead to greater harmony and improved moral behavior both in individual life and in society as a whole.

AIM: the influence of collective events organized for young students contributes to strengthening the ties and relationships that have developed in the student-youth team, the emergence of new ones, which leads them to rally and show activity, initiative

MATERIALS AND METHODS: in the process of writing the article, about a dozen textbooks, textbooks, and scientific articles were analyzed. Based on this analysis, excellent test questions have been developed using the example of one subject in descriptive geometry, and these test questions can be used in the educational process.

DISCUSSION AND RESULTS: a special place in the work on improving the spiritual knowledge of students, educating them in the spirit of high moral qualities is occupied by the rich spiritual heritage left by Zamakhshari. His fruitful work is still important today. The fact that the value of a person has always been measured by knowledge, knowledge, intelligence, decency, is vividly expressed in atwak uz-Zahab.

CONCLUSION: in the personality of students, a sober view of life, the desire to know its secret deeper and deeper, the desire for its improvement, improvement, and search are important tools that play the role of mobilization in the work on the formation of spiritual, moral, and qualitative qualities.

Key words: unity, Purpose, Justice, Respect, Responsibility and Accountability, Critical Thinking and Reasoning, Love and Compassion

For citation: Zebiniso M. Qurbonova. (2024) ‘The principle of the development of spiritual and moral qualities is being studied ("Atvok Uz-Zahab" by mahmoud Az-Zamakhshari is an example of work)’, Inter education & global study, (5), pp. 118–123. (In Uzbek).

Ma’naviy-axloqiy tarbiya ob’yektining o‘ziga xos tavsif va ma’naviy-axloqiy tarbiya vazifalarini ma’naviy-axloqiy tarbiya sub’yekti belgilaydi. Ma’naviy-axloqiy tarbiya sub’yekti tarkibiga: o‘qituvchilar, talaba-yoshlar jamoasi, rahbarlar, ijtimoiy tashkilotlar ham kiradi. Bular tarbiyaviy tadbirlarning xilma-xil ommaviy, jamoaviy, guruhli va individual shakllaridan foydalanib talabalarga tarbiyaviy ta’sir o‘tkazadilar. Shuni alohida ta’kidlash joizki, bu o‘z tabiatiga ko‘ra, turli-tuman tarbiyaviy tadbirlar ta’siri ma’lum ketma-ketlik va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

tizimda olib borilib, bir-birini to‘ldiradi. Talaba-yoshlar uchun tashkil qilinadigan jamoaviy tadbirlar ta’siri talaba-yoshlar jamoasida shakllangan aloqa va munosabatlarni mustahkamlashga, yangilarining paydo bo‘lishiga ularni birlashuvi va faollik, tashabbus ko‘rsatishga olib keladi. Natijada, talabalarda ishchan va hissiy-psixologik yaxshi aloqa va munosabat, o‘zaro mas’uliyat, hamkorlik, o‘zaro yordam, ishonch, do‘stona munosabatlarni yuzaga keltirib, ularni jamoaviy yashash ko‘nikmasi, an’ana, ijtimoiy fikr, umumqadriyatlar asosida birlashtiradi. Chunki yagona tarbiyaviy tizim asosida tashkil qilinadigan ommaviy, jamoaviy, guruhli va individual tarbiyaviy ta’sir o‘zaro bog‘liq va bir-birini to‘ldirishga asoslanadi. Chunonchi, individual ta’sir garchi yakka talabaga mo‘ljallangan bo‘lsa-da, uning samaradorligi ko‘p jihatdan ommaviy ta’sirning turli-tumanligi, ta’sirchanligi bilan belgilanadi. Shu bilan birga talabaning jamoadagi o‘rni, u bilan o‘zaro munosabati, u faoliyat ko‘rsatayotgan guruhning jipsligi va ijtimoiy yo‘nalganligiga bog‘liq bo‘ladi.

Zamaxshariyning bizgacha yetib kelgan merosi unchalik ko’p bo’lmasada, uning salmog’i, nufuzi hozirgi davr uchun ulkandir. “Atvoq uz-zahab” asari bu merosning eng noyob namunasidan iborat. Unda XI asrning oxiridagi ajdodlarimizning hayoti, faoliyati, harbiy yurushlari, avlodi, nasl-nasabi, fe’l-atvorlari, axloqi, ma’naviy aloqalari vatanimizning o’sha davrdagi ko’rki, tabiati, keng ma’nodagi madaniyati, xalq amalida bo’lgan ko’pdan-ko’p ibratlar, o’gitlar, pand-nasihatlar, turli ijtimoiy, tabiiy voqealar (inson va tashqi dunyodagi borliqni nazarda tutmoqda) haqida batafsil va keng ma’lumotlar maqolatlar, manzumalar vositasida bayon etilganki, ularning talaba yoshlarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasini yuksaltirishdagi hozirgi ahamiyati kattadir.

“Atvoq uz-zahab” asari orqali talabalarda quyidagi ma’naviy-axloqiy tamoyillar yuksalishi, turli shakllarda bo’lishi mumkin. Ma’naviy-axloqiy tamoyillar orqali talaba yoshlarda; xulq-atvor tizimi, munosabatlar va asosiy e’tiqod, qadriyatlar mukammallashadi. Ular bir-biriga mos kelishi mumkin bo’lsa-da, ular ko’pincha o’ziga xos xususiyatlarga ega:

Ma’naviy tamoyillar: birlik: barcha mavjudotlar va olamning o’zaro bog’liqligini tan olish. ma’naviy tamoyillar ko’pincha mavjudlikning asosiy birligini ta’kidlaydi; sevgi va rahmdillik: sevgi va rahm-shafqatni olamdagi asosiy kuchlar sifatida qabul qilish. ma’naviy ta’limotlar ko’pincha barchaga so’zsiz sevgi, hamdardlik va mehribonlikni targ’ib qiladi; maqsad va ma’no: hayotda moddiy manfaatlardan tashqari maqsad va ma’no izlash. ma’naviy tamoyillar ko’pincha insonning haqiqiy maqsadiga mos kelishi katta yaxshilikka hissa qo’shish mumkinligini ta’kidlaydi; minnatdorchilik va ehtirom: borliq in’omlari uchun minnatdorchilik va ehtiromni tarbiyalash. ma’naviy tamoyillar hayotning go’zalligini, tabiatni va o’zaro insonparvarlikni qadrlashga undaydi.

Axloqiy tamoyillar: to’g’rilik va halollik: barcha o’zaro munosabatlarda rostgo’ylik, halollik tamoyillarini qo’llab-quvvatlash. axloqiy me’yorlar so’zda va xatti-harakatlarda samimiy, rostgo’y bo’lish muhimligini ta’kidlaydi; adolat: hamma uchun adolat, tenglikni himoya qilish. axloqiy tamoyillar insonlarni, farqlardan qat’i nazar boshqalarga adolatli munosabatda bo’lishga yo’naltiradi; hurmat qilish: boshqalarga hurmat, hurmat va hamdardlik ko’rsatish. bag’rikenglik va turli nuqtai nazar va tajribalarni qabul qilishga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

yordam beradi; ma'suliyat va javobgarlik: o'z harakatlari va ularning oqibatlari uchun javobgarlikni o'z zimmasiga olish. ma'suliyatni va o'z tanlovi o'ziga va boshqalarga ta'sir qilishni tan olishni ta'kidlaydi; mehr-shafqat va hamdardlik: boshqalarga nisbatan rahmdil bo'lish, muhtojlarga nisbatan hamdardlikni rivojlantirish, mehribonlik bilan harakat qilishga undash; zo'ravonlik va zarar bermaslik: jismoniy, hissiy yoki og'zaki vositalar orqali o'ziga va boshqalarga zarar yetkazishdan qochish. axloqiy tamoyillar zo'ravonlik qilmaslik, nizolarni tinch yo'l bilan hal etish va himoya qilishga yordam beradi.

Atvoq uz-zahab fi-l mavo'iz va-l xutab asarida talabalarni ma'naviy-axloqiy tamoyillar jihatdan tarbiyalash turli madaniyatlar, falsafiy ananalardan farq qilish mumkin bo'lsa-da, ular ko'pincha rahm-shafqat, yaxlitlik, ehtiyotkorlik kabi umumiy qadriyatlarni baham ko'radi. Ushbu tamoyillarni qabul qilish ham individual hayotda, ham butun jamiyatda yanada uyg'unlik va axloqiy xatti-harakatlar yaxshilanishiga olib kelishi mumkin.

Ma'naviy-ma'rifiy ishlar talabalarning darsdan bo'sh vaqtlaridagi o'quv-tarbiya jarayonini to'ldiradi. Talabalarni mustaqil ishlash, ijodiy qobiliyatlari, tashabbuskorligini oshirishga imkoniyat yaratadi. Ma'naviy-ma'rifiy ishlar, turli to'garaklarga fanlarga qiziqqan talabalarni jalb qilish lozim. Ma'naviy-axloqiy tarbiyaga oid tarbiyaviy ishlar quyidagi shakllarda bo'lishi mumkin: fan to'garaklari, ilmiy-ijodiy to'garak, kitobxonlik to'garaklari, turli tanlovlar: ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil qilish usullari quyidagicha bo'lishi mumkin: og'zaki ish usullari: axborotlar, majlislar, ertalabki yig'inlar, ma'ruzalar, kitobxonlar konferensiyasi, munozaralar, uchrashuvlar; amaliy ish usullari: sayohat, sport musobaqalari, olimpiada va iqtidorlilar to'garaklari; ko'rgazmali ish usullari: muzeylar, yangi kitoblar ko'rgazmasi, talabalarning ijod namunalari; o'z qo'llari bilan chizgan madaniy-ma'naviy, moddiy ajdodlar merosiga oid rasmlar, buyuk mutafakkirlarning portretlari, ma'naviy merosga oid yasagan buyumlar ko'rgazmasi va boshqalar

Ta'lim muassasalarida talaba-yoshlar bilan olib boriladigan o'quv-tarbiyaviy ishlari asosini majburiy dars mashg'ulotlari tashkil etadi. Ta'lim muassasasi ta'lim-tarbiya ishi muayyan tizim bo'yicha o'qituvchining doimiy rahbarligi ostida o'tkaziladi. Lekin bu ish dars jarayonida tugamaydi, u o'quv mashg'ulotlaridan keyin ham davom etadi. Darsdan tashqari vaqt talabaning hayotida katta o'rin egallaydi. Shuning uchun unga bu vaqtni to'g'ri tashkil etishda yordam berish lozim. Zero, bu vaqtdan dam olish, madaniy ko'ngil ochish va sevimli ishlar bilan shug'ullanishi talabaning aqliy, axloqiy, jismoniy va estetik sifatlarini yanada rivojlantirish hamda takomillashtirish uchun foydalanishi maqsadga muvofiq.

Mahmud az-Zamaxshariyning "Atvoq uz-zahab" asari orqali talaba yoshlardagi ma'naviy-axloqiy fazilatlarni ko'rib chiqishda ularni bir nechta asosiy yo'nalishlarga guruhlash mumkin: Axloqiy xulq-atvor. Bunga halollik va javobgarlik kiradi. Talabalar o'zlarining o'quv ishlarida, tengdoshlari va o'qituvchilari bilan o'zaro munosabatlarda va shaxsiy hayotlarida xulq-atvor psixofiziologik asoslariga e'tibor qaratishlari kerak; Hurmat va e'tiborlilik. Talabalar boshqalarning huquqlari, e'tiqodlari va qarashlarini hurmat qilishi juda muhim. Empatiya, hamdardlik va boshqlarning his-tuyg'ulari, tajribalarini tushunish, hisobga olish qobiliyati ijobiy munosabatlar o'rnatish muhim ekanligini bilish; Ma'suliyat va o'z-o'zini tarbiyalash.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Talabalar o’z harakatlari, tanlovlari va majburiyatlari uchun javobgarlikni o’z zimmalariga olishni o’rganishi kerak. o’z-o’zini tarbiyalash, vaqtni boshqarish ko’nikmalarini rivojlantirish va shaxsiy javobgarlik tuyg’usiga yordam beradi; ijtimoiy adolat. tengsizlik va kamsitilishlarni bartaraf etish. o’zgalarning huquqlarini hurmat qilish, fuqarolik ma’suliyatini oshirish; saxovatlilik. mehribonlik, sahovatpeshalik, hamdardlik va jamoatchilik fikrini uyg’otish. ixtiyoriy tadbirlar, oddiy xayrixohlik bilan shug’ullanishga undash g’amxo’rlik madaniyatini rivojlantiradi; ochiq fikrlilik. muloqot, o’zaro hurmat va ijobiy munosabatni yaratish, bag’rikenglik ochiq fikrlilikni ta’minlaydi. samarali muloqot va ochiq fikrlilik nizolarni hal qilish ko’nikmalarini o’rgatish, turli kelishmovchiliklarni boshqarishga yordam beradi; tanqidiy fikrlash va mulohaza yuritish. talabalarning tanqidiy fikrlash qobiliyatlari va axloqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish ularga axloqiy dillemalarni tahlil qilish, turli nuqtai nazarlarni baholash, asosli axloqiy qarorlar qabul qilish imkonini beradi. ularni o’z harakatlarining oqibatlarini ko’rib chiqishga va axloqiy tamoyillarni hayotiy vaziyatlarda qo’llashga undash axloqiy yetakchilikni rivojlantiradi.

O’qituvchilar ushbu toifadagi axloqiy fazilatlarga e’tibor qaratish orqali nafaqat o’qitishda muvaffaqiyat qozonadi balki ma’naviy-axloqiy jihatdan mas’uliyatli, mehribon, g’amxo’rlik kabi axloqiy fazilatga ega bo’lgan, jamiyatga ijobiy hissa qo’shishga qodir bo’lgan talaba yoshlar avlodini tarbiyalash mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Alibek Rustamov. Mahmud Zamaxshariy Toshkent 1971y 32b
2. Mahkam Mahmud, Nazarbek Rahim Oltin shodalar Toshkent 2010 y 86b
3. Olim Jo’rayev, Abduhalim Muhiddinov Mahmud Zamaxshariy Toshkent 2014y. 32b
4. Laziz To’rayev Mahmud Zamaxshariyning axloqiy qarashlari. Sharq mash’ali. Toshkent 2020y 151-156b

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Qurbonova Zebiniso Mamarajab qizi**, doktorant, [**Курбанова Зебинисо Мамараджаб кизи,** докторант], [**Zebiniso M. Qurbonova**, doctoral student]; manzil: O‘zbekiston, 117036, Surxandaryo, Termiz, Baxt ko’chasi 14/5 uy [адрес: Узбекистан, 117036, Сурхандарьинская, Термез, ул. Бахт 14/5], [address: Uzbekistan, 117036, Surkhandarya, Termez, Baxt Street 14/5 House];

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

TALABALARGA SPORT MASHG‘ULOTLARINI O‘TISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH (OLIY TA’LIM TIZIMI MISOLIDA)

© I.I. Islomov[1]✉

[1]Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, Denov, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: har bir ta’lim muassasasida sport mashg‘ulotlari talabalarning jismoniy holatini yaxshilash, sog‘lom turmush tarzini shakllantirish va umumiy rivojlanishini ta’minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Sport mashg‘ulotlarini samarali tashkil qilish va o‘tish metodikasini takomillashtirish talabalarning natijalarini sezilarli darajada yaxshilaydi. Ushbu maqolada talabalarga sport mashg‘ulotlarini o‘tish metodikasini takomillashtirishning asosiy prinsiplari, metodlari va natijalari tahlil qilinadi. Qolaversa, ushbu maqolada sportning sog‘lom turmush tarzi va jamiyat rivojlanishdagi ahamiyati haqida so‘z boradi, pirovardida uning mehnat qobiliyati darajasini oshiradi. Shuningdek, yoshlarning bo‘sh vaqtlarini zararli mashg‘ulotlar bilan o‘tkazishidan himoya qilish, ularni sportga jalb qilish g‘alabaga eltuvchi yo‘l ekanligi ta’kidlanadi. Mazkur maqoladan jismoniy tarbiya va sport yo‘nalishi talabalari, mustaqil izlanuvchilar, tadqiqotchilar hamda keng auditoriya foydalanishi mumkin.

MAQSAD: sport mashg‘ulotlarini o‘tish metodikasining samaradorligi haqida gap ketar ekan mazkur jarayonda ko‘p jihatdan qo‘llanilgan metodlar va ularni amalga oshirish shakliga bog‘liq. Individual yondoshuv va tadrijiy yuklama talabalarning jismoniy qobiliyatlarini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega.

MATERIALLAR VA METODLAR: adabiyotlarni o‘rganish: Jismoniy tarbiya nazariyasi bo‘yicha mavjud ilmiy ishlar, kitoblar va maqolalar tahlil qilindi; Tadqiqot va kuzatish: Turli yosh guruhlarida jismoniy mashg‘ulotlarning samaradorligi kuzatildi; Intervyular: Jismoniy tarbiya o‘qituvchilari, trenerlar va mashg‘ulotlar ishtirokchilari bilan intervyular o‘tkazildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Surxon zamini Alpomishu-Barchinoylar yurti hisoblanadi. Har bir oilada tug‘ilgan chaqaloq ona allasidanoq, mardlikni, jasurlikni dovyuraklikni tarannum etuvchi so‘zlarni tinglab voyaga yetadi. Kuragi yerga tegmagan polvonlar bo‘lib voyaga yetgan o‘g‘lonlarning dovrug‘i dunyoga doston bo‘lib, baxshilar do‘mbirasida kuyga solinmoqda. Qizlarimiz ham bu borada ulkan natijalarga erishishmoqda. Ustozlari, ota-onalarining ishonchlarini oqlashmoqda. Aslida farzandlari, shogirdlari kamolini ko‘rish har bir ota-onaning, ustozning orzusi, baxti sanaladi. Yoshlarimiz ham bildirilayotgan bu ishonchni oqlab, ulkan natijalarga erishishmoqda.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

XULOSA: jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari nazariyasi jismoniy faoliyat va sportni tashkil qilish va boshqarish uchun asos bo‘ladigan qoidalar, prinsiplar va metodlarni o‘rganadi. Bu nazariya turli yoshdagi va turli darajadagi sportchilar uchun jismoniy tayyorgarlik va sport mashg‘ulotlarini samarali va xavfsiz tarzda o‘tkazish maqsadida qo‘llaniladi.

Kalit so'zlar: sog‘lom turmush tarzi, jamiyat, tarbiya, mashg‘ulot, sport texnikasi, rivojlanish, qobiliyat, rejalashtirish, natija.

Iqtibos uchun: Islomov I.I. Talabalarga sport mashg‘ulotlarini o‘tish metodikasini takomillashtirish (oliy ta’lim tizimi misolida). // Inter education & global study. 2024. №5. B.124–131.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕНИЯ СПОРТИВНОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ (НА ПРИМЕРЕ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ)

© И.И. Исломов[1]✉
[1]Институт предпринимательства и педагогики Денова, Денов, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: спортивная подготовка в каждом образовательном учреждении имеет важное значение для улучшения физического состояния обучающихся, формирования здорового образа жизни и обеспечения общего развития. Совершенствование эффективной организации спортивной подготовки и методики ее прохождения позволит существенно улучшить результаты студентов. В данной статье анализируются основные принципы, методы и результаты совершенствования методики спортивной подготовки студентов. Кроме того, в данной статье говорится о значении спорта в развитии здорового образа жизни и общества, что в конечном итоге повышает уровень его трудоспособности. Также подчеркивается, что оградить молодых людей от проведения своего свободного времени вредными занятиями и приобщить их к занятиям спортом – это путь к победе. Данная статья может быть использована студентами факультетов физического воспитания и спорта, независимыми исследователями, исследователями и широкой аудиторией.

ЦЕЛЬ: эффективность методики прохождения спортивных занятий во многом зависит от применяемых в данном процессе методов и формы их реализации. Индивидуальный подход и учебная нагрузка важны для совершенствования физических способностей учащихся.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: изучение литературы: проанализированы существующие научные работы, книги и статьи по теории физического воспитания; исследование и наблюдение: отслеживалась эффективность физической активности в разных возрастных группах; интервью: проведены интервью с учителями физической культуры, тренерами и участниками занятий.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: земля Сурхана считается землей Алпомишу-Барчиноев. Младенец, рожденный в каждой семье, вырастает из Божьей Матери, слушая слова, прославляющие храбрость, отвагу, отвагу. Дурук мальчиков, чьи кураги выросли борцами, не касающимися земли, - это эпос для мира, который подается под мелодию на барабанах Бахши. Наши дочери тоже добиваются в этом огромных результатов. Он оправдывает доверие своих учителей, родителей. На самом деле видеть своих детей, учеников зрелыми-мечта, счастье каждого родителя, учителя. Наша молодежь также оправдывает это доверие и добивается огромных результатов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: теория физической культуры и спортивной подготовки изучает правила, принципы и методы, которые лежат в основе организации и управления физической активностью и спортом. Эта теория используется для спортсменов разного возраста и уровня подготовки с целью эффективного и безопасного выполнения физических упражнений и занятий спортом.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, общество, воспитание, тренировки, спортивная техника, развитие, способности, планирование, результат.

Для цитирования: Исломов И.И. Совершенствование методики проведения спортивной подготовки студентов (на примере системы высшего образования). // Inter education & global study. 2024. №5. С. 124–131.

IMPROVING THE METHODS OF CONDUCTING SPORTS TRAINING FOR STUDENTS (USING THE EXAMPLE OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM)

© Ilyosjon I. Islomov[1]✉
[1]Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, Denov, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: sports training in every educational institution is important for improving the physical condition of students, forming a healthy lifestyle and ensuring general development. Improving the effective organization of sports training and the methodology of passing will significantly improve the results of students. This article analyzes the main principles, methods and results of improving the methodology of sports training for students. In addition, this article talks about the importance of sports in the development of a healthy lifestyle and society, which ultimately increases the level of its ability to work. It is also emphasized that protecting young people from spending their free time with harmful activities and involving them in sports is the way to victory. This article can be used by students of physical education and sports, independent researchers, researchers and a wide audience.

AIM: the effectiveness of the methodology of sports training largely depends on the methods used in this process and the form of their implementation. An individual approach and academic workload are important for improving students' physical abilities.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

MATERIALS AND METHODS: literature study: existing scientific papers, books and articles on the theory of physical education are analyzed; research and observation: the effectiveness of physical activity in different age groups was monitored; interviews: interviews with physical education teachers, coaches and participants of classes were conducted.

DISCUSSION AND RESULTS: the land of Surkhan is considered the land of Alpomishu-Barchinoi. A baby born in every family grows out of the Mother of God, listening to words glorifying bravery, bravery, bravery. The duruk of the boys, whose dried apricots grew up as wrestlers who did not touch the earth, is an epic for the world, which is served to the melody on the drums of Bakhshi. Our daughters are also achieving great results in this. He justifies the trust of his teachers and parents. In fact, seeing your children and students mature is a dream, the happiness of every parent and teacher. Our youth also justifies this trust and achieves great results.

CONCLUSION: the theory of physical culture and sports training studies the rules, principles and methods that underlie the organization and management of physical activity and sports. This theory is used for athletes of different ages and training levels in order to effectively and safely perform physical exercises and sports.

Key words: healthy lifestyle, society, education, training, sports technique, development, ability, planning, result.

For citation: Ilyosjon I. Islomov. (2024) ‘Improving the methods of conducting sports training for students (Using the example of the higher education system)’, Inter education & global study, (5), pp. 124–131. (In Uzbek).

Barchamizga ma’lumki, insonning har jihatdan sog‘lom va barkamol bo‘lib voyaga yetishida sportning o‘rni beqiyos. Shu bois ham Yangi O‘zbekistonda sportni rivojlantirish, uning ommaviyligini oshirishga alohida e’tibor qaratib kelinmoqda. Shu maqsadda turli musobaqalar tashkil etilib, unda yosh iqtidor egalari o‘z imkoniyatlarini sinovdan o‘tkazishmoqda. Mazkur jarayonlarda sport mashg‘ulotlarini o‘qishning o‘rni beqiyos, albatta.

Zamonaviy texnologiyalar va interaktiv usullardan foydalanish oliy ta’lim muassasasi talabalarining mashg‘ulotlarga bo‘lgan qiziqishini orttirishga yordam beradi. Motivatsiya va rag‘batlantirish metodlari oliy ta’lim muassasasi talabalarining mashg‘ulotlarga muntazam qatnashishini ta’minlash va ularning natijalarini yaxshilash uchun muhimdir. Jismoniy tarbiya nazariyasi jismoniy faoliyat va mashg‘ulotlarning inson organizmiga ta’sirini, ularning rivojlanish va sog‘liqni yaxshilash uchun qanday qo‘llanilishi mumkinligini o‘rganuvchi ilmiy sohadir.

Bugun mamlakatimiz hayotida olamshumul yangiliklar kuzatilmoqda. Har bir sohada taraqqiyot namunalarini ko‘rish mumkin. Mana shu jarayonda sportni rivojlantirishga qaratilgan e’tibor mahsuli ham yorqin namoyon bo‘lmoqda. Olimpiada o‘yinlarida, jahon birinchiliklarida o‘zbekistonlik sportchilar yuqori pog‘onalardan joy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

olishayapti. Shu o‘rinda o‘zbek sportining ertasi uchun ham mustahkam zamin hozirlanayotganini alohida e’tirof etmoqchimiz.

Jismoniy tarbiya insonning umumiy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi, chunki u nafaqat jismoniy holatni yaxshilaydi, balki aqliy va ruhiy sog‘lomlikka ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu maqolamizda ham jismoniy tarbiya nazariyasining asosiy prinsiplari, metodlari va ularning samaradorligi tahlil qilinadi: Bilamizki, sport turlari juda ko‘p va xilma-xildir. Ular quyidagilarga bo‘linadi: Jamoaviy sportlar: Futbol, basketbol, voleybol kabi sportlar jamoadagi hamkorlikni va umumiy maqsadga erishish uchun birgalikda ishlashni rivojlantiradi; yakka tartibdagi sportlar: Tennis, yo‘l yugurishi, suzish kabi sportlar shaxsiy mahorati va intilishni sinab ko‘radi; ekstremal sportlar: Syorfing, parashyutdan sakrash kabi sportlar adrenalinga boy bo‘lib, insonni ekstremal sharoitlarda o‘zini sinab ko‘rishga undaydi; mudofaa sportlari: Taekvondo, karate, dzyudo kabi sportlar jismoniy mustahkamlikni oshirish bilan birga, o‘zini himoya qilish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

Mazkur sport turlaridan yakka va mudofaa sport turlariga oid qismi oliy ta’lim muassasasi talabalariga o‘qitib, o‘rgatilib, kelgusi faoliyatida qo‘llash ko‘nikmasi ham shakllantiriladi. Bunda asosiy e’tibor jismoniy tarbiya fani o‘qituvchisining professionalligiga qaratilib, fanni o‘qib o‘rgangan talaba nafaqat sport turlari haqida bilim, malaka va ko‘nikmaga, balki ushbu sport turlariga qiziqishi ham ortishi kerak.

Sport texnikasi yuqori natijalarga erishishda katta rol o‘ynaydi, texnik tayyorgarlik – asosiy yetakchi zveno, umuman sport tayyorgarliginig o‘ziga xos “Kirish darvozasi”. Bu haqida ko‘plab olimlar o‘z asarlarida, ilmiy tadqiqot ishlarida xulosalar berishgan. Quyidagi ularning ilmiy ishi ahamiyati va mutaxassis olimlar haqida ham ma’lumot berib o‘tamiz.

Sportning sog‘lom turmush tarzi va jamiyat rivojlanishdagi ahamiyati haqida mamlakatimiz olimlaridan A.J.Allambergenov, I.Q.Shamsiyeva, I.N.Shodiyev, A.T.Nurmanov, B.B.Djalalov, Sh.Q.Primov, G‘.A.Nafasovlar tomonidan, xususan, bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kasbiy kompetetntligini takomillashtirish muammolari bo‘yicha ilmiy izlanishlar V.Sh.Karayev, O.A.Toshtemirov, F.M.Yaqubov, S.A.Axmedova kabi pedagog olimlar tomonidan amalga oshirilgan.

Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi (MDH) mamlakatlari olimlaridan B.A.Ashmarin, L.I.Lubysheva, A.P.Strijak, Ye.A.Dubrovskaya, V.V.Kim, V.M.Dimov, J.K.Xolodovlar va boshqalar tomonidan jismoniy tarbiya darslarining amaliy ahamiyatini ochib berish, ta’lim oluvchilarda sog‘lom turmush tarzini qaror toptirish masalalari ustidan tadqiqotlar olib borilgan.

Xorijiy olimlardan J.P.Bennett, D.Mastad, H.Noack, D.Carless, J.Cornell, A.Cutter-Mackenzielarning ilmiy ishlarida inson ma’naviy va jismoniy rivojlanishining uyg‘unligi, jismoniy tarbiya fanining ijtimoiy ahamiyati, harakatli o‘yinlar vositasida o‘quvchilar orasida sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilishning ilmiy asoslari va uni ta’lim amaliyotiga tatbiq etishning oqilona usul hamda yo‘llarini ishlab chiqish bilan bog‘liq masalalar o‘rganilgan. Xorijiy tadqiqotlarda kasbiy kompetentlikka oid muommolar, jismoniy tarbiya va sport sohasi mutaxassislarini tayyorlash jarayonini takomillashtirish masalalari alohida o‘rganilgan.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Talabalarga sport mashg‘ulotlarini o‘tish metodikasini takomillashtirish talabalarning jismoniy holatini yaxshilash, sog‘lom turmush tarzini shakllantirish va ularning umumiy rivojlanishini ta’minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada keltirilgan natijalar va muhokamalar sport mashg‘ulotlarini samarali tashkil qilish uchun muhim metod va prinsiplarni yoritadi. Individual yondoshuv, tadrijiy yuklama, interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanish hamda motivatsiya va rag‘batlantirish talabalarning sport mashg‘ulotlaridan maksimal foyda olishini ta’minlashga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko‘rsatdi:

1. Individual yondoshuv: Jismoniy tarbiya dasturlarining shaxsiy xususiyatlarga moslashtirilishi ularning samaradorligini oshiradi. Har bir insonning shaxsiy ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olish mashg‘ulotlar natijalarini sezilarli darajada yaxshilaydi.

2. Tadrijiy yuklama: Jismoniy yuklamalarning asta-sekin oshirilishi inson organizmining barqaror rivojlanishiga yordam beradi. Bu jarayon yuklamalarni to‘g‘ri boshqarishni va davomiy ravishda nazorat qilishni talab qiladi.

3. Har tomonlama rivojlanish: Barcha jismoniy sifatlarni (kuch, chidamlilik, chaqqonlik va h.k.) birdek rivojlantirish orqali insonning umumiy jismoniy holati yaxshilanadi.

4. Motivatsiya va qiziqish: Jismoniy tarbiya mashg‘ulotlariga bo‘lgan qiziqishni saqlab qolish uchun motivatsiya muhim ahamiyatga ega. Motivatsiya darajasi yuqori bo‘lgan insonlar mashg‘ulotlarga muntazam qatnashishadi va yuqori natijalarga erishishadi.

Jismoniy tarbiya nazariyasining samaradorligi ko‘p jihatdan qo‘llanilgan metodlar va ularni amalga oshirish shakliga bog‘liq. Individual yondoshuv va har tomonlama rivojlanish jismoniy mashg‘ulotlarning samaradorligini oshiradi. Mashg‘ulotlar jarayonida yuklamalarning tadrijiy oshirilishi inson organizmining jismoniy qobiliyatlarini barqaror rivojlantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, mashg‘ulotlar jarayonida motivatsiya va qiziqishni saqlab qolish jismoniy tarbiyaning asosiy prinsiplaridan biri hisoblanadi.

To‘kis sharoitlar, munosib rag‘bat yoshlarimizning nufuzli musobaqalardagi yutuqlariga zamin bo‘lmoqda. Yurtimizda yosh avlodning ana shunday fazilatlar ila kamol topib, o‘z kelajagini o‘zi yaratayotgani har bir kishida iftixor uyg‘otadi. Mamlakatimizda ommaviy, shu jumladan, yakka tartibdagi sport turlarini rivojlantirishga qaratilayotgan e’tibori zamirida ham millat salomatligini asrab-avaylash, sog‘lom turmush tarzining ustuvorligini ta’minlash, ayniqsa, yosh avlodni har tomonlama barkamol etib tarbiyalashdek ezgu maqsadlar mujassam. Denov tadbirkorlik va pedagogika insitutida ham bu borada barcha sharoitlar yaratilgan. Mazkur institut talabalarining erishayotgan ishlari bunga yaqqol misol. 2023-2024-o‘quv yilida ham mazkur oliy ta’lim muassasasi talabalari respublika va xalqaro sport musobaqalarida faol ishtirok etishib, samarali natijalarni ham qo‘lga kiritishdi. Mazkur natijalarga erishish yo‘lida ustozlarning samarali va mashaqqatli mehnatlarini ham e’tirof etish joiz. Shu o‘rinda jismoniy tarbiya nazariyasi va uning asosiy prinsiplari haqida ham ma’lumot berib o‘tsak.

Jismoniy tarbiya nazariyasining asosiy prinsiplari:

Insoniylik va individuallik: Har bir insonning shaxsiy xususiyatlarini, imkoniyatlarini va ehtiyojlarini hisobga olish; Mashg‘ulotlar dasturlarini shaxsiy xususiyatlarga moslashtirish.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Integral yondashuv: Jismoniy, aqliy va ma’naviy rivojlanishni ta’minlash; Sportchi shaxsining barcha jihatlarini rivojlantirish.

Jismoniy tarbiyaning muntazamligi va davomiyligi: Jismoniy mashqlarni muntazam va uzluksiz bajarish; Jismoniy tarbiya bo‘yicha mashg‘ulotlar va mashqlar davomiy bo‘lishi kerak.

Tadrijiylik va bosqichma-bosqichlik: Jismoniy yuklamalarni asta-sekin oshirish; Mashg‘ulotlar jarayonida bosqichma-bosqich yuqori ko‘rsatkichlarga erishish.

Har tomonlama rivojlanish: Barcha jismoniy sifatlarni (kuch, chidamlilik, chaqqonlik va h.k.) birdek rivojlantirish; Turli xil jismoniy mashqlarni qo‘llash; Sport mashg‘ulotlari nazariyasining asosiy prinsiplari.

Maxsuslashtirish: Belgilangan sport turida yuqori natijalarga erishish uchun maxsus tayyorgarlik; Sportchilarning maxsus jismoniy sifatlarini rivojlantirish.

Intensivlik va hajm: Mashg‘ulotlarning intensivligini va hajmini yaxshilash; Sportchilarning imkoniyatlariga mos ravishda yuklamalarni tanlash.

Kontrol va boshqaruv: Mashg‘ulotlarning natijalarini muntazam nazorat qilish; Mashg‘ulotlar jarayonini samarali boshqarish.

Fan va amaliyot uyg‘unligi: Zamonaviy ilmiy bilimlar va tajribalar asosida mashg‘ulotlarni tashkil qilish; Sport sohasidagi yangiliklardan foydalanish.

Raqobat va motivatsiya: Raqobat muhitida mashg‘ulotlarni o‘tkazish; Sportchilarni yuqori natijalarga erishishga motivatsiya qilish.

Darhaqiqat, jamiyatda ma’naviy muhitning barkarorligi avlodlar salomatligini ko‘zda tutuvchi tashabuslarga, jumladan, sportga bo‘lgan e’tibor bilan chambarchas bog‘liqligi o‘g‘il-qizlarning o‘y-qarashlari, orzu intilishlari, erishayotgan muvaffaqiyatlarida yaqqol ko‘zga tashlanadi. Madomiki, gap sport haqida borar ekan, epchillik va chaqqonlik, tafakkurni charhlovchi mashg‘ulotlar yoshlarning, ayniqsa, talabalarning kamolida muhim ahamiyat kasb etishini ta’kidlashadi. Umuman, sport nafaqat maydonda, balki jamiyat hayotida ham yutuqlar garovi hisoblanadi.

Darhaqiqat, sportning yoshlar tarbiyasida ham o‘rni katta. U yoshlarni intizomli, mas’uliyatli va sog‘lom tarzda voyaga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi. Sport orqali yoshlar o‘z qobiliyatlarini namoyon qiladilar va o‘zlariga bo‘lgan ishonchni oshiradi. Sport o‘qituvchilarini tayyorlash jamiyat uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy metodikalar va texnologiyalardan foydalanish orqali ularning pedagogik mahoratini oshirish va yoshlarni sog‘lom turmush tarziga yo‘naltirish mumkin. Ushbu tadqiqot natijalari sport o‘qituvchilarini tayyorlash sifatini oshirishda yangi imkoniyatlarni ko‘rsatadi. Shuni yodda tutish kerakki, maxsus tayyorgarlik mashqlari tanlangan sport turi bilan bir xil emas - aks holda ularni ishlatishdan foyda bo‘lmaydi. Ularni tanlash sportchiga zarur bo‘lgan maxsus jismoniy qobiliyatlar va harakatlar texnikasini rivojlantirishga yo‘naltirilgan va tabaqalashtirilgan ta’sir ko‘rsatadigan tarzda aniq amalga oshiriladi. Bu ishlar bilan esa albatta ustoz shug‘allanadi.

Qolaversa, jismoniy tarbiya nazariyasi jismoniy faoliyat va mashg‘ulotlarning inson organizmiga ijobiy ta’sirini ta’minlashga qaratilgan. Ushbu maqolada keltirilgan natijalar va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

muhokamalar jismoniy tarbiyani samarali tashkil qilish uchun muhim metod va prinsiplarni yoritadi. Individual yondoshuv, tadrijiy yuklama va har tomonlama rivojlanish jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Jismoniy tarbiyaning muntazamligi va motivatsiyasi insonning umumiy rivojlanishi va sog‘lig‘ini yaxshilashga xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari nazariyasi har bir shaxsning jismoniy va ruhiy rivojlanishini ta’minlashga qaratilgan. Bu nazariyaga amal qilish sportchilarga yuqori natijalarga erishishga va aholining sog‘lom turmush tarzini shakllantirishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Гончарова О.В. Ёш спортчиларнинг жисмоний қобилиятларини ривожлантириш. 2014-й. Тошкент.
2. Salomov R.S. Sport mashg‘ulot nazariy asoslari. Toshkent. 2016.
3. Usmonxodjayev T.S. Bolalar va o‘smirlar sporti mashg‘ulotlari nazariyasi va uslubiyatlari. 2015. Toshkent.
4. Вайнбаум Я. С. Гигиена физического воспитания и спорта. Москва 2019.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Islomov Ilyosjon Isroiljon o‘g‘li**, pedagogika fakulteti “Jismoniy tarbiya va sport” kafedrasi stajor-o‘qituvchisi, [**Исламов Илясжон Исраилжон оглы,** преподаватель-стажер кафедры “Физическая культура и спорт” педагогического факультета], [**Ilyosjon I. Islomov**, Trainee teacher of the Department of Physical Culture and Sports of the Pedagogical Faculty]; manzil: O‘zbekiston Denov 190507 Sharof Rashidov ko‘chasi 360-uy [адрес: ул. Шарофа Рашидова, 360, Денов 190507 Узбекистан], [address: Sharof Rashidov Street 360, Denov 190507 Uzbekistan]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

MAKTABGACHA TA’LIM GURUHLARIDA TO‘PLAM HAQIDA TUSHUNCHA BERISH METODIKASI

© N. Xolmirzayev[1]✉

[1]Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, Denov, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqola mtm guruhlarida to‘plam haqida tushuncha berish metodikasi haqida yozilgan. To‘plam ta’riflanmaydigan tushuncha bo‘lib, misollar asosida izohlanadi, masalan, Maktabgacha ta’lim tashkilotidagi bolalar to‘plami, qo‘ldagi barmoqlar to‘plami yoki gapdagi so‘zlar to‘plami kabi tushuntirishi haqida to‘liq yoritilgan.

MAQSAD: maktabgacha yoshdagi bolalarga ta’lim-tarbiya berishning asosiy vazifalari bolalarni jismoniy, aqliy va ma’naviy jihatdan rivojlantirishda ularning tug‘ma layoqati, qiziqishi, ehtiyoji va imkoniyatlarini hisobga olgan holda, milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida muntazam ta’lim olishga tayyorlashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: adabiyotlarni o‘rganish; tadqiqot va kuzatish; intervyular; mashg‘ulotlar ishtirokchilari bilan intervyular o‘tkazildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: pedagog (tarbiyachi) odobli, hulqi namunali bolalarni maqtaydi va ularning bu fazilatlari nimada ekanligini aniq tushuntirib beradi.Yosh bola gavdasini uzoq vaqt bir xil holatda saqlay olmaydi, bir xil ishni uzoq vaqt bajara olmaydi, shuning uchun tarbiyachi bolalarning qisqa muddatli damolishlariga imkon beradi. ,,Jim o‘tir”, - deb ularni tergayvermaydi va boshqalar. Kichik guruhda bolalar tarqatma material bilan ishlashning dastlabki ko‘nikmalarini egallaydilar. Didaktik material har bir bolaga alohida qutichada, alohida to‘plami bilan beriladi.

XULOSA: ta`limiy faoliyat boshlangunga qadar u bolalar qo‘lida bo‘lishi kerak, ana shunda bolalar diqqatini o‘rganilayotgan narsalarga jalb etish osonroq bo‘ladi. Bolalarning foydalanishlari qulay bo‘lishi uchun o‘yinchoqlar va boshqa buyumlar haddan tashqari kichkina hamda og‘ir bo‘lmasligi kerak. Kichkintoylar qo‘llanmalarni ehtiyotlik bilan ishlatishga, ishlatib bo‘lgandan keyin esa qutichaga terib, ko‘rsatilgan joyga olib borib qo‘yishga o‘rgatiladi.

Kalit so'zlar: guruh, to‘plam, tushuncha, metodika, ta’rif, misol, izoh, bola.

Iqtibos uchun: Xolmirzayev N. Maktabgacha ta’lim guruhlarida to‘plam haqida tushuncha berish metodikasi. // Inter education & global study. 2024. №5. B.132–139.

МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ О НАБОРЕ В ДОШКОЛЬНЫХ ГРУППАХ

© Н. Холмирзаев[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

[1]Институт предпринимательства и педагогики Денова, Денов, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье написана методика обеспечения понимания коллекции в группах МТМ. Набор – это неопределимое понятие, которое объясняется на основе примеров, таких как набор детей в дошкольном учреждении, набор пальцев на руке или набор слов в предложении.

ЦЕЛЬ: основными задачами воспитания дошкольников являются подготовка детей к систематическому обучению на основе национальных и общечеловеческих ценностей с учетом их врожденных способностей, интересов, потребностей и возможностей в физическом, умственном и духовном развитии.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследования литературы; исследования и наблюдения; интервью с участниками тренингов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ воспитатель (воспитатель) хвалит вежливых, примерных в поведении детей и четко объясняет, в чем заключаются эти их качества.Маленький ребенок не может долго держать туловище в одном и том же положении, долго выполнять одну и ту же работу, поэтому воспитатель допускает кратковременный отдых детей. ,, Сиди тихо", - не расследует их и т. д. В младшей группе дети приобретают первые навыки работы с раздаточным материалом. Дидактический материал дается каждому ребенку в отдельной коробке, с отдельным набором.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ до начала учебной деятельности она должна находиться в руках детей, именно тогда легче будет привлечь внимание детей к изучаемому предмету. Игрушки и другие предметы не должны быть слишком маленькими и тяжелыми, чтобы детям было удобно ими пользоваться. Малышей учат обращаться с направляющими осторожно, а после использования набирать их в коробку и отнести в указанное место.

Ключевые слова: группа, установка, понятие, методика, определение, пример, объяснение, ребенок.

Для цитирования: Холмирзаев Н. Методика формирования представления о наборе в дошкольных группах. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 132–139.

THE METHODOLOGY OF FORMING AN IDEA OF RECRUITMENT IN PRESCHOOL GROUPS

© Nomoz Xolmirzayev[1]✉
[1]Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, Denov, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

INTRODUCTION: This article is written about the methodology of providing an understanding of the collection in mtm groups. A set is a non-definable concept that is explained on the basis of examples, such as a set of children in a preschool, a set of fingers on a hand, or a set of words in a sentence.

AIM The main tasks of preschool education are to prepare children for systematic education based on national and universal values, taking into account their innate abilities, interests, needs and opportunities in physical, mental and spiritual development.

MATERIALS AND METHODS: literature research; research and observations; Interviews; Interviews with training participants.

DISCUSSION AND RESULTS: the educator (educator) praises polite, exemplary children and clearly explains what these qualities are.A small child cannot keep his torso in the same position for a long time, perform the same work for a long time, therefore, the educator allows short-term rest for children. “Sit quietly” does not investigate them, etc. In the younger group, children acquire the first skills of working with handouts. Didactic material is given to each child in a separate box, with a separate set.

CONCLUSION before the start of educational activities, it should be in the hands of children, then it will be easier to attract children's attention to the subject being studied. Toys and other objects should not be too small and heavy for children to use them comfortably. Kids are taught to handle the guides carefully, and after use, put them in a box and take them to the specified location.

Key words: group, set, concept, methodology, definition, example, explanation, child.

For citation: Nomoz Xolmirzayev. (2024) ‘The methodology of forming an idea of recruitment in preschool groups’, Inter education & global study, (5), pp. 132–139. (In Uzbek).

To‘plam biror narsaning yig‘indisini anglatuvchi so‘zlar o‘rnida qo‘llanadi, masalan, gala, guldasta, poda, ammo bu yig‘indida bitta element bo‘lishi yoki birorta ham element bo‘lmasligi mumkin. To‘plamni turli usullar bilan berish mumkin, masalan, 2 va 0 sonlari orasidagi butun sonlar to‘plami, bog‘cha hovlisidagi daraxtlar to‘plami, viloyatdagi maktabgacha ta’lim tashkilotlar to‘plami va hokazo, umuman to‘plamni berish elementlarni sanash yoki uni tashkil etuvchi narsalarning xususiyatlarini aytish bilan beriladi. Narsalarning sifat belgilarini ajrata bilish va ular uchun umumiy bo‘lgan bitta belgi asosida bir guruhga birlashtirish sifat kuzatishlaridan miqdor kuzatishlariga o‘tishning muhim sharti hisoblanadi. Bolalar bilan ishlash narsalarning umumiy belgilariga qarab tanlash va guruhlarga birlashtirish (,,barcha qizil rangli kubiklarni tanlab ol” va shu kabilar)ni topshirishdan boshlanadi.

Universal to‘plam. «Ko‘p» va «Bitta», «Ko‘p» va «kam» o‘rtasidagi o‘zaro munosabat bilan tanishtirish va butunni elementlarga ajratish. Maktabgacha yoshdagi bolalarga predmetlar to‘plami bilan bog‘liq tushunchalarni o‘rgatishda didaktik materiallarga asoslangan «mantiqiy bloklardan» foydalanish qulaydir. Bu bloklarning «mantiqiy» deb

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

atalishi shuning uchunki, har xilini modellashtirish, aniq tashkil qilingan holatlar yordamida mantiqiy masalalarni yechish, ya'ni 4-6 yoshdagi bolalarni erta mantiqiy amallar usulida ishlatish mumkin. Jamlama (universial to‘plam) 49 yog‘och yoki plastmassa bloklardan iborat. Har qaysi blok 4 xossadan iborat, ya'ni to‘rtta xossani bildiradi, bular tuzilishi, rangi, kattaligi va qalinligi.

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga ta'lim berish jarayonini takomillashtirishning asosiy vazifalaridan biri bo‘lajak pedagogning ilmiy va uslubiy ta'minlanganligi, uning kasbiy tayyorgarligini oshirishdan iborat.

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda miqdor va son, buyumlarning katta ligi va shakli, geometrik figuralar haqidagi tushunchalarni shakllantirish uchun bir xil harakat usullarini har xil vaziyatlarda va turli ko‘rgazmali materiallar bilan ko‘p martalab aytib ko‘rsatish ularni bolalar o‘zlashtirishlariga imkon beradi. Matematik bilimlar bolalarga, ular nimani bilib olganliklari va nimaning uddasidan chiqa olishlarini hisobga olgan holda, aniq tizim va ketma-ketlikda beriladi. Bolalarning matematik tushunchalarni muvaffaqiyatli o‘zlashtirishi, ularning idrokini, ya'ni sensor tuyg‘ularini o‘stirish bilan bevosita bog‘liqdir.

Umumlashtirish va abstraktlashtirish qobiliyati predmetlarning xususiyatlarini aniqlash va shu xususiyatlarga qarab mazkur predmetlarni birbiriga taqqoslash hamda guruhlarga ajratish asosida o‘sib boradi. Shuning uchun bola maktabga borguniga qadar unda matematik tasavvurlarni shakllantirish uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlarida barcha o‘quv-tarbiya ishlari bir-biri bilan uzviy bog‘liq ravishda ish olib boriladi. Fan-texnika nihoyatda jadal rivojlanayotgan bugungi davrda bolalarning turli sohalardagi tajribalarni sodda holda o‘rganishi va ulardan amaliyotda foydalana olishi uchun ularning maktabgacha yoshdan kerakli va zarur bilimlarni egallashlariga jiddiy e'tibor berishimiz lozim. Ayniqsa, matematik bilimlar bola hayotida, uning har tomonlama rivojlanishida katta ahamiyatga ega. Ilk matematik tushunchalarning qanchalik aniq va mustahkam bo‘lishi bolalar tafakkurining, ulardagi analiz va sintez, mantiqiy fikrlash, xulosa chiqarish jarayonlarining kuchli bo‘lishini ta'minlaydi.

To‘rtta shakl mavjud: doira, kvadrat, uchburchak, to‘g‘ri to‘rtburchak. Uch xil rang: qizil, ko‘k, sariq. Ikkita miqdor: katta va kichik. Ikkita qalinlik: qalin 14 va ingichka. Bu didaktik materialning «fazoviy varianti». Maktab yoshidagi bolalarni o‘qitishda «tekislik varianti»ning imkoniyatlari katta, buni biz qisqacha «figura»lar deb ataymiz. Jamlama (universial to‘plam) figuradan iborat bo‘lib, ular qalin qog‘oz varag‘iga tushirilgan. Tarbiyachi ko‘rsatmasiga asosan bolalar ularni qirqadilar. Figuralarning har biri uchta xossasi bilan to‘liq aniqlanadi: rangi bilan: qizil, ko‘k, sariq (q, k, s), kattaligi jihatidan: katta, kichik (k, k). qalinligi jihatidan figuralar bir xil. Shunday qilib, har qaysi figuraning nomi uchta harf nomidan iborat (shakli, rangi, kattaligi). Har xil o‘yinlarni o‘tkazish va masalalarni yechish uchun blok (yoki) figuralardan foydalanishdan oldin, blok (yoki figuralardan) universial to‘plamning har bir elementini bilish, ya'ni uning to‘liq nomini bilish lozim. To‘plam osti.

To‘plamni to‘ldiruvchi va ifodani inkor qilish. Quyida universal to‘plamdagi muayyan elementlarning namoyon bo‘lish xossalaridan ayrimlarini ko‘rib chiqamiz. Universial

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

to‘plamdan «qizil bo‘lish» xossasini to‘plam osti qizil bloklar va shakllarni ajratadi. «Aylanma bo‘lish» xossasi esa shu to‘plamdagi boshqa to‘plam osti – aylanali bloklar (shakllarni) ajratadi. «To‘plam osti» atamasi matematikada «to‘plam qismi» ma’nosini anglatadi. Bunda ikki xossa istisnodir: qachonki to‘plam qismlari (to‘plam osti) barcha to‘plamga mos, ya’ni to‘plamning hamma elementlari ko‘rilayotgan xossani namoyon etadi yoki bu qism birorta elementni mujassam etmaydi. Masalan, birorta blok «yashil bo‘lish» xossasini namoyon etmaydi. Oxirgi holatni bo‘sh to‘plam deyiladi. Bu holatlarni bloklar «shakllar» yordamida aniq moslashtirish mumkin.

O‘yinni ikki aylana bo‘yicha yozib chiqamiz. Tekislikda ikkita aylana kesishgan holda joylashtiriladi (deylik, qizil va qora). Kesishgan joyida ikkita aylanaga mansub umumiy qism hosil qilinadi. Bolalarga shunday vazifa beriladi: masalan, qizil aylana ichida qizil bloklar. Qora aylana ichida hamma yumaloq bloklar. Avvalda ayrim bolalar xatoliklarga yo‘l qo‘yishadi. Qizil aylana ichiga qizil bloklar bilan qizil aylanalarni ham joylashtirish oqibatida, yumaloqlari qora aylanadan tashqarida bo‘lib qoladi, hamma yumaloq bloklar qora aylana ichiga joylashtiriladi. Natijada ikki aylana uchun umumiy bo‘lgan qism bo‘sh qoladi. Ayrim bolalar hamma yumaloq bloklarni qora aylana ichidami, deb so‘rashadi. 15 Javobini eshitgandan so‘ng o‘z xatolarini topadi va qizil yumaloq bloklarni umumiy qism ichiga joylashtiradi, nima uchun ular umumiy qismda (qizil aylana ichida qizillar, qora aylana ichida yumaloq bo‘lgani uchun).

Mazkur amaliy vazifani bajarishgandan so‘ng, bolalar ikki aylana yordamida quyidagi to‘rt savolga javob topadilar: 1) ikki aylana ichida qora aylanadan tashqari, qizil aylana ichida; 3) qizil aylana tashqarisida, qora aylana ichida; 4) ikki aylana tashqarisida «qanday bloklar turibdi?» Shuni esdan chiqarmaslik kerakki, bloklarni shakli, rangiga qarab izohlash lozim. Odatda, birorta xossalar bilan aniqlangan predmetlar oldindan berilgan asosiy yoki universal to‘plamlardagi predmetlardan ajralib turadi (shu xususiyatga ega bo‘lgan predmetlarning to‘plami), masalan, Navoiy ko‘chasida yashovchi bolalarning to‘plamidan biz anig‘ini (konkret, bizga ma’lum) guruhini (to‘plamini) xossalarga qarab ajratdik. Bu holda bu guruhning hamma bolalarning to‘plami universal to‘plam sifatida rol o‘ynaydi. Agar universal to‘plam sifatida shu bog‘chaning hamma bolalarini olsak (faqatgina bitta guruhni emas), Navoiy ko‘chasida yashovchi bolalar to‘plami boshqalar bo‘lishi mumkin.

Hamma to‘plamlarga bog‘liq bo‘lgan masalalar (to‘plamlar ustidagi amallar, ular orasidagi munosabatlar, to‘plamlarning sinflarga bo‘linishi va boshqalar), odatda, oldindan berilgan yoki nazarda tutilgan to‘plamning ichida yechiladi. Miqdor haqidagi tasavvurlarni shakllantirish vazifalari. To‘plam, uning ayrim elementlarini ajratish, elementlarini to‘plamga birlashtirish yo‘li bilan bolalar to‘plamni uning elementlari birdan bir butun narsa deb idrok etishga o‘rganadilar. Kichkintoylarga to‘plamlarni taqqoslash va to‘plam tarkibiga kiruvchi elementlarni miqdoriga ko‘ra teng quvvatliligini aniqlash usullari o‘rgatiladi (,,echkilar qancha bo‘lsa, qo‘ylar ham shuncha", ,,ruchkalarga qaraganda qalamlar ko‘p”). Bolalar ustma-ust yoki yonma-yon qo‘yish usullari yordamida to‘plam elementlari o‘rtasida o‘zaro bir qiymatli moslik bor yoki yo‘qligini aniqlaydilar.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Ikki to‘plam uchun o‘zaro bir qiymatli moslik tushunchasi shundan iboratki, birinchi to‘plamning har bir elementiga ikkinchi to‘plamning faqat bitta elementi mos keladi yoki aksincha (taqsimchalar qancha bo‘lsa, piyolalar ham shuncha; qiz bolalar qancha bo‘lsa, o‘g‘il bolalar ham shuncha va hokazolar chekli to‘plamlardir). Natural son tushunchasi taqqoslanayotgan to‘plamlarning elementlari o‘rtasidagi bir qiymatli moslik o‘rnatish asosida tarkib toptiriladi. Kichkintoylarga narsalar bilan turli xil ishlarni bajartirib, ularni sanoqni o‘zlashtirishga o‘rgatiladi, ularda natural son haqida tushuncha paydo qilish uchun imkoniyatlar yaratiladi. Kichik guruhda narsalarni bo‘yiga, eniga, balandligiga, hajmiga qarab taqqoslash mashqlariga katta e’tibor beriladi. Bolalarda katta (hajm) va uning xususiyatlari to‘g‘risida dastlabki tasavvur hosil qilinadi, ular figuralar bilan tanishtiriladi, doira, kvadrat uchburchak shaklidagi narsalarning rangi va katta-kichikligidan qat’iy nazar, bir-biridan farq qilishga, ularning nomini aytish bu shakllarning modelini tanlay olishga o‘rgatiladi. Bolalar narsalarning o‘rnini (oldinda, orqada, chapda, o‘ngda) bilishga va shuningdek, vaqtni to‘g‘ri aniqlashga, tong, kun, kech, tun so‘zlarini to‘g‘ri, o‘rinli qo‘llashga o‘rgatiladi.

Bajariladigan ishlar 2-sentabrdan bolalarni (6-8 bola) guruhlarga bo‘lib va oktabr oyidan boshlab rejaga ko‘ra butun guruh bilan baravariga matematikadan ta’limiy faoliyatlarda olib boriladi. Ishni bolalarning nimalarni bilishlarini va nimalar qila olishlarini bilgan holda, ularga yangi bilimlar oz-ozdan, asta-sekin berish bilan tashkil qilinadi. Ish hajmini taqsimlashda bolalarning imkoniyatiga yetarlicha baho bermaslikka yoki ortiqcha baho berib yuborishga yo‘l qo‘ymaslik muhim ahamiyatga ega, chunki har ikkala hol ham muqarrar sur’atda kichkintoylarni mashg‘ulotlarda faoliyatsizlikka olib kelishi mumkin. Bilimlarni puxta o‘zlashtirishga mashqlarni bir necha marta takrorlash orqali erishiladi so‘ngra ko‘rgazma material almashtirilib, ish usullari o‘zgartirib turiladi. Kichkintoylar faoliyatining xarakterini o‘zgartirib turish ularning faolliklarini saqlashga va charchab qolishlarining oldini olishga imkon beradi: bolalar pedagog yoki tarbiyachini tinglaydilar, uning ishlarini kuzatadilar, o‘zlari ba’zi bir ishlarni bajaradilar, umumiy o‘yinda ishtirok etadilar. Bolalarga 2-3 tadan ortiq bo‘lmagan bir xil va 2 tadan 4 tagacha har xil vazifa beriladi. Bu vazifalarning har biri ko‘pi bilan 2-3 marta takrorlanadi. Bolalar yangi material bilan 10-12 daqiqa davomida tanishishlari mumkin, chunki yangi materialni o‘zlashtirish kichkintoylardan ancha diqqat-e’tibor va kuch talab qiladi; takrorlash mashqlari o‘tkaziladigan mashg‘ulotlarni 15 minutgacha davom ettirish mumkin.

Tarbiyachi mashg‘ulot vaqtida bolalarning fe’l-atvorini kuzatib boradi va ularda charchaganlik alomatlari (tez-tez boshqa narsalarga chalg‘ish, ilgari o‘zlari to‘g‘ri javob bergan savollarga noto‘g‘ri javob berish, hayajonga tushish kabi hollar) paydo bo‘lishi bilanoq mashg‘ulotni to‘xtatadi, o‘z navbatida kichkintoylarning kayfiyatini ko‘taradi. Kichik guruh bolalarini o‘qitish ko‘rsatmali amaliy tusda olib boriladi. Bola yangi bilimlarni tarbiyachining harakatini kuzatayotganida, uning tushuntirish va ko‘rsatmalarini tinglab turganida hamda didaktik material bilan o‘zi ishlagan vaqtida bevosita idrok etish asosida o‘zlashtiradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Ta’limiy faoliyatlar ko‘pincha o‘yin elementlari – to‘satdan o‘yinchoqlar, buyumlar paydo bo‘lishi, ,,mehmonlar" kelib qolishi va boshqalar bilan boshlanadi. Bunday vaziyat kichkintoylarni qiziqtiradi va faollashtiradi. Matematik xossalarni aniqlash o‘zining o‘xshash yoki qarama-qarshi xossalari (uzun-qisqa, yumaloq-yumaloq emas va shu kabilar) bilan bir-biridan farq qiluvchi narsalarni taqqoslash asosida amalga oshiriladi. Bilish mumkin bo‘lgan, xossasi yaqqol ko‘rinib turgan, bolalarga yaxshi tanish, ko‘pi bilan 1-2 belgisi bilan farq qiladigan predmetlardan foydalaniladi. Belgilarni aniq idrok etishga harakatlar (qo‘l harakatlari) yordam beradi, biror figura modeli atrofida barmoqni aylantirib yurgizib chiqish uning shaklini aniqroq bilib olishga yordam beradi, qo‘lni, masalan, sharf yoki tasma ustidan bo‘yiga yurgizib chiqish esa (uzunlikni taqqoslashda) predmetlarning huddi shu uzunlik belgisi bo‘yicha o‘zaro munosabatini bilishga yordam beradi.

Kichkintoylarni buyumlarning bir xil xossalarini ajratib ko‘rsatish va taqqoslashga asta-sekin o‘rgatib boriladi (Bu nima? Rangi qanaqa? Kattaligi qanday?) Taqqoslash, solishtirishning amaliy usullari, ya’ni ustma-ust yoki yonma-yon qo‘yish asosida bajariladi. Bolalarning didaktik materiallar bilan ishlashiga katta ahamiyat beriladi. Kichkintoylar endi ancha murakkab harakatlarni ma’lum izchillikda bajara oladilar (suratlar va namuna-kartochkalar ustiga predmetlarni qo‘ya oladilar). Agar bola 18 topshiriqni uddalay olmasa, unumli ishlay olmasa, u mashg‘ulotga bo‘lgan qiziqishini tezda yo‘qotadi, charchaydi va ishdan chalg‘iydi. Pedagog buni e’tiborga olib, bolalarga namuna tariqasida ishning har bir yangi usulini avval bajaradi. Yo‘l qo‘yilishi mumkin bo‘lgan xatolarning oldini olishga intilib, u ishning hamma elementlarini ko‘rsatib beradi va ishdagi harakatlarni boshidan oxirigacha birma-bir tushuntiradi.

Bu tushuntirishlar nihoyatda aniq, ravshan bo‘lishi va yosh bola idrok eta oladigan tezlikda bayon qilinishi kerak. Agar pedagog shoshib so‘zlasa, bolalar uning gapini tushunmay qoladilar va diqqatlari bo‘linadi. Pedagog kichkintoylar diqqatini har gal yangi detallarga jalb qilib, harakatning eng murakkab usullarini 2-3 marta namoyish qiladi. Ko‘rsatma materialni almashtirib turib, ayni bir harakat usulining o‘zini turli vaziyatlarda ko‘p marta ko‘rsatish va nomini atash bolalarning shu harakatni o‘zlashtirib olishlariga imkon beradi. Tarbiyachi ish davomida bolalarga ularning xatolarini ko‘rsatadi va bu xatolarning sababini aniqlaydi. Barcha xatolar didaktik material bilan bevosita ishlash jarayonida to‘g‘rilanadi. Tushuntirishlar charchoq hosil qiladigan, uzundan-uzoq bo‘lmasligi kerak.

Ayrim hollarda kichkintoylarning xatosi umuman hech qanday tushuntirishlarsiz tuzatiladi (o‘ng qo‘lingga ol, mana bunisiga! Mana bu kosani yuqoriga qo‘y, ko‘rdingmi, u piyoladan katta! va hokazo). Bolalar harakat usulini o‘zlashtirib olganlaridan so‘ng, uni ko‘rsatib o‘tirishning hojati qolmaydi. Endi kichkintoylarni vazifa bajarishga faqat og‘zaki ko‘rsatmalar bilan undash kifoya. Yanvar oyidan boshlab bolalarga yangi bilimlarni o‘zlashtirib olishlariga imkon beruvchi aralash mashqlar berish hamda ilgari o‘zlashtirganlarini mashq qildirish mumkin (qaranglar-chi, qaysi archa pastroq, ana shu archaning tagiga bitta qo‘ziqorin qo‘ying. Qaysi archa baland? Uning tagiga ko‘p qo‘ziqorin qo‘ying!). Kichik yoshdagi bolalar his-tuyg‘u (emotsiya) orqali idrok etilgan materialni ancha yaxshi o‘zlashtiradilar. Ularning xotirasi ataylab eslab qolish xususiyati bilan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

xarakterlanmaydi. Shuning uchun ta'limiy faoliyatlarda o'yin usullari va didaktik o'yinlar keng qo'llanadi. O'yinlarni shunday tashkil etish kerakki, iloji 19 boricha hamma bolalar navbat kutib qolmay o'yinda bir vaqtda baravar ishtirok etsinlar. Tezkor harakatlar orqali yurish va yugurish bilan bog'liq bo'lgan o'yinlar o'tkaziladi. Pedagog o'yin usullaridan foydalanganda bu usullar bolalar diqqatini eng muhim ish (eng oddiy, lekin matematikaga doir bo'lgan ish) dan chetga tortishiga yo'l qo'ymasligi kerak. Fazoviy va miqdoriy munosabatlar faqat so'zlar yordamida ifodalangan bo'lishi mumkin.

Birinchi mashg'ulotlardanoq kichik guruh bolalarida o'quv faoliyati ko'nikmalari shakllantiriladi. Kichkintoylar o'z o'rinlarini egallashga, tinch o'tirishga va tarbiyachining taklifi bilangina o'rinlaridan turishga o'rgatiladi. Bola pedagog (tarbiyachi)ning ko'rsatma va tushuntirishlarini tinglashga, ko'rsatayotgan narsasini idrok etishga va uning aytganlarini bajarishga, savollarga javob berishga o'rganishi kerak. Kichkintoylarda birgalikda shug'ullanish, bir-birlariga halaqit bermaslik, ishni bir vaqtda boshlash va tugatish, zarur bo'lib qolganida o'z navbatlarini sabr bilan kutish ko'nikmalari tarbiyalanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Hasanboyeva.O.U. va boshqalar. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. –T.: Ilm ziyo, 2006.
2. Бикбаева Н.У., Ибрагимова З.И., Қосимова Х.И. Мактабгача тарбия ёшидаги болаларда элементар математик тасаввурларни шакллантириш. – Т.: Ўқитувчи, 1995 й.
3. Jumayev M. Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tasavvurlarni shakllantirish metodikasi va nazariyasi. – T., 2007.
4. Михайлова А., Носова Э. Д., Столяр А. А., Полякова М. Н., Вербенец А. М.Теории и технологии математического развития детей дошкольного возраста. – Издателство «Детсво-пресс». Санкт-петербург, 2008.
5. Asqarova D.Q. Matematik tasavvurlarni shakllantirish nazariyasi va metodikasi. NAMANGAN-2020.
6. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi. Tuzuvchilar: Grosheva I.V., Evstafeva L.G., Mahmudova D.T., va boshqalar. Toshkent, 2018 yil.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Nomoz Xolmirzayev**, o'qituvchi, [**Номоз Холмирзаев,** преподаватель], [**Nomoz Xolmirzayev**, teacher]; manzil: O'zbekiston Denov 190507 Sharof Rashidov ko'chasi 360-uy [адрес: ул. Шарофа Рашидова, 360, Денов 190507 Узбекистан], [address: Sharof Rashidov Street 360, Denov 190507 Uzbekistan]

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

PRINCIPLES OF MATERIAL SELECTION FOR THE TEACHING OF MOLECULAR PHYSICS

© Aziza X. Xamidova[1]✉
[1]Termez State University, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article reflects the relevance of teaching molecular physics using interactive methods and the principles of selection of educational materials on the example of secondary schools. The article also shows the didactic properties and components of the principles of material selection.

AIM: The role of solving issues in the formation of students ' theoretical knowledge of physics, understanding the essence of physical phenomena, processes, laws and laws in our country through deep reflection, increasing the activity and physical interests of the burnout, and performing computational work is of particular importance.

MATERIALS AND METHODS: literature research; research and observations; Interviews; Interviews with training participants.

DISCUSSION AND RESULTS: today, the theory and practice of teaching schoolchildren to solve issues using interactive techniques has different manifestations. L.A. Larinkova in her work for selecting proper teaching materials brings three main types of principles, such as, traditional, independent and algorithmic. [4]

CONCLUSION: thus, the third principles involves the student's activity (under the guidance of a teacher) in solving certain issues, analyzing and isolating the general solution method, and then converting it into an algorithmic instruction, his independent work.

Key words: teaching, molecular physics, interactive methods, principles, educational materials, material selection.

For citation: Aziza X. Xamidova. (2024) 'Principles of material selection for the teaching of molecular physics', Inter education & global study, (5), pp. 140–145. (In English).

MOLEKULYAR FIZIKANI O'QITISHGA DOIR MATERIALLAR TANLASH PRINSIPLARI

© A.X. Xamidova[1]✉
[1]Termiz davlat universiteti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

KIRISH: ushbu maqolada umumta'lim maktablari misolida molekulyar fizikani interfaol metodlardan foydalanib o'qitish dolzarbligi va o'quv materiallarni tanlash prinsiplari aks ettirilgan. Maqolada, shuningdek, materiallarni tanlash prinsiplarining didaktik xususiyatlari va tarkibiy qismlari ko'rsatilgan

MAQSAD: talabalarning fizika bo'yicha nazariy bilimlarini shakllantirishda, mamlakatimizda jismoniy hodisalar, jarayonlar, qonuniyatlar va qonuniyatlarning mohiyatini chuqur aks ettirish, o'quvchilarning faolligi va jismoniy manfaatlarini oshirish, shuningdek hisoblash ishlarini bajarish orqali tushunishda muammolarni hal qilishning roli alohida ahamiyatga ega.

MATERIALLAR VA METODLAR: : adabiyotlarni o'rganish; tadqiqot va kuzatish; intervyular; mashg'ulotlar ishtirokchilari bilan intervyular o'tkazildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bugungi kunda maktab o'quvchilariga interfaol usullardan foydalangan holda muammolarni hal qilishni o'rgatish nazariyasi va amaliyoti turli xil ko'rinishlarga ega. L. A. Lorinkova tegishli o'quv materiallarini tanlash bo'yicha ishida an'anaviy, mustaqil va algoritmik kabi uchta asosiy printsiplardan foydalanadi. [4]

XULOSA: shunday qilib, uchinchi tamoyil talabaning (o'qituvchi rahbarligida) muayyan muammolarni hal qilish, echimning umumiy usulini tahlil qilish va ajratish, so'ngra uni algoritmik ko'rsatmalarga, uning mustaqil ishiga aylantirishni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: O'qitish, molekulyar fizika, interfaol usullar, tamoyillar , o'quv materiallari, materiallarni tanlash.

Iqtibos uchun: Xamidova A.X. Molekulyar fizikani o'qitishga doir materiallar tanlash prinsiplari. // inter education & global study. 2024. №5. B. 140–145

ПРИНЦИПЫ ОТБОРА МАТЕРИАЛОВ ДЛЯ ПРЕПОДАВАНИЯ МОЛЕКУЛЯРНОЙ ФИЗИКИ

© А.Х. Хамидова[1]✉
[1]Термезский государственный университет, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: В данной статье отражена актуальность преподавания молекулярной физики с использованием интерактивных методов на примере общеобразовательных школ и принципы подбора учебного материала. В статье также указаны дидактические особенности и составляющие принципов отбора материалов

ЦЕЛЬ: особое значение имеет роль решения задач в формировании у студентов теоретических знаний по физике, понимании сути физических явлений, процессов, закономерностей и правопорядков в нашей стране путем глубокой рефлексии, повышения активности и физических интересов обучающихся, а также выполнения вычислительной работы.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследования литературы; исследования и наблюдения; интервью с участниками тренингов.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: сегодня теория и практика обучения школьников решению задач с использованием интерактивных методов имеет разные проявления. Л.А. Лоринкова в своей работе по подбору надлежащих учебных материалов использует три основных типа принципов, таких как традиционный, независимый и алгоритмический. [4]

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Таким образом, принцип предполагает деятельность студента (под руководством преподавателя) по решению определенных задач, анализу и выделению общего метода решения, а затем преобразованию его в алгоритмическую инструкцию, его самостоятельную работу.

Ключевые слова: Преподавание, молекулярная физика, интерактивные методы, принципы, учебные материалы, отбор материалов.

Для цитирования: Хамидова А.Х. Принципы отбора материалов для преподавания молекулярной физики. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 140–145.

Consequently, such priorities as “Improving the quality of teaching physics in general secondary educational institutions, improving textbooks and teaching aids”, “extensive introduction of modern teaching methods, including information and communication technologies, into the educational process” were established. [1] Nowadays, the relevance of these problems is further increased, and the modern requirements for the content of education by parents and students in the field of Education necessitate the need to supplement education with new content in innovative ways.

Therefore, in the following years, a huge amount of work was planned in order to restore our morale, further raise it, improve the national education system, strengthen its ground, and rise to the level of World templates on the basis of adaptation with the requirements of the Times. To do this, it is necessary first of all to give the teacher himself modern knowledge, to improve their education, skills, to arm himself with modern methods of Education. In addition to learning the basics of a solid science, the teacher needs ways to convey them to students, armed with modern pedagogical technology.

G'.F.Raimov in his dissertation, worked on the methodology for solving non-standard issues in the “mechanics” section of physics in secondary schools, the psychological components of various situations in solving these non-standard issues, ways and opportunities for interest in solving non-standard issues, features of the student's ability to solve non-standard issues of various types in the “mechanics” section of physics, classification of, several different methods of solving non-standard issues of different types of kinematics are indicated, as well as non-standard issues of different types of mechanics. The types of non-standard issues and their solving features are illustrated. [2]

Djo‘rayev M in his manual claims that didactic properties and components of the principles of material selection is very important in teaching molecular physics. In this way, the scientist emphasizes the foundation of principles below in the teaching of molecular physics.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

1. The principle of learning. According to the principle of science of teaching physics, the study material under study shows that physics is suitable for thinking at the level of modern achievements of Science and forms the basis of the teaching aspect.

2. The educational principle of teaching. Teaching and upbringing, the system of continuing education are two inextricably linked parts of the educational process, which, even if they are conditionally separated, are actually different aspects of the single process that takes place in a parallel way. In the process of teaching physics, students are not only self-centered on the basis of physics, but also a dialectical-materialistic point of view of natural phenomena is formed in them. The most important thing is to implement this principle, to ensure that students' knowledge of the correct Organization of educational activities. it serves to ensure that they acquire skills and skills at an adequate level.

3. The principle of systematicity of growth. According to this principle, some sections and topics of the physics course show a logical connection, between which there is continuity or consistency. For example, the connection and consistency between General Physics and theoretical physics, physics and mathematics, physics and special courses. [5]

4. The principle of unity of theory and practice. According to this principle, it allows students to get acquainted not only with a clear and deep appropriation of the theory of phenomena and laws that they observe in practical and laboratory classes, but also with their application in technology and production, and understand that this is a practical necessity.

5. The principle of awareness. The principle of mindfulness of teaching physics ensures and plans that knowledge in students only at the result of active and independent work, deeply assimilates the physical essence of the phenomenon, process and law observed. In other words, only on the basis of the correct Organization of educational and cognitive activities in students, the acquisition of deep knowledge leads to the formation of skills and abilities.

6. The principle of consistency of teaching. This principle is one of the fundamental principles of philosophy, manifested in the form of the principle of fitness in physics. Its methodological basis is the law of negation, the basis of dialectics. According to consistency in physics, any new theory must have embodied the basic results of the old theory before it. In private, it is always necessary that they come from a new theory. In particular, when the condition n«c is satisfied from the results of relativity, the results of classical mechanics must come from. From a didactic point of view, the principle of consistency indicates the correct distribution of educational material according to the different stages of its teaching and the connections between them, as well as their gradual development. It should be noted that the consistency in teaching differs from the consistency in solving the issue by the presence of feedback.

7. The principle of transmissibility. This principle serves to fully master the educational material. According to him, when phenomena, processes and laws in teaching physics are demonstrated at the level possible, it is easy for them to be mastered by

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

students. Therefore, it can be said that the basis of this principle is the folk proverb "the good one has seen once more than ten times heard".

8. The principle of impartiality of knowledge. In order for students to have access to a certain amount of knowledge and use them later in their studies and practical activities, it is necessary that they remember it sufficiently. The process of teaching physics also requires the preservation of some scientific software knowledge in memory, most importantly, without clarification and consolidation.

A famous German physicist M. Plank, one of the founders of quantum theory, acknowledges that "giving knowledge is thoughts that remain in human memory after all the Read sources have been forgotten". [3]

9. The principle of professional orientation of educational science. Schools train specialist personnel of various disciplines, many of whom study physics. It follows that it is advisable to strengthen the professional direction of teaching physics. The basis for this is the principle of operation of machines and mechanisms used in technology and production, based on physical phenomena and laws. Because these are considered practical applications of physics. Therefore. given the interconnection of physics with technical sciences, it can be said that teaching is professional orientation. Of course, other didactic principles should also be taken into account when teaching physics. But we will not dwell on them. Despite the fact that the didactic principles mentioned above are axiomatic and trivial in nature, they are of great importance in the theory and methodology of teaching physics. They form the didactic basis for teaching physics in schools. Therefore, not only didactic principles and their essence are used by school teachers, but also students must be armed with sufficient physical knowledge.

The first principlpes is traditional. It consists of the following elements: 1. To explain the approach to solving this type of issue by the teacher; to give a solution to one or two specific issues; 2. Collective solution of the issue, in which the chosen method is discussed with the whole class. One student solves the issue on the board, and the others copy the solution; 3. Solving an independent issue in connection with homework. 4. Independent solution of issues related to the performance of control work.

The second principle is independent. This method involves two new elements: solving semi-independent and independent issues. This process is carried out according to the following scheme: a). The teacher explains a general approach to solving an issue using the example of solving one or two separate issues; b). Small issues are solved collectively using a common approach; c). Semi-independent solution of issues: collective analysis of the conditions and solution of the issue, as well as independent work on the implementation of the plan; d). Solving an independent issue, including independent analysis of the condition, developing a solution plan, implementing it, analyzing the answer, checking the correctness of the solution; e). Independent work on solving issues in connection with the task to the House; f). Independent work on solving issues related to the performance of control work.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

The third principle is algorithmic. An algorithm refers to a specific plan of execution in a certain elementary, action, sequence, according to the initial data of any problem. Therefore, the process of solving issues goes in a certain sequence: a) Collective solution of given issues. b). Finding a general way to solve the given problems c) Creating an algorithm for solving the problems given by students (under the guidance of a teacher). d). In the process of collective solution of issues, the structure of the algorithm and mastering the individual actions that make up the solution. e) Solving an independent issue, including independent analysis of the condition, choosing a way to write it briefly, applying the found solution algorithm to a specific situation, analyzing and checking the resulting solution. f) Independent work on solving issues in connection with homework. g) Independent work on solving issues related to the performance of control work.

In the productive organization of students' educational activities, in the implementation of the above principles it is recommended to take advantage of such special projects as the: a) personal creativity of students; b) ensuring the development of the ability to effectively organize personal work in them, as well as their joint efforts; c) perception of responsibility to participate in the teaching process.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-martdagi “Fizika sohasidagi ta’lim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5032-son Qarori. – (Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 19.03.2021-y.
2. Raimov G‘.F. “Maktabda fizikaning “Mexanika” bo‘limiga doir nostandart masalalarni tanlash prinsiplari va yechish metodikasini takomillashtirish” mavzusidagi pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dicsertasiyasi avtoreferati, Termiz-2022
3. Djo‘rayev, Maxamatrasul. Fizika o'qitish metodikasi: o'quv qo‘llanma / M. Djo'rayev. - Toshkent: Abu Matbuot-Konsalt, 2015. - 280 b
4. Burukov.T Umumiy o‘rta ta’lim maktab o‘quvchilarida fizikadan masalalar yechish asosida fanga oid kompetensiyalarni shakllantirish, mavzusidagi pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dicsertasiyasi avtoreferati, Termiz -2023
5. Усова А.В. Теория и методика обучения физике.-Санкт-Петербург: Медуза, 2002, с 56

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xamidova Aziza Xayrullayevna**, doktorant, [**Хамидова Азиза Хайруллаевна,** докторант], [**Aziza X. Xamidova**, doctoral student]; manzil: O‘zbekiston, 117036, Surxandaryo, Termiz, Baxt ko’chasi 14/5 uy [адрес: Узбекистан, 117036, Сурхандарьинская, Термез, ул. Бахт 14/5], [address: Uzbekistan, 117036, Surkhandarya, Termez, Baxt Street 14/5 House]; E-mail: aziza1620@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

AXBOROT MUHITI SHAROITIDA TALABALARDA MA'NAVIY YETUKLIKNI SHAKLLANTIRISHDA MEDIAKOMPETENTLIKNING O'RNI

© N.N. Donayeva[1]✉

[1]Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, Denov, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada axborot muhiti sharoitida talabalarda ma'naviy yetuklikni shakllantirish xususida bayon etilgan. Shaxsning ma'naviy yetukligi, talabalarning ma'naviy kamolot darajasini rivojlantirishga qo'yilgan talablar, universitet talabalarining mediakompetentligi rivojlanish ko'rsatkichlari, mediapsixologiya va uning asosiy vazifalari haqida ma'lumot berilgan. Talabalarning axborotdan to'g'ri foydalana olish kompetensiyasini shakllantirishda ma'naviy yetuklik ko'nikmalarini tarkib toptirishda ma'lum tavsiyalar berib o'tilgan.

MAQSAD: dunyoda talaba-yoshlarga oid amalga oshirilayotgan ilmiy izlanishlarda ma'naviy yetuklikni shakllantirish uchun ma'naviy-axloqiy tarbiyalashga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois talabalarda ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini rivojlantirishning strategik maqsadlarini belgilash va ularga erishish bo'yicha tizimli ishlarni amalga oshirish, qadriyatlar asosida barkamol shaxs ma'naviyati va dunyoqarashini shakllantish, axborot-kommunikatsiyalari vositasida talabalarda ma'naviy yetuklikni rivojlanganligini tashxis etishning interaktiv tizimini ishlab chiqish dolzarb vazifaga aylandi.

MATERIALLAR VA METODLAR: talabalar ong-u tafakkuridagi ma'naviy bo'shliq o'rnini ma'naviy yetuklik kompetensiyasi orqali to'ldira olishlikni tashkil etish, mazkur sohaga doir ilmiy va uslubiy tadqiqotlar samaradorligini oshirishga qaratilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ta'kidlab o'tish joizki, talabalarning axborot muhiti sharoitida ma'naviy yetukligini shakllantirish xususan, ma'anviy yetuklikka oid bilimlarni yaxshiroq qo'llash muammosini alohida tadqiq qilish, bu sohadagi yutuq va kamchiliklarni, istiqbolli yo'nalishlarni aniqlash va ularni tadqiq qilish dolzarb muammo hisoblanadi.

XULOSA: Yuqoridagilardan kelib chiqib, talabalarda axborot muhiti sharotida ma'naviy yetukligini shakllantirish va rivojlantirish mazmuni takomillashtirish, mediakompetentligini rivojlantirish metodikasini ishlab chiqish zaruriyati aniqlandi.

Kalit so'zlar: ma'naviy kompetentlik, ma'naviyat, axborot muhiti, kasbiy ma'naviyat, mediakompetentlik, axborot madaniyati, "axborotdan toliqish sindromi"i, mediata'lim, mediapsixologiya.

Iqtibos uchun: Donayeva N.N. Axborot muhiti sharoitida talabalarda ma'naviy yetuklikni shakllantirishda mediakompetentlikning o'rni. // Inter education & global study. 2024. №5. B.146–153.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

РОЛЬ МЕДИАКОМПЕТЕНЦИИ В ФОРМИРОВАНИИ ДУХОВНОЙ ЗРЕЛОСТИ СТУДЕНТОВ В ИНФОРМАЦИОННОЙ СРЕДЕ

© Н.Н. Донаева[1]✉
[1]Институт предпринимательства и педагогики Денова, Денов, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье описывается формирование нравственной зрелости студентов в информационной среде. Приведены духовная зрелость личности, требования к развитию духовной зрелости студентов, показатели развития медиакомпетентности студентов вузов, медиапсихология и ее основные задачи. Даны определенные рекомендации по формированию навыков духовной зрелости при формировании компетенции студентов правильно использовать информацию.

ЦЕЛЬ: научные исследования, направленные на духовно-нравственное воспитание, приобретают все большее значение для формирования духовной зрелости в проводимых в мире научных исследованиях, касающихся студенческой молодежи. Поэтому актуальной задачей стало проведение системной работы по постановке и достижению стратегических целей развития духовно-нравственного мировоззрения учащихся, формированию на основе ценностей духовности и мировоззрения гармонично развитой личности, разработке интерактивной системы диагностики развития духовной зрелости учащихся средствами информационно-коммуникационных средств.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: организация возможности восполнения духовного пробела в сознании студентов посредством компетенции духовной зрелости, направленной на повышение эффективности научных и методических исследований в данной области.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: следует отметить, что формирование духовной зрелости учащихся в условиях информационной среды является актуальной проблемой, в частности, отдельным исследованием проблемы лучшего применения знаний о духовной зрелости, выявления достижений и недостатков, перспективных направлений в данной области и их исследования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: исходя из вышесказанного, выявлена необходимость совершенствования содержания формирования и развития духовной зрелости учащихся в условиях информационной среды, разработки методики развития медиакомпетентности.

Ключевые слова: духовная компетентность, духовность, информационная среда, профессиональная духовность, медиакомпетентность, информационная культура, «синдром информационного истощения», медиаобразование, медиапсихология.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Для цитирования: Донаева Н.Н. Роль медиакомпетенции в формировании духовной зрелости студентов в информационной среде. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 146–153.

THE ROLE OF MEDIA COMPETENCE IN FORMING SPIRITUAL MATURITY IN STUDENTS IN THE INFORMATION ENVIRONMENT

© Nozimaxon N. Donayeva[1]✉
[1]Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, Denov, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article describes the formation of students' moral maturity in the information environment. The spiritual maturity of the person, the requirements for the development of the spiritual maturity of students, the development indicators of media competence of university students, media psychology and its main tasks are given. Certain recommendations have been given for the formation of the skills of spiritual maturity in the formation of the competence of students to use information correctly.

AIM: scientific research aimed at spiritual and moral education is becoming increasingly important for the formation of spiritual maturity in scientific research conducted in the world concerning student youth. Therefore, an urgent task has become to carry out systematic work on setting and achieving strategic goals for the development of the spiritual and moral worldview of students, the formation of a harmoniously developed personality based on the values of spirituality and worldview, the development of an interactive diagnostic system for the development of spiritual maturity of students by means of information and communication means.

MATERIALS AND METHODS: organization of the possibility of filling the spiritual gap in the minds of students through the competence of spiritual maturity aimed at improving the effectiveness of scientific and methodological research in this field.

DISCUSSION AND RESULTS: it should be noted that the formation of students' spiritual maturity in an information environment is an urgent problem, in particular, a separate study of the problem of better applying knowledge about spiritual maturity, identifying achievements and shortcomings, promising areas in this field and their research.

CONCLUSION: based on the above, the need to improve the content of the formation and development of spiritual maturity of students in an information environment, the development of methods for the development of media competence has been identified.

Key words: spiritual competence, spirituality, information environment, professional spirituality, media competence, information culture, "information exhaustion syndrome", media education, media psychology.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

For citation: Nozimaxon N. Donayeva. (2024) 'The role of media competence in forming spiritual maturity in students in the information environment', Inter education & global study, (5), pp. 146–153. (In Uzbek).

Buyuk Britaniya, Yaponiya, AQSH, Fransiya kabi bir necha mamlakatlarda ma'nan yetuk, barkamol shaxsga xos fazilatlar majmuining ishlab chiqilganligini alohida e'tirof etish lozim. Respublikamizda amalga oshirilayotgan islohotlarda ma'naviy-ma'rifiy jarayonlarning yaxlit tizimini yaratish, yoshlarni mediamakonda turli xil axborot xurujlaridan himoya qilishning tashkiliy-tadqiqiy jihatlarini takomillashtirish, ommaviy axborot vositalaridan foydalanishni samarali yo'lga qo'yish, talabalarning ma'naviy-axloqiy kompetensiya (fazilat)larini, axborotlar bilan ishlash madaniyatini tizimli tarkib toptirishga alohida ahamiyat qaratilmoqda.

Respublikamiz olimlaridan M.Kaxxarova[1], G.Maxmutova[2], N.Norqulova[3], Z.Salieva[4], Sh.Taylakova[5], U.Utanov[6], M.Quronovlarning[7] tadqiqotlarida talabalarning ma'naviy salohiyatini yuksaltirish, talaba-yoshlarda ma'rifatparvarlik fazilatini rivojlantirish, pedagogik fanlarni o'qitish jarayonida talabalarda pedagogik madaniyatni shakllantirish, jamiyatda ma'naviy-axloqiy muhit barqarorligini ta'minlash, milliy ma'naviy meros asosida oliy ta'lim muassasalarida tahsil oluvchi talabalarda odob-axloq fazilatlarini tarbiyalash, talabalarni ma'naviy yetukligini shakllantirishning ijtimoiy pedagogik xususiyatlari, ma'naviy madaniyatni rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish, talabalarning ma'naviy yetuk shaxs qiyofasini shakllantirish, talabalarni madaniy, shaxsiy va kasbiy ijtimoiylashtirish masalalari yoritib berilgan.

Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) mamlakatlari olimlaridan L.Suprunova[8], S.Troyanskaya[9], Ye.Shiyanov[10], G.Shevelyova[11] lar oliy ta'lim bitiruvchilari kompetensiyalari tarkibini aniqlash, pedagogik madaniyat tizimida talabalarni ma'naviy-axloqiy shakllantirish, ta'lim jarayonida shaxsning ma'naviy-axloqiy shakllanishining pedagogik omillari masalalaro o'rganilgan.

Xorijlik olimlardan K.Anderson[12], M.Entoni[13], N.Olt[14], V.Lesniak[15], P.Govard[16] kabilar ma'naviy shakllanish istiqbollari, butun hayot davomida uzluksiz ma'naviy rivojlanish tizimi, ma'naviy shakllanishning psixologik va integrativ modeli tadqiq etilgan.

Ta'lim tizimida ham boshqa sohalardagi kabi axborot xizmati tizimini rivojlantirishning ahamiyatini, uning o'quv-tarbiya jarayoni samaradorligini oshirishga bevosita taalluqli ekanligi bilan izohlash o'rinli. Ta'lim tizimining qaysi turi va qaysi jabhasi bo'lmasin axborot xizmati va ta'minoti talab darajasida bo'lmasa, u albatta o'quv-tarbiya jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatib, ta'lim sifatining pasayib ketishiga olib keladi. Bu o'z navbatida axborot ta'minoti optimallashganligining ham buzilishiga sabab bo'ladi. Natijada u ta'lim tizimidagi o'quv-tarbiya, madaniy-ma'rifiy, ijodkorlik masalalarini yechish, yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash bilan bog'liq barcha tashkiliy-pedagogik, psixologik, iqtisodiy yo'nalishlardagi faoliyatlarining izdan chiqishiga olib keladi. Shu ma'noda, ta'lim

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

tizimida axborot tizimi va ta’minotining optimal variantini ilmiy-nazariy asoslash bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri bo‘lib hisoblanadi.

Talabalarning ma’naviy kamolot darajasini rivojlantirishga qo‘yilgan talablar belgilab o’tilgan: BKMda barkamollikka intilish tuyg‘ularini shakllantirish; BKMda ma’naviy yetuklik sari intilish tuyg‘ularini tarbiyalash; BKMni tayyorlashda ta’lim dasturidagi fanlar bo‘yicha va ularga tegishli ma’lumotlarni vaqtli matbuoatdan muntazam ravishda foydalanish orqali amalga oshirishga erishish; BKMning yangi badiiy va kasbiy adabiyotlar bilan muntazam ravishda tanishib borishida axborot-resurs markazlaridan samarali foydalanishga erishish; kasbiy ma’naviyat, ma’naviy-axloqiy jihatlar bilan tarbiyalangan bo‘lajak kichik mutaxassislarni tayyorlashni amalga oshirish; ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha ommaviy-tarbiyaviy tadbirlarni uyushtirishning mukammal rejasini ishlab chiqish va ularni olib borishning innovatsion uslublarini yaratish bilan qiziqish; yuksak ma’naviyatli shaxsiy fazilatlarga ega bo‘lish.

Tadqiqotimiz davomida talabalarda ma’naviy yetuklikni shakllantirishda mediakompetentlikning o’zizga xos ahamiyati haqida ham to’xtalib o’tmoqchimiz. Media – lotinchada vosita, o‘rtada turuvchi, degan ma’nolarni beradi. U *ma’naviy* (axborot, bilim) *ehtiyojlarini* qondirish vositasi. Pichoq, olov, suv kabi xolis vosita. Vrachning qo‘lidagi pichoq bemorni sog‘ qiladi. Jinoyatchining qo‘lidagi pichoq esa sog‘ni bemor qiladi. Olovning yo‘g‘i odamni muzlatsa, ko‘pi kuydiradi. Ko‘p suv g‘arq qilsa, suvsizlik qaqratadi. Media ham shunday. Agar me’yorda, kompetentli foydalanilsa, media donolar uchun – bilimlar manbai. Nodonlar uchun – balolar manbai[17,18]. Demak, gap mediada emas, undan foydalanuvchilarda, aniqrog‘i – har bir yigit-qizning mediama’naviyatiga bog‘liq bo‘lib chiqayapti.

Shablin M.S. tomonidan animatsion kompozitsiya vositasida pedagogik oliy ta’lim muassasalari talabalari mediakompetentligini shakllantirishning pedagogik texnologiyasi ishlab chiqilgan, asoslab berilgan va tajriba-sinovdan o‘tkazilgan. Bu texnologiyada animatsion kompozitsiya yaratish, pedagogik oliy ta’lim muassasalari talabalarining ijodiy salohiyatini rivojlantiradigan tasviriy va texnik faoliyatning rang-barang turlarini kiritish, topshiriq va mashqlarning maxsus tizimidan foydalanishdan iborat umumiy maqsad va natija bilan birlashgan san’at turlarining o‘zaro hamkorligiga yetakchi o‘rin ajratilgan[19].

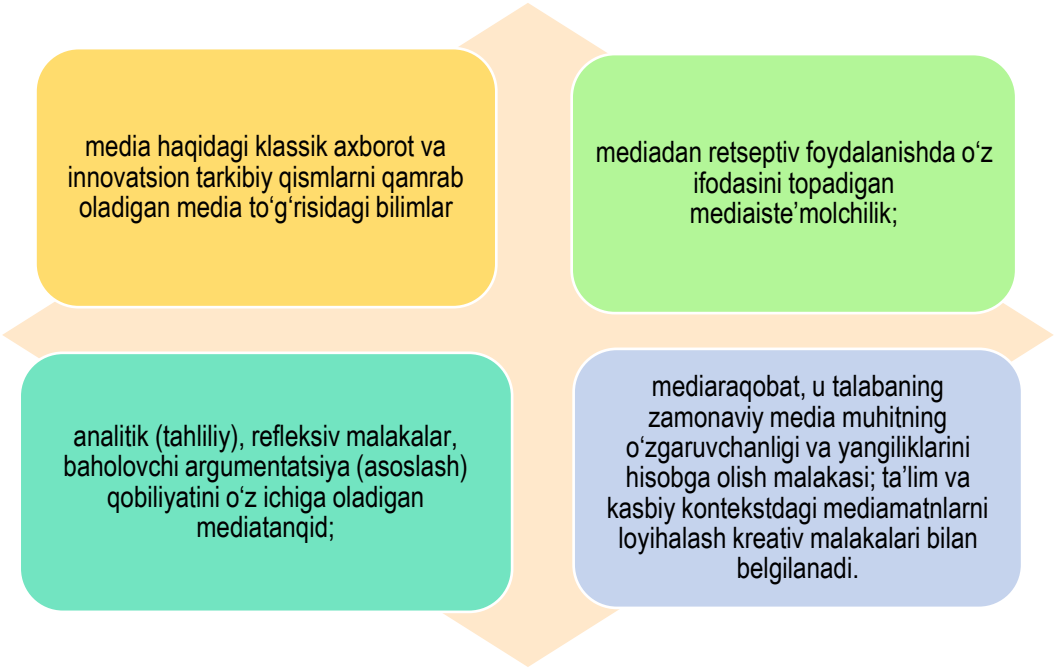
Myasnikova T.I. o‘zining “Universitet talabalarining mediakompetentligini rivojlantirish” nomli tadqiqot ishida mediakompetentlik shaxsning media bilan muloqotga yakka tartibdagi (individual) tayyorligini tavsiflovchi (xarakterlovchi) talabaning formal va noformal ta’lim jarayonida shaxsiy-sub’ektiv o‘zlashtirishlari natijasidir, deb qayd etgan [20]. U universitet talabalarining mediakompetentligi rivojlanish ko‘rsatkichlarini quyidagicha izohlagan (1-rasm):

Mediapsixologiya psixologiya fanining yangi, jadal rivojlanayotgan sohasi bo‘lib, uning predmetini dunyo madaniyatining dinamik tarzda rivojlanayotgan sohasi sifatida zamonaviy mediamadaniyat kontekstida qaraladigan shaxs tashkil qiladi. Mediapsixologiyaning asosiy vazifalari sirasiga quyidagilar kiradi: shaxsning individual va ommaviy kommunikatsiya vositalari ta’siridagi xulq-atvorini o‘rganish; shaxsiy va guruhli

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

mediaeffektlarni tadqiq iqlish; mediamuhitning subyekt rivojlanishi, shaxsning tiklanishi va insonning psixologik o‘zini o‘zi his qilishiga ta’sirini tahlil qilish; shaxsning mediahimoyalanganligi va mediakompetentligini shakllantirish bo‘yicha dasturlarni ishlab chiqish.

1-rasm. Oliy ta’lim talabalarining mediakompetentligini rivojlantirish ko’rsatkichlari.

Shaxsning mediaxabarlarni idrok qilish va qayta ishlashda namoyon bo‘ladigan himoya mexanizmlarini tadqiq qilish, axborotning ortiqcha miqdorini qayta ishlash va informatsion pressing natijasida yuzaga keladigan “axborotdan toliqish sindromi”ni o‘rganish mediapsixologiyaning muhim yo‘nalishi hisoblanadi [20].

Yana bir rossiyalik media bo‘yicha yetakchi olim Fedorov A.V. “Pedagogik oliy ta’lim muassasalari talabalarining mediakompetentligi va tanqidiy tafakkurini rivojlantirish” nomli yozilgan monografiyasida [21], pedagogik oliy ta’lim muassasalari talabalarining mediakompetentligi va tanqidiy tafakkurini rivojlantirish masalalari (“Mediata’lim” mutaxassisligi, davlat ro‘yxat raqami № 03.13.30 doirasida) mediata’lim va mediasavodxonlikning umumiy muammolari kontekstida o‘rganilgan.

Yuqorida keltirilgan fikrlarni inobatga olgan holda shuni ta’kidlash mumkinki, bizning fikrimizcha, pedagogik oliy ta’lim muassasalari talabalarining mediakompetentligini rivojlantirishning eng qulay usuli bu – “Informatika va axborot texnologiyalari” kursini o‘qitish jarayonida axborot texnologiyalari, multimedia-texnologiyalar vositasida rivojlantirishdir. Multimedia asoslariga oid, mediakompetentlik darajasini oshirishga qaratilgan maxsus kurslar, nazarimizda, bitiruvchilarga nafaqat oliy ta’lim muassasasida

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ta’lim olish, balki keyingi kasbiy pedagogik faoliyatda ham mediakompetentlikning yuqori darajasini namoyish qilish imkonini beradi.

Bu kurslar multimedia-texnologiyalardan foydalanish sohasida ta’limni davom ettirish uchun ish metodlari, bilish mustaqilligi, tadqiqotchilik faoliyatiga qiziqish, guruhda ishlash malakalarini rivojlantirish, o‘zini o‘zi nazorat qilish va mas’uliyatni oshirishga ko‘maklashadigan ta’lim muhitini tashkil qilish imkoniyatini beradigan prinsiplar asosiga qurilishi lozim. Bunda talabalar axborot-kommunikatsion texnologiyalarini o‘zlashtirish, rivojlantirish va takomillashtirish orqali mediakompetentlik layoqatiga ega bo‘ladi.

Qisqacha qilib aytganda, yuqorida keltirilgan vazifalarni amalga oshirish bo‘lg‘usi o‘qituvchining xohishiga, xarakteriga va uning kasbiy tayyorgarligiga ham bog‘liqdir. Agar inson o‘zgarishlardan cho‘chimasa, yangi sharoitlarda dadil qadam bilan olg‘a intilsa, u qo‘yilgan maqsadga qisqa muddatlarda erishadi.

Ta’lim va tarbiya sharoitida talabalarning yoshi, psixologik xususiyatlarini inobatga olish lozim. Pedagogika oliy ta’lim muassasalari talabalarining media bo‘yicha kompetentligining mazmunida quyidagi o‘zaro bog‘langan elementlar aniqlandi: a) media bo‘yicha savodxonlik; b) media bilim bo‘yicha motivatsiyasini namoyon qilishga tayyorlik. “Mediakompetentlik”ni yanada rivojlantirish uchun rivojlangan davlatlar tajribalaridan foydalanish, o‘quv rejalariga mediakompetentlik tushunchalarini yoritib beruvchi fanlarni kiritish va mediakompetentlik tushunchalarini yoritib beruvchi metodik qo‘llanmalar yaratish davr talabidir.

Pedagogika oliy ta’lim muassasalari talabalarining mediakompetentligini rivojlantirish muammosining holati o‘rganilgan. Dunyo xorij olimlarning tajribasi va fikr mulohazalari asosida nazariy metodolik yondashuv aniqlanib o‘rganilgan. “Informatika va axborot texnologiyalari” kursini o‘qitish jarayonida axborot texnologiyalari, multimedia-texnologiyalar vositasida rivojlantirish. Multimedia asoslariga oid, mediakompetentlik darajasini oshirishga qaratilgan maxsus kurslarni, pedagogik faoliyatda ham mediakompetentlikning yuqori darajasini namoyon qilish imkonini beradi. Jamiyatda o‘zining pozitsiyasiga ega ma’naviy yetuk shaxsni kamol toptirish.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Kaxxarova M. Jamiyatda ma’naviy-axloqiy muhit: muammo va yechimlar. Avtoref. ... fal.fan.dok. – T., 2012. – 36 b.
2. Maxmutova G.I. Oliy pedagogik ta’lim tizimida talabalarni ma’naviy shakllantirishning ijtimoiy pedagogik xususiyatlari: Pedagogika fanlari nomzodi. ... diss. – T.: 2004. – 179 b.
3. Norqulova N.T. Affiliatsiya motivi – talabalar ma’naviy qiyofasini shaklantiruvchi ijtimoiy psixologik omil: pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori. ...diss. Avtoref. – T., 2017. – 49 b.
4. Salieva Z.T. Pedagogika oliy ta’lim muassasasi talabalarining ma’naviy madaniyatini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish: pedagogika fanlari bo‘yicha fan doktori. ...diss. – T., 2017. – 243 b.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

5. Taylakova Sh.N. O‘quvchi–yoshlar ma’naviyatini ommaviy axborot vositalari asosida takomillashtirish (teleko‘rsatuvlar, radioeshittirishlar va internet xabarlari misolida): pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori. ...diss. Avtoref. – T., 2018. – 51 b.
6. Utanov U.Q. Auditoriyadan tashqari mashg‘ulotlar jarayonida talabalar ma’naviyatini rivojlantirish texnologiyasi: pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori. ...diss. Avtoref. – T., 2018. – 44 b.
7. Fazilatli avlod. Uzluksiz ma’naviy tarbiya trilogiyasi. III qism. 7-18 yoshli bolalarni ma’naviy tarbiyalash bo’yicha qo’llanma. Tuzuvchi-mualliflar: A.Qodirov, M.Quronov va boshq. – T.: Muharrir, 2019. – 260 b.
8. Супрунова Л.Л. Компетентностный подход к подготовке выпускников вуза: преимущества и перспективы реализации // Университетские чтения. – Пятигорск, 2008. – С.46-54.
9. Троянская С.Л. Развитие общекультурной компетентности студентов средствами музейной педагогики: (на примере подготовки будущих педагогов). Автореферат диссертации. – Ижевск, 2004. – 20 с.
10. Шиянов Е. Формирование мотивационно-ценностного отношения студентов к педагогической деятельности: дис. канд. пед. наук. – М., 1992. – 165 с.
11. Щевелёва Г.М., Зеленина А.А. Общекультурные компетенции студентов в формировании духовно-нравственных качеств их личности: монография. – Воронеж: ФГБОУ ВПО Воронежский ГАУ, 2012. – 155 с.
12. Anderson K.R. and R. D. Reese (1999). Spiritual Mentoring: A Guide for Seeking and Giving Direction. Downers Grove, IL, InterVarsity Press.
13. Anthony M. J., Ed. (2006). Perspectives on Children's Spiritual Formation. Nashville, TN, B&H Academic.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Donayeva Nozimaxon Norbo‘tayevna**, Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o’qituvchisi, [**Донаева Нозимахон Норбўтаевна,** с Денауский институт предпринимательства и педагогики], [**Nozimaxon N. Donayeva**, Denau Institute of Entrepreneurship and Pedagogy]; manzil: O‘zbekiston Denov 190507 Sharof Rashidov ko‘chasi 360-uy [адрес: ул. Шарофа Рашидова, 360, Денов 190507 Узбекистан], [address: Sharof Rashidov Street 360, Denov 190507 Uzbekistan] https://orcid.org/0009-0004-5206-4644; ndonayeva@dtpi.uz

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA EKOLOGIK XAVFSIZLIK MADANIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

© M.N. Bo'ranova[1]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Maqolada umumta'lim maktablarida ekologik xavfsizlik madaniyatini takomillashtirish mazmuni, shakl va metodlari, nazariy, amaliy va tarbiyaviy ahamiyati, o'quvchilarga tabiiy fanlarga oid materiallarni o'qitishda ekologik xavfsizlik madaniyatini uzviylikda tashkil qilish, bu jarayonda o'quvchilarning tabiatga moslashishi, unda beriladigan bilimlarning bosqichma-bosqich amalga oshirilishi, o'qitishda innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish samaradorligi, shuningdek, o'quvchilar shaxsiga individual va umumiy yondashish orqali boshlang'ich sinf oquvchilarida ekologik madaniyatni shakillantirish infratuzilmasi keltirilgan.

MAQSAD: O'quvchilarga ekologik ta'lim-tarbiya berish kompleks holda umumiy tarbiya bilan bog'liq tarzda amalga oshirilmog'i lozim. umumta'limda ekologik tmadaniyat vatanparvarlik hislarini rivojlantiradi, chunki Vatan jonajon o'lka, uning tabiati, xo'jaligi, odamlar turmushi orqali bilib olinadi, idrok qilinadi. Chunki jonajon tabiatga muhabbatni rivojlantirish vatanparvarlik tarbiyasida eng muhim omil hisoblanadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot miqdoriy va sifatli tadqiqotlarni birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi. Materiallarga kurs dasturlari, o'quv rejalari, onlayn o'quv platformalari va baholash vositalari kiradi. Usullar talabalar va o'qituvchilarning so'rovlarini, amaliy mashg'ulotlarni kuzatishni va talabalarning faoliyati ma'lumotlarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ekologik ekspertiza hayot muhiti, insonning sog'ligi va tabiiy resurslarga belgilangan meyorlardan ortiq darajada salbiy ta'sirning oldini olish maqsadida loyihalash bosqichida o'tkaziladi. Tabiatdan foydalanishda iqtisodiy mexanizmni takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Hozirgi kunda tabiiy muhitning me'yoridan ortiq ifloslanganligi, tabiiy resurslardan foydalanganlik darajasi va uning moddiy holati joriy qilingan. Buning natijasida to'plangan mablag'lar turli ekologik tadbirlarga sarflanishi mumkin.

XULOSA: oquvchi yoshlarning atrofimizdagi olamni muntazam o'rganib borishlariga asoslanib, kichik yoshdagi o'quvchilarda tabiat to'g'risida, o'z yashab turgan joyi va mamlakatning barcha tabiiy boyliklar haqida bir butun tasavvur hosil qilish lozim. Tabiiy fanlarni o'qitish jarayonida o'quvchilarni dunyoni ilmiy tushunish asoslarini shakllantirish,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

tabiatga insonparvarlik munosabatini, vatanparvarlikni va go‘zallikni tushunish darajasida tarbiyalashni talab etadi.

Kalit so'zlar: ekologik, madaniyat, ekologik xavfsizlik, tabiiy fanlar, metod, shakl, o’quvchi, dars, ta’lim, tushuncha, uzviylik, innovatsion ta’lim texnologiyalari, individual, umumiy yondashish, mazmun, mohiyat.

Iqtibos uchun: Bo‘ranova M.N. Umumta’lim maktablarida ekologik xavfsizlik madaniyatini takomillashtirish. // Inter education & global study. 2024. №5. B.154–161.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ

© М.Н. Буронова[1]✉
[1]Термиский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: Статья общеобразовательная экологическая риск-культура модернизация содержания, форм и методов, теории, практики и воспитательной значимости естественных дисциплин по материалам, разработанным экологической риск-культурой, организована членами, в том числе образовательная программа включает в себя обучение инновационным технологиям, обучение индивидуальным и общим навыкам, а также обучение экологическим культурам и инновациям в кельтских университетах.

ЦЕЛЬ: экологическое воспитание учащихся должно осуществляться в комплексе в связи с общим воспитанием. в общем образовании экологическая Т культура развивает чувство патриотизма, так как Родина познается, воспринимается через живой край, его природу, хозяйство, жизнь людей. Потому что развитие любви к живой природе-важнейший фактор патриотического воспитания.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании используются смешанные методы, сочетающие количественные и качественные исследования. Материалы включают программы курсов, учебные планы, онлайн-платформы обучения и инструменты оценки. Методы включают опросы студентов и преподавателей, мониторинг практических занятий и анализ данных об успеваемости учащихся.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: экологическая экспертиза проводится на стадии проектирования с целью предотвращения негативного воздействия на среду обитания, здоровье человека и природные ресурсы в степени, превышающей установленные критерии. Важное значение в природопользовании имеет совершенствование экономического механизма. В настоящее время введены более чем нормальные уровни загрязнения природной среды, степень использования природных ресурсов и ее материальное состояние. Собранные в результате этого средства можно потратить на различные экологические мероприятия**.**

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: опираясь на систематическое изучение окружающего нас мира текучей молодежью, необходимо сформировать у младших школьников целостное

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

представление о природе, о месте своего проживания и обо всех природных богатствах страны. Преподавание естественных наук требует формирования у учащихся основ научного понимания мира, воспитания гуманного отношения к природе, патриотизма и понимания красоты.

Ключевые слова: экология, культура, экологическая безопасность, естественные науки, метод, форма, ученик, урок, образование, понятие, преемственность, инновационные образовательные технологии, индивидуальный, общий подход, содержание, сущность.

Для цитирования: Буронова М.Н. Совершенствование культуры экологической безопасности в общеобразовательных школах. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 154–161.

IMPROVING THE CULTURE OF ENVIRONMENTAL SAFETY IN SECONDARY SCHOOLS

© Marg'uba N. Bo'ranova[1]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: In the article, the content, forms and methods of improving the culture of environmental safety in secondary schools, the theoretical, practical and educational significance, the organization of the culture of environmental safety in continuity when teaching students materials related to Natural Sciences, the adaptation of students to nature in the process, the step-by-step implementation of the knowledge given in it, the effectiveness, through an individual and general approach to the personality of students, the infrastructure for shaping ecological culture in primary school streamers is presented.

AIM: environmental education of students should be carried out in a complex in connection with general education. in general education, ecological culture develops a sense of patriotism, as the Motherland is known and perceived through the living land, its nature, economy, and people's lives. Because the development of love for wildlife is the most important factor in patriotic education.

MATERIALS AND METHODS: the study uses mixed methods combining quantitative and qualitative research. Materials include course programs, curricula, online learning platforms, and assessment tools. The methods include surveys of students and teachers, monitoring of practical classes, and analysis of student academic performance data.

DISCUSSION AND RESULTS: environmental assessment is carried out at the design stage in order to prevent negative impacts on the environment, human health and natural resources to an extent exceeding the established criteria. The improvement of the economic mechanism is of great importance in environmental management. Currently,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

more than normal levels of pollution of the natural environment, the degree of use of natural resources and its material condition have been introduced. The funds raised as a result of this can be spent on various environmental activities.

CONCLUSION: based on the systematic study of the world around us by fluid youth, it is necessary to form a holistic view of nature, of their place of residence and of all the natural resources of the country in younger schoolchildren. Teaching natural sciences requires students to form the foundations of a scientific understanding of the world, nurture a humane attitude to nature, patriotism and an understanding of beauty**.**

Key words: environmental, culture, environmental safety, Natural Sciences, method, form, student, lesson, education, understanding, continuity, innovative educational technologies, individual, general approach, content, essence.

For citation: Marg‘uba N. Bo‘ranova. (2024) ‘Improving the culture of environmental safety in secondary schools’, Inter education & global study, (5), pp. 154–161. (In Uzbek).

Yangi O‘zbekistonda iqtisodiy munosabatlarga o‘tish jarayonida tabiatdan foydalanishning o‘ziga xos iqtisodiy mexanizmi shakllanmoqda. Tabiatdan foydalanish iqtisodiyotining amaliyotga tadbiq etilishi - inson va tabiat o‘rtasidagi munosabatlarni muvozanatga keltirishda muhim rol o‘ynaydi. Tabiatni muhofaza qilish, tabiatdan oqilona foydalanish, unga nisbatan mas’uliyat hissini shakllantirish va ekologik ta‘lim- tarbiyani takomillashtirish iborat. Turli mamlakatdagi ekologik vaziyat, tabiatdan foydalanish xususiyatlari ko‘p jihatdan aholining ekologik savodxonlik darajasi, ekologik madaniyatiga bog‘liqdir. Asosan, ekologik ta‘lim - tarbiya oiladan, bog‘chadan, umumta’lim va oliy o‘quv yurlarigacha uzluksiz davom etishi lozim. Tabiatga mehr-insonlar oqibatdir.

Mamlakatimiz Prezidenti Sh.Mirziyoyevning “2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha “Harakatlar strategiyasi” da mamlakat xavfsizligining ustuvor yo‘nalishi sifatida fuqarolarning ekologik xavfsiz muhitda yashashini ta’minlash, atrof-muhit, aholi salomatligi va genofondiga ziyon etkazadigan ekologik muammolarning oldini olish zamonamiz uchun eng muhim vazifalardan biri ekanligi qayd etiladi. Shuningdek, strategiyada shu vaqtgacha ayrim hollarda mavjud bo‘lgan uchta mohiyatan a’loqador tushunchalar, ya’ni inson uning hayot xavfsizligi va ekologiya o‘zaro birlashtirilib, inson hayoti uchun yaratilgan imkoniyatlar ichida eng zarur talab- xavfsizlik ekanligi ta’kidlanadi [1].

Bugungi kunda inson va biosfera o‘rtasidagi muvozanat buzilgan bo‘lib, inson hayotiga (mamlakatlar, hududlar, jamiyatlar, olamning bir butunligi, atrof-muhitga) kutilmagan tahdidlar yuzaga kelmoqda. Ular insonning yashash shart-sharoitlariga asosli xavf tug’dirmoqda. Agar ekologiyada avvallari atrof-muhit birinchi o‘rinda turgan bo‘lsa, bugungi kunda aynan inson omili eng muhim qadriyat sifatida talqin qilinib, birinchi o‘ringa chiqmoqda.

Inson hayotiga bo‘lgan xavf-xatarlarni oldini olish juda muhim ijtimoiy-siyosiy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ahamiyat kasb etmoqda. Insonning xavfsiz sharoitda yashashi oliy qadriyat sifatida baholanib, ekologik xavfsizlik madaniyati inson huquqlarini ta'minlash qatoridan o'rin olgan. Shu kungacha ayrim hollarda mavjud bo'lgan qadriyatlar, ya'ni inson uning yashash shart-sharoitlari, ekologik ta'lim o'zaro yaxlitlashib, ular xavfsizlik tushunchasi negizida birlashmoqda hamda yagonalik, ya'ni butunlikni kasb etmoqda.

XXI asrga kelib insoniyat tamadduni o'zining tarixiy-iqtisodiy taraqqiyotida shunday darajaga borib etdiki, odamzod bundan keyin ya'ni istiqbolda qanday yashashi lozim, uning yashash tarzi va dinamikasi qay darajada bo'lishi darkor degan savollarga aynan bugun javob izlashi zarur. Insoniyat yuz yil avvaliga taraqqiyot omillarini inson hayotiga bo'lishi mumkin bo'lgan tahdidlarni belgilab olish, ularga bugundan tayyor turishi taqozo qilinmoqda. Shuning uchun "Barqaror rivojlanish" islohoti Rio-de Janeyroda o'tgan xalqaro Kongress tomonidan taklif qilindi [3].

Zamonaviy ta'limning strategik vazifalaridan biri, nafaqat tez o'zgarayotgan atrof-muhit sharoitiga to'la adaptasiya bo'la oladigan, balki turli tahdid va transformasiyalarga preventiv tayyor, o'z texnik bilimi, ko'nikma va malakalarini atrof-muhitning salbiy va o'ta salbiy tezkor, mohiyati o'zgaruvchan alternativ echimlar topa oladigan, favqulodda vaziyatlarda qarorlar qabul qilishdan cho'chimaydigan, barqaror rivojlanishi ta'minlay oladigan kadrlarni tayyorlashdan iborat.

Akademik N.N.Moissev "Inson va biosferaning koevolyusiyasi" terminini taklif etdi. Insonning barqaror rivojlanishi uchun uning o'zini emas, balki atrof-muhitdagi shart-sharoitlarning ungga bo'lgan ta'sirini nazarga olmoq zaruriyatga aylanadi.Agar "Ekologiya" terminida so'nggi vaqtlargacha asosan atrof-muhit buzilishi, mazkur jarayonda inson keltirgan zarar nazarga olingan bo'lsa keyinchalik "Barqaror rivojlanish"da - inson hayotining barqarorligini ta'minlash ko'zda tutildi. N.N.Moissev taklifida- inson mavjud bo'lishning bosh sharti sifatida-xavfsizlik biosferaga aloqadorligi borasida gapirildi, chunki insoniyat rivoji bugungi kunda aynan biosfera ichida kechayotganligi va inson ham uning unsuri eknligi nazarga olinadi [9].

Ta'kidlash joizki, amaldagi voqelik, shuni tasdiqlaydiki, bir tomondan, ekologik xavfsizlik madaniyati-ma'naviy qadriyatlar, ikkinchi tomondan, ekologik xavfsizlik madaniyati - axloq kategoriyasi, uchinchi tomondan- ijtimoiy-iqtisodiy kategoriya. Inson va tabiat munosabatlarida uning axloq kategoriyasi sifatida ikki qirrasi mavjud bo'lib, biri ijobiy, borliqdagi hayot na'mati va uning rang-barangligini gumanitar qadriyat sifatida anglash va ungga so'zsiz amal qilish jarayoni, ikkinchisi salbiy (o'ta salbiy) - inson egoizmi asosiga qurilgan, borliq inson uchun boylik, manfaat xazinasi degan buzg'unchi fikr, atrof-muhitga mensimay munosabat ko'rsatish aqidasiga qurilgan axloqdir.

Shu nuqtai nazardan, insoniyat tabiat bilan bo'lgan munosabatlarda sodir etilgan xatoliklardan voz kechish, ularning o'rnini to'ldirish, inson va tabiat hayoti borasida turli tajriba o'tkazishlardan voz kechish orqali ekologik xavfsizlik madaniyati o'rnatishga yo'naltirilmog'i lozim. Insoniyat hayotini bugungi kunda atrof-muhitni iqtisoqiy, ma'naviy, texnogen axlatxonaga aylantirish maqsadidan voz kechgan holdagina, ta'minlab berish mimkin. Binobarin, bugungi kunda " Inson-jamiyat-tabiat" uchgligida mavjud xavflarning

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

preventiv oldini olish tizimini ishlab chiqish, inson yashashi uchun biogenetik va texnogen xavflarga yo‘l qo‘ymaslik chora-tadbirlarini ko‘rish darkor.

Atrof tabiiy muhit muhofazasi masalalarining xorijiy G‘arb davlarlarida amaliy ekologiya tarkibi o‘rganiladi. Atrof tabiiy muhit muhofazasi deganda, eng avvalo, inson faoliyatining tabiatga bo‘lgan salbiy va o‘ta salbiy ta’sirini oldini olish tadbirlari majmui anglashiladi [5].

Umumta’limda ekologik talim-tarbining bugungi taraqqiyoti va keng tarmoqlanishi globalizasiya jarayonlari bilan uzviy bog’lanadi. Xorijiy davlatlarda atrof-muhit muhofazasi yo‘nalishiga quyidagilar kiritiladi: ekologik muhitni yaxshilash maqsadida atmosfera va gidrosferaga chiqindilarni tashlashni chegaralash; mas’uliyat hissini shakllantirish maqsadida qo‘riqxonalar va milliy tabiat bog’larini tashkil qilish; ruxsat etilmagan joylarga chiqindilarni tashlashning oldini olish [4].

Darhaqiqat, bugungi jadal rivojlanish davrida, texnika taraqqiyoti yuqori cho‘qqilarni zabt etayotgan bir vaqtda, har bir inson, eng muhim bir ehtiyojni qalban his etmog‘i lozim. Bu tabiatni asrash ehtiyojidir. Tabiatni asrash kabi muqaddas tuyg‘uni, burchni bolaga ona qornidayoq singdirish muhim sanaladi, buning uchun albatta ona o‘zi shu tuyg‘ular, tushunchalar bilan qurollangan bo‘lishi kerak. Maktab ta‘limi bola hayotining muhim bir bosqichidir. Bu vaqtda u shaxs bo‘lib shakllana boshlaydi. Ana shu jarayonni to‘g‘ri yo‘lga qo‘ya oluvchi insonlar ununta’lim maktab o‘qituvchilaridir. Ulardan bu borada katta ma‘suliyat, yuksak salohiyat, mustahkam bilim talab qilinadi. Ununta’limda mazkur bilimlar biologiya fanlari tarkibida o‘qitiladi. O‘qituvchilar mazkur fanlarni o‘qitishda o‘quvchilarga tabiatni asrab-avaylash, uning manbalaridan oqilona foydalanish, odam va uning salomatligi, foydali qazilmalar va ularning davlat iqtisodiga ta‘siri kabi tushunchalarni beradi. Umumta’limda mazkur bilimlar asosan biologiya darslarini turli usullar orqali noan‘anaviy tashkil etib, o‘quvchilarni tabiatga bo‘lgan munosabatini to‘g‘ri shakllanishiga alohida e’tibor berish lozim. Maktabga ilk qadam qo‘ygan bolaning murg‘ak qalbida ona tabiatga mehr uyg‘otish, uni tabiatning faol qo‘riqchisi qilib tarbiyalash juda zarurdir. Buning uchun maktab chog‘idayoq o‘quvchilarda ekologik madaniyatni to‘g‘ri shakllantirish lozim [2]. O‘quvchilarni bizni o‘rab turgan tabiat bilan tanishtirish bilan birga, uni asrab-avaylash, muhofaza qilish kerakligini har kun, kerak bo‘lsa har on uqdirib borish lozim. Tabiiy fanlarning asosiy maqsadi, o‘quvchilarni tabiatni kuzatishga o‘rgatish, mehnat ko‘nikmalarini egallash va tabiatga ongli munosabatini shakllantirishdan iboratdir.

Bu vazifani bajarish uchun tabiiy fanlarni o‘rgatish jarayonida olgan bilimlarni hayot bilan bog‘lab, ongli ravishda shakllantirish kerak. Shundagina o‘quvchilarning g‘oyaviy-siyosiy, axloqiy, estetik va jismoniy tarbiyasining birligi ta‘minlanadi. O‘quvchilarning ekologik madaniyati, ularning tabiatga nisbatan javobgarlik hissini shakllantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Ekologik bilimning muvaffaqiyatlari faqat o‘qituvchining o‘quvchiga bergan ekologik ta’lim haqidagi tushunchalarni ongli tushunishida emas, balki uni hayotga tadbiq eta olishi, amal qilishidadir. O‘quvchilar qushlarning sayrashiga, o‘simliklarning gullashiga havas qiladilar. Lekin ba’zida qushlarni inini buzadilar,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

o‘simliklarni toptaydilar. Ular tabiatga qilayotgan bu zararni ataylabdan emas, balki, bilmaslikdan qiladilar. Bu masala o‘quvchilarga ekologik tarbiya berishning zaruriyati haqida guvohlik beradi [6].

O‘quvchilarga tabiatni qo‘riqlash, o‘simliklarni ko‘paytirish, qushlarni, hayvonlarni parvarish qilish, tabiat boyliklariga ehtiyotkorona munosabatda bo‘lish haqida uqdirar ekanmiz, hadis ilmida ham tabiatni asrab-avaylash haqida -”Bir tup daraxt kessang, o‘n tup nihol ek”- deb aytilganini tushunish mumkin.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 50-moddasida “Fuqarolar atrof-muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo‘lishga majburdirlar” deb takidlanganligini eslatish lozim. Inson tabiatning rivojlanish qonuniyatlarini, jonli va jonsiz tabiat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘lanishlarni bilib olsagina, uning boyliklaridan to‘g‘ri foydalana oladi. Tabiat boyliklarini qo‘riqlash har bir insonning muqaddas burchidir. Tabiiy fanlarining maqsadi ana shu aqidani o‘quvchilarga to‘g‘ri singdira olishdir [8].

Shuningdek, ona tabiatni sevish uni asrab avaylash tabiatni chuqur anglash o‘z yurtiga muhabbat hissini shakllantirish jarayonini davom ettirishga qaratilgan. Insonning tabiatga chuqur va har taraflama ta’siri amalga oshayotgan holatlardan biri ilmiy-texnika inqilobi sharoitida inson va jamiyatning tabiatga bog‘liqligini, uni saqlab qolish va yaxshilash zarurligini tushunadigan, atrofdagi go‘zallikni qadrlay oladigan va tabiat holati uchun o‘z zamondoshlari hamda kelgusi avlod oldidagi fuqarolik mas’uliyatiga ega bo‘lgan har tomonlama rivojlangan shaxsning shakllanishini mo‘ljallovchi umum ekologik madaniyat katta ahamiyat kasb etadi.

Ta’kidlash joizki, bugungi kunda atrof- muhit holatini ishonarli baholash uchun monitoring tizimini takomillashtirish lozim. Atrof- muhit holatini to‘g‘ri va ishonarli baholash kelajakda yuz berishi mumkin bo‘lgan ekologik o‘zgarishlarni oldindan bashorat qilish imkonini beradi. Insoniyatning atrof-muhitga ta’siri hozirgi davrda ijtimoiy ekologik vaziyatning kelajakdagi o‘zgarishlari to‘g‘risida turli bashoratlar mavjud [7].

O‘zbekiston va Markaziy Osiyo mintaqasida kelajak ijtimoiy ekologik o‘zgarishlarni ko‘p yil oldinga mo‘ljallangan bashoratlarni ishlab chiqish alohida ahamiyatga ega. Ishlab chiqarishning atrof- muhitga zararli ta‘sirini kamaytirishda ekologik nazorat muhim rol o‘ynaydi. Ekologik nazoratning xalq xo‘jaligida alohida tarmoqlari, ayrim hududlarning ijtimoiy, iqtisodiy rivojlanishi bo‘yicha loyihalarni asoslash jarayonida ekologik ekspertiza va ekologik xavfsizlikni ta‘minlash maqsadida amalga oshiriladi.

Mazkur tadbirlarning natijasi sifatida ekologik xavfsizlik va atrof-muhit muhofazasiga alohida e’tibor qaratilayotgan bir paytda ekologik madaniyat tushunchasi mohiyatini hamma ham birdek anglab etayotgani yo‘q. Tabiat boyliklaridan unumli foydalanish, ularni muhofaza qilish masalalarini ongli ravishda hal etish uchun oila, maktabgacha ta’lim muassasalaridan boshlab bolalarda tabiatga mehr-muhabbat ruhini shakllantirish, ekologiyaga oid bilimlarni ular ongiga singdirish iborat. Bu kelajakda atrof-muhitni muhofaza qila oladigan va tabiatdan oqilona foydalanadigan avlodni shakllantirishning muhim shartidir. Zero, o‘sib kelayotgan yosh avlod tabiat haqidagi bilimlarni egallab,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

tevarak atrofning nozikligini, uning go‘zalliklarini qalban his qila olsagina, ona Vatanga, uning tabiatiga muhabbati oshadi [10].

Umumta’limdanoq ekologik ta’lim-tarbiyani amalga oshirishning ahamiyati nihoyatda beqiyos. Bugungi kunda tabiatdan ongli ravishda foydalanish va o‘quvchilar qalbida tabiatga mehr-muhabbat uyg‘otish hamda tejamkorlikka o‘rgatish muhim. Ushbu vazifalarni amalga oshirish, yosh avlod qalbida tabiatga nisbatan hurmat hissini shakllantirish va rivojlantirish muhim masalalardan sanaladi. Bu esa o‘z navbatida, biz bo‘lajak o‘qituvchilar zimmasiga katta mas’uliyat yuklaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-4947-son farmoni.
2. Avezov Sh. Maktabda ekologik tarbiya-Toshkent: O‘qituvchi,1992.-62 b.
3. Герцена А.И.Методика обучения экология в XXI веке // Материалы научно - практическая конференция. - СПб .: Из-во РГПУ, 2002. -89 с.
4. Ziyomuhammedov B. Ekologiya va ma’naviyat.- Toshkent. “Mehnat”, 1997. - 104 b.
5. Isaqulova N.J. O‘quvchilarga ekologik tarbiya berish nazariyasi va amaliyoti. Monografiya. -T.: “Fan”, 2011. -140 b.
6. Ismatov I.Sh. O‘quvchilarda atrof-muhitga ma’suliyatli munosabatni shakllantirish (anorganik kimyo misolida): p.f.n. diss.…avtoref. - Toshkent, 2006. - 21 b.
7. Ikromov E. J., Xotamov A. A. Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish asoslari. - Toshkent: “Ibn Sino”, 2001. -23 b.
1. 8. Ko‘chkinov A.Yu. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ekologik tarbiyalash texnologiyalari: diss. pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) -T., 2021. -147 b.
8. Моисеев Н.Н. Коэволюция и биосфера в век компьютеров. Вестник. М:. , 1982. - № 3. - С. 88-99.
9. Norbo‘tayev X.B. Boshlang‘ich ta’limda ekologik xafvsizlik madaniyatini takomillashtirish. //Муаллим ҳем узлуксиз билимлендириў. Илмий-методикалық журнал №2 ISSN 2181-7138 Некис-2022. -Б. 93-97.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Bo‘ranova Marg‘uba Normurotovna**, tadqiqotchi, [**Буронова Маргуба Нормуротовна,** исследователь], [**Marg‘uba N. Bo‘ranova**, researcher]; manzil: O‘zbekiston, Termiz sh., I.Karimov ko’chasi, 288b-uy [адрес: ул. И. Каримова, 288б, Термезское ш., Узбекистан], [address: st. I. Karimova, 288b, Termez city, Uzbekistan]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARNI FIKRLASHINI XALQ O‘YINLARI ORQALI RIVOJLANTIRISH METODIKASI (ona tili darslari misolida)

© R.S. Xurramov[1]✉
[1]Termiz davlat universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada boshlang‘ich sinf ona tili darslarida xalq o‘yinlariga oid mavzularni qo‘shib dars o‘tish bugungi kunning dolzarb masalalaridan ekanligi haqida so‘z boradi. Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quvchilarni fan va mavzularga qiziqtirish uchun turli xalq o‘yinlari haqida ma’lumot berish va darsda xalq o‘yinlaridan namunalar aytish samarali sanaladi.

MAQSAD: milliy xalq o‘yinlari azaldan ajdodlarimiz madaniy hayotining ajralmas qismi sifatida e’zozlangan. Ularning inson ma’naviyatini boyitishga, ongu tafakkuri va his-tuyg‘ularini teranlashtirishga xizmat qilishdagi ahamiyatini ko‘rsatishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqotda adabiyotlarni tahlil qilish, kuzatuv va intervyu usullaridan foydalanildi. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari bilan suhbatlar o‘tkazildi va xalq o‘yinlari qo‘llanilgan dars jarayonlari kuzatildi. Shu bilan birga, o‘quvchilarning darsga nisbatan munosabati va faoliyati o‘yinlardan oldin va keyin tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: O‘zbek xalq o‘yinlarining paydo bo‘lish tarixi va taraqqiyotini tadqiq qilishda shu kungacha saqlanib qolgan (yunon, rim, arab-fors mualliflarining qo‘lyozmalari, turkiy bitiklar) qadimiy me’morchilik obidalari va amalga oshirilgan arxeologik qazilmalarning natijalari, shuningdek, xalq og‘zaki ijodi namunalari (epos, doston, rivoyat, afsona, topishmoq, o‘yin, raqs, musiqa va boshqalar) g‘oyat muhimdir.

XULOSA: boshlang‘ich sinf ona tili darslarida xalq o‘yinlarini qo‘llash orqali o‘quvchilar nafaqat til ko‘nikmalarini, balki keng qamrovli rivojlanishni ham qo‘lga kiritadilar. Bu o‘yinlar dars jarayonini qiziqarli, samarali va mazmunli qiladi. Shuning uchun xalq o‘yinlarini darslarda keng qo‘llash tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: sinf, maktab, tafakkur, mezon, kategoriya, axloq, tarbiya.

Iqtibos uchun: Xurramov R.S. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarni fikrlashini xalq o‘yinlari orqali rivojlantirish metodikasi (ona tili darslari misolida). // Inter education & global study. 2024. №5. B.162–167.

МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ЧЕРЕЗ НАРОДНЫЕ ИГРЫ (на примере уроков родного языка)

© Р.С. Хуррамов[1]✉
[1]Термезский государственный университет, Термез, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье речь пойдет о том, что проведение урока на уроках родного языка в начальной школе с добавлением тем, связанных с народными играми, является одним из актуальных вопросов сегодняшнего дня. На уроках родного языка в начальных классах эффективным считается информирование учащихся о различных народных играх и рассказывание на уроке примеров народных игр, чтобы заинтересовать их предметами и предметами.

ЦЕЛЬ: национальные народные игры издавна почитались как неотъемлемая часть культурной жизни наших предков. Состоит в том, чтобы показать их важность в служении обогащению человеческой духовности, углублению сознательного мышления и чувств.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в этом исследовании использовались методы анализа литературы, наблюдения и интервью. Проводились беседы с учителями начальных классов и отслеживались ходы уроков, в которых применялись народные игры. При этом анализировалось отношение и активность учащихся на уроке до и после игр.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в исследовании истории возникновения и развития узбекских народных игр представлены сохранившиеся до наших дней (рукописи греческих, римских, арабо-персидских авторов, тюркские Писания) Памятники древнего зодчества и результаты проведенных археологических раскопок, а также образцы устного народного творчества (эпос, Былина, повествование, легенда, загадка, игра, танцы, музыка и т. д.) чрезвычайно важно.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: применяя народные игры на уроках родного языка в начальных классах, учащиеся приобретают не только языковые навыки, но и всестороннее развитие. Эти игры делают процесс урока интересным, продуктивным и содержательным. Поэтому рекомендуется широко использовать народные игры на уроках.

Ключевые слова: класс, школа, мышление, критерий, категория, мораль, воспитание.

Для цитирования: Хуррамов Р.С. Методика развития мышления младших школьников через народные игры (на примере уроков родного языка). // Inter education & global study. 2024. №5. С. 162–167.

METHODS OF DEVELOPING THE THINKING OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN THROUGH FOLK GAMES (using the example of native language lessons)

© Rustam S. Xurramov[1]✉
[1]Termez State University, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

INTRODUCTION: in this article we will talk about the fact that conducting a lesson in the lessons of the native language in elementary school with the addition of topics related to folk games is one of the topical issues of today. In primary school native language lessons, it is considered effective to inform students about various folk games and tell examples of folk games in the lesson in order to interest them in subjects and subjects.

AIM: national folk games have long been revered as an integral part of the cultural life of our ancestors. The aim is to show their importance in the service of enriching human spirituality, deepening conscious thinking and feelings.

MATERIALS AND METHODS: This study used methods of literature analysis, observation, and interviews. Conversations were held with primary school teachers and the course of lessons were monitored, in which folk games were used. At the same time, the attitude and activity of students in the lesson before and after the games were analyzed.

DISCUSSION AND RESULTS: the study of the history of the origin and development of Uzbek folk games presents preserved to this day (manuscripts of Greek, Roman, Arab-Persian authors, Turkic Writings) Monuments of ancient architecture and the results of archaeological excavations, as well as samples of oral folk art (epic, epic, narrative, legend, riddle, game, dancing, music, etc.) is extremely important.

CONCLUSION: by using folk games in the lessons of their native language in elementary grades, students acquire not only language skills, but also comprehensive development. These games make the lesson process interesting, productive and meaningful. Therefore, it is recommended to widely use folk games in the classroom.

Keywords: class, school, thinking, criterion, category, morality, education.

For citation: Rustam S. Xurramov. (2024) 'Methods of developing the thinking of younger schoolchildren through folk games (using the example of native language lessons)', Inter education & global study, (5), pp. 162–167. (In Uzbek).

Barchamizga ma'lumki, bugungi kunda yoshlarimizni tashqi mafkuraviy ta'sir va tahdidlardan himoya qiblishda ham vatanparvarlik ruhida tarbiyalash muhim ahamiyatga ega. Chunki, mafkuraviy tahdid shakllari xilma-xil bo'lib, ularda ko'pincha jozibali shior va g'oyalar niqobi ortida ish ko'rilib, turli-tuman usullardan foydalaniladi. Bunday yovuz kuchlar ixtiyorida juda katta moddiy, moliyaviy resurs va imkoniyatlar mavjud bo'lib, ular puxta o'ylangan hamda davomli maqsadlarga xizmat qilmoqda. Bu harakatlardan asosiy ko'zlangan maqsad esa avvalambor, yoshlar qalbini egallash, muayyan mamlakat yoki mintaqadagi biror xalqning ongiga ta'sir o'tkazish, uni o'z dunyoqarashiga bo'ysundirish, mafkuraviy jihatdan zaif va tobe' qilishdan iborat.

O'zbek xalqining milliy o'yinlari boy tarixga ega bo'lib, ajdodlardan avlodlarga meros sifatida o'tib kelayotgan ma'naviy qadriyatlarimiz sarchashmasidir. Hayot davom etar ekan, insoniyat hamisha yangilikka, taraqqiyotga intilib yashaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

O‘zbek xalq madaniyatining tarkibiy qismi hisoblangan xalq jismoniy madaniyati, yangi avlodni shakllantirish, sog‘lom turmush tarzini yaratishda alohida o‘rin tutadi. O‘rganilgan ilmiy-uslubiy va maxsus adabiy manbalarning tasdiqlashicha, ajdodlarimizning madaniy taraqqiyoti ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va rnaishiy rivojlanishi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan. Bu esa o‘yinlarni xalqimizning madaniy turmush tarzi, jismoniy madaniyati bilan uyg‘unlikda taraqqiy etib kelganligidan dalolat beradi. Lekin ajdodlarimiz o‘yinlarining tarixiy taraqqiyotini turli ijtimoiy tuzum davrlaridagi madaniyati, ma’rifati, tarixiy voqealari hamda an’analaridan alohida ajratib o‘rganib bo‘lmaydi.

Ibtidoiy odamning e’tiqod va tasavvurlari olamni bila borish va idrok etish darajasi bilan bog‘liq bo‘lgan. Darhaqiqat, Z.Husaynovaning yozishicha: “O‘tmishda tabiat va tabiat hodisalarining o‘zi bir jumboq bo‘lganki, odamlar uning sirini bilmaganlar va yecha olmaganlar, ularga u sirli bir mo‘jizadek bo‘lib ko‘ringan. Shaxs o‘zini qurshab turgan tashqi obektiv olamni taniy boshlagan bir paytda undagi narsa va hodisalarning qaysi yo‘l bilan yaratilishini anglash, bilish istagida narsa va hodisalarni bir-biriga solishtirish, qiyoslash va ba’zan qarama-qarshi qo‘yish bilan o‘rgana boshlangan.

Ular quyosh, oy, yulduzlar harakatining, chaqmoq chaqishi, ko‘k guldurashi, bulut kelishi, shamol esishi, qor-yomg‘ir kabilarning mohiyatini to‘la anglab yetmaganlar va animistik tushunchalarga asoslanib, ularning hammasida jon bor deb tasavvur qilganlar.

Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quv faoliyatini oshirishda xalq o‘yinlarining ahamiyati juda katta. Bu o‘yinlar o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi, ularni dars jarayoniga faolroq jalb qiladi va til o‘rganish jarayonini qiziqarli qiladi. Mazkur tadqiqot ishimizda turli metodlardan foydalanib, ular ichidan samaralilarini tanlab oldik. Kuzatuvlar va intervyular natijasida xalq o‘yinlari qo‘llanilgan darslarda o‘quvchilarning qiziqishi va faoliyati sezilarli darajada oshgani aniqlandi. Dars jarayonida interaktiv va qiziqarli usullar orqali o‘quvchilar ona tilini o‘rganishga faolroq jalb qilindi. Quyida asosiy natijalar keltirilgan:

1. **Motivatsiya va qiziqishning oshishi:** Xalq o‘yinlari qo‘llanilgan darslarda o‘quvchilarning darsga nisbatan qiziqishi oshdi. O‘yinli darslar orqali o‘quvchilar o‘zlarini erkin his qilishdi va faol ishtirok etishdi.

2. **Til o‘rganishning qulayligi:** O‘yinlar orqali yangi so‘z va iboralarni o‘zlashtirish osonlashdi. O‘quvchilar o‘zaro muloqot qilish orqali so‘z boyligini oshirishdi.

3. **Ijtimoiy ko‘nikmalarning rivojlanishi:** Jamoaviy o‘yinlar bolalarda ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirdi. O‘quvchilar bir-birlari bilan hamkorlik qilishni, bir-birlarini tushunishni o‘rgandilar.

4. **Madaniy merosning saqlanishi:** Xalq o‘yinlari orqali bolalar o‘z milliy madaniyati va an’analarini o‘rganishdi. Bu orqali milliy o‘zlikni anglash va madaniy merosni saqlashga ko‘maklashildi.

“Kurash”, “Botmon-botmon”, “Oq terakmi-ko‘k terak”, “Qushim boshi”, “Mindi-mindi”, “O‘g‘ri keldi”, “Bekinmachoq” degan o‘yinlarimiz bor. G‘afur G‘ulomning “Shum bola” qissasida keltirilgan ushbu satrlardan ham anglash mumkinki, xalqimiz qadimdan o‘zining ko‘plab qiziqarli milliy o‘yinlariga ega bo‘lgan. Bolalar o‘ynayotgan bu o‘yin esa “xo‘roz

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

urishdi” deb nomlanadi. Milliy o‘yinlarning yaxshi tomoni shundaki, birinchidan bolalarni hamjihatlikka o‘rgatadi.

Birgalikda, guruh-guruh bo‘lib, birdamlik, do‘stlikka chorlaydi. Ikkinchi sababi bolalarda jismoniy sog‘lomlik, baquvvatlikka yordam beradi. Chunki, birgina misol uchun quvlashmachoq o‘yinini oladigan bo‘lsak, mana shu o‘yin orqali shu o‘yinda ishtirok etgan har bir bolada qancha ko‘p harakat.. bo‘lsa, bolalarning miyasiga kislorod shunchalik kirib boradi. Bu ularning aqliy rivojlanishiga, yaxshiroq fikrlashga, teran fikrlashga, jismonan baquvvat bo‘lishiga yordam beradi.

Darhaqiqat, ilm-fan sohasi tez sur’atlarda rivojlanayotgan, axborot almashuv jarayonlari takomillashayotgan XXI asrda televideniye, radio va matbuotdan tashqari yana bir mukammal tizim Internet shiddat bilan hayotimizga kirib keldi. Telekommunikatsiya sohasidagi qulay, tezkor va zamonaviy usullardan biri bo‘lgan bu tarmoq – imkoniyatlarni yanada kengaytirdi. Undan istalgan ma’lumotni qisqa fursatda olishimiz, foydalanishimiz, bilimlarimizni mustahkamlashimiz va yangiliklardan juda tez xabardor bo‘lishimiz mumkin. Ammo, hozirgi kunda uning afzalliklari bilan birga ko‘pgina xatarli tomonlari ham fosh etilmoqda. Yoshlar hayotidagi virtual olamning salbiy jihatlari tarmoq orqali milliy madaniyatimizga yot bo‘lgan g‘arbona hayot tarzini targ‘ib etuvchi turli jangari film va multfilm, shou dastur hamda video roliklar, ayniqsa, kompyuter o‘yinlari orqali yanada yaqqolroq namoyon bo‘lmoqda.

Milliy xalq o‘yinlari ham farovon turmush tarziga bo‘lgan harakat jarayonida paydo bo‘ldi va shakllanib, rivojlandi. Ajdodlarimiz donishmandligining mevasi sifatida kashf etilgan ushbu madaniy merosimizni ko‘plab turlarga ajratish mumkin. Dastlab harakatli o‘yinlar vujudga kelgan bo‘lsa, keyinchalik, ularning safi ma’naviy va aqliy o‘yinlar bilan yanada kengaydi. Azaldan ota-bobolarimiz xalq o‘yinlarini inson hayotidagi bo‘shliqni to‘ldiradigan, tanasidagi ortiqcha kuchni sarflashga, yetmaganini esa to‘plashga yordam beruvchi vosita deb bilganlar. Shu bois, bolalarga ham yoshligidan milliy o‘yinlarni o‘ynash tanani chiniqtirishi bilan bir qatorda, irodani ham mustahkam qilishi haqida uqtirishgan. Taniqli adiblarimizning ko‘plab asarlaridan ham bunga yorqin misollar keltirish mumkin. Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quvchilarning qiziqishini oshirish va ularni faol ishtirok etishga jalb qilish muhim masalalardan biridir. Xalq o‘yinlari bu jarayonda samarali vosita sifatida qaralmoqda. Ushbu maqola boshlang‘ich sinf ona tili darslarida xalq o‘yinlarining o‘quv faoliyatini oshirishdagi ahamiyatini tadqiq qilishga bag‘ishlanadi.

Olingan natijalar xalq o‘yinlarining boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quv faoliyatini oshirishda katta ahamiyatga ega ekanligini tasdiqladi. Xalq o‘yinlari o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, ularni faol ishtirok etishga undaydi va til o‘rganish jarayonini osonlashtiradi. Shuningdek, ijtimoiy va madaniy ko‘nikmalarni rivojlantiradi. Xalq o‘yinlari bolalarning jismoniy va aqliy rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. O‘yinlar orqali ular koordinatsiya, reflekslar, ijodkorlik va muammo yechish kabi ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Misol uchun, “Oq terakmi, ko‘k terak?” o‘yini bolalarning tez fikrlash, so‘z boyligini oshirish va bir-birlariga e’tiborli bo‘lish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Yoki “Chumchuq va tovuq” o‘yini orqali bolalar qiyosiy taqqoslash, mulohaza qilish va tezkorlik ko‘nikmalarini mustahkamlaydilar.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh. M. Erkin va farovon demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. T.: – “O‘zbekiston” 2016.
2. Karimov. I. A. Yuksak ma’naviyat - yengilmas kuch. – T: “Ma’naviyat”, 2008.
3. Ochilov M. O‘qituvchi qalb me’mori. – T.; “O‘qituvchi”. 2004.
4. Azizova, N. (2020). “Xalq o‘yinlari va ularning ta’lim jarayonidagi roli”. Ta’lim jarayoni, 12(4), 45-49.
5. Usmonova, L. (2019). “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirish”. Ta’lim va tarbiya, 11(2), 28-31.
6. Хуррамов Р.С. Ўқувчиларда эвристик фикрлашни ривожлантиришда синфдан ташқари ишлардан фойдаланишнинг методик имкониятлари // Наманган давлат университети илмий ахборотномаси – Наманган, 2022. – №9-сон.ISSN2181-1458 – Б.434-440.
7. Хуррамов Р.С. Оғзаки машқлар ёрдамида бошланғич синф ўқувчилари эвристик фикрлашини ривожлантиришнинг методик асослари// Таълим ва инновatсион тадқиқотлар – Бухоро, 2022. – №9-сон.ISSN2181-1717(E) – Б.153-163.
8. Хуррамов Р.С. Эвристические задания как средство развития творческой деятельности учащихся начальной школы // (2017) Среднее профессиональное образование – Российская Федератсия, СПО 6(334)`2023. – №6 С.50-53.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xurramov Rustam Sayfiddinovich**, doktorant, [**Хуррамов Рустам Сайфиддинович,** докторант], [**Rustam S. Xurramov**, doctoral student]; manzil: O‘zbekiston, 117036, Surxandaryo, Termiz, Baxt ko’chasi 14/5 uy [адрес: Узбекистан, 117036, Сурхандарьинская, Термез, ул. Бахт 14/5], [address: Uzbekistan, 117036, Surkhandarya, Termez, Baxt Street 14/5 House];

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINING KOMMUNIKATIV KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING TARKIBIY KOMPONENTLARI

© Z.A. Izbosarova[1]✉
[1]Termiz davlat universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: barchamizga ma’lumki, har bir o‘qituvchi shaxsida mamlakatimizning dolzarb muammolarini, maqsad va vazifalarini vijdonan tasavvur qilib, aniq bajarib borishi uchun shijoat bilan o‘z imkoniyati, bilimi, tajribalarini ishga solishga o‘rgatadi hamda pedagogik faoliyatga ijodiy yondashish malakalariga ega bo‘lish vazifalari mavjud. Ushbu maqolada yuqoridagi fikrlar haqida so‘z borib, bo‘lg‘usi boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining axborot-kommunikativ ta’lim muhitida axborot-kommunikativ kompetentligini rivojlantirish va axborot-kommunikativ ta’lim muhitining tarkibiy qismlari keltirilgan. Maqola keng auditoriya uchun mo‘ljallangan.

MAQSAD: bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirishning tarkibiy komponentlari jihatlarini tadqiq qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: mazkur maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirishning tarkibiy komponentlari jihatlari haqida so‘z borib, bugungi kunning dolzarb mavzularidan biri, ya’ni bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarda kommunikativ qobiliyatlarini shakllantirish jihatlari hamda samaradorligi masalalariga qaratilgan. Bu borada qator yetakchi olimlarning ilmiy-nazariy qarashlariga tayandik.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirish ularning ta’lim jarayonidagi samaradorligini oshiradi. Tadqiqot natijalari ko‘rsatganidek, lingvistik, interaktiv va pragmatik komponentlar eng muhim ahamiyatga ega bo‘lsa-da, sotsial-madaniy, emotsional va reflektiv komponentlar ham muhim rol o‘ynaydi. Shuning uchun, bu komponentlarni o‘z ichiga olgan kompleks yondashuv bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kommunikativ ko‘nikmalarini muvaffaqiyatli rivojlantirishga yordam beradi.

XULOSA: tadqiqot natijalariga ko‘ra, lingvistik, interaktiv va pragmatik komponentlar o‘qituvchilarning kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirishda eng muhim hisoblanadi. Ammo, sotsial-madaniy, emotsional va reflektiv komponentlar ham muhim rol o‘ynaydi. Kompleks yondashuv orqali o‘qituvchilarning barcha komponentlar bo‘yicha kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirish mumkin.

Kalit so'zlar: kommunikativ ta’lim, muhit, qobiliyat, pedagogik qobiliyatlar, trening, muloqot, nutq, fikr.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Iqtibos uchun: Izbosarova Z.A. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirishning tarkibiy komponentlari. // Inter education & global study. 2024. №5. B.168–176.

СТРУКТУРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

© З.А. Избосарова[1]✉
[1]Термезский государственный университет, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: все мы знаем, что каждый педагог добросовестно представляет актуальные проблемы, цели и задачи нашей страны, учит с энтузиазмом использовать свои возможности, знания и опыт, обладает навыками творческого подхода к педагогической деятельности. В данной статье рассмотрены вышеперечисленные моменты и представлено развитие информационно-коммуникативной компетентности будущих учителей начальной школы в информационно-коммуникативной образовательной среде и компонентах информационно-коммуникативной образовательной среды. Статья предназначена для широкой аудитории.

ЦЕЛЬ: состоит в исследовании аспектов структурных компонентов развития коммуникативных навыков будущих учителей начальных классов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данной статье речь идет об аспектах структурных компонентов развития коммуникативных навыков будущих учителей начальных классов и рассматривается одна из актуальных тем сегодняшнего дня, а именно об аспектах формирования и эффективности коммуникативных навыков у будущих учителей начальных классов. В этом отношении мы опирались на научно-теоретические взгляды ряда ведущих ученых.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: развитие коммуникативных навыков будущих учителей начальных классов повышает их эффективность в образовательном процессе. Как показывают результаты исследования, хотя лингвистический, интерактивный и прагматический компоненты являются наиболее важными, социокультурный, эмоциональный и рефлексивный компоненты также играют важную роль. Поэтому комплексный подход, включающий эти компоненты, способствует успешному развитию коммуникативных навыков будущих учителей начальных классов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: согласно результатам исследования, лингвистический, интерактивный и прагматический компоненты являются наиболее важными для развития коммуникативных навыков учителей. Однако социокультурный, эмоциональный и рефлексивный компоненты также играют важную роль. При

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

комплексном подходе возможно развитие коммуникативных навыков педагогов по всем компонентам.

Ключевые слова: коммуникативное образование, среда, способности, педагогическое мастерство, обучение, общение, речь, мышление.

Для цитирования: Избосарова З.А. Структурные компоненты развития коммуникативных навыков будущих учителей начальных классов. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 168–176.

STRUCTURAL COMPONENTS OF THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION SKILLS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

© Zuxro A. Izbosarova[1]✉
[1]Termez State University, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: we all know that every teacher conscientiously imagines the actual problems, goals and tasks of our country and teaches them to use their opportunities, knowledge, and experiences with enthusiasm, and has the skills of a creative approach to pedagogical activities. lish tasks. This article discusses the above points and presents the development of information-communicative competence of future elementary school teachers in the information-communicative educational environment and the components of the information-communicative educational environment. The article is intended for a wide audience.

AIM: to study aspects of the structural components of the development of communication skills of future primary school teachers.

Materials and methods: this article deals with aspects of the structural components of the development of communication skills of future primary school teachers and examines one of the relevant topics of today, namely, aspects of the formation and effectiveness of communication skills of future primary school teachers. In this regard, we relied on the scientific and theoretical views of a number of leading scientists.

DISCUSSION AND RESULTS: the development of communication skills of future primary school teachers increases their effectiveness in the educational process. As the results of the study show, although the linguistic, interactive and pragmatic components are the most important, the socio-cultural, emotional and reflective components also play an important role. Therefore, an integrated approach that includes these components contributes to the successful development of the communication skills of future primary school teachers.

CONCLUSION: according to the results of the study, linguistic, interactive and pragmatic components are the most important for the development of teachers' communication skills. However, sociocultural, emotional and reflexive components also

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

play an important role. With an integrated approach, it is possible to develop teachers' communication skills in all components.

Key words: communicative education, environment, ability, pedagogical skills, training, communication, speech, thought.

For citation: Zuxro A. Izbosarova. (2024) 'Structural components of the development of communication skills of future primary school teachers', Inter education & global study, (5), pp. 168–176. (In Uzbek).

Kommunikativ ko'nikmalar boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularning ta'lim jarayonidagi samaradorligini oshiradi. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishning tarkibiy komponentlarini tahlil qiladigan bo'lsak, bir qator yangi ilmiy asoslar diqqatimizni tortadi. Bu komponentlar lingvistik, interaktiv, pragmatik, sotsial-madaniy, emotsional va reflektiv jihatlarni o'z ichiga oladi. Quyida shular haqida kengroq ma'lumotlar beriladi. Mazkur komponentlar respublikamiz umumiy o'rta ta'lim maktablarida asosiy tushuncha sifatida o'qituvchilar tomonidan o'zlashtirilib, mazmun va mohiyat bolalarga berilayotgan bilimlarga singdirilmoqda. Boisi respublikamizda zamonaviy oliy ta'lim ham murakkab islohotlar jarayonini boshidan kechirmoqda.

Bu ta'lim mazmunini takomillashtirish, tashkiliy tuzilmalarni optimallashtirish, ta'lim sohasi mutaxassislarini tayyorlashga qo'yilayotgan bugungi kunning sezilarli darajada ortib borayotgan talablariga javob beradigan ta'lim-tarbiya ishlarining eng samarali shakl va usullarini doimiy izlashda namoyon bo'lmoqda.

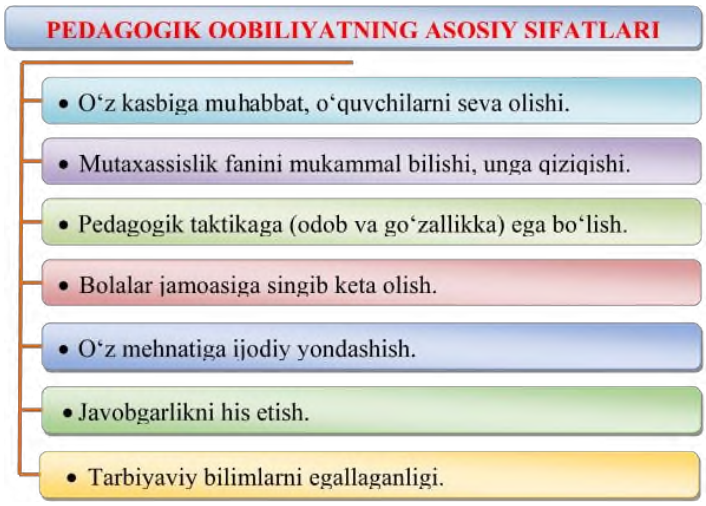
Xususan, Rossiya psixologlaridan N.V.Kuzmina, V.Slasenin, F.N.Gonobolin, O'zbekistonlik psixolog olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar zamonaviy o'qituvchilar uchun eng zarur hislatlarni aniqlab olish imkoniyatini beradi. R.Z.Gaynutdinov, M.G.Davletshin, S.Jalilova, A.Jabborov, M.Kaplanova va boshqalar tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqot ishlarida ham o'qituvchilik kasbi va ta'lim jarayoniga doir muammolar keng tadqiq etilgan (1-rasm).

Ular fikriga ko'ra, o'qituvchilik kasbi – axloqiy xarakterga ega bo'lgan insonparvar kasblardan biri bo'lib, o'quvchilarga insoniy munosabatda bo'lish o'qituvchi faoliyatining asosiy tamoyili hisoblanadi. Bu o'qituvchidan bolalarni sevish, ularni qadr-qimmatini hurmat qilish, sho'xliklariga bardoshli bo'lish, ularni jismoniy va axloqiy majruh etuvchi narsalarga murosasiz bo'lishni talab etadi.

Psixolog olim V.A.Kan-Kalik qobiliyatni tadqiq qilib shunday yozgan edi. "Pedagoglik ishi o'z tuzilishida ikki yuzdan ortiq tuzilmani tashkil qiladi. Muloqot uning eng murakkab tomonlaridan biridir, negaki u orqali pedagogik faoliyatning eng asosiy maqsadi - o'qituvchi shaxsining o'quvchi shaxsiga ta'siri amalga oshiriladi (2-rasm).

Xorijlik pedagog olima N.V.Kuzmina boshlang'ich sinf o'qituvchilarining qiyofasini quyidagi yondashuv asosida shakllantirishni tavsiya etadi: kasbiy bilimga ega bo'lish; loyihachi bo'lish; konstruktiv bo'lish; maslahatchi bo'lish; tashkilotchi bo'lish.

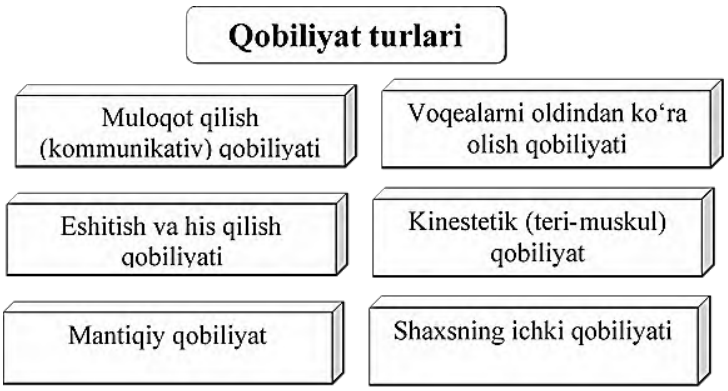
ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

1-rasm. Pedagogik qobiliyatning asosiy sifatlari.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF 5847-son hamda “2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasini “Ilm, ma’rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risida”gi 2020-yil 2-martdagi PF-5953-son farmonlarida belgilangan vazifalar ijrosini ta’minlash maqsadida Vazirlar Mahkamasi qarorlariga asosan, zamonaviy madaniyat, iqtisodiyot, fan, texnika va texnologiyalarning yutuqlari asosida kadrlar tayyorlashning mukammal tizimini shakllantirish kabi dolzarb masalalar qo‘yilgan.

“Ta’limning barcha bosqichlariga oid umumiy pedagogik va didaktik talab talaba (yoki o‘quvchi)ning dasturiy bilim, tasavvur va ko‘nikmalari asosida mustaqil ishlash samaradorligini takomillashtirish, ilmiy fikrlashga, o‘quv faniga qiziqishga kuchaytirish, kasbiy bilimlarni chuqurlashtirish, nazariy va amaliy mashg‘ulot mobaynida ularning faolligini oshirishdan iboratdir”.

2-rasm. Qobiliyat turlari.

Tadqiqot metodologiyasi sifatida adabiyot tahlili va so‘rovnoma usullari qo‘llanildi. Adabiyot tahlili orqali kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirishga oid ilg‘or tadqiqotlar o‘rganildi. Shuningdek, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari va pedagogika mutaxassislari

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

orasida so‘rovnoma o‘tkazildi. So‘rovnomada qatnashchilar kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirishning qaysi komponentlari eng muhim ekanligini baholadilar.

Endi esa asosiy fikrimiz, ya’ni bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirish masalasiga qaratsak. Barchamizga ma’lumki, “**Kommunikativ**” so‘zi esa fransuzcha kommuna (**commune**) (jamoa) so‘zidan kelib chiqqan bo‘lib, ma’nosi birlikda muloqot qilish yoki muloqotda birlashishni anglatadi. Kommunikativ qobiliyat – bu pedagogik o‘zaro harakat sohasida maxsus ko‘rinishga ega bo‘lgan muloqotga qobiliyatlilik hamdir.

Fikrimizcha esa, kommunikativlik – muloqot qila olishlik, o‘zgalar bilan muloqotga kirishuvchanlik qobiliyatidir. Bu qobiliyat o‘qituvchining o‘z fikrini aniq va tushunarli tarzda jamoaga yetkazib berishida ahamiyatli hisoblansa, o‘quvchilarida ham kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirish: o‘zgalarni tushuna olish, o‘z-o‘zini anglash, vaziyatni to‘g‘ri baholash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Natijalar. So‘rovnoma natijalari bo‘yicha respondentlarning aksariyati lingvistik, interaktiv va pragmatik komponentlarni eng muhim deb baholadilar. Adabiyot tahlili natijalari esa sotsial-madaniy, emotsional va reflektiv komponentlarning ham kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirishda muhim o‘rin tutishini ko‘rsatdi. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirish jarayoni kompleks va ko‘p qirrali bo‘lib, bir necha asosiy tarkibiy komponentlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu komponentlar quyidagilardan iborat:

1. **Lingvistik komponent:** Bu komponent bo‘lajak o‘qituvchilarning tilni to‘g‘ri va samarali ishlatish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Bu, jumladan, grammatik qoidalarni bilish, boy lug‘at zahirasi, talaffuzning to‘g‘riligi va so‘z boyligi kabilarni o‘z ichiga oladi.

2. **Interaktiv komponent:** Ushbu komponent o‘qituvchilarning o‘zaro muloqotga kirishish, dialoglar qurish va samarali kommunikatsiya qilish qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi. Bu, jumladan, savol-javoblar, muhokamalar va munozaralar orqali o‘quvchilar bilan muloqot qilishni o‘z ichiga oladi.

3. **Pragmatik komponent:** Bu komponent o‘qituvchilarning kommunikatsiya maqsadlarini anglash va ularga mos ravishda muloqot qilish qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi. Bu, jumladan, turli vaziyatlarda qanday gapirish kerakligini bilish, nutqning kontekstual jihatlarini tushunish va turli kommunikativ strategiyalarni qo‘llashni o‘z ichiga oladi.

4. **Sotsial-madaniy komponent:** Ushbu komponent o‘qituvchilarning turli madaniy va ijtimoiy kontekstlarda muloqot qilish qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi. Bu, jumladan, turli madaniyatlarning an’analari, qadriyatlari va odob-axloq qoidalarini tushunish va hurmat qilishni o‘z ichiga oladi.

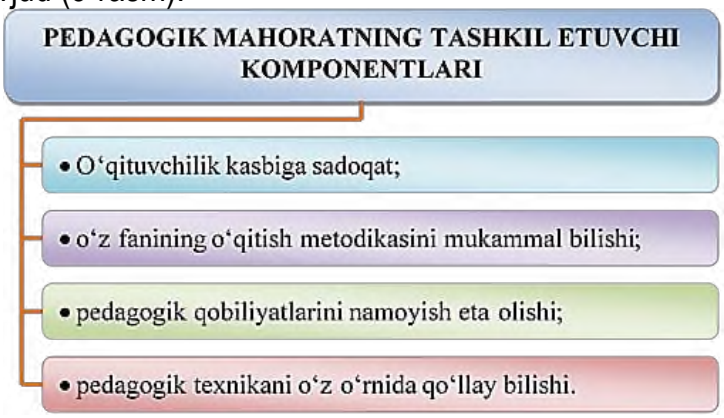
5. **Emotsional komponent:** Bu komponent o‘qituvchilarning o‘z emotsiyalarini boshqarish va o‘quvchilarning emotsional holatini tushunish qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi. Bu, jumladan, emotsional intellekt, empatiya va stressni boshqarish qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

6. **Reflektiv komponent:** Ushbu komponent o‘qituvchilarning o‘z kommunikativ faoliyatini tahlil qilish va o‘z ustida ishlash qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi. Bu, jumladan, o‘z nutqini tahlil qilish, xatolarni aniqlash va ulardan xulosa chiqarishni o‘z ichiga oladi.

Har bir komponent bir-biri bilan uzviy bog‘langan bo‘lib, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun birgalikda ishlashi kerak. Ushbu ko‘nikmalar o‘qituvchilarning ta’lim jarayonida samarali muloqot qilishiga va o‘quvchilarning muvaffaqiyatli ta’lim olishini ta’minlashiga yordam beradi.

Aslida ham pedagogik mahorat egalari uchun o‘zlashtirish lozim bo‘lgan qator komponentlar mavjud (3-rasm).

3-rasm. Pedagogik mahoratni tashkil etuvchi komponentlari.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, quyidagi metodikalar o‘qituvchilarning kommunikativ ko‘nikmalarini samarali rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi:

1. **Lingvistik mashqlar:** Grammatik qoidalarni mustahkamlash, lug‘at boyligini oshirish va talaffuzni takomillashtirish uchun turli mashqlar. Masalan, matnlarni tahlil qilish, yangi so‘zlardan foydalanish, diktantlar yozish.

2. **Interaktiv usullar:** O‘zaro muloqotga kirishishni rag‘batlantiruvchi usullar. Masalan, guruhli ish, disputlar, ro‘yxatdan o‘tkazish, rolli o‘yinlar. Bu usullar o‘quvchilarning muloqotga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ularning faol ishtirokini ta’minlaydi.

3. **Pragmatik mashqlar:** Turli vaziyatlarda qanday muloqot qilishni o‘rgatuvchi mashqlar. Masalan, muloqot strategiyalari, muammoli vaziyatlar bo‘yicha bahslar va simulyatsiya mashqlari.

4. **Sotsial-madaniy mashqlar:** Turli madaniyatlar va ijtimoiy kontekstlarda muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish. Masalan, madaniy tadbirlar, boshqa xalqlarning urf-odatlari bilan tanishish, madaniy ta’sirlar bo‘yicha muhokamalar.

5. **Emotsional mashqlar:** Emotsional intellektuallikni rivojlantirishga qaratilgan mashqlar. Masalan, emotsional hodisalarni tahlil qilish, emotsional hujumlarni boshqarish, stressni boshqarish usullari.

6. **Reflektiv mashqlar:** O‘z muloqot faoliyatini tahlil qilish va uni yaxshilash usullari. Masalan, videomateriallarni tahlil qilish, muloqot xatolarini aniqlash va ularni tuzatish, o‘ziga nisbatan tanqidiy munosabatni rivojlantirish.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Tadqiqot natijalari bo‘yicha, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun kompleks yondashuv zarur. Lingvistik komponentlar orqali o‘qituvchilar tilni to‘g‘ri va samarali ishlatishni o‘rganadilar. Interaktiv komponentlar esa ularning o‘zaro muloqotga kirishish qobiliyatlarini oshiradi. Pragmatik komponentlar kommunikatsiya maqsadlarini anglash va ularga mos ravishda muloqot qilishni o‘rgatadi. Shuningdek, sotsial-madaniy komponentlar turli madaniyatlar va ijtimoiy kontekstlarda muloqot qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Emotsional komponentlar orqali o‘qituvchilar o‘z emotsiyalarini boshqarish va o‘quvchilarning emotsional holatini tushunish qobiliyatlarini oshiradilar. Reflektiv komponentlar esa o‘qituvchilarning o‘z kommunikativ faoliyatini tahlil qilish va o‘z ustida ishlash qobiliyatlarini rivojlantiradi.

4-rasm. Qobiliyatlar tizimining xususiyatlari

O‘qituvchilarning kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun kompleks yondashuv zarur. Lingvistik, interaktiv, pragmatik, sotsial-madaniy, emotsional va reflektiv komponentlarni o‘z ichiga olgan metodikalar orqali o‘qituvchilarning muloqotga bo‘lgan qiziqishini oshirish va ularning samaradorligini ta’minlash mumkin. Bu usullar o‘quv jarayonining samaradorligini oshirib, o‘quvchilarning bilim olish jarayonidagi muvaffaqiyatini ta’minlashga yordam beradi.

Kommunikativ qobiliyatga amal qilishda o‘qituvchi kasbiy jihatdan o‘zligini anglagan holda talaba shaxsini ko‘ra olishi va uning fikr o‘ylari, tashvish-quvonchlariga ega bo‘la olish, auditoriyaning qiziqishlari va manfaatlarini ilmiy-ijodiy yondoshuvi hozirgi zamon o‘qituvchisidan oliy insoniy fazilatlarni talab qiladi. Chunki ta’lim-tarbiya jarayoni Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilardan kommunikativ qobiliyatlarini shakllantirishga yo‘naltirilishi va o‘quv jarayonining natijasi ideal bilan qiyoslanishi lozim.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6108-son farmoni. Qonun hujjatlari ma’lumotlar milliy bazasi, 24.10.2020 y.
2. Muslimov N.A. Kasb ta’lim o‘qituvchisini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari: ped.f.dok... diss.–T.:2007,-315.b

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

3. Chjay Xunyun. Metodicheskie podxody k sovershenstvovaniyu podgotovki budущix uchiteley nachalnyx klassov k primeneniyu informatsionnyx i kommunikatsionnyx texnologiy v professionalnoy deyatelnosti dis. ...kand. Ped. nauk: 13.00.08, 2018. - 175 s.
4. G‘affarov E. Innovatsiya, ijtimoiy innovatsiya va innovatsion faoliyat: ilmiy-nazariy yondashuvlar. NamDU ilmiy axborotnomasi. 2019 yil, 10-son. 153-157 betlar.
5. Azizova G.G. Oliy ta’lim muassasalari professor- o‘qituvchilarining kasbiy-pedagogik faoliyatini takomillashtirish 13.00.01 – “Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi”. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissert. avtoreferati. Samarqand – 2019.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining O‘qituvchi va murabbiylar kuni munosabati bilan so‘zlagan Murojaat nutqi.// “Xalq so‘zi” gazetasi 2020-yil 1-oktabr soni.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Izbosarova Zuxro Anatoliy qizi**, doktorant, [**Избосарова Зухро Анатолиевна,** докторант], [**Zuxro A. Izbosarova**, doctoral student]; manzil: O‘zbekiston, 117036, Surxandaryo, Termiz, Baxt ko’chasi 14/5 uy [адрес: Узбекистан, 117036, Сурхандарьинская, Термез, ул. Бахт 14/5], [address: Uzbekistan, 117036, Surkhandarya, Termez, Baxt Street 14/5 House];

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARI UCHUN JISMONIY TARBIYA DARSLARINING AHAMIYATI

© S.A. G 'aniyev[1]✉
[1]Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, Denov, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: boshlang'ich maktab o'quvchilarining jismoniy tarbiyasi ularning anatomik, fiziologik va psixologik xususiyatlari, shuningdek yangi sharoitlarga moslashishi tufayli o'ziga xos xususiyatlarga ega. O'qish boshlanishi bilan bolalarning aqliy mehnat hajmi sezilarli darajada oshadi va ularning jismoniy faolligi, ochiq havoda bo'lish qobiliyati sezilarli darajada cheklanadi. Shu munosabat bilan, boshlang'ich maktab yoshidagi to'g'ri jismoniy tarbiya nafaqat talaba shaxsiyatining har tomonlama barkamol rivojlanishi uchun zarur shart, balki uning aqliy faoliyatini oshirishning samarali omilidir. Shuning uchun, dolzarbligi jihatidan ushbu mavzu pedagogikada etakchi o'rinni egallashi kerak.

MAQSAD: maktabda jismoniy tarbiya bo'yicha ish turli xil shakllar bilan ajralib turadi, bu talabalardan tashkiliy ko'nikmalarni, faollikni, topqirlikni tarbiyalashga hissa qo'shadigan tashkilotchilik, tashabbuskorlikni namoyon etishni talab qiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: jismoniy tarbiyaning ijtimoiy ahamiyatga ega natijalari-bu o'quvchilarning jismoniy tayyorgarligi va jismoniy rivojlanishi, bilim, vosita va uslubiy ko'nikmalar, jismoniy o'z-o'zini tarbiyalash uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar va odatlar, sog'lom turmush tarzini shakllantirish, bo'sh vaqtning madaniy yo'nalishi. Bularga jismoniy va ma'naviy tiklanish, organizmning kasalliklarga chidamliligini oshirish, jismoniy reabilitatsiya va dam olish kiradi. Jamiyat hayotidagi jismoniy madaniyat bir qator turli funktsiyalarni bajaradi

MUHOKAMA VA NATIJALAR: boshlang'ich sinf o'quvchilarining jismoniy tarbiyasini takomillashtirishda ularning har birining ahamiyatini asoslash haqida batafsilroq to'xtalamiz. Maktab o'quvchilarining jismoniy tarbiyasi zamonaviy ta'lim muassasasi bazasida tashkil etilgan butun o'quv jarayonining ajralmas qismidir. u yaxlit pedagogik jarayonning ajralmas qismi sifatida ushbu jarayonning qolgan tarkibiy qismlari bilan chambarchas bog'liqligi, ularning holatiga bog'liqligi va boshqalarga foydali (nomaqbul) ta'sir ko'rsatish qobiliyati bilan ajralib turadi.

XULOSA: bolalarning sog'lig'ini yaxshilash uchun butun jismoniy tarbiya jarayonini yaxshilash kerak. Va bu muammolarni hal qilish uchun bolani jalb qilish kerak. Hech kimga sir emaski, har qanday faoliyat, agar odam kuchli, yorqin, chuqur motivlarga ega bo'lsa, faol harakat qilish istagini keltirib chiqaradigan, to'liq kuchga ega bo'lsa, muqarrar qiyinchiliklarni, noqulay sharoitlarni va boshqa holatlarni engib chiqsa, yanada muhim va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

samarali natija beradi. Jismoniy tarbiya bolalarni tarbiyalashda katta rol o'ynaydi. 7 yoshga kelib, bola boshlang'ich jismoniy mashqlarni qanday bajarishni biladi.

Kalit so'zlar: jismoniy tarbiya, rivojlanish, aqliy faoliyat, Jismoniy madaniyat

Iqtibos uchun: G 'aniyev S.A. Boshlang‘ich sınf o‘quvchıları uchun jısmonıy tarbıya darslarınıng ahamıyatı. // Inter education & global study. 2024. №5. B.177–182.

НАСКОЛЬКО ВАЖНЫ УРОКИ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЛЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

© С.А. Ганиев[1]✉
[1]Институт предпринимательства и педагогики Денова, Денов, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: физическое воспитание учеников начальной школы обладает своими характеристиками благодаря их анатомическим, физиологическим и психологическим свойствам, а также адаптации к новым условиям. С началом тренировок объем умственного труда детей значительно увеличивается, и их физическая активность значительно ограничена под открытым небом. В связи с этим правильное физическое воспитание возраста начальной школы является необходимым условием для комплексного развития личности учащегося, но является эффективным фактором ее умственной деятельности. Следовательно, с точки зрения срочности, этот предмет должен взять лидера в обучении.

ЦЕЛЬ: работа по физическому воспитанию в школе характеризуется многообразием форм, требующих от учащихся проявления организаторских способностей, активности, инициативы, способствующих воспитанию находчивости.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: социально значимыми результатами физического воспитания являются физическая подготовленность и физическое развитие учащихся, познавательные, двигательные и методические умения, навыки и привычки, необходимые для физического самообразования, формирования здорового образа жизни, культурной направленности досуга. К ним относятся физическое и духовное восстановление, повышение сопротивляемости организма болезням, физическая реабилитация и отдых. Физическая культура в жизни общества выполняет ряд различных функций

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: остановимся подробнее на обосновании значимости каждого из них в совершенствовании физического воспитания младших школьников. Физическое воспитание школьников является неотъемлемой частью всего образовательного процесса, организованного на базе современного образовательного учреждения. для него как составной части целостного педагогического процесса характерна тесная взаимосвязь с остальными составляющими этого процесса, зависимость от их состояния и способность оказывать полезное (нежелательное) воздействие на окружающих.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: для улучшения здоровья детей необходимо совершенствовать весь процесс физического воспитания. И к решению этих задач нужно привлекать ребенка. Не секрет, что любая деятельность дает более значимый и эффективный результат, если у человека сильные, яркие, глубокие мотивы, вызывающие желание активно действовать, в полную силу, преодолевать неизбежные трудности, неблагоприятные условия и другие обстоятельства. Большую роль в воспитании детей играет физическое воспитание. К 7 годам ребенок уже умеет выполнять элементарные физические упражнения.

Ключевые слова: физическое воспитание, развитие, умственная деятельность. Физическая культура

Для цитирования: Ганиев С.А. Насколько важны уроки физического воспитания для учащихся начальной школы. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 177–182.

HOW IMPORTANT IS PHYSICAL EDUCATION LESSONS FOR PRIMARY SCHOOL STUDENTS

© Suxrob A. Ganiyev[1]✉
[1]Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, Denov, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: The physical education of primary school students has its own characteristics due to their anatomical, physiological and psychological properties, as well as adaptation to new conditions. With the beginning of training, the volume of mental labor of children increases significantly and their physical activity is significantly limited to the open air. In this regard, the right physical education of primary school age is a necessary condition for comprehensive development of the student's personality, but is an effective factor of its mental activity. Therefore, in terms of urgency, this subject should take a leader in the teaching.

AIM: work on physical education at school is characterized by a variety of forms that require students to demonstrate organizational skills, activity, initiative, contributing to the education of resourcefulness.

MATERIALS AND METHODS: socially significant results of physical education are physical fitness and physical development of students, cognitive, motor and methodological skills, skills and habits necessary for physical self-education, formation of a healthy lifestyle, cultural orientation of leisure. These include physical and spiritual recovery, increasing the body's resistance to diseases, physical rehabilitation and rest. Physical culture in the life of society performs a number of different functions

DISCUSSION AND RESULTS: let's focus in more detail on the justification of the importance of each of them in improving the physical education of younger schoolchildren. Physical education of schoolchildren is an integral part of the entire educational process

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

organized on the basis of a modern educational institution. As an integral part of the holistic pedagogical process, it is characterized by a close relationship with the other components of this process, dependence on their condition and the ability to have a beneficial (undesirable) effect on others.

CONCLUSION: to improve the health of children, it is necessary to improve the entire process of physical education. And it is necessary to involve the child in solving these tasks. It is no secret that any activity gives a more significant and effective result if a person has strong, vivid, deep motives that cause a desire to actively act, to overcome inevitable difficulties, adverse conditions and other circumstances. Physical education plays an important role in the upbringing of children. By the age of 7, the child already knows how to perform basic physical exercises.

Key words: physical education, development, mental activity, Physical culture.

For citation: Suxrob A. Ganiyev. (2024) 'How important is physical education lessons for primary school students', Inter education & global study, (5), pp. 177–182. (In Uzbek).

Jismoniy madaniyat ham insonni shaxs sifatida shakllantirishning eng muhim vositasidir. Jismoniy mashqlar ong, Iroda, axloqiy ko'rinish va xarakter xususiyatlariga ko'p qirrali ta'sir ko'rsatishga imkon beradi. Ko'p yillik amaliyot shuni ko'rsatadiki, jismoniy tarbiya rivojlanish va axloqiy fazilatlarga ta'sir qiladi - ishonch, qat'iyatlilik, Iroda, to'siqlarni engib o'tish qobiliyati, kollektivizm, do'stlik hissi. Aqliy, axloqiy, estetik tarbiya va mehnat ta'limi bilan chambarchas bog'liq holda amalga oshiriladigan jismoniy tarbiya maktab o'quvchilarining har tomonlama rivojlanishiga yordam beradi [7].

Rivojlanish funktsiyasi odamlarning barcha jismoniy kuchlarini, shu jumladan mushak va asab tizimlarini, aqliy jarayonlarni takomillashtirishdan iborat: tananing moslashuvchanligi va uyg'unligi, ekstremal vaziyatlarda kosmosda harakat qilish, o'zgaruvchan sharoitlarga moslashish qobiliyati [1].

Jismoniy madaniyatning tarbiyaviy funktsiyasi chidamlilikni mustahkamlash va insonning ma'naviyatini mustahkamlashga qaratilgan. Jismoniy tarbiya yuqori axloqiy ezgu intilishlar bilan uzviy bog'liq bo'lishi kerak. Bunday holda, fe'l-atvorning qat'iy irodasi, qat'iyati va qat'iyati jamiyat manfaatlariga xizmat qiladi: axloqsizlik, alkogolizm, giyohvandlik va boshqalarga qarshi kurashda.ta'lim funktsiyasi talabalarni jismoniy madaniyat nazariyasi va tarixi, uning shaxs hayotidagi ahamiyati bilan tanishtirishdan iborat; turli xil jismoniy tarbiya turlari bilan. Sog'liqni saqlash va gigiena funktsiyasi zamonaviy hayot sharoitida ko'plab odamlar faol harakatlarning etishmasligi tufayli jismoniy harakatsizlikni rivojlantirishi va tananing qarshiligini kamaytirishi bilan bog'liq. Bu har bir inson uchun kundalik mashqlar, ritmik gimnastika, ishda jismoniy tarbiya tanaffuslarini o'tkazishni talab qiladix [3].

Shunday qilib, masalan, jismoniy tarbiya, tarbiyaviy ishlarning yo'nalishlaridan biri bo'lib, tarbiyaning boshqa jihatlari bilan chambarchas bog'liq: axloqiy, aqliy, mehnat, estetik

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

va boshqalar. jismoniy tarbiya jarayonida, agar u to'g'ri tashkil etilgan bo'lsa, talabalar o'rtasida Iroda, jasorat, intizom, do'stlik va o'zaro yordam hissi, tashkilotchilik va boshqalarni tarbiyalash uchun qulay sharoitlar yaratiladi. vositalar jismoniy tarbiya tegishli pedagogik sharoitlarda qat'iyatlilik, jasorat, qat'iyatlilik, halollik, vijdonlilik, o'ziga ishonch va boshqa bir qator muhim shaxsiy xususiyatlar ham shakllanadi. Xuddi shu xususiyatlar aqliy, estetik, axloqiy va mehnat ta'limi jarayonida shakllanadi. Bu ta'limning barcha jihatlari o'rtasidagi yaqin munosabatlarni ko'rsatadi. Shunday qilib, ochiq o'yinlarni o'tkazishda bola etakchilik va bo'ysunishga o'rganadi, nafaqat o'rtoqlarni, balki o'zini, intizomni va o'zini o'zi boshqarish qobiliyatini tanqid qiladi va natijada axloqiy jihatdan tarbiyalanadi. Jismoniy tarbiya dasturida o'yinni har bir dars tarkibiga kiritish maqsadga muvofiqdir [2].

Shunday qilib, bolalarning jismoniy tarbiyasini muvaffaqiyatli tashkil etishning quyidagi shartlari va omillarini ajratish mumkin: 1. Bolalarning jismoniy salomatligi va motor rivojlanish darajasini tahlil qilish va baholash imkoniyatiga ega bo'lish. 2. Muayyan davr uchun (masalan, o'quv yili uchun) jismoniy tarbiya vazifalarini shakllantirish va bolalarning har birining xususiyatlarini hisobga olgan holda ularning eng muhimlarini aniqlash [6]. 3. Muayyan sharoitlarda ishlashning eng maqbul vositalari, shakllari va usullarini tanlab, ma'lum bir tizimda ta'lim jarayonini tashkil qiling. 4. Maqsadlarga erishish yo'lidagi qiyinchiliklarni oldindan bilib, yakuniy natijaning kerakli darajasini loyihalash. 5. Olingan natijalarni dastlabki ma'lumotlar va belgilangan vazifalar bilan taqqoslang. 6. O'z-o'zini hurmat qilish professional mahorat, uni doimiy ravishda takomillashtirish [4].

Bolalarning motor faolligi darajasi va ularning so'z boyligi, nutqni rivojlantirish, fikrlash o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik o'rnatildi. Jismoniy mashqlar ta'siri ostida tanadagi jismoniy faollik uyquni yaxshilaydigan, bolalarning kayfiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan, aqliy va jismoniy ko'rsatkichlarini oshiradigan biologik faol birikmalar sintezini oshiradi [5].

Boshlang'ich maktab o'quvchilarining jismoniy tarbiyasi kompleks dasturining vazifalaridan biri bu mustaqil ravishda jismoniy mashqlar bilan shug'ullanish, shaxsiy jismoniy va axloqiy takomillashtirishga bo'lgan ehtiyojni shakllantirish. Shuning uchun ikkinchi bosqich-motivatsiya - axloqiy va jismoniy mukammallikka ongli intilish.

Maktab o'quvchilarida ularning sog'lig'i va jismoniy rivojlanishi uchun javobgarlikni tushunish orqali harakat madaniyatini o'zlashtirish istagini tarbiyalash kerak. Mustaqil ravishda jismoniy mashqlar qilish ko'nikmalarini shakllantirish darslarni tashkil qilishdan boshlanadi. Dars davomida talabalarning motor faoliyatini tashkil etishning bir necha usullari qo'llaniladi, ular vazifalarni, bolalarning tayyorgarligini, sport anjomlari va jihozlarining mavjudligini hisobga olgan holda tanlanadi. Darslarni tashkil etishning qo'llaniladigan usullari talabalarning yuqori jismoniy faolligini va darsda zarur yukni ta'minlashi kerak. Ammo shu bilan birga, bola tanasining individual xususiyatlarini hisobga olish kerak [8].

Tezlik, epchillik, chidamlilik fazilatlarini rivojlantirish bolalarda motor qobiliyatlarini formatlash bilan chambarchas bog'liq. Muayyan vaqt davomida turli xil asoratlar bilan turli xil sur'atlarda jismoniy mashqlarni bajarish ularning rivojlanishiga yordam beradi. Yilning

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

istalgan vaqtida maktab o'quvchilari o'yin harakatlarida kamida 2-3 soat toza havoda bo'lishlari kerak. Shuni ham yodda tutish kerakki, mashqlardagi yukni muntazam ravishda oshirish kerak. Agar siz ushbu ko'rsatmalarga rioya qilmasangiz, bu sizning bolalaringizning sog'lig'iga ta'sir qilishi mumkin. Muntazam mashqlar neyropsik stressni oldini oladi va engillashtiradi, hissiy fonni yaxshilaydi, bolalarga quvonch keltiradi. Yoshligidanoq jismoniy mashqlar bolaning keyingi hayoti uchun sog'lig'ining kuchli poydevorini qo'yadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Antonova L. N. ta'lim muassasalarida sog'liqni saqlash texnologiyalarini amalga oshirishning psixologik asoslari: "2001-2005 yillarda Moskva viloyati ta'limini rivojlantirish" mintaqaviy maqsadli dasturi/ L. N. Antonova. M.: MGOU nashriyoti, 2004.-100 s.
2. Ashmarina B. A. jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi: pedagogika institutlarining jismoniy tarbiya fakulteti talabalari uchun darslik/ B. A. Ashmarina. M.: Ma'rifat, 2007. 511 s.
3. Borisova, I. P. maktabda tejash texnologiyalarining sog'lig'ini ta'minlash / I. P. Borisova // ta'lim muassasasi rahbarining qo'llanmasi. -2005, - № 10.- C. 84-92.
4. Gujalovskiy A. A. jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi asoslari: darslik. texnik maktablar uchun jismoniy.kult./ A. A. Gujalovskiy. M.: Ma'rifat, 2008. 379 s.
5. Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarning jismoniy rivojlanishi va jismoniy tayyorgarligini baholash metodologiyasi: usul. Tavsiyalar / V. Yu. Davydov, S. A. Sheptikin, A. G. Trifonov. Volgograd, 1993 yil. 27 s.
6. Demidova E. V. progimnaziyada ta'lim / E. V. Demidova. M.: Nashr. "Jismoniy madaniyat nazariyasi va amaliyoti", 2004. 327 s.
7. Deshle S. A. I-III sinf o'quvchilarining jismoniy tayyorgarligi darajasini pedagogik nazorat qilish metodikasi:Muallif. kand. - qaniydi? dis. - qaniydi? / S. A. Deshle. M., 1982 yil. 23 s.
8. Dronov A. A. duruş buzilishining oldini olish va mushak korsetini mustahkamlash / A. A. Dronov // boshlang'ich maktab. - 2006,- № 3. 53-sahifa.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**G'aniyev Suxrob Abduvali o'g'li**, Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o’qituvchisi, [**Ганиев Сухроб Абдували угли,** Денауский институт предпринимательства и педагогики], [**Suxrob A. Ganiyev**, Denau Institute of Entrepreneurship and Pedagogy]; manzil: O‘zbekiston Denov 190507 Sharof Rashidov ko‘chasi 360-uy [адрес: ул. Шарофа Рашидова, 360, Денов 190507 Узбекистан], [address: Sharof Rashidov Street 360, Denov 190507 Uzbekistan], Ganiyevsuxrob5@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA SOG‘LOM TURMUSH TARZI KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

© O.E. Eshmuradov[1]✉, A.X. To‘rayev [2]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari, sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini takomillashtirish jarayoni, asosiy elementlari, mazmuni, uni amalga oshirish shakl, metod va vositalari, nazariy, amaliy va tarbiyaviy asoslari, o‘quvchilarda sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini rivojlantirish tamoyillari, shuningdek, uning ilmiy ahamiyati infratuzilmasi keltirilgan, jismoniy tarbiya.

MAQSAD: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini rivojlantirish juda muhim vazifalardan biridir. Bu yoshdagi bolalar, odatda, sog‘lom turmush tarzi asoslarini o‘rganishga va bu ko‘nikmalarni kelajakda qo‘llashga eng ochiq bo‘lgan davrda bo‘ladilar. Ushbu maqsadlarning amalga oshirilishi natijasida o‘quvchilar sog‘lom turmush tarziga oid ko‘nikmalarni shakllantiradilar, bu esa ularning umumiy salomatligini yaxshilaydi, o‘quv jarayonida muvaffaqiyatga erishishlariga yordam beradi va kelajakda sog‘lom va faol hayot tarzini olib borishlariga asos yaratadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: darsliklar va qo‘llanmalar: Sog‘lom turmush tarziga oid maxsus darsliklar. Gigiyena, oziqlanish, jismoniy faollik va ruhiy salomatlik bo‘yicha qo‘llanmalar. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini rivojlantirish dasturi samarali bo‘ldi va bolalarning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy salomatligini yaxshilashda muhim rol o‘ynadi. Ushbu dasturga rioya qilish, bolalarning sog‘lom va muvaffaqiyatli hayot tarziga ega bo‘lishlariga yordam beradi. Kelajakda bunday dasturlarni yanada kengroq ko‘lamda tatbiq etish va yanada takomillashtirish lozim.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini rivojlantirish bo‘yicha olib borilgan dastur bir qator muhim jihatlar va natijalarni ko‘rsatdi. Muhokamada quyidagi asosiy omillar va ularning ahamiyati tahlil qilinadi: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini rivojlantirish dasturi samarali bo‘ldi va bolalarning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy salomatligini yaxshilashda muhim rol o‘ynadi. Ushbu dasturga rioya qilish, bolalarning sog‘lom va muvaffaqiyatli hayot tarziga ega bo‘lishlariga yordam beradi. Kelajakda bunday dasturlarni yanada kengroq ko‘lamda tatbiq etish va yanada takomillashtirish lozim..

XULOSA: umuman olganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini rivojlantirish dasturi bolalarning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy salomatligini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

yaxshilashda muhim rol o‘ynadi. Ushbu dastur bolalarning sog‘lom va muvaffaqiyatli hayot tarziga ega bo‘lishlariga yordam berdi. Kelajakda bunday dasturlarni yanada kengroq ko‘lamda tatbiq etish va yanada takomillashtirish lozim.

Kalit so'zlar: sog‘lom turmush tarzi, batantarbiya, pedagoglar, ta'lim-tarbiya, layoqat, bilim, ko‘nikma, malaka, salomatlik, mashg‘ulot, texnologiya, takomillashtirish.

Iqtibos uchun: Eshmuradov O.E., To‘rayev A.X. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini rivojlantirish. // Inter education & global study. 2024. №5. B.183–189.

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

© О.Э.Эшмурадов[1]✉, А.Х.Тораев[2]✉
[1]Термизский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассмотрены возможности формирования навыков здорового образа жизни у учащихся младших классов, процесс совершенствования навыков здорового образа жизни, основные элементы, содержание, формы, методы и средства его реализации, теоретические, практические и образовательные основы, принципы. формирования у студентов навыков здорового образа жизни, а также инфраструктуры его научного значения, физического воспитания.

ЦЕЛЬ: формирование навыков здорового образа жизни у учащихся начальных классов является одной из важнейших задач. Дети в этом возрасте обычно наиболее открыты для изучения основ здорового образа жизни и применения этих навыков в будущем. В результате реализации этих целей у студентов будут формироваться навыки здорового образа жизни, которые улучшат их общее состояние здоровья, помогут добиться успехов в образовательном процессе и заложат основу для ведения здорового и активного образа жизни в будущем.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: учебники и пособия: специальные учебники по здоровому образу жизни. Руководства по гигиене, питанию, физической активности и психическому здоровью. Программа по формированию навыков здорового образа жизни у учащихся начальных классов оказалась эффективной и сыграла важную роль в улучшении физического, психического и социального здоровья детей. Следование этой программе поможет детям вести здоровую и успешную жизнь. В будущем такие программы должны реализовываться в более широком масштабе и совершенствоваться.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: программа формирования навыков здорового образа жизни у учащихся начальной школы показала ряд важных аспектов и результатов. В дискуссии анализируются следующие ключевые факторы и их значение: программа формирования навыков здорового образа жизни у учащихся начальных классов оказалась эффективной и сыграла важную роль в улучшении

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

физического, психического и социального здоровья детей. Следование этой программе поможет детям вести здоровую и успешную жизнь. В будущем такие программы должны реализовываться в более широком масштабе и совершенствоваться.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в целом программа по развитию навыков здорового образа жизни у учащихся начальных классов сыграла важную роль в улучшении физического, психического и социального здоровья детей. Эта программа помогла детям вести здоровый и успешный образ жизни. В будущем такие программы должны реализовываться в более широком масштабе и совершенствоваться.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, воспитание детей, педагоги, образование, способности, знания, умения, компетентность, здоровье, обучение, технология, совершенствование.

Для цитирования: Эшмурадов О.Э., Тораев А.Х. Развитие навыков здорового образа жизни у учащихся начальных классов. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 183–189.

DEVELOPMENT OF HEALTHY LIFESTYLE SKILLS IN PRIMARY CLASS STUDENTS

© Eshmuradov E. Olmosbek[1]✉, Toraev A. Kholmominovich[2]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article discusses the possibilities of developing healthy lifestyle skills among primary school students, the process of improving healthy lifestyle skills, the main elements, content, forms, methods and means of its implementation, theoretical, practical and educational foundations, principles. formation of healthy lifestyle skills in students, as well as the infrastructure of its scientific significance, physical education.

AIM: developing healthy lifestyle skills among primary school students is one of the most important tasks. Children at this age are usually the most open to learning the basics of healthy living and applying those skills in the future. As a result of these goals, students will develop healthy lifestyle skills that will improve their overall health, help them succeed in their educational process, and lay the foundation for leading a healthy and active lifestyle in the future.

MATERIALS AND METHODS: textbooks and manuals: special textbooks on a healthy lifestyle. Guides to hygiene, nutrition, physical activity and mental health. The program to develop healthy lifestyle skills among primary school students has proven to be effective and has played an important role in improving the physical, mental and social health of children. Following this program will help children lead healthy and successful lives. In the future, such programs should be implemented on a larger scale and improved.

DISCUSSION AND RESULTS: the program for developing healthy lifestyle skills among primary school students showed a number of important aspects and results. The

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

discussion examines the following key factors and their implications: The healthy lifestyle skills program for primary school students has proven to be effective and has played an important role in improving the physical, mental and social health of children. Following this program will help children lead healthy and successful lives. In the future, such programs should be implemented on a larger scale and improved.

CONCLUSION: overall, the program to develop healthy lifestyle skills among primary school students played an important role in improving the physical, mental and social health of children. This program helped children lead healthy and successful lives. In the future, such programs should be implemented on a larger scale and improved.

Key words: healthy lifestyle, raising children, teachers, education, abilities, knowledge, skills, competence, health, training, technology, improvement.

For citation: Eshmuradov E. Olmosbek, Toraev A. Kholmominovich. (2024) 'Development of healthy lifestyle skills in primary class students', Inter education & global study, (5), pp. 183–189. (In Uzbek).

Buyuk mutafakkir Abu Ali ibn Sino o‘z asarlarida tana salomatligi insonni sog‘lom fikrlashga va jamiyat salomatligiga ham katta ta’sir qilishiga doir masalani ko‘p marta uqtirgan hamda asarlarida ifodalagan. Insoniyat ijtimoiy taraqqiyoti uzoq davom etgan tarixiy jarayon bo‘lib, unda kishilarning erishgan moddiy va ma’naviy merosida o‘z aksini topgan. Ilmiy adabiyotlar tahliliga ko‘ra boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini rivojlantirish, har bir davlat va jamiyat rivojlanishida umumiylik, mutanosiblik bilan birga o‘ziga xosliklar ham mavjud. Jumladan, an’anaviy shakllangan ta’im-tarbiya jarayonida o‘quvchilarning o‘tirgan holatda mashg‘ulotlarda ishtirok etishadi. Bu jarayonni bir necha soatlarni tashkil etadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida harakatli tannafus daqiqalar mavjud amo bu yetarli emas. Chunki o‘sib kelayotgan organizmni kuch bilan bir maqomda ushlab turush ko‘p kuch talab qiladi.

Zardushtiylikning qadimiy kitobi - “Avesto”da farzand tarbiyasi haqidagifikrlar bayon etilgan, bolalarni pokiza, axloqli, ezgu fikrli, zamonasining barcha hunarlarini bilgan, e’tiqodi mustahkam, ham axloqan, ham jismonan barkamol inson qilib tarbiyalashga katta e’tibor berilgan.

Shunday qilib, xalq og‘zaki ijodi va “Avesto”da ilgari surilgan manbalarda o‘sib kelayotgan yosh avlod ma’naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirish haqidagi fikrlarni quyidagicha izohlash mumkin: sog‘lom farzandni dunyoga keltirib, unga chiroyli nom qo‘yish ijtimoiylashuv jarayonining devorchasi ekanligi; farzand tarbiyasida o‘g‘il va qiz bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olish; farzand tarbiyasida ota rolining yuksakligi; bola tarbiyasida milliy va umuminsoniy axloqiy qadriyatlarning o‘rni ustunligiga erishish; pedagog olima N.M. Egamberdiyevaning yozishicha, har qaysi xalq yoki millatning ma’naviyatini uning tarixi, o‘ziga xos urf-an’analari, hayotiy qadriyatlaridan ayri holda tasavvur etib bo‘lmaydi, bu borada, tabiiyki, ma’naviy meros, madaniy boyliklar, ko‘hna tarixiy yodgorliklar eng muhim omillardan biri bo‘lib xizmat qiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

“Ezgu fikr”, “ezgu amal”, “ezgu g‘oya” - qadimgi dunyo axloqiy Qomusi hisoblangan “Avesto” ta’limotining bosh g‘oyasidir. “Avesto” da bayon etilgan hikmatlarning aksariyatida rostgo‘ylik va yolg‘onchilik kabi axloqiy kategoriyalarga munosabat bayon etilgan. Ma’lumki, Islom dinining muqaddas manbalaridan bo‘lmish Qur’oni Karim va Hadisi Shariflarda ham sog‘lom turmush tarzi masalalarini birinchi va ulug‘vor masala sifatida qaralgan, odob-axloq, farzand tarbiyasi masalalariga katta e’tibor berilgan. Islom dini ta’limoti asoslarini yorituvchi Qur’oni Karimdan keyingi asosiy manba Hadis hisoblanadi. Ma’lumki, islom ta’limotida va hadislarda eng yuksak xislatlardan biri sifatida ota-onaga g‘amxo‘rlik, kattalarga hurmat, omonatga xiyonat qilmaslik, yolg‘on so‘zlamaslik masalalarning yoritilishiga alohida e’tibor beriladi.

O‘zbekiston Respublikasi birinchi Pezidenti Islom Karimovning “O‘zlikni anglash tarixni bilishdan boshlanadi”, degan g‘oyalarining o‘ziyoq, yetuk mutafakkur meroslarini, ilg‘or fikrlarini o‘rganish o‘sib kelayotgan yosh avlodning ma’naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirish jarayonida muhim ahamiyat kasb etishi, ularni o‘rganish oila ostonasidan boshlanishi zaruratini anglatadi. Tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan izlanishlarda Ibn Sinoning qarashlari ustida atroflicha to‘xtalib o‘tilgan. Ammo, ulardan amaliyotda foydalanish haqida kam fikr bildirilgan. Faqat ayrim mualliflar bu haqda qisqacha to‘xtalib o‘tganlar. Ular Ibn Sinoning merosidan jismoniy tarbiya jarayonida foydalanishni taklif qilganlar, lekin foydalanish yo’llari haqida fikr bildirmaganlar.

Shunday qilib, Ibn Sinoning jismoniy tarbiya sohalaridagi qarashlariga, shuningdek,sog‘lom turmush tarzini shakllantirishga bag‘ishlangan adabiyotlarni o‘rganib chiqib, shuni aytish mumkin. Ibn Sinoning jismoniy tarbiya sohasidagi merosini uzoq vaqt davomida chuqur o‘rganilgan va ulardan bugungi kunda ham zamonaviy talabalarga moslashtirilgan holda foydalanish mumkinligini ta’kidlab o‘tilgan. Buyuk mutafakkur Abu Nasr Farobiyning fikricha, bola tarbiyasida adolatparvarlik, zukkolik, farosatlilik, notiqlik, salomatlikni asrash, haqiqatni sevish, ma’rifatga intilish, kuchli xotira, qat’iyatlilik, jasurlik, jur’atli, nafsni jilovlash fazilatlari orqali tashqi muhit, boshqa insonlar bilan muloqotda vujudga keladi, inson o‘z faoliyati yordamida ularni egallaydi, ularga erishadi deb, ta’kidlaydi. O‘rta asrning buyuk faylasufi Abu Rayhon Beruniy o‘z davrida jahon ilm-u taraqqiyotiga ulkan hissa qo‘shgan mutafakkur sifatida shuhrat qozongan, uning “Geodeziya”, “Hindiston”, “Mineralogiya”, kabi asarlari haqida ma’lumotlar berish bolalarni yuksak mas’uliyat hissini qaror toptirish, dunyosini shakllantirishga xizmat qiladi. Abu Rayhon Beruniy ma’naviy kamolotga erishish masalalarini koinot va butun borliq bilan bog‘liq holda tavsiflaydi. U axloqiy kategoriyalarni insonning fe’l-atvori bilan bog‘laydi, boshqaruv va siyosat ishlarida bilimdonlik, tadbirkorlikni ulug‘laydi. Uning fikricha, yomonlikning shoxchalari ko‘p, ammo ularning asosi uch narsa: ta’ma, g‘azab va ilmsizlikdir. Insoniyat tarixiy taraqqiyotida qadimdan bola tarbiyasi, bolaning aqliy va axloqiy kamoloti, diniy va dunyoviy bilimlarni egallashi uchun alohida e’tibor qaratilgan.

Alisher Navoiyning farzand tarbiyasidagi qarashlari, shu jumladan, komil insonni shakllantirish konsepsiyasining mazmunini o‘rganish muayyan davrlarda va hozirgi kungacha dolzarblik kasb etadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Alloma tomonidan yaratilgan aksariyat asarlarda yigit kishi bolaligidanoq o‘zlashtirishi shart bo‘lgan harbiy-jismoniy fazilatlar kamondan otish - merganlik, qilichbozlik, suvda suzish, kurash tushish borasidagi fikrlari, qiz bolada tarbiyalanishi lozim bo‘lgan hayo, ibo, sadoqat, mehribonlik, orastalik kabi xislatlar ilgari surilar ekan, bolalarda mazkur fazilatlarni tarbiyalash axloqiy va ma’naviy tarbiya konsepsiyasini rivojlantirish mezonlaridan biri sanaladi. Jaloliddin Davoniyning “Axloqi Jaloliy” asarida bola yaxshi fazilatlarni ta’lim-tarbiya natijasida egallashi mumkinligi, yaxshilik va yomonlik to‘g‘ririda tasavvurga ega, kundalik va nazariy ongli faoliyat yuritadigan, insoniy xislatlar yurish-turish qoidalari, xushmuomalalik, ota-ona va boshqa katta yoshlilarni hurmat qilish, to‘g‘rilik va rosgo‘ylikni o‘rganish, shirinsuxanlik, kamtarlik, so‘zlashuv odobiga rioya qilish, o‘zini asrash, sog‘lam bo’lish kabi tarbiya komponetlarini tarkib toptirishda ota va ona mas’uliyatini alohidata’kidlaydi. Shuningdek, tarbiyada ota-ona bilan bir qatorda maktabga chiqqandan so‘ng muallim ham javobgar sanaladi, deydi olim. Buning uchun muallimning o‘zi ham yaxshi tarbiya topgan bo‘lishi shart. Davoniy muallimni “Ma’naviy padar” deb ataydi. Chunki ota bolani jisman hayotga keltirib, jismonan tarbiyalasa, muallim uni ma’naviy jihatdan kamolotga yetkazadi, deydi olim.

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkinki, bolalar sog‘lom turmush tarzi madanyatini kichik maktab yoshidagi o’quvchilarning ma’naviy-ma’rifiy ishlarini tashkil etish mexanizmlarini takomillashtirish tuzilishiga ko‘ra ijtimoiy munosabatlar va insoniyat faoliyatining turlari bilan belgilanadi. Shundan kelib chiqqan holda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining sog‘lom turmish tarzi ko‘nikmalarini shakllantirish mexanizmlarini takomillashtirishning asosiy maqsadlari Birlashgan Millatlar Tashkilotining rivojlanish loyixasi fan, madaniyat va sog‘liqni saqlash vazirliklari buyurtmasi bilan B.M.Sharipov, L.N.Bashmakova va G.U.Kurmanovalar tomonidan maktab o‘quvchilariga mo‘ljallangan “Sog‘lom turmush tarzi” darslik-qo‘llanmada asosiy mavzular quyidagicha belgilangan: o‘z-o‘zini hurmat qilish; kun tartibi; jismoniy chiniqish; sog‘lom munosabatlar; zararli odatlar (tamaki, alkogolizm, nasha); xomiladorlik, oilani rejalashtirish.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining sog‘lom turmush tarzi madaniyatini shakllantirish mexanizmlarini takomillashtirishning asosiy maqsadlari: o‘quvchilarning har tomonlama kamol topishi, xususan, ularning shaxsi, qiziqishlari, iqtidorining rivojlanishi, mustaqil bilim olishi va ijodiy mehnat qilishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratish; o‘quvchilarning ehtiyojlariga ko‘ra ularning ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirishga qaratilgan to‘garaklar tashkil etish; fan asoslari bo‘yicha qo‘shimcha ta’lim xizmatlari ko‘rsatish; o‘quvchilar bilan san’at va hunarmandchilik yo‘nalishlari bo‘yicha mashg‘ulotlar o‘tkazish; qobiliyatli, iqtidorli o‘quvchilarni aniqlash, ularning shaxsini rivojlantirishga qaratilgan musobaqalar, texnik, badiiy ijodiyot, o‘lkashunoslik, ekologiya va boshqa yo‘nalishlardagi tadbirlarni tashkil etishdan iborat.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abu Ali ibn Sino. Tib qonunlari. 1-kitob. - 3 jildlik. - Toshkent: A.Qodiriy xalq merosi nashriyoti, 1992. - 212 b.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

2. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shaxri. -Toshkent: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993. - 224 b.
3. Allayorov Yu.N. Reproduktiv salomatlik va kontraseptiv texnologiya. Tibbiyot kollejlari o‘quvchilari uchun O‘quv qo‘llanma. - Toshkent: ta’limi. - Toshkent, 1992. - № 5. - B. 10-12.
4. Abduazimov O. Mafkuraviy immunitetni shakllantirishda ommaviy axborot vositalarining roli. - Toshkent: Ma’naviyat, 2015. - 30 b.
5. Абаскалова Н.П. Системный подход в формировании здорового образа жизни субъектов образовательного процесса: Дисс. ... д-ра. пед. наук. - Новосибирск, 2001. - 367 с.
6. Eshmurodov O. E. SOCIAL-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF MAINTAINING FAMILY-MARRIAGE RELATIONS //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 12. – С. 803-807.
7. Эшмуродов, О. (2023). Talabalar oila xaqidagi tasavvurlarining oila mustahkamligiga ta’siri. Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика, 1(1), 71-74.
8. Elamanovich, O. E. (2022, October). OILAVIY MUNOSABATLARDAGI NIZOLARNING KELIB CHIQISH SABABLARI. In Archive of Conferences (pp. 1-7).
9. Eshmurodov, O. (2024). ИНТЕРНЕТГА ТОБЕЛИКНИ КЕЛТИРИБ ЧИҚАРУВЧИ ПСИХОЛОГИК ОМИЛЛАР. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 894-899.
10. Baxtiyorov, R., Botirova, D., & 3Jo‘rayeva , M. (2023). KICHIK MAKTAB YOSHIDA MULOQOTCHANLIK ORQALI AXLOQIY FAZILATLARNI RIVOJLANTIRISH. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(2). извлечено от https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8471
11. Abdullayeva, S., & Eshmuradov, O. (2023). ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ И ВЫБОР ПРОФЕССИИ УЧАЩИМИСЯ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ ЗНАНИИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(2). извлечено от https://ppmedu.jdpu.uz/index. php/ppmedu/article/view /8395

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Eshmuradov Olmosbek Elamanovich,** Pedagogika” kafedrasi mudiri PhD.,dotsent, **To‘rayev Ahmed Xolmo‘minovich** kafedra o‘qituvchisi, [**Эшмурадов Олмосбек Еламанович,** заведующий кафедрой «Педагогика», PhD., доцент**, Тораев Ахмед Холмоъминович,** преподаватель кафедры], [**Eshmuradov Olmosbek Elamanovich,** head of the department of “Pedagogy”, candidate of pedagogical sciences, associate professor, **Toraev Akhmed Kholmominovich,** teacher of the department]; manzil: O‘zbekiston, Termiz sh Eski shaxar maxallasi 6-uy, 47 xonadon [адрес: 6 дом, 47 квартир, Старый город, Термез, Узбекистан], [address: 6 building, 47 apartments, Old City, Termez, Uzbekistan]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA SOG‘LOM TURMUSH TARZI KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

© A.X.To‘rayev[1]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim va dolzarb masalalari, aynan shu yoshda shakllangan odatlar va ko‘nikmalar bolalarning kelajakdagi hayoti va sog‘lig‘iga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli, boshlang‘ich ta’lim jarayonida sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratish zarur. Didaktik imkoniyatlar - bu ta'lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilish uchun foydalaniladigan metodlar, vositalar va uslublar majmuasi hamda sog‘lom turmush tarzini o‘rgatish jarayonida ushbu imkoniyatlardan to‘liq foydalanish muhim ahamiyatga borasida fikir va mulohazalar yoritilgan.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun didaktik imkoniyatlarni tahlil qilish va takomillashtirish yo‘llarini aniqlashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar qo‘yiladi: mavjud metodlarni tahlil qilish, yangi didaktik yondashuvlarni ishlab chiqish va ularni sinovdan o‘tkazish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha nazariy hamda amaliy tadqiqotlar asos qilib olinadi. Shu bilan birga, sog‘liqni saqlash, gigiyena va ovqatlanish bo‘yicha ilmiy ma’lumotlar ham o‘rganiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: hozirgi kunda jamiyatda sog‘lom turmush tarzi masalasi ko‘pchilikning diqqat markazida turibdi. Bolalarning sog‘lom yashashi uchun zarur bo‘lgan bilim va ko‘nikmalarni erta yoshdan o‘zlashtirishlari kerakligi tibbiy va pedagogik tadqiqotlar bilan isbotlangan. Ushbu tadqiqot boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini rivojlantirish jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi. Natijalar boshlang‘ich ta’lim tizimiga yangi didaktik yondashuvlarni joriy etishda yordam beradi.

XULOSA: umuman olganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini rivojlantirish ta'lim tizimining muhim va ajralmas qismi bo‘lishi zarur. Ushbu tadqiqot jarayonida aniqlangan natijalar va tavsiyalar boshlang‘ich ta’lim tizimiga sog‘lom turmush tarzini o‘rgatishning didaktik imkoniyatlarini kengaytirish va samaradorligini oshirishga yordam beradi bu esa kelajakda sog‘lom, faol va muvaffaqiyatli jamiyat shakllanishiga zamin yaratadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Kalit so'zlar: Sog‘lom turmush tarzi, sog‘liqni saqlash, Boshlang‘ich sinf, Jismoniy va aqliy salomatlik, , ko‘nikma, malaka, salomatlik, mashg‘ulot.

Iqtibos uchun: To‘rayev A.X. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlarini takomillashtirishning didaktik imkoniyatlari.. // Inter education & global study. 2024. № 5. B.190–196.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

© А.Х.Тораев[1]✉
[1]Термизский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассмотрены важные и актуальные вопросы формирования навыков здорового образа жизни у младших школьников, привычки и навыки, формируемые в этом возрасте, оказывают непосредственное влияние на дальнейшую жизнь и здоровье детей. Поэтому необходимо уделять особое внимание развитию навыков здорового образа жизни в период начального образования. Дидактические возможности – это совокупность методов, средств и приемов, используемых для того, чтобы сделать образовательный процесс более эффективным и интересным, и подчеркивается важность полного использования этих возможностей в процессе обучения здоровому образу жизни.

ЦЕЛЬ: основной целью исследования является анализ дидактических возможностей развития навыков здорового образа жизни у учащихся начальных классов и определение путей их совершенствования. Для достижения этой цели ставятся следующие задачи: анализ существующих методов, разработка новых дидактических подходов и их апробация.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование основано на теоретических и практических исследованиях в области педагогики и психологии. При этом изучается и научная информация по здравоохранению, гигиене и питанию.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в настоящее время вопрос здорового образа жизни в обществе находится в центре внимания многих людей. Медико-педагогическими исследованиями доказано, что дети должны приобретать знания и навыки, необходимые для здоровой жизни, с раннего возраста. Данное исследование служит совершенствованию процесса формирования навыков здорового образа жизни у учащихся начальных классов. Результаты помогут внедрить новые дидактические подходы в систему начального образования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в целом развитие навыков здорового образа жизни у учащихся начальных классов должно быть важной и неотъемлемой частью образовательной системы. Результаты и рекомендации, выявленные в ходе данного исследования, помогут расширить дидактические возможности обучения здоровому образу жизни в

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

системе начального образования и повысить ее эффективность, что создаст основу для формирования здорового, активного и успешного общества в стране. будущее.

Ключевые слова: Здоровый образ жизни, здравоохранение, Начальная школа, Физическое и психическое здоровье, навыки, компетентность, здоровье, обучение.

Для цитирования: Тораев А.Х. Дидактические возможности совершенствования возможностей формирования навыков здорового образа жизни у учащихся начальных классов. // Inter education & global study. 2024. № 5. С. 190–196.

DIDACTIC OPPORTUNITIES FOR IMPROVING THE ABILITY TO DEVELOP HEALTHY LIFESTYLE SKILLS AMONG PRIMARY SCHOOL STUDENTS

© Toraev A. Kholmominovich[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article discusses important and topical issues of developing healthy lifestyle skills in primary schoolchildren; the habits and skills developed at this age have a direct impact on the future life and health of children. Therefore, it is necessary to pay special attention to the development of healthy lifestyle skills during primary education. Didactic opportunities are a set of methods, tools and techniques used to make the educational process more effective and interesting, and emphasizes the importance of making full use of these opportunities in the process of teaching a healthy lifestyle.

AIM: The main goal of the study is to analyze the didactic opportunities for developing healthy lifestyle skills among primary school students and determine ways to improve them. To achieve this goal, the following tasks are set: analysis of existing methods, development of new didactic approaches and their testing.

MATERIALS AND METHODS: The study is based on theoretical and practical research in the field of pedagogy and psychology. At the same time, scientific information on health, hygiene and nutrition is also studied.

DISCUSSION AND RESULTS: Currently, the issue of a healthy lifestyle in society is in the center of attention of many people. Medical and pedagogical research has proven that children should acquire the knowledge and skills necessary for a healthy life from an early age. This study serves to improve the process of developing healthy lifestyle skills among primary school students. The results will help introduce new didactic approaches into the primary education system.

CONCLUSION: In general, the development of healthy lifestyle skills among primary school students should be an important and integral part of the educational system. The results and recommendations identified during this study will help expand the didactic opportunities for teaching healthy lifestyles in the primary education system and increase its effectiveness, which will create the basis for the formation of a healthy, active and successful society in the country. future.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Key words: Healthy lifestyle, healthcare, Primary school, Physical and mental health, skills, competence, health, learning.

For citation: Toraev A. Kholmominovich. (2024) 'Didactic opportunities for improving the ability to develop healthy lifestyle skills among primary school students.', Inter education & global study, (5), pp. 190–196. (In Uzbek).

Butun jahonda bugungi kunda inson salomatlini saqlash va aholining sog'lom turmush tarziga amal qilish eng muhum va ustuvor masalalardan biridir. Shu jumladan, mamlakatimizda bolalar salomatligini saqlash uchun yuzga kelayotgan muammolarni hal qilish uchun tizimli ravishda dastur ishlab chiqilgani va ushbu dastur asosida amaliy ishlar olib borilayotgan sa'y-harakatlarni birlashtirish va ularni muvofiqlashtirish, jamiyat tuzilmasining barcha vakillarini sog'liqni saqlash faoliyatiga jalb etish kerakligini anglatadi.

Inson o'z tanasining salomatligini saqlay olishi kerak. Bolalar sog'ligiga g'amxo'rlik qilish butun jahonda ustuvor o'rinda turadi, chunki, har qanday mamlakat ijodiy, barkamol, faol va sog'lom shaxslarga muhtojdir.

Ayniqsa ta'lim dargohlarida o'quvchilarga Boshlang'ich sinfdan boshlab ularning salomatligi muhimligini anglashlari uchun ushbu mavzu bo'yicha bilimlarni va ko'nikmalarni muntazam ravishda egallashlari lozim. Chunki, bolalar tegishli bilimlarni o'zlashtirmasdan, ongli faoliyatda bo'lolmaydilar. Faqat kerakli bilimlar asosida salomatlikni shakillantirish faoliyati samarali bo'lishi mumkin, bu esa bolalarga sog'liklarini yahshilashning turli yo'llarini topishga va o'z sog'lom turmush tarzini va gigenasini yaratishga imkon beradi.

Jismoniy va aqliy salomatlik shu jumladan ruhiy salomatlik hayot va rivojlanishning asosidir, boshqa madaniy va axloqiy qadriyatlarning rivojlanishi baxtli hayotning asosidir. Salomatlikni saqlash xalqning tanazzulga uchrashining oldini oluvchi omildir.

Tatqiqotlar natijasida shu narsa aniqlandiki, bolalar o'z salomatliklarini saqlash, o'z huquqlarini bilish va unga ta'sir etuvchi omillar haqida etarlicha ma'lumotga ega emasliklari aniqlandi. Yosh avlodlarning sog'liklarini saqlash bo'yicha shaxsiy tajribalarini etarli darajada shakillantirish ota-onalar, shifokorlar, pedagoglarning oldida turgan vazifasidir.

Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, bolalar maktabda ta'lim olish davrida ularning sog'ligi bir necha martalab yomonlashadi. Bolalar salomatligini yahshilash muammosi noqulay oilaviy muhit , ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlar yaratadigan ko'plab xavf omillarining o'zaro ta'siri tufayli paydo bo'ladi. Zamonaviy sharoitda salomatlikni saqlash muammosining dolzarbligi maktabning yoki pedagoglarning bolalarga haddan tashqari aqliy mexnat topshiriqlarning yuklanishidir, bir joyda ko'p vaqt o'tirish, honani shamollatmaslik, kam harakatlilik, psixologik zo'riqish, xonadagi shovqinning balandligi, ovqatlanish mehanizimi buzilganligi, uy vazifalarining me'yordan ortiq berilganligi o'quvchilar rivojlanishining psixofizik xususiyatlari hisobga olinmaganligi bilan bog'liqdir.

Yuqoridagi muammolarni oldini olishda turli tajribalar va integrtasiylashgan yondashuvlardan foydalanish muhim hisoblanadi.

1. Dasr mashg'ulotlari va darsdan tashqarida o'quvchilar salomatligini muhofaza qilish;

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

2. Salomatlik madaniyatini va ko‘nikmalarini shakillantirish;

3. Bilim,ko‘nikma va xulq-atvor madaniyatini hisobga olgan holda sog‘lom turmush tarzini o‘rgatish natijalarini baholash

4. Pedagog, ota-onalarni sog‘lom turmush tarziga oid tajribalar va malakalarini oshirib borish.

Har bir mamlakat aholisi salomat bo‘lishi uchun obyektiv omillardan moddiy ta’minlanganlik va tabiatning tozaligi zarur bo‘lsa, subyektiv omillardan sog‘lom turmush tarzi, tibbiy ongning shakllanganligi va yoshlarni hayotga tayyorlab borishning takomillashganligi asosiy ahamiyatga ega bo‘ladi.

Mustaqillikning dastlabki yillaridanoq respublikamizda sog‘lom avlodni shakllantirishga katta ahamiyat berildi. «Barkamol avlod»ni tarbiyalash masalasi davlat siyosati darajasiga ko‘tarilib, bu masalaga ustuvor vazifa deb qaraldi. Mustaqil Vatanimizning birinchi ordeni «Sog‘lom avlod uchun» deb atalishi, mamlakatimizda «Sog‘lom avlod uchun» xalqaro xayriya jamg‘armasining tashkil etilganligi, 2000-yil «Sog‘lom avlod yili» deb e’lon qilinganligi fikrimizning yaqqol dalilidir.

Ushbu yondashuvlarning asosiy maqsadi va vazifasi Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini sog‘lom turmush tarzi ko‘nikmalarini targ‘ib qilish va rivojlantirishan iborat. - Bolalarning sog‘ligiga bo‘lgan ehtiyojni oshirish; - Sog‘lom turmush tarzi haqida yahlit tushunchani shakillantirish; - Sog‘lom turmush tarzi haqida to‘g‘ri tasavvur hosil qilish; - Ta'lim muassasasida amalga oshirish takomillashtirish uchun individual va guruh faoliyati darajasi, jismoniy faollik, ruhiy salomatlik xizmati.

Sog‘lom turmush tarziga tayyorlasda faoliyat shakillari muhim hisoblanadi. Bolalarning jismoniy faolligining asosiy maqsadi ularning sog‘ligini yahshilash 22 vositasi sifatida rivojlantirish bo‘lmog‘i kerak.

Sog‘lom avlodni voyaga etkazishda Maktabning pedagogik jamoasi sog‘lom avlodni shakillantirish, maktab o‘quv dasturini muvaffaqiyatli va to‘liq faoliayitni amalga oshirishni ta’minlashi kerak. - O‘quvchilarning jismoniy salomatligini saqlashga harakat qilish, sanitariyagigiyena talablariga rioya qilish orqali maktabda qulay sharoitlar yaratish: issiq, toza, yahshi yoritish;

O‘quvchilar bilan jismoniy tarbiya va sog'lomlashtirish ishlarining yaxlit tizimi orqali: har kuni ertalabki mashqlar bilan boshlash; o'quvchilarning vizual charchoqlarini kamaytirish; - Har bir darsda jismoniy tarbiya mashg'ulotlari o'tkazish, yozma ish boshlanishidan oldin barmoq gimnastikasi o'tkazilishi, harakatlanuvchi tanaffuslar tashkil etilishi, sport soatlari, turli musobaqalar o'tkazish; - O‘quvchilarning shamollashning oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar tizimini amalga oshirish; - sport va sport zallari ishi faoliyatini muntazam ishlashini ta’minlash; - sinfdan tashqari soatlarda maktab o'quvchilarini to‘garak mashg'ulotlariga jalb qilish.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mukinki maktab jamoasi bolalar salomatligi masalasiga nafaqat o‘qish davrida balki, ta’til davomida ham katta e’tibor qaratishi, bolalar maktab vaqtida sog'lig'ini yaxshilash imkoniyatiga ega bo'lishlari lozim. Bolalar yozgi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

sog‘lomlashtirish oromgohlarida dam olsalar,yoz faslida maktabda kunduzgi lager faoliyati olib borilsa,bolalar salomatligi yanada mustahkamlanadi.

Tabiat qo‘yniga sayohatlar tashkil etilsa nafaqat ularning olam, borliq haqidagi dunyoqarashlari rivojlanadi balki ularning salomatligiga foydali ta'sir ko'rsatdi. Maktab pedagogik jamoasining faoliyati ham sog‘lom turmush tarzini qaror toptirish, makta b o‘quvchilarining salomatligini asrash va mustahkamlashga qaratilishi, o‘quvchilarda sog‘lom turmush tarziga bo‘lgan ehtiyojni shakllantirish maqsadida har chorakda bir hafta profilaktika ishlari olib borilishi lozim.

Zararli odatlar: Chekish, alkogolizm, giyohvandlik, yo‘l-transport hodisalarining oldini olishga qaratilgan haftaliklar o‘tkazilsa, Yo‘l-patrul xizmati, ichki ishlar organlari, shifoxonalar xodimlari bilan muntazam uchrashuvlar tashkil etilsa nafaqat o‘quvchilarning huquqiy ongini shakllantirish, qonunga itoatkor fuqarolarni tarbiyalashga xizmat qiladi, balki salomatlikni asrash borasidagi ishlarning bir qismiga aylanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abu Ali ibn Sino. Tib qonunlari. 1-kitob. - 3 jildlik. - Toshkent: A.Qodiriy xalq merosi nashriyoti, 1992. - 212 b.
2. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shaxri. -Toshkent: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993. - 224 b.
1. Allayorov Yu.N. Reproduktiv salomatlik va kontraseptiv texnologiya. Tibbiyot kollejlari o‘quvchilari uchun O‘quv qo‘llanma. - Toshkent: ta’limi. - Toshkent, 1992. - № 5. - B. 10-12.
3. Abduazimov O. Mafkuraviy immunitetni shakllantirishda ommaviy axborot vositalarining roli. - Toshkent: Ma’naviyat, 2015. - 30 b.
4. Абаскалова Н.П. Системный подход в формировании здорового образа жизни субъектов образовательного процесса: Дисс. ... д-ра. пед. наук. - Новосибирск, 2001. - 367 с.
5. Eshmurodov O. E. SOCIAL-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF MAINTAINING FAMILY-MARRIAGE RELATIONS //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 12. – С. 803-807.
6. Эшмуродов, О. (2023). Talabalar oila xaqidagi tasavvurlarining oila mustahkamligiga ta’siri. *Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика*, *1*(1), 71-74.
7. Elamanovich, O. E. (2022, October). OILAVIY MUNOSABATLARDAGI NIZOLARNING KELIB CHIQISH SABABLARI. In Archive of Conferences (pp. 1-7).
8. Eshmurodov, O. (2024). ИНТЕРНЕТГА ТОБЕЛИКНИ КЕЛТИРИБ ЧИҚАРУВЧИ ПСИХОЛОГИК ОМИЛЛАР. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 894-899. извлечено от https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/10012
9. Baxtiyorov, R., Botirova, D., & 3Jo‘rayeva , M. (2023). KICHIK MAKTAB YOSHIDA MULOQOTCHANLIK ORQALI AXLOQIY FAZILATLARNI RIVOJLANTIRISH. Журнал

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Педагогики и психологии в современном образовании, 3(2). извлечено от https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8471

10. Abdullayeva, S., & Eshmuradov, O. (2023). ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ И ВЫБОР ПРОФЕССИИ УЧАЩИМИСЯ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ ЗНАНИИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(2). извлечено от https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view /8395

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**To'rayev Ahmed Xolmo'minovich** "Pedagogika" kafedrasi o'qituvchisi, [**Тораев Ахмед Холмуминович,** преподаватель кафедры «Педагогика»], [**Toraev Akhmed Kholmominovich,** teacher of the department of "Pedagogy"]; manzil: O'zbekiston, Termiz sh Eski shaxar maxallasi 6-uy, 47 xonadon [адрес: 6 дом, 47 квартир, Старый город, Термез, Узбекистан], [address: 6 building, 47 apartments, Old City, Termez, Uzbekistan] Email: torayevahmed@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA MATEMATIK ANALIZ FANI O'QITISH METODIKASINI SMART TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH

© M.X. Lutfillayev[1]✉, A.A.Safarov[2]✉
[1,2]Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, Samarqand, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida matematik analiz fanini SMART texnologiyalar asosida o'qitish metodikasini takomillashtirishga doir tahlillar va tavsiyalar keltirilgan.

MAQSAD: matematik analiz fanidan tanlangan mavzuga doir ishlab chiqilgan kompyuter imitatsion modellar asosida talabalarning kompetensiyalarini rivojlantirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: matematika fanlarini o'qitishning bugungi kundagi usullari tahlil qilindi va matematik analiz fani o'qitish metodikasini kompyuter imitatsion modellar asosida takomillashtirishga doir tavsiyalar ishlab chiqildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: matematika fanlarini o'qitishda foydalaniladigan metodlar va usullar, asosan, talabalarning mantiqiy fikrlashini oshirishga qaratilgan. Ta'limda SMART texnologiyalarini qo'llash talabalarning fanga bo'lgan qiziqishlarini oshirishga, istalgan paytda bilim olishga, mavzuning ichida bo'layotgan jarayonlarni ko'rish va eshitish orqali tasavvur qilishga yordam beradi. Matematik analiz fanidan ishlab chiqilgan har bir vizualizatsion jarayon an'anaviy darslarda ko'p urg'u berilmaydigan, ortiqcha vaqt talab qiladigan, o'zlashtirishi qiyin bo'lgan talabalarning imkoniyatlarini hisobga olmaydigan, og'zaki va yozma nutq orqali yetkazib berib bo'lmaydigan jarayonlarni o'z ichiga olishi bilan ahamiyatlidir. Bunday o'qitish metodikasini matematik analiz va unga turdosh fanlar uchun qo'llash o'qitish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA: ta'limda SMART texnologiyalar, innovatsion texnika va texnologiyalarni qo'llash talabalarning bilim, ko'nikma va malakalarini oshirishga xizmat qiladi. Yuqorida ishlab chiqilgan SMART texnologiyalar asosida o'qitish metodikasidan matematik analiz fanini bugungi kunda foydalanilayotgan an'anaviy metodlar bilan birga foydalanish ta'lim sifatini oshirishga va talabalarning mavzuning ichida bo'layotgan jarayonlarni vizuallashtirilgan modellari asosida kengroq tushunib olishga keng imkoniyat yaratadi.

Kalit so'zlar: matematik analiz, ta'lim, SMART texnologiya, imitatsion model, vizualizatsiya, funksiya, limit.

Iqtibos uchun: Lutfillayev M.X., Safarov A.A. Oliy ta'lim muassasalarida matematik analiz fani o'qitish metodikasini smart texnologiyalar asosida takomillashtirish. // Inter education & global study. 2024. №5. B.197–205.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ МАТЕМАТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ НА ОСНОВЕ СМАРТ-ТЕХНОЛОГИЙ

© М.Х. Лутфиллаев[1]✉, А.А. Сафаров[2]✉
[1,2] Самаркандский государственный университет имени Шарофа Рашидова, Самарканд, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье представлены анализ и рекомендации по совершенствованию методики преподавания математического анализа на основе SMART-технологий в высших учебных заведениях.

ЦЕЛЬ: развитие компетенций студентов на основе разработанных компьютерных имитационных моделей по предмету математического анализа.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: проанализированы современные методы обучения математике и разработаны рекомендации по совершенствованию методики преподавания математического анализа на основе компьютерных имитационных моделей.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Методы и приемы, используемые при обучении математике, в основном направлены на развитие логического мышления учащихся. Использование SMART-технологий в образовании помогает повысить интерес учащихся к науке, получать знания в любое время, визуализировать и слышать процессы, происходящие в предмете. Каждый процесс визуализации, развивающийся из науки математического анализа, не уделяет особого внимания на традиционных занятиях, занимает слишком много времени, не учитывает возможности учащихся, сложен в освоении и не может быть доставлен посредством устного и письменного общения. Это важно. включить процессы. Использование такой методики преподавания математического анализа и смежных предметов служит повышению эффективности обучения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: использование SMART-технологий, инновационных методик и технологий в образовании служит улучшению знаний, навыков и умений учащихся. Использование разработанной выше методики преподавания математического анализа на основе технологии SMART наряду с традиционными методами, используемыми сегодня, дает широкие возможности для повышения качества образования и предоставления учащимся более широкого понимания процессов, происходящих в предмете. на визуализируемых моделях.

Ключевые слова: математический анализ, образование, технология SMART, имитационная модель, визуализация, функция, предел.

Для цитирования: Лутфиллаев М.Х., Сафаров А.А. Совершенствование методики преподавания математического анализа в высших учебных

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

заведениях на основе смарт-технологий. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 197–205.

IMPROVING THE METHODOLOGY OF TEACHING MATHEMATICAL ANALYSIS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS BASED ON SMART TECHNOLOGIES

© Maxmud.X. Lutfillayev, Abbos.A. Safarov[1]✉
[1,2] Samarkand State University named after Sharof Rashidov, Samarkand, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article presents analyzes and recommendations on improving the methodology of teaching mathematical analysis based on SMART technologies in higher education institutions.

AIM: development of students' competencies on the basis of developed computer simulation models on the subject of mathematical analysis.

MATERIALS AND METHODS: today's methods of teaching mathematics were analyzed and recommendations were developed to improve the teaching methodology of mathematical analysis based on computer simulation models.

DISCUSSION AND RESULTS: The methods and techniques used in the teaching of mathematics are mainly aimed at increasing students' logical thinking. The use of SMART technologies in education helps to increase students' interest in science, to gain knowledge at any time, to imagine the processes taking place in the subject by seeing and hearing. Each visualization process developed from the science of mathematical analysis is not emphasized in traditional classes, takes too much time, does not take into account the capabilities of students who are difficult to master, and cannot be delivered through oral and written communication. It is important to include processes. The use of such a teaching methodology for mathematical analysis and related subjects serves to increase the effectiveness of teaching.

CONCLUSION: the use of SMART technologies, innovative techniques and technologies in education serves to improve students' knowledge, skills and abilities. The use of the above-developed SMART technology-based teaching methodology of mathematical analysis along with the traditional methods used today provides a wide opportunity to improve the quality of education and to provide students with a wider understanding of the processes taking place in the subject based on visualized models.

Key words: mathematical analysis, education, SMART technology, simulation model, visualization, function, limit.

For citation: Maxmud.X. Lutfillayev, Abbos.A. Safarov. (2024) 'Improving the methodology of teaching mathematical analysis in higher education institutions based on smart technologies', Inter education & global study, (5), pp. 197–205. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Texnologiyalarning rivojlanishi kundalik hayotimizda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bugungi kunda turli sohalarda bizga yordam berayotgan smartfonlar, turli xil gadjetlar, kompyuterlar, sun'iy intellekt texnologiyalari shular jumlasidandir. Bunday vositalarning har biri ma'lum funksiyalarni bajarish bilan birga insonlarning foydalanishi uchun ham qulaylashib, "aqlli" bo'lib bormoqda. Zamonaviy texnologiyalarning kashf etilishi va takomillashishi natijasida ko'plab sohalar singari ta'lim sohasida ham bir qancha imkoniyatlar yaratilmoqda. Oliy ta'lim muassasalarida malakali mutaxassislarni tayyorlash, talabalarning fanga bo'lgan qiziqishlarini oshirish maqsadida ta'lim jarayonida zamonaviy axborot-kommunikatsion texnologiyalar (AKT)dan foydalanishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, oliy ta'lim muassasalarining auditoriyalari internet, zamonaviy kompyuterlar, smart doskalar bilan ta'minlangan. O'qituvchi va talabalarning ijtimoiy tarmoqlar orqali axborot almashishi, o'quv jarayoniga virtual ta'lim resurslarini joriy etish orqali nazariya va amaliyotni uzviy bog'liq holda tashkil etish, talabalarning elektron o'quv adabiyotlari, platformalar orqali istalgan vaqt va makonda bilim olishi uchun keng imkoniyatlar yaratilgan.

Ilmiy ishlanmalar, natijalar va texnologik jarayonlar o'qituvchilarga, talabalarga jonli interaktiv o'quv muhitini yaratishga imkoniyat yaratadi. Axborot texnologiyalari o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlari, aql-zakovati, mustaqilligi hamda bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berishi bilan bir qatorda, o'quv jarayonini samaradorligini oshirishga va dars mashg'ulotlarini jonli tarzda tashkil qilishga imkoniyat yaratadi [3, 1].

Ko'plab fanlar singari oliy ta'limda matematik analiz fanini o'qitishni samarali va zamonaviy texnologiyalar asosida tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda matematik analiz fanini o'qitishda doska va bo'r texnologiyasidan yoki Power Point dasturida yaratilgan oddiy taqdimotlardan foydalanib o'qitish yo'lga qo'yilgan. Ushbu tadqiqotda doska va bo'r texnologiyasidan, Power Point dasturida yaratilgan oddiy taqdimotlardan farqli ravishda matematik analiz fanining har bir tanlangan mavzusiga doir kompyuter imitasion modellar ishlab chiqish va bu jarayonni jonli tarzda, bilim olish uchun aqlli qilib ko'rsatish maqsad qilingan. Ya'ni mavzuning mazmunini ochib berish uchun uning ichida bo'layotgan jarayonlarni ko'rsatish va uni ovoz bilan boyitish lozim. Natijada, mavzuning mazmunini ochib berish doska va bo'r texnologiyasiga nisbatan jonli tarzda amalga oshiriladi. Bunday o'qitish texnologiyasini SMART texnologiyalardan foydalanib o'qitish metodikasi deb nomlash mumkin.

"Smart (inglizchadan "aqlli" degan ma'noni bildiradi)" tushunchasi paydo bo'lishi bilan smart doska, smart ekranlar, internetga istalgan joydan kirish kabi tushunchalar ham ta'lim tizimiga kirib keldi. Bu tushunchalarning har biri ma'lumotlar tarkibini yangicha ishlab chiqish, o'quvchiga yetkazib berish va amaliyotga joriy qilish jarayonini qayta tuzishga imkoniyat beradi [5, 2].

Fidele Hagenimana, Japhet Niyobuhungirolarning "Contribution of Smart Class Platform on Grade Seven Students' Achievement and Interest in Mathematics in Nyagatare District, Rwanda" nomli maqolasi 7-sinf o'quvchilarining matematikaga bo'lgan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

yutuqlari va qiziqishlarini oshirishda eksperimental tadqiqot asosida samaradorligi aniqlangan “Smart Class” platformasiga bag‘ishlangan. Ushbu tadqiqotda tanlangan ikkita maktabdan 174 nafar 7-sinf o‘quvchilari ishtirok etgan bo‘lib, ularning 87 nafari nazorat guruhini, 87 nafari esa eksperimental guruhni tashkil etgan. Tadqiqot davomida nazorat guruhi an’anaviy yondashuvlardan foydalangan holda, eksperimental guruh esa texnologiyadan foydalangan holda o‘qitilgan. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, texnologiyadan foydalangan holda o‘qitilgan eksperimental guruhdagi 7-sinf o‘quvchilarining matematika bo‘yicha yutuqlari va qiziqishlari sezilarli darajada oshgan. Xulosalarga asoslanib, umumta’lim maktablarida o‘quvchilarining matematikaga qiziqish va yutuqlarni oshirish uchun o‘qituvchilarga matematikani o‘qitishda an’anaviy usullar bilan bir qatorda texnologiyadan foydalanish tavsiya qilingan [2, 2714].

Bor-Chen Kuo, Chia-Hua Lin, Kai-Chih Pai, Shu-Chuan Shih va Chen-Huei Liao larning “Using Learning Analytics to Explore the Performance of Chinese Mathematical Intelligent Tutoring System” nomli maqolasida talabalarga matematikani o‘qituvchilarsiz o‘rganishga yordam berish uchun ishlab chiqilgan xitoycha dialogga asoslangan matematika aqlli repetitorlik tizimini joriy qilish haqida so‘z yuritiladi. Ushbu tadqiqotda qo‘shimcha omillar modeli va Bayes bilimlarini kuzatish modelidan foydalangan holda talabalarning bilim olish samaradorligi o‘rganib chiqilgan. Talabalarning xitoycha dialogga asoslangan matematika aqlli repetitorlik tizimi bilan o‘zaro aloqalari keng ko‘lamli o‘rganish ketma-ketligini hosil qiladi. Aqlli repetitorlik tizimi - bu o‘quvchilarga moslashuvchan o‘quv materiallarini taqdim etadigan kompyuter tizimi. Matematika uchun aqlli repetitorlik tizimi o‘quvchilarning turli xil yoshi uchun ishlab chiqilgan va keng qo‘llanilgan, masalan kognitiv o‘qituvchi (9-sinfdan 12-sinfgacha), Matiya (6-sinfdan 8-sinfgacha) va ALEKS (K dan 12-sinfgacha). Ushbu tizimlar talabalarga individual o‘qish muhitiga moslashish va ba’zi mavzularni o‘rganish uchun aniq ko‘rsatma taqdim etadi [4, 432].

Kompyuter imitatsion model - bu real hodisa va jarayonning kompyuter dasturlari asosidagi adekvat (tenglashgan, mos, o’xshash) yoki yaqinlashtirilgan modelidir. Biror hodisa yoki jarayonning so‘z bilan bilan tushuntirib bo‘lmaydigan qismini dasturiy vositalar asosida yaratilgan kompyuter imitatsion modellar orqali ko‘rsatish o‘quvchiga tasavvur qilish orqali tushunish imkonini beradi. Shunday vositalardan biri MS Power Point dasturidir. MS Power Pointda slaydda joylashgan biror obyektni boshqalaridan ajratib ko‘rsatish uchun animatsiyalardan foydalanish mumkin. MS PowerPoint dasturida animatsiya effektlarining to‘rt turi mavjud: 1) kirish effektlari; 2) chiqish effektlari; 3) ajratib ko‘rsatish effektlari; 4) harakat trayektoriyasini qo‘shish effektlari. Ya’ni tanlangan obyekt slaydda turli ko‘rinishda paydo bo‘lishi, ajratilib ko‘rsatilishi, yo‘qolib qolishi hamda ketma-ket trayektoriya bo‘yicha harakat qilishi mumkin.

Animatsiyani joylash tartibi: slayddagi obyekt belgilab olinadi; “Анимация” menyusidan “Добавить анимацию” bandi tanlanadi va obyektga qo‘shishi kerak bo‘lgan animatsiya turi tanlanadi.

Obyektga animatsiya joylanganidan keyin uning ayrim parametrlarini sozlash imkoniyati mavjud:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

1) tanlangan animatsiya parametrini o‘zgartirish uchun “Анимация” → “Параметры эффектов” ko‘rsatmasi tanlanadi yoki ixtiyoriy ko‘rinishni tanlash mumkin;

2) animatsiyaning harakatga kelishini boshqarish (vaqt yoki tugmachani tanlash orqali), bir necha animatsiyani harakatlantirish tartibini o‘zgartirish kabi amallarni “Область анимации” buyrug‘ining kontekst menyusi orqali amalga oshirish mumkin.

Ushbu tadqiqot ishida, oliy ta’limda SMART texnologiyalar asosida o‘qitish jarayoni “Matematik analiz” fani misolida tahlil qilingan. Matematik analiz fanidan “Funksiyaning limiti” mavzusi tanlanib, ushbu mavzuga doir tushunchalar va misollar Power Pointda yaratilgan animatsiyalar asosida tushuntirib berilgan.

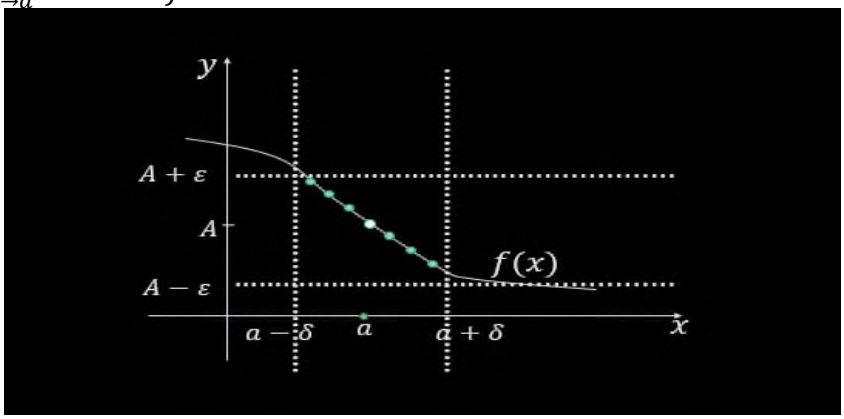
Oliy ta’lim muassasalarining aniq fanlar bo‘yicha bakalavriat yo‘nalishlarida matematik analiz fani boshqa asosiy fanlar kabi fundamental fan hisoblanadi. Birinchi bosqichdan o‘quv rejasiga kiritiladigan ushbu fanni o‘rganish talabalar uchun birmuncha murakkab hisoblanadi. Biz quyida matematik analiz fanining muhim mavzularidan hisoblangan “Funksiyaning limiti” mavzusini vizuallashtirish asosida takomillashtirilgan o‘qitish metodikasini tavsiya qilamiz.

Funksiya limitining Koshi ta’rifi. f funksiya a nuqtaning biror atrofida aniqlangan bo‘lsin (a nuqtaning o‘zida aniqlanmagan bo‘lishi ham mumkin). Agar $\forall\varepsilon > 0$ soni uchun $\exists\delta > 0$ soni topilsaki, $|x - a| < \delta, x \neq a$ munosabatni qanoatlantiruvchi x lar uchun $|f(x) - A| < \varepsilon$ tengsizlik bajarilsa, u holda A soniga f funksiyaning $x = a$ nuqtadagi limiti deyiladi va $A = \lim\limits_{x\to a} f(x)$; ba’zan $x \to a$ da $f(x) \to A$ kabi belgilanadi. Bu ta’rif logik simvollar orqali quyidagicha yoziladi:

$$\left\{\lim_{x\to a} f(x) = A\right\} \Leftrightarrow \{\forall\varepsilon > 0, \exists\delta > 0, 0 < |x - a| < \delta, \forall x \in D(f) \to |f(x) - A| < \varepsilon\}$$

yoki atrof tushunchasidan foydalanib quyidagicha yozamiz:

$$\left\{\lim_{x\to a} f(x) = A\right\} \Leftrightarrow \left\{\forall\varepsilon > 0, \exists\delta > 0, \forall x \in U_\delta^0(a) \to f(x) \in U_\varepsilon(A)\right\}$$ [1, 115]

1-rasm. Koshi ta’rifining vizualizatsiya jarayoni

Koshi ta’rifiga ko‘ra a nuqtaning $U_\delta(a)$ atrofiga tegishli har qanday x larni olmaylik, bu qiymatlarga mos funksiyaning qiymatlari ham funksiyaning limiti A ning $U_\varepsilon(A)$ atrofidan tashqariga tushmaydi. Vizualizatsiya jarayonida talabalarga mavzuning ichida bo‘layotgan, tasavvur qilish qiyin bo‘lgan jarayonning modelini ko‘rsatish orqali ularning kompetensiyalarini oshirish maqsad qilingan.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Funksiya limitining Geyne ta'rifi.

Agar f funksiya a nuqtaning biror o'yilgan atrofida aniqlangan, ya'ni $\exists \delta_0, U_{\delta_0}^0(a)$ to'plamda aniqlangan bo'lib, hadlari $x_n \in U_{\delta_0}^0(a)$ bo'lgan va a ga intiluvchi ixtiyoriy x_n ketma-ketlik olmaylik, unga mos funksiyaning qiymatlaridan tuzilgan $\{f(x_n)\}$ ketma-ketlik A soniga intilsa, A soniga f funksiyaning $x = a$ nuqtadagi limiti deyiladi va $\lim\limits_{x \to a} f(x) = A$ kabi belgilanadi [1, 115].

1-misol. $\lim\limits_{x \to 2} x^2 = 4$ tenglikni isbotlang.

Yechish. $\forall \varepsilon > 0$ son bo'yicha $\delta > 0$ sonni $0 < |x - a| < \delta$ tengsizlikdan

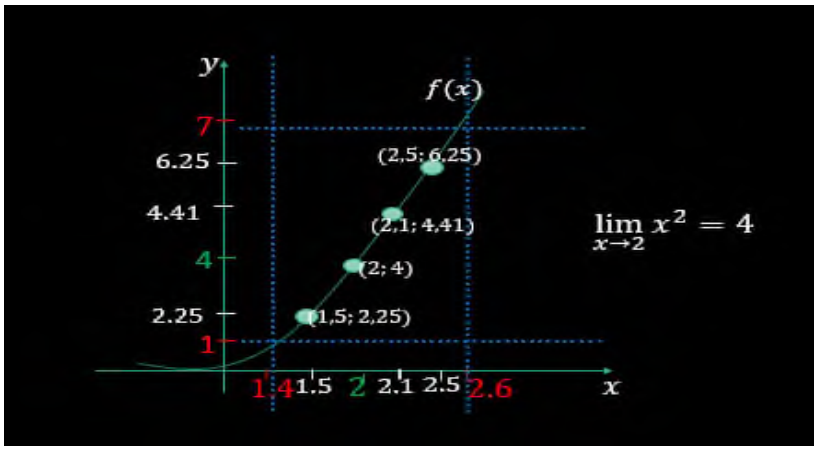
$$|x^2 - 4| < |x + 2||x - 2| < \varepsilon$$

tengsizlik kelib chiqadigan qilib tanlash mumkinligini isbotlash kerak.

$\delta > 0$ sonni birma-bir tanlaymiz. Avval 2 nuqtaning 1 radiusli $(\delta = 1)$ atrofini, ya'ni x ning $|x - 2| < 1$ bo'ladigan qiymatlarini qaraymiz. Qaralayotgan atrofda

$$|x + 2| = |x - 2 + 4| \leq |x - 2| + 4 < 5$$

va shunga ko'ra $|x + 2||x - 2| < 5|x - 2|$ tengsizlik bajarilishi uchun $|x - 2| < \frac{\varepsilon}{5}$ bo'lishi yetarli. Shunday qilib, δ sifatida 1 va $\frac{\varepsilon}{5}$ sonlardan kichigini olish mumkin, ya'ni $\delta = min\left\{1; \frac{\varepsilon}{5}\right\}$ [1, 115].

2-rasm. 1-misolga doir vizualizatsiya jarayoni

Ushbu misolda $f(x) = x^2$ funksiyaning $x \to 2$ da limiti $A = 4$ ekanligini ta'rif yordamida isbotlash masalasi qaralyapti. Yuqoridagi munosabatlarga ko'ra $\delta = \min\left\{1; \frac{\varepsilon}{5}\right\}$ sifatida tanlab olinishi kerak. $\delta = 0{,}6$ deb olsak, $\varepsilon = 3$ ga teng. Demak, 2 ning $\delta = 0{,}6$ atrofi $(1{,}4; 2{,}6)$ intervaldan iborat. 4 ning $\varepsilon = 3$ atrofi esa $(1; 7)$ intervaldan iborat. Koshi ta'rifiga ko'ra, $(1{,}4; 2{,}6)$ intervaldan olingan ixtiyoriy x lar uchun $f(x)$ funksiyaning qiymatlari $(1; 7)$ intervalga tushishi kerak. Vizualizatsiya jarayonida δ ni bir nechta qiymatlarga o'zgartirilganda ham A ning ε atrofidan tashqariga chiqib ketmasligi ko'rsatib berilgan.

2-misol. $y = \sin\frac{1}{x}$ funksiyaning $x = 0$ nuqtadagi limiti mavjud emasligini Geyne ta'rifidan foydalanib ko'rsating.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Yechish. Nolga yaqinlashuvchi $\{x_n\}$ va $\{x_n'\}$ $(\forall n \in N, x_n \neq 0, x_n' \neq 0)$ ketma-ketliklar mavjud bo‘lib,

$$\lim_{n\to\infty} f(x_n) \neq \lim_{n\to\infty} f(x_n')$$

ekanligini ko‘rsatsak, qaralayotgan funksiyaning Geyne ta’rifi bo‘yicha 0 nuqtada limiti mavjud emasligini ko‘rsatgan bo‘lamiz. $x_n = \frac{1}{\pi n}$ va $x_n' = \frac{1}{\frac{\pi}{2}+2\pi n}$ bo‘lsin. Ravshanki,

$$\lim_{n\to\infty} x_n = \lim_{n\to\infty} x_n' = 0.$$

Ammo $n \to \infty$ da

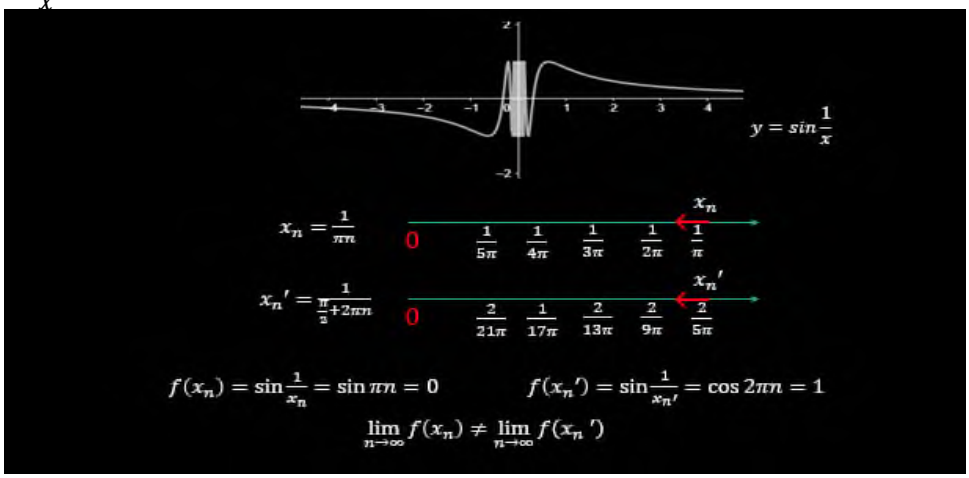
$$f(x_n) = \sin \pi n = 0 \to 0,$$

$$f(x_n') = \sin\left(\frac{\pi}{2} + 2\pi n\right) = \sin\frac{\pi}{2} = 1 \to 1$$

munosabatlar o‘rinli. Shunday qilib, quyidagi munosabatni olamiz:

$$\lim_{n\to\infty} f(x_n) \neq \lim_{n\to\infty} f(x_n')$$

Bu esa $\sin\frac{1}{x}$ funksiya $x = 0$ nuqtada limitga ega emasligini ko‘rsatadi [1, 116].

3-rasm. 2-misolga doir vizualizatsiya jarayoni

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. R.Mardiev, S.Usmanov. Analiz asoslari fani uchun o‘quv qo‘llanma. Samarqand. SamDU nashri, 2021 y. - 284 b.
2. Fidele Hagenimana, Japhet Niyobuhungiro “Contribution of Smart Class Platform on Grade Seven Students’ Achievement and Interest in Mathematics in Nyagatare District, Rwanda”. East African Journal of Education and Social Sciences EAJESS January – February 2023, Vol. 4, No. 1, pp. 120-131 ISSN: 2714-2132.
3. M.X.Lutfillayev, O.O.Narkulov “Methodology of improving the educational process on the basis of mobile applications in higher educational institutions (with reference to solid state physics)”
4. Bor-Chen Kuo , Chia-Hua Lin, Kai-Chih Pai, Shu-Chuan Shih, and Chen-Huei Liao “Using Learning Analytics to Explore the Performance of Chinese Mathematical

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Intelligent Tutoring System". © Springer Nature Switzerland AG 2019 R. A. Sottilare and J. Schwarz (Eds.): HCII 2019, LNCS 11597, pp. 432–443, 2019. https://doi.org/10.1007/978-3-030-22341-0_34.

5. Тихомиров В.П., Днепровская Н.В. Смарт образование как основная парадигма развития информационного обшества. Современные информационные технологии и ИТ-образование. 2015;11(1):9-13.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Lutfillayev Maxmud Xasanovich**, o'qituvchi [**Лутфиллаев Махмуд Хасанович**, учитель], [**Maxmud.X. Lutfillayev**, teacher]; manzil: O'zbekiston, 140100, Samarqand, Xishrav ko'chasi [адрес: Узбекистан, 140100, г. Самарканд, ул. Хишрава], [address: Uzbekistan, 140100, Samarkand, Khishrav street]; el_kitob@rambler.ru

✉**Safarov Abbos Abdurasul o'g'li**, doktorant [**Сафаров Аббос Абдурасулович**, аспирант], [**Abbos.A. Safarov**, PhD student]; manzil: O'zbekiston, 180300, Qashqadaryo, G'uzor, Oqtepa ko'chasi [адрес: ул. Октепа, Гузор, Кашкадарья, Узбекистан, 180300], [address: address: Oktepa Street, Guzor, Kashkadarya, Uzbekistan, 180300]; abbossafarovmatematik@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING KREATIV FIKRLASH KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH JARAYONINI MODELLASHTIRISH METODIKASI

© U.S. Qo’lmuminov[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada tabiiy fanlarni o‘qitishning dolzarbligi, tabiiy fanlar misolida o‘quvchilarining kreativ qobiliyatini rivojlantirishning metodik tizimi**,** bugungi kunda o‘quvchilarning kreativ fikrlash, atrofdagi voqelikka ongli munosabatda bo‘lish, daxldorlik va ijtimoiy faollik kabi sifatlarini, tafakkurini rivojlantirish, yuksak ma’naviyatli barkamol shaxsni kamol toptirish sog‘lom avlodni voyaga yetkazishning muhim omili sifatida boshlang‘ich ta’lim tizimidan boshlab ilg‘or pedagogik va innovatsion texnologiyalarini keng miqyosda qo‘llash zaruratini yuzaga keltirishi haqida fikr yuritilgan

MAQSAD: bugungi kunda butun dunyoda kechayotgan glaballashuv jarayonida har bir soxada ilg‘or ishlar amalga oshirilmoqda buni zamonning o‘zi talab etmoqda. Yosh avlod har soxada ildam.Chunki jamiyatimiz axborot oqimiga boy. Jamiyatimiz talab etayotgandek har tomonlama yetuk, komil insonni tarbiyalab yetishtirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: Maqola mavzuga doir ilmiy, o‘quv-metodik adabiyotlarning qiyosiy-tanqidiy o‘rganish va tahlil etish, uzviylik va uzluksizlik kabi pedagogik tamoyillar asosida yoritilgan bo‘lib, o‘quvchilarda tabiiy fanlarni o‘qitishda kreativlik qobiliyatlarini rivojlantrish masalalari tadqiq etilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ma’lumki, kreativlik shaxs samarali faoliyatini ta’minlovchi asosiy kategoriyalardan biri bo‘lib, ta’lim jarayoniga kreativ yondashuv o‘quvchilar bilim o‘zlashtirish sifatini ularning ijodiy faoliyati asosida rivojlantirishga xizmat qiladi. SHuningdek, kreativlik – shaxsni rivojlantiruvchi kategoriya sifatida inson ma’naviyatining ajralmas qismi, shaxsni o‘z-o‘zini rivojlantirish omili, shaxsiy jonbozlikning asosidir.

XULOSA: kreativ fikrlash mavjud muammoga nafaqat texnik nuqtai nazardan, balki ijtimoiy nuqtai nazardan qarashni, asosiy muammolarga ya’ni shaxsiy muammolar, ta’lim jarayonidagi muammolar, kengroq miqyosdagi yoki global muammolar bo‘lishidan qat’iy nazar yechim topishda boshqalarning ehtiyojlarini tushunish va inobatga olishni o‘z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: kreativ fikrlash, ijodkorlik, ijodiy, erkin, tanqidiy, mustaqil tafakkur.

Iqtibos uchun: Qo’lmuminov U.S. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish jarayonini modellashtirish metodikasi // Inter education & global study. 2024. № 5. B.206–213.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

МЕТОДОЛОГИЯ МОДЕЛИРОВАНИЯ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

© У.С.Кулмуминов[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье раскрывается актуальность преподавания естественных наук, методическая система развития творческих способностей учащихся на примере естественнонаучных дисциплин, развитие качеств и мышления учащихся сегодня, таких как творческое мышление, осознанное отношение к окружающей действительности, вовлеченность и социальная активность, высокая духовность Считается, что развитие всесторонне развитой личности как важный фактор воспитания здорового поколения обуславливает необходимость широкого применения передовых педагогических и инновационных технологий, начиная с системы начального образования.

ЦЕЛЬ: сегодня, в процессе глобализации, во всех областях наблюдается прогресс, которого требует время. Я веду молодое поколение во всех сферах. Потому что наше общество богато информационными потоками. Воспитание зрелого и совершенного человека во всех отношениях, как того требует наше общество.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: статья освещается на основе таких педагогических принципов, как сравнительное и критическое изучение и анализ научной, учебно-методической литературы по теме, связность и преемственность, а также исследование вопросов развития творческих способностей учащихся при обучении естественному языку. науки.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: известно, что творчество является одной из основных категорий, обеспечивающих эффективную деятельность человека, а творческий подход к образовательному процессу служит развитию качества усвоения знаний студентами на основе их творческой деятельности. Также творчество является неотъемлемой частью духовности человека как категория, развивающая личность, фактор саморазвития личности, основа жизненной силы личности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: креативное мышление предполагает не только взгляд на проблему с технической точки зрения, но и с социальной точки зрения, понимание и учет потребностей других в поиске решения основных проблем, будь то личные проблемы, образовательные проблемы, более масштабные или глобальные проблемы включают получение.

Ключевые слова: творческое мышление, творчество, творческое, свободное, критическое, самостоятельное мышление.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Для цитирования: Қўлмуминов У.С. Методология моделирования процесса формирования навыков творческого мышления у учащихся начальных классов // Inter education & global study. 2024. № 5. С. 206–213.

METHODOLOGY OF MODELING THE PROCESS OF FORMING CREATIVE THINKING SKILLS OF PRIMARY CLASS STUDENTS

© Uralboy S. Qo'lmuminov[1]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article reveals the relevance of teaching natural sciences, the methodological system for developing the creative abilities of students using the example of natural science disciplines, the development of qualities and thinking of students today, such as creative thinking, conscious attitude to the surrounding reality, involvement and social activity, high spirituality. It is believed that the development a comprehensively developed personality as an important factor in raising a healthy generation necessitates the widespread use of advanced pedagogical and innovative technologies, starting with the primary education system.

AIM: today, in the process of globalization, progress is being made in all areas, which the time demands. I lead the younger generation in all areas. Because our society is rich in information flows. Raising a mature and perfect person in all respects as required by our society.

MATERIALS AND METHODS: the article is covered on the basis of such pedagogical principles as comparative and critical study and analysis of scientific, educational and methodological literature on the topic, coherence and continuity, as well as research into the development of students' creative abilities when teaching natural language. Sciences.

DISCUSSION AND RESULTS: it is known that creativity is one of the main categories that ensures effective human activity, and a creative approach to the educational process serves to develop the quality of knowledge acquisition by students based on their creative activity. Also, creativity is an integral part of human spirituality as a category that develops the personality, a factor in the self-development of the individual, and the basis of the vitality of the individual.

CONCLUSION: Creative thinking involves not only looking at a problem from a technical point of view, but also from a social point of view, understanding and considering the needs of others in finding solutions to basic problems, be it personal problems, educational problems, larger or global problems include receiving.

Key words: creative thinking, creativity, creative, free, critical, independent thinking.

For citation: Uralboy S. Qo'lmuminov. (2024) 'Methodology of modeling the process of forming creative thinking skills of primary class students', Inter education & global study, (5), pp. 206–213. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Bugungi kunda butun dunyoda kechayotgan glaballashuv jarayonida har bir soxada ilg‘or ishlar amalga oshirilmoqda buni zamonning o‘zi talab etmoqda. Yosh avlod har soxada ildam.Chunki jamiyatimiz axborot oqimiga boy. Jamiyatimiz talab etayotgandek har tomonlama yetuk, komil insonni tarbiyalab yetishtirishda o‘qituvchining o‘rni beqiyosdir. Kadrlar tayyorlash Milliy dasturini amalga oshirishda yosh avlodga chuqur bilim beradigan, fikrlash doirasi keng, kasbiy ko‘nikmalarga ega bo‘lgan, huquqiy demokratik jamiyat a’zolarini ozod va erkin yashashga, mustaqil fikr yuritishga o‘rgata oladigan yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash asosiy vazifa qilib belgilangan.

Maqola mavzuga doir ilmiy, o‘quv-metodik adabiyotlarning qiyosiy-tanqidiy o‘rganish va tahlil etish, uzviylik va uzluksizlik kabi pedagogik tamoyillar asosida yoritilgan bo‘lib, o‘quvchilarda tabiiy fanlarni o‘qitishda kreativlik qobiliyatlarini rivojlantrish masalalari tadqiq etilgan.

Mamlakatimiz yetakchi pedagog va psixolog olimlaridan Sh.Abdullaeva, D.N.Arzikulov, E.G‘oziyev, M.G.Davletshin kabi olimlar shaxs kreativ faoliyati va kreativ tafakkurini psixologik jihatlarini tadqiq etgan bo‘lsalar, tabiiy fanlar va ekologik ta'lim-tarbiya va madaniyatni shakllantirish yuzasidan E.O.Turdiqulov, B.X.Xodjaev, Yu.G‘.Mahmudov, X.J.Xudayqulov, N.J.Isakulova, X.B.Norbutaev, Sh.L.Maxmudova, V.N.Sattorov, Ye.B.Aydarov, U.G.Saidova, A.R.Malikova, M.K.Shirinov, N.A.Mirzaeva, G.A.Ismoilova, A.Yu.Kuchkinov, G.I.Qosimova, L.M.Abdunazarov, I.X.Ayubovalarning ilmiy-tadqiqot ishlarida o‘rganilgan. Ma’lumki, kreativlik shaxs samarali faoliyatini ta’minlovchi asosiy kategoriyalardan biri bo‘lib, ta’lim jarayoniga kreativ yondashuv o‘quvchilar bilim o‘zlashtirish sifatini ularning ijodiy faoliyati asosida rivojlantirishga xizmat qiladi. SHuningdek, kreativlik – shaxsni rivojlantiruvchi kategoriya sifatida inson ma’naviyatining ajralmas qismi, shaxsni o‘z-o‘zini rivojlantirish omili, shaxsiy jonbozlikning asosidir. U shaxs ega bo‘lgan bilimlarning ko‘p qirrali ekanligida emas, balki yangi g‘oyalarga intilishda va o‘rnatilgan stereotiplarni yangilik yaratish jarayonini isloh qilish va o‘zgartirishda, hayotiy muammolarni yechish jarayonida kutilmagan va noodatiy qarorlar chiqarishda namoyon bo‘ladi. “Kreativlik” tushunchasi o‘zida madaniy xilma-xillikni aks ettiradi. G‘arb kishilari uchun kreativlik, umuman olganda, yangilik yaratish hisoblanadi. Ular kreativlik negizida noan’anaviylik, qiziquvchanlik, tasavvur, hazil-mutoyiba tuyg‘usi va erkinlik mavjud bo‘lishiga e’tiborni qaratadilar. Sharq olimlari esa, aksincha, kreativlikni ezgulikning qayta tug‘ilish jarayoni, deb tushunadilar. Garchi g‘arblik va sharqliklarning kreativlik borasidagi qarashlari turlicha bo‘lsa-da, biroq har ikki madaniyat vakillari ham mazkur sifat va unga egalikni yuqori baholaydilap[2].

Kreativlik- shaxsni rivojlantiruvchi kategoriya sifatida inson ma`naviyatining ajralmas qismi bo‘lib, shaxsni o‘z-o‘zini rivojlantirish omili, shaxsiy jonbozlikning asosi, shaxs ega bo‘lgan bilimlarning ko‘p qirrali ekanligida emas, balki yangi g‘oyalarga intilishda va o‘rnatilgan stereotiplarni yangilik yaratish jarayonini isloh qilish va o‘zgartirishda, hayotiy muammolarni yechish jarayonida kutilmagan va noodatiy qarorlar chiqarishda namoyon bo‘ladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Kreativlik bevosita innovatsiyalar bilan bog‘liq jarayondir. Negaki o‘qituvchining kreativlik faoliyat yuritishi uchun, u albatta o‘zining sohasidagi eng so‘nggi yangiliklardan, shu bilan bir qatorda butun jamiyatdagi voqea va hodisalardan boxabar bo‘lishi, innovatsion yangiliklarni o‘z faoliyatida o‘rinli foydalana olishi lozim. Demak, boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi har qanday vaziyat, har qanday jarayon va har qanday paytda eng samarali yo‘lni izlab topishi va uni amaliyotga joriy qilish orqali dars jarayonini samarali tashkil etishi, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ongiga tez, tushunarli, qulay, oson va samarali tarzda yetkazib berishi ham kreativlikning bir ko‘rinishi deyish mumkin. O‘qituvchining kreativligi, ushbu kreativlikning mohiyatini beruvchi ijodkorlik ustuvor xarakterga egadir. Bu esa bizning maqolamiz ob`ekti bo‘lgan o‘qituvchining kreativlik faoliyatining naqadar muhimligidan dalolat beradi. Yuqoridagi pedagog olimlar, ayniqsa olima R.A.Mavlanova tomonidan olib borilgan tatqiqotlar bilan tanishar ekanmiz, ularning barchasini umumlashtirgan holda biz quyidagi fikrlarni e`tirof etmoqchimiz: Kreativlik o‘qituvchilarni innovatorlikka undovchi pedagogik kategoriya hisoblanadi; Kreativlik o‘qituvchining kasbiy va shaxsiy sifatining integratsiyasidir. Chunki tabiatan qiziquvchan, intiluvchan bo‘lmas ekan, o‘qituvchi hech qachon ijodkorlikni namoyon eta olmaydi; kreativlik o‘qituvchilarda o‘z-o‘zidan paydo bo‘ladigan sifat emas, u o‘qituvchining yangiliklarga intilishi, yangiliklarni o‘zlashtirish va o‘zining pedagogik faoliyatida qo‘llay olish jarayonlarida duch keladigan qiyinchiliklarni yenga olishi, innovatsion yangiliklarni o‘z faoliyatida faol, ijodkorona foydalana olish va o‘z mualliflik g‘oyalariga, echimlarni (evristik) topa olishi bilan bog‘liqdir; o‘qituvchining kreativligining shakllanishi «ehtiyojlar, yo‘nalishlar va «Men» kontseptsiya»laridan kelib chiqadi. O‘qituvchining kreativlik faoliyati pedagogik faoliyatning barcha turlarida namoyon bo‘lishi davr talabidir. O‘qituvchining kreativlik faoliyati, avvalo, pedagogik mahorat bilan bog‘liq degan xulosaga kelishimiz mumkin.

Qoliplardan voz kechamiz. Inson miyasi o‘z ishini “yengillashtirish”, “qulaylashtirish” uchun shablon va stereotiplardan foydalanadi. Stereotiplar shu paytgacha ma’lum bo‘lgan va umumqabul qilingan fikrlardir. Ular asosida fikrlash bizga hech qanday yangi g‘oya bermaydi. Qoliplarning yuzaga kelishida jamiyatda ustuvor bo‘lgan ijtimoiy fikr, mediamahsulotlarda taqdim etilayotgan shakl va ko‘rinishlar ham yetakchi o‘rin tutadi. Inson ommadan ajrab qolmaslik nuqtayi nazaridan hammaning fikriga qo‘shiladi. Qolaversa, “oqim bo‘ylab suzish” mustaqil fikrlashdan ko‘ra oson tuyuladi. Stereotiplar orqali fikrlaganda muayyan mavzu bo‘yicha inson ongiga “so‘rov” berilganida odatiy ma’lumot va mulohazalar yuzaga keladi. Masalan, “yangi yil” deganda to‘kin dasturxon, reklamadan tushmaydigan gazli ichimliklar, archa va hokazolarni tasavvur qilish, bobo obrazida qo‘lida hassa tutgan, ko‘zoynakli cholni ko‘rish qolip asosida fikrlashning ko‘rinishi. Kreativ fikrlovchi insonlar odatiy manzaralardan o‘zgacharoq tasvirlarni ham tasavvur qilib, hech kim ilg‘amagan jihatlarni payqaydi, yangilik yaratoladi. Eng ajablanarli jihati, ta’lim-tarbiya jarayoni ham o‘quvchilarni bir xil fikrlashga o‘rgatib qo‘yarkan. Mashhur ixtirochi va kashfiyotchilarning aynan maktabdagi ta’lim jarayonidagi bir xillikka ko‘nikolmagani, qoliplarga sig‘maganini ko‘rish mumkin. Masalan, Albert Eynshteynning

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

maktabdan haydalishi yoki Dmitriy Mendeleyevning kimyo fanidan “uch” olgani bunga misol bo‘ladi.

Ijodkorlikni yuzaga keltirish uchun stereotiplarning ongosti darajasida ijoddan cheklovchi funksiya, shablonlardagi to‘siqni anglash, qoliplardan voz kechish zarur. Kumir, brend va modaga ergashish mustaqil fikr kushandasi hisoblanadi. Kiyinish, o‘zini tutish, kasb tanlash, hatto fikrlashdagi taqlid bunyodkorlik faoliyatidan cheklashi mumkin. Shuning uchun nega aynan shu kiyimni tanladim, nima uchun shu ichimlikni xarid qilyapman, deb OAV, reklama orqali inson ongiga majburan singdirilayotgan ta’sirlardan voz kechish mustaqil qaror qabul qilishga, media qurshovidan chiqishga sabab bo‘ladi.

Tomas Edison “Kreativlik - g‘ayriixtiyoriy jarayon”, deydi. Lekin har kuni ko‘plab mutaxassislar muammolarga noodatiy yechim topishga zaruriyat sezadi. Ular mana shu g‘ayriixtiyoriy jarayonni ixtiyoriylashtirishi mumkinmi? Tabiatda yangi fikrlarni yuzaga keltiruvchi “sehrli tayoqcha” yo‘q, biroq har qanday mutaxassisning kreativ o‘ylashiga ko‘maklashadigan ko‘plab usullar mavjud. Buning uchun ijodiy fikrlashga vaqt ajratish, ijodiy salohiyatni anglash lozim.

Jorj Bernard Shou hazillashib shunday deydi: “Ko‘pchilik yiliga ikki-uch marta o‘ylaydi. Mening butun dunyoga mashhurligim sababi - haftada bir yoki ikki marta o‘ylaganim”. Demak, xayolga kelgan yangi fikrlarni e’tiborsiz qoldirmaslik, o‘ylash uchun imkon yaratish muhim. Ijodkorlik chegarasini belgilang. Muammoli masalaga duch kelgan paytingizda ijodkorlik chegaralarini belgilang. O‘zingizdan “Eng oddiy yechim nimada?” deb so‘rang. Keyin “muammoni hal qilishning aql bovar qilmas varianti”ni tasavvur qiling. Oddiy va hayratlanarli yechim o‘rtasida sizga ijodiy maydon paydo bo‘ldi. Endi yangi g‘oya mavhum emas, uning chegaralari mavjud. Bu ijod jarayonidagi psixologik bosimni yengillashtiradi. Kreativlik shaxsni rivojlantruvchi kategoriya sifatida inson ma’naviyatining ajralmas qismi bo‘lib, shaxsni o‘z-o‘zini rivojlantrish omili, inson ega bo‘lgan bilimlarning va pedagogik kreativlik esa pedagogik jarayonni tashkil etish davomida noodatiy, ijodiy va mahsuldor g‘oyalarni yaratish hamda ulardan samarali foydalanishdan iboratdir. An’anaviy yondashuvdan farqli ravishda pedagogik jarayonga kreativ yondashuv yuzaga keladigan pedagogik muammolarni ijobiy yechimini topishga hamda ta’lim jarayoni ishtirokchilari faoliyati samaradorligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Bolalarda kreativlikni rivojlantirishda quyidagilarga e’tibor qaratish zarur: ular tomonidan ko‘p savollar berilishini rag‘batlantirish va bu odatni qo‘llab-quvvatlash; bolalarning mustaqilligini rag„batlantirish va ularda javobgarlikni kuchaytirish; bolalar tomonidan mustaqil faoliyatni tashkil etilishi uchun imkoniyat yaratish; bolalarning qiziqishlariga e’tibor qaratish.

Quyidagi omillar shaxsda kreativlikni rivojlantirishga to‘sqinlik qiladi: o‘zini tavakkaldan olib qochish; fikrlash va xatti-harakatlarda qo‘pollikka yo‘l qo‘yish; shaxs fantaziyasi va tasavvurining yuqori baholanmasligi; boshqalarga tobe bo‘lish; har qanday holatda ham faqat yutuqni o‘ylash [3,1506].

Yillar mobaynida insonning bir necha sohalardagi ijodiy barkamolligining ahamiyati va uning tahlili borasida ko‘plab adabiyotlar vujudga kelgan. Ushbu yozilgan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

adabiyotlarda berilgan ta’riflarga ko‘ra, kreativ barkamollik ma’lum ijtimoiy sohaga nisbatan yangi va foydali, deb qaralgan. Ta’lim jaryonida esa kreativ yondashuv o‘zining “kundalik” shakliga egadir. Masalan, u yozish, chizish, musiqa yoki “san’at”ning boshqa sohalarining ifodaviy faoliyati, yangi bilim va tushunchalar hosil qilish, yoki turli ochiq turdagi savollarga kreativ yechimlar topish orqali namoyon bo‘ladi. Ta’lim jarayonida bu kabi ijodiy mashg‘ulotlar ko‘p fan sohalari bilan bog‘langan bo‘lib, san’at va tabiiy fan singari an’anaviy fanlar bilangina chegaralanib qolmaydi. PISA, PIRLS va TIMSS 2022 tadqiqotlari o‘quvchilardan kutiladigan kreativ fikrlash jarayonlariga qaratiladi.

Mazkur xalqaro loyiha faqat ijodkor shaxslarni ajratib olishni maqsad qilmaydi, aksincha o‘quvchilar g‘oyalarni qidirish hamda ifodalashda ijodiy fikrlash qobiliyatini va bu qobiliyatning o‘qitish yondashuvi, maktab faoliyati yoki ta’lim tizimining boshqa xususiyatlari bilan qanday bog‘liqligini tavsiflaydi. PISA, PIRLS va TIMSS xalqaro tadqiqotlarining oldiga qo‘ygan asosiy maqsadi o‘quvchilarning ta’lim siyosati va pedagogikada yaqqol natija beradigan kreativ fikrlash ko‘nikmasiga oid xalqaro miqyosdagi qiyosiy ma’lumotlar bilan ta’minlashdan iborat. Shuning uchun, nazarda tutilayotgan kreativ fiklash ko‘nikmasi ta’lim olish orqali shakllantirilishi, ta’lim jarayonida kreativ fikrlash ko‘nikmasining turli imkoniyatlari aniq ko‘rsatib berilishi va baholovchi topshiriqlarda o‘quvchilarning o‘zlashtirishlari bilan bog‘langan bo‘lishi, baholashda qamrab olingan mazmun sohalari umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘qitiladigan fanlar bilan chambarchas bog‘langan bo‘lishi, test topshiriqlari o‘quvchilar tomonidan, ham sinfda ham sinfdan tashqarida bajariladigan mashg‘ulotlarga yaqin bo‘lishi bilan birga, ijodiy yutuq va muvaffaqiyatni ta’minlaydigan darajada ishonchli bo‘lishi kerak.

Kreativ fikrlash mavjud muammoga nafaqat texnik nuqtai nazardan, balki ijtimoiy nuqtai nazardan qarashni, asosiy muammolarga ya’ni shaxsiy muammolar, ta’lim jarayonidagi muammolar, kengroq miqyosdagi yoki global muammolar bo‘lishidan qat’iy nazar yechim topishda boshqalarning ehtiyojlarini tushunish va inobatga olishni o‘z ichiga oladi. Mazkur sohada kreativ fikrlash o‘quvchilarning innovatsion, shu bilan birgalikda amaliy yechimlar taklif etadigan, emotsional mazmunga ega g‘oyalarni ilgari surish, namunalarni ajratish va ma’lum guruh ehtiyojlarini baholash hamda boshqalar fikriga xayrixohlik bildirish qobiliyatiga bog‘liq.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 -yil, 29 -apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi XAlq ta’limi tizimini 2030- yilgacha rivojlantrish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida PF– 5712- sonli Farmoni . ПФ-5712-сон 29.04.2019. (lex.uz).
2. Yuldashev S.N. Boshlang‘ich ta’lim ixtisosligi talabalarini kreativ yondashuv asosida texnologik ta’limga tayyorlash metodikasi. pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi AVTOREFERATI. Qarshi – 2021 8-bet.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

3. ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES VOLUME 2 | ISSUE 4 | 2021 ISSN: 2181-1385 Scientific Journal Impact Factor (SJIF)2021: 5.723 Academic Research, Uzbekistan 1506 www.ares.uz.
4. A.Ismailov [va boshq.]. Kreativ fikrlashni baholash. Toshkent. 2021-yil.–92 bet.
5. Мухтарова, Л. А. (2018). РАЗВИТИЕ И ФОРМИРОВАНИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У ШКОЛЬНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ. Гуманитарный трактат, (24), 13-14

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Qo'lmuminov Uralboy Safar o'g'li**, o'qituvchi, [**Сын Колмуминова Уралбой Сафар,** педагог], [**Uralboy S. Qo'lmuminov,** teacher]; manzil: Termiz shahar, Islom Karimov ko`chasi, 288ᵇ-uy [адрес: улица Ислама Каримова, 288б, город Термез], [address: Islam Karimov street, 288ᵇ, Termiz city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA SHAXSGA YO‘NALTIRILGAN TA’LIM-TARBIYA JARAYONINING MUHIM JIHATLARI

© S.N. Hazratkulova[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada bolaning rivojlanishida shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning muhimligi to‘g‘risida dunyo olimlarining turli xil yondashuvlari, boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning erkin tanlash hissiga ega bo‘lishlari, tarbiyaning ikki tomonlama xususiyatga ega ekanligi hamda zamonaviy ta’lim texnologiyalari asosida shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim to‘g‘risida yozilgan.

MAQSAD: ta’lim jarayonida barqaror rivojlanishni ta’minlash, barqaror ta’lim tizimi ta’lim jarayonining barqarorligini ta’minlash, o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini uzluksiz rivojlantirish. Moslashuvchan ta’lim dasturlari o‘quvchilarning ehtiyojlari va zamonaviy talablarga moslashuvchan ta’lim dasturlarini ishlab chiqish va tatbiq etish.

Bu maqsadlar boshlang‘ich ta’limda shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil etish orqali o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta’minlash va ularni kelajakdagi hayotga tayyorlashda muhim rol o‘ynaydi.

MATERIALLAR VA METODLAR: materiallar o‘quv qo‘llanmalari va darsliklar: Boshlang‘ich ta’lim uchun mo‘ljallangan milliy va xalqaro standartlarga mos darsliklar. elektron resurslar kompyuter dasturlari, interaktiv ta’lim platformalari, onlayn darslar va videomateriallar. Laboratoriya jihozlari ilmiy tajribalar va amaliy mashg‘ulotlar uchun zarur bo‘lgan asbob-uskunalar.

Metodlar: an’anaviy metodlar ma’ruza va suhbatlar o‘qituvchi tomonidan beriladigan nazariy ma’lumotlar va ular asosida o‘quvchilar bilan olib boriladigan suhbatlar. Amaliy mashg‘ulotlar o‘quvchilarning olgan bilimlarini amaliyotda qo‘llashga yordam beruvchi mashg‘ulotlar; interaktiv metodlar munozaralar va bahs-munozaralar, o‘quvchilarni muayyan mavzu bo‘yicha bahs-munozaraga jalb qilish orqali ularning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish. Guruhli ish o‘quvchilarni kichik guruhlarga bo‘lib, ularni jamoa bo‘lib ishlashga va muammolarni birgalikda hal qilishga o‘rgatish.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: boshlang‘ich ta’limda shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim-tarbiya jarayoni o‘quvchilarning individual ehtiyojlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etishning muhimligini ko‘rsatdi. Bu yondashuvning asosiy jihatlari va qo‘llangan metodlar ta’lim jarayonini samarali, qiziqarli va mazmunli qilishga yordam beradi. Interaktiv va innovatsion usullar ta’lim jarayonini qiziqarli qilib, o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini va ishtiyoqini oshirdi. Bu natijalar boshlang‘ich ta’limda

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim-tarbiya jarayonining samaradorligini ko‘rsatib, ushbu yondashuvning davom ettirilishi va takomillashtirilishi zarurligini tasdiqlaydi.

XULOSA: ushbu xulosalar boshlang‘ich ta’limda shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim-tarbiya jarayonining samaradorligini tasdiqlaydi va uning davom ettirilishi, rivojlantirilishi zarurligini ko‘rsatadi. Bu yondashuv o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, kelajakda ularning muvaffaqiyatli bo‘lishlariga zamin yaratadi.

Kalit so'zlar: shaxs, o‘quvchi, faoliyat, boshlang‘ich ta’lim, bilim, ta’lim, o‘qituvchi, pedagog, shart-sharoit, hissiy, tabbiy, rivojlantirish.

Iqtibos uchun: Hazratkulova Sh.N. Boshlang‘ich ta’limda shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim-tarbiya jarayonining muhim jihatlari // Inter education & global study. 2024. №5. B. 214–220.

ВАЖНЫЕ АСПЕКТЫ ЛИЧНОСТИ ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

© Ш.Н. Ҳазраткулова[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассмотрены разные подходы мировых ученых о значении личностно-ориентированного образования в развитии ребенка, о том, что у учащихся возникает чувство свободного выбора в начальном образовании, о том, что образование имеет двойственную природу, и о том, что образование имеет двойственную природу и современные произведения о личностно-ориентированном образовании на основе образовательных технологий.

ЦЕЛЬ: обеспечить стабильное развитие образовательного процесса, обеспечить стабильность учебного процесса, постоянно развивать знания и умения обучающихся. Гибкие образовательные программы Разработка и реализация гибких образовательных программ с учетом потребностей студентов и современных требований. Эти цели играют важную роль в обеспечении всестороннего развития учащихся и подготовке их к будущей жизни путем организации личностно-ориентированного образовательного процесса в начальной школе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: материалы учебных пособий и учебников: Учебники национального и международного образца, предназначенные для начального образования. электронные ресурсы, компьютерные программы, интерактивные образовательные платформы, онлайн-классы и видеоматериалы. Лабораторное оборудование – это оборудование, необходимое для проведения научных экспериментов и практических занятий.

Методы: традиционными методами являются лекции и беседы, теоретическая информация, даваемая преподавателем, и беседы со студентами на их основе.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Практические занятия – это занятия, которые помогают студентам применить полученные знания на практике; интерактивные методы – дискуссии и дебаты, направленные на развитие критического мышления учащихся путем вовлечения их в дискуссию по определенной теме. Групповая работа. Разделите учащихся на небольшие группы и научите их работать в команде и вместе решать проблемы.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: процесс личностно-ориентированного образования в начальной школе показал важность организации образовательного процесса с учетом индивидуальных потребностей и способностей учащихся. Основные аспекты данного подхода и используемые методы помогают сделать образовательный процесс эффективным, интересным и содержательным. Интерактивные и инновационные методы сделали учебный процесс интересным и повысили интерес и страсть студентов к обучению. Эти результаты показывают эффективность личностно-ориентированного образовательного процесса в начальном образовании и подтверждают необходимость продолжения и совершенствования данного подхода.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: данные выводы подтверждают эффективность личностно-ориентированного образовательного процесса в начальном образовании и показывают необходимость его продолжения и развития. Такой подход важен для обеспечения всестороннего развития учащихся и создает основу для их успеха в будущем.

Ключевые слова: человек, ученик, деятельность, начальное образование, знания, воспитание, учитель, педагог, условия, эмоциональное, медицинское, развитие.

Для цитирования: Ҳазраткулова Ш.Н. Бажные аспекты личности ориентированного образовательного процесса в начальном образовании // Inter education & global study. 2024. №5. С. 214–220.

IMPORTANT ASPECTS OF PERSON-ORIENTED EDUCATIONAL PROCESS IN PRIMARY EDUCATION

© Shoira N. Hazratkulova[1]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article discusses different approaches of world scientists about the importance of person-centered education in the development of a child, that students have a sense of free choice in primary education, that education has a dual nature, and that education has dual nature and modern works about student-centered education based on educational technologies.

AIM: to ensure the stable development of the educational process, to ensure the stability of the educational process, to constantly develop the knowledge and skills of students. Flexible educational programs Development and implementation of flexible

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

educational programs taking into account the needs of students and modern requirements.

These goals play an important role in ensuring the comprehensive development of students and preparing them for future life by organizing a person-centered educational process in primary school.

MATERIALS AND METHODS: materials of teaching aids and textbooks: Textbooks of national and international standard, intended for primary education. electronic resources, computer programs, interactive educational platforms, online classes and video materials. Laboratory equipment is the equipment needed to conduct scientific experiments and practical exercises.

Methods: traditional methods are lectures and conversations, theoretical information given by the teacher, and conversations with students based on them. Practical classes are classes that help students apply their acquired knowledge in practice. interactive methods - discussions and debates aimed at developing students' critical thinking by involving them in discussion on a specific topic. Group work Divide students into small groups and teach them to work as a team and solve problems together.

DISCUSSION AND RESULTS: the process of student-centered education in primary school showed the importance of organizing the educational process taking into account the individual needs and abilities of students. The main aspects of this approach and the methods used help make the educational process effective, interesting and meaningful. Interactive and innovative methods made the learning process interesting and increased students' interest and passion for learning. These results show the effectiveness of the student-centered educational process in primary education and confirm the need to continue and improve this approach.

CONCLUSION: These findings confirm the effectiveness of the student-centered educational process in primary education and show the need for its continuation and development. This approach is important to ensure students' holistic development and sets the stage for their future success.

Key words: person, student, activity, primary education, knowledge, upbringing, teacher, pedagogue, conditions, emotional, medical, development.

For citation: Shoira N. Hazratkulova. (2024) 'Important aspects of person-oriented educational process in primary education', Inter education & global study, (5), pp. 214–220. (In Uzbek).

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim va ta’lim - bu shunday tarbiyaki, bunda bolaning shaxsiyati, uning o‘ziga xosligi birinchi o‘ringa qo‘yiladi, har birining sub’ektiv tajribasi birinchi navbatda ochiladi, so‘ngra ta’lim mazmuni bilan muvofiqlashtiriladi.

Kichik yoshdagi o‘quvchilarni ijtimoiy muhitga to‘laqonli moslashishida erta olib borilgan ta’lim hamda tarbiyaning o‘rni juda muhimdir. Bolalarda muloqot qilish

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ko‘nikmalari to‘g‘ri va o‘z vaqtida olib borilsa uning kattalar, tengdoshlari va atrofdagilar bilan muloqotga kirishish jarayoni yaxshi amalga oshadi. Kichik yoshdagi o‘quvchilarni kognitiv jarayonlar, hissiy bilish ko‘nikmalari, kommunikativ munosabatlarning shakllanishi juda muhimdir. Shular orasida bolalarda kognitiv jarayonlarning rivojlanishi hamda kognitiv faoliyatni bola shaxsiga yo‘naltirgan holda olib borish haqida atroflicha fikr yuritamiz. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv uzoq vaqtdan beri mavjud. L.S.Leontiv, I.S.Yakimanskaya, K.Rojers kabi psixologlar maktabning o‘quvchilar shaxsini shakllantirishga ta’siri haqida yozgan. Birinchi marta “shaxsiga yo‘naltirilgan yondashuv” atamasi K.Rojers tomonidan qo‘llanila boshlandi. Shu bilan birga, u o‘quvchiga nafaqat o‘qish, balki zavq bilan o‘qish va tasavvurini rivojlantiradigan ma’lumotlarga boy material olish imkonini beradigan printsipial jihatdan yangi o‘qitish usuli haqida gapirdi. Rojers, shuningdek, o‘rnatilgan an’anaga ko‘ra, ta’limda shaxsiy rivojlanishga emas, balki faqat intellektual rivojlanishga e’tibor qaratilganligini ta’kidladi. U ta’limning ikkita asosiy yo‘nalishini ajratib ko‘rsatdi: avtoritar va insonga asoslangan, bepul ta’lim, bunda o‘quvchilar maktabning birinchi kunlaridanoq do‘stona muhitda bo‘lishadi, ochiq, g‘amxo‘r o‘qituvchi bilan ular xohlagan va yoqtirgan narsalarni o‘rganishga yordam beradi. Rojersning ta’lim jarayonini tavsiflovchi ikkita so‘z bor: o‘rganish va o‘qitish. O‘rganish orqali Rojers o‘qituvchining o‘quvchilarga ta’sir qilish jarayonini, o‘qitish orqali esa – o‘quvchilarning o‘z faoliyati natijasida intellektual va shaxsiy xususiyatlarini rivojlantirish jarayonini tushunadi. U o‘quvchiga yo‘naltirilgan metodni qo‘llashda o‘qituvchining quyidagi munosabatlarini belgilaydi: o‘qituvchining o‘quvchilar bilan shaxslararo muloqotga ochiqligi, o‘qituvchining har bir o‘quvchiga, uning qobiliyat va qobiliyatiga bo‘lgan ichki ishonchi, dunyoni o‘quvchi nigohi bilan ko‘ra olishi.

K.Rojersning fikricha, mashg‘ulotlar shaxsiy o‘sish va rivojlanishga olib kelishi kerak. Bunday munosabatga amal qilgan o‘qituvchi esa o‘quvchilar shaxsining rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Umumiy metodik usullardan foydalanish ham zaruriy shartdir. Ushbu usullarga quyidagilar kiradi: o‘qish resurslaridan foydalanish va o‘qituvchilar tomonidan ushbu resurslardan foydalanishni osonlashtiradigan maxsus shart-sharoitlarni yaratish, o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasida turli xil fikrlarni yaratish, o‘quvchilar bilan individual va guruh shartnomalarini tuzish, ya’ni o‘quv ishlari hajmi, uning sifati va birgalikda muhokama qilish asosida baholash o‘rtasidagi aniq bog‘liqlik, turli yoshdagi o‘quvchilar guruhlarida o‘quv jarayonini tashkil etish, o‘quvchilarni ikki guruhga bo‘lish: an’anaviy ta’lim va gumanistik ta’limga moyil bo‘lganlar, tartibda bepul muloqot guruhlarini tashkil etish. Shaxslararo muloqotning psixologik madaniyati darajasini oshirish.

Xuddi K.Rojers kabi S.L.Rubinshteyn ham «shaxs avvalo shakllanmaydi, keyin harakat qila boshlaydi: u o‘z faoliyati davomida shakllanadi, harakat qiladi», deb hisoblagan. Shaxsning psixik xususiyatlari faoliyat jarayonida shakllanadi va rivojlanadi. S.L. Rubinshteynning ta’kidlashicha, butun shaxs faoliyatda, shu jumladan tarbiyaviy faoliyatda namoyon bo‘ladi. S.L. Rubinshteyn ta’lim va tarbiya jarayonida o‘quvchilarning individual xususiyatlarini o‘rganish va hisobga olish, har bir o‘quvchiga individual

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

yondashuvni topish kerakligini aytadi. Biroq, bu shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning asosiy xususiyatlaridan biri haqida gapirmaydi: shaxsiy tajribani hisobga olish. Shunday qilib, S.L. Rubinshteyn faqat shaxsning ruhiy qiyofasidan kelib chiqadi. S.L.Rubinshteyn yozadi: “Bola uchun tarbiya va o‘rganish jarayonida u qanday bo‘lsa, o‘zini rivojlantirish, shakllantirish, shunday bo‘lishdan ko‘ra tabiiyroq narsa yo‘q”. Shuningdek: “Bola rivojlanadi, tarbiyalanadi va o‘rganadi, lekin rivojlanmaydi, va tarbiyalanadi va o‘rganadi. Bu shuni anglatadiki, ta’lim va tarbiya bolaning rivojlanish jarayonining o‘ziga kiradi va faqat uning ustiga qurilmaydi.

D.A. Leontyev A.N. Leontyevning ilmiy faoliyatini tahlil qilib, shaxs faqat ijtimoiy munosabatlarning subyekti sifatida shaxsga aylanadi, deb yozadi. U shaxs kamolotining yo‘nalishini ko‘rsatadiki, bu avvalo “insonning tabiiy ehtiyojlari va mayllarini qondirish uchun harakat qilish”, so‘ngra “harakat qilish, o‘z hayotiy ishini qilish, hayotiy insoniy maqsadini amalga oshirish uchun o‘z ehtiyojlarini qondirish”dan iborat.

Shaxsga yo‘naltirilgan badiiy-estetik ta’lim har bir shaxsning estetik ong doirasini (hissiyotlar, baholashlar, didlar, mulohazalar, ideallar, qadriyatlar, qarashlar) o‘ziga xos va o‘ziga xos shaxs sifatida, uning ehtiyojlari, hissiy-sezgi, baholovchi sifatida ochib berishga ko‘maklashishni o‘z ichiga oladi. Estetik munosabatlar va ularni xulq-atvorda, xohish va faoliyatda amalga oshirish (idrok etish, baholash, birgalikda yaratish va mustaqil ijodkorlik, aks ettirish va tahlil qilish). Shaxsga yo‘naltirilgan badiiy-estetik ta’lim natijalari shaxsiy fazilatlarda mustahkamlanib, shaxsning barcha aloqa shakllarini, bilimlarini va amaliy faoliyatini boyitadi. Ko‘rinib turibdiki, maktablarida shaxsga yo‘naltirilgan badiiy-estetik tarbiya g‘oyalarini hayotga tatbiq etish uchun maxsus tayyorlangan, yuqori malakali pedagogik kadrlar kerak. Zamonaviy sharoitda milliy badiiy madaniyat tashuvchisi sifatida o‘qituvchining (ayniqsa boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining) ijtimoiy roli va bo‘lajak o‘qituvchilarni estetik tarbiyalashning ahamiyati ortib bormoqda. Bundan tashqari, har bir shaxsning shaxsiyatini “san’at orqali” rivojlantirishga e’tibor, ijodkorlik uchun motivatsiyani rivojlantirish emas, balki ustuvor vazifa sifatida tan olinishi kerak. Mualliflar o‘qituvchilarni bolani qanday bo‘lsa, shunday qabul qilishga, bolaning ichki dunyosiga kirib borishga va uning ko‘zlari bilan atrofdagi dunyoni ko‘rishga harakat qilishga undaydi. Shu bilan birga, ular innovatsion transformatsiyalarsiz amalga oshirishning iloji yo‘qligini ta’kidlashadi. Sinfda har bir o‘quvchining shaxsiyatini rivojlantirishga yordam beradigan sharoitlar yaratilishi kerak.

ADABIYOTLAR RO’YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining ”O‘zbekiston Respubliasi xalq ta’limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF - 5712 –sonli Farmoni 29.04 2019 yil.
2. Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 6-iyuldagi “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida “Tarbiya” fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi 422-son qarori.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

3. Alekseev N.A. Maktabda o‘quvchiga yo‘naltirilgan ta’lim - Rostov n / D: Feniks, 2006. - 332 p.
4. Asmolov A.G. Shaxs psixologik tadqiqot predmeti sifatida. M.: Moskva davlat universiteti nashriyoti, 2006. -107 b.
5. R.A. Mavlonova, N.H. Rahmonqulova “Boshlang‘ich ta’limning integrasiyalashgan pedagogikasi”. O‘quv qo‘llanma. - Toshkent. “Ilm Ziyo”- 2009. -192 b.
6. Khazratkulova Shoira Noralievna. (2022). USE OF MODERN TEACHING METHODS IN EDUCATION OF STUDENTS IN PRIMARY SCHOOLS. EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR), 8(2), 123–126.
7. Sh. N. Khazratkulova. (2023). EDUCATION DIRECTED TO STUDENTS IN TEACHING THE SCIENCE OF EDUCATION IN PRIMARY GRADES DISTINCTIVE ASPECTS. Academia Science Repository, 4(04), 644–646.
8. 8.Xazratkulova, S., & Abdiraxmonov, S. (2023). ABDULLA AVLONIY ASARLARIDA TA’LIM-TARBIYANING O ‘RNI. Interpretation and researches, 2(1).
9. 9.Хазраткулова Ш.Н. «Совершенствование методов воспитания на занятиях в начальных классах». Международной научно-практической конференции. АЭТЕРНА. УФА. 1 августа 2022 г.
10. Xazratkulova, S. (2023). BOSHLANG‘ICH SINFLARDA TARBIYA FANI O‘QITUVCHISINING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHGA QO‘YILADIGAN TALABLAR. *Interpretation and Researches*, *2*(1). извлечено от http://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/1121
11. Sh.N. Khazratkulova. (2024). The significance of the spiritual heritage of the enlightenment people in the education of pre - school students today. *World Bulletin of Social Sciences*, *33*, 14-18.
12. Маматкулова Сарвиноз Садбаровна, & Хазраткулова Шоира Норалиевна. (2024). ГАЗЛАЙТИНГ. МАНИПУЛЯЦИИ СРЕДИ ДЕТЕЙ. *International Conference on* Multidisciplinary Science, 2(1), 83–86.
13. Sh.N. Xazratkulova, (2023). THEORETICAL ANALYSIS OF EDUCATIONAL SCIENCE TEACHING IN PRIMARY CLASSES AND ITS CURRENT STATE. CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS, 4(10), 52–57. https://doi.org/10.37547/pedagogics-crjp-04-10-11

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАТСИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Hazratkulova Shoira Noraliyevna**, o’qituvchi, [**Ҳазраткулова Шоира Норалийевна,** педагог], [**Shoira N. Hazratkulova,** teacher]; manzil: Termiz shahar, Islom Karimov ko’chasi, 288ᵇ-uy [адрес: улица Ислама Каримова, 288б, город Термез], [address: Islam Karimov street, 288ᵇ, Termiz city].
shoiraxazratkulova@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA EKOLOGIK TUSHUNCHALARNI FANLARARO IZCHILLIKDA TAKOMILLASHTIRISH

© J.M. Panjiyev[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ta'limning dastlabki yillari bolalarning atrofdagi dunyo haqidagi tushunchalarini, shu jumladan ekologik tushunchalarni anglash va tushunishni shakllantirish uchun juda muhimdir. Ekologik ta'limni boshlang'ich o'quv dasturiga kiritish yoshlikdan atrof-muhitni muhofaza qilishni rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Turli fanlar bo‘yicha ekologik tushunchalar izchil mustahkamlanib boriladigan fanlararo yondashuv talabalarning ushbu muhim mavzularni tushunishini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Boshlang'ich ta'limda ekologik tushunchalarning fanlararo uyg'unligi atrof-muhit mavzularini fan, geografiya, adabiyot va hatto matematika kabi fanlarga to'qishni anglatadi. Ushbu yaxlit yondashuv talabalarning bir nechta kontekstlarda ekologik g'oyalar bilan uchrashishini va ular bilan shug'ullanishini ta'minlaydi, bu tushunchalarni yanada o'zaro bog'liq va esda qolarli qiladi.

MAQSAD: ekologik ta'limni turli fanlar bo'yicha integratsiyalashgan holda, o'qituvchilar bir nechta kontekstlarda atrof-muhitning muhimligini ta'kidlaydigan boy, o'zaro bog'liq ta'lim tajribasini yaratishi mumkin. Bunday yondashuv nafaqat talabalarning ekologik tushunchalar haqidagi bilimlari va tushunchalarini oshiradi, balki atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha umrbod sadoqatli bo'lishga yordam beradi.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu fanlararo usullarni qo'llash orqali o'qituvchilar o'quvchilarning ekologik tushunchalarni tushunishlarini kuchaytiradi, bu esa o'rganishni yanada qiziqarli va dolzarb qiladi. Ushbu yondashuv nafaqat ta'lim tajribasini boyitadi, balki yosh o'quvchilarda atrof-muhit uchun mas'uliyat va boshqaruv hissini uyg'otadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologiya tushunchalarini fanlararo izchillik orqali takomillashtirishning ahamiyati va usullari o‘rganiladi. Samarali strategiyalarni o'rganish orqali biz har tomonlama rivojlangan ta'lim tizimi yosh o'quvchilarda atrof-muhitga nisbatan chuqur tushuncha va hurmatni qanday rivojlantirishi mumkinligini ta'kidlashni maqsad qilganmiz. Bunday yondashuv nafaqat ularning ilmiy tajribasini boyitibgina qolmay, balki ularni kelajakda barqaror amaliyot va atrof-muhitni asrashga hissa qo'shishga qodir bo'lgan vijdonli va bilimli fuqarolar bo'lishga tayyorlaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

XULOSA: boshlang‘ich ta’limda turli fanlar bo‘yicha ekologik tushunchalarning integratsiyalashuvi yosh o‘quvchilarda atrof-muhit muammolarini chuqur va doimiy tushunishni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar fanlararo yondashuvni qo'llash orqali ekologik ta'limni yanada qiziqarli, dolzarb va ta'sirli qilishlari mumkin. Integratsiyalashgan o‘quv rejasini rejalashtirish, amaliy mashg‘ulotlar, loyiha asosida o‘rganish, hikoya qilish va jamoatchilikni jalb qilish kabi usullar o‘quvchilarga ekologik tamoyillarni turli kontekstlarda o‘rganishga imkon beradi, tanqidiy fikrlashni, muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini va atrof-muhitni boshqarish hissini rivojlantiradi.

Bunday yaxlit yondashuv nafaqat o‘quvchilarning ekologik tushunchalar haqidagi bilimlarini oshiradi, balki ularni tabiiy tizimlar va inson faoliyatining o‘zaro bog‘liqligini tushunishga undaydi. Natijada, talabalar kelajakdagi ekologik muammolarga qarshi turishga va barqarorlikni ta'minlash bo'yicha sa'y-harakatlarga ijobiy hissa qo'shishga yaxshiroq tayyorlanishadi.

Kalit so'zlar: O’quvchi**,** ekologik tushuncha, fanlararo integratsiya, ekologik madaniyat, integratsiya, ekologik ta’lim-tarbiya.

Iqtibos uchun: Panjiyev J.M. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik tushunchalarni fanlararo izchillikda takomillashtirish // Inter education & global study. 2024. №5. B.221–228.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОМ СОГЛАСИИ

© Ж.М.Панжиев[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: первые годы обучения очень важны для формирования у детей представлений об окружающем мире, в том числе осознания и понимания экологических представлений. Включение экологического образования в начальную программу обучения важно для развития охраны окружающей среды с раннего возраста. Междисциплинарный подход, который последовательно закрепляет экологические концепции в разных дисциплинах, может значительно улучшить понимание студентами этих важных тем.

Междисциплинарная интеграция экологических концепций в начальном образовании означает вплетение экологических тем в такие предметы, как естествознание, география, литература и даже математика. Такой целостный подход гарантирует, что учащиеся сталкиваются с экологическими идеями и взаимодействуют с ними в различных контекстах, что делает концепции более понятными и запоминающимися.

ЦЕЛЬ: интегрируя экологическое образование в различные дисциплины, преподаватели могут создать богатый, взаимосвязанный учебный опыт, который подчеркивает важность окружающей среды в различных контекстах. Такой подход

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

не только расширяет знания учащихся и понимание экологических концепций, но и способствует развитию приверженности делу защиты окружающей среды на протяжении всей жизни.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: используя эти междисциплинарные методы, учителя улучшают понимание учащимися концепций окружающей среды, делая обучение более интересным и актуальным. Такой подход не только обогащает образовательный опыт, но и прививает молодым студентам чувство ответственности и бережного отношения к окружающей среде.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в этой статье рассматриваются важность и методы улучшения понимания экологии учащимися начальной школы посредством междисциплинарной связи. Изучая эффективные стратегии, мы стремимся подчеркнуть, как всесторонняя система образования может способствовать глубокому пониманию и уважению окружающей среды у молодых учащихся. Такой подход не только обогащает их академический опыт, но и готовит их стать сознательными и знающими гражданами, способными внести свой вклад в устойчивые практики и защиту окружающей среды в будущем.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: интеграция экологических концепций в различные предметы начального образования важна для формирования глубокого и постоянного понимания экологических проблем у младших школьников. Учителя могут сделать экологическое образование более интересным, актуальным и эффективным, используя междисциплинарный подход. Такие методы, как комплексное планирование учебной программы, практические занятия, обучение на основе проектов, рассказывание историй и участие сообщества, позволяют учащимся изучать экологические принципы в различных контекстах, развивая критическое мышление, навыки решения проблем и экологическую осведомленность. чувство управления окружающей средой.

Такой целостный подход не только увеличивает знания учащихся об экологических концепциях, но и побуждает их понимать взаимозависимость природных систем и деятельности человека. В результате студенты лучше подготовлены к решению будущих экологических проблем и вносят позитивный вклад в усилия по устойчивому развитию.

Ключевые слова: Студент, экологическое понимание, междисциплинарная интеграция, экологическая культура, интеграция, экологическое образование.

Для цитирования: Панжиев Ж.М. Совершенствование экологических представлений у учащихся начальных классов в междисциплинарном согласии // Inter education & global study. 2024. №5. С. 221–228.

IMPROVEMENT OF ECOLOGICAL CONCEPTS IN PRIMARY CLASS STUDENTS IN INTERDISCIPLINARY CONSISTENCY

© Jo'raqul M. Panjiyev[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the early years of education are very important for the formation of children's understanding of the world around them, including awareness and understanding of environmental concepts. The inclusion of environmental education in the primary curriculum is important for the development of environmental protection from a young age. An interdisciplinary approach that consistently reinforces ecological concepts across disciplines can greatly enhance students' understanding of these important topics.

Interdisciplinary integration of environmental concepts in elementary education means weaving environmental topics into subjects such as science, geography, literature, and even mathematics. This holistic approach ensures that students encounter and engage with environmental ideas in multiple contexts, making the concepts more relatable and memorable.

AIM: by integrating environmental education across disciplines, educators can create rich, connected learning experiences that emphasize the importance of the environment in multiple contexts. Such an approach not only enhances students' knowledge and understanding of environmental concepts, but also fosters lifelong commitment to environmental protection.

MATERIALS AND METHODS: by using these interdisciplinary methods, teachers enhance students' understanding of environmental concepts, making learning more interesting and relevant. This approach not only enriches the educational experience, but also instills in young students a sense of responsibility and stewardship of the environment.

DISCUSSION AND RESULTS: this article examines the importance and methods of improving elementary students' understanding of ecology through interdisciplinary coherence. By exploring effective strategies, we aim to highlight how a well-rounded education system can foster a deep understanding and respect for the environment in young learners. Such an approach not only enriches their academic experience, but also prepares them to become conscientious and knowledgeable citizens who are able to contribute to sustainable practices and environmental protection in the future.

CONCLUSION: the integration of environmental concepts in various subjects in primary education is important in cultivating a deep and permanent understanding of environmental problems in young students. Teachers can make environmental education more interesting, relevant and impactful by using an interdisciplinary approach. Methods such as integrated curriculum planning, hands-on activities, project-based learning, storytelling, and community engagement allow students to learn environmental principles in a variety of contexts, developing critical thinking, problem-solving skills, and environmental awareness. -develops a sense of managing the environment.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Such a holistic approach not only increases students' knowledge of ecological concepts, but also encourages them to understand the interdependence of natural systems and human activities. As a result, students are better prepared to face future environmental challenges and contribute positively to sustainability efforts.

Key words: student, ecological understanding, interdisciplinary integration, ecological culture, integration, ecological education.

For citation: Jo'raqul M. Panjiyev. (2024) 'Improvement of ecological concepts in primary class students in interdisciplinary consistency', Inter education & global study, (5), pp. 221–228. (In Uzbek).

Tabiat va jamiyatda sodir bo'ladigan turli voqea-hodisalarning, ular o'rtasidagi aloqalarning bir-biriga bog'liq holda rivojlanishini fanlar integratsiyasi asosidagina tushunib yetish mumkin. Tabiat va jamiyat fanlarini alohida-alohida o'rganish ularga oid tarqoq bilimlarning shakllanishiga olib keladi. Bunday bilimlar tabiat va jamiyatning bir butunligi, insoniyatning tabiatda tutgan o'rni, insoniyat oldida turgan global muammolar mohiyatini to'g'ri tushunish va uni oqilona hal qilish uchun tizimli yondashuv zarurligi haqidagi tasavvurlarning hosil bo'lishiga imkon bermaydi [15; 27-b.].

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologiya tushunchalarini fanlararo izchillik orqali takomillashtirishning ahamiyati va usullari o'rganiladi. Samarali strategiyalarni o'rganish orqali biz har tomonlama rivojlangan ta'lim tizimi yosh o'quvchilarda atrof-muhitga nisbatan chuqur tushuncha va hurmatni qanday rivojlantirishi mumkinligini ta'kidlashni maqsad qilganmiz. Bunday yondashuv nafaqat ularning ilmiy tajribasini boyitibgina qolmay, balki ularni kelajakda barqaror amaliyot va atrof-muhitni asrashga hissa qo'shishga qodir bo'lgan vijdonli va bilimli fuqarolar bo'lishga tayyorlaydi.

Mavzular bo'yicha ekologik g'oyalarni izchil mustahkamlab, o'qituvchilar sayyoramizni asrash va asrashga sodiq bo'lgan bilimli, mas'uliyatli va faol fuqarolarning yangi avlodini ilhomlantirishi mumkin. Ushbu fanlararo ekologik ta'limga sodiqlik yanada barqaror kelajakni qurish va yosh o'quvchilarda ertangi kunning murakkab ekologik muammolarini hal qilish uchun zarur bo'lgan ko'nikma va qadriyatlarni rivojlantirishni ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni o'qitishda ekologik tushunchalarni fanlar integratsiyasi mazmunida amalga oshirishda o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashiga asos bo'ladigan tushunchalar quyidagi guruhlarga ajratilgan: jonli va jonsiz tabiatning bir butunligi, yuz beradigan hodisalarning umumiyligi va uzviyligi; moddiy borliqdagi hodisa voqealarni o'rganishning zarurati ekologik fojialarning sabablari va ularni bartaraf etish tadbirlari; inson tomonidan tabiat qonunlarini o'rganish va undan samarali va oqilona foydalanish yo`llari; tabiiy hodisalarning bog'liqligi va rivojlanishida sabab - oqibat bog'lanishlari; inson ijtimoiy mavjudot; tabiatni muhofaza qilish bu sayyoramizda hayotni sarashning asosi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Xususan, boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni o'qitishda ekologik masalalar keng qamrovli bo'lib, mazkur o'quv materialining tabiatdagi, unda sodir bo'ladigan hodisalar, o'zgarishlar, ular o'rtasidagi uzviy va mazkur uzviylikni, o'zaro bog'lanishlari buzib yuborishga qanchalik osonligini tushunishga imkon beradi. Masalan, sayyoramizning havo haroratining ortishi tirik organizmlarning moslashgan arealida yashab qolishga qarshilik ko'rsatishi yashash uchun kurashda nobud bo'lishga olib kelishini anglab yetadi.

Boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni o'qitishda ekologik tushunchalarni fanlar integratsiyasi mazmunida amalga oshirishda quyidagi vazifalarni bajarishi lozim: o'quvchilarni tomonidan tabiatning yaxlitligi, jamiyat va tabiatning o'zaro aloqadorligi haqidagi bilimlarni o'zlashtirish, tabiatga nisbatan ongli munosabatni tarkib toptirishga asos bo'ladigan ekologik bilim, ko'nikma va malakalrni egallashga erishish; tabiat va uning tarkibiy qismlarining keng ma'nodagi ahamiyatini tushunish, tiklanadigan va tiklanmaydigan boyliklarning farqiga yetish; tabiiy boyliklardan tejamkorlik bilan foydalanish, atrof-muhit tozaligini asrash, ko'kalamzorlashtirish va tabiiy boyliklarni ko'paytirish uchun amalga oshirish, ijtimoiy foydali mehnatda faol ishtirok etish motivlarini shakllantirish.

O'quvchilarga tabiiy fanlarni o'qitish jarayonida nazariy ko'nikma va masalalar borasida ekologik tafakkurni shakllantirish tabiat bilan jamiyat uyg'unligini tabiiy-tarixiy, tadrijiy, ijtimoiy muammo sifatida talqin qiluvchi dialektik bilish hisoblanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik tushunchalarni fanlar integratsiyasi asosida takomillashtirish ekologik ta'lim - tarbiya zaminida amalga oshiriladi.

Jumladan, ekologik ta'lim - tarbiya quyidagi asosiy bo'limlarni o'z ichiga qamrab oladi: o'quvchilarni tabiat go'zalliklarini sevish, ulardan estetik zavq olish ruhida tarbiyalash; jonli va jonsiz tabiatning rivojlanish qonuniyatlari, tabiat bilan jamiyat o'rtasidagi murakkab o'zaro munosabatlar, shuningdek, inson xo'jalik faoliyatining tabiatga ta'siri oqibatlari haqida bilim berish.

Binobarin, tabiat yoki fan haqidagi eng oddiy bilimlarni hosil qiluvchi bog'liqlikning eng soddasi ma'lum bir joy yoki tushuncha bilan chegaralangan lokal tasavvurdir. Bu bog'liqlik boshqa bilimlarga nisbatan ajralgan, shuning uchun eng oddiy aqliy faoliyatni ta'minlaydi. Bu kichik maktab yoshiga xos. Biron bir tizimga tegishli bo'lgan tasavvurlar eng sodda tizimli tasavvurlardir.

Ular biron bir mavzu, predmet yoki hodisani o'rganishi asosida hosil bo'ladi. Biron bir predmetni bilish yangi dalil va tushunchalarning tanilishi ularni bir bilimlar bilan taqqoslanishi orqali amalga oshiriladi. Bilimlarning eng oddiy umumlashtirilishi sodir bo'ladi, lekin olingan bilim hamma unga yaqin bo'lgan bilimlar bilan bog'lansa ayni muddao bo'lar edi.

Bunda o'quvchilarning tahlil qilish va umumlashtirish faoliyatlari vujudga keladi. Tizim ichidagi tasavvurlar o'quvchilarning butun bir fanlar tizimining bilishini ta'minlaydi o'ranilayotgan fan doirasida bilimlardan keng foydalanish kuzatiladi. Tizim ichidagi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

tasavvurlar, vaqt, muhit, son bog'lanishlarini aks ettiradi. Fanlararo tasavvurlar aqliy faoliyatning eng yuqori pog'anasi hisioblanadi.

Ular bilimlarning turli tizimlarini birlashtiradi, hodisa yoki jarayonning xilma-xilligini bilishga imkoniyat beradi. Shu bilimlar asosida umumiy tushunchalar kelib chiqadi. Fanlararo tasavvurlarning shakillanishi, bilimlardan foydalanishga, ularni bir-biriga bo'ysundirishga, bilimlar chegarasidagi bo'shliqlikni aniqlashga imkon beradi.

Fanlar integratsiyasi asosida o'qitishning ahamiyati ko'plab pedagog - olimlar tomonidan ko'rib chiqilgan. Jumladan, M.N. Skatkin o'z tadqiqotlarida vaqtinchalik fanlararo bog'lanishni uchta turga, avval o'zlashtirilgan bilimlar bilan o'rganilayotgan bilimlar o'rtasidagi, o'rganilayotgan bilimlar bilan kelgusida o'zlashtiriladigan bilimlar o'rtasidagi, bir vaqtda o'zlashtiriladigan bilimlar o'rtasidagi bog'lanishga ajratgan.

N. M.Verzilin va M.U.Konsunskaya fanlararo bog'lanish ikki xil: gorizontal va vertikal bo'lishi mumkinligini ko'rsatgan. Olimlar gorizontal fanlararo bog'lanish bir sinf, bir chorak, yarim yillikda o'qitilayotgan fanlar o'rtasida, vertikal fanlararo bog'lanish esa, avvalgi sinflarda o'zlashtirilgan bilimlardan foydalanish orqali amalga oshirilishini qayd etgan [45; 91-b.].

Shunday qilib, o'quv materiallarni integratsiyalash intilish so'zsiz ravishda jahonda ham, milliy pedagogikamizda ham tabiiy va yetakchi xarakter kasb etadi [20; 98-b.].

Fanlar integratsiyasi funksiyasi yetakchi bo'lib, u o'zi bilan boshqa fan asoslarini didaktika prinsiplariga amal qilgan holda, o'rganish va o'rgatishni har tomonlama ta'minlaydi, unumli natijalar olishga imkon yaratadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2030 yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasining atrof-muhitni muhofaza qilish kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5863-son farmoni Toshkent, 2019 yil 30 oktyabr.
2. Mirziyoyev, Shavkat Miromonovich "Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz". - Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2017.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "O'qituvchi va murabbiylar" kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi.//https://uza.uz/oz/documents/uzbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoyevning-ituv-30-09-2020.
4. Panjiyev, J. (2023). ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA TARQATMA MATERIALLARNI RASMLAR ASOSIDA TASHKIL ETISH. Interpretation and Researches, 2(1).
5. Jurakul PANJIEV. (2023). IMPROVEMENT OF ECOLOGICAL CONCEPTS IN PRIMARY CLASS STUDENTS BASED ON INTEGRATION OF SCIENCES. World Bulletin of Social Sciences, 27, 84-89.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

6. Jurakul PANJIEV. (2023). PRIMARY CLASS CONTENT OF MATERIALS ON IMPROVING THE STUDENTS' ECOLOGICAL CONCEPTS BASED ON THE INTEGRATION OF THE SCIENCES. World Bulletin of Social Sciences, 27, 90-95.
7. Jurakul Panjiev. (2023). PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF INTEGRATION OF MODERN PRIMARY EDUCATION LESSONS. Academia Repository, 2(11), 37–45.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Panjiyev Jo'raqul Menglimamat o'g'li**, o'qituvchi, [**Панжийев Журакул Менглимамат угли,** педагог],[**Jo'raqul M. Panjiyev**, teacher]; manzil: Termiz shahar, Islom Karimov ko`chasi, 288b-uy [адрес: улица Ислама Каримова, 288б, город Термез], [address: Islam Karimov street, 288b, Termiz city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

O‘QUVCHI YOSHLAR TARBIYASIDA MILLIY QADRIYATLARNING O‘RNI

© F.R. Jo‘rayev[1]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada mamlakatimizda yosh avlod tarbiyasida milliy qadriyatlar, urf-odat va an’analarning o‘rni va ahamiyati masalalari yoritilgan. Mamlakatimizda mustaqilligimizning ilk davrlaridanoq, yoshlar ta’lim tarbiyasi hamda ma’naviy dunyoqarashini boyitish borasida amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli va samarali islohotlar va uning ahamiyati masalalari tahlil etilgan.

MAQSAD: o‘quvchi yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlarning o‘rni juda katta va muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy qadriyatlar – bu xalqning tarixiy, madaniy va ma’naviy merosi bo‘lib, avloddan avlodga o‘tib kelgan an’ana, urf-odat va odob-axloq qoidalaridan iborat. Ushbu qadriyatlar yoshlar tarbiyasida asosiy rol o‘ynab, ularni shaxs sifatida shakllantirishda, jamiyatda o‘z o‘rnini topishda va milliy o‘zlikni anglashda katta ahamiyatga ega. Quyida milliy qadriyatlarning o‘quvchi yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati haqida, milliy qadriyatlar o‘quvchi yoshlar tarbiyasida asosiy tamoyillardan biri bo‘lib, ularni har tomonlama rivojlangan, ma’naviy boy va o‘z xalqiga, vataniga sodiq insonlar qilib tarbiyalashdan eborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: o‘quvchi yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlarning o‘rni juda katta va muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy qadriyatlar – bu xalqning tarixiy, madaniy va ma’naviy merosi bo‘lib, avloddan avlodga o‘tib kelgan an’ana, urf-odat va odob-axloq qoidalaridan iborat.

Adabiyotlar va ilmiy manbalar: milliy qadriyatlar haqida ilmiy kitoblar, maqolalar va dissertatsiyalar; o‘zbek xalqining tarixiy, madaniy va ma’naviy merosi haqida adabiyotlar; tarbiya va pedagogika sohasidagi nazariy va amaliy manbalar. Rasmiy hujjatlar va normativ aktlar: O‘zbekiston Respublikasining ta’lim tizimi bilan bog‘liq qonunlar, qarorlar va farmonlar; maktabgacha, umumiy o‘rta, o‘rta maxsus va kasb-hunar ta’limi bo‘yicha davlat dasturlari va o‘quv rejalari.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: muhokama milliy qadriyatlarning o‘quvchi yoshlar tarbiyasidagi o‘rni haqida olib borilgan tadqiqotlar va tahlillar quyidagi asosiy natijalarni ko‘rsatdi.

Milliy o‘zlikni anglashning kuchayishi: tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, milliy qadriyatlar yoshlar orasida o‘z xalqining tarixiy, madaniy va ma’naviy merosiga bo‘lgan qiziqishni oshiradi. Bu esa yoshlarning milliy o‘zlikni anglash va milliy g‘urur hissini rivojlantiradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Natijalar tadqiqotlar natijasida quyidagi asosiy xulosalar chiqarildi: milliy qadriyatlar yoshlar tarbiyasida muhim rol o‘ynaydi; milliy qadriyatlar ta’lim jarayonida faol qo‘llanilishi zarur; oila va jamiyatning roli katta; milliy qadriyatlar globalizatsiya davrida ham muhimdir; praktik tavsiyalar ishlab chiqish zarur. O‘quvchi yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlarni faol qo‘llash bo‘yicha metodik qo‘llanmalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish va tarqatish zarur. Bu pedagoglar va tarbiyachilarga samarali ishlash imkonini beradi.

XULOSA: milliy qadriyatlar o‘quvchi yoshlar tarbiyasida ajralmas qism bo‘lib, ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi. Milliy qadriyatlar orqali yoshlar o‘z xalqining tarixini, madaniyatini va an’analarini chuqurroq anglab, ularning davomchisi bo‘lib yetishadi. Shu sababli, milliy qadriyatlarning yoshlar tarbiyasidagi o‘rnini tushunish va ularga e’tibor qaratish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: Ta’lim-tarbiya, intelektual qobiliyatli yosh avlod, milliy qadriyat, urf-odat, an’analar, ma’naviy yetuklik, ma’naviy boylik,

Iqtibos uchun: Jo‘rayev F.R. O‘quvchi yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlarning o‘rni. // Inter education & global study. 2024. №5. B. 229–237.

РОЛЬ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ОБРАЗОВАНИИ СТУДЕНТОВ

© Ф.Р. Джораев[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье раскрывается роль и значение национальных ценностей, обычаев и традиций в воспитании молодого поколения в нашей стране. Проанализированы масштабные и эффективные реформы, реализуемые в нашей стране с первых дней нашей независимости в сфере образования и обогащения духовного мировоззрения молодежи и их значение.

ЦЕЛЬ: роль национальных ценностей в воспитании молодежи очень важна. Национальные ценности – это историческое, культурное и духовное наследие нации, состоящее из традиций, обычаев и нравственности, передаваемых из поколения в поколение. Эти ценности играют ключевую роль в воспитании молодежи, имеют большое значение в формировании ее как личности, поиске своего места в обществе, реализации своей национальной идентичности. Далее речь идет о значении национальных ценностей в воспитании студенческой молодежи. Национальные ценности являются одним из основных принципов в воспитании студенческой молодежи.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: роль национальных ценностей в воспитании студенческой молодежи очень важна. Национальные ценности – это историческое, культурное и духовное наследие нации, состоящее из традиций, обычаев и нравственности, передаваемых из поколения в поколение.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Литература и научные источники: научные книги, статьи и диссертации о национальных ценностях; литература об историческом, культурном и духовном наследии узбекского народа; теоретические и практические ресурсы в области образования и педагогики.

Официальные документы и нормативные акты: законы, постановления и постановления, касающиеся системы образования Республики Узбекистан; Государственные программы и учебные планы дошкольного, общего среднего, среднего специального и профессионального образования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждение, исследование и анализ роли национальных ценностей в воспитании студенческой молодежи показали следующие основные результаты. Повышение осведомленности о национальной идентичности: исследования показывают, что национальные ценности повышают интерес молодежи к историческому, культурному и духовному наследию своего народа. Это будет способствовать развитию у молодежи чувства национальной идентичности и национальной гордости;

В результате исследования были сделаны следующие основные выводы: национальные ценности играют важную роль в воспитании молодежи; в образовательном процессе должны активно использоваться национальные ценности; велика роль семьи и общества; национальные ценности также важны в эпоху глобализации; необходимо разработать практические рекомендации.

Необходимо разработать и распространить методические пособия и практические рекомендации по активному применению национальных ценностей в воспитании студенческой молодежи. Это позволяет педагогам и воспитателям работать эффективно.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: национальные ценности являются неотъемлемой частью воспитания студенческой молодежи и в значительной степени способствуют ее личностному и социальному развитию. Через национальные ценности молодые люди понимают историю, культуру и традиции своего народа и становятся его преемниками. Поэтому важно понимать и обращать внимание на место национальных ценностей в воспитании молодежи.

Ключевые слова: образование, молодое поколение с интеллектуальными способностями, национальная ценность, обычаи, традиции, духовная зрелость, духовное богатство,

Для цитирования: Джораев Ф.Р. Роль национальных ценностей в образовании студентов. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 229–237.

THE ROLE OF NATIONAL VALUES IN STUDENT EDUCATION

© Feruz R. Joraev[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Annotation

INTRODUCTION: the article reveals the role and significance of national values, customs and traditions in the upbringing of the younger generation in our country. The large-scale and effective reforms implemented in our country since the first days of our independence in the field of education and enrichment of the spiritual worldview of young people and their significance are analyzed.

AIM: the role of national values in the education of young people is very important. National values are the historical, cultural and spiritual heritage of a nation, consisting of traditions, customs and morals passed on from generation to generation. These values play a key role in the education of young people and are of great importance in shaping them as individuals, finding their place in society, and realizing their national identity. Next we talk about the importance of national values in the education of students. National values are one of the main principles in the education of students.

MATERIALS AND METHODS: the role of national values in the education of students is very important. National values are the historical, cultural and spiritual heritage of a nation, consisting of traditions, customs and morals passed on from generation to generation. Literature and scientific sources: Scientific books, articles and dissertations on national values; Literature about the historical, cultural and spiritual heritage of the Uzbek people. 3. Theoretical and practical resources in the field of education and pedagogy.

Official documents and regulations: Laws, regulations and decisions relating to the education system of the Republic of Uzbekistan; State programs and curricula for preschool, general secondary, secondary special and vocational education.

DISCUSSION AND RESULTS: discussion, research and analysis of the role of national values in the education of students showed the following main results:

Raising awareness of national identity: research shows that national values increase the interest of young people in the historical, cultural and spiritual heritage of their people. This will help develop a sense of national identity and national pride among young people. Results. As a result of the study, the following main conclusions were drawn: national values play an important role in the education of youth; national values should be actively used in the educational process; the role of family and society is great; national values are also important in the era of globalization; it is necessary to develop practical recommendations.

It is necessary to develop and disseminate methodological manuals and practical recommendations for the active application of national values in the education of students. This allows teachers and educators to work effectively.

CONCLUSION: national values are an integral part of the education of students and significantly contribute to their personal and social development. Through national values, young people understand the history, culture and traditions of their people and

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

become their successors. Therefore, it is important to understand and pay attention to the place of national values in the education of young people.

Key words: education, young generation with intellectual abilities, national value, customs, traditions, spiritual maturity, spiritual wealth.

For citation: Feruz R. Joraev. (2024) 'The role of national values in student education', Inter education & global study, (5), pp. 229–237. (In Uzbek).

Mamlakatimizda mustaqillik yillarida keng ko'lamli islohotlarda millat, xalq, manfaatini har tomonlama himoya qilish hamda yuksak ma'naviyatli yosh avlodlarni ma'naviy yetuk etib tarbiyalashga muhim e'tibor qaratilmoqda. Yangi O'zbekistonda xalqimizning boy tarixini, moddiy va madaniy merosini saqlash, o'rganish va targ'ib qilish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoev 2018 yil 28 dekabrda Oliy Majlisga Murojaatnomasida "Oldimizga qo'ygan ulkan vazifalarni amalga oshirishda biz uchun kuch-qudrat manbai bo'ladigan milliy g'oya va ma'naviyatimizni rivojlantirishimiz zarur. Xususan, milliy o'zligimizni anglash, vatanimizning qadimiy va boy tarixini o'rganish, bu borada ilmiy tadqiqot ishlarini kuchaytirish, gumanitar soha olimlarini har tomonlama qo'llab-quvvatlashimiz lozim", deya[1] ta'kidlagan fikrlari ayni haqiqatdir. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlarda albatta barcha sohalar qatori milliy qadriyatlarimiz, urf-odatlarimiz va ma'naviyatimizni rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan ishlar ham a'lohida ahamiyatga ega bo'lib hisoblanadi.

Mamlakatimizda yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish hamda ular tarbiyasida ma'naviy barkamollik tuyg'usini yanada rivojlantirish borasidagi ishlar yanada samarali tarzda tashkil etilmoqda. Ya'ni bugungi kunda matbuotimizda, ommaviy axborot vositalari, adabiyot, kino va teatr, umuman san'at sohasida umumbashariy taraqqiyotga ulkan hissa qo'shgan ajdodlarimizning o'chmas tarixi keng yoritilayotgani, shu asosda ularning bizga qoldirgan ma'naviy merosidan hozirgi avlod qalbida iftixor tuyg'usini yanada oshirishga qaratilgan muhim ishlar amalga oshirib kelinmoqda [3.4].

Ma'naviy tarbiyaning muhim bo'g'ini hisoblangan ta'lim maskanlarida ham bu boradagi ishlar salmoqli bo'lmoqda. Ta'lim tarbiya o'chog'i hisoblangan maktab va professional ta'lim hamda oliy ta'lim dargohlarida yoshlarimizning milliy umuminsoniy qadriyatlarimizdan baxramand qilish borasida "Tarbiya" fani, "Tarbiya fanini o'qitish metodikasi" darslarining o'tilishi ularning ma'naviy dunyoqarashining yanada boyitilishida, milliy qadriyatlarimizga xos fazilatlarni shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda[4.54].

Ma'lumki, mamlakatimiz aholisining 64 % dan ortig'ini 30 yoshdan oshmaganlar tashkil etadi. Bu boshqa mamlakatlarning ko'rsatkichidan ikki yarim barobar ko'pdir[5.37]. Ko'rinib turibdiki, yoshlar mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning ustuvor

[1]O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoevning Oliy Majlisga, Murojaatnomasi ' Xalq so'zi, 2018 yil 28 dekabr.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

yo‘nalishi va istiqbolini belgilaydi. Tarixiy manbalar insoniyat paydo bo‘lgandan buyon uning tarixi doimiy ravishda tarbiya muammosini hal qilish bilan bog‘liq ekaniga guvohlik beradi. Chunki, inson hayoti va turmush tarzi, xalq farovonligi, Vatan ravnaqi, jamiyat taraqqiyoti asosida tarbiya turadi.

Yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlar katta o‘rin egallaydi. Bunga misol sifatida turli shakllarda namoyon bo‘ladigan madaniyat durdonalari, tarix, xalq og‘zaki ijodi namunalari, xalq hunarmandchiligi tarixiy va madaniy yodgorliklar, arxitektura va hokazolarni kiritishimiz mumkin.

“Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo‘lsa, uning joni va ruhi ma’naviyatdir. Biz yangi O‘zbekistonni barpo etishga qaror qilgan ekanmiz, ikkita mustahkam ustunga tayanamiz. Birinchisi – bozor tamoyillariga asoslangan kuchli iqtisodiyot. Ikkinchisi – ajdodlarimizning boy merosi va milliy qadriyatlarga asoslangan kuchli ma’naviyat”, “Biz yaratayotgan yangi O‘zbekistonning mafkurasi ezgulik, odamiylik, gumanizm g‘oyasi bo‘ladi. Biz mafkura deganda, avvalo, fikr tarbiyasini, milliy va umuminsoniy qadriyatlar tarbiyasini tushunamiz. Ular xalqimizning necha ming yillik hayotiy tushuncha va qadriyatlariga asoslangan, deydi Prezident.[2]

Ma’lumki, hozirgi vaqtda dunyoda keskin kurash va raqobat hukm surmoqda, manfaatlar to‘qnashuvi kuchaymoqda. Globallashuv jarayonlari insoniyat uchun ko‘plab yangi imkoniyatlar bilan birga kutilmagan muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Milliy imidjimiz va ma’naviy qadriyatlarimizga qarshi tahdid va xatarlar tobora ortmoqda. Faqat o‘z manfaatini o‘ylash, oilaviy munosabatlarga yengil-yelpi qarash, milliyligimizga xos bo‘lmagan kayfiyatni turli yo‘llar bilan odamlarimiz, ayniqsa, yoshlarimiz ongiga ustamonlik bilan singdirilmoqda. Shunday ekan, biz yoshlarimiz kelajagini milliy ruh, milliy qadriyat va an’analarimiz asosida shakllantirib borishimiz davr talabi bo‘lib qolmoqda.

Malumki, o‘zbek xalq og‘zaki ijodi beqiyos xazina bo‘lib, shu asosda insonparvarlik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, oilaparvarlik, mardlik kabi umuminsoniy qadriyatlarni o‘zida mujassamlashtiradi. Bu ma’naviy meroslarimiz orqali xalqimizni bugun va ertangi kunga ishonch ruhida tarbiyalash hamda ajdod-avlodlarimiz tomonidan asos solingan odob-axloq, kamtarinlik, saxiylik, saxovat, ibrat va komillikga yetish kabi ahloqiy qadriyatlarni yosh avlod ongiga singdirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Tarixiy manbalardan ma’lumki, o‘zbek xalq og‘zaki ijodi nihoyatda xilma-xil bo‘lib, janriy tarkibi jihatidan rang-barangdir. Shu bois uning ijodkorlari va ijrochilari ham turli nomlar bilan ataladi. Masalan, Xorazmda xalq qo‘shiqlari va epik asarlarni, ulardan olingan parchalar va ayrim termalarni kuylovchi ijodkorlarni xalfalar, Surxondaryoda esa baxshilar deb yuritiladi[3].

Baxshi va doston etnotoponimlari bir-birini to‘ldiruvchi bo‘lib, ularning mazmunan ham bir-birini to‘ldirib borib, o‘z mazmun va ma’nosini asrlar osha milliy jihatdan boyitib

[2] Mirziyoyev M. Ma’naviyatni yuksaltirish bo‘yicha yig‘ilishdagi nutqidan. 2021.19-yanvar.
[3] Mirzaev T. O‘zbek filologiyasi yangi bosqichida, O‘zbek tili va adabiyoti. 2003.-№ 4.-B.31.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

kelmoqda. Etnotoponim lug‘ati tahliliga e’tibor berilsa; “Baxshi (baxsi, baqsi) so‘zi lug‘atlarda turkiy so‘z bo‘lib, murabbiy va muallim ma’nolarini anglatadi, umuman, tarbiyachi, yetakchi va yo‘lboshchi kabi talqinlar ham unda mujassam[4].

Shuningdek, xalqimiz qalbida alohida o‘rin olgan doston atamasi keng qamrovga ega nazm va nasrdan tashkil topgan katta hajmli asar, qahramonlar silsilasi, voqealar halqasi uzviyligi va o‘zaro hamohang bog‘lanishi bilan diqqatlidir. O‘zbek xalqining milliy iftixori bo‘lgan Alisher Navoiy aslida ijodni bayon etishda so‘z vositasi orqali baxshiyona usulda atrofdagilarga bayon etgan, uning ijodida har bir narsa yaxshilikga bag‘ishlangan. Albatta, o‘zining ijobiy natijasini berishini xalqqa tushuntirishga kuch bag‘shida etgan. Uning ijodida inson, aql-idrok, odob, mehnat, burch, ma’suliyat, o‘z so‘zida turish, ilmga ilhom berish, odamlarni ertangi kunga ishontirish, kulfat, jaholat, imonsizlik, xiyonat albatta ertaga chekinishi yoki mag‘lub bo‘lishini dostonlarda afsonaviy, qiyosiy qiyofalar hamda xalq orzu-umid qilgan qahramonlarning oru-nomusi, o‘z xalqiga sadoqati bilan erishishi mumkinligini singdira olgan. Masalan, Alisher Navoiyning “Sab’ai sayyor” dostoni o‘n birinchi bobining sarlavhasiga e’tibor qiling: “Shoh Bahrom dostonig‘a shuru’ qilurdin burun bir necha so‘zga murtakib bo‘lmoq va ul dostonda tag‘yir va tabdi voqe’ bo‘lg‘onning uzrin qo‘lmoq.”[5]. Alisher Navoiy doston atamasini ayni shu o‘rinda “Shoh Bahrom dostoni...” deganda “Shoh Bahrom qissasi...” ya’ni dostondan murod qissa bo‘lib, rivoyat va afsona ma’nolariga ham ishora mavjud. Demak baxshi va doston yoki baxshichilik va dostonchilik atamalari uyqash ma’nolarni talqin etib, el hurmatiga sazovor baxshi hamda el qalbiga yetib borgan doston tarzida olqishlar olamida ustuvor maqom egallagan.

Yirik folklorshunos Hodi Zarif (1905–1972) ilmiy faoliyatida ham o‘zbek baxshichilik san’ati, undagi ta’lim usullari, xalq shoirlarining hayoti va ijodi, epik repertuar, xususan, o‘zbek dostonchiligini o‘rganish alohida o‘rin tutadi. Muallifning Po‘lkan, Ergash Jumanbulbul o‘g‘li, Fozil Yo‘ldosh o‘g‘li, Islom shoir, Abdulla Nurali o‘g‘li va Bola baxshi kabi dostonchilar haqidagi tadqiqotlarida qimmatli ma’lumotlar mavjud bo‘lib, olib borilayotgan tadqiqot uchun qiyosiy ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, Hodi Zarif hamda V. M. Jirmunskiylar hammuallifligida yozilgan “O‘zbek xalq qahramonlik eposi” va “O‘zbek xalq baxshilari” nomli umumlashtiruvchi asarda epik repertuarning tarqalish, yashash sharoiti hamda xalq san’atkorlarining ijodiy faoliyati atroflicha yoritib berilgan.

Endilikda mintaqamizning boy ma’naviy madaniyati, uning noyob milliy qadriyatlari, ma’naviyatini yanada yuksak darajaga ko‘tarish uchun xizmat qilmoqda.
Ma’lumki har bir millat, har bir xalq o‘z hayot tarzini kelajagini ajdodlarining tarixiy tajribasi asosiga quradi, xech bir xalq begona qoliplar, begona andozalar asosida emin-erkin yashab, taraqqiy eta olmaydi. Har bir xonadonning o‘z tartib-qoidalarni bo‘lgandek, har bir yurt hayotini tashkil etishning ham o‘z andoza-o‘lchovlari, qonun-qoidalari bo‘ladi. Ular o‘sha yurtning tarixiy tajribasi, milliy an’analari bilan bog‘liq tarzda shakllanadi. Axloqiy

[4] Древнетюркский словар. – Ленинград: Наука, 1969. – С. 82.
[5] Alisher Navoiy. MAT. 20 tomlik. 10 –tom. Xamsa. Sab’ai sayyor. – Toshkent: Fan, 1992. –B.72.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

qadriyatlar kishilarning bir-birlariga, o‘zlari mansub jamoaga, vatanga nisbatan tarixan tarkib topgan munosabatlarini ifodalaydi. Axloq muayyan xulq-atvor, odob, xatti-harakat, norma, qoida va prinsiplar majmuasidir. Axloqiy tushunchalarga yaxshilik va yomonlik, burch, vijdon, sha’n (or-nomus), baxt, adolat, kabilar kiradi. Insonning oila, jamiyat, xalq manfaatlarini anglab qilayotgan har qanday xatti-harakati yaxshilik kabi umuminsoniy mezonlar bilan baholanadi.

Jamiyat taraqqiyotida, inson hayotida ijtimoiy-siyosiy qadriyatlar ham alohida o‘rin tutadi. Erkinlik, tenglik, birodarlik insoniyat tomonidan hamisha e’zozlab, qadrlanib kelingan.

Insonning erkinligi, uning shon-shuhrati va qadr-qimmati jamiyatimizning oliy qadriyatidir. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida bu to‘g‘risida shunday so‘zlar yozilgan: “O‘zbekiston Respublikasida demokratiya, umuminsoniy prinsiplarga asoslanadi, ularga ko‘ra inson, uning hayoti, erkinligi, sha’ni, qadr-qimmati va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi. Demokratik huquq va erkinliklar. Konstitutsiya va qonunlar bilan himoya qilinadi”[1.5].

Insonparvarlik, yaxshilik, sofdillik singari umuminsoniy qadriyatlarni qabul qilgan va birgalikda baham ko‘rgan mamlakatgina, xalqgina butun dunyo xalqlariga yaqin va tushunarli bo‘lishi, jahon hamjamiyatiga qabul qilininishi mumkin. Faqat ular bilan teng huquqli, o‘zaro manfaatli munosabatlar o‘rnatilishi mumkin”.

Insonning qaysi millatga mansub ekanligi haqidagi tasavvuri faqat g‘oyagina emas, balki tuyg‘u hamdir. Bu tuyg‘u kishida millatning tarixi, ruhiyati, hozirgi holati va xususiyatini tushunish, his qilish shaklida mujassamlashgan bo‘ladi. Insonda milliy ong va g‘urur bo‘lmasa, u o‘zining qaysi millatga mansubligini his etmasa, uning milliy qadriyatlarini anglashini tasavvur qilishi qiyin. Toki, millatlar, milliy mafkuralar mavjud ekan, milliy munosabatlar ham, milliy his-tuyg‘ular ham, milliy qadriyatlar ham saqlanib qolaveradi [8.59]. Millatni milliy qadriyatlardan mahrum qilishga urinish tarix va insoniyat oldidagi eng katta jinoyatdir.

Qadriyatlar jamiyatimizning boyligi, bizning milliy iftixorimiz sanalib, milliy qadriyatlarga hurmat bilan qarash - millatning o‘ziga hurmat bilan qarashning asosiy bo‘g‘inidir. Ming yillar mobaynida shakllangan milliy qadriyatlarimiz hozirgi davrda yaratilgan madaniy-ma’naviy boyliklar bilan qo‘shilib taraqqiyotimizni tezlatadi, g‘oyaviy va ma’naviy poklanishni ta’minlashga ko‘maklashadi. Shuning uchun ham qadriyatlarni avaylab asrash, ularni qo‘riqlash, yuksaltirish alohida inson hayotida ham, jamiyat taraqqiyotida ham katta ahamiyat kasb etadi.

Yuqorida, biz qadriyatlarning asosiy turlariga to‘xtalib o‘tdik, xolos. Qadriyatlar shular bilan chegaralanib qolmaydi, albatta. Eng muhimi biz yosh avlodlar tarbiyasida milliy ma’naviy qadriyatlarmizning o‘rni va muhim tarbiyaviy ahamiyatini yetkazib berishimiz muhim vazifalardan biri sanaladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoevning Oliy Majlisga, Murojaatnomasi ‘ Xalq so‘zi, 2018 yil 28 dekabr
2. Mirziyoyev M. Ma’naviyatni yuksaltirish bo‘yicha yig‘ilishdagi nutqidan. 2021.19-yanvar.
3. Surxon tongi. 2018 yil, 24 fevral. 15 - son, 4 b
4. Ma’naviyat va komillik. 3-kitob. (Ma’naviyat nashrlari. Respublika "Ma’naviyat va ma’rifat" markazi). T., 1997.b 54
5. Xalq so‘zi 2019 yil 24 avgust.
6. Eshmurodov O. E. SOCIAL-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF MAINTAINING FAMILY-MARRIAGE RELATIONS //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 12. – С. 803-807.
7. Эшмуродов, О. (2023). Talabalar oila xaqidagi tasavvurlarining oila mustahkamligiga ta’siri. Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика, 1(1), 71-74.
8. Elamanovich, O. E. (2022, October). OILAVIY MUNOSABATLARDAGI NIZOLARNING KELIB CHIQISH SABABLARI. In Archive of Conferences (pp. 1-7).
9. Eshmurodov, O. (2024). ИНТЕРНЕТГА ТОБЕЛИКНИ КЕЛТИРИБ ЧИҚАРУВЧИ ПСИХОЛОГИК ОМИЛЛАР. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 894-899. извлечено от https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/10012
10. Baxtiyorov, R., Botirova, D., & 3Jo‘rayeva , M. (2023). KICHIK MAKTAB YOSHIDA MULOQOTCHANLIK ORQALI AXLOQIY FAZILATLARNI RIVOJLANTIRISH. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(2). извлечено от https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8471
11. Abdullayeva, S., & Eshmuradov, O. (2023). ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ И ВЫБОР ПРОФЕССИИ УЧАЩИМИСЯ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ ЗНАНИИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(2). извлечено от https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8395

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Jo‘rayev Feruz Rustam o‘g‘li**, “Pedagogika” kafedrasi o‘qituvchisi, [**Джораев, Феруз Рустам угли,** преподавателя кафедры «Педагогика»,], [**Feruz R. Joraev,** teacher of the Pedagogy department]; manzil: Termiz shaxar Mexrabod maxallasi binafsha 6\2-uy [адрес: г.Термез Мехрабод махаллаи ул. бинафша 6\2-дом], [address: city Termez Mekhrobod mahallasi st. binafsha 6\2-house] feruzj38@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

KO‘PKARI VA OT SPORT O‘YINLARINING MILLIY URF-ODAT VA AN’ANALAR BILAN ALOQADORLIGI MASALASI

© O.A. Tursunov[1]✉
[1]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: milliy manaviyatimizning o‘ziga xosligini ko‘rsatuvchi jihatlardan biri hisoblangan ananaviy ko’pkari milliy o‘yinlari xalqimiz maishiy turmushining ajralmas qismiga aylanib ketgan. Ananaviy ko’pkari milliy o‘yinlar ajdodlarimizning ijtimoiy-manaviy va estetik ehtiyojlari asosida yuzaga kelgan. Chunki ko’pkarida har bir ishtirokchi shunchaki bo‘sh vaqtni ko‘ngilli o‘tkazish vositasi emas, balki yosh avlodni jismoniy va manaviy jihatdan barkamol qilib tarbiyalashning samarali usullaridan biridir. Mazkur maqolada Ko‘pkari va ot sport o‘yinlarining milliy urf-odat va an’analar bilan aloqadorligi masalasi, uning yoshlarda chaqqonlik, hushyorlik, ustamonlik, halollik, raqibni hurmat qilish, mehmondo‘stlik, tolerantlik kabi fazilatlarni shakllantirishda tutgan o’rni va ahamiyati yoritilgan.

MAQSAD: ko‘pkari va ot sport o‘yinlarining milliy urf-odat va an’analar bilan aloqadorligi va mushtarak jihatlarini ilmiy jihatdan pedagogik tahlil qilish.

MATERIALLAR VA METODLAR: ko’pkari milliy sport turining qadimgi ildizlari va zamonaviy sport turlari bilan mushtarak jihatlarini ilmiy jihatdan pedagogik tahlil qilish bo’yicha kompetensiyalarini shakllantirishni ta’minlovchi me’yoriy hujjatlar, tadqiqot davomida pedagogikaning umume’tirof etilgan qonuniyatlari, tamoyillarga asoslangan, qadimiy qo‘lyozma manbalarning tahlillari asosida aniqlanishi hamda bu jarayonning mazmuni, metodikasi, qo‘llaniladigan pedagogik texnologiyalarning amaliy asoslari, ularning samaradorlik darajalari eksperimental tadqiqotlar natijalariga asoslangan ilmiy xulosalar ishlab chiqilganligi bilan ta’minlangan. Shuningdek ishda xronologik tizimlilik, davriylik, mantiqiy yondashuv, analiz va sintez, qiyosiy tahlil va adekvat holatda o’rganishni ta’minlashga qaratilgan metodlar majmui qo’llanildi:

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ko‘pkari xalq o‘yini Sharq xalqlari aholisi orasida qadim zamonlardan boshlab shakllangan va tarqalgan bo‘lib, davrlar o‘tishi bilan ajdodlardan avlodlarga o‘tib takomillashib, sayqallanib borgan. Bu kabi xalq o‘yinlarining tarixiy ildizlari va ularning kelib chiqishi jarayoni vodiy aholisining turmush tarzi, xo‘jalik hayoti va qadimgi diniy qarashlari bilan uzviy ravishda bog‘liq. Ot- sport o‘yinlari to‘y-omoshalarda, Navro‘z bayrami va boshqa sayllarda xalqning quvnoqlik, xushchaqchaqlik kayfiyatini oshirishga xizmat qilgan omil va vositalardan biri bo‘lib, ommaviylik kasb etgan.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Ko'pkari milliy sport turning kelib chiqishi tarixini tadqiq qilishning ilmiy-nazariy mezonlarini ishlab chiqish, xalq o'yinlarining milliy qadriyatlar tizimini shakllantirishdagi ijtimoiy estetik o'rni va vazifalarini ko'rsatib berish, shuningdek o'yinlar tarkibidagi etnografik elementlari materiali asosida ananaviy o'yinlarning taraqqiyot bosqichlarini o'rganish zarurligi tadqiqotimiz mavzusining dolzarbligini anglatadi.

XULOSA: ko'pkari va ot sport o'yinlarining milliy urf-odat va an'analar bilan aloqadorligi, uning rivojida aholining birligi, hamjihatligi, o'zaro tinch va osoyishta turmushni ta'minlashda muhim omil bo'lganligi isbot talab qilmaydi. Ko'pkari ot- sport o'yini o'z-o'zidan emas, balki ehtiyoj asosida vujudga kelgan. Ularning paydo bo'lishi va shakllanish davri turli bosqichlarda kechganligi tufayli tadqiqotlarda ularni mifologik qarashlar bilan bog'liq holda asoslashga urinish seziladi. Masalaning yana bir jihati shundaki, davr o'tishi bilan xalq o'yinlari kishilar hayotining muhim tarkibiy qismi bo'lib, ajdoddan avlodga meros bo'lib o'tishi hamda zamonga moslashib, kamol topish jarayonlari yuz bergan.

Kalit so'zlar: Sportchilar va trenerlar zaxirasi chaqqonlik, hushyorlik, ustamonlik, halollik, raqibni hurmat qilish, mehmondo'stlik, tolerantlik sog'lom turmush tarzi, jismoniy va ma'naviy barkamollik, "Kokboru", "Haqiqati Tochikiston", Uloqchi otlar, chillak o'yini, ko'pkari, milliy etnik o'yinini

Iqtibos uchun: Tursunov O.A. Ko'pkari va ot sport o'yinlarining milliy urf-odat va an'analar bilan aloqadorligi masalasi // Inter education & global study. 2024. № 5. B. 238–248.

ВОПРОС СВЯЗИ КОПКАРИ И КОННЫХ СПОРТИВНЫХ ИГР С НАЦИОНАЛЬНЫМИ ОБЫЧАЯМИ И ТРАДИЦИЯМИ

© О.А. Турсунов[1]✉
[1]Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: традиционные национальные игры копкари, являющиеся одним из отличительных аспектов нашей национальной духовности, стали неотъемлемой частью повседневной жизни нашего народа. Традиционные национальные игры копкари возникли на основе социальных, духовных и эстетических потребностей наших предков. Потому что копкари для каждого участника не просто способ весело провести время, а один из эффективных методов физического и духовного воспитания молодого поколения. В данной статье освещается вопрос связи копкари и конных спортивных игр с национальными обычаями и традициями, а также их роль и значение в формировании таких качеств, как ловкость, бдительность, умелость, честность, уважение к сопернику, гостеприимство, толерантность у молодежи.

ЦЕЛЬ: научный педагогический анализ связи и общих черт копкари и конных спортивных игр с национальными обычаями и традициями.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: обеспечены нормативные документы, формирующие компетенции по научному педагогическому анализу общих черт древних корней национального вида спорта копкари и современных видов спорта, основывающиеся на признанных законах и принципах педагогики, анализ древних рукописных источников, а также содержание этого процесса, методика, практические основы применяемых педагогических технологий, их эффективность, основанные на результатах экспериментальных исследований. Также в работе применен комплекс методов, направленных на обеспечение хронологической системности, периодичности, логического подхода, анализа и синтеза, сравнительного анализа и изучения в адекватных условиях.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: народная игра копкари сформировалась и распространилась среди народов Востока с древних времен, совершенствуясь и шлифуясь по мере передачи от предков к потомкам. Исторические корни таких народных игр и процесс их возникновения неразрывно связаны с образом жизни, хозяйственной деятельностью и древними религиозными воззрениями населения долины. Конные спортивные игры служили фактором и средством повышения веселья и жизнерадостности на свадьбах, праздниках Навруз и других народных гуляньях, становясь массовыми. Научно-теоретические критерии исследования истории происхождения национального вида спорта копкари, социально-эстетическая роль и задачи народных игр в формировании системы национальных ценностей, а также необходимость изучения этапов развития традиционных игр на основе этнографических элементов обусловливают актуальность нашей темы исследования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: важность связи копкари и конных спортивных игр с национальными обычаями и традициями, их роль в обеспечении единства, солидарности и мирного сосуществования населения не требует доказательств. Копкари как конная спортивная игра возникла не случайно, а на основе потребностей. Поскольку их возникновение и формирование происходили на разных этапах, в исследованиях наблюдается попытка связать их с мифологическими представлениями. Ещё один аспект в том, что народные игры с течением времени стали важной составной частью жизни людей, передаваясь по наследству от предков к потомкам и приспосабливаясь к времени, развиваясь. Ключевые слова: резерв спортсменов и тренеров, ловкость, бдительность, умелость, честность, уважение к сопернику, гостеприимство, толерантность, здоровый образ жизни, физическое и духовное совершенство, "Кокбору", "Правда Таджикистана", Улакчи лошади, игра в чиллак, копкари, национальная этническая игра.

Ключевые слова: резерв спортсменов и тренеров – ловкость, бдительность, мастерство, честность, уважение к сопернику, гостеприимство, толерантность, здоровый образ жизни, физическое и духовное совершенство, «Кокбору», «Правда Таджикистана», улакиские лошади, игра «чилак». много, национальная этническая игра

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Для цитирования: Турсунов О.А. Вопрос связи копкари и конных спортивных игр с национальными обычаями и традициями // Inter education & global study. 2024. № 5. С. 238–248.

THE ISSUE OF THE CONNECTION BETWEEN KO‘PKARI AND EQUESTRIAN SPORTS GAMES WITH NATIONAL CUSTOMS AND TRADITIONS

© O.A. Tursunov[1]✉
[1]Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Annotation

INTRODUCTION: traditional national games of kokpari, considered one of the distinctive aspects of our national spirituality, have become an integral part of the daily life of our people. Traditional national kokpari games arose based on the social, spiritual, and aesthetic needs of our ancestors. In kokpari, each participant is not just engaging in a pastime, but it is also an effective method for the physical and spiritual education of the younger generation. This article highlights the issue of the connection between kokpari and equestrian sports games with national customs and traditions, as well as their role and significance in developing qualities such as agility, alertness, skillfulness, honesty, respect for opponents, hospitality, and tolerance in youth.

AIM: to scientifically and pedagogically analyze the connection and common features of kokpari and equestrian sports games with national customs and traditions.

MATERIALS AND METHODS: the study is provided with normative documents forming competencies for the scientific pedagogical analysis of the common features of the ancient roots of the national sport of kokpari and modern sports, based on generally recognized laws and principles of pedagogy, analysis of ancient manuscript sources, as well as the content of this process, methodology, practical foundations of applied pedagogical technologies, their effectiveness based on experimental research results. The work also applied a set of methods aimed at ensuring chronological systematization, periodicity, logical approach, analysis and synthesis, comparative analysis, and study in adequate conditions.

DISCUSSION AND RESULTS: the folk game of kokpari formed and spread among the peoples of the East from ancient times, improving and refining as it was passed down from ancestors to descendants. The historical roots of such folk games and the process of their origin are closely related to the lifestyle, economic activities, and ancient religious beliefs of the valley inhabitants. Equestrian sports games served as a factor and means of enhancing the mood of joy and cheerfulness at weddings, Navruz celebrations, and other festivals, becoming a popular activity. Developing scientific-theoretical criteria for researching the history of the origin of the national sport of kokpari, demonstrating the socio-aesthetic role and tasks of folk games in forming a system of national values, and studying the stages of development of traditional games based on ethnographic elements indicate the relevance of our research topic.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

CONCLUSION the importance of the connection between kokpari and equestrian sports games with national customs and traditions, their role in ensuring the unity, solidarity, and peaceful coexistence of the population does not require proof. Kokpari as an equestrian sports game did not arise spontaneously, but out of necessity. Since their origin and formation occurred at different stages, there is an attempt in research to link them with mythological views. Another aspect is that over time, folk games have become an important part of people's lives, being inherited from ancestors to descendants and adapting and developing over time.

Key words: athletes and coaches reserve, agility, alertness, skillfulness, honesty, respect for opponents, hospitality, tolerance, healthy lifestyle, physical and spiritual perfection, “Kokboru”, “Haqiqati Tochikiston”, Uloqchi horses, chillak game, kokpari, national ethnic game

For citation: Daminova M. Dilbar. (2024) ‘The issue of the connection between kokpari and equestrian sports games with national customs and traditions’, Inter education & global study, (5), pp. 238–248. (In Uzbek).

O‘zbekiston mustaqillikka erishgandan buyon milliy o‘zlikni tiklash, o‘zbek xalqining tarixiy o‘tmishi haqidagi haqiqatni qaror toptirish, tarixiy, milliy qadriyatlar va boyliklarni uning haqiqiy egasiga qaytarish yo‘lida tom ma’nosi bilan olamshumul ishlar amalga oshirildi.

Buyuk ajdodlarimizning beqiyos ma’naviy merosi, ming yillik tariximiz va madaniyatimizga asoslangan ma’naviy hayotimizni tiklay boshladik. Dinimiz va tilimizga qaytdik, milliy urf-odatlarimiz va an’analarimiz, xullas, inson maonaviyatiga daxldor barcha boyliklarimiz qaytadan qad rostlayapti.

Tarixan tarkib topgan milliy an’ana, urf-odat, rasm-rusm, taomil, marosimlarining vujudga kelishi va rivojlanishiga bir qator omillar bevosita va bilvosita ta’sir ko‘rsatadi. Shunday omillardan biri turmush tarzidir. U yoki bu xalqning azaliy an’anasiga aylanib qolgan har bir marosim milliylik qobig‘idan chiqib umuminsoniy qadriyatga aylanadi; tili, dini, turmush tarzi bir-biriga yaqin bo‘lgan qo‘shni xalqlarni birlashtiradi. Qardosh millatlar orasida bir-birini bog‘lovchi ko‘priklarni vujudga keltiradi. Kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, barcha xalq urf-odatlari, an’ana va marosimlari muayyan tarixiy davrning mahsuli bo‘lib, u moddiy turmush sharoitining ta’siri natijasida paydo bo‘lgan; vaqt o‘tgan sari ular tobora mustahkamlanib, ajdodlardan avlodlarga meros bo‘lib o‘tib kelgan. Xalqning an’anaviy, ommaviy o‘yinlari, sayllari va udumlari shahar va qishloq aholisining kundalik turmushiga singib ketgan bo‘lib, xalqning orzu-istaklari hamda intilishlarini o‘zida aks ettiradi1. Bu marosimlar asrlar osha ajdodlardan avlodlarga asosan o‘zgarmasdan o‘tib kelgan. Shu jihatdan ham urf-odat, an’ana, marosim va udumlar uzoq vaqt davom etgan tarixiy

[1] Yo’ldoshev S.V. Uzluksiz ta’lim-tarbiya jarayonida xalq o’yinlarining tarixiy, ilmiy pedagogik asoslari. Farg‘ona. 2019.B.17-19.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

taraqiyotning mahsulidir. Shuning uchun har bir xalqning turmushida uning o‘ziga xos belgi va xususiyatlar mavjuddir.

Bu an’analar uzoq davr mobaynida vujudga keladi, davr o‘tgan sari ularning ayrimlari moddiy va ma’naviy ehtiyojlarni qondirilishi bilan ularning safi va sifati o‘sib, o‘zgarib boradi. Shu narsani alohida ta’kidlash joizki, juda ko‘p vaqtlardan buyon xalqimiz orasida yashab kelayotgan urf-odatlar, marosimlar, o‘yinlar, udumlar va taomillar borki, bu xalqimizning to‘y-tantanalarga o‘chligidan, quvnoqlik, xushchaqchaqlik kayfiyatiga, kulgisevarligiga, shijoatligiga, tadbir o‘tkazishda tadbirkorligidan dalolat beradi.

Mana shu manaviy merosningeng qadimiy qatlamiga xos qadriyatlar tizimida ananaviy xalq o‘yinlari alohida o‘rin tutadi. Dunyoda ananaviy o‘yin shakllanmagan birorta ham xalq yo‘q. Chunki oilada farzand dunyoga kelishi bilanoq malum vaqtdan so‘ng o‘zini o‘rab olgan tashqi olamni turli-tuman o‘yinlar, o‘yinchoqlar vositasida anglay boshlaydi. O‘yin inson hayotining deyarli barcha bosqichlarida o‘ziga xos tarzda ifoda etiladigan ixtiyoriy faoliyat turlaridan biri bo‘lib, tarbiyaviy-axloqiy, ijtimoiy - estetik funksiyani bajaradi.

Qadimgi davrlarda ham ibtidoiy odamlar turli-tuman jonivorlar holati, hatti-harakatlariga taqlid qilib, muayyan o‘yinlarni o‘ylab topganlar. Bu davrdagi ovchilik o‘yinlari odatda totemistik va annimistik qarashlar bilan aloqador bo‘lgan. Dastlab, ibtidoiy marosimlarning tarkibiy qismi bo‘lgan totemistik raqs va o‘yin harakatlari keyinchalik ananaviy o‘yin hamda tomosha sanati asariga aylanib ketgan. Demak, ananaviy xalq o‘yinlarini tadqiq etish orqali qadimgi davrlarda yashaganajdodlarimiz dunyoqarashini o‘rganish mumkin bo‘ladi.

Milliy manaviyatimizning o‘ziga xosligini ko‘rsatuvchi jihatlardan biri hisoblangan ananaviy xalq o‘yinlari xalqimiz maishiy turmushining ajralmas qismiga aylanib ketgan. Ananaviy xalq o‘yinlar ajdodlarimizning ijtimoiy-manaviy va estetik ehtiyojlari asosida yuzaga kelgan. Chunki har bir o‘yin shunchaki bo‘sh vaqtni ko‘ngilli o‘tkazish vositasi emas, balki yosh avlodni jismoniy va manaviy jihatdan barkamol qilib tarbiyalashning samarali usullaridan biridir. Ajdodlarimiz o‘z farzandlarini umumbashariy tuyg‘ular, milliy qadriyatlarga sadoqat ruhida tarbiyalash maqsadida ananaviy xalq o‘yinlarining yuksak manaviyqudratidan samarali foydalanib kelishgan. O‘yinlar ham xalq ommasining ijodiy salohiyati natijasida yuzaga kelganligi, asrdan-asrga anana tarzida yashab kelayotganligi, turli-tuman variantlarda ommalashganligi mohiyatan xalq ijodiyotining mahsuli hisoblanadi.

Shuning uchun ham ananaviy xalq o‘yinlarining kelib chiqishi tarixi, yosh avlod tarbiyasidagi ijtimoiy-estetik ahamiyatini tadqiq etish bugungi etnolog va pedagoglar uchun dolzarb etnopedagogik muammo hisoblanadi.

An’anaviy xalq o‘yinlarini tadqiq qilish va targ‘ib etish-ajdodlarimizning yosh avlodni komil insonni voyaga etkazish borasidagi qadimiy ananalarini tiklash yo‘lidagi muhim bir qadamdir. Ananaviy xalq o‘yinlarining kelib chiqishi tarixini tadqiq qilishning ilmiy-nazariy mezonlarini ishlab chiqish, xalq o‘yinlarining milliy qadriyatlar tizimini shakllantirishdagi ijtimoiy estetik o‘rni va vazifalarini ko‘rsatib berish, shuningdek o‘yinlar tarkibidagi etnografik elementlari materiali asosida ananaviy o‘yinlarning taraqqiyot bosqichlarini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

o‘rganish zarurligi tadqiqotimiz mavzusining dolzarbligini anglatadi2. Zero, bugungi ta’limni zamonaviy talablar asosida tashkil etish, uning mazmunini milliy an’anaviy xalq o‘yinlari, qadriyatlar asosida samaradorlikka erishish, didaktik imkoniyatlaridan foydalanish ta’lim sohasidagi islohotlarga ko‘mak va zamin yaratadi. Demak, milliy o‘zligini anglagan xalqimiz hayotida manaviy tiklanish jarayoni kechayotgan shu kunlarda unutilib ketgan ananaviy xalq o‘yinlarining, hozirgacha umuman o‘rganilmagan yoki tadqiq qilinishini kutib yotgan sobiq sovet mafkurasi o‘rganishga yo‘l bermagan turlarini o‘rganish va ommalashtirishga alohida ahamiyat berilmoqda.

Ajdodlarimizning qadimiy dunyoqarashlarini o‘zida mujassam ifoda etgan ananaviy xalq o‘yinlarini tiklash ham etnologiya va pedagogika fanlarining dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Xalqimizning ruhiy kechinmalari, moddiy va manaviy turmushi, milliy o‘ziga xosligini aks ettiruvchi ananaviy o‘yinlar uch ming yillik tarix davomida sayqallanib kelgan manaviy qadriyatlarni avaylab-asrash borasidagi umumxalq harakatining tarkibiy qismidir. Xalqimizning ommaviy sayl-tomoshalari, marosimlari ham o‘yinlarsiz o‘tmaydi. Shu bois ananaviy xalq o‘yinlarini o‘rganish xalq ruhiyati va madaniy hayotining o‘ziga xos jihatlarini anglashga imkon beradi. O‘yinlarining tarixiy-genetik asoslari ochib berilmaganligi tufayli o‘yinlarning shakllanish bosqichlari va taraqqiyoti tamoyillari ham haligacha to‘liq o‘rganilmagan. Ananaviy xalq o‘yinlarining genetik tasnifi, o‘yinlarning ijtimoiy hodisasi sifatidagi yuzaga kelish tarixi va tadrijiy rivoji, o‘yin tarkibidagi ijtimoiy-iqtisodiy elementlarning xususiyatlari va o‘yinlarning estetik tarbiya vazifalarini alohida ilmiy jihatdan tadqiq etish zarurligi mavzusining dolzarb ekanligini ko‘rsatadi. Etnik jihatdan bir-biriga yaqin bo‘lgan, tarixan bir muhitda yashab, o‘tmish madaniyati bir zaminda vujudga kelgan, biroq ayni paytda mustaqil davlat bo‘lib yashayotgan respublikalarning tarixiy ildizlarini qidirib topish, o‘zaro hamkorlik munosabatlarini qaytadan tiklash borasidagi intilishlarini hayotning o‘zi zaruriyat darajasiga ko‘tarmoqda.

Milliy o‘zlikni anglashning o‘sishi, urf-odat va an’analarning tiklanishi jarayonida o‘zbek xalqining moddiy va ma’naviy madaniyati, boy madaniy merosini ilmiy jihatdan o‘rganish masalalari dolzarb ahamiyat kasb eta boshladi. Ayniqsa, xalq o‘yinlari, ularning lokal-hududiy va umumiy xususiyatlarini o‘rganishga bo‘lgan e’tibor mustaqillik yillarida yana-da kuchayib tarixiy, etnografik, arxeologik, pedagogik yo‘nalishdagi tadqiqotlarda o‘z aksini topa boshladi.

O‘zbekiston mustaqilligining ilk yillaridan boshlab xalq o‘yinlarining milliy sport turlarini tiklash, aholining jismoniy madaniyatini shakllantirish, yosh avlodni jismoniy barkamol etib tarbiyalashda bu o‘yinlarning ahamiyati va rolini yoritib berishga bag‘ishlangan ilmiy anjumanlar o‘tkazildi. Har bir xalqning madaniy-ma’naviy boyliklari xazinasiga xalq o‘yinlari ham kiradi. Xalq o‘yinlari vujudga kelishi va rivojlanishiga ko‘ra, g‘ayrioddiy hodisa emas, balki xalqning hayotini obrazli, muayyan tarzda aks ettiradigan va jamiyat taraqqiyotining qonunlari bilan belgilanadigan maqsadli yo‘naltirilgan faoliyatdir.

[2] Yo’ldoshev S.V. Farg‘ona vodiysi aholisining xalq o’yinlari.Tarix fan.nomz.dissert. avtoref.Toshkent.2019.B.15.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Xalq o‘yinlari xalq ijodiyotining o‘ziga xos janri bo‘lib, ko‘p asrlik tarixga ega. Ularda jamiyat rivojlanishining u yoki bu bosqichiga xos ijtimoiy voqealar aniq aks etadi. Tarixiy taraqqiyot jarayonida xalq o‘yinlarining tadrijiy rivojlanishini va shu o‘yinlardan tarbiyaviy maqsadlarda foydalanishbilan bog‘liq masalalarni ko‘rib chiqishda xalq o‘yinlarining har bir turiga xos jihatlariga alohida e’tibor berish kerak. O‘yinlar xalq tomonidan yaratilgan va kishilarning kundalik hayotidagi voqealar hamda hodisalarni obrazli aks ettirgan. Ularning hayotiy taassurotlarini, kuzatishlarini, tajriba va hissiyotlarini gavdalantirib, o‘zida musiqa, raqs shakllarini ham mujassamlashtirgan. Ibtidoiy jamiyatda yoshlarni kattalar safiga qo‘shish, deb ataladigan bayramlar, diniy ma’rosimlar keng tarqalgan. Bular o‘ziga xos o‘yin, musobaqalardan iborat bo‘lib, ularning mazmunini mehnat faoliyati, qabilalarning urf-odatlari, udumlari, xalq og‘zaki ijodi tashkil qilgan. Mana shunday o‘yin musobaqalarda yigitlar qurollardan foydalana olishlarini, diniy odatlarni, qo‘shiqlarni, qabila rivoyatlarini bilishlarini namoyish etishlari lozim bo‘lgan. Marosimlarda raqslar ham ijro qilinib, ularda ibtidoiy odamlar o‘z hayotlaridagi voqealarni, yutuqlari va muvaffaqiyatsizliklarini, shodliklari va qayg‘ulariniifodalaganlar. Ibtidoiy odamlarning yovvoyi hayvonlarni ovlashlari, ularni o‘zlariga bo‘ysundirishga intilishlari ov o‘yinlarini ijod qilishga va namoyish etishga sabab bo‘ldi. D.U. Elkonin o‘yin va san’atning kelib chiqishini tadqiq qilib, “ibtidoiy kishilar ov, urush voqealarini va boshqa jiddiy faoliyat turlarini o‘yinlarda ifodalaganlar. Ovdagi muvaffaqiyatsizlikni o‘ynash ularga yo‘l qo‘yilgan xatolarni hamda muvaffaqiyatsizlikning sabablarini aniqlashda yordam bergan”, degan xulosaga keldi[3].

Xalqlarning uzoq davrlardan buyon saqlanib kelayotgan o‘yinlari ular hayotining bir bo‘lagiga aylangan. O‘yinlarda xalqning xoxish-istaklari, o‘tmishi, turmush tarzi namoyon bo‘ladi. Xalq o‘yinlari boshqa urf-odat va an’analar singari uzoq tarixga ega. Bu o‘yinlar, musobaqalarning ayrimlari turli ta’sirlar natijasida modernizatsiyalashgan, ayrimlari lokalxususiyatlarini saqlab qolgan. Bu esa xalqning ijtimoiy-psixologik holatidan kelib chiqib, quvnoqlik, xushchaqchaqlik, to‘y va bayramlarga ishtiyoqning kuchliligi, tadbir o‘tkazishga moyillik kabi komponentlarning etakchiligidan dalolat beradi.

Akademik A.A. Asqarov turkiyzabon aholining o‘yin-musobaqalarini qadimiy turlaridan bo‘lgan kurashni va ot bilan bog‘liq mifologik qarashlarni quyidagicha tahlil qiladi: “Ordos to‘qasi tasvirdagi ikki pahlavon kurashining sershoh daraxtlarga bog‘langan otlar, polvonlar ustida parvoz qilayotgan qushlar manzarasi mifologik tasavvurlar zamiridan kelib chiqqan. Bir qarashda kurash jarayonidagi egarlangan otlar tasviri ortiqcha tuyulsa-da, ijodiy tahlil asosida yondashilsa, masalaga oydinlik kiritish mumkin. Ya’ni ot uning barcha sarguzashtlarida doimiy ajralmas hamrohi, beminnat yordamchisidir. SHuning uchun qadimgi dostonlarda pahlavon bilan bir safda doimo uning oti hozir turgan. Hatto afsonalarda ot bilan uning egasi pahalvonning bir kunda dunyoga kelganligini kuylovchi satrlar uchratiladi.

O‘yinlar, shuningdek, ifoda vositalariga qarab so‘zli, qo‘shiqli, raqsli, harakatli, musobaqaviy etnografizm sifatida namoyon bo‘ladi. Ko‘p o‘rinlarda o‘yinlarni bolalar va

[3]Йўлдошева Р. Ўзбек халқ ўйинларининг тарбиявий аҳамияти. – Т: 1992. Б.23.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

o‘smirlar hamda katta yoshdagi kishilar uchun mo‘ljallangan o‘yinlarga ajratish taomilga kirgan. Katta yoshdagi kishilar uchun uloq (ko‘pkari) va shavqi baland o‘yinlardan qo‘chqor, it, xo‘roz urushtirish, oshiq o‘yini kabilari mansubdir. Ot - otsimonlar oilasiga mansub toq tuyoqli o‘txo‘r hayvonlar avlodi. O‘rta Osiyoda va Evropaning janubi-sharqiy qismida xonaki otlar miloddan avvalgi III ming yillikdan ma’lum edi. Biroq otni xonakilashtirish masalasi juda murakkab va munozarali bo‘lib, ko‘pchilik olimlarning fikricha, G‘arbiy Evropa va Osiyo otning vatani hisoblanadi.

M.O.Kosvenning yozishicha, agar otning kelib chiqish joyi Osiyo bo‘lsa, hech qanday munozaraga sabab bo‘lmasa, G‘arbiy Evropa uning mustaqil vatani ekanligini isbotlab berish talab etiladi. Osiyoning o‘zida ham ot, aftidan, bitta emas, hech bo‘lmaganda ikki hududda – Sharqda va O‘rta Osiyoda, ehtimol, Turkmaniston hududida paydo bo‘lgan. Ancha yirik uzun oyoqli, kelishgan qayma yo‘rg‘a va chidamli eng yaxshi naslli otlarning vatani xuddi shu erdir.

Ushbu o‘yinlar tasnifi shuni ko‘rsatadiki, biz yuqorida chorvachilik bilan bog‘liq o‘yinlar qatoriga kiritgan uloq (ko‘pkari), ot poygasi, kurash o‘yinlari to‘y, Navro‘z, hosil bayramlarida dehqonchilik va hunarmandchilik bilan shug‘ullanuvchi aholi orasida ham tarqalgan bo‘lib, umumiy xarakterga ega bo‘lgan o‘yin sifatida aholining barcha qatlamlari orasida ommaviylashib ketgan. SHuningdek, kurash ham ko‘chmanchi va o‘troq aholining eng ommabop va qiziqarli o‘yini hisoblanib, o‘troq dehqon, chorvador aholi, hunarmandlar o‘rtasida birdek ahamiyat kasb etadi.

Bolalar o‘rtasidagi “uloq” o‘yini ommaviy xalq o‘yinlarining eng keng tarqalgan turlaridan biri bo‘lib, katta yoshdagilarning ot ishtirokidagi o‘yiniga taqlid holatida vujudga kelgan. Mazkur uloq o‘yini unsurlari hisoblangan ot va uloq bolalarga mos bo‘lib, ot va qamchi novdadan, uloq esa echki yoki qo‘y terisidan tayyorlanadi. Bu o‘yin etnohududiy xarakteriga ko‘ra, marrali, marrasiz turlarga bo‘linadi. Yoshlar o‘rtasida bugungi kunga qadar sevib o‘ynaladigan o‘yin turlaridan bo‘lib, katta yoshlilar o‘rtasidagi ommaviy xalq o‘yiniga tayyorgarlik bosqichi vazifasini o‘taydi. Mazkur o‘yin o‘zbek, tojik, qirg‘iz millatiga mansub aholi o‘rtasida birdek tarqalgan bo‘lsa-da, qirg‘iz bolalarining uloq o‘yini ma’lum bir jihatlari bilan farq qiladi, ya’ni ular ulog‘ida, albatta, teri parchasi ishtirok etishi shart va yil bo‘yi davom etishi mumkin. Buning aksi o‘laroq, o‘zbek va tojik bolalari o‘rtasidagi uloq o‘yinida predmetlar teridan bo‘lishi shart emas. SHuningdek, ushbu o‘yin, asosan erta bahorda dalalar ekinlar uchun tayyorlanayotgan paytdagina o‘ynalgan.

Otni ulug‘lagan dostonlar, uning o‘z davrida eng ilohiy hayvon darajasiga ko‘tarilgani to‘g‘risida madhiyalar bo‘lsa-da, ularning birontasida dastlabki otlarni qo‘lga o‘rgatilgan yurt, ularning nasli to‘g‘risida hech qanday ma’lumotlar keltirilmagan. Chunki otlarni dastlabki qo‘lga o‘rgatilgan vaqt yozma manbalar qoldirishi mumkin bo‘lgan davrdan ancha qadimga borib taqaladi va shuning uchun ham bunday ma’lumotlarni faqat arxeologik izlanishlarning natijalaridangina bilib olishimiz mumkin.

Otga sig‘inish boshqa xalqlarga qaraganda, turkiyzabon xalqlarda keng tarqalgan odat edi. Chunki turkiy xalqlarning hayotida, xo‘jaligida ot eng yuqori o‘rinda turgan. Ural-Oltoy xalqlarida osmon xudolari Tangri va Ulgenyuga bag‘ishlab oq ot keltirilgan.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Uyg‘urlarda tillorang, peshonasida oqi bor ot osmon xudosiga qurbonlikka bag‘ishlangan. Boshqirdlar va qoraqalpoqlar yangi tug‘ilgan chaqaloqning oldiga ot olib kirishgan. Sayan-Oltoy xalqlarida oktyabr oyida kecha va kunduz tenglashgan paytda daryo qirg‘og‘ida tay-elga (tayqlga) marosimi o‘tkazilgan. Unda osmon xudosi Ulgenyuga oq yoki sariq otni qurbonlikka keltirishgan hamda uning go‘shtini iste’mol qilishib, terisi, tuyoqlari va boshini oq qayin daraxtiga yoki uzunroq xodaga ilib qo‘yishgan. Shunday qilinsa, daraxtlarga hayot bag‘ishlaydi, deb tasavvur qilingan. Barcha marosim ishtirokchilari yuzlariga otning boshi tasviridagi niqobni kiyib, ayg‘ir otga o‘xshab kishnab, sakrab uning turli qiliqlarini ijro etishgan. Ko‘pkari xalq o‘yini Sharq xalqlari aholisi orasida qadim zamonlardan boshlab shakllangan va tarqalgan bo‘lib, davrlar o‘tishi bilan ajdodlardan avlodlarga o‘tib takomillashib, sayqallanib borgan. Bu kabi xalq o‘yinlarining tarixiy ildizlari va ularning kelib chiqishi jarayoni vodiy aholisining turmush tarzi, xo‘jalik hayoti va qadimgi diniy qarashlari bilan uzviy ravishda bog‘liq.Ot- sport o‘yinlari to‘y-omoshalarda, Navro‘z bayrami va boshqa sayllarda xalqning quvnoqlik, xushchaqchaqlik kayfiyatini oshirishga xizmat qilgan omil va vositalardan biri bo‘lib, ommaviylik kasb etgan.

Markaziy Osiyo xalqlarida odamlarning tabiat sirlarini tushunishga intilishlari diniy e’tiqodlar bilan qorishib ketgan. Diniy e’tiqodlar bilan birga qadimgi odatlar vujudga kelgan. Bu odatlar tabiat va hayvonlarga sig‘inish marosimlari zamirida bevosita tarixiy ildizlar bilan bog‘liqdir. Ko‘pkari ot- sport o‘yini o‘z-o‘zidan emas, balki ehtiyoj asosida vujudga kelgan. Ularning paydo bo‘lishi va shakllanish davri turli bosqichlarda kechganligi tufayli tadqiqotlarda ularni mifologik qarashlar bilan bog‘liq holda asoslashga urinish seziladi. Masalaning yana bir jihati shundaki, davr o‘tishi bilan xalq o‘yinlari kishilar hayotining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, ajdoddan avlodga meros bo‘lib o‘tishi hamda zamonga moslashib, kamol topish jarayonlari yuz bergan.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh.M. ”Niyati ulug’ xalqning ishi ham ulug’, hayoti yorug’ va kelajagi farovon bo’ladi”.Toshkent. O’zbekiston.2019.-B 125.
2. Андреев М.С. Таджики долины Хуф. Вып. 1. – Сталинабад, 1957. – С.112-113.; Шаниязов К.Ш. Узбеки-карлуки... – С.167-168.
3. Абдулаҳатов Н. Ғозиев Т. Бурхониддин Марғиноний: тарихий ҳақиқат ва асотирлар. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2010. – Б.268.
4. Боровков А.К. Игры узбекских детей // Сб. научн. кружка при Востфаке САГУ. Вып.1. – Ташкент, 1927. – С.41.
5. Валихонова Г.Фарғона водийси уйғурлари: турмуш тарзи ва маданияти. – Тошкент: Янги нашр, 2013. – Б.113-114.
6. Гумелев Л.Н. Қадимги турклар. – Т.:: 2007. – Б.76.
7. Исҳоқов Б.Б. Болалар ўйинларининг этнографик хусусиятлари... – Б. 249.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

8. Кубаков К.К. Детские игры и увеселения узбеков (на материалах Самаркандской и Джизакской областей). // Вопросы археологии, древней истории и этнографии. Самарканд, 1981. – С 35.

9. Муҳаммадиев Л. Соғинтирган халқ ўйинлари ... – Б.16.

10. Усмонхўжаев Т.С., Хўжаева.Ф. Минг бир ўйин... – Б.78.

11. Шаниязов К. Узбеки-карлуки... – С.172-173.

12. Шаниязов К.Ш. Узбеки-карлуки. Историко-этнографический очерк, - Ташкент, 1964; с-342.

13. Шаниязов К.Ш. К Этнической истории узбекского народа (историко-этнографическое исследование на материалах кипчакского компонента). – Ташкент: Фан, 1974. – 342 с.;

14. Ғойибов Б.С. Панжикент деворий суратларида халқнинг маданий-маиший ҳаёти. // Ўзбекистон тарихи асрлар силсиласида (Катта ўқитувчи С.И. Шариповнинг 60 йиллигига бағишланган илмий-амалий конференция материаллари). – Самарқанд. 2010. – Б. 42.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Tursunov Oqil Amrilloyevich**, "Pedagogika" kafedrasi o'qituvchisi, [**Турсунов Окил Амруллоевич,** преподавателя кафедры «Педагогика», [**Oqil A. Tursunov,** teacher of the Pedagogy department]; manzil: manzil: O'zbekiston, Buxoro, Piridastgir ko'chasi 7 uy [адрес: Бухара, Узбекистан, улица Пиридастгира 7 дом [address: Bukhara, Uzbekistan, Piridastgir street house 7] Email: bexruzxamroyev1107@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

QADIMGI JAMOAVIY SPORT O'YINLARINING ILDIZLARI VA ZAMONAVIY SPORT TURLARI BILAN MUSHTARAK JIHATLARI

© B.X. Xamroyev[1]✉
[1]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada qadimgi jamoaviy sport o'yinlarining ildizlari va zamonaviy sport turlari bilan mushtarak jihatlari, sport o'yinlarining tarixiy genezisi, taraqqiyot tamoyillari va zamonaviy sport o'yinlari takomillashuvidagi ahamiyati asosida ta'lim-tarbiya tizimi omillari va ularning yangi avlod zamonaviy sport turlari taraqqiyotiga ta'siri qiyosiy-tipologik pozitsiya nuqtai-nazaridan o'rganilgan va tahlil qilingan. Shuningdek hozirgi zamon sport o'yinlarini ilmiy jihatdan va insoniyat sivilizatsiyasining madaniy merosi sifatida saqlab qolish, tarixiy pedagogik muammolar doirasida o'rganish naqadar dolzarb ekanligini ko'rsatib o 'tilgan.

MAQSAD: jamoaviy sport o'yinlarining qadimgi ildizlari va zamonaviy sport turlari bilan mushtarak jihatlarini ilmiy jihatdan pedagogik tahlil qilish.

MATERIALLAR VA METODLAR: jamoaviy sport o'yinlarining qadimgi ildizlari va zamonaviy sport turlari bilan mushtarak jihatlarini ilmiy jihatdan pedagogik tahlil qilish bo'yicha kompetensiyalarini shakllantirishni ta'minlovchi me'yoriy hujjatlar, tadqiqot davomida pedagogikaning umume'tirof etilgan qonuniyatlari, tamoyillarga asoslangan, qadimiy qo'lyozma manbalarning tahlillari asosida aniqlanishi hamda bu jarayonning mazmuni, metodikasi, qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalarning amaliy asoslari, ularning samaradorlik darajalari eksperimental tadqiqotlar natijalariga asoslangan ilmiy xulosalar ishlab chiqilganligi bilan ta'minlangan. Shuningdek ishda xronologik tizimlilik, davriylik, mantiqiy yondashuv, analiz va sintez, qiyosiy tahlil va adekvat holatda o'rganishni ta'minlashga qaratilgan metodlar majmui qo'llanildi:

MUHOKAMA VA NATIJALAR: dunyoda ananaviy o'yin shakllanmagan birorta ham xalq yo'q. Chunki oilada farzand dunyoga kelishi bilanoq malum vaqtdan so'ng o'zini o'rab olgan tashqi olamni turli-tuman o'yinlar, o'yinchoqlar vositasida anglay boshlaydi. O'yin inson hayotining deyarli barcha bosqichlarida o'ziga xos tarzda ifoda etiladigan ixtiyoriy faoliyat turlaridan biri bo'lib, tarbiyaviy-axloqiy, ijtimoiy - estetik funksiyani bajaradi. Shu kunlarda yurtimizda ham ananaviy xalq o'yinlarini tadqiq etish xalqimiz milliy-etnografik qiyofasini aks ettiruvchi o'yinlarning shaxs dunyoqarashi va ruhiy olamida tutgan o'rnini belgilash imkonini beradi. Ananaviy xalq o'yinlarining kelib chiqishi tarixini tadqiq qilishning ilmiy-nazariy mezonlarini ishlab chiqish, xalq o'yinlarining milliy qadriyatlar tizimini shakllantirishdagi ijtimoiy estetik o'rni va vazifalarini ko'rsatib berish, shuningdek

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

o‘yinlar tarkibidagi etnografik elementlari materiali asosida ananaviy o‘yinlarning taraqqiyot bosqichlarini o‘rganish zarurligi tadqiqotimiz mavzusining dolzarbligini anglatadi.

XULOSA etnomadaniy jarayonlar hamda zamonaviy sport o’yinlari rivojida aholining birligi, hamjihatligi, o‘zaro tinch va osoyishta turmushni ta’minlashda xalq o‘yinlari muhim omil bo‘lganligi isbot talab qilmaydi. Sharq xalqlari bo‘ylab tarqalgan va an’anaviylashgan xalq o‘yinlarining etnografik tahlili shuni ko‘rsatadiki, birinchidan, xalq o‘yinlari umumiy va lokal xususiyatlarga ega, ikkinchidan, ularni tashkil etish va o‘tkazishning qat’iy qoida hamda me’yorlari ishlab chiqilgan, uchinchidan, o‘yinlar asosan chaqqonlik, hushyorlik, ustamonlik, halollik, raqibni hurmat qilish, mehmondo‘stlik, tolerantlik, millatidan qat’iy nazar insoniy munosabatda bo‘lish kabi tamoyillar doirasida o‘tkazilgan.

Kalit so‘zlar: sport o‘yinlari, tarixiy genezis, modernizatsiya, rivojlanish tendensiyalari, mifologiya, transformatsiya, etnografiya, taraqqiyot tamoyillari, zamonaviy sport o‘yinlari, ta’lim-tarbiya, tizim, sport madaniyati.

Iqtibos uchun: Xamroyev B.X. Qadimgi jamoaviy sport o’yinlarining ildizlari va zamonaviy sport turlari bilan mushtarak jihatlari // Inter education & global study. 2024. № 5. B. 249–259.

ОБЩИЕ АСПЕКТЫ И КОРНИ ДРЕВНИХ КОМАНДНЫХ СПОРТИВНЫХ ИГР

© Б.Х. Хамроев[1]✉
[1]Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассмотрены история и новинки воспитания и тренировки, основанные на основах прежних игровых видов спорта и их значение в развитии современного спорта, генезис спорта, достижения развития и совершенствования современного спорта. влияние на развитие изучалось и анализировалось с точки зрения сравнительно-типологической позиции. В настоящее время свою силу приобрели научная коррекция спортивных времен и сохранение культурного наследия человеческой цивилизации, изучение историко-педагогических проблем

ЦЕЛЬ: научно-педагогический анализ древних корней и общих аспектов командных спортивных игр с современными видами спорта.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: нормативные документы, обеспечивающие формирование компетенций по научно-педагогическому анализу древних корней и общих аспектов командных спортивных игр с современными видами спорта, выявление в ходе исследования общепризнанных законов педагогики на основе анализа древних рукописных источников, основанных на принципах, и содержание этого процесса, научные заключения, основанные на результатах экспериментальных исследований. В работе также применен комплекс методов, направленных на обеспечение хронологической системности, периодичности,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

логического подхода, анализа и синтеза, сравнительного анализа и изучения в адекватном состоянии:

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в мире нет ни одного народа, в котором не было бы традиционной игры. Как только в семье рождается ребенок, он начинает понимать окружающий мир через различные игры и игрушки. «Игра» — это форма добровольной деятельности, которая выражается практически на всех этапах человеческой жизни и выполняет воспитательно - нравственную, социально - эстетическую функцию. В эти дни изучение традиционных народных игр в нашей стране позволяет определить роль игр, отражающих национально-этнографический облик нашего народа, в мировоззрении и духовном мире. Разработка научно-теоретических критериев изучения истории возникновения традиционных народных игр, указание на социально-эстетическую роль и задачи народных игр в формировании системы национальных ценностей, а также изучение этапов развития традиционных игр на основе материала этнографических элементов, содержащихся в играх актуальность

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: развитие этнокультурных процессов и современных спортивных игр не требует доказательств того, что народные игры являются важным фактором единства и сплоченности населения, обеспечения взаимного мира и спокойствия. Этнографический анализ народных игр, распространившихся и распространившихся по народам Востока, показывает, что, во - первых, народные игры имеют общие и локальные особенности, во - вторых, разработаны строгие правила и критерии их организации и проведения, в - третьих, игры в основном проводятся с учетом ловкости, бдительности, мастерства, такие принципы, как честность, уважение к сопернику, гостеприимство, толерантность, гуманность, независимо от национальности.

Ключевые слова: спортивные игры, исторический генезис, модернизация, тенденции развития, мифология, трансформация, этнография, принципы развития, современные спортивные игры, образование, система, спортивная культура

Для цитирования: Хамроев Б.Х. Общие черты древних командных игр и современных видов спорта. //Inter education & global study. 2024. № 5. С. 249–259.

GENERAL ASPECTS AND ROOTS OF ANCIENT TEAM SPORTS GAMES

© B.X. Xamroyev[1]✉
[1]Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article examines the history and novelties of upbringing and training, based on the foundations of previous game sports and their importance in the development of modern sports, the genesis of sports, the achievement of the development and improvement of modern sports. the impact on development has been studied and analyzed in terms of comparative typological position. At present, the scientific correction

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

of sports times and the preservation of the cultural heritage of human civilization, the study of historical and pedagogical problems have acquired their strength.

AIM: scientific and pedagogical analysis of ancient roots and general aspects of team sports games with modern sports.

MATERIALS AND METHODS: normative documents that ensure the formation of competencies in the scientific and pedagogical analysis of ancient roots and general aspects of team sports games with modern sports, the identification in the course of research of generally recognized laws of pedagogy based on the analysis of ancient handwritten sources based on principles, and the content of this process, scientific conclusions based on the results of experimental research. The paper also uses a set of methods aimed at ensuring chronological consistency, periodicity, logical approach, analysis and synthesis, comparative analysis and study in an adequate state:

DISCUSSION AND RESULTS: there is not a single nation in the world that does not have a traditional game. As soon as a child is born in the family, he begins to understand the world around him through various games and toys. "Game" is a form of voluntary activity that is expressed at almost all stages of human life and performs an educational - moral, socially - aesthetic function. These days, the study of traditional folk games in our country allows us to determine the role of games that reflect the national-ethnographic appearance of our people in the worldview and spiritual world. Development of scientific and theoretical criteria for studying the history of the emergence of traditional folk games, an indication of the socio-aesthetic role and tasks of folk games in the formation of a system of national values, as well as the study of the stages of development of traditional games based on the material of ethnographic elements contained in games of relevance.

CONCLUSION: the development of ethnocultural processes and modern sports games does not require evidence that folk games are an important factor in the unity and cohesion of the population, ensuring mutual peace and tranquility. Ethnographic analysis of folk games that have spread and spread throughout the peoples of the East shows that, firstly, folk games have common and local features, secondly, strict rules and criteria for their organization and conduct have been developed, and thirdly, games are mainly held taking into account dexterity, vigilance, skill, principles such as honesty, respect for the opponent, hospitality, tolerance, humanity, regardless of nationality.

Key words: sports games, historical genesis, modernization, development trends, mythology, transformation, ethnography, development principles, modern sports games, education, system, sports culture.

For citation: Behruz X. Xamroyev (2024) ‘Common features of ancient team games and modern sports’, //Inter education & global study. (5), pp. 249–259. (In Uzbek).

Jahonda yirik globallashuv jarayoni davom etayotgan bir davrda yurtimizda ham turli siyosiy, ijtimoiy, manaviy islohotlar davri boshlanmoqda. Millatning kelajagi masalasi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

doimo jamiyat tarbiyalayotgan keying avlodning qanday kamol topishiga bog'liq bo'lib kelgan. Shu sababli mamlakatimizda ham jismoniy tarbiya va sport sohasini rivojlantirish keying avlodni har tomonlama sog'lom qilib tarbiyalashda davlat oldidagi muhim vazifa bo'lib kelmoqda. Zero, "Jismoniy sog'lom va barkamol avlodni voyaga etkazish bizning ustuvor vazifamiz va biz buning uchun bor kuch va mablag'larimizni safarbar etamiz. Shu ma'noda, biz jismoniy tarbiya va sportga alohida e'tibor bermoqdamiz" [1; b-125.], -deya ta'kidlaydi davlatimiz rahbari. Shu nuqtai nazardan qaralganda, jismoniy tarbiya va sport tizimini tubdan isloh qilish davr talabiga aylanmoqda.

Xalq o'yinlari yosh avlod, umuman, aholining sog'lom turmush tarzi, jismoniy hamda ma'naviy barkamolligini oshirishda alohida o'ringa ega bo'lib, pedagogikada alohida tarbiyaviy ahamiyatga xizmat qiluvchi omildir.

U yoki bu xalqning azaliy an'anasiga aylanib qolgan har bir xalq o'yini milliylik qobig'idan chiqib umuminsoniy qadriyatga aylanadi. Tili, dini, turmush tarzi bir-biriga yaqin bo'lgan qo'shni xalqlarni birlashtiradi. Qardosh millatlar orasida bir-birini bog'lovchi ko'priklarni vujudga keltiradi. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, barcha xalq urf-odatlari, an'ana va milliy o'yinlari muayyan tarixiy davrning mahsuli bo'lib, u moddiy turmush sharoitining ta'siri natijasida paydo bo'lgan.

Xalqning an'anaviy, ommaviy o'yinlari, sayllari va udumlari shahar va qishloq aholisining kundalik turmushiga singib ketgan bo'lib, xalqning orzu-istaklari hamda intilishlarini o'zida aks ettiradi. Mana shu manaviy merosning eng qadimiy qatlamiga xos qadriyatlar tizimida ananaviy xalq o'yinlari alohida o'rin tutadi.

Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'otit turk" asarida qayd etilgan bolalar o'yinlari turi hamda bolalik davri o'yinlari jismoniy va aqliy kuchini hamda uning tafakkurini takomillashtirib, irodasini tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etgan o'yinlarning genezisini yoritishda muhim manbaa hisoblanadi. Abu Nasr Forobiy, Mahmud Koshg'ariy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy, Bobur, Zayniddin Vosifiy, Kaykovus singari ulug' allomalar asarlarida ham bolalar hamda folklor o'yinlariga doir juda ko'p ma'lumotlar uchraydi [7; b-249].

O'yinlar xalq turmush tarzi, kasb-hunar, mehnat xarakteriga ko'ra, dehqonchilik, chorvachilik xo'jaligi, xalq hunarmandchiligi, bayram va to'y-tomoshalar bilan bog'liq o'yinlarga bo'linadi. Ayni paytda tabiiy-geografik joylashuviga va to'rt fasl bahor, yoz, kuz, qishki o'yinlar alohida guruhlarni tashkil etadi.

Masalan, dehqonchilikka bog'liq holda kelib chiqqan "Kadi (oshqovoq) pishdimi?", "Sholg'om tortish", "Sholg'om-shakar", "Moshova", "Oq sholimi-ko'k sholi?", "Xurmacha bog'", "Ok terakmi-ko'k terak", "Xola-xola", "Dasta", "Yong'oq o'yini", "Botir bola", "Bo'g'irsoq", "Mehmon-mehmon", "Danak yashirish", "Qo'g'irchoq", "Topil-topil", "Quloq cho'zma", "Kurash" kabi ko'pdan-ko'p nomlarda o'z ifodasini topadi.

Chorvachilik bilan bog'liq bo'lgan o'yinlar sirasiga Farg'ona vodiysi o'smir yoshlar va kattalar orasida keng tarqalgan "Kamon-kamon", "Eshak mindi", "Oshiq o'yini", "To'piq o'yini", "Par tepish", "Chovgon", "Botir cho'pon", "Uloq (ko'pkari)", "Ot poygasi", "Qiz quvdi", vodiy uyg'urlarining "To'puq o'yini" yoki "Oq so'ngak" va boshqalar kiradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Hunarmandchilik bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan “Loy parsildoq”, “Parsim-pars”, “Tandir-tandir”, “Pichoq o‘yini”, “Qidir-qiz” yoki “Top-top (rang topish o‘yini-H.B.)”, “O‘n ikki cho‘p o‘yini”, “Arg‘imchoq”, “Sopol o‘yini”, “Cho‘gurmak o‘yini” kabi o‘yinlarni muntazam o‘ynab kelishgan.

Ushbu o‘yinlar tasnifi shuni ko‘rsatadiki, biz yuqorida chorvachilik bilan bog‘liq o‘yinlar qatoriga kiritgan uloq (ko‘pkari), ot poygasi, kurash o‘yinlari to‘y, Navro‘z, hosil bayramlarida dehqonchilik va hunarmandchilik bilan shug‘ullanuvchi aholi orasida ham tarqalgan bo‘lib, umumiy xarakterga ega bo‘lgan o‘yin sifatida aholining barcha qatlamlari orasida ommaviylashib ketgan. SHuningdek, kurash ham ko‘chmanchi va o‘troq aholining eng ommabop va qiziqarli o‘yini hisoblanib, o‘troq dehqon, chorvador aholi, hunarmandlar o‘rtasida birdek ahamiyat kasb etadi.

O‘rganib chiqilgan xalq o‘yinlari turlarini dehqonchilik, chorvachilik va hunarmandchilik sohasi kabi xo‘jalik turlari bilan bog‘liqligi monitoringi o‘tkazilganda o‘yinlar nisbati aralash xo‘jalik turlarida (dehqonchilik-chorvachilik, hunarmandchilik-dehqonchilik kabi) ko‘proq ekanligi kuzatildi (53,1 foiz).

Alohida xo‘jalik turlari orasida esa hunarmandchilik bilan bog‘liq o‘yinlar nisbatan ko‘proqni (8,3 foiz) tashkil etganligini ko‘rish mumkin.

Yurtimizda o‘zbek, qirg‘iz, tojik millatiga mansub katta yoshdagi aholisi orasidagi va bolalar o‘yinlarini tahlil qilar ekanmiz, ularni uyushtirishda predmetlardan (to‘p, suyak, jun, tayoq, danak, tosh, oshiq, yong‘oq, olma, yog‘och) foydalanish xarakterli ekanligini kuzatamiz. Biroq “oq terakmi-ko‘k terak”, “urdi-qoch” kabi shunday o‘yinlar borki, hech qanday predmet ishtirok etmaydi, shuning uchun ularni predmetsiz o‘yinlar guruhiga kiritamiz.

Tojikiston Respublikasi So‘g‘d (Xo‘jand) viloyati Isfara shahridagi mahallalarda milliy hunarmandchilikning an’anaviy tarmoqlari saqlangan bo‘lib, ularda predmetli o‘yinlar keng tarqalganligi dala etnografik ma’lumotlari asosida aniqlandi. Tadqiqot ishlarini olib borish jarayonida o‘n etti xil mashqlar orqali bajariladigan o‘yinda Chust pichog‘idan boshqa pichoqlarga nisbatan kengroq foydalanilishi, arg‘imchoq o‘yinida arqon, sopol o‘yinida tandirda puxta pishirilgan kulolchilik xumi parchalaridan, o‘n ikki cho‘p o‘yinida tayoqchalar (tut, jiyda, tol daraxti novdalaridan) ishlatilishining shaxsan guvohi bo‘ldik.

Yurtimizda o‘zbek, tojik, qirg‘iz millatlariga mansub aholi orasida yuzlab o‘yin turlari mavjudki, tadqiqotda ularning barchasiga etnografik tavsif berish, o‘yin turlarini tashkil etish, o‘tkazish tartibini bayon qilish imkoniyati chegaralanganligi tufayli, nisbatan keng tarqalgan o‘yinlar haqida ma’lumot berishni lozim topdik. Tadqiqotda tahlil etilgan 145 o‘yin turida ishtirokchilar soniga nisbatan tasnif qilinganda monitoring natijalari quyidagilarni ko‘rsatdi. Ishtirokchilari 1-8 nafargacha bo‘lgan o‘yin turlari kishilarning oilaviy kundalik hayoti bilan bog‘liq bo‘lib, o‘yinlar umumiy salmog‘ida yuqori ko‘rsatkichni (51,7 foiz) tashkil etgan. Ishtirokchilari 9-20 nafarni tashkil qiladigan o‘yin turlari esa ko‘proq qishloq miqyosidagi bayramlar, sayllarda o‘tkazilgan va ko‘rsatkichi keyingi yuqori o‘rinni (42,8 foiz) egallagan. Ishtirokchilari chegaralanmagan o‘yin turlari sirasiga ko‘proq ommaviy xalq

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

o‘yin va tomoshalari (kurash, uloq) kirdi va nisbatan kamroq ko‘rsatkichga (5,5 foiz) ega bo‘ldi.

Xalq o‘yinlarini tadqiq etishda o‘zbek, tojik, qirg‘iz, uyg‘urlarning milliy o‘yinlarini o‘rganishga e’tibor qaratdik. Xalq o‘yinlarini alohida bir milliy guruh misolida tasniflash Farg‘ona vodiysi uchun ancha qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Chunki, vodiy aholisi tarixan ko‘plab millatlardan tashkil topgan va madaniyati sinkretik xususiyatga ega. Shu sababli o‘yinlarni 42,8 foizini o‘zbek-tojik o‘yinlari tashkil etganligini ta’kidlab o‘tish joiz. Xususan, tojik millati aholi orasida bir necha o‘yinlarning tavsifini keltirish yuqoridagi fikrlarni ilmiy jihatdan isbotlaydi. Jumladan, “Miyonadaro” – arg‘amchini ikki tomonidan ikki kishi ushlab turadi, o‘rtaga bir kishi kiradi. Agar aylanayotgan arg‘amchini ichiga kira olmasa yoki uning ichida qolib ketsa, u mag‘lub hisoblanadi.

“Barg koshanak” o‘yini mavsumiy o‘yinlar sirasiga kirib, asosan, bog‘dorchilik xo‘jaligi yaxshi rivojlangan hududlarda keng tarqalgan, asosan, daraxt bargining to‘liq yozilgan paytlarida o‘ynaladi. Bu o‘yinda ko‘proq qiz bolalar ishtirok etib, guruhlarga bo‘linadilar, guruhlarga boshlovchi tomonidan ma’lum bir belgi qo‘yilgan barglarni uzib olib kelish kerak bo‘ladi. Qaysi barglarni olish o‘yin boshqaruvchisi tomonidan yashirin holda avvaldan belgilab qo‘yiladi. Belgilangan barglarni topib olib kelgan qizlar g‘olib hisoblanadilar. Mazkur o‘yin yoshlarda topqirlik tuyg‘usini shaklanttiradi.

“Parbozi” (asosan kech kuz oylarida o‘ynaladi) – bu o‘yinda ro‘molcha uchiga xazon solib, tugun hosil qilinadi. Bu tugulgan ro‘molchani, huddi echki yoki qo‘yi terisidan olib tayyorlangan parni oyoqni aylantirib tepish qoidasiga o‘xshab ketadi. Kim ko‘p marta tepa olsa, u g‘olib.

“Xonadaroyak” o‘yinida oddiy to‘rtburchakli belgini sakkizga bo‘lib, ushbu bo‘lingan burchaklarga ma’lum bir harakatlar asosidagi sakrashlar amalga oshiriladi. Bu o‘yin yosh bolalardagi oyoq muskullarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

“Lappakbozi” (o‘zbekcha lappak) deb nomlanuvchi o‘yinda lappak (tosh yoki sopol parchasi) shunday tepilishi kerakki, parcha teng bo‘lingan to‘rtburchak kataklardan chiqib ketmasligi kerak. O‘yin bolalarda mo‘ljalni to‘g‘ri olish qobiliyati shakllanishiga yordam beradi. Bu o‘zbek, tojik millati aholisi orasida ikki xil tilda nomlansa-da, amal qilish tartibi derli bir xil.

“Tuftaka” mavsumiy o‘yinlar sirasiga kirib, asosan, bahor faslida o‘ynaladi. O‘yin boshlanishida sanoq orqali (33 sanog‘i yoki toq son orqali- o‘yin ishtirokchilari soniga qarab) ma’lum bir bola tanlab olinadi. U belgi qo‘yilgan devor, daraxt yoki toshga boshini tirab, ko‘zi yumilgan holda bolalar yashirinishini ma’lum bir sanoq orqali kutib turadi. Sanoq bitgach, poyloqchi bola barcha bolalarning qaerga yashiringanligini topadi. Agar topa olmasa, yana o‘zi poyloqchilik vazifasini bajarishga majbur bo‘ladi. Poyloqchi bola barcha ishtirokchilarni topa olsa, birinchi topilgan bola poyloqchilik vazifasini oladi. O‘yin shu tariqa davom etadi. Ushbu o‘yindan maqsad, bolalarning sezgirlik, topqirlik, hushyorlik kabi ko‘nikma va malakalarini shakllantirishga yordam beradi.

“Dandon ba qoshiq” o‘yini musobaqa - bellashuv o‘yinlari sirasiga kirib, bunda bolalar ikki guruhga bo‘linadilar. O‘yin boshlovchisi tomonidan ikkita qoshiqqa (albatta,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

yog‘och qoshiq talab qilinadi) suv to‘ldirilgan yoki tuxum solingan holda ma’lum bir masofaga olib borish belgilab qo‘yiladi. Belgilangan masofaga birinchi, talofatsiz va ko‘p miqdorda etkazib olib borgan guruh g‘olib hisoblanadi. Mazkur o‘yin nafaqat xalq o‘yini, balki hozirda maktab o‘quvchilari o‘rtasidagi ommaviy sport turi sifatida “Quvnoq startlar” musobaqasi tarkibidan o‘rin olgan.

Qirg‘iz millatiga mansub o‘smir va yoshlari orasida tarqalgan, an’anaga aylangan o‘yinlarning ham bir nechasini tavsiflash o‘rinli, deb hisoblaymiz.

Xususan, “Botir cho‘pon” o‘yini. U asosan, chorvador aholi bolalari orasida keng tarqalgan o‘yinlardan biri bo‘lib, o‘zbek bolalari orasida ommaviylashgan “Yashin topaloq” o‘yiniga o‘xshab ketadi. Lekin ishtirokchilar soni kamligi, o‘yin o‘tkazish maydonining tuzilishi, o‘yinning tartib-qoidlaridagi o‘ziga xoslik aynan chorvador aholiga tegishli ekanligini belgilaydi. “Oq so‘ngak o‘yini” ko‘proq yoz va kuz fasllarida keng tarqalgan qirg‘iz bolalarning sevimli o‘yinlaridan biri bo‘lib, to‘y yoki ma’lum marosimlarda, asosan, tunda o‘ynaladi. O‘yin boshlanishida boshlovchi tomonidan qo‘y, echki yoki qoramol boldir suyagi tanlab olinib, ishtirokchilarga o‘yin tartibi, shartlari tushuntiriladi va belgilangan sovrin-mukofot e’lon qilinib, suyakni xohlagan tarafiga irg‘itadi.

Suyakni topib olgan bola qolgan ishtirokchilar ta’qibidan qochib, boshlovchi qo‘liga tutqazsa, u g‘olib hisoblanadi va sovrin egasiga aylanadi. (O‘yin o‘zbek bolalarining quloq cho‘zma o‘yiniga mazmunan o‘xshab ketadi. Faqat predmet ishtiroki boshqa). Ushbu o‘yinning tarbiyaviy ahamiyati shundaki, o‘smir yoshlar o‘rtasida abjirlik, topqirlik, chapdastlik kabi xususiyatlarni shakllantiradi.

Bu o‘yinlar ham aholining ijtimoiy turmush tarzidan kelib chiqqan holda shakllanib, bugungi kunga qadar saqlanib qolgan qirg‘iz hamda ayrim boshqa chorvador aholi bolalari o‘rtasidagi o‘yinlardan biridir [12; b-342]. Farg‘ona vodiysining qadimgi poytaxt shaharlaridan biri bo‘lgan Qubo (Quva) shahristonida 1996-2008 yillarda olib borilgan arxeologik qazishmalar chog‘ida IX-XII asrga mansub madaniy qatlamlarda turli xil sopol buyumlar bilan bir qatorda qo‘y suyuklaridan o‘ynash uchun ishlangan oshiqlar ham ko‘plab topilgan [3; b-268.,].

“Podachi o‘yini” uchun to‘rt qadamga teng doira chiziladi. U ohak yoki bo‘r bilan belgilanadi. Doira ichida uchta o‘yinchi qo‘lida chin cho‘pon tayog‘ini tutganicha turadi. Doira tashqarisida ham hujumchilar uch joyda joylashadi. Doiraning o‘rtasida yog‘ochdan yasalgan beshta nishon tayinlanadi. Balandligi olti sm.

Ular doiraning markazida tikka qilib qo‘yiladi. Nishonlarning oralig‘i 10-15 sm bo‘lib, aylana shaklida terib chiqiladi. O‘yinda doira tashqarisidan bir metrlik uzoqlikda hujumchilar tomonidan kichik to‘pi bir-biriga tez oshirilib, qulay fursat topilgach, doira ichidagi himoyachilarni chalg‘itib, doira o‘rtasidagi nishonlarni birin-ketin urib yiqitishga harakat qilinadi. O‘yinda himoyachilar doiradan chiqib ketmaydi.

Himoyadagi o‘yinchilarning tayog‘i hujumchilarga tegib ketsa, himoyachi doira chizig‘idan tashqariga chiqsa, jarima belgilanadi.

Doira chetidagi chiziqqa koptok qo‘yilib, o‘rtadagi nishonni bir marta urishga ruxsat beriladi. Himoyachilar doira chizig‘iga koptokni qo‘yib, zarb bilan tashqariga, uzoqroqqa,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

urib chiqaradi. O‘yin paytida guruhlardan qaysi biri 30 soniya ichida nishonni koptok bilan urib yiqitsa, shu guruh g‘olib hisoblanadi. O‘yinchilarning roziligi bilan o‘rinlarini almashtirib, o‘yinni davom ettirish mumkin. Bolalar o‘rtasidagi “uloq” o‘yini ommaviy xalq o‘yinlarining eng keng tarqalgan turlaridan biri bo‘lib, katta yoshdagilarning ot ishtirokidagi o‘yiniga taqlid holatida vujudga kelgan. Mazkur uloq o‘yini unsurlari hisoblangan ot va uloq bolalarga mos bo‘lib, ot va qamchi novdadan, uloq esa echki yoki qo‘y terisidan tayyorlanadi. Bu o‘yin etnohududiy xarakteriga ko‘ra, marrali, marrasiz turlarga bo‘linadi.

Yoshlar o‘rtasida bugungi kunga qadar sevib o‘ynaladigan o‘yin turlaridan bo‘lib, katta yoshlilar o‘rtasidagi ommaviy xalq o‘yiniga tayyorgarlik bosqichi vazifasini o‘taydi. Mazkur o‘yin o‘zbek, tojik, qirg‘iz millatiga mansub aholi o‘rtasida birdek tarqalgan bo‘lsa-da, qirg‘iz bolalarining uloq o‘yini ma’lum bir jihatlari bilan farq qiladi, ya’ni ular ulog‘ida, albatta, teri parchasi ishtirok etishi shart va yil bo‘yi davom etishi mumkin. Buning aksi o‘laroq, o‘zbek va tojik bolalari o‘rtasidagi uloq o‘yinida predmetlar teridan bo‘lishi shart emas. Shuningdek, ushbu o‘yin, asosan erta bahorda dalalar ekinlar uchun tayyorlanayotgan paytdagina o‘ynalgan.

Sharq xalqlari tabiy sharoiti va hunarmandchiligi bilan bog‘liq o‘zbek bolalari orasida eng ko‘p tarqalgan “tandir pish” o‘yini asosan qumloq, soy, kanal bo‘ylarida joylashgan hududlarda o‘ynaladi. Mazkur o‘yinda bolalar nam qum yoki tuproqqa qo‘llarini tiqib, ustidan ikkinchi qo‘li bilan tekislab, “tandir, pish, tandir pish, barchanikidan oldin pish” deb qo‘lini tortib oladi. Tortib olingan qo‘l o‘rnida tandir ko‘rinishidagi g‘ovak paydo bo‘ladi. Mazkur o‘yin hunarmandchilikning tandirpazlik, kulolchilik turlari yaxshi rivojlangan o‘troq aholi bolalari orasida qadimdan ajdoddan-avlodga meros bo‘lib kelayotgan kasb - hunar bilan bog‘liq o‘yinlar sirasiga ham kiradi.

Hunarmandchilik bilan bog‘liq yana bir o‘yin “porsim pors” yoki “loy parsildoq”dir. Bu o‘yin, asosan, yilning issiq faslida o‘ynaladi. O‘yinda har bir ishtirokchi o‘z loyiga ishlov berib, kulcha holiga keltiradi, kulcha holatiga keltirilgan loyning chetlari biroz yuqori qilinib, erga uriladi. Erga urishdan oldin tayyor loy qo‘lga olinib, “O‘ng qulog‘im, chap qulog‘im, yorilmasang ket qulog‘im” deyiladi.

Yerga urilganda, loyning o‘rta qismi yoriladi va yorilgan joyga yarasha qo‘shni bola loy bilan yamashi lozim bo‘ladi. Dehqonchilik bilan bog‘liq “Oq sholi, ko‘k sholi” o‘yini, asosan, sholi etishtiriladigan mintaqalarda, jumladan, Farg‘ona viloyati Buvayda, Rishton, Bag‘dod, Yozyovon tumani, Andijon viloyati Baliqchi tumani, Namangan viloyati Pop tumani, Qirg‘iziston Respublikasi Jalolobod viloyati O‘zgan tumani hududlarida yashovchi o‘zbek bolalari orasida keng tarqalgan.

O‘yin, asosan, ikki yoki to‘rt nafar ishtirokchi bilan o‘ynaladi. O‘yin jarayoni quyidagicha: vaznlari yaqin bo‘lgan o‘zaro sheriklar tanlanib, xuddi tegirmon kelisi singari bir-birini orqa kuraklarini tekkizgan holda qo‘llar zanjir qilinib, “oq sholi, ko‘k sholi, hammanikidan og‘ir sholi” deb navbat bilan sherik o‘yinchini oyog‘ini erdan uzilgunga qadar ko‘tarib, asta qo‘yadi. Ikkinchi ishtirokchi aynan shu hollatni takrorlaydi. O‘yin yoshlarni jismoniy jihatdan chiniqtirish vazifasi bilan birga xo‘jalik an’analarining davomiyligini ta’minlashga xizmat qiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Xavfli o‘yinlar sirasiga kiruvchi “Quloq cho‘zma” o‘yini boshlanmasdan oldin beriladigan sovrin e’lon qilinadi. Boshlovchi doira chizadi. Doira markaziga nuqta qo‘yilib, markazdan uch yoki to‘rt metr masofada sovrin qo‘yiladi. O‘yin boshlangach, ishtirokchi o‘ng qo‘lini chap qo‘ltig‘i orasidan o‘tqazib, qulog‘ini ushlaydi va engashib, chap qo‘lini doira markazidagi nishonga tekkizgan holda belgilangan miqdorda aylanishi talab qilinadi. Masalan, yigirma bora aylanib, sovringa degan ishoradan so‘ng yiqilmasdan sovrinni olishi kerak. Agar yiqilib tushsa, sovrin egasiga aylanmaydi va navbatdagi ishtirokchi o‘yinni davom ettiradi. Mazkur o‘yin harakatlari yosh avlodni jismonan sog‘lom, chidamli, baquvvat qilib tarbiyalashda muhim rol o‘ynaydi. Turkiyzabon bolalar o‘rtasida eng qadimiy o‘yinlaridan biri “Qorag‘uni” yoki “Qora ko‘rdim” o‘yini ham an’anaviy bo‘lib, hozirgi kunga qadar saqlanib qolgan. Yig‘ilgan bolalar o‘rtasida 33 ga qadar sanoq o‘tkazilib, qaysi bola 33 raqamiga to‘g‘ri kelsa, shu ishtirokchi qolgan o‘yinchilarni yashiringan joyidan topishi kerak bo‘ladi. Bu o‘yinda onaboshi (33 raqamga to‘g‘ri kelgan ishtirokchi) tomonidan ma’lum bir sanoq o‘tkazilgunga qadar ishtirokchilar yashirinishga ulgurishlari shart. Faqat o‘yin kechasi o‘ynalishi va sheriklarini izlaydigan bola yashiringan o‘yinchini ko‘rganda “Qora ko‘rdim” (ishtirokchi ismiga qo‘shib) aytimini aytishi bilan bu o‘yin bekinmachoqdan farqlanadi. Nazarimizda, “Qora ko‘rdim” o‘yini Mahmud Koshg‘ariy asarida keltirilgan “Qorag‘uni” o‘yinining bugungi kunda saqlanib qolgan varianti bo‘lishi kerak. Bugungi kunda Qo‘qon va Andijonda ko‘proq “Yashin-topaloq” (aslida esa bu o‘yin “Yashirin topaloq” deb nomlanib, “Yashin topaloq” nomi o‘yin nomining shevadagi shaklidir) nomi bilan hududdagi bolalar orasida eng keng tarqalgan o‘yin turidir.

“Soqqa o‘yini”da ikki yoki uch nafar o‘yinchi qatnashishi mumkin. Har bir o‘yinchi bir kilo vazndagi dumaloq shakldagi tosh oladi. Bir o‘yinchi soqqani (toshni) o‘zidan uzoqqa dumalatib tashlaydi. Ikkinchi o‘yinchi qo‘lidagi soqqa bilan tashlangan soqqani mo‘ljalga olib, tekkizadi. O‘yinda marra belgilanadi. Misol uchun, o‘yinchi etti martagacha sherigining soqqasiga tekkiza olmasa, u o‘zining eng yaxshi soqqasini sherigiga beradi. O‘yinchi soqqa turgan joydan o‘tmasdan ikkinchi o‘yinchi soqqasini mo‘ljalga olishi kerak. Soqqa soqqaga tegsa, o‘yinchi o‘z soqqasini tekkizgan o‘yinchiga yana tashlab beradi. Agar soqqa tegmasa, bu o‘yinchi keyingi ishtirokchiga soqqa tashlab beradi. Bunday milliy xalq o‘yinlari yoshlarni sog‘lom, chamalay olish qobiliyatini chuqurroq shakllantirishga qaratilgan [9; b-16.,].

O‘zbek bolalari orasida keng tarqalgan o‘yinlardan biri “besh tosh” yoki “to‘p tosh” deb nomlanadi. M.S. Andreev, K.Sh. Shoniyozov kabi olimlar bu o‘yinning turli xil variantlari O‘rta Osiyo xalqlari orasida keng tarqalganligini qayd qiladilar [2; c-112-113., 2; c-167-168.,]. “Besh tosh” juda murakkab o‘yinlar sirasiga kiradi, u, asosan, qiz bolalar tomonidan o‘ynaladi. G‘. Jahongirov nashr ettirgan kitob matnida uning elementlari quyidagi tartibda bayon qilingan: 1) bosh; 2) qapchiq; 3) bir olar; 4) ikki olar; 5) uch olar; 6) to‘rt olar; 7) do‘ppos; 8) olma; 9) mamo; 10) chiq etar; 11) chiq etmas; 12) chandiq. [10; b-78.].

Agar e’tibor berilsa, o‘yin mukammal syujet tizimiga ega bo‘lib, an’anaviy boshlama (ishtirokchining o‘yindagi o‘rni aniqlanishi), asosiy elementlar (“Besh tosh” bilan turli xil amallarni qo‘llab o‘ynash) va yakunlanma (“o‘yin oxiri” g‘olibni aniqlash) bosqichlari borki,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

bu o‘yin mazmunini va yashovchanligini oshirib kelmoqda. Shuningdek, etnohududiy, etnolokal hususiyatga ko‘ra, o‘yindagi umumiylikdan tashqari atamalarda, harakatning takrorlanish ketma-ketligida farqlar ko‘zga tashlanadi.

Xulosa o’rnida ta’kidlash joizki, xalq o‘yinlari genezisi va takomilida Sharq xalqlari aholisining ijtimoiy taraqqiyot tarixi o‘z ifodasini topgan. Xalq o‘yinlari aholi orasida qadim zamonlardan boshlab shakllangan va tarqalgan bo‘lib, davrlar o‘tishi bilan ajdodlardan avlodlarga o‘tib takomillashib, sayqallanib borgan.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh.M. ”Niyati ulug’ xalqning ishi ham ulug’, hayoti yorug’ va kelajagi farovon bo’ladi”.Toshkent. O’zbekiston.2019.-B 125.
2. Андреев М.С. Таджики долины Хуф. Вып. 1. – Сталинабад, 1957. – С.112-113.; Шаниязов К.Ш. Узбеки-карлуки... – С.167-168.
3. Абдулаҳатов Н. Ғозиев Т. Бурхониддин Марғиноний: тарихий ҳақиқат ва асотирлар. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2010. – Б.268.
4. Боровков А.К. Игры узбекских детей // Сб. научн. кружка при Востфаке САГУ. Вып.1. – Ташкент, 1927. – С.41.
5. Валихонова Г.Фарғона водийси уйғурлари: турмуш тарзи ва маданияти. – Тошкент: Янги нашр, 2013. – Б.113-114.
6. Гумелев Л.Н. Қадимги турклар. – Т.: 2007. – Б.76.
7. Исҳоқов Б.Б. Болалар ўйинларининг этнографик хусусиятлари... – Б. 249.
8. Кубаков К.К. Детские игры и увеселения узбеков (на материалах Самаркандской и Джизакской областей). // Вопросы археологии, древней истории и этнографии. Самарканд, 1981. – С 35.
9. Муҳаммадиев Л. Соғинтирган халқ ўйинлари ... – Б.16.
10. Усмонхўжаев Т.С., Хўжаева.Ф. Минг бир ўйин... – Б.78.
11. Шаниязов К. Узбеки-карлуки... – С.172-173.
12. Шаниязов К.Ш. Узбеки-карлуки. Историко-этнографический очерк, - Ташкент, 1964; с-342.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xamroyev Behruz Xalimovich**, “Pedagogika” kafedrasi dotsenti, [**Хамраев Бехруз Халимович,** доцент кафедры «Педагогика»], [**Behruz X. Xamroyev,** associate professor of the Pedagogy department]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro, Piridastgir ko‘chasi 7 uy [адрес: Бухара, Узбекистан, улица Пиридастгира 7 дом [address: Bukhara, Uzbekistan, Piridastgir street house 7] Email: bexruzxamroyev1107@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA QADRIYATLARNI ULUG'LASH RUHINI SHAKILLANTIRISH

© S.E. Usmanova[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida “Tarbiya” fani jarayonida o`quvchilarda inson qadrini ulug‘lash madaniyatini rivojlantirishda o`qituvchi pedagogik mahoratining mazmuni va metodikasi takomillashtirilgan.

MAQSAD: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida qadriyatlarni ulug‘lash ruhini shakllantirish uzoq muddatli va mashaqqatli jarayon bo‘lishi mumkin, lekin ularning kelajakdagi rivojlanishi va yetuk shaxsiyat sifatida shakllanishida katta ahamiyatga ega. Shu jarayonda o‘qituvchilar, ota-onalar va jamiyatning barcha a'zolari birgalikda harakat qilishlari lozim

MATERIALLAR VA METODLAR: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida qadriyatlarni ulug‘lash ruhini shakllantirish uchun foydalaniladigan materiallar va metodlar quyidagicha tavsiflanadi: Materiallar 1. Darsliklar va qo‘shimcha adabiyotlar, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni o‘z ichiga oladigan darsliklar. 2. Bolalar uchun moslashtirilgan axloqiy va madaniy mavzulardagi kitoblar, hikoyalar va ertaklar. Metodlar 1. suhbat va muhokama, Qadriyatlar va axloqiy masalalar haqida ochiq suhbatlar o‘tkazish. Bolalarni o‘z fikrlarini ifodalashga undash va ularni muhokama qilishga jalb qilish. 2. rolli o‘yinlar, Turli xil hayotiy vaziyatlarni aks ettiruvchi rolli o‘yinlar tashkil etish. Bolalarning empatiya va axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirish.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida qadriyatlarni ulug‘lash ruhini shakllantirish jarayonida qo‘llanilgan materiallar va metodlarning samaradorligini muhokama qilish hamda erishilgan natijalarni baholash bu tadqiqotning muhim qismidir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida qadriyatlarni ulug‘lash ruhini shakllantirish uchun qo‘llanilgan materiallar va metodlar kutilgan natijalarga erishishda samarali bo‘ldi. Bolalarning axloqiy, madaniy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko‘rsatildi. Shu tariqa, ta'lim va tarbiya jarayonida qadriyatlarni ulug‘lash ruhini shakllantirish uchun bu materiallar va metodlarni davom ettirish va yanada takomillashtirish lozim.

XULOSA: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida qadriyatlarni ulug‘lash ruhini shakllantirish murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u turli materiallar va metodlarni o‘z ichiga oladi. Bu jarayonda ta'lim beruvchilar va ota-onalar hamkorlikda ishlashlari,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

bolalarga milliy va umuminsoniy qadriyatlarni singdirishlari zarur. Shu tariqa, bolalar kelajakda yetuk, axloqiy va madaniy jihatdan rivojlangan shaxsiyatlar bo‘lib yetishadilar.

Kalit so'zlar: Inson, qadr, ulug’lash, insonparvarlik, axloq, qadriyatlar, ta`lim, o`quvchi, o`qituvchi, natija, psixologiya, individual, mahalla, oila, sinfdan tashqari tadbirlar, tarbiya, odob, jamiyat, Vatan, g`amxo`rlik, rahmdillik, samimiyat, mahorat, usul.

Iqtibos uchun: Usmanova S.E. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida qadriyatlarni ulug'lash ruhini shakillantirish // inter education & global study. 2024. №5. B.260–267.

ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНОГО ДУХА У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

© С.Э. Усманова [1]✉
[1]Термиз государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье совершенствуются содержание и методика педагогического мастерства учителя в развитии у учащихся культуры прославления человеческой ценности в процессе дисциплины” Воспитание " у младших школьников

ЦЕЛЬ: формирование духа почитания ценностей у учащихся начальной школы может быть длительным и трудным процессом, но он имеет большое значение для их дальнейшего развития и становления как зрелой личности. В этом процессе учителя, родители и все члены общества должны работать вместе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: материалы и методы, используемые для формирования духа почитания ценностей у учащихся начальных классов, описаны следующим образом: Материалы 1. Учебники и дополнительная литература, учебники, содержащие национальные и общечеловеческие ценности. 2. Книги, рассказы и сказки на нравственно-культурные темы, адаптированные для детей. Методы 1. беседа и дискуссия, проведение открытых бесед о ценностях и моральных вопросах. Поощряйте детей выражать свое мнение и вовлекайте их в дискуссию. 2. ролевые игры, организация ролевых игр, отражающих различные жизненные ситуации. Развитие у детей эмпатии и навыков принятия моральных решений.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: важной частью данного исследования является обсуждение эффективности используемых материалов и методов в формировании ценностного духа у учащихся начальных классов и оценка результатов. Материалы и методы, использованные для развития ценностного духа у учащихся начальных классов, оказались эффективными в достижении ожидаемых результатов. Оказано положительное влияние на нравственное, культурное и социальное развитие детей. Таким образом, необходимо продолжать

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

и совершенствовать эти материалы и методы, чтобы сформировать дух прославления ценностей в процессе воспитания и обучения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: формирование ценностного духа у учащихся начальной школы – сложный и многогранный процесс, включающий в себя различные материалы и методы. В этом процессе необходимо, чтобы педагоги и родители работали вместе, прививая детям национальные и общечеловеческие ценности. Таким образом, дети в будущем станут зрелыми, нравственно и культурно развитыми личностями.

Ключевые слова: человек, достоинство, прославление, гуманность, этика, ценности, образование, ученик, учитель, результат, психология, индивидуальность, окрестности, семья, внеклассная деятельность, воспитание, манеры, общество, Отечество, забота, сострадание, искренность, мастерство, метод.

Для цитирования: Усманова С.Э. Формирование ценностного духа у учащихся начальных классов // Inter education & global study. 2024. №5. С. 260–267.

FORMING THE SPIRIT OF VALUES IN PRIMARY CLASS STUDENTS

© Sabohat E. Usmanova[1]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in this article, the content and methodology of the pedagogical skills of the teacher are improved in the development of the culture of glorification of human value in students in the process of “upbringing” in primary school students.

AIM: instilling a values-respecting ethos in primary school students can be a long and difficult process, but it is of great importance for their further development and emergence as mature individuals. Teachers, parents and all members of society must work together in this process.

MATERIALS AND METHODS: the materials and methods used to develop the spirit of reverence for values in primary school students are described as follows: Materials 1. Textbooks and additional literature, textbooks containing national and universal values. 2. Books, stories and fairy tales on moral and cultural themes, adapted for children. Methods 1. conversation and discussion, holding open conversations about values and moral issues. Encourage children to express their opinions and involve them in discussion. 2. role-playing games, organizing role-playing games reflecting various life situations. Developing children's empathy and moral decision-making skills.

DISCUSSION AND RESULTS: an important part of this study is to discuss the effectiveness of the materials and methods used in developing the spirit of values in primary school students and evaluate the results. The materials and methods used to develop values among primary school students have been found to be effective in achieving the expected results. Has a positive impact on the moral, cultural and social

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

development of children. Thus, it is necessary to continue and improve these materials and methods in order to create a spirit of celebrating values in the process of education and learning.

CONCLUSION: formation of a value-based spirit in primary school students is a complex and multifaceted process, including various materials and methods. In this process, it is necessary for teachers and parents to work together, instilling in children national and universal values. Thus, children in the future will become mature, morally and culturally developed individuals.

Key words: human, dignity, glorification, humanity, morality, values, education, student, teacher, result, psychology, individual, neighborhood, family, extracurricular activities, upbringing, etiquette, society, Homeland, care, compassion, sincerity, skill, method.

For citation: Sabohat E. Usmanova. Forming the spirit of values in primary class students (2024), Inter education & global study, (5), pp. 260–267. (In Uzbek).

Yangi O'zbekiston sharoitida insonni ulug'lash, uning qadriga yetish, ayniqsa o'sib kelayotgan yosh avlodni axloq -odobli qilib tarbiyalash masalalari bugungi kunda davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Albatta ushbu vazifalarni amalga oshirishda o'qituvchining pedagogik mahorati muhim o'rin tutadi. O'zbekiston Respublikasining “Uzluksiz ma`naviy tarbiya konsepsiyasi”, “Tarbiya konsepsiyasi”, uzluksiz ta`lim fanlariga oid “Tarbiya” fani o'quv dasturlari va fanlari asosida o'quvchilarda milliy va umuminsoniy qadriyatlar, milliy urf-odatlar, an`analarga chuqur hurmat, o'zligini saqlab qolish, ma`naviy-ma`rifiy ehtiyojlarini ro'yobga chiqarish faolligini yuzaga keltirish, ularda mustaqillik, erkin fikr yuritish, o'zlikni anglash, axloqiy-huquqiy burchni tushunish, milliy xususiyatlar, orzu-umidlar, tafakkur qilish xususiyatlarini rivojlantirish kabilar inson qadrini ulug'lash madaniyatini rivojlantirish konsepsiyasi hisoblanadi. Chunki ushbu jarayonda “Insonlarning o'z - o'ziga bo'lgan munosabati o'zgardi. Odamlarda hayotda o'zini qadrlay bilish, ijtimoiy muhitda munosib o'rnini topish fazilatlari shakllantirildi. Bu esa o'ziga sodiq, o'zini qadrlovchi insonning boshqalarga hiyonat qilmasligi, o'zgalarga ham xuddi o'zidek qarash xususiyatining umumjamiyat kuramida keng yoyilishga olib kelmoqda”. O'qituvchining o'quvchilarga dars materiallarini tushuntirishda, so'z bilan ifodalashda, bayon etishda, narsa va voqealarni, ob`ektlarni izohlashda, ular haqida suhbatlar o'tkazish va darsdagi vazifalarni ko'rsatmali materiallardan keng foydalanish asosida amalga oshirilganda ular uchun qiziqarli va ta`sirliroq bo'ladi. O'quvchilar xotirasida qoladigan barcha insonlar bevosita hissiyotlar his -hayajonlar va kuchli emotsiya ta`sirida o'rnashib qolgan faktlar tasavvurda uzoq vaqt saqlanib qoladi, ayrim faktlar esa bir umr esdan chiqmaydi. Ilg'or o'qituvchilar o'quvchilarda inson qadrini ulug'lash ruhida tarbiyalash maqsadida darsda ko'rgazmalilik, hikoya qilish, suhbatlar uyushtirish, ekskursiyalar tashkil qilish, poetik daqiqalar o'tkazish kabi shakl va metodlardan o'rinli foydalanishlari asosida yaxshi natijalarga erishadilar. Ushbu jarayonda o'qituvchilar “Tarbiya” darslarida inson qadrini o'rganish, buyuk insonlar hayoti bilan tanishish, yozma

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ishlar o'tkazish va shu kabi usul va metodlarni qo'llashlari bolalarga kuchli ta`sir qiladi. Ularda yangidan-yangi hislarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Shuningdek o'quvchilarda tarkib topgan ideallarni yanada yorqinlashtiradi, go'zallashtiradi va takomillashtiradi. Shu jihatdan ham “Tarbiya” fanini o'qitish jarayonida o'quvchilar bilan o'tkaziladigan savol-javoblar ularni axloqiy tarbiyalashda, bir-birini hurmat qilishda bir-birlari bilan do'stlashishda, ulardan birontasi nojo'ya ish qilayotgan bo'lsa, bundan ularni qaytarish, uning qilayotgan ishi noto'g'ri ekanligini yaxshi gaplar bilan tushuntirish, har bir ish orqali hamjihat bo'lish, hamkorlikda ishlash kabilarni amalga oshirishda katta rol o'ynaydi. Demak “Tarbiya” fani o'quvchilarda inson qadrini ulug'lash madaniyatini rivojlantirishda, shaxs faoliyatida uning siyosiy, ma`naviy-axloqiy, huquqiy, ekologik, jismoniy, iqtisodiy mazmunga ega bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantiribgina qolmay, balki, ularning umummadaniy tafakkurini, milliy va umumbashariy qadriyatlarga asoslangan inson qadrini va atrof - muhitga bo'lgan munosabatini rivojlantiradi. Boshlang'ich ta`lim bosqichining 1-4 sinf o'quvchilari uchun chop etilgan «Tarbiya» darsligida xalqimizning insonparvarligini, uning doimo do'stlarga yo'ldosh, mehribon ekanligini g'urur va iftixor bilan ifodalangan. Darslikda bir qancha mavzular mavjud bo'lib, unda o'quvchilarga inson qadrini ulug'lash mohiyati, mazmunini tushuntirishga alohida e`tibor berishda o'qituvchi bolalarni inson qadrini ulug'lash ruhida tarbiyalash, ularda odamiylik, do'stlik, to'g'rilik, adolatparvarlik munosabatlarini kamol toptirishga oid ma`lumotlar berish, axloq-odob, insonparvarlik masalalarini o'quvchilarga tushuntirishni amalga oshirish, ularning diqqatini inson, insonparvarlikga bo'lgan munosabatini ko'rsatishdagi tarbiyaviy ahamiyatiga e`tibor berish, mustaqil ijodiy ishlar topshirish va ularning jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyatini o'quvchilarga tushuntirishda ko'rgazmali qurollardan foydalanish, “Inson qadri har narsadan ulug'” mavzuda adabiy kechalar, sinfdan tashqari tadbirlar o'tkazish, uning ma`naviy-huquqiy negizlari haqida o'quvchilarga to'liq tushuncha berish kabilarni izchillik, yaxlit tamoyillariga asoslangan holda amalga oshirish muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Chunki, “Tarbiya” fanini o'qitish jarayonida o'quvchilar ongiga inson qadrini ulug'lash tushunchalarini singdirish haqidagi bilimlar, tasavvurlar va mulohazalar takomillashib boradi. Ya`ni, boshlang'ich ta`lim o'qituvchisi har tomonlama rivojlangan etuk, barkamol shaxsni ularning faoliyatini tashkil etish, bu borada samaradorlikka erishish yo'lida beriladigan bilimlarni takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Bu haqida professor U. Mahkamov o'zining “Axloqodob saboqlari” kitobida shunday fikrlarni bildiradi. “Ilm inson uchun g'oyat oliy va muqaddas bir fazilat bo'lib, kishi zehnini, fikrini qilich kabi o'tkir qiladi. Ilmsiz inson mevasiz daraxtga o'xshaydi. Ilm daraxt mevalaridek har bir shaxsga ozuqa berib, madaniyat, insoniyat, ma`rifat dunyosiga olib kiradi” Shuning uchun ham dars o'tish jarayonida o'quvchilarda bilimlarni egallashda ijodiy, pedagogik tafakkur, pedagogik mahorat, bilim, bolalarni sevish faoliyatiga asoslanadi. Dars berishda o'qituvchining muvaffaqiyati uning nazariy va kasbiy tayyorgarligiga bog'liq. Darsga tayyorlanish jarayonida o'qituvchi ushbu fanga qarashli psixologik-pedagogik, metodik adabiyotlarni, jurnal va gazetalarni muntazam ravishda o'qib borishi, badiiy adabiyotdan, kinofil`mlardan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

foydalanishi o'quvchilarda inson qadrini ulug'lash madaniyatini rivojlantirishning asosiy omillari hisoblanadi. Bu o'qituvchining ixtisosligiga, qiziquvchanligi, ehtiyojlariga, intellektual faolligi, atrofga bo'lgan dunyoqarashi, insonparvarlik, vatanparvarlik ruhini tarbiyalashga, ilm olishga, o'quvchilarni bilim, ko'nikma va malakalar bilan qurollantirishga, o'rganilayotgan materiallarning muhim joylarini ajrata olish qobiliyatini, o'quv faoliyatida va fikrlashda mustaqil bo'lishni, o'qishda qiyinchiliklarni yengishini shakllantiradi. Shuni aytish kerakki, inson qadrini ulug'lash madaniyatini rivojlantirishning mazmuni boshlang'ich ta`lim bosqichida o'qitiladigan «Tarbiya» fanining ba`zi bir mavzularida ham o'z ifodasini topgan. Shu uchun ham maktabda «Boshlang'ich ta`lim–inson qadrini ulug'lash madaniyatini rivojlantirish poydevori» mavzusida seminar tashkil etish, ma`ruzalar o'qish, savoljavob o'tkazish, ish tajribalarni ommalashtirish kabilar o'quvchilarda bilim, ko'nikma va malakalarini oshirishga, inson qadrini ulug'lash tushunchalarini rivojlantirish imkoniyatini yaratadi. Lekin kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarda inson qadrini ulug'lash madaniyatini rivojlantirishning mazmuni shakl va metodlari pedagogika nazariyasida ishlab chiqilmagan. Bu ishlarda o'qituvchi mahoratini ta`minlash va o'quvchilarda inson qadrini ulug'lash madaniyatini rivojlantirishni sifatli va samarali hal qilish uchun ta`lim tarbiya beruvchilar va ta`lim oluvchilarning shaxsiy munosabatlarini shakllantirish, o'qitish jarayonida aqliy harakatlarni hosil qilish va didaktik birlikni mustahkamlashga amaliy yordam ko'rsatish, tarbiyalashning umumiy maqsadidan kelib chiqqan holda mavzu mazmunini yangi ma`lumotlar bilan to'ldirish va kafolotlangan natijaga erishishda har bir nazariy va amaliy mashg'ulot, fan yoki mavzuni o'qitishda, mavzu mazmuni, o'quvchilarning tayyorgarlik darajasi, ehtiyoji, imkoniyatlari, o'quv xonasining shart-sharoitlariga mos texnologiya, o'qitish metodlari va vositalar tanlanishi lozim. Shu asosda qo'yilgan maqsad va natijaga erishish uchun o'qitish jarayonini yaxlit holda ko'rish, tasavvur qilish, mashg'ulotning texnologik xaritasini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki mashg'ulotning texnologik xaritasi mashg'ulot mazmundorligi, o'quvchilar qiziquvchanligi, egallanishi lozim bo'lgan bilimlarning kafolatlanishiga yordam beradi. Texnologik xaritada mashg'ulotning maqsadi, vazifalari, o'quv jarayoni mazmuni, kutilayotgan natijalar, qo'llaniladigan texnologiyalar, metodlar, vositalar aniq belgilab olinishi zarur. Bu ishlarni amalga oshirishda quyidagilarni e`tiborga olish zarur:

1) mavzu mazmunidagi inson qadrini ulug'lash tushunchalarini aniqlab olish;

2) mashg'ulotni faollashtirish texnologiyalarini belgilash;

3) o'quvchilarga yetkaziladigan ma`lumotlarning eng asosiylarini va ikkinchi darajalilarini ajratish;

4) o'quvchilar faolligini oshirishga qaratilgan usul va vositalardan foydalanishni rejalashtirish;

5) ma`lumotlarni optimal o'zlashtirishda o'quvchilarning «o'z-o'zini o'qitish» ishlarini yo'lga qo'yish;

6) o'zlashtirish darajalari va kelgusi rejalarni aniq belgilab olish. Boshlang'ich maktablarida 4-sinfda “Tarbiya” fani darsida “Inson qadrini ulug'lash” mazmuniga oid

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ma`lum soatlar ajratilgan. Ushbu mavzu bo'yicha o'tkazilgan nazariy mashg'ulotning loyihalashtirilgan texnologik xaritasini namuna sifatida keltiramiz: Mavzu: Inson qadrini ulug'lash Maqsad va vazifalar Kognitiv, o'quv-didaktik maqsadlar:

A) inson qadrini ulug'lashga oid ma`lumotlar berish.

B) Yangi O'zbekistonda inson qadrini ulug'lash bo'yicha olib borilayotgan ishlar haqida tushuntirish.

D) Har bir o'quvchida inson qadrini ulug'lash haqida tushuncha hosil qilish. O'quv jarayonining mazmuni Inson, qadr, madaniyat tushunchasi. Uning ma`nomazmuni va asosiy yo'nalishlari. Insonlarning erkin mehnat faoliyati, tafakkuri va erkinligining ahamiyati. Yangi O'zbekiston taraqqiyotida insonlarga g'amxo'rlik qilish yo'nalishlari. O'quv jarayonini amalga oshirish texnologiyasi Metod: «Aqliy hujum», “Klaster” metodlaridan foydalanish Shakl: Ma`ruza-munozara, ma`ruza-maslahat Vosita: Ma`ruzalar matni, inson qadrini ulug'lashga oid ko'rgazmalar. Usul: Ma`ruzalar matni, darslik bilan ishlash. Nazorat: o'z-o'zini nazorat va himoya faoliyatini nazorat. Baholash: o'z-o'zini va jamoa ishini rag'batlantirish. Kutiladigan natijalar O'qituvchi: mavzu bo'yicha ma`lumotlarni o'quvchilar tomonidan to'liq o'zlashtirishga erishadi. O'quvchilar faolligi, mustaqil fikrlashi, erkin faoliyati, qiziqish uyg'otishni yo'lga qo'yadi. Bir vaqtda butun sinfni rag'batlantirishga erishadi. Inson manfaatlari har narsadan ulug' ekanligiga tushunib yetadi. Erkin va farovon hayotning manbai mehnat ekanligiga iymon keltiradi va bunda inson qadrini ulug' deb emas, ma`suliyati bilan yashashga, o'qishga o'rganadi. Jamoada ishlash malakalariga ega bo'ladi. Kelgusi rejalar (tahlil va o'zgartirishlar) O'qituvchi:

Pedagogik texnologiyalarni mukammalroq o'zlashtirish va mashg'ulotlarda qo'llash ustida ishlaydi. O'qituvchi mavzu bo'yicha mustaqil ishlab Sh.M.Mirziyoevning inson qadrini ulug'lash haqidagi g'oyalarini, o'quvchilarga tushuntiradi va vazifalarni tavsiya etadi. Mavzuni o'rganishda inson qadrini ulug'lash tushunchasining quyidagi mezonlari haqida o'quvchilarda tasavvur hosil qilish asosiy maqsad qilib belgilab olindi.

A) Inson mohiyati, uning ravnaqi g'oyasining mazmuni;

B) Inson ongi burchi va mas`uliyati to'g'risidagi ma`lumotlar;

V) Insonning milliy g'urur va milliy o'zlikni anglash, insonparvarlik, tinchliksevarlik, ta`lim-tarbiya jarayonida his-tuyg'usi;

G) O'tmish ajdodlarimizning inson qadrini ulug'lash haqidagi g'oyalari, qadriyatlarni o'rganish;

D) Inson qadrini ulug'lashda millatlararo do'stlik va totuvlik, diniy bag'rikenglik, o'qish va mehnat qilish;

J) Inson qadrini ulug'lash jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarning ahamiyati;

Z) Inson faoliyatida ijtimoiy faollik, miliy erkinlik va majburiyatni mukammal his qilish;

E) Inson faoliyatida sog'lom turmush tarzi, ogohlik va sinchkovlikka har doim rioya qilishga o'rganish;

F) Insonda yuksak ma`naviyat va madaniyat egasi bo'lishga intilish;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

K) Insonning axloqiy qoidalariga amal qilish ma`no-mohiyatini anglash hamda ularga doimo hurmatda bo'lishga intilishi; Boshlang'ich ta`lim bosqichida fanlarni o'qitish jarayonida o'quvchilarda inson qadrini ulug'lash madaniyatini rivojlantirishda o'qitish, ma`lumotlarni o'zlashtirish, ularning intellektual, ma`naviy-axloqiy rivojlantirish, muloqotini ta`minlash kabilar muhim o'rin tutadi. Shuning uchun ham o'qitish jarayonida biror bir narsani birga bajarish emas, balki birga o'qish g'oyasi muhim hisoblanadi. Shuning uchun ham bu ta`lim oluvchilarda samimiylik, o'zaro yordam, saxovat, g'amxo'rlik, halollik, to'g'ri ishlash ruhida tarbiyalab, ularda ongli intizomning shakllanishiga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi “O'zbekiston” T., 2022, 39-b (434)
2. Bekmurodov M., Buronov M. Ijtimoiy o'zgarishlar va shukronalik tuyg'usi. T., “Ma`naviyat” 2015, 17-b
3. BOSHLANGICH SINF OQUVCHILARINI MA’NAVIY AXLOQIY EKOLOGIK TARBIYALASH METODI
4. S Usmonova - Interpretation and researches, 2023
5. METHODOLOGY OF SPIRITUAL, ETHICAL AND ECOLOGICAL EDUCATION OF PRIMARY CLASS STUDENTS* US Erkinovna - Intent Research Scientific Journal, 2023
6. FORMATION OF EDUCATIONAL-ETHOLOGICAL AND MORAL VALUES IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS S USMANOVA - World Bulletin of Social Sciences, 2024
7. Education of Primary Class Students in Spiritual and Moral Spirit Issues* S USMANOVA - Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical …, 2024
8. Specific characteristics of spiritual ethical and moral education of primary class students Authors Usmonova Sabokhat Publication date 2023/10 Journal World Bulletin of social sciences(wbss) IssueISSN(E)2749-361x Pages 23,24,25,26,27 Publisher Scholar Express Journals Berlin Germany October,2023

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Usmanova Sabohat Erkinovna**, o‘qituvchi, [**Усманова Сабоҳат Эркиновна,** педагог], [**Sabohat E. Usmanova,** teacher]; manzil: Termiz shahar, Islom Karimov ko`chasi, 288b-uy [адрес: улица Ислама Каримова, 288б, город Термез], [address: Islam Karimov street, 288b, Termiz city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

TALABALARNING PEDAGOGIK MULOQOTINI TARBIYALASH USULLARI

© R.R. Imamkulov[1]✉

[1]Termiz davlat universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: samarali pedagogik muloqot muvaffaqiyatli o'qitish va ta'lim jarayonlarining asosidir. U ma'lumotni aniq etkazish, talabalarni mazmunli jalb qilish, sinf dinamikasini boshqarish va inklyuziv va qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini yaratish qobiliyatini o'z ichiga oladi. O'qituvchi ta'lim dasturlari talabalari uchun ushbu muloqot ko'nikmalarini egallash juda muhim, chunki ular kelajakdagi o'qituvchilar sifatidagi faoliyatida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Pedagogik muloqotni o'rgatish og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqot ko'nikmalarini oshirish, hissiy intellektni yaxshilash va turli xil sinf stsenariylarini hal qilish uchun strategiyalarni ishlab chiqish uchun mo'ljallangan turli usullarni o'z ichiga oladi. Ushbu trening nafaqat samarali gapirish va tinglashni o'rganish, balki shaxslararo o'zaro munosabatlarning nuanslari, madaniy sezgirlik va talabalarning faolligining psixologik jihatlarini tushunishga qaratilgan.

MAQSAD: talabalarda, xususan, o‘qituvchilarni tayyorlash dasturlarida pedagogik muloqotni o‘rgatishning asosiy maqsadi bo‘lajak o‘qituvchilarni samarali o‘qitish va o‘qitishning o‘zaro ta’siri uchun zarur bo‘lgan ko‘nikma va strategiyalar bilan qurollantirishdan iborat. Ushbu trening bir nechta asosiy maqsadlarga erishishga qaratilgan: guruhda aniqlik, faollik va samarali ma'lumot uzatishni ta'minlash uchun og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish. Bunga artikulyatsiya, ohang modulyatsiyasi, tana tili va faol tinglash kiradi.

O'zaro munosabatlarni o'rnatish: talabalar, hamkasblar va ota-onalar bilan ijobiy munosabatlar o'rnatish va qo'llab-quvvatlash qobiliyatini rivojlantirish. Kuchli shaxslararo munosabatlar qo'llab-quvvatlovchi va samarali ta'lim muhiti uchun asosdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: materiallar va usullarni birlashtirgan holda, o'qituvchilarning ta'lim dasturlari talabalarni pedagogik muloqotga har tomonlama o'rgatishi mumkin. Nazariy bilimlar, amaliy mashg‘ulotlar, aks ettiruvchi amaliyotlar va uzluksiz fikr-mulohazalarning uyg‘unligi bo‘lajak o‘qituvchilarning sinfdagi muloqotning murakkabliklarini engib o‘tishga puxta tayyorgarlik ko‘rishini ta’minlaydi va natijada yanada samarali va inklyuziv ta’lim muhitini yaratadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: pedagogik muloqotni o'rgatishda qo'llaniladigan usullar bo'lajak pedagoglarni tayyorlashda o'z samarasini ko'rsatdi. Nazariy ta'limni amaliy mashg'ulotlar, aks ettiruvchi amaliyotlar va uzluksiz fikr-mulohazalar bilan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

integratsiyalashgan holda, talabalar sinfdagi muloqotning murakkabliklarida harakat qilish uchun yaxshi jihozlangan. Natijalar muloqot ko'nikmalari, sinfni boshqarish, madaniy kompetentsiya va umumiy ishtirok etishda sezilarli yaxshilanishlarni ko'rsatadi. Ta'lim muhiti rivojlanishda davom etar ekan, bu o'qitish usullari qobiliyatli, moslashuvchan va empatik o'qituvchilarni etishtirishda muhim bo'lib qoladi.

XULOSA: pedagogik muloqotni o‘rgatish usullari bo‘lajak o‘qituvchilarni muhim ko‘nikma va strategiyalar bilan qurollantiradi, nazariy bilimlarni amaliy qo‘llash va doimiy takomillashtirish bilan uyg‘unlashtiradi. Ushbu o'quv amaliyotlari talabalarni samarali, inklyuziv va qiziqarli o'quv muhitini yaratishga tayyor bo'lishini ta'minlaydi va natijada barkamol va empatik o'qituvchilarning rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Kalit so'zlar: pedagogik aloqa, o'qituvchi ta'limi, aloqa maxorati, sinf boshqaruvi, rol o'ynash, simulyatsiya mashqlari, hamkorlikda o'rganish, video tahlil, seminarlar, reflektiv amaliyot, teskari aloqa va baholash, madaniy sezgirlik trening, og'zaki muloqot, og'zaki bo'lmagan aloqa, pedagogik psixologiya, interaktiv ta'lim, tajribali o'rganish, inklyuziv ta'lim

Iqtibos uchun: Imamkulova R.R. Talabalarning pedagogik muloqotini tarbiyalash usullari // Inter education & global study. 2024. №5. B. 268–274.

МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОММУНИКАЦИИ СТУДЕНТОВ

© Р.Р.Имамкулов[1]✉
[1]Термезский государственный университет, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: эффективное педагогическое общение является основой успешного процесса преподавания и обучения. Это включает в себя способность четко передавать информацию, значимо вовлекать учащихся, управлять динамикой занятий в классе и создавать инклюзивную и благоприятную среду обучения. Студентам программ педагогического образования важно приобрести эти коммуникативные навыки, поскольку они будут играть решающую роль в их будущей карьере учителей.

Обучение педагогическому общению включает в себя различные методы, предназначенные для улучшения навыков вербального и невербального общения, улучшения эмоционального интеллекта и разработки стратегий работы с различными сценариями в классе. Этот тренинг направлен не только на то, чтобы научиться эффективно говорить и слушать, но и на понимании нюансов межличностного взаимодействия, культурной чувствительности и психологических аспектов взаимодействия со студентами.

ЦЕЛЬ: основная цель обучения педагогическому общению учащихся, особенно в программах подготовки учителей, состоит в том, чтобы предоставить будущим учителям навыки и стратегии, необходимые для эффективного взаимодействия в преподавании и обучении. Обучение направлено на достижение нескольких

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

основных целей. Развивайте навыки вербального и невербального общения, чтобы обеспечить ясность, вовлеченность и эффективное общение в группе. Сюда входит артикуляция, модуляция тона, язык тела и активное слушание.

Построение отношений: развивайте способность строить и поддерживать позитивные отношения с учениками, коллегами и родителями. Прочные межличностные отношения являются основой благоприятной и эффективной среды обучения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: эффективное педагогическое общение является основой успешного процесса преподавания и обучения. Это включает в себя способность четко передавать информацию, значимо вовлекать учащихся, управлять динамикой занятий в классе и создавать инклюзивную и благоприятную среду обучения. Студентам программ педагогического образования важно приобрести эти коммуникативные навыки, поскольку они будут играть решающую роль в их будущей карьере учителей.

Обучение педагогическому общению включает в себя различные методы, предназначенные для улучшения навыков вербального и невербального общения, улучшения эмоционального интеллекта и разработки стратегий работы с различными сценариями в классе. Этот тренинг направлен не только на то, чтобы научиться эффективно говорить и слушать, но и на понимании нюансов межличностного взаимодействия, культурной чувствительности и психологических аспектов взаимодействия со студентами.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: методы, используемые в обучении педагогическому общению, показали свою эффективность при подготовке будущих педагогов. Интегрируя теоретическое обучение с практическими занятиями, рефлексивными практиками и постоянной обратной связью, учащиеся хорошо подготовлены к преодолению сложностей общения в классе. Результаты показывают значительные улучшения в коммуникативных навыках, управлении классом, культурной компетентности и общей вовлеченности. Поскольку среда обучения продолжает развиваться, эти методы обучения будут продолжать играть важную роль в подготовке способных, гибких и чутких учителей.

ВЫВОД: методы педагогического общения вооружают будущих учителей важными навыками и стратегиями, сочетая теоретические знания с практическим применением и постоянным совершенствованием. Такая учебная практика гарантирует, что учащиеся готовы создавать эффективную, инклюзивную и увлекательную среду обучения, и в конечном итоге способствует развитию компетентных и чутких учителей.

Ключевые слова: педагогическое общение, педагогическое образование, коммуникативные навыки, управление классом, ролевые игры, симуляционные упражнения, совместное обучение, видеоанализ, семинары, рефлексивная практика, обратная связь и оценка, тренировка культурной чувствительности, вербальное

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

общение, невербальное общение, педагогическая психология интерактивное обучение, экспериментальное обучение, инклюзивное образование.

Для цитирования: Имамкулов Р.Р. Методы обучения педагогической коммуникации студентов Inter education & global study. 2024. №5. С. 268–274.

METHODS OF EDUCATIONAL PEDAGOGICAL COMMUNICATION OF STUDENTS

© Ruslan R. Imamkulov[1]✉
[1]Termiz State University, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: effective pedagogical communication is the foundation of a successful teaching and learning process. This includes the ability to communicate information clearly, engage students meaningfully, manage classroom dynamics, and create an inclusive and supportive learning environment. It is important for students in teacher education programs to acquire these communication skills as they will play a critical role in their future careers as teachers. Teacher communication training includes a variety of techniques designed to improve verbal and nonverbal communication skills, improve emotional intelligence, and develop strategies for dealing with different classroom scenarios. This training focuses not only on learning how to speak and listen effectively, but also on understanding the nuances of interpersonal interactions, cultural sensitivity, and the psychological aspects of interacting with students.

AIM: the primary goal of teaching student pedagogical communication, especially in teacher preparation programs, is to equip future teachers with the skills and strategies needed to communicate effectively in teaching and learning. The training is aimed at achieving several main goals:

Develop verbal and nonverbal communication skills to ensure clarity, engagement, and effective communication within the group. This includes articulation, tone modulation, body language, and active listening. Relationship Building: Develop the ability to build and maintain positive relationships with students, colleagues and parents. Strong interpersonal relationships are the foundation of a supportive and effective learning environment.

MATERIALS AND METHODS: effective pedagogical communication is the foundation of a successful teaching and learning process. This includes the ability to communicate information clearly, engage students meaningfully, manage classroom dynamics, and create an inclusive and supportive learning environment. It is important for students in teacher education programs to acquire these communication skills as they will play a critical role in their future careers as teachers.

Teacher communication training includes a variety of techniques designed to improve verbal and nonverbal communication skills, improve emotional intelligence, and develop strategies for dealing with different classroom scenarios. This training focuses not only on learning how to speak and listen effectively, but also on understanding the

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

nuances of interpersonal interactions, cultural sensitivity, and the psychological aspects of interacting with students.

DISCUSSION AND RESULTS: the methods used in teaching pedagogical communication have shown their effectiveness in training future teachers. By integrating theoretical learning with hands-on learning, reflective practice, and ongoing feedback, students are well prepared to navigate the complexities of classroom communication. Results show significant improvements in communication skills, classroom management, cultural competency, and overall engagement. As the learning environment continues to evolve, these teaching methods will continue to play an important role in developing capable, flexible, and empathetic teachers.

CONCLUSION: pedagogical communication methods equip future teachers with important skills and strategies by combining theoretical knowledge with practical application and continuous improvement. These instructional practices ensure that students are prepared to create effective, inclusive, and engaging learning environments and ultimately contribute to the development of competent and empathetic teachers.

Key words: teacher communication, teacher education, communication skills, classroom management, role-playing games, simulation exercises, collaborative learning, video analysis, workshops, reflective practice, feedback and assessment, cultural sensitivity training, verbal communication, non-verbal communication, educational psychology interactive learning , experimental learning, inclusive education.

For citation: Ruslan R. Imamkulov. (2024) 'Methods of educational pedagogical communication of students', // Inter education & global study, (5), pp. 268–274. (In Uzbek).

Taraqqiy etayotgan Yangi O'zbekistonda bugungi kunda zamonaviy ta'lim metodining keng qamrovli jihatlari ta'lim tizimida qo'llanilib kelinmoqda. Yurt ravnaqi, mamlakatimiz kelajagi uchun zamonaviy ta'lim katta ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda, yangi yangilanish davrida zamonaviy ta'limning maqsadi – sifatli kadrlar tayyorlash, talaba shaxsini rivojlantirish, talabalarni ijtimoiy ahamiyatga ega ruhda tarbiyalash, ta'lim sifatini oshirish, talabalarni jamiyatga zarur shaxs etuk inson sifatida tarbiyalashdir. Oliy ta'limda shaxs rivojlanishining tarkibiy qismlaridan biri talabalarning muloqot madaniyatidir. Oily ta'limda intellektual soha mutaxassisi va ta'limga ijodiy yondasha oladigan shaxsni rivojlantirishda muloqot madaniyati eng muhim resurslardan biridir. Muloqot madaniyatini rivojlantirish oliy ta'lim talabasini universal xususiyatlarni egallashga, jamiyatning ijtimoiy talablarini qondirishga va yuqori professional bilimlarni egallashga imkon beradi. L.N.Kulikova, A.V.Molojavenko, V.N.Myasichevlar o'z ishlarida muloqotning talaba shaxsini rivojlantirishdagi ahamiyatiga katta baho berganlar. Psixologlar shaxsning muloqot imkoniyatini aniqlash maqsadida quyidagi savollar bilan murojaat qilganlar. «Nima uchun muloqot qilish kerak?». Mazkur savolga quyidagicha javob olganlar: «muloqot kishilar orasida umumiylikni tarkib toptiradi, ularning birgalikdagi faoliyatini boshqaradi, bilish usuli sifatida namoyon bo'ladi, alohida shaxslarni bilish asosi sifatida xizmat qiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Shu tariqa muloqot, shaxsning o‘z-o‘zini aniqlashiga xizmat qilib, uning hamkorlikdagi faoliyatga kirishishini ta’minlaydi va muloqot sub’ektlari orasida o‘zaro hamkorlik muhitini vujudga keltiradi».Muloqot jarayonida shaxs o‘zida atrofdagilarning muayyan ta’sirini his etadi. O‘z navbatida uning o‘zi ham muloqot jarayonida ularga muayyan ta’sir ko‘rsatadi. Muloqot insonning ijtimoiy, ongli mavjudot sifatidagi ehtiyoji hisoblanadi. Muloqotni ikki yoki undan ortiq odamlar o’rtasidagi axborot almashinuvi deb ta’riflash mumkin. U odamlar amalga oshiradigan faoliyatlar ichida etakchi o’rin egallab, insondagi eng muhim ehtiyojni qondiradi. Shuning uchun ham uning har bir inson uchun ahamiyati kattadir. Har bir shaxsning jamiyatda bajaradigan faoliyatlari ozaro munosabat va o’zaro ta’sir shakllarini qamrab oladi. Chunki har qanday ish odamlarning bir-birlari bilan til topishishni, bir-birlariga turli xil ma’lumotlarni uzatishni, fikrlar almashinuvi kabi murakkab hamkorlikni talab qiladi. Pedagogik muloqotni o'rgatishda qo'llaniladigan usullar an'anaviy ma'ruzalar va nazariy munozaralardan tortib, rolli o'yinlar, simulyatsiya mashqlari, hamkorlikda o'rganish va reflektiv amaliyotlar kabi ko'proq interfaol va tajribali yondashuvlargacha. Har bir usul bo'lajak o'qituvchilarga o'z talabalari bilan mustahkam, ijobiy munosabatlar o'rnatish, sinflarni samarali boshqarish va o'rganish uchun qulay muhit yaratish uchun zarur bo'lgan vositalar va tajribalar bilan ta'minlashga qaratilgan.

Ushbu maqola pedagogik muloqotni o'rgatishda qo'llaniladigan turli usullarni o'rganadi, ularning samaradorligi, amaliy qo'llanilishi va talabalarni real dunyo o'qitish muhitining murakkabligiga tayyorlashda taqdim etadigan imtiyozlarni o'rganadi. Ushbu usullarni tushunish va amalga oshirish orqali o'qituvchilar ta'lim dasturlari o'z talabalarini samarali muloqotchilar va oxir-oqibat muvaffaqiyatli o'qituvchilar bo'lishlari uchun yaxshiroq jihozlashlari mumkin.

O'qituvchilarni talabalarning turli kelib chiqishi va ehtiyojlarini qamrab oluvchi va sezgir usullarda muloqot qilishga o'rgating. Bu madaniy nuanslarni tushunish, tenglikni targ'ib qilish va har bir talaba o'zini eshitish va hurmat qilishini ta'minlashni o'z ichiga oladi. Bo'lajak o'qituvchilarni talabalarni o'quv jarayoniga faol jalb qilish, darslarni interfaol va rag'batlantiruvchi usullar bilan jihozlash. Samarali pedagogik muloqot talabalarni rag'batlantirishga, ularning ishtiroki va qiziqishini rag'batlantirishga yordam beradi.

Bo'lajak o'qituvchilarga o'zlarining va talabalarining his-tuyg'ularini qanday tan olish, tushunish va ularga javob berishni o'rgatish orqali hissiy intellektni oshiring. Hissiy intellekt stressni boshqarish, nizolarni hal qilish va sinfda qulay muhit yaratish uchun juda muhimdir. O'qituvchilarga o'zlarining muloqot strategiyalarini doimiy ravishda baholash va takomillashtirish imkonini beradigan aks ettiruvchi amaliyotlarni rag'batlantirish. Mulohaza takomillashtirish sohalarini aniqlashga va sinfdagi turli vaziyatlarga samarali moslashishga yordam beradi. Bo'lajak o'qituvchilarning kengroq ta'lim va kasbiy mahorat repertuariga aloqa mashg'ulotlarini integratsiyalash orqali ularning umumiy kasbiy rivojlanishiga hissa qo'shish. Samarali muloqot martaba ko'tarilishi va professional o'zaro munosabatlar uchun zarurdir.

Ushbu maqsadlarga e'tibor qaratgan holda, pedagogik muloqotni o'qitish usullari talabalarni nafaqat samarali o'qituvchi, balki talabalarning ta'lim tajribasiga ijobiy ta'sir

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ko'rsatadigan rahm-shafqatli va kommunikativ shaxs sifatida tayyorlashga qaratilgan. Ushbu keng qamrovli trening pirovardida yanada samarali, inklyuziv va dinamik ta'lim tizimini yaratishga yordam beradi.

Muvaffaqiyatli o'qitish va o'rganish uchun samarali pedagogik muloqot muhim ahamiyatga ega. Bu ma'lumotni aniq etkazish, talabalarni jalb qilish, sinflarni boshqarish va inklyuziv va qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini yaratishni o'z ichiga oladi. O'qituvchi ta'lim dasturlari talabalari uchun ushbu muloqot ko'nikmalarini egallash ularning kelajakdagi faoliyati uchun juda muhimdir. Ushbu maqola pedagogik muloqotni o'rgatishda qo'llaniladigan turli usullarni o'rganadi, ularning samaradorligi, amaliy qo'llanilishi va afzalliklarini o'rganadi.

Shaxslararo muloqot funksiyalarini amalga oshirish – muloqot sub'yektining ma'naviyaxloqiy ko'rsatmalari, shuningdek, insonparvarlik, emotsional-ijobiy, shaxsiy yondashuv, individuallik va o'ziga xoslik kabi yo'nalishlar bilan belgilanadi. Muloqot funksiyasi faqat muloqot sub'yektlarining ma'naviy-axloqiy yo'nalishigina emas, balki ko'p jihatdan, uning insonparvar-axloqiy mazmuniga bog'liq bo'ladi. Muloqotning shakli, lahzali, tasodifiy, tematik, rejalashtirilgan – bayon etish, axborot, xabar, suhbat, suhbatlashish, gaplashish, munozara kabilrdan iborat. E'tibor berish, qiziqish, ma'qullash, hamdardlik, istiqbolni ko'ra bilish yordamida ta'sir ko'rsatish, tushunilgan va anglab etilgan motivatsiya asosidagi faoliyat kabilar muloqot turiga kirib, masalani hal etishga yo'naltirish, emotsional muhit yaratish, rag'batlantirish, yo'naltirish bilan hamkorlikdagi harakatlar yakunini yasashga yo'naltirish, shuningdek, muloqotning samaraliligi, uning mavzusiga ijobiy motivatsiyasi, e'tibori, qiziqishiga bog'liq bo'ladi. Motivatsiya muloqot jarayonining boshqaruvchisi sifatida ma'no, onglilik, ishonch va qat'iylikni talab qiladi. Muloqotning ma'noli jihatlariga uning maqsad hamda umumiylikka erishishda o'z individualligini ko'rsatishi, shuningdek, muloqotning turli funksiyalaridan foydalanish – qo'zg'atuvchi, ekspressiv, tashkiliy, informative, emotsiyali, dalilga asoslanganligi va boshqalarni kiritish mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Nikonova O. V. Formirovaniye kulturi obsheniya. Avtoref. dis. … kand. ped. nauk. Bryansk. 2001. 18 s.
2. Mardonov O'. Shaxslararo insonparvar axloqiy muloqotlar. Uzluksiz ta'lim, 2008-yil, №5
3. Nazarov M. Muloqot madaniyati haqida. Muloqot, 2000-yil, 6-son.
4. Muhiddinov A.F. O‘quv jarayonida nutq faoliyati. T.: O‘qituvchi ,1995,78-b

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Imamkulov Ruslan Raxmanovich**, pedagogika fanlar nomzodi, dosent, [**Имамкулов Руслан Рахманович** кандидат педагогических наук, доцент], [**Ruslan R. Imamkulov**, candidate of pedagogy, associate professor]; manzil: Termiz shahri, “Barkamol avlod” ko‘chasi 43-uy [адрес: Город Термез, улица «Баркамол Авлод» 43], [address: Termiz city, "Barkamol Avlod" street 43]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

TANQIDIY FIKRLASHNING PEDAGOGIK ASPEKTLARI

© O.K. Mamatmurotov[1]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: inson jamiyatda yashashining asosiy me’zonlaridan biri bu ongli mavjudod sifatida jamiyatda ro‘y beradigan vaziyatlarga munosabatida ko‘rinadi. Mazkur holatda esa inson fikrlashi, mavjud vaziyatga munosabat bildirishning asosi sifatida keltiriladi. Fikrlash asosida holatga munosabat bildirishda turli fikrlash holatlari va shakllari mavjud bo‘lishi mumkin. Mazkur maqolada tanqidiy fikrlash haqidagi qarashlar mazmuni, tanqidiy fikrlashning bugungi globallashuv davrida ijtimoiy munosabatlardagi pedagogik dolzarbligi va ahamiyati, rivojlanish istiqbollari haqida fikrlar yuritilgan. Tanqidiy fikrlash pedagogik nuqtai nazardan ko‘rib chiqiladi. Maqola keng auditoriya uchun mo`ljallangan.

MAQSAD: jamiyat hayotida ta’lim asosiy me’zon sifatida keltirilgan bir davrda shaxsning fikrlash qobilyatini rivojlantirish, bilim olish darajasini oshirish, mavjud bilimlarni qayta analiz-sintez qilishda shaxsning fikrlash salohiyatini yuksaltirish nazarda tutiladi. Tanqidiy fikrlashning pedagogik aspektlari tanqidiy fikrlashning pedagogik istiqbollarini ko‘rib chiqadi, taqqoslaydi, mavjud holatni tahlil etadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tanqidiy fikrlashning pedagogik aspektlarini asoslashda foydalaniladigan materiallar va metodlar tahliliy yondashuvga asoslangan bo'lib, shaxsning fikrlash qobilyatini rivojlantirishga, shaxsiy salohiyatini yuksaltirishga qaratilgan. Quyida bu jarayonda qo'llaniladigan materiallar va metodlar haqida ma'lumot beriladi.

Elektron kitoblar va maqolalar: tanqidiy fikrlashning pedagogik jihatlarini tahlil qilish va o‘rganish haqida turli elektron manbalar.

Interfaol metodlar: ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan metodlar (B.B.B., Nilufar guli, Insert).

Yuqorida keltirilgan materiallar va metodlar shaxsning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishga yordam beradi. Bu usullar shaxsning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini oshirish, murakkab muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirish va ularni zamonaviy talablar asosida tayyorlashga qaratilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tanqidiy fikrlash aniq, asoslangan qarorlar qabul qilishda o‘z-o‘zini taftish qilishni nazarda tutadi. Tanqidiy fikrlash jarayonida fikrlar dalillanishi, turli tomonlardan muammo kritik jihatda ko‘rib chiqilishi zarur. Mazkur

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

tadqiqotimizda tanqidiy fikrlash ratsional-umumiy, tanqidiy, ijodiy-tasavvurli va odatiy fikrlashdan tashqari fikrlashni qamrab oluvchi kognitiv fikrlashning tarkibiy qismi sifatida ko‘rib chiqiladi. Bizning nazarimizda, tanqidiy fikrlash chuqur bilim olishga qaratilgan bo‘lib, bu bilimlarni aks ettirish, idrok etish, nazariy jihatdan ko‘rib chiqish va amaliy faoliyatda baholashda o‘zini namoyon qiladi. Tanqidiy fikrlash tahlil asosida nazorat qilish, mustaqillik asoslash, dalillar keltirish, dalillarni mantiqiy ko‘rib chiqish va maqsadga yo‘naltirilganlik bilan tavsiflanadi..

XULOSA: tanqidiy fikrlashning pedagogik aspektlari o‘rganilish ishlari asosida shaxsning tanqidiy fikrlash va an’anaviy fikrlashi o‘rtasidagi farq tahlil qilindi. Mazkur tahlilning keng miqyosda ko‘rib chiqilishi va o‘rganilishi mavzu doirasida amliy ahamiyatga molik ishlarni amalga oshirishga zamin yaratadi.

Kalit so'zlar: fikr, tanqidiy fikrlash, tahliliy yondashuv, kritik fikrlash, an’anaviy fikrlash, shaxs shakllanishi

Iqtibos uchun: Mamatmurotov O.K. Tanqidiy fikrlashning pedagogik aspektlari. // Inter education & global study. 2024. №5. B. 275–282.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

© О.К. Маматмуратов[1]✉
[1]Термизский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: один из основных критериев жизни человека в обществе можно увидеть в его реакции на ситуации, происходящие в обществе, как сознательном существе. В данном случае мышление человека приводится в качестве основы реагирования на текущую ситуацию. При реагировании на ситуацию, основанном на мышлении, могут быть разные состояния и формы мышления. В данной статье рассматривается содержание взглядов на критическое мышление, педагогическая актуальность и значение критического мышления в современную эпоху глобализации, перспективы развития. Критическое мышление рассматривается с педагогической точки зрения. Статья предназначена для широкой аудитории.

ЦЕЛЬ: в эпоху, когда образование является основным критерием в жизни общества, оно призвано развивать мыслительные способности человека, повышать уровень усвоения знаний, повышать мыслительный потенциал человека в процессе реанализа-синтеза. существующих знаний. Педагогические аспекты критического мышления исследуют, сравнивают и анализируют существующую ситуацию с педагогическими взглядами на критическое мышление.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: материалы и методы, используемые при обосновании педагогических аспектов критического мышления, основаны на аналитическом подходе и направлены на развитие мыслительных способностей человека и повышение его личностного потенциала. Ниже представлена информация о материалах и методах, используемых в этом процессе.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

- электронные книги и статьи: различные электронные ресурсы по анализу и изучению педагогических аспектов критического мышления.

-интерактивные методы: методы, используемые в образовательном процессе, направленные на развитие критического мышления (Б.Б.Б., Нилуфар гули, Вставка).

Вышеупомянутые материалы и методы способствуют развитию критического мышления человека. Эти методы направлены на повышение творческих способностей человека, развитие способностей к решению сложных задач и их подготовку с учетом современных требований.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: критическое мышление предполагает самоанализ и принятие четких и обоснованных решений. В процессе критического мышления необходимо доказывать мнения, критически рассматривать проблему с разных сторон. В данном исследовании критическое мышление рассматривается как компонент познавательного мышления, включающий в себя мышление вне рационально-общего, критического, творчески-образного и обычного мышления. На наш взгляд, критическое мышление направлено на получение глубоких знаний, которые проявляются в размышлении, восприятии, теоретическом рассмотрении и оценке в практической деятельности. Критическое мышление характеризуется контролем, основанным на анализе, самостоятельном рассуждении, представлении доказательств, логическом рассмотрении доказательств и ориентации на цель.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: на основе педагогических аспектов критического мышления проанализировано отличие критического мышления человека от традиционного мышления. Широкомасштабное рассмотрение и изучение этого анализа создает основу для реализации практической работы в рамках темы.

Ключевые слова: мышление, критическое мышление, аналитический подход, критическое мышление, традиционное мышление, формирование личности.

Для цитирования: Маматмуратов О.К. Педагогические аспекты критического мышления. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 275–282.

PEDAGOGICAL ASPECTS OF CRITICAL THINKING

© Kamol O. Mamatmurotov[1]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: one of the main criteria of a person's living in society is seen in his reaction to the situations that occur in society as a conscious being. In this case, human thinking is cited as the basis for reacting to the current situation. There can be different states and forms of thinking when reacting to a situation based on thinking. This

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

article discusses the content of views on critical thinking, the pedagogical relevance and importance of critical thinking in today's globalization era, and development prospects. Critical thinking is considered from a pedagogical point of view. The article is intended for a wide audience.

AIM: In a period where education is the main criterion in the life of society, it is meant to develop the thinking ability of a person, to increase the level of knowledge acquisition, to increase the thinking potential of a person in the reanalysis-synthesis of existing knowledge. Pedagogical aspects of critical thinking examines, compares and analyzes the existing situation of pedagogical perspectives of critical thinking.

MATERIALS AND METHODS: the materials and methods used in substantiating the pedagogical aspects of critical thinking are based on an analytical approach and are aimed at developing a person's ability to think and increasing personal potential. Below is information about the materials and methods used in this process.

- e-books and articles: various electronic resources about the analysis and study of pedagogical aspects of critical thinking.

-interactive methods: methods used in the educational process aimed at developing critical thinking (B.B.B., Nilufar guli, Insert).

The above-mentioned materials and methods help to develop a person's critical thinking. These methods are aimed at increasing the creative thinking skills of a person, developing the abilities to solve complex problems and preparing them based on modern requirements.

DISCUSSION AND RESULTS: critical thinking involves self-examination in making clear, informed decisions. In the process of critical thinking, it is necessary to prove opinions, to critically consider the problem from different angles. In this study, critical thinking is considered as a component of cognitive thinking, which includes thinking outside of rational-general, critical, creative-imaginative and usual thinking. In our view, critical thinking is aimed at gaining deep knowledge, which manifests itself in reflection, perception, theoretical consideration and evaluation in practical activities. Critical thinking is characterized by control based on analysis, independent reasoning, presentation of evidence, logical consideration of evidence and goal orientation.

CONCLUSION: the difference between a person's critical thinking and traditional thinking was analyzed based on the pedagogical aspects of critical thinking. The wide-scale review and study of this analysis creates a basis for the implementation of practical work within the scope of the topic.

Key words: thought, critical thinking, analytical approach, critical thinking, traditional thinking, personality formation.

For citation: Kamol O. Mamatmurotov (2024). 'Pedagogical aspects of critical thinking', Inter education & global study, (5), pp. 275–282. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Bugungi zamonaviy dunyoda inson fikrlash masalasi o‘z dolzarbligi jihatidan ijtimoiy munosabatlarning keskinlashuvi va axborot oqimining tobora ortib borishi natijasida zamonaviy muhim jihatini kasb etmoqda. Yosh avlodning har tomonlama barkamol shaxs bo‘lib yetishi masalasi pedagogikaning asosiy maqsadlaridan biri ekanligi, bugungi kun shaxsida ijtimoiy munosabatlarga tez va aniq javob beruvchi insonlar dunyoqarashini shakllantirishni taqozo etadi. Bu o‘rinda inson fiklash qobilyatini rivojlantirish, iqtidorini yuzaga chiqarishda fikrlash turlari va yo‘nalishlari ichida eng zarurlaridan biri sifatida tanqidiy fikrlashni keltirish mumkin. Ushbu o‘rinda Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning “Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo`lishi kerak.[1]” – degan fikrlari asnosida bo‘lajak kardrlarni tayyorlashda bugungi kun ta’lim tizimida tanqidiy fikrlashning ahamiyati yuqori ekanligini keltirib o‘tish lozim.

“Tanqidiy fikrlash – fikrlashning alohida turi bo‘lib, faktlarni tahlil qilish orqali xulosalar hosil qiladi.[2]”

“Tanqidiy fikrlash – muhokama qilinayotgan masala bo‘yicha o‘z pozitsiyasini egallash va uni asoslash qobiliyatini, suhbatdoshni tinglash, dalillarni sinchkovlik bilan ko’rib chiqish va ularning mantig‘ini tahlil qilish qobiliyatini ta’minlaydigan fikrlash; nafaqat axborotni o‘zlashtirish, balki uni tanqidiy baholash, tushunish va qabul qilish qobiliyati.[3]”

“Tanqidiy fikrlash – bu axborotni tahlil qilish, baholash va mantiqiy xulosa chiqarish qobiliyatidir. Tanqidiy fikrlash nafaqat ilmiy va akademik yutuqlar uchun, balki kundalik hayotda ham to‘g‘ri qarorlar qabul qilish va muammolarni samarali hal qilish uchun zarurdir. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun ta’lim jarayonida maxsus pedagogik sharoitlar yaratish zarur.[6]”

Mazkur tushuncha murakkab va turli xil ta’riflarga ega, jumladan, ratsionallik, skeptitsizm, xolis tahlil va faktlarni tekshirish kabilarni o‘z ichiga oladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda tanqidiy fikrlash bu – kishi ongidagi fikrlar uzviyligi asosida mavjud jarayonga javob reaksiyasi sifatida, o‘z-o‘zini boshqaradigan, o‘zini o‘zi tarbiyalaydigan, o‘zini o‘zi nazorat qiladigan va o‘zini o‘zi to‘g‘irlaydigan fikrlash shaklidir. Uning zaruriy sharti psixik jihatdan inson ongini takomillashtirishning qat’iy me’yorlariga rozi bo‘lishi va ularni hushyorlik bilan qo‘llashdir. Tanqidiy fikrlash samarali muloqot muhitini yaratishning va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini egallashning yo‘li sifatida, shuningdek, tabiatimizga xos egosentrizm va sotsosentrizmni yengib o‘tishni talab qiladi.

“Tanqidiy fikrlash” tushunchasi XX asr o‘rtalarida pedagogika faniga kirib kelgan. Birinchilardan bo‘lib tanqidiy fikrlash atamasi K.Popper tomonidan ishlatilgan. Unga ko‘ra har bir tirik organizm muammolarni “hal qiluvchi” vazifasini bajaradi. Atrofdagi ma’lumotlar dunyo tirik organizmning ma’nosini tasdiqlash yoki rad etish sifatida qaraladi bu hodisani oldindan beradi. Bunday vaziyatda tanqidiy fikrlash – haqiqatni izlash va xatoni bartaraf etish usuli sifatida ishlaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Tanqidiy fikrlash masalasi bo‘yicha ish olib borgan xorijiy mutaxassislardan, E. De Bono, J. Daniya, M. Lipman, D. Halpern, D. Klouz. A. E. Petrovlarning so‘zlariga ko‘ra, tanqidiy fikrlash refleksiv xususiyatga ega bo‘lib, bunda inson o‘z tafakkurini va uning to‘g‘riligini o‘rganadi.

A.Veretennikova tanqidiy fikrlashni belgilashda, uni baholashni shakllantirishga qaratilgan ruhiy holatlar, xususiyatlar va jarayonlar tizimi sifatida taqdim qiladi. V. A. Shamis va L. A. Malts ta’kidlaganidek, tanqidiy fikrlash – xatolarni topish va ularni tuzatishni o‘z ichiga oladi. I. A. Pshonkovskayaning asarlarida tanqidiy fikrlash – aks ettirish va baholashning murakkab jarayoni, shuningdek unga ijodiy fikrlash asos sifatida qaraladi. Uning fikricha, ijodiy va tanqidiy fikrlash jarayonlari o‘zaro bog‘liq deb qaraladi. Tanqidiy fikrlashning eng to‘liq tavsifini taniqli monografiya muallifi D. Halpern bergan, ya’ni unga ko‘ra: “Tanqidiy fikrlash – bu kerakli yakuniy natijaga erishish ehtimolini oshiradigan kognitiv texnikadan foydalanishdir”. Ushbu ta’rifda tanqidiy fikrlash – fikrlashni nazorat qilish, asoslash va maqsadga muvofiqligi bilan ajralib turadigan narsa sifatida va muammolarni hal qilish, xulosalar chiqarish, ehtimoliy baholash va qaror qabul qilishda qo‘llaniladigan fikrlash turi sifatida qaraladi. Shu bilan birga, bunda fikrlovchi muayyan vaziyat va hal qilinadigan vazifa turi uchun asosli va samarali bo‘lgan ko‘nikmalardan foydalanadi.

Tanqidiy fikrlash – bu qo‘llab-quvvatlash nuqtasi, tabiiy g‘oyalar va ma'lumotlar bilan o'zaro aloqa qilish usuli. Biz ma’lumotni tanlash muammosi bilan turamiz.[4]

Psixologiya «fikrlash»ni psixik jarayon sifatida o‘rgansa, pedagogika shaxsning idrok etish, o‘rganish va uning shakllanishiga bevosita e’tibor qaratish qobiliyatini o‘rganadi. Tafakkurning shakllanishi va rivojlanishiga oid pedagogik tadqiqotlar tahlili (uning asosi F.A.Disterveg, I.G.Pestalotstsi, J.J.Russo tomonidan ishlab chiqilgan, keyinchalik muammoli ta’lim nazariyasi orqali yanada rivojlangan) yechim usuli sifatida o‘rganilgan, ishlab chiqilgan yo‘l va vositalar.[5]

Tanqidiy fikrlashning pedagogik aspektlari, ya’ni kritik fikrlashning metodlari vositasida o‘rganilishida muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Bu shaxsning analitik, tahliliy va ta’assurotli fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu jihatni quyidagi holatlarda ko‘rib chiqamiz:

Shaxsga tanqidiy fikrlash va tahlil qilishni o‘rgatish: Tanqidiy fikrlash pedagogik usullari shaxsda muhim savollar tug‘ilishi, ma’lumotlarni tahlil qilish va o‘z fikrlarini rivojlantirishni o‘rgatadi. Shaxsni muammolarni tahlil qilishga o‘rgatish: Tanqidiy fikrlash shaxsga muammolarni tahlil qilish va ularni yechish uchun kerak bo‘lgan ko‘nikmalar va strategiyalarni o‘rgatadi.

Shaxsning o‘z fikrlarini ifodalashi, yechim uchun savollar bilan murojaat qilishi: Tanqidiy fikrlash shaxsga o‘z fikrlarini ongli ifodalashi va ushbu muammo yuzaga kelgan jarayonda yechim uchun muammoli savollarni berishni rag‘batlantiradi.

Fikrlarni dalillash: Tanqidiy fikrlash shaxsda berilgan savollarga javob sifatida asosli dalillarni keltirish asnosida muammoni hal qilishga o‘rgatadi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

O‘rganishlar natijasida shuni aniqlash mumkinki, tanqidiy fikrlash aniq, asoslangan qarorlar qabul qilishda o‘z-o‘zini taftish qilishni nazarda tutadi. Tanqidiy fikrlash jarayonida fikrlar dalillanishi, turli tomonlardan muammo kritik jihatda ko‘rib chiqilishi zarur. Mazkur tadqiqotimizda tanqidiy fikrlash ratsional-umumiy, tanqidiy, ijodiy-tasavvurli va odatiy fikrlashdan tashqari fikrlashni qamrab oluvchi kognitiv fikrlashning tarkibiy qismi sifatida ko‘rib chiqiladi. Bizning nazarimizda, tanqidiy fikrlash chuqur bilim olishga qaratilgan bo‘lib, bu bilimlarni aks ettirish, idrok etish, nazariy jihatdan ko‘rib chiqish va amaliy faoliyatda baholashda o‘zini namoyon qiladi. Tanqidiy fikrlash tahlil asosida nazorat qilish, mustaqillik asoslash, dalillar keltirish, dalillarni mantiqiy ko‘rib chiqish va maqsadga yo‘naltirilganlik bilan tavsiflanadi.

Tanqidiy fikrlash ko‘pincha mavjud vaziyat yoki holatni baholash bilan bog‘liq holatda bo‘lsada, uning ijobiy tomonlarini ko‘rib chiqish asoslidir. Mazkur ishimiz doirasida biz tanqidiy fikrlashning tahliliy tadqiqot, asosli munozara, tafakkurli tahlil, fikr-mulohaza yuritish va baholash kabi ijobiy sharoitlarini keltirib o‘tdik.

Shaxning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishning muhim jihatlarini ko‘rib chiqishda tanqidiy fikrlash va an’anaviy fikrlash o‘rtasidagi farq aniqlanadi:

Maqsad bosqichi: Tanqidiy fikrlashda, an’anaviy fikrlashdan farqli ravishda axborotni tahlil qilish va baholash chuqur ko‘rib chiqiladi.

Savol bosqichi: Tanqidiy fikrlash, shaxsiy tahminlar va e’tiqodlarga tayanishdan farqli ravishda, Tahmin va dalillarni so‘roq qilishni nazarda tutadi.

Dalil bosqichi: An’anaviy fikrlashda, Umumiy jihatdan dallilar ko‘rib chiqilsa, tanqidiy fikrlashda, dalillar mulohaza va ma’lumotlarga tayanilgan holda chuqur ko‘rib chiqiladi.

Aqliy tayanish bosqichi: Tanqidiy fikrlashda turli nuqtai nazarlarni hisobga olish va yangi yechim g‘oyalarini ko‘rib chiqish. Goyalarni qabul qilish bosqichi: Ma’lumotlarni so‘roq qilish, dalillarni qayta ko‘rib chiqish, ishonchli manbalarni keltirish. Mulohaza bosqichi: Mavjud holatni tahliliy jihatlar asoslash bosqichi.

Yuqoridagilarga asoslanib, tanqidiy fikrlashning elementlarini quyidagicha aniqlashtirish maqsadga muvofiq: tanqidiy fikrlash shaxning mustaqil ijodiy-tahlily mustaqil fikrlashidir; axborot manbalari tanqidiy fikrlashning negizi bo‘lib xizmat qiladi;

tanqidiy fikrlash hal qilinishi kerak bo‘lgan muammoni yuzaga chiqarish va jarayonni shakllantirishdan boshlanadi; tanqidiy fikrlash ishonchli dalillarni keltirishni o‘z ichiga oladi; tanqidiy fikrlash fikrlarni ijtimoiy jihatlarni ham inobatga olgan holda ko‘rib chiqishni qamrab oladi.

Bizning o‘rganishlarimiz natijasida tanqidiy fikrlashni uch bosqichga bo‘lish mumkin: motivatsiya(harakatga keltiruvchi kuch), tushunish(fikrlarni ongli ko‘rib chiqish va anlash) va fikrlash (muhokama ilish va mulohaza yuritish). Motivatsiya bosqichi tanqidiy fikrlashning ilk boshlanish bosqichi bo‘lib, unda shaxsda qiziqish uyg‘onadi, savollar tug‘iladi, jarayonni baholash sabablari shakllanadi. Shundan keyin, tushunish bosqichi boshlanadi, bu davrda shaxsni asosli ma’lumotlarni izlashga undaydi. Nihoyat, fikrlash bosqichi yuqori bosqichi bo‘lib, bunda shaxs o‘z bilimlarini umumlashtirish, uni mavjud

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

bilimlar bilan solishtirish, o‘z savollariga javoblarni baholash va zarur bo‘lganda yangi savollarni shakllantirishga undaydi. Shuningdek, ular olingan ma’lumotlardan foydalanish, muhokama qilish va himoya qilish kabi muammoli vaziyatlarda bilimlarini qo‘llashlari tavsiyalari beriladi.

Xulosa qilib keltirish mumkinki tanqidiy fikrlash shaxning bilim olish jarayonini asosli ravishda jadallashtirishga zamin yaratadi. Tanqidiy fikrlashning pedagogik aspektlarini tahli qilish shaxsga turli xil imkoniyatlarni taqdim etadi, jumladan: ongli fikrlash jarayonini tezlashtirish; aniq maqsadlarni belgilash va ularga erishish yo‘llarini mustaqil ravishda izlash, tanlash qobiliyatini rivojlantirish; mavjud muammoli holatlarda mustaqil qaror qabul qilish; holatlarda hamkorlik ko‘nikmalarini va jamoalarda samarali ishlash qobiliyatini rivojlantirish; kuzatish, taqqoslash, tahlil qilish va izohlash orqali mustaqil fikrni shakllantirish qobilyatini tarbiyalash.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Sh.M.Mirziyoyev, “Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo`lishi kerak”. Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-shtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo‘ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo‘nalishlariga bagishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma’ruza. 2017-yil 14-yanvar.
2. Edward M. Glaser. “Defining Critical Thinking”. The International Center for the Assessment of Higher Order Thinking (ICAT, US)/Critical Thinking Community. Qaraldi: 2017-yil 22-mart.
3. D.Z. Tursunova, “Tanqidiy fikrlashni shakllantirish texnologiyasi”. https://jdpu.uz/tanqidiy-fikrlashni-shakllantirish-texnologiyasi/
4. Орлова, В. А. Психология в вопросах и ответах: учебное пособие / Б.А. Орексова. - М.: КНОРУС, 2009. - 200 с.
5. Akramova Gulbahor Renatovna, Akramova Surayo Renatovna. Talabalarni tanqidiy fikrlashni rivojlantirish asosida ijtimoiy munosabatlarga tayyorlashning pedagogik-psixologik shartlari // PSIXOLOGIYA VA TA’LIM (2021) 58(2): 4889-4902
6. Kamol o'g'li, MO, & Yusupaliyevna, YI (2024). TALABALARDA TANKIDIY FIKRNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHARTLARI VA EHTORATI. Tadqiqot va ishlanmalar bo'yicha xalqaro ko'p tarmoqli jurnal , 11 (05).

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Mamatmurotov Oybek Kamol o‘g‘li**, Pedagogika kafedrasi o‘qituvchisi, [**Маматмуротов Ойбек Камалович,** преподавателя кафедры педагогики.], [**Kamol O. Mamatmurotov,** teacher of the Department of Pedagogy]; manzil: O‘zbekiston, Bandixon tumani., Bag‘rikeng mahallasi, Farofon ko‘chasi 6-uy [адрес: Узбекистан, Бандихонский р, м. Багрикенг, улица Фарофона 6], [address: Uzbekistan, Bandikhon d, Bagrikeng n, Farofon street 6]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

“UZLUKSIZ MA’NAVIY TARBIYA KONSEPSIYASI”NI AMALGA OSHIRISHDA “TARBIYA” FANINI AHAMIYATI

© S. Niyozova[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: milliy tarbiya tizimiga ko‘ra, xalqning ma’naviyatini yuksaltirish, mamlakatimiz kelajagi hisoblanmish bugungi yoshlar ongini va ma’naviy tafakkurini yuksaltirish, davlatimizda amalga oshirilayotgan barcha ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy ishlarda unga tayanish davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan muammolardan biridir. Sog‘lom fikrli, yuksak ma’naviy tafakkurga yega bo‘lgan o‘quvchi-yoshlarni tarbiyalashda oila, maktab va mahalla hamkorligi muhim ahamiyatga yega. Shunga ko‘ra, yurtimizda innovatsion yondashuv asosida ta’lim-tarbiya berish maqsad qilingan. Mazkur jarayonda samaradorlikka erishish aspektlari haqida ushbu maqolamizda batafsil to‘xtalib o‘tganmiz.

MAQSAD: uzliksiz ma’naviy tarbiya kontseptsiyasi zamonaviy jamiyatda ma’naviy tarbiya jarayonining doimiyligini ta’minlashni maqsad qiladi. Bu kontseptsiya jamiyatning har bir a’zosi uchun ma’naviyat va axloqiy qadriyatlarni o’zlashtirish va ularga amal qilishda uzluksiz ko’mak berishni nazarda tutadi. Shu jarayonda “Tarbiya” fanining o‘rni beqiyosdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: innovatsion yondashuv asosida ta’lim jarayonida samaradorlikka erishish bir qancha asosiy xususiyatlarni o‘z ichiga oladi. Bu xususiyatlar ta’lim natijalarini oshirish uchun texnologiya, pedagogik yutuqlar va tashkiliy strategiyalarning integratsiyasini ta’kidlaydi. Bu erda bir nechta asosiy xususiyatlar mavjud.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: yoshlarga zamonaviy ta’lim va tarbiya berishga qaratilgan xalqaro hujjatlar, xususan, Sorbonna deklaratsiyasi (Sorbonne Declaration, 1998), Jahon ta’lim forumi (World Yeducation Forum, 2000), BMTning “Ming yillik deklaratsiyasi” (UN “Millennium Declaration”, 2000) va Lissabon tan olish konvensiyalari (Lisbon Recognition Convention, 1997)da o‘quvchilar faoliyatini rivojlantirishning “fikriy aks yettirish amaliyoti” (reflective practitioner)ga yo‘naltirilgan taktikasini rivojlantirish, zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida maktab o‘quvchilarini ma’naviy-axloqiy, ijtimoiy-huquqiy jihatdan kompetentli qilib tarbiyalash dolzarb ahamiyat kasb yetmoqda.

XULOSA: yuqorida ma’naviy tarbiya haqida qator olimlar fikrlariga asoslanib, muhokamalar o‘tkazdik. Ma’naviy tarbiya jarayoni dolzarb masala ekanligi e’tibor etildi. Bu xususiyatlarni amalga oshirish o‘qituvchilar, ma’muriyat, o‘quvchilar va keng jamoatchilikni jalb etgan holda keng qamrovli va hamkorlikda yondashuvni talab qiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Asosiy e'tibor doimiy takomillashtirish, moslashish va qiziqarli, inklyuziv va samarali ta'lim muhitini yaratish majburiyatiga qaratilishi kerak.

Kalit so'zlar: innovatsiya, ta'lim, tarbiya, jarayon, samaradorlik, aspketlar.

Iqtibos uchun: Niyozova S. Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi"ni amalga oshirishda "tarbiya" fanini ahamiyati. // Inter education & global study. 2024. №5. B. 283–290.

ЗНАЧЕНИЕ НАУКИ «ОБРАЗОВАНИЕ» В РЕАЛИЗАЦИИ «КОНЦЕПЦИИ НЕПРЕРЫВНОГО ДУХОВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ»

© С. Ниёзова[1]✉
[1]Термизский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: согласно национальной системе образования, повышение морального духа народа, повышение сознательности и духовного мышления современной молодежи, которую считают будущим нашей страны, опираясь на нее во всех социальных, экономических и политических делах, осуществляемых в нашей стране. страны является одной из проблем, поднятых на уровень государственной политики. Сотрудничество между семьей, школой и соседями важно для воспитания здоровых и высокодуховных учеников. Соответственно, она направлена на предоставление образования на основе инновационного подхода в нашей стране. В этой статье мы подробно рассмотрели аспекты достижения эффективности в этом процессе.

ЦЕЛЬ: концепция непрерывного духовного образования направлена на обеспечение непрерывности процесса духовного образования в современном обществе. Эта концепция предусматривает постоянную поддержку каждого члена общества в обретении духовности и нравственных ценностей и следовании им. В этом процессе роль науки «Образование» бесподобна.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ. достижение эффективности образовательного процесса на основе инновационного подхода включает в себя несколько основных особенностей. Эти особенности подчеркивают интеграцию технологий, педагогических достижений и организационных стратегий для улучшения результатов обучения. Вот несколько ключевых особенностей.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: международные документы, направленные на обеспечение современного образования и воспитания молодежи, в частности, Сорбонская декларация (Sorbonne Making, 1998), Всемирный форум образования (World Yeducation Forum, 2000), «Декларация тысячелетия» ООН (UN «Декларация тысячелетия», 2000 г.) и Лиссабонской конвенции о признании (Lisbon Recognition Convention, 1997 г.) для разработки «рефлексивно-практикоориентированной» тактики развития деятельности учащихся, воспитания школьников на основе

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

современных педагогических подходов духовно-этическими, социально-правовыми компетентными. воспитание приобретает актуальное значение.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: основываясь на мнениях ряда ученых, выше мы обсуждали духовное образование. Было отмечено, что процесс духовного воспитания является актуальным вопросом. Реализация этих особенностей требует комплексного и совместного подхода с участием учителей, администрации, учащихся и широкой общественности. Основное внимание следует уделять постоянному совершенствованию, адаптации и стремлению создать увлекательную, инклюзивную и эффективную среду обучения.

Ключевые слова: инновации, образование, воспитание, процесс, эффективность, аспекты.

Для цитирования: Ниёзова С. Значение науки «образование» в реализации «концепции непрерывного духовного образования». // Inter education & global study. 2024. №5. С. 283–290.

THE IMPORTANCE OF THE SCIENCE OF "EDUCATION" IN IMPLEMENTING THE “CONCEPT OF CONTINUOUS SPIRITUAL EDUCATION”

© Safia Niyazova[1]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: according to the national education system, raising the morale of the people, raising the consciousness and spiritual thinking of today's youth, who are considered the future of our country, relying on it in all social, economic and political affairs carried out in our country is one of the problems raised to the level of state policy. Cooperation between family, school and neighborhood is important in raising healthy-minded, highly spiritual students. Accordingly, it is aimed to provide education based on an innovative approach in our country. In this article, we have discussed in detail the aspects of achieving efficiency in this process.

AIM: the concept of continuous spiritual education is aimed at ensuring the continuity of the process of spiritual education in modern society. This concept provides for the constant support of each member of society in acquiring and following spirituality and moral values. In this process, the role of science “Education” is incomparable.

MATERIALS AND METHODS: achieving the effectiveness of the educational process based on an innovative approach includes several main features. These features highlight the integration of technology, pedagogical advances, and organizational strategies to improve learning outcomes. Here are a few key features.

DISCUSSION AND RESULTS: international documents aimed at ensuring modern education and upbringing of youth, in particular, the Sorbonne Declaration (Sorbonne Making, 1998), World Education Forum (2000), UN Millennium Declaration (UN Millennium Declaration , 2000) and the Lisbon Recognition Convention (Lisbon

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Recognition Convention, 1997) to develop “reflective-practice-oriented” tactics for developing student activities, educating schoolchildren on the basis of modern pedagogical approaches to be spiritually, ethically, socially and legally competent. education is becoming increasingly important.

CONCLUSION: based on the opinions of several scholars, we have discussed spiritual education above. It was noted that the process of spiritual education is a pressing issue. Implementing these features requires an integrated and collaborative approach involving teachers, administrators, students and the general public. The focus should be on continuous improvement, adaptation and striving to create a fun, inclusive and effective learning environment.

Key words: innovation, education, upbringing, process, efficiency, aspects.

For citation: Niyazova Safia. (2024) ‘The importance of the science of "education" in implementing the “concept of continuous spiritual education’, Inter education & global study, (5), pp. 283–290. (In Uzbek).

Bugungi axborotlashgan jamiyatda ma’naviy tafakkur transformatsiyasidagi ijobiy o‘zgarishlar bevosita taraqqiyot xususiyatlarining muhim jihatlari bo‘lgan yangicha fikr yuritish, yangicha ishlashga yehtiyoj va intilishni yanada ko‘proq talab yetmoqda. Shu sababdan, jahondagi milliy taraqqiyot g‘oyalarini o‘zida uyg‘unlashtirib, o‘zaro hamjihatlik tamoyillari asosida umuminsoniyat manfaatlari va intilishlariga mos bo‘lgan tafakkur tarzini shakllantirish zaruriyatini yuzaga keltirmoqda. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘zbekiston Respublikasining 2016-yil 24-avgustdagi “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni, 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmonlari, 2018-yil 14-avgustdagi “Yoshlarni ma’naviy-axloqiy va jismoniy barkamol yetib tarbiyalash, ularga ta’lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrdagi “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorlarining qabul qilinishi ham yurtimizda ma’naviy tarbiyaga berilayotgan e’tiborning amaldagi ifodasi.

O‘quvchi-yoshlarni ta’lim-tarbiya tizimida yuksak madaniyatli, ma’naviy tafakkurga yega bo‘lgan sog‘lom fikrli qilib tarbiyalashning nazariy-tarixiy asoslari respublikamiz olimlaridan M.Quronov, O.Musurmonova, U.Mahkamov, D.Anvarova, Sh.Olimov, X.Xudoyqulov, Ye.Yusupov, D.Anvarova, Z.Boytemirova, T.Saliyeva, A.Yerkayev, M.Mirzayev hamda Z.D.Boytemirovalar tomonidan o‘rganilgan.

Mustaqil davlatlar Hamdo‘stligi (MDH) mamlakatlari olimlaridan T.G.Nikishina, G.G.Azgaldov, A.I.Subetto, Ye.R.Rayxman, M.A.Vikulina, M.I.Bekoyeva, V.N.Fomin, N.V.Kultasheva, V.Belov, I.G.Salova, O.Yu.Kojurova, N.A.Grishanova, M.V.Mironova, S.Merkulova, M.N.Nedvetskaya, M.G.Radjabov, B.Kachalovlarning tadqiqotlarida ta’lim-

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

tarbiya zaruriyati, tarbiyada ijtimoiy sheriklikni shakllantirish mexanizmlari turli darajada yoritilgan.

Xorijlik olimlardan K.Yaspers (Isroil), Tomas Kun (AQSh), Fatimah Al Nasser (Buyuk Britaniya), Moore Jennifer, Riley Mishael W. (University of South Florida), Smit Todd G. (Missuri), Yelkins Christine (Kaliforniya), Manuel N. Ronse (Amerika), S.Nishikava (Yaponiya), T.Soorer (Avstraliya)larning ilmiy ishlarida shaxs tarbiyasining muhim xususiyatlari, madaniyatlararo baholash, ma'naviy-axloqiy tarbiya va unga ta'sir yetuvchi omillarning nazariy-metodologik jihatlari o'rganilgan.

Ushbu tadqiqotda adabiyotlarni tahlil qilish, kuzatuv va intervyu usullaridan foydalanildi. Shu bilan birga, o'quvchilarning darsga nisbatan munosabati va faoliyati o'yinlardan oldin va keyin tahlil qilindi.

Innovatsion yondashuv asosida ta'lim jarayonida samaradorlikka erishish bir qancha asosiy xususiyatlarni o'z ichiga oladi. Bu xususiyatlar ta'lim natijalarini oshirish uchun texnologiya, pedagogik yutuqlar va tashkiliy strategiyalarning integratsiyasini ta'kidlaydi. Bu erda bir nechta asosiy xususiyatlar mavjud:

1. **Texnologiyalar integratsiyasi**

- **Raqamli vositalar va platformalar**: o'qitish va o'rganishni qo'llab-quvvatlash uchun elektron ta'lim platformalari, ta'lim dasturlari va onlayn resurslardan foydalanish.
- **Interaktiv ta'lim muhitlari**: qiziqarli va immersiv o'rganish tajribasini yaratish uchun virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar va interfaol doskalarni amalga oshirish.
- **Data Analytics**: Talabalar ish faoliyatini kuzatish, o'rganishdagi kamchiliklarni aniqlash va o'qitishni shaxsiylashtirish uchun ma'lumotlar tahlilidan foydalanish.

2. **Talabaga yo'naltirilgan ta'lim**

- **Shaxsiylashtirilgan ta'lim**: o'quvchilarning individual ehtiyojlari, qiziqishlari va o'rganish uslublarini qondirish uchun ta'lim tajribasini moslashtirish.
- **Faol ta'lim**: Muammolarni hal qilish, loyihaga asoslangan o'rganish va hamkorlikdagi faoliyat orqali talabalar ishtirokini rag'batlantirish.
- **Komplektlarga asoslangan ta'lim**: o'quvchilarga mavzuni o'zlashtirishda o'z sur'atlari bo'yicha rivojlanishga imkon berish.

3. **Innovatsion pedagogik usullar**

- **Blended Learning**: an'anaviy yuzma-yuz o'qitishni onlayn o'quv faoliyati bilan birlashtirish.
- **Flipped Classroom**: An'anaviy o'qitishni sinfdan tashqarida onlayn tarzda o'qitish va interfaol mashqlar uchun dars vaqtidan foydalanish orqali o'zgartirish.
- **Gamification**: Ishtirok etish va motivatsiyani oshirish uchun o'yin dizayni elementlarini o'quv faoliyatiga qo'llash.

4. **O'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish**

- **Uzluksiz trening**: O'qituvchilarga yangi texnologiyalar va innovatsion o'qitish strategiyalarini o'rganishlari uchun doimiy malaka oshirish imkoniyatlarini taqdim etish.
- **Hamkorlikda o'qitish**: ilg'or tajriba almashish va o'quv dasturini birgalikda yaratish uchun o'qituvchilar o'rtasida jamoaviy ish olib borishni rag'batlantirish.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

5. **O‘quv dasturlari innovatsiyasi**

- **Fanlararo yondashuv**: Murakkab mavzularni yanada yaxlitroq tushunish uchun bir nechta fanlarni birlashtirish.

- **Haqiqiy dunyoga aloqadorlik**: akademik tushunchalarni real dunyo ilovalari va muammolarni hal qilish bilan bog‘laydigan o‘quv dasturini loyihalash.

6. **Ma’muriy va tashkiliy samaradorlik**

- **Oddiylashtirilgan jarayonlar**: byurokratik qo‘shimcha xarajatlarni kamaytirish uchun samarali ma’muriy jarayonlar va raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etish.

- **Resurslarni taqsimlash**: Innovatsion ta’lim amaliyotlarini qo‘llab-quvvatlash uchun vaqt, pul va materiallar kabi resurslar samarali taqsimlanishini ta’minlash.

7. **Jamiyat va sanoat hamkorligi**

- **Sanoat bilan hamkorlik**: Talabalarga amaliyot, murabbiylik va amaliy tajribalarni taqdim etish uchun korxonalar va tashkilotlar bilan hamkorlik qilish.

- **Jamoatning ishtiroki**: ko‘ngillilar dasturlari, mahalliy loyihalar va ommaviy tadbirlar orqali jamiyatni ta’lim jarayoniga jalb qilish.

8. **Baholash va qayta aloqa mexanizmlari**

- **Formativ baholash**: Talabalarning o‘rganishini kuzatish va darhol fikr-mulohazalarni taqdim etish uchun tez-tez, past baholarni qo‘llash.

- **Moslashuvchan baholashlar**: bilim va ko‘nikmalarni yaxshiroq baholash uchun talabaning tushunish darajasiga mos keladigan baholashlardan foydalanish.

- **Tekshiruv davrlari**: o‘quv amaliyotlari va o‘quv dasturlari dizayni haqida ma’lumot berish uchun o‘quvchilar, o‘qituvchilar va manfaatdor tomonlarning uzluksiz fikr-mulohazalari uchun tizimlarni yaratish.

9. **Inklyuziv ta’lim**

- **Mavjudlik**: O‘quv materiallari va muhitlar barcha talabalar, jumladan, nogironlar uchun ham ochiq bo‘lishini ta’minlash.

- **Turli o‘rganish ehtiyojlari**: ta’lim jarayonida o‘quvchilarning turli madaniy, lingvistik va ijtimoiy-iqtisodiy kelib chiqishiga e’tibor qaratish.

10. **Barqarorlik va masshtablilik**

- **Barqaror amaliyotlar**: Ekologik toza amaliyotlarni kiritish va o‘quv rejasiga barqarorlik tushunchalarini o‘rgatish.

- **Mashqlanishi mumkin bo‘lgan innovatsiyalar**: samaradorligini yo’qotmasdan turli maktablar va tumanlar bo‘ylab kengaytirilishi mumkin bo‘lgan ta’lim innovatsiyalarini ishlab chiqish va joriy etish.

Muhokama (Discussion). Yoshlarga zamonaviy ta’lim va tarbiya berishga qaratilgan xalqaro hujjatlar, xususan, Sorbonna deklaratsiyasi (Sorbonne Declaration, 1998), Jahon ta’lim forumi (World Yeducation Forum, 2000), BMTning “Ming yillik deklaratsiyasi” (UN “Millennium Declaration”, 2000) va Lissabon tan olish konvensiyalari (Lisbon Recognition Convention, 1997)da o‘quvchilar faoliyatini rivojlantirishning “fikriy aks yettirish amaliyoti” (reflective practitioner)ga yo‘naltirilgan taktikasini rivojlantirish, zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida maktab o‘quvchilarini ma’naviy-axloqiy, ijtimoiy-huquqiy jihatdan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

kompetentli qilib tarbiyalash dolzarb ahamiyat kasb yetmoqda. Shu o‘rinda jahon ta’lim tizimida tarbiya konsepsiyalari haqida ham ma’lumot berib o‘tsak.

Yaponiya - kun chiqar mamlakat aholisi farzandlarining tarbiyasiga o‘ta jiddiy qarashadi. Bu erda har bir yoshga nisbatan ma’lum bir munosabatda bo‘linadi va ayri tarbiya usullari qo‘llaniladi. Yaponiyaliklar 5 yoshgacha bo‘lgan kichkintoyga qiroldek muomala qilishadi. Ular istaganlaricha o‘ynashlari, miyasiga kelgan ishni qilishlari mumkin. Hattoki bolalar bog‘chalarida bolakaylar flomaster bilan devorga to‘ygunlaricha chizishlari uchun maxsus xonalar mavjud.

Amerika Qo‘shma Shtatlaridagi erkinlik bola tarbiyasida ham o‘z aksini topgan. Onalar farzandlarining har soniyalik qiziqishlari va injiqliklarini qondirishga tayyordirlar. Aksariyat bolalar 4-5 yoshlarida o‘yinchoqlarning barxa turi bilan tanishishadi, ko‘pincha amerikalik oilalarning garaj va omborxonalari bir marotaba o‘ynalgan o‘yinchoqlar bilan to‘lib-toshadi. Ikkinchi tomondan, go‘dakligidanoq amerikalik bolakaylar “Sen eng chiroylisan, eng yaxshisan, eng aqllisan, eng qobiliyatlisan”, degan so‘zlarni har kuni eshitgan holda o‘sishadi. Maqsad - mustaqil insonni tarbiyalash! Agarda bola xato qilsa, uni urushmay: “Yana bir marotaba harakat qilib ko‘r! Sen, albatta, buni uddalaysan! Chunki sen zo‘rsan!” deya qo‘llab-quvvatlanadi. Albatta, bunday yondashuv kelgusida o‘zining mevasini beradi.

Germaniyada bolalarning rivojiga 3 yoshdan boshlab katta e’tibor beriladi. Onalar o‘z farzandlarini boshlang‘ich bosqichda haftada bir marta, kattaroq bo‘lganlarida bir necha marotaba maxsus rivojlantirish guruhlariga olib borishadi. Maqsad jamoa bo‘lib o‘ynash, o‘zaro muloqotga o‘rgatishdir. Faqatgina mazkur guruhlarga bola borganidan so‘nggina uni bolalar bog‘chasiga berishadi. Chunki farzandning bog‘chaga ko‘nikishi oson kechadi va bolalar bu yerda o‘zlarini erkin his qiladilar.

Angliyada bolalar bosqichma-bosqich tarbiyalanishadi. Chunki bu yerda kech turmushga chiqish yoki uylanish odatiy hol. Ko‘pincha inglizlar 35-40 yoshlarida ota-onalik baxtiga erishishadi. Shuning uchun ham farzand tarbiyasiga juda katta va jiddiy e’tibor berishadi. 2-3 yoshidan boshlab unga dasturxon atrofida o‘zini tutishni, tevarakdagi odamlar bilan muomalada bo‘lishni, o‘z hissiyotlarini yashirishni o‘rgatishadi.

Shvesiyada bolalarga shakllangan shaxs sifatida qarashadi. Ularning ham o‘z huquqlari va majburiyatlari bor. Shuningdek, shvedlardagi bag‘rikenglik, o‘zgaga, uning qarashlariga, madaniyati, dini, irqiga nisbatan hurmatda va sabrli bo‘lish, agarda insonning biror-bir jismoniy yoki ruhiy kamchiligi bo‘lsa, unga tengqur sifatida qarash bolalikdanoq yosh avlod ongiga singdiriladi.

“Save the children” deb ataluvchi Amerikadagi tashkilot har yili dunyo mamlakatlarining qaysi birida onalar va bolalar yaxshi yashashlarining ro‘yxatidan iborat Mothers Index (Onalar indeksi)ni tuzib chiqadi. Unda Shvesiya deyarli har yili birinchi o‘rinni egallaydi. Chaqaloq dunyoga kelgach, yosh shved onalar davlat tomonidan har tomonlama qo‘llab-quvvatlanadi. Finlyandiya dunyodagi eng bolajon mamlakat, desak, yanglishmagan bo‘lamiz. Unda jismoniy imkoniyati chegaralangan bolalar oddiy bog‘cha va maktablarga borishadi. Bu yerda nogiron va sog‘lom bolaga ajratish qabul qilinmagan.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Hammaga ma’lumki, yuksak ma’naviy tafakkurga yega bo‘lib ulg‘aygan avlod mamlakatni har tomonlama gullab yashnashiga o‘z hissasini qo‘shadi. Mamlakatimizda olib borilayotgan keng ko‘lamli islohotlar ham yoshlarimizning dunyo yoshlari bilan ilm-fan, san’at, madaniyat, sport va boshqa sohalarda faol ishtiroki hamda ularning o‘z qobiliyatlarini namoyon yetishlari uchun katta imkoniyat yaratilmoqda. “Yosh avlodning ijodiy va intellektual salohiyatini qo‘llab-quvvatlash va ro‘yobga chiqarish, bolalar va yoshlar o‘rtasida sog‘lom turmush tarzini shakllantirtish, ularni jismoniy tarbiya va sportga keng jalb yetish” muhim ahamiyatga yega.

Yangi O‘zbekiston jamiyatini barpo yetish ijtimoiylashuv jarayonlari bilan bog‘liq ravishda kechmoqda va bu maktab o‘quvchilarini ma’naviy-axloqiy me’yorlar bilan yaqindan tanishtirish, ularga qat’iy amal qilish ko‘nikmalarini shakllantirishni taqozo qilmoqda. “Yosh avlod ongiga huquq va burch, halollik va poklik tushunchalarini hamda odob-axloq normalarini chuqur singdirib borish, tarbiya jarayonlarini xalqimiz tarixi, dini, milliy qadriyatlarini o‘rgatish bilan uyg‘un holda tashkil qilish”ga jiddiy ye’tibor qaratilmoqda. Yuqorida ma’naviy tarbiya haqida qator olimlar fikrlariga asoslanib, muhokamalar o‘tkazdik. Ma’naviy tarbiya jarayoni dolzarb masala ekanligi e’tibor etildi. Bu xususiyatlarni amalga oshirish o‘qituvchilar, ma’muriyat, o‘quvchilar va keng jamoatchilikni jalb etgan holda keng qamrovli va hamkorlikda yondashuvni talab qiladi. Asosiy e’tibor doimiy takomillashtirish, moslashish va qiziqarli, inklyuziv va samarali ta’lim muhitini yaratish majburiyatiga qaratilishi kerak.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ishmuxammedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Tarbiyada texnologiyalar. – T.: Fan va texnologiya, 2010 y.
2. Hasanboyeva O., Djamilova N. Pedagogik fanlarni o‘qitish metodikasi. – T.: 2008.
3. Ishmuxammedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Tarbiyada innovatsion texnologiyalar. – T.: Fan va texnologiya, 2010 y.
4. I.A.Kolosnikova, i dr. Vospitatelnaya deyatelnost pedagoga. Uchebnoe posobiya. M.: Akademiya, 2006 – 333.
5. Подласий И.П. Педагогика 2-я част – М.: ВЛАДОС, 2003.
6. https://www.gazeta.uz/uz/2019/10/01/stateman/
7. https://www.uza.uz
8. https://www.ziyonet.uz
9. https://www.natlib.uz

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Niyozova Safiya**, Boshlang‘ich ta’lim metodikasi kafedrasi katta o‘qituvchisi, [**Ниязова Сафия,** старший преподаватель кафедры методики начального образования**,**], [**Niyozova Safiya,** senior lecturer at the Department of Primary Education Methodology**,**] manzil: O‘zbekiston, Termiz sh., I.Karimov ko'chasi, 288[b]-uy [Адрес: Узбекистан, Термезское шоссе, ул. И.Каримова, 288[б]], [Address: Uzbekistan, Termez highway, st. I.Karimova, 288[b]] e-mail: rustamkhurramov@mail.ru.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

BOSHLANG`ICH SINF O`QUVCHILARIDA MATEMATIKA SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH USULLARI

© N.T.Boynazarova[1]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: matematik savodxonlik har tomonlama rivojlangan ta'limning muhim tarkibiy qismidir, ayniqsa boshlang'ich sinflarda boshlang'ich ko'nikmalar shakllanadi. U nafaqat hisoblash ko'nikmalarini, balki tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini ham rivojlantirib, haqiqiy dunyo sharoitida muammolarni hal qilish uchun matematik tushunchalar va protseduralarni qo'llash qobiliyatini o'z ichiga oladi. Bugungi shiddat bilan o‘zgarib borayotgan dunyoda erta yoshdan kuchli matematik savodxonlikni rivojlantirish o‘quvchilarni murakkab kundalik vaziyatlarda harakat qilishga, turli akademik va martaba yo‘llarida muvaffaqiyat qozonishga tayyorlash uchun zarurdir.

MAQSAD: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matematika savodxonligini shakllantirish usullari xilma-xil va ko‘p qirrali bo‘lib, o‘qitishning an’anaviy va innovatsion yondashuvlarini o‘z ichiga oladi. Ushbu usullar yosh bolalarning rivojlanish ehtiyojlari va ta'lim uslublariga mos keladigan qiziqarli va samarali o'rganish tajribasini yaratishga qaratilgan. Maqsad - matematikani mazmunli va qulay qilish, fanga ijobiy munosabatni rag'batlantirish va kelajakda o'rganish uchun mustahkam poydevor yaratishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu usullarni boshlang'ich matematika o'quv dasturiga integratsiyalashgan holda, o'qituvchilar nafaqat matematik ko'nikmalarni oshiribgina qolmay, balki fanni umrbod qadrlashni rivojlantiradigan boy va qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini yaratishi mumkin. Keyingi bo'limlarda boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik savodxonlikni samarali shakllantirish uchun tushunchalar va amaliy misollar bilan ta'minlangan holda ushbu strategiyalarning har biri batafsilroq ko'rib chiqiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matematika savodxonligini oshirishga qaratilgan turli usullarning tatbiq etilishi salmoqli va quvonarli natijalar berdi. Har bir usul o‘quvchilarning matematik tushunchalarni tushunishi, faolligi va qo‘llanilishini yaxshilashga o‘ziga xos hissa qo‘shgan.

XULOSA: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matematik savodxonlikni shakllantirishning turli usullarini qo‘llash yuksak samaralar berayotganini isbotladi. Interfaol va amaliy ta’lim, texnologiya integratsiyasi, hamkorlikda o‘rganish, hikoya qilish orqali kontekstli ta’lim, uzluksiz baholash va fikr-mulohazalarning barchasi o‘quvchilarning matematik tushunchasi va ko‘nikmalarini oshirishga yordam berdi. Ushbu

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

usullar nafaqat o'quv natijalarini yaxshilaydi, balki matematikaga ijobiy munosabatni rivojlantiradi, kelajakda o'rganish va fan bo'yicha muvaffaqiyat uchun mustahkam poydevor yaratadi. O'qituvchilar ushbu strategiyalarni takomillashtirish va moslashtirishda davom etar ekan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining matematik savodxonligini yanada oshirish imkoniyatlari istiqbolli bo'lib qolmoqda.

Kalit so'zlar: o'quv, fan, matematik savodxonlik, innovatsiya, ta'lim, tarbiya, jarayon, samaradorlik, aspketlar.

Iqtibos uchun: Boynazarova N.T. Boshlang`ich sinf o`quvchilarida matematika savodxonlikni shakllantirish usullari // Inter education & global study. 2024. №5. B. 291–298.

МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

© Н.Т. Бойназарова[1]✉
[1]Термизский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: математическая грамотность является важным компонентом всестороннего образования, особенно в начальных классах, где формируются основные навыки. Он включает в себя способность применять математические концепции и процедуры для решения проблем в реальных ситуациях, развивая не только вычислительные навыки, но и навыки критического мышления и решения проблем. В современном быстро меняющемся мире развитие сильной математической грамотности с раннего возраста имеет важное значение для подготовки учащихся к решению сложных повседневных ситуаций и достижению успеха на различных академических и карьерных путях.

ЦЕЛЬ: методы формирования математической грамотности у учащихся младших классов разнообразны и многогранны, включают традиционные и инновационные подходы к обучению. эти методы направлены на создание увлекательного и эффективного учебного процесса, соответствующего потребностям развития и стилям обучения маленьких детей. цель состоит в том, чтобы сделать математику значимой и доступной, поощрять позитивное отношение к науке и заложить прочную основу для будущего обучения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ. интегрируя эти методы в учебную программу начальной школы по математике, учителя могут создать богатую и благоприятную среду обучения, которая не только улучшает математические навыки, но и способствует пониманию науки на протяжении всей жизни. В следующих разделах каждая из этих стратегий рассматривается более подробно, предлагая концепции и практические примеры эффективного развития математической грамотности у учащихся начальной школы.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: реализация различных методов, направленных на повышение математической грамотности учащихся начальной школы, дала существенные и обнадеживающие результаты. Каждый метод внес уникальный вклад в улучшение понимания, вовлеченности и применения математических концепций студентами.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: доказано, что использование различных методов формирования математической грамотности у учащихся начальных классов дает высокие результаты. Интерактивное и практическое обучение, интеграция технологий, совместное обучение, контекстуализированное обучение посредством рассказывания историй, непрерывная оценка и обратная связь — все это помогло улучшить математическое понимание и навыки учащихся. Эти методы не только улучшают результаты обучения, но и способствуют позитивному отношению к математике, создавая прочную основу для будущего обучения и успеха в науке. Поскольку преподаватели продолжают совершенствовать и адаптировать эти стратегии, потенциал дальнейшего улучшения математической грамотности учащихся начальной школы остается многообещающим.

Ключевые слова: образование, наука, математическая грамотность, инновация, образование, воспитание, процесс, эффективность, аспекты.

Для цитирования: Бойназарова Н.Т. Методика формирования математической грамотности у учащихся младших классов. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 291–298.

METHODS FOR DEVELOPING MATHEMATICAL LITERACY IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS

© Boynazarova T. Nilufar[1]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: mathematical literacy is an important component of a well-rounded education, especially in the early grades where basic skills are developed. It involves the ability to apply mathematical concepts and procedures to solve problems in real-world situations, developing not only computational skills but also critical thinking and problem-solving skills. In today's fast-paced world, developing strong math literacy from an early age is essential to preparing students to cope with challenging everyday situations and achieve success in a variety of academic and career paths.

AIM: methods for developing mathematical literacy in primary school students are diverse and multifaceted, including traditional and innovative approaches to teaching. these methods aim to create engaging and effective learning experiences that are appropriate to the developmental needs and learning styles of young children. the goal is to make maths meaningful and accessible, encourage positive attitudes toward science, and build a strong foundation for future learning.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

MATERIALS AND METHODS. by integrating these methods into the elementary school mathematics curriculum, teachers can create a rich and supportive learning environment that not only improves mathematics skills, but also promotes lifelong understanding of science. The following sections examine each of these strategies in more detail, offering concepts and practical examples of effectively developing mathematics literacy in elementary school students.

DISCUSSION AND RESULTS: The implementation of various methods aimed at increasing the mathematical literacy of elementary school students has yielded significant and encouraging results. Each method made a unique contribution to improving students' understanding, engagement, and application of mathematical concepts.

CONCLUSION: it has been proven that the use of various methods of developing mathematical literacy in primary school students gives good results. Interactive and hands-on learning, technology integration, collaborative learning, contextualized learning through storytelling, continuous assessment and feedback have all helped improve students' mathematical understanding and skills. These methods not only improve learning outcomes, but also promote positive attitudes toward mathematics, creating a strong foundation for future learning and success in science. As educators continue to refine and adapt these strategies, the potential to further improve elementary students' mathematics literacy remains promising.

Key words: education, science, mathematical literacy, innovation, education, upbringing, process, efficiency, aspects.

For citation: Boynazarova T. Nilufar (2024) 'Methods for developing mathematical literacy in primary school students', Inter education & global study, (5), pp. 291–298. (In Uzbek).

Jahonda barqaror taraqqiyotning muhim omili deya e`tirof etilgan ta`lim sifatiga alohida e`tibor qaratilmoqda. Ta`lim to`g`risida qabul qilingan 2030-yilgacha xalqaro ta`lim konsepsiyasida bir qator dolzarb vazifalar belgilandi. Shular jumlasidan "bilimning mustahkam poydevoriga ega bo`lish, ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, o`zaro hamkorlikdagi faoliyat muhitini yaratish" dir. Bu esa bevosita ta`lim oluvchilar, jumladan kichik maktab yoshidagi o`quvchilarda ijtimoiy-emotsional ko`nikmalarni shakllantirish va interfaol ta`limni jadallashtirish asosida kreativ fikrlash va o`zaro muloqot munosabatlarining natijaviyligini oshirishni nazarda tutadi.

Mamlakatimizda ta`lim sohasida olib borilayotgan islohatlar doirasida ta`lim sifatini oshirish, ilg`or xorijiy tajribalarni e`tiborga olgan holda ta`lim tizimini takomillashtirish, ayniqsa, o`quvchilarni erta, boshlang`ich sinfdan boshlab, muloqotga moslashtirishga alohida e`tibor qaratilmoqda. O`zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo`yicha Harakatlar strategiyasida "Jismonan sog`lom, ruhan va aqlan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sodiq, qat`iy hayotiy nuqtai nazarga ega yoshlarni tarbiyalash,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

demokratik islohatlarni chuqurlashtirish va fuqorolik jamiyatini rivojlantirish jarayonida ularning ijtimoiy faolligini oshirish" kabi muhim vazifalar belgilangan.

Bu borada boshlang`ich sinf o`quvchilarida matematik tafakkurini shakllantirish mazmuni, pedagogik-psixologik xususiyatlari, hamkorlikka asoslangan o`qitishning texnologik yondashuvlariga oid metodik ta`minotni takomillashtirish dolzarb ahamiyatga ega hisoblanadi. Boshlang`ich sinf o`quvchilarining matematik tafakkurini shakllantirish maqsadida qiziqarli matematik o`yinlar, matematik o`yinlar, boshqotirmalar, geometrik masala va mashqlar, muammoli arifmetik masalalar, hazil masalalar, matematik mazmundagi topishmoqdagi topishmoqlardan vosita sifatida foydalanish o`rinlidir. Matematik o`yinlar o`quvchilar bilimini boyitishga ularda aqliy faoliyatni o`stirishga yordam beradi. Matematik o`yinlar, boshqa termalar o`ziga hos xususiyatlarga ega bo`lib, ulardagi o`quvchilarni o`ylashga majbur etadigan sharoit, ularning qiziqaliligi o`quvchilarda aqliy va ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishga yordam beradi.

Qiziqarli matematik o`yinlar o`quvchilarning tafakkurining rivojlanishiga har tomonlama ta`sir etuvchi vosita hisoblanib, uning yordamida aqliy va irodaviy rivojlanish amalga oshiriladi. Fazoviy hayol, matematik tafakkur maqsadga qaratilganligi va maqsadga intilganlik, amaliy vazifalarni yechish uchun amallarning yo`llarini mustaqil qidirish va topish bularning hammasi birgalikda matematikani muvaffaqiyatli egallashlari uchun talab qilinadi. Bola maktab ostonasiga qadam qo`yar ekan, o`zining bo`lgan qiziqishini yo`qotmaydi, u avvalgidek o`yinga o`ch bo`ladi. Hatto qiziqarli masalalar ham bolalarda faollikni uyg`otib, tafakkurni rivojlantiradi.

Boshlang`ich sinf o`quvchilarining matematik tafakkurini shakllantirish uchun, ular ning matematik bilimlarini ongli ravishda o`zlashtirib olishlariga yordam beradigan faolliklarini oshiradigan va olgan bilimlarini mustahkamlaydigan, mustaqil ishlash malakalarini tarbiyalovchi ta`lim uslublari yuqori darajada rivojlangan bo`lishi kerak, bunday ta`lim uslublaridan yana biri umumlashtirishdir.

Umumlashtiruvchi darsda o`tilgan mavzularni umumlashtirish, tizimlashtirish o`quvchilarning matematik tafakkurini rivojlantiradi, shakllantiradi, o`quvchilarning masalaga ijodiy yondashishga, mustaqil fikrlashga, masalaning turli yechimlari hamda eng qisqa optimal usullarini ishlashga o`rgatadi. O`quvchilarda ilmiy izlanishga moyillik uyg`otadi. Umumlashtiruvchi darslarda umumlashtirish, matematik tushunchalarni va masalaning qo`yilishini aniqlashtirish o`quvchilarning matematik tafakkurini, fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish didaktik yo`llardan biri hisoblanadi.

Boshlang`ich sinf matematika kursida umumlashtiruvchi darslarning umumiy maqsadi – matematika kursining asosiy tushunchalarini takrorlash, umumlashtirish bilan birga ularni chuqurlashtirish va shu fandan o`quvchilar bilimini tizimlashtirish hamda misol va masalalar orqali o`quvchilarning matematik tafakkurini shakllantirishdir.

Mavzularni chuqurlashtirish hamda mustahkamlashda umumlashtiruvchi takrorlash darslari imkoniyat yaratadi. Umumlashtirib, o`rganish to`g`ri tashkil etilsa, talabalarda barcha mavzulardagi umumiy g`oyalarni ajratishga imkoniyat yaratadi. Bunday holda o`quvchilarning bilimi yanada mustahkamlanib, matematik madaniyati oshadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Ma`lumki, boshlang`ich ta`lim jarayoni juda murakkab jarayondir. Chunki o`quvchi bevosita o`quv faoliyatidan ta`limiy faoliyatga kirishadi. Bu jarayonni hozirgi kun davr talabi asosida tashkil etish, ya`ni uzluksiz ta`lim tizimida uzviylikni ta`minlash boshlang`ich sinf o`qituvchisidan katta ma`suliyat, bilim mahoratni talab etadi.

Bugungi kun o`qituvchisi o`quvchilarning chuqur bilimli, zukko va mustaqil fikr egasi etib tarbiyalashi uchun nimalarga e`tibor berishi kerak? Darsni qanday tashkil etishi kerak?

Yuqorida keltirilgan muammolarning bevosita yechimi, bizning-cha, ta`lim-tarbiya jarayonini to`g`ri tashkil etilgandagina boshlang`ich sinflarda, matematika ta`limi Davlat Ta`lim Standartida belgilab berilgan talablar darajasiga amalga oshiriladi deb hisoblaymiz. Boshlang`ich ta`limda matematikadan Davlat Ta`lim Standartlari talablariga o`quvchilarning matematik mulohazalar etish salohiyatlarini shakllantirish orqali erishiladi.

Ma`lumki mustaqil fikr, mustaqil faoliyat natijasida hosil bo`ladi. Matematika ta`limi mzmuniga o`quvchilarning mustaqil faoliyatlarini kuchaytirishga imkon beruvchi amaliy ishlar va rivojlantiruvchi topshiriqlar kiritish nihoyatda yaxshi natijalar beradi.

Mustaqil fikrlash: o`quvchilarning tafakkur doirasini ijodiy fikrlash salohiyatini kengaytiradi; o`quvchilarning yangi o`quv vazifalari va muammolarini mustaqil yecha olishga hamda munozara yurita olishga bo`lgan tayyorgarlik va qobiliyatlarini rivojlantiradi; bolalarning o`ziga xos xususiyatlarini namayon qilish darajasini oshiradi va o`quvchilarda muhim o`quv ko`nikmalari hamda qobiliyatlarini rivojlantiradi. (xususan matematik fikrlash, matematik va mos ravishdagi belgilashlardan foydalana olish); natijalarni izlahlab, hukum chiqara oladi; o`quvchilarning intilishini, qiziqishlarini, yo`naltirish va shakllantirish, o`qishga bo`lgan istak, ishtiyoq hamda ta`lim olish uchun kerakli shart – sharoitni belgilab olishga imkon beradi.

Biz quyida tavsiya etadigan misol namunasi o`quvchilarning mustaqil fikrlash faoliyatini kuchaytirish maqsadini amalga oshirishga qaratilgan. Grafik ravishda berilgan misollar o`quvchilaning amallar tartibini puxta o`zlashtirishlariga yaqindan yordam beradi. Masalan, ifodaning qiymatini topishda o`quvchilar 1-chizmaga murojaat etadilar. O`quvchilar avval birinchi qatordagi amalni, ya`ni ayirish amalini bajarishlari kerak. So`ng ikkinchi qatordagi hisoblashlarni bajaradilar, ya`ni 86 ni ayirmaga bo`ladilar va ifodaning qiymati kelib chiqqanini ko`radilar. Bolalarga matematikadan ta`lim berish va maktabgacha ta`limdagi o`quv- tarbiya jarayonini takomillashtirishning maqsadlaridan biri - bu bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirishdir. Bolalar matematik tushunchalarini rivojlantirish uchun pedagogika, falsafa, mantiq, psixologiya va boshqa bir qator fundamental fanlarda o`rganiladigan xususiyatlar va konuniyatlarni bilish kerak. Bolalardagi matematik bilim xayotdan ajralmagan xolda dunyoni chuqurroq, o`rganishga imkon yaratadi. Bunda bolalarda matematik tushunchalardan oldin mavjud bo`lgan g`oya katta ahamiyatga egadir. Har bir yangilikdan oldin g`oya paydo bo`ladi, keyin shu yangilik ham kelib chiqqan natijalarni isbotlash uchun umumiy uslubni anglashga va shu natijani umumiy ifodalashga harakat qiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Matematik masalalarni yechish jarayoni o`zining mohiyati bo`yicha mustaqil fikrlashni talab qiladi. Matematik tushunchalarni rivojlantirish darajasi turli insonlarda turlicha bo`ladi. Uning shakllanishi doimiy mashq qilishni talab qiladi. Bu mashqlar oila va maktabgacha ta`limdan boshlanadi. Har bir mustaqil yechilgan masala, to`zilgan masala va masalani yechish jarayonida uchragan qiyinchiliklarni mustaqil yengishida matonat shakllanadi, ijodiy qobiliyatlar rivojlanadi. Ruxshunoslarning fikriga qaraganda, matematik tushunchalarni shakllantirish muammosi murakkab va serqirralidir. O`zining mohiyati bo`yicha har bir fikr ijodiy, past yoki yuqori darajaning maxsulidir. Har bir fikr - izlanish va yangilikni yaratish hamda uni ommalashtirishga qaratilgan mustaqil harakatdan iborat.

Adabiyotlar taxlillari shuni ko`rsatadiki, matematik tushunchalarni rivojlantirish maxsulining yuqori darajadagi yangiligi, unga erishish jarayonining o`ziga xosligi va aqliy rivojlanishga sezilarli ta`sir ko`rsatish bilan ifodalanadi. Ayrim mualliflar bolaning turli fikrlashlari ularning oldida to`rgan yangi muammolarni mustaqil yechishga, chuqur bilimlarni tez egallashga, qulay imkoniyatga yengil o`tishga undaydi, deb xisoblaydilar. S.L. Rubinshteynning birinchilardan bo`lib umumiy aqliy rivojlanish borasida qilgan izlanishlari maqsadga muvofiqdir.

Faoliyat - sub`ektning bir-biriga bog`langan realligining o`zaro ta`sir ko`rsatishi deb bilgan A.N. Leontev, reallikning bola ongida aks ettirilishi - “ta`sir”ning natijasi bo`lmay, uzaro ta`sir, ya`ni bir-biriga duch kelgan jarayonlarning natijasidir, deb hisoblaydi.

Matematik tushunchalarni rivojlantirishda bo`lgan barcha izlanishlar ikki asosiy yo`nalishda olib borilmoqda. Birinchi yunalishda matematik tushunchalarning o`ziga xos xususiyatlari ta`riflanadi. Shu nuqtai nazardan muammolarni o`rganishga ko`p olimlarning ishlari bag`ishlangan. Ularda bir necha g`oyalar aniq aks ettirilgan: g`oyalardan biri - bolalarning amaliy faoliyati bajarilishidagi ayrim belgilar ularning har xil birikmalarini ajratib ko`rsatmoqda, ya`ni amaliy masalalarni mustaqil ravishda tuzmoq, bajarish, ijodiy harakterdagi masalalarni yechish, aniq va yashirin jarayonlarning funktsional bog`lanishini tushungan holda bajarish va hokazo; izlanishlarning ikkinchi guruhi matematik tushunchalarni shakllantirishning xususiyatlarini bilim boyligi va uni uzlashtirish darajasi orqali izoqlashni o`z ichiga oladi; uchinchisi - matematik tushunchalarni shakllantirishning asosini tarbiyachilarning turli xil (masalan, tushunchalar yigindisini: qo`shmoq, mulohaza qilmoq, mantiqiy bog`lanishni aniqlamoq, bilmoq) masalalarni yechishda namoyon bo`lgan umumiy qobiliyatlari bilan bog`laydi.

Ikkinchi yo`nalishdagi izlanishlar matematik tushunchalar o`ziga xos xususiyatlarini o`rganish va tushuntirishga bag`ishlangan. Bunda matematik tushunchalarni shakllantirishni shaxs xususiyatlari (kasbga bo`lgan qizikish, shaxs uchun ijodiy fikrlashning ahamiyati, shaxsning yoshiga xos bo`lgan xususiyatlar) bilan bog`lashga harakat qilingan.

Bolada matematik tushunchalar shakllangan hisoblanadi. Agar masalani yechishdagi yangilikni, masalani qiziqarli yechish uslubini, doim qo`llab kelgan standart uslublaridan voz kechib, masalaning yangi yechimlarini, muammoning asosiy bog`lanish mohiyatini anglash va uni yechish uchun turli usullarni topish, amaliy masalalarni yechish

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

muammolaridan chiqish, oldindan aytib berish qobiliyatlariga ega bo`lsa, matematik tushunchalar rivojlangan hisoblanadi. Bundan tashqari, masalani yechish jarayonida tasavvurni hosil qildirish jarayonini aniqlash uchun tavsiya etilayotgan usullardan foydalanish maqsadga muvofiq bo`ladi, deb hisoblaymiz.

Z.I. Kalmaqovaning fikricha, bolada matematik tushunchalarni shakllantirishning eng ishonchli ko`rsatkichi - uning ta`limiyligi, ya`ni bolaning bilimlarni o`zlashtirishining umumiy qoidalarida, deb hisoblaydi. Ta`limiylikning asosi, uning asosiy tashhil etuvchisi-ta`limiylikning boshqa parametrlarini yuqori darajada aniqlab beradigan fikriy faoliyatning umumiylashtirilishidir. Bolada yangilangan faoliyat paydo bo`ladi va shakllanadi. Bunday faoliyat asosida bola har xil qobiliyatlarni o`zlashtiradi va yangilaydi.

V.V. Davidov ushbu faoliyat o`quv masalalarini, ya`ni o`rganilayotgan ob`ekt va xolatlarning muhim tomonlarini aniqlashga, rivojlanish konuniyati va ularning rivojlanishini aniqlaydigan mohiyatini ochib beradigan jixatlarini o`rganish jarayonida bo`ladi, deb xisoblaydi. Shaxs harakatlanmasdan maqsadni aniqlay olmaydi. Boshqacha aytganda, maqsadlar tasvirlanmaydi, asossiz sub`ekt bo`la olmaydi, ular ob`ektiv xolatlarda berilgan. Ya`ni, maqsadni topish uchun harakatlanish zarur. Faoliyatimiz, harakatimiz qanchalik har xil bo`lsa, maqsadni aniqdash, oldindan ko`ra olish imkoniyati shuncha ko`proq bo`ladi.

Fikrlashning chuqurligi matematik aniqligi va masalaning mohiyatiga qirib borish qobiliyatida, asosiysini ikkinchi darajalidan ajrata bilishda ifodalanadi.

Echish toyasi faraz, tahlil qilish, gipoteza shaklida paydo bo`lishiga qaramay, oldin shakllangan bilimlar, faoliyat uslublari (bilish va kunikish) masalada kopilgan shartlar, xususiyatlar asosidagi yangi botlanishlarning muhimligi yechim asosi bo`lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Bigbayeva N.U, Sidelnikova R. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. - T:”O‘qituvchi”, 1986. -269-b
2. Begimqulov U.Sh. Zamonaviy axborot texnologiyalari muhitida pedagogik ta’limni tashkil etish.// .Pedagogik ta’lim. jur, № 1, 2004 – 25-25 betlar.
3. Беспалько В.П. Образование и обучение с участием компьютеров (педагогика третьего тысячелетия). М.: НПО «МОДЕК», 2002. 352-с.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Boynazarova Nilufar Tilovmurod qizi**, Boshlang‘ich ta’lim metodikasi kafedrasi o‘qituvchisi, [**Бойназарова Нилуфар Тиловмурад,** преподаватель кафедры методики начального образования**,**], [**Nilufar T. Boynazarova,** teacher of the Department of Primary Education Methods**,**] manzil: O‘zbekiston, Termiz sh., I.Karimov ko'chasi, 288ᵇ-uy [Адрес: Узбекистан, Термезское шоссе, ул. И.Каримова, 288ᵇ], [Address: Uzbekistan, Termez highway, st. I.Karimova, 288ᵇ]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

O'QUVCHILARNING FIZIKA FANI HAQIDAGI FIKRLARI, MOTIVATSIYASI VA DARSLARDA QO'LLANILADIGAN METAKOGNITIV USULLAR

© M.I. O'rinboyev[1]✉
[1]Andijon davlat pedagogika instituti, Andijon, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: fizika fani nafaqat murakkab balki juda qiziqarli va hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiluvchi fandir. Ushbu fan turli tabiiy jarayonlarni va hodisalarni tushuntirishga yordam beradi, bu esa o'quvchilarda katta qiziqish uyg'otadi. Biroq, fizika fanini o'rganish ko'pincha o'quvchilar uchun murakkablik tug'diradi, chunki unda yuqori darajadagi matematik va analitik ko'nikmalar talab etiladi. Shu sababli, o'quvchilarning ushbu fanga bo'lgan fikrlari, qiziqishi va motivatsiyasi ta'lim jarayonining juda muhim qismidir.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi - o'quvchilarning fizika faniga bo'lgan fikrlari, qiziqishi va motivatsiyasini oshirishda metakognitiv usullarning qanday ahamiyatga ega ekanligini aniqlash va yoritishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: fanni o'rganishda Anderson va Krathwohlning asari, Bloomning taxonomiyasining qayta ko'rib chiqilishi, o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi o'rganish maqsadlari va ular qanday baholanishi kerakligini aniqlaydi. Ushbu adabiyot metakognitiv usullarning ta'lim jarayonidagi o'rnini tushunishda asosiy manba bo'lib xizmat qiladi. Bu asar orqali o'quvchilarning o'rganish maqsadlarini belgilash va baholash metodlarini yanada samarali qo'llash mumkin. Flavellning maqolasi metakognitiv nazariya asoschisi sifatida tanilgan. U o'z-o'zini anglash va kognitiv monitoringning ahamiyatini yoritadi.

Fizika fanini o'qitishda metakognitiv usullarning qo'llanilishi va o'quvchilarning kognitiv mustaqilligini oshirish usullarini ko'rsatadi. Laboratoriya ishlari ham metakognitiv usullarning o'zaro bog'liqligini tushunishda yordam beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: fizika darslarida metakognitiv usullarni qo'llash o'quvchilarning o'rganish jarayonlarini samarali boshqarishlari, nazariy bilimlarini mustahkamlashlari va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishlari uchun muhimdir. Masalalarni hal qilish, nazariy bilimlarni mustahkamlash va tajriba o'tkazish kabi metakognitiv usullar o'quvchilarga o'z bilimlarini chuqurroq tushunish va mustahkamlash imkonini beradi. Bu usullar orqali o'quvchilar nafaqat nazariy bilimlarini mustahkamlaydilar, balki amaliyotda qo'llash qobiliyatlarini ham rivojlantiradilar, bu esa ularning ta'lim jarayonida muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

XULOSA: o'quvchilarning fizika faniga bo'lgan fikrlari, qiziqishi va motivatsiyasi darslarda qo'llaniladigan metakognitiv usullar orqali sezilarli darajada oshishi mumkin. metakognitiv usullar o'quvchilarning o'z bilimlarini boshqarish va tushunish qobiliyatlarini rivojlantiradi, bu esa ularning umumiy ta'lim sifatini yaxshilashga yordam beradi. bu usullar o'quvchilarning dars jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlab, ularga mustaqil o'rganish va o'z bilimlarini baholash imkoniyatini beradi. bu esa o'quvchilarga nafaqat dars jarayonida, balki hayotdagi turli vaziyatlarda ham samarali qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

kalit so'zlar: metakognitiv usullar, fizika ta'limi, o'quvchilarning motivatsiyasi, o'z-o'zini boshqarish, nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash, o'quv jarayonini monitoring qilish, ilmiy tafakkur.

Iqtibos uchun: O'rinboyev M.I. O'quvchilarning fizika fani haqidagi fikrlari, motivatsiyasi va darslarda qo'llaniladigan metakognitiv usullar. // Inter education & global study. 2024. №5. B.299–309.

МНЕНИЯ СТУДЕНТОВ О ФИЗИКЕ, МОТИВАЦИИ И МЕТАКОГНИТИВНЫХ МЕТОДАХ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ НА УРОКАХ

© М.И. Уринбоев[1]✉
[1]Андижанский государственный педагогический институт, Андижан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: физическая наука – это наука, служащая развитию физического комплекса, но при этом интересная и жизненно необходимая. эта наука создает различные природные процессы и явления, что очень помогает учащимся. «изучение физики» часто бывает трудным для студентов, поскольку требует высоких расчетных и аналитических навыков. поэтому мысли, действия и мотивация учащихся по данному предмету являются очень важной частью образовательного процесса.

Цель: основная цель данного исследования – определить и разъяснить важность метакогнитивных методов в повышении мышления, интереса и мотивации учащихся к физике.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в книге обучение науке работа Андерсона и Кратволь, представляющая собой пересмотр таксономии Блума, определяет цели обучения учащихся и то, как их следует оценивать. Данная литература служит основным источником для понимания места метакогнитивных методов в образовательном процессе. Благодаря этой работе можно более эффективно применять методы постановки и оценки учебных целей учащихся. Статья Флавелла известна как основа метакогнитивной теории. Это подчеркивает важность самосознания и когнитивного мониторинга. Показано использование метакогнитивных методов в преподавании физики и методов повышения

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

познавательной самостоятельности учащихся. Лабораторная работа также помогает понять взаимозависимость метакогнитивных методов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: использование метакогнитивных методов на занятиях по физике важно для того, чтобы учащиеся могли эффективно управлять учебными процессами, укреплять теоретические знания и развивать навыки самостоятельного мышления. метакогнитивные методы, такие как решение задач, закрепление теоретических знаний и проведение экспериментов, позволяют учащимся углубить понимание и укрепить свои знания. с помощью этих методов студенты не только закрепляют свои теоретические знания, но и развивают практические навыки, что помогает им добиться успеха в учебном процессе.

Заключение: мысли, интерес и мотивация учащихся к физике могут быть значительно повышены с помощью метакогнитивных методов, используемых на занятиях. Метакогнитивные методы развивают способности учащихся управлять своими знаниями и понимать их, что помогает улучшить качество их общего образования. Эти методы обеспечивают активное участие учащихся в процессе урока, дают им возможность учиться самостоятельно и оценивать свои знания. Это помогает учащимся развивать навыки эффективного принятия решений не только в ходе урока, но и в различных жизненных ситуациях.

Ключевые слова: метакогнитивные методы, физическое образование, мотивация учащихся, самоконтроль, применение теоретических знаний на практике, мониторинг учебного процесса, научное мышление.

Для цитирования: Уринбоев М.И. Мнения студентов о физике, мотивации и метакогнитивных методах, используемых на уроках. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 299–309.

STUDENTS OPINIONS ABOUT PHYSICS, MOTIVATION AND METACOGNITIVE METHODS USED IN THE LESSONS

© Mukhammadzokhir I. Urinboev[1]✉
[1]Andijan state pedagogical institute, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: physical science is a science that serves to develop the development of the physical complex, but also interesting and vital. This science creates various natural processes and phenomena, which greatly helps students. "Learning physics" is often difficult for students because it requires high calculation and analytical skills. Therefore, students' thoughts, actions and motivation towards this subject are a very important part of the educational process.

AIM: The main purpose of this study is to determine and clarify the importance of metacognitive methods in increasing students' thoughts, interest and motivation towards physics.

MATERIALS AND METHODS: in Science Learning, Anderson and Krathwohl's work, a revision of Bloom's taxonomy, identifies learning goals in student learning and how

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

they should be assessed. This literature serves as the main source for understanding the place of metacognitive methods in the educational process. Through this work, it is possible to apply the methods of setting and evaluating students' learning goals more effectively. Flavell's paper is known as the foundation of metacognitive theory. It highlights the importance of self-awareness and cognitive monitoring. It shows the use of metacognitive methods in the teaching of physics and methods of increasing students' cognitive independence. Laboratory work also helps in understanding the interdependence of metacognitive methods.

DISCUSSION AND RESULTS: the use of metacognitive methods in physics classes is important so that students can effectively manage learning processes, strengthen theoretical knowledge and develop independent thinking skills. Metacognitive techniques, such as problem solving, consolidation of theoretical knowledge, and experimentation, allow students to deepen their understanding and strengthen their knowledge. With the help of these methods, students not only consolidate their theoretical knowledge, but also develop practical skills, which helps them achieve success in the educational process.

CONCLUSION: students thoughts, interest and motivation towards physics can be significantly increased through metacognitive methods used in classes. Metacognitive methods develop students' abilities to manage and understand their knowledge, which helps to improve the quality of their overall education. These methods ensure the active participation of students in the lesson process, give them the opportunity to learn independently and evaluate their knowledge. This helps students to develop effective decision-making skills not only in the course of the lesson, but also in various situations in life.

Key words: Metacognitive methods, physics education, motivation of students, self-management, application of theoretical knowledge in practice, monitoring of educational process, scientific thinking.

For citation: Mukhammadzokhir I. Urinboev. (2024) ‘Students opinions about physics, motivation and metacognitive methods used in the lessons’, Inter education & global study, (5), pp. 299–309. (In Uzbek).

Fizika fani nafaqat murakkab balki juda qiziqarli va hayotiy ko’nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiluvchi fandir. Ushbu fan turli tabiiy jarayonlarni va hodisalarni tushuntirishga yordam beradi, bu esa o’quvchilarda katta qiziqish uyg’otadi. Biroq, fizika fanini o’rganish ko’pincha o’quvchilar uchun murakkablik tug’diradi, chunki unda yuqori darajadagi matematik va analitik ko’nikmalar talab etiladi. Shu sababli, o’quvchilarning ushbu fanga bo’lgan fikrlari, qiziqishi va motivatsiyasi ta’lim jarayonining juda muhim qismidir.

O’quvchilarning fizika faniga bo’lgan munosabatlarini shakllantirish va rivojlantirishda metakognitiv usullar juda katta ahamiyatga ega. Metakognitiv usullar deganda, o’quvchilarning o’z o’rganish jarayonlarini anglash, boshqarish va nazorat qilish qobiliyatlari tushuniladi. Bu usullar o’quvchilarning bilimlarni samarali o’zlashtirishlari,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

yangi ma’lumotlarni tahlil qilishlari va o’z-o’zini baholash ko’nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Fizika darslarida metakognitiv usullardan foydalanish o’quvchilarning mavzuga bo’lgan qiziqishini oshiradi va ularning motivatsiyasini kuchaytiradi. Bu usullar orqali o’quvchilar o’zlarining bilim olish jarayonlarini yanada chuqurroq tushunishlari va o’z-o’zini anglashlari mumkin. Metakognitiv strategiyalar o’quvchilarga muayyan mavzularni qanchalik darajada tushunishlarini baholash, qiyinchiliklarni aniqlash va ularni yengish yo’llarini izlash imkoniyatini beradi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi - o’quvchilarning fizika faniga bo’lgan fikrlari, qiziqishi va motivatsiyasini oshirishda metakognitiv usullarning qanday ahamiyatga ega ekanligini aniqlash va yoritishdir. Tadqiqot quyidagi asosiy maqsadlarni o’z ichiga oladi:

- O’quvchilarning fizika faniga bo’lgan munosabatlarini shakllantirish va rivojlantirishda metakognitiv usullarning rolini o’rganish.
- Fizika darslarida metakognitiv usullarni qo’llash orqali o’quvchilarning mavzuga bo’lgan qiziqishini va motivatsiyasini oshirish usullarini aniqlash.
- O’quvchilarning bilim olish jarayonlarini rejalashtirish, monitoring qilish va baholash qobiliyatlarini rivojlantirishda metakognitiv strategiyalarning samaradorligini tadqiq qilish.
- O’qituvchilarga metakognitiv usullarni ta’lim jarayonida samarali qo’llash bo’yicha tavsiyalar ishlab chiqish va ulardan foydalanishning amaliy ahamiyatini ko’rsatish.

Anderson va Krathwohlning asari, Bloomning taxonomiyasining qayta ko’rib chiqilishi, o’quvchilarning ta’lim jarayonidagi o’rganish maqsadlari va ular qanday baholanishi kerakligini aniqlaydi. Ushbu adabiyot metakognitiv usullarning ta’lim jarayonidagi o’rnini tushunishda asosiy manba bo’lib xizmat qiladi. Bu asar orqali o’quvchilarning o’rganish maqsadlarini belgilash va baholash metodlarini yanada samarali qo’llash mumkin. Flavellning maqolasi metakognitiv nazariya asoschisi sifatida tanilgan. U o’z-o’zini anglash va kognitiv monitoringning ahamiyatini yoritadi [1,2,3].

Fizika fanini o’qitishda metakognitiv usullarning qo’llanilishi va o’quvchilarning kognitiv mustaqilligini oshirish usullarini ko’rsatadi. Rahimovning maqolasi muammoli o’qitish yondashuvining ta’limiy samaradorligini ko’rib chiqadi. Bu yondashuvning metakognitiv usullar bilan qanday uyg’unlashishi va o’quvchilarning ta’lim jarayonidagi faolligini oshirish usullarini yoritadi. Ismoilovning tadqiqoti amaliy laboratoriya tajribalari orqali fizika fanini o’rganish samaradorligini oshirish usullarini ko’rsatadi. Laboratoriya ishlari va metakognitiv usullarning o’zaro bog’liqligini tushunishda yordam beradi. Mamajonovning tadqiqoti kompyuter texnologiyalari asosida o’qitish usullarining ta’limiy ahamiyatini tahlil qiladi. Metakognitiv usullar va zamonaviy texnologiyalarni birgalikda qo’llash usullarini o’rganishda foydali bo’ladi. Yuqoridagi mavzuga oid adabiyotlar va avtorlarning tahlili metakognitiv usullarning ta’lim jarayonidagi o’rni va ularning samaradorligini tushunishga yordam beradi. Ushbu adabiyotlar orqali olingan bilimlar tadqiqotning nazariy asoslarini mustahkamlaydi va amaliy qo’llanilishini yoritadi [8,9].

O’quvchilarning fizika faniga bo’lgan fikrlari va motivatsiyasi ko’plab omillarga bog’liq. Ular orasida quyidagi omillarni kengroq ko’rib chiqish mumkin:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

1. Fanni tushunish darajasi: O'quvchilarning fizika faniga bo'lgan qiziqishi va motivatsiyasi ularning fanni qay darajada tushunishlariga bevosita bog'liqdir. Fizika fani murakkab tushunchalar va matematik modellar bilan to'la bo'lgani sababli, o'quvchilar bu tushunchalarni tushunishga qiynalsalar, ularda fanga nisbatan salbiy munosabat paydo bo'lishi mumkin. Shu bois, o'quvchilarning fizika fanini tushunish darajasini oshirish muhim ahamiyatga ega.

2. O'qituvchining roli: O'qituvchining o'quvchilarga fizika fanini qiziqarli va tushunarli tarzda yetkazishi o'quvchilarning fanga bo'lgan fikrlari va qiziqishlarini sezilarli darajada oshiradi. O'qituvchilar darslarda turli interaktiv metodlardan foydalanib, o'quvchilarning diqqatini jalb qilishlari va ularni mavzuga qiziqtirishlari mumkin. Masalan, multimedia vositalaridan foydalanish, o'quvchilarni amaliy mashg'ulotlarga jalb qilish va turli muammolarni birgalikda hal qilish orqali darslarni jonlantirish mumkin.

3. Amaliy tajribalar: Fizika fanida o'tkaziladigan laboratoriya ishlari va amaliy mashg'ulotlar o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Amaliy tajribalar o'quvchilarga nazariy bilimlarini amalda sinab ko'rish va tushunchalarni yanada chuqurroq anglash imkonini beradi. O'quvchilar o'z qo'llari bilan tajriba o'tkazganda, fizikaning real hayotdagi amaliyotini ko'rib, o'zlarini ilmiy izlanishlar va kashfiyotlar dunyosida his qiladilar.

Metakognitiv usullar o'quvchilarning o'z-o'zini anglash va boshqarish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu usullar o'quvchilarni ta'lim jarayonida faol ishtirok etishga undaydi va ularga o'z o'rganish jarayonlarini samarali boshqarish imkonini beradi [5,6,7]. Metakognitiv usullarni qo'llash orqali o'quvchilar o'z bilimlarini chuqurroq tushunishlari va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishlari mumkin. Quyida metakognitiv usullar va ularning ahamiyati kengroq tarzda ko'rib chiqiladi:

1. Rejalashtirish: Rejalashtirish metakognitiv usulning birinchi bosqichi bo'lib, o'quvchilarga o'z o'rganish jarayonlarini oldindan rejalashtirish imkonini beradi. Bu jarayon o'quvchilarning darsga tayyorlanishiga, o'z maqsadlarini belgilashiga va o'qituvchi tomonidan berilgan topshiriqlarni qanday bajarishlarini aniqlashiga yordam beradi.

2. Monitoring: Monitoring, ya'ni kuzatish, metakognitiv usulning ikkinchi bosqichi bo'lib, o'quvchilarning dars davomida o'z tushunchalarini va o'rganish jarayonini muntazam ravishda kuzatib borishlarini o'z ichiga oladi. Bu jarayon o'quvchilarga qayerda xato qilayotganliklarini aniqlash va darhol tuzatish imkonini beradi.

3. Baholash: Baholash metakognitiv usulning uchinchi bosqichi bo'lib, o'quvchilar o'z o'rganish jarayonini va erishilgan natijalarni tahlil qilish orqali baholaydilar. Bu jarayon o'quvchilarga o'z bilimlarini mustahkamlash, zaif tomonlarini aniqlash va keyingi o'rganish jarayonlarini yaxshilash imkonini beradi.

Metakognitiv usullar o'quvchilarning o'z-o'zini anglash va boshqarish qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu usullar orqali o'quvchilar o'z o'rganish jarayonlarini samarali boshqarish, bilimlarini chuqurroq tushunish va mustahkamlash imkonini oladilar. Rejalashtirish, monitoring va baholash kabi metakognitiv usullar o'quvchilarning ta'lim jarayonida muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam beradi va ularni

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

mustaqil o'rganishga undaydi. Fizika fanida metakognitiv usullarning qo'llanilishi o'quvchilarning tushunchalarni chuqurroq anglashlariga, nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llashlariga va ilmiy tafakkurini rivojlantirishlariga yordam beradi.

Fizika darslarida masalalarni hal qilish, o'quvchilarning nazariy bilimlarini amaliyotda qo'llashga va ularning mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga imkon beradi. Metakognitiv usullar yordamida o'quvchilar masalalarni hal qilish jarayonini samarali boshqarishlari mumkin. Bu jarayon quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

- Masala Tushunchasi: O'quvchilar masalani diqqat bilan o'qib, uning maqsadi va berilgan ma'lumotlarni aniqlaydilar. Bu bosqichda o'quvchilar masalaning mazmunini tushunishlari va uni qanday yechish kerakligini rejalashtiradilar.
- Strategiyani Tanlash: O'quvchilar masalani hal qilish uchun qo'llaniladigan strategiyani tanlaydilar. Masalan, ular qaysi formulalar va fizik qonunlarni qo'llash kerakligini aniqlaydilar. Bu bosqichda o'quvchilar turli strategiyalarni taqqoslab, eng samarali usulni tanlaydilar.
- Hisob-kitoblar: O'quvchilar tanlangan strategiya asosida hisob-kitoblarni amalga oshiradilar. Bu jarayonda ular matematik va fizik tushunchalarni qo'llab, masalani bosqichma-bosqich yechadilar. O'quvchilar har bir qadamda o'z hisob-kitoblarini tekshirib boradilar va xatolarni aniqlab tuzatadilar.
- Natijalarni Baholash: Masala yechilgach, o'quvchilar olingan natijalarni baholaydilar. Ular natijalarining to'g'riligini tekshirib, ularni fizik mazmun bilan solishtiradilar. Agar natijalar to'g'ri bo'lmasa, o'quvchilar xatolarni aniqlash va tuzatish uchun qayta tahlil qiladilar.

Nazariy bilimlarni amaliy mashg'ulotlar orqali mustahkamlash, o'quvchilarning fizik qonunlarni va tushunchalarni chuqurroq tushunishlariga yordam beradi. Metakognitiv usullar yordamida o'quvchilar nazariy bilimlarini mustahkamlash jarayonini samarali boshqarishlari mumkin. Bu jarayon quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

Nazariya va amaliyot o'rtasidagi bog'liqlik: O'quvchilar nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash uchun qanday qadamlar kerakligini aniqlaydilar. Masalan, o'quvchilar nazariy tushunchalarni laboratoriya tajribalari orqali sinab ko'rishlari va ularni amaliy vaziyatlarda qo'llashlari mumkin. Amaliy mashg'ulotlar: O'quvchilar amaliy mashg'ulotlar orqali nazariy bilimlarini sinab ko'radilar. Masalan, ular fizik qonunlarni tekshirish uchun laboratoriya tajribalari o'tkazadilar yoki turli masalalarni yechadilar. Bu jarayon ularga nazariy bilimlarning amaliyotdagi ahamiyatini ko'rsatadi. Refleksiya: Amaliy mashg'ulotlar yakunida o'quvchilar o'z tajribalarini va o'rganish jarayonlarini tahlil qiladilar. Ular amaliy mashg'ulotlar davomida erishilgan natijalarni nazariy bilimlar bilan solishtiradilar va bu bilimlarni mustahkamlash uchun qanday qadamlar kerakligini aniqlaydilar.

Tajriba o'tkazish va xulosa chiqarish, o'quvchilarning nazariy bilimlarini sinab ko'rishlari va ulardan xulosa chiqarish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Metakognitiv usullar yordamida o'quvchilar tajriba o'tkazish va xulosa chiqarish jarayonlarini samarali boshqarishlari mumkin. Bu jarayon quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

- Tajriba rejasini tuzish: O'quvchilar tajribani o'tkazishdan oldin uning rejasini tuzadilar. Bu bosqichda ular tajriba maqsadini, kerakli asbob-uskunalarni va tajriba o'tkazish jarayonini aniqlaydilar.
- Tajriba O'tkazish: O'quvchilar tuzilgan reja asosida tajriba o'tkazadilar. Bu jarayonda ular tajriba natijalarini diqqat bilan kuzatadilar va kerakli ma'lumotlarni yig'adilar. O'quvchilar tajriba davomida o'z kuzatuvlarini va natijalarni yozib boradilar.
- Natijalarni tahlil qilish: Tajriba yakunida o'quvchilar yig'ilgan ma'lumotlarni tahlil qiladilar. Ular tajriba natijalarini nazariy bilimlar bilan solishtiradilar va ulardan xulosa chiqaradilar. Bu jarayon ularga o'z bilimlarini chuqurroq tushunish va mustahkamlash imkonini beradi.
- Xulosa chiqarish: O'quvchilar tajriba natijalari asosida xulosalar chiqaradilar. Ular tajriba davomida olingan natijalar va kuzatuvlar asosida qanday nazariy tushunchalar mustahkamlanganini yoki qanday yangi bilimlar o'rganilganini aniqlaydilar. Bu jarayon ularga o'z bilimlarini yanada kengaytirish va mustahkamlash imkonini beradi.

Fizika darslarida metakognitiv usullarni qo'llash o'quvchilarning o'rganish jarayonlarini samarali boshqarishlari, nazariy bilimlarini mustahkamlashlari va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishlari uchun muhimdir. Masalalarni hal qilish, nazariy bilimlarni mustahkamlash va tajriba o'tkazish kabi metakognitiv usullar o'quvchilarga o'z bilimlarini chuqurroq tushunish va mustahkamlash imkonini beradi [5,7]. Bu usullar orqali o'quvchilar nafaqat nazariy bilimlarini mustahkamlaydilar, balki amaliyotda qo'llash qobiliyatlarini ham rivojlantiradilar, bu esa ularning ta'lim jarayonida muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam beradi. Fizika fani va metakognitiv usullar: na'muna misollar

Fizika fanida metakognitiv usullarni qo'llash, o'quvchilarning o'z-o'zini anglash va boshqarish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Quyida fizika fanining turli mavzularida metakognitiv usullardan foydalanishning kengroq misollari keltiriladi:

Dinamika mavzularini o'qitishda o'quvchilar kuch, tezlik va harakat qonunlarini o'rganadilar. Metakognitiv usullarni qo'llash orqali o'quvchilar o'z tushunchalarini monitoring qiladilar va har bir qadamni baholaydilar. Quyida bu jarayon qanday amalga oshirilishi mumkinligi ko'rsatilgan:

Masala tushunchasi: O'qituvchi o'quvchilarga dinamika masalalarini beradi, masalan, "Mashina to'g'ri chiziqli harakat qilayotganda unga ta'sir qiladigan kuchlarni aniqlang." O'quvchilar masalaning mazmunini tushunib, kerakli fizik tushunchalarni aniqlaydilar.

Rejalashtirish: O'quvchilar masalani hal qilish uchun qanday strategiyalarni qo'llash kerakligini rejalashtiradilar. Masalan, Nyutonning ikkinchi qonunini qo'llash uchun kuch va tezlanish orasidagi bog'liqlikni aniqlashlari kerak.

Monitoring: Masalani yechish jarayonida o'quvchilar har bir qadamni kuzatadilar va tushunish darajasini baholaydilar. Agar qayerdadir xato qilishayotganini sezsalar, darhol tuzatishga harakat qiladilar.

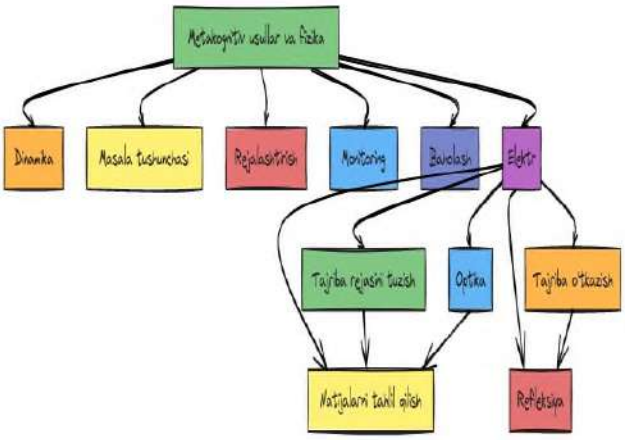
ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Baholash: Masala yechilgach, o'quvchilar olingan natijalarni tekshirib, ularning to'g'riligini aniqlaydilar. Agar natija kutilganidan farq qilsa, xatolarni aniqlash va tuzatish uchun qayta tahlil qiladilar.

Optika bo'limini o'qitishda darslarida o'quvchilar yorug'likning sinishi va qaytishi kabi tushunchalarni o'rganadilar. Metakognitiv usullar yordamida o'quvchilar turli xil materiallar orqali tajribalar o'tkazadilar va natijalarni tahlil qiladilar. Quyida bu jarayonning kengroq tasviri keltirilgan:

- Tajriba rejasini tuzish: O'quvchilar yorug'likning sinishi va qaytishini o'rganish uchun qanday tajribalar o'tkazish kerakligini rejalashtiradilar. Masalan, shisha prizma yoki suv bilan to'ldirilgan idish orqali yorug'lik nurlarini o'tkazish.
- Tajriba o'tkazish: O'quvchilar yorug'lik manbasini prizmaga yoki suvga yo'naltiradilar va sinish burchaklarini o'lchaydilar. Bu jarayonda ular yorug'likning turli materiallarda qanday o'zgarishini kuzatadilar.
- Natijalarni tahlil qilish: O'quvchilar olingan ma'lumotlarni Snell qonuni bo'yicha tahlil qiladilar. Ular turli materiallarda yorug'likning sinish burchaklarini solishtiradilar va bu jarayonlarni nazariy tushunchalar bilan bog'laydilar.
- Refleksiya: Tajriba yakunida o'quvchilar o'z kuzatuvlarini va natijalarni baholaydilar. Ular tajriba davomida o'rganilgan bilimlarni umumlashtirib, o'zlarining tushunchalarini mustahkamlashadi.

Fizika fanida metakognitiv usullarni qo'llash, o'quvchilarning o'z-o'zini anglash va boshqarish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Dinamika, elektrik va optika kabi turli mavzularda bu usullarni qo'llash orqali o'quvchilar o'z bilimlarini amaliyotda qo'llash, tushunish darajasini oshirish va nazariy bilimlarini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ushbu usullar nafaqat o'quvchilarning fizika fani bo'yicha bilimlarini chuqurlashtiradi, balki ularning mustaqil fikrlash va ilmiy jarayonlarni boshqarish qobiliyatlarini ham rivojlantiradi [7,8,9].

A["Metakognitiv usullar va fizika"]
B["Dinamika"]
C["Masala tushunchasi"]
D["Rejalashtirish"] E["Monitoring"]
F["Baholash"]
G["Elektr"]
H["Tajriba rejasini tuzish"] I["Tajriba o'tkazish"] J["Natijalarni tahlil qilish"] K["Refleksiya"]
L["Optika"]
A --> B, A --> C, A --> D, A --> E, A --> F, A --> G, G --> H, G --> I, G --> J, G --> K, G --> L, H --> J, I --> K, L --> J.

O'quvchilarning fizika faniga bo'lgan fikrlari, qiziqishi va motivatsiyasi darslarda qo'llaniladigan metakognitiv usullar orqali sezilarli darajada oshishi mumkin. Metakognitiv

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

usullar o'quvchilarning o'z bilimlarini boshqarish va tushunish qobiliyatlarini rivojlantiradi, bu esa ularning umumiy ta'lim sifatini yaxshilashga yordam beradi. Bu usullar o'quvchilarning dars jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlab, ularga mustaqil o'rganish va o'z bilimlarini baholash imkoniyatini beradi.

Fizika darslarida metakognitiv usullarni samarali qo'llash orqali o'quvchilarni yanada mustaqil va ijodiy fikrlovchi shaxslar sifatida tarbiyalash mumkin. Masalan, darslarda masalalarni hal qilish jarayonida o'quvchilar o'z harakatlarini monitoring qilib, qayerda xato qilganliklarini aniqlashadi va kelgusida ularni tuzatishga intiladilar. Bu esa o'quvchilarga nafaqat dars jarayonida, balki hayotdagi turli vaziyatlarda ham samarali qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Metakognitiv usullar o'quvchilarning nazariy bilimlarini amaliyotda qo'llashga, tajribalar o'tkazish orqali o'z bilimlarini mustahkamlashga imkon yaratadi. Fizika darslarida o'tkaziladigan laboratoriya ishlari va amaliy mashg'ulotlar o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishini oshirishda katta rol o'ynaydi. Masalan, elektr toki, kuchlanish va qarshilik kabi mavzularni o'rganishda o'quvchilar turli tajribalar o'tkazib, o'z kuzatuvlarini tahlil qilishadi va xulosalar chiqarishadi. Bu jarayon o'quvchilarning ilmiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi va ularga o'rganish jarayonida mustaqil bo'lishga yordam beradi.Dars yakunida o'quvchilar o'z bilimlarini baholab, qayerda yaxshilanish kerakligini belgilab oladilar. Bu esa o'quvchilarning ta'lim jarayonida yanada faol ishtirok etishlariga va o'zlarini rivojlantirishlariga imkon beradi.

Xulosa qilib aytganda, fizika darslarida metakognitiv usullarni samarali qo'llash orqali o'quvchilarni yanada mustaqil va ijodiy fikrlovchi shaxslar sifatida tarbiyalash mumkin. Bu usullar o'quvchilarning dars jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlab, ularga mustaqil o'rganish va o'z bilimlarini baholash imkoniyatini beradi. Natijada, o'quvchilar o'z bilimlarini mustahkamlaydi, ilmiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi va ta'lim jarayonida yanada muvaffaqiyatli bo'lishadi. Bu esa ularning umumiy ta'lim sifatini yaxshilashga va kelajakdagi hayotida muvaffaqiyatli shaxslar bo'lishiga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Schraw, G., & Moshman, D. (1995). "Metacognitive Theories." Educational Psychology Review, 7(4), 351-371.
2. Zohar, A., & Ben David, A. (2008). "Explicit Teaching of Metastrategic Knowledge in Authentic Classroom Situations." Metacognition and Learning, 3(1), 59-82.
3. Desoete, A. (2007). "Evaluating and Improving the Mathematics Teaching-Learning Process Through Metacognition." Electronic Journal of Research in Educational Psychology, 5(3), 705-730.
4. White, B. Y., & Frederiksen, J. R. (1998). "Inquiry, Modeling, and Metacognition: Making Science Accessible to All Students." Cognition and Instruction, 16(1), 3-118.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

5. Mamatohunov, Y. A., & Rakhmatulina, R. (2019). "Methodology for organizing educational and methodological activities of students in the process of forming students' independence." European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 7.
6. Mamataxunov, Y. A. (2022). "Problems in Formation of Cognitive Independence of Primary School Students in the Process of Teaching Physics." International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE), 14. DOI: 10.9756/INTJECSE/V14I5.1108.
7. Rahimov, U. R. (2017). "Muammoli o'qitish yondashuvining ta'limiy samaradorligi." Andijon Davlat Universiteti Ilmiy Jurnali, 12(4), 45-50.
8. Ismoilov, S. I. (2020). "Amaliy laboratoriya tajribalari orqali fizika fanini o'rganish samaradorligini oshirish." Samarqand Davlat Universiteti Nashriyoti, 3(2), 120-128.
9. Mamajonov, B. M. (2018). "Kompyuter asosidagi o'qitish texnologiyalari va ularning ta'limiy ahamiyati." Namangan Davlat Universiteti Ilmiy Jurnali, 15(3), 75-82.
10. Rasulov, O. K. (2016). "Interaktiv metodlar yordamida fizika o'qitish." Buxoro Davlat Universiteti Ilmiy Jurnali, 9(1), 33-40.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**O'rinboyev Muxammadzoxir Iqboljon o'g'li, erkin tadqiqotchi, [Уринбоев Мухаммадзохир Икболжон угли**, исследователь], **[Mukhammadzokhir I. Urinboev**, researcher]; Manzil: Andijon viloyati, Xo"aobod tumani, Tosh ota MFY, Ziyoratgoh 105-uy; [адрес: Андижанская область, Ходжаабадский район, махалля Тош ота, Зиёратгох 105; [adres: Andijan region, Xodjaobod district, Tosh ota neighborhood, Ziyoratgoh 105]; ORCID:https://orcid.org/00009-0001-1238-5644; muhammadzohirorinboyev20@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

TEXNIK TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA MUHANDISLIK GRAFIKASI FANINING O‘RNI, O‘QITISHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMI

© N.J. Yodgorov[1]✉, M.M. Badiyev[2]✉
[1,2]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada talabalarning fazoviy va texnik tassavurlarini rivojlantirishda muhandislik grafikasi fanining o’rni va ahamiyati, bu fanni o‘qitishdagi muammolar va ularning yechimlari yoritib berilgan.

MAQSAD: Bo‘lajak mutaxassislarni tayyorlashda grafik fanlarni o‘qitishda qurilish va o‘quv chizmalarining umumiy tamoyillarini bilish, turli xil texnik va me’moriy obyektlarni loyihalash, qurish vaqtida muqarrar ravishda yuzaga keladigan turli xil muhandislik va geometrik muammolarni hal qilish kabi qobiliyatlarni shakllantirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot olib borilayotgan fanni o‘quvchilar qay darajada o‘zlashtira olishlari va ularni bu fanni o‘zlashtirishdagi muammolar va ularning yechimlarini o‘rganish uchun 10 ta ilmiy maqoladan iborat korpus yaratildi. (5 tasi muhandislik grafikasi faniga oid va qolgan 5 tasi texnika fanlarini o’qitish bo‘yicha maqolalar). Yig‘ilgan maqolalar 2010-2023 yillar oralig‘ida xalqaro va milliy akademik jurnallarda chop etilgan. Bu maqolalar tahlil qilindi va qiyosiy tahlil olindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: muhandislik grafikasi fanini boshqa texnika fanlari bilan integratsiyalashtirilgan holda o‘rgatishning afzalliklari bo‘yicha tahlil qilingan ilmiy maqolalar bugungi kunda muhandislik grafikasi fanini o’qitishda yo‘l qo‘yiladigan kamchiliklariga qaratilgan maqolalarga qaraganda ko‘proq jalb qilish kontingentiga tayanadi. Ikkala o‘rganish natijalari bo‘yicha mualliflar muhandislik grafikasi fani bo’yicha umumiy bilimlarga murojaat qilish orqali o‘quvchi bilan muloqot qiladi, ammo muhandislik grafikasi fani o’qitishdagi mavjud muammolarga qaraganda uning yechimlariga qaratilgan maqolalar o‘quvchi e’tiborini faol ravishda yo‘naltiradi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llagan holda muhandislik grafikasi fani o’qitish o‘quvchilarning texnik va fazoviy tassavurlarini kengayishi va bilimni to‘laqonli egallashga ko‘maklashgan.

XULOSA: grafik tasvirlar ko'plab ijodkorlik faoliyati turlarini bog'lovchi bo'g'in hisoblanadi. Grafika fanlari o'quvchilarning texnik hamda fazoviy tasavvurini rivojlantiruvchi kuchli vosita hisoblanadi. Shuning uchun ham muhandislik grafikasi kursida shaxsning ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantiruvchi juda katta potensial imkoniyatlar mavjud. Fanning politexnik xususiyatlari o'quvchilarning individual qiziqishlari va qobiliyatlarini ochilishiga ko'maklashuvchi turli xil obyektlardan foydalanish imkonini beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Ta’lim jarayonida o'quvchilarning hayot tajribalari, texnika, turmush va tabiat hodisalarini kuzatishlaridan chiqargan xulosalarini muhandislik grafikasi kursi bilimlari bilan bog'lab olib borish (masalan, aniq bir buyumda geometrik shakllaming mujassamlashuvi, buyum soyasi shaklining xususiyatlari va h.) o’qitish samaradorligini va o’quvchilarda fazoviy chizmalarni o‘qish va tahlil qilish qobiliyati oshiruvchi tamoyillardan biri hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: muhandislik grafikasi, texnik fikrlash, fazoviy tasavvur, kompyuter grafikasi, kompyuter modellashtirish, loyihalash, grafik dasturlash.

Iqtibos uchun: Yodgorov N.J., Badiyev M.M. Texnik tafakkurini rivojlantirishda muhandislik grafikasi fanining o‘rni, o‘qitishdagi muammolar va ularning yechimi. // Inter education & global study. 2024. №5. B.310–318.

РОЛЬ ИНЖЕНЕРНОЙ ГРАФИКИ В РАЗВИТИИ ТЕХНИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ, ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ И ИХ РЕШЕНИЯ

© Н.Ж. Ядгаров[1]✉, М.М. Бадиев[2]✉
[1,2]Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье освещены роль и значение предмета инженерной графики в развитии пространственного и технического воображения у студентов, а также проблемы преподавания этого предмета и их решения.

ЦЕЛЬ: формирование у будущих специалистов навыков, необходимых для понимания общих принципов строительных и учебных чертежей при изучении графических предметов, а также для решения различных инженерных и геометрических задач, неизбежно возникающих при проектировании и строительстве различных технических и архитектурных объектов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: был создан корпус из 10 научных статей для изучения степени усвоения учащимися предмета, проблем, с которыми они сталкиваются, и решений этих проблем. Пять статей касались инженерной графики, остальные пять — преподавания технических дисциплин. Собранные статьи, опубликованные в международных и национальных академических журналах в период с 2010 по 2023 годы, были проанализированы и сравнительно изучены.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: анализ научных статей о преимуществах интеграции преподавания инженерной графики с другими техническими дисциплинами показывает, что статьи, посвященные решению существующих проблем в преподавании инженерной графики, привлекают больше внимания по сравнению со статьями, акцентирующими внимание на недостатках. Авторы обеих групп исследований взаимодействуют с учащимися через общие знания по инженерной графике, но статьи, направленные на решения, активнее привлекают внимание учащихся. Преподавание инженерной графики с использованием современных педагогических технологий способствует расширению технического и пространственного воображения учащихся и полноценному усвоению знаний.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: графические изображения служат связующим звеном для многих видов творческой деятельности. Графические предметы являются мощным средством развития технического и пространственного воображения учащихся. Поэтому курс инженерной графики имеет большой потенциал для формирования творческих способностей личности. Политехнические характеристики предмета позволяют использовать различные объекты, способствующие раскрытию индивидуальных интересов и способностей учащихся. Связывание жизненного опыта учащихся, наблюдений за техническими, бытовыми и природными явлениями с знаниями курса инженерной графики (например, воплощение геометрических форм в конкретном предмете, особенности формы тени предмета) является одним из принципов, повышающих эффективность обучения и способность учащихся читать и анализировать пространственные чертежи.

Ключевые слова: инженерная графика, техническое мышление, пространственное воображение, компьютерная графика, компьютерное моделирование, проектирование, графическое программирование.

Для цитирования: Ядгаров Н.Ж., Бадиев М.М. Роль инженерной графики в развитии технического мышления, проблемы преподавания и их решения. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 310–318.

THE ROLE OF ENGINEERING GRAPHICS IN THE DEVELOPMENT OF TECHNICAL THINKING, ISSUES IN TEACHING, AND THEIR SOLUTIONS

© Nodir J. Yadgarov[1]✉, Maxmud M. Badiyev[2]✉
[1]Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article highlights the role and significance of the subject of engineering graphics in developing students' spatial and technical visualization skills, as well as the challenges in teaching this subject and their solutions.

AIM: To equip future specialists with the ability to understand the general principles of construction and educational drawings in the teaching of graphic subjects, and to develop skills in solving various engineering and geometric problems that inevitably arise during the design and construction of various technical and architectural objects.

MATERIALS AND METHODS: a corpus of 10 scientific articles was created to study the extent to which students can master the subject, the challenges they face, and solutions to these challenges. Five articles were related to engineering graphics, and the remaining five were about teaching technical subjects. The collected articles, published in international and national academic journals between 2010 and 2023, were analyzed and comparatively reviewed.

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis of scientific articles on the advantages of integrating the teaching of engineering graphics with other technical subjects shows that articles focusing on the solutions to the existing problems in teaching engineering graphics

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

attract more attention than those highlighting the shortcomings. Authors engage with students through general knowledge in engineering graphics, but articles focused on solutions actively direct student attention. Teaching engineering graphics using modern pedagogical technologies has helped expand students' technical and spatial visualization skills and fully grasp the knowledge.

CONCLUSION: graphic representations serve as a connecting link between various types of creative activities. Graphic subjects are a powerful tool for developing students' technical and spatial visualization skills. Therefore, the engineering graphics course has great potential in shaping individuals' creative abilities. The polytechnic characteristics of the subject allow for the use of various objects that help uncover students' individual interests and abilities. Linking students' life experiences, observations of technical, household, and natural phenomena with the knowledge of the engineering graphics course (e.g., the embodiment of geometric shapes in a specific object, the characteristics of the shadow shape of an object) is one of the principles that enhance teaching effectiveness and students' ability to read and analyze spatial drawings.

Key Words: engineering graphics, technical thinking, spatial visualization, computer graphics, computer modeling, design, graphic programming.

For citation: Nodir J. Yadgarov, Maxmud M. Badiyev. (2024) 'The role of engineering graphics in the development of technical thinking, issues in teaching, and their solutions', Inter education & global study, (5), pp. 310–318. (In Uzbek).

Hozirgi kunda ishlab chiqarish sanoati sohasida texnik fikrlashga layoqatli malakali kadrlarga ehtiyoj yuqori hisoblanadi. Bunday mutaxassislarni tayyorlash esa muvaffaqiyatli kasbiy faoliyatning asosi sifatida ularning texnik tafakkurini rivojlantirishga asoslanadi. Shu o‘rinda ta’kidlash joizki, raqamli va texnologik imkoniyatlar dunyosida bu yetarli emas. Chunki texnik fikrlash zamirida nafaqat texnologiyadan foydalanishni bilish, balki texnologiya yordamida insoniyat hayot tarzini yaxshilash, yashash sifatini barqarorlashtirish, ta’lim jarayonini samaradorligini oshirish muhim ustuvor vazifa sanaladi.

Mamlakatimizda mavjud 132 ta (2020 y.holatiga ko‘ra) oliy ta’lim muassasalari tarkibida 134 ta bakalavriat yo‘nalishlari va 147 ta magistratura mutaxassisliklari mavjud[1]. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 08.10.2019 yildagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” PF-5847-son Farmoni ilovasida keltirilgan ma’lumotlarga asosan, talabalarning 25,2% ishlab chiqarish-texnika sohalariga oid ta’lim yo‘nalishlari va mutaxassisliklari bo‘yicha tahsil olmoqdalar[2]. Texnika va texnologiya yo‘nalishlari va mutaxassisliklariga ega oliy ta’lim muassasalari tarkibiga asosan, mashinasozlik, transport, energetika kabi mintaqaviy iqtisodiyotning innovatsion va byudjetni shakllantiruvchi tarmoqlari uchun mutaxassislar tayyorlashga yo‘naltirilgan yo‘nalishlar va mutaxassisiliklar kiradi.

Ushbu yo‘nalish va mutaxassisliklardagi texnik profilga ega talaba kelajakda quyidagi ko‘nikma va malakalarga ega bo‘lishi, ya’ni: olingan bilimlarni amaliyotda qo‘llay olish; yangi bilimlarni yangilash va yaratish qobiliyati; asosiy ma’lumotlarni taqqoslash,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

umumlashtirish, tizimlashtirish, olingan ma'lumotlarni tasniflash va tahlil qilish; o'z bilimlarini mantiqan asoslay olish, ya'ni isbotlash, rad etish, izohlash va hokazo; grafik va diagrammalarni, fazoviy chizmalarni o'qish va tahlil qilish qobiliyati; qurilmalar, uskuna va kompyuterlar, maishiy texnika va ilmiy-tadqiqot uskunalari bilan ishlash bo'yicha amaliy ko'nikmalarga ega bo'lish talab etiladi.

Yana bir jihati borki, aksariyat texnik yo'nalishlarga ega oliy ta'lim muassasalarida "Chizma geometriya", Muhandislik grafikasi", "Kompyuter grafikasi" va "Kompterda modellashtirish" kabi fanlar o'qitiladi. Bu esa o'z navbatida ishlab chiqarish jarayonlaridagi mashinalar, uskunalar, mexanizmlarga oid, shuningdek, zamonaviy bino va inshootlarni loyihalash jarayonlarida mavjud turli tasvirlarni yaratish, eskizlar, ishchi chizmalar, sxemalarni tushunish kabi ko'nikma va malakalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Chunki bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashda grafik fanlarni o'qitishda qurilish va o'qish chizmalarining umumiy tamoyillarini bilish, turli xil texnik va me'moriy obyektlarni loyihalash, qurish vaqtida muqarrar ravishda yuzaga keladigan turli xil muhandislik va geometrik muammolarni hal qilish kabi qobiliyatlarni shakllantiriladi.

Tadqiqot va izlanishlar shuni ko'rsatadiki, hozirgi kunda mehnat bozorida chizmalarni yaratish va tushunish imkoniyatiga ega bo'lgan mutaxassislarga talab yuqori hisoblanadi.

Chizma geometriya va muhandislik grafikasi usullari yordamida hal qilinishi mumkin bo'lgan vazifalar ro'yxati doimiy ravishda oshib bormoqda. Jumladan, grafik fazoviy tasvirlar bilan ishlash, grafik vositalar yordamida axborotlarni tasavvur qilish va uzatish kabi vazifalarni keltirish mumkin. Bu vazifalarni fazoviy tasavvursiz muvaffaqiyatli bajarish mumkin emas. Shu o'rinda kompyuter grafikasi fanlarini o'qitishdagi muammolarni sanab o'tsak.

Avvalo, texnik savodxonlikning asosi o'rta ta'lim maktablarida "Chizmachilik" fanining o'qitilishi bilan boshlanadi. Bu fan faqatgina 8-va 9-sinflarda o'qitiladi. Talaba oliy ta'lim muassasasiga kompyuter grafikasiga oid fanlarni o'zlashtirishda ikki yil (gohida undanda ortiq) "uzilish" bilan keladi. Bu vaqt oralig'ida maktab dasturida o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalar talaba yodidan ko'tariladi. Buni bartaraf etish uchun, maktab dasturidagi "Chizmachilik" fani va oliy ta'limdagi kompyuter grafikasi fanlari bilan mutanosiblik davri muvofiqlashtirilishi lozim.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son farmoniga asosan oliy ta'lim muassasalarining zamonaviy o'quv va ilmiy laboratoriyalar bilan jihozlanish darajasi yetarli emas, xalqaro standartlarga javob beradigan o'quv laboratoriya uskunalarining salmog'i 10%ni tashkil etadi[2]. Bu ham o'z navbatida kompyuter grafikasiga oid fanlarni, xususan "Kompyuter grafikasi" va "Kompyuter modellashtirish" fanlarini o'qitishdagi muammolardan biri hisoblanadi. Bu esa ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalar va zamonaviy usullarni joriy etish orqali hal etiladi. Hususan, kompyuter grafikasi fanlarini o'qitish jarayonida interfaol doskalardan foydalanish yaxshi samara beradi. Bu orqal talabalarning raqamli tasvirlar, eskizlar,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

chizmalar, modellar, vizual jadvallar va grafiklar bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantirilib, talabalarning fazoviy va texnik fikrlash tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Oliy ta’lim tizimida grafik fanlarni o‘qitishdagi yana bir muammolardan biri – bu professor-o‘qituvchilarning xorijiy tillar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini o‘zlashtirish darajasining pastligi hamda kasbiy mahorati bugungi kun talablariga javob bermasligi hisoblanadi. “Muhandislik va kompyuter grafikasi” fani aksariyat hollarda hali hamon bo‘r va doskadan foydalangan holda o‘tiladi. Vaholanki, hozirgi kunda ushbu fanlarni o‘qitishda bir qancha grafik dasturlar mavjud, masalan AutoCAD, SolidWorks, Solid Edge, Auotodesk Inventor, Kompas-3D, T- FLEX va h.k.lar. Aksariyat hollarda professor-o‘qituvchilarning grafik dasturlarini bilmasligi yoki faqat bittasini bilishi va shu bilan chegaralanib qolishi talabalarning keng qamrovli bilim egallashiga to‘sqinlik qilishi mumkin. Bu boradagi muammolarni hal etishda esa sog‘lom raqobat muhitini shakllantirish, yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash jarayonida professor-o‘qituvchilarning ham malakalarini ishlab chiqarish jarayonlari buyurtmachilarini faol jalb etgan holda hamda yangi zamonaviy texnologik obyektlarda mavjud grafik dasturlarida ishlash malakalarini o‘zlashtirish orqali – oliy ma’lumotli texnik sohaga oid mutaxassislarni tayyorlash sifatini oshirishga erishish mumkin.

“Chizma geometriya”, “Muhandislik grafikasi” va hozirgi kundagi yangi yo‘nalishlardan biri “Kompyuter grafikasi”, “Kompyuter modellashtirish” fanlarini o‘qitishdagi yana bir asosiy muammolardan biri – bu auditoriya dars soatlarining kamligidir. Ishlab chiqarish-texnika sohalariga oid ta’lim yo‘nalishlari va mutaxassisliklarining o‘quv rejalarini 8-10 yillik davr oralig‘idagi o‘rganishlar shuni ko‘rsatadiki, talabaning grafik fanlarni o‘zlashtirishi uchun ajratilgan auditoriya soatlari taxminan uch barobarga qisqartirilgan. To‘g‘ri, “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi” da “o‘quv rejalarida fanlar sonini nomutaxassislik fanlari hisobiga bosqichma-bosqich kamaytirish hamda tutashlikdagi fanlarni tanlov fanlari ro‘yxatiga kiritish” mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishi ta’kidlangan. Lekin texnik, texnologik va grafik fanlarni o‘qitish bundan mustasno bo‘lishi kerak. Bu fanlarga oid bilimlarni talaba yaxshi o‘zlashtirishi va ishlab chiqarish jarayonlarida samarali qo‘llay olish malakalarini egallashida mustaqil ta’lim soatlari ulushini oshirishning o‘zi kifoya qilmaydi. Talaba mustaqil ta’lim olishi, tanqidiy va ijodiy fikrlashi, tizimli tahlil qilishi, grafik dasturlash ko‘nikmalarini shakllantirish uchun auditoriya soatlarida texnik fiklash kompetensiyalarini kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish, dars jarayonida amaliy ko‘nikmalarini shakllantirishga yo‘naltirish zarur hisoblanadi.

Ishlab chiqarish-texnika sohalariga oid ta’lim yo‘nalishlari va mutaxassisliklari bo‘yicha tahsil olayotgan talabalarning muhandislik fanlarini o‘zlashtirishidagi yana bir muammolardan biri – bu o‘quv adabiyotlarining tanqisligi, yoki talabaning xorijiy tillarni bilmasligi bois faqatgina bir turdagi adabiyot bilan chegeralanib qolishi hisoblanadi. Buning yagona yechimi muhandislik grafikasi fanlariga oid “o‘quv adabiyotlari sifatini yaxshilash, zamonaviy o‘quv adabiyotlarini yaratish tartibini soddalashtirish, eng yangi xorijiy adabiyotlarni xarid qilish va tarjima qilish ishlarini jadallashtirish, xorijiy adabiyotlardan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

qo‘shimcha yoki muqobil o‘quv adabiyotlari sifatida foydalanishni kengaytirish, kutubxonalar fondlarini muntazam ravishda yangilab borish”[2] ishlarini doimiy amalga oshirib borish zarur.

Shu o‘rinda yana bir muhim masala, ya’ni O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 3 fevraldagi “2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasini «Yoshlarni qo‘llab-quvvatlash va aholi salomatligini mustahkamlash yili»da amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risida”gi PF-6155-sonli Farmonida belgilangan 2021 yilgi dasturida mamlakatning 30 ta OTMiga o‘quv dasturlarini mustaqil ishlab chiqish xuquqi berilishi ko‘zda tutilgan [3]. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi PF-5847-sonli [4] hamda 2020 yil 2 martdagi PF-5953-sonli [5] farmonlarida belgilangan vazifalar ijrosini ta’minlash maqsadida 2020 yilda talabalarning kredit birliklarni to‘plashi va bu kreditlarning boshqa OTMlar tomonidan tan olinishi jarayonini aniqlashtirib beruvchi kredit-modul tizimini OTMlar o‘quv jarayoniga joriy qilish to‘g‘risidagi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 31 dekabrdagi 824-sonli qarori tasdiqlandi. Unga ko‘ra: O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi tizimida oliy ta’lim muassasalari bo‘lgan vazirliklar va idoralar bilan birgalikda o‘quv jarayoniga kredit-modul tizimi joriy etilgan bakalavriat ta’lim yo‘nalishlari va magistratura mutaxassisliklarining malaka talablari, o‘quv rejasi va fan dasturlari takomillashtirilishini ta’minlash, ya’ni akademik erkinlik berilishi ko‘zda tutilgan [6]. “Akademik erkinlik – bu OTM o‘qituvchi-professorlari tarkibining OTM o‘quv dasturi, fanlar mazmuni, o‘qitish va baholash usullarini tashqi aralashuvsiz, mustaqil belgilash huquqidir” [7].

Yuqorida keltirilgan meyoriy-huquqiy hujjatlarning mazmun mohiyatini chuqur o‘rganish shuni ko‘rsatdiki, texnik tafakkurni rivojlantiruvchi fanlar qatoriga kiruvchi grafik fanlar, jumladan “Chizma geometriya”, “Muhandislik grafikasi”, “Kompyuter grafikasi” kabi fanlarni o‘qitishda ham o‘quv dasturlari, fanlar mazmuni, o‘qitish va baholash usullarini yangitdan ko‘rib chiqish, takomillashtirish mehnat bozorining doimiy o‘zgarib turadigan talablariga o‘z vaqtida moslashishga va o‘quv jarayonining sifatini ta’minlashga yordam beradi.

O‘quv jarayoniga kredit-modul tizimini joriy etilishi talabalarning kredit birliklarni to‘plashi va bu kreditlarning boshqa OTMlar tomonidan tan olinish jarayonini ko‘zda tutadi. Demak, respublikamizdagi bir nechta OTMlarda joriy etilgan kredit-modul tizimida o‘qitilayotgan “Chizma geometriya”, “Muhandislik grafikasi”, “Kompyuter grafikasi” kabi mazmundagi fanlarga ajratilgan kreditlar va o‘quv dasturlari Respublikamizdagi va xorijiy davlatlar oliy ta’lim tizimi jarayoniga muvofiqlashtirilishini talab etadi. “Kredit tizimining afzalliklaridan biri — bu o‘z mamlakati ichida ham, chet elda ham talabalarning akademik harakatchanligini ta’minlashidadir: talaba bir OTMda o‘qishni boshlab, boshqasida davom ettirib, uchinchisida diplom olishi mumkin. Agar talaba o‘qishini boshqa OTMga ko‘chirmoqchi bo‘lsa, bu OTM talaba oldin o‘qigan OTMdagi o‘quv dasturini o‘rganadi, uni o‘z dasturi bilan taqqoslaydi va talaba to‘plagan kreditlarning qanchasi tan olinishini hal qiladi”[7/1].

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Respublikamizda shu sohada faoliyat olib borayotgan bir qancha olimlarning fikricha, “Muhandislik grafikasi” faniga ajratilgan kreditlar soni kamida 6 kreditni tashkil etishi kerak, ya’ni 2 semestr mobaynida jami 216 soat (ma’ruza 36, amaliy mashg‘ulotlar 108, mustaqil ta’lim 72 soat)[8]. Ishlab chiqarish-texnika sohalariga oid xorijiy ta’lim yo‘nalishlari va mutaxassisliklari o‘quv dasturlari va rejalarining tahlili ham shuni ko‘rsatdi [9], ya’ni “Engineering Graphics” faniga 6 kredit - umumiy 160 soat (shundan mustaqil ta’lim 96 soat, ma’ruza 16 soat va amaliy mashg‘ulotlar 48 soat) ajratilgan, lekin fan bir semestr mobaynida o‘qitiladi.

O‘quv dasturlari (syllabus) ni o‘rganishlar shuni ko‘rsatdiki, kredit tarkibiga kiruvchi modullar mazmunida ham katta tafovutlar mavjud. Xorijiy davlatlar dasturidagi modullar muhandislik grafikasi fanini kompyuter grafikasi bilan hamohanglikda ko‘radilar. YA’ni ushbu modul muhandislik grafikasi usullarini kompyuter yordamida loyihalash dasturlaridan foydalanish uchun muhandislik grafik dasturlari (AutoCAD, Inventor yoki SolidWorks) ni qo‘llash bo‘yicha zarur bilimlarni o‘zlashtirish orqali amalga oshirilishi ko‘zda tutilgan. Ushbu modulni o‘zlashtirgach, talabalar ushbu vositalar orqali texnik hujjatlarni yaratish, shakllantirish va tahrir qilish, 3D injenerlik geometriya obyektlarini modellash, raqamli texnologiyalarni qo‘llash, 3D geometrik obyektlarning prototiplarini yaratish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu malakalarni egallash esa hozirgi zamon talabidir.

Iqtisodiyot tarmoqlarining barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo‘shadigan, mehnat bozorida o‘z o‘rnini topa oladigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash tizimini yo‘lga qo‘yish uchun esa avvalo o‘quv jarayoniga kredit-modul tizimi joriy etilgan ta’lim yo‘nalishlarining malaka talablari, o‘quv rejasi va fan dasturlari takomillashtirilishi va boshqa OTMlar bilan mutanosibligini ta’minlashimiz lozim.

Fikrimizcha, grafik mazmundagi fanlarni o‘qitishda yangicha yondashuv, yangicha ta’lim yo‘nalishlari joriy etilishi lozim. YA’ni, yangicha yondashuvda muhandislik grafikasiga oid fanlar ikki qismdan iborat bo‘lishi lozim. Birinchisi, “Muhandislik grafikasi” nomi bilan 6 kreditga mo‘ljallangan fan dasturi ishlab chiqilishi lozim. Va ikkinchi yo‘nalish sifatida “Kompyuter grafikasi/modellashtirish” nomi bilan 6 kreditga mo‘ljallangan yangi fan va o‘quv dasturlari joriy etilishi lozim.

Fikr va mulohazalarimizni quyidagi xulosalarda keltirish maqsadga muvofiq deb hisobladik. Demak, o‘rta ta’lim va oliy ta’lim orasidagi uzviylikni ta’minlash hamda texnik fikrlash tafakkurini oshirish maqsadida barcha ishlab chiqarish-texnika sohalariga oid ta’lim yo‘nalishlari va mutaxassisliklari o‘quv rejalariga muhandislik grafikasiga oid fanlarni kiritish; muhandislik grafikasi mazmunidagi fanlarning mohiyatidan kelib chiqqan holda auditoriya soatlarini mustaqil ta’lim soatlari hisobidan ko‘paytirish; muhandislik grafikasi mazmunidagi fanlardan dars beruvchi professor-o‘qituvchilarning xorijiy tillar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini o‘zlashtirish darajasini hamda kasbiy mahoratini oshirish; muhandislik grafikasi fanlariga oid o‘quv adabiyotlari sifatini yaxshilash, eng yangi xorijiy adabiyotlarni xarid qilish va tarjima qilish ishlarini jadallashtirish, kutubxonalar fondlarini muntazam ravishda yangilab borish; o‘quv jarayoniga kredit-modul tizimi joriy etilgan bakalavriat ta’lim yo‘nalishlari va magistratura mutaxassisliklarining malaka

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

talablari, o‘quv rejasi va fan dasturlari takomillashtirilishini ta’minlash hamda muhandislik grafikasi fanlariga ajratilgan kredit miqdorlarini muqobil variantini aniqlash va mos chet el oliygohlari bilan muvofiqlashtirish; grafik mazmundagi fanlarni o‘qitishda yangicha yondashuv, yangicha ta’lim yo‘nalishlari, yangi fanlar joriy etish; “Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi” mutaxassislik yo‘nalishini rivojlantirish lozim.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta ta’lim vazirligi rasmiy sayti https://edu.uz/uz
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 08.10.2019 yildagi "O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” PF-5847-son Farmoni ilovasi.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 3 fevraldagi “2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasini «Yoshlarni qo‘llab-quvvatlash va aholi salomatligini mustahkamlash yili»da amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risida”gi PF-6155-sonli Farmoni
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi PF-5847-sonli Farmoni.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 2 martdagi PF-5953-sonli Farmoni.
6. Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 31 dekabrdagi 824-sonli qarori.
7. https://www.gazeta.uz/uz/2021/10/13/higher-education/
8. https://cyberleninka.ru/article/n/razrabotka-innovatsionnoy-rabochey-programmy-po-predmetu-inzhenernaya-grafika-dlya-tehnicheskih-vuzov
9. https://admissions.ktu.edu/programme/b-food-science-and-technology/#T230B219

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Yodgorov Nodir Jalolovich,** pedagogika fanlari doktori (Dsc), professor [**Ядгаров Нодир Жалолович,** доктор педагогических наук, профессор], [**Nodir J. Yadgarov,** Doctor of Pedagogical Sciences, Professor]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro, Piridasgir ko‘chasi, 20 [адрес: Узбекистан, город Бухара, улица Пиридасгир, 20.], [address: Uzbekistan, Bukhara, Piridasgir Street, 20.]; ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6931-5938; nodirbekyadgarov@gmail.com

✉**Badiyev Maxmud Marufovich,** texnika fanlari nomzodi, dotsent [**Бадиев Махмуд Маруфович,** кандидат технических наук, доцент], [**Mahmud M. Badiev,** Candidate of Technical Sciences, Associate Professor]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro, Piridasgir ko‘chasi, 20 [адрес: Узбекистан, город Бухара, улица Пиридасгир, 20.], [address: Uzbekistan, Bukhara, Piridasgir Street, 20.]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

GIDRAVLIK QURILISHNI TASHKIL ETISHINI LOYIHALASHTIRISHNING MUAMMOLARI HAMDA UNING YECHIMINING DOLZARBLIGI

© D.B. Salimova[1]✉

[1]Toshkent Irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti, "Milliy oliy universiteti Buxoro tabiiy resurslarni boshqarish instituti", Buxoro, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada gidravlIk qurilishni tashkil etishining dolzarb muammolari va uning ma'nosi, shu bilan birga «Qurilishni tashkil etish loyihasi» (QTL) va qurilish bosqichida ishlab chiqilgan ish loyihalari (QChL) bo'yicha zarur bo'lgan nimani qurish, qanday tartibda, qanday texnologiyadan foydalanish, qaysi vaqt oralig'ida va qanday resurslar bilan bog'liq bo'lgan loyihalashtirish ishlari haqida boradi.

MAQSAD: gidravlik qurilishni tashkil etishini loyihalashtirishning muammolari hamda uning yechimini tadqiqn qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: mazkur tadqiqot ishimizni "Muammoli vaziyat", "Venn diagrammasi", "Aqliy hujum", "Bahs-munozara" va "Loyiha" metodlari yordamida o'rgandik. Bunda: birinchi metodimiz orqali: muammoli masala aniqlandi, uning kelib chiqish tarixi o'rganildi, oqibatlari haqida fikr yuritildi, uni yechish yo'llari ko'rib chiqildi va aniqlandi; ikkinchi metod yordamida Venn diagrammasi tuzildi; keyingi metodlar yordamida dolzarb muammo maqolada ko'rsatilib, shu bo'yicha fikr, g'oyalar bildirildi va ularga aniq tahlillar keltirildi hamda loyiha-jadvallari keltirildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: gidroelektrik majmuani qurishning iqtisodiy ko'rsatkichlari, uning iqtisodiy samaradorligi, ishonchliligi va butun hayoti davomida foydalanish xavfsizligi ko'p jihatdan QTL da qabul qilingan loyihaviy qarorlar darajasiga bog'liq.

XULOSA: yuqoridagilardan kelib chiqib, irrigatsiya shaxobchalaridagi asosiy inshootlar, odatda, vazifasiga ko'ra uch guruhga bo'linadi: rostlovchi, suv o'tkazuvchi va tutashtiruvchi.

Shunday qilib aytganda, rostlovchi guruh inshootlariga quyidagilar kiradi: suv sarfini rostlovchi rostlagich va suv bo'lgichlari; suv sathini rostlovchi (dimlovchi); yuvuvchi va suv tashlovchi qurilmalar, tizimga beriladigan suv miqdorini o'lchaydigan suv o'lchash qurilmalar (avtomatlar, yarim avtomatlar, hisoblagichlar).

Shunga ko'ra, suv o'tkazuvchi inshootlarga quyidagilarni kiritish maqsadga muvofiq bo'ladi: akveduklar, dukerlar, quvurlar, tunellar. Ular kanal trassasi bo'yicha suvni tabiiy va sun'iy to'siqlar bilan kesishgan joylardan o'tkazish uchun qurilishi lozim.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Kalit so'zlar: gidrotexnika qurilishi, qurilish-montaj ishlari, «Qurilishni tashkil etish loyihasi» (QTL), qurilish bosqichida ishlab chiqilgan ish loyihalari (QChL), investitsion texnik-iqtisodiy asoslash, transport sxemalari, qurilish muddati, gidroelektrostansiya agregatlari, qurilish tashkiloti.

Iqtibos uchun: Salimova D.B. Gidravlik qurilishni tashkil etishini loyihalashtirishning muammolari hamda uning yechimining dolzarbligi. // Inter education & global study. 2024. №5. B. 319–328.

ПРОБЛЕМЫ ПРОЕКТИРОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ГИДРАВЛИЧЕСКОГО СТРОИТЕЛЬСТВА И ЕГО НЕОБХОДИМОСТЬ РЕШЕНИЯ

© Д.Б. Салимова[1]✉
[1]Ташкентский институт инженеров ирригации и механизации сельского хозяйства «Институт управления природными ресурсами Национального высшего университета», Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: гидротехническое строительство, строительно-монтажные работы, «Проект организации строительства» (ПОС), рабочие проекты, разработанные на стадии строительства (РПС), технико-экономическое обоснование инвестиций, транспортные схемы, период строительства, агрегаты ГЭС, организация строительства.

ЦЕЛЬ: Он заключается в исследовании проблем проектирования организации гидростроительства и их решении.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: Данное исследование мы изучали с помощью методов «Проблемная ситуация», «Диаграмма Венна», «Мозговой штурм», «Дискуссия» и «Проект». В данном случае: посредством нашего первого метода: был выявлен проблемный вопрос, изучена история его возникновения, рассмотрены последствия, рассмотрены и определены пути его решения; диаграмма Венна была построена вторым методом; с помощью следующих методов в статье показана актуальная проблема, высказаны мнения и идеи, представлены конкретные анализы и графики проектов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: экономические показатели строительства гидроэлектростанции, её экономическая эффективность, надежность и безопасность эксплуатации в течение всего срока эксплуатации во многом зависят от уровня проектных решений, принятых в КТЛ.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: на основании вышеизложенного основные сооружения в оросительных притоках принято разделять по их функции на три группы: спрямляющие, водопереносные и соединительные.

Другими словами, в конструкции регулировочной группы входят: регулировочный регулятор и водоотделители для регулирования расхода воды;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

регулятор уровня воды (увлажнитель); моечные и водораздаточные устройства, водомерные устройства, измеряющие количество подаваемой в систему воды (автоматы, полуавтоматы, счетчики).

Соответственно, к водонесущим сооружениям целесообразно отнести: акведуки, докеры, трубы, тоннели. Они должны быть построены для пропуска воды по трассе канала через пересечения с естественными и искусственными преградами.

Ключевые слова: в данной статье рассмотрены текущие проблемы организации гидротехнического строительства и их значение, а также что и в каком порядке необходимо строить согласно «Проекту организации строительства» (ПОС) и рабочим проектам, разработанным при строительстве. Этап (РПС) относится к проектированию, связанному с тем, какую технологию использовать, в какие сроки и с какими ресурсами.

Для цитирования: Д.Б. Салимова. Проблемы проектирования организации гидравлического строительства и его необходимость решения. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 319–328.

PROBLEMS OF DESIGNING THE ORGANIZATION OF HYDRAULIC CONSTRUCTION AND ITS NEED FOR SOLUTIONS

© Dildora B. Salimova[1]✉
[1]Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers “Institute of Natural Resources Management of the National Higher University of Bukhara, Bukhara,Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article discusses the current problems of organizing hydraulic engineering construction and their significance, as well as what and in what order needs to be built in accordance with the “Construction Organization Project” (COP) and detailed designs developed during construction. Stage (DDC) refers to the design associated with what technology to use, in what time frame and with what resources.

AIM: It consists of studying the problems of designing a hydraulic construction organization and solving them.

MATERIALS AND METHODS: We studied this research using the methods “Problem Situation”, “Venn Diagram”, “Brainstorming”, “Discussion” and “Project”. In this case: through our first method: a problematic issue was identified, the history of its occurrence was studied, the consequences were considered, ways of solving it were considered and determined; the Venn diagram was constructed using the second method; Using the following methods, the article shows the current problem, expresses opinions and ideas, and presents specific analyzes and project schedules.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

DISCUSSION AND RESULTS: the economic indicators of the construction of a hydroelectric power plant, its economic efficiency, reliability and safety of operation during the entire service life largely depend on the level of design decisions made in KTL.

CONCLUSION

Key words: hydraulic engineering construction, construction and installation works, “Construction Organization Project” (COP), detailed designs developed during the construction stage (DDC), feasibility study of investments, transport schemes, construction period, hydroelectric power station units, construction organization.

For citation: Dildora B. Salimova. (2024) ‘Problems of designing the organization of hydraulic construction and its need for solutions’, Inter education & global study, (5), pp. 319–328. (In Uzbek).

Gidrotexnika qurilishini tashkil etish – bu obyektni rejalashtirilgan sur’atda va o’z vaqtida samarali va sifatli qurishni ta’minlashga qaratilgan o’zaro bog’liq tashkiliy va texnologik yechimlar, tadbirlar va ishlar tizimi. Tashkiliy va texnologik qarorlar – tashkiliy-texnologik hujjatlarda qabul qilingan gidrotexnika qurilishini tashkil etish va texnologiyasi bo’yicha qarorlar. Tashkiliy va texnologik hujjatlar QTL va QChL hisoblanadi. QTL va QChL savollarga javob beradi: nimani qurish, qanday tartibda, qanday texnologiyadan foydalanish, qaysi vaqt oralig’ida va qanday resurslar bilan.

Qurilish va ishlarni ishlab chiqarishni tashkil etish bo’yicha hujjatlarga [1] ga muvofiq WPni loyihalash bosqichida ishlab chiqilgan «Qurilishni tashkil etish loyihasi» (QTL) va qurilish bosqichida ishlab chiqilgan ish loyihalari (QChL) bo’limi kiradi. QTL va QChL asosidagi obyekt.

Tasdiqlangan QTL va QChL siz qurilish-montaj ishlarini bajarish taqiqlanadi. PPRda uni ishlab chiqqan va tasdiqlagan tashkilotlar bilan kelishilmagan holda QTL qarorlaridan chetga chiqishga yo’l qo’yilmaydi [2]. Ishlarni bajarishda uni ishlab chiqqan tashkilot va QChL ni tasdiqlagan shaxs bilan kelishuvsiz QChL dan chetga chiqishga yo’l qo’yilmaydi.

Qiyin tabiiy va geologik sharoitlarda obyektni qurishda, shuningdek noyob bino va inshootlarni qurishda QTL va QChL qurilish jarayonida qurilgan va mavjud binolar, inshootlarning mustahkamligi va barqarorligini ta’minlash uchun maxsus chora-tadbirlarni o’z ichiga olishi kerak. Gidrotexnika inshooti uchun qurilishni tashkil etish loyihasiga (QTL) qo’yiladigan talablar.

Gidrotexnika qurilishiga nisbatan QTL – bu asosiy inshootlar va vaqtinchalik obyektlarni qurish tartibi va ketma-ketligini, qurilish xarajatlarini o’tkazib yuborish sxemasini, vaqtincha gidrotexnik inshootlarning turi va dizaynini, qurilishning texnologik sxemalarini belgilaydigan tashkiliy va texnologik hujjatlar. asosiy tuzilmalar va ishlarning bajarilishi, transport sxemalari, qurilish muddati, alohida qurilish bosqichlari (ishga tushirish majmualari) va gidroelektrostansiya agregatlarini ishga tushirish muddatlari, qurilishning yig’ma kalendar rejasi va boshqa qurilish rejalari (jadvallari), moliyalashtirish rejasi, ehtiyoj moddiy, texnik va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

mehnat resurslari uchun. QTL – bu QChL ning bo'limi, uning muhim qismi. U loyihalash tashkiloti tomonidan ishlab chiqilgan va QChL bilan birgalikda tasdiqlangan.

Dastlabki loyihalash bosqichida, Investitsion texnik-iqtisodiy asoslash (ITI) doirasida «Qurilish tashkiloti» bo'limi ishlab chiqilgan bo'lib, u QTL bilan solishtirganda ishlanmaning to'liq emasligi sababli QTL emas, balki bo'lim deb nomlanishi kerak.

QTL qurilishning smeta qiymatini tashkil etuvchi QChL ning asosiy bo'limlaridan biridir. Gidroenergetika obyektini qurish xarajatlarini noto'g'ri baholash xavfini kamaytirish uchun ushbu bo'lim to'liq hajmda bajarilishi, haqiqiy qurilish sharoitlarini hisobga olish va uni tashkil etishning texnik va iqtisodiy jihatdan asoslangan usullarini taklif qilishi kerak.

RPning bir qismi sifatida tasdiqlangan QTL obyektni qurishda ishtirok etuvchi pudratchilar va boshqa tashkilotlar uchun majburiy hujjatdir. Qurilish shartlarining o'zgarishi sababli QTL ning alohida qismlaridagi o'zgarishlar ularning obyektni qurishning keyingi rivojlanishiga ta'sirini tahlil qilish kerak. Amalga oshirishdan oldin ular bosh loyiha tashkiloti va ishlab chiquvchi (texnik buyurtmachi) bilan kelishilgan bo'lishi kerak.

QTL bosh loyiha tashkiloti tomonidan yoki u bilan tuzilgan shartnoma bo'yicha ixtisoslashtirilgan loyihalash tashkiloti tomonidan ishlab chiqiladi. QTL ning maxsus ishlarga tegishli bo'limlari (paragraflari), qoida tariqasida, ixtisoslashtirilgan loyihalash tashkilotlari ishtirokida ishlab chiqilishi kerak. QTL ni ishlab chiqish narxi RPni ishlab chiqish narxiga kiritilgan.

QTL ni ishlab chiqish uchun boshlang'ich materiallar quyidagilar bo'lishi kerak: qurilish hududining xususiyatlari: iqlim sharoiti, avtomobil, temir va suv yo'llari, qurilish sanoati korxonalari tarmog'ining mavjudligi, mahalliy ishchi kuchidan foydalanish imkoniyati va boshqalar; muhandislik tadqiqot materiallari va kuzatish ma'lumotlari: meteorologik, gidrologik, gidrogeologik, geologik, seysmologik, ekologik va boshqalar; obyektni loyihalashning oldingi bosqichlarida loyiha-texnik-iqtisodiy asoslash bo'yicha materiallar (gidroenergetika obyektlarini hududiy rejalashtirish sxemasi, obyektni qurishga investitsiyalarni asoslash); gidroenergetika majmuasi inshootlarining sxemasi, binolar va inshootlarning kosmik-rejalashtirish va loyihaviy yechimlari, qurilishning alohida bosqichlariga bo'linishi va QChL bosqichida ishlab chiqilgan komplekslarni ishga tushirish; gidroelektrostansiyalarni qurish va ishga tushirishning alohida bosqichlari uchun qurilish muddatlarini belgilovchi direktiv hujjatlar; murakkab va noyob obyektlarni qurish uchun maxsus talablar; rekonstruksiya qilinadigan obyektlarda qurilish-montaj ishlarini bajarish shartlari to'g'risidagi ma'lumotlar; quruvchi (texnik buyurtmachi) qarori bilan obyektni qurishda ishtirok etuvchi pudratchidan qurilish texnikasi mavjudligi to'g'risidagi ma'lumotlar; obyektni qurishning o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq boshqa zarur ma'lumotlar.

QTL QChL tomonidan ko'zda tutilgan qurilishning to'liq hajmi uchun ishlab chiqilishi kerak. Obyektni alohida bosqichlarda qurishda qurilishning birinchi bosqichi uchun QTL to'liq rivojlanish uchun qurilishni amalga oshirishni hisobga olgan holda ishlab chiqilishi kerak.

Loyihalash bosqichida «Qurilish tashkiloti» bo'limi yig'ilgan ko'rsatkichlar bo'yicha ishlarning narxini baholash uchun etarli hajmda amalga oshirilishi kerak. QChL bosqichida QTL ish narxini birlik narxlarida baholash uchun yetarli hajmda amalga oshiriladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

QTL tarkibi va mazmuni loyihalashtirilgan obyektlarning murakkabligi va o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda o'zgarishi mumkin, bu kosmik rejalashtirish va dizayn echimlariga, ushbu echimlarni birlashtirish va tiplashtirish darajasiga, maxsus yordamchi tuzilmalardan, armaturalardan foydalanish zaruriyatiga bog'liq, qurilmalar va qurilmalar, ishlarning ayrim turlarining xususiyatlari, shuningdek, qurilish maydonchasiga materiallar, konstruktsiyalar va jihozlarni etkazib berish shartlari to'g'risida.

Quyidagilar birinchi marta qo'llaniladigan murakkab obyektlar va binolar uchun, o'xshashi bo'lmagan printsipial jihatdan yangi ishlab chiqarish texnologiyasi; noyob texnologik uskunalar; yangi qurilish inshootlari, shuningdek, qurilishi o'ta og'ir geologik, yoki tabiiy sharoitlarda rejalashtirilgan korxonalar va inshootlar, QTL tarkibiga yuqoridagilardan tashqari quyidagilar kiradi: qurilishning barcha ishtirokchilari o'rtasidagi munosabatlarni aks ettiruvchi keng qamrovli kengaytirilgan reja (jadval), u quyidagilarni belgilaydi; obyektni qurish va obyektni tayyorlashning asosiy bosqichlarining davomiyligi, tayyorgarlik davri ishining tarkibi va muddatlari; ish bosqichining bir qismi sifatida alohida binolar va inshootlarni qurish tartibi (ishga tushirish majmuasi), texnologik jihozlarni yetkazib berish muddatlari; barpo etilayotgan inshootlar, bino va inshootlarning sifati va ishonchliligini ta'minlash bo'yicha zarur ilmiy-tadqiqot ishlari, sinovlar va rejali kuzatishlarning ustuvorligi va muddatlari to'g'risidagi ko'rsatmalar; geodezik tekislash bazasini qurish xususiyatlari va qurilish jarayonida geodezik nazorat qilish usullari, shuningdek, qurilgan inshootlar, binolar va inshootlarning sifati va ishonchliligini boshqa instrumental nazorat qilish bo'yicha ko'rsatmalar.

Mavjud suv inshootlarini, ularga kiritilgan binolar va inshootlarni rekonstruksiya qilish va texnik jihatdan qayta jihozlashda QTL: ishlab chiqarish jarayonini to'xtatmasdan bajarilgan ishlar hajmini va ishlab chiqarish jarayonini to'liq yoki qisman to'xtatish bilan bog'liq ishlarni ko'rsatish; qurilish-montaj ishlarini bajarish jarayonida asosiy ishlab chiqarishning texnologik jarayonlari o'zgarib turadigan maydonlar va sexlarni, shuningdek, rejalashtirilgan texnologik ishlab chiqarish vaqtida qurilish ishlari olib boriladigan uchastkalarni va sexlarni ko'rsatgan holda qurilish-montaj ishlarini birgalikda bajarishning ustuvorligi va tartibini belgilash. asosiy ishlab chiqarishni to'xtatish; qurilishning bosh rejasida: mavjud binolar, inshootlar va rekonstruksiya qilinmaydigan kommunal tarmoqlarni ko'rsatish; yangi qurilgan binolar, inshootlar va yotqizilgan tarmoqlar; rekonstruksiya qilingan va demontaj qilingan binolar va inshootlar; demontaj qilingan va o'zgartirilgan kommunal tarmoqlar; yangi tarmoqlar mavjud tarmoqlarga qo'shiladigan joylar; hududdan o'tish; qurilish ishchilarining xavfsiz o'tishi uchun ko'rsatmalar; tushuntirish xatida: tor va xavfli sharoitlarda bajariladigan ishlar ro'yxati va hajmini ko'rsatish; rekonstruksiya ishlarini operativ boshqarish tartibi; korxona va qurilish tashkilotining birgalikdagi faoliyatini ta'minlash chora-tadbirlari; quruvchilar uchun ishlab chiqarish sharoitlarini yaratish bo'yicha korxona xizmatlari, rekonstruksiya qilish davrida quruvchilarga o'tkazilgan korxonalarning zavod va sexlaridagi yuk ko'tarish va transport uskunalari to'g'risidagi ma'lumotlar; yong'in va portlash xavfsizligi choralari; o'rnatish va demontaj ishlarini bajarishda saqlanib qolgan tuzilmalarning barqarorligini ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlar; hosil bo'ladigan qurilish chiqindilarining toifasi va hajmi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Qattiq tabiiy sharoitlarda obyektlarni qurishda QTL, talablarga qo'shimcha ravishda, qurilishni tayyorlash, tashkil etish va amalga oshirishga quyidagi jismoniy, geografik va iqtisodiy omillarning ta'sir qilish imkoniyatini hisobga olishi kerak. Shimoliy qurilish-iqlim zonasi uchun: havo harorati past bo'lgan, kuchli shamol va qor ko'tarilishi, shuningdek, hududning tabiiy yoritilishi past bo'lgan fasllarning davomiyligi; abadiy muzlik tuproqlari; qurilish loyihalarining sanoatlashgan markazlardan va markazlashtirilgan logistika ta'minoti bazalaridan uzoqligi; moddiy-texnika resurslarini yetkazib berishning ichki suv yo'llari va qirg'oqbo'yi transport liniyalaridagi navigatsiya (mavsumiy) rejimlariga bog'liqligi; cheklangan mahalliy energiya manbalari; maxsus transport turlaridan foydalanish zarurati; ekologik tizimlarning xo'jalik faoliyati ta'siriga moyilligi va ularni qiyin tiklash, shuningdek, ishlab chiqarishda utilizatsiya qilib bo'lmaydigan chiqindilarni yo'q qilish zarurati ortishi; chiqindi suvlar va atmosfera chiqindilari tarkibidagi elementlarni qayta ishlash, ularni tozalash, dezinfeksiya qilish va ushlash;botqoq va suv bosgan joylarda qurilish maydonchasini tashkil etishning qiyinligi; beton aralashmaning haroratini va ushbu tartibga solish uchun zarur bo'lgan o'rnatishlarni tartibga solish zarurati; ishchilarni sanitariya va farovonlik bilan ta'minlashni tashkil etishning murakkabligi.

Tog'li va baland tog'li hududlar uchun: quruvchilar uchun maxsus moslashtirilgan ish rejimlariga rioya qilishni talab qiluvchi past barometrik bosim; kuchli shamol va chaqmoq chaqishi xavfi kuchayishi; qor ko'chkilari, sel oqimlari, ko'chkilar va ko'chkilar; hududning borish mumkin emasligi (katta qiyaliklar, balandlikdagi farqlar).

Cho'l va yarim cho'l hududlari va ayniqsa issiq iqlimi bo'lgan hududlar uchun: kunduzi yuqori havo harorati; katta maydonlarda mahalliy suv ta'minoti manbalarining yo'qligi va shu munosabat bilan suvni tozalash, tuzsizlantirish, tashish, sovutish va saqlash bo'yicha maxsus chora-tadbirlarni amalga oshirish zarurati; zaif barqaror qumli tuproqlarning o'simlik qoplamini saqlash choralariga rioya qilish zarurati; beton aralashmaning haroratini va ushbu tartibga solish uchun zarur bo'lgan o'rnatishlarni tartibga solish zarurati.

Xavfli geologik jarayonlar sodir bo'lgan hududlarda obyektlarni qurishda, QTL talablarga qo'shimcha ravishda quyidagi talablarni hisobga olishi kerak: o'ziga xos xususiyatga ega (cho'kish, shishish va hokazo) tuproqlarda barpo etilgan obyektlarni qurishda drenajni tashkil etish, vaqtincha suv ta'minoti tizimlarini o'rnatish va ulardan foydalanish bo'yicha maxsus chora-tadbirlarning ustuvor bajarilishini ta'minlash zarur. Tuproqlarning tartibsiz namlanishiga yo'l qo'ymaslik, shuningdek, cho'kishni tizimli monitoring qilish va ularning oldini olish; abadiy muzli hududlarda joylashgan obyektlarni qurishda tuproqni o'zlashtirish jarayonida harorat, abadiy muzlik-tuproq va gidrogeologik sharoitlarning o'zgarishi prognozini hisobga olgan holda ishlarni bajarish tartibi, muddatlari va texnologiyasi bo'yicha qarorlar qabul qilinishi kerak; qurilish-montaj ishlari va inshootlardan foydalanish.

Maxsus tabiiy sharoitlarda obyektlarni qurishda QTL da ko'rsatilgan materiallarga qo'shimcha ravishda quyidagilar bo'lishi kerak. Ko'chki va qulashdan himoya qiluvchi inshootlar uchun: qurilish davridagi ko'chki va ko'chki jarayonlarining faolligi va intensivligi prognozi; himoya inshootlarini qurishda qiyaliklar va qiyaliklarning barqarorligini ta'minlash chora-tadbirlari; yilning yomg'irli fasllari boshlanishidan oldin qazish ishlarini yakunlash, yoki

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

vaqtincha to'xtatish zarurligiga qarab barcha ishlarning qat'iy tartibi va muddatlarini hisobga olgan holda tuzilgan qurilishning kalendar rejasi (jadval); tuproqni joylashtirish va uni saqlash bo'yicha yechimlar, ko'chki zonasida chiqindixonalar qurishning oldini olish; drenajni tashkil etish, suvni kamaytirish va tuproqni mustahkamlashning maxsus usullari bo'yicha qarorlar.

Seldan himoya qiluvchi inshootlar uchun: zarur hollarda qurilishi tugallanmagan inshootlar orqali suv toshqini va sel oqimlarini o'tkazish, ularning xavfsizligini ta'minlash bo'yicha yechimlar; mahalliy sharoitlarni hisobga olgan holda ayrim turdagi ishlarning oqilona mavsumiyligi to'g'risidagi qarorlar; tadqiqot materiallari prognozlariga ko'ra, mumkin bo'lgan sel oqimining paydo bo'lish muddatlari to'g'risidagi qurilish kalendaridagi ko'rsatkichlar; sel oqimlarining shakllanishi uchun kuzatuv punktlarini joylashtirish va ularning qurilishni boshqarish markazi bilan barqaror aloqasini ta'minlash bo'yicha tavsiyalar; ishlab chiqarish obyektlarini, aholi punktlarini va kirish yo'llarini xavfsiz hududga joylashtirish, shuningdek, odamlar va qurilish texnikasini evakuatsiya qilishning mumkin bo'lgan yo'llari bo'yicha echimlar; sel davridagi ish tartibiga qo'yiladigan talablar.

Yaqin kelajakda Shimoliy Kavkaz, Sibir va Uzoq Sharqning tog'li hududlarida gidroenergetika inshootlari qurilishi kutilmoqda. Buning uchun sel xavfli va potentsial ko'chki zonalarini aniqlash uchun yuqori sifatli muhandislik tadqiqotlarini o'tkazish va keyinchalik RPda sel va ko'chkilarga qarshi choralarni ishlab chiqish kerak. Shuni ta'kidlash kerakki, sel va ko'chkilardan himoya qilish usullari mavjud texnik adabiyotlarda etarli darajada aks ettirilmagan.

Sel oqimi binolarni, inshootlarni vayron qilishi va u o'tadigan joyda odamlarning o'limiga olib kelishi mumkin, shuningdek daryoning yuqori oqimida orqa suv hosil bo'lishi bilan maishiy kanalni to'sib qo'yishi mumkin. Sel oqimlaridan himoya qilish uchun quyidagilar zarur: muhandislik tadqiqot bosqichida sel xavfli hududlarni aniqlash; sel oqimlari o'tadigan hududlarda hech qanday bino va inshootlarni loyihalashtirmaslik va qurmaslik; suv inshootlari yaqinida joylashgan sel oqimi xavfli hududlarning holati ustidan doimiy monitoringni tashkil etish; sel to'g'onlari, qopqonlar va boshqa himoya inshootlarini yaratish.

Salbiy misol sifatida biz Golovnaya Zaramagskaya GESi qurilishi paytida odamlarning o'limiga va GES hududidagi vaqtinchalik qishloqning vayron bo'lishiga olib kelgan selni keltirishimiz mumkin.

Ko'chkilar quyidagilarga olib kelishi mumkin: uning ustida, yoki uning ostida joylashgan balandliklarda joylashgan binolar va inshootlarni buzish; daryoning yuqori qismida joylashgan GES binosini suv bosishi va suv bosishi bilan ichki daryo o'zanini to'sish; gidravlik tizimning rezervuarini blokirovka qilish (ikki qismga bo'lish), oldindan aytib bo'lmaydigan sinish va gidrodinamik avariya xavfini keltirib chiqaradi; halokatli oqibatlarga olib keladigan to'g'on ustidan katta miqdorda suv chiqarish.

Ko'chkilardan himoya qilishning mumkin bo'lgan choralari: muhandislik-tadqiqot bosqichida ko'chki joylarini aniqlash; ko'chki joyining yuqori qismini olib tashlash va nishabni tekisroq qilish yo'li bilan ko'chkini tushirish; ko'chki tagida tirbandlik yaratish; ko'chkini (iloji bo'lsa) massivning barqaror qismiga oldindan zo'riqtirilgan ankerlar, yoki burg'uli qoziqlar bilan mahkamlash; ko'chkidan tashqarida joylashgan tunneldan foydalanib, ko'chki hududini

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

chetlab o'tish; suv inshootlari yaqinida joylashgan ko'chkilar holati monitoringini tashkil etish; boshqa mumkin bo'lgan himoya tuzilmalarini bajarish.

Quyidagi misollarni keltirish mumkin. Golovnaya Zaramagskaya GESida yer ko'chishi sodir bo'lgan taqdirda daryoni burish uchun tunnel loyihalashtirildi va qurildi.

Zaramag GESining suv ombori to'ldirilayotganda chap qirg'oq bo'ylab yo'l sirpanib, yoriqlar paydo bo'lgan. Ko'chki jarayonlarini bartaraf etish uchun zerikarli qoziqlar bilan mahkamlash barqaror tosh massasiga bog'langan holda amalga oshirildi.

Gotsatlinskaya GESining suv ombori to'ldirilayotganda, tog'li Dog'istonning uchta hududini bog'laydigan chap qirg'oq bo'ylab yo'l siljiy boshladi va bir necha joylarda yoriqlar paydo bo'ldi. Yo'l harakati to'xtatildi, kuzatuv belgilari tarmog'i yaratildi, ko'chkilarning xavfsizligini ta'minlash va barqarorlashtirish choralari ko'rildi. Bir oydan keyin transport harakati tiklandi.

1963 yil 9 oktyabrda Italiyadagi Vajont to'g'onida yirik avariya yuz berdi. 169 million m^3 hajmli suv omborida 240 million m^3 hajmdagi ko'chki qulab tushdi. To'g'on ustidan 50 million m^3 dan ortiq suv to'kilgan. Balandligi 90 m bo'lgan to'lqin 15 daqiqada bir nechta aholi punktlarini yuvib ketdi, 2 mingdan ortiq odam halok bo'ldi.

Boguchanskaya GESini loyihalash jarayonida gidroelektr majmuasi joylashgan joyda o'ng qirg'oqda potentsial beqaror massa topildi. Ko'chkining oldini olish uchun bu massiv tushirildi (uning yuqori qismi kesib tashlangan), poydevorda esa u to'kilgan tuproq prizmasi bilan mustahkamlangan.

2018-yil dekabr oyida Xabarovsk o'lkasidagi Bureyskiy gidroelektr majmuasi suv omborida ko'chki qulagan, natijada suv ombori ko'chki natijasida ikki qismga bo'lingan. Suv inshootlaridan daryo bo'yidagi qulash joyigacha bo'lgan masofa 120 km. To'g'onning cho'qqisi bo'ylab uzunligi 740 m, kengligi 180 m dan 500 m gacha. To'g'onning suv ombori sathidan balandligi 60 m gacha bo'lgan. Ko'chki-lintel tepasining balandligi balandlikdan farq qiladi. 258,0 m balandlikda. 311,1 m, ya'ni NSL dan sezilarli darajada yuqori. Yiqilgan tosh massasining taxminiy hajmi, turli hisob-kitoblarga ko'ra, 25-34 million m^3, shundan 4,0-4,5 million m^3 suv ombori yuzasidan joylashgan. Hodisa sodir bo'lgan vaqtda ko'chki sodir bo'lgan hududdagi suv omborining chuqurligi 65 m bo'lgan. Bu ko'chkidan 70 km balandlikda joylashgan Chekunda aholi punktini suv bosishi va muhandislik inshootlarini suv bosishi xavfini tug'dirdi. Baykal-Amur magistral liniyasi. Ko'chkidan suv omboridan 113 km balandlikda daryo bo'ylab temir yo'l va avtomobil ko'prigi bor edi.

Bureya Yangi Urgal qishlog'i yaqinida. Eng qisqa vaqt ichida, ya'ni bir yarim oy ichida ko'chkida uzunligi 240 m, kengligi 100–150 m, chuqurligi 23 m dan ortiq kanal qurildi [3].

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Постановление Правительства Российской Федерации от 16 февраля 2008 г. за № 87 «О составе разделов проектной документации и требованиях к их содержанию».

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

2. СП 48.13330.2019. Свод правил. Организация строительства. Актуализированная редакция СНиП 12-01-2004.
3. Лапин Г. Г. Об оползне в Бурейское водохранилище. // Гидротехническое строительство. 2019. № 12.
4. G.K. Zaripova, A. I. Hikmatov, O.K.мTemirov, D.B. Salimova. In the continuous education system, upgrading and retraining of pedagogic personnel is the current demand. “ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal”.ISSN: 2249-7137. Vol. 12, Issue 06, June 2022 SJIF 2022 = 8.252. A peer reviewed journal. – Page. 8. http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/7954/5040
5. Г.К.Зарипова, Д.Б.Салимова. Исследование проблемы бетонных работ в гидротехническом строительстве. “Suv va yer resurslari” agrar-gidromeliorativ ilmiy-ommabop jurnal. 5(16)-son 2022-yil. – Бухоро: 124-130-стр.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Salimova Dildora Baxodirovna**, 1-bosqich doktoranti, [**Салимова Дилдора Баходировна,** докторант 1 ступени], [**Dildora B. Salimova**, 1st degree doctoral student]; manzil: 200100, O'zbekiston, Buxoro viloyati, Shahar: Buxoro, Gazli shosse, 32 [адрес: 200100, Узбекистан, Бухарская область, Город: Бухара, шоссе Газлийское, 32], [address: 200100, Uzbekistan, Bukhara region, City: Bukhara, highway Gazli, 32] dildora.salimova.94@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA KREATIV YONDASHUVNI TAKOMILLASHTIRISH TEXNOLOGIYASI

© X.B. Norbo’tayev[1]✉, © G.Z. Muhammadiyeva[2]✉
[1]Termiz Davlat Pedagogika Instituti, Termiz, O‘zbekiston
[2]Termiz Davlat Pedagogika Instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishda kreativ yondashuvni takomillashtirish mazmuni, o‘qitishning ilmiy-metodik ko‘lamini kengaytirish mazmuni zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanib bayon qilingan.

MAQSAD: o‘quvchilarning ekologik madaniyatini, ekologik tafakkuri, ularning dunyoqarashi, hatti - harakati, umumiy madaniyati, tabiiy fanlarni o‘qitishda atrof - muhit muhofazasi, kreativlik mazmuni, shakllari, o‘qitish metodlari, yo‘llari, imkoniyatlari va vositalarini maqsadga muvofiq holda ishlab chiqish, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishda kreativ yondashuvni takomillashtirish imkoniyatlarini aniqlash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, ijtimoiy-psixologik so'rovnoma, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning statistik ishonchlilik darajasi faktorli tahlil orqali tasdiqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o‘quvchilar ekologik tafakkurini rivojlantirish o‘quvchilarning faktlarni tahlil qilishlari, hodisa va jarayonlarni o‘rganishda bog‘lanishlar mexanizimini yaratish, insoniy qadriyatlarning kelib chiqishini madaniyat, jamiyat, uning institutlari va shaxsda kuzatilishi, maqsadli va vositali qadriyatlarning korrelyatsion tahlili, ta’lim va tarbiya jarayonida ijobiy munosabat mezonlarini kiritish asosida rivojlantirishga doir taklif va tavsiyalar ishlab chiqilganligi bilan belgilanadi.

XULOSA: bolalik davri inson hayotining ilk betashvish bosqichi hisoblanadi. Bolalar atrof-muhit va unda ro‘y berayotgan hodisalarni anglashga hissiy yondashadilar. Buning natijasida ularda, asta-sekin hodisalar mohiyatini ifodalovchi shaxsiy qarash, sifat va mustaqil munosabat shakllanib, ularning ruhiyatida saqlanib qoladi.

Kalit so'zlar: boshlang‘ich sinf, tabiat, jamiyat, inson, tabiiy fanlar, ekologiya, madaniyat, tafakkur, kreativ, tushunchalar, ko‘nikma, malaka, kompetensiya, mashg‘ulot, atrof-muhit, fanlararo aloqadorlik, muammo, tushuncha, ekologik madaniyat, o‘quvchilar, yondashuv, o‘quvchi, estetik hissiyot, takomillashtirish, ko‘rgazmalilik, shakllantirish.

Iqtibos uchun: Norbo’tayev X.B., Muhammadiyeva G.Z. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishda kreativ yondashuvni takomillashtirish texnologiyasi // Inter education & global study. 2024. №5. B.329–340.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ТЕХНОЛОГИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КРЕАТИВНОГО ПОДХОДА В ФОРМИРОВАНИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

© Х. Б. Норботаев[1]✉, © Г.З. Мухаммадиева[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан
[2]Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье описано содержание совершенствования креативного подхода в формировании экологической культуры у учащихся начальных классов, расширение научно-методического масштаба обучения с использованием современных образовательных технологий.

ЦЕЛЬ: развитие экологической культуры, экологического мышления, мировоззрения, поведения и общей культуры учащихся, разработка методов, способов, возможностей и инструментов обучения естественным наукам, охране окружающей среды и креативности соответствующим образом, а также выявление возможностей совершенствования креативного подхода в формировании экологической культуры у учащихся начальных классов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования использовались методы интервью, социо-психологического опроса и наблюдения, а статистическая надежность полученных результатов была подтверждена факторным анализом.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: разработаны рекомендации и предложения по созданию механизмов для учащихся по анализу фактов, изучению событий и процессов, прослеживанию истоков человеческих ценностей через культуру, общество, его институты и индивидов, и введению критериев положительных отношений в образовательный процесс для развития экологического мышления учащихся.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: детство считается первым беззаботным этапом жизни человека. Дети эмоционально подходят к пониманию окружающей среды и происходящих в ней событий. В результате у них постепенно развиваются личные взгляды, качества и независимые отношения, которые выражают суть событий и сохраняются в их психике.

Ключевые слова: начальная школа, природа, общество, человек, естественные науки, экология, культура, мышление, креативность, понятия, навыки, компетентность, урок, окружающая среда, междисциплинарные связи, проблема, понятие, экологическая культура, учащиеся, подход, ученик, эстетические чувства, совершенствование, наглядность, формирование.

Для цитирования: Норботаев Х.Б., Мухаммадиева Г.З. Технология совершенствования креативного подхода в формировании экологической

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

культуры у учащихся начальных классов // Inter education & global study. 2024. №5. С. 329-340.

TECHNOLOGY FOR IMPROVING CREATIVE APPROACHES IN FORMING ECOLOGICAL CULTURE AMONG PRIMARY SCHOOL STUDENTS

© Xo‘shboq B. Norbo‘tayev[1]✉, © Gulnoza Z. Muhammadiyeva[2]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article describes the content of improving creative approaches in forming ecological culture among primary school students, expanding the scope of scientific and methodological teaching by using modern educational technologies.

AIM: to develop the ecological culture, ecological thinking, worldview, behavior, and general culture of students, to devise methods, ways, opportunities, and tools for teaching natural sciences, environmental protection, and creativity in an appropriate manner, and to identify opportunities for improving creative approaches in forming ecological culture among primary school students.

MATERIALS AND METHODS: in the research process, methods such as interviews, socio-psychological surveys, and observations were used, and the statistical reliability of the obtained results was confirmed through factor analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: recommendations and suggestions have been developed for creating mechanisms for students to analyze facts, study events and processes, trace the origins of human values through culture, society, its institutions, and individuals, and introduce criteria for positive relationships in the educational process to develop students' ecological thinking.

CONCLUSION: childhood is considered the first carefree phase of human life. Children emotionally approach understanding the environment and events occurring in it. As a result, they gradually develop personal views, qualities, and independent attitudes that express the essence of events, which remain in their psyche.

Key words: primary school, nature, society, human, natural sciences, ecology, culture, thinking, creativity, concepts, skills, competence, lesson, environment, interdisciplinary connections, problem, concept, ecological culture, students, approach, student, aesthetic feelings, improvement, visual aids, formation.

For citation: Xo‘shboq B. Norbo‘tayev, Gulnoza Z. Muhammadiyeva (2024) ‘Technology for improving creative approaches in forming ecological culture among primary school students’, Inter education & global study, (5), pp. 329-340. (In Uzbek).

Bugungi kunda tabiatni muhofaza qilish jahon hamjamiyatining umumiy global muammosiga aylandi. Jumladan, o‘tgan davr mobaynida dunyo jamiyat hayotining

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

barcha sohalarini isloh qilish barobarida, insonlarga ekologik barqaror hayot sharoitini yaratish har bir davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylandi. Shu munosabat bilan umumbashariy va mintaqaviy ekologik xavf, uning kelib chiqish sabablari, inson va tabiat, jamiyat va tabiat orasidagi munosabatlarni muvofiqlashtirish, ekologik halokatga yo‘l qo‘ymaslik hozirgi kunning muhim muammolaridan hisoblanadi.

Jahonda tabiatni ekologik mantiqiy ya’ni tushuncha nuqtai nazaridan o‘zlashtirish qadriyatlarning mazmunini belgilaydigan mezonga aylanadi. Ayni paytda ekologik inqiroz va halokatlar oldini olishning tarixiy zaruriyati bu qarashlarni nazariy ong darajasiga ko‘tardi. Ayniqsa, tabiatga antropogen va texnogen ta’sirning kuchayishi bilan ekologik madaniyatni rivojlantirishning obyektiv zaruriyati yuzaga keldi. Har qanday tarixiy davr rivojlanishining ichki harakatlantiruvchi mexanizmi tabiat va jamiyat o‘rtasidagi ziddiyatlarga bog‘liq bo‘lgan. Bu ziddiyatlarning hal qilish vositalari ijtimoiy ongning turli shakllarini xususan, ekologiyaga oid tushunchalarni kreativ yondashuv asosida takomillashtirish, axborot ta’lim muhiti sharoitida rivojlantirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda [1].

Jumladan, ekologik muammolar echimi tabiat va jamiyat majmuasining ichki mutanosibligi, biosfera muvozanati insonning tabiatga nisbatan ijtimoiy ekologik tushunchalarni shakllantirish asosida axloqiy-madaniy mazmunga ega bo‘lishi mumkin. Ekologik tushuncha insoniyatning tarixiy rivojlanish jarayonida tabiatni muhofaza qilishga qaratilgan nazariy-ilmiy g‘oyalarning majmuasi bo‘lmasdan, ma’lum jamiyatda yashayotgan shaxslarning ruhiy holatlari, hissiyotlari, kayfiyatlari va intilishlarini ham qamrab ekologiya maqsad-manfaatlari doirasida mushtarakligini ifodalaydi.

Tabiatni ekologik mantiqiy ya’ni tushuncha nuqtai nazaridan o‘zlashtirish hissiyoti, tafakkuri va axloqiy qadriyatlar mazmunini belgilaydigan mezonga aylanadi. Ayni paytda ekologik inqiroz va halokat oldini olishning tarixiy zaruriyati bu qarashlarni nazariy ong darajasiga ko‘tardi.

Atrof-muhitga jiddiy munosabatlarning poydevori, asosan uzluksiz ta’limning asosiy bo‘g‘ini hisoblangan boshlang‘ich ta’limda o‘rgatiladi. Shuning uchun ekologik ta’limning natijasi maktab ta’limining birinchi bosqichiga bog‘liq. Jumladan, psixologik-pedagogik tadqiqot ishlari kichik yoshdagi o‘quvchilarning bilish faoliyatlari cheklanganligi haqida ilgarigi tushunchalarni ko‘rib chiqishga imkon beradi. Bu boshlang‘ich ta’limning barcha tarkibiy qismlarini o‘zgartirish va yangilashga asos yaratadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlariga javob beradigan va darsning didaktik talablarga mos keladigan, maqsadni aniqlash bunday yangilanishning asosiy masalasi. Ta’kidlash joizki, tabiatga ekologik madaniy munosabat stixiyali tarzda vujudga keladigan hodisa emas. Insonning tabiatga nisbatan moddiy munosabati ma’naviy madaniyatning tarkibiy qismi sifatida insonni o‘rab turgan ijtimoiy-madaniy muhit ta’siridagi ekologik merosning tarixiy rivojlanish jarayoni natijasidir.

Ekologiya fanini rovojlantirish, tabiatni muhofaza qilishga doir amalga oshirilayotgan ishlar hozirgi kunda ham davom etayapti. Jumladan, G.Z.Abdullayeva o‘z tadqiqot ishlarida ekologik ongga ekologik ijtimoiy munosabatlarning in’ikosi sifatida baho beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Ekologik ongning darajalari ekologik munosabatlarning rivojlanish xususiyatlariga mos keladi. Lekin o‘z navbatida ekologik munosabatlar ham ekologik ongning “Moddiylashuvi” jarayonidir, bu bir tomondan. Ikkinchi tomondan, ekologik ong ekologik munosabatlarning obyektiv va subyektiv mavjudlik shart-sharoitlarini ham aks ettiradi [3].

Shu bois ekologik ong, ekologik madaniyat, ekologik munosabat bog‘lanishlarini sabab-oqibat tarzida qarash maqsadga muvofiq. Bundan tashqari, ekologik ongning rivojlanishi ekologik munosabatning nofaol in’ikosi bo‘lmasdan, balki shu munosabatlarni tavsiflovchi manbaga, mexanizmga bog‘liq, ya’ni ekologik ehtiyojlarga borib taqaladi. Bunda ekologik madaniyat ekologik ehtiyojlarni qondirishning texnologik jarayoni sifatida qaralmog‘i kerak.

H.Bozorovaning tadqiqot ishi talabalarda ekologik madaniyatni shallantirishning ilmiy-pedagogik asoslariga bag‘ishlangan bo‘lib, unda ekologik madaniyatga quyidagicha ta’rif beradi:

Ekologik madaniyat-bu tabiat haqidagi bilim, ong, idrok, savodxonlik, intellektual salohiyat va uni amalda qo‘llay bilish faoliyati, atrof-muhitga nisbatan faoliyatning yuksak ko‘rsatkichi, ongli va mas’uliyatli yondashuv. Unda tabiat bilan inson o‘rtasida o‘zaro oqilona mas’uliyatli munosabat tarkib topadi. Shuningdek, ekologik madaniyatning asosiy tarkibiy qismini ekologik ong tashkil etadi. Ekologik ong inson bilan tabiat o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarni ifodalovchi bilim, tushuncha, tasavvur, munosabat, harakatlar majmui deb ta’kidlaydi [6].

N.Nishonovaning ilmiy-tadqiqot ishida ekologik madaniyatga: “Ekologik madaniyat-bu tabiatni muhofaza qilish, tabiat boyliklaridan oqilona foydalanish, ekologik his -tuyg‘ularning shakllanishi, faol hayotiy nuqtai nazarda turish, ekologik bilimga ega bo‘lishdan iborat” deb ta’rif beradi va uning shakllanish mexanizmini ekologik bilim, ekologik ong, ekologik his -tuyg‘u, ekologik e’tiqod, ko‘nikma, malaka va nihoyat ekologik faoliyat tarzida ko‘rsatadi [15].

Sh.Avezovning ilmiy-tadqiqot ishida o‘quvchilarning o‘lkashunoslik faoliyatini tashkil etish jarayonida ekologik ta’lim-tarbiya mazmuni bo‘lib, unda asosiy e’tibor o‘quvchilardagi ekologik madaniyat tushunchasining nazariy sharhlanishi va uning o‘lkashunoslik ishlari jarayonida shakllantirilishiga qaratilganligi ta’kidlab o‘tilgan [4].

N.Ashurovaning ta’kidlashicha, “Ekologik madaniyat” tushunchasi kishilarning tabiatga munosabat darajasini tavsiflaydi. Ekologik madaniyatli kishi tabiatga, atrof-muhitga o‘z tuqqan onasidek munosabatda bo‘ladi. Shuningdek, tabiatni o‘z uyidek ko‘radi, uni doimo e’zozlab, toza, musaffo holatda saqlashga harakat qiladi [5].

E.O.Turdiqulovning ilmiy-tadqiqot ishlarida tabiiy o‘quv fanlarini o‘qitishda o‘quvchilarga ekologik ta’lim berishning mazmuni, uni o‘rganishning shakl va metodlari, shuningdek, tabiiy fanlarning o‘zaro aloqadorligi asosida ularning ekologik mazmuni xususida so‘z yuritilgan [8].

N.J.Isaqulovaning tadqiqot ishlarida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik tarbiyaga oid tushunchalarni shakllantirishning ilmiy-pedagogik asoslarida kichik maktab

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

yoshidagi o‘quvchilarni atrof-muhitga ehtiyotkor va g‘amxo‘r bo‘lishga, ekologik tafakkurni taraqqiy ettirishga o‘rgatish jarayonlari tahlil etilgan [11].

Mavjud tadqiqot ishlarida, asosan, o‘quvchilarga ekologik ta’lim-tarbiya berish, ekologik madaniyatni shakllantirishning maqsadi, mazmuni, vazifalari, shakl, metod va vositalari, shuningdek, insonning tabiatga nisbatan ehtiyotkorona munosabati, ekologik madaniyati, shaxsiy va ijtimoiy qiziqishlarining o‘zaro aloqadorligi, istiqboldagi ekologik andoza asosida mavjud vaziyatlar o‘rganilgan.

Shuningdek, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishda kreativ yondashuvni takomillashtirishda, taqqoslash, sintez qilish, abstraktlash, umumlashtirish va xulosa qilish singari hayoliy jarayonlar kreativlik mahsuli hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan yondashadigan bo‘lsak, o‘qitish tizimini modernizatsiyalash, pedagogik faoliyat samaradorligini ta’minlashning asosiy shartlaridan biri-boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ yondashuvni takomillashtirishdan iborat [12].

Kreativlik tushunchasi (lot, ing. “create”-yaratish, “creative”-yaratuvchi, ijodkor) ingliz tilidan tarjima qilganda ijod ma’nosini anglatadi. Haqiqatdan esa yangi, (o‘ziga xos) yanada sayqallangan moddiy va ma’naviy bog‘liqliklarni yaratishdir.

Kreativlikni: ijodga intilish, hayotga ijodiy yondashish, o‘ziga doimiy tanqidiy nazar solish va tahlil etish nuqtai nazaridan qaralsa, hozirgi zamon psixologiya va pedagogika lug‘atlariga asoslanib o‘qituvchining kreativligi deb uning fikrlaridagi sezgilaridagi, muloqotdagi, alohida faoliyat turidagi, ijodiy yondashish, bilish darajasi deb ta’riflash mumkin [13].

Kreativlik ijodiy fikrlash qobiliyati sifatida ko‘pincha qobiliyatning muhim ko‘rsatkichi darajasida qabul qilinadi. Hozirgi vaqtda aksariyat o‘quvchilarda ijodkorlikni qanday tan olish kerakligi va hatto ijodkorlik mavjudligi haqida umumiy qabul qilingan ko‘rsatmalar atroflicha takomillashmagan. Masalan, kimdir matematik muammolarni shakllantirish va hal qilishda juda ijodiy va original bo‘lishi mumkin, ammo yozuvchi bo‘lolmaydi. Bundan tashqari, kimdir bir yoki bir nechta sohada ijodiy bo‘lishi mumkin, lekin faqat hayotining muayyan davrlarida [18].

Hozirgi vaqtda taklif etilayotgan o‘quv dasturlariga ijodiy yondashish, shuningdek, o‘quvchilar salohiyatini rivojlantirishga e’tibor qaratish zarur. Zamonaviy jarayon o‘quvchilarning individual xususiyatlarini, ularning qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olishi kerak. Iqtidorli o‘quvchi nafaqat ko‘rish, balki o‘ziga ishonishga, o‘z ahamiyatini anglashga, qiziq savollarga mustaqil ravishda javob berishga, o‘z-o‘zini anglash jarayoniga hissa qo‘shishga yordam berishi kerak [13].

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishda kreativ yondashuv jarayoni uning ijodiy faoliyatida paydo bo‘ladi va rivojlanadi. Kreativlik o‘quvchining ijodiy faoliyatida ijodiy intilishi, ijodiy qobiliyati, kreativ maqsadi, yo‘nalishi va o‘zini boshqara olishida ko‘rinadi. Uni o‘zini faolligi, o‘z-o‘zini boshqara olishi bilan etuk rivojlanayotgan shaxsga aylanayotganini bildiradi.

Kreativlik-bu elementlarning o‘zaro bog‘liq qobiliyatlarni tizimlashtirib turadigan integrativ jarayon. Shuningdek, ijodiy kreativlik-bu xayolot, uyushqoqlik, xayolparastlik,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

o‘zini namoyon qilish (fikrlash tezligida, fikrlash va xatti-harakatlarning moslashuvchanligida), tafakkurning aniqligi, o‘ziga xosligi, boy tasavvur, yuqori estetik qadriyatlarga sodiqlik, noaniqlikka qarshilik, o‘zini-o‘zi boshqarish va o‘ziga ishonch, muammoli tasvirning batafsil darajasi.

Kreativlikning mohiyatini aniqlash va bayon etishga doir ilmiy izlanishlar jarayonida ijodkorlik nazariyasi yoki ijodkor shaxsni rivojlantirish nafaqat xorijlik, balki mamlakatimiz olimlarida ham qiziqish uyg‘otgan.

Pedagogikada kreativlik deganda, insonning-ijodga qobiliyatliligi tushuniladi va intellektning rivojlanish darajasi bilan aloqadorlikda tahlil qilinadi. Jumladan, A.Aripjanova oliy ta’lim muassasalari pedagoglari tarkibining kreativ salohiyatini rivojlantirish bilan bog‘liqlikda kreativlik tushunchasining mohiyatini quyidagi tarzda bayon etgan: kreativlik maqbul imkoniyatlarni safarbar etish orqali, shaxsning muammoni qabul qilishi, yangi, noodatiy mahsulni yaratish qobiliyati deb, ta’kidlaydi [2].

G.N.Ibragimovaning fikricha, kreativlik-shaxsning yaratuvchanlik, ijodkorlik xislatlari bilan bog‘liq ko‘nikmalar majmui sifatida namoyon bo‘ladi. Kreativlik o‘z ichiga muammolarga nisbatan yuqori darajadagi sezgirlik, intuitsiya, natijalarni oldindan ko‘ra bilish, fantaziya, tadqiqotchilik va refleksiyani qamrab oladi [9].

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishda kreativ yondashuvni samarali tashkil etish o‘quvchilarda ma’naviy-axloqiy ongni shakllantirishga yordam beradi. Axloqiy tarbiya muayyan jamiyat tomonidan tan olingan va rioya qilinishi zarur bo‘lgan xulq-atvor qoidalari, mezonlarini o‘quvchilar ongiga singdirish ularda axloqiy ong, axloqiy faoliyat ko‘nikmalari hamda axloqiy madaniyatni shakllantirishga yo‘naltirilgan pedagogik jarayon bo‘lib, ijtimoiy tarbiyaning muhim tarkibiy qismlaridan biri sanaladi. Axloqiy tarbiyaning asosi axloq va axloqiy me’yorlardir.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishda kreativ yondashuvni takomillashtirishda xulq-atvor qoidalari, mezonlari, shuningdek, milliy g‘oyaning o‘quvchilar ongida aks etishidir. Kreativlik, axloqiy faoliyat ko‘nikmalari hamda axloqiy madaniyat ta’lim-tarbiya jarayonida yo‘lga qo‘yilayotgan axloqiy, ijtimoiy-g‘oyaviy, iqtisodiy, huquqiy, estetik va ekologik mavzulardagi suhbat, bahs-munozara, debatlar xalq xo‘jaligining turli sohalarida fidokorona mehnat qilayotgan, ilm-fan, madaniyat, ishlab chiqarish hamda sport sohalarida yuksak darajadagi muvaffaqiyatlarni qo‘lga kiritish bilan O‘zbekiston Respublikasi nomini jahonga mashhur qilayotgan, uning obro‘e’tiborining oshishiga o‘zining munosib hissasini qo‘shayotgan shaxslar hayoti va faoliyati to‘g‘risidagi ma’lumotlardan samarali foydalanish orqali shakllantiriladi.

Kreativlik, o‘quvchilarda dunyoqarashni shakllantirishda ham muhim ahamiyatga ega bo‘lib, uni samarali tashkil etishda ong, his - tuyg‘u hamda xulq-atvor birligiga erishish maqsadga muvofiqdir. Zero, ular birligida ma’lum kamchiliklarning yuzaga kelishi ham o‘quvchilarning komil shaxs bo‘lib kamol topishlariga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Dunyoqarash tabiat, jamiyat va inson tafakkuri hamda shaxs faoliyati mazmunining rivojlanib borishini belgilab beruvchi dialektik qarash va e’tiqodlar tizimidir [14].

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologiyaga oid tushunchalarni kreativ yondashuv

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

asosida takomillashtirishda quyidagi vazifalar hal etilishi zarur:

o‘quvchilarning ta’lim jarayonida o‘zlashtirgan ekologik bilimlarini yanada oshirish;

ularning tabiat va atrof-muhit ekologiyasi to‘g‘risidagi tasavvurini boyitish;

o‘quvchilarda tabiat va atrof-muhit muhofazasini ta’minlash ijtimoiy zaruriyat ekanligi to‘g‘risidagi e’tiqodni shakllantirish;

o‘quvchilarda ekologik faoliyat ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarni tarbiyalash hamda ularning tabiat va atrof-muhit muhofazasini ta’minlash jarayonida faol ishtirok etishlariga erishish.

Shuningdek, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishda kreativlikni tashkil etish jarayonida axloqiy mazmundagi suhbat, bahs-munozara, konferentsiya, seminar hamda debatlardan foydalanish o‘zining ijobiy natijalarini beradi.

O‘quvchilarda tabiatga nisbatan to‘g‘ri munosabatni qaror toptirish, mehr-muhabbatni uyg‘otish, atrof-muhit musaffoligiga erishish ekologik muammolarni hal etish yo‘lida muhim bosqich sanaladi. Ekologik ta’lim o‘quvchiga aniq maqsadga muvofiq, izchil, tizimli va uzluksiz ravishda nazariy ekologik bilimlarni berishga yo‘naltirilgan ta’limiy jarayondir [10].

Xususan, inson olamning xilma-xilligini, tuzilishi va xususiyatlarini sezgi a’zolari orqali amalga oshiradi. Sezgi bu psixik jarayon bo‘lib, narsa va hodisaning ayrim xususiyatlarini o‘zida aks ettiradi va kreativlik (ijodiy) yondashishni yuzaga keltiradi. Sezgi a’zolari: ko‘rish, eshitish, hid bilish, teri orqali sezish va ta’m bilish orqali olamning ayrim xususiyatlarini seza oladi. Masalan, tog‘ni ko‘radi, otning kishnashini eshitadi, gulning hidini sezadi, asalning shirinligini ta’m bilish a’zosi orqali sezadi, olmaning ranggini ko‘radi.

Tevarak-atrofdagi narsa va hodisalarning ayrim xususiyatlari tartibga solinib, yaxlit obrazlarga birlashuvi natijasida idrok etiladi. Boshlang‘ich sinflarda idrokning zaif tomonlari ta’limning dastlabki bosqichida uchraydi. Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda fazo, vaqt va harakatni idrok qilish ta’lim jarayonida o‘qituvchi yordamida amalga oshiriladi. Sezgilari orqali olamning ayrim xususiyatlarini: ranggini, ta’mini, hidini seza oladi. Mana shu ayrim xususiyatlarning tartibga solinishi natijasida yaxlit olamni idrok qiladi. Kishi tasavvurida idrok qilingan narsa va hodisalar gavdalanadi. Masalan, olma so‘zi eshitilganda uning qanaqaligi, mazasi tasavvur qilinadi.

boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishda kreativ yondashuvni takomillashtirishda hissiy muhitni e’tiborga olish, albatta, kerak. O‘quvchi qiziqishlari orqali uni o‘rab turgan tabiiy muhit va uning boyliklari, tabiat sir-asrorlari, o‘simlik va hayvonot olami haqidagi bilimlarni egallashga harakat qiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishda kreativ yondashuvni takomillashtirish tabiiy fanlar misolida amalga oshiriladi. Shu bois boshlang‘ich sinflarda tabiiy fanlarni o‘qitish jarayonida ekologiyaga oid tushunchalarni kreativ yondashuv asosida takomillashtirish o‘quvchilarda atrof-muhitga mas’ullik munosabatini tarbiyalash, umuminsoniy va axloqiy-ekologik qadriyatlarni qaror toptirishda axloq-odob, ehtiyotkorlik, tejamkorlik, tozalik-sog‘lik, atrof-muhitni muhofaza qilishga oid ekologik tarbiya mazmunidagi fikrlarga tayanish muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, kimda kim bir ko‘chat o‘tqazsa, yo bo‘lmasa ekin eksa-yu, ular hosilidan odamlar, qushlar,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

hayvonlar bahra olsa, bu ham o‘sha odam uchun sadaqa hisoblanadi, deb yozadilar Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriy. Ushbu o‘git mazmun mohiyatida o‘quvchilarning ekilgan har bir ko‘chatni sindirmasdan uni parvarish qilishga yordam berishlarini ta’kidlagani ehtimoldan xoli emas.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni takomillashtirishni kechiktirib bo‘lmas zaruriyatga aylantirdi. Tobora chuqurlashib borayotgan ekologik inqiroz nafaqat jahon miqyosida balki, mamlakatimiz taraqqiyotiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Masalan, dehqonchilik va chorvachilik ishlarini yo‘lga qo‘yish noqulay tabiiy omillar hisobiga qiyinlashmoqda, atrof-muhit va ichimlik suvi sifatining buzilishi tufayli aholining yashash sharoiti qiyinlashib, turli xil kasalliklarga chalinishi ko‘payib bormoqda. Bunday ekologik inqirozning bosh sababchisi tabiiy jarayonlar bo‘lsa ham, ammo ular antropogen omil - inson faoliyati ta’sirida vujudga kelgan. Shu bois bu inqirozni sof tabiiy-tarixiy, tadrijiy jarayon sifatida baholash yoki suv etishmasligiga bog‘lab qo‘yish yaramaydi [7].

O‘quvchilarga tabiat haqidagi bilimlarni o‘qitishdan maqsad-tabiat komponentlarini asrab-avaylash hamda tabiatga nisbatan shaxsning axloqiy rivojlanishini tarbiyalashdir. Atrofdagi tabiat deganda, nimani tushunish mumkin? Atrofdagi tabiat-bu o‘simliklarning inson uchun hayotbaxshligi, hayvonlarning turli - tumanligi, zilol suv, toza havo, tabiatdagi mavsumiy o‘zgarishlar, ona-er, foydali qazilmalar, unumdor tuproq, ob - havo, kishilar mehnati va hokazo. Bularning barchasini inson his qilmog‘i lozim. Atrofdagi tabiatga ma’lum darajada noto‘g‘ri o‘zgartirish kiritilsa, natijada ekologik muammolar shakllanishiga imkoniyat yaratiladi.

Darhaqiqat, o‘quvchi yoshlarga ekologik tushunchalar berishning vazifalaridan biri faqat o‘tmishning mushtaraklashgan ekologik nazariyalarini, amaliyotini hozirgi davr nuqtai nazaridan baholashga, undan tegishli xulosalar chiqarishga o‘rganishdan iborat bo‘lib qolmasligi kerak. Hozirgi sharoitda o‘tmishning nazariya darajasiga ko‘tarilmagan oddiy urf-odatlari, an’analarini rag‘batlantiruvchi yoki taqiqlovchi motivlarini, ularni takomillashtirib, bugungi ko‘rinishga aylantirish qonuniyatlari ham juda muhim ahamiyat kasb etadi.

Yuqorida keltirilgan manbalar, asosan, kreativ faoliyatni rivojlanish darajasi ta’lim muassasasi va ta’lim oluvchilarning o‘quv faoliyati natijalarini ham aks ettiradi. Kasbiy kompetentlikni rivojlanishining o‘zini umumta’lim muassasasi va o‘quvchi faoliyatini, xuddi shunday ma’lum bir vaqtda rivojlanadigan, funksional tuzilmaga ega shaxsning integrativ sifatini shunchaki baholash mezoni deb hisoblash mumkin emas. Bu bilan bog‘liqlikda ta’lim oluvchilarning kreativ faoliyatlarining rivojlanganlik darajalarini baholash mezonlarini belgilab olish muhim vazifa sanaladi.

Tabiatning rivojlanish qonuniyatlarini anglab etgan holda o‘z mustaqil kasbiy faoliyatini tashkil etish, inson faoliyati ta’sirining yaqin va uzoq kelajakdagi oqibatlarini inobatga olish, texnik vositalardan oqilona va ratsional foydalanish, ekologik siyosat, tabiiy olam komponentlari, tabiiy va antropogen ob’ektlar, tabiiy kompleks, tabiiy ekologik tizim, ishlab chiqarish tizimi va ular mohiyati, tahdidlarni oldini olish shakl va metodlari, atrof-muhit va insonga ko‘rsatilgan ekologik zararni belgilash va hisoblash, ekologik audit,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ekologik sug‘urta, ekologik xavfsizlik tizimini boshqarish kabi yo‘nalishlar bo‘yicha bilim, ko‘nikma, malaka, axloq va tafakkurga ega bo‘lishlarini taqozo etadi [17].

Buning uchun har bir boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi, eng avvalo, ekologik tafakkur, ekologik ta’lim-tarbiya va ekologik madaniyat tushunchalarini o‘quvchi yoshlarga singdira olishi lozim. Buning uchun hozirgi kunda tabiatga etadigan antropogen ozorni kamaytirishda biolog, geograf, geolog, meterolog kabi kasb egalarining hamkorligi juda zarurdir.

Kichik yoshdagi maktab o‘quvchilarining ekologik bilim olishida asosiy e’tibor atrof-muhit muhofazasi, tabiatdan oqilona va tejamkorlik bilan foydalanish, atrof-muhitni yaxshilashga qaratilgan texnologiyalarni qo‘llash bilan bog‘liq bo‘lgan global bilimlarga katta ahamiyat beriladi.

Shuningdek, barqaror rivojlanish, global va hududiy-ekologik muammolarni bilish bilan bog‘liq bo‘lgan masalalarga e’tibor qaratiladi. Shuningdek, ekologik tushunchaning asosiy manbalaridan biri o‘zbek xalqining ma’naviy qadriyatlari, tabiatni, atrof-muhitni va madaniy meroslarni asrab-avaylash bilan bog‘liq qadriyatlarni himoya qilish, saqlash hamda ularni ko‘paytirish va kelajak avlodga etkazish bilan bog‘liq bo‘lgan shaxsiy mas’uliyat, vijdonlilik, burchga sadoqat, qat’iyatlilik, tashabbuskorlik kabi kreativlik fazilatlari shakllanadi va ular takomillashtiriladi.

Darhaqiqat, bugungi kunda “Ekologik ta’lim-tarbiya” va “Ekologik madaniyat” er yuzidagi sivilizatsiyani saqlab qolishi, tiriklik manbalarining yo‘q bo‘lib ketish va insoniyat o‘limiga qarshi mexanizmlarni ishlab chiqish bilan bog‘liq bo‘lgan omillardan biridir. Shuning uchun ekologik inqiroz muammosiga “Ekologik ta’lim”ni safarbar etish va sivilizatsiya yutuqlari bilan uyg‘un holda har bir davlat ushbu sohadagi qonunchilik loyihalarini qayta ko‘rib chiqish hamda insoniyat manfaatlariga muvofiqlashtirishi zarur.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abduazimova Z.A.Globallashuv jarayonida ekologik axloqni shakllantirishga kontseptual yondashuv. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) diss... avtoref.- Toshkent, 2021. - 53 b.
2. Aripjanova A.R. Ta’limni axborotlashtirish sharoitida oliy ta’lim muassasalari pedagoglarining kreativ salohiyatini rivojlantirish: avtoreferat (PhD), 2017. -50 b.
3. Абдуллаева Г.З. Экологическая политика Республики Узбекистан в условиях поэтапной интеграции в мировое сообщество: Автореф. дис. канд. полит. наук. - Ташкент, 2001. -22 с.
4. Avezov Sh. Maktabda ekologik tarbiya. -Toshkent: O‘qituvchi, 1992. - 62 b.
5. Ашурова Н. Экологическое воспитание учащихся 3 - 4 классов сельских школ: Автореферат дис... канд. пед. наук. - Ташкент, 1993. -18 с.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

6. Бозорова Н.Ш. Талабаларда экологик маданиятни шакллантириш-нинг илмий-педагогик асослари): пед. ф.н. дисс. автореф. - Тошкент, 2006. - 22 б.
7. Berdanova P.U. Qoraqalpoq oilalarida bolalarning ekologik madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari (o‘smirlar oilasida): p.f.n. diss. avtoref. Toshkent, 205-19 b.
8. Turdiqulov E.O. Inson va havo. O‘qituvchilar uchun qo‘llanma. -Toshkent: Yozuvchi, 2002. -18 b.
9. Ibragimova G.N. Interfaol o‘qitish metodlari va texnologiyalari asosida talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish: pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD). diss. avtoref.- T., 2017. - 39 b.
10. Ikromov E. J., Xotamov A. A. Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish asoslari. - Toshkent: “Ibn Sino”, 2001. -23 b.
11. Isakulova N.J. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik tarbiyaga oid tushunchalarni shakllantirishning ilmiy-pedagogik asoslari.- Ped. fan. nom. diss. avtoreferati. - T., 2006. -20 b.
12. Креативность как ключевая компетентность педагога: монография/ Под ред. проф. М.М. Кашапова, доц. Т.Г.Киселевой, доц. Т.В.Огородовой. - Ярославль: ИПК «Индиго», 2013. - 392 с.
13. Maxmudova D.M. Kreativ faoliyat jarayoni-mustaqil o‘quv-bilish faoliyatining eng yuqori darajasi // Uzluksiz ta’lim.- 2021. 2-son. - B. 29-33.
14. Muslimov N., M.Usmonboeva, D.Sayfurov, A.To‘raev. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. - T.: “Sano-standart”, 2015. - 120 b. 18.Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. СПб.: - Питер, 2009. - 434 с.
15. Nishonova N.O‘. Umumta’lim maktab o‘quvchilarining ekologik madaniyatini shakllantirish): ped. f.n. diss.…avtoref. - Toshkent, 2001. - 21b.
16. Narbutaev H.B. Improving the knowledge of ecological content in pupils in interdiscipline for teaching biology. International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECS) DOI:10.9756/INTJECSE/V14I7.110 ISSN: 1308-5581 Vol 14, Issue 07 2022.
17. Норбутаев Х.Б. (2018). Развитие экологического мышления у школьников при изучение учебных материалов по биологии развитие экологической мысли учащихся по обучению биологии. Журнал выпускается ежемесячно, публикует статьи по гуманитарным наукам. Подробнее на , 16.
18. Eshboyeva S.K. Pedagogical Fundamentals of Improving the Creative Approach in the Formation of Ecological Concepts in Primary School Students. International Journal of Innovative Analyses and Emerging Technology | e-ISSN: 2792-4025 | Volume: 1 Issue: 6. №6 (November 2021). -P. 81-85.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Norbo‘tayev Xo‘shboq Bobonazarovich,** o’qituvchi, pedagogika fanlari doktori (DSc).,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

[**Норботаев Хошбок Бобоназарович,** педагог, доктор педагогических наук (DSc),], [**Khoshbok B. Norbotaev,** teacher, Doctor of Pedagogical Sciences (DSc),]; manzil: O‘zbekiston, Termiz sh. Islom Karimov k. 288b-uy, [адрес: Узбекистан, ул. Ислам Каримов 288b, г. Термез], [address: Uzbekistan, 288b, Islam Karimov st., Termiz city].

✉**Muhammadiyeva Gulnoza Zarif qizi,** boshlang’ich ta’lim yo‘nalishi 2-bosqich talabasi, [**Мухаммадиева Гульноза Зарифовна** студент 2-го курса начальное образование], [**Gulnoza Z. Muhammadiyeva**, 2nd year student of primary education]; manzil: O‘zbekiston, Termiz sh. Islom Karimov k. 288b-uy, [адрес: Узбекистан, ул. Ислам Каримов 288b, г. Термез], [address: Uzbekistan, 288b, Islam Karimov st., Termiz city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

BIOLOGIYANI O‘QITISHDA XALQARO BAHOLASH TADQIQOTLARI VA UNING O’ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

© M.N Doniyorov [1]✉

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada biologik ta’lim tizimida xalqaro baholash tadqiqotlaridan foydalanishning tarbiyaviy ahamiyati, umumta’lim maktablarida biologiya bo‘yicha PISA tadqiqot vazifalarini amalga oshirishdan maqsad va uning ta’lim tizimidagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, talabalarning PISA topshiriqlari bo'yicha bilimlarini rivojlantirish bo'yicha fikrlar bildirilgan. Bu yerda PISA dasturini o'rganish muhim ahamiyatga ega.

MAQSAD: ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tajribalarni o‘rganish, mavjud tizimni har tomonlama qiyosiy tahlil qilish, tegishli yo‘nalishdagi xalqaro va xorijiy tashkilotlar, agentliklar, ilmiy-tadqiqot muassasalari bilan yaqindan hamkorlik qilish, ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro loyihalarni amalga oshirish, zamon talablariga javob beradigan munosib milliy baholash tizimini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tabiiy fanlarni o’qitish ahamiyati ortib borayotganligi sababli biologiyani o’qitishda xalqaro baholash tadqiqotlari masalasi doimo diqqat markazida. Xalqaro baholash haqida ko'proq bilish va uni yaxshilash usullarini taklif qilish uchun ko'plab tadqiqotlar o'tkazildi.

O'tkazilgan tadqiqotlarni o'rganib chiqqandan so'ng, ushbu maqolada biologiyani o’qitishda xalqaro baholashni tadbiq qilish va uni yaxshilashning ba'zi usullari ko'rib chiqiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: hozirgi zamon jamiyatining ijtimoiy-iqtisodiy hayotida ro`y berayotgan katta o`zgarishlar kasbiy faoliyatning mazmuni va harakterini sifat jihatdan qayta o`zgartirishni, bo`lajak o`qituvchilarning kasbiy madaniyatini, ijtimoiy-kasbiy safarbarligi darajasini, raqobatbardoshligini belgilovchi sifatlarni Xalqaro darajada baholashni talab etmoqda.

Pedagog doimo o`sib o`zgarib boradigan muhit va inson bilan ishlaydi. Shu nuqtai nazardan olib qaralganda biologiyani o’qitishda xalqaro baholash tadqiqotlaridan foydalanilsa, yuqorida ko`zlangan barcha maqsadlarga yetish mumkin bo`ladi.

XULOSA: xulosa o’rnida shuni aytish mumkinki o’quvchilarni tabiiy fanlardan fikrlash qobilyatlarini baholashda PISA dasturida berilgan topshiriqlar bilan tanishtirib borish, shuningdek fan mavzulari bo’yicha PISA topshiriqlarini yangilarini tuzish va uni o’quvchilarga doimo tanishtirib borish, orqali o’quvchilarni ijodiy fikrlashga o’rgatib, ularni kundalik hayotda, tabiiy, noodatiy sharoitlarda ijobiy yechimlarni topishga o’rgatadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Kalit so'zlar: xalqaro baholash, tadqiqot, topshiriq, test, ta'lim sifati, xorijiy tashkilotlar, PIRLS, TIMSS, TALIS, PISA, monitoring

Iqtibos uchun: Doniyorov M.N. Biologiyani o'qitishda xalqaro baholash tadqiqotlari va uning o'ziga xos xususiyatlari. // Inter education & global study. 2024. №5. B.341-350.

МЕЖДУНАРОДНОЕ ОЦЕНОЧНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ В ПРЕПОДАВАНИИ БИОЛОГИИ И ЕГО ОСОБЕННОСТИ

© М.Н. Дониёров[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет им Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается воспитательное значение использования международных оценочных исследований в системе биологического образования, цели выполнения заданий исследования PISA по биологии в общеобразовательных школах и его место в системе образования. Также обсуждаются идеи по развитию знаний учащихся по заданиям PISA. Изучение программы PISA имеет важное значение.

ЦЕЛЬ: изучение международного опыта оценки качества образования, всесторонний сравнительный анализ существующей системы, тесное сотрудничество с международными и зарубежными организациями, агентствами, научно-исследовательскими учреждениями в соответствующей области, реализация международных проектов по оценке качества образования, совершенствование национальной системы оценки, соответствующей требованиям времени.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: вопрос международных оценочных исследований в преподавании биологии всегда находится в центре внимания из-за растущего значения преподавания естественных наук. Было проведено множество исследований для лучшего понимания международной оценки и предложений по её улучшению. После изучения проведенных исследований в данной статье рассматриваются некоторые методы применения международной оценки в преподавании биологии и их улучшения.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: большие изменения в социально-экономической жизни современного общества требуют качественного изменения содержания и характера профессиональной деятельности, профессиональной культуры будущих учителей, уровня их социальной и профессиональной мобилизации и конкурентоспособности на международном уровне. Педагог всегда работает в развивающейся среде и с людьми. С этой точки зрения, использование международных оценочных исследований в преподавании биологии позволит достичь всех вышеуказанных целей.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в заключение можно сказать, что знакомство учащихся с заданиями программы PISA для оценки их мыслительных способностей по естественным наукам, а также разработка новых заданий по темам учебных предметов и регулярное ознакомление с ними учащихся способствует развитию их творческого мышления и помогает находить положительные решения в повседневной жизни и необычных условиях.

Ключевые слова: международная оценка, исследование, задание, тест, качество образования, зарубежные организации, PIRLS, TIMSS, TALIS, PISA, мониторинг.

Для цитирования: Дониёров М.Н. Международное оценочное исследование в преподавании биологии и его особенности. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 341-350.

INTERNATIONAL ASSESSMENT RESEARCH IN TEACHING BIOLOGY AND ITS SPECIFIC FEATURES

© Mukhiddin N. Doniyorov[1]✉
[1]Nizami Tashkent State Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article discusses the educational significance of using international assessment studies in the biological education system, the goals of implementing PISA research tasks in biology in general education schools, and its place in the education system. It also discusses ideas for developing students' knowledge on PISA tasks. Studying the PISA program is of great importance.

AIM: to study international experience in assessing the quality of education, to conduct a comprehensive comparative analysis of the existing system, to closely cooperate with international and foreign organizations, agencies, research institutions in the relevant field, to implement international projects for assessing the quality of education, and to improve the national assessment system that meets the requirements of the time.

MATERIALS AND METHODS: the issue of international assessment studies in teaching biology is always in the spotlight due to the growing importance of teaching natural sciences. Numerous studies have been conducted to better understand international assessment and suggest ways to improve it. After reviewing the conducted studies, this article discusses some methods for applying international assessment in teaching biology and ways to improve it.

DISCUSSION AND RESULTS: major changes in the socio-economic life of modern society require qualitative changes in the content and nature of professional activities, professional culture of future teachers, the level of their social and professional mobilization, and competitiveness on an international level. A teacher always works in an evolving environment and with people. From this point of view, using international assessment studies in teaching biology can achieve all the above goals.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

CONCLUSION: in conclusion, introducing students to PISA tasks to assess their thinking abilities in natural sciences, as well as developing new tasks on subject topics and regularly familiarizing students with them, fosters creative thinking and helps them find positive solutions in everyday life and unusual situations.

Key words: international assessment, research, task, test, education quality, foreign organizations, PIRLS, TIMSS, TALIS, PISA, monitoring.

For citation: Mukhiddin N. Doniyorov (2024) 'International assessment research in teaching biology and its specific features', Inter education & global study, (5), pp. 341-350. (In Uzbek).

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli farmoni bilan tasdiqlangan "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi" doirasida O'zbekistonda ta'lim sifatini baholashda yangicha monitoring tizimini xalqaro baholash dasturlari yordamida aniqlash va qiyoslashga asoslangan tizim shakllantirilmoqda.[1]

Shu maqsadda, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 8 dekabrdagi "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 997-sonli qarori bilan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi qoshida "Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish Milliy markazi" tashkil etildi.

O'z navbatida, "Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi"ga ta'lim tizimida o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishidagi fanlardan savodxonlik darajasini rivojlantirishning innovatsion metodlarini ishlab chiqish hamda joriy etishga yo'naltirilgan ilmiy izlanishlar olib borish, ta'lim sifatini baholash sohasida xalqaro aloqalarni o'rnatish, xalqaro loyihalarni ishlab chiqish, amalga oshirish kabi vazifalar yuklatildi.

Shu bilan bir qatorda, Milliy markaz direktori – Xalqaro tadqiqotlarning milliy loyiha menejeri hisoblanib, xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish hamda muvofiqlashtirishda O'zbekiston Respublikasining vakili sifatida ishtirok etishi belgilab qo'yildi.

Mazkur vazifalarning amaliy ifodasi sifatida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi bilan Xalqaro hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti o'rtasida o'quvchilar savodxonligini baholash bo'yicha xalqaro dasturda (Agreement for participation programme for international student assessment - PISA 2021) ishtirok etish to'g'risidagi kelishuvga erishildi.[2]

PISA (Programme for International Student Assessment) – o'quvchilarning savodxonligini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqot dasturi bo'lib, dasturning asosiy maqsadi 15 yoshli o'quvchi yoshlarning o'qish, (matnni tushunish), matematika va tabiiy fanlar bo'yicha savodxonlik darajalarini hamda ijodiy fikrlash ko'nikmalarini turli xil testlar

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

yordamida baholashdan iboratdir. Ushbu loyihalar o‘quvchi yoshlarning ijodiy va tanqidiy fikrlashi, egallagan bilimlarini hayotda qo‘llay olish layoqatiga baho berish va keyinchalik bu ko‘nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Har uch yilda amalga oshiriladigan PISA dasturi mamlakatlarga ta’lim tizimining yutuq va kamchiliklari yuzasidan o‘z vaqtida axborot berish, tegishli dasturlarning ta’sirini tahlil qilish imkoniyatini yaratib, ta’lim siyosati sohasida qarorlar qabul qilishni qo‘llab-quvvatlaydi.

Ta’lim sifatini baholashga yo‘naltirilgan PISA kabi xalqaro tadqiqotlar O‘zbekiston ta’lim tizimida ilk marta o‘tkazilganligi sababli ularni to‘g‘ri, samarali va ob’ektiv o‘tkazish muhim ahamiyat kasb etadi.

PISA–o‘quvchilarning o‘qish (matnni tushunish), matematika va tabiiy fanlardan bilim darajalarini baholashga qaratilgan xalqaro baholash dasturi bo‘lib, o‘quvchilarning maktab davrida olgan bilim va ko‘nikmalarini aniqlashga mo‘ljallangan.

PISA xalqaro baholash dasturi shuningdek, o‘quvchilar munosabati va motivatsiyasi haqida qimmatli ma’lumotlar to‘playdi, o‘quvchilarda muammoni hal qila olish kabi ko‘nikmalarni ham baholaydi. Masalan, global ahamiyatga ega masalalarni hal etishda o‘quvchi-yoshlarning fikr- mulohazalari, ular bergan taklif va yechimlarni baholaydi.

PISA–halqaro baholash dasturlarining natijalari asosida dunyo mamlakatlari o‘quv dasturlarida mavjud bo‘lgan talablar doirasida o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarni qo‘llash, fikrlash va muloqot qilish qobiliyatlariga baho beriladi.

PISA hech qanday o‘quv dasturini belgilamaydi yoki targ‘ib qilmaydi yoki umumiy e’tirof etishni taqozo etmaydi. Ishtirokchi mamlakatlar ekspertlari va iqtisodchilarining fikricha, o‘quvchilarda tabiiy fanlardan o‘zlashtirilgan bilim va ko‘nikma darajalari shakllanishi, mustahkamlanishi davlatlarning kelajakdagi muvaffaqiyati uchun muhim dastlabki qadamlar deb hisoblanishini e’tirof etadi.

PISA tadqiqoti - Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti IHTT(OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development) tomonidan amalga oshiriladigan dastur hisoblanadi. [4]

Tadqiqot ilk bor 2000 yilda o‘tkazilgan bo‘lib, har uch yilda bir marotaba o‘tkazib boriladi. PISA tadqiqoti o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Jumladan:

- ta’lim sohasidagi eng yirik, keng ko‘lamli xalqaro monitoring tadqiqotlaridan biri sanaladi;
- tadqiqotda umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ta’lim olayotgan 15 yoshli o‘quvchilar ishtirok etadi;
- tadqiqotda o‘quvchilarning “hayotga tayyorlik” darajasi, ya’ni ularning maktabda egallagan bilim va ko‘nikmalarini hayot qo‘llay olish layoqati baholanadi;
- tadqiqotda o‘quvchilarning matematika, o‘qish (matnni tushunish), tabiiy yo‘nalishdagi fanlar va global muammolarni hal etish sohasidagi funksional savodxonligi baholanadi;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

•tadqiqotda ishtirokchi mamlakatlar ta'lim tizimining o'ziga xosligi bo'yicha ma'lumot olish imkonini beradigan kontekst axborot to'planadi. O'zbekistonning PISA tadqiqotida ishtirok etishi uchun quyidagilar muhim ahamiyatga ega:

•O'zbekistonda umumta'lim maktablari bitiruvchilarining ta'lim olishni davom ettirishga qay darajada tayyorligini aniqlash;

•mamlakatdagi umumiy o'rta ta'limni takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash;

•o'quvchilarning ta'lim sohasidagi yutuqlari, shuningdek, turli mamlakatlarning ta'lim tizimlari haqidagi qiyosiy ma'lumotlarni olish.

PISA tadqiqoti haqida qo'shimcha ma'lumotlarni O'zbekistonda mazkur tadqiqotni o'tkazishga mas'ul hisoblangan Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazining rasmiy veb-sayti (markaz.tdi.uz)va IHTT www.oecd.org/pisa)dan olish mumkin.

Nima uchun PISA tadqiqotlari har uch yilda bir marotaba o'tkaziladi va nega aynan 15 yoshli o'quvchilarning bilim darajalari aniqlanadi?

PISAning asosiy vazifasi – mamlakatlarni ta'lim siyosatiga oid ma'lumotlar bilan ta'minlash va qarorlar qabul qilishda ularni qo'llab-quvvatlashdan iborat.

Tadqiqotning har uch yilda o'tkazilishi esa mamlakatlarga siyosiy qarorlarni va tegishli dasturlarning ta'sirini hisobga olish uchun ma'lumot va tahlillarni o'z ichiga olgan holda, o'z vaqtida axborot berish imkoniyatini yaratib beradi.

Agar tadqiqotni o'tkazish davriyligi qisqa muddatda amalga oshirilsa, o'zgarishlar va yangilanishlar uchun yetarli vaqt hamda kerakli ma'lumotlarni to'play olmaslik muammosini vujudga keltiradi.

Tadqiqot doirasi 15 yoshli o'quvchi yoshlar orasida o'tkazilishiga asosiy sabab aksariyat Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotiga (IHTT) a'zo davlatlarda ushbu yosh majburiy ta'lim bosqichining yakuniy davri hisoblanadi.

PISA dasturining o'ziga xosligi. PISA xalqaro baholash dasturi butun dunyoda keng qamrovli va muntazam ravishda o'tkazib kelinayotgan dastur sifatida o'ziga xos ahamiyatga ega.

PISA xalqaro baholash dasturida qariyib 80dan ortiq davlatlar ishtirok etishgan. Tadqiqotni har uch yilda bir marotaba o'tkazilishi esa, davlatlarga o'z ta'lim tizimida kelajakda erishish ko'zda tutilgan asosiy maqsadlarni aniqlab olish imkoniyatini yaratib beradi.

Shuningdek, dastur 15 yoshdagi o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini baholash bo'yicha yagona xalqaro baholash loyihasi hisoblanadi.

Dasturda quyidagi masalalarga e'tibor qaratiladi:

Davlat siyosati masalalari: "Maktablar o'quvchi yoshlarni katta hayot yo'liga o'tishiga munosib ravishda tayyorlay olishyaptimi?, "Ayrim turdagi o'quv dasturlari boshqalariga nisbatan samaraliroqmi?", "Maktablar muhojirlar yoki og'ir ijtimoiy sharoitga ega o'quvchilar kelajagi Izoh: Tadqiqot davomida shaxslar haqida olingan barcha ma'lumotlar sir tutiladi. Tadqiqot hisobotlarida alohida qatnashchilar (o'quvchilar va ta'lim

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

muassasalari)ga oid ma'lumotlar chop etilmaydi. 9 yaxshilanishiga yordam beradimi?" kabi ba'zi bir savollarga javob topishdan iboratdir. [8]

Savodxonlik: PISA muayyan maktab o'quv dasturlarining ustunligini o'rganish o'rniga, o'quvchilarning asosiy mavzularda bilim va ko'nikmalarini qo'llay olish qobiliyati, muammolarni tahlil qilish, sharhlash va samarali hal qilish, fikrlash, muloqot qilish imkoniyatlarini ko'rib chiqadi.

Hayot davomida o'rganish: O'quvchilar maktabda o'rganishi lozim bo'lgan hamma narsani to'liq o'zlashtira olmaydi. Samarali o'rganuvchi bo'lish uchun nafaqat bilim va ko'nikmalarni, balki ular qanday hamda nima uchun o'rganilishi haqida xabardor bo'lishi lozim. PISA o'quvchilarning o'qish (matnni tushunish), matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonligini oshirish bilan bir qatorda o'quvchilarning ta'lim olishga qiziqishi, o'zlari haqida ma'lumotlar hamda ta'lim strategiyasi haqida fikrlarini so'raydi.

PISA boshqaruvi. PISA dasturining faoliyati PISA boshqaruv kengashi qarori asosida, loyihada ishtirok etayotgan davlatlarning ta'lim sohasidagi boshqaruv organlari mas'ulligida ishlab chiqilgan va amaliyotga joriy qilingan dastur asosida tashkil etiladi.

Kengash tarkibiga barcha iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotiga IHTTga a'zo davlatlar, shuningdek sherikchilik maqomidagi hamkor davlatlar kiradilar. Bugungi kunda sherikchilik maqomga faqatgina Braziliya sazovordir. Davlatlar Kengashga o'zlarining ta'lim siyosati va amaliyoti hamda o'quvchilarni baholash borasida yuqori ilmga ega bo'lganlarni vakillikka tavsiya etadi.

Kengash tarkibi hukumatning rasmiylari va ilmiy-pedagog, tadqiqot xodimlari hamda akademik institutlardan tashkil topgan. Kengash PISA uchun siyosatning ustuvor yo'nalishlarini belgilaydi va amalga oshirish jarayonida ushbu ustuvorliklarga rioya etilishini nazorat qiladi.

Bu faoliyat ma'lumotlar tayyorlash, tahlil qilish va hisobot berishning ustuvor yo'nalishlari, standartlarini belgilash, shuningdek, PISAni amalga oshirish uchun asos bo'ladigan ish hajmini aniqlashni o'z ichiga oladi. PISAning texnik to'g'riligini ta'minlash maqsadida o'zida namunalashtirish, so'rovnomalar tuzish, o'lchash va tahlil qilish kabi PISA tadqiqot usullarini qo'llab-quvvatlaydigan dunyoga mashhur ekspert va mutaxassislar jalb qilingan. Bu texnik maslahat guruhi(TMG) Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti tomonidan tayinlangan. Texnik maslahat guruhi muntazam ravishda PISA ma'lumotlarda o'zga mamlakatlarning natijalari va PISA usullariga ma'lumotlarning ishonchliligi va xalqaro miqyosda taqqoslanishiga oid qarorlar qabul qilinishida ishtirok etadi.

PISA boshqaruvi kengashi. Boshqaruv kengashi Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotiga IHTT va PISA a'zolari vakillaridan iborat. PISAda rasmiy ishtirokchi maqomiga ega bo'lmagan, lekin qatnashadigan mamlakatlar PISA yig'ilishlarida kuzatuvchi sifatida ishtirok etishlari mumkin. Kengashdagi mamlakatlar vakillari ularning ta'lim vazirliklari tomonidan, kengash raisi esa PISA boshqaruvi kengashi tomonidan tanlab olinadi. IHTTning ta'lim maqsadlari asosida boshqaruv kengashi PISA uchun ustuvor yo'nalishlarni

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

belgilaydi hamda ularning har birlari PISA tadqiqotlarini amalga oshirish davomida o‘zaro hurmat ruhida va vijdonan yondashuvlariga e’tibor qaratadi.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotiga IHTT kotibiyati. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotiga IHTTkotibiyati PISA tadqiqotini amalga oshirilishi hamda uzluksiz boshqaruv jarayonini tashkil etish uchun mas’ul hisoblanadi. Bunda PISA jamoasi so‘rovnomalarni amalga oshirilishini nazorat qiladi, PISA boshqaruv kengashinomidan ma’muriy jarayonlarni boshqaradi, mamlakatlar o‘rtasida xalqaro kelishuvlar o‘rnatadi va PISA boshqaruvi kengashi hamda PISA konsorsiumi o‘rtasida vositachilik vazifasini bajaradi.

PISA Milliy loyiha boshqaruvi menejerlari. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotiga IHTT kotibiyati, PISA boshqaruv kengashi va xalqaro pudratchilar hamda Milliy loyiha menejerlari bilan ish faoliyatlarini olib boradi. PISA milliy loyiha menejerlari mamlakatlarning o‘z hukumatlari tomonidan tayinlanadi.

Xalqaro tashkilotchilar (“PISA konsorsiumi”): Har bir PISA so‘roviga ko‘ra, xalqaro tashkilotchilar (odatda sinov va baholash organlaridan iborat) test-so‘rovlarni loyihalashtirish va amalga oshirish uchun javob beradi. Tashkilotchilar PISA boshqaruv kengashi tomonidan xalqaro tender tanlovi orqali tanlanadi. Pudratchi odatda PISA Konsorsiumi (tadbirkorlarning yirik operatsiyalarini birgalikda amalga oshirish maqsadida birlashishi) deb nomlanadi.

Ta’lim organlari. PISA xalqaro baholash dasturini amalga oshirish ishtirokchi davlatlar va ta’lim vazirliklari ko‘magisiz va ularning qo‘llab-quvvatlashisiz amalga oshirishning imkoni yo‘q.

PISA fanlar bo‘yicha ekspert guruhlari. PISA mavzuga oid masalalar bo‘yicha ekspert guruhlariga ega bo‘lib, ular sinovlarning uchta asosiy yo‘nalishlari - o‘qish, matematika va tabiiy fanlar savodxonligi, shuningdek, zarur bo‘lgan hollarda boshqa fan masalalari bo‘yicha vakolatlarga ega. Ushbu guruhlar har bir soha bo‘yicha malakali ekspertlardan tashkil topgan. Ular har bir PISA test-so‘rovining nazariy asoslarini yaratadi.

PISA so‘rovnomasi bo‘yicha ekspertlar guruhi. Test-so‘rovi bo‘yicha ekspertlar guruhi PISA kontekstiga oid so‘rovnomalar tuzishda yetakchilik qilishi va metodik yordam berishi nazarda tutilgan. Test-so‘rovi bo‘yicha mutaxassislar guruhining a’zolari PISA boshqaruv kengashi tomonidan tanlanadi. PISA tadqiqotlarini amalga oshirishning moliyaviy manbai. PISA unda ishtirok etayotgan davlatlarning badallari hisobidan moliyalashtiriladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida.
2. A.B.Radjiev, A.A.Ismailov, J.R.Narziev, X.P.Ahmedov, G.O.Tog‘aeva.va bosh O‘quvchilar savodxonligini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlar dasturi, qo‘llanma, Toshkent, 2019 yil, 62 bet.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

3. Doniyorov, M. (2022). methodology of using pisa tasks in teaching biology. Science and Innovation, 1(8), 1534-1541.
4. Uzluksiz ta'lim tizimida tadbirkorlik ko'nikmalarini takomillashtirishning ta'lim va tarbiyaviy ahamiyati Uzluksiz ta'lim Ilmiy-uslubiy jurnal 2023 №2 I.T.Azimov, N.I. Mirzaeva
5. Normamatovych, D. M. (2023). The significance of the tasks of the pisa international program in the teaching of biological sciences. American Journal of Interdisciplinary Research and Development, 23, 132-138.7.
6. Raxmatov.U.E., Azimov I.T., Tog'aeva G.O. Biologiyadan PISA topshiriqlarini uzluksiz ta'lim jarayoniga tadbiq etish metodikasi. Uzluksiz ta'lim. Ilmiy – uslubiy jurnal. T., 2020. – № 4–son. – V.17–21.
7. Doniyorov, M. (2023). "Biologiya darslarida pisa topshiriqlaridan foydalanish". Biologiyaning Zamonaviy Tendensiyalari: Muammolar va Yechimlar,1(5),789–791.Retrievedfrom https://inashr.uz/index.php/bztmy/ article/view/4679.
8. Normamatovich, D. M. (2024). Methodology Of Conducting And Organizing The Pisa Research. American Journal of Advanced Scientific Research, 1(3), 11-13.
9. Ergashevich, R. U. (2024, January). Methodological principles of professional competence development of the future biology teacher. In International Scientific and Current Research Conferences (pp. 1-5).
10. 10. Raxmatov, U. (2024). Integrativ yonashuv asosida biologiyadan masala va mashqlar yechish fanini o'qitishning nazariy asoslari. News of UzMU journal, 1(1.2. 1), 178-181.
11. Ergashevich, R. U., & Mamayusufovich, A. S. (2023). Issues of using integrative knowledge in forming students'professional competence.
12. Ergashevich, R. U., Salimovna, P. M., & Mamayusufovich, A. S. (2023). Ways to use pedagogical technologies at the local level in biology lessons. European International Journal of Pedagogics, 3(05), 22-29.
13. Kholmurodova, O. S., & Rakhmatov, U. E. (2022). Problems of improving teaching in the process of biological education. Current research journal of pedagogics, 3(02), 62-67.
14. S.Jumayev. (2022). Pedagogical foundations of the development of educational and creative activities in the teaching of molecular biology in the continuing education system. https://doi.org/10.5281/zenodo.7309412
15. Increasing students' cognitive activities in biology classes by introducing them to entrepreneurial activities.European Journal of Humanities and Educational Advancements (EJHEA) Available Online at: https://www.scholarzest.com Vol. 4 No.5, May 2023 ISSN: 2660-5589 I.T.Azimov, N.I. Mirzayeva
16. Shakhmurova, G. A., & Azimov T, R. U. Problem solving from biology (zoology). Teaching-methodological guidance. Brok Class Servis LLC.
17. Zayniyev, S. "Fan olimpiadalarining tashkil etish mazmuni, tahlili va ta'lim-tarbiyadagi o 'rni." Science and innovation 1.B8 (2022): 229-234.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

18. Omonkulov, U. (2024). Iqtidorli o ‘quvchilar bilan ishlash metodikasi. Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari/Aktualnыe problemы sotsialno-gumanitarnых nauk/Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 4(2).

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Doniyorov Muxiddin Normamatovich,** o’qituvchi, [**Дониёров Мухиддин Нормаматович,** преподаватель], [**Mukhiddin N. Doniyorov,** teacher]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh, Chilonzor t, Bunyodkor ko'chasi 27- uy [адрес: Узбекистан, город Ташкент Чиланзарский район улица Бунедкор дом 27], [address: Uzbekistan, Tashkent city Chilanzar district Bunyodkor street 27]; doniyorovmuxiddin1987@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

TA'LIM RESURSLARINI RAQAMLASHTIRISH METODOLOGIYASI. RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

© H.U. Sultanov[1]✉, © Sh.H. Ramazonov[2]✉
[1]Buxoro Davlat Universiteti, Buxoro, O‘zbekiston
[2]Buxoro Davlat Universiteti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ta’lim resurslarini raqamlashtirish-bu zamonaviy ta’lim sohasida tobora ko‘proq qo‘llaniladigan jarayon. Ta’lim sifatini va ta’lim resurslarining mavjudligini yaxshilash uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishga asoslangan. Ushbu maqolada biz ta’lim resurslarini raqamlashtirishning bir necha usullarini va ularning amaliy qo‘llanilishini ko‘rib chiqamiz.

MAQSAD: ta’lim sifatini yaxshilashda ta'lim resurslarini raqamlashtirish metodologiyasining dolzarbligini asoslab berish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida adabiyotlar bilan ishlash, suhbat, kuzatish hamda qiyosiy tahlil metdlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maqolada muhokama qilingan usullar ta’lim resurslarini raqamlashtirish ta’lim tizimini rivojlantirish istiqbollarining muhim tarkibiy qismidir. Ushbu usullardan foydalangan holda ta’lim beruvchi va ta’lim oluvchilar o’rtasida izchil bog’lanishni saqlab turish mumkin. Ushbu usullarni o'quvchilarni jalb qiladigan yaxshi tuzilgan va ishonchli ta’lim resurslarini raqamlashtirish metodologiyasining asosiy qadamlari deb hisoblash mumkin.

XULOSA: zamonaviy ta’lim tizimini yaratish uchun o’quv adabiyotlari va ta’lim resurslarini juda muhim va zarur deb hisoblayman. Har bir fan doirasida inson malakali mutaxassis bo'lishi mumkin, ammo bu bilimni samarali targ'ib qilish va etkazish uchun zamonaviy dunyo bilan chambarchas bog’lana olish ko’nikmalarini egallashi zarur. Shuning uchun maqolam doirasida shuni aytishim kerakki, ta’limning har bir bo’g’inida elektron darslik vadabiyotlar tizimini rivojlantirish texnologiyasini ishlab chiqishimiz kerak.

Kalit so'zlar: raqamlashtirish, ta'lim, o'qitish sifati, interaktivlik, multimedia texnologiyalari.

Iqtibos uchun: H.U. Sultanov, Sh.H. Ramazonov Ta'lim resurslarini raqamlashtirish metodologiyasi. Rivojlanish istiqbollari. // Inter education & global study. 2024. №5. B.351-360.

МЕТОДОЛОГИЯ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

© Х. У. Султонов[1]✉, © Ш. Х. Рамазонов[2]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

[1] Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан
[2] Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: цифровизация образовательных ресурсов — это процесс, который всё чаще применяется в современной образовательной сфере, основанный на использовании информационно-коммуникационных технологий для улучшения качества образования и доступности образовательных ресурсов. В данной статье мы рассмотрим несколько методов цифровизации образовательных ресурсов и их практическое применение.

ЦЕЛЬ: обосновать актуальность методологии цифровизации образовательных ресурсов для улучшения качества образования.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования использовались методы работы с литературой, интервью, наблюдения и сравнительный анализ.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: рассмотренные в статье методы цифровизации образовательных ресурсов являются важной составляющей перспектив развития системы образования. Используя эти методы, можно поддерживать последовательную связь между преподавателями и учащимися. Эти методы можно считать основными шагами в методологии цифровизации хорошо структурированных и надёжных образовательных ресурсов, привлекающих учащихся.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: считаю, что создание современной образовательной системы невозможно без цифровизации учебной литературы и образовательных ресурсов. Каждый специалист в своей области должен обладать навыками, позволяющими эффективно передавать свои знания и взаимодействовать с современным миром. Поэтому в рамках данной статьи хочу подчеркнуть необходимость разработки технологии развития системы электронных учебников и образовательных ресурсов на каждом уровне образования.

Ключевые слова: цифровизация, образование, качество преподавания, интерактивность, мультимедийные технологии.

Для цитирования: Султонов Х.У., Рамазонов Ш.Х. Методология цифровизации образовательных ресурсов. Перспективы развития. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 351-360.

METHODOLOGY OF DIGITALIZATION OF EDUCATIONAL RESOURCES. DEVELOPMENT PROSPECTS

© Humoyun U. Sultonov[1]✉, © Shukrullo Kh. Ramazonov[2]✉
[1]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan
[2]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Annotation

INTRODUCTION: digitizing educational resources is a process increasingly applied in modern education, based on the use of information and communication technologies to improve the quality of education and the availability of educational resources. This article examines several methods of digitizing educational resources and their practical application.

AIM: to substantiate the relevance of the methodology for digitizing educational resources to improve the quality of education.

MATERIALS AND METHODS: the study used methods of working with literature, interviews, observations, and comparative analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: the methods discussed in the article are an important component of the prospects for the development of the education system. Using these methods, a consistent connection between teachers and students can be maintained.

CONCLUSION: i believe that creating a modern educational system is impossible without digitizing textbooks and educational resources. Every specialist in their field must possess the skills to effectively convey their knowledge and interact with the modern world. Therefore, within the scope of this article, I want to emphasize the necessity of developing technology for the advancement of the electronic textbook and educational resource system at every level of education.

Key words: digitization, education, teaching quality, interactivity, multimedia technologies.

For citation: Humoyun U. Sultonov, Shukrullo Kh. Ramazonov (2024) 'Methodology of digitalization of educational resources. Development prospects', Inter education & global study, (5), pp. 351-360. (in Russian).

В современном мире образование играет ключевую роль в развитии личности и общества. С развитием информационных технологий и появлением новых возможностей возникает необходимость в цифровизации образовательного процесса. Цифровизация образования представляет собой процесс перехода к использованию цифровых технологий и ресурсов для улучшения качества обучения и повышения доступности образования. Цель данной статьи — рассмотреть методику цифровизации образования, её основные принципы, преимущества и недостатки, а также определить перспективы развития в будущем.

Цифровизация образования – это процесс использования цифровых технологий для улучшения качества обучения и обеспечения доступа к знаниям через онлайн-ресурсы и интерактивные учебные материалы. Вот основные принципы, преимущества и недостатки цифровизации образования, а также перспективы развития в будущем:

Основные принципы цифровизации образования:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

1. Доступность. Предоставление образовательных ресурсов и возможностей обучения через интернет, что делает образование более доступным для широкого круга людей.

2. Интерактивность. Использование интерактивных учебных материалов и платформ, которые стимулируют активное участие студентов и помогают лучше усваивать материал.

3. Персонализация. Адаптация обучения к индивидуальным потребностям и уровню знаний каждого студента с помощью технологий и аналитики.

4. Гибкость. Возможность изучать материалы и выполнять задания в удобное время и месте, что особенно важно для дистанционного обучения и обучения в режиме самообразования.

Преимущества цифровизации образования:

1. Доступность. Образовательные ресурсы становятся доступными для людей из разных регионов и социальных групп, что способствует инклюзивности образования.

2. Интерактивность и вовлеченность. Интерактивные учебные материалы и платформы способствуют более глубокому пониманию материала и повышают мотивацию студентов.

3. Эффективность. Цифровые технологии позволяют оптимизировать процессы обучения, улучшить аналитику успеваемости студентов и эффективность образовательных программ.

4. Гибкость и удобство: Студенты могут учиться в удобное время, а преподаватели имеют возможность создавать и адаптировать учебные материалы с учетом потребностей аудитории.

Недостатки цифровизации образования.

1. Неодинаковый доступ к технологиям. Неравный доступ к интернету и компьютерам может создавать проблемы для студентов с низким уровнем дохода.

2. Недостаточное качество контента. Некачественные или непроверенные учебные материалы могут негативно сказаться на обучении.

3. Отсутствие личного контакта. В дистанционном обучении может быть недостаточно личного взаимодействия между преподавателями и студентами, что может снизить уровень мотивации и понимания материала.

Перспективы развития в будущем.

1. Использование искусственного интеллекта (ИИ). Развитие ИИ позволит создавать персонализированные образовательные программы и помогать студентам в учебном процессе.

2. Виртуальная и дополненная реальность. Применение VR и AR в образовании позволит создавать интерактивные среды для обучения, например, виртуальные лаборатории или тренировки.

3. Больше интерактивности и гибкости. Развитие новых технологий и платформ позволит создавать более интерактивные и гибкие учебные материалы и курсы.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

4. Рост популярности онлайн-образования. С каждым годом онлайн-образование будет становиться все более популярным и широкодоступным, что изменит облик образовательной системы в целом.

Цифровизация образования – это неотъемлемая часть современного образования, и ее развитие будет продолжаться с развитием технологий и потребностей обучающихся и преподавателей.

Онлайн-курсы и платформы. Одним из самых популярных методов цифровизации является создание онлайн-курсов и использование специализированных платформ для дистанционного обучения. Такие курсы и платформы позволяют ученикам получать образование в удобное для них время и темпе. Они также предоставляют возможность доступа к образовательным материалам из любой точки мира.

Интерактивные учебные материалы. Цифровые учебники, интерактивные задачи, аудио- и видеоматериалы – все это делает образовательный процесс более интересным и увлекательным. Использование таких материалов помогает учащимся лучше усваивать информацию и развивать свои навыки.

Виртуальные лаборатории и симуляции. Цифровые технологии позволяют создавать виртуальные лаборатории, где студенты могут проводить эксперименты и исследования без необходимости физического присутствия в лаборатории. Это особенно полезно для обучения в областях, где требуется специальное оборудование или опасные условия.

Облачные сервисы и хранилища данных. Использование облачных сервисов позволяет учащимся и преподавателям хранить и обмениваться информацией, создавать и редактировать документы в режиме реального времени. Это удобно и позволяет эффективно организовывать работу в группе.

Мультимедийные презентации и видеолекции. Цифровые технологии позволяют создавать качественные мультимедийные презентации и видеолекции, которые помогают визуализировать информацию и делать ее более понятной и запоминающейся.

Практическое применение этих методов цифровизации образовательных ресурсов уже доказало свою эффективность. Они позволяют увеличить доступность образования, повысить мотивацию студентов и обогатить образовательный процесс. Кроме того, цифровизация позволяет сэкономить время и ресурсы, так как многие задачи могут быть выполнены онлайн. В итоге, образование становится более современным, интересным и адаптированным к требованиям современного мира.

Использование интерактивных учебных материалов может значительно повысить эффективность обучения, так как они способствуют активному участию студентов, помогают лучше усвоить материал и повышают мотивацию. Рассмотрим методику использования интерактивных учебных материалов.

Определение целей.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

- Определите, какие цели вы хотите достичь с помощью интерактивных учебных материалов. Например, это может быть улучшение понимания материала, развитие навыков, повышение мотивации студентов и т.д.

Выбор формата интерактивных материалов.

- Выберите подходящие форматы интерактивности для вашего контента. Это может быть интерактивные видеоуроки, вебинары, онлайн-игры, квизы, виртуальные лаборатории, симуляции и т.д.

Разработка контента.

- Создайте интерактивные материалы, которые будут соответствовать вашим целям обучения. Например, для развития практических навыков можно создать виртуальные симуляции или лаборатории.
- Обеспечьте интересный и привлекательный дизайн материалов, который будет стимулировать учащихся к участию.

Интеграция в учебный процесс.

- Интегрируйте интерактивные материалы в ваш учебный процесс. Они могут быть частью онлайн-курса, домашних заданий, дополнительных материалов для самостоятельного изучения и т.д.
- Объясните студентам, как использовать интерактивные материалы и как они помогут им достичь учебных целей.

Оценка эффективности.

- Оцените эффективность интерактивных учебных материалов через аналитику и обратную связь от студентов. Изучите, насколько они помогли студентам усвоить материал, повысить мотивацию и улучшить результаты обучения.

Примерами интерактивных учебных материалов может послужить следующее:

Интерактивные видеоуроки. Возможность выбора вариантов развития сюжета, интерактивные элементы прямо в видео (кнопки для ответов, встроенные квизы и т.д.).

Онлайн-игры и симуляции. Виртуальные среды для практики навыков, игры с элементами обучения, симуляции рабочих ситуаций.

Интерактивные квизы и тесты. Переключение между уровнями сложности, моментальная обратная связь, адаптивность к уровню знаний студента.

Виртуальные лаборатории. Среды для экспериментов и исследований, безопасные площадки для обучения практическим навыкам.

Онлайн-форумы и обсуждения. Площадки для обмена мнениями, дискуссий, совместного решения задач и обучения через коллективное общение.

Используйте эти возможности в зависимости от целей вашего обучения и особенностей вашей аудитории.

Создание онлайн-курсов и платформ для них – это интересный и перспективный процесс. Далее приведены некоторые шаги и примеры методик, которые могут помочь в этом процессе.

1. Определение цели и аудитории.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

- Определите, какую цель вы хотите достичь с вашим курсом.
- Определите вашу целевую аудиторию: возраст, уровень образования, интересы и потребности.

2. Разработка контента.
- Создайте структуру курса: модули, уроки, задания.
- Разработайте содержание для каждого урока, используя различные форматы: видео, текст, интерактивные задания.
- Обеспечьте интерактивность и вовлеченность учащихся: тесты, форумы обсуждений, задания для самопроверки.

3. Выбор платформы.
- Вы можете использовать готовые платформы для обучения, такие как Coursera, Udemy, Teachable, или создать собственную платформу с помощью WordPress (с плагинами типа LearnDash) или других специализированных решений.
- Убедитесь, что выбранная платформа подходит для ваших целей и предоставляет необходимые функции, такие как хранение контента, управление курсами, аналитика и т.д.

4. Создание контента.
- Запишите видеоуроки, если они входят в ваш курс.
- Напишите текстовые материалы, презентации, задания.
- Создайте тесты и задания для проверки знаний.

5. Тестирование и анализ.
- Протестируйте курс перед запуском, чтобы убедиться, что все работает правильно и понятно.
- Следите за аналитикой использования курса: сколько студентов проходят курс, сколько времени они проводят на уроках, какие уроки вызывают наибольший интерес и т.д.

Изучите принцип работы успешных платформ для онлайн-курсов, таких как:

coursera - предоставляет доступ к курсам от ведущих университетов и компаний со всего мира.

udemy - платформа, где преподаватели могут создавать и продавать свои курсы по различным темам.

edx - аналог coursera, предлагает бесплатные и платные курсы от университетов.

teachable - платформа для создания и продажи собственных онлайн-курсов.

linkedin learning - платформа для профессионального обучения и развития навыков.

Эти примеры могут помочь вам определиться с подходом к созданию и продвижению вашего онлайн-курса.

Виртуальные лаборатории и симуляции стали неотъемлемой частью современного образования и исследований. Они позволяют студентам и

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

профессионалам проводить эксперименты и анализировать данные в виртуальной среде, что существенно упрощает и ускоряет процесс обучения и исследований.

Одним из основных преимуществ виртуальных лабораторий является доступность.

В отличие от традиционных лабораторий, где необходимо иметь доступ к специальному оборудованию и материалам, виртуальные лаборатории могут быть запущены на персональных компьютерах или других устройствах с доступом в интернет. Это позволяет студентам из разных уголков мира получать качественное образование и проводить исследования в любое удобное для них время.

Кроме того, виртуальные лаборатории предоставляют возможность проводить сложные и дорогостоящие эксперименты, которые были бы недоступны в реальности. С помощью симуляций можно моделировать различные физические и химические процессы, изучать поведение материалов и анализировать данные. Это позволяет исследователям получать более полное представление о процессе и принимать обоснованные решения на основе полученных результатов.

Однако, несмотря на все преимущества виртуальных лабораторий и симуляций, они не могут полностью заменить реальные эксперименты. В некоторых случаях необходимо проводить исследования на реальных объектах или в реальных условиях, чтобы получить надежные и точные данные. Кроме того, виртуальные лаборатории могут быть ограничены в своих возможностях, особенно в случаях, когда требуется использование специфического оборудования или материалов.

Тем не менее, виртуальные лаборатории и симуляции являются мощным инструментом, который значительно упрощает и ускоряет процесс обучения и исследований. Они позволяют проводить эксперименты безопасно и эффективно, а также дают возможность исследователям изучать сложные процессы и принимать обоснованные решения на основе полученных результатов. Виртуальные лаборатории и симуляции являются неотъемлемой частью цифровых технологий, которые продолжают преобразовывать образование и научные исследования в современном мире.

В наше время облачные сервисы и хранилища данных стали незаменимым инструментом для обмена информацией как для учащихся, так и для преподавателей. Они предлагают простой способ хранения и доступа к файлам, а также обеспечивают удобный способ совместной работы над проектами.

Одним из главных преимуществ облачных сервисов является возможность хранить данные удаленно. Теперь учащиеся и преподаватели могут не беспокоиться о сохранности и доступности своих файлов, так как они хранятся на серверах облачных сервисов. Это означает, что файлы можно сохранять и получать к ним доступ с любого устройства, подключенного к интернету. Нет необходимости переносить флешки или внешние жесткие диски – все данные доступны в облаке.

Кроме того, использование облачных сервисов позволяет учащимся и преподавателям удобно обмениваться информацией. Благодаря возможности

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

делиться файлами и папками с другими пользователями, можно быстро передавать материалы для работы, документы для проверки или презентации для просмотра. Это значительно упрощает коммуникацию и сотрудничество между участниками образовательного процесса.

Кроме того, облачные сервисы обладают дополнительными функциями, которые облегчают работу с данными. Например, автоматическая синхронизация позволяет обновлять файлы на всех устройствах одновременно, чтобы всегда иметь последнюю версию. Также многие облачные сервисы предлагают возможность создавать резервные копии данных, чтобы не потерять важную информацию.

Однако, необходимо помнить о безопасности при использовании облачных сервисов. Важно выбирать надежные платформы с надежной защитой данных, чтобы предотвратить утечку или несанкционированный доступ к информации. Также рекомендуется использовать надежные пароли и активировать двухфакторную аутентификацию для усиления безопасности.

В итоге, облачные сервисы и хранилища данных являются удобным и эффективным инструментом для обмена информацией между учащимися и преподавателями. Они позволяют хранить данные удаленно, обмениваться файлами и упрощают совместную работу над проектами. Важно только выбирать надежные платформы и соблюдать меры безопасности для защиты информации.

Цифровизация образовательных ресурсов представляет собой мощный инструмент современного образования, способствующий эффективному и доступному обучению. Развитие этой методики открывает перед образовательной средой широкие перспективы. Среди основных перспектив можно выделить:

1. Расширение доступности образования: цифровые ресурсы позволяют обеспечить обучение в любое время и из любой точки мира, что особенно актуально для дистанционного обучения и обучения на удалении.

2. Индивидуализация обучения: использование цифровых технологий позволяет адаптировать образовательный процесс под потребности каждого ученика, что способствует повышению эффективности обучения.

3. Развитие интерактивности: цифровые образовательные ресурсы могут быть интерактивными, что делает обучение более увлекательным и эффективным.

4. Использование аналитики для улучшения образовательного процесса: данные, собранные через цифровые платформы, могут использоваться для анализа успеваемости, выявления слабых мест и оптимизации образовательного процесса.

Таким образом, дальнейшее развитие методики цифровизации образовательных ресурсов является важным направлением современного образования, обеспечивая качественное и доступное обучение для всех учащихся.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

1. Вербицкий А. А. Цифровое обучение: проблемы, риски и перспективы // Электронный научно-публицистический журнал «Homo Cyberus». — 2019. — № 1(6).
2. Касавина Н. А. Человек и техника: амбивалентность электронной культуры // Epistemology & Philosophy of Science. — 2018. — № 4. —
3. Строков А.А. Цифровизация образования: проблемы и перспективы // Вестник Мининского университета. — 2020. — № 2 (31).
4. Суннатова Р.И. Опыт удалённого школьного обучения: возможные риски для успешности социализации обучающихся // Общество: социология, психология, педагогика. — 2020. — № 9.
5. Атаева Г.И., Бозоров Д.С. ВОЗМОЖНОСТИ И ПРОБЛЕМЫ ОЦИФРОВКИ БИБЛИОТЕЧНЫХ РЕСУРСОВ УНИВЕРСИТЕТСКИХ БИБЛИОТЕК // Universum: технические науки. 2023. №2-1 (107).
6. Атаева Г. И., Акабирова Л. Х., Камалова Ф. Р. О дистанционном образовании //Материалы конференции. – 2020. – Т. 10. – С. 91.
7. Атаева Г. И., Хамроева Х. Ю. Анализ возможности использования облачных технологий в высшем образовании Узбекистана //Universum: технические науки. – 2022. – №. 1-1 (94). – С. 16-18.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Sultonov Humoyun Ulug’murodovich**, o’qituvchi, [**Султанов Хумаюн Улугмуродович,** педагог], [**Sultanov Humayun Ulug'murodovich,** teacher]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro sh., Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy [Адрес: Узбекистан, г. Бухара, улица Мухаммада Икбала, 11.], [Address: 11, Muhammad Iqbal Street, Bukhara, Uzbekistan.]

✉**Ramazonov Shukrullo Hoshim o’g’li,** o’qituvchi, [**Рамазонов Шукрулло Хошимович,** педагог], [**Ramazonov Shukrullo Hoshimovich,** teacher]; manzil:]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro sh., Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy [Адрес: Узбекистан, г. Бухара, улица Мухаммада Икбала, 11.], [Address: 11, Muhammad Iqbal Street, Bukhara, Uzbekistan].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

AXBOROT XAVFSIZLIGI ASOSLARI: MA'LUMOTLAR VA TARMOQLARNI KIBER TAHDIDLARDAN HIMOYA QILISH

© Sh.J. Boltayev[1]✉

[1] Buxoro Davlat Universiteti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada ma'lumotlarni himoya qilish tushunchasi ko'rib chiqilgan. Axborot xavfsizligining asosiy printsiplari, axborotni himoya qilish tizimi. Maqolada axborot xavfsizligining asosiy tamoyillari va ularning foydalanuvchilar uchun ahamiyati va axborotni xavfsizligini ta'minlaydigan ma'lumotlarni shifrlash usullari ochib berilgan. Axborotni himoya qilish usullarini bilish va tushunish ma'lumotlarimiz xavfsizligini ta'minlaydi.

MAQSAD: talabalarda axborot xavfsizligi asoslari haqida bilim va ko’nikmalarni shakllantirish bo‘yicha ilmiy asoslangan amaliy tavsiyalar berish.

MATERIALLAR VA METODLAR: metodik tadqiqotlarda o‘quvchilarning o‘quv-biluv faoliyatini rivojlantirish muammosi ancha keng o‘rganilgan. Bu izlanishlarning aksariyatida o‘quvchilarning o‘quv-biluv faoliyatini shakllantirish masalalari taьiimda o‘quvchilarning faolligi va mustakilligini tarbiyalash muammosi bilan aloqadorlikda o‘rganilgan. Innovatsion ta’lim sharoitida boshlang‘ich sinf ona tili darslarining samaradorligini oshirish muammosiga daxldor tadqiqotlar oidagicha guruhlarga ajratib tahlil qilindi. Qator tadqiqotlarda ta’limni loyihalashtirishning psixologik muammolari yoritilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o‘quvchilarga zamonaviy ta’lim-tarbiya berish vazifalaridan biri ularda axborot xavsizligi bo’yicha dunyoqarash elementlarini shakllantirishdir. Bu vazifani hal qilishda maqsadga muvofiq ishlashning yetakchi sharti − ma'lumotlar va tarmoqlarni kiber tahdidlardan himoya qilishdir.

XULOSA: shu sababli, ma'lumotlar va tarmoqlarni kiber tahdidlardan himoya qilish uchun axborot xavfsizligi asoslarini bilish juda muhimdir. Shifrlash, zahira nusxalari, kirishni nazorat qilish, xavfsizlik devori va antivirus dasturlarini o'rnatish va foydalanuvchilarni o'qitish - bularning barchasi ishonchli ma'lumotlarni himoya qilishni ta'minlashga yordam beradi va shaxsiy va korporativ ma'lumotlarga zarar etkazilishining oldini oladi.

Kalit so'zlar: kiber tahdidlar, axborot texnologiyalari, ma'lumotlar yaxlitligi, kirish, maxfiylik.

Iqtibos uchun: Boltayev Sh.J. Axborot xavfsizligi asoslari: ma'lumotlar va tarmoqlarni kiber tahdidlardan himoya qilish. // Inter education & global study. 2024. №5. B.361-369.

ОСНОВЫ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ: ЗАЩИТА ДАННЫХ И СЕТЕЙ ОТ КИБЕРУГРОЗ

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

© Ш. Дж. Болтаев[1]✉
[1]Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматривается понятие защиты данных. Основные принципы информационной безопасности, системы защиты информации. Описаны основные принципы информационной безопасности и их значение для пользователей, а также методы шифрования данных, обеспечивающие их безопасность. Знание и понимание методов защиты информации обеспечивает безопасность наших данных.

ЦЕЛЬ: предоставить научно обоснованные практические рекомендации по формированию у студентов знаний и навыков в области основ информационной безопасности.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в методических исследованиях проблема развития учебно-познавательной деятельности учащихся изучена довольно широко. В большинстве этих исследований проблемы формирования учебно-познавательной деятельности учащихся рассматривались в контексте воспитания их активности и самостоятельности в обучении. В ряде исследований рассмотрены психологические проблемы проектирования образования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: одна из задач современного образования — формирование у учащихся элементов мировоззрения в области информационной безопасности. Для решения этой задачи необходимо обеспечить защиту данных и сетей от киберугроз.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, знание основ информационной безопасности крайне важно для защиты данных и сетей от киберугроз. Шифрование, резервное копирование, контроль доступа, установка брандмауэра и антивирусного программного обеспечения, а также обучение пользователей — всё это способствует обеспечению надёжной защиты данных и предотвращению ущерба для личной и корпоративной информации.

Ключевые слова: киберугрозы, информационные технологии, целостность данных, доступ, конфиденциальность.

Для цитирования: Болтаев Ш.Дж. Основы информационной безопасности: защита данных и сетей от киберугроз. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 361-369.

INFORMATION SECURITY FUNDAMENTALS: PROTECTING DATA AND NETWORKS FROM CYBER THREATS

© Sherzod J. Boltaev [1]✉
[1]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Annotation

INTRODUCTION: this article discusses the concept of data protection, including the main principles of information security and the system of protecting information. The article explains the main principles of information security, their importance for users, and the methods of encrypting data to ensure its safety. Knowing and understanding these methods of protecting information ensures the security of our data.

AIM: to provide scientifically based practical recommendations for forming knowledge and skills about the basics of information security in students.

MATERIALS AND METHODS: methodological research has extensively studied the problem of developing students' learning activities. Most of these studies have examined the issues of shaping students' learning activities in connection with the problem of fostering students' activity and independence in education. Research related to improving the effectiveness of primary language lessons in innovative educational conditions was analyzed in specific groups. Several studies have highlighted the psychological problems of educational planning.

DISCUSSION AND RESULTS: one of the tasks of modern education is to form elements of information security awareness in students. To address this task effectively, the key condition is to protect data and networks from cyber threats.

CONCLUSION: Therefore, knowing the basics of information security is crucial for protecting data and networks from cyber threats. Encryption, backups, access control, firewalls, antivirus software installation, and user training—all contribute to reliable data protection and prevent damage to personal and corporate information.

Key words: cyber threats, information technology, data integrity, access, confidentiality.

For citation: Sherzod J. Boltaev. (2024) 'Information Security Fundamentals: Protecting Data and Networks from Cyber Threats', Inter education & global study, (5), pp. 361-369. (in Russian).

Защита данных и сетей от киберугроз является актуальной проблемой в современном мире информационных технологий. С ростом числа пользователей интернета и развитием цифровых технологий, киберпреступники стали активно использовать новые методы для получения доступа к конфиденциальной информации и проведения кибератак. Поэтому понимание основ информационной безопасности является необходимым для защиты как личной, так и корпоративной информации.

Жизнь человека невозможно представить без информации и без информационных технологий. Стоит оказаться без новостей и человек начинает испытывать информационный «голод». Сегодня качество информации имеет огромную важность и поэтому ей необходима защита.

Проблемы информационной безопасности постоянно усугубляются процессами проникновения во все сферы общества технических средств обработки

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

и передачи данных и, прежде всего, вычислительных систем. На сегодняшний день сформулировано три базовых принципа, которые должна обеспечивать информационная безопасность:

- целостность данных — защита от сбоев, ведущих к потере информации, а также зашита от неавторизованного создания или уничтожения данных;
- конфиденциальность информации;
- доступность информации для всех авторизованных пользователей.

Современный человек большую часть информации получает с помощью информационных технологий. Для того чтобы обеспечить защиту информации используются соответствующие технологии, которые включают в себя как техническое, так и программное обеспечение.

Соблюдение принципов информационной безопасности играет критически важную роль в современной жизни, особенно в условиях активного развития цифровых технологий. Принципы информационной безопасности направлены на защиту информации от несанкционированного доступа, изменения, уничтожения и других угроз. Вот ключевые аспекты значимости соблюдения этих принципов:

1. Конфиденциальность. Защита данных от несанкционированного доступа. Это важно для сохранения частной информации пользователей и конфиденциальных данных организаций. Нарушение конфиденциальности может привести к утечке личной информации, что может повредить как индивидуальным пользователям, так и компаниям.

2. Целостность. Обеспечение точности и полноты информации. Это гарантирует, что данные не были изменены или уничтожены несанкционированным образом. Целостность данных важна для принятия правильных решений на основе достоверной информации.

3. Доступность. Обеспечение доступности информации и информационных систем для авторизованных пользователей в нужное время. Недоступность систем может приводить к остановке бизнес-процессов и потере финансовых ресурсов.

4. Аутентичность. Подтверждение подлинности пользователей и данных. Это помогает предотвратить мошенничество и обеспечивает уверенность в том, что информация поступает из достоверных источников.

5. Неотказуемость. Гарантия того, что отправитель не может отказаться от факта отправки сообщения, а получатель — от факта его получения. Это важно для юридической и финансовой ответственности сторон.

Рассмотрим значение соблюдения принципов информационной безопасности.

- Защита личной информации. В эпоху цифровизации, когда большое количество данных хранится и обрабатывается в интернете, защита персональных данных пользователей приобретает первостепенное значение. Несоблюдение принципов безопасности может привести к утечке личной информации и, как следствие, к кражам личных данных.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

- Защита бизнеса. Для компаний соблюдение принципов информационной безопасности помогает предотвратить кибератаки, которые могут нанести серьезный ущерб бизнесу. Утрата конфиденциальной информации, нарушение работы систем или кража интеллектуальной собственности могут привести к финансовым потерям и потере доверия клиентов.

- Соответствие законодательству. В разных странах действуют законы и нормативные акты, обязывающие компании защищать данные пользователей. Несоблюдение этих требований может привести к юридическим последствиям и крупным штрафам.

- Сохранение репутации. Инциденты с информационной безопасностью могут существенно подорвать доверие к компании или организации. Репутационные потери иногда бывают еще более значимыми, чем финансовые.

- Повышение доверия. Пользователи и клиенты охотнее взаимодействуют с организациями, которые демонстрируют высокий уровень защиты данных. Это способствует укреплению долгосрочных взаимоотношений и улучшению имиджа компании.

Таким образом, соблюдение принципов информационной безопасности является неотъемлемым элементом успешной деятельности как в личной, так и в профессиональной сферах, обеспечивая защиту данных, стабильность работы и доверие пользователей.

Одним из основных аспектов информационной безопасности является защита данных. Данные могут содержать ценную информацию, включая личные данные пользователей, финансовые сведения или коммерческую информацию. Для обеспечения безопасности данных, необходимо применять такие меры, как шифрование, резервное копирование и контроль доступа. Шифрование позволяет защитить данные от несанкционированного доступа путем превращения их в непонятный набор символов, который можно прочитать только при наличии ключа. У шифрования существуют особенные принципы, которые обеспечивают надёжную защиту шифра. Одними из принципов шифрования являются:

- Управление ключами. Эффективное управление ключами шифрования является критическим аспектом безопасности. Это включает в себя генерацию, распределение, хранение и уничтожение ключей. Надежное управление ключами предотвращает несанкционированный доступ к зашифрованной информации.
- Анализ стойкости шифра. Шифры должны быть устойчивыми к криптоаналитическим атакам. Это означает, что даже при знании алгоритма шифрования, без ключа расшифровать данные должно быть невозможно или крайне сложно.

Шифрование имеет следующие типы:

1. Симметричное шифрование.

- В симметричном шифровании используется один и тот же ключ для шифрования и расшифрования данных.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Примеры - AES (Advanced Encryption Standard), DES (Data Encryption Standard).

Преимущества - быстрота выполнения.

Недостатки - необходимость безопасной передачи ключа между отправителем и получателем.

2. Асимметричное шифрование.

- Используются два ключа: публичный (для шифрования) и приватный (для расшифрования).

Примеры - RSA, ECC (Elliptic Curve Cryptography).

Преимущества - Обеспечивает высокую степень безопасности при передаче ключей.

Недостатки - Более медленное выполнение по сравнению с симметричными методами.

3. Гибридное шифрование:

- Комбинирует преимущества симметричного и асимметричного шифрования.

Обычно используется для защиты симметричного ключа асимметричным шифрованием, после чего сам симметричный ключ используется для шифрования данных.

Применение шифрования

- передача данных. шифрование защищает данные, передаваемые по незащищенным каналам связи (например, интернет). протоколы ssl/tls используются для защиты веб-трафика.
- хранение данных. шифрование данных на дисках и других носителях предотвращает доступ к информации в случае утери или кражи устройства.
- электронная почта. шифрование электронной почты обеспечивает защиту конфиденциальности переписки.
- безопасность в облаке. шифрование данных перед загрузкой в облачные хранилища обеспечивает их защиту от несанкционированного доступа со стороны третьих лиц.

Соблюдение этих принципов и использование передовых методов шифрования позволяют эффективно защищать информацию от различных угроз и обеспечивают высокий уровень безопасности в цифровой среде.

Резервное копирование помогает предотвратить потерю данных в случае аварийных ситуаций, таких как сбои системы или атаки хакеров. Контроль доступа ограничивает права пользователей на доступ к определенным данным, обеспечивая только необходимые полномочия.

Вторым важным аспектом является защита сетей. Сети, будь то локальные или глобальные, являются основой передачи данных. Однако они также уязвимы для атак и взломов. Защита сетей от киберугроз включает в себя множество мер и подходов, направленных на предотвращение, обнаружение и реагирование на различные виды атак.

Основными мерами защиты сетей являются следующие:

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

1. Сетевые экраны (Firewall). Сетевые экраны контролируют входящий и исходящий трафик на основе заранее определенных правил безопасности.

Примерами являются аппаратные и программные решения, такие как pfSense, Cisco ASA.

2. Системы обнаружения и предотвращения вторжений (IDS/IPS). IDS системы мониторят сетевой трафик на предмет подозрительной активности и угроз, а IPS системы блокируют или предотвращают такие угрозы.

Примерами являются: Snort, Suricata, Palo Alto Networks.

3. Антивирусное программное обеспечение. Антивирусы и антишпионские программы защищают от вредоносного ПО, которое может проникнуть через электронную почту, загрузки или другие каналы.

4. VPN (Virtual Private Network). VPN создает защищенные соединения через интернет, что обеспечивает конфиденциальность и целостность данных.

Примерами являются: OpenVPN, Cisco AnyConnect.

5. Шифрование. Шифрование данных как в транзите, так и в покое помогает защитить информацию от перехвата и несанкционированного доступа.

Примерами являются: SSL/TLS для веб-трафика, AES для шифрования данных на дисках.

6. Аутентификация и управление доступом. Использование многофакторной аутентификации (MFA) и строгих политик управления доступом предотвращает несанкционированный доступ.

Примерами являются: 2FA, LDAP, RADIUS.

7. Регулярные обновления и патчи. Установка последних обновлений и патчей для операционных систем и программного обеспечения помогает закрыть известные уязвимости.

Примерами являются: Windows Update, пакетные менеджеры для Linux.

8. Сегментация сети. Разделение сети на сегменты помогает ограничить распространение угроз внутри сети.

Примерами являются: VLAN, DMZ (демилитаризованная зона).

9. Мониторинг и анализ сетевого трафика. Постоянный мониторинг сетевого трафика и анализ журналов помогают обнаруживать аномалии и реагировать на инциденты безопасности.

10. Обучение пользователей. Обучение сотрудников основам кибербезопасности помогает снизить риск атак, связанных с человеческим фактором. Пользователи должны быть осведомлены о методах кибератак, таких как фишинговые письма, и уметь распознавать их. Они также должны быть ознакомлены с основными принципами безопасного поведения в сети, такими как использование сложных паролей, нерегулярная смена паролей и ограничение общедоступной информации о себе.

11. Резервное копирование данных. Регулярное создание резервных копий данных помогает восстановить информацию в случае атаки или сбоя.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Примерами являются: NAS-системы, облачные резервные копии.

12. Политики безопасности. Разработка и внедрение четких политик безопасности обеспечивает соблюдение стандартов и процедур защиты данных. Компонентами являются: политики использования паролей, правила доступа, процедуры реагирования на инциденты.

13. Использование безопасности на основе искусственного интеллекта и машинного обучения. Современные решения на базе ИИ и машинного обучения помогают предсказывать и предотвращать новые типы угроз.

Эти меры в совокупности создают многоуровневую систему защиты, которая помогает противостоять современным киберугрозам и обеспечивает безопасность сетевой инфраструктуры.

Основой сетевой инфраструктуры являются облачные технологии, поэтому защита облаков осуществляется по тем же принципам, которые описаны выше. Здесь стоит отметить принцип аутентификации и авторизации. Для обеспечения безопасного доступа к облачным ресурсам используются механизмы аутентификации и авторизации. Аутентификация проверяет подлинность пользователей, а авторизация предоставляет им доступ только к необходимым ресурсам и функциям. Это может включать использование многофакторной аутентификации, такой как пароль в сочетании с одноразовым кодом или биометрическими данными.

Таким образом, знание основ информационной безопасности необходимы для защиты данных и сетей от киберугроз. Шифрование, резервное копирование, контроль доступа, установка фаерволов и антивирусного программного обеспечения, а также обучение пользователей - все эти меры помогут обеспечить надежную защиту информации и предотвратить нанесение ущерба как личным, так и корпоративным данным.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Anderson, R. (2020). Security Engineering: A Guide to Building Dependable Distributed Systems (3rd ed.). Wiley. ISBN: 978-1119642787.
2. Easttom, C. (2019). Computer Security Fundamentals (4th ed.). Pearson IT Certification. ISBN: 978-0789757463.
3. Harris, S. (2019). CISSP All-in-One Exam Guide (8th ed.). McGraw-Hill Education. ISBN: 978-1260142655.
4. Mitnick, K. D., & Vamosi, R. (2017). The Art of Invisibility: The World's Most Famous Hacker Teaches You How to Be Safe in the Age of Big Brother and Big Data. Little, Brown and Company. ISBN: 978-0316380508
5. Stallings, W. (2017). Cryptography and Network Security: Principles and Practice (7th ed.). Pearson. ISBN: 978-0134444284.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

6. Stallings, W. (2020). Network Security Essentials: Applications and Standards (6th ed.). Pearson. ISBN: 978-0134444284.
7. Ross, R. S., et al. (2018). NIST Special Publication 800-37 Revision 2: Risk Management Framework for Information Systems and Organizations: A System Life Cycle Approach for Security and Privacy. National Institute of Standards and Technology. DOI: 10.6028/NIST.SP.800-37r2.
8. Атаева Г. И., Хамроева Х. Ю. Анализ возможности использования облачных технологий в высшем образовании Узбекистана //Universum: технические науки. – 2022. – №. 1-1 (94). – С. 16-18.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Boltayev Sherzod Jamolovich**, o'qituvchi, [**Болтаев Шерзод Джамолович,** педагог], [**Sherzod J. Boltaev** teacher]; manzil: O'zbekiston, Buxoro sh., Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy [Адрес: Узбекистан, г. Бухара, улица Мухаммада Икбала, 11.], [Address: 11, Muhammad Iqbal Street, Bukhara, Uzbekistan.]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

CHET TILLARINI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR

© S.D.Pirnazarova[1]✉, © I.S.Bagautdinova[2]✉
[1]O'zbekiston Davlat Jahon tillari Universiteti, Toshkent, O'zbekiston
[2]O'zbekiston Davlat Jahon tillari Universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqola chet tillarini o'qitish jarayoniga loyiha asosidagi usullarni integratsiya qilish imkoniyatlarini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolaning asosiy vazifalari qatoriga tillarni o'qitishda loyiha asosidagi texnikalardan foydalanish samaradorligini o'rganish, ushbu yondashuvning afzalliklarini aniqlash va loyiha vazifalarini ta'lim jarayoniga integratsiya qilishning asosiy tamoyillari va usullarini belgilash kiradi. Tadqiqot mavzusi chet tillarini o'qitish jarayoni bo'lsa, tadqiqot obyekti loyiha asosidagi usullar va ularning o'quv natijalariga ta'siridir.

MAQSAD: tashqi tillarni o'qitishda loyihabozlik usullarining samaradorligini o'rganish, ularning afzalliklarini va muammolarni aniqlash, shuningdek, ushbu usullarni o'quv jarayoniga muvofiq integratsiyalashning omadli strategiyalarini ishlab chiqishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu maqsadga erishish uchun, fransuz, ingliz, rus va boshqa tillarda mavjud adabiyot manbalari, tajribali o'qituvchilar bilan intervyular va talabalarning so'rovlarini tahlil qilishning ko'p bosqichli usuli tanlandi. Ma'lumotlarni tahlil qilishda sifatli va miqyosiy usullar, tillarni o'qitishda loyihabozlik usullarining samaradorligini baholash uchun ishlatildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Maqola munozara qismi loyihaboz o'rganishning asosiy nazariyalari, masalan, konstruktivistik nazariya va ijtimoiy o'rganish nazariyasi kabi, batafsil tahlil qiladi. U, talabalar motivatsiyasini oshirish, kommunikatsiya ko'nikmalarini yaxshilash va til bilimlarini amaliy hayotda qo'llash imkoniyatini ta'kidlaydi. O'rganish natijalari, loyihalarining tashqi tillar o'rganishiga qo'yilgan musbat ta'siri tasdiqlaydi.

XULOSA: maqolaning o'rganish natijalarini jamiyatga taqdim etadi, asosiy qarorlarni ajratadi va tashqi tillar o'qitishda loyihaga asoslangan usullarining amaliy amalga oshirishiga maslahatlar beradi. U, loyihaboz usullarni turli madaniy va tillar kontekstlariga moslashish zarurati va til o'qitish sifatini oshirish maqsadida ushbu sohada keyingi tadqiqotlar uchun rivojlanishning perspektivlarini muhokama qiladi.

Kalit so'zlar: loyihaga asoslangan usullar, motivatsiya, o'quv jarayoni, faol o'rganish, qiyinchiliklarni yengish usullari, zamonaviy texnologiyalar.

Iqtibos uchun: Pirnazarova S.D., Bagautdinova I.S. Chet tillarini o'qitishda innovatsion yondoshuvlar. // Inter education & global study. 2024. №5. B.370-381.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К ОБУЧЕНИЮ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

© С.Д. Пирназарова [1]✉, © И.С.Багаутдинова[2]✉
[1]Узбекский Государственный университет мировых языков, Ташкент, Узбекистан
[2]Узбекский Государственный университет мировых языков, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: статья посвящена изучению потенциала интеграции проектных методов в процесс преподавания иностранных языков. Основными целями статьи являются изучение эффективности использования проектных методик в обучении иностранному языку, выявление преимуществ такого подхода, а также определение основных принципов и методов интеграции проектных заданий в образовательный процесс. Предметом исследования является процесс преподавания иностранных языков, а объектом - проектные методы и их влияние на результаты обучения.

ЦЕЛЬ: основная цель статьи заключается в изучении эффективности применения проектных методов в обучении иностранным языкам, выявлении их преимуществ и вызовов, а также разработке стратегий успешной интеграции этих методов в учебный процесс.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: для достижения поставленной цели был выбран многоуровневый подход, включающий анализ существующих литературных источников на различных языках (французском, английском, русском и других), интервью с опытными преподавателями и опросы студентов. Качественные и количественные методы анализа данных использовались для оценки эффективности проектных методов в обучении языкам.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в статье подробно анализируются ключевые теории проектного обучения, такие как конструктивистская теория и социальная теория обучения. Освещаются преимущества проектных методов, такие как повышение мотивации студентов, улучшение коммуникативных навыков и способность применять языковые знания в реальных жизненных ситуациях. Результаты исследования подтверждают положительное влияние проектных задач на обучение иностранным языкам.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: подводятся итоги исследования, выделяются основные выводы и рекомендации для практической реализации проектных методов в обучении иностранным языкам. Особое внимание уделяется необходимости адаптации проектных методов к различным культурным и лингвистическим контекстам, а также перспективам дальнейших исследований в этой области для повышения качества образования иностранных языков.

Ключевые слова: методы на основе проектов, мотивация, образовательный процесс, активное обучение, методы преодоления трудностей, современные технологии.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Для цитирования: С.Д. Пирназарова, И.С.Багаутдинова Инновационные подходы к обучению иностранным языкам. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 370-381.

INNOVATIVE APPROACHES TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES

© Sevara D. Pirnazarova [1]✉, © Ilmira S. Bagautdinova [2]✉
[1]Uzbekistan State World Languages University, Tashkent, Uzbekistan
[2]Uzbekistan State World Languages University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the purpose of this article is to explore the potential for integrating project-based methods into the process of teaching foreign languages. The main objectives of the article include studying the effectiveness of using project-based techniques in language teaching, identifying the advantages of this approach, and determining the main principles and methods of integrating project tasks into the educational process. The subject of the study is the process of teaching foreign languages, while the object is project-based methods and their impact on learning outcomes.

AIM: the main objective of the article is to study the effectiveness of implementing project-based methods in foreign language education, identifying their advantages and challenges, and developing strategies for successful integration of these methods into the educational process.

MATERIALS AND METHODS: to achieve this goal, a multi-level approach was chosen, including analysis of existing literature sources in various languages (French, English, Russian, and others), interviews with experienced teachers, and student surveys. Qualitative and quantitative methods of data analysis were used to assess the effectiveness of project-based methods in language education.

DISCUSSION AND RESULTS: the discussion section of the article thoroughly analyzes key theories of project-based learning, such as constructivist theory and social learning theory. It discusses the advantages of project-based methods, such as increased student motivation, improved communication skills, and the ability to apply language knowledge in real-life situations. The research results confirm the positive impact of project tasks on foreign language learning.

CONCLUSION: the conclusion summarizes the research findings, highlights key conclusions, and provides recommendations for practical implementation of project-based methods in foreign language education. It emphasizes the need to adapt project-based methods to different cultural and linguistic contexts, and discusses prospects for further research in this area to enhance the quality of foreign language education.

Key words: project-based methods, motivation, learning process, active learning, methods of overcoming difficulties, modern technologies.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

For citation: Sevara D. Pirnazarova, Ilmira S. Bagautdinova (2024) 'Innovative approaches to teaching foreign languages, Inter education & global study, (5), pp. 370-381. (In English).

In today's world, the use of project-based methods in teaching foreign languages is becoming increasingly popular and relevant. The project-based method represents an innovative approach to education that fosters creativity, critical thinking, and teamwork [2]. These methods not only enhance student motivation but also make the learning process more engaging and meaningful. Traditional language teaching methods often emphasize rote learning and repetitive exercises, which can lead to student disengagement and limited practical application of language skills. In contrast, project-based methods involve students in real-world tasks and problem-solving activities that require active use of the target language.

This article examines not only the main concepts and advantages of using project-based methods but also explores the global challenges faced by educators when integrating project tasks into the educational process. Additionally, practical strategies and recommendations for overcoming these challenges, based on current research and practical experience, are provided. [4].

Additional aspects of implementing project-based methods in the educational process include:

Task Design

- Incorporating Real-World Problems: Design projects that address real-world issues, encouraging students to apply language skills in meaningful contexts. For example, students could work on projects related to environmental issues, cultural events, or community service.
- Interdisciplinary Projects: Create projects that integrate other subjects such as history, science, or art, providing a more holistic learning experience. This approach can help students see the relevance of language learning in various fields.

Integration with Traditional Teaching Methods

- Blended Learning Models: Combine online and face-to-face instruction to enhance the flexibility and accessibility of project-based learning. Online platforms can be used for research and collaboration, while face-to-face sessions can focus on discussions and presentations.
- Cooperative Learning Structures: Use cooperative learning techniques, where students work in small groups to complete project tasks. This structure promotes peer learning and develops social skills.

Effectiveness Assessment

- Portfolio Assessment: Use portfolios to collect and evaluate a range of student work over time. This method provides a comprehensive view of student progress and achievements.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

- Performance-Based Assessment: Assess students based on their performance in real-life scenarios, such as presentations, debates, or role-plays. This type of assessment aligns closely with the objectives of project-based learning.

Considering Individual Student Needs

- Differentiated Instruction: Adapt teaching methods and project tasks to cater to different learning styles and language proficiency levels. This could include providing additional support for students who need it or offering more challenging tasks for advanced learners.
- Culturally Responsive Teaching: Ensure that projects are culturally relevant and inclusive, reflecting the diverse backgrounds of students. This can help increase student engagement and respect for different cultures.

Professional Development of Teachers

- Peer Observation and Feedback: Encourage teachers to observe each other's classes and provide constructive feedback. This practice can lead to the sharing of best practices and continuous improvement.
- Action Research: Support teachers in conducting action research projects to investigate the effectiveness of project-based methods in their own classrooms. This empowers teachers to become reflective practitioners and contribute to the broader educational research community.

Literature Review. The article presents a study on the importance of using project-based methods in the process of teaching foreign languages. The article highlights that project-based methods offer several advantages that contribute to more effective language acquisition.

In L. Abdulayeva's research, «Using Project-Based Methods in Teaching Foreign Languages», various projects and their roles in language teaching were examined, along with recommendations for integrating project-based methods into school education [1].

One key argument is that project tasks allow students to immerse themselves in the language environment, interact with native speakers, and develop communication skills. Moreover, projects promote the active use of the language in real-life situations, which helps students better remember and understand new material [3].

Key Theories in Project-Based Learning

Several theories underpin the use of project-based methods in education:

- Constructivist Theory: Suggests that learners construct knowledge through experiences and reflections, making project-based learning an effective approach.
- Social Learning Theory: Emphasizes the role of social interaction in learning, which is facilitated by collaborative projects.

Notable works in this field of research include:

1. Martin Jackson - researcher in the field of teaching foreign languages using project-based methods.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

2. Sandra Duval - author of articles and books on the use of projects in teaching foreign languages.

3. Karen Wilson - specialist in language education, studying the effectiveness of project-based methods in language teaching.

4. Robert Green - author of research on the use of project technologies in language education.

5. Linda Garcia - educator and linguist studying methodologies for using projects in language teaching.

It should be emphasized that project-based methods contribute to the development of logical thinking, creativity, and teamwork skills. These skills are crucial for language learning as they help students interact more effectively with language structures and express their thoughts in a foreign language [5].

A multi-level method was chosen for the study, including an analysis of existing literature sources in different languages such as French, English, and Russian, interviews with experienced teachers, and student surveys. Qualitative and quantitative methods of data analysis were used to evaluate the effectiveness of project-based methods in language teaching.

Data Collection:

- Surveys and Questionnaires: Distributed to students and teachers to gather quantitative data on the perceived effectiveness and challenges of project-based methods.
- Classroom Observations: Conducted observations to collect qualitative data on student engagement and interaction during project-based activities.
- Interviews: In-depth interviews with a diverse group of teachers to gather insights into their experiences and strategies for overcoming challenges.

Data Analysis:

- Quantitative Analysis: Statistical methods were used to analyze survey and questionnaire data, providing numerical insights into the impact of project-based methods.
- Qualitative Analysis: Content analysis of interview transcripts and observation notes was conducted to identify common themes and patterns in the use of project-based methods.

Global Problems and Challenges

1. Accessibility and Equal Access: Not all students have equal access to educational technologies and resources, which can increase digital inequality and limit the opportunities for applying project-based methods. Ensuring equitable access to technology and resources is crucial for the successful implementation of these methods.

- Open Educational Resources (OER): Utilize OER to provide free and accessible learning materials for all students. This can help bridge the resource gap and ensure that all students have the tools they need to succeed.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

- Community Partnerships: Develop partnerships with local organizations, businesses, and community centers to provide additional resources and support for project-based learning initiatives.

2. Cultural and Linguistic Differences: Project-based methods may not always adapt to different cultural and linguistic contexts, requiring deeper research and adaptation of projects to diverse cultural principles and values [8]. Understanding and respecting cultural differences can enhance the relevance and effectiveness of project tasks.

- Cultural Exchange Programs: Facilitate virtual or in-person cultural exchange programs that allow students to interact with peers from different countries. These exchanges can provide authentic language practice and cultural learning opportunities.
- Localized Project Adaptations: Adapt projects to reflect the local context and culture, making them more relevant and engaging for students. This can involve incorporating local history, customs, and issues into project tasks.

3. Professional Development of Teachers: The need to develop skills and competencies in teachers for successful implementation of project-based methods in the educational process poses challenges in the field of professional training and development [7]. Continuous professional development and support systems are essential for teachers to effectively use project-based methods.

- Global Professional Learning Networks (PLNs): Connect teachers with global PLNs to share resources, ideas, and support. These networks can provide valuable professional development opportunities and promote international collaboration.
- In-Service Training Programs: Offer in-service training programs focused on the practical implementation of project-based methods, including classroom management, assessment strategies, and use of technology.

4. Research and Effectiveness Assessment: There is a need for further research and analysis of the effectiveness of project-based methods in language teaching, as well as the development of standards and methods for evaluating learning outcomes using such methods. Developing reliable and valid assessment tools can help measure the impact of project-based learning on language proficiency.

- Mixed-Methods Research: Conduct mixed-methods research studies that combine quantitative and qualitative data to provide a comprehensive understanding of the impact of project-based methods. This approach can capture both measurable outcomes and personal experiences.
- Longitudinal Studies: Implement longitudinal studies to track the long-term effects of project-based learning on language proficiency and other educational outcomes. These studies can provide valuable insights into the sustained impact of this teaching approach.

Project-based methods of teaching foreign languages are based on the principle of active participation and student engagement in project tasks and activities [6]. However, their implementation may face some challenges:

1. Course Adaptation to Project-Based Methods: Some courses or curricula may be difficult to adapt to project-based methods, especially if they involve a strict structure or

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

narrowly defined goals. Flexibility in curriculum design can help accommodate project-based learning.

2. Ensuring Equal Access to Resources: Not all students may have access to the technologies or materials needed to implement project-based methods, creating inequality in learning. Providing alternative resources and support can help bridge this gap.

3. Compliance with Educational Standards: Ensuring that project-based methods meet educational standards and learning objectives is essential. To overcome these challenges, teachers can apply the following strategies:

- Collaboration with Administration and Colleagues: Sharing experiences with other teachers and discussing possible approaches to integrating project-based methods can help find the best solutions.

-Individualization of Approach: Teachers can individualize project-based methods according to the needs and capabilities of their students to ensure equal access to education.

- Identifying Promising Educational Technologies: Finding new technologies and tools that can facilitate the implementation of project-based methods, such as online platforms or mobile applications, can simplify the learning process.

Psychological research confirms the effectiveness of project-based methods in teaching foreign languages, but their implementation can be hindered by the following challenges:

1. Compliance with Curricula: Teachers may face difficulties integrating project-based methods into existing curricula or lesson plans.

2. Assessment of Learning: Project-based methods can create challenges in assessing student performance, especially if traditional assessment methods do not align with the project format.

3. Training of Staff: Some teachers may lack experience or knowledge in using project-based methods, which can hinder their successful implementation.

When evaluating the effectiveness of project-based methods in teaching foreign languages, the following challenges may arise:

1. Objectivity of Assessment: Measuring the success and effectiveness of project-based methods can be challenging due to their non-standard format and approaches.

2. Long-Term Results: Evaluating the long-term impact of project-based methods on students' language skills may require additional time and resources.

3. Considering Individual Differences: Not all students respond equally effectively to project-based methods, requiring consideration of individual characteristics and needs when assessing their effectiveness.

Implementing project-based methods in the educational process can face some challenges and obstacles [9]. Some of them include:

1. Lack of Time and Resources: Teachers may face limited time and resources for preparing and implementing project activities in the classroom.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

2. Adaptation of Projects to Language Material: Not all projects can be easily adapted to teach specific language skills or topics required by the curriculum.

3. Motivation and Engagement of Students: Some students may lack motivation or interest in project activities, especially if they perceive them as too childish or unserious for the educational process.

The analysis of literature sources showed that using project-based methods increases student motivation and engagement in the learning process. Interviews with experienced teachers revealed various strategies and approaches to using projects in teaching, including role-playing games, creating multimedia presentations, and research projects.

Results of student surveys indicated that most of them note the positive impact of project-based methods on their interest in the language being studied, their level of motivation, and confidence in their language skills.

Student Surveys:

- Increased Engagement: A significant majority of students reported higher engagement levels when participating in project-based tasks compared to traditional methods. They found projects more interesting and relevant to their personal and academic goals.
- Enhanced Collaboration Skills: Students noted improvements in their ability to work collaboratively, communicate effectively, and resolve conflicts, all of which are essential skills in both academic and professional settings [10].

Teacher Interviews:

- Innovative Approaches: Teachers shared various innovative approaches to integrating project-based methods, such as using digital storytelling, organizing language immersion days, and collaborating with international schools for joint projects.
- Professional Growth: Many teachers reported that implementing project-based methods contributed to their professional growth, as it required them to develop new skills, such as project management and technology integration.

Practical Strategies for Overcoming Challenges

1. Time Management: Teachers can use time management tools and strategies to better plan and implement project activities within limited time frames.

2. Resource Allocation: Schools and educators can seek external funding or partnerships to secure necessary resources for project-based learning.

3. Student Motivation: Engaging students in the selection and design of projects can increase their motivation and investment in the learning process.

Further research in these areas can help uncover the full potential of using project-based methods in teaching foreign languages. Research on the effectiveness of different project approaches at various stages of learning and considering different cultural contexts can help identify optimal strategies for application in specific situations.

Analyzing the impact of teacher professional development on the successful implementation of project-based methods can lead to the development of more effective

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

teacher training programs and improve the overall quality of education [12]. Developing new project applications and technological solutions that consider individual student needs and preferences also holds significant potential for enhancing foreign language education in the modern educational context. Thus, further research in these areas can not only expand our understanding of the applicability of project-based methods in teaching foreign languages but also contribute to the development of new innovative approaches to education.

The article examined project-based methods in the context of teaching foreign languages. We analyzed the main concepts, advantages, and challenges associated with using projects in the educational process, as well as provided practical strategies for overcoming them. Project-based methods demonstrate potential in increasing student motivation and engagement, as well as improving learning outcomes in foreign languages [13]. However, for the successful implementation of this approach, it is necessary to consider the diversity of cultural, technological, and professional contexts. Further research and practical developments can help uncover the full potential of project-based methods in teaching foreign languages and make them more accessible and effective for all students.

In conclusion, it is worth noting that the proper application of project methodologies and methods, with careful and competent planning in the process of teaching a foreign language, can achieve effective and positive results among students [11]. Using modern innovative technologies in the educational process with project-based tasks is welcomed by the younger generation of students.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abdulayeva, L. (2022). «Using Project-Based Methods in Teaching Foreign Languages». 120-150
2. Baranova, A. R. (2016). «Challenges and Solutions in Implementing Project-Based Learning». 50-80.
3. Duval, S. (2018). «Project-Based Learning in Language Education». 180-210.
4. Elkonin, D. B. (2001). «The Role of Play in the Development of the Child». 30-60
5. Gass, S. M., & Selinker, L. (2008). «Second Language Acquisition: An Introductory Course». 105-130
6. Gamuda, A. (2021). «Innovative Methods in Language Teaching». 70-110
7. Green, R. (2021). «Project Technologies in Language Education». 160-195
8. Jackson, M. (2019). «Project-Based Learning in the Foreign Language Classroom». 230-258
9. Kobilova, N. S., & Suyunov, B. Sh. (2022). «The Role of Projects in Language Learning». 50-80
10. Kozina, E. (2020). «Effectiveness of Project-Based Methods in Language Teaching». 170-190

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

11. Labarrière, R. (2009). «Assessment Methods for Project-Based Learning». 90-124
12. Plugunina, L. (2019). «Games and Projects in Foreign Language Education». 40-70
13. Shaimerdyanova, G. R. (2015). «Professional Development for Implementing Innovative Methods». 110-140
14. Махмудов, К. Шайксисламов. (2020). Описание антонимов в узбекском и иностранных языках, их место и различные аспекты классификация Наука и образование, 1 (спецвыпуск 3).
15. Джурабоев, В. (2020). Коммуникативный подход к обучению немецкому языку. Наука и образование, 7 (7), 215-220.
16. Джорабоев Б.Б.О. (2021). Использование аутентичных материалов по английскому языку уроки.
17. Санакулов З. Современные методики обучения иностранному языку. Ташкент. 2021.
18. Бородай, А. А. Уроки на интегративной основе / А. А. Бородай // ИЯШ. -2002. - № 6. - С. 29 - 33.
19. Киян, О. Н. Аутентичность как методическая категория. - Режим доступа: http://main.isuct.ru/files/ konf/antropos/section/kivan.htm.
20. Клюев, Е. В. Речевая коммуникация: учебное пособие для университетов и институтов / Е. В. Клюев. - М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2003.
21. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: учебное пособие для студентов педагогических вузов и системы повышения квалификации педагогических кадров / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева и др.
22. Мильруд, Р. П. Методика преподавания иностранного языка: учебное пособие для вузов / Р. П. Мильруд. - М.: Дрофа, 2007.
23. Попова Н. Е., Чикова О. А. Технологии дистанционного обучения как инновация в процессе реализации образовательных стандартов нового поколения //Вестник НГПУ. 2014. №2 (18). С. 17-24.
24. Чигинцева А. А. Актуальные проблемы дистанционного обучения //Вопрсы студенческой науки. 2018. №3 (19). С. 10-13.
25. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А. Е. Петров; под ред. Е. С. Полат. — 3-е изд., испр. и доп. М.: Издательский центр «Академия», 2008. 272 с.
26. Пирназарова С.Д. Ролевая игра как метод активизации учебного процесса https://scholar.google.ru/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=acS3nnUAAAAJ&citation_for_view=acS3nnUAAAAJ:ufrVoPGSRksC
27. И.С.Багаутдинова. Научно-образовательные технологии как один из основных методов обучения иностранному языку https://scholar.google.ru/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Jd2rtfsAAAAJ&citation_for_view=Jd2rtfsAAAAJ:u-x6o8ySG0sC

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

28. Ибрагимова Ш. Необходимость использования инновационных технологий в процессе обучения иностранным языкам
29. MD Ismatullaevna, EG Yusupovich. THE EFFECTIVENESS OF THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN THE EDUCATIONAL ^ROCESS-Euro'ean Journal of Research and Reflection in ..., 2019
30. https://lex.uz/uz/docs/-6079561
31. https : //inlibrary. uz/mdex.php/zitdmrt/article/view/5280

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Sevara Doniyorovna Pirnazarova**, student [**Sevara Doniyorovna Pirnazarova**, talaba], [**Севара Дониёровна Пирназарова**, студентка]; address: Uzbekistan, Tashkent city, Gayratiy street, 9th house [manzil: O'zbekiston, Toshkent shahri, G'ayratiy ko'chasi 9-uy], [адрес: Узбекистан, г. Ташкент , улица Гайратий, 9-й дом.]; e-mail: mojmarket350@gmail.com

✉ **Ilmira Salavatovna Bagautdinova**, teacher, [**Ilmira Salavatovna Bagautdinova**, o'qituvchi], [**Ильмира Салаватовна Багаутдинова**, учитель]; address: Uzbekistan, Tashkent city, Chilanzar G9-6-8, [manzil: O'zbekiston, Toshkent shahri, Chilonzor G9-6-8], [адрес: Узбекистан, г. Ташкент , Чиланзар Г9-6-8], e-mail: ilmira_bis@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

TALABADA NOTIQLIK KOMPETENTLARINI SHAKLLANTIRISH TEXNOLOGIYASI.

© N.T. Kirboyeva [1]✉

[1]Navoiy davlat pedagogika instituti, Navoiy, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: notiqlik san'atining rivojlanishi ta'lim tizimida, ijtimoiy-siyosiy jarayonda, boshqaruv mexanizmi va yetakchilik faoliyatida ba'zi muammolarning yechimiga zamin yaratadi. Shu sababli, til va nutqqa e'tibor berish zarurati doimiy ravishda kun tartibida ekanligi aniq. Muloqot va o'zaro ta'sir jarayoni nafaqat tilni bilishni, balki tilni his qilish va til bilan yashashni ham talab qiladi. Chunki so'zning ma'nosini va gapning mazmunini bilmasdan qilingan harakatlar turli tushunmovchiliklarga sabab bo'ladi. Nutq so'zlash san'ati eng go'zal san'atlardan biridir.

MAQSAD: ushbu maqolada zamonaviy nutq madaniyatini shakllantiruvchi normativ, kommunikativ va axloqiy jihatlarning tahlili yoritiladi. Talabaning nutq madaniyati bilan birga, til madaniyati, o'qish madaniyati, matn bilan ishlash madaniyati va axborot madaniyati strukturasini tashkil etish haqida ma'lumot beriladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: buyuk rus pedagogi Y. A. Komenskiy shunday degan edi: "Agar eshitsam, unutsam; agar ko'rsam, eslab qolsam; agar qilsam, tushunsam". Oliy ta'lim sifatini yaxshilash, kelajakda yangi avlodni tarbiyalaydigan pedagoglarning har tomonlama yetuk kadr bo'lib yetishishlarini kafolatlaydi.

Pedagog olim N. A. Muslimov ta'kidlaganidek, "O'qituvchining professional shakllanishi uning jamiyatdagi o'rniga, oliy pedagogik ta'lim muassasasidagi talabalar vazifalari va o'rniga bog'liq bo'lib, talabaning o'rni nisbiy ta'rifga ega, ammo uning o'rni ma'lum xususiyatlarga ega, masalan, ta'lim jarayonida ishtirok etish, ma'lum bir minimum ta'lim vazifalarini bajarish".

V. N. Vedenskiyning fikriga ko'ra "Kompetentlik bu shaxsiy tavsifdir, kompetensiya esa ma'lum professional yoki funksional tavsiflar to'plamidir". Kelajakdagi kasbiy ta'lim o'qituvchilarining professional va ijtimoiy kompetensiyalarini baholash usullari asosan testlar va nazorat choralaridan iboratdir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: odamlar o'rtasidagi muloqot ijtimoiy-psixologik o'zaro ta'sir va axborot uzatish kanalidir. Ammo ma'lumot almashuviga o'tishdan oldin, nutq muloqotiga kirish kerak va buning uchun nutq odobining ma'lum normalarini bilish va to'g'ri qo'llash zarur. Shuningdek, nutq madaniyati asosida nutq odobi shakllanadi, bu asosan suhbatdoshlar o'rtasida nutq muloqotini o'rnatishni, ularning ijtimoiy rollari va rollarga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

nisbatan formal va norasmiy munosabatlarda tanlangan kalitda muloqot qilishni o'z ichiga oladi. Masalan, o'zbek odatlari milliy o'zligini xalqimiz maqollari va dostonlarida ifodalaydi.

Maqolada keltirilgan statistika asosida shuni aytishim mumkinki, nutq so'zlash san'ati biznes sohasida ham eng samarali omildir. Chunki so'zlar orqali katta natijalarga erishish mumkinligini ko'ramiz.

XULOSA: talabalarda nutq so'zlash ko'nikmalarini rivojlantirish juda muhim va zarur deb hisoblayman. Har bir fan doirasida inson malakali mutaxassis bo'lishi mumkin, ammo bu bilimni samarali targ'ib qilish va etkazish uchun kuchli notiqlik ko'nikmalari zarur. Shuning uchun maqolam doirasida shuni aytishim kerakki, har bir talabada notiqlik kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyasini ishlab chiqishimiz kerak.

Kalit so'zlar: talaba, madaniyat nazariyasi, til madaniyati, notiqlik konsepsiyasi, nutq madaniyati, nutq normalari, kommunikativ nutq sifatlari.

Iqtibos uchun: Kirboyeva N.T. Talabada notiqlik kompetentlarini shakllantirish texnologiyasi. // Inter education & global study. 2024. №5. B.382-397.

ТЕХНОЛОГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПУБИЧНО-ЯЗЫЧНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У СТУДЕНТА

© Н.Т.Кирбоева[1]✉
[1]Навоийский государственный педагогический институт, Навои, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: развитие ораторского искусства готовит почву для решения некоторых проблем в образовательной системе, социально-политическом процессе, механизме управления и лидерской деятельности. Поэтому ясно, что необходимость уделять внимание языку и речи постоянно актуальна. Процесс общения и взаимодействия выражает необходимость не только знать язык, но и ощущать его и жить в нем. Поскольку действия, предпринятые без знания значения слова и содержания предложения, вызывают различные недоразумения. Искусство публичных выступлений — одно из самых красивых искусств.

ЦЕЛЬ: в данной статье освещается анализ нормативных, коммуникативных и этических аспектов культуры публичных выступлений, которые формируют ее современную концепцию. Приводится информация об организации структуры языковой культуры студента наряду с культурой речи, культурой чтения, культурой работы с текстом и информационной культурой.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: великий русский педагог Я. А. Коменский сказал: "Если я слышу, я забываю, если я вижу, я запоминаю, если я делаю, я понимаю". Улучшение качества высшего образования гарантирует, что будущие педагоги, обучающие новое поколение, станут всесторонне зрелыми кадрами.

Как отметил педагог-ученый Н.А. Муслимов, "профессиональное формирование учителя зависит от его места в обществе, обязанностей и задач студента в высшем педагогическом учебном заведении. Место студента имеет

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

относительное описание, но его место имеет определенные характеристики, такие как участие в образовательном процессе, выполнение определенного минимума учебных задач".

По мнению В. Н. Веденского, "Компетентность — это своего рода личное описание, а компетенция — это набор конкретных профессиональных или функциональных описаний". Методы оценки профессиональных и социальных компетенций будущих преподавателей профессионального образования в первую очередь состоят из тестов и контрольных мероприятий.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: общение между людьми является как социально-психологическим взаимодействием, так и каналом передачи информации. Однако перед тем как приступить к логическому и концептуальному обмену информацией, необходимо вступить в речевое общение, и для этого необходимо знать и правильно применять определенные нормы речевого этикета. Также на основе культуры речи появился речевой этикет, который в основном включает установление речевого общения между собеседниками, общение в выбранном ключе в зависимости от их социальных ролей и ролевых позиций по отношению друг к другу, а также взаимодействие в формальных и неформальных отношениях. Это система устойчивых формул общения, определенных обществом для его обеспечения. Например, национальная идентичность узбекских обычаев выражена в пословицах и эпосах нашего народа.

На основе статистики статьи я могу сказать, что искусство ораторского мастерства также является наиболее эффективным фактором в бизнесе. Потому что мы видим, что с помощью слов можно добиться больших результатов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: я считаю, что развитие ораторских навыков у студентов очень важно и необходимо. В рамках каждого предмета можно стать квалифицированным специалистом, но для того чтобы эффективно продвигать и передавать эти знания, необходимы сильные ораторские навыки. Поэтому, исходя из объема моей статьи, я должен сказать, что нам нужно разработать технологию формирования ораторских компетенций у каждого студента.

Ключевые слова: студент, теория культуры, языковая культура, концепция ораторства, культура речи, нормы речи, качества коммуникативной речи.

Для цитирования: Кирбоева Н.Т.Технология формирования пубично-язычных компетенций у студента. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 382-397.

TECHNOLOGY OF FORMATION OF PUBLIC SPEAKING COMPETENCES IN STUDENT

© Norgul T. Kirboyeva[1]✉
[1] Navoi State Pedagogical Institute, Navoi, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

INTRODUCTION: The development of the art of oratory prepares the ground for the solution of some problems in the educational system, social-political process, management mechanism and leadership activities. Therefore, it is clear that the need to pay attention to language and speech is constantly on the agenda. The process of communication and interaction expresses the need not only to know the language, but also to breathe in the language and live in the language. Because actions taken without knowing the meaning of the word and the content of the sentence cause various misunderstandings. The art of public speaking is one of the most beautiful arts.

AIM: In this article, the analysis of the normative, communicative and ethical aspects of public speaking culture, which forms its modern concept, is highlighted. Information is given on the organization of the structure of the student's language culture along with the culture of speaking, the culture of reading, the culture of working with the text, and the information culture.

MATERIALS AND METHODS: The great Russian pedagogue Y. A. Komensky said "If I hear, I will forget, if I see, I will remember, if I do, I will understand." Improving the quality of higher education guarantees that the future pedagogues who educate the next generation will become mature staff in all respects.

As pedagogue scientist N.A. Muslimov noted, "the professional formation of a teacher depends on his place in society, the duties and tasks of a student in a higher pedagogical educational institution, the place of a student has a relative description, but his place has certain characteristics such as participation in the educational process, performance of a certain minimum of educational tasks" according to V.N. Vedensky "Competence is a kind of personal description, and competence is a set of specific professional or functional descriptions."

The methods for assessing the professional and social competencies of future vocational education teachers primarily consist of tests and control measures

DISCUSSION AND RESULTS: Communication between people is both a social-psychological interaction and a channel of information transmission. However, before proceeding to the logical and conceptual exchange of information, it is necessary to enter speech communication, and for this it is necessary to know and correctly apply certain norms of speech etiquette. Also, on the basis of speech culture, speech etiquette appeared, which mainly involves the establishment of speech communication between interlocutors, communication in a selected key according to their social roles and role positions in relation to each other, and interactions in formal and informal relationships. is a system of stable communication formulas defined by the society in order to ensure it. For example, the national identity of Uzbek manners is expressed in the proverbs and epics of our people.

Based on the article's statistics, I can say that the art of oratory is also the most effective factor in the business field. Because we see that great results can be achieved through words.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

CONCLUSION: I believe that developing oratory skills in students is very important and necessary. Within the scope of each subject, one can become a proficient specialist, but to effectively promote and convey that knowledge, strong oratory skills are essential. Therefore, based on the scope of my article, I must say that we need to develop a technology for cultivating oratory competencies in every student.

Key words: student, theory of culture, language culture, concept of oratory, speech culture, norms of speech, qualities of communicative speech.

For citation: Norgul T. Kirboyeva (2024) 'Technology of formation of public speaking competences in student', Inter education & global study, (5), pp. 382-397. (in English).

We express everything that we see today, everything that we imagine through our feelings and emotions through words. It is through this word that we understand the word of the Creator, we know the Lord and our prayers and supplications to him, we understand the hadith of the Messenger of God Muhammad Mustafa, may God bless him and grant him peace. His services in the way of our development, in our cultural and household affairs, in terms of creativity and learning cannot be limited. It is this word that separates humanity from the world of creation. Language was given to man by God as one of the sense organs to carry out his thoughts. He left the mind to man. Now the human child began to express words (speech) through the use of his mind. The creator carefully placed the tongue, one of our sensory organs in our body. He gave it a place behind our thirty-two teeth and closed it again with his lips. It was also a precaution against our boneless tongue. Because this piece (meat) can be used for everything through the tongue: good and bad; beauty and ugliness; to kindness and evil; to happiness and unhappiness; to career and obedience; to wealth and poverty; to friendship and enmity; to unity and separation; to reputation and dishonor; luck and bad luck; to goodness and ignorance: to diligence and laziness; to gentleness and rudeness; lust; to progress and error; to reconciliation and quarrel; peace and war; mental health and depression; health and illness; marriage and separation; to the believer and the unbeliever; honor and shame; joy and sadness; everything that exists in this mortal world, such as civilization and uncivilization, and heaven or hell in the hereafter can be attained. in articles and books written and written in our time, eloquence, speech etiquette, oratory art; We also study terms and concepts such as preacher, preaching, and the art of preaching. Among people in oral speech; master of words, eloquent, master of words, eloquent, eloquent, eloquent, well-spoken We can hear a phrase from a speaker, a writer, a writer, a poet. It's true that everyone, if born without a speech defect, will definitely speak. However, not all people are eloquent. Eloquence is a skill and a talent. Public speaking is an art. When he does not limit himself to the natural ability that God has given him, but works on his own speech and language. only by practicing can he acquire the skill of public speaking. Oratory is the art of words, even if it is the art of words, it is the art of words dressed in tone and polished with pronunciation. As long as the great scholars who deeply understood the power of

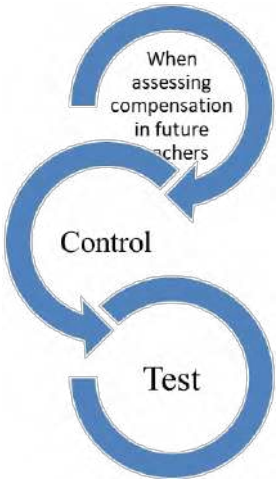
ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

"word" and felt that the blessing of "word" was given by God only to man, they appreciated it and encouraged to honor it. In this sense, it is a recognized fact that the art of public speaking has a special status among other types of art. The fact that in ancient times only skilled orators were elected to the positions of army chiefs and statesmen also clarifies this fact. History has always taught us, is teaching us, and will continue to teach us. Are we learning from history in this field today? - is the question before us. No. It is not allowed to say, we are trying. Today, the shortcomings in the speech of many heads of departments, the slurs in the speech of teachers, the shortcomings in the speech of journalists in TV shows are clearly visible. We are enjoying all the benefits of Independence. we should not be deprived of the fountain of the art of oratory. The development of society and culture depends on the order in which education and training are carried out today. This is a social law of state importance. Without forgetting that the great future of the country depends on the fact that we, the youth, will become well-educated, we must set the main goal of forming skilled pedagogues. The fate of large-scale reforms currently being carried out in our republic depends on the spiritual maturity, intellectual potential and professional qualities of young people. In addition to theoretical and practical knowledge in the national personnel training program, he can work independently in his chosen field, constantly and independently improve his skills, creatively approach any issue, analyze and quickly adapt to the situation. education of a competent generation is defined as one of the main tasks. Despite the fact that we live in the age of information technology, we still meet pedagogues who are unable to effectively use modern technologies in the process of education. The activities of many of our pedagogues are limited only to lectures. Future pedagogues must aim to develop technological competence and skills in order to enrich the educational process with interactive methods, multimedia, slides, and audio-video tools. The great Russian pedagogue Y. A. Komensky said "If I hear, I will forget, if I see, I will remember, if I do, I will understand." Improving the quality of higher education guarantees that the future pedagogues who educate the next generation will become mature staff in all respects. The reason for this is that the pedagogic profession is both a reforming and managerial profession at the same time. It is necessary to be competent to manage personal development. Therefore, the concept of the teacher's competence expresses his theoretical and practical preparation for the implementation of pedagogical activities, as well as his high skills. Article 5 of the Law of the Republic of Uzbekistan "On Education" states that "Persons with high moral qualities have the right to engage in pedagogical activities" We can see that the skill of pedagogues is the guarantee of high-quality implementation of education. The English concept of "competence" literally means "ability". The content serves to illuminate "the effective use of theoretical knowledge in the activity, the ability to demonstrate high-level professional skills, skills and talent." The concept of "competence" entered the field of education as a result of psychological research. Therefore, competence is "how the specialist behaves in unconventional situations, unexpected situations, engages in communication, takes a new way in relations with opponents, performs ambiguous tasks, uses conflicting information, consistently develops

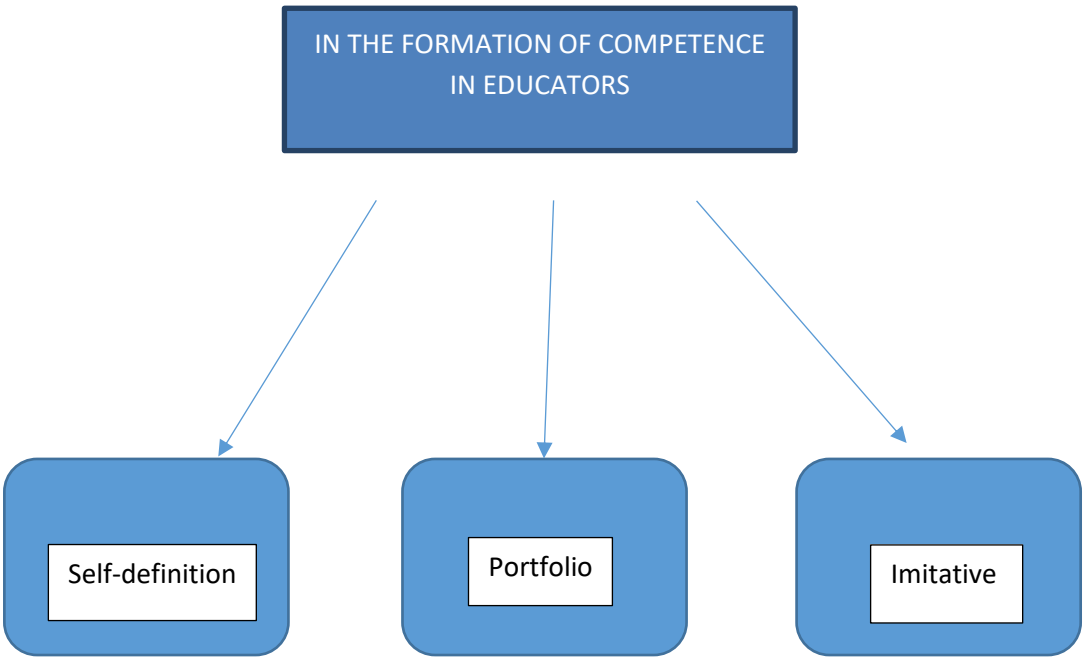
ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

and "ownership of a plan of action in complex processes". Competence is the ability to apply the theoretical knowledge, skills and abilities acquired by a student in a specific subject in solving theoretical and practical problems encountered in everyday life. Professional competence does not mean the acquisition of separate knowledge and skills by a specialist, but the acquisition of integrative knowledge and actions in each independent direction. Also, competence requires constant enrichment of professional knowledge, learning new information, understanding important social requirements, finding new information, processing it and being able to use it in one's work. Professional competence is evident in the following situations: - in complex processes; - performing unclear tasks; - using conflicting information; - a specialist with professional competence in being able to have an action plan in an unexpected situation: - consistently enriches his knowledge; - learns new information; - deeply understands the requirements of the era; - seeks new knowledge; - processes them and uses them effectively in their practical activities. Social competence represents the feeling of commitment and participation in events or events in society. Striving for the growth of professional status is also a part of social competence. Social-psychological competence is important for managing the educational system. The meaning of competence as "a person with experience" and "a person who knows well" has been explained a lot in old literature. Currently, competence means how to behave in situations that occur in the educational process, in unexpected situations, openness to communication, ability to move in consistently developing and complex processes. As pedagogue scientist N.A. Muslimov noted, "the professional formation of a teacher depends on his place in society, the duties and tasks of a student in a higher pedagogical educational institution, the place of a student has a relative description, but his place has certain characteristics such as participation in the educational process, performance of a certain minimum of educational tasks" according to V.N. Vedensky "Competence is a kind of personal description, and competence is a set of specific professional or functional descriptions." Summarizing the above points, the manifestation of social competence includes the following: - showing activity in social relations as a perfect person. - to acquire moral qualities, life knowledge, skills and qualifications. - being able to communicate with subjects in professional activities. - to be sincere in solving problems. - creative approach. - ability to purposefully use modern methods and tools in the implementation of the educational process. For a teacher, the most important factor is assessing the teacher's competence. We are currently looking at its technology

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

The methods for assessing the professional and social competencies of future vocational education teachers primarily consist of tests and control measures. The difference between assessing the professional competencies of students and traditional control measures in the education system is that professional competency assessment focuses not on the existence of knowledge and skills but on the ability to apply the acquired knowledge and skills in practical activities. To develop students' abilities to successfully solve professional problems, tasks that resemble real professional and social situations need to be developed. Various methods are used to form social competence in future educators. We can use various technologies to develop competence in teacher educators.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Now we will analyze some of them: The self-description method. In this method, students describe their own competencies, and these descriptions are confirmed by other students and the teacher. This method involves the assessed student evaluating their level of competencies in writing themselves.

The methods of assessing the professional and social competence of future vocational education teachers are mainly tests and control. The difference between the controls that assess the professional competence of young learners and the controls in the traditional education system is that the professional competence is evaluated not by the presence of knowledge and skills, but by the ability to use the acquired knowledge and skills in practical activities. In order to develop students' ability to successfully solve professional problems, it is necessary to develop tasks similar to real professional and social situations. Various methods are used to form social compe tence in future pedagogues. Now we will analyze some of them: The method of self-description. In this, students define their own competence, and these definitions are confirmed by other students and the teacher. This method is a written assessment of the student's level of competence. The self-description method is more suitable for vocational education among other educational areas of pedagogy, because professional competences in this direction, there are many types of competences and different forms of competence development.

"Portfolio" method. This method consists of a collection of materials and information that demonstrate the formation of professional and social competencies of students. The portfolio will consist of their educational achievements, Olympiads, competitions, international and national conferences. The method of simulated tasks. Imitation assignments consist of assignments aimed at solving situations that are as close as possible to the future professional activity. The essence of this method is to create conditions for the independent implementation of the professional tasks assigned to students, to demonstrate the evidence of their social and professional competences by bringing them into the environment of professional activities. The cited evidence is collected as a result of observing the process of solving tasks related to professional activity by the student. We must effectively use the opportunities created for young people. If we look at history, we will see how many enlightened figures and great geniuses have grown up on the soil of our motherland. We must not forget whose descendants we are. The future of our country is in our hands. The following words of wisdom emphasized by our first president Islam Karimov in his lectures are not in vain: "In the future, Uzbekistan should impress the world not only with its highly developed economy, but also with its educated, spiritually mature children." No matter what profession a person has, if he approaches his work and training with love, he will master its secrets perfectly. He is self-aware and matures in this field. If a pedagogue loves and educates children, he grows up and acquires the qualities of a pedagogue. We say that the future is in the hands of young people, which means that we are the tomorrow of the nation. We want to organize interactive lessons. In this case, the teacher's art of speaking and beautiful speech attract our attention. We respect teachers and pedagogues, because it is an extremely

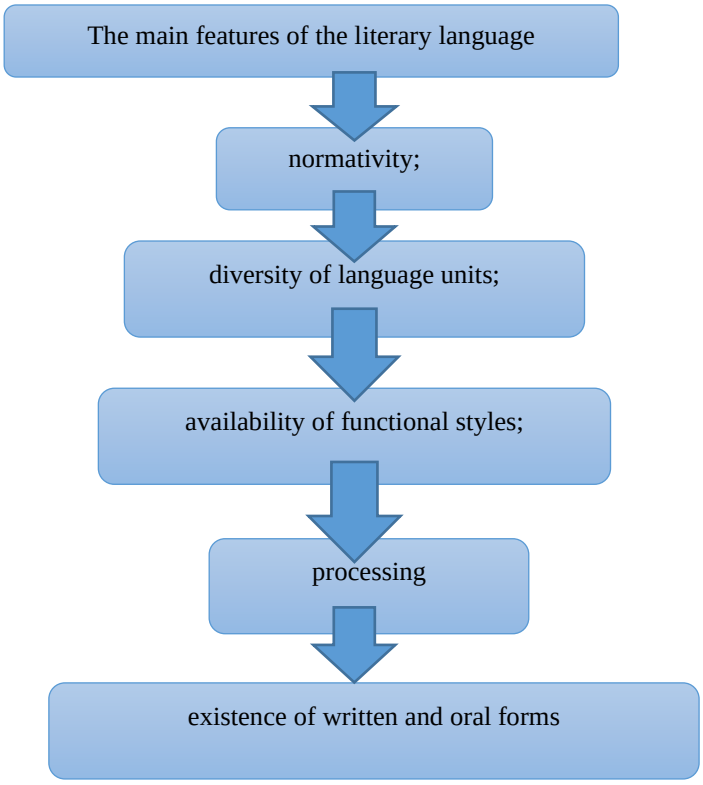
ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

responsible and honorable profession. Competence is important in this profession. In addition to the formation of competence, one of our main tasks today is to teach students to effectively apply the skills they possess in situations encountered in their personal, professional and social life, to independently search for and analyze the necessary information related to the subject, and to separate the materials related to increasing the necessary knowledge. it is to give special importance to the skills that will be used in the event of unexpected, uncertain, problematic situations and to educate them with the characteristics that they can use in the course of their daily life. In the training of these characteristics in future pedagogues, it is necessary to form competencies in them along with instilling the knowledge, skills and qualifications of all subjects related to their fields in the course of the lesson. Oratory is the art of words, even if it is the art of words, it is the art of words dressed in tone and polished with pronounciation. As long as the great scholars who deeply understood the power of "word" and felt that the blessing of "word" was bestowed by God only on man, they appreciated it and encouraged to honor it. In this sense, it is a recognized fact that the art of oratory has a special position among other types of art. The fact that in ancient times only skilled orators were elected to the positions of army chiefs and statesmen also clarifies this fact. History has always taught us, is teaching us, and will continue to teach us. Are we learning from history in this field today? - is the question before us. It is not permissible to say no, we are trying. Today, the shortcomings in the speech of many heads of departments, slurs in the speech of teachers, nonsense in the speech of TV shows, even in the speech of journalists do not suit our spirituality. Because we are enjoying all the sources of Independence, we should not be without the source of the art of oratory. What do we need to do? First of all, it is very important for us to deeply study speech and its grammar at school, to teach and learn the secrets of public speaking, which is the basis of our thoughts and thinking. Since language and thinking are closely related to each other, without knowing the art of public speaking, it is impossible for us to have real creative thinking, beautiful and beautiful speech. In order to properly express our speech in our native language, we need to be aware of the rules of public speaking. Some of our current pupils and students have defects in their speech, lameness in thinking, inability to break out of the mold in expressing their thoughts, bluntness in their thinking, and the use of excessive introductory words (such as ``anaka", 'hali", 'what was it?', 'what should I say?') it is known that the output is related to the weakness of deep speaking skills. 7 It is very important to include the art of speech in the curricula of academic lyceums and colleges, institutes, universities, professional development institutes, and to create a program and textbook for this lesson based on the specific characteristics of educational institutions. Because in the decision of the Cabinet of Ministers "On the establishment of academic lyceums and vocational colleges and management of their activities" along with several important issues, the development of State educational standards, the creation of new textbooks and training manuals task is also set. It is important that the rapid implementation of the tasks defined in the national program is one of the factors that ensure the rise of our independent country to a great

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

future. President I.A. Karimov in his speeches at the XIV session of the Oliy Majlis (April 14, 1999): "It is necessary to emphasize once again: the fate of all the reforms being implemented is closely related to this issue, i.e. personnel training We must clearly understand the connection. "I believe that everyone who considers himself a true patriot of this country will contribute his work and share to the implementation of this program," he said. The national personnel training program is a program for the cultural and spiritual development of Uzbekistan. Today we must deeply and consistently understand this responsibility for all of us, our people and our Motherland. It is known that the important aspects of the cultural and educational development of the society and the spiritual maturity of the nation go back to the art of oratory. That is why it is becoming more urgent than ever to raise cultural and educational reforms to the level of state policy in our country, to improve the speaking skills of our children, and to pay attention to the issues of speech culture. The laws "On the State Language", "On Education", the National Personnel Training Program and many other documents pay special attention to spiritual and educational education and language issues. In order to express our thoughts independently, fluently, beautifully and clearly in our native language, we need to develop speech culture and eloquence at a sufficient level. In general, it is one of the most important tasks of our scientists and teachers to form oration skills in the young generation and to consistently improve them, to find effective methods and direct them to education. The problem of "speech culture" is one of the most complex and urgent problems of linguists. Human development cannot be imagined without language and culture. Linguistic consciousness is inextricably linked with culture through language. It is not for nothing that the best local teachers strive to direct education to the general cultural and personal development of students, to reveal the cognitive, communicative, and epistemic functions of the language, to make learning culturally saturated. This approach is aimed at the further research of the problems of language, consciousness and culture in science, and at determining the factors on which the level of their interaction depends. The phenomenon of "speech culture" is an integrative formation, which, according to our definition, includes such constructions as "reading culture", "text processing culture" and "information culture". Speech culture appears when the literary language - the highest form of the national language - appears. M. Satorov wrote that "It would be appropriate to remember that the language was created by the people." The division of the language into literary and folk means that we have, so to speak, a "raw" language that was processed by teachers. A. Navoi was the first to fully understand this, and he was also the first to show how to use and process the material of folk speech. The division of the language into literary and folk means that we have, so to speak, a "raw" language that has been processed by teachers. A. Navoi was the first to fully understand this, and he was also the first to show how to use and process the material of folk speech. The main features of literary language are:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Abdullayeva G.A. describes the literary language as a consciously standardized, codified language, the language of the educated part of the people, the language of culture. On the basis of such a curriculum, the art of public speaking and speech culture are being taught. However, although these two sciences seem close to each other, they are actually different. This situation can be observed by observing the process of their formation as a science, as well as in the tasks, purpose, subject, and characteristics of the objects of representation that they set before themselves. Since ancient times, public speaking has been a special skill, a unique ability of a specific individual as an art. In this sense, although there is a connection between eloquence and speech culture, each of them differs in its own characteristics. It is appropriate to quote Professor E. Begmatov's opinion on this:

1. Speech culture is a phenomenon related to the literary language in the true sense. Its appearance, human basis, requirements and criteria are related to the literary language and its criteria. These are not the main characters for the art of public speaking. Among the speakers, there are those who do not fully follow the requirements of the literary language, and those who demonstrate the art of speaking even in a certain dialect or language. Eloquence and eloquence are not determined by the character of the language material, but by the effectiveness of the speech, the art of speech.

2. Oratory is a phenomenon related to oral speech, so it is an oral form of speech. The art of oratory is the art of oral speech. Speech culture is a concept that applies to both oral and written forms of speech.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

3. Speech culture envisages the general speech activity of society members. The goal and final dream of the field of speech culture is to culturalize the speech of everyone, the whole nation. Eloquence in the classical sense expresses the oratory skills and art of individuals. Public speaking mainly means conveying certain ideas and goals to people through speech, and mobilizing them for a specific purpose. That is, in the art of public speaking, attracting the audience to a certain goal is the main thing. That is why Professor V.D. Kudryavsev comments on the speech as follows: "Any oral speech is an oratorical speech, which aims not only to explain and prove something, but also to influence the understanding of the audience." . More than one person listens to the speaker. In addition to such listeners, speech culture also includes ordinary conversations among people, speeches aimed at a single person. Therefore, we consider the definition given by B. Sharipov to be the most successful: "Speech culture means such a choice and organization of language in a specific situation of communication, in compliance with language norms and communication ethics, that is the most effective in achieving the set communicative tasks can give". Taking into account the socio-economic, technical, political, spiritual and moral changes that are taking place in our country today, it is appropriate to talk more about communicative functions such as the function of self-image formation, educational function, adaptation function. based on the conditions of speech interaction in the virtual world. Also, the moral aspect of speech culture ensures the knowledge and application of the rules of linguistic behavior in various situations of communication, bad words, insulting, insulting and simply disrespectful words towards the opponent are strictly prohibited in the communication process, Talking in a "raised tone" is frowned upon. Rude, unruly words, rude statements and conversations lead to proper behavior. This fact, which has penetrated into the minds of the people, is expressed in the wisdom that "a bad word destroys a beautiful moral". Thus, speech culture is individual. The correct use of the mother tongue implies the presence of a person's unique sense of style, correct and sufficiently developed aesthetic taste, which is a necessary condition for the formation of a new level of speech culture and language culture of a person. M. Sattorov calls styles only functional styles, they are their own in its linguistic structure, it differs significantly from the language of fiction and the language of colloquial speech. Such an approach to the regulation of language styles seems one-sided to us, because the functional and expressive stylistic tools used in the language are functional bookish (scientific, official business, journalistic) as well as expressive (high, neutral, abbreviated) styles.

The statement meets the criterion of communicative purposefulness, if as a result of its use the speaker achieved the goal and was satisfied with the result, it excludes misunderstanding on the part of the interlocutor, his biased evaluations, emotional negative reaction, etc.

B. Sharipov built a typology of speech after studying the signs of speech behavior. In doing so, he considered the following:

means of expression (sound, letter, gesture);

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

the presence or absence of a partner;
the direction of the speech act (one or two directions);
individuality or mass character of communication (speech perceiver
depending on the number of subjects);
speech act connection or distance

Communication between people is both a social-psychological interaction and a channel of information transmission. However, before proceeding to the logical and conceptual exchange of information, it is necessary to enter speech communication, and for this it is necessary to know and correctly apply certain norms of speech etiquette. Also, on the basis of speech culture, speech etiquette appeared, which mainly involves the establishment of speech communication between interlocutors, communication in a selected key according to their social roles and role positions in relation to each other, and interactions in formal and informal relationships. is a system of stable communication formulas defined by the society in order to ensure it. For example, the national identity of Uzbek manners is expressed in the proverbs and epics of our people.

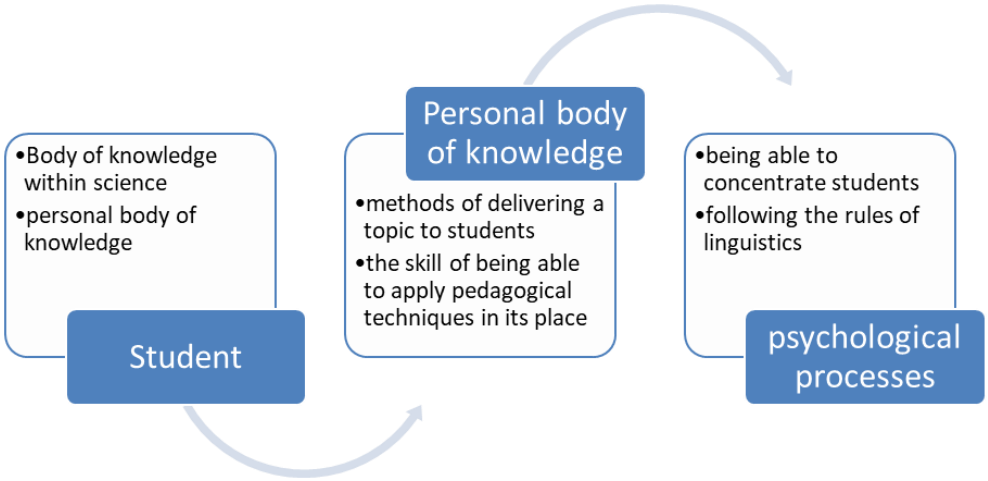
Based on the article's statistics, I can say that the art of oratory is also the most effective factor in the business field. Because we see that great results can be achieved through words.

In conclusion, taking into account political, spiritual and moral changes, we consider it appropriate to talk more about communicative functions such as the function of self-image formation, educational function, adaptation function based on the conditions of speech interaction in the virtual world. . Also, the moral aspect of students' speech culture ensures the knowledge and application of the rules of linguistic behavior in various situations of communication, bad words, insulting, insulting and simply disrespectful words towards the opponent are strictly prohibited in the communication process. , "raised tone" conversation is condemned. Rude, unruly words, rude statements and conversations lead to proper behavior. This fact, which has penetrated into the minds of the people, is expressed in the wisdom that "a bad word destroys a beautiful moral".

Thus, speech culture is individual. The correct use of students' native language implies the presence of a person's unique sense of style, correct and sufficiently developed aesthetic taste, which is a necessary condition for the formation of a new level of speech culture and language culture of a person.

As a researcher, I can say that my observations have shown that regardless of their profession, if individuals develop oratory competencies, it will further boost their professional growth. In conclusion, I can state that the most important tool in developing oratory competencies in students is technology. And finally, I will outline the technology for developing oratory competencies in students

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Thus, speech culture is individual. Students' correct use of their mother tongue implies the presence of a unique sense of style and a sufficiently developed aesthetic taste, which are necessary conditions for forming a new level of personal speech culture and language culture.)

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Decree No. PF4947 of the President of the Republic of Uzbekistan dated February 7, 2017 "On the Strategy of Actions for the Further Development of the Republic of Uzbekistan" "Word of the People", February 8, 2017
2. Law of the Republic of Uzbekistan "On Education" Tashkent, 1997
3. Decree No. PF4947 of the President of the Republic of Uzbekistan dated February 7, 2017 "On the Strategy of Actions for Further Development of the Republic of Uzbekistan" "Word of the People", February 8, 2017
4. Fundamentals of public speaking. Bekmirzayev N.pdf
5. Abdullayeva B.A. Uzbek language and speech culture: textbook. Samarkand: Science, 2019.
6. Satorov M.S. Basics of speech culture// Language and literature education. No. 5. 2021
7. Abdullayeva B.A. Uzbek language and speech culture: textbook. Samarkand: Science, 2019.
8. Kudryatsev V.D. Osnova ortorskogo isskustva. Izd-3. Irkutsk: Nauka, 2021.
9. Sharipov B.Sh. O literaturnom yazyke // Russkiy yazyk v natsionalnyx shkolax. 2022. No. 1.
10. Sharipov B.Sh. O literaturnom yazyke // Russkiy yazyk v natsionalnyx shkolax. 2022. No. 1.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

11. Satorov M.S. Basics of speech culture// Language and literature education. No. 5. 2021 4. Kudryatsev

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Kirboyeva Norgul Tuymuradovna,** Navoiy Davlat Pedagogika Instituti o'qituvchisi, [**Кирбоева Норгуль Туймурадовна,** преподаватель Навоийского государственного педагогического института], [**Kirboeva Norgul Tuymuradovna,** teacher at Navoi State Pedagogical Institute]; manzil: O'zbekiston, Navoiy sh, Ibn Sino ko'chasi, 45-uy [адрес: Узбекистан, ул. Ибн Сина, 45, г. Навои], [address: Uzbekistan, 45, Ibn Sina st., Navoiy city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

PERSPEKTIVADA SOYALAR BAJARISH

© A.R. Shukurov[1]✉, © X.F. Omonova[2]✉
[1]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O‘zbekiston
[2]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada talabalarning tasviriy san’atda tasvirlarni tog’ri yasashni o’rganishida perspektivaning o’rni va ahamiyati soyalarni perspektiv qonuniyatlardan foydalanib chizish orqali yoritib berilgan.

MAQSAD: tasvirlar yasashda soyalarni perspektivadan foydalangan holda to’g’ri bajarishni o‘rganish yoshlarga atrof-muhitni aniq his qila olish va chizishni nazariy jihatdan o‘rgatadi hamda ularning estetik didlarini o‘stirish va tasavvurni kengaytirishga, perspektiva va tasviriy san’at fanlarini oson o‘zlashtirishga xizmat qiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot olib borilayotgan fanni o‘quvchilar qay darajada o‘zlashtira olishlari va ularni bu fanni o‘zlashtirishdagi qulayliklar va qiyinchiliklarni o‘rganish uchun 10 ta ilmiy maqoladan iborat korpus yaratildi. (5 tasi perspektiva faniga oid va qolgan 5 tasi tasvirlar yasash bo‘yicha maqolalar). Yig‘ilgan maqolalar 2010-2023 yillar oralig‘ida xalqaro va milliy akademik jurnallarda chop etilgan. Bu maqolalar tahlil qilindi va qiyosiy tahlil olindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: perspektiva fanini tasviriy san’at fani bilan integratsiyalashtirilgan holda o‘rgatishning afzalliklari bo‘yicha tahlil qilingan ilmiy maqolalar tasvirlar yasashda yo‘l qo‘yiladigan kamchiliklariga qaratilgan maqolalarga qaraganda ko‘proq jalb qilish kontingentiga tayanadi. Ikkala o‘rganish natijalari bo‘yicha mualliflar tasviriy san’at bo’yicha umumiy bilimlarga murojaat qilish orqali o‘quvchi bilan muloqot qiladi, ammo tasviriy san’atni an’anaviy ravishda o‘qitishga qaraganda perspektiva fani bilan bog‘lab o’rgatishga qaratilgan maqolalar o‘quvchi e’tiborini faol ravishda yo‘naltiradi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llagan holda perspektiv qonuniyatlar bilan o‘quvchiga tasviriy va amaliy san’at fanlari haqida bilim berish ularda ko‘proq tassavvurni kengayishi va bilimni to‘laqonli egallashga ko‘maklashgan.

XULOSA: tasviriy san’at asarlarining realistik va ishonarli bo’lishi uchun ob’yektlarning soyalarini to’g’ri bajarish uzoq tarixdan hozirgi kungacha rassomlar oldida turadigan asosiy vazifalardan biri. Soyalar bajarishning perspektiv qonuniyatlari bu bizga qog‘oz varag‘ida, devor, shift tekisligida borliqni, muallif o‘z asarida aks ettirmoqchi bo‘lgan his-tuyg‘ularini va g‘oyalarini yanada yorqinroq va realistik yetkazish imkonini beradi. Bugungi kunda multimedia texnologiyalari tobora kengroq qo‘llanilmoqda. Ular inson

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

faoliyatining deyarli barcha sohalarini qamrab olgan. Ammo ushbu maqolada muhokama qilinganidek, haqqoniy tasvirlar hatto kompyuter ekranida bo‘lsa ham, geometriya va perspektiva qonunlariga muvofiq qurilgan, atrofdagi dunyoni to‘g‘ri ko‘rsatish uchun asosdir.

Kalit so'zlar: perspektiva, soya, yarim soya, tushuvchi soya, shaxsiy soya, yoritish, yorug’lik, yoritilganlik darajasi, yorug’lik manbai, quyoshning holatlari, soya chegarasi, blik.

Iqtibos uchun: Shukurov A.R, Omonova X.F. Perspektivada soyalar bajarish. // Inter education & global study. 2024. №5. B.398-411.

ВЫПОЛНЕНИЕ ТЕНЕЙ В ПЕРСПЕКТИВЕ

© А.Р. Шукуров[1]✉, © Х.Ф.Омонова[2]✉
[1]Бухара государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан
[2]Бухара государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассмотрена роль и значение перспективы при изучении студентами правильного выполнения изображений в изобразительном искусстве, освещено выполнение теней с использованием законов перспективы.

ЦЕЛЬ: изучение правильного выполнения теней с использованием перспективы при создании изображений учит молодежь точно воспринимать окружающую среду и теоретически изучать рисование, а также способствует развитию их эстетического вкуса и расширению воображения, облегчает освоение предметов перспективы и изобразительного искусства.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: для изучения, насколько учащиеся могут усвоить изучаемый предмет, и выявления удобств и трудностей при его освоении был создан корпус из 10 научных статей (5 по предмету перспектива и 5 по выполнению изображений). Собранные статьи были опубликованы в международных и национальных академических журналах в период с 2010 по 2023 годы. Эти статьи были проанализированы и проведен сравнительный анализ.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: научные статьи, анализирующие преимущества интеграции предмета перспектива с предметом изобразительного искусства, опираются на большую вовлеченность по сравнению со статьями, посвященными недостаткам при выполнении изображений. В обоих исследованиях авторы взаимодействуют с учащимися через общие знания по изобразительному искусству, однако статьи, направленные на изучение в связке с предметом перспектива, более активно привлекают внимание учащихся. Применение современных педагогических технологий и законов перспективы при обучении изобразительному и прикладному искусству способствовало расширению воображения и полноценному усвоению знаний.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: правильное выполнение теней объектов для реалистичности и достоверности произведений изобразительного искусства является одной из основных задач художников с древних времен до наших дней. Законы перспективы при выполнении теней позволяют более ярко и реалистично передать реальность, чувства и идеи автора на бумаге, стене или потолке. В настоящее время мультимедийные технологии все шире используются и охватывают практически все сферы деятельности человека. Однако, как обсуждалось в данной статье, достоверные изображения, даже на компьютерном экране, должны быть построены в соответствии с законами геометрии и перспективы для правильного отображения окружающего мира.

Ключевые слова: перспектива, тень, полутень, падающая тень, собственная тень, освещение, уровень освещенности, источник света, положение солнца, граница тени, блик.

Для цитирования: Шукуров А.Р., Омонова Х.Ф Выполнение теней перспективе. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 398-411.

CASTING SHADOWS IN PERSPECTIVE

© Avaz R. Shukurov[1]✉, © Khosiyat F. Omonova[2]✉
[1]Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan
[2]Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article examines the importance of perspective in helping students learn to accurately draw images in visual arts by using perspective laws to render shadows correctly.

AIM: learning to accurately draw shadows using perspective helps young people perceive their environment accurately and understand drawing theoretically. It also serves to enhance their aesthetic sense, expand their imagination, and facilitate the easy assimilation of perspective and visual arts subjects.

MATERIALS AND METHODS: to study the extent to which students can grasp the subject being studied and to examine the conveniences and difficulties they face in mastering it, a corpus of 10 scientific articles was created (5 related to perspective and 5 on drawing images). The collected articles were published in international and national academic journals between 2010 and 2023. These articles were analyzed and a comparative analysis was conducted.

DISCUSSION AND RESULTS: scientific articles analyzing the benefits of integrating the subject of perspective with visual arts rely more on a larger engagement contingent compared to articles focusing on the shortcomings in drawing images. In both studies, the authors interact with students through general knowledge of visual arts. However, articles aimed at teaching in conjunction with the perspective subject actively

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

draw more attention from students. Using modern pedagogical technologies and perspective laws to teach visual and applied arts has helped expand imagination and fully grasp knowledge.

CONCLUSION: accurately drawing shadows of objects to ensure the realism and credibility of works of visual art has been one of the main tasks of artists from ancient times to the present day. The laws of perspective in drawing shadows allow us to convey the reality, feelings, and ideas that the author wants to reflect in their work more vividly and realistically on paper, walls, or ceiling surfaces. Nowadays, multimedia technologies are being used more widely, covering almost all areas of human activity. However, as discussed in this article, even images on a computer screen, built in accordance with the laws of geometry and perspective, are the basis for accurately representing the surrounding world.

Key words: Perspective, shadow, penumbra, cast shadow, personal shadow, lighting, light, illumination level, light source, sun positions, shadow boundary, highlight.

For citation: Avaz R. Shukurov, Khosiyat F. Omonova (2024) 'Casting shadows in perspective', Inter education & global study, (5), pp. 398-411. (In English).

Light manifests itself in a drawing or painting through value. Value is the darkness or lightness of a color. In most circumstances, darker values are used for shadowed areas, while lighter values are used for highlighted areas. Values that are somewhere in between are commonly referred to as middle tones.

It is crucial to create the illusion of light in a drawing or painting, since light is how we see and understand the world around us. If we are to create convincing illusions in our art, we must be able to create the illusion of light.

In the space around us, light rays propagate in straight lines. The light illuminates the part of the object facing it, while the unlit part forms its personal shadow. The boundary of the personal shadow is formed where the light ray hits the object. This boundary line separates the illuminated part from the unlit (personal shadow) part of the object. The projection of this boundary line onto a surface or plane in the direction of the light is called the object's cast shadow. Therefore, before determining the object's cast shadow, it is necessary to draw its personal shadow. The object's own shadow on its surface is weakened by the light reflected from surrounding objects. Consequently, the object's cast shadow is darker than its personal shadow. Furthermore, the light rays hit the object's surface at various angles. Therefore, different parts of the object's surface receive varying amounts of light intensity. As a result, there is no sharp boundary between the illuminated and shadowed parts on curved surfaces. The measured angle between the light ray and the surface normal is the angle formed by the light and the surface. As mentioned above, artists widely utilize these physical properties of shadows.

In central and parallel projections, shadows are rendered from a purely geometric perspective (aside from aerial perspective). In central projection, shadows are mainly

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

created using two types of light sources: natural (sun or moon) and artificial (light bulb or candle).

In artificial lighting, light sources (such as electric bulbs, candles, lanterns, etc.) are located relatively close to the object, within a three-dimensional space, and are called point sources. In central lighting, light rays hitting the object form a surface of a pyramid or cone (figure-1). As a natural light source, the sun and moon, located very far from us (effectively at an infinite distance), are considered. The light rays emanating from them are considered parallel, and this type of lighting is called parallel lighting. In parallel lighting, the light rays hitting the object's surface form the surface of a prism or cylinder (figure-2).

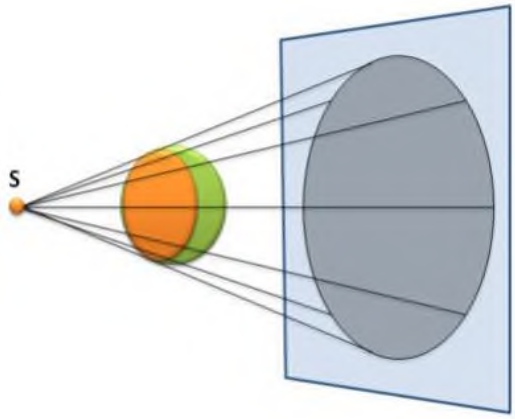

Figure-1

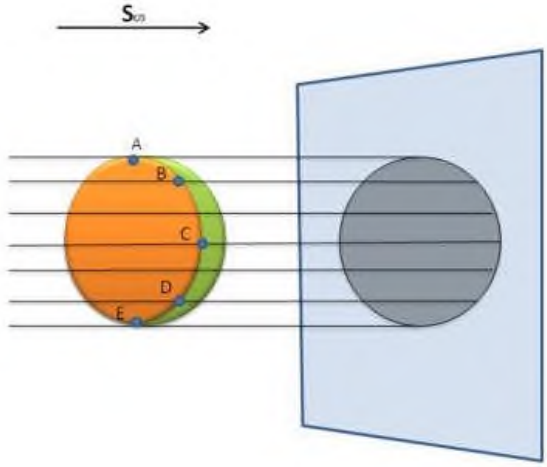

Figure-2

In visual arts, it is known that the principles of shadow and light are as follows: highlight, light, penumbra, shadow, reflex, and cast shadow. These indicators are illustrated in figure-3 using a cylinder as an example. The quantitative characteristics of shadow and light in relation to the surface parameters are examined using the cylinder as a model. This is because the full gradation of light and shadow can be observed on this surface. In the orthogonal projection of a right circular cylinder, the top view appears as a circle.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

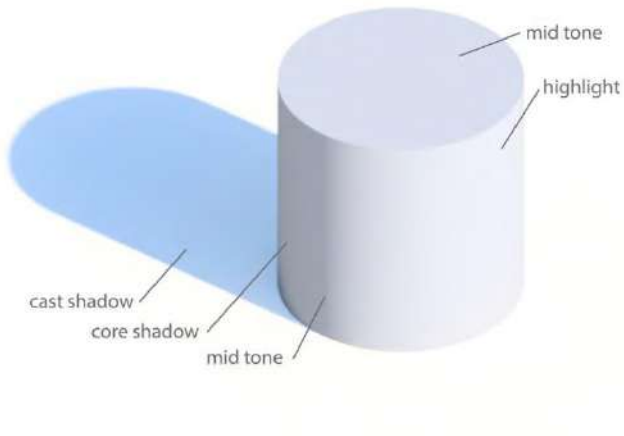

Figure-3

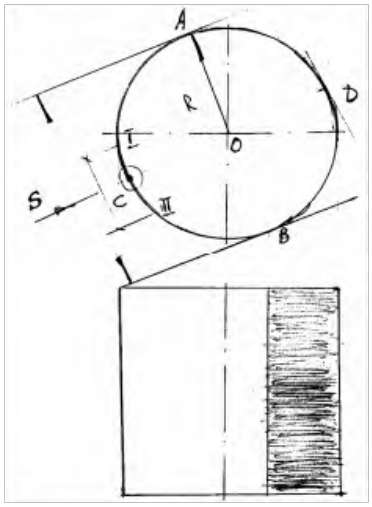

Figure-4

A parallel light ray is directed at the given cylinder. The light and shadow, penumbra, and other aspects are illustrated in figure-4. Here, S represents the direction of the light ray; ACB represents the illuminated part of the cylinder surface; ADB represents the shadow part of the cylinder surface; C represents the highlight; IC and CII represent the illuminated parts of the surface, and IA and IIB represent the penumbra parts of the surface. The brightest part is where the light direction forms a 90-degree angle with the surface. As known from physics, the light intensity on a surface is directly proportional to the angle of the light direction, and the light is calculated based on this.

In figure-5, the incidence of light on a surface at 15-degree intervals is shown, and it illustrates the corresponding light intensity on the surface in percentages for these angles. To determine the angle of incidence of light on the surface of a cylinder, the tangent plane to the surface is used, meaning the angle between the light and the tangent plane is considered. Figure-6 shows these angle values.

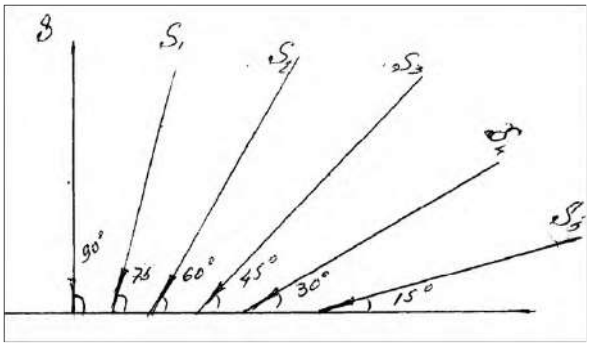

Figure- 5

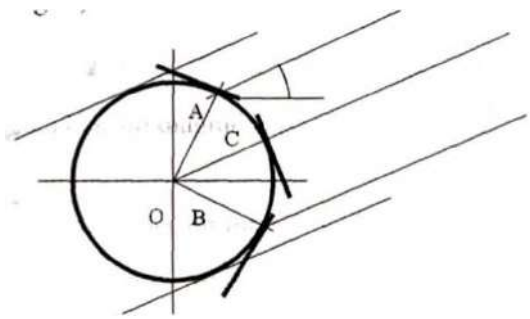

Figure-6

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Based on the above diagram, determining the boundaries of the light, penumbra, and shadow on the cylinder surface is directly related to the angle formed by the light with the surface. In the bright part of the surface, the angle between the light and the surface tangent is 90 degrees; the boundary of the light part ranges from 75 degrees to 30 degrees, and the penumbra ranges from 30 degrees to 0 degrees. To determine how these angles relate to the cylinder radius, several circles of different radii were taken and examined.

Now, let's determine the shadow-light boundary for a spherical surface based on the method shown above. Since the sphere is a rotational surface, it is sufficient to determine the shadow-light amount in one cross-section. Figure-7 shows the meridian passing through the center of the sphere. The bright part is at 90 degrees, the light ranges from 75 degrees to 30 degrees, and the penumbra ranges from 30 degrees to 0 degrees. This method can mainly be applied to rotational surfaces. When an artist draws a picture, the positioning of the object and the light relative to each other significantly impacts the drawing. Depending on the observer's position, the amount of shadow, penumbra, and light varies.

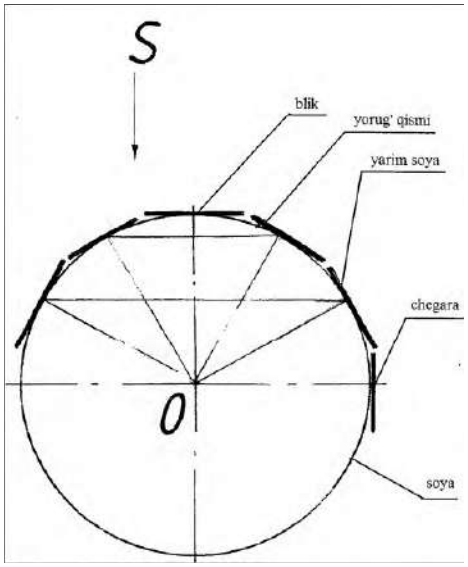

Figure- 7

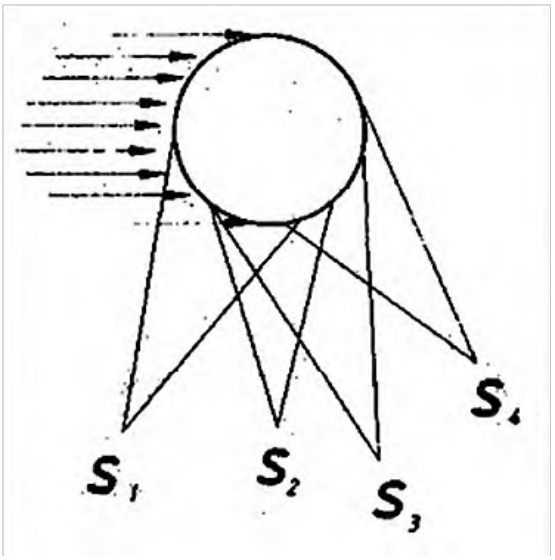

Figure-8

Figure-8 shows the positions of the observer S1, S2, S3, and S4. In position S1, the shadow part is barely visible, while in position S4, more than half of the shadow is visible. The length of the cast shadow depends on the angle at which the light falls on the object. As the angle between the light and the primary plane (the ground surface) approaches 90 degrees, the cast shadow shortens. After examining the light part, let's focus on the shadow part. The shadow part is generally divided into two: the shadow and the reflex. The shadow is formed behind the tangent plane drawn on the cylinder in the direction of the light. What about the reflex? The reflex is the light reflected on the surface of the shadow from another object. What does it depend on? Firstly, it depends on the

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

distance of the object or objects from the cylinder surface; secondly, it depends on the intensity of the light falling on the surface, that is, the brightness of the object, and the reflective capability of the object.

Shadows mostly can be categorized as either “core” or “cast”. Core shadows are shadows on the object itself, while cast shadows are the result of the light being blocked by the object. The shadow is then “cast” onto surrounding objects or surfaces.

Core shadows can tell the viewer about the form of the object in the scene, while cast shadows imply the shape of the object and the direction of the light.

The shape of the cast shadow is important, as it can give your viewer clues as to the shape of the object. Some artists choose to create cast shadows that “seem to make sense” with the light source. In many situations, this is perfectly acceptable. There is, however, another approach that is much more technical and involves the principles of perspective.

For most observational drawing, the shapes of the cast shadows are clear and can be drawn or painted based on observed comparisons between positive and negative spaces. But for drawing or painting from imagination, this little “trick” can come in handy.

Because there is light, all three-dimensional subjects have shadows. There are two major components of a shadow: the main shadow area on the subject itself, and the cast shadow. The cast shadow is the part of a subject’s shadow that falls onto another surface. Cast shadows can be accurately constructed using perspective techniques.

Creating a cast shadow in perspective requires a fixed location for the light source in relation to the subject. We use two special types of vanishing points to define the location of the light source: the light source vanishing point, and the shadow vanishing point. The light source vanishing point represents the light source itself (the sun, a lamp). The shadow vanishing point defines the location of the light source in relation to the ground plane. We can connect the light source vanishing point to the shadow vanishing point with a vertical line. Think of the shadow vanishing point as the footprint for the light source, marking its relationship to the subject. For our purposes, we will assume the cast shadows are attached to the forms, meaning the subject articulates with the ground plane at its footprint (figure-9).

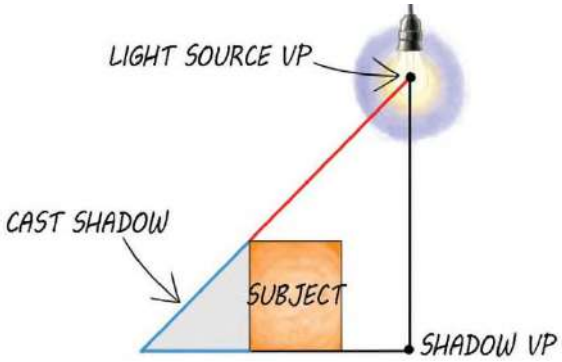

Figure-9

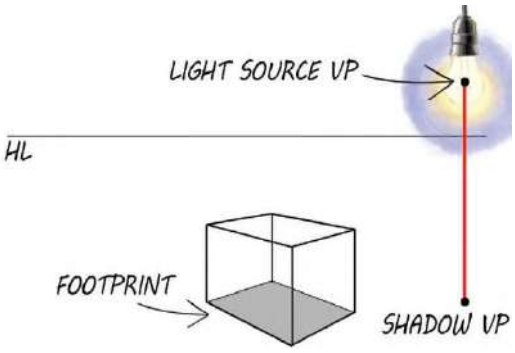

Figure-10

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

To construct an attached shadow, first draw a form as it rests on a surface using normal perspective methods. Be sure to draw the entire footprint transparently, defining any hidden edges. Then choose a location for the light source by placing a light source vanishing point (LVP) and shadow vanishing point (SVP) (figure -10). Extend lines from the shadow vanishing point, contacting the outer edges and corners of the form. Note the points where the shadow vanishing point lines intersect the footprint. Extend vertical lines up from those points to top of the form. The top of those lines marks contact points for the light source vanishing point (figure-11). Now draw sloping lines from the light source vanishing point through the contact points out to where they intersect the shadow vanishing point lines. The combination of the sloping LVP line, vertical height line, and SVP line forms a triangle.

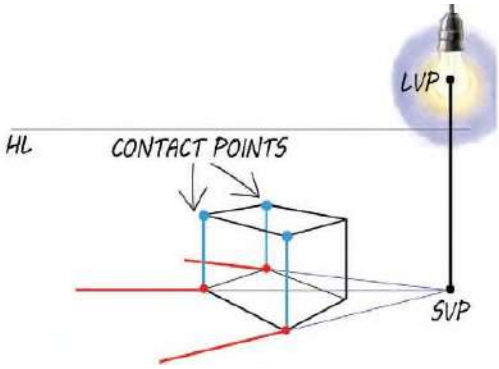

Figure-11

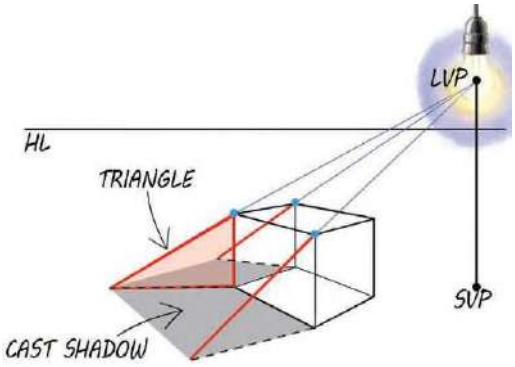

Figure-12

This triangle describes the angle of the cast shadow. The end of the shadow is marked by the intersection of the light source vanishing point and shadow vanishing point lines. Connect the shadow's end points to complete its shape (figure-12, figure-13). The technique for rendering cast shadows is virtually the same in one-point, two-point, and three-point perspective. Just note that in three-point per- spective the line connecting the

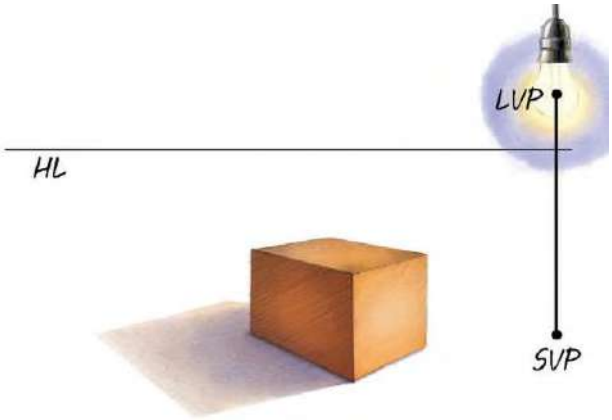

Figure-13

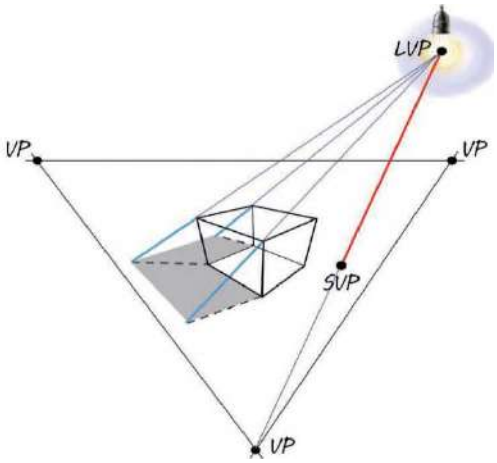

Figure-14

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

shadow vanishing point to the light source vanishing point must originate from the third vanishing point (figure-14).

For forms with sharp angles such as rectangular prisms, having a contact point and a triangle at each corner will suf- fice, because the corners can be connected with straight lines. For curvilinear forms such as cylinders, however, we employ multiple contact points to define the shadow's shape. The more points mapped, the more precise the cast shadow, but you must use approximation to some degree to complete the form's outline (figure -15).

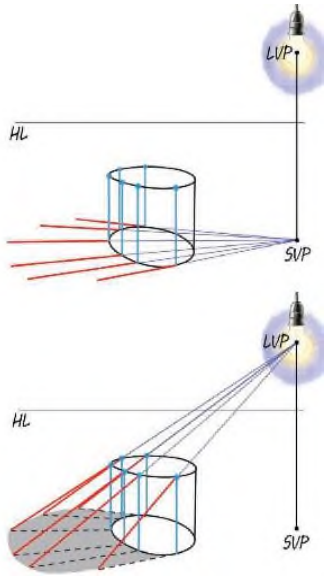

Figure-15

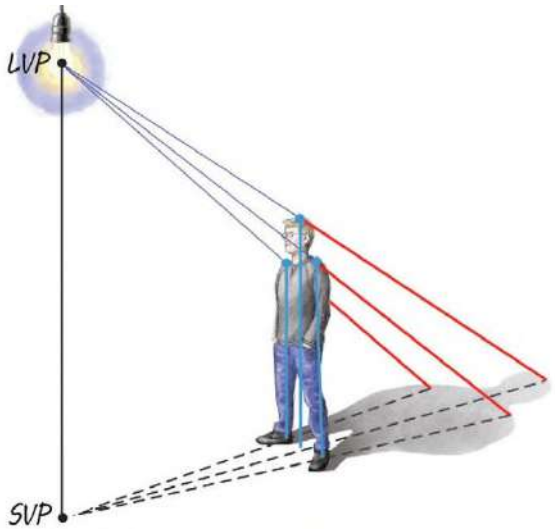

Figure-16

It is helpful to determine the most relevant landmarks of a form, and then map those contact points. For a human figure, for example, locate contact points for the head and shoulders. The remainder of the shadow's outline can be interpreted (figure -16). Know that sometimes the edges of a cast shadow will employ the same vanishing point(s) as the subject itself (figure -17). This is not always the case, however. So take care not to rely upon vanishing points as a way to shape the shadow. It is best to always use the shadow and light source vanishing points.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

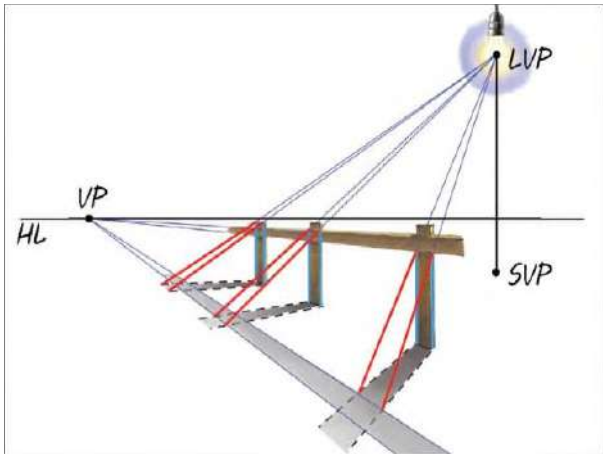

Figure-17

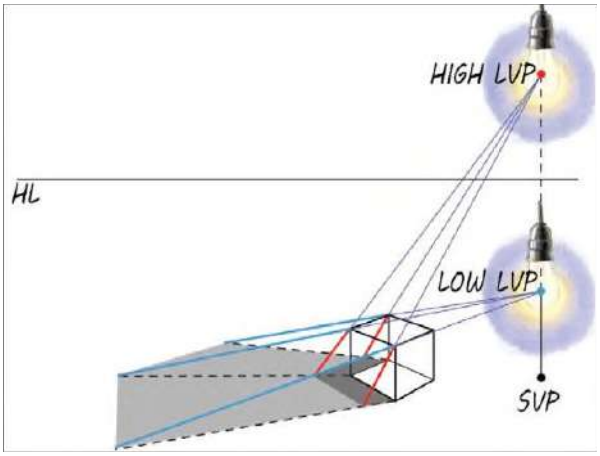

Figure-18

It is helpful, though, to understand how the light source's location in relation to the subject determines the size, shape, and direction of the cast shadow. For example, a shadow is always cast opposite the light source, such that a light source positioned left casts a shadow to the right, and vice versa. A light source placed high results in shorter shadows, whereas a light source placed low creates longer shadows (figure-18).

When the light source is closer to the subject, it makes wider and shorter shadows, and farther away makes narrower and longer shadows (figure -19).

A light source directly overhead means the shadow vanishing point is contained within the form's footprint, and the light will cast a shadow that surrounds the form (figure-20).

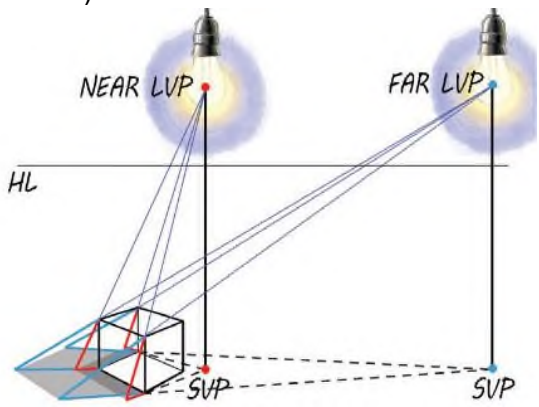

Figure-19

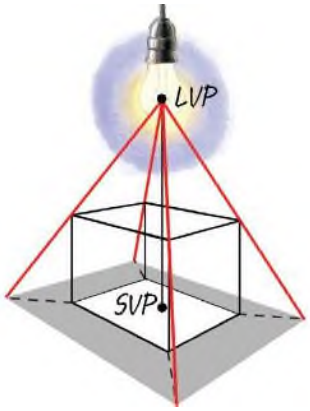

Figure-20

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

The light source does not have to fall within the frame of the composition. In fact, especially when the source is the sun, placing the light source vanishing point in the margins makes for more realistic shadows. The sun as a light source also produces two special conditions in which the light source vanishing point and the shadow vanishing point merge: sunrise and sunset. At sunrise and sunset, the LVP and SVP meet at one point on the horizon. Keep in mind, though, that in real space the horizon is seen in all directions. So if you want to simulate lighting conditions for a sunrise or sunset, the LVP/ SVP point does not necessarily have to be placed behind the subject on the horizon line; it can exist as a point anywhere in the margins (figure -21).

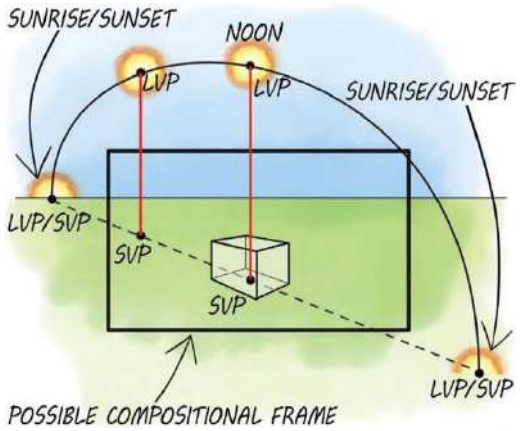

Figure-21

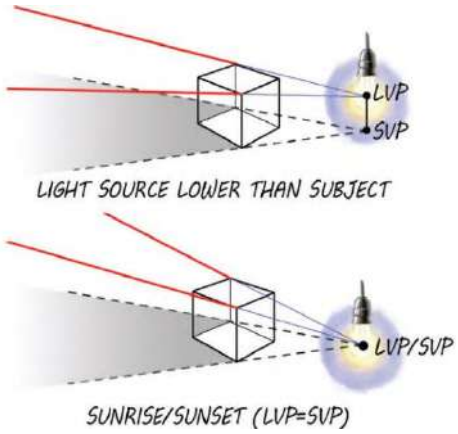

Figure-22

In designing architectural structures, the rays from the natural light source (the sun) and the shadows they create are taken into account. The observer's position relative to the sun or the sun's position relative to the observer can vary. Below are some characteristic positions of the sun relative to the observer:

1. The sun is in front (in the object's space) on the left.
2. The sun is in front (in the object's space) on the right.
3. The sun is behind (in an abstract space) on the right.
4. The sun is behind (in an abstract space) on the left.
5. The sun is on the left, with the light rays parallel to the painting. There is no point where the light direction falls.
6. The sun is on the right, with the light rays parallel to the painting.
7. The sun is rising or setting on the right. In this case, the length of the object's cast shadow cannot be determined.
8. During the sunrise or sunset on the left, it is also impossible to determine the length of the object's cast shadow. However, if there is a plane or surface behind the object blocking the light, its cast shadow can be determined.

To map this type of lighting, notice that if the light source is situated lower than the subject itself, the shadow vanishing point and light source vanishing point lines will never

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

intersect. Instead the guidelines diverge (figure -22). So the shadow will be long but lack a clearly delineated ending border and simply fade at the far end.

Remember: cast shadows follow the contours of the surface upon which they fall. Be mindful when cast shadows fall on uneven ground, and sloping or vertical planes. The shadow vanishing point lines must follow the angles of the surfaces upon which they extend (figure -23). Additionally if more than one light source casts shadows on the same form, map each light source independently. The shadow will be darker in the over- lapping area (figure -24).

Figure-23

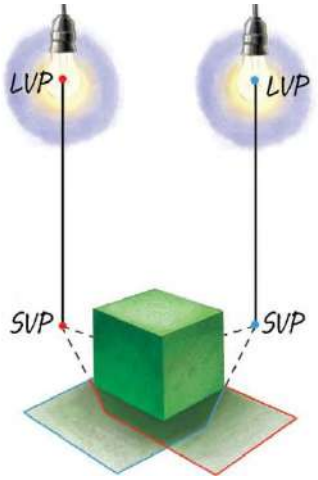

Figure-24

The accuracy of information regarding the structure and size of an object depends on how well it is illuminated. If there were only light without shadows, or only darkness without light, it would be impossible to see or perceive anything with the naked eye. In visual arts, artists pay great attention to the direction and intensity of light. For example, when drawing a portrait of an angry person, directing the light from below the jaw effectively conveys the intended emotional state.

The correct construction of an object's perspective provides information about its structure. However, skillfully depicting light and shadow in a perspective drawing significantly enhances the object's clarity. Thus, the intelligent use of light and shadow allows the artist to find interesting and complex compositional solutions.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Sarah Haley, Perspective drawing, “Tempe Digital”, 2018.
2. A.R.Shukurov, Chizma geometriya, “Durdona”, 2022.
3. M.H. Макарова, Перспектива, M., “Просвещение”, 1989.
4. R.Xorunov, Chizma geometriya kursi, “O‘qituvchi”,T.,1997.
5. Sh. Murodov va b. “Chizma geometriya kursi”,Toshkent,“O‘qituvchi”,1988.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

6. J.Y.Yodgorov, A. Narzullayev va b. Chizmachilik,Toshkent, “O‘qituvchi”, 1992.
7. A.N.Valiyev, Markaziy proyeksiyalashda pozitsion va metrik masalalar yechish, “TDPU rizografi”, 2006.
8. A.N.Valiyev, Perspektiva, Toshkent “Voris-nashriyot”,2009.
9. I. Rahmonov., Perspektiva., Toshkent, “O‘qituvchi”, 1993.
10. P.O.Odilov, Perspektiva, Toshkent, “TDPU rizografi”,2000 yil.
11. Климухин А.Г. Начертательная геометрия. М., «Строй издат», 1973.
12. Internet saytlari:
1. www.info-baz.narod.ru
2. www.ziyo.net
3. www.twirpx.com
4. www.ing-grafika.ru/1/nachertatelnaya-geometriya.html

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Shukurov Avaz Ro’ziboyevich,** dotsent [**Шукуров Аваз Розибоевич,** доцент], [**Avaz R. Shukurov,** associate professor]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro, Piridasgir ko‘chasi, 20 [адрес: Узбекистан, город Бухара, улица Пиридасгир, 20.], [address: Uzbekistan, Bukhara, Piridasgir Street, 20.]; avazshukurov1986@gmail.com

✉**Omonova Xosiyat Farhodovna,** magistrant [**Омонова Хосиат Фарходовна,** магистр], [**Khosiyat F. Omonova,** graduate student]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro shahar, Amir Temur ko‘chasi, 50 [адрес: Узбекистан, город Бухара, улица Амира Темура, 50.], [address: Uzbekistan, Bukhara, Amir Temur Street, 50.]; omonovaxosiyat0@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

INSTITUTSIONAL YONDASHUV ASOSIDA BO`LAJAK O`QITUVCHILARDA KASBIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING DOLZARBLIGI

© Sh.T.Ibragimova[1]✉

[1]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O`zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada instituitsional yondashuv asosida bo`lajak o`qituvchilar kasbiy madaniyatini shakllantirish jarayonining bugungi kunda fan rivojidagi ahamiyat yoritilgan bo`lib, pedagogik oliy ta'lim muasasalarida tahsil olayotgan bo`lajak o`qituvchilarda kasbiy madaniyatni shakllantirish ularning kelgusidagi faoliyatlarida nechog`lik zarurligi adabiyaotlardagi manbaalar asosida tahlil qilingan hamda muallifning shaxsiy fikr – mulohzalari bilan boyitilgan.

MAQSAD: institutsional yondashuv asosida bo`lajak o`qituvchilarda kasbiy madaniyatni shakllantirishning dolzarbligini asoslab berish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida adabiyotlar bilan ishlash, suhbat, kuzatish hamda qiyosiy tahlil metdlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: hozirgi zamon jamiyatining ijtimoiy-iqtisodiy hayotida ro`y berayotgan katta o`zgarishlar kasbiy faoliyatning mazmuni va harakterini sifat jihatdan qayta o`zgartirishni, bo`lajak o`qituvchilarning kasbiy madaniyatini, ijtimoiy-kasbiy safarbarligi darajasini, raqobatbardoshligini belgilovchi sifatlar (nazariy bilim va amaliy tayyorgarlikning uzviyligi va birligi, kasbiy madaniyat, moslashuvchanlik va kasbiy safarbarlik, kasbiy vazifalarni hal etish usullarini egallash, turli kasbiy muammolarni yecha bilish qobiliyati, o`ziga ishonch, mas'uliyat, muvaffaqiyatga intilish, faol hayotiy va kasbiy pozitsiya, o`zining amaliy tajribasini muntazam boyitishga tayyorgarlik)ni talab etmoqda.

Ushbu jarayon istitutsional yondashuv asosida amalga oshirilsa bo`lajak pedagog o`zi ongli ravishda ushbu ta'lim muassasalarining xatti-harakatlari yoki faoliyatini tartibga soluvchi normalar, qadriyatlar yoki qoidalarga o`zini tegishli deb hisoblaydi. Institutsional asoslar ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish, barqarorlikni ta'minlash va tartibni ta'minlash uchun asos bo`lib xizmat qiladi. Natijada bo`lajak pedagog tegishli ta'lim muassasasiga o`zida yuksak axloq va kasbiy madaniyatni shakllantirgan, ta'lim muassasasidagi ta'limiy tarbiyaviy muhitni rivojlantirish uchun bor kuch g`ayratini safarbar etadigan tayyor kadr bo`lib yetishadi. Psixologiyada ta'kidlanganidek, har bir shaxs takrorlanmasdir. U pedagogik jarayonning o`z maqsadi, ishtiyoqi va shaxsiy xulqqa ega bo`lgan ishtirokchisi hamdir. Pedagog doimo o`sib o`zgarib boradigan muhit va inson bilan ishlaydi. Shu nuqtai nazardan olib qaralganda institutsional yondashuv asosida

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

bo`lajak o`qituvchilarda kasbiy madaniyatni shakllantirilsa yuqorida ko`zlangan barcha maqsadlarga yetish mumkin bo`ladi.

XULOSA: shunday qilib, hozirgi zamon o`qituvchisining xususiyati dinamik xarakterda ekanligi bilan diqqatni tortadi. Bu masalada quyidagi xulosaga kelish mumkin: birinchidan, institutsional yondashuv asosida bo`lajak o`qituvchilarda kasbiy madaniyatni shakllantirish mazmunida professionallik, bilimdonlik va zamonaviylik komponentlari muhim o`rin tutadi; ikkinchidan, o`qituvchi kasbiy madaniyati mazmunida o`qituvchi kasbiy madaniyatida kasbiy layoqatlik, axloqiy malakalik va faoliyatni baholash komponentlari ustuvor bo`ladi.

Kalit so'zlar: insttitsionalizim, institutsional yondashuv, kasbiy madaniyat, pedagogik jarayon, kasbiy kompetentlik, kasbiy axloq, o`z o`zini tahlil qilish.

Iqtibos uchun: Ibragimova Sh.T. Institutsional yondashuv asosida bo`lajak o`qituvchilarda kasbiy madaniyatni shakllantirishning dolzarbligi. // Inter education & global study. 2024. №5. B.412-420.

ЗНАЧЕНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НА ОСНОВЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО ПОДХОДА

© Ш.Т.Ибрагимова[1]✉
[1]Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье на основе институционального подхода подчеркивается значение процесса формирования профессиональной культуры будущих учителей в развитии науки, анализируемой на основе источников и обогащенной личным мнением автора.

ЦЕЛЬ: обосновать актуальность формирования профессиональной культуры у будущих учителей на основе институционального подхода.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования использовались методы работы с литературой, интервью, наблюдения и сравнительного анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: большие изменения, происходящие в социально-экономической жизни современного общества, приводят к качественному изменению содержания и характера профессиональной деятельности, профессиональной культуры будущих учителей, уровня социально-профессиональной мобилизации, качеств, определяющих их конкурентоспособность. (теоретические знания и практическая целостность и единство подготовки, профессиональная культура, гибкость и профессиональная мобилизация, овладение методами решения профессиональных задач, умение решать различные профессиональные задачи, уверенность в себе, ответственность, стремление к успеху, активная жизненная и профессиональная позиция, практический опыт подготовки к регулярному обогащению) обязателен.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Если этот процесс осуществляется на основе институционального подхода, будущий педагог будет сознательно считать себя принадлежащим к нормам, ценностям или правилам, которые регулируют действия или деятельность данных образовательных учреждений. Институциональные основы служат основой регулирования общественных отношений, обеспечения стабильности и поддержания порядка. В результате будущий педагог приедет в соответствующее образовательное учреждение готовым кадром, у которого сформирована высокая моральная и профессиональная культура и который мобилизует всю свою энергию на развитие учебно-воспитательной среды в образовательном учреждении. Как отмечают в психологии, каждый человек уникален. Он также является участником педагогического процесса со своими целями, энтузиазмом и индивидуальностью. Учитель работает с постоянно меняющейся средой и людьми. С этой точки зрения достичь всех вышеперечисленных целей можно будет, если профессиональная культура будущих учителей будет формироваться на основе институционального подхода.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, природа современного учителя динамична. В этом вопросе можно прийти к следующему выводу: во-первых, компоненты профессионализма, знаний и современности занимают важное место в контексте формирования профессиональной культуры будущих учителей на основе институционального подхода; во-вторых, в содержании профессиональной культуры учителя приоритетными в профессиональной культуре учителя являются компоненты профессиональной компетентности, нравственной компетентности и оценки деятельности.

Ключевые слова: институционализм, институциональный подход, профессиональная культура, педагогический процесс, профессиональная компетентность, профессиональная этика, самоанализ.

Для цитирования: Ибрагимова Ш.Т. Значение формирования профессиональной культуры будущих учителей на основе институционального подхода. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 412-420.

THE EFFECTIVENESS OF FORMING PROFESSIONAL CULTURE IN FUTURE TEACHERS BASED ON THE INSTITUTIONAL APPROACH

© Shakhnoza T. Ibragimova[1]✉
[1] Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: In this article, based on the institutional approach, the importance of the process of forming the professional culture of future teachers in the development of science is highlighted. analyzed on the basis of sources and enriched with personal opinions of the author.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

AIM: to substantiate the urgency of forming professional culture in future teachers based on an institutional approach.

MATERIALS AND METHODS: working with literature, interview, observation and comparative analysis methods were used in the research process.

DISCUSSION AND RESULTS: the great changes taking place in the socio-economic life of the modern society lead to a qualitative change in the content and nature of professional activity, the professional culture of future teachers, the level of socio-professional mobilization, the qualities that determine their competitiveness (theoretical knowledge and practical integrity and unity of training, professional culture, flexibility and professional mobilization, acquisition of methods of solving professional tasks, ability to solve various professional problems, self-confidence, responsibility, striving for success, active life and professional position, practical experience preparation for regular enrichment) is required.

If this process is carried out on the basis of an institutional approach, the future pedagogue will consciously consider himself to belong to the norms, values or rules that regulate the actions or activities of these educational institutions. Institutional foundations serve as a basis for regulating social relations, ensuring stability and maintaining order. As a result, the future pedagogue will arrive at the relevant educational institution as a ready-made staff who has formed a high moral and professional culture and will mobilize all his energy to develop the educational and educational environment in the educational institution. As noted in psychology, each person is unique. He is also a participant of the pedagogical process with his own goals, enthusiasm and personality. A teacher works with an ever-changing environment and people. From this point of view, it will be possible to achieve all the above goals if the professional culture of future teachers is formed based on the institutional approach.

CONCLUSION: thus, the nature of the modern teacher is dynamic. In this matter, the following conclusion can be reached: firstly, the components of professionalism, knowledge and modernity occupy an important place in the context of formation of professional culture of future teachers based on the institutional approach; secondly, in the content of the teacher's professional culture, the components of professional competence, moral competence and activity evaluation are the priority in the teacher's professional culture.

Key words: institutionalism, institutional approach, professional culture, pedagogical process, professional competence, professional ethics, self-analysis.

For citation: Shakhnoza T. Ibragimova. (2024) 'The effectiveness of forming professional culture in future teachers based on the institutional approach', Inter education & global study, (5), pp. 412-420. (In Uzbek).

Mazkur maqolada institutsional yondashuv asosida bo`lajak o`qituvchilarda kasbiy madaniyatni shakllantirishning dolzarbligini o`rganilgan adabiyotlar tahlili orqali asoslab

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

beriladi. Ma'lumki, pedagogika jamiyatning rivojlanish qonun-qoidalariga tayangan holda taraqqiy etadi. Bugungi kunda esa ana shu jarayon avj pallasiga chiqmoqda. Xususan, huquqiy davlat barpo etish yo`lida amalga oshirilayotgan ishlar, milliy ong kun sayin yuksalayotganidan dalolat beradi. Inson ongi taraqqiy etmas ekan, ijtimoiy hayot jabhalarida hech bir o`zgarish sezilmaydi. Modomiki, zamon jadal sur'atlarda o`zgarayotibdimi, demak, pedagogika ham shu o`zgarishlarga hamohang bo`lmog'i darkor. Ushbu maqolada pedagogning ta'lim-tarbiya jarayonidagi vazifasi, shuningdek pedagogning umumiy va kasbiy madaniyati ilmiy jihatdan tadqiq etilgan.

Xususan, muhtaram prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning: "Yangi O`zbekistonning asosiy ustuni — bilim, ta'lim va tarbiya bo`ladi!" - degan davatlari barcha pedagog kadrlar oldiga yuksak vazifalarni qo`yadi[1]. Prezidentimizning "Bizni hamisha o`ylantirib keladigan yana bir muhim masala – bu yoshlarimizning odob-axloqi, yurish-turishi, bir so`z bilan aytganda, dunyoqarashi bilan bog'liq. Bugun zamon shiddat bilan o`zgaryapti. Bu o`zgarishlarni hammadan ham ko`proq his etadigan kim – yoshlar. Mayli, yoshlar o`z davrining talablari bilan uyg'un bo`lsin. Lekin ayni paytda o`zligini ham unutmasin. Biz kimmiz, qanday ulug' zotlarning avlodimiz, degan da'vat ularning qalbida doimo aks-sado berib, o`zligiga sodiq qolishga undab tursin. Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya, tarbiya va faqat tarbiya hisobidan." - degan so`zlari albatta bo`lajak o`qituvchilar tayyorlash va ularning kasbiy madaniyatini oshirish masalasi naqadar dolzarbligini yana bir karra tasdiqlaydi [2].

Xalqaro tajribalarga ko`ra, ta'lim amaliyotining differentsiatsiyalanishi va innovatsionlik sharoitida ishlashga, yangiliklarni amaliy joriy etishga qodir professional pedagoglar tayyorlash oliy ta'limning strategik vazifalaridan hisoblanadi. Zamonaviy ta'limning asosiy maqsadi ham jamiyat va davlat uchun har tomonlama rivojlangan, jamiyatga, mehnat faoliyatiga ijtimoiy moslashuvchan, o`z ustida ishlay oladigan shaxsni tayyorlashdan iborat.

O`qituvchining kasbiy madaniyati amaliy tusga ega fenomendir, u o`qituvchi faoliyatining barcha jihatlarida namoyon bo`ladi. Shu sababli barcha muassasalarda o`qituvchiga qo`yiladigan talablarga alohida e'tibor berib kelinmoqda. Chunki, ana shunday talablarni qoniqtirish va javob berish maqsadida o`qituvchining kasbiy madaniyati shakllantiriladi. Insonning ijtimoiy mohiyatini jamiyat talabiga mos ravishda shakllantiruvchi soha xalq ta'limi tizimi deb atalib, uni amalga oshiruvchi shaxs o`qituvchi yoki muallim deyiladi. Muallimlik kasbining sharafliligi, nafaqat, uning o`qituvchi, turli bilimlarni o`rgatuvchi va mohir tarbiyachi bo`lganligi uchungina emas, balki uning o`zi tanlagan kasb-xunar yunalishidagi barcha mutaxassisliklar bo`yicha maxsus fanlarni va ularning poydevori bo`lgan fundamental fanlarni hamda o`qitish va tarbiya berishni, psixologiya va pedagogika asoslarini a'lo darajada egallagan bo`lishi shart.

Pedagog bu – yuksak madaniyatli mutaxassis, o`z fanini chuqur biluvchi, umumiy va bolalar psixologiyasini yaxshi biluvchi, ta'lim-tarbiya metodikasini mukammal biluvchidir. Ta'lim-tarbiya jarayonining asosiy maqsadi va vazifasi barkamol, etuk shaxs, malakali mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. Shunday ekan biz ta'lim-tarbiya samaradorligini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

o`quvchilarning qay darajada bilim, ko`nikma va malakaga ega ekanliklari, mustaqil bilim olishga, jamiyatda o`z o`rinlarini topish uchun qanday tayyorgarligi bilan o`lchashimiz, baho berishimiz lozimligini bilishimiz shart. O`qituvchi-muallimlarning shaxsiy ijtimoiy sifatlariga azal-azaldan e'tibor qaratib kelingan va har bir zamon talabidan kelib chiqib, pedagogga qo`yiladigan talablar takomillashib, murakkablashib boravergan. Olib borilgan tadqiqotlar har qanday pedagog quyidagi ijtimoiy sifatlarga ega bo`lishi shart ekanini ko`rsatdi. Birinchidan, pedagog pedagogik kasbning jamiyat hayotidagi o`rnini, uning paydo bo`lish tarixini yaxshi bilishi kerak. Chunki pedagogika tarixini o`rganish jarayonida kishi pedagogik faoliyatning insoniyat hayotidagi o`rnini, pedagogikadagi asosiy qonun-qoida va tamoyillarning shakllanish tarixini bilib oladi. Ikkinchidan, bo`lajak pedagog intellektual faoliyatining umumiy tomonlari (tafakkur, xotira, qabul qila olishi, ko`z oldiga keltirishi, e'tibor) ni xulq-atvor madaniyati va shu jumladan pedagogikaviy aloqasini egallagan bo`lishi shart. Uchinchidan, o`qituvchi falsafani yaxshi bilishi kerak. Chunki falsafa odamga abstrak fikr yuritishni o`rgatadi. O`qituvchi auditoriyaga kirganda, unda abstrakt tafakkur sust rivojlangan bo`lsa, o`zini yo`qotib qo`yadi. Auditoriyadagilar diqqatini o`ziga jalb qilishi uchun, kishida abstrakt tafakkur yaxshi rivojlangan bo`lishi lozim. To`rtichidan, muayyan fan bilimlarni o`rgatuvchi pedagog yosh avlodni axloq va odobga ham o`rgatishi kerak. Zero, bunday vazifa pedagog va o`qituvchilarning burchi, hamda mas'uliyati hisoblanadi. Beshinchidan, ta'lim-tarbiya bilan shug'ullanuvchi kishi, albatta, estetik tarbiyalangan bo`lishi shart. Estetik tarbiyaning jamiyat tarqqiyotida naqadar muhim rol o`ynashi hammaga ma'lum. Estetik tarbiya ma'naviy tarbiyaning muhim va tarkibiy qismi ekanini unutmaslik kerak.

Yuqoridagi ijtimoiy sifatlardan tashqari o`qituvchining kasbiy madaniyati va o`qituvchining kasbiy shakllanishi ham muhim ahamiyatga ega. O`qituvchining kasbiy madaniyati uning kasbiy faoliyat doirasidagi, uning shaxsiy sifat tavsifining mohiyati-tizimli ta'limdan iborat bo`lib, o`qituvchining kasbiy shakllanishi oliygoh dargohida kasbiy ta'lim olish jarayonida amalga oshadi. Shu bilan birga, o`qituvchining kasbiy shakllanishi o`z-o`zini tarbiyalab borishga, o`z ustida tinmay ishlashga, zamonaviy bilimlardan xabardor bo`lishga, shuningdek, o`z vaqtida malakasini oshirib borishga uzviy bog'liq. Bularning hammasi kasbiy fazilatlarning ajralmas qismi hisoblanadi. O`qituvchining umumiy madaniyati uning ijtimoiy-ahamiyatli tavsiflarining kasbiy faoliyatda amalga oshgandagi etukligini ifodalaydi. Madaniyat shaxsning rivojlanishi, uning ruhiy kuchlari va qobiliyatlarining amaliy faoliyatida amalga oshish darajasi va xokazo. Insonning madaniy rivojlanishi-bu uning bilimlari, ishonchlari, qobiliyatlari, xulqining muxit tomonidan rivojlanish jarayonidir.

Shunday qilib, hozirgi zamon o`qituvchisining xususiyati dinamik xarakterda ekanligi bilan diqqatni tortadi. Bu masalada quyidagi xulosaga kelish mumkin: birinchidan, o`qituvchi kasbiy madaniyati mazmunida professionallik, bilimdonlik va zamonaviylik komponentlari muhim o`rin tutadi; ikkinchidan, o`qituvchi kasbiy madaniyati mazmunida o`qituvchi kasbiy madaniyatida kasbiy layoqatlik, axloqiy malakalik va faoliyatni baholash komponentlari ustuvor bo`ladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

O`qituvchining kasbiy madaniyati uning kasbiy faoliyat doirasidagi, uning shaxsiy sifat tavsifining mohiyati-tizimli ta'limdan iborat. O`qituvchining pedagogik madaniyati tashkil topgan ko`rsatgichlar darajasi va asosiy tizimli komponentlariga quyidagilar kiradi:

A) intellektual rivojlanish darajasi (eng avvalo, pedagogik tafakkurning rivojlanishi);

B) pedagogik faoliyatning har tomonlama tashkil topishi va darajasi;

C) asosiy kasbiy pedagogik etika, ma'naviy harakter, va odob madaniyati;

D) o`zaro munosabat madaniyati;

E) so`zlashuv madaniyati;

F) tashqi ko`rinish madaniyati va boshqalar [3].

Pedagogik fikrlash madaniyatiga pedagogik taxlil va sintez qobiliyatining rivojlanishi, fikrlashdagi tanqidiy kurash, mustaqillik, kenglik, epchillik, faollik, tezlik, kuzatuvchanlikning rivojlanishi, pedagogik xotira va boshqalar kiradi. Pedagogik fikrlash madaniyati bo`lgan o`qituvchi tafakkuri-dunyo qarashining uch bosqichini o`z ichiga oladi: birinchisi metodologik dunyo qarashdagi pedagogik ishonchlar. Metodologik tafakkur o`qituvchiga o`zining kasbiy faoliyatiga to`g'ri qaray olishiga, gumanistik strategiyani ishlab chiqishiga imkon yaratadi. Pedagogik tafakkurning ikkinchi bosqichi-taktikaviy dunyoqarash bo`lib, u o`qituvchiga pedagogik fikrlash, pedagogik jarayonning moddiylashuviga imkon yaratadi. Uchinchi bosqichi umumiy pedagogik qonuniyatlarni, real pedagogik faoliyatning unikal xodisasi bo`lib hisoblangan bo`lim-bo`limlarga tadbik qilishda namoyon bo`ladi. Bu tezkor fikrlashdir.

Pedagogik madaniyat tuzilmasida uning odob-axloq bo`limi muhim o`rin egallaydi. Bu pedagogik ishonch jarayonining shakllanishi, natijasi va o`qituvchining o`z qiziqishlarini ko`prok aniqlash jarayonidir. O`qituvchi, kasbiy muxitdan reloksin jarayonga, o`zining tutgan o`rnini yangilashga faol kirib borishi zarur. Pedagogik madaniyatning kasbiy faoliyatiga bog'liq tashkil etuvchisi pedagog tomonidan o`zining pedagogik qobiliyatlarining barcha spektrini bilib olganligini harakterlaydi, u esa pedagogik faoliyat muvaffaqiyatining nishonasi, pedagogik xatolarning oldini olish va nixoyat, pedagogik qobiliyat usullarini egallanganligidan iborat [4].

Ma'naviy madaniyat etuk bilimlarning nazariy darajasi holatida shakllanuvchi axloqiy bilimni o`z ichiga oladi. Bu kasbiy pedagogik etikadan iborat.

Pedagogik aloqa qilish madaniyati suxbatdoshni eshitish va eshita olishda, savollar bera olishda, aloqani amalga oshirib boshqani tushuna olishda, muloqotning qiyin holatlarini kura olish va odamlardagi ta'sir holatini to`g'ri taxlil qila bilishda, muloqotga tayyorlanish va muloqotga bo`lgan xoxishlarda ko`rinadi. Pedagog uchun eng zaruri nutq madaniyatini egallashdir. O`qituvchining nutqi kundankunga o`quvchilar uchun ibratli bo`lib borib ularning nutq madaniyatini shakllantirishga yordam berishi kerak. Nutqning grammatik to`g'riligi, uning leksik boyligi, yaxshi ifodalanganligi, obrazliligi, nutq texnikasini egallanganligi o`qituvchining turli xil kasbiy masalalarni sifatli yechishiga imkon beradi.

Hozirgi zamon jamiyatining ijtimoiy-iqtisodiy hayotida ro`y berayotgan katta o`zgarishlar kasbiy faoliyatning mazmuni va harakterini sifat jihatdan qayta o`zgartirishni, bo`lajak o`qituvchilarning kasbiy madaniyatini, ijtimoiy-kasbiy safarbarligi darajasini,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

raqobatbardoshligini belgilovchi sifatlar (nazariy bilim va amaliy tayyorgarlikning uzviyligi va birligi, kasbiy madaniyat, moslashuvchanlik va kasbiy safarbarlik, kasbiy vazifalarni hal etish usullarini egallash, turli kasbiy muammolarni yecha bilish qobiliyati, o`ziga ishonch, mas'uliyat, muvaffaqiyatga intilish, faol hayotiy va kasbiy pozitsiya, o`zining amaliy tajribasini muntazam boyitishga tayyorgarlik)ni talab etmoqda.

Ushbu jarayon istitutsional yondashuv asosida amalga oshirilsa bo`lajak pedagog o`zi ongli ravishda ushbu ta'lim muassasalarining xatti-harakatlari yoki faoliyatini tartibga soluvchi normalar, qadriyatlar yoki qoidalarga o`zini tegishli deb hisoblaydi. Institutsional asoslar ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish, barqarorlikni ta'minlash va tartibni ta'minlash uchun asos bo`lib xizmat qiladi. Natijada bo`lajak pedagog tegishli ta'lim muassasasiga o`zida yuksak axloq va kasbiy madaniyatni shakllantirgan, ta'lim muassasasidagi ta'limiy tarbiyaviy muhitni rivojlantirish uchun bor kuch g`ayratini safarbar etadigan tayyor kadr bo`lib yetishadi. Psixologiyada ta'kidlanganidek, har bir shaxs takrorlanmasdir. U pedagogik jarayonning o`z maqsadi, ishtiyoqi va shaxsiy xulqqa ega bo`lgan ishtirokchisi hamdir. Pedagog doimo o`sib o`zgarib boradigan muhit va inson bilan ishlaydi. Shu nuqtai nazardan olib qaralganda institutsional yondashuv asosida bo`lajak o`qituvchilarda kasbiy madaniyatni shakllantirilsa yuqorida ko`zlangan barcha maqsadlarga yetish mumkin bo`ladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 30-may Fanlar akademiyasi tashkil topganining 80 yilligiga bag`ishlangan nutqi. -T.: Oyna gazeytasi 34-son. 30.05.2023.
2. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabr "O`zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to`g'risida"gi PF-5847-sonli Farmoni.
3. A.Abduaxadov. Pedagogik mahorat asoslari. Ma'ruzalar matni. Toshkent, 2009 yil
4. B.Ziyomuhammadov. Pedagogika. O`quv qo`llanma. Toshkent, 2006 yil.
5. Ishmuhamedov R.J., Yuldashev M.A. Ta'lim va tarbiyada innovatson pedagogik texnoogiyalar (ta'lim tizimi xodimlari, metodistlar, o`qituvchilar, tarbiyachi va murabbiylar uchun o`quv qo`llanma) - T. 2017, Z68 b .
6. Зеер Э.Ф. Психолого-дидактические конструкты качества профессионалного образования. // М.: "Образование и наука" журнали. 2002. №2. С. -14.
7. Muslimov N.A. va boshkalar. Kasb ta'limi o`qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi. / Monografiya. - T.: "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2013. 76-81 b.
8. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя // Советская педагогика. – 1990. – № 8. – С. 82-88.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ibragimova shaxnoza Tulqinovna**, Buxoro davlat pedagogika institi 1- bosqich tayanch doktoranti, [**Ибрагимова Шахноза Тулькиновна,** Бухарский государственный педагогический институт, базовый докторант первой ступени], [**Ibragimova Shakhnoza Tulkinovna,** Bukhara State Pedagogical Institute, first stage basic doctoral student]; manzil: O`zbekiston, Navoiy sh., Nurafshon ko`chasi, 13-uy, 20-xonadon [адрес: Узбекистан, Навоийский район, улица Нурафшана, дом 13, комната 20], [address: Uzbekistan, Navoi district, Nurafshan street, 13th house, room 20]. e-mail: moneygood750@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

INGLIZ TILIDA IZCHIL YOZISHNI RIVOJLANTIRISH USULLARI

© E.E. Rajabov[1]✉

[1]Buxoro Davlat Pedagogika Instituti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: yozma nutq turli g'oyalar va tushunchalarni uyg'unlashtirib, izchil va tushunarli bo'lishi mumkin. G'oyalarni paragraflar ichida va o'rtasida mohirlik bilan bog'lash, asosiy fikrni takrorlash va batafsil tushuntirishlar yordamida izchil yozishga erishish mumkin. O'tishlar aniq tushunchalarning bir-biri bilan qanday bog'langanligini tasvirlash uchun mukammal misol bo'lishi mumkin, ammo yozishni yanada izchil va yaxlit qilish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan boshqa usullar va usullar mavjud.

MAQSAD: ushbu maqolada yozishni yanada izchil qilish va buni rivojlantirish bo`yicha turli usullar muhokama qilinadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: xorijiy tilda yozishda samarali muloqotning ahamiyati ortib borayotganligi sababli izchil va birlashtirilgan yozuvni yaratish masalasi doimo diqqat markazida. Yozuvda uyg'unlik haqida ko'proq bilish va uni yaxshilash usullarini taklif qilish uchun ko'plab tadqiqotlar o'tkazildi.

O'tkazilgan tadqiqotlarni o'rganib chiqqandan so'ng, ushbu maqolada akademik yozuvda uyg'unlikni yaxshilashning ba'zi usullari ko'rib chiqiladi, masalan, parallel tuzilmalar, sinonimlar, so'zlarni takrorlash, bog'lash ish, o'tish, yig'ma otlar.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Maqolada muhokama qilingan usullar aniqlik va izchillikni ta'minlashga qaratilgan akademik yozishning muhim tarkibiy qismidir. Ushbu usullardan foydalangan holda yozuvchi jumlalar va paragraflar o'rtasida aloqa o'rnatishi va yozish davomida izchil va izchil oqimni saqlab turishi mumkin. Ushbu usullarni o'quvchilarni jalb qiladigan yaxshi tuzilgan va ishonchli akademik yozuvni yaratishning asosiy qadamlari deb hisoblash mumkin.

XULOSA: xulosa qilib aytadigan bo'lsak, g'oyalar va dalillarni samarali etkazish uchun yozishda izchillikni o'rnatish juda muhimdir. Bunga parallelizm, takrorlash, sinonimlar, leksik zanjirlar, mavzuli jumlalar va uyushiq otlardan foydalanish kabi turli usullar orqali erishish mumkin. Bundan tashqari, yozishning turli qismlarini bog'lash va bu dalillarni aniq va oson bajarish uchun hal qiluvchi bo'lishi mumkin bo'lgan boshqa usullar mavjud. O'tishlar yordamida yozuvchilar jumlalar va paragraflar o'rtasida aniq aloqalarni o'rnatishlari va yozma ish davomida izchil tuzilmani saqlashlari mumkin.

Kalit so'zlar: izchillik, izchillik, fikrni yetkazish, tushunish, uyushiq qurilmalar, parallellik, fikrlarni bog'lash, bog'lash.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Iqtibos uchun: E.E. Rajabov Ingliz tilida izchil yozishni rivojlantirish usullari. // Inter education & global study. 2024. №5. B.421-428.

СПОСОБЫ ОБЕСПЕЧИТЬ СВЯЗНОСТЬ В ПИСЬМЕННОЙ РАБОТЕ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

© Э.Э. Ражабов[1]✉
[1] Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: хорошо написанная работа может сочетать в себе различные идеи и концепции таким образом, что она становится последовательной и понятной. Связного написанная работа можно добиться, умело связывая идеи внутри и между абзацами, повторяя основную мысль, а также давая подробные пояснения. Переходы могут быть прекрасным примером описания того, как отдельные понятия связаны друг с другом, однако существуют и другие методы и приемы, которые можно использовать, чтобы сделать письмо более связным и связным.

ЦЕЛЬ: в этой статье будут обсуждаться возможные проблемы, связанные с тем, как сделать письмо более связным, и предлагать соответствующие решения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: вопрос создания связного и связного текста всегда находится в центре внимания из-за растущей важности эффективного общения с точки зрения написания учебных ситуаций L2. Было проведено множество исследований, чтобы узнать больше о связности письма и предложить методы ее улучшения.

Изучив проведенные исследования, в этой статье также будут предложены некоторые способы улучшения связности в академическом письме, такие как параллельные структуры, синонимы, повторение слов, соединение рабочих слов, переход, собирательные существительные.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: методы, обсуждаемые в статье, являются жизненно важными компонентами академического письма, призванными обеспечить ясность и связность. Используя эти методы, писатель может устанавливать связи между предложениями и абзацами и поддерживать последовательный и связный поток на протяжении всего письма. Эти методы можно рассматривать как основные шаги для написания хорошо структурированного и убедительного академического письма, привлекающего читателей.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в заключение отметим, что для эффективной передачи идей и аргументов необходимо обеспечить связность в письменной форме. Этого можно достичь различными способами, например, используя параллелизм, повторение, синонимы, лексические цепочки, тематические предложения и связные существительные, как предлагается в этой статье. Кроме того, есть и другие способы, которые могут иметь решающее значение для объединения различных частей письма и обеспечения ясности и простоты понимания этих аргументов. С

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

помощью переходов писатели могут устанавливать четкие связи между предложениями и абзацами и сохранять последовательную структуру всей письменной работы.

Ключевые слова: связность, связный, передавать, понимать, связные устройства, параллелизм, соединять идеи, связывать

Для цитирования: Ражабов Э.Э. Способы обеспечить связность в письменной работе на английском языке. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 421-428.

THE WAYS TO PRODUCE COHERENT WRITING IN ENGLISH

© Eldor E. Rajabov[1]✉
[1] Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: a piece of well-written work can combine various ideas and concepts in a way that it becomes consistent and understandable. Coherent writing can be gained with the help of tying ideas skillfully within and between paragraphs, restating the main point as well as giving detailed explanations. Transitions can be a perfect example for describing how distinct concepts are connected to each other, however there are some other methods and techniques that can be used to make writing more coherent and cohesive.

AIM: this article will discuss possible problems concerning how to make writing with more coherence and come up with relevant solutions.

MATERIALS AND METHODS: the issue of producing a coherent and cohesive piece of writing is always in the center of attention due to the growing importance of effective communication in terms of writing L2 learning situations. A lot of research has been conducted to get to know more about cohesion in writing and suggest techniques to improve it.

Having studied researches done, this article will also come up with some ways to improve coherence in academic writing, such as, parallel structurs, synonyms, repetition of word, linking workd, transition, collective nouns.

DISCUSSION AND RESULTS: the techniques discussed in the article are vital components of academic writing which are aimed to ensure clarity and coherence. Using these techniques, a writer can establish connections between sentences and paragraphs and maintain a consistent and coherent flow throughout writing. These methods can be considered as the main steps to compose a well-structured and convincing academic writing that engage readers.

CONCLUSION: to conclude, establishing coherence in writing is essential to effectively convey ideas and arguments. This can be achieved through various ways, such as using parallelism, repetition, synonyms, lexical chains, topic sentences, and cohesive

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

nouns as this article suggests. Additionally, there are other ways which can be crucial to connect different parts of writing and making these arguments clear and easy to follow. With the help of transitions, writers can establish clear links between sentences and paragraphs and keep a consistent structure throughout a written work**.**

Key words: coherence, coherent, convey, comprehend, cohesive devices, parallelism, connecting ideas, linking.

For citation: Eldor E. Rajabov. (2024) 'The ways to produce coherent writing in English', Inter education & global study, (5), pp. 421-428. (In English).

Indeed, effective communication in writing is very important to achieve success in academic domain. Conveying ideas and providing research effectively to readers with clear and coherent writing is vital. One of the most essential skills for a writer is to make writing coherent. Coherent writing aids readers to comprehend complicated ideas and arguments, and easies the construction of rigorous and nuanced discussions, that`s why generating is both persuasive and affecting writing is vital to achieve success in academic writing. However, many struggle in terms of coherence in their writing. Writing they produce suffers from obscure bond among concepts, disorganization, and insufficiency in paragraphs. Readers can get confusion and frustration for these problems and writers find it challenging to express their conception effectively and they potentially decrease the productiveness of their work. However, there are certain ways to be used to settle these problems. This article provides certain techniques to help writers to create writing that is comprehensible and compelling after looking into the research that has been done into it.

The issue of producing a coherent and cohesive piece of writing is always in the center of attention due to the growing importance of effective communication in terms of writing L2 learning situations. A lot of research has been conducted to get to know more about cohesion in writing and suggest techniques to improve it.

As Barakatova (2022) said, coherence in writing formulates the semantic unity within the ideas, sentences, paragraphs and sections of writing. Coherence in writing has been described more precisely by different linguists. According to Reni &Muhammad (2021), a well-written piece of academic writing can be characterized by coherence. Having coherence in academic writing combines all concepts about writing and ties them into one topic. It generates a piece of writing which becomes the whole thing.

Many researchers have suggested various ways to achieve coherence in writing. As an example, Oshima and Hogue (2006) suggested four ways to achieve coherence in writing, such as, repeating key nouns, using consistent pronouns, using transitional signals to bond ideas and arranging ideas in logical order.

Having studied researches done, this article will also come up with some ways to improve coherence in academic writing.

Parallel structures

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Parallel sentence structure can be one way to make academic writing easier for readers to follow. Writers need to repeat similar phrases that can aid to formulate a sense of rhythm and balance in writing. Through creating parallel sentence patterns, writers can put an emphasis on important concepts to ease to comprehend challenging concepts. The technique of parallelism can also be used to provide a reader with a feeling of progression in concepts. For example, parallel sentence structures are used to count various aspects or arguments of a complicated idea, such as "the first argument of ….is...", "the second aspect is...", or "another aspect is that...". This strategy helps to break down the concept into several meaningful parts and makes the writing understandable. This truly helps to create a persuasive and convincing writing for the reader. Parallelism helps readers to digest complex ideas by following the progression of concepts. These structures also generate a balance in writing, focusing on main points in writing.

Repetition of words

Another technique that may help to improve coherence in writing could be a repetition of words, ideas, or phrases. This can be a productive method that can make the structure of an academic writing stronger and simpler for the reader to comprehend the key concepts. Repeatedly utilizing the key phrases or ideas within a certain piece of writing, writers can form coherence and unity that strengthen the general message. As an example, a writer who is writing about the concept of "consumerism" may use this phrase many times throughout the writing to make it more precise and comprehensible for readers to catch the point. This writer can also use other phrases connected to it, such as "consumerist person" or "consumerist approach" to make the main concept easier to comprehend. The same technique can be used, for instance, to mention an important idea or argument at the beginning of writing and repeat it at the end to highlight its significance and have a long-term impact on the reader.

Synonyms

Synonyms can be another way to ensure coherence in academic writing that is done by varying word choices. As we know, synonyms are words holding the same or similar meanings. They can help avoid repetition in writing yet maintaining the focus. This technique can also make writing more variable and more interesting for the reader.

Lexical Chains

Lexical chains are sets of related words which describe the consistent and relevant vocabulary choices to the topic. The use of these lexical units guarantees variety in writing and avoids monotony. These related words help to maintain coherence in a paragraph or section. For instance, to discuss environment, writers could use lexical chains like "environmental issues – environmentalist job – environmentally-friendly-environmentalism" to keep coherence and consider the importance of these related ideas. These lexical units form coherence in academic writing, making it easier for readers to keep up with the arguments and comprehend the relevance of the vocabulary choices to the topic.

Topic Sentences

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Topic sentences or introducing sentences facilitate order in any writing. Indeed, it is better to start each paragraph with a clear topic sentence. This really helps readers to comprehend the main point of a paragraph and its connection with the main topic of the writing. For instance, a new paragraph may begin with a topic sentence such as "The concept of ……. is an important factor in ……." after which, a writer may specify ideas. Another example, if writing is about focusing on environmental issues globally, a writer may begin a paragraph with a topic sentence such as "The environmental issues have become a huge global concern." Afterwards, the writer provides relevant data and evidence to show the possible hazards and difficulties involved in the environmental problems. Using this structure in writing not only makes the whole written work more coherent but convinces readers in argumentation.

Collective Nouns

The so-called collective nouns can comprise several related words or concepts into a single term. For example, the collective noun "fauna" encompasses a group of all animals in the world and with the help of such nouns you can avoid wordiness and enhance the clarity and coherence of writing through combining multiple related concepts into a single broad term. Collective nouns can help reduce repetition and formulate a more complicated style in writing. This prevents from repeating the same words many times but also creates a precise sentence. Similarly, when discussing technology, a writer can use the phrase "digital technologies" referring to gadgets and technology-related words. Also, collective words can simplify the language of writing and reduce confusion among readers while they are reading.

Linking words

Linking words are essential in academic writing because they play an important role in linking different parts of writing and making the argument clear and easy to follow. These words such as "furthermore", "thus", "in addition", "on the other hand" are used to indicate relationships between sentences or paragraphs.

Transitions

Transition sentences can be extremely effective in producing good academic writing. These templates provide writers with a clear structure and framework for their writing, helping them to maintain coherence and clarity throughout the paper. For example, templates like “before starting to look into…., it is better to pay attention to……..”, “It can be concluded from the paragraph that…..” can help readers to follow the flow of the argument, understand how my ideas are connected, and ultimately create more convincing and compelling academic writing.

The techniques discussed in the article are vital components of academic writing which are aimed to ensure clarity and coherence. Using these techniques, a writer can establish connections between sentences and paragraphs and maintain a consistent and coherent flow throughout writing. These methods can be considered as the main steps to compose a well-structured and convincing academic writing that engage readers.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

To conclude, establishing coherence in writing is essential to effectively convey ideas and arguments. This can be achieved through various ways, such as using parallelism, repetition, synonyms, lexical chains, topic sentences, and cohesive nouns as this article suggests. Additionally, there are other ways which can be crucial to connect different parts of writing and making these arguments clear and easy to follow. With the help of transitions, writers can establish clear links between sentences and paragraphs and keep a consistent structure throughout a written work.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abdulayeva, L. (2022). «Using Project-Based Methods in Teaching Foreign Languages». 120-150
2. Baranova, A. R. (2016). «Challenges and Solutions in Implementing Project-Based Learning». 50-80.
3. Duval, S. (2018). «Project-Based Learning in Language Education». 180-210.
4. Elkonin, D. B. (2001). «The Role of Play in the Development of the Child». 30-60
5. Gass, S. M., & Selinker, L. (2008). «Second Language Acquisition: An Introductory Course». 105-130
6. Gamuda, A. (2021). «Innovative Methods in Language Teaching». 70-110
7. Green, R. (2021). «Project Technologies in Language Education». 160-195
8. Jackson, M. (2019). «Project-Based Learning in the Foreign Language Classroom». 230-258
9. Kobilova, N. S., & Suyunov, B. Sh. (2022). «The Role of Projects in Language Learning». 50-80
10. Kozina, E. (2020). «Effectiveness of Project-Based Methods in Language Teaching». 170-190
11. Labarrière, R. (2009). «Assessment Methods for Project-Based Learning». 90-124
12. Plugunina, L. (2019). «Games and Projects in Foreign Language Education». 40-70
13. Shaimerdyanova, G. R. (2015). «Professional Development for Implementing Innovative Methods». 110-140
14. Пирназарова С.Д. Ролевая игра как метод активизации учебного процесса https://scholar.google.ru/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=acS3nnUAAAAJ&citation_for_view=acS3nnUAAAAJ:ufrVoPGSRksC
15. И.С.Багаутдинова. Научно-образовательные технологии как один из основных методов обучения иностранному языку https://scholar.google.ru/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Jd2rtfsAAAAJ&citation_for_view=Jd2rtfsAAAAJ:u-x6o8ySG0sC

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

✉**Rajabov Eldor Erkinovich**, BDPI doktoranti, [**Ражабов Элдор Эркинович**, докторант Бухарского государственного педагогического института], [**Rajabov Eldor Erkinovich**, doctoral student at Bukhara State Pedagogical Institute]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro viloyat G`ijduvon tumani Pomo`za ko`chasi 27-uy [адрес: Узбекистан, г. Бухара, Гиждуван. улица Помуза, 27-й дом.], [address: Uzbekistan, Bukhara region, Gijduvan district, Pomuza Street, 27]; email address: rajaboveldor23@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

YOSHLARDA JISMONIY HARAKAT, MALAKA VA KO‘NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH BOSQICHLARI VA TALABLAR

© I.I. Saidov[1]✉

[1]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada uzluksiz ta’lim jarayonida o‘quvchi yoshlarda jismoniy mashqlar va jismoniy harakatlar, harakat malaka va ko‘nikmalarini shakllantirish bilan birga, jismoniy fazilatlarni takomillashtiriladi, organizmni biologik funksiyalarni va tana vaznini ortishi, bo‘y o‘sishi, tayanch harakat apparati tizimini takomillashuvi bilan jismoniy rivojlanishini amalga oshiradi. Buning natijasida jismonan sog‘lom va har qanday mehnatga va ish qobiliyati yuqori yoshlar tarbiyalanadi.

MAQSAD: yosh avlodni sog‘lom va barkamol inson qilib tarbiyalashda jismoniy tarbiya darslarida o‘quvchilarning salomatligini mustahkamlaydigan aerobika, egiluvchanlik va mushaklar cho‘ziluvchanligini yaxshilashga xizmat qiluvchi stretching mashqlarini qo‘llash mexanizmi ishlab chiqish. Ta’lim muassasalari o‘quvchilarida jismoniy harakat malaka va ko‘nikmalarini shakllantirishning bosqichlari va ularga qo‘yiladigan talablarni jismoniy tarbiya va sport tadbirlari orqali yo‘lga qo‘yish, shu bilan birga malaka va ko‘nikmalariga o‘rgatishning samarali usullari tadbiq qilinib bu jarayonni takomillashtirish shakllari o‘rganib chiqiladi, yoshlarda jismoniy harakatlar, malaka va ko‘nikmalarini shakllantirish bilan birga, jismoniy fazilatlarni takomillashtiriladi, organizmni biologik funksiyalari, tana vaznini ortishi, bo‘y o‘sishi, tayanch harakat apparati tizimini takomillashuvi va jismoniy rivojlanishini amalga oshiradi. Buning natijasida jismonan sog‘lom va ish qobiliyati yuqori bo‘lgan yoshlar tarbiyalanadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: harakatlarni o‘rganishning boshlang‘ich payti shu harakatlar bilan oldindan tanishib chiqish hisoblanadi. Bunga harakatlarning ahamiyati va xususiyatini so‘zlab berish, namoyish etish, harakat texnikasining asosini qisqacha tushuntirib berish, shuningdek, amalda bajarib ko‘rsatish orqali erishiladi. Harakatni dastlabki o‘rganishda o‘qitishning ko‘rgazmali bo‘lishi harakatning asosiy fazalari haqida his va tasavvur qilish imkonini beruvchi xilma-xil uslub va usullar yordami bilan ta’minlanadi. Ta’lim muassasalarida yoshlarni jismoniy harakat, malaka va ko‘nikmalarini shakllantirish bosqichlari va ularning xususiyatlari aniqlashtirilib, jismoniy harakat, malaka va ko‘nikmalarni shakllantirish tadbirlari va uni amaliyotga qo‘llash metodikasining takomillashtirilgan mexanizmi joriy qilinadi. Ta’lim muassasalarida jismoniy mashqlar, jismoniy tarbiya darslari, sport bayramlari, sport to‘garaklaridagi mashg‘ulotlar hamda

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

jismoniy mashq bilan mustaqil shug‘ullanish metodikasi to‘g‘risidagi nazariy bilimlar shakllantiriladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: harakatli mashqlarni harakat malakasi va harakat ko‘nikmalari bo‘lgan taqdirdagina bajarish mumkin. Bu malaka va ko‘nikmalar harakatlarni boshqarish usullarini ifoda etadi.

Insonda harakat tajribasi va bilimlari to‘planib, jismoniy jihatdan zarur darajada rivoj topgach, harakat vazifasini hal qilish imkoniyati yaratiladi. Bilim va tajribalar asosida egallagan harakat malakalari-harakat faoliyati jarayonida harakatlarni ixtiyoriy bajarish qobiliyatidir. Demak, harakatlarni bilish, ularni bajara olish qobiliyati harakat malakasi bo‘la oladi.

Dastlabki o‘rganish-bu o‘rganish jarayonida harakatni umumiy tarzda bajarish malakasi tarkib topadi. O‘rgatishning bu bosqichidagi maqsad harakat faoliyatini umumiy tarzda bajarish malakasini tarkib toptirishdir. O‘rganuvchilar yangi harakat texnikasining negizini o‘zlashtirib olishi kerak. Bir xil holda bunday malakalar jismoniy tayyorgarlik jarayonida hosil qilinganda mustaqil ahamiyatga ega bo‘lib texnika takomillashmagan sharoitda ham ko‘nikmaga aylanish mumkin. Dastlabki malakani tarkib toptirish bosqichi fiziologiya mexanizmi jihati bu bosqich davomida miya po‘stlog‘idagi dinamik stereotipning asosi yaratiladi.

Bunda yaroqli tug‘ma va orttirilgan reflekslarni tanlash, shuningdek, o‘rganuvchilarning harakatlarni bajarish tajribalarida bo‘lmagan reflekslarning yangilarini barqaror etish sodir bo‘ladi. Natijada bosqich oxirida o‘rganiladigan faoliyat texnikasining asosiga mos keluvchi harakat reflekslari sistemasi tarkib topadi.

XULOSA: uzluksiz ta’lim jarayonida o‘quvchi-yoshlarda jismoniy harakatlar, malaka va ko‘nikmalarini shakllantirish bilan birga, jismoniy fazilatlarni takomillashtiriladi, organizmni biologik funksiyalari, tana vaznini ortishi, bo‘y o‘sishi, tayanch harakat apparati tizimini takomillashuvi va jismoniy rivojlanishini amalga oshiradi. Buning natijasida jismonan sog‘lom va ish qobiliyati yuqori bo‘lgan yoshlar tarbiyalanib quyidagi natijalarga erishiladi.

- butun tananing qo‘shimcha egiluvchanligi;
- zo‘riqishning kamayishi, mushaklar reaksiyasining yaxshilanishi;
- o‘zlashtirib olishning yaxshilanishi va abjirlik;
- bosimning pasayishi, qon aylanishining yaxshilanishi;
- umurtqa pog‘onasi va bo‘g‘imlar g‘ichirlashi va umurtqa pog‘onasi zo‘riqishining pasayishi;
- shamollash va bo‘g‘imlar og‘rishining pasayishi;
- asab tizimidagi zo‘riqishlarning pasayishi;
- sog‘liq tiklanganligini his qilish va umumiy holatning yaxshilanishi.

Kalit so'zlar: jismoniy harakat, malaka, ko‘nikma, tadqiqot, jismoniy tarbiya, uzluksiz ta’lim, ta’limni modernizatsiyalash, ta’lim muassasalari, jismoniy rivojlansh, jismoniy tayyorgarlik, jismoniy fazilatlar, organizm, biologik funksiyalar, tana vazni, bo‘y o‘sishi,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

tayanch harakat apparati tizimi, ish qobiliyati, mexanizm, jismonan sog‘lom, mehnat, ish qobiliyati, o‘qitish, samaradorlik, aprobatsiya, biologik funksiya.

Iqtibos uchun: Saidov I.I. Yoshlarda jismoniy harakat, malaka va ko‘nikmalarni shakllantirish bosqichlari va talablar. // Inter education & global study. 2024. №5. B.429-438.

ЭТАПЫ И НЕОБХОДИМОСТИ ФИЗИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ, ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ И НАВЫКОВ У МОЛОДЕЖИ

© И.И. Саидов[1]✉
[1]Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье в процессе непрерывного образования физические упражнения и физические движения у младших школьников наряду с формированием двигательных навыков и умений способствуют улучшению физических качеств, повышению биологических функций организма и массы тела, увеличению роста, опоре. опорно-двигательного аппарата улучшает физическое развитие системы. В результате получают образование молодые люди, физически здоровые и способные к любому виду труда.

ЦЕЛЬ: разработать механизм использования упражнений аэробики, гибкости и растяжки, улучшающих здоровье учащихся на занятиях по физическому воспитанию, с целью воспитания подрастающего поколения здоровыми и всесторонне развитыми людьми. Установлены этапы и требования к формированию двигательных навыков и умений у студентов образовательных учреждений посредством физкультурно-спортивной деятельности, а также реализованы эффективные методы обучения навыкам и умениям совершенствования этого процесса. изучается, наряду с формированием физических движений, навыков и умений у молодых людей совершенствуются физические качества, осуществляются биологические функции организма, увеличение массы тела, рост роста, совершенствование опорно-двигательного аппарата и физического развития. В результате воспитываются физически здоровые и способные молодые люди.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: отправной точкой изучения движений является предварительное ознакомление с этими движениями. Это достигается объяснением значения и характера движений, их демонстрацией, кратким объяснением основы техники движения, а также демонстрацией ее на практике. Демонстрация обучения начальному обучению движению осуществляется различными методами и приемами, позволяющими почувствовать и представить основные фазы движения. В образовательных учреждениях будут уточнены этапы формирования двигательных навыков и умений молодежи и их особенности, а также внедрен усовершенствованный механизм формирования физических движений, умений и навыков деятельности и методика его практического применения. В

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

образовательных учреждениях формируются теоретические знания о физических упражнениях, занятиях физкультурой, спортивных праздниках, занятиях в спортивных секциях, методике самостоятельных занятий физической культурой.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: двигательные упражнения можно выполнять только при наличии двигательных навыков и двигательных навыков. Эти навыки и способности представляют собой способы управления действиями. Когда человек накапливает опыт и знания движения и развивается физически до необходимого уровня, создается возможность решения задачи движения. Двигательные навыки, приобретенные на основе знаний и опыта, – это способность произвольно выполнять действия в ходе двигательной деятельности. Итак, способность знать действия и уметь их выполнять может быть навыком действия.

Начальное обучение – это процесс обучения, включающий в себя умение выполнять действия в общем виде. Целью этого этапа обучения является развитие умения выполнять двигательную деятельность в общем виде. Учащиеся должны освоить основы новых техник движения. В то же время такие умения имеют самостоятельное значение, когда формируются в процессе физической подготовки, и могут стать навыками даже в условиях, когда техника не совершенствуется. Этап формирования исходной компетентности является аспектом механизма физиологии. На этом этапе создается основа динамического стереотипа в коре головного мозга.

Это предполагает подбор подходящих врожденных и приобретенных рефлексов, а также стабилизацию новых рефлексов, отсутствующих в опыте выполнения действий обучающимися. В результате в конце этапа формируется система двигательных рефлексов, соответствующая основе освоенного приема деятельности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в процессе непрерывного образования наряду с формированием физических движений, умений и навыков совершенствуются физические качества, улучшаются биологические функции организма, прибавка массы тела, рост роста, улучшение опорно-двигательного аппарата и физического развития. . делает. В результате этого достигаются следующие результаты по воспитанию физически здоровой молодежи с высокой трудоспособностью.

- дополнительная гибкость всего тела;
- снижение напряжения, улучшение мышечной реакции;
- улучшение обучаемости и интеллекта;
- снижение давления, улучшение кровообращения;
- скрип позвоночника и суставов и уменьшение напряжения позвоночника;
- уменьшение простудных заболеваний и болей в суставах;
- снижение напряжения нервной системы;
- ощущение восстановленного здоровья и улучшения общего состояния.

Ключевые слова: физическое движение, компетентность, умение, исследование, физическое воспитание, непрерывное образование, модернизация

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

образования, образовательные учреждения, физическое развитие, физическая подготовка, физические качества, организм, биологические функции, масса тела, рост, опорно-двигательный аппарат, трудоспособность, механизм, физически здоровый, труд, трудоспособность, тренировка, эффективность, апробация, биологическая функция.

Для цитирования: И.И. Саидов Этапы и необходимости физической активности, формирования компетенций и навыков у молодежи. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 429-438.

STAGES AND NEEDS OF PHYSICAL ACTIVITY, FORMATION OF COMPETENCIES AND SKILLS IN YOUTH

© Izzatillo I. Saidov[1]✉
[1]Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in this article, in the process of continuous education, physical exercises and physical movements in younger schoolchildren, along with the formation of motor skills and abilities, contribute to improving physical qualities, increasing the biological functions of the body and body weight, increasing height, and support. musculoskeletal system improves the physical development of the system. As a result, young people who are physically healthy and capable of any type of work receive an education.

AIM: Developing mechanisms for implementing stretching exercises in physical education classes that enhance the health of students through activities such as aerobics, flexibility training, and muscle stretching is essential for fostering a healthy and well-rounded young generation. Establishing the stages and requirements for forming physical movement skills and abilities in educational institutions through physical education and sports events, as well as implementing effective teaching methods for these skills, will be studied to improve this process. Along with developing physical movement skills and abilities, this will enhance physical qualities, improve biological functions of the body, increase body weight, promote height growth, and develop the musculoskeletal system, leading to physical development. As a result, physically healthy and highly capable young people will be nurtured.

MATERIALS AND METHODS: The starting point for studying movements is a preliminary familiarization with these movements. This is achieved by explaining the meaning and nature of the movements, demonstrating them, briefly explaining the basis of the movement technique, and demonstrating it in practice. Demonstration of initial movement training is carried out using various methods and techniques that allow one to feel and imagine the main phases of movement. In educational institutions, the stages of formation of motor skills and abilities of young people and their features will be clarified,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

and an improved mechanism for the formation of physical skills will be introduced. movements, abilities and skills of activity and methods of its practical application. In educational institutions, theoretical knowledge is formed about physical exercises, physical education classes, sports festivals, classes in sports sections, and methods of independent physical education.

DISCUSSION AND RESULTS: Movement exercises can only be performed with motor skills and motor skills. These skills and abilities are ways of managing actions. When a person accumulates experience and knowledge of movement and develops physically to the required level, the opportunity to solve the problem of movement is created. Motor skills, acquired on the basis of knowledge and experience, are the ability to voluntarily perform actions during motor activity. So, the ability to know actions and be able to perform them can be an action skill.

CONCLUSION: in the process of continuous education, along with the formation of physical movements, skills and abilities, physical qualities are improved, the biological functions of the body, weight gain, height growth, improvement of the musculoskeletal system and physical development are improved. . does. As a result of this, the following results are achieved in raising physically healthy youth with high working ability.

- additional flexibility of the whole body;
- reduction of tension, improvement of muscle response;
- improvement of learning ability and intelligence;
- lowering blood pressure, improving blood circulation;
- creaking of the spine and joints and reduction of spinal tension;
- reduction of colds and joint pain;
- reduction of tension in the nervous system;
- a feeling of restored health and improved general condition.

Key words: physical movement, competence, skill, research, physical education, lifelong education, modernization of education, educational institutions, physical development, physical training, physical qualities, organism, biological functions, body weight, height, musculoskeletal system, ability to work, mechanism, physically healthy, labor, ability to work, training, efficiency, testing, biological function.

For citation: Izzatillo I. Saidov. (2024) 'Stages and needs of physical activity, formation of competencies and skills in youth', Inter education & global study, (5), pp. 429-438. (In Uzbek).

Yosh avlodni sog'lom va barkamol inson qilib tarbiyalashda jismoniy tarbiyaning ahamiyati katta. Jismoniy tarbiyaning asosiy maqsadi sog'lomlashtirish bo'lib jismoniy tarbiya tadbirlari sog'lomlashtiruvchi ta'siriga egadir. Ayniqsa ertalabki badantarbiya mashg'ulotlari va toza havoda o'tkaziladigan tadbirlar, sayrlar, turizm mashg'ulotlarining sog'lomlashtiruvchi kuchi keng hisoblanadi. Bunda organizmga quyosh, havo va suv

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

muolajalari chiniqtiruvchi ta’sir ko‘rsatadi. Bu bilan organizmning kasalliklarga chidamlilik qobiliyati ortadi.

Manbalardagi tahlillar natijasiga ko‘ra, uzluksiz ta’lim jarayonida jismoniy tarbiya darslari jismoniy qobiliyatlarni, harakatlanish ko‘nikmalari va malakalarini shakllantirishga qaratilgan, biroq o‘quvchilarda sog‘lom turmush tarzi asoslari shakllanishi ta’minlanmagan.

Bundan tashqari, maktablarda o‘qitiladigan jismoniy tarbiya darslarining mavjud uslubiyatida bu fanning ta’lim-tarbiya, sog‘lomlash-tirishdagi ahamiyati ochib berilmagan. Tahlillar uzluksiz ta’lim jarayonida an’anaviy tashkillashtirilgan jismoniy tarbiya darslari o‘quvchilarda nazariy bilimlar va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishda qiyinchiliklar tug‘dirishini ko‘rsatmoqda. Bugungi kunda umumiy o‘rta ta’lim maktablarida tahsil oluvchi o‘quvchilarning salomatligini saqlash va mustahkamlashga qaratilgan jismoniy tarbiya dasturining o‘ziga xos tashkiliy-uslubiy xususiyatlariga asoslangan uslubiyat takomil-lashtirish;

- jismoniy tarbiya darslarida o‘quvchilarning salomatligini mustahkamlaydigan aerobika, egiluvchanlik va mushaklar cho‘ziluvchanligini yaxshilashga xizmat qiluvchi stretching mashqlarini qo‘llash mexanizmi ishlab chiqish;

- har xil darajadagi individual qobiliyat va tayyorgarlikka ega bo‘lgan o‘quvchilar uchun vazifalar belgilab olinib, ularning jismoniy tayyorgarligini nazarda tutgan holda jismoniy tarbiya darslarini tashkillashtirish metodikasi takomillashtirish

- boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining individual imkoniyatlarini inobatga olgan holda ularda jismoniy tarbiyaning harakat amallariga o‘rgatish, jismoniy tayyorgarlik, jismoniy rivojlanganlik va funksional tayyorgarligini rivojlantirish uslubiyati takomillashtirishni taqazo etmoqda.

Ta’lim muassasalari o‘quvchilarida jismoniy harakat malaka va ko‘nikmalarini shakllantirishning bosqichlari va ularga qo‘yiladigan talablarni jismoniy tarbiya va sport tadbirlari orqali yo‘lga qo‘yish, shu bilan birga malaka va ko‘nikmalariga o‘rgatishning samarali usullari tadbiq qilinib bu jarayonni takomillashtirish shakllari o‘rganib chiqiladi. Sungi yillarda ta’lim tizimida o‘quvchi-yoshlarni jismoniy tayyorgarlik va jismoniy rivojlanish masalalarini, aholini jismoniy tarbiyasi bo‘yicha bir qator muammolarni yurtimizning yetakchi mutaxassislari, va xorijiy tajribali olimlar tomonidan nazariy jihatdan o‘rganilgan. Ta’lim muassasalarida bugungi kunda o‘quvchilarning jismoniy rivojlanishi, jismoniy tayyorgarligi, harakat sifatlarining usishi bo‘yicha bajarilishi muhim bo‘lgan ishlar ko‘zga tashlanadi. Jismoniy tarbiyaning muxim muammolaridan biri harakat faoliyatiga o‘rgatishning yangi uslub va shakllarini yaratishdan iboratdir.

Ta’lim muassasalarida o‘quvchi, talaba yoshlarni jismoniy harakat, malaka va ko‘nikmalarini shakllantirish bosqichlari va ularga qo‘yiladigan talablarni takominlashtirilgan metodikasini ishlab chiqishda quyidagi vazifalarni hal qilishga to‘g‘ri keladi. Ta’lim muassasalarida o‘quvchi, talaba yoshlarni jismoniy harakat, malaka va ko‘nikmalarini shakllantirish bosqichlari xususiyatlarini aniqlash;

- ta’lim muassasalarida jismoniy harakat malaka va ko‘nikmalarni shakllantirish tadbirlarini qo‘llash mexanizmining takomillashtirilgan metodikasini ishlab chiqish;

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

- ta’lim muassasalarida jismoniy mashqlar, jismoniy tarbiya darslari, sport bayramlari, sport to‘garaklaridagi mashg‘ulotlar hamda jismoniy mashq bilan mustaqil shug‘ullanish metodikasini takomillashtirish;

- jismoniy tarbiya darslari, sport bayramlari, sport to‘garaklaridagi mashg‘ulotlar bilan shug‘ullanish orqali o‘quvchi, talaba yoshlarni harakatlarga o‘rgatish, jismoniy harakat malaka va ko‘nikmalarini shakllantirish;

Harakatli mashqlarni harakat malakasi va harakat ko‘nikmalari bo‘lgan taqdirdagina bajarish mumkin. Bu malaka va ko‘nikmalar harakatlarni boshqarish usullarini ifoda etadi.

Insonda harakat tajribasi va bilimlari to‘planib, jismoniy jihatdan zarur darajada rivoj topgach, harakat vazifasini hal qilish imkoniyati yaratiladi. Bilim va tajribalar asosida egallagan harakat malakalari-harakat faoliyati jarayonida harakatlarni ixtiyoriy bajarish qobiliyatidir. Demak, harakatlarni bilish, ularni bajara olish qobiliyati harakat malakasi bo‘la oladi. Dastlabki o‘rganish-bu o‘rganish jarayonida harakatni umumiy tarzda bajarish malakasi tarkib topadi. O‘rgatishning bu bosqichidagi maqsad harakat faoliyatini umumiy tarzda bajarish malakasini tarkib toptirishdir. O‘rganuvchilar yangi harakat texnikasining negizini o‘zlashtirib olishi kerak. Bir xil holda bunday malakalar jismoniy tayyorgarlik jarayonida hosil qilinganda mustaqil ahamiyatga ega bo‘lib texnika takomillashmagan sharoitda ham ko‘nikmaga aylanish mumkin. Dastlabki malakani tarkib toptirish bosqichi fiziologiya mexanizmi jihati bu bosqich davomida miya po‘stlog‘idagi dinamik stereotipning asosi yaratiladi.

Bunda yaroqli tug‘ma va orttirilgan reflekslarni tanlash, shuningdek, o‘rganuvchilarning harakatlarni bajarish tajribalarida bo‘lmagan reflekslarning yangilarini barqaror etish sodir bo‘ladi. Natijada bosqich oxirida o‘rganiladigan faoliyat texnikasining asosiga mos keluvchi harakat reflekslari sistemasi tarkib topadi. Bu bosqichning o‘ziga xos xususiyatlari:

- harakatlarning fazo va vaqt jihatidan yetarli darajada aniq bo‘lmasligi, muskul harakatlarining aniq emasligi;

- harakat akti ritmining barqaror emasligi; keraksiz qo‘shimcha harakatlarning mavjudligi; murakkab harakat fazalari o‘rtasida yaqinlikning yo‘qligidir.

O‘rgatishning birinchi bosqichida quyidagi vazifalar qo‘yiladi:

1. Harakat akti haqida bir butun tasavvur paydo qilish.
2. Yangi harakatlarini o‘zlashtirish uchun kerak bo‘lgan elementlar bilan to‘ldirish.
3. Harakatlarni to‘la bajarishga erishish.
4. Keraksiz harakatlarni yo‘q qilish.

Harakatlarni o‘rganishning boshlang‘ich payti shu harakatlar bilan oldindan tanishib chiqish hisoblanadi. Bunga harakatlarning ahamiyati va xususiyatini so‘zlab berish, namoyish etish, harakat texnikasining asosini qisqacha tushuntirib berish, shuningdek, amalda bajarib ko‘rsatish orqali erishiladi. Harakatni dastlabki o‘rganishda o‘qitishning ko‘rgazmali bo‘lishi harakatning asosiy fazalari haqida his va tasavvur qilish imkonini beruvchi xilma-xil uslub va usullar yordami bilan ta’minlanadi. Ta’lim muassasalarida yoshlarni jismoniy harakat, malaka va ko‘nikmalarini shakllantirish bosqichlari va ularning

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

xususiyatlari aniqlashtirilib, jismoniy harakat, malaka va ko‘nikmalarni shakllantirish tadbirlari va uni amaliyotga qo‘llash metodikasining takomillashtirilgan mexanizmi joriy qilinadi. Ta’lim muassasalarida jismoniy mashqlar, jismoniy tarbiya darslari, sport bayramlari, sport to‘garaklaridagi mashg‘ulotlar hamda jismoniy mashq bilan mustaqil shug‘ullanish metodikasi to‘g‘risidagi nazariy bilimlar shakllantiriladi.

Uzluksiz ta’lim jarayonida o‘quvchi-yoshlarda jismoniy harakatlar, malaka va ko‘nikmalarini shakllantirish bilan birga, jismoniy fazilatlarni takomillashtiriladi, organizmni biologik funksiyalari, tana vaznini ortishi, bo‘y o‘sishi, tayanch harakat apparati tizimini takomillashuvi va jismoniy rivojlanishini amalga oshiradi. Buning natijasida jismonan sog‘lom va ish qobiliyati yuqori bo‘lgan yoshlar tarbiyalanib quyidagi natijalarga erishiladi.

- butun tananing qo‘shimcha egiluvchanligi;
- zo‘riqishning kamayishi, mushaklar reaksiyasining yaxshilanishi;
- o‘zlashtirib olishning yaxshilanishi va abjirlik;
- bosimning pasayishi, qon aylanishining yaxshilanishi;
- umurtqa pog‘onasi va bo‘g‘imlar g‘ichirlashi va umurtqa pog‘onasi zo‘riqishining pasayishi;
- shamollash va bo‘g‘imlar og‘rishining pasayishi;
- asab tizimidagi zo‘riqishlarning pasayishi;
- sog‘liq tiklanganligini his qilish va umumiy holatning yaxshilanishi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикасининг “Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида”ги Қонун (янги таҳрири). – Тошкент, 2015 йил 4 сентябрь. Lex.uz
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 сентябрдаги «Халқ таълимини бошқариш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ-5538-сон Фармони. Lex.uz
3. Курамшина Ю.Ф., . Попова В.И.Теория и методика физической культуры / Под ред. - СПб.: СПбГАФК им. П.Ф. Лесгафта, - 1999. - 374 с.
4. Хоули Э.Т., Френкс Б.Д. Оздоровительный фитнесс: Пер. с англ. - К.: Олимпийская литература, 2000. - 368 с
5. Керимов Ф.А. Спортда илмий тадқиқотлар. – T.: Ilmiy texnika axboroti press nashriyoti, 2018. – 388 b.
6. Гончарова О.В. Ёш спортчиларнинг жисмоний қобилиятларини ривожлантириш. Ўқув қулланма. – Т., 2018. – 172 с.
7. Абу Али ибн Сино. Тиб қонунлари. 1-жилд // Таржимон: Расулов А.Р. Қаюмов А.П. – Т.: Муҳаррир, 2013. – 692 б.
8. Saidov I.I. Management of system of preparation of high qualification wrestlers with use innovative pedagogical technologies. Advanced Sciense and technollogy. International Journal of Advanced Science and Technology Vol. 29, No. 11s, (2020), pp. 1962-1965

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

9. Saidov I.I. Formation of a healthy lifestyle in the modern educational space. Pedagogical education and science. Scientific and methodical journal.
10. International Academy of Sciences of Pedagogical Education (MANPE) Moscow. 2019 .№6. 140-144 p.
11. Istamovich S. I. et al. Methodology of Organizing and Holding Sports and Wellness Events //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2024. – T. 4. – №. 4. – C. 145-148.
12. Istamovich S. I. et al. Scientific-Pedagogical Basis of Forming a Healthy Lifestyle in Students by Providing General School Physical Education Classes //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2024. – T. 4. – №. 4. – C. 149-152.
13. Saidov I. I., Sobir o'g'li R. S. JISMONIY TARBIYA DARSLARINI SOG 'LOMLASHTIRISHGA YO 'NALTIRILGAN METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH (BOSHLANG 'ICH SINFLAR MISOLIDA) //Scientific Impulse. – 2023. – T. 1. – №. 9. – C. 1709-1712.
14. SAIDOV I. I., TURSUNOV M. S. THE ROLE OF STUDENTS'PHYSICAL TRAINING AND HEALTH CARE IN THEIR COMPREHENSIVE PHYSICAL DEVELOPMENT //E-Conference Globe. – 2021. – C. 52-58.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Saidov Izzatillo Istamovich**, o'qituvchi, [**Иззатилло Истамович Саидов,** педагог], [**Izzatillo I. Saidov,** teacher]; manzil: O'zbekiston, Buxoro sh., Piridastgir ko'chasi, 11-uy [Адрес: Узбекистан, г. Бухара, улица Пиридастгир, 11.], [Address: 11, Piridastgir Street, Bukhara, Uzbekistan.]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

MAKTABGACHA TA'LIM-TASHKILOTLARIDA OTA-ONALAR BILAN ISHLASHNING SHAKL VA METODLARI.

© G.A. Kamolova[1]✉

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika instituti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachilarning ota-onalar bilan ishlashning shakl va metodlari yoritilgan.

MAQSAD: Maktabgacha ta'lim-tashkilotlarida ota-onalar bilan ishlashning shakl va metodlarini yoritishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: mazkur tadqiqot ishimizni "Muammoli vaziyat", "Venn diagrammasi", "Aqliy hujum", "Bahs-munozara" va "Loyiha" metodlari yordamida o'rgandik. Bunda: birinchi metodimiz orqali: muammoli masala aniqlandi, uning kelib chiqish tarixi o'rganildi, oqibatlari haqida fikr yuritildi, uni yechish yo'llari ko'rib chiqildi va aniqlandi; ikkinchi metod yordamida Venn diagrammasi tuzildi; keyingi metodlar yordamida dolzarb muammo maqolada ko'rsatilib, shu bo'yicha fikr, g'oyalar bildirildi va ularga aniq tahlillar keltirildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ota-onalarga o'z farzandlarining tarbiyasi uchun davlat va jamiyat oldida javobgar ekanliklarini tushuntirib borish,ota-onalarni bola tarbiyasi uchun zarur bo'lgan bilim, malakalardan xabardor qilish bola tarbiyasida oila bilan hamjihatlik, bolani to'g'ri tarbiyalashni nazorat qilib borish, oila tarbiyasining eng yaxshi namunalarini o'rganish va ommalashtirish.

XULOSA: yuqoridagilardan kelib chiqib maktabgacha ta'lim tashkilotida va ota-onalar bilan hamkorlik ishlarini muntazam ravishda olib borgandagina oila tarbiyasi va ijtimoiy tarbiya o'rtasidagi birlik o'rnatilishini yo'lga qo'yish. Pedagogik targ'ibot hayot, jamiyat qurilishi amaliyoti bilan bog'lab olib borilishi lozim. Pedagogik targ'ibot orqali keng jamoatchilikka bolalarni har tomonlama tarbiyalash masalalari va ularni amalga oshirish yo'llari, ilmiy asoslangan usullari bo'yicha tushuntirish ishlari olib borish. Oila tajribasining ijobiy tomonlari, oiladagi bola tarbiyasida yo'l qo'yilgan xatolar va ularning oldini olish, bartaraf etish yo'llari to 'g'risida targ'ibot ishlari olib borish. Pedagogik targ'ibotga tayyorlashda ota-onalarning har xil saviyada ekanliklari hisobga olinib, ular uchun tayyorlangan axborot materiallari ishonarli, ko'rgazmali va ularning his-tuyg'usiga ta'sir ko'rsatadigan bo'lishi kerak. Shunday qilib, maktabgacha ta'lim tashkilotida va ota-onalar bilan hamkorlik ishlarini muntazam ravishda olib borgandagina oila tarbiyasi va ijtimoiy tarbiya o'rtasidagi birlik o'rnatilishi mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Kalit so'zlar: ota-onalar, oila,targ'ibot, ko'rgazmalar, vazifalar, qo'mita,pedagogik maslahatlar,farzand tarbiyasi.

Iqtibos uchun: Kamolova G. A. Maktabgacha ta'lim-tashkilotlarida ota-onalar bilan ishlashning shakl va metodlari. // Inter education & global study. 2024. №5. B.439-446.

ФОРМЫ И МЕТОДЫ РАБОТЫ С РОДИТЕЛЯМИ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

© Г.А. Камолова[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье описаны формы и методы работы воспитателей с родителями в дошкольных образовательных организациях.

ЦЕЛЬ: уточнить формы и методы работы с родителями в дошкольных образовательных учреждениях.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование проводилось с использованием методов «Проблемная ситуация», «Диаграмма Венна», «Мозговой штурм», «Дискуссия» и «Проект». В данном случае: посредством нашего первого метода: был выявлен проблемный вопрос, изучена история его возникновения, рассмотрены последствия, рассмотрены и определены пути его решения; вторым методом была построена диаграмма Венна; с помощью следующих методов в статье показана актуальная проблема, высказаны мнения и идеи, дан конкретный анализ.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: разъяснение родителям, что они несут ответственность за образование своих детей перед государством и обществом, информирование родителей о знаниях и навыках, необходимых для обучения ребенка, солидарность с семьей в обучении ребенка, контроль правильного воспитания ребенка, изучение и популяризация лучших образцов семейного воспитания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: на основании изложенного, установление единства семейного воспитания и социального воспитания возможно только в случае регулярного сотрудничества с родителями в организации дошкольного образования.

Педагогическая пропаганда должна проводиться в связи с практикой жизни и общественного строительства. Путем педагогической пропаганды просвещать широкую общественность о вопросах всестороннего образования детей и путях их реализации, научно обоснованных методах.

Пропаганда положительных сторон семейного опыта, ошибок, допущенных в семейном воспитании, и способов их предотвращения и устранения.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Учитывая то, что родители находятся на разном уровне подготовки к педагогическому продвижению, подготовленные для них информационные материалы должны быть убедительными, доказательными и затрагивать их чувства.

Таким образом, единство семейного воспитания и социального воспитания может быть установлено только при организации дошкольного образования и регулярном сотрудничестве с родителями.

Ключевые слова: родители, семья, пропаганда, выставки, задания, комиссия, педагогический совет, воспитание детей.

Для цитирования: Г.А. Камолова Формы и методы работы с родителями в дошкольных образовательных учреждениях. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 439-446.

FORMS AND METHODS OF WORKING WITH PARENTS IN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

© Gavhar A. Kamolova[1]✉
[1]Nizami Tashkent State Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article describes the forms and methods of work of educators with parents in preschool educational organizations.

AIM: To clarify the forms and methods of working with parents in preschool educational institutions.

MATERIALS AND METHODS: the study was conducted using the methods “Problem Situation”, “Venn Diagram”, “Brainstorming”, “Discussion” and “Project”. In this case: through our first method: a problematic issue was identified, the history of its occurrence was studied, the consequences were considered, ways of solving it were considered and determined; the second method was to construct a Venn diagram; Using the following methods, the article shows the current problem, expresses opinions and ideas, and provides a specific analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: explaining to parents that they are responsible for the education of their children before the state and society, informing parents about the knowledge and skills necessary for educating the child, solidarity with the family in educating the child, monitoring the proper upbringing of the child, studying and popularizing the best examples of family education.

CONCLUSION: based on the above, establishing the unity of family education and social education is possible only in the case of regular cooperation with parents in the organization of preschool education.

Pedagogical propaganda should be carried out in connection with the practice of life and social construction. Through pedagogical propaganda, educate the general public

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

about the issues of comprehensive education of children and ways of their implementation, scientifically based methods.

Promoting the positive aspects of family experience, mistakes made in family education, and ways to prevent and eliminate them.

Considering that parents are at different levels of preparation for pedagogical promotion, information materials prepared for them must be convincing, evidence-based and touch their feelings.

Thus, the unity of family education and social education can only be established through the organization of preschool education and regular cooperation with parents

Key words: parents, family, propaganda, exhibitions, assignments, commission, pedagogical council, raising children.

For citation: Gavhar A. Kamolova. (2024) 'Forms and Methods of Working with Parents in Preschool Educational Institutions', Inter education & global study, (5), pp. 439-446. (In Uzbek).

Maktabgacha ta 'lim tashkilotining oila bilan olib boradigan ishi mazmuniga quyidagilar kiradi:

ota-onalarga o‘z farzandlarining tarbiyasi uchun davlat va jamiyat oldida javobgar ekanliklarini tushuntirib borish;

ota-onalarni bola tarbiyasi uchun zarur bo‘lgan bilim, malakalardan xabardor qilish (bolalarning yosh, anatomik-fiziologik va ruhiy xususiyatlari, ularni oilada tarbiyalashning mazmuni, metodi, shart-sharoitlari bilan tanishtirish);

bola tarbiyasida oila bilan hamjihatlik, bolani to‘g‘ri tarbiyalashni nazorat qilib borish, oila tarbiyasining eng yaxshi namunalarini o‘rganish va ommalashtirish.

Bola maktabgacha ta’lim tashkilotida egallagan eng yaxshi fazilatlarni oila sharoitida davom ettirib, oilada egallagan eng yaxshi fazilatlarn/i bolalar bog’chada namoyon qilsa istalgan ijobiy natijalarga erishish mumkin. Maktabgacha ta’lim tashkilotida faoliyat olib boradigan barcha xodimlar oila tarbiyasiga doir ijobiy ishlarni ko‘ribgina qolmay, balki uni qo‘llab-quvvatlash va shu asosida ota-onalar e’tiborini bola tarbiyasida hali hal etilmagan vazifalarga qaratishlari lozim. Yuqoridagi ishlarni rejalashtirish, tashkil etish va ularga rahbarlik qilishda Maktabgacha ta’lim tashkilotida direktori javobgar shaxs hisoblanadi.

Ota-onalar bilan ishlash bo‘yicha yillik reja tuziladi. Bu reja pedagogik kengashda muhokama qilinadi. Rejada umumiy va guruhiy majlislar, ota-onalar uchun ochiq eshik kunlari, suhbat va maslahatlar, homiy tashkilotlarda ko‘rgazmalar tashkil etish va bolalar tomonidan tayyorlangan konsert dasturlar qo‘yib berish, shuningdek, bu tadbirlarni o‘tkazish vaqtlari va unga mas’ul bo‘lgan shaxslar belgilanadi.

Ota-onalar bilan olib boriladigan ishlarning mavzulari va mazmuni tarbiyachi-metodistning rejasida va tarbiyachining kalendar rejasida aks etadi.

Ota-onalar bilan ishlash bo‘yicha juda ko‘p ishlarni tarbiyachi- pedagog amalga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

oshiradi, chunki u bola tarbiyasida yuz berayotgan o‘zgarishlarni hammadan ko‘proq ko‘radi va bolalar hayoti bilan yaqindan tanish bo‘ladi. U ota-onalarga bolalar tarbiyasida nimalarga ko‘proq e’tibor berish kerakligi, ularni maktab ta’limiga tayyorlash, sog‘lig‘ini saqlash, ovqati va kun tartibini to ‘g‘ri tashkil etish va boshqalar sohasida tavsiyalar berib boradi.

Bolalar bog‘chasi va oila o‘rtasida hamkorlik o'matishda mudira, pedagoglar jamoasi va ota-onalar birgalikda faol ishtirok etishlari lozim. Shundagina bola tarbiyasida kutilgan natijalaiga erishish mumkin. Ota-onalar bilan ishlashda quyidagi alohida ish shakllaridan foydalaniladi: suhbatlar, maslahatlar, oilalarga borish, ayrim ota- onalami bog‘chaga taklif etish, alohida esdaliklar va ko‘chma papkalardan foydalanish.

Bolaning uyiga borishdan ko‘zlangan maqsad — oila sharoiti, bolaning oiladagi xulqi, qiziqishlari, ota-onasi va oila a’zolari bilan tanishish, shuningdek, ota-onalarni bola tarbiyasining samarali usullari bilan tanishtirish va oilaning bola tarbiyasidagi ijobiy tajribalarini o‘rganib, ommalashtirishdir.

Tarbiyachi bolaning uyiga tekshiruvchi sifatida emas, balki do‘st, bola tarbiyasidek murakkab ishda yordam beruvchi sifatida borishi, oila a’zolari bilan nazokat va xushmuomalalik bilan munosabatda bo‘lishi kerak. Tarbiyachi har bir oilaga borishidan avval o‘z oldiga aniq maqsad qo‘yishi, qaysi mavzuda suhbatlashishini oldindan belgilab olishi lozim. Ota-onalarga beriladigan savollar puxta o‘ylangan bo‘lishi kerak.

Suhbat shunday tuzilishi kerakki, tarbiyachi bilan ota-ona bir-birlarini yaxshi tushunishlari, ular o‘rtasida ishonchli aloqa o‘rnatilishi darkor. Oilaga borishdan oldin tarbiyachi shu oila to‘g‘risida (ota-onalarning fe’l-atvori, oilaviy munosabatlar, bolaning rivojlanish darajasi) to ‘g‘risida ma’lum tasavvurlarga ega bo‘lishi kerak. Tarbiyachi ota-onalar hurmati va ishonchini qozonmoq uchun avval ota-onalarga bolaning ijobiy fazilatlari to‘g‘risida fikr, mulohazalarini bildiradi va bolaning uyidagi hayotini qanday tashkil etish kerakligi, unga nimalarni o‘qib va hikoya qilib berish mumkinligi, bolaning kun tartibi, uni oila mehnatida qatnashtirish, kattalarga hurmat ruhida tarbiyalash kabi ta’lim-tarbiya ishlari mazmuni va usullari bo‘yicha tavsiyalar beradi.

Albatta, tarbiyachining oila bilan olib boradigan ishida bolaning yoshi, imkoniyatlari, o‘ziga xos xususiyatlari e’tiborga olinadi. Tarbiyachining ota-onalarga beradigan tavsiya va maslahatlari ishonarli bolishi uchun ota-onalar yoki oilaning boshqa a’zolari maktabgacha ta’lim tashkilotiga taklif qilinadi. Bunda ota-onalar bolaning navbatchilik vazifasini qanday bajarayotganini yoki sayrga chiqishdan avval u qanday o‘ynayotganini ko‘radilar, bolalarning o’quv va imkoniyatlariga ishonch hosil qiladilar.

Oilaga borishning maqsad va mazmuni tarbiyachining rejasi va hisobotida, kundalik daftarida aks ettirilishi kerak. Tarbiyachi har bir bolaning oilasiga yiliga kamida 2 marta borishi kerak.

Ota-onalar bilan olib boriladigan ishlarning mazmuni rang- barang bo‘lib, unda ayrim masalalar birgalikda muhokama qilinishi taqozo etiladi. Masalan:

- bolalarni tarbiyalashda oilaning roli, ota-onalaming vazifasi to ‘g‘risidagi qonunlar, bolalarni maktabga tayyorlash haqida;

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

• maktabgacha tarbiya muassasalarining yillik ish rejasi to‘g‘risida;
• ota-onalar jamoatchiligining ishi haqidagi masalalar shular jumlasidandir.

Bu masalalami jamoa bo‘lb muhokama qilish uchun ota-onalarning guruhi va umumiy majlislari, maslahatlar, konferensiyalar, ota-onalar kechalari kabi ish shakllari jamoa ish shakllariga kiradi.

Ota-onalar majlisi. Ota-onalar majlisiga bog'chadagi hamma guruh bolalarining ota-onalari, parallel guruhlar ota-onalari va bitta guruh bolalarining ota-onalari taklif etilishi mumkin.

Umumiy majlisda ota-onalarni maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarni har tomonlama rivojlantirish va tarbiyalash vazifalari, shu yilgi rejalar, ota-onalar qo‘mitasining faoliyati, oila tarbiyasidagi ilg‘or tajribalar bilan tanishtiriladi. Majlisda mudira yoki metodist-tarbiyachi ma’ruza qiladi, ota-onalar so‘zga chiqishadi, bolalar gapirishadi. Bular ta’lim-tarbiya ishidagi yutuq va kamchiliklarni aniqlab olishga imkon beradi, oila va jamoatchilik aloqasini mustahkamlaydi, ota-onalarning o‘z bolasining tarbiyasi uchun javobgarligini oshiradi, ularda bog‘chaga qiziqish uyg‘onadi. Guruhdagi ota-onalar majlisida mazkur yoshdagi bolalarning ota-onalari uchun dolzarb bo‘lgan masalalar muhokama qilinadi. Masalan, umumiy majlis mavzusi «Bolalarga axloqiy tarbiya berishda oilaning roli» bo‘lsa, o‘rta guruhda o‘tkaziladigan majlisda bu mavzu murakkablashtirilib, «Bolalarda mehnatsevarlikni tarbiyalashda maktabgacha ta’lim tashkiloti va oilaning birgalikdagi ishlari», «Bolalarda kattalarga hurmatni tarbiyalash» va h.k. bo‘lishi mumkin. Ota-onalar uchun tayyorlangan ma’ruzani tegishli mavzudagi kinofilm, diapozitivlar ko‘rish bilan qo‘shib olib borish mumkin. Bolalar hayoti, faoliyati to‘g‘risidagi misollardan foydalanganda ijobiy materiallar ko‘proq bo‘lishi kerak, salbiy faktlarni gapirishda ehtiyotkorlik va odob doirasidan chetga chiqmaslik, tanqid qilinuvchilarning nomlari ko‘rsatilmasligi lozim. Tanqidiy mulohazalar majlisdan keyin yakka tartibdagi suhbat orqali ota-onalarga yetkazilishi, bola tarbiyasidagi xato va kamchiliklarni bartaraf etish bo‘yicha aniq tavsiyalar taklif etilishi mumkin.

Yilning oxirida o'tkaziladigan guruh majlisida ota-onalarga bir yil mobaynida amalga oshirilgan ta’lim-tarbiya ishlari va kelgusi yilning rejalari haqida gapirib beriladi. Bu majlisda faol ota-onalar ham hisob beradilar va faollarning yangi tarkibi saylanadi.

Ota-onalar burchagi va ko‘rgazma tashkil etish. Ota-onalar burchagi ularni tarbiyaga oid yangiliklar va pedagogik masalalar bilan tanishtirish maqsadida tashkil etiladi. Ularga kitoblar, jurnallar, rasmlar, bolalarning ishlari, bolalar ovqatining xillari, bolaning uyidagi kun tartibi, ota-onalar uchun eslatmalar, e’lonlar joylashtiriladi. Burchak vaqt-vaqti bilan tarbiya vazifasiga qarab o‘zgartirib turiladi.

Pedagogik bilimlarni targ‘ib qilish bo‘yicha tashkil etiladigan ko‘rgazmalar ko‘pincha ota-onalar konferensiyalari, majlislari, konsultatsiyalar oldidan tashkil etiladi. Unda xalq ta’limi to ‘g‘risidagi qonun va qarorlar, maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarmoqlari va undagi tarbiyalanuvchilar sonining o'sishini ko‘rsa- tuvchi diagrammalar, bolalar bilan olib boriladigan ta ’lim-tarbiya jarayonlari, bolalar hayotini aks ettiruvchi fotosuratlar, kitob va o‘yinchoqlar, bolalarning ishlari o‘rin oladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Ota-onalar burchagi;

oila bilan olib boriladigan ishning ko‘rgazmali usuli, uning did bilan bezatilishiga alohida e’tibor berilishi kerak.

Bundan tashqari, ota-onalarga tarbiya to‘g‘risidagi filmlar namoyish etiladi, bular ko‘pincha ota-onalarni qiziqtiradigan bahslar boshlanishiga sababchi bo‘ladi.

Ota-onalar uchun ochiq kunlar tashkil etilishi ham maktabgacha ta’lim tashkilotlari ishida muhim o‘rin egallaydi. Bunday kunlarda ota-onalarga bolalarning mashg‘ulotlari, mehnat, o‘yin faoliyatlari, sayrlar va bolalarning jamoada o'zlarini qanday tutishlari va shunga o‘xshashlar ko‘satiladi.

Ota-onalar qo‘mitasi «Maktabgacha ta’lim tashkiloti Nizomi»ga binoan MTT direktoriga yordam berish uchun tuziladi. U ota- onalarning umumiy majlisida bir yil muddatga saylanadi. Bu qo‘mitaga har bir yosh guruh ota-onalaridan 1-2 vakil saylanadi. Qo‘mitanirig asosiy vazifasi MTT direktoriga maktabgacha ta’lim tashkilotining xo‘jalik va ta’lim-tarbiya ishlarida yordam berish, qo‘mita a’zolari, ota-onalar majlisi va kechalarni tayyorlash, o‘tkazish va boshqa ishlarda tarbiyachilarga ko‘maklashishdir.

Ota-onalar qo‘mitasi bolalarning ota-onalari bilan tanishadi, bolalarni tayyorlash bo‘yicha ular bilan ish olib boradi. Qo‘mita a’zolari har ikki oyda bir marta yig‘ilish o‘tkazadi. Ota-onalar qo‘mitasi MTT direktoriga ish rejalari va ishning ahvoli to‘g‘risidagi ota-onalarni qiziqtiruvchi ba’zi masalalar haqidagi ma’ruza va hisobotini eshitishga haqlidir.

Ota-onalar qo‘mitasining faoliyati haqidagi hujjatlar maktabgacha ta’lim tashkilotida saqlanadi.

Ota-onalar va aholi o‘rtasida pedagogik bilimlarni targ‘ib qilish

Pedagogik bilimlarni targ‘ib qilish natijasida millionlab kishilar bolalarini maktabgacha ta’lim tashkilotida tarbiyalash tamoyillarini ongli ravishda anglab oldilar.

Korxonalarda, xo‘jaliklarda, jamoa joylarida, mahallalarda oilada bola tarbiyasi to‘g‘risida ma’ruzalar bilan chiqish, televideniya va radioeshittirishlar pedagogik targ‘ibot ishining keng vositalaridandir. Shuningdek, bu targ‘ibot vaqtli matbuot: «Sog‘lom avlod», «Maktabgacha ta’lim», «Xalq ta’limi», «Pedagogik ta’lim» jumallari, ko‘p sonli badiiy pedagogik, ilmiy-ommabop va metodik adabiyotlami chiqarish orqali ham amalga oshiriladi.

Ota-onalar uchun maxsus pedagogika va ruhshunoslik, anatomiya va fiziologiya, oila tarbiyasi nazariyasi va amaliyoti to‘g‘risida ma’ruzalar o‘qish, bolalar tarbiyasi to‘g‘risida kinofilm va spektakllar namoyish qilish ijobiy natija beradi. Bu mashg‘ulotlami har xil sohalar bo‘yicha yuqori malakali o‘qituvchi,tarbiyachi-pedagog, aktyor, ruhshunos mutaxassislar olib boradilar.

Pedagogik targ‘ibot ishida quyidagilarga amal qilish kerak:

Pedagogik targ‘ibot hayot, jamiyat qurilishi amaliyoti bilan bog‘lab olib borilishi lozim. Pedagogik targ‘ibot orqali keng jamoatchilikka bolalarni har tomonlama tarbiyalash masalalari va ularni amalga oshirish yo‘llari, ilmiy asoslangan usullari bo‘yicha tushuntirish ishlari olib boriladi.

Oila tajribasining ijobiy tomonlari, oiladagi bola tarbiyasida yo‘l qo‘yilgan xatolar va

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ularning oldini olish, bartaraf etish yo‘llari to‘g‘risida targ‘ibot ishlari olib boriladi.

Pedagogik targ‘ibotga tayyorlashda ota-onalarning har xil saviyada ekanliklari hisobga olinib, ular uchun tayyorlangan axborot materiallari ishonarli, ko'rgazmali va ularning his-tuyg‘usiga ta’sir ko‘rsatadigan bo‘lishi kerak.

Shunday qilib, maktabgacha ta’lim tashkilotida va ota-onalar bilan hamkorlik ishlarini muntazam ravishda olib borgandagina oila tarbiyasi va ijtimoiy tarbiya o‘rtasidagi birlik o‘rnatilishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Sodikova Sh.A. Maktabgacha pedagogika T.: Tafakkur bo‘stoni 2013
2. Z.Nishanova, G. Alimova Bolalar psixologiyasi va uni o‘qitish metodikasi. T.:2006
3. Yo‘ldoshev J. “Ta’lim yangilanish yo’lida” T.: O‘qituvchi. 2000 yil
4. “Ilk qadam” Davlat o‘quv dasturi. T. : 2018.
5. O‘zbekiston Respublikasi Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan davlat talablari. T.: 2018.
6. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligining 155-sonli qarori: T.: 2019
7. Sh.M. Mirziyoyev Buyuk kelajagimizni mard va olijanob halqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 488 b.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Kamalova Gavhar Akbarovna**, Maktabgacha ta’lim fakulteti “Maktabgacha ta’lim texnologiyasi kaferdasi” o‘qituvchisi, [**Камалова Гавхар Акбаровна,** преподаватель факультета дошкольного образования], [**Gavhar Akbarovna Kamalova,** teacher of Preschool Education Faculty]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko’chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

MINIATYURA SAN’ATINING TARIXIGA BIR NAZAR

© M.B. Nurullayeva[1]✉
[1]Buxoro ixtisoslashtirilgan san’at maktabi, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: miniatyura-kolligrafiya, sahifalarni ziynatlash, muqova bezagi bilan bir qatorda qo'lyozmaning eng asosiy murakkab dekorativ ustunlaridan birini tashkil qiladi. Miniatyuraning asosiy ahamiyati matn mazmunini tushuntirish va umuman olganda, dunyoviy xarakterga ega bo'lgan asarlarni bezashdan iborat bo'lgan. Asosan, proza, poeziya, tarixiy xronikalar aks etgan asarlarda miniatyura ishlangan. O'rta asr qo'lyozmaalari faqat guash bo'yoqlari bilan ishlangan.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning maqsadi miniatyura san’atining tarixiga myrojaat qilib, ijod bilan bog'liq asosiy psixologik jarayonlarni aniqlashga va ularning shaxsiy xususiyatlar va xatti-harakatlarga ta'sirini tahlil qilishga qaratilgan**.**

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda sifat va miqdoriy tadqiqot usullarini birlashtirgan aralash usullardan foydalaniladi. Materiallarga psixologik baholash vositalari, aloqa tahlili asoslari va shaxsiy inventarlar kiradi. Bundan tashqari, real vaqtda o'zaro ta'sirlarni va ularning psixologik ta'sirini tekshirish uchun kuzatuv tadqiqotlari va eksperimental dizaynlardan foydalaniladi.

MUHOKAMARA VA NATIJALAR: jahon tasviriy san’ati xazinasidan munosib o‘rin olgan miniatyuralar Sharq xalqlarining badiiy merosidir. U an’anaviy kitobat san’atining tarkibiy qismi bo‘lib, qadimgi nodir qo‘lyozmalarni ziynatlash bilan birga, mazkur asarlardagi ilg‘or insonparvarlik g‘oyalarni, oliyjanoblikka bo‘lgan intilish, go‘zallik to‘g‘risidagi tasavvurni ifodalashga ham xizmat qilgan.

XULOSA: yuqoridagilardan aytish mumkinki, Markaziy Osiyoda qo‘lyozma kitoblar yillar va asrlar davomida, ajdodlarimiz tomonidan yaratilgan ma’naviy boylik durdonalarining nafaqat madaniy o‘chog‘i, balki yagona bilim berish va tarbiya quroli ham hisoblanar edi. Miniatyura maktablarining inson estetik tarbiyasidagi o‘rni nihoyatda katta bo‘lib, bu buyuk musavvirlarning asarlarida o‘z aksini topgandir.

Kalit so’zlar: miniatyura san’ati, devoriy suratlar, kitobat san’ati, Samarqand miniatyura maktabi, estetik xususiyatlar.

Iqtibos uchun**:** Nurullayeva M.B. Miniatyura san’atining tarixiga bir nazar. // Inter education & global study. 2024. №5. B.447-453.

ВЗГЛЯД НА ИСТОРИЮ ИСКУССТВА МИНИАТЮРЫ

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

© М.Б. Нуруллаева[1]✉
[1]Бухарская специализированная школа искусств, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: миниатюра-коллиграфия, украшение страниц, наряду с украшением обложки, составляют один из самых основных сложных декоративных столбцов рукописи. Основное значение миниатюры заключалось в разъяснении содержания текста и, в целом, в украшении произведений светского характера. В основном миниатюры создавались в произведениях, отражающих прозу, поэзию, исторические хроники. Средневековые рукописи были обработаны только гуашевыми красками.

ЦЕЛЬ: цель настоящего исследования-выявить основные психологические процессы, связанные с творчеством, и проанализировать их влияние на личностные характеристики и поведение, обратившись к истории миниатюрного искусства.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании используются смешанные методы, сочетающие качественные и количественные методы исследования. Материалы включают инструменты психологической оценки, основы анализа коммуникации и личную инвентаризацию. Кроме того, наблюдательные исследования и экспериментальные проекты используются для изучения взаимодействий в реальном времени и их психологических эффектов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: миниатюры, заслужившие место в сокровищнице мирового изобразительного искусства, являются художественным наследием народов Востока. Она являлась составной частью традиционного книжного искусства, украшала древние редкие рукописи, служила выражению в этих произведениях передовых гуманистических идей, стремления к благородству, видения красоты.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: из вышесказанного можно сказать, что в Средней Азии рукописные книги годами и веками считались не только культурным очагом шедевров духовного богатства, созданных нашими предками, но и единственным орудием познания и воспитания. Роль миниатюрных школ в эстетическом воспитании человека чрезвычайно велика, что, возможно, нашло отражение в творчестве великих художников.

Ключевые слова: искусство миниатюры, фрески, искусство китабхане, Самаркандская школа миниатюры, эстетические особенности.

Для цитирования: М.Б. Нуруллаева Взгляд на историю искусства миниатюры // Inter education & global study. 2024. №5. С. 447-453.

A LOOK AT THE HISTORY OF MINIATURE ART

© Mexriniso B. Nurullayeva[1]✉
[1]Bukhara Specialized School of Arts, Bukhara, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Annotation

INTRODUCTION: miniature colligraphy, page decoration, along with cover decoration, make up one of the most basic complex decorative columns of the manuscript. The main significance of the miniature was to clarify the content of the text and, in general, to decorate works of a secular nature. Mostly miniatures were created in works reflecting prose, poetry, and historical chronicles. Medieval manuscripts were treated only with gouache paints.

AIM: the purpose of this study is to identify the main psychological processes associated with creativity and analyze their impact on personal characteristics and behavior, referring to the history of miniature art.

MATERIALS AND METHODS: the study uses mixed methods combining qualitative and quantitative research methods. The materials include psychological assessment tools, the basics of communication analysis, and personal inventory. In addition, observational studies and experimental projects are used to study real-time interactions and their psychological effects.

DISCUSSION AND RESULTS: miniatures, which have earned a place in the treasury of world fine art, are the artistic heritage of the peoples of the East. It was an integral part of traditional book art, decorated ancient rare manuscripts, and served to express advanced humanistic ideas, aspirations for nobility, and visions of beauty in these works.

CONCLUSION: from the above, it can be said that in Central Asia, for years and centuries, handwritten books were considered not only a cultural hearth of masterpieces of spiritual wealth created by our ancestors, but also the only tool of knowledge and education. The role of miniature schools in the aesthetic education of a person is extremely great, which may have been reflected in the work of great artists.

Key words: miniature art, frescoes, kitabhane art, Samarkand miniature school, aesthetic features.

For citation: Mexriniso B. Nurullayeva. (2024) ‘A look at the history of miniature art’, Inter education & global study, (5), pp. 447-453. (In Uzbek).

Ko‘p asrlik qadimiy madaniyatimiz durdonalarini xayolan tasavvur etar ekanmiz, bu ulkan xazina to‘g‘risida tasviriy san’atimizning nafosat barq urgan sahifalari yarqirab ko‘zga tashlanadi. Sehrgar musavvir va usta naqqoshlarimiz nafosat durdonalarini kitob sahifalarida jilovlantirib inson kayfiyati va zakovatining nozik ko‘z ilg‘amas qirralarini tengsiz mahorat bilan namoyish qildilar. Garchi hozirgi kunlargacha qisman saqlanib qolib, jahon san’at koshonalarining ko‘rki sifatida maqtalib kelayotgan tasvirli qo‘lyozma va suratlar talaygina bo‘lsa ham temuriylar davriga mansub bo‘lgani juda kam. Ma`lumki, temuriylar davrida nafis tasviriy san’at o‘zining barakali uch taraqqiyot bosqichini bosib o‘tdi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Amir Temur davri (1370-1405). Shohruh Mirzo, Mirzo Ulug‘bek va Boysunqur Mirzo nomi bilan bog‘liq davr (1409-1449) va Sulton Husayin, Alisher Navoiy, Kamoliddin Behzod davri (1449-1506). Mazkur davrlarning har biriga xos uslub, mahorat va g‘oyaviy yo‘nalish yo‘llari bor. Bu sohalar bo‘yicha tasavvurga ega bo‘lish tasvirli kitoblarni ko‘proq tadbiq etish va har bir davr tasviriy san’at sohibalari hayoti va ijodini chuqur o‘rganish orqali amalga oshadi. Bu xususida mazkur diplom loyihasi ixlosmandlarining talabiga qisman bo‘lsada, javob bera olur degan umiddamiz.

Buyuk mutafakkir Alisher Navoiyning deyarli barchamizga yod bo‘lib ketgan mazkur baytida yuksak insoniy axloqqa, oliy barkamollik va yetuklikka undovchi chuqur falsafiy fikr bor. O‘zining buyuk san’ati, o‘tkir didi, aqlu zakovati hamda yuksak iste`dodi bilan bitmas – tuganmas go‘zalliklar yaratgan, nafosat olamida ezgulik, yaxshilik bilan nom qoldirishdek ajoyib saodatga musharraf bo‘lgan. O‘tmishdagi Sharqning mashhur simolaridan biri Kamoliddin Behzoddir.

Kamoliddin Behzod va uning bezavol ijodiga muxlis bo‘lgan Sharq va G‘arbdagi million-million nafis tasviriy san’at shinavandalari Sharqning zabardast naqqoshi Behzodni Fredrix Engliz tomonidan aytilgan yuksak nom bilan faxrlanib, “Sharq Rafaeli” deb aytadilar.

Kamoliddin Behzod ham, uning uslibida Hirot, Buxoro, Tabriz singari shaharlarda XVI-XVII asrlarda yashab ijod etgan o‘nlab ister`dodli musavvir naqqoshlar ham Sharq xalqlarining shu jumladan , O‘rta Osiyo xalqlarining boy va serqirra mushtarak madaniy merosini qimmatbaho durdonalar bilan boyitdilar.

So‘nggi yillarda bizning mamlakatimizda Sharq xalqlarining boy va rang-barang madaniy merosini ilmiy jihatdan chuqur va har tomonlama puxta o‘rganish ishiga jiddiy kirishildi. Bu bejiz emas, albatta. Chunki jamiyatimiz har tomonlama o‘sdi. Yurtimiz ham moddiy ham ma’naviy tomondan misli ko‘rilmagan darajada katta muvaffaqiyatlarga erishdi. Hozir biz alohida iftixor bilan ayta olamizki, o‘tmishdagi eng dono va oqil taraqqiyparvar mutafakkirlarning juda qadim zamonlardan beri Vatanni ozod va obod, xalqni shod va baxtiyor ko‘rishdek olijanob ezgu orzu umidlari bugungi kunda butunlay ro‘yobga chiqdi.

O‘rta Osiyo, Afg’oniston, Eron, Hindiston, Pokiston hamda Sharqdagi boshqa yurtlarda istiqomat qiladigan millionlab xalqlarning umumiy madaniy merosi, mushtarak iftixori hisoblangan. Kamoliddin Behzod nomi bilan bog’liq bo‘lgan nafis tasviriy san’at (miniatura) san’at vakillari bo‘lmish Mahmud Muzahhid, Rustam Ali, Sulton Muhammad, Mir Said Ali singari o‘nlab ziyod talantli musavvir miniatyurist – naqqoshlar hayoti va ijodi to‘g’risida bahs yuritiladi.

Miniatura — olamni aks ettirishning alohida badiiy usuli. XX asr – XXI asr boshidagi turli yo‘nalishlar, an’analar, ijodiy izlanishlarning chinakam izlanishlaridan iborat. O‘zbekiston miniaturachi rassomlarining go‘zallik hamda Sharq she’riyati, ayniqsa, buyuk Nizomiy Ganjaviy (1141—1209), Abdurahmon Jomiy (1414—1492), Alisher Navoiy (1441—1501) nazmi bilan muzayyan etilgan she’riyat olamini o‘ziga xos tushunib

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

yaratilgan asarlari tiniq, yorqin bo‘yoqlar va yaxlit xarakterli olami, tabiat boyligi hamda jo‘shqinligi, ularning ijodini oziqlantiruvchi beg’ubor ruhiyat bulog’idir.

Tasvirlanayotgan obrazlar doirasi aytarli keng emas, bular-sozandalar, darvishlar, oshiq-ma’shuqlar, bazmi jamshiddagi mehmonlar, jangchilar, tuyakashlar. Biroq sinchkovlik bilan nazar tashlansa, musavvirlar aslida koinotni, Alloh taolo yaratgan, har bir daraxt, har bir chechak, giyoh siru asrorni pinhon tutgan olamni tasvirlaganliklarini ko‘rish mumkin. Ushbu koinot qo‘ynidagi olam esa, yanada murakkab, go‘zal va ajib inson dunyosidir. Asarlarning asosiy xususiyati – halovatsizlikdan go‘zallik olamiga, Sharqning turfa g’aroyibotlari, milliy urf-odatlar, dunyoni diniy idrok etish, maishiy tafsilotlar, go‘zal tiplar, liboslar, muhit bilan sug’orilgan xos go‘zallik olamiga hijrat qilish istagi g’olib keladigan mushohadakorlik va falsafiy o‘y-fikrdir.

Musavvirlar ijodining asosiy qoidasi milliylikni tasvirlash, turmushni bilish, inson qalbining nafis musiqiy, ba’zan esa sirli tebranishini ko‘rsatish, narsani uning mohiyati bilan qanday bo‘lmasin aynanlashtirish va nihoyat, ulkan ijrochilik mahoratidir.

Shiddatli olamshumul lahzalar davrida miniaturachi rassomlar o‘z asarlarida qadimning o‘ziga xos bamaylixotirligini, o‘tmish asrlarda ijod qilgan, shoshma-shosharlik ila asar yaratish bilan o‘ziga nisbatan behurmatlik ko‘rsatmagan, hamda olamni diqqat va e’zoz ila tasvirlagan san’atkor musavvirlarning qadr-qimmatini saqlab qolishga ham intilishmoqda. Ularning asarlaridan ona zaminga va xalqiga mehr qo‘ygan san’atkorning lirik ovozi hamda ko‘ngil hayqirig’i yangrab turadi.

Miniaturachi rassomlar buyum (quticha yoki namoyon)ni yaratib va unga syujetli tasvir bilan jon baxsh etish orqali uning ashyoviyligini, shaklni yassi, chiziqli tasvirlash, naqshning mavhumligi orqali esa-moddiyligini faol qaror toptiradilar.

Qutichalar shaklining o‘ta soddaligi va naqsh g’aroyibligi, uning “erkinligi” hamda handasiy muntazamligi birikuvida, buyumlarning tashqi va ichki sathidagi ranglar ziddida rang-baranglikning qiyoslanishi hamda turli-tumanlikning umimiylikka olib kelinishi qoidasi namoyon bo‘ladi. Oqibatda ko‘z oldimizda shirali, jiddiy, ayni mahalda nafis va jonli obraz yaqqol namoyon bo‘ladi.

O‘zbekistonning hozirgi miniatura rangtasvir san’ati badiiy jihatdan kamolga yetdi va butun Sharqdagi miniatura markazlari orasida yetakchi o‘rinlardan birini egalladi., deb aytish mumkin.

Yurtimiz istiqlolga erishganidan so‘ng madaniyatning barcha sohalari qatori zamonaviy o‘zbek tasviriy san’atini milliy va umumbashariy qadriyatlar uyg’unligi asosida rivojlantirish masalasiga ham davlatimiz tomonidan alohida e’tibor berildi.

O”zbekiston Badiiy akademiyasi, Kamoliddin Behzod nomidagi milliy rassomlik va dizayn instituti , Tasviriy san’at galeriyasi kabi butunlay yangicha ma’no-mazmundagi tuzilmalar faoliyatining yo‘lga qo‘yilishi, Behzod xotira bog’-muzeyi, o‘zbek, rus va ingliz tillarida chop etiladigan “San’at ” badiiy jurnalining tashkil etilishi, buyuk musavvir Kamoliddin Behzodning tavallud to‘yi keng miqyosda o‘tkazilishi, bu sohada faoliyat yuritayotgan ijodiy tashkilot va uyushmalarga soliq va boshqa to‘lovlar borasida yengillik va imtiyozlar berilishi bilan bog’liq ko‘pgina tadbirlar muhim ahamiyatga ega bo‘ldi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Bularning barchasi rangtasvir san'atining eng nozik va yuksak badiiy namunasi bo'lmish miniatura janrining zamonaviy asosdagi, yangi va yuqori bosqichga ko'tarilishi uchun mustahkam poydevor bo'lib xizmat qilmoqda.

O'zbek miniatura san'ati hozirgi kunda mustahkam g'oyaviy-badiiy va ilmiy asosga ega. Ko'p asrlar davomida rivojlanib kelgan miniatura rangtasviri jahon san'ati tarixida haqli ravishdafaxrli o'rinni egallaydi. XX asr va XXI asr boshida O'zbekiston rassomlari hamda xalq ustalari tomonidan ko'plab durdona asarlar yaratildi. Ular ijodiy hayolot boyligi va mukammal ijrosi bilan kishini hayratga solibgina qolmay, o'zbek xalqining ko'hna tarixidan, badiiy madaniyatining serqirra va o'ziga xosligidan ham dalolat beradi. Ular jahon san'atining Oltin fondidan haqli ravishda o'rin olgan.

Biroq muniatura rangtasviri o'zbek halqining barcha va xalqlar madaniyati xazinasiga qo'shgan eng salmoqli hissasidir. O'rta Osiyo o'zbek miniaturasi—musulmon Sharqi xalqlari san'ati ko'p asrlik tarixining eng qiziqarli sahifalaridan biri. U tasviriy san'atning alohida turi sifatida kitobat bezagi bo'lib, mumtoz Sharq she'riyati ta'sirida rivojlangan. Sharq adabiyotining mumtoz vakillaridan bo'lmish Abdulqosim Firdavsiy, Nizomiy Ganjaviy, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiylar musavvirlar uchun bitmas-tuganmas ilhom manbai hisoblanishgan, ularning ijodini yuksak insonparvarlik g'oyalari, umrboqiy obrazlar bilan boyitishgan.

Sharq miniatyurasi jahon madaniyati tarixida ulkan mavqega ega. U o'ziga O'rta Osiyo, O'rta va Yaqin Sharq mamlakatlari xalqlari va avlodlarining badiiy-estetik merosini mujassamlashtirishgan. Tadqiqotchilar miniatyurasi san'ati tarixini devoriy rasmlarda manixey kitoblariga ertak-afsona qahramonlari timsolida talqin qiladigan. Hozirgi zamon rassomlari miniatyurasi asarlaridan ilhom oladilar. Tarixchi va etnograflar uchun bu-beqiyos manba o'tgan asrlarning, odamlarning madaniy va moddiy hayot tarzi haqidagi xazina malumotlardir. Kimyogarlar lak-bo'yoq materiallarining qadimiy jarayollarini o'rganadilar.

Sharq miniatyurasi san'ati o'zining boshlanishini arab yarim oroli mamlakatlari, eyosoniylar Zroni va O'rta Osiyodagi devoriy rasm va haykaltaroshlik ko'rinishlaridan olgan. San'atshunoslar taxmin qiladilarki, Eronda qadimiy qo'lyozmalar miniatyuralar bilan bezatilgan. U san'at turi sifatida islom davridan, ya`ni VII-asrdan boshlangan.

Miniatyura san'ati sharq durdonasi sifatida o'tra asrlar adabiyoti rivoji bilan chambarchas bog'liq. Tadqiqotchilarning aniqlashlaricha, bu qadimiy san'at turi-buyuk sharq adabiyotining yorqin ko'rinishidir.

Faqat shu san'atda o'rta asrlar asarlarining mazmuni va shakli o'z ifodasini topgan. Bu asarlarni yaratganlar miniatyuradagi spesifik badiiy vositalar yordamida sharq adabiyotini chuqur tushunganliklarini va o'zlarining aqliy tafakkurlari balandligini ko'rsatganlar. "Sharq miniatyurasi bilan tanishish, nafaqat go'zallik bilan tanishish, balki hozirgi sharq san'ati manbaalarini tushunib olishdir". Sharq miniatyurasi o'ziga xos, g'arb tasviriy san'atidan farq qiladigan yozuv va ichki tuzilishga ega.

Miniatyura o'zining yorqin ifodasi, rasmning nozik va nafisligi, yorqin va mayinligi, garmonik muvozanati bilan ajralib turadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Miniatyura badiiy markazlarining shakllanishi va rivojlanishi bir necha asrlar mobaynida XI-XII asrlardan boshlab, ba'zi mamlakatlarda XIX asrlargacha mansubdir.

Sharq miniatyurasi o'z rivojlanishi davomida uzoq va murakkab, oddiy XII-XV asrlardagi shakllardan XV-XVII asrlardagi boy miniatyura rangtasvirning san'ati an'analarigacha bo'lgan yo'lni bosib o'tdi. Bu davrda miniatyura san'atining asosiy markazlari : sheroz tabriz, Xirot, O'rta Osiyo, Isfaxon maktablari, " Buyuk mo'g'ullar " miniatyura rangtasviri shakllandi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ш.К.Шоёкубов Замонавий Узбекистон миниатюраси. Т:. "Узбекистон" нашриёти 2006 й.
2. Н.Абдуллаев, Узбекистон санъати тарихи, Т:. 2007 й.
3. У.Уватов. Буюк юрт алломалари (учинчи нашр). Т.: "Узбекистон", 2020 й.
4. Н.Усмонова. Шарк миниатюра санъати дунё эътиборида. http://kbmsm.uz
5. Р.Хдсанов. Тасвирий санъатни укитиш методикаси. Т.: 2004 й.
6. Н.Жумабоев. Ёшларни шаркона, тарихий кадриятлар асосида замонавий рухда тарбиялашнинг ахамияти. Фан ва жамият илмий журнали, 2021 й.,

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Nurullayeva Mexriniso Boburshoh qizi**, o'qituvchi, [**Нуруллаева Мехринисо Бобиршох кизи,** преподаватель], [**Mekhriniso Bobirshokh qizi Nurullayeva**, teacher]; manzil: Buxoro viloyati, Buxoro shahri, Mirzo G`ofur ko'chasi, 18-A uy [адрес: Бухарская область, город Бухара, улица Мирзо Гафур, дом 18-А], [address: Bukhara region, Bukhara city, M.Gofur street, house 18-A] E mail: niso@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

XALQ OG'ZAKI IJODI TARIXIY ILDIZLARI

© A.X. O'tayev[1]✉
[1]Qarshi davlat universiteti, Qarshi, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqola xalq og'zaki ijodi tarixi va buguni haqida va ularning kelajak avlodga yetib borishi haqida so'z boradi.

MAQSAD: shu nuqtai nazardan, xalqimizning urf odatlari bo'lajak yoshlarga o'rnak bo'la oladigon vatanparvarlik shukuhini yoritib bera oladigan dostonlarni kelajak yoshlarga taqdim etadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: ta'lim tizimida bu hozirgi yoshlarga xalq og'zaki ijodi to'liqligicha yetib bormaydi, buni keng tarmog'da hozirgi yoshlarga yetkazib berish uchun xalq og'zaki ijodini tarixini un iota bobolarimiz tomonida og'izdan og'izga olib yeib kelishi va buni qog'ozga boyitib kitob xolatiga keltirib ommaga taqdim etilishi yetarli emas. Bizning ma'naviy boyliklarimizdan bo'lmish dostonlar baxshilarimiz juda go'zal ijroda tinglovchining yuragiga yetkazib ijro qilib berishadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bu borada yurtimizdagi baxshichilik maktablarida ota bobolarimiz qolib ketgan tarixiy dostonlarni hozirgi yosh baxshilarimiz tomonidan yanada yashilab qayta ishlab. Ommaga taqdim etish yo'llarini muhokamaga qo'yish kerak va bu o'z natijasini berishiga ishonchimiz komil

XULOSA: yuqoridagi talablarni xalq og'zaki ijodi tarixini o'rganish to'g'risidagi masalalar o'rganib kelajak yoshlarga yetkazish bo'o'rganib kelajak yoshlarga yetkazish bo'yicha yaratish va ulardan professional pedagogik faoliyatda foydalanishga o'rgatish zarur degan xulosaga kelish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: animatsiyasi, masofaviy ta'lim, ssenariy, didaktik, kognitiv.

Iqtibos uchun: O'tayev A.X. Xalq og'zaki ijodi tarixiy ildizlari. // Inter education & global study. 2024. №5. B.454-458.

ИСТОРИЧЕСКИЕ КОРНИ УСТНОГО НАРОДНОГО ТВОРЧЕСТВА

© А.Х. Утаев[1]✉
[1]Каршинский государственный университет, Карши, Узбекистан

Аннотация

ВЕДЕНИЕ: в статье рассказывается об истории и сегодняшнем дне устного народного творчества, а также об их достижении будущими поколениями.

ЦЕЛЬ: с этой точки зрения традиции нашего народа представляют будущей молодежи эпосы, которые могут стать примером для подражания.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в системе образования до сегодняшней молодежи устное народное творчество не доходит в полной мере, чтобы донести это до нынешней молодежи в широкой сети, недостаточно, чтобы история устного народного творчества была из уст в уста наших предков, обогащая ее бумагой и доводя до состояния книги. Дары эпоса, являющиеся одними из наших духовных сокровищ, передаются сердцу слушателя в очень красивом исполнении.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в этом отношении исторические эпосы, оставленные нашими предками в школах бахшизма в нашей стране, более живо перерабатываются нашими нынешними молодыми бахшами. Способы сделать его доступным для общественности должны быть обсуждены, и мы уверены, что это окупится.

ВЫВОД: приведенные выше требования позволяют сделать вывод о необходимости доведения до будущей молодежи вопросов по изучению истории устного народного творчества и обучению их использованию в профессиональной педагогической деятельности.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Алпомиш, Гроглы, Шерабад, Шахрисабз, Гамай, эпос, фольклор.

Для цитирования: Утаев А.Х. Исторические корни устного народного творчества. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 454-458.

HISTORICAL ROOTS OF FOLK ORAL CREATIVITY

© Asror Kh. O'tayev[1]✉
[1]Karshi State University, Karshi, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article will talk about the history and present of folk oral creativity and their arrival in the future generation.

AIM: in this context, the customs of our people can serve as an example for future young people, presenting epics to future young people who can shed light on the patriotic gratitude.

MATERIALS AND METHODS: in the educational system, this does not reach the present youth to the fullest extent of folk oral creativity, it is not enough to deliver it to the present youth in a wide network to eat the history of folk oral creativity from mouth to mouth on the side of our ancestors un iota, and to present it to the public by enriching The epics, from our spiritual riches, perform in a very beautiful performance, delivered to the heart of the listener.

DISCUSSION AND RESULTS: in this regard, the historical epics left behind by our ancestors in the bakhshiqi schools of our country have been further rejuvenated and reworked by our current young Bakhshis. It is necessary to put the ways to present it to the public in the discussion and we are sure that it will give its result

CONCLUSION: the above requirements make it possible to conclude that it is necessary to create and teach them to be used in professional pedagogical activities in

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

order to communicate to future youth by studying issues about the study of the history of folk oral creativity.

Key words: Alpomish, Go‘ro‘g‘li, Sherobod, Shaxrisabz, Qamay, Doston, Epik, Folklore

For citation: Asror Kh. O'tayev. (2024) ‘Historical roots of folk oral creativity’, Inter education & global study, (5), pp. 454-458. (In Uzbek).

O‘zbek xalq og‘zaki ijodi durdonalari orasida To‘maris, Shiroq, Alp Er to‘nga, Alpomish, Go‘ro‘g‘li, Elikbek, Jaloliddin Manguberdi, Temur Malik hamda Oysuluv haqidagi afsona, rivoyatlar va qahramonlik eposlarining yaratilishi o‘zbek xalqi tarixi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, ularda ajdodlarimizning el-yurt mustaqilligi uchun kurashi, milliy o‘zligini anglashi hamda qahramonligi tarixi madh qilinadi. Shubhasiz, tarixda aynan yuqoridagi qahramonlar kabi taqdiri xalq taqdiriga aylangan tarixiy shaxslar ko‘p bo‘lgan. Xalq og‘zaki ijodi aynan ushbu passionar shaxslar hayotini yaxlit tizimda badiiy timsolga aylantirgan.

Doston janri tipik an’anaviy xususiyatlari va g‘oyaviy-badiiyligiga ko‘ra “To‘lg‘onoy”, “Xurshidoy”, “Yakka Axmad”, “Shirin bilan Shakar” kabi dostonlardan qolishmaydigan darajada ijro etilgan. “Alpomish”, “Rustamxon”, “Go‘ro‘g‘li” turkum dostonlari singari yaratilish jarayoni qadimgi zamonlarga mansub dostonlar mavjudligini Sherobod, Shaxrisabz, Qamay dostonchilik maktablari vakillari repertuarlari orqali tekshirgan tadqiqotchilar kuzatishlaricha, folklorshunoslikka ma’lum bo‘lgan 100 dan ko‘proq doston, ertaklarning o‘rganilmay kelinayotgan yana o‘nlab variant, versiyalari mavjudligidan tashqari, original syujetga ega dostonlar ham borligi e’tirof qilinadi.

O‘zbek folklorshunosligi XX asrda xalq qo‘shiqlarini yozib olish, to‘plash va o‘rganish sohasida ulkan yutuqlarga erishdi. Shu bois ham B.Sarimsoqov, M.Alaviya, O.Safarov, M.Jo‘rayev, A.Musaqulov, H.Razzoqovlarning qimmatli tadqiqotlari mahsuli bugun ham yosh olim va tadqiqotchilar uchun muhim manba vazifasini bajarmoqda. Ammo ijodkor xalqimiz orasida hali ham yozib olinishi zarur bo‘lgan, o‘zining monografik tadqiqotlarini kutayotgan folklor namunalari ko‘plab topiladi.

Epik turlarning har bir janriga xos aktiv qo‘llaniladigan va passiv qo‘llaniladigan formulalar bor. O‘zbek folklori dostonlari uchun tipik xarakterdagi aktiv qo‘llanuvchi an’anaviy formulalar haqida V. M.Jirmunskiy va X.T.Zarifovlar fikr yuritgan edilar. Ertak, afsona, rivoyat, naql kabi epik janrlarda keluvchi formulalar haqida ham mahsus tadqiqot olib borish zaruriyati tug‘ilmoqda. Negaki, janrlar o‘rtasidagi o‘zaro proporsional bog‘lanish yoki bir janrga xos muhim tipik elementlarning boshqasiga moslashuvi, muvofiqlashuvi natijasida improvizatorning ta’siri munosib rol o‘ynashi yuqoridagi tahlillardan ma’lum bo‘ladi. To‘g‘ri, ertak janri poetikasi, janr xususiyatiga doir izlanish olib borgan tadqiqotchilar o‘zbek xalq ertaklari uchun tipik ahamiyatga ega formulalar haqida fikr yuritgan, lekin formulalarning janrlar munosabati masalasidagi roli haqida xali birorta ilmiy-nazariy fikr o‘rtaga tashlanmagan.

Xalq folklori an’anasini davom ettiruvchi baxshilar tarixiy mavzudagi afsona mazmuni bilan qadimdan tanish bo‘lganligi, doston janri an’analari rivojlangan paytlarga kelganda,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

muayyan tuzum sharoitiga moslab, To‘maris obrazi Oysuluvga, Sparganiz Kun botirga, Kir esa Qaysarga aylantirilgan bo‘lishi ham ehtimoldan holi emas. YA’ni, syujeti ko‘proq informativ xarakterga ega bo‘lgan afsona janri o‘zining dastlabki ijodiy akti- qabila uchun jonini fido qilish motivi keyinchalik ertak, doston janrlariga o‘tgach, mazmun mohiyati yanada kengaydi. Ertakchi va dostonni kuylagan kishilar ijro jarayonida xalqning qadimgi tushunchalarini yanada boyitib, o‘zlari yashab turgan sharoit taqozo etgan aktual masalalarni kiritdilar. To‘maris obrazi bilan bog‘liq vatanparvarlik motivini ifodalagan, informativ xarakterdagi tarixiy afsona syujeti ertak, doston janrlari tarkibida estetik funksiya bajaruvchi katta hajmdagi epik asarlarga aylandi. Folklorshunos olim, akademik T.M.Mirzayev “Folklor ijodkorlari va ijrochilarining shaxsiyati, ijod va ijro usullari xalq og‘zaki ijodi namunalarini jonli ijro etish sharoitlarida aytish, kuylash, ko‘rsatish va boshqarish tartiblari, aytuvchilikdagi umumiylik va o‘ziga xosliklar, an’anaviy tekstni qayta ijod va ijro qilish mexanizmi, professional ta’lim berish yo‘llari, bundagi e’tiqod rasm-rusmlar, ustoz va shogird munosabatlari kabi qator masalalar doimo tekshiruvchilarning diqqat markazida bo‘lishi zarur”,- degan edi.

Turkiy xalqlar orasida keng tarqalgan «Alpomish»turkum dostonlari tarixiy ahamiyati va badiiy qimmati jihatidan hamisha ko‘plab folklorshunos, adabiyotshunos, faylasuf, tarixchi va etnograflarning tadqiqot obyekti bo‘lib kelmoqda.Jumladan, A.K.Borovkov, V.M.Jirmunskiy, H.V.Paksoy, K.Rayxl,In Gyong O singari jahon olimlari;G‘.O.Yunusov, H.T.Zarifov, T G‘oziboyev, M.Saidov, M.Afzalov, T.Mirzayev, M.Murodov, A.Ergashev, K.Imomov, X.Egamov, H.Abdullayev, O.Madayev, B.Sarimsoqov, M.Qo‘shmoqov, N.Rahmonov, S.Ro‘zimboyev, M.Jo‘rayev, S.Yo‘ldosheva, I.Yormatov, Sh.Turdimov, J.Eshonqulov, N.Madrahimova kabi o‘zbek folklorshunoslari; I.T.Sag‘itov, N.Davqarayev, Q.Ayimbetov, Q.Maqsetov, S.Bahadirova, J.Xoshniyazov, K.Allambergenov kabi qoraqalpoq folklorshunoslari tomonidan turli davrlarda mazkur doston bo‘yicha tadqiqotlar olib borilgan va bu jarayon hozir ham davom etmoqda.

O‘zbekiston hududi eng qadimiy sivilizatsiya markazlaridan biri bo‘lgan. Bu hudud ming yillar davomida shakllangan ko‘plab moddiy va nomoddiy tarixiy yodgorliklarga boy mamlakat hisoblanadi. Nomoddiy madaniy meros o‘tmish va kelajak o‘rtasidagi bog‘liqlik bo‘lib, turli jamoalarning qimmatli boyligini anglatadi. Shuningdek o‘zbek xalqining nomoddiy madaniy merosi asrlar osha ajdodlar tomonidan sayqallanib, xalqning bebaho mulki bo‘lish bilan birqatorda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqorolik jamiyatini rivojlantirishning muhim subyekti sifatida baholanadi. Shu bilan bir qatorda nomoddiy madaniy meros insonni tarbiyalaydi, ulug‘laydi, tabiat va xayot go‘zalligini ochib beradi. O‘zbekiston Respublikasi 2007 yil dekabrda Nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilish to‘g‘risidagi xalqaro Konvensiyani ratifikatsiya qildi va 2008 yil 29 apreldan boshlab uning to‘la huquqli ishtirokchisiga aylandi.

O‘zbekistonning 15 nomoddiy madaniy merosi insoniyatning bebaho ma’naviy durdonasi sifatida e’tirof etilishi tarixiy voqeaga aylandi. YUNESKO tomonidan “Boysun madaniy muxiti”, “Shashmaqom”, “Navro‘z”, “Katta ashula”, “Askiya”, “O‘zbek palovi”, “Atlas”, “Lazgi”, “Miniatyura”, “Baxshi san’ati”, “Ipakchilik an’analari”,“Nasriddin Afandi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

latifalari", O'"zbekiston kulolchiligi", "Iftor","Tazhib kitob bezash san'ati" kabilar umuminsoniy nomoddiy madaniy merosi durdonasi sifatida ro'yxatga olinib, ularni jahon e'tirof etgani xalqimiz ma'naviy-madaniy merosi naqadar qadimiy va teran ekanligining yana bir tasdig'idir. Mazkur qadriyatlar xalqaro miqyosda butun insoniyat madaniy merosining ajralmas qismi sifatida tavsiflanadi va nomoddiy madaniy merosning ushbu turlarini e'tirof etish va qadr-qimmatini keng targ'ib qilishni ulkan darajada oshirishga xizmat qiladi.

Xalq og'zaki ijodi namunalarining davrlar o'tishi bilan o'zgarishlarga uchrashi, sayqallanishi, yangi tasvirlar, obrazlar hamda motivlar bilan boyib borishi tabiiy jarayondir.Bugungi kunda turli hududlarda yashovchi, tiliyu dini, dunyoqarashi, urf-odat va an'analari umumiy bo'lgan turkiy xalqlarning ma'naviy merosi hozirgacha saqlanib kelmoqda.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Турдимов Ш. Этнос ва эпос. – Тошкент, Ўзбекистон, 2002. 75.бет.
2. Эргашев А. Шерабадская дастанная школа, АКД, Ташкент, 1991, стр. 14-15.
3. O'tayev A.X. Rangtasvir o'quv qo'llanma. – Qarshi, Uzbekistan, 2023. 156.bet.
4. Utaev Asror. "Journal of innovations in scientific and educational research". Works of fine and applied arts found in the ayrtom archeological site, their role and significance in our national cultural heritage.
5. Otayev A.H. Science and Education in Karakalpakstan ISSN 2181-9203. Portrait of Uzbek national epic heroes in fine arts in its own style.
6. Utaev Asror. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. THE peculiarities of training in the field of practical art and teacher-student traditions in art ceramics
7. Ўтаев асрор «Образование и наука в xxi веке». Айртом археологик объектидан топилган тасвирий ва амалий- безак санъати асарлари уларнинг миллий маданий меъросимизда ўрни ва ахамият.
8. Ибрагимов Р. Анимация санъатининг тарбиявий ва психологияси муаммолари // International scientific and practical conference on the topic:"Priority areas for ensuring the continuity of fine art education: problems and solutions". – 2023. – Т. 1. – №. 01.
9. У. Мавлонов. "Болалар таълим-тарбияси ва миллий руҳни шакллантиришда амалий санъат турларининг ўрни ва аҳамияти". "Pedagogs" international research journal

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ibragimov Rustam Qudratovich**, tadqiqotchi [**Утаев Асрор Халимович** соискатель], [**O'tayev Asror Khalimovich**, teacher]; manzil: O'zbekiston, 180119, Qarshi shahri, Ko'chabog' ko'chasi, 17-uy[адрес: Узбекистан, 180119, г. Карши, ул. Кучабаг, дом 17], [address: Uzbekistan, 180119, Kochabog, 17 house]; [ORCID 0009-0009-1055-6591]; E-mail: Asr6969@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

QO‘G‘IRCHOQ TEATRLARI ORQALI MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI TARBIYALANUVCHILARINING INSONPARVARLIK FAZILATLARINI SHAKLLANTIRISH

© A.M. Ismanova[1]✉
[1]O‘zbekiston davlat san’at madaniyat instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada kelajak egalari bo‘lgan yosh avlodni yetuk va barkamol, insonparvar bo‘lib voyaga yetishida qo‘g‘irchoq teatrlarining ahamiyati muhim ekanligi yozilgan. Shu jihatdan olib qaralganda, bolalarda axloqiy sifatlarni shakllantirishda teatrlashtirilgan tomoshalar – qo‘g‘irchoq, stol teatrlari ham o‘ziga xos ahamiyat kasb etadi maqola shular xususida fikr yuritilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot olib borilayotgan mazkur sohani shuningdek madaniyat va san’at to‘garaklariga maktabgacha ta’lim muassasasi tarbiyalanuvchilaridagi qiziqish qay daraja ekanligi va ular san’atning ko‘proq qaysi turlariga ko‘proq qiziqishlari o‘rganildi va tahlil qilindi. Shu sababli bolalarni murg‘aklik davridan boshlab san’at va madaniyatning turli yo‘nalishlariga xususan qo‘g‘irchoq teatrlari bilan ham oshno qilinsa ular kelajakka mutlaqo boshqacha nazar bilan qarashlarini xis qilgan holda mazkur maqola tayyorlandi.

MAQSAD: san’at va madaniyat muassasalari orqali Maktabgacha ta’lim muassasalari tarbiyalanuvchilarining insonparvarlik fazilatlarini shakllantirish.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bugungi kunda qo‘g‘irchoq teatrlari O‘zbekiston hududlari bo‘ylab tashkil etilayotganligi barchamizni birdek quvontiradi. Boisi qo‘g‘irchoq teatrlari orqali namoyish etiladigan sahna ko‘rinishlari bolalarning hayotiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Zamonaviy jiholar bilan boyitilib, yangidan barpo qilinayotgan qo‘g‘irchoq teatrlari endilikda bog‘cha yoshdagi bolajonlar uchun sahna ko‘rinishlarini maroq bilan tomosha qilish imkonini beradi Bu borada kadrlar masalasi ham muhim rol o‘ynaydi. Bolalarning tomoshalarni turli texnik vositalar orqali emas, jonli sahnada kuzatishi, yuz berayotgan voqea-hodisalarga kuchli hissiyot, munosabat uyg‘ota oladi va shu orqali ijodiy dunyosini boyitadi, shaxs sifatida shakllanishiga kuchli ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Biz kattalarni esa kichkintoylarning katta dunyosiga hurmat va g‘amxo‘rlik bilan qarashga undayveradi.

XULOSA: davlatimiz raxbari tomonidan san’at va madaniyat sohasiga qaratilinayotgan e’tibor, imzolanayotgan yangi qarorlar, bularning barchasi yurtimizda madaniyat va san’atni yanada rivojlantirishga xizmat qiladi. Jumladan yosh avlodni madaniy xordiq chiqarishlari, shuningdek yurtimizda ijodkor yoshlar safini yanada kengaytirishga katta zamin bo‘la oladi.

Kalit so‘zlar: qo‘g‘irchoq ertaklar, qahramon, bog‘cha, san’at, madaniyat, to‘garak, ta’lim, pedagog, milliy, qadriyat, an’ana, tarbiy.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Iqtibos uchun: Ismanova A.M. Qo‘g‘irchoq teatrlari orqali maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarining insonparvarlik fazilatlarini shakllantirish. // Inter education & global study. 2024. №5. B.459-468.

ФОРМИРОВАНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСТВЕННОСТИ УЧАЩИХСЯ ШКОЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ЧЕРЕЗ КУКОЛЬНЫЙ ТЕАТР

© А.М. Исманова[1]✉
[1]Государственный институт художественной культуры в Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье написано, что значение кукольных театров важно для того, чтобы молодое поколение, являющееся хозяевами будущего, выросло зрелым, всесторонне развитым и человечным. с этой точки зрения большое значение в формировании нравственных качеств у детей имеют также театральные представления – кукольные и настольные театры.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: был изучен и проанализирован уровень интереса дошкольников к данной сфере, а также кругов культуры и искусства, и какие виды искусства им больше интересны. По этой причине данная статья подготовлена с той мыслью, что если познакомить детей с разными направлениями искусства и культуры, особенно с кукольными театрами, они взглянут на будущее совершенно с другой стороны.

ЦЕЛЬ: формирование гуманных качеств дошкольников через учреждения искусства и культуры.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: нас всех радует тот факт, что сегодня в регионах Узбекистана организуются кукольные театры. Потому что кукольные спектакли положительно влияют на жизнь детей. Обогащающиеся современным оборудованием и строящиеся заново кукольные театры теперь позволяют детям детсадовского возраста с интересом смотреть спектакли. Наблюдение у детей за выступлениями на живой сцене, а не с помощью различных технических средств, способно вызвать сильные эмоции и реакции на происходящие события, тем самым обогащая их творческий мир и оказывая сильное положительное влияние на их формирование как личности. И это побуждает нас, взрослых, смотреть на большой мир малышей с уважением и заботой.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: внимание, уделяемое главой нашего государства сфере искусства и культуры, подписываемые новые решения, все это служит дальнейшему развитию культуры и искусства в нашей стране. В частности, культурно-развлекательная деятельность молодого поколения может стать прекрасной площадкой для расширения рядов творческой молодежи в нашей стране.

Ключевые слова: кукольные сказки, герой, детский сад, искусство, культура, круг, образование, педагог, национальность, ценности, традиции, воспитание.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Для цитирования: Исманова А.М. Формирование человечественности учащихся школьной образовательной организации через кукольный театр. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 459-468.

FORMATION OF HUMANITY CHARACTERS OF SCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATION STUDENTS THROUGH PUPPET THEATER

© Azizakhon M. Ismanova[1]✉
[1]State Art and Culture Institute of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in this article, it is written that the importance of puppet theaters is important in making the young generation, who are the owners of the future, grow up to be mature and well-rounded and humane. From this point of view, theatrical performances - puppet theaters and table theaters are also very important in the formation of moral qualities in children.

MATERIALS AND METHODS: it was studied and analyzed the level of interest of preschoolers in this field, as well as culture and art circles, and what types of art they are more interested in. For this reason, this article was prepared with the idea that if children are introduced to different directions of art and culture, especially puppet theaters, they will look at the future from a completely different perspective.

AIM: formation of humanistic qualities of preschoolers through art and culture institutions.

DISCUSSION AND RESULTS: the fact that puppet theaters are being organized in the regions of Uzbekistan today makes us all happy. Because puppet shows have a positive impact on children's lives. Puppet theaters, which are enriched with modern facilities and are being built anew, now allow children of kindergarten age to watch the performances with interest. Children's observation of performances on a live stage, not through various technical means, can arouse strong emotions and reactions to the happening events, thereby enriching their creative world and having a strong positive effect on their formation as individuals. And it encourages us adults to look at the big world of little ones with respect and care.

CONCLUSION: the attention paid by the head of our state to the sphere of art and culture, the new decisions being signed, all this serves to further develop culture and art in our country. In particular, cultural entertainment of the young generation can be a great ground for expanding the ranks of creative youth in our country.

Key words: puppet fairy tales, hero, kindergarten, art, culture, circle, education, teacher, nationality, values, traditions, upbringing

For citation: Azizakhon M. Ismanova. (2024) 'Formation of humanity characters of school educational organization students through puppet theater', Inter education & global study, (5), pp. 459–468. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, maktabgacha ta’lim muassasalari tarmog‘ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta’minlash, bolalarni maktab ta’limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash, ta’lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta’lim dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etish, bolalarni har tomonlama intellektual, ahloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish kabi dolzarb vazifalar bugungi kunda ustuvor maqsadlardan biridir.

Respublikamizda maktabgacha ta’lim tizimini isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash, o‘sib kelayotgan yosh avlodni ma’naviy-axloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatidan yangi darajaga ko‘tarish, o‘quv-tarbiya jarayoniga ta’limning innovatsion shakllari va usullarini joriy etish jumladan, bolalarni murg‘aklik davridan boshlab san’at va madaniyatga qiziqtirish lozimligini ham alohida ta’kidlash lozim.

Aholi, ayniqsa, yosh avlodning san’atning turli yo‘nalishlari bo‘yicha maxsus to‘garaklarda qatnashish, qo‘shiq kuylash, musiqa tinglash, raqs, estrada, opera, cholg‘u ijrochiligi hamda qo‘g‘irchoq teatrlari orqali yosh avlodni Vatanga sadoqat tuyg‘ularini kamol toptirish, shuningdek, yoshlar orasidan iqtidorli san’atsevar bolalarni saralab olish ishlarini tizimli tashkil etish, san’at va madaniyat masalalarini yanada rivojlantirishga yo‘naltirilgan keng ko‘lamli ishlar izchil amalga oshirilmoqda.

Bolalarni insonparvarlik ruhida tarbiyalashda oila va maktabgacha ta’lim tashkiloti bilan bir qatorda madaniyat muassasalarining o‘rni ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Bolalar maktabgacha yoshdan boshlab san’atga oshno etib tarbiyalanishi natijasida ota-onaga mehribon, Vatan va xalqiga sodiq inson bo‘lib yetishadi, yurtiga muhabbat va sadoqat hissi bilan yashaydigan, yurtimizni har tomonlama ravnaq topishida o‘zining munosib hissasini qo‘shadigan bo‘lib voyaga yetadi.

O‘zbekiston Respublikasida Maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, maktabgacha ta’lim muassasalari tarmog‘ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta’minlash, bolalarni maktab ta’limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash, ta’lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta’lim dasturlari
va texnologiyalarini tatbiq etish, bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish maqsadida Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi hamda uning tizimidagi tashkilotlar faoliyatini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 25-maydagi PF-79-sonli farmoni qabul qilindi.

Yosh avlodga mustaqillik mafkurasini singdirish, ongi va qalbini ezgulik hislariga to‘ldirish, ularni barkamol, vatanparvar shaxslar qilib tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi. Maktabgacha bo‘lgan davr bolalarning bilim olishga intilishi kuchli bo‘lgan, taqlid hissi rivojlangan davrdir. Ularning barkamol shaxs bo‘lib yetishishida maktabgacha ta’lim muassasalari va tarbiyachi-pedagoglarning o‘rni muhimdir.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Shuningdek mamlakatimiz hayotining barcha jabhalarida keng qamrovli ishlar amalga oshirilmoqda. Uning samarali rivoji uzluksiz ravishda ta'lim sohasiga singib borayotgan islohotlarda ham yaqqol namoyon bo'lmoqda. Bu kabi islohotlardan ko'zda tutilgan maqsad yosh avlodning tarbiyasiga atroflicha yondashish, turli yosh guruhdagi bolalarning bilim doirasini kengaytirish, o'quv-bilim faoliyatini rivojlantirishdan iboratdir.

Ushbu jarayon jamiyatimizning ijtimoiy va ma'naviy rivoji borasida olib borilayotgan davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Bu esa uzluksiz ta'lim tizimining ilk bo'g'ini sifatida maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilariga har tomonlama e'tibor berish zaruratini kun tartibiga olib chiqadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari ishini ko'p qirrali deb hisoblash mumkin. Shu jihatdan olib qaralganda, bolalarda axloqiy sifatlarni shakllantirishda teatrlashtirilgan tomoshalar – qo'g'irchoq, stol teatrlari ham o'ziga xos ahamiyat kasb etadi.

Teatrlashtirilgan tomoshalar bolalar bilan bevosita muloqotda bo'lish, ularning "tili"da fikr almashish, maxsus ifoda vositalariga egaligi, bolalarni ishontirish, voqea-hodisalarga nisbatan his-tuyg'ularini bildira olish hususiyatiga ko'ra pedagogik ahamiyatga ega. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ahloqiy tarbiyalashda teatrlashtirilgan tomoshalar bolalarning iqtidori, obyektiv borliq haqidagi tasavvuri, dunyoqarashini yanada rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitni yaratish bilan yanada ahamiyatli bo'lishi bilan birgalikda bolalarni milliy ma'daniyat va umuminsoniy qadriyatlar bilan tanishtirish, ularni rivojlantirish asosiy maqsadlardan biridir.

Bolaga maktabgacha yoshida berilgan bilim uning butun hayoti davomida yetakchi o'rinni egallaydi. Bu hayotiy zaruriyat "Ilk qadam" davlat dasturining asosini tashkil etadi. Jamiyatimizda olib borilayotgan islohotlar ko'lami, rivojlanib borayotgan fan-texnika taraqqiyoti asrida ota-onalar farzandlariga bugungi kun talablaridan kelib chiqqan holda, ularning yoshiga munosib va o'ziga xos hususiyatlarni inobatga olgan holda kerakli ta'lim-tarbiyani berib borish, ma'naviyati yuksak, har tomonlama yetuk inson qilib voyaga yetkazish lozimligini tobora anglab yetmoqdalar.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tevarak atrofni o'rganishdagi bog'lanishli nutqini rivojlantirish, aqliy rivojlanish hususiyatlari, bolalarning harakat salohiyatini maqsadli rivojlantirish texnologiyasi, bolalarning tasviriy savodxonlik, ekologik tushunchalarini shakllantirish, teatr masalalari, talabalarni maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarga estetik tarbiya berishga tayyorlash, bo'lajak tarbiyachilarning pedagogik muloqot madaniyatini shakllantirish, bolalarni milliy qadriyatlar asosida ahloqiy tarbiyalash biz pedagoglarning asosiy vazifamizdir. Bunda stol teatri, qo'g'irchoq teatri vositasida bolaning atrof-muhitga bo'lgan munosabati, hayot haqidagi tasavvurlari, taassurotlari, u yoki bu hodisalarni tushunish, go'zallikni ko'ra bilish va his etishga mas'uliyat hissi oshadi.

Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" asari asosida ishlangan o'zbek filmi barchamizga ma'lum. Filmni Takror, qariyb bir necha yillardan buyon tomosha qilib kelar ekanmiz, bu borada qo'g'irchoq tomoshasi aks etgan kichik epizodni eslatib o'tmoqchimiz. Ha, o'sha epizod ko'z oldingizda gavdalandi. Aytmoqchimizki, qo'g'irchoqbozlar tomosha bahona qo'g'irchoq vositasida elu-yurtga ozor bergan, g'am-kulfat keltirgan zamon zo'ravonlarini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

tanqid qilish, turmushdagi ayrim qoloqliklar, nopokliklar, ziddiyat va egriliklar ustidan kulishni o‘z oldilariga maqsad qilib qo‘yganlar. Bu esa o‘z navbatida oddiy xalq uchun zarur bo‘lgan katta ijtimoiy vazifani o‘taydi. Qo‘g‘irchoq o‘ynatuvchilarning maqsadi qanchalik xolis, samimiy va yuksak bo‘lmasin, jamiyatda qo‘g‘irchoqbozlar past tabaqa hisoblangan. Ayrim hollarda, hatto, tahqirlangan. M.Qodirovning fikricha, “Ulamolar qo‘g‘irchoq teatrini “shayton ishi”, qo‘g‘irchoqbozni shakkok va diyonatsiz, degan uydirma gaplarni tarqatib kelishgan. O‘tmishda qo‘g‘irchoq teatriga olimlarimizning yetarli e’tibor bermaganliklarining boisi ham shunda”.[1]

Maktabgacha yoshdagi bolalarda teatrlashtirilgan tomoshalar (stol va qo‘g‘irchoq teatrlari) vositasida ahloqiy sifatlarni shakllantirishda qo‘g‘irchoqlarning xatti-harakatlariga munosabat bildirish, bolalarda teatr ko‘rish odobi hamda go‘zallikni ko‘ra bilish hissini uyg‘otuvchi samarali ishlar amalga oshiriladi.

Hattoki, tili endigina chiqib, so‘zlarni buzib gapirayotgan bolajonlar tarbiyasida ham teatrlashtirilgan tomoshalarning o‘rni beqiyosdir. Chunki olalar oddiygina salomlashish, xayrlashish odobini teatr qahramonlaridan o‘rganishlari ehtimoldan xoli emas. Teatrlashtirilgan tomoshalar (qo‘g‘irchoq teatrlari) dunyoning ko‘plab xalq va elatlariga qadim zamonlardan ma’lum. Ular jamiyat hayotida muhim ahamiyat kasb etib kelgan. Qo‘g‘irchoq teatri har qaysi davlatda turli shaklda, hajmda, o‘ziga xos tarzda taraqqiy etib, rivojlanib kelgan.

Shulardan qo‘g‘irchoq teatrining to‘rt turini alohida ajratib ko‘rsatish mumkin: qo‘lga kiyib o‘ynatiladigan qo‘g‘irchoqlar; soyali qo‘g‘irchoqlar; ip bilan boshqariladigan qo‘g‘irchoqlar; aktyori ko‘rinadigan qo‘g‘irchoqlar.

Har bir teatr turidagi tomoshalarda sahna bezaklari, ulardagi xilma - hil ranglar va albatta undagi qahramonlar bola tafakkurini shakllantiribgina qolmay, uning dunyoqarashini o‘zgartirib, go‘zallikka intilishi, fikrlash doirasining kengayishiga yordam beradi.

Umar Hayyom esa o‘z ruboiylarida ilm-ma’rifat, aqlu-zakovatni ulug‘laydi. Qabohat, razolatni qattiq qoralaydi. Bundan tashqari Umar Hayyomning lu’batbozlik xususidagi ruboiysida “dastlab diniy ruhdagi masnaviy beriladi, shundan so‘ng qo‘g‘irchoq teatrining ikki turi, ularning mazmuni qurilishi bayon qilinadi qo‘g‘irchoqboz kabi dil iplarini harakatga keltirmas ekan, inson harakatga kelmaydi deb, yana shu manodagi bir bayt bilan yakun yasaladi”[2]

Tomosha qiluvchilar sahna ro‘parasida o‘tirib, ekranda yorug‘lik orqali harakatlanayotgan soyalar: odamlar, hayvonlar va qushlar soyasini ko‘rishi mumkin. Soya teatr uchun odam va hayvon soyalarini bolalarning o‘zlari chizib, qirqa oladilar. Bolalarga shakllarning boshlari, dumlarini qimirlatadigan qilishni o‘rgatish kerak. Buning uchun tarbiyachi yordamida detallar simlar bilan biriktirilib, spiral holatda aylantirib qo‘yiladi. Yillar o‘tib iplar yordamida harakatlanadigan qo‘g‘irchoqlar urf bo‘lib borgan. Teatrning bu turida

[1] Қодиров М., Қодирова С. Қўғирчоқ театри тарихи. –Т.: Талқин. 2006. 6-бет
[2] Қодиров М., Қодирова С. Қўғирчоқ театри тарихи. –Т.: Талқин. 2006. 26-бет.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ko‘proq xalq mifologiyasi yoritib berilgan. Hozirgacha yetib kelgan ipli qo‘g‘irchoq tomoshasida dev, yalmog‘iz kabi qadimiy obrazlarni ko‘rishimiz mumkin. Yuqorida keltirilgan teatr turlaridan tubdan farq qiluvchi yana bir teatr turi bu aktyori ko‘rinadigan qo‘g‘irchoq teatridir.

Teatrlashtirilgan tomoshalar – qo‘g‘irchoq, stol teatrlari haqida fikr yuritilar ekan, shu o‘rinda qachonki milliy madaniyatimizning uzviy qismi bo‘lgan teatr san’ati xususida so‘z borar ekan, buyuk ma’rifatparvar Mahmudxo‘ja Behbudiyning “Teatr – bu ibratxonadur”, deb aytgan fikrini eslash o‘rinlidir. Bizning milliy teatr san’atimiz tarixan juda katta yo‘lni bosib o‘tgan bo‘lib, uning qadimiy ildizlari xalq o‘yin va tomoshalariga borib bog‘lanadi». Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida teatrlashtirilgan tomoshalarni tashkil etish bolalarni Vatanni sevishga, ularning ijtimoiy hissiy rivojlanishlariga, dunyoqarashlarining kengayishiga, axloqiy sifatlarini shakllantirishga yordam beradi.

Maktabgacha ta’lim muassasasida tarbiyachilar bolalarni erkin ishlatishlari ya’ni, turli ertak qahramonlari timsolida teatrlashtirilgan tomoshalarni o‘zlariga rol berib, ahloqiy yo‘naltirib va albatta rag‘batlantirib borishlari zarur. Buning uchun maktabgacha ta’lim muassasalarida teatrlashgan tomoshalar uchun kerakli jihozlar, qahramonlar kiyimlari va kichik bo‘lsa ham sahna bo‘lishi kerak. Bunday tomoshalarni tashkil etish bolalarni xotirasi rivojlanishida ham yaxshi samara beradi.

Ayniqsa, ular qiziqib tinglaydigan yoki tomosha qiladigan qahramonlar rollarini jonu dillari bilan ijro etishadi va matnlarini ham tezda yodlashadi. Bolalarning bir-birlariga bo‘lgan ishonchi, katta-kichikni hurmat qilishi, do‘stlikka bo‘lgan sadoqatini mustahkamlaydi. Shulardan o‘zbek an’anaviy teatrlashtirilgan tomoshalari qahramonlaridan biri “Kachal polvon” hisoblanadi. Kachal polvon qo‘g‘irchog‘i, asosan, qo‘lga kiyib o‘ynatilgan. Uning bosh qismi yog‘ochdan yasalgan bo‘lib, egnida ko‘ylak, chopon, boshida do‘ppi, tashqi ko‘rinishi qirra burun, qalin qoshli bo‘lgan. U oddiy xalq vakili sifatida tomoshalarda qatnashgan. Ushbu tomoshalar XIV asrdan boshlab xalqning e’tiboriga tushgan. Manbalarda keltirilishicha, Bizgacha turli ko‘rinishlarda Kachal polvon sarguzashtlari, komediyalari yetib kelgan. U hamisha hushchaqchaq holda hayotida uchragan to‘siqlarni yengib o‘tgan, yomon amaldor va sudxo‘rlarni fosh etgan, adolat va rostgo‘ylarni himoya qilgan.

Keyingi yarim asrdan ortiq davr ichida xalq teatrlari yangicha mazmun va shakllarda rivojlandi hamda professional teatrlar paydo bo‘ldi. Masharaboz-qiziqchilar, dorbozlar sirkning yaratilishida, qo‘g‘irchoq o‘yinlari, ashulachi va raqqoslar yangi dramatik teatrlar paydo bo‘lishiga zamin yaratdi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda taqlid hissi yuqori darajada rivojlangan bo‘ladi. Shuning uchun ham bolalarga mo‘ljallangan teatrlashtirilgan tomoshalar qahramonlarini to‘g‘ri tanlay bilish, ularning kiyinishi, bir-birlari bilan so‘zlashishlari, odob-axloqiga alohida e’tibor berilishi lozim.

Shunday ekan, salbiy rolda o‘ynayotgan qahramonlarimizni ham bolalar ongiga yomon ta’sir etmaydigan qilib, aksincha bunday obrazlar oqibati yomonlikka olib kelishi

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

haqida tushuntira olishimiz zarur. Shundan kelib chiqib, maktabgacha ta'lim muasssasalarida katta yoshdagi bolalar bilan hamkorlikda qo'l mehnatidan foydalangan holda, o'zlari teatr qahramonlarini yaratishsa ularning estetik didi va shu bilan bir qatorda qo'l motorikalari ham rivojlanib boradi. O'zlari yaratgan qahramonlar yordamida do'stlari yoki o'zlaridan kichik guruh bolalari uchun milliy urf-odatlarimizdan kelib chiqib kichik sahna ko'rinishlarini tashkil qilishsa yanada bola rivojlanishiga ta'sir etadi. Ularning nutqi rivojlanadi, fikrlash qobiliyatlari kengayadi.

Bolalarga qo'g'irchoq teatri tomoshalarini ko'rsatish, ularning ongiga milliy urf-odatlarimiz, an'analarimizni singdirish, shu aziz Vatan barchamizniki ekanligini uqtirish, har tomonlama ma'naviy barkamol qilib tarbiyalash, tevarak-atrofda bo'layotgan voqea-hodisalar, o'zining odobidagi kamchiliklarni bartaraf etish, tabiatni asrab-avaylash, unga mehr uyg'otishda yordam beradi. Milliy iftixorimiz hazrati Alisher Navoiy asarlarini o'qir ekanmiz, unda Navoiy o'z zamonasidagi ayrim xodisalar haqida, axloq, odob, tarbiya, hulq-atvor, odamgarchilik, yaxshilik to'g'risida fikr yuritar ekan, ba'zan san'at olamidan olingan ajoyib o'xshatishlarni ishlatgan.

Kelajagimiz poydevori bo'lgan yoshlarni ertangi kuni qanday bo'lishi, ko'p jihatdan ularni bugun qanday ta'lim-tarbiya olaètganiga, u yashaètgan, nafas olaètgan ijtimoiy muhitga bog'liq. Shu jihatdan olib qaralganda, bugun ustoz, murabbiy, ota-ona, tarbiyachi va keng jamoatchilik bolaning ertangi kuni uchun birdek mas'uldir. Shu o'rinda xorij olimasi Hillari Rodem Klintonning quyidagi fikrini keltirib o'tish g'oyat o'rinlidir: "...aksariyat bolalar bog'chaga boradigan èshga yetganlarida, ular miyasining arxitekturasi qurilib bo'lgan bo'ladi. Shu vaqtdan balog'atga yetgunga qadar miya 22 ishtièqi sust o'rganuvchiga aylanib qoladi, ammo ba'zan keyinchalik ham "bolalik g'ayrati" ning qayta tiklanish hollari uchraydi. Ammo u dunèni qaytib hech qachon haètining dastlabki bir-ikki yilidagi kabi shiddat bilan o'rgana olmaydi"[3]

Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilarining ongida yuksak axloqiy-estetik sifatlarning shakllanishida oila a'zolari va tarbiyachilarning faoliyati alohida ahamiyatga ega. Zero, oila a'zolari, tarbiyachi va bola o'rtasida sofdillik, xushmuomalalik, kamtarlik, o'zaro hurmat bir so'z bilan aytganda samimiy munosabat kabi hislatlar mavjud bo'lsa, bu ibratli axloqiy-estetik sifatlar bolalarga ijobiy ta'sir etadi. Bola o'z oilasida, atrofida ko'rgan xatti-harakatlardan to'g'ri xulosa chiqarib, o'z yaqinlarini hurmat qilish va o'z burchini vijdonan bajarishga intila boradi. Axloqiy-estetik sifatlar keng ma'noli tushuncha bo'lib, uning zamiriga tabiat, ijtimoiy hayot, turmush va san'atga munosabatni tarbiyalash yotadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy tarbiyalashning mazmuni Ona vatanga muhabbat, atrofdagilarga mehribonlik, rahmdillik, kattalarga hurmat, mehnatsevarlik, xulq-atvor sifatlarini o'z ichiga oladi. Bolalarni go'zallikni idrok etish orqali tarbiyalab borilar ekan, asta-sekin ularda o'zgalarning xursandchiliklariga sherik bo'lish, hamdardlik bildirish, qayg'urish kabi xususiyatlar tarkib topa boshlaydi. O'zbek xalqida "Qush uyasida ko'rganini

[3] Ҳиллари Родэм Клинтон. Бир болага етти маҳалла ота-она ва болалар бизга бераètган бошқа сабоқлар. (Инг.тилидан таржима). –Т.: Ўзбекистон.1997. -67 б.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

qiladi", degan naql bor. Bundan ko'rinadiki, farzandlarimizning xushmuomala, saxiy va hurmatga loyiq kishi bo'lib yetishishini istasak, biz ularga beraètgan tarbiya aynan shu xislatlarni o'zida mujassam etishi lozim. Agar biz farzandlarimizning tevarak-atrof va borliq haqida ko'p narsani bilishga qiziquvchi, mustaqil fikrlovchi inson bo'lib yetishishini istasak, ularga ta'lim-tarbiya bera boshlagan ilk kunlarimizdanoq o'zimizning bunday xususiyatlarimizni ularga ko'rsata olish darajasida ibrat-namuna bo'lishimiz lozim.[4]

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda axloqiy-estetik sifatlarini shakllantirishda bolalar ijodiy mehnatini tashkil etish, qo'g'irchoq o'yinlarida bolalarning rol ijro etishlarini ta'minlash bu sohada kutilgan samaradorlikka erishish imkonini beradi. Qo'g'irchoq teatrida bevosita o'zi ishtirok etishi natijasida ancha mustahkam odatlar hosil bo'ladi. U tengqurlari bilan muloqotda bo'lishga intilishga, birgalikdagi faoliyatga ehtiyoj sezadi hamda xatti-harakatning ko'pgina qoidalarini o'zlashtiradi. Tarbiyachi kelajak poydevori bo'lgan yosh avlodning axloqiy-estetik sifatlarni shaklantirish, ularni har tomonlama ma'naviy yetuk inson qilib tarbiyalashdek muhim va mas'uliyatli vazifani bajarar ekan, avvalo uning o'zi tarbiyalangan bo'lishi, yuksak odob-axloqqa ega bo'lishi, bolalarni tarbiyalash sifati uchun jamiyat oldidagi o'z mas'uliyatini chuqur anglashi lozim. Maktabgacha yoshdagi bolalar ongiga o'zbek xalq madaniy merosi – xalq og'zaki ijodi, hikoya va ertaklardagi bosh asosiy g'oyani singdirish, ularning qo'g'irchoq teatriga, san'atga bo'lgan qiziqishlarini oshirish va shu orqali ularda Vatanga muhabbat, o'tmish tariximizga hurmat, xalqqa sadoqat, do'stga vafo, ota-onaga g'amxo'rlik tuyg'ularini singdirish muhim vazifalardan biridir. Shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasalari sharoitida ma'lum yo'nalishlarda qo'g'irchoq teatrlarining keng yo'lga qo'yilishi, qo'g'irchoq o'yinlardan mashg'ulotlar jarayonida samarali foydalanish, bu borada mavjud qo'g'irchoq teatrlari bilan hamkorlik o'rnatish muhim ahamiyat kasb etadi. Bolalarda axloqiy-estetik sifatlarni shakllantirish jarayonini yanada takomillashtirish, ularning milliy kadriyatlar, an'analarimiz haqida yanada teran mushohada yuritishlari maqsadida turli ertaklar, hikoyalar o'qib berish, asar qahramonlari orqali ularda insoniy fazilatlarni shakllantirish samarali natija beradi.

Zero, oila, tarbiyachi va bola o'rtasida sofdillik, hushmuomalalik, kamtarlik, o'zaro hurmat bir so'z bilan aytganda samimiy munosabat kabi hislatlar mavjud bo'lsa, bu ibratli ahloqiy sifatlar bolalarga ijobiy ta'sir etadi. Bola o'z yaqinlarini hurmat qilish va o'z burchini vijdonan bajarishga intila boradi.

Bolalarda ahloqiy sifatlarni shakllantirish jarayonini yanada takomillashtirish, ularning milliy qadriyatlar, an'analarimiz haqida yanada teran mushohada yuritishlari maqsadida turli ertaklar, hikoyalar o'qib berish, asar qahramonlari orqali ularda insoniy fazilatlarni shakllantirish samarali natija beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

[4] Зулфизар Азизова.Мактабгача катта ёшдаги болаларда қўғирчоқ театри воситасида ахлоқий-эстетик сифатларни шакллантириш. 2010

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maktabgacha ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”.
2. Qodirov M., Qodirova S. Qo‘g‘irchoq teatri tarixi. –T.: Talqin. 2006.
3. Hillari Rodem Klinton. Bir bolaga yetti mahalla ota-ona va bolalar bizga berayotgan boshqa saboqlar. (Ing.tilidan tarjima). –T.: O‘zbekiston.1997.
4. Zulfizar Azizova. “Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda qo‘g‘irchoq teatri vositasida axloqiy-estetik sifatlarni shakllantirish”.–T.: 2010.
5. Madaniyat. Ma’rifat. Ma’naviyat. Rahimbergan Sapayev nashriyot-matbaa ijodiy uyi Toshkent – 2019.
6. “Xalq so‘zi” gazetasi. Toshkent - 2017 yil.
7. “Umumiy psixologiya”. E.G‘oziyev.Toshkent - 2002 yil.
8. “Maktabgacha ta’lim pedagogikasi”.Toshkent “Ilm Ziyo” 2011 yil.
9. www.lex.uz
10. www.ziyonet.uz
11. www.google.uz
12. www.gazeta.uz
13. www.madaniyat.uz

MUALLIF XAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ismanova Azizaxon Maxammadali qizi,** mustaqil izlanuvchi [**Исманова Азизахон Махаммадалиевна,** соискатель], [**Azizakhon M. Ismanova**, the applicant]; манзил: Ўзбекистон Республикаси Тошкент шахар Мирзо Улугбек тумани, Паркент кўчаси 11-уй. [адрес: Республики Узбекистан, Ташкент, Мирзо Улугбек, улица Паркент дом-11]; [address, Republic of Uzbekistan, Tashkent city, Mirzo Ulugbek district, Parkent street 11.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original peper

MADANIYAT VA SAN'AT SOHASIDAGI MUAMMOLAR VA ULARGA TEGISHLI BA'ZI YECHIMLAR

© A.F. Xayriddinova[1]✉

[1]O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institut, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada O'zbekistondagi madaniyat va san'at sohasidagi ba'zi muammolar, ularning sabablari, bir so'z bilan aytganda, sohadagi necha yillardan beri yechimini kutayotgan ba'zi muammolar haqida so'z boradi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot olib borilayotgan fan va texnologiyalarni talabalarda qay darajada o'zlashtira olish va ularni bu fanni o'zlashtirishdagi qulayliklar va qiyinchiliklarni o'rganishdan keyingi ta'sir qilishini tahlil qilish uchun 5 ta ilmiy maqoladan iborat korpus yaratildi. Yig'ilgan maqolalar 2020-2023 yillar oralig'ida xalqaro va milliy akademik jurnallarda chop etilgan. Bu maqolalar tahlil qilindi va qiyosiy tahlil olindi.

MAQSAD: madaniyat va san'at sohasi faoliyatida natijadorlikka erishish uchun barcha jihatlarni ko'rib chiqish, har jabhada madaniyat va san'at sohasining mavqeyini ko'tarish.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: madaniyat va san'atni yanada rivojlantirishga to'sqinlik qilayotgan bir qator tizimli muammolar va kamchiliklar mavjud. Jumladan:

Birinchidan, metsenatlar va homiylar yordamini jalb qilishni rag'batlantiradigan samarali huquqiy mexanizimlarning yo'qligi respublika madaniyat va san'at muassasalari faoliyatini, eng avvalo, muqobil manbalar hisobidan munosib tarzda moliyalashtirishni ta'minlash imkonini bermayapti, bu esa byudjet mablag'lariga haddan ortiq qaramlikni keltirib chiqarmoqda; Ikkinchidan, xodimlarning kasbga tayyorgarlik darajasi hamda madaniyat va san'at muassasalari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlarning sifati zamonaviy talablarga va xalqaro standartlarga mos kelmaydi, be esa ularning mahalliy tashrif buyuruvchilar va turistlar uchun jalb etuvchanligini pasaytirmoqda.

XULOSA: yurtimizda xaqimiz madaniyatini yuksaltirish, san'atini yanada ravnaq toptirish borasida yaratilayotgan beqiyos imkoniyatlarni sanab adog'iga yetib bo'lmaydi. Bularni dildan his qilib, teran idrok etishimiz darkor. Zotan, asrlarga tatigulik bunday ibratli ishlar bilan har qancha g'ururlansak arziydi. Bizdan talab etiladigani esa milliy madaniyatimizning yanada ravnaq topishi uchun fidokorona xizmat qilishdir. Chunki milliy madaniyati yuksak xalq jahon hamjamiyatida mustahkam mavqega ega bo'ladi.

Kalit so'zlar: madaniyat, madaniyat markazlari, oliy o'quv yurtlari, xalq, madaniyat xodimlari, asosiy muammolar, yechimlar, Yangi O'zbekiston.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Iqtibos uchun: Xayriddinova A.F. Madaniyat va san'at sohasidagi muammolar va ularga tegishli ba'zi yechimlar. // Inter education & global study. 2024. №5. B.469–476.

ПРОБЛЕМЫ В СФЕРЕ КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВА И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

© А.Ф. Хайриддинова[1]✉
[1]Государственный институт искусств и культуры Узбекистана, Ташкент,Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье говорится некоторых проблемах в сфере культуры и искусства Узбекистана, их причинах, одним словом, о некоторых проблемах, в этой сфере, которые ждут решения уже несколько лет.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: с целью анализа того, в какой степени студенты могут освоить изучаемую науку и технику, а также влияние легкости и сложности освоения этой науки после обучения, создан корпус из 5 научных статей.Сборник статей 2020-2023 гг., опубликованный в международных и национальных изданиях. академические журналы между годами. Эти статьи были проанализированы и получен сравнительный анализ.

ЦЕЛЬ: учитывать все аспекты для достижения результатов в области культуры и искусства, повышать позиции сферы культуры и искусства во всех аспектах.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: существует ряд системных проблем и недостатков, препятствующих дальнейшему развитию культуры и искусств. включая:

во-первых, отсутствие эффективных правовых механизмов, стимулирующих привлечение меценатов и меценатов, не позволяет адекватно финансировать деятельность республиканских учреждений культуры и искусства, прежде всего, из альтернативных источников, что приводит к чрезмерной зависимости от бюджета средства.

во-вторых, уровень профессиональной подготовки сотрудников и качество услуг, предоставляемых учреждениями культуры и искусства, не соответствуют современным требованиям и международным стандартам, что снижает их привлекательность для местных гостей и туристов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: невозможна перечислить несравненные возможности, созданные в нашей стране для совершенствования культуры и искусства нашей страны. Нам необходимо их почувствовать и глубока понять. Ведь мы должны гордиться такими образцовыми произведениями, существующими веками. От нас требуется самоотверженное служение развитию нашей национальной культуры будет иметь прочные позиции в мировом сообществе.

Ключевые слова: культура, культурные центры, высшие учебные заведения, люди, деятели культуры, основные проблемы, решения, Новый Узбекистан.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Для цитирования: Хайриддинова А.Ф. Проблемы в сфере культуры и искусства и пути их решения. // Inter education & global study. 2024. №5. С 469–476.

PROBLEMS IN THE FIELD OF CULTURE AND ART, AND SOME SOLUTIONS TO THEM

© Asal F. Xayriddinova[1]✉
[1]State Institute of Arts and Culture of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article talks about some problems in the field of culture and art in Uzbekistan, their causes, in a word, some problems in the field that have been waiting for a solution for several years.

MATERIALS AND METHODS: in order to analyze the extent to which students can master the science and technology they are studying, as well as the influence of the ease and complexity of mastering this science after training, a corpus of 5 scientific articles was created. A collection of articles 2020-2023, published in international and national publications. academic journals between years. These articles were analyzed and a comparative analysis was obtained.

AIM: to consider all aspects in order to achieve results in the field of culture and art, to raise the position of the field of culture and art in every aspect.

DISCUSSION AND RESULTS: there are a number of systemic problems and shortcoming that prevent the further development of culture and art. Including:

First of all, from alternative sources, which leads to excessive dependence on budget funds causing;

Secondly, the level professional training of employees and the quality of services provided by cultural and art institutions do not meet modern requirements and international standards, which reduces their attractiveness for local visitors and tourists.

CONCLUSION: it is impossible to enumerate the incomparable opportunities created in our country to improve the culture and art of our country. We need to feel and deeply understand them. After all, we should be proud of such exemplary works that have lasted for centuries. What is required of us is selfless service for the development of our national culture. Because a nation with a high national culture will have a strong position in the world community.

Key words: culture, cultural centers, higher educational institutions, people, cultural workers, main problems, solutions New Uzbekistan.

For citation: Asal F. Xayriddinova. (2024) 'Problems in the field of culture and art, and some solutions to them', Inter education & global study, (5), pp. 469–476 (In Uzbek).

Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev 2017-yil madaniyat va san'at sohasi rahbarlari bilan uchrashuvda shunday ta'kidlagan edi: "Bir haqiqatni hech qachon

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

esimizdan chiqarmasligimiz kerak: mamlakatimizda madaniyat va san'at taraqqiy etmasa, jamiyat rivojlanmaydi. Xalqimizning rivojlanish darajasi avvalo milliy madaniyatimizga qarab baholanadi. Shu ma'noda, madaniyat – bu xalqimiz, jamiyatimiz qiyofasidir. Biz O'zbekistonning yangi qiyofasini yaratishga kirishgan ekanmiz, buni avvalo milliy madaniyatimizni rivojlantirishimizdan boshlashimiz lozim". [1:23]

Darhaqiqat insoniyat ma'naviyati va tafakkuri rivojlanishi madaniyat va san'atsiz kechmaydi. Madaniyat – jamiyat, inson, ijodiy kuch va qobiliyatlari tarixiy taraqqiyotining muayyan darajasi. [2:1] Mamlakatimizda ham bu soha turli sabablar bilan yuksalish va depsinish davrini boshidan o'tkazib keldi. Lekin, so'nggi yillarda mazkur sohalarni rivojlanishning yangi bosqichiga ko'tarish yuzasidan hukumatimiz tomonidan tub o'zgarishlar, islohotlar olib borilmoqda. Shunga qaramay, haligacha madaniyat sohasida o'zining yechimini kutayotgan ba'zi muammolar mavjud.

So'nggi yillarda madaniyat sohasi ikkinchi darajali sohalardan ham past o'ringa tushib qolgani barchamizga sir emas, albatta. Nima uchun bu darajaga tushib qoldik? Axir mamlakatning o'zligini namoyon qiladigan omillardan eng birinchisi-madaniyat-ku? Bunga nima sabab bo'lmoqda? Aynan mazkur maqolamizda bunga sabab va yechimlarni biroz bo'lsa-da ko'rib chiqamiz.

Madaniyat va san'at sohasidagi asosiy muammolardan biri-kadrlar tayyorlash va ularni jalb qilishdan iborat. Birgina maqom yoki baxshichilik san'at turini misol tariqasida olsak. Maqom ijrochiligi, baxshichilik va Katta ashula yo'nalishlari bo'yicha kadrlar tayyorlovchi oliy ta'lim muassasasi Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati instituti tashkil etilgan. Endi savol tug'iladi, mazkur institut kadrlar tayyorlar ekan, Baxshishunoslarni. Maqomshunoslarni tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalari mavjudmi? Aslini olganda biz ayni vaqtda baxshichilik va maqom yo'nalishlari borasida zo'r ijrochilarga ehtiyojimiz yo'q, sababi amaliyot bor, va hattoki bunday iste'dod egalarini chekka-chekka hududlarda ham bemalol topishimiz mumkin. Ammo, muammo shundaki o'tgan davr mobaynida bu sohalarda ilm bilan hech kim shug'ullanmayapti, nazariya uzilgan. Va aynan, mana shu ta'lim muassasada maqomga doir ma'lumotlar to'plasa, yig'ilsa, Yunus Rajabiy maqom yo'nalishi bo'yicha birinchi va oxirgi akademik bo'lishi mumkin, shubhasiz. Bu aytishga bizning millat uchun ayanchli holat bo'lishiga qaramasdan, tan olishimiz kerak bo'lgan haqiqatlar mavjud. Hozirda hattoki kanservatoriyada ham maqom fakultetida ustoz-shogird an'anasiga asosan ta'lim berib kelinmoqda. Albatta, men bu an'anani qoralamoqchi emasman, lekin havotirli jihati shuki, agarda birorta ustoz qolmasa, bu san'at yo'q bo'ldi degani, uning davomiyligini saqlovchi hujjati yo'q. bir so'z bilan aytganda, bizning milliy san'at namunalarimiz bo'lgan baxshichilik, maqomchilik kabi san'at turlarining bazasini shakllantirishga, uning qo'lyozma, kitoblarini yaratishga muhtojmiz. Va albatta, bu muammoni bartaraf etish maqsadida maqom, baxshichilik markazlari ham tashkil etilmoqda, umid qilamizki bunday islohotlar o'z samarasini beradi.

Umumiy qilib olganda, masalan, bugun kanservatoriya faoliyati o'rtacha baholanmoqda, sababi kanservatoriyada ko'plab bolalar masalan, skripka, pianino, akademik ijrolar bo'yicha ko'plab yutuqlarni qo'lga kiritib kelmoqda, lekin uning ichida

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

shunday yo‘nalishlar borki o‘zini yo‘qotib bormoqda, va aynan yuqoridagi individual ijrochilar, iste’dod egalari o‘z yutuqlari bilan bunday sohalarni yopib yubormoqda. Aynan yo‘q bo‘lib ketayotgan yo‘nalishlar ham bizning milliy san’atimizdir. To‘g‘ri maqom, baxshichilik yo‘nalishlarida ko‘plab yigit-qizlar yaxshi natijalarni qayd etmoqda, lekin biz ularni kanservatoriya tayyorladi deya olamizmi? Ular tug‘ma iste’dod egalari. Agar biz shunday beparvolikni davom ettirsak, milliy san’atimizdan butkul ayrilishimiz mumkin.

Yana bir dolzarb masaladan biri - hududlarda madaniyat markazlarining yetishmasligi yoki umuman yo‘qligi. Misol tariqasida, Andijon viloyati Shahrixon tumanini olsak. Bu tumanda 35 ming aholi istiqomat qiladi, ammo 3 ta madaniyat markazi mavjud, bulardan ham 1 yarimtasi faoliyat yuritadi. Endi oddiy fuqaro sifatida men ham, taxminan 30 km uzoqlikdagi madaniyat markazlaridan foydalana olmagan bo‘lar edim. Mana nima uchun aholi madaniyat markazlariga borish u yoqda tursin, ular borligi haqida ham ma’lumotga ega emas. Albatta, buni bartaraf qilish maqsadida, Prezidentimiz tomonidan avtoklublar joriy qilingan edi. Umid qilamanki, ular o‘z faoliyatini davomiyligini saqlay oladi. Yangilik sifatida bundan bir necha yil avval madaniyat markazlariga o‘zini o‘zi moliyalashtirish huquqi ham berilgan edi. Bu ham madaniyat markazining faoliyatida natijadorlikka erishishida muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Darvoqe AQSHda mamlakatimizdagi kabi davlat qaramog‘idagi Madaniyat markazlari, madaniyat saroylari, teatrlar, muzeyar, dam olish va istirohat bog‘lari yo‘q. Bu esa AQSHda madaniyat muassasalari yo‘q degani emas. Nafaqat AQSHda, balki ko‘plab xorijiy davlatlarda shunday. Har bir aholi istiqomat qiladigan joylarda madaniy-maishiy xizmat ko‘rsatadigan servislar mavjud. Ular davlat byudjetidan mablag‘ talab etmaydi, insonlarning o‘zlari quradi va o‘zlari boshqaradi. [3:59]

Bundan tashqari, xalqimizning madaniyat, san’at borasidagi dunyoqarashi so‘nggi yillarda o‘tmaslashib borayotgani bor gap. Bu masalani hal etish uchun, birinchi navbatda madaniyat xodimlari o‘z vazifalarini to‘laqonli anglab yetishlari, ularning jamiyatga ta’sirini qanchalik katta ekanligini his etishlari darkor. Va eng muhimi madaniyat xodimlariniig asl vazifasi, maqsadi nima? Shuni anglab yetishi kerak deb o‘ylayman. Masalan, bugun ko‘cha-ko‘yda yuzaga kelayotgan har qanday tartibsizlikda biz, madaniyat xodimlarining aybi nechog‘lik? Bu haqida hozir qaysi madaniyat xodimi bosh qotirmoqda? Aslida, madaniyat faqatgina tadbir, konsert uyushtirish emas, balki madaniyat juda keng qamrovli tushunchadir. Millatning yashovchanligini ta’minlaydigan omil ham aynan madaniyat. Demak, madaniyat xodimlari o‘z vazifalarini yaxshi anglashi kerak.

Keyingi masala, maktablarda musiqa darslarining saviyasi talab darajasida emasligi. Va aynan, boshqa fanlar emas, musiqa faniga keraksiz fandek qaralishi. Nima uchun inson o‘zi xordiq chiqarishi, ma’naviy ozuqa olishi mumkin bo‘lgan narsaga shu darajada past nazar bilan qaraydi? Bu masalani hal etishda albatta, Madaniyat vazirligi javobgardir. Sababi, soha vakili sifatida ayta olamanki, Xalq ta’limi vazirligi yoki boshqa vazirliklar biz uchun kim? Albatta, muxlislar, bizning ijod namunalarimizdan bahramand bo‘luvchilardir. O‘z navbatida, muxlislarning ham musiqaga nisbatan saviyasi bo‘lishi zarur, ya’ni ma’lum bir musiqaga to‘g‘ri baho beroladigan darajada bilimga ega bo‘lishi kerak. Bundan kelib chiqadiki, bugun arzon san’at turlarini yuqori baholanishining asl sababi ham muxlis

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

saviyasining pastligi bilan baholasak bo‘ladi. San’atning rivojlanishida ham iste’molchining talabi katta rol o‘ynashi turgan gap. Shuning uchun biz umumta’lim maktablaridagi mazkur holatga e’tiborsizlik qilishga haqqimiz yo‘q. Statistikaga qaraydigan bo‘lsak, bola 7 yoshigacha o‘zi eshtadigan musiqa yo‘nalishini tanlab bo‘lar ekan. Bundan ko‘rinadiki, biz jarayonni maktabgacha ta’lim muassasalardan boshlasak maqsadga muvofiq bo‘lar edi.

Boshqa masala, nogironligi bor va harakatlanishi cheklangan fuqarolar madaniy hayotda ishtirok etishda teng huquqlimi? Madaniyat muassasalarida ular uchun qanday sharoitlar yaratish mumkin? Madaniyatga aloqador bo‘lish-nogironlikning turli shakllari bo‘lgan bolalar va kattalarning jamiyatdagi ijtimoiylashuvi va inklyuziyasi uchun samarali vositalardan biridir. San’atni o‘rganish ma’nan va intellektual jihatdan rivolanishga sabab bo‘ladi. U insonga estetik qoniqish hissini beradi. Biroq O‘zbekistonda yashayotganlarning hammasi ham teatr, muzey yoki istirohat bog‘lariga tashrif buyura oladimi? Buni o‘rganish maqsadida ba’zi ma’lumotlarni o‘rganishga to‘g‘ri keldi. Masalan, bir necha yil oldin Madaniyat vazirligi huzuridagi Madaniyat va san’atni rivojlantirish jamg‘armasi tashabbusi asosida nogironlar jamoat birlashmasi “Sharoit Plyus” NNT bilan ijtimoiy sherikchilikda poytaxtdagi sakkizta madaniyat muassasasida sinov tariqasida sharoitlar monitoringi o‘tkazilgan. Monitoring jarayoniga nogironlikning turli shakllari bo‘lgan odamlar rahbarlik qiliishgan. Ular 8 ta obyektga borishgan. Men faqat 2 tasi, ya’ni Alisher Navoiy nomidagi DAKT hamda Yoshlar teatrini misol tariqasida oldim.

Alisher Navoiy nomidagi DAKT 2015-yilda teatr binosida kapital ta’mirlash ishlari yakuniga yetgan va unda nogironligi bor insonlar uchun sharoitlar bo‘yicha barcha me’yorlarga rioya qilingan. Teatr binosi 1947 yilda qurilgan va rekonstruksiyaga qadar bunday talablarga muvofiq kelmagan. Endilikda teatrning asosiy kirish qismi va foyesi qiyalik burchagi talablarga mos bo‘lgan pandus bilan ta’minlangan. Tomosha zali markazida nogironlar aravachasi foydalanuvchilari uchun ikkita yon maydonchalar, ularga hamrohlik qiluvchilar uchun esa qo‘shni o‘rindiqlar nazarda tutilgan. Bir so‘z bilan aytganda, bu bino talablarga javob bera oladi.

Yoshlar teatrida esa darhol-asosiy kirish qismidayoq foydalanish uchun yaroqsiz bo‘lgan yangi pandusga duch kelingan. Uning qiyalik burchagi va konstruksiyasi nogironlik aravachasi foydalanuvchisiga teatrning asosiy kirish qismiga mustaqil ravishda ko‘tarilishiga imkon bermaydi.” Yana bir to‘siq foyeda- u yerda pandus yo‘q va uch erkak monitoring guruhimiz ishtirokchisini ko‘tarib tushurishga to‘g‘ri keldi”-deb ta’kidladi monitoring rahbari. Qolgan 6 ta binolarning hammasi shu ahvolda ekan

Bundan ko‘rinadiki, hali-hanuzgacha nogironligi bor shaxslarga yetarlicha sharoitlar yaratilmagan. Men aynan nogironligi bo‘lgan shaxslarga bera olish mumkin bo‘lgan ba’zi qulayliklarni taklif qilaman.

Masalan, Alisher Navoiy nomidagi DAKT va Yoshlar teatri ko‘zi ojiz tomohsabinlar uchun tifloizoh (audiodeskripsiya) tizimi bilan ta’minlanmagan ekan. Ushbu tizimsiz esa sahnada aktyorlar qanday harakatlarni amalga oshirayotganini to‘liq tushunib bo‘lmaydi.

Eshitish qobiliyati cheklangan tomoshabinlar uchun esa speaktakllar, filmlar va televizion dasturlar avtomat ravishda subtitrlanishi (kino yoki televizor ekranining pastki

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

qismida dialog yoki hikoyani tarjima qiladigan yoki transkripsiya qiladigan taglavhalar) lozim. Xorij mamlakatlarida maxsus subtitrlar yozib chiqariladigan planshetlarni tarqatish amaliyoti yo‘lga qo‘yilgan. Bu nafaqat eshitishda nuqsoni bo‘lgan tomoshabinlar balki spektaklni ingliz tilida tomosha qilish istagidagi chet ellik sayyohlar uchun ham qulay.

Zaif eshituvchi tomoshabinlar uchun esa maxsus induksion ilgak o‘rnatilishi lozim. Bu qurilma aktyorlarning ovozlarini, kansert paytida musiqani va kinoteatrda film tovushlarini qayta ishlaydi va “teleg‘altak” yoki qisqacha “T” rejimida turgan eshitish moslamasiga shovqinlardan holi holatda yetkizib beradi. Shunday qilib, zaif eshituvchi odam hatto oxirgi qatorda o‘tirsa ham, u spektaklni to‘liq eshitish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Madaniyat muassasalaridagi ovozli xabarlar ham xuddi shu tarzda eshitish uskunalariga yetkazilishi mumkin. Madaniyat muassasalariga eshitish qobiliyati cheklangan tashrif buyuruvchilar uchun aylanib turuvchi yozuvli axborot taxtasini ham o‘rnatsa bo‘ladi.

O‘zbekiston tarixi muzeyida ko‘zi ojiz tashrif buyuruvchilar muzey eksponatlari va kolleksiyalari haqida to‘liq tasavvur hosil qilishlari uchun muzey buyumlari maketlari va taniqli shaxslarning byustlarini yaratish mumkin. Muzeyda, shuningdek, ko‘zi ojiz tashrif buyuruvchilar uchun interaktivlik va taktil sezgini kuchaytirish maqsadida maxsus ta’lim olgan gidlar va ovozli hamrohlik usuli yordamida qiziqarli yo‘nalishlar ishlab chiqish mumkin. Eksponatlar haqida Brayl yozuvida ma’lumotlar berish ham oqilona qulayliklardan biri hisoblanadi.

Albatta mazkur takliflar nogironligi bor shaxslar uchun bir muncha yengilliklar beradi deb umid qilaman.

Bundan tashqari, barcha sohalarga tobora keng tarqalib borayotgan sun’iy intellektdan ayni shu madaniyat va san’at sohasida ham keng foydalanishimiz mumkin.

Sun’iy intellekt algoritmlari, ayniqsa chuqur o‘rganish va neyron tarmoqlarga asoslangan algoritmlar avtonom tarzda yangi san’at asarlarini yaratishi mumkin. Rassomlar va tadqiqotchilar Sun’iy intellektdan rasm, musiqa, adabiyot va hatto she’riyat yaratishda foydalanishlari mumkin.

Sun’iy intellekt bir tasvirning uslubini boshqasiga o‘tkazishi mumkin, bu esa rassomlarga turli uslublarga ega yangi san’at asarlarini yaratishga imkon beradi. Ushbu uslub taniqli rassomlarning uslublarini uyg‘unlashtirish, noyob visual effeklarni yaratish va hatto turli ijodiy loyihalar uchun dizayn jarayonida yordam berishi ham mumkin.

Sun’iy intellektni madaniy merosni saqlash va tiklashda qo‘llash mumkin. Kompyuter ko‘rish algoritmlari san’at asarlarini tahlil qilish va tasniflash imkoniyatiga ham ega. Sun’iy intellektga asoslangan texnikalar yetishmayotgan qismlarni qayta tiklash va ko‘rish sifatini oshirish orqali shikastlangan yoki yomonlashgan qismlarni tiklashga ham yordam bera oladi.

SI algoritmlari musiqa yozishi, ohanglarni yaratishi va hatto musiqachilar bilan hamkorlikda ijro etishi mumkin. SI quvvatlanadigan musiqa platformalari shaxsiy tavsiyalar, musiqa kompozitsiyalari vositalari va hatto virtual konsertlarni taklif qila oladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Bundan tashqari SI asosidagi til tarjima xizmatlari matn, audio va video kontentini real vaqt rejimida tarjima qilish imkonini beradi va madaniy kontentni global auditoriyaga yanada qulayroq qiladi. Bu madaniyatlararo muloqot va fikr almashishni osonlashtiradi.

Yuqoridagilar SI ning san'at va madaniyat sohasidagi imkoniyatlari hisoblanib, biz ulardan oqilona foydalana olsak maqsadga muvofiq bo'ladi.

Bugun hayot yangicha fikrlash va ishlash, milliy "aql markazlari" mizni shakllantirishni talab qilmoqda. [4:271] Shunday ekan madaniyat markazlarida ishlovchi xodimlardan juda katta mas'uliyat va fidoiylik talab etiladi. Yangi O'zbekistonda Madaniyat markazlari madaniyat va san'atni alq orasida yoyuvchi eng katta kuch vazifasini o'tashi lozimdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. A.Haydarov. Madaniyat va san'at sohasini boshqarish asoslari. "Kamalak" nashriyoti. Toshkent – 2019. 192-b
2. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. 2000-2005-yillar.
3. Alimasov V. Madaniyat va demokratiya. // O'ZDSMI xabarlari. – Toshkent. 2021. 3(19)-son. – B.96.
4. Mirziyoyev. Sh. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – B 464.
5. Xolmo'minov, Mo'minmirzo Zokir O'g'Li, and Nilufar Laziz Qizi Maratova. "MADANIYAT MARKAZLARIGA MALAKALI KADRLARNI JALB ETISH MUAMMOLARI." Oriental Art and Culture 3.3 (2022): 108-113.
6. Xolmo'minov, Mo'minmirzo Zokir O'g'Li, and Nilufar Laziz Qizi Maratova. "MADANIYAT VA SAN'AT SOHASIDA LOYIHALARGA MABLAG 'JALB ETISH MASALALARI." Oriental Art and Culture 3.3 (2022): 114-118
7. Xolmo'minov, Mo'minmirzo Zokir O'g'Li. "MADANIYAT MARKAZLARIDA TO'GARAKLARNI TASHKIL ETISH MUAMMOLARI." Oriental Art and Culture 3.3 (2022): 102-107.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xayriddinova Asal Farhod qizi**, 3-bosqich talabasi [**Хайриддинова Асал Фарходовна,** студент 3-го курса], [**Asal F. Xayriddinova**, 3rd year student]; manzil: O'zbekiston, Toshkent viloyati, Parkent tumani M.Yusuf mahallasi 59-uy; [адрес: Узбекистан, Ташкент, Паркентский район, микрорайон М.Юсуфа квартира-59]; [address: Uzbekistan, Tashkent city, Parkent district, M.Yusuf neighborhood, 59 apartments]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

Original paper

O‘ZBEKISTONDA XONANDALIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

© H.O‘. Xusanov[1]✉

[1]O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: xalqimizning juda qadimiy, boy va teran tarixiy ildizlariga ega bo‘lgan musiqa merosi hamma davrlarda ham o‘zining tarbiyaviy ta’sirchan badiiy g‘oyalari bilan kishilarning ma’naviy-estetik tarbiyasida muhim o‘rin tutib kelgan. Ushbu maqolada O‘zbekistonda xonandalik faoliyatini rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlari to‘g‘risida tahliliy fikr yuritilgan.

MAQSAD: O‘zbekistonda xonandalik faoliyatini rivojlantirishning maqsadi, asosan, madaniy merosni asrab-avaylash va rivojlantirish, yangi iste’dodlarni kashf etish va qo‘llab-quvvatlash, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, iqtisodiy ko‘makni ta’minlash, madaniy aloqalarni kengaytirish va mintaqaviy xususiyatlarni yuksaltirishdan iborat. Ushbu maqsadlar xonandalik san’atining barqaror rivojlanishiga va milliy madaniyatning boyitilishiga xizmat qiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: O‘zbekistonda xonandalik faoliyatini rivojlantirish uchun turli xil materiallar va metodlar qo‘llaniladi. Bu jarayon ta’lim va trening, amaliy mashg‘ulotlar, ijodiy faoliyat, zamonaviy texnologiyalar va tanlovlarda ishtirok etish orqali amalga oshiriladi. Ushbu usullar xonandalik san’atini rivojlantirish va yangi iste’dodlarni kashf etishga xizmat qiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: O‘zbekistonda xonandalik faoliyatini rivojlantirish uchun qilingan sa’y-harakatlar sezilarli natijalar berayotgani ko‘rinmoqda. Madaniy merosni asrash va rivojlantirish, yangi iste’dodlarni kashf etish, texnologiyalardan foydalanish, iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash va xalqaro madaniy aloqalarni kengaytirish bo‘yicha qo‘llanilayotgan usullar xonandalik san’atining barqaror rivojlanishiga va milliy madaniyatning boyitilishiga katta hissa qo‘shmoqda.

XULOSA: an’anaviy musiqa shakllarini, xususan, maqom san’atini asrab-avaylash va rivojlantirish borasida katta sa’y-harakatlar amalga oshirilmoqda. Bu san’at shakllari yosh avlodga yetkazilmoqda va ularning ommalashishi uchun zarur sharoitlar yaratib berilmoqda. Konservatoriya va san’at institutlaridagi sifatli ta’lim dasturlari, shuningdek, ustoz-shogird an’anasi orqali yangi iste’dodlar kashf etilmoqda va ularning rivojlanishi uchun zarur sharoitlar yaratilmoqda. Mahalliy va xalqaro tanlovlar yosh xonandalar uchun katta imkoniyatlar yaratmoqda. Xalqaro Madaniy Aloqalar**:** Xalqaro festival va tanlovlar

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

orqali O‘zbekiston madaniyati dunyoga tanitilmoqda, bu esa turizmni rivojlantirishga ham xizmat qilmoqda.

Kalit so'zlar: musiqa san’ati, xonandalik, tarbiya, ijod, estetika, milliy qo‘shiqchilik, maqom, tafakkur.

Iqtibos uchun: Xusanov H.O‘. O‘zbekistonda xonandalik faoliyatini rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlari. // Inter education & global study. 2024. № 5. B.477–485.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ПЕВСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УЗБЕКИСТАНЕ

© Х.У. Хусанов[1]✉
[1]Государственный институт искусств и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: музыкальное наследие нашего народа, имеющее очень древние, богатые и глубокие исторические корни, во все времена занимало важное место в духовно-эстетическом воспитании людей своими воспитательно-выразительными художественными идеями. В данной статье проведено аналитическое размышление об особенностях развития певческой деятельности в Узбекистане.

ЦЕЛЬ: основная цель развития певческой деятельности в узбекистане заключается в сохранении и развитии культурного наследия, открытии и поддержке новых талантов, внедрении современных технологий, оказании экономической поддержки, расширении культурных связей и заключается в улучшении региональных характеристик. эти цели служат устойчивому развитию певческого искусства и обогащению национальной культуры.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: для развития пения в узбекистане используются различные материалы и методы. этот процесс осуществляется посредством образования и обучения, производственной практики, творческой деятельности, современных технологий и участия в конкурсах. эти методы служат развитию певческого искусства и раскрытию новых талантов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: представляется, что усилия по развитию певческой деятельности в Узбекистане дают значительные результаты. Методы сохранения и развития культурного наследия, открытия новых талантов, использования технологий, обеспечения экономической стабильности и расширения международных культурных связей вносят большой вклад в устойчивое развитие певческого искусства и обогащение национальной культуры.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: большие усилия прилагаются для сохранения и развития традиционных музыкальных форм, особенно статусного искусства. Эти виды искусства доводятся до молодого поколения и создаются необходимые условия для их популяризации. Благодаря качественным образовательным программам в консерваториях и художественных институтах, а также через менторско-студенческую традицию раскрываются новые таланты и создаются необходимые

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

условия для их развития. Местные и международные конкурсы открывают большие возможности для молодых певцов. Международные культурные связи: Культура Узбекистана знакомится с миром посредством международных фестивалей и конкурсов, что также способствует развитию туризма.

Ключевые слова: музыкальное искусство, пение, воспитание, творчество, эстетика, национальное пение, статус, мышление.

Для цитирования: Хусанов Х.У. Особенности развития певственной деятельности в Узбекистане. // Inter education & global study. 2024. № 5. С 477–485.

SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE DEVELOPMENT OF SINGING ACTIVITY IN UZBEKISTAN

© Khusanov Kh. Urinovich[1]✉
[1]State Institute of Art and Culture of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the musical heritage of our people, which has very ancient, rich and deep historical roots, has always occupied an important place in the spiritual and aesthetic education of people with its educational and expressive artistic ideas. This article presents an analytical reflection on the peculiarities of the development of singing activity in Uzbekistan.

AIM: the main goal of the development of singing activity in Uzbekistan is to preserve and develop cultural heritage, discover and support new talents, introduce modern technologies, provide economic support, expand cultural ties and improve regional characteristics. These goals serve the sustainable development of the singing art and the enrichment of national culture.

MATERIALS AND METHODS: various materials and methods are used to develop singing in Uzbekistan. This process is carried out through education and training, industrial practice, creative activities, modern technologies and participation in competitions. These methods serve to develop the art of singing and discover new talents.

DISCUSSION AND RESULTS: it appears that efforts to develop singing activities in Uzbekistan are yielding significant results. Methods of preserving and developing cultural heritage, discovering new talents, using technology, ensuring economic stability and expanding international cultural relations make a great contribution to the sustainable development of the singing art and enrichment of national culture.

CONCLUSION: great efforts are being made to preserve and develop traditional musical forms, especially status art. These types of art are brought to the attention of the younger generation and the necessary conditions are created for their popularization. Thanks to high-quality educational programs in conservatories and art institutes, as well as through the mentor-student tradition, new talents are revealed and the necessary

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

conditions are created for their development. Local and international competitions offer great opportunities for young singers. International cultural relations: The culture of Uzbekistan is introduced to the world through international festivals and competitions, which also contributes to the development of tourism.

Key words: Musical art, singing, education, creativity, aesthetics, national singing, status, thinking.

For citation: Khusanov Kh. Urinovich. (2024) 'Specific characteristics of the development of singing activity in Uzbekistan, Inter education & global study, (5), pp. 477–485. (In Uzbek).

Bugungi kunda mamlakatimizda ko'pgina sohalar qatori madaniyat va san'at ham yuksak taraqqiy etmoqda. Darhaqiqat, so'nggi yillarda Muhtaram Prezidentimizning soha taraqqiyotiga yo'naltirilgan qator Farmon hamda qarorlari qabul qilindi. Shahrisabz shahrida Xalqaro maqom san'ati anjumani, Termiz shahrida Xalqaro baxshichilik san'ati festivali an'anaviy tarzda o'tkaziladigan bo'ldi. Besh muhim tashabbus asosida bolalar musiqa va san'at maktablari zamon andozalari asosida ta'mirlanmoqda, jihozlar hamda musiqa asboblari bilan ta'minlanyapti. Ularda turli yo'nalishlarda to'garaklar ochilib faoliyat ko'rsatmoqda. Bularning barchasi asrlar osha ajdodlardan avlodlarga o'tib kelayotgan noyob san'at namunalarini yanada chuqurroq o'rganish, keng targ'ib qilish, ayniqsa, yoshlar qalbida ularga nisbatan hurmat va sadoqatni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Hozirgi davrimiz milliy qadriyatlarimizning qayta tiklanish jarayoni madaniy merosimizni, shu jumladan asrlar davomida shakllangan badiiy an'analarimizni har tomonlama o'rganishni taqozo etmoqda. Yangi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohatlar, xalqimizning boy ilmiy-madaniy merosi, mamlakatimizda ilm-fan, san'at va madaniyat sohalarida erishilayotgan yutuqlar, aholini, ayniqsa, yoshlarda yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni kuchaytirishda, milliy qadriyatlar va an'analarni asrab avaylash va keng tag'rib etishda musiqa san'atining o'rni nihoyatda kattadir.

O'zbek musiqa san'atining qadimiy va boy, ko'p qirrali hamda zamon bilan doimo hamnafas holda rivojlanib, takomillashib kelmoqda. Boy musiqiy merosni ijodkori, ijrochilari hamda tinglovchilari esa shunga mos tarzda sozanda va xonandalarni o'z ustida muntazam ishlashiga, ularni o'stirishga xizmat qiladi. Ular tarix zarvaraqlaridan o'tib, asrlar osha avloddan avlodga, ustozdan shogirdga, otadan o'g'ilga, onadan qizga munosib tarzda o'tib kelmoqda. Bu har doim ham o'z davrida birdek ardoqlanib kelayotgan emas. Eng avvalo bu o'rinda hofiz-xonandalarning jamiyatdagi o'rni, qolaversa mavqei, tinglovchi-muxlislarga munosabati, muomalasi, yurish-turishi, ijrosi hamda ijro repertuarlari o'z ta'sirini ko'rsatib kelgan. O'zbek milliy musiqa ijodi namoyondalari azal-azaldan xalqning mo'tabar kishilari sifatida ardoqlanilgan.

Musiqa san'ati jamiyatimiz hayotida katta o'rin tutadi. Bu janr nafaqat kasbiy musiqachilar, balki keng jamoatchilik uchun ham har tomonlama qiziqarlidir. Xalq hayotini, turmush tarzini, ularning his-tuyg'ulari va kechinmalarini, quvonchi va tashvishlarini musiqa

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

yordamida keng ochib beruvchi mazkur janr o‘zining milliyligi, xalqchilligi, ohanglarining barchaga birdek yaqin ekanligi bilan ajralib turadi. Bularning barchasi professional bayon etish uslubi orqali umumlashtirilganligi esa asarning mukammalligini ta’minlaydi.

Prezidentimizning yoshlardagi musiqa ijrochiligiga doir bilim hamda salohiyatini yuksaltirishga qaratilgan muhim tashabbusi zamirida ham, shubhasiz, puxta o‘ylangan ezgu maqsad yotibdi. Bu borada fikr yuritganda xayolimizda xalqimiz azaldan e’zozlab keladigan qadriyatlar, orzu-umidlar jonlanadi. Ushbu ezgu niyatlarning eng qadrlisi, albatta, barkamol avlod tarbiyasi bilan bog‘liq. Insonning jismonan baquvvat, aqlan yetuk hamda ma’nan komillikka yetishuvi barkamollikdan nishona. To‘g‘ri, har jihatdan tugallikka hech bir odam farzandi hali yetmagan. Lekin ko‘ngilda umid va ishonch uyg‘otadigani shuki, inson mudom ana shu saodat sari intilishda, izlanishda, harakatda. Yurtboshimizning o‘g‘il-qizlarimizga biror cholg‘u asbobini chalishni o‘rgatish, umuman, musiqaga oshno etish borasidagi taklifi ularni ma’nan ulg‘aytirishga, qalblariga ezgulik urug‘lari ekishga qaratilgani bilan ahamiyatlidir.

Bugungi kunda oliy ta’lim muassasalarida ham bo‘lajak xonandalarni o‘qitishda an’anaviy usullardan foydalanilmoqda. Albatta birinchi navbatda ularning ovoz imkoniyatlari o‘rganilib, takomillashtirish bo‘yicha qator amaliy ishlar qilinmoqda. Ma’lumki, har bir talaba boshlang‘ich bosqichdan e’tiboran o‘qituvchi yordamida ovozni sozlash, nafasdan to‘g‘ri foydalangan holda musiqa pardalarida ovozining jarangdorligini topish hamda aniqlash uchun ma’lum vaqt o‘z ustida ishlaydi. Bu ijodiy jarayon muayyan topshiriq va mashqlar asosida olib boriladi. Aytim mashqlari (xonandalik sozlanish) - xonanda ovozini shakllantirish va rivojlantirish uchun olib boriladigan birinchi boshlang‘ich bosqich hisoblanadi[1]. U ovozni sozlash, mavjud kamchiliklarni chetlashtirish uchun juda keraklidir. Bir paytning o‘zida mashqlar utsida ishlash nafas olish qonuniyatlarini o‘zlashtirish, yangrashda ravonlikka erishish, ovoz harakatchanligini aniqlashga imkon yaratadi. O‘qish jarayonida talaba rivojlanishi darajasiga muvofiq mashqlarni tanlash lozim.

Dastlabki davrdanoq “legato” ko‘rinishida to‘g‘ri kuylash tonini o‘zida shakllantirish jarayonida talabaning tabiiy, erkin va zo‘riqishsiz kuy ijro etishga e’tibor berish kerak. Kuylashning boshida katta bo‘lmagan, ma’lum diapazon doirasida tovushni silliq yo‘naltirish ma’qul hisoblanadi. Talaba imkoniyatlarining progressivlashishi bilan mashqlar davomiyligi oshirilib qiyinlashtiriladi, shu tariqa ovozning texnik imkoniyatlari ham takomillashtiriladi. Keyinchalik mashqlarni ijro etishda texnikani takomillashtirish unsurlariga, tezlik sur’atiga e’tiborni qaratish muhimdir.

Musiqa, kuy-ohangni insoniyatga ta’siri, shaxsning va jamiyatning ruhiy hayotidagi o‘rni beqiyos hisoblanadi. Shu o‘rinda Asafevning “…musiqa – bu ham san’at, ham fan, ham til, ham o‘yin”[2], degan so‘zlarini eslash maqsadga muvofiqdir. Demak, san’at oliy ta’lim dargohlarida tarbiyalanayotgan talabalarni musiqiy hamda shaxsiy xususiyatlarini shakllantirishda musiqa san’atidan vosita sifatida foydalanish masalasi allaqachon fan

[1] A.Rajabov. “An’anaviy xonandalik”. O‘quv qo‘llanma. Buxoro 2020. 180-b.
[2] Asafev B.V. Zamonaviy rus musiqashunoslik va uning tarixiy vazifalari.- De Musica, 1-son. L., 1926, 17-bet.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

sifatida keng miqyosda tadqiq etib bo‘lingan. Musiqa kishiga har tomonlama ta’sir ko‘rsatar ekan: kuy va uning musiqiy ifodasi kishining hissiyotiga chuqur ta’sir qilib, unda har xil hislarni uyg‘otadi, turlicha kayfiyatlarni hosil qiladi. Qo‘shiqning matni, g‘oyaviy mazmuni faqat hissiyotga emas, balki tinglovchilarning ongi va shuuriga ham ta’sir qilib, ularni hayajonlantiradi va fikrlashga majbur etadi. Kishilarda asarda aks etgan ma’naviy muammolarga nisbatan muayyan munosabat uyg‘otadi. Bunday ta’sir g‘oyat murakkab va kuchlidir.

Respublikamizda musiqa san’atini rivojlantirishga har tomonlama e’tibor qaratilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi tomonidan turli-tuman ko‘rik tanlovlar, festivallar tashkillashtirilmoqda. 2023-yilning 25-dekabr kuni Muhtaram Prezidentimiz tomonidan “Aholiga madaniy xizmat ko‘rsatish darajasini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” maxsus qaror e’lon qilindi.[3] Ushbu qarorning qabul qilinishidan asosiy maqsad: Aholi, ayniqsa, olis hududlarda istiqomat qiladigan fuqarolarga va turistlarga madaniy xizmatlar ko‘rsatish darajasini oshirish, ijodiy jamoalarning respublika hududlari bo‘ylab gastrol safarlarini tizimli tashkil etish, madaniyat maskanlari imkoniyatlaridan samarali foydalanish, iste’dodli yosh ijodkorlarni qo‘llab-quvvatlash ko‘lamini kengaytirish hamda sohaga xususiy sektorni keng jalb etish, shuningdek, “O‘zbekiston — 2030” strategiyasini izchil amalga oshirish.

Prezidentning ushbu tegishli qaroriga ko‘ra, 2024-yil 1-apreldan boshlab aholi orasida, ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarda mashhur bo‘lgan mahalliy va xorijiy shaxslar ishtirokida “Yulduz bilan sayohat” loyihasiga start berildi. Bunda xalqimiz uchun san’atkorlar va mashhur blogerlar tomonidan joylarda konsert tomosha va madaniy hordiq dasturlari namoyish etildi.

Jumladan, “O‘zbekkonsert” davlat muassasasi barchamiz uchun eng ulug‘ va eng aziz bayram – yurtimiz mustaqilligining 33 yilligi munosabati bilan qo‘shiqlar tanlovini e’lon qildi. Ushbu tanlovda tanlovda havaskor va professional xonandalar, shoirlar, kompozitor hamda bastakorlar Vatan, istiqlol, tinchlik va farovonlik, ona yurtga muhabbat va sadoqat, millatlararo do‘stlik va hamjihatlik, o‘zaro mehr-oqibat kabi yuksak insoniy tuyg‘ular tarannum etilgan yangi qo‘shiqlari bilan ishtirok etishlari mumkinligi ta’kidlab o‘tildi. Ushbu tanlov g‘oliblariga katta miqdorda pul mokofoti joriy etildiki, ularning ijodiy mehnatlari, izlanishlari, sohani rivojlantirishdagi hissalari munosib taqdirlanishi kelgusidagi izlanishlarga ham poydevor bo‘lib xizmat qila oladi.

Yana bir quvonarli voqealardan biri shundaki, dunyoga mashhur bastakor, cholg‘uchi, buyuk britaniyalik xonanda Sami Yusuf Fransiyaning eng nufuzli zallaridan biri – Parij filarmoniyasida namoyish etgan konsertida tarixda birinchi marotaba xonanda yurtdoshimiz qo‘shiq kuyladi[4]. Katta orkestr tarkibida Turkiya, Fransiya, Eron, O‘zbekiston, Afrika mamlakatlari va ozarbayjonlik musiqachilar ham bor edi. Ikki kun davom etgan ushbu tadbirda tarixda ilk marotaba o‘zbek xonandasi o‘zbek tilida qo‘shiq

[3] “Aholiga madaniy xizmat ko‘rsatish darajasini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori. 2023/25/12/. Lex.uz
[4] “Sami Yusufning konsertida ilk bor o‘zbek xonandasi qo‘shiq kuyladi”. daryo.uz. rasmiy sayti.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

ijro etdi. Sami Yusufning konsertida maxsus yozilgan yangi asarlar premyera qilindi. Arabov esa Parij sahnasida nafaqat mashhur qo‘shiqchining konsertida o‘zbek tilida chiqish qilgan birinchi xonanda bo‘lgani, balki Navoiy va Rumiy g‘azallarini jahon sahnasida kuylagani bilan ham juda ahamiyatlidir.

O‘sib kelayotgan yosh avlodning musiqiy dunyoqarashini shakllantirish bilan ma’naviy barkamol inson qilib tarbiyalashda umumta’lim maktablaridagi musiqa tarbiyasining roli ham nihoyatda ahamiyatlidir. Bilamizki, umumta’lim maktablari musiqa ta’limi va tarbiyasining asosiy maqsadlaridan biri yosh kelajak avlodni milliy musiqamizga vorislik qila oladigan hamda umumbashariy musiqiy qadriyatlarni yuksak, teran idrok eta oladigan madaniyatli shaxs darajasida ulg‘aytirishdan iboratdir. Shuni alohida ta’kidlash lozimki, umumta’lim maktablari musiqa fani o‘qituvchilari bilimining yetarli emasligi, cholg‘uni ishlatish tajribasi yo‘qligi, o‘qitish uslubi o‘ta oddiy va jaydariligi sababli olis hududlarda yashovchi bir necha avlod an’anaviy milliy mumtoz va zamonaviy musiqa haqidagi bilimdan bebaxra qolmoqda. Shu sababli bugungi kunda namunali tarzda faoliyat yuritayotgan bolalar musiqa va san’at maktablari mana shu bo‘shliqni muayyan darajada to‘ldirishga va rivojlantirishga xizmat qilyapti desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

Bugungi kunda Respublikamizdagi 324 ta bolalar musiqa va san’at maktabida tahminan 85 ming atrofida o‘g‘il-qiz estrada va an’anaviy cholg‘u, xalq cholg‘ulari, torli cholg‘ular, damli va zarbli cholg‘ular ijrochiligi kabi 15 yo‘nalish bo‘yicha tahsil olmoqda. Har yili o‘quvchilarining 500 nafardan ko‘proq qismi mamlakat, 100 nafarga yaqini turli darajadagi xalqaro tanlovlarda ishtirok etayotganini mazkur maktablar faoliyatining yutug‘i deyishimiz mumkin. Qo‘lga kiritilayotgan yuksak natijalar bolalarning yuksak iqtidori barobarida maktablardagi pedagogik salohiyatga ham bog‘liqdir. Zero, yoshlarga musiqiy cholg‘uni chalishda muhim hisoblangan sifatlar, xususan, tinglash qobiliyatini rivojlantirish pedagogdan yuksak mahorat talab etadi. Shu ma’noda, shiddatli davr yetuk kadrlar tayyorlashni talab etayotgan ekan, bolalar musiqa va san’at maktablarida ham bu masala birlamchi ahamiyat kasb etadi.

Tizimdagi ta’lim muassasalarini zarur o‘quv qo‘llanmalar va notalar to‘plami bilan ta’minlash uchun davlat byudjetidan 6 milliard 400 million so‘m ajratilgan[5]. Eng muhimi, so‘nggi 10 yilda birinchi marta 19 nomdagi o‘quv qo‘llanma va notalar to‘plami qariyb 159 ming nusxada chop etilib, bolalar musiqa va san’at maktablariga yetkazilgani ta’lim sifati va murabbiylar salohiyatini oshirish borasidagi ishlardan dalolatdir.

Zamon shiddat bilan o‘zgarib ketmoqda. Globallashuv sharoitida ko‘pgina xalqlar o‘z urf-odatlari, qadriyatlari va o‘zligini unutib tobora tubanlashib bormoqda. Musiqa san’atida muhim ahamiyat qaratilishi lozim bo‘lgan ikki xil tushuncha bor bular “ijro madaniyati” va “sahna madaniyati” tushunchalaridir. Aksariyat insonlar bu ikki tushunchani aniq ajrata olmaydi va ularning o‘ziga xos jihatini umumiylashtirib tilga oladi. Aslida esa har ikki tushuncha bir-biridan mutloq farq qiladi. Ijro madaniyati bu – ijro etilayotgan asarning barcha jihatlarini to‘liq ochib berish, uning artikulyatsiya talablarini to‘laqonli bajarish, ijro

[5] M.Mo‘minova. “Musiqa ta’limi faqat nota yodlash emas”. Yuz.uz rasmiy sayti. 2023-yil 25-avgust

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

shtrixlarini to‘g‘ri qo‘llash va asar dinamikasiga rioya qilish kabi aynan asar ijrosi bilan bog‘liq, uning badiiy qimmatini va mohiyatini ochib berishga qaratilgan ijrochilik vositalari hisoblanadi[6]. Sahna madaniyati esa ijrochilarning sahnada o‘zlarini tutishning barcha etik va estetik jihatlarini o‘z ichiga oladi.

Ma’lum bir musiqiy asarni konsertda ijro etish barcha tayyorgarliklar, olib borilgan zahmatli mashg‘ulotlarning hosilasidir. Ansambl qatnashchilari o‘zlarining ijrosi va sahnadagi chiqishlari bilan asarning mazmun-mohiyati hamda uning g‘oyasi va obrazlarini tomoshabinlarga yetkazib berish bilan birgalikda ularga estetik zavq in’om etadi. Bu o‘rinda sozanda va xonandalar o‘rtasidagi hamohanglik, bir-birini tushunishlari, ularning ilhom bilan asarga berilib ijro etishlari tinglovchilarda taassurot qoldiradi. Biroq, konsert ijrosi o‘ziga xos talqin va haqiqiy ilhom bilan sug‘orilmagan bo‘lsa asarlar oddiy va ta’sirsiz jaranglab, shunchaki bir rasmiy ijroga aylanib qoladi. Bu borada rus kompozitori P.I.Chaykovskiy “faqat ilhom kuchidan hayajonga tushgan artist qalbidan chiqqan musiqagina insonni larzaga solishi, katta taassurot uyg‘otishi mumkin” deb ta’kidlab o‘tgani bejiz emas, albatta.

2023-yilning 22-dekabr kuni Prezidentimiz boshchiligida Respublika Ma’naviyat va ma’rifat kengashining kengaytirilgan yig‘ilishi bo‘lib o‘tdi. Ilm-fan, ta’lim va tarbiya, ma’naviyat masalalari yig‘ilish kun tartibidagi asosini tashkil etdi. Davlatimiz rahbari mamlakatimizda ijtimoiy sohani rivojlantirish uchun 135 trillion so‘m safarbar etilganini alohida ta’kidladilar. Bugungi kunda jahon miqyosida taraqqiyot sur’atlari shiddatli bo‘layotgani, o‘ta ziddiyatli jarayonlarning ta’siri mamlakatimizda ham sezilayotgani qayd etildi.

– Tarixdan ma’lum: Vatan va xalq taqdiriga nisbatan tahdidlar kuchaygan vaziyatda aynan millat fidoyilari – uyg‘oq qalbli ziyolilar, shoir va adiblar, san’at namoyandalari, ma’naviyat va ma’rifat sohasi xodimlari jasorat bilan maydonga chiqqanlar. Mamlakatimiz o‘z taraqqiyotining yangi, yuksak bosqichiga kirayotgan hozirgi paytda bizga jadid bobolarimiz kabi g‘arb ilm-fan yutuqlari bilan birga, milliy qadriyatlar ruhida tarbiya topgan yetuk kadrlar suv bilan havodek zarur[7], – deya ta’kidladi Shavkat Mirziyoyev. Yig‘ilish davomida sohada amalga oshirilgan islohotlar birma bir sanab o‘tildi. Jumladan,

Sohamizda katta burilish bo‘lib xizmat qilgan “Madaniy faoliyat va madaniyat tashkilotlari to‘g‘risida”gi qonun qabul qilingani, milliy an’analarimiz, qadriyatlarimizni asrab-avaylash va rivojlantirish maqsadida Maqom, Baxshichilik va Askiya san’ati markazlari tashkil etildi. Qolaversa, “Bahor” raqs ansambli, Davlat filarmoniyasi, Davlat simfonik orkestri kabi 20 dan ortiq muassasalarning samarali faoliyati yo‘lga qo‘yildi. 11 ta yangi muzey, 2 ta teatr, 28 ta bolalar musiqa va san’at maktabi, 5 ta oliy ta’lim muassasasi tashkil etildi. Umuman, madaniyat va san’at sohasini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash hajmi 2017 yilga nisbatan 5 karra oshib, 2023 yilda bu maqsadlar uchun 712 milliard so‘mdan ortiq mablag‘ yo‘naltirildi. “Maqom”, “Baxshichilik”, Hunarmandchilik, “Lazgi” kabi

[6] M.Nasritdinova. “Vokal va zamonaviy musiqa”. O‘quv qo‘llanma. Farg‘ona-2023-yil 56-b.
[7]Sh.Mirziyoyev “Ma’naviyat boshqa sohalardan oldinda yurishi, yangi kuchga, yangi harakatga aylanishi kerak”. https://uzbekistan.org/uz/rasmiy sayti. 2023-yil 22-dekabr.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

xalqaro festivallar an’anaga aylandi. 24 ta xorijiy mamlakatda, jumladan, qo‘shni davlatlarda “O‘zbekiston madaniyati kunlari” yuqori saviyada o‘tkazildi.

YUNESKOning Insoniyat nomoddiy madaniy merosi ro‘yxatiga yana 9 ta milliy merosimiz namunasi, Buxoro shahri “Ijodkor shaharlar tarmog‘i”ga kiritildi. Shu yil sentyabr oyida YUNESKO Bosh qarorgohida buyuk bobomiz Abu Rayhon Beruniy tavalludi keng nishonlandi. Yuqorida keltirib o‘tilgan aniq ma’lumotlardan shuni anglashimiz mumkinki muhtaram prezidentimiz tomonidan sohani rivonlantirish uchun maksimal darajada e’tibor qaratilmoqda. Zero, madaniyat va san’atning rivojlanishi natijasida xalqimizning kelajagi porloq va farovon bo‘ladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. “Aholiga madaniy xizmat ko‘rsatish darajasini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori. 2023/25/12/. Lex.uz
2. A.Rajabov. “An’anaviy xonandalik”. O‘quv qo‘llanma. Buxoro 2020. 190 b.
3. “Sami Yusufning konsertida ilk bor o‘zbek xonandasi qo‘shiq kuyladi”. daryo.uz. rasmiy sayti.
4. M.Mo‘minova. “Musiqa ta’limi faqat nota yodlash emas”. Yuz.uz rasmiy sayti. 2023-yil 25-avgust.
5. M.Nasritdinova. “Vokal va zamonaviy musiqa”. O‘quv qo‘llanma. Farg‘ona-2023-yil 56-b.
6. Sh.Mirziyoyev “Ma’naviyat boshqa sohalardan oldinda yurishi, yangi kuchga, yangi harakatga aylanishi kerak”. https://uzbekistan.org/uz/rasmiy sayti. 2023-yil 22-dekabr.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xusanov Husniddin O‘rinovich,** katta o’qituvchi [**Хусанов Хусниддин Уринович,** старший преподаватель], [**Khusanov Kh. Urinovich**, senior teacher]; Toshkent sh. Mirzo Ulug’bek tumani, Yalang’och dahasi 127 «A» uy. [адрес: Узбекистан, 117036, Ташкент, Мирзо Улугбекский район, Массив Ялангач, 127 «А» дом.], [address: Uzbekistan, 117036, Tashkent, Mirzo Ulugbek, Yalangoch Street, 127 “A”.]; E-mail:xusanovhusniddin@hmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

MADANIY MARKETING STRATEGIYALARINING AHAMIYATI

© Z.Sh.Komilxo‘jayev[1]✉

[1] O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: bugungi kunda madaniyat va san’at muassasalarida zamonaviy marketing faoliyatlarini amaliyotga qo‘llash, ulardan samarali foydalanish, xorij tajribasini amaliyotga joriy etish nihoyatda dolzarb ahamiyatga ega jarayon hisoblanadi. Shuningdek marketing ilmiy, moliyaviy, ishlab chiqarish va mehnat resurslarini tarkibiy va bozordagi o‘zgarishlarga, tadbirkorlik faoliyatining shart-sharoitlarining u yoki bu bozorlarda o‘zgarishiga hamda ishlab chiqarishning samaradorligini ta’minlovchi sharoitlarning o‘zgarishiga tezkorlik bilan e’tiborni qaratuvchi, boshqaruvchi va boshqariluvchi tizimlarga aniq, mantiqan bog‘lovchi faoliyat majmui hisoblanadi.

MAQSAD: madaniyat va san’at sohasida marketing mutaxassislarining mahorati va san’ati shundan iboratki, agar ular tizimga, uning yakuniy natijalariga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi omillami o‘z vaqtida aniqlab, ularga kerakli yo‘nalishda ta’sir ko‘rsata oladi. Soha marketingda muassasa yoki tashkilotning bitta yoki bir nechta yo‘nalishda olib boradigan faoliyat tamoyili sifatida hamda marketing kompleksining har qanday komponentiga nisbatan uzoq muddatli maqsadi ko‘rinishida bo‘lishi mumkin. Shu nuqtaiy nazardan qaraganda madaniyat va san’at muassasalarida zamonaviy marketing faoliyatlarini chuqur tahlil qilish ham nazariy, ham amaliy jihatdan o‘rganilishi kerak

MATERIALLAR VA METODLAR: madaniy marketing strategiyalari (madaniyatga asoslangan marketing strategiyalari) bugungi kunda bozorda muvaffaqiyat qozonish uchun muhim omillardan biri hisoblanadi. Ushbu strategiyalar mahsulot yoki xizmatlarni turli madaniyatlarga moslashtirish orqali mijozlarning ehtiyojlarini yaxshiroq qondirishga yordam beradi. Madaniy marketingning ahamiyatini tushunish uchun quyidagi jihatlarga e'tibor qaratish lozim

MUHOKAMA VA NATIJALAR: madaniy marketing strategiyalari har xil madaniy kontekstlarda muvaffaqiyatli bozor faoliyatini olib borish uchun keng qamrovli yondashuvni talab qiladi. Ushbu strategiyalarni samarali qo'llashda bir nechta asosiy jihatlar mavjud: mahsulot va xizmatlarni mahalliy bozorlarning madaniy xususiyatlariga moslashtirish, ulardagi an'anaviy urf-odatlarni inobatga olish va tillarni hisobga olish kerak. Bu jarayon odatda reklama materiallarini tarjima qilish va lokal kontent yaratishni o'z ichiga oladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Natijalar: Madaniy marketing strategiyalarini qo'llash natijasida kompaniyalar quyidagi afzalliklarga ega bo'lishi mumkin: 1. Mijozlar ehtiyojlarini yaxshiroq qondirish: Mahsulot va xizmatlarni madaniy xususiyatlarga moslashtirish orqali mijozlar ehtiyojlarini aniqroq qondirish mumkin bo'ladi. Bu esa mijozlarning qoniqishini oshiradi.

XULOSA: madaniy marketing strategiyalari bugungi globallashgan bozorda muvaffaqiyat qozonish uchun muhim vosita hisoblanadi. Mahsulot va xizmatlarni turli madaniy xususiyatlarga moslashtirish orqali kompaniyalar nafaqat mijozlarning ehtiyojlarini yaxshiroq qondiradi, balki raqobatda ham ustunlikka ega bo'ladi. Bu strategiyalar mijozlar bilan mustahkam munosabatlarni o'rnatish, brendning global muvaffaqiyati, innovatsiya va rivojlanish uchun zamin yaratadi.

Kalit so'zlar: madaniyat va san’at muassasalari, marketing strategiyalari, tashkilot menejmentida, madaniy xizmat.

Iqtibos uchun: Komilxo‘jayev Z.Sh. Madaniy marketing strategiyalarining ahamiyati . // Inter education & global study. 2024. №5. B.486–493.

ВАЖНОСТЬ СТРАТЕГИЙ КУЛЬТУРНОГО МАРКЕТИНГА

© З.Ш. Комилходжаев[1]✉
[1]Государственный институт искусства и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: сегодня реализация современных маркетинговых мероприятий в учреждениях культуры и искусства, их эффективное использование, внедрение зарубежного опыта в практику является чрезвычайно важным процессом. Также управляют и обслуживают маркетинговые научные, финансовые, производственные и трудовые ресурсы, которые оперативно обращают внимание на структурные и рыночные изменения, изменения условий предпринимательской деятельности на том или ином рынке, а также изменения условий, обеспечивающих эффективность производства. набор действий, которые четко и логически связаны с управляемыми системами.

ЦЕЛЬ: мастерство и искусство маркетологов в сфере культуры и искусства заключается в том, что они умеют вовремя выявить фактор, оказывающий негативное влияние на систему и ее конечные результаты, и воздействовать на них в нужном направлении. В маркетинге поле может иметь форму долгосрочной цели учреждения или организации по одному или нескольким направлениям, а также долгосрочной цели любого компонента маркетингового комплекса. С этой точки зрения глубокий анализ современной маркетинговой деятельности учреждений культуры и искусства должен быть изучен как теоретически, так и практически.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: стратегии культурного маркетинга (культурно-ориентированные маркетинговые стратегии) являются одним из важных факторов успеха на современном рынке. Эти стратегии помогают лучше удовлетворять потребности клиентов за счет адаптации продуктов или услуг к различным

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

культурам. Чтобы понять важность культурного маркетинга, необходимо обратить внимание на следующие аспекты:

ОБСУЖДЕНИЕ И ВЫВОДЫ: стратегии культурного маркетинга требуют комплексного подхода для проведения успешной маркетинговой деятельности в различных культурных контекстах. Существует несколько ключевых аспектов эффективного использования этих стратегий: товары и услуги должны быть адаптированы к культурным особенностям местных рынков с учетом их традиционных обычаев и языков. Этот процесс обычно включает перевод рекламных материалов и создание локализованного контента.

Результаты: в результате применения стратегий культурного маркетинга компании могут получить следующие преимущества: 1. Лучшее удовлетворение потребностей клиентов: адаптируя продукты и услуги к культурным особенностям, потребности клиентов могут быть более точно удовлетворены. Это повышает удовлетворенность клиентов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: стратегии культурного маркетинга являются важным инструментом достижения успеха на современном глобализированном рынке. Адаптируя продукты и услуги к различным культурным особенностям, компании не только лучше удовлетворяют потребности клиентов, но и получают конкурентные преимущества. Эти стратегии закладывают основу для построения прочных отношений с клиентами, глобального успеха бренда, инноваций и роста.

Ключевые слова: учреждения культуры и искусства, маркетинговые стратегии, управление организацией, культурная услуга.

Для цитирования: Комилходжаев З.Ш. Важность стратегий культурного маркетинга. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 486–493.

THE IMPORTANCE OF CULTURAL MARKETING STRATEGIES

© Komilxujayev Z. Shuhratovich[1]✉
[1]State Institute of Art and Culture of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: today, the implementation of modern marketing activities in culture and art institutions, their effective use, and the introduction of foreign experience into practice is an extremely important process. Also, marketing scientific, financial, production and labor resources, which quickly pay attention to structural and market changes, changes in the conditions of business activity in one or another market, and changes in the conditions that ensure the efficiency of production, manage and is a set of activities that are clearly, logically connected to managed systems.

AIM: The skill and art of marketing specialists in the field of culture and art is that if they can identify in time the factor that has a negative impact on the system and its final results, and influence them in the right direction. In marketing, the field can be in the form of a long-term goal of an institution or organization in one or more directions, as well as a

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

long-term goal for any component of the marketing complex. From this point of view, in-depth analysis of modern marketing activities in culture and art institutions should be studied both theoretically and practically.

MATERIALS AND METHODS: cultural marketing strategies (culturally oriented marketing strategies) are one of the important factors for success in the modern market. These strategies help to better meet customer needs by adapting products or services to different cultures. To understand the importance of cultural marketing, you need to pay attention to the following aspects:

DISCUSSION AND CONCLUSIONS: cultural marketing strategies require an integrated approach to conduct successful marketing activities in different cultural contexts. There are several key aspects to using these strategies effectively: 1. Localization (Localization). Products and services must be culturally adapted to local markets, taking into account their traditional customs and languages. This process typically involves translating promotional materials and creating localized content.

Results: Companies can achieve the following benefits as a result of cultural marketing strategies: 1. Better customer satisfaction: By culturally adapting products and services, customer needs can be more accurately met. This increases customer satisfaction.

CONCLUSION: cultural marketing strategies are an essential tool for achieving success in today's globalized marketplace. By adapting products and services to different cultures, companies not only better meet customer needs, but also gain a competitive advantage. These strategies lay the foundation for building strong customer relationships, global brand success, innovation and growth.

Key words: culture and art institutions, marketing strategies, organization management, cultural service.

For citation: Komilxujayev Z. Shuhratovich. (2024) ‘The importance of cultural marketing strategies’, Inter education & global study, (5), pp. 486–493. (In Uzbek).

Samarali marketing faoliyatini amalga oshirish uchun madaniyat muassasasiga tashkilotning barcha faoliyatini yagona butunlikka birlashtirgan va faoliyat yo‘nalishini belgilab beradigan aniq marketing strategiyasini ishlab chiqish va amalga oshirish tavsiya etiladi. Marketing strategiyasi – bu tashkilotning umumiy maqsadiga erishish va marketing konsepsiyasini amalga oshirish usulidir. Marketing strategiyasi tashkilot uchun umumiy ko‘rsatmalarni belgilaydi, mavjud resurslardan maksimal darajada samarali foydalangan holda maksimal natijalarga erishish uchun tashkilotning harakatlarining yo‘nalishini belgilaydi. Marketing strategiyasini ishlab chiqish qiyin va doimiy ravishda tuzatiladigan jarayondir. Marketing strategiyasi bozor holatiga, maqsadli auditoriya ehtiyojlarining o‘zgarishiga va umuman, tashqi marketing muhitining holatiga qarab o‘zgarishi mumkin. Marketing sohasidagi mutaxassislarning fikriga ko‘ra, xizmat ko‘rsatish sohasida faoliyat yurituvchi tashkilotning marketing konsepsiyasining

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

muvaffaqiyati ikkita muhim tashkil etuvchiga bog‘liq: maqsadli auditoriya nimaga muhtoj; ularni qanday qilib, qanaqa g‘oya va xizmat bilan qondirish mumkin (tashkilot buni qay yo‘sin bilan qilmoqchi).

Yaxshi tuzilgan marketing strategiyasi ushbu ikki komponent o‘rtasidagi kombinatsiya va muvozanatni nazarda tutadi. Lekin agar marketing strategiyasi to‘liq ishlab chiqilmagan bo‘lsa va taklif mavjud ehtiyojlarga mos bo‘lmasa, u holda eng ijodiy g‘oya va mohirlik bilan amalga oshirish ham vaziyatni to‘g‘rilay olmaydi. Madaniy muassasaning marketing strategiyasi madaniy xizmat ko‘rsatishning xususiyatiga, uning o‘ziga xosligiga, iste’molchi va uning talablariga, bozor ko‘rsatkichlari va raqobatchilarning mavjudligiga, shuningdek, muassasaning zahira imkoniyatlariga bog‘liq.

Marketing strategiyasining muhim mezoni talab bo‘lib, uni o‘rganish madaniy muassasaga potensial va real tashrif buyuruvchilarning ehtiyojlarini aniqlashdan boshlanadi. Shuni ta’kidlash kerakki, madaniy mahsulotlarga talabning shakllanishi har doim ham narx mezoni bilan tartibga solinmaydi. Madaniyat sohasida narx bo‘lmagan marketing usullari katta ahamiyatga ega, chunki iste’molchi ko‘pincha madaniy muassasada arzon narxlarni qidirmaydi, balki sifatli madaniy xizmatni (qulay, obro‘li, unutilmas va boshqalar) olishga intiladi. Marketing strategiyasini ishlab chiqishda madaniyat muassasalariga ko‘pincha jamiyat rivojlanishining zamonaviy tendensiyalarini (kompyuterlashtirish, ommaviy kommunikatsiyani rivojlantirish va boshqalar), aholining milliy-madaniy rivojlanishining o‘ziga xos xususiyatlarini, ijtimoiy tuzilma, ijtimoiy-madaniy soha, tashqi muhitning boshqa jihatlarini, mintaqaviy xususiyatlarni hisobga olish tavsiya etiladi. Ma’naviy madaniyat sohasidagi qadriyatlar holatiga ham e’tibor qaratish lozim.

Ya’ni jamiyatda yangi qadriyatlarning paydo bo‘lishi va yangi submadaniyatlarni rivojlanishi kabilar. Bundan tashqari, aholining bo‘sh vaqtini o‘tkazish tendensiyalarining o‘zgarishi, hozirgi bosqichda ko‘ngilochar va “oddiylashtirish” ga tobora yaqinlashib borayotgan bo‘sh vaqt faoliyatining giperaktiv rivojlanishi haqiqatini ham e’tibordan chetda qoldirmaslik kerak. Marketing strategiyasi tashkilot tomonidan bir qator jihatlarni o‘rganish natijasida ishlab chiqiladi: tashqi marketing muhitini tahlil qilish; bozor va uning segmentlarini o‘rganish; raqobatchilarni tahlil qilish; maqsadli auditoriyani o‘rganish; mahsulotlarni bozorda joylashtirish.

Tashkilot menejmentida tashqi muhit va ichki muhitni strategiya, maqsadlar, missiya va tashkilot faoliyatining boshqa jihatlarini tanlashga ta’sir qiluvchi alohida elementlar sifatida ajratish odatiy holdir. Madaniy muassasaning ichki muhitiga kelsak, u avval aytib o‘tilganidek, tashkilot faoliyatining barcha ichki va tarkibiy omillarini o‘z ichiga oladi: motivatsiya, rejalashtirish, kadrlar va moliyaviy resurslarni boshqarish tizimi, ichki aloqa tarmoqlari va boshqalar. Tashkilot ichida marketingni amalga oshiradigan shaxslar va kuchlar (masalan, marketolog, PR rivojlanish xizmati, madaniyat muassasasi rahbari, menejer va boshqalar) ni marketingni ichki sohasidir.

Tashqi muhit madaniyat muassasasining faoliyatiga bilvosita, lekin undan kam bo‘lmagan ta’sir ko‘rsatadi. Faoliyati har doim iste’molchiga, siyosiy yoki iqtisodiy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

siyosatga yoki texnologik omillarga bog‘liq bo‘lgan har qanday tashkilotning samaradorligi, natijaviyligi, muvaffaqiyatiga tashqi omillar sezilarli ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Tashkilotning tashqi muhitini omillari uning faoliyatiga bilvosita ta’sir ko‘rsatadigan makro muhitga va omillari tashkilot faoliyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadigan mikro muhitga bo‘linishi mumkin. Madaniy muassasaning makro muhiti, qoida tariqasida, quyidagilarni o‘z ichiga oladi: texnologik omillar (madaniy xizmatlarni ishlab chiqarish yoki sotishda yangi texnologiyalarning mavjudligi va qo‘llanilishi); iqtisodiy omillar (iqtisodiy ko‘rsatkichlar madaniy xizmat ko‘rsatish sohasidagi talabning shakllanishiga ta’sir qilishi mumkin: aholining to‘lov qobiliyati, bandlik, iqtisodiy inqiroz, demografiya va boshqalar, shuningdek, madaniyat muassasalari faoliyatiga imtiyozlar va soliq tizimi tijorat tuzilmalari mavjudligi ta’sir qiladi; siyosiy omillar (madaniyat sohasida, bular, birinchi navbatda, davlat va munitsipal darajada madaniy siyosatni rivojlantirish tendensiyalari, shuningdek, madaniyat muammolarini hal qilishda davlatning ishtiroki, me’yoriy-huquqiy bazaning holati); ijtimoiy-madaniy omillar (demografiya, jins va yosh tarkibi, ijtimoiy institutlar, migratsiya, etnik madaniyat, mentalitet, madaniy-tarixiy meros, gorizontal tarmoqlar, jamoalar, ijodiy guruhlarning mavjudligi va boshqalar).

Oxirgi guruh omillari madaniyat muassasalari uchun ayniqsa muhimdir, chunki ularning faoliyati ma’lum bir hududning ijtimoiy-madaniy muhiti bilan bilvosita bog‘liq bo‘lib, uning dinamikasini hisobga olmasa, madaniyat muassasasi samarali ishlay olmaydi. Madaniy muassasa mikromuhit elementlari bilan bevosita o‘zaro ta’sir qiladi va ular uning faoliyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Madaniy muassasa mikromuhitining omillariga quyidagilar kiradi:

Iste’molchilar. Bunga madaniyat muassasalariga tashrif buyurgan odamlar, jamoalar, referent guruhlari kiradi. Har qanday tashkilotning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan mavjud ehtiyojlarni muntazam o‘rganishga, uning iste’molchisini yaxshi bilishiga bog‘liq.

Raqobatchilar – bu bozor sohasida faoliyat yurituvchi tashkilotlar, firmalar, jismoniy shaxslar (masalan, madaniyat muassasalari uchun dam olish yoki turizm bozori). Raqobat darajasi madaniy muassasaning shu kabi xizmatlarni ishlab chiqaruvchilar bilan samarali raqobatlasha olish qobiliyatiga bog‘liq. Madaniyat muassasasi raqobatbardosh bo‘lishi uchun xizmat ko‘rsatish sifatini, xizmat ko‘rsatish darajasini oshirishi, mehnat sharoitlarini yaxshilashi, sheriklik aloqalarini o‘rnatishi va h.k. bajarishi lozim.

Davlat va mahalliy hokimiyat organlari. Bu toifaga hududni boshqaradigan barcha davlat, viloyat, shahar organlari kiradi. Madaniyat muassasalari uchun madaniyat bo‘limlari, madaniyat markazlari bevosita ahamiyatga ega bo‘lib, ularni muvofiqlashtirish va boshqarish madaniyat sohasidagi muassasalarning keyingi rivojlanishi va faoliyatiga ko‘p jihatdan bog‘liqdir. Tashqi muhitning boshqa elementlari: OAV vakillari, hamkorlar (homiylar, grant beruvchilar, boshqa madaniyat muassasalari va boshqalar), ijodiy jamoala, NNT va boshqalar.

Malakali marketing strategiyasini ishlab chiqish uchun menejerlar yoki madaniyat muassasalari rahbarlari muntazam ravishda tashqi muhitni kuzatib borishlari, uning

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilishlari va aniqlashlari kerak. Marketing strategiyasi ssenariysi har xil bo‘lishi mumkin va muassasaning tashqi va ichki muhitining turli jihatlariga bog‘liq: ya’ni madaniy xizmatlarning o‘ziga xosligi, mavsumiyligi, maqsadli auditoriya xususiyatlari va boshqalar.

Bugungi kunga qadar marketing sohasida turli marketing strategiyalarining butun arsenali to‘plangan. Masalan, sotishni ko‘paytirishga yoki maqsadli auditoriyani kengaytirishga qaratilgan marketing mavjud. Marketing strategiyalarining turlarini, shu jumladan madaniy faoliyat sohasida amalga oshirilishi mumkin bo‘lgan strategiyalarni ko‘rib chiqamiz. Marketing strategiyalari bir-biridan quyidagicha farq qilishi mumkin: boshqaruv darajasi bo‘yicha: bo‘lim, tarmoq yoki umuman tashkilot strategiyasi; muddatlari bo‘yicha: bir yildan bir necha yilgacha bo‘lgan muddatga; tashkilotning bozordagi xatti-harakatlari bo‘yicha: bozorning kengayishi (bozordagi ishtirokining kengayishi), intensiv o‘sish (bozorni chuqurroq segmentatsiyalash, tovar va xizmatlarni o‘zgartirish); diversifikatsiya (boshqacha aytganda, bitta bozordan chiqish va yangi bozor bo‘shliqlari qidirish).

Uslubiy yo‘nalishiga ko‘ra marketing strategiyalari quyidagilardan iborat bo‘lishi mumkin:

1. Differensiatsiyalanmagan marketing strategiyasi. Ushbu strategiya raqobatchilar yo‘qligida, tashkilot ma’lum bir mahsulot yoki xizmatning yagona ishlab chiqaruvchisi bo‘lganda qo‘llaniladi. Bunday holda, madaniyat sohasida iste’molchi uchun umumiy ma’noda, maqsadli auditoriyaga urg‘u bermasdan, umumiy xizmat ko‘rsatish modeli ishlab chiqariladi. Madaniyat muassasalari uchun bunday holat odatiy hol emas, bu iste’molchi talabiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

2. Farqlanauvchi marketing strategiyasi. Bunday holda, tashkilot iste’molchilarning turli guruhlariga ularning ehtiyojlariga mos keladigan tovarlar va xizmatlarni taklif qiladi. Bunday strategiyani amalga oshiruvchi madaniyat institutlari “bozorga chuqurlashish” holatida bo‘lib, ularning rivojlanishi uchun qo‘shimcha istiqbollarga ega bo‘ladi.

3. Jamlangan marketing strategiyasi. Bunday strategiya yangi tovarlar va xizmatlar bozoriga kirish uchun qo‘llaniladi, bu ma’lum bir iste’molchilar guruhiga erishish uchun kuch va resurslarning katta konsentratsiyasini talab qiladi. Ushbu strategiya doirasida, qoida tariqasida, qisqa vaqt ichida ma’lum bir xizmat turini amalga oshiradigan kichik tashkilotlar ishlaydi.

Bundan tashqari, madaniyat muassasalari madaniy xizmatlarni amalga oshirish usullari bilan bog‘liq bo‘lgan marketing strategiyalaridan foydalanishlari mumkin. Shu munosabat bilan biz mahsulot birligi sifatida madaniy xizmat ko‘rsatiladigan mahsulot strategiyasini, shuningdek, bozorda madaniy xizmatni ilgari surish xususiyatlari ko‘rib chiqamiz: tashkilotdagi marketing iste’molchilarga imkon qadar ko‘proq mahsulotlarni samarali sotishga qaratilgan (mahsulot keng ma’noda mahsulotlar va xizmatlar, shaxslar, obrazlar va boshqalarni o‘z ichiga oladi).

Mahsulot atrofida qurilgan marketing strategiyasi bir qator harakatlarni o‘z ichiga oladi. Madaniyat sohasidagi marketing strategiyalari bilan bevosita bog‘liq bo‘lishi mumkin bo‘lgan ba’zilarini ko‘rib chiqamiz. Birinchidan, marketing strategiyasi mahsulot

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

g‘oyasini yaratish va unga “turtki berish” bosqichidan boshlanadi (madaniyat sohasida – xizmat, tadbir, bayram, marosim, brend va boshqalar). Ikkinchidan, shundan so‘ng marketing harakatlari bozor sharoitida mahsulotlarni sotish (madaniy xizmatlarni madaniyat muassasalari faoliyatiga joriy etish) bilan bog‘liq masalalarga jamlanadi. Shuningdek, u mahsulotni ilgari surish, sotishni rag‘batlantirish yo‘llarini belgilaydi (bu madaniy xizmatni qanday qilib ommabop, taniqli va talabgor qilish kerakligi). Uchinchidan, tashkilotning marketing strategiyasi natijalarga, mahsulotni iste’molchi tomonidan qabul qilish darajasiga (maqsadli auditoriya tomonidan ushbu xizmatga, voqeaga, ijrochiga bo‘lgan talabni tahlil qilish) qarab tuzatilishi mumkin.

Mahsulotni marketing strategiyasi uchun mahsulot g‘oyasi maqsadli auditoriya ehtiyojlari bilan qanday bog‘liqligini hisobga olish muhimdir. Agar madaniy xizmat iste’molchiga yo‘naltirilmagan bo‘lsa, unda uning g‘oyalari iste’molchilarning kutganlariga to‘g‘ri kelmaydi. Bu esa pirovardida iste’molchilarning ushbu xizmatga bo‘lgan talabiga salbiy ta’sir qiladi. Aksincha, madaniy xizmat g‘oyasining o‘zi, uning sifati, narxi va amalga oshirish shakllarining iste’molchi kutganlari bilan mos kelishi talabni shakllantirishning ijobiy omili sifatida tan olinishi kerak. Bundan kelib chiqadiki, iste’molchi auditoriyasini o‘rganish va tahlil qilish madaniy muassasa uchun muvaffaqiyatli marketing strategiyasining kalitidir. Ijtimoiy-madaniy boshqaruv sohasidagi mutaxassislarning fikriga ko‘ra, iste’molchilarning xususiyatlarini tushunish va o‘rganish, eng avvalo, ularning turli segmentlardagi shaxsiy va guruh motivlarini bilishdadir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abdullayev I.S. Marketing. – Toshkent.: Innovatsion rivojlanish nashriyot matbaa uyi. 2020, 324 bet.
2. V.M.Chijikov, Ijtimoiy-madaniy boshqaruvga kirish darslik. . M., 2003. B. 340.
3. Pul J. Menejment pul olib kelganda. M 2004. 94bet.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Komilxo‘jayev Zoxidjon Shuxrat o‘g‘li,** magistrant [**Комилхўжаев Зохиджон Шухратович,** магистрант], [**Komilxujayev Z. Shuhratovich**, masters degrees]; Toshkent sh. Mirzo Ulug’bek tumani, Yalang’och dahasi 127 «A» uy. [адрес: Узбекистан, 117036, Ташкент, Мирзо Улугбекский район, Массив Ялангач, 127 «А» дом.], [address: Uzbekistan, 117036, Tashkent, Mirzo Ulugbek, Yalangoch Street, 127 “A”.]; email: x Komilxo‘jayev@ gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

MUZEYLARDA TURIZIMNI TUTGAN O'RNI VA UNI RIVOJLANTIRISH

© F. Ahmedov[1]✉

[1]O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada muzeylar, ularning turlari, funksiyalari, maqsadi, marketingi, vazifalari, muzeylar faoliyatida xalqaro tajribalar, uni moliyalashtirish manbaalari, "terminologiya", "muzeografiya", "muzeologiya" kabi tushunchalar haqida so'z boradi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot olib borilayotgan fan va texnologiyalarni talabalarda qay darajada o'zlashtira olish va ularni bu fanni o'zlashtirishdagi qulayliklar va qiyinchiliklarni o'rganishdan keyingi ta'sir qilishini tahlil qilish uchun 5 ta ilmiy maqoladan iborat korpus yaratildi. Yig'ilgan maqolalar 2020-2023 yillar oralig'ida xalqaro va milliy akademik jurnallarda chop etilgan. Bu maqolalar tahlil qilindi va qiyosiy tahlil olindi.

MAQSAD: mazkur muassasa tarixini o'rganish, tadqiq etish, aholini ayniqsa, yoshlarni bu sohaga bo'lgan qiziqishlarini oshirish va yuzaga kelayotgan muammolarni bartaraf etish.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: hududlardagi muzeylarni rivojlantirish eng birinchi navbatda muzey ishini tashkil etish bilan boradi. [muzey ishini tashkil etish- bu boshqaruv subyektining muzey san'ati faoliyatini ta'minlash va uning ishiga maqbul natijalarga erishishga qaratilgan faoliyat] Bu o'rinda, yuqoridagi fikr-mulohazalarimizga xulosa sifatida quyidagilarni tavsiya etishimiz mumkin: birinchisi, muassasani resurslar (kadrlar, moliya, moddiy-texnik baza) bilan ta'minlash; ikkinchisi, muzeylar faoliyatida boshqaruvning natijadorlikka olib boradigan usullarini qo'llash maqsadga muvofiq bo'ladi.

XULOSA: zamonaviy muzeylarning maqsadi xalqni o'rganish va tarbiyalash uchun badiiy, madaniy yoki ilmiy ahamiyatga ega bo'lgan narsalarni to'plash, saqlash, sharhlash va namoyish etishdir. Zamonaviy muzeylarning ko'plariga tadqiqot va ta'lim-tarbiyaviy vazifalarning bir butunligi xos. Hozirda, tajriba shuni ko'rsatmoqdaki, muzeylarda an'anaviy hunarmandchilik yarmarkalarini tashkil etish, ustalarning o'zlari yasayotgan ashyolarning tayyorlanish texnologiyasini namoyish etishlari va sotishlari yaxshi natija bermoqda. Muzeylarning hunarmandlarga xonalarni bepul ijaraga berishi tavsiya etiladi. Umid qilamanki, bu soha tez orada katta natijalarni qayd etadi.

Kalit so'zlar: muzey, san'at, madaniyat, funksiya, fond, marketing, fondreyzing, "terminologiya", "muzeografiya", "muzeologiya".

Iqtibos uchun: Ahmedov F. Muzeylarda turizimni tutgan o'rni va uni rivojlantirish. // Inter education & global study. 2024. №5. B.494–505.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

МЕСТО ТУРИЗМА В МУЗЕЯХ И ЕГО РАЗВИТИЕ

© Ф. Ахмедов[1]✉
[1]Государственный институт искусства и культуры Узбекистана, Ташкент

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье говорится о музеях, их видах, функциях, назначении, маркетинге, задачах, международном опыте музейной деятельности, источниках его финансирования, таких понятиях, как «терминология», «музеография», «музеология».

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: с целью анализа того, в какой степени студенты могут освоить изучаемую науку и технику, а также влияние легкости и сложности освоения этой науки после обучения, создан корпус из 5 научных статей.Сборник статей 2020-2023 гг., опубликованный в международных и национальных изданиях. академические журналы между годами. Эти статьи были проанализированы и получен сравнительный анализ.

ЦЕЛЬ: изучить и исследовать историю этого учреждения, повысить интерес населения, особенно молодежи, к этой сфере и устранить возникающие проблемы.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: развитие музеев в регионах, прежде всего, идет с организацией музейной работы. [организация музейной работы – деятельность, направленная на обеспечение деятельности музейного искусства субъекта управления и достижение приемлемых результатов его работы] Здесь в качестве вывода к нашим вышеизложенным замечаниям, можно рекомендовать следующее: во-первых, обеспечить учреждение ресурсами (кадрами, финансами, материально-технической базой); второе -целесообразно использовать методы управления, ведущие к эффективности деятельности музеев.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: цель современных музеев — собирать, сохранять, интерпретировать и демонстрировать предметы художественного, культурного или научного значения для изучения и образования людей. Для многих современных музеев характерно сочетание исследовательской и просветительской задач. В настоящее время опыт показывает, что хорошие результаты дает организация ярмарок традиционных ремесел в музеях, на которых мастера демонстрируют и продают технологии изготовления собственных изделий. Музеям рекомендуется бесплатно сдавать помещения ремесленникам в аренду. Я надеюсь, что в этой области скоро будут большие результаты.

Ключевые слова: музей, искусство, культура, функция, фонд, маркетинг, сбор средств, «терминология», «музеография», «музеология».

Для цитирования: Ахмедов Ф. Место туризма в музеях и его развитие. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 494–505.

THE PLACE OF TOURISM IN MUSEUMS AND ITS DEVELOPMENT

© Farrux Ahmedov[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

[1]State Institute of Art and Culture of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article talks about museums, their types, functions, purpose, marketing, tasks, international experiences in museum activity, sources of its financing, concepts such as "terminology", "museography", "museology".

MATERIALS AND METHODS: in order to analyze the extent to which students can master the science and technology they are studying, as well as the influence of the ease and complexity of mastering this science after training, a corpus of 5 scientific articles was created. A collection of articles 2020-2023, published in international and national publications. academic journals between years. These articles were analyzed and a comparative analysis was obtained.

AIM: to study and research the history of this institution, to increase the interest of the population, especially young people, in this field and to eliminate the emerging problems.

DISCUSSION AND RESULTS: The development of museums in the regions, first of all, goes with the organization of museum work. [the organization of museum work is an activity aimed at ensuring the activity of the museum art of the management subject and achieving acceptable results for his work] Here, as a conclusion to our above comments, we can recommend the following

The first is to provide the institution with resources (personnel, finance, material and technical base).

The secondly, it is appropriate to use management methods that lead to effectiveness in the activities of museums.

CONCLUSION: the purpose of modern museums is to collect, preserve, interpret and display objects of artistic, cultural or scientific importance for the study and education of the people. Many modern museums are characterized by a combination of research and educational tasks. Currently, experience shows that the organization of traditional craft fairs in museums, where masters demonstrate and sell the technology of making their own items, gives good results. It is recommended that museums rent out rooms to artisans for free. I hope this area will see big results soon

Key words: museum, art, culture, function, fund, marketing, fundraising, "terminology", "museography", "museology".

For citation: Farrux Ahmedov. (2024) 'The place of tourism in museums and its development', Inter education & global study, (5), pp. 494–505. (In Uzbek).

Muzey (qadimgi yunoncha: μουσεῖον, musion – "muzalarga bag'ishlangan joy") – tarixiy, moddiy va ma'naviy yodgorliklarni to'plash, saqlash, o'rganish va targ'ib qilish ishlarini amalga oshiruvchi ilmiy, ilmiy-ma'rifiy muassasa hisoblanadi. Muzey xazinasida, asosan, moddiy va tasviriy narsalar, shuningdek, san'at asarlari jamlanadi, shu bilan birga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

yozma manbalar (qadimdan hozirgi davrgacha bo‘lgan tarixiy qimmatga ega qo‘lyozmalar, bosma hujjatlar, kitoblar) saqlanadi.

Zamonaviy muzeylarning ko‘plariga tadqiqot va ta’lim-tarbiyaviy vazifalarning bir butunligi xos. Muzeyning o‘ziga xos ilmiy ommaviy va tarbiyaviy shakllari – ekspozitsiya, ko‘rgazmalar. Zamonaviy ilmiy tasnifda muzey tur va sohalar bo‘yicha farqlanadi. Ijtimoiy vazifasiga ko‘ra ilmiy tadqiqot-ma’rifat (muzeyning asosiy qismini tashkil etadi, ba’zan ular xalq muzeyi, ommaviy muzey deb ham ataladi), tadqiqot (ilmiy tadqiqot institutlari qoshida o‘ziga xos laboratoriya vazifasini o‘tovchi) va o‘quv muzeyiga bo‘linadi. Sohalar bo‘yicha tarix, qishloq xo‘jaligi, tabiatshunoslik, san’atshunoslik, adabiyot, texnikaga oid va boshqa muzeylarga bo‘linadi. Shuningdek, muzeyning memorial muzeylar, majmua o‘lkashunoslik kabi turlari bor.

Zamonaviy muzeylarning maqsadi xalqni o‘rganish va tarbiyalash uchun badiiy, madaniy yoki ilmiy ahamiyatga ega bo‘lgan narsalarni to‘plash, saqlash, sharhlash va namoyish etishdir. Shahar rahbarlarining fikricha, faol muzey jamoasini shaharning madaniy yoki iqtisodiy salomatligining o‘lchovi va uning aholisining murakkabligini oshirish usuli sifatida ko‘rish mumkin. Muzey mutaxassislari uchun muzey jamoatchilikni muzeyning fuqarolik huquqlari yoki ekologiya kabi vazifalari haqida ma'lumot berish usuli sifatida ko‘rishi mumkin. Muzeylar, avvalo, bilimlar ombori. 1829-yilda Jeyms Smitsonning Smitson institutini moliyalashtirish vasiyatiga ko‘ra, u “bilimlarni ko‘paytirish va tarqatish uchun” muassasa tashkil qilmoqchi ekanligini aytdi.[1]

Muzey marketingi tushunchasi faqat chiptalarning narxini oshirish, muzey xizmatlarini takomillashtirish yoki reklama qilish bilangina chegaralanish degani emas, balki muzeydagi barcha ishlarni uyg‘unlikda rivojlantirib ularni mazmunan boyitishdan iboratdir. Marketing birgina xodimning yoki marketologning ishi bilan qoniqib qolmasdan barcha muzey jamoasining birgalikda harakat qilishini talab qiladigan jarayondir. Muzeylar o‘z faoliyatlarida jahon tajribasida mavjud bo‘lgan barcha shakllardan foydalanishlari zarur. Respublika va xorijiy davlatlardagi yangi korxona va firmalar mahsulotining ko‘rgazmali taqdimotini tashkil etish, reklama kompaniyalarini o‘tkazish, suvenirlar ishlab chiqaruvchi korxonalarni qo‘llab-quvvatlash, muzeylarning turizm infrastrukturasiga ta’sirini kengaytirish shular jumlasidandir.

Muzey kommunikatsiyasini rivojlantirish, tomoshabinlar tashrifini kengaytirish, shu asosda uning daromadini oshirish muzey turizmining asosi sanaladi. Kommunikativ funksiyasiga ko‘ra, muzeylar nafaqat tarixiy ahamiyatga molik balki, zamonaviy insonning jamiyat bilan uyg‘unligini ta’minlab, ijtimoiy-madaniy jarayonlardagi faol ishtirokiga xizmat qiladi. Muzeylar faoliyat turlarini kengaytirish madaniy turizm resurslari talabgorligini oshiradi va nafaqat muzeyshunos kadrlar balki art menejerlar, dizaynerlar, rassomlar, san’atshunoslarni ish bilan ta’minlash imkoniyatini kengaytiradi. Bu haqda to‘xtalinar ekan, “Aholi bandligini hal etishda turizmni rivojlantirish bo‘yicha katta imkoniyatlarni ham ishga solishimiz lozim. Shu maqsadda yaqinda tashkil etilgan Turizm qo‘mitasi o‘z mablag‘larini

[1] “James Smithson Society” . *Smithsonian Institution.* Archived *from the original on 20 October 2017*. Retrieved 14 March 2018.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

va xorijiy sarmoyalarni xalqaro standartlarga mos keladigan infratuzilmalarni rivojlantirishga yo‘naltirishi zarur”[2].

Bu maqsadda Turizm qo‘mitasi boshchiligida, Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Fanlar akademiyasi va Badiiy akademiya bilan kelishilgan holda, moddiy-madaniy meros obyektlariga kirishda art menejerlar, dizaynerlar, rassomlar, san’atshunoslar, dasturchilar hamkorligida QR[3] kodlar va boshqa loyihalar ishlab chiqildi. Ushbu innovatsion ishlanmalar madaniy turizm faoliyatida o‘z ahamiyatini ko‘rsatib, Oybek uy-muzeyi, O‘zbekiston amaliy san’at va hunarmandchilik tarixi muzeyi hamda I.V.Savitskiy nomidagi Qoraqalpog‘iston davlat san’at muzeyi amaliyotida joriy qilinmoqda[4].

Ma’lumki, muzeylarning asosiy vazifasi ashyolarni to‘plash, saqlash va namoyish etishdan iborat. Bugungi kunda muzeylar zamonaviy axborot texnologiyalarini qo‘llash orqali o‘z eksponatlarining saqlanishini ta’minlashlari mumkin. Zero, aniq hisobga olish muzey boyliklarini ishonchli saqlash va ularga egalik qilish huquqini kafolatlaydi.

Muzey o‘z daromadlarini bir necha omillar orqali oshirishi mumkin. Kirish chiptalarini, madaniy-ma’rifiy xizmatlar narxini toifalash, uzoq muddatli bolalar, o‘quvchilar, oilaviy abonementlar kiritishi mumkin. Muzey ashyolari ko‘rinishidagi suvenirlarni tayyorlash, turistlar uchun axborot-savdo markazi yaratib, unda buyumlarni sotish, ishlab chiqaruvchilar bilan shartnomalar tuzib, muzeyning emblemasi, eksponatlardan nusxalar tayyorlab savdoga qo‘yishi mumkin. Agar muhofaza etish kafolatlansa, muzey eksponatlaridan ayrimlarini turli firmalarga reklama uchun ijaraga berishni ham qo‘llash joiz[5].

Tajriba shuni ko‘rsatmoqdaki, muzeylarda an’anaviy hunarmandchilik yarmarkalarini tashkil etish, ustalarning o‘zlari yasayotgan ashyolarning tayyorlanish texnologiyasini namoyish etishlari va sotishlari yaxshi natija bermoqda. Muzeylarning hunarmandlarga xonalarni bepul ijaraga berishi tavsiya etiladi. O‘zbekistonda bu borada dastlabki qadam Buxoro va Xiva muzey-qo‘riqxonasi tomonidan qo‘yildi. Ammo bu tadbir hali keng yoyilmaganini ta’kidlash lozim.

Fondlarni tomosha qilishni xohlovchilarga muzey zaxiralarini ko‘rsatish uchun ekskursiyalar tashkil etish ham yaxshi natija beradi. Restavratsiya va konservatsiyalashga oid ishlarni tomosha qilish ham tomoshabinlarda qiziqish uyg‘otishi tabiiy. Muzey qoshida tashkil etilgan magazin va savdo shoxobchalari orqali muzey yo‘l ko‘rsatkichlari, taqvim-kalendarlar, kassetalar, kitoblar, emblemali suvenirlar sotilishini tashkil etish lozim. Muzeydagi savdo Amerika va Yevropa muzeylarida yaxshi yo‘lga qo‘yilganini ta’kidlash mumkin.

---

[2] Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti, xalq farovonligining garovi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi ma’ruza. 2016 yil 7 dekabr. – Toshkent: “O‘zbekiston» NMIU, 2017. – B. 20.

[3] QR-kod (inglizcha. Quick Response Code — tez ma’lumot beruvchi kod; QR code qisqartmasi.) — matrik shtrix kodlar belgilari umumlashtirilgan. Denso-Wave Yaponiya kompaniyasi tomonidan 1994 yildan amaliyotga joriy etilgan. (https://ru.wikipedia.org/wiki/QR).

[4] https://www.gazeta.uz/ru/2018/08/26/art/ (Программа реновации затронет три музея Узбекистана).

[5] Соболева Н.А. Музейный сервис: пути развития. / Сборник. – Москва, 2004. – С. 25.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

XX asrning so‘nggi o‘n yilliklarida xorijiy mamlakatlarda muzey byudjetining shakllanishida ko‘p kanalli tizim – davlat, jamoa, xususiy, korporativ, notijorat tashkilotlar mablag‘lariga tayanmoqda. Davlat va nodavlat mablag‘lari orasidagi tafovut turli mamlakatlarda farqlanib, homiylik, xayriya an’analari davlatning madaniyatda tutgan siyosatiga, soliq sohasidagi qonunchilik va boshqa omillarga muvofiq ishlab chiqilgan. Xorijiy muzeylarda 1970-yillarda paydo bo‘lgan “mablag‘ topish” uslubi notijorat loyihalar uchun moliyaviy mablag‘larni jalb etish bo‘yicha ishlar majmuasini anglatadi. Zamonaviy texnologiyalar muzey fondreyzingini professional biznesga aylantirib, unga bag‘ishlab ko‘plab o‘quv qo‘llanmalar chop etilgan. Mazkur uslubning qaror topishida davlat muhim o‘rin tutishi lozim. O‘zbekiston qonunchiligida hozirdayoq shunday soliqlar tizimi yaratilganki, tijorat sektorining madaniyat loyihalari byudjetini shakllantirishdagi ishtiroki qatnashuvchilarning iqtisodi uchun manfaatlidir. Ammo bu omil hozircha sezilarli darajada samara berayotgani yo‘q. Shunga qaramasdan soliq tizimi va qonunlar hali yanada takomillashtirishni kutmoqda. O‘zbekiston Respublikasi ham asta-sekin muzeylarning byudjetdan tashqari ta’minotiga e’tibor qaratib, maxsus hukumat, viloyat va mahalliy loyiha, konkurslar o‘tkazmoqda.

Hozirgi paytda jahonda ko‘plab tashkilotlar maxsus madaniyat sohasida xayriya dasturlarini ishlab chiqish bilan shug‘ullanadi. Ularning aksariyati turli fondlar tomonidan moliyaviy ta’minlanib, bu yordam grantlar sifatida beg‘araz moliyaviy va moddiy yordam ko‘rsatadi. O‘zbekiston muzeylari ham turli fondlar bilan hamkorlik bobida yangi tajriba to‘plamoqda. Xayriyadan farqliroq, homiylik madaniyat muassasasi va biznes orasidagi tijorat “bitimi”dir. Tijorat tizimining madaniy loyihalarga mablag‘ qo‘yishining qator jihatlari mavjud. Homiylik eng avvalo reklama kompaniyasining ma’lum qismi sifatida, boshqa tadbirlar qatorida kompaniyaning ijtimoiy-madaniy hayotdagi ijobiy imidjini yaratishga xizmat qiladi.

O‘zbekistonda 18-may – Xalqaro muzeylar kuni kuni hisoblandi vas hu kuni barcha muzeylarga kirish bepul bo‘ladi. Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, 2022-yil 1-yanvar holatiga O‘zbekistondagi muzeylar soni 127 tani tashkil etib, ularga 2021-yil davomida 5100,0 ming kishi tashrif buyurgan. Mamlakatimizdagi eng ko‘p tashrif buyuruvchilarga ega bo‘lgan top 5 ta muzeylar: Qoraqalpog‘iston Respublikasi I.V. Savitskiy nomidagi davlat muzeyi – 48,3 ming kishi, Temuriylar tarixi davlat muzeyi – 86,5 ming kishi, Xivadagi “Ichan-Qala” majmuasi – 211,9 ming kishi, Buxoro davlat badiiy me’morchilik muzey qo‘riqxonasi – 399,4 ming kishi, Samarqand davlat badiiy muzey qo‘riqxonasi – 683,9 ming kishi tashrif buyurgan.

Madaniy meros agentligining 2023-yildagi statistik ma’lumotlariga ko‘ra, respublikamizda 127 ta muzey faoliyat yuritib kelmoqda, shundan 49 tasi asosiy muzeylar (ulardan 6 tasi muzey-qo‘riqxonalar) va 78 tasi filiallardir.

Muzeylarga so‘ngi 12 oy davomida jami 4 488 061 nafar mahalliy va xorijiy sayyohlar tashrif buyurgan. Shundan, xorijiy tashrifchilar soni 1 049 620 nafar, yakka tartibda tashrif buyurganlar soni 1 925 316 nafar, “Moziyga sayohat” dasturi doirasida “Temir daftar”, “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari”ga kiritilgan fuqarolar va nogironligi bo‘lgan shaxslar

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

soni 147 590 nafar, vazirlik va idoralar, davlat tashkilotlari va muassasalari xodimlari soni 102 804 nafar, o‘quvchi va talabalar soni 809 696 nafar, keksa va yoshi ulug‘ otaxon-onaxonlar soni 453 035 nafarni tashkil etdi.

Muzeyning bo‘lajak homiysini aniqlashi va undan foydalana bilishi har qanday fondreyzing kompaniyasining muhim jihatidir. Tajriba shuni ko‘rsatadiki, haqiqiy homiyni qo‘qqisdan uchrashuvlarda topib bo‘lmaydi. Shuning uchun xorijiy muzeylar maxsus vaqt va mablag‘ ajratib, homiylarni jalb etish loyihalarini ishlovchi maxsus taraqqiyot bo‘limlari tashkil etib, unga taklif etilgan mutaxassislar qo‘shimcha moliyaviy manbalarni jalb etish bilan shug‘ullanadilar.

Muzey “mablag‘ topish” uslubi bo‘lajak homiylar – alohida yirik shaxs va kompaniyalar haqida axborot berishni yaratishdan boshlanadi. Unga homiylar faoliyati, qiziqishlari, homiylik an’analari, ularning imkoniyatlari, ma’muriyatlari haqidagi, qadriyatlaridagi talablari to‘planadi. Axborotlar har chorak yoki yarim yilda qayta tekshiriladi, sababi shuki, daromadlari keskin kamaya boshlagan tijoratchi yoki kompaniyaga yo‘l topishga harakatning ma’nisi yo‘q. Aksariyat holatlarda agar tanlangan homiyning daromadi o‘sayotgan bo‘lsa, uning ma’lum muzey loyihasida ishtiroki, ayniqsa soliqlardan imtiyozlari bo‘lsa, samarali bo‘lishi mumkin. Homiylik ko‘magi faqat moliyaviy ko‘rinishda bo‘lishi shart emas. U bolalarni muzeyga olib kelish uchun transport vositalarini ajratish, turli injenerlik va me’morchilik ishlari, huquqiy masalalarni hal etish shaklida ham ko‘rsatilishi mumkin. Xorijiy muzeylarni moliyaviy ta’minlashda xususiy mulk egalari ham katta o‘rin tutadi. Jismoniy va yuridik shaxslarning muzey faoliyatini qo‘llash bo‘yicha “a’zoligi” kundan-kunga keng yoyilmoqda. Bu tizimning an’anaviy turlari “Muzey do‘stlari jamiyati”, “Do‘stlar klubi”, “Homiylar kengashi” bo‘lib, ular faoliyati muzeyning mijozlar bilan ishonchli munosabatlarini o‘rnatishga qaratilgan. Muzey faoliyatining unumliligini ta’minlaydigan muhim omil uning xodimlaridir. Muzey boshqaruvi uslubi va uning ichki tashkiliy tizimi ishni eng unumli bo‘lishini ta’minlashi lozim. Buning uchun muzey kollektivi yagona jamoani tashkil etib, undagi har bir shaxs o‘z vazifa va majburiyatlarini aniq tasavvur etib, bajarishidan tashqari o‘z g‘oyalarini taklif etib, amalga oshirilishiga erishmog‘i lozim. Holbuki, O‘zbekiston uchun an’anaviy hol, muzey siyosati “tepadan tushirilib”, oddiy xodim qabul qilinayotgan qarorlarga ta’sir etish imkoniyatiga deyarli ega emas. Albatta bu holat faqat bizga emas, sobiq sovetlar tizimida bo‘lgan ko‘pchilik yangi mustaqil davlatlar uchun ham odatiy holdir.

XIX asr oxiridagi tabiat tarixi muzeylari hayotni tasniflash va dunyoni talqin qilish uchun ilmiy intilishning namunasi edi. Tadqiqot va namoyish qilish uchun har bir bilim sohasi uchun barcha misollarni to‘plash maqsad edi. 19-asrda Amerika kollejlari o‘sib borar ekan, ular o‘z talabalari uchun tabiiy tarix to‘plamlarini ishlab chiqdilar. XIX asrning so‘nggi choragida universitetlardagi ilmiy tadqiqotlar hujayra darajasida biologik tadqiqotlarga o‘tdi va ilg‘or tadqiqotlar muzeylardan universitet laboratoriyalariga ko‘chdi.[6] Smitson instituti kabi ko‘plab yirik muzeylar hali ham tadqiqot markazlari sifatida hurmat

[6] Steven Conn, "Museums and American Intellectual Life, 1876–1926", 1998, The University of Chicago Press, 65.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

qilinsa-da, tadqiqot ko‘pchilik muzeylarning asosiy maqsadi emas. Muzey kollektsiyasini talqin qilish maqsadlari haqida munozaralar davom etayotgan bo‘lsa-da, kelajak avlodlar uchun madaniy yodgorliklarni himoya qilish va saqlash bo‘yicha izchil missiya mavjud. Eskirgan hujjatlar, artefaktlar, san’at asarlari va binolarning parchalanishini kechiktirish uchun saqlash ishlariga katta e’tibor, tajriba va xarajatlar sarflanadi. Barcha muzeylar madaniyat uchun muhim bo‘lgan narsalarni namoyish etadi. Tarixchi Stiven Konn yozganidek, “Bu narsaning o‘zini o‘z ko‘zingiz bilan va jamoat joyida, xuddi shunday tajribaga ega bo‘lgan boshqa odamlar qurshovida ko‘rish maftunkor bo‘lishi mumkin.”[7]

Muzey va galereyadagi kundalik tadqiqotlarimizdan tortib, biz qila oladigan har xil usullarni ko‘rib chiqishimiz mumkin. Eng muhimi shundaki, bu fanlararo soha bo‘lib, u boshqa akademik sohalardagi g‘oyalarga tayanadi. Buning sababi, bu akademik tadqiqotning ba’zi sohalariga nisbatan nisbatan yangi sohadir. Bundan tashqari, akademik ta’lim sohasi sifatida u xalqaro miqyosda tez rivojlanmoqda. Bu qisman, keng ko‘lamli fanlardan ko‘plab akademiklarning muzeylar va De galereyalari hamda ular nima vakillik qilayotgani va qilayotgan ishlariga qiziqish bildirayotgani bilan bog‘liq. Bu shuningdek, so‘nggi yillarda, xususan, 1980-yillardan beri dunyo bo‘ylab yuqori darajadagi muzeylar va san’at galereyalarining favqulodda kengayishi bilan bog‘liq. Muzey va galereyani o‘rganish kurslari va nashrlarining ko‘payishining yana bir sababi, yuqorida aytib o‘tganimizdek, ular o‘z ichiga olgan muassasalarning xilma-xilligi bilan bog‘liq. Muzeylar va galereyalar Luvr va Britaniya muzeyi kabi “universal” muzeylardan tortib, o‘ziga xos shaxsiy kolleksiyalargacha bo‘lishi mumkin.

Olimlar fikrlashlarining xilma-xilligi tufayli, ular muhokama qiladigan mavzularning ham o‘zgacha. Ba’zi olimlarnining e’tiborini tashrif buyuruvchilarning ko‘rgazma maydonida qanday harakatlanishi tortadi va qiziqish uyg‘otadi. Shuningdek, ular xalq galereyalari millatning o‘ziga xosligini ommaviy ifodalarini qanday qurishi yoki mustahkamlashi, ular qanday qilib “davlat shakllanishi” siyosiy jarayonlarining bir qismi ekanligi va ular “jamoat olimlari muzeylar va galereyalarni qanday faoliyat ko‘rsatishi nuqtai nazaridan o‘rganishdi.

Terminologiya muhim ahamiyatga ega: biz o‘rganadigan “nomlash va ramkalash” deb ataladigan jarayonlar orqali akademik hayotdagi sohalarni aniqlaymiz. Ushbu tadqiqot sohasiga berilgan aniq nomlar har xil va turli mamlakatlarda, qisman ular turli xil fikrlash an’analariga asoslangan. “Muzey va galereyashunoslik” inglizcha atama bo‘lib, u ham “akademik nazariya” hamda “amaliyot” (professionallar har kuni bajaradigan ishlar)ni o‘z ichiga oladi, garchi biz ularni ajralmas deb hisoblasak ham. Muzeylar va galereyalarni o‘rganish universitetlarda o‘qitiladi va tadqiq qilinadi, biroq muzeylar va galereyalar o‘zlarining to‘plash, namoyish qilish, tadqiqot va nashr etish faoliyati orqali yangi bilimlarni teng darajada ishlab chiqaradi, almashadi va ruxsat beradi. Akademik o‘rganish, kuratorlik va haqiqatan ham boshqaruv muzeylar va galereyalar nima uchun borligi, ular kim uchun, shuningdek, ularni qanday boshqarish kerakligi haqida mulohaza yuritishni va yangi g‘oyalarni talab qiladi.

[7] Steven Conn, "Museums and American Intellectual Life, 1876–1926", 1998, The University of Chicago Press, 262.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Fransuz tilida so‘zlashadigan mamlakatlarda va Italiya kabi G‘arbiy Yevropaning boshqa mamlakatlarida ko‘pincha “muzeologiya” va “muzeografiya” atamalari orasidagi farq amaliy va nazariy o‘rganish o‘rtasidagi farqni ko‘rsatadi. Muzeyografiya odatda boshqa sohalar qatorida ko‘rgazma dizayni, konservatsiya va kollektsiyalarni boshqarishni anglatuvchi “muzeologiyaning amaliy yoki amaliy jihatini” anglatadi (Desvallées va Mairesse 2010: 52). Ishlarni murakkablashuvi natijasida, Desvallees va Mairesse ta’kidlashicha, Markaziy va Sharqiy Yevropada abbat fransuz tilida so‘zlashuvchilar “muzeografiya” deb ataydiganlar yoki ingliz tilida so‘zlashuvchilar buni “amaliy muzeyshunoslik” deb ta’riflaydilar.

Tahlillar davomida muzeyning zaif tomonlari, imkoniyatlari, xavf-xatarlari va afzalliklari ko‘rib chiqiladi, ya’ni muzey rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatadigan ichki va tashqi omillar taqqoslanadi.

Ichki omillar — tashrif buyuruvchilar soni, kolleksiyalar, ko‘rgazma faoliyati, tashrif buyuruvchilarga xizmat ko‘rsatish, moliyalashtirish, daromad yaratish — muzeyning zaif tomonlari va afzalliklari bo‘lishi mumkin.

Tashqi omillar — siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik ham qulay imkoniyatlar yaratishi, ham muzey rivojlanishi uchun xavf tug‘dirishi mumkin.

Tahlil to‘planganda muzeyga qarshi uning zaif tomonlari va tashqi xavf-xatarlari birlashib, muzey mavjudligiga haqiqiy xavf tug‘diradimi yoki yo‘qligini aniqlashga imkon beradi. Ichki va tashqi omillarning qiyosiy tahlili muzeyning o‘tmishdagi ishlarining samaradorligi darajasini tushunishga, mavjud muammolarni aniqlashga va ularni hal qilish yo‘llarini belgilashga imkon beradi. Muzey katta ilmiy tadqiqiy va tarbiyaviy ishlarni olib boradi: to‘plamlarni butlaydi va o‘rganadi; ilmiy hujjatlarni tayyorlaydi, muzey ashyolarini saqlash va ta’mirlash tartibini yaratadi, monografiya, katalog, yo‘l-ko‘rsatkichlar nashr etadi; zamonaviy muzeyshunoslik ishlab chiqqan ilmiy usul va metodologiya asosida ekspozitsiyalarda ilmiy tashviqotlar olib boradi. Tomoshabinlar bilan ishlashning eng muhim shakli ekskursiyadir. Muzey odatda tarixiy, badiiy, ilmiy yoki tarbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lgan buyumlar yoki artefaktlarni to‘playdigan va saqlaydigan va ularni ommaga taqdim etadigan muassasa sifatida ta’riflanadi. Muzey o‘z kolleksiyasini joylashtiradigan jismoniy makon uning binosi yoki inshooti deb nomlanadi.

Muzeylarning har xil turlari mavjud, ularning har biri o‘ziga xos diqqat va maqsadga ega. Misol uchun muzey turlariga milliy tarix muzeylari, san’at muzeylari, ilmiy muzeylar va bolalar muzeylari kiradi. Muzeyning har bir turi dizayn va tashkil etishda o‘ziga xos ehtiyoj va talablarga ega.

Muzeyni loyihalash va qurish jarayoni bir necha muhim bosqichlarni o‘z ichiga oladi. Birinchidan, loyiha jamoasi muzeyning vazifasi, maqsadlari va vazifalarini belgilashi kerak, bu muzeyning joylashuvi, eksponatlari hamda dasturlash bo‘yicha keyingi barcha qarorlarni boshqaradi. Keyinchalik, ular muzeyning umumiy kontseptsiyasi va qarashlarini, shuningdek uning tashkiliy tuzilishi va byudjetini belgilaydigan bosh rejani ishlab chiqishlari kerak. Bosh reja tasdiqlangandan so‘ng, jamoa binoning o‘zi uchun batafsilroq dizaynlar, jumladan, zamin rejalari, balandliklar va renderlar ustida ishlashni boshlashi mumkin. Va

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

nihoyat, qurilish boshlanishi mumkin, so‘ngra eksponatlar va boshqa xususiyatlarni o‘rnatish.

Muzeyning maqsadlari muassasadan muassasaga farq qiladi. Ba'zilar tabiatni muhofaza qilishdan ko‘ra ta'limni afzal ko‘radilar yoki aksincha. Misol uchun, 1970-yillarda Kanada Fan va Texnologiya Muzeyi o‘z obyektlarini saqlab qolishdan ko‘ra ta'limni afzal ko‘rdi. Ular obyektlarni, shuningdek ularning funktsiyalarini ko‘rsatdilar. Bir eksponatda bir xodim muzey yodgorliklarini yaratish uchun tashrif buyuruvchilar uchun foydalangan tarixiy matbaadan iborat edi.[8] Ba'zi muzeylar milliy yoki davlat muzeyi kabi keng auditoriyani qamrab olishga intiladi, boshqalari esa LDS cherkov tarixi muzeyi yoki mahalliy tarix tashkilotlari kabi maxsus auditoriyaga ega. Umuman olganda, muzeylar saqlash va namoyish qilish uchun o‘zlarining vazifalariga mos keladigan muhim ob'ektlarni yig‘adilar. Muzeylar kelib chiqishi va konservatsiyasi masalalaridan tashqari obyektning avvalgi foydalanishi va holatini ham hisobga oladi. Masalan, diniy yoki muqaddas narsalar madaniy qoidalarga muvofiq muomala qilinadi. Xudoning ismi yozilgan yahudiy buyumlari tashlab ketilmasligi mumkin, balki ko‘milishi kerak.[9]

Aksariyat muzeylar bog‘langan artefaktlar bilan jismoniy aloqa qilishga ruxsat bermasa ham, ba'zilari interaktiv bo‘lib, ko‘proq amaliy yondashuvni rag‘batlantiradi. 2009 yilda Angliyadagi Genrix VIII saroyi Xempton sud saroyi tashrif buyuruvchilar uchun interaktiv muhit yaratish maqsadida keng jamoatchilikka kengash xonasini ochdi. Muzey tashrif buyuruvchilarga 500 yillik ob'ektlar bilan ishlashga ruxsat berish o‘rniga, nusxalar, shuningdek, replika kostyumlarini yaratdi. Kundalik harakatlar, tarixiy kiyim-kechak va hatto haroratning o‘zgarishi tashrif buyuruvchini Tyudor hayoti qanday bo‘lganligi haqidagi taassurotga soladi.[10]

Dunyo bo‘ylab yirik professional tashkilotlar muzey nimadan iboratligi va ularning maqsadiga oid ba'zi ta'riflarni taklif qiladilar. Barcha ta'riflardagi umumiy mavzular jamoat manfaati va kolleksiyalarni saqlash, saqlash va talqin qilishdir. Xalqaro muzeylar kengashining muzeyning hozirgi ta’rifi (2022-yilda qabul qilingan): “Muzey moddiy va nomoddiy merosni tadqiq qiluvchi, to‘playdigan, saqlovchi, sharhlovchi va namoyish qiluvchi notijorat, jamiyat xizmatidagi doimiy muassasadir. Omma uchun ochiq, ochiq va inklyuziv muzeylar xilma-xillik va barqarorlikni ta'minlaydi, ular axloqiy, professional va jamoalar ishtirokida ishlaydi va muloqot qiladi, ta'lim, zavqlanish, fikr yuritish va bilim almashish uchun turli xil tajribalarni taklif qiladi”.[11]

Kanada muzeylar assotsiatsiyasining ta’rifi: “Muzey - bu asosan vaqtinchalik ko‘rgazmalar o‘tkazish uchun mavjud bo‘lmagan va doimiy ravishda jamoatchilik uchun ochiq bo‘lgan va jamoat manfaatlarini ko‘zlab boshqariladigan notijorat, doimiy muassasa.

[8] Babian, Sharon, CSTM: A History of the Canada Science and Technology Museum, pp. 42–45
[9] “Holy Museology”. Jewish Museum of Switzerland. 31 May 2022. Archived from the original on 13 December 2022. Retrieved 13 December 2022.
[10] Lipschomb, Suzannah, “Historical Authenticity and Interpretive Strategy at Hampton Court Palace”, The Public Historian 32, no.3, August 2010, pp. 98–119.
[11] “ICOM approves a new museum definition”. International Council of Museums. Archived from the original on 25 August 2022. Retrieved 29 August 2022.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

xalqqa, ashyolar va namunalarni yoki ta'lim va madaniy qadriyatlarni, shu jumladan badiiy, ilmiy, tarixiy va texnologik materiallarni saqlash, saqlash, o'rganish, talqin qilish, yig'ish va ommaga o'rgatish va foydalanish uchun ko'rgazmaga qo'yish"[12].

Birlashgan Qirollik Muzeylar Assotsiatsiyasining ta'rifi: "Muzeylar odamlarga ilhom olish, o'rganish va zavq olish uchun kolleksiyalarni o'rganish imkonini beradi. Ular jamiyat uchun ishonchli bo'lgan artefaktlar va namunalarni to'playdigan, saqlaydigan va mavjud bo'lgan muassasalardir".

Amerika Muzeylar Alyansi bunday ta'rifga ega bo'lmasa-da, ularning akkreditatsiya dasturida ishtirok etish uchun akkreditatsiya mezonlari ro'yxatida muzey quyidagilarni ta'kidlaydi: "Qonuniy ravishda tashkil etilgan notijorat muassasasi yoki notijorat tashkiloti yoki davlat tashkilotining bir qismi bo'lishi; Mohiyatan ma'lumotli bo'lishi kerak. Rasmiy ravishda belgilangan va tasdiqlangan missiyaga ega bo'lish; To'plamlar yoki obyektlarni muntazam ravishda taqdim etish uchun rasmiy va tegishli dasturga ega; Eng kamida ikki yil davomida jamoatchilikka ochiq bo'lish, uning doimiy yig'ilishining 80 foizini tashkil etish; muzey bilimi va tajribasiga ega bo'lishi; uning faoliyatining samarali ishlashi uchun etarli moliyaviy resurslarga ega bo'lishi; Muzeylar uchun asosiy standartlarga javob berishini ko'rsatish; Asosiy hujjatlarni tekshirish dasturini muvaffaqiyatli yakunlang"[13].

Qo'shimcha ravishda, Amerika Qo'shma Shtatlar qonunchiligida muzeyning huquqiy ta'rifi Muzey va kutubxona xizmatlari institutini tashkil etishga ruxsat beradi: "Muzey - asosan ta'lim, madaniy meros uchun doimiy asosda tashkil etilgan jamoat, qabila yoki xususiy notijorat muassasasini anglatadi. Yoki estetik maqsadlarda va professional xodimlardan foydalangan holda: jonli yoki jonsiz moddiy obyektlarga egalik qiladi yoki ulardan foydalanadi va ularni muntazam ravishda ommaga ko'rsatadi" (Muzey xizmatlari to'g'risidagi qonun 1976).[14]

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. "James Smithson Society" . Smithsonian Institution. Archived from the original on 20 October 2017. Retrieved 14 March 2018.
2. Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti, xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruza. 2016 yil 7 dekabr. – Toshkent: "O'zbekiston» NMIU, 2017. – B. 20.
3. QR-kod (inglizcha. Quick Response Code — tez ma'lumot beruvchi kod; QR code qisqartmasi.) — matrik shtrix kodlar belgilari umumlashtirilgan. Denso-Wave Yaponiya kompaniyasi tomonidan 1994 yildan amaliyotga joriy etilgan. (https://ru.wikipedia.org/wiki/QR).

[12] "About Museums - Association of Manitoba Museums". www.museumsmanitoba.com. Archived from the original on 12 December 2021. Retrieved 12 December 2021.

[13] "Eligibility". American Alliance of Museums. 25 January 2018. Archived from the original on 12 December 2021. Retrieved 12 December 2021.

[14] "2 CFR § 3187.3 - Definition of a museum". LII / Legal Information Institute. Archived from the original on 12 December 2021. Retrieved 12 December 2021.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

4. https://www.gazeta.uz/ru/2018/08/26/art/ (Программа реновации затронет три музея Узбекистана).
5. Соболева Н.А. Музейный сервис: пути развития. / Сборник. – Москва, 2004. – С. 25.
6. Steven Conn, "Museums and American Intellectual Life, 1876–1926", 1998, The University of Chicago Press, 65.
7. Steven Conn, "Museums and American Intellectual Life, 1876–1926", 1998, The University of Chicago Press, 262.
8. Babian, Sharon, CSTM: A History of the Canada Science and Technology Museum, pp. 42–45
9. “Holy Museology”. Jewish Museum of Switzerland. 31 May 2022. Archived from the original on 13 December 2022. Retrieved 13 December 2022.
10. Lipschomb, Suzannah, “Historical Authenticity and Interpretive Strategy at Hampton Court Palace”, The Public Historian 32, no.3, August 2010, pp. 98–119.
11. “ICOM approves a new museum definition”. International Council of Museums. Archived from the original on 25 August 2022. Retrieved 29 August 2022.
12. “About Museums - Association of Manitoba Museums”. www.museumsmanitoba.com. Archived from the original on 12 December 2021. Retrieved 12 December 2021.
13. “Eligibility”. American Alliance of Museums. 25 January 2018. Archived from the original on 12 December 2021. Retrieved 12 December 2021.
14. "2 CFR § 3187.3 - Definition of a museum". LII / Legal Information Institute. Archived from the original on 12 December 2021. Retrieved 12 December 2021.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Farrux Ahmedov**, O’zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, “Madaniyat va san’at menejmenti” kafedrasi o’qituvchisi [**Фаррух Ахмедов**], [**Farrux Ahmedov**]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent shahri, Olmazor tumani Qora qamish 2/5 daxasi Muxbir ko’chasi 2 uy 18 xonadon; [адрес: Узбекистан, Ташкент, Алмазарский район, Каракамиш 2/5 даха, улица Мухбира, 2 дома, 18 квартира]; [address: Uzbekistan, Tashkent city, Almazar district, Karakamish 2/5 daha, Mukhbir street, 2 houses, 18 apartments.]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original peper

BOLALAR MUSIQIY FOLKLORI RAQSLARDAGI RITMIK HARAKATLARNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

© F.M. Xolmirzayeva[1]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti , Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada bolalar musiqiy folklori raqslardagi ritmik harakatlarning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirishning dolzarb masalalari, hamda pedagogik-psixologik jihatlari yoritib berilgan.

MAQSAD: ijodiy hamda pedagogik faoliyat dinamikasi, bolalarda musiqa ritmik harakatlanish omillarinin rivojlantirish

MATERIALLAR VA METODLAR: musiqa ta’limi sohasidagi asosiy prinsiplarni o‘rganish, **bolalar musiqiy folklorini** rivojlantirish orqali ma’naviy-estetik tarbiyaning rivojlantirish yo’llari, musiqiy faoliyatda bola shaxsining ijodiy rivojlantirish metodikasini ishlab chiqish.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: musiqa ta’limi sohasida olib borilayotgan tadqiqotlarning samaradorligini oshirish, yig‘ilgan materiallar o‘rganilishi natijasida ta’lim jarayonida foydalanishga ta’siri aniqlandi. **Bolalar musiqiy folklori raqslardagi ritmik harakatlarning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish** bilan bir qatorda uni o‘rgatishning afzalliklari bo‘yicha tahlil qilingan ilmiy maqolalarga ko‘proq jalb qilish kontingentiga tayanadi.

XULOSA: bugungi kunda musiqa ta’limi sohasidagi asosiy prinsiplarni o‘rganish, **bolalar musiqiy folklorini** rivojlantirish orqali ma’naviy-estetik tarbiyaning rivojlantirish yo’llari, **bolalar musiqiy folklori raqslardagi ritmik harakatlarning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish** masalalarining dolzarb jihatlari, shuningdek, musiqa san’atga oid ijodiy faoliyatga kuchli ta'sir ko‘rsatishga asoslangan shakllarini tadqiq etish, hamda o‘z-o‘zini bilishni san'at orqali shaxsiy rivojlanish bilan uyg‘unlashtirish, atrofdagi dunyoning anglash, ritmik raqs harakatlari orqali shaxsiy qobiliyatni rivojlantirish kabi masalalar mazmunini yoritadi.

Kalit so‘zlar: folklor, mashg‘ulot, maqsad, estetik tafakkur, raqs, ritmik harakat, sifat, qobiliyat, faoliyat, uyg‘un, o‘yin, etnografik ansambl.

Iqtibos uchun: Xolmirzayeva F.M. Bolalar musiqiy folklori raqslardagi ritmik harakatlarning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish. // Inter education & global study. 2024. №5. B.506–512.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ МЕХАНИЗМОВ РИТМИЧЕСКИХ ДВИЖЕНИЙ В ДЕТСКИХ МУЗЫКАЛЬНЫХ ФОЛЬКЛОРНЫХ ТАНЦАХ

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

© Ф.М. Холмирзаева[1]✉
[1]Термизский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье освещены актуальные вопросы совершенствования педагогических механизмов ритмических движений в детских музыкальных фольклорных танцах, а также педагогические и психологические аспекты.

ЦЕЛЬ: динамика творческой и педагогической деятельности, развитие музыкально-ритмических факторов движения у детей

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: изучение основных принципов в области музыкального образования, путей развития духовно-эстетического воспитания через развитие детского музыкального фольклора, разработка методики творческого развития личности ребенка в музыкальной деятельности.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в результате изучения собранных материалов определена эффективность исследований, проводимых в области музыкального образования. Детский музыкальный фольклор опирается на более активное участие контингента в научных статьях, анализирующих преимущества его преподавания, а также на совершенствование педагогических механизмов ритмических движений в танцах..

ВЫВОД: сегодня изучение основных принципов в области музыкального воспитания, путей развития духовно-эстетического воспитания через развитие детского музыкального фольклора, актуальных аспектов совершенствования педагогических механизмов ритмических движений в детских музыкальных фольклорных танцах, а также как творческая сторона музыкального искусства исследует формы сильного воздействия на деятельность и сочетает самопознание с развитием личности посредством искусства, а также развитием способности совершать конструктивные действия с учетом реальности окружающего мира.

Ключевые слова: фольклор, обучение, цель, эстетическое мышление, танец, ритмическое движение, качество, умение, активность, гармония, игра, этнографический ансамбль.

Для цитирования: Холмирзаева Ф.М. Совершенствование педагогических механизмов ритмических движений в детских музыкальных фольклорных танцах. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 506–512.

IMPROVEMENT OF PEDAGOGICAL MECHANISMS OF RHYTHMIC MOVEMENTS IN CHILDREN'S MUSICAL FOLK-LORE DANCES

© Feruza M. Kholmirzayeva[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Annotation

INTRODUCTION: in this article, the topical issues of improving the pedagogical mechanisms of rhythmic movements in children's musical folklore dances, as well as pedagogical and psychological aspects, are highlighted.

AIM: dynamics of creative and pedagogical activity, development of musical rhythmic movement factors in children

MATERIALS AND METHODS: study of the main principles in the field of music education, ways of developing spiritual and aesthetic education through the development of children's musical folklore, development of methods of creative development of a child's personality in musical activities.

DISCUSSION AND RESULTS: as a result of the study of the collected materials, the effectiveness of research in the field of music education and its use in the educational process was determined. Children's musical folklore relies on the contingent of more involvement in scientific articles that have analyzed the advantages of teaching it, as well as improving the pedagogical mechanisms of rhythmic movements in dances.

CONCLUSION: today, the study of the main principles in the field of music education, the ways of developing spiritual and aesthetic education through the development of children's musical folklore, the topical aspects of improving the pedagogical mechanisms of rhythmic movements in children's musical folklore dances, as well as the importance of music to art researching the forms based on strong influence on creative activity, and combining self-knowledge with personal development through art, as well as the development of the ability to take constructive actions, taking into account the reality of the surrounding world, illuminates the content of such issues

Key words: folklore, training, purpose, aesthetic thinking, dance, rhythmic movement, quality, ability, activity, harmony, game, ethnographic ensemble.

For citation: Feruza M. Kholmirzayeva. (2024) ‘Improvement of pedagogical mechanisms of rhythmic movements in children's musical folk-lore dances’, Inter education & global study, (5), pp. 506–512. (In Uzbek).

Bugungi kunda qadimiy boy me’rosga ega xalqimizning milliy yuksalishida, ijtimoiy, madaniy va ma’naviy yuksalishida folklor, umuman badiiy so‘z san’ati hamisha tayanch nuqta bo‘lib kelgan. Chunonchi, folklor bu millatning kuchi husoblanadi. Shu boisdan ham global jamiyatda millat tili va tafakkuri, hamda estetik didi ham xuddi shunday asrab avaylash masalalari muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada folklor atamasi va uning xususiyatlari, hamda bolalar musiqiy folklori raqslardagi ritmik harakatlarning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish masalalariga to‘xtalib o‘tamiz.

Folklor atamasini 1846-yilda ingliz olimi Uilyam Toms taklif qilgan bo‘lib, «xalq donoligi» degan tushunchani ifodalaydi. Aynan folklor tushunchasi asosan xalq tomonidan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

yaratilgan hamma san’at namunalari – me’morlik, naqqoshlik, ganchkorlik, zardo‘zlik, musiqa, raqs, og‘zaki adabiyot namunalari tushuniladi.Darhaqiqat har bir san’at sohasida ish olib borayotgan mutaxassis o‘zi tanlagan turni «folklor» deb ataydi. Misol tariqasida shuni e’tirof etish kerakki, musiqachi xalq kuylarini, xoreograf xalq raqslarini, arxitektor xalq me’morchiligini, folklorshunos olim xalq dostonlari, ertaklarini folklor asari deb hisoblaydi.

Ma’lumki, dastavval o‘sha davrda «el adabiyoti», «xalq adabiyoti», «og‘zaki adabiyot», «og‘zaki ijod» deb yuritilib kelingan o‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi ilk bor H.Zarif tomonidan qo‘llanilgan «folklor», «O‘zbek folklori» sifatida keng ommalashdi. Shu bois o‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi ko‘plab janrlardan tarkib topgan og‘zaki so‘z san’ati namunalari bo‘lib xalq hayoti, tarixi, orzu-intilishlari, dunyoqarashlarini badiiy tarzda o‘zida aks ettiradi, ijro etiladi va ijro jarayonida og‘izdan og‘izga, avloddan avlodlarga o‘tib keladi.

Folklor – sinkritik xususiyatga ega bo‘lib, barcha san’at turlariga xos elementlarni o‘zida mujassamlashtirgan, so‘z, kuy va ma’lum turlarida raqs bilan uyg‘unlikda ijro etiladi. Bu borada folklorda xalq hayoti, tarixi, taqdiri badiiy aks ettiriladi. Odatda folklor asarlari mag‘zida xalqning dunyoqarashlari, ibtidoiy mifologik tushunchalardan mukammal diniy e’tiqodga bo‘lgan tushunchalar tadrijiy ravishda bo‘y ko‘rsatadi. Folklor asarlari so‘z san’ati sifatida o‘ziga yaqin yozma adabiyot namunalari va san’atning boshqa turlaridan bir qator xususiyatlariga ko‘ra alohida ajralib turadi. Folklorga xos bu xususiyatlar, avvalo, uning jamoaviy (guruh) ijod ekanligida, shu sababli ham folklor namunalarining muallifi xalq ommasi hisoblanadi, ularning aniq ijodkori noma’lum – anonimlik ularga xos va xalq orasida avloddan avlodga og‘zaki tarzda o‘tib tarqaladi, og‘zaki ijod etilib, ijro qilinadi, ijro va ijodda an’analarga rioya etilib, ommaviylik tusini oladi, ijro jarayonida variantlarga va davrlar o‘tib versiyalarga ega bo‘ladi. Ushbu asosga ko‘ra, folklorga xos xususiyatlar sifatida jamoaviylik, anonimlik, og‘zakilik, an’anaviylik, variantlilik va versiyaviylik ko‘rsatiladi.

Shu bilan bir qatorda folklor – nafaqat so‘z san’ati namunasigina emas, balki xalqning til zaxirasi, tushuncha va tafakkur tarzini bor bo‘y basti bilan o‘zida aks ettirgan, qadim o‘tmishdan to bugungi kungacha jonli holatda xalqning o‘zi bilan birga yashab kelayotgan doimiy harakatdagi tarixi va madaniyati hamdir.Folklor asarlarida birinchi navbatda mifologik tafakkurdan poetik tafakkurga o‘tish jarayoni aks etgan ekan, demak til tarixini o‘rganishda xalq ijodi namunlariga suyanib ish ko‘rish kerak bo‘ladi.

Albatta, «O‘zbek folklori» fanining yangi talablar asosida o‘qitilishi ushbu kafedra faoliyatining muhim bir qismi hisoblanadi. Bu borada esa O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev xalqaro baxshichilik festivali ochilishiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi nutqida ta’kidlaganidek: “...tengsiz ma’naviy boyligimiz bo‘lmish mumtoz san’atni, xalq ijodining nodir namunalarini asrabavaylash va rivojlantirish, uni kelgusi avlodlarga bezavol yetkazish jahondagi ilg‘or fikrli olimlar va san’atkorlarning, davlat va jamiyat arboblari, barcha madaniyat ahlining ezgu burchidir”.

Shu jumladan, Surxon musiqa folklori aholining ijtimoiy-maishiy hamda ijtimoiy, psixologik xususiyatlariga bog‘liq holda asrlar davomida shakllandi. Folklor san’ati ijrochilari bo‘lmish qo‘shiqchi va sozandalar o‘z ijodlarida estetik, mo‘jizali, ijtimoiy hamda

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

kommunikativ vazifalarni birlashtirganlar. Xilma-xil ma'rosimiy hamda mehnat qo'shiqlari, raqslar, dostonlar, cholg'u kuylari ular ijodining fundamental asosi hisoblanadi. Shu bilan birga Surxon musiqa folklori ma'lum geografik va etnik mintaqalarga mos holda mahalliy tafovutlarga ham ega. Misol tariqasida, viloyatning pasttekislik qismidagi aholi madaniyati tog'lik aholi madaniyatidan farq qiladi.

Folklorda tur va janrlarga to'xtalib o'tamiz, demak xalq og'zaki ijodi namunalari ham barcha san'at asarlari kabi tuzilishi, ijro o'rni, bajaradigan vazifasi, musiqaga bog'liqlik darajasi, g'oyaviy-badiiy xususiyatlariga ko'ra muayyan tur, guruh va janrlarga bo'lib qaraladi. Darvoqe folklorni tur, guruh va janrlarga ajratish, tasniflash nafaqat ijrochilar, balki tinglovchilar, hodisani tadqiq etuvchilar uchun ahamiyatli bo'lib, folklor namunalarining tabiati, shakllanishi, tadrijiy taraqqiyoti, mukkammal shaklga kelishi, o'zgarishlarga uchrashi, o'rin almashinishi hamda inqirozga yuz tutishi kabi jarayonlarni kuzatish, o'rganish imkonini beradi.

Folklor janrining tarkibiy qismi. O'zbek bolalar folklori alla, ertak, tez aytish, topishmoq, bolalar o'yin qo'shiqlari, erkalama, masharalama va hokazolarni o'z ichiga oladi. Bolalar folklori bolaning tinglashiga, aytib yurishiga, o'yiniga, qo'shig'iga moslangan bo'ladi. Mamlakatimizda bolalar folklori namunalari to'plam holida 1932-yildan nashr etila boshladi. Kattalar tomonidan yaratiladigan alla, ovutmachoq va erkalamalar esa onalar mehrmuhabbati bilan yo'g'rilgan bo'lib, ularda go'dakning istiqboliga oid orzuumidlar, bola yashayotgan muhit o'z ifodasini topadi. Bolani belash, o'tqazish, atakchechak yurgizish, sakratish, o'ynatish hamda ovutishlarda "Toytoy", "Bordibordi" va boshqa ovutmachoklar aytiladi. Bolalar qo'shiqlarining ko'plari yil fasllari bilan boglik. "Boychechak", "Oftob chiqsi olamga", "Chittigul", "Laylak keldi, yoz bo'ldi", "Qurbaqa", "Qaldirg'och" kabi qo'shiqlarni bolalar tom boshida, dalalarda, qishloq ko'chalarida aytishadi. Shuningdek, ular bahor kelishi, yomg'ir yog'ishi, quyoshning olamni isitishi, ilk chechak, birinchi qor kabi fasl va tabiat hodisalari bilan bog'liq. "Bu bog'chada olicha", "Zuvzuv borag'on", "Chamandagul", "Oq sholi, ko'k sholi" va boshqa qo'shiklar turli davrda aytilaveradi. Ularda ovchilik, dehqonchilik, chorvachilik, hunar va san'at bilan bog'liq mehnat jarayonlari, kattalar xattiharakatlariga taqlid aks etadi. O'yinlar ham, qo'shiqlar ham bolalarning akliy va jismoniy kamolatga yetishiga yordam beradi, ularda zavq uyg'otadi.

Folklor-etnografik ansambli bir so'z bilan aytganda havaskor ijodiy jamoa sanaladi. Bu albatta xalq ijodining qo'shiq, raqs, o'yin, og'zaki drama kabi shakllarini mahalliy, milliy urf-odat hamda ma'rosimlarga bog'lab sahnaviy talqinini namoyish qiladi. O'zbekistonda "Ayollar an'anaviy ansambli", bundan tashqari masxarabozlik, baxshilar, xalq sozandalari va boshqa ijodlar negizida 1970-yillarda madaniyat uylari qoshida tashkil topgan. Folklor-etnografik ansamblining repertuari ashula va raqs ansamblitn farqli o'laroq) muayyan viloyat, tuman, qishloq badiiy an'analariga asoslanadi. Ularning chiqishlari esa ko'pincha malum xalq marosimi yoki bayram jarayonini ifodalaydi.

1980-yillardan boshlab esa folklor-etnografik ansamblia.larining tuman, viloyat va respublika ko'rik-tanlovlari (1987, 1991, 1994, Toshkent; 1989, Namangan va boshqalar),

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

2002-yildan Boysunda YUNESKO dasturi asosida "Boysun bahori" ochiq folk-lor festivali o‘tkaziladi. "Chodir jamol" ("Marg‘ilon"), "Beshqarsak" (Ur-gut), "Chiroqchi chiroqlari" (Chiroqchi), "Momogul" (Qarshi), "Gavhar" (Bek-temir), "Gap-gashtak" (Forish tuma-ni), "Boysun", "Shalola" (Boysun), "Orazibon" (Xiva), "Anor" (Sario-siyo), "Jildi xalak" (Kegeyli), "Dil-kushod navolari" (Xo‘jaobod), "Chavqi" (Bulungur), "Mardona" (Vobkent) hamda boshqa folklor-etnografik ansamblia.lari mashhur.

Musiqiy ritmik ta’limning asosi bolalarda musiqiy tasvirlarni idrok etish hamda ularni harakatda aks ettirish qobiliyatini rivojlantirishdir. Dastavval musiqiy ritmik ta’limning ma’nosi va vazifalari birinchilardan bo‘lib XIX asr oxirida ishlab chiqilgan. Shveytsariya o‘qituvchisi va musiqachisi Emil Jak-Dalkroz. Bu borada ko‘plab o‘qituvchilar, musiqachilar, psixologlar, metodistlar hamda maktabgacha ta’lim tashkilotlarining musiqiy direktorlari zamonaviy musiqiy ritmik ta’lim tizimini yaratish ustida ishladilar. Ularning orasida etakchi o‘rinlarda N.G.Alexandrova, shuningdek uning talabalari va izdoshlari E.V.Konorova, N.P. Zbrueva, V.I. Greener, N.E. Kizevalter, M.A. Rumerlar bolalarning tananing o‘sishi tufayli harakatga bo‘lgan ehtiyojini hisobga olgan holda, ular o‘zlarining motor qobiliyatlarini shakllantirishga va eng muhimi, harakatlarni musiqiy ovoz bilan organik ravishda birlashtirish orqali har tomonlama rivojlanishga intilishdi.

Ritm – bu musiqiy faoliyat turlaridan biri bo‘lib, musiqaning mazmuni, hamda uning xarakteri, tasvirlari harakatlarda yo‘naltiriladi, ushbu jarayonning asosinig asosini musiqa tashkil etadi va turli xil jismoniy mashqlar, raqslar, syujet shaklidagi harakatlar chuqurroq idrok etish va tushunish vositasi sifatida ishlatiladi.

Kommunikativ raqs o‘yinlarining o‘ziga xos xususiyati oddiy harakatlardan iborat bo‘lib, ular og‘zaki bo‘lmagan aloqa elementlarini, sheriklarni almashtirishni, vazifalarni o‘ynashni (kim yaxshiroq raqsga tushishini) va boshqalarni o‘z ichiga oladi. Ko‘p kommunikativ raqslar asosan imo -ishoralarga asoslangan bo‘lib, ular kundalik hayotda do‘stlik, bir -biriga ochiq munosabatni bildiradi, umuman olganda ular ijobiy, quvonchli his -tuyg‘ularni keltirib chiqaradi. Raqsda o‘tkaziladigan aloqa bolalar o‘rtasidagi do‘stona munosabatlarni rivojlantirishga va shu bilan bolalar guruhidagi ijtimoiy muhitni normallashtirishga yordam beradi.

Ritmik mashqlar harakat malaka va ko‘nikmalarni hosil qiladi, gavda mushaklarni chiniqtiradi, nafas olish va qon aylanish sistemasiga ijobiy ta‟sir qiladi. Ritmika bilan shug„ullanish asosiy musiqa nazariyasi tushunchalarining o‘zlashtirishga yordam beradi. Ritmik harakatlar musiqiy tarbiyaning asosiy manbai hisoblanadi. Bolaning musiqiy qobiliyatining namoyon bo‘lishida, aqliy, estetik hamda jismoniy rivojida raqs, musiqali o„yin va musiqa ostida harakat katta ahamiyatga ega.

Shuningdek, musiqa faoliyatining bu turlari bolalarning har tomonlama o‘sishiga yordam beradi:

birinchidan, musiqiy uquvi, ritm tuy’usi, musiqa xotirasi yaxshi rivojlanadi;

ikkinchidan, raqs va musiqiy harakatlar bolada harakatchanlik, chaqqonlikni rivojlantirib, badanni chiniqtiriladi, qomatning to„g„ri o„sishiga katta yordam beradi;

uchinchidan, musiqa asarlari bolada turlicha emotsional xislar va kayfiyatlar xosil etib

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

bola onggida o„ziga xos obrazlar yaratadi.

Musiqa bilan harakat bolaning aqliy va estetik qobiliyatining hamda irodasini rivojlantirishda ham alohida ahamiyatga ega.

Shu o‘rinda xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida musiqa rahbari bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holatda musiqa mashg‘ulotlari jarayonida faoliyat turlarini olib borishi, bundan tashqari asarlarni o‘rgatishda, tinglatishda ijodiy yondashishi bolalarda musiqiy idrok xususiyatlarining rivojlanishiga samarali natija beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. S.Yo’ldosheva, G.Sattorova «Folklor-etnografik ansambllari. Toshkent-O’qituvchi 2007 yil
2. “O’zbek xalqining milliy folklor sn'ati va etnomadaniy qadriyatlar”. Ilmiy to’plam. Toshkent.Navro’z nashriyoti. 2013 yil.
3. Raxmatova, I. (2023, December). CURRENT ISSUES IN THE USE OF ART, ARTISTIC CREATIVITY AND ART THERAPY. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE on the topic:“Priority areas for ensuring the continuity of fine art education: problems and solutions” (Vol. 1, No. 01).
4. Rustamova, I. K., Abdullayev, R. A., & Xolmirzayeva, M. F. STUDY OF DEPRESSION AND ANXIETY PREVALENCE IN PATIENTS UNDERGOING ACUTE MYOCARDIAL INFARCTION.
5. Ways to achieve effective results by connecting the theory of musical literacy in students with practice. International Journal of Formal EducationVolume: 02Issue: 07|July –2023ISSN: 2720-6874http://journals.academiczone.net/index.php/ijfe.
6. Amanovich, K. E. (2022). TRADITIONAL SINGING AND TRADITIONAL MUSIC SKILLS. Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук, 2(2), 206-210.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉[**Xolmirzayeva Feruza Mamaraim qizi**], o’qituvchi, [**Холмирзаева Феруза Мамараим кизи**] предподаватель, [**Feruza M. Kholmirzayeva**] associate professor, t.e**.** Manzil: O‘zbekiston, 117036, Surxondaryo viloyati,Termiz shahri [адрес: Узбекистан, 117036, Сурхандарьинская область, город Термез], [address: Uzbekistan, 117036, Surkhandarya region, Termiz city]; https://orcid.org/0009-0007-2368-9524; kholmirzayeva@terdpi.uz

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

MADANIYAT VA SAN'AT SOHASIDA INNOVASION JARAYONLARNING TUTGAN O'RNI

© R.K. Yusupova[1]✉

[1]O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada madaniyat va san'at sohasini taraqqiy etishi hamda rivojlanishida innovatsion jarayonlarning tutgan o'rni haqida fikrlar bildirilib o'tilgan.

MAQSAD: madaniyat va san'at sohasida innovasion jarayonlarning maqsadi bir nechta asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Quyida bu yo'nalishlar keltirilgan: 1. Ijodiy ifoda usullarini rivojlantirish: 2. Yangi texnologiyalardan foydalanish: 3. Innovasion jarayonlar orqali san'atkorlarga yangi ifoda usullarini kashf qilish va ulardan foydalanish imkoniyatini yaratish. 4. Interaktiv tajribalarni yaratish: Tomoshabinlar va san'at asarlari o'rtasidagi aloqani kuchaytirish va yangi tajribalarni taqdim etish.

MATERIALLAR VA METODLAR: madaniyat va san'at sohasida innovasion jarayonlarni o'rganishda qo'llaniladigan materiallar va metodlar turli jihatlardan iborat bo'lib, ularning har biri jarayonning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Quyida bu sohada ishlatiladigan materiallar va metodlar keltirilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: madaniyat va san'at sohasida innovasion jarayonlarning qo'llanilishi bir qancha muhim natijalarga olib keladi. Bu natijalar madaniyat va san'atning turli jabhalarini qamrab oladi, jumladan, ijodiy ifoda usullari, ta'lim va o'quv jarayonlari, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish hamda madaniy merosni saqlash. Muhokama Interaktiv san'at**:** Innovasion texnologiyalar orqali san'at asarlarini interaktiv qilish imkoniyati paydo bo'ldi. Bu esa tomoshabinlarni san'at asarlari bilan bevosita o'zaro aloqaga kirishish imkonini berdi.

Natijalar san'at va madaniyatning raqamli transformatsiyasi: Innovasion texnologiyalar san'at va madaniyatni raqamli transformatsiya qilishga yordam berdi. Bu jarayon san'at asarlarini yaratish, tarqatish va saqlash usullarini tubdan o'zgartirdi.

XULOSA: innovatsion jarayonlar madaniyat va san'at sohasida yangi imkoniyatlar ochib beradi, yaratish, targ'ib qilish va ta'lim berish usullarini o'zgartiradi hamda bu sohalarning global miqyosda rivojlanishini ta'minlaydi.

Kalit so'zlar: madaniyat va san'at, festival, innovatsiya, innovasion jarayon, ijodiy ishlab chiqarish, madaniyat va san'at sohasi mahsulotlari, tajriba, ko'nikma, kreativlik.

Iqtibos uchun: Yusupova R.K. Madaniyat va san'at sohasida innovasion jarayonlarning tutgan o'rni. // Inter education & global study. 2024. №5. B.513–519.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

РОЛЬ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В ОБЛАСТИ КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВА

© Р.К. Юсупова[1]✉
[1]Государственный институт искусства и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: В данной статье рассматривается роль инновационных процессов в развитии и развитии культуры и искусства.

ЦЕЛЬ: цель инновационных процессов в сфере культуры и искусства включает несколько основных направлений. Ниже приведены эти направления: 1. Развитие методов творческого выражения: 2. Использование новых технологий: 3. Создание возможностей для художников открывать и использовать новые методы выражения посредством инновационных процессов. 4. Создание интерактивного опыта: усиление связи между аудиторией и произведениями искусства и предоставление новых впечатлений.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: материалы и методы, используемые при исследовании инновационных процессов в сфере культуры и искусства, состоят из различных аспектов, каждый из которых служит повышению эффективности процесса. Ниже приведены материалы и методы, используемые в этой области.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: применение инновационных процессов в сфере культуры и искусства приводит к нескольким важным результатам. Эти результаты охватывают различные аспекты культуры и искусства, включая творческое самовыражение, процессы образования и профессиональной подготовки, экономическое и социальное развитие и сохранение культурного наследия.

Дискуссия Интерактивное искусство: Инновационные технологии позволили сделать произведения искусства интерактивными. Это позволило зрителю напрямую взаимодействовать с произведениями искусства.

Результаты Цифровая трансформация искусства и культуры: Инновационные технологии помогли цифровой трансформации искусства и культуры. Этот процесс фундаментально изменил способы создания, распространения и сохранения произведений искусства.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: инновационные процессы открывают новые возможности в сфере культуры и искусства, меняют методы творчества, продвижения и образования, обеспечивают развитие этих сфер в глобальном масштабе**.**

Ключевые слова: Культура и искусство, фестиваль, инновации, инновационный процесс, творческое производство, продукция культуры и искусства, опыт, мастерство, творчество.

Для цитирования: Юсупова Р.К. Роль инновационных процессов в сфере культуры и искусства. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 513–519.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

THE ROLE OF INNOVATION PROCESSES IN THE FIELD OF CULTURE AND ARTS

© Yusupova K. Rakhima[1]✉
[1]State Institute of Art and Culture of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article discusses the role of innovative processes in the development and development of culture and art.

AIM: the goal of innovation processes in the field of culture and art includes several main areas. These areas are as follows: 1. Developing methods of creative expression: 2. Using new technologies: 3. Creating opportunities for artists to discover and use new methods of expression through innovative processes. 4. Creating an interactive experience: strengthening the connection between the audience and the artwork and providing new experiences.

MATERIALS AND METHODS: the materials and methods used in the study of innovation processes in the field of culture and art consist of various aspects, each of which serves to improve the efficiency of the process. Below are the materials and methods used in this field.

DISCUSSION AND RESULTS: the application of innovative processes in the field of culture and art leads to several important results. These results cover various aspects of culture and the arts, including creative expression, education and training processes, economic and social development and the preservation of cultural heritage.

Discussion Interactive art: Innovative technologies have made it possible to make works of art interactive. This allowed the viewer to directly interact with the works of art.

Results Digital transformation of art and culture: Innovative technologies have helped the digital transformation of art and culture. This process fundamentally changed the way art was created, distributed, and preserved.

CONCLUSION: innovative processes open up new opportunities in the field of culture and art, change methods of creativity, promotion and education, and ensure the development of these areas on a global scale.

Key words: Culture and art, festival, innovation, innovation process, creative production, culture and art products, experience, skills, creativity.

For citation: Yusupova K. Rakhima. (2024) 'The role of innovation processes in the field of culture and art', Inter education & global study, (5), pp. 513–519. (In Uzbek).

Bugungi kunda yurtimizda milliy madaniyatimiz va san'atimizni yuksaltirishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda va bu islohotlardan har bir kelajak avlod xabardor bo'lishi shart va zarur deb hisoblayman. Yangi O'zbekistonning "Taraqqiyot Strategiyasida" ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash va sohani yangi bosqichga olib chiqish

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

asosiy yo‘nalishardan biri sifatida belgilangan bo‘lib, ko‘zlangan maqsad hamda vazifalarga erishish madaniyat va san’at muassasalar faoliyatini innovasion yondashuvlarga asoslangan holda yanada takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. O‘tgan yetti yil mobaynida mamlakatimizda madaniyat va san’atni qo‘llab quvvatlash, milliy madaniy va ma’naviy merosni saqlash hamda ko‘paytirish, xalqimizni milliy va jahon madaniyatining eng yaxshi namunalari bilan tanishtirish, moddiy texnik bazani yaxshilash va xalqaro madaniy a’loqalarni mustahkamlash bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirildi. Yangi tapaqqiyot bosqichiga kirish japayoni aloqa vositalarining jadal rivojlanishi, mamlakatlar orasidagi munosabatlarning globallashuvi, madaniyatlar dunyosining yangilanishini kuchaytirdi. Shunday sharoitda sivilizatsiya taqdiri uchun zarur bo‘lgan, insonpavarlik g‘oyalariga tayangan, umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan madaniy aloqalarni kuchaytirish, hozirgi va kelajak avlod uchun zarur sharoitlarni shakllantirish muhim masala hisoblanadi. Buyuk faylasuf, italyan mutafakkiri D.Viko qayd qiladiki: “Madaniyatning muhim xususiyati inson, tarix va madaniyatning uzviy birligidir. Madaniyat tarixsiz va insonsiz rivojlanmaydi, inson esa tarix va madaniyatsiz yashamaydi. Tarix inson uchun tashqi jarayon bo‘lmasdan, uning zaminida inson o‘zi uchun zarur bo‘lgan muhitni, ijtimoiy hayotini va pirovard natijada o‘zini yaratadi. Tarix va madaniyat insoniyatni saqlab qoladi”.

Keling avval, yuqorida ta’kidlab o‘tilgan innovasion jarayon so‘zining nima ekanligini bilib olsak.

Innovasion jarayon – ilmiy bilimlarni (g‘oyani) innovatsiyaga (yakuniy mahsulotga) aylantirish va uni keyinchalik tarqatish (diffuziya) jarayonidir. Innovasion jarayon har doim ikkita majburiy bosqichni (bosqichlarni) o‘z ichiga oladi: 1-bosqich; Ishlab chiqarishga tayyor bo‘lgan yangi mahsulotni (namunani, prototipni) yaratish jarayoni. 2-bosqich; Rivojlanish, ishlab chiqarish va amalga oshirish jarayoni (tarqatish, diffuziya), natijada yaratilgan mahsulot innovatsiyaga aylanadi, ya’ni bozor talab qiladigan yangilik.

Xususan, davlatimiz tomonidan sohani rivojlantirish bo‘yicha 50-dan ortiq qaror, farmon, farmoyish, meyoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Misol uchun, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida madaniyat va san’at sohasini innovasion rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2018-yil 26-avgustda PQ-3920-son qarori, 2018-yil 28-noyabrda “O‘zbekiston Respublikasida milliy madaniyatni yanada rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-4038-sonli qarori, 2020-yil 26-mayda “Madaniyat va san’at sohasining jamiyat hayotidagi o‘rni va ta’sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6000-sonli farmoni, 2019-yil 9- yanvardag “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida”gi Prezident farmoni 2021-yil 9-dyekabrda “Madaniyat va san’atni rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risida”gi PQ-36-sonli hamda 2022-yil 2-fyevralda “Madaniyat va san’at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-112-sonli, Qonunchilik palatasi tomonidan qabul qilingan, 2021-yil 20-yanvarьь “Madaniy faoliyat va madaniyat

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

tashkilotlari to‘g‘risida”gi O‘RQ-668-son Qonuni ham sohaga oid dolzarb masalalar belgilangan.

Bugungi kunda, madaniyat va san’at sohasidagi innovasion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash, unda fuqarolarning innovasion xulq-atvorini rag‘batlantirish davlatimiz tomonidan hal etilayotgan ustuvor vazifalar sirasiga kiradi. Madaniyat va san’at sohasidagi innovatsiyalarni o‘rganish, uni ijtimoiy-madaniy faoliyatga joriy etish, bugungi kunda ma’naviy va moddiy madaniy qadriyatlarni ishlab chiqarish sohasiga faol ta’sir ko‘rsatmoqda. Ishonch bilan aytish mumkinki, zamonaviy sharoitda dunyoning milliy madaniy bozorlar to‘liq rivojlangan. Shu bilan birga, u nafaqat mahsulotlarning xilma-xilligi, balki ularni ishlab chiqarish xarakteri, muomalasi, narxlari va sotish shakllari bilan ham juda o‘ziga xosdir. Ushbu bozorning o‘ziga xos xususiyati shundaki, u mutlaqo noyob tovarlar o‘ziga xos va tayinlangan mualliflik va takrorlanmaydigan xususiyatga ega bo‘lgan ijodiy mehnat asarlarini taqdim etadi. U auksionlar va yarmarkalar, san’at galereyalari, savdo ko‘rgazmalari, san’at va antiqa salonlar, dilerlar va sug‘urta kompaniyalari, baholovchilar jamiyatlari, ekspertlar, antikvar dilerlar, ixtisoslashgan matbuot, badiiy kataloglar va nihoyat, san’atni o‘z ichiga olgan juda keng institusional tuzilma bilan tavsiflanadi. Shuni ta’kidlash kerakki, davlat tomonidan ishlab chiqilgan ushbu bozor faoliyatining qonunchilik normalari muhim institusional elementlardan biridir. Ushbu muassasalarning barchasi o‘ziga xos vositachilar bo‘lib, ular orqali madaniy nye’matlarni ishlab chiqaruvchilar va istye’molchilar bog‘lanadi. Shu orqali madaniyat va san’at sohasida birinchi o‘rinda raqobat paydo bo‘ladi, so‘ngra sohada mahsulotlar ishlab chiqaruvchi jismoniy shaxslar innovatsiyaga ya’ni yangilikka qarab intilishadi.

Madaniyat va san’at mahsulotlarining moddiy ishlab chiqarishga real ta’siri ularning ijtimoiy va inson kapitalini shakllantirish va rivojlantirishdagi katta rolida namoyon bo‘ladi. Shu bilan birga, zamonaviy dunyoda milliy iqtisodiyotlarni jadal rivojlantirishning muhim omillaridan biri sifatida inson kapitalini shakllantirish va rivojlantirishga qanday ahamiyat berilayotgani ma’lum. Shunday qilib, madaniyat va uning doirasida yaratilgan mahsulotlar alohida ijtimoiy-iqtisodiy funksiyani bajaradi. Madaniyat sohasidagi innovasion jarayonlarning xususiyatlari postindustrial jamiyatning asosiy omili sifatida madaniyatning roli ortib borayotganini ko‘rsatadi. Madaniyatga xos bo‘lgan faoliyatning ijodiy tabiati va shaxsning (ijodkorning) ijodiy jarayondagi hal qiluvchi roli globallashuvning jahon tendensiyalariga mos keladi. Madaniyat va san’at sohasining yuksak innovasion salohiyatini rivojlantirish uchun sohada innovatsiyalarni qo‘llashning o‘ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda madaniyat va san’at sohasida boshqaruv modellarini ishlab chiqish zarur. Madaniy sohani yangilash, madaniyat sohasidagi innovasion jarayonlarni rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha umumiy sa’y-harakatlarni qo‘llash innovasion raqobatbardosh jamiyatni shakllantirishga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasida milliy madaniyatni yanada rivojlantirish, yangi O‘zbekistonning yangi tarixini yaratish, moddiy va nomoddiy madaniy meros durdonalarini saqlash va targ‘ib etish, xalq og‘zaki ijodiyoti va havaskorlik san’atini yanada ommalashtirish, yurtimizning jahon madaniy makoniga faol integratsiyalashuvini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ta’minlash, madaniyat va san’at sohasini innovasion rivojlantirishga qaratilgan tizimli chora-tadbirlar amalga oshirildi. Xususan:

birinchidan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 28-noyabrdagi PQ-4038-son qarori bilan O‘zbekiston Respublikasida milliy madaniyatni yanada rivojlantirish konsepsiyasi (keyingi o‘rinlarda — Konsepsiya) va uni amalga oshirish bo‘yicha “yo’l xaritasi” tasdiqlandi;

ikkinchidan, madaniyat va san’at tashkilotlarining “do‘stlar klublari” faoliyatini yo’lga qo‘yish orqali ularni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash bo‘yicha mutlaqo yangicha samarali tizim yaratildi;

uchinchidan, muzeylar renovatsiya dasturi qabul qilindi, o‘zbek xalqining ko‘hna va betakror san’ati namunasi bo‘lgan “Xorazm lazgisi” YUNESKOning Insoniyat nomoddiy madaniy merosining reprezentativ ro‘yxatiga kiritildi;

to‘rtinchidan, madaniy meros ob’yektlari va san’at ashyolarini restavratsiya qilish bo‘yicha milliy maktab, shuningdek, xalq cholg‘ulari, milliy raqs, maqom yo’nalishlarida respublika ko‘rik-tanlovlari qayta tiklandi;

beshinchidan, mamlakatimizda muntazam ravishda o‘tkaziladigan Xalqaro maqom san’ati anjumani, Xalqaro baxshichilik san’ati festivali, “Sharq taronalari” xalqaro musiqa festivali, “Buyuk ipak yo’li” xalqaro folklor san’ati festivali hamda “Raqs sehri” xalqaro festivali tashkil etilib, o‘zbek mumtoz va folklor san’atining noyob namunalari va an’analarini hamda madaniy muloqotni yanada rivojlantirish bo‘yicha samarali tizim yo’lga qo‘yildi.

Mamlakatimizda milliy madaniyatimiz va san’atimizni rivojlantirish, xalqaro madaniy a’loqalarni mustahkamlash, xorij tajribasini o‘rganish, milliy urf-odatlarimizni keng targ‘ib qilish bo‘yicha ham, o‘tgan yillarda Madaniyat vazirligi tomonidan bir qancha tashkil etilgan Xalqaro darajadagi tadbir (forum, festivalьь, anjuman)larni keltirib o‘tishimiz mumkin. Bulardan:

1. “Kelajak bolalar” folklor festivali;
2. “Lazgi” xalqaro raqs festivali;
3. “Toshkent bahori” VI Xalqaro opera va balet san’ati festivali;
4. “Boysun bahori” xalqaro folklor festivali;
5. VI Xalqaro Jazz festivali;
6. Navro‘z sadolari nomli VIII xalqaro musiqa festivali;
7. Xalqaro zardo‘zlik va zargarlik festivali;
8. “Musiqa ta’limi va fan taraqqiyotining asosiy omillari” mavzuidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman;
9. “Qo‘qon xonligining Turkiy xalqlardavlatchiligi shakllanishi va madaniy merosida tutgan o‘rni” mavzusida xalqaro ilmiy konferensiya;
10. “O‘zbekiston madaniy merosi – yangi Renessans poydevori” VI Xalqaro kongressi;
11. “Assalomu alaykum” VI xalqaro qo‘g‘irchoq teatrlari festivali;
12. Atlas bayrami V an’anaviy to‘qimachilik festivali;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

13. “Conservatory SMART-Fest” Xalqaro musiqa va ta’lim festivali;
14. Baxshichilik san’ati festivali;
15. Xalqaro teatr festivali;
16. Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi Ijodkor va ilmiy ziyolilarining XV forumi;
17. Mumtoz musiqaning sharqona an’analari: Ilm-fan va ta’lim Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani va v.k.

Bugungi kunda sohaga qaratilayotgan yuksak e’tibor va g‘amxo‘rlik namunasini yuqorida bir qator misollar bilan keltirib o‘ttik. Bu kabi sohani rivojlantirishga doir chora-tadbirlar hamda yuksak e’tibor va imzolangan farmon, qarorlarning ijrosini ta’minlash doirasida keng qamrovli ishlar amalga oshirilmoqda. Davlatimiz rahbari tomonidan sohaga qaratilayotgan yuksak e’tibor yaqin kelajakda tub o‘zgarishlarga olib keladi va o‘z samarasini ko‘rsatadi. Shunday ekan, Muhtaram Prezidentimiz ta’kidlaganlaridek, “Innovasiya – bu kelajak degani. Bu buyuk kelajagimizni bappo etishni bugundan boshlaydigan bo‘lcak, – uni aynan innovasion g‘oyalap, innovasion yondashuv acocida boshlashimiz kepak”.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021. B-464.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Madaniyat va san’at sohasining jamiyat hayotidagi o‘rni va ta’sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2020-yil 26-maydagi PF-6000-sonli farmoni.
3. Viko Djambattista. Osnovaniya novoy nauki ob obщyey prirodenasiy. –Moskva. 1994. –S. 157-158.
4. M.Krasandb, Baburin V. L. Innovasionnыye siklы v rossiyskoy ekonomike., 2010.
5. Pereverzev M.P. Kossov T.V. Menedjment v sfere kulturы i iskusstva: uchebnoye posobiye. — M. :INFRA-M, 2007. — 216 s.
6. Boyarskaya I.V.“Formirovaniye innovasionnыx metodov upravleniya v sfere kulturы”. Ekonomika i biznes. 2011-g.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Yusupova Rahima Kasimovna**, “Madaniyat va san’at menejmenti” kafedrasi dotsenti [**Юсупова Рахима Касимовна,** доцент кафедры «Менеджмент в сфере культуры и искусства»], [**Yusupova Rahima Kasimovna,** associate professor of the "Culture and Art Management" department]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., [адрес: Узбекистан, Ташкент], [address: Uzbekistan, Tashkent]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

YOSHLARGA MUSIQA BILIMINI O‘RGANISHNING XORIJIY TAJRIBALARI

© D.A. Djamalova[1]✉
[1]O‘zbekiston davlat konservatoriyasi, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada musiqa bilimi va uni yoshlarga o‘rgatish, O‘zbekistonda musiqa bilimini o‘rgatish tizimi, xorijiy davlatlarda yoshlarga musiqa o‘rgatishdagi tajriblar va ularning bugungi kundagi ahamiyati yoritilgan.

MAQSAD: yoshlar uchun musiqa bilimini o‘rganishning xorijiy tajribalarini o‘rganishdagi maqsadlar quyidagilardan iborat: 1. Musiqiy ta'limni rvojlantirish xorijiy tajribalarni o‘rganish orqali milliy musiqa ta'limi tizimini yaxshilash va rivojlantirish mumkin. Turli mamlakatlarda qo‘llanilayotgan muvaffaqiyatli amaliyotlarni o‘rganish bizga yangi yondashuvlar va metodlarni joriy qilish imkonini beradi. 2. Yoshlarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish xorijiy tajribalar yoshlarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun qanday vositalar va resurslardan foydalanish kerakligini aniqlashga yordam beradi. Bu orqali yoshlarning ijodiy salohiyatini oshirish va ularni musiqaga qiziqtirish mumkin.

MATERIALLAR VA METODLAR: yoshlar uchun musiqa bilimini o‘rganishning xorijiy tajribalarini o‘rganishda foydalaniladigan materiallar va metodlar quyidagicha bo‘lishi mumkin:

Materiallar. 1-Akademik va ilmiy maqolalar, 2-xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan yozilgan maqolalar va tadqiqotlar. 3-musiqa ta'limi bo‘yicha ilmiy jurnallar va konferensiya materiallari. 4-kitoblar va darsliklar

Metodlar: Tahlil va tadqiqot mavjud akademik va ilmiy maqolalarni o‘rganish va tahlil qilish. Turli mamlakatlarning musiqa ta'limi tizimlarini solishtirish, Intervyu va suhbatlar, xorijiy mutaxassislar, o‘qituvchilar va talabalardan intervyular olish, mahalliy musiqa ta'limi mutaxassislari bilan suhbatlar o‘tkazish. Xorijiy tajribalarni o‘rganish uchun turli materiallar va metodlardan foydalanish orqali yoshlar uchun samarali musiqa ta'limi tizimini yaratish mumkin.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: yoshlar uchun musiqa bilimini o‘rganishning xorijiy tajribalarini o‘rganish natijalari va muhokamasi quyidagicha bo‘lishi mumkin:

musiqa ta'limi yondashuvlari AQSh va Buyuk Britaniya maktablarda musiqa ta'limi keng qo‘llaniladi, maktab orkestrlari, xorlari va individual musiqa darslari mavjud. Bu yondashuv yoshlarning jamoaviy ish va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Germaniya: Musiqa maktablari va konservatoriyalar yuqori sifatli ta'lim beradi. Germaniyada musiqiy tanlovlar va festivallar keng tarqalgan bo‘lib, ular yosh musiqachilarga o‘z iste'dodlarini namoyish etish imkoniyatini beradi.

Yaponiya: An’anaviy va zamonaviy musiqa ta'limi aralashib, bolalar ham yapon an’anaviy musiqasi, ham g‘arb musiqasini o‘rganadilar. Yaponiyada maktablarda musiqa darslari va to‘garaklar juda keng tarqalgan.

Rossiya: Musiqa ta'limi tizimi uzoq tarixga ega bo‘lib, bolalar yoshligidan maxsus musiqa maktablariga boradilar. Konservatoriyalar yuqori darajadagi ta'lim beradi va xalqaro tanlovlarda yuqori natijalarga erishish imkonini beradi.

Natija: Xorijiy tajribalarni o‘rganish orqali milliy ta'lim tizimiga yangi va samarali metodlar joriy etildi. Bu esa yoshlar uchun ko‘proq imkoniyatlar yaratdi.

XULOSA: xorijiy tajribalarni o‘rganish milliy musiqa ta'limi tizimini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu tajribalarni milliy ta'lim tizimiga joriy qilish orqali yoshlarimizga yuqori darajadagi musiqa ta'limini ta'minlash va ularning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishga erishish mumkin. Shu bilan birga, yosh musiqachilar xalqaro maydonda muvaffaqiyat qozonish va o‘z iste'dodlarini namoyish etish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Kalit so'zlar: musiqa, maqom, alla, tarbiya, maktab, sehrli kuch, kuy, cholg‘u, madaniyat, san’at, bolalar musiqa va san’at maktabi.

Iqtibos uchun: Djamalova D.A. Yoshlarga musiqa bilimini o‘rganishning xorijiy tajribalari. // Inter education & global study. 2024. №5. B.520–529.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ОБУЧЕНИЯ МУЗЫКЕ МОЛОДЕЖИ

© Д. А. Джамалова[1]✉
[1]Государственная консерватория Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье описываются знание музыки и преподавание ей молодежи, система преподавания музыкальных знаний в Узбекистане, опыт преподавания музыки молодежи в зарубежных странах и их значение сегодня.

ЦЕЛЬ: задачами изучения зарубежного опыта обучения музыке молодежи являются: 1. Развитие музыкального образования, возможно совершенствование и развитие национальной системы музыкального образования путем изучения зарубежного опыта. Изучение успешных практик разных стран позволяет нам внедрять новые подходы и методы. 2. Развитие музыкальных способностей молодежи. Зарубежный опыт помогает определить, какие инструменты и ресурсы следует использовать для развития музыкальных способностей молодежи. Благодаря этому можно повысить творческий потенциал молодежи и заинтересовать ее музыкой.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: материалы и методы, используемые при изучении зарубежного опыта обучения музыке молодежи, могут быть следующими:

Материалы. 1-Академические и научные статьи, 2-Статьи и исследования зарубежных и отечественных ученых. 3. Научные журналы и материалы конференций по музыкальному образованию. 4-книги и учебники

Методы: Анализ и исследование. Изучение и анализ имеющихся академических и научных статей. Сравнение систем музыкального образования разных стран, интервью и интервью, интервью с зарубежными экспертами, преподавателями и студентами, интервью с местными экспертами в области музыкального образования. Создать эффективную систему музыкального образования молодежи можно, используя различные материалы и методы изучения зарубежного опыта.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: итогами и обсуждением изучения зарубежного опыта музыкального образования молодежи могут быть следующие:

Обсуждение: подходы к музыкальному образованию Музыкальное образование широко используется в школах США и Великобритании, где есть школьные оркестры, хоры и проводятся индивидуальные уроки музыки. Такой подход способствует развитию коллективной работы и творческих способностей молодых людей.

Германия: Музыкальные школы и консерватории дают высококачественное образование. В Германии распространены музыкальные конкурсы и фестивали, дающие молодым музыкантам возможность продемонстрировать свои таланты.

Япония: сочетание традиционного и современного музыкального образования: дети изучают как традиционную японскую музыку, так и западную музыку. В Японии в школах очень распространены музыкальные классы и кружки.

Россия: Система музыкального образования имеет долгую историю: дети с раннего возраста посещают специальные музыкальные школы. Консерватории дают образование высокого уровня и позволяют добиться высоких результатов на международных соревнованиях.

Результат: благодаря изучению зарубежного опыта в национальную систему образования были внедрены новые и эффективные методы. Это создало больше возможностей для молодежи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: изучение зарубежного опыта играет важную роль в развитии отечественной системы музыкального образования. Внедряя этот опыт в национальную систему образования, можно обеспечить нашей молодежи высокий уровень музыкального образования и развить ее музыкальные способности. При этом у молодых музыкантов появится возможность добиться успеха и продемонстрировать свои таланты на международной арене.

Ключевые слова: музыка, статус, алла, образование, школа, магическая сила, мелодия, инструмент, культура, искусство, детская музыкально-художественная школа.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Для цитирования: Джамалова Д. А. Зарубежный опыт обучения музыке молодежи. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 520–529.

FOREIGN EXPERIENCE OF TEACHING MUSIC TO YOUTH

© Jamalova A. Dildora[1]✉
[1]State Conservatory of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article describes the knowledge of music and teaching it to young people, the system of teaching musical knowledge in Uzbekistan, the experience of teaching music to young people in foreign countries and their significance today.

AIM: the objectives of studying foreign experience in teaching music to young people are: 1. Development of music education, it is possible to improve and develop the national system of music education by studying foreign experience. Studying successful practices from different countries allows us to introduce new approaches and methods. 2. Development of musical abilities of young people. Overseas experience helps determine what instruments and resources should be used to develop youth's musical abilities. Thanks to this, it is possible to increase the creative potential of young people and interest them in music.

MATERIALS AND METHODS: materials and methods used in studying foreign experience in teaching music to young people can be as follows:

Materials. 1-Academic and scientific articles, 2-Articles and research by foreign and domestic scientists. 3. Scientific journals and conference proceedings on music education. 4-books and textbooks

Methods: Analysis and research. Study and analysis of available academic and scientific articles. Comparison of music education systems in different countries, interviews and interviews, interviews with foreign experts, teachers and students, interviews with local experts in the field of music education. It is possible to create an effective system of music education for young people using various materials and methods of studying foreign experience.

DISCUSSION AND RESULTS: the results and discussion of the study of foreign experience in music education for youth can be the following:

Discussion: Approaches to Music Education Music education is widely used in schools in the US and UK, where there are school orchestras, choirs and private music lessons. This approach promotes the development of teamwork and creativity in young people.

Germany: Music schools and conservatories provide high-quality education. Music competitions and festivals are common in Germany, giving young musicians the opportunity to showcase their talents.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Japan: A combination of traditional and modern music education: children learn both traditional Japanese music and Western music. In Japan, music classes and clubs are very common in schools.

Russia: The music education system has a long history: children attend special music schools from an early age. Conservatories provide a high-level education and allow one to achieve high results in international competitions.

Result: Thanks to the study of foreign experience, new and effective methods were introduced into the national education system. This has created more opportunities for the youth.

CONCLUSION: the study of foreign experience plays an important role in the development of the domestic music education system. By introducing this experience into the national education system, it is possible to provide our youth with a high level of musical education and develop their musical abilities. At the same time, young musicians will have the opportunity to achieve success and demonstrate their talents on the international stage.

Key words: music, status, alla, education, school, magical power, melody, instrument, culture, art, children's music and art school.

For citation: Jamalova A. Dildora. (2024) 'foreign experience of teaching music to youth', Inter education & global study, (5), pp. 520–529. (In Uzbek).

Atrofimiz musiqa bilan to‘la: mayin esayotgan shamol ovozi, uzoqlardan kelayotgan suv shildirashi, ko‘klardagi baxtiyor qushlar xonishi, balki yo‘lda tirbandlikda qolgan mashina signali... Darhaqiqatdan, hayotimiz musiqadan yaralgan, biror bir musiqaga qulog‘imiz chalinmagan, beixtiyor uni xirgoyi qilmagan kunimiz bo‘lmasa kerak. Inson musiqa tinglarkan, o‘zining hayol ummoniga sho‘ng‘ishi ham, dard ko‘chalarida kezishi ham, ilhom bog‘larida gul terishi ham mumkin. Chunki musiqa hammaga ham ta’sir kuchini birdek o‘tkazmaydi. Kimdir undan faqat pozitiv kayfiyat uchun foydalanadi, yana kimdir ko‘ngil dog‘larini yuvish uchun. Har qanday yaxshi musiqaning tagida, albatta, kuchli ma’noga ega she’r yotadi. Bundan kelib chiqadiki, musiqa she’rsiz, shoirlarsiz yarala olmaydi.[1]

Buyuk mutaffakkir shoir Alisher Navoiy o‘z asarlarida musiqa tarbiyasining qirralarini chuqur o‘rganib, shunday degan: “Musiqa jamiyat hayotining muhim negizidir. Faqat musiqagina odamning qalbiga tiniqlik, mutanosiblik va o‘z-o‘zidan qanot tuyg‘usini olib kiradi va uni baxtiyor qiladi”.

Musiqiy ta’lim nafaqat, bola tarbiyasida, balki butun jamiyat, xalq tarixi oynasida muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday tarixga ega bo‘lgan xalq, albatta, madaniyati kuchli xalq sanaladi. Har bir inson qalbining tub-tubida bo‘lsa ham musiqaga oshno bo‘ladi. Ammo uni eshita olganlargina buyuk san’atkor bo‘la oladi. Musiqaga sevgi, unga o‘zgacha muhabbatni uyg‘ota olish – ustozning ham harakatlari tufayli bo‘ladi, albatta.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

O‘zbekistonda aholini shuningdek, yoshlarimizning madaniyat va san’at sohasiga bo‘lgan qarashlarini, sohaga bo‘lgan qiziqishlarini yanada orttirish uchun yoshlikdan san’atga uyg‘un holda ta’lim olishlarini ta’minlashimiz lozim. Chunonchi xuddi bizda mavjud bo‘lgan musiqa va san’at maktablari kabi, Turkiyada ham san’atga ixtisoslashtirilgan maktablar mavjud va ular 8 yillik bo‘lib, dars dasturlari maktab mutaxassisliklaridan iborat hay’at tomonidan ishlab chiqiladi va Turkiya ta’lim Vazirligi bilan kelishiladi. Fanlarning tanlanishi va mazmuni maktab mutaxassislari kengashi tomonidan hal qilinadi. Musiqa va san’at sohasini tamomlagan o‘quvchi davlat standarti bo‘yicha imtihon topshiradi. Keyingi bosqichga o‘tishi uchun to‘plagan bali asos bo‘ladi.[2]

Xususan, davlat rahbarining “Madaniyat va san’at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori ham o‘quvchi va talabalarning musiqiy bilim va ko‘nikmalarini ularning qalbida milliy madaniyatga bo‘lgan muhabbatini shakllantirish, yosh iste’dodlarni aniqlash va qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan chora-tadbirlar nazarda tutilgan. Qarorga ko‘ra, musiqa fani uchun ajratilgan o‘quv soatlari doirasida “Hayotimga hamrohdir cholg‘u” shiori ostida cholg‘u ijrochiligi dars mashg‘ulotlari yo‘lga qo‘yiladi. Shuningdek, 2022/2023-o‘quv yili davomida 1. Dutor 2. Do‘mbira 3. Doira 4. Tanbur 5. Rubob 6. G‘ijjak 7. Nay milliy musiqa cholg‘ularidan kamida bittasida kuy ijro etish ko‘nikmalari o‘rgatiladi hamda ularning ta’lim to‘g‘risidagi hujjati (shahodatnoma)ga tegishli qayd kiritiladi. 2023/2024-o‘quv yilidan boshlab esa, kamida uchtasida kuy ijro etish mahoratiga ega bo‘lish musiqa fani o‘qituvchilariga majburiy hisoblanadi[3]. Lekin mana shu yerda bir dolzarb muammo bor. Maktablarda dars o‘tayotgan musiqa o‘qituvchilari pedagogika oliygohlarining yoki boshqa oliy ta’lim muassasalarining “Musiqa ta’lim” yo‘nalishini tamomlagan o‘qituvchilar dars o‘tib kelmoqda. Bu o‘qituvchilar 3 ta musiqa asbobni chalishni qo‘ya turaylik bittasini ham chalishni eplay olmaydi. 10 mingdan ortiq maktablar bo‘ladigan bo‘lsa hammasida ham unday emas. Madaniyat va san’at oliyohlaridagi musiqaga oid ta’lim yo‘nalishini tamomlagan bitiruvchilar maktablarga ishga kira olmaydi. Sababi ularning bitirganlik to‘g‘risidagi diplomiga pedagog maqomi deb yozib berilmaydi. Aynan bu oliy ta’lim muassasasalari quyidagilar:

1. O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti
2. O‘zbekiston davlat konservatoriyasi
3. O‘zbekiston davlat konservatoriyasi huzuridagi Botir Zokirov nomidagi Milliy estrada san’ati instituti
4. O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali
5. O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat institutining Farg‘ona mintaqaviy filiali
6. O‘zbekiston davlat konservatoriyasi Nukus filiali
7. Yunus Rajabiy nomidagi O‘zbekiston milliy musiqa san’ati akademiyasi

Yuqorida ko‘rsatilgan madaniyat va san’at oliy ta’lim muassasalarini tamomlagan bitiruvchi kadrlar boshqa oliy ta’lim muassasalarining “Musiqa ta’limi” yo‘nalishini tamomlagan kadrlardan musiqa savodxonligi bo‘yicha ancha bilimi ustun turadi. Taklif sifatida shuni aytishim mumkinki, yuqorida nomlari zikr etilgan madaniyat va san’at oliy

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ta’lim muassasalarini tamomlagan kadrlarga maktablarga ishlash imkoniyatini kengaytirish kerak. Ana shundagini yoshlarga musiqa bilimi berish bo‘yicha natijaga erishamiz.

Oliy ta’lim muassasalaridan tashqari musiqa bo‘yich boshlang‘ich bilimni o‘rgatadigan 325 ta bolalar musiqa va san’at maktablari va Professional ta’lim muassasalar ya’ni Andijon tumani 7-son musiqaga ixtisoslashtirilgan maktab-internat, R.Glier nomidagi Respublika ixtisoslashtirilgan musiqa maktabi, V.Uspenskiy nomidagi Respublika ixtisoslashtirilgan musiqa maktabi, Respublika musiqa va san’at kolleji bugungi kunda faoliyat olib bormoqda. Ushbu ta’lim muassasalari bugungi kunda zamonaviy o‘quv adabiyotlar va musiqa cholg‘u asboblari bilan ta’minlangan.

Bugungi kunda bu borada, chet el tajribalarini o‘rganish, eng ilg‘orlarini tadbiq etish zamon talabidir. Xususan, bu borada Finlandiya davlati tajribalaridan misol keltirib o‘tmoqchimiz.

Finlandiya davlatida boshlang‘ich san’at ta’limi bolalarga musiqadan boshlab, to sirk san’atigacha bo‘lgan sohalarda o‘zini ko‘rsatish imkonini beradi va bir vaqtning o‘zida bolalar va yoshlar orasidagi farovonlikni qo‘llab-quvvatlashga yordam beradi. Boshlang‘ich san’at ta’limi maktabning boshlang‘ich, o‘rta yoki litsey ta’limi doiralariga kirmaydi. Boshlang‘ich san’at ta’limi, misol uchun musiqiy ta’lim muassasalari, raqs maktablari, amaliy san’at maktablari, rassomchilik maktablari, shuningdek, boshqa yo‘nalishdagi ta’lim muassasalari negizida tashkil qilingan badiiy tarbiyaning fakultativ shaklidir.[4]

Inson musiqa chalishni xohlasayu, lekin notalarni o‘qishni bilmasa nima qilish kerak? Barcha musiqiy asarlarni eshitib yodlab olishning iloji yo‘q, lekin musiqa yozish uchun notalardan tashqari yana biron bir usul bormi? Ushbu maqsadda musiqani o‘rganish jarayonini osonlashtiruvchi notalarni rangli rasmlar bilan yozish uslubi ham Finlandiyada o‘ylab topildi. Rangli rasmlardagi nota savodxonligini musiqa terapevti Kaarlo Uusitalo (KaarloUusitalo) 1996-yilda o‘ylab topdi va o‘qituvchi Markku Kaykkonen (MarkkuKaikkonen) bilan birgalikda, aqliy faoliyatidagi buzilishlari bor odamlarni rangli rasmlardagi nota savodxonligiga asoslangan musiqaga o‘rgatish dasturi va uslubiyatlarini ishlab chiqishni boshladi. Uusitalo va Kaykkonen, musiqani o‘rganish bo‘yicha odatdagi o‘quv dasturlari bo‘yicha u yoki bu sabab bilan musiqa o‘rganishning ilojini qilolmagan odamlarga musiqani o‘rgatish maqsadida, “Helsinki Missi” ijtimoiy markazi xonasida joylashgan “Resonaari” (Resonaari) nomli maxsus musiqa o‘quv studiyasini tashkil qildilar. 1998-yildan boshlab, Finlyandiyaning O‘yin avtomatlari assotsiatsiyasining 152 qo‘llab-quvvatlashi bilan rangli rasmlar orqali nota savodxonligi uslubiyatini istiqboldagi rivojlanishi sohasida tadqiqotlar boshlandi va shuningdek, ushbu sohadagi o‘qituvchi va mutaxassislarni tayyorlash tashkillashtirildi. Rangli rasmlar orqali notalarni o‘rgatish uslubida, notalar o‘z rangi va shakli bilan farq qiladilar. Xususan, turli ranglardan foydalanish, rivojlanishda ehtiyoji bo‘lgan odamlar va bolalarga notalar orasidagi farqni yanada aniqroq farqlay olish imkonini beradi. Bu tufayli ko‘pchilik, musiqiy asarlarni ular notalarni odatiy uslubiyat orqali o‘rgangan bo‘lganlaridan ko‘ra tezroq ijro etishni

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

boshladilar. Va bularning barchasidan tashqari, inson muvaffaqiyat va qo‘yilgan maqsadga erishganlik tuyg‘usini his etish, o‘ziga baho berish va o‘z kuchlariga ishonish darajasining o‘sishi imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bularning barchasi o‘quvchining rag‘batlantirilishini kuchaytirishga imkon beradi.[1] Ta’lim olish natijasida o‘quvchida bilim o‘zlashtirish qobiliyatlari shakllanadi, axborotni qayta ishlash va tahlil qilish jarayonlari, hamda mavhumlashtirish mexanizmi ham yaxshilanadi. Rangli rasmlardagi nota savodxonligi, alohida ehtiyojlarga ega bo‘lgan odamlarga jamiyatga aralashish ko‘nikmalarini rivojlantirishda ko‘maklashadi. Sahnaga chiqish va musiqiy asarni birgalikda ijro etish davomida, o‘z atrofida bo‘layotgan voqealar va boshqa ijrochilarga e’tibor berish kerak va ushbu uslub guruh tarkibida ishlashni o‘rganishga ko‘maklashadi. Olinayotgan tajriba alohida ehtiyojlarga ega bo‘lgan odamlarga jamiyat ichiga osonroq kirishib ketish va o‘zini jamiyat a’zosi sifatida his etish, yangi tanishlar orttirish va ro‘zg‘orda ishlarni eplashga imkon beradi. Avvaliga rangli rasmlardagi nota savodxonligi uslubi, aqliy faoliyatida nuqsonlari bo‘lgan odamlarni musiqaga o‘rgatish uchun ishlab chiqilmoqda edi, lekin so‘nggi vaqtda ushbu uslubdan maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarni ham musiqaga o‘rgatish davomida foydalanish mumkinligi belgilab o‘tildi. Bolalar faqat musiqiy asarlarni ijro etibgina qolmay, balki o‘z asarlarini yaratishdan ham quvonch oladilar. Yaponiyada ushbu uslubdan kunduzgi xizmat markazlariga qatnovchi keksalarga musiqani o‘rgatish jarayonida foydalanishga baho bermoqchilar. Nota savodxonligiga o‘rgatishning innovatsion uslubi ham akademik, ham kasb-hunar ta’lim muassasalarining tadqiqot mavzusiga aylandi va har holda bitta doktorlik dissertatsiyasi ushbu uslubga bag‘ishlangan. Rangli rasmlar orqali notalarni o‘rgatish uslubi bo‘yicha boshqa mamlakatlar bilan hamkorlik o‘sib bormoqda. Hozirgi paytda ushbu uslub bo‘yicha o‘qitish Estoniya, Italiya, Yaponiya, Irlandiya va Latviyada olib borilmoqda. O‘quv qo‘llanmalari Finlyandiyadan tashqari yana Yaponiya, Estoniya va Italiyada ham tayyorlandilar va chop etildilar. Bularning barchasi rangli rasmlardagi nota savodxonligi uslubining odamlar, shu jumladan alohida ehtiyojlari bor shaxslar uchun musiqani o‘rganishni osonlashtirgan va ularga musiqadan zavqlanishlari uchun yo‘l bergan ijtimoiy innovatsiya ekanligini ta’kidlashga imkon beradi[2].

Yuqorida ta’kidlab o‘tilgan Finlandiya tajribasini biz ham musiqa va san’at maktablarimizda joriy etsak, musiqani, notani yaxshi chunadigan malakali kadrlar yetishib chiqishiga dastlabki turtki bo‘ladi deb o‘ylayman. Albatta ushbu musiqa va san’at maktablarida tahsil olayotgan bolalarning yetuk bili olishi, u yerda faoliyat olib borayotgan kadrlarga hamda mavjud sharoitga bog‘liq.

Qatar davlatiga yuzlanamiz, umumta’lim maktablarida turli xil quyidagi musiqa yo‘nalishlari mavjud:

[1] Finlandiyaning 100ta ijtimoiy innovatsiyasi/Finlandiya qanday qilib Finlandiya bo‘lddi: siyosiy, ijtimoiy va maishiy innovatsiyalar. – T.:”Sharq”, 2019.–336b

[2] Finlandiyaning 100ta ijtimoiy innovatsiyasi/Finlandiya qanday qilib Finlandiya bo‘lddi: siyosiy, ijtimoiy va maishiy innovatsiyalar. – T.:”Sharq”, 2019.–336b

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

1. Ukulele – bu maktablarda kurslar bo‘yicha birinchi ta’lim hisoblanadi. Yosh chegarasi 7-18-yoshgacha. Darslar ikki smenada tashkil etiladi. 1-smena 9:00 dan 12:00 gacha, 2-smena 13:00 dan 21:00 gacha. Bu kursda asosan barmoqlar ishtirokida musiqa bilim beriladi.

2. Summer Work shop – yozgi musiqa kursi. Bunda maktab o‘quvchilari ta’til vaqtida sevimli musiqa yo‘nalishi bilan shug‘ullanishadi.

3. Acoutic Guitar – musiqa kursi. Maktablarda elektron gitara o‘rganish kursi yo‘lga qo‘yilgan.

4. The Electronic Keyboard – bunda maktab o‘quvchilari milliy janr turidan tortib jazz, rock, rock-n-roll, pop, hip-hop yo‘nalishlarida birini tanlab o‘rganishlari mumkin.

5. The Western Vocal – bunda maktab o‘quvchilariga g‘arbiy vokal bo‘yicha bilimlar nazariy va amaliy asoslarda o‘rgatiladi.

6. I-sing – bu kursda kuylash texnikasi o‘rgatiladi.

7. Pre-school of Music – maktabgacha ta’lim muassasalarida 3 yoshdan 6 yoshgacha bo‘lgan bolalarga musiqa notalarini chalishni, yozishni va o‘qishni o‘rgatadi.

Qatar ixtisoslashtirilgan maktablarda musiqa o‘qitish quydagicha:

Qatarda musiqaga ixtisoslashtirilgan maktablar mavjud bo‘lib, ular bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. 1-2-bosqichlar tayyorlov kursi bo‘lib 7-8, 8-9 yoshlarni qamrab oladi. Bunda bola maktabga kelganda to‘g‘ridan to‘g‘ri 1-sinfga qabul qilinmaydi. Unda musiqa nazariyasi va musiqa asboblari to‘g‘risida tayyorlov kursi davomida ma’lumotlar berilib o‘rgatiladi. Shu bilan birgalikda tayyorlov kursida kamida 5 ta musiqa asbobini o‘rganadi. Har bir musiqa asbobini o‘rganish uchun 8 hafta ajratilgan. Tayyorlov kursini tugatgandan so‘ng bola 1-sinfga qabul qilinadi. Keyingi bosqichlar 8 kursdan iborat bo‘lib, 9 yoshdan boshlanib, 18 yoshda tamomlaydi va diplomga ega bo‘ladi. Darslar vaqtlari sinflar kesimida o‘zgarib turadi. 45 minutdan 120 minutgacha tashkil etadi. 1-sinfda bitta dastur, 2-3-sinfda bitta dastur, 4-5-sinfda bitta dastur, 6-sinfda bitta dastur, 7-8-sinfda bitta dastur asosida o‘qitiladi. Ixtisoslashtirilgan musiqa maktablarining asosiy shiori “Sizning farzandingiz bizning mo‘jizamiz”. Shu bilan birga “Biz bitta oilamiz” tamoyili asosida ishlaydi. Ixtisoslashtirilgan musiqa maktablarida bolalar hattoki tayyorlov kursi uchun ham pul to‘lashdi. Birinchi sinfga qabul qilingandan to diplom olgunga qadar ham soatlar kesimida belgilangan to‘lovlarni amalga oshiradi.[3]

“Klassik musiqa: kutilmagan hodisalar” kitobida muallif va dirijyor Kent Nagano nevrolog Daniel J. Levitin bilan musiqaning miya bilan qanday aloqasi borligi haqida suhbatlashdi. Musiqaning sotsiologik ta’siri miyadagi kimyoviy reaktsiyalar tufayli odamlarning farovonligini yaxshilashni, masalan, oksitotsinning ko‘payishini o‘z ichiga olishi mumkin. Oksitotsin yoki “sevgi gormoni” bizni ijtimoiy munosabatlarga kirishishga yoki shaxslar o‘rtasida ishonchni mustahkamlashga ko‘proq moyil qiladi. Musiqa, shuningdek, inson salomatligi uchun juda muhim bo‘lgan immunoglobulin A antikorining sintezini kuchaytiradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, melatonin, adrenalin va noradrenalin

[3] https://www.qatarmusicacademy.com.qa/fees

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

darajasi faqat bir necha haftalik musiqa terapiyasidan so‘ng ortadi. Noradrenalin va adrenalin gormonlari bizni ko‘proq hushyor bo‘lishga, hayajonlanishimizga va miyaning “mukofot” hududlarini yoqishga olib keladi.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlamoqchimanki, bolalar, yoshlar, umuman hammaning, hayoti musiqadan ayri holda yashay olmaydi, chunki musiqa bir hayotdir. Uning jozibador va sehrli kuchi davolovchi xususiyatga egaligi bilan va buni tez kechishi bilan boshqa turli dorilardan farq qiladi. Yana eng qulay tarafi ushbu malham mutlaqo bepul hamdir. Hayotimizga rang beruvchi bu doridan to‘g‘ri va unumli foydalanish darkor.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ashiraliyeva M.Q.Q., Xolmo‘minov M.Z.O.L. YOSHLARNI TARBIYALASHDA MUSIQA TA’LIMINING MAQSAD VA VAZIFALARI //Oriental Art and Culture. – 2022. – T. 3. – №. 4. – C. 374-378.
2. M.Xolmo‘minov. Milliy madaniyat – renessans poydevori [Matn]: monografiya. – Toshkent: «Donishmand ziyosi», 2024. – 160 bet.
3. To‘G‘Onboyeva Z., Xolmo‘Minov M. M. MADANIYAT VA SAN’AT SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASI //Oriental Art and Culture. – 2022. – T. 3. – №. 4. – C. 650-654.
4. Finlandiyaning 100ta ijtimoiy innovatsiyasi/Finlandiya qanday qilib Finlandiya bo‘ldi: siyosiy, ijtimoiy va maishiy innovatsiyalar. – T.:”Sharq”, 2019.–336b

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Djamalova Dildora Abduvaxobovna**, O‘zbekiston davlat konservatoriyasi dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi, O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan madaniyat xodim [**Джамалова Дилдора Абдувахобовна,** Доцент Государственной консерватории Узбекистана, кандидат педагогических наук, заслуженный деятель культуры Узбекистана], [**Djamalova Dildora Abduvaxobovna**, Associate Professor at the State Conservatory of Uzbekistan, Candidate of Pedagogical Sciences, Honored Cultural Worker of Uzbekistan]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent shahri, Olmazor tumani Nozimaxonim 4 tor 6-uy; [адрес: Нозимахоним 4-6, Алмазарский район, город Ташкент, Узбекистан]; [address: Uzbekistan, Tashkent city, Almazar district, Karakamish 2/5 daha, Mukhbir street, 2 houses, 18 apartment Nozimakhonim 4 tor 6, Almazor district, Tashkent city, Uzbekistan]

CC BY NC ND

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original peper

PSIXIK BUZILISHLAR-O‘SMIRLIK DAVRI MUAMMOSI SIFATIDA

© M.B. Jumabaueva[1]✉

[1]Toshkent amaliy fanlar universiteti, Toshken, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: o'smirlik davrida ruhiy salomatlik bilan bog'liq muammolarni hal qilmaslik balog'at yoshida tuzatilishi uzoq davom etadigan oqibatlarga olib keladi, bunday jarayonlar o’smirning ham jismoniy, ham ruhiy salomatligiga salbiy ta'sir qiladi va katta yosh davrida hayoti uchun imkoniyatlarni cheklaydi.

MAQSAD: bu bosqichlar, o‘quvchilarning psixik buzilishlarini tushunish va ularni o‘zlarini o‘zlashtirishda qo‘llab-quvvatlash jarayonini tartibga solishda yordam beradi. Psixik buzilishlar bilan kurashishning muvaffaqiyatli bo‘lishi, o‘quvchilar bilan ko‘rsatilgan munosabat, o‘zgartiruvchan va ilg‘or strategiyalar, va ularga qo‘llab-quvvatlashda samarali bo‘lish uchun juda muhimdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: bu materiallar va metodlar o‘quvchilarning psixik buzilishlar bilan kurashishda muvaffaqiyatli bo‘lishlari va ularni qo‘llab-quvvatlash uchun juda muhimdir. Raqamli texnologiyalar ham psixik buzilishlar bilan kurashishda yordam berish uchun qulay imkoniyatlarni taqdim etadi, masalan, onlayn ma’lumotlar, terapiya dasturlari va tajribalar kabi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: psixik buzilishlar bilan kurashishda muhokama va natijalar, o‘quvchilarning o‘zlarini tushunish, ma’lumotlarni o‘rganish, muammolarni hal qilish va o‘zgaruvchan jihatlarini rivojlantirish uchun juda muhimdir. Bu jarayon o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishini va o‘zlarini qo‘llab-quvvatlash uchun katta ahamiyatga ega.

Xulosa. psixik salomatligi bilan bog'liq muammolari bo'lgan o'smirlar, ayniqsa, ijtimoiy izolyatsiya, kamsitish, stigma (bu ularning yordam so'rash istagini cheklaydi), maktab dasturini o‘zlashtirishdagi qiyinchiliklar, xavfli xatti-harakatlar, jismoniy sog'liq va huquqlarining buzilishiga imkonlidir.

Kalit so‘zlar. o'smirlik davri, psixik salomatlik, psixik buzilishlar, paranoid, shizoid, nevrotik, ruhiy tushkunlik, havotir, anoreksiya, bulimiya.

Iqtibos uchun: Jumabaueva M.B. Psixik buzilishlar-o‘smirlik davri muammosi sifatida. // Inter education & global study. 2024. №5. B. 530–536.

ПСИХИЧЕСКИЕ РАССТРОЙСТВА-КАК ПРОБЛЕМА ПОДРОСТКОВОГО ПЕРИОДА

© М.Б. Джумабаева[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

[1]Ташкентский университет прикладных наук, Ташкентский, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: нерешение проблем психического здоровья в подростковом возрасте имеет долгосрочные последствия, которые невозможно исправить во взрослом возрасте, такие процессы негативно влияют как на физическое, так и на психическое здоровье подростка и ограничивают возможности для жизни во взрослой жизни.

ЦЕЛЬ: эти шаги помогают организовать процесс понимания и поддержки учащихся с психическими расстройствами в их самосовершенствовании. Для того чтобы добиться успеха в борьбе с психическими расстройствами, необходимы отношения со студентами, адаптивные и прогрессивные стратегии, а также эффективная поддержка.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: эти материалы и методы имеют решающее значение для успеха и поддержки учащихся с психическими расстройствами. Цифровые технологии также открывают возможности помочь людям справиться с психическими расстройствами, например, онлайн-информация, терапевтические программы и опыт.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: при работе с психическими расстройствами обсуждение и результаты необходимы для развития у учащихся самопонимания, усвоения информации, решения проблем и изменений. Этот процесс имеет большое значение для поддержки личностного развития учащихся и их самих.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: подростки с проблемами психического здоровья особенно уязвимы перед социальной изоляцией, дискриминацией, стигмой (которая ограничивает их готовность обращаться за помощью), трудностями школьной программы, рискованным поведением, физическое здоровье и права могут быть нарушены.

Ключевые слова: подростковый возраст, психическое здоровье, психические расстройства, параноик, шизоид, невротик, депрессия, тревога, анорексия, булимия.

Для цитаты: Джумабаева М.Б. Психические расстройства-как проблема подросткового периода. // Inter education & global study. 2024. №5. В. 530–536.

MENTAL DISORDERS AS A PROBLEM OF ADOLESCENCE

© Manzura B. Dzhumabaeva[1]✉
[1]Tashkent University of Applied Sciences, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: failure to address mental health problems during adolescence has long-term consequences that cannot be corrected in adulthood, such processes negatively affect both the physical and mental health of the adolescent and limit opportunities for life in adulthood.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

AIM: these steps help organize the process of understanding and supporting students with mental disorders in their self-improvement. Success in the fight against mental health disorders requires relationships with students, adaptive and progressive strategies, and effective support.

MATERIALS AND METHODS: these materials and methods are critical to the success and support of students with mental disorders. Digital technologies also offer opportunities to help people cope with mental health problems, such as online information, therapeutic programs and experiences.

DISCUSSION AND RESULTS: when working with mental health issues, discussion and results are essential to students' development of self-understanding, learning, problem solving, and change. This process is essential to supporting the personal development of students and themselves.

CONCLUSION: adolescents with mental health problems are particularly vulnerable to social isolation, discrimination, stigma (which limits their willingness to seek help), school difficulties, risky behavior, physical health and rights may be compromised.

Key words: adolescence, mental health, mental disorders, paranoid, schizoid, neurotic, depression, anxiety, anorexia, bulimia.

For citation: Manzura B. Dzhumabaeva. (2024) 'Mental disorders as a problem of adolescence', Inter education & global study, (5), pp. 530–536. (In Uzbek).

Bugungi kunda jamiyatimizda har tomonlama sog'lom avlodni shakllantirishga har doimgidan ham jiddiy ahamiyat berilmoqda. O'sib ulg'ayayotgan yosh avlodni nafaqat aqlan va jismonan, balki psixologik baquvvat, psixik jihatdan sog'lom qilib tarbiyalash hozirgi davrning dolzarb masalalaridan biriga aylangan. Zero, shaxs taraqqiyotida psixologik rivojlanish muhim hisoblanadi, bunday jarayon ayniqsa, o'tish davridagi o'smir farzandlarimiz tarbiyasida juda muhimdir. Shaxsning rivojlanishiga esa turli hil omillar ta'sir ko'rsatadi.

O'smirlik davrida xulq-atvor va tashqi ko'rinishda doimo sezilarli o'zgarishlar sodir bo'ladi. Bunga gormonlar darajasining ko'tarilishi va o'zgarishi, rol o'zgarishi, madaniy va ijtimoiy kutuvlar, ommaviy axborot vositalarining ta'siri, tarbiya, uydagi muayyan vaziyatlar va tengdoshlar bilan muloqot kabi omillar ta'sir qiladi. Agar bola bolaligida oilada qandaydir qiyinchiliklarga duch kelgan bo'lsa, o'smirlik davrida ular kuchayishi mumkin. Disfunktsiyali oilalarda o'smirlar jinsiy xulq-atvor, ruhiy qaramlikni keltirib chiqaradigan moddalarni iste'mol qilish, qochib ketish va his-tuyg'ular bilan bog'liq muammolarga duch kelishi mumkin. Boshqa tomondan, agar oilaviy munosabatlar yaxshi bo'lsa, odatda o'smirning xatti-harakatlarida sezilarli o'zgarishlar sodir bo'lmaydi.

Psixik buzilishlar dunyo bo'ylab 10-19 yoshgacha bo'lgan har etti kishidan biriga ta'sir qiladi; ular ushbu yosh guruhidagi kasalliklarning global yukining 13% ni tashkil qiladi.

Depressiya, xavotir va xulq-atvorning buzilishi o'smirlar orasida kasallik va nogironlikning asosiy sabablaridan biridir. 2018-yilda fuqarolarning psixonevrologiya

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

dispanserlari va psixiatriya shifoxonalariga murojaatlarini ro‘yxatga olish ma’lumotlariga ko‘ra, 14 yoshgacha bo‘lgan 3679 nafar bolada ilk bor psixiatrik tashxis qo‘yilgan. Shu bilan birga, ulush shizofreniya spektrining buzilishidan farqli o'laroq, yanada malakali va aniq psixiatrik tashxisni talab qiladigan chegaraviy ruhiy kasalliklar (nevrotik reaktsiyalar, depressiya, ovqatlanish buzilishi va boshqalar) ulushiga to'g'ri keladi.

O'smirlik davridagi ruhiy kasalliklarni erta tashxislash va davolashning ustuvor ahamiyati birinchi navbatda epidemiologik tadqiqotlar ma'lumotlari bilan tasdiqlangan. Xususan, JSSTning joriy ko'rsatkichlariga ko'ra, 10-19 yoshli odamlarda ruhiy salomatlik buzilishlari global kasallik va ko'ra, balog'at yoshidagi ruhiy patologiyaning o'sish sur'atlari ortib borayotgani nuqtai nazaridan, butun dunyo bo'ylab voyaga etmaganlar o'rtasida kasallanish va jarohatlar yukining 16 foizini tashkil qiladi. JSSTning joriy statistik ma'lumotlariga nogironlikning asosiy sabablaridan biri bo'lgan o'smirlik depressiyasini o'z vaqtida aniqlash va davolash alohida ahamiyatga ega. Tugallangan o'z joniga qasd qilish, og'ir depressiyaning natijasi sifatida, 15-19 yoshdagilarni o'lim sabablari orasida uchinchi o'rinda turadi.

Asosiy qism. O'smirlardagi ruhiy kasalliklarning turlari. Birinchi navbatda psixolog yordamini talab qiladigan o'smir ruhiy patologiyasi spektri quyidagi nozologik birliklarni o'z ichiga oladi: shaxsiyatning buzilishi;psixosomatik va affektiv buzilishlar;xulq-atvorning o'ziga xos buzilishlari; anoreksiya va bulimiya;

Bolalik va o'smirlik davrida paydo bo'ladigan va balog'atga yetgunga qadar davom etadigan shaxsiyatning doimiy buzilishlari ijtimoiy yoki tarbiyaviy moslashuv bilan birga keladigan shaxsning xarakteri va xulq-atvoridagi jiddiy buzilishlardir. Shaxsiyatning buzilishi bo'yicha mutaxassis bilan bog'lanishning sababi, qoida tariqasida, ijtimoiy va ta'limga moslashish buzilishidan kelib chiqadigan polimorf xavotir, depressiv va astenik reaktsiyalardir. Zamonaviy DSM-V diagnostika qo'llanmasiga ko'ra, shaxsiyatning buzilishi xarakterologik buzilishlarning dominant turiga ko'ra 3 ta asosiy klasterga bo'linadi - A, B, C.

A klasteri (paranoid, shizoid, shizotip) introversiya, hissiy sovuqlik, ijtimoiy izolyatsiya yoki fikrlashning o'ziga xosligi, xatti-harakatlar va sevimli mashg'ulotlarning ekssentrikligi (ba'zi hollarda aniq ekssentriklik) ustunligi bilan xarakterli bo‘lgan doimiy buzilishlar bilan tavsiflanadi.

B klasteri (chegaraviy, isterik, narsisistik) tan olish, namoyishkorlik, hissiy beqarorlik, mas'uliyatsizlik va xulq-atvorni ixtiyoriy nazorat qilmaslik (ehtiyotsizlik, infantillik va egotsentrizm) ustunligi bilan.

C klasteri (qochuvchi, qaram, obsesif-kompulsiv) og'riqli tashvish, tortinchoqlik, qobiliyatsizlik, qarindoshlarning nazorati va g'amxo'rligiga bog'liq bo'lgan hayotda minimal qiyinchiliklardan qochish tendentsiyasi yoki patologik perfektsionizm kabi doimiy xarakterli buzilishlar bilan belgilanadi. Qo'rquv va qo'rquv qulayligi bilan tavsiflanadi [1].

Klinik amaliyotda shaxsiyatning buzilishi tashxisini qo'yish uchun zamonaviy diagnostika qo'llanmalarida ko'rsatilgan klinik mezonlar qo'llaniladi, xususan: 1. Moslashuvning yo'qligi doimiy, qattiq va barqarordir. 2. Noto'g'ri xatti-harakatlar natijasida

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

sezilarli qiyinchilik yoki faoliyatning buzilishi. 3. Nisbiy barqarorlik va noto'g'ri xatti-harakatlarning erta boshlanishi. 4.Psixosomatik buzilishlar (somatoform/ somatizatsiyalangan va gipoxondriakal buzilishlar) [5].

Affektiv patologiya. O'smirlik davridagi affektiv patologiyaning eng keng tarqalgan turi depressiv kasalliklarni o'z ichiga oladi. Erta tashxis qo'yish va ixtisoslashtirilgan davolanishga shoshilinch ehtiyoj ushbu guruh bemorlarining o'z joniga qasd qilish xavfi bilan belgilanadi. Zamonaviy klinik amaliyotda depressiv buzilish hayotning pasayishi, apatiya, charchoq, uyqu va ishtahaning buzilishi bilan kechadigan ruhiy tushkunlikning surunkali holati sifatida tavsiflanadi.

Bemorlarning ruhiy holatida ruhiy tushkunlik, ko'krak qafasidagi og'irlik hissi bilan melanxolik, apatiya va tashvish birinchi o'ringa chiqadi. Kayfiyatni pasaytirish variantining o'ziga xosligi depressiv buzilishning klinik ko'rinishi (tashvishli, apatik va boshqalar) depressiya bilan belgilanadi. Bemorlar avvalgi hayotiyligini yo'qotadilar, charchashadi, himoyasiz bo'lishadi va minimal hissiy qo‘zg‘alishlarga moyil bo'lishadi - ularning ta'lim samaradorligi pasayadi, ilgari o'ziga xos bo'lmagan ko'z yoshlari, izolyatsiya va og'riqli o'zini o'zi to'ldirish tendentsiyasi va o'zlarining layoqatsizligi va hech narsaga arzimasligi haqidagi g'oyalar paydo bo'ladi. Uyqusizlik va uyg'onish qiyinligi kabi uyqu buzilishi qayd etiladi. Ishtaha pasayadi yoki tashvishli depressiya holatida majburiy ortiqcha ovqatlanish turiga o'zgaradi.

Shuni hisobga olish kerakki, depressiya rasman ruhiy kasallik sifatida tan olingan, uning etiologiyasi neyrotransmitter buzilishlari va shuning uchun o'z vaqtida dori-darmonlarni davolashni talab qiladi. Depressiv kasalliklarni davolashda psixoterapevtik tuzatish muhim, ammo asosan yordamchi vosita bo'lib xizmat qiladi va psixofarmakoterapiyaning ekvivalenti bo'la olmaydi. Ixtisoslashgan dori-darmonlarni qabul qilish zaruratini e'tiborsiz qoldirish depressiya belgilarining kuchayishi va o'z joniga qasd qilish xavfining oshishi bilan tavsiflanadi [4].

Xulq-atvor buzilishlari. O'smirlik davridagi xulq-atvor buzilishlari o'ziga xos o'zgaruvchanlik va ko'rinishlarning polimorfizmi bilan tavsiflanadi. Xulq-atvor buzilishlarining eng keng tarqalgan varianti, ayniqsa ijtimoiy va maktabdagi o'smirlar uchun mos kelmaydigan, bu balog'at yoshiga xos bo'lgan shaxsiyatning hissiy-irodaviy xususiyatlarining og'riqli keskinlashishi va buzilishi bilan tavsiflangan geboid sindromidir (balog'atning patologik inqirozi).

Geboid sindromining klinik ko'rinishi o'spirinning tug'ma xarakteriga mos kelmaydigan xulq-atvorning qo'pol buzilishi bilan belgilanadi, qo'pollik, dushmanlik, murosasizlik, asotsial va antisotsial xulq-atvorga moyillik, aniq orqada qolishi va sodda qiziqishlarning buzilishi (erkin jinsiy munosabatlar, alkogolizm, giyohvandlik va boshqalar), eng yuqori axloqiy tamoyillarni yo'qotish yoki zaiflashtirish (tabularni yo'qotish, ijtimoiy masofa, yaxshilik va yomonlik chegaralarini tushunishning buzilishi).

Geboid sindromi, birinchi navbatda, shizofreniya va shizofreniya spektrining buzilishining dastlabki yoki namoyon bo'lgan davrlarida yuzaga keladi, buning natijasida u psixiatr tomonidan majburiy kuzatuv va davolanishni talab qiladi [5].

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Anoreksiya nevrozi va bulimiya nevrozi. Bu masalalar ovqatlanishn buzilishi chegaralarida ko'rib chiqiladi. Shunga qaramay, dismorfofobiya fenomeni-o'zining xunukligiga patologik ishonch, ob'ektiv baholash uchun tanqidiylikni yetishmasligi bilan o'z tashqi ko'rinishidan doimiy norozilik sifatida namoyon bo‘ladi.

Anoreksiya nevrozi ozg'inlikka bo'lgan haddan tashqari intilish, semizlikning og'riqli davri, belgilangan me'yorga nisbatan oziq-ovqatning etarli darajada cheklanishi bilan tavsiflanadi. Bemorlar vazn muammolari bilan shug'ullanadilar, dietaning og'riqli oqibatlarini (amenoreya, alopesiya va boshqalar), ota-onalarning e'tiborlari va shifokorlarning tavsiyalarini e'tiborsiz qoldiradilar [2].

Bulimiya nevrozi ko'pincha haddan tashqari ochlik paydo bo'lish bosqichida anoreksiya dinamikasi sifatida ishlaydi. Mustaqil buzilish sifatida bulimiya nevrozi majburiy haddan tashqari ko‘p ovqatlanish epizodlari bilan, keyin oshqozon-ichak traktini tozalash muolajalari (qo'zg'atilgan qusish, laksatiflar va diuretiklarni suiiste'mol qilish) bilan belgilanadi. Bemorlar muntazam ravishda ko'p miqdorda yuqori kaloriyali ovqat iste'mol qiladilar, og'riqli hislar paydo bo'lgunga qadar to'xtib qololmaydilar va o'zlarini jazolaydilar. Majburiy ortiqcha ovqatlanish og'irlikning obsesif qo'rquvi, o'zini kamsitish g'oyalari bilan patologik aybdorlik hissi bilan almashtiriladi. Ovqatlanishning buzilishi o'smirlarning ruhiy salomatligini buzadigan yana bir muammodir. Ko'pincha, ovqatlanish buzilishining qo'zg'atuvchisi ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarda go'zallik standartlari talabidir. Ayniqsa, qizlar ovqatlanish buzilishidan aziyat chekmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ovqatlanish buzilishi va ijtimoiy tarmoqlarda vaqt o‘tkazish o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjud. Ovqatlanishning buzilishi o'smirning o‘z vazni va ko‘rinishi haqida juda qayg'urishida namoyon bo'ladi va anoreksiya nevrozi, bulimiya yoki kompulsiv ortiqcha ovqatlanish shaklida yuzaga keladi. Kaloriya iste'molini cheklash yoki nazoratsiz oziq-ovqat iste'mol qilish bilan tavsiflanadi. Ko'pincha depressiya, xavotirlanish kasalliklari yoki giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish bilan birga keladi.

Ovqatlanishning buzilishi o'ziga xos bo'lmagan sindromli shakllanishdir va shuning uchun ruhiy kasalliklarning butun spektri-shaxsiyatning buzilishi, depressiya, shizofreniya spektrining buzilishi tarkibiga kirishi mumkin. Ovqatlanish buzilishini davolashda shuni hisobga olish kerakki, psixoterapiya (birinchi navbatda, oilaviy terapiya), shuningdek, maxsus parhez va ovqatlanish qoidalarini joriy etish psixokorreksiyaning asosiy usullaridan biridir [3].

Anoreksiya nevrozi va bulimiya nevrozida kognitiv terapiya ham tavsiya etilishi mumkin. Kognitiv terapiya quyidagi maqsadlarga ega: bemor o'z fikrlarini ro'yxatga olishni va ularni aniqroq tushunishni o'rganishi kerak. U ma'lum disfunktsional fikrlar o'rtasidagi munosabatni bilishi kerak, noto'g'ri xatti-harakatlar va his-tuyg'ular; ularning e'tiqodlarini tahlil qilish va ularning to'g'riligini tekshirish, real va adekvat talqinlarni shakllantirish va noto'g'ri tushunchalarni bosqichma-bosqich o'zgartirish. Terapiya, ayniqsa, kasallikning surunkali kursiga nisbatan sezilarli moyillik bo'lgan hollarda samarali bo'ladi; tashqi ko'rinish, ovqatlanish va vazn haqida disfunktsional g'oyalarga e'tibor qaratish kerak [6].

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Psixik salomatligi bilan bog'liq muammolari bo'lgan o'smirlar, ayniqsa, ijtimoiy izolyatsiya, kamsitish, stigma (bu ularning yordam so'rash istagini cheklaydi), maktab dasturini o‘zlashtirishdagi qiyinchiliklar, xavfli xatti-harakatlar, jismoniy sog'liq va huquqlarining buzilishiga imkonlidir. Bolaning xulq-atvoridan qat'i nazar, u bilan aloqada bo'lish kerak. Vaziyatni axloqiy va tahqirlash bilan og'irlashtirmang, bolaning xatti-harakatlarini kichik maktab yoshidagi holatiga qaytarishga urinmang. Birinchidan, bu rivojlanishni sekinlashtiradi, ikkinchidan, u kuchliroq rad etishni keltirib chiqaradi. Agar ota-onalar muammoni o'zlari mustaqil ravishda bartaraf eta olmasligini tushunsalar, darhol mutaxassislar-psixologlar murojaat qilishlari kerak. Aks holda, inqirozdan muvaffaqiyatsiz chiqish xavfi ortib ketadi va o‘smirda deviant va jinoiy xatti-harakatlar, o'z joniga qasd qilish, klinik depressiya kabilar ro‘y berishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Антропов Ю.Ф. Невротическая депрессия у детей и подростков (клиника, типология, динамика и дифференцированная терапия). – М.: Медпрактика, 2001.
2. Келина М.Ю., Маренова Е.В., Мешкова Т.А. Неудовлетворенность телом и влияние родителей и сверстников как факторы риска нарушений пищевого поведения среди девушек подросткового и юношеского возраста // Психологическая наука и образование. 2011. Том 16. № 5. С. 44–51.
3. Нардонэ Дж., Вербиц Т., Миланезе Р. В плену у еды: краткосрочная стратегическая терапия при нарушениях пищевого поведения: булимия, анорексия, vomiting (вызванная рвота). М., 2010.
3. Практическая психология образования; Учебное пособие 4-е изд. / Под редакцией И. В. Дубровиной — СПб.: Питер, 2004
4. Прихожан А. М. Проблема подросткового кризиса // Психологическая
5. наука и образование. — 1997.
6. Askarova Nargiza Abdivalievna, & Boymurodova Xolisa Rahmonqul qizi. (2022). Psychological factors influencing the formation of anorexia nervous. British Journal of Global Ecology and Sustainable Development, 10, 155.
7. Jalilova S.X. Шахснинг психологик барқарорлиги психик саломатлик кўрсаткичи сифатида. //Материалы международной конференции. - 2021г.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАТСІЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Jumabaeva Manzura Bagibekovna**, v.b. dotsenti [**Джумабаева Манзура Багибековна,** и.о. доцент], [**anzura B. Dzhumabaeva M,** assistant professor]; manzil: 100007, O'zbekiston, Toshkent, Mirzo Ulug'bek shoh ko'chasi, 30; 401-403 [адрес: 100007, Узбекистан, Ташкент, проспект Мирзо Улугбека, 30; офис 401-403], [address: 100007, Uzbekistan, Tashkent, Mirzo Ulugbek avenue, 30; office 401-403]; e-mail: djumabaevamanzura74@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

PSYCHOLOGICAL METHODS OF FORMING LEADERSHIP SKILLS IN YOUTH

© Dilnora K. Axmedova[1]✉
[1]Navoiy davlat pedagogika instituti, Navoiy, O‘zbekiston

INTRODUCTION: the article describes the psychological methods of formation of leadership abilities among young people. It reveals methods and methods of influencing young people who are experiencing difficulties and problems in demonstrating leadership abilities. This article discusses and provides recommendations on the study of psychological methods for the formation of leadership abilities among young people. The article examines the psychological principles, methods and strategies used to prepare young people for leadership.

AIM: the purpose of this study is to work methodically with this category of youth on the formation of leadership abilities, given that young people have a tendency to lead, but not enough active efforts to form it qaratilgandir.Va it is about forming potential leaders in their field, no matter what kind of industry professional they become in the future.Leadership qualities are the key to a successful future among young people.

MATERIALS AND METHODS: it is on this topic that O."The relevance of the development of leadership abilities among students" M. erkaboeva,R.A. Ikramov, R. “Priority directions for the development of leadership abilities among young people"B. Gadzhievs, Sh.”The concept of leadership, types and formation of leadership abilities " M. Rizaeva, D.Several studies have been conducted called :”the manifestation of leadership in personality.”

Based on the above literature, the existence of various psychological methods and strategies for developing leadership abilities among young people was considered.

DISCUSSION AND RESULTS: the psychological principles, methods and strategies presented in the article are important for preparing young people for future successful leaders. The above-mentioned psychological methods serve as an effective tool in developing the leadership abilities of young people. These methods help to improve the personal development of young people, the skills of effective communication, emotion management, responsibility and independence, conflict management and motivation of others. At the same time, these abilities prepare young people to become successful leaders in the future.

CONCLUSION: educational institutions, organizations and society should work together to develop leadership skills among young people. It is necessary to develop and

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

implement programs and projects aimed at developing the leadership abilities of young people.

Key words: leadership, abilities, reflection, empathy, MBTI, DISC, extroversion, introversion, intuition, public speaking, conflict, mediation skills.

For citation: Dilnora K. Axmedova. (2024) 'Psychological methods of forming leadership skills in youth', Inter education & global study, (5), pp. 537–543. (In Uzbek).

YOSHLARDA LIDERLIK QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK USULLARI

© D.K. Axmedova[1]✉
[1] Navoiy State Pedagogical Institute, Navoiy, Uzbekistan

Annotatsiya

KIRISH: maqolada yoshlarda liderlik qobiliyatini shakllantirishning psixologik usullari bayon etildi. Unda liderlik qobiliyatini yuzaga chiqarishda qiyinchilik va muammolarga duch kelayotgan yoshlarga zarur psixologik yordam usullari va ta'sir etish yo'llari ochiqlab berildi. Ushbu maqola yoshlarda liderlik qobiliyatlarini shakllantirish uchun psixologik usullarni o'rganish va tavsiyalar berishni ko'zda tutadi. Maqola orqali yoshlarni liderlikka tayyorlashda foydalaniladigan psixologik tamoyillar, usullar va strategiyalar ko'rib chiqiladi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotni amalga oshirishdan maqsad shundaki,yoshlarda liderlikka moyillik bor,ammo uni shakllantirish uchun yetarlicha faol harakat yo'qligini inobatga olgan holda bu toifadagi yoshlar bilan liderlik qobiliyatini shakllantirish uchun metodik ishlashga qaratilgandir.Va kelajakda qaysi soha mutaxassisi bo'lib shakllanishidan qat'iy nazar o'z sohasining yetakchi liderlarini shakllantirishdan iborat.Liderlik qobiliyati yoshlar orasida muvaffaqiyatli kelajakning kalitidir.

MATERIALLAR VA METODLAR: aynan ushbu mavzu yuzasidan shu bugunga qadar O.M Erkaboyevning "Talaba yoshlarda liderlik qobiliyatini rivojlantirishning dolzarbligi",R.A Ikramov,R.B Hojiyevlarning "Yoshlarda liderlik qobiliyatini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari",Sh.M Rizayevaning "Lidelik haqida tushuncha,turlari va liderlik qobiliyatini shakllantirish",D.Hukumovaning :"Shaxsda liderlikni namoyon bo'lishi" nomli bir qancha tadqiqotlar amalga oshirilgan.

Yuqorida keltirilgan adabiyotlardan kelb chiqib yoshlarda liderlik qobiliyatni rivojlantirish uchun turli psixologik usullar va strategiyalar mavjudligi ko'rib chiqildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maqolada keltirilgan psixologik tamoyillar, usullar va strategiyalar yoshlarni kelajakdagi muvaffaqiyatli rahbarlar sifatida tayyorlashda muhim ahamiyatga ega.Yoshlar liderlik qobiliyatini rivojlantirishda yuqorida ko'rsatilgan psixologik usullar samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Bu usullar yoshlarning shaxsiy rivojlanishi, samarali muloqot qilish, his-tuyg'ularni boshqarish, mas'uliyat va mustaqillikni rivojlantirish, konfliktlarni boshqarish va boshqalarni motivatsiya qilish ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, ushbu qobiliyatlar yoshlarni kelajakda muvaffaqiyatli lider bo'lishga tayyorlaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

XULOSA: yoshlarda liderlik qobiliyatlarini rivojlantirish uchun ta'lim muassasalari, tashkilotlar va jamiyat birgalikda harakat qilishlari kerak. Yoshlarni liderlik qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan dasturlar va loyihalar ishlab chiqish va amalga oshirish kerak.

Kalit so'zlar: liderlik, qobiliyat, refleksiya, impatiya, MBTI, DISC, ekstravertlik, introvertlik, intuitsiya, publik nutq, konflikt, mediatorlik ko‘nikmalari.

Iqtibos uchun: Axmedova D.K. Yoshlarda liderlik qobiliyatini shakllantirishning psixologik usullari. // Inter education & global study. 2024. №5. B.537–543.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИДЕРСКИХ НАВЫКОВ У МОЛОДЕЖИ

© Д.К. Ахмедова[1]✉
[1]Наваинский государственный педагогический институт, Навои, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье изложены психологические методы формирования лидерских способностей у молодежи. В нем раскрыты методы и способы воздействия на молодежь, испытывающую трудности и проблемы в проявлении лидерских способностей. В данной статье рассматриваются и даются рекомендации по изучению психологических методов формирования лидерских способностей у молодежи. В статье рассматриваются психологические принципы, методы и стратегии, используемые для подготовки молодежи к лидерству.

ЦЕЛЬ: цель проведения этого исследования состоит в том,чтобы методично работать с этой категорией молодежи по формированию лидерских способностей, учитывая, что у молодых людей есть склонность к лидерству, но недостаточно активных усилий для его формирования qaratilgandir.Va он заключается в формировании потенциальных лидеров в своей области, независимо от того, каким профессионалом отрасли они станут в будущем.Лидерские качества-залог успешного будущего среди молодежи.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: именно по этой теме о."Актуальность развития лидерских способностей у студенческой молодежи”м. эркабоева,р.А. Икрамов, Р.“Приоритетные направления развития лидерских способностей у молодежи”Б. Гаджиевых,Ш.”Понятие лидерства,виды и формирование лидерских способностей " м. Ризаевой,д.Было проведено несколько исследований под названием :”проявление лидерства в личности”.

Исходя из приведенной выше литературы, было рассмотрено существование различных психологических методов и стратегий развития лидерских способностей у молодежи.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: психологические принципы, методы и стратегии, представленные в статье, важны для подготовки молодых людей к будущим успешным лидерам. Указанные выше психологические методы служат

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

эффективным инструментом в развитии лидерских способностей молодежи. Эти методы помогают улучшить личностное развитие молодежи, навыки эффективного общения, управления эмоциями, ответственности и независимости, управления конфликтами и мотивации других. В то же время эти способности готовят молодых людей к тому, чтобы стать успешными лидерами в будущем.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: образовательные учреждения, организации и общество должны работать вместе, чтобы развивать лидерские качества у молодежи. Необходимо разрабатывать и реализовывать программы и проекты, направленные на развитие лидерских способностей молодежи.

Ключевые слова: лидерство, способности, рефлексия, сочувствие, MBTI, DISC, экстравертность, интровертность, интуиция, публичные выступления, конфликт, посреднические навыки.

Для цитирования: Ахмедова Д.К. Психологические методы формирования лидерских навыков у молодежи. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 537–543.

Yoshlar - kelajak liderlari. Ular orasida liderlik qobiliyatlarini erta bosqichlarda rivojlantirish kelajakda samarali rahbarlarni tarbiyalashda muhimdir. Yoshlar orasida liderlik qobiliyatlarini shakllantirish jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun asos yaratadi. Qachonki lideming safdoshlari uning borligiga, kuch-qudratiga va iste'dodlariga shubha bilan qarashmasa, unga ishonch bildirishsa lider eng katta kuchga ega bo'ladi. Liderni boshqalardan ajratib turuvchi tomonlari uni yuksaklikka olib chiqish yo'lida xizmat qiladi. Liderni boshqalardan ajratib turuvchi asosiy tomonlaridan biri - bu liderning eng avvalo, o'ziga va unga ergashayotgan safdoshlariga bo'lgan ishonchi. Buyuk allomalarimiz aytganidek, o'z kuchingni his etishing kuchingga kuch qo'shadi. Lider hamma vaqt biror bir ishni boshlashdan avval atrofidagilar bilan maslahatlashishi va unga yuklatilgan topshiriqlarning bir qismini ularga ishonib topshirishi darkor. Bu bilan u o'z izdoshlariga bo'lgan ishonchi yuqori darajada ekanligini isbotlab bergan bo'ladi. Liderlik zamonaviy jamiyatda muhim rol o'ynaydi, chunki u tashkilotlarni boshqarish, loyihalarni amalga oshirish va jamoalarni birlashtirishda muhim ahamiyatga ega. Effektiv liderlik jamiyat taraqqiyotiga katta hissa qo'shadi.

Liderlik qobiliyati yoshlar orasida muvaffaqiyatli kelajakning kalitidir. Ushbu qobiliyatni rivojlantirish uchun turli psixologik usullar va strategiyalar mavjud. Quyida yoshlarda liderlik qobiliyatini shakllantirish uchun qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan asosiy psixologik usullar haqida so‘z yuritamiz:

O‘z-o‘zini anglash va shaxsiy taraqqiyot -yoshlar o‘zlarini yaxshi anglashlari, qobiliyatlari va zaif tomonlarini tushunishlari zarur. Bu jarayonda quyidagi usullar samarali bo‘lishi mumkin:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

refleksiya: kundalik tutish yoki muntazam ravishda o‘z harakatlari va his-tuyg‘ularini tahlil qilish yoshlar uchun foydali bo‘ladi. bu ularga o‘zlarini yaxshi tushunishga va shaxsiy o‘sish uchun zarur bo‘lgan choralarni ko‘rishga yordam beradi.

psixologik testlar: turli shaxsiy testlar (masalan, MBTI yoki DISC) orqali yoshlar o‘zlarining liderlik uslublarini va qobiliyatlarini aniqlashlari mumkin. MBTI (Myers-Briggs Type Indicator) va DISC (Dominance, Influence, Steadiness, Conscientiousness) - bu odamlarning shaxsiyatlarini aniqlash uchun ishlatiladigan ikki xil psixologik modeldir. MBTI - shaxsiyat turlarini aniqlash uchun ishlatiladigan test bo'lib, Isabel Briggs Myers va uning onasi Katherine Cook Briggs tomonidan ishlab chiqilgan. Bu model Carl Jungning shaxsiyat nazariyasiga asoslangan.

MBTI odamlarni to'rt juft qarama-qarshi shaxsiyat xususiyatlari bo'yicha tasniflaydi: Ekstravertlik (E) - Introvertlik (I); Sezgichlik (S) - Intuitsiya (N); Fikrlash (T) - His qilish (F) Baholash (J) - Sezgi (P); Ushbu juftliklarning kombinatsiyasi 16 ta shaxsiyat turini yaratadi (masalan, ENTJ, INFP va hokazo).

DISC modeli esa odamlarning xulq-atvorini tushuntirish uchun ishlatiladi va to'rt asosiy xususiyatga asoslanadi: Dominance (D) – Hukmronlik; Influence (I) - Ta'sir; Steadiness (S) – Barqarorlik; Conscientiousness (C) – Vijdonlilik.

DISC testi odamlarning xulq-atvorini to'rt o'lchovga bo'lib o'rganadi va ular qaysi o'lchovda kuchliroq ekanliklarini aniqlaydi. Bu model John Geier va boshqa tadqiqotchilar tomonidan William Marstonning tadqiqotlariga asoslangan holda ishlab chiqilgan.Har ikkala model ham shaxsiyat turlarini aniqlash va ularga moslashish maqsadida keng qo'llaniladi, lekin ularning uslublari va yo'nalishlari farqlanadi.

Kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish-liderlar uchun samarali muloqot qilish juda muhimdir. Yoshlarning kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun: jamoa o‘yinlari va mashg‘ulotlari: jamoa o‘yinlari va turli interaktiv mashg‘ulotlar orqali yoshlar o‘zaro muloqot qilish, muammolarni birgalikda hal qilish va liderlik ko‘nikmalarini sinab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Publik nutq: yoshlarni jamoat oldida so‘zlashga tayyorlash va bu borada muntazam mashq qildirish ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi va ta'sirchan nutq so‘zlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Emotsional intellektni rivojlantirish-emotsional intellekt (EI) liderlik qobiliyatining muhim qismi hisoblanadi. Yoshlar o‘z his-tuyg‘ularini anglash va boshqalarning hissiyotlarini tushunish ko‘nikmasini rivojlantirishlari kerak.

- emotsional anglash mashg‘ulotlari: turli psixologik treninglar orqali yoshlar o‘z his-tuyg‘ularini boshqarish va ifoda etish ko‘nikmalarini oshirishlari mumkin.

- empatiya mashg‘ulotlari: empatiya tuyg‘usini rivojlantirish uchun turli rolli o‘yinlar va muloqot mashg‘ulotlari o‘tkazish.

Mas'uliyat va Mustaqillik -liderlik mas'uliyatni o‘z zimmasiga olish va mustaqil qarorlar qabul qilishni talab etadi. Bu ko‘nikmalarni rivojlantirish uchun:

- mas'uliyatli vazifalar: yoshlarni turli vazifalar va loyihalar uchun mas'uliyatli qilish ularni liderlik roliga tayyorlaydi;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

- o‘z-o‘zini boshqarish: yoshlarni o‘z maqsadlarini belgilash va ularga erishish uchun rejalashtirish va vaqtni boshqarish bo‘yicha o‘rgatish;

konfliktlarni boshqarish-liderlar konfliktlarni samarali boshqarishlari va muammolarni hal qilishda adolatli bo‘lishlari kerak;

- konflikt boshqarish treninglari: konfliktlar yuzaga kelganda ularni konstruktiv tarzda hal qilish bo‘yicha maxsus treninglar tashkil qilish;

- mediatorlik ko‘nikmalari: yoshlarni mediatorlik (vositachilik) ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali turli nizolarni hal qilishda yordam berish.

Motivatsiya va ijtimoiy ta'sir-liderlar jamoani rag‘batlantirish va maqsad sari yetaklashda samarali bo‘lishlari kerak.

- motivatsiya strategiyalari: turli motivatsiya strategiyalari va texnikalarini o‘rgatish orqali yoshlar o‘z jamoasini rag‘batlantirish usullarini o‘rganishlari mumkin.

- ilhomlantiruvchi liderlar bilan uchrashuvlar: yoshlarni muvaffaqiyatli liderlar bilan uchrashtirish va ulardan o‘rnak olish imkoniyatini yaratish.

Zamonaviy,tashkilotchi,faol motivator bo’la olgan liderlar bizning har qaysi sohamizga shu qadar zarurligi yuqoridag liderlik xususiyatlaridan anglashiladi.Yuqorida keltirilgan liderlikning psixologik usullari har bir lider faoliyatiga uyg’unlashtirilsa,yana yangi liderlar shakllanishiga sabab bo’la oladi.Yuqorida keltirib o’tilgan psixologik usullar natijasida aytaylik,birgina konfliktlarni konstruktiv bartaraf etish oqibatida qiyin vaziyatdan tez ,oson chiqib keta olish ko’nikmalari shakllanadi. Buyuk liderlarni tanlashning siri o‘tmish bilan mukofotlash emas, balki kelajakni bashorat qilishdir. Har bir tashkilot o‘sib borayotgan murakkablik, noaniqlik va o‘zgarishlarga qaramasdan sizning jamoangizga liderlik qiladigan odamlarni qanday aniqlash muammosiga duch keladi. Bunday shaxslar o‘tmishda muvaffaqiyat qozonganlardan va hozirgi paytda muvaffaqiyat qozonayotganlardan juda farqli profilga ega bo‘lishadi.

Madaniyat uyg‘unligiga asoslangan targ‘ibotlardan saqlangan holda, garchi buni amalga oshirishdagi niyatlar yaxshi bo‘lsa ham, ko‘pincha fikrlar xilma-xilligi va liderlik modellarining eskirganligi yo‘qotishlarga olib keladi. Bugungi o‘zgaruvchan dunyoda korxonalar atrofdagi texnologiyalar kabi tez o‘sishi kutilmoqda. Ularning modellari doimiy o‘zgarishda bo‘lishi kerak. O‘tmishda ishlagan va hozirgi ishlayotgan narsa kelajakda umuman ishlamasligi mumkin. Shunday ekan, kompaniyalar tashqaridan yaxshiroq fikr yuritishga ega bo‘lishlari kerak. Bu “noodatiy” yoki “boshqacha fikrlaydigan odamlarni” olish va ularni liderlik roliga qo‘yish degan ma’noni anglatadi. Ularga o‘zlarini ko‘rsatishlari uchun vaqt berilishi ayni muddao. Bu liderlik tarmog‘ini chuqurlashtirishning yagona usulidir.

Mark Tsukerberg, yillar davomida ko‘plab tadbirlarni amalga oshirgan eng muvaffaqiyatli Bosh direktorlardan biridir. U Facebookni ishga tushirishdan oldin deyarli ish tajribasiga ega bo‘lmagan. Stiv Jobs esa Apple dan oldin katta kompaniyani hech boshqarib ko‘rmagan va shunga qaramay, tushunchalari, bog‘lanishlari va ishtiyoqi bilan jahonda o‘z nomini qoldirdi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Yoshlarda liderlik qobiliyatlarini rivojlantirish uchun ta'lim muassasalari, tashkilotlar va jamiyat birgalikda harakat qilishlari kerak. Yoshlarni liderlik qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan dasturlar va loyihalar ishlab chiqish va amalga oshirish kerak.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Davletshin, M.G. "Umumiy psixologiya." Toshkent, 2000.
2. Nemov, R.S. "Psixologiya." Moskva, 1998.
3. Gamezo, A. "Atlas po psixologii." Moskva, 2001.
4. Karimova, V.M. "Psixologiya." Toshkent: Sharq, 2002.
5. Goziyev, E.G. "Umumiy psixologiya." Toshkent, 2002.
6. Petrovskiy, I.V. "Umumiy psixologiya." Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
7. Obucheniye Liderstvu. Istoriya voprosa. (https://master-class.spb.ru)
8. Liderstvo. Psixologiya liderstva. Liderskaya effektivnost. (https://master-class.spb.ru/)
9. Model situatsionnogo Liderstva. (https://master-class.spb.ru)
10. Internet ma'lumotlari

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Axmedova Dilnora Kobiljonovna**, o‘qituvchi [**Ахмедова Дилнора Кобилжоновна**, преподаватель], [**Dilnora K. Axmedova**, PhD, teacher]; manzil: O‘zbekiston, 210101, Navoiy, I.Karimov ko‘chasi, 56/46; [адрес: ул. И. Каримова, 56/46, г. Навои, Узбекистан, 210101]; [address: 56/46 I. Karimov Street, Navoi, Uzbekistan, 210101]; dilnoraaxmedova4@gmail.com,

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

SHAXSLARARO MUNOSABATLARDA NIZONING O‘RNI

© K. Xo‘shboqov[1]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada nizo tushunchasining mazmuni va moxiyatini tushuntirishga qaratilgan mulohazalar bilan bir qatorda, pedagogik faoliyatda, shaxslararo munosabatlarda sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan nizoli vaziyatlarning o‘ziga xosligi, keltirib chiqaruvchi sabablar va mavzuga oid munosabatlar xususida fikr yuritilgan.

MAQSAD: shaxslararo munosabatlarda nizo va uni bartaraf etias bo‘yicha tavsiyalar ishlsb chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: zamonaviy yondashuvlar tahlili nizo motiv, nuqtai nazar, ehtiyoj, qiziqish, maqsadga qarama-qarshi yo‘nalganlik, to‘qnashuv tarzida talqin etilishini ko‘rsatdi. Ayrim olimlar nizo tushunchasini emotsional jihat bilan bog‘liqlikda salbiy emotsiyalarga moyil sub’ektlar o‘rtasidagi qarama-qarshilikning murakkab shakli deya izohlashgan (А.Ансупов, А.Шипилов, Е.Богданов, O.Gromova, О.Щербакова, A.Becker, H.Becker, G.Schwarz, P. Heigl).

MUHOKAMA VA NATIJALAR: barcha nazariy konsepsiyalarda umumiy nuqtai nazar, ya’ni nizo murakkab tuzilish va dinamik rivojlanish tavsifiga ega ekanligi, nizo konstruktiv va destruktiv funksiyani bajarishi haqidagi xulosaga kelingan.

XULOSA: real hayotda nizoning kelib chiqishi, uning qanday kechishi va yechimi uni keltirib chiqargan vaziyatdan ham ko‘ra, ushbu vaziyatda ishtirok etayotgan insonlarning unga nisbatan sub’ektiv munosabatlariga bog‘liq bo‘ladi. Shuning uchun ham har qanday nizoli, ziddiyatli xolatlarda unga aloqador bo‘lgan inson sifatida ayrim o‘ziga hos psixologik qoidalarga rioya qilishga to‘g’ri keladi.

Kalit so'zlar: inson, ehtiyoj, qiziqish, tarbiya, munosabat, muammo, pedagogik nizolar, ziddiyat, ixtilof, stress.

Iqtibos uchun: Xo‘shboqov K. Shaxslararo munosabatlarda nizoning o‘rni. // Inter education & global study. 2024. №5. B.544–551.

РОЛЬ КОНФЛИКТА В МЕЖПЕРСОНАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

© К. Хушбоков[1]✉
[1]Термиский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье наряду с рассуждениями, направленными на разъяснение содержания и сущности понятия конфликта, рассматривается специфика конфликтных ситуаций, которые могут возникать в педагогической деятельности, в межличностных отношениях, причинно-следственные связи и отношения к предмету.

ЦЕЛЬ: разработка рекомендаций по разрешению конфликта и его преодолению в межличностных отношениях.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: анализ современных подходов показал, что конфликт трактуется в виде мотива, точки зрения, потребности, интереса, противоположной направленности на цель, конфликта. Некоторые ученые интерпретировали понятие конфликта как сложную форму противостояния между субъектами, склонными к отрицательным эмоциям в связи с эмоциональным аспектом (А.Ансупов, А. Шипилов, Е.Богданов, О.Громова, О.Щербакова, А.Беккер, Х.Беккер, Г.Шварц, П. Heigl).

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: во всех теоретических концепциях делается общая точка зрения, то есть вывод о том, что конфликт имеет сложную структуру и характеристику динамического развития, что конфликт выполняет конструктивную и деструктивную функции.

ВЫВОД: в реальной жизни происхождение конфликта, то, как он протекает и разрешается, будет зависеть от субъективного отношения к нему людей, вовлеченных в эту ситуацию, а не от ситуации, которая его спровоцировала. Именно поэтому в любых конфликтных, конфликтных ситуациях приходится придерживаться некоторых специфических психологических правил, как человек, вовлеченный в нее.

Ключевые слова: человек, потребность, интерес, воспитание, отношение, проблема, педагогические конфликты, конфликт, раздор, стресс.

Для цитирования: Хушбоков К. Роль конфликта в межперсональных отношениях. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 544–551.

THE ROLE OF CONFLICT IN INTERPERSONAL RELATIONS

© Kamoliddin Xo‘shboqov[1]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in this article, along with arguments aimed at clarifying the content and essence of the concept of conflict, the specifics of conflict situations that may arise in pedagogical activity, in interpersonal relationships, cause-effect relationships and attitudes to the subject are considered.

AIM: to develop recommendations for conflict resolution and overcoming in interpersonal relationships.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

MATERIALS AND METHODS: the analysis of modern approaches has shown that conflict is interpreted in the form of motive, point of view, need, interest, opposite orientation to the goal, conflict. Some scientists have interpreted the concept of conflict as a complex form of confrontation between subjects prone to negative emotions in connection with the emotional aspect (A.Ansupov, A.Shipilov, E.Bogdanov, O.Gromova, O.Shcherbakova, A.Becker, H. Becker, G.Schwartz, P. Heigl).

DISCUSSION AND CONCLUSIONS: in all theoretical concepts, a common point of view is made, that is, the conclusion that the conflict has a complex structure and characteristic of dynamic development, that the conflict performs constructive and destructive functions.

CONCLUSION: in real life, the origin of the conflict, how it proceeds and is resolved, will depend on the subjective attitude of the people involved in this situation, and not on the situation that provoked it. That is why, in any conflict, conflict situations, you have to adhere to some specific psychological rules, as a person involved in it.

Key words: person, need, interest, upbringing, attitude, problem, pedagogical conflicts, conflict, discord, stress.

For citation: Kamoliddin Xo‘shboqov. (2024) ‘The role of conflict in interpersonal relations’, Inter education & global study, (5), pp. 544–551. (In Uzbek).

Konflikt har bir inson hayotiga aloqador bo‘lgan o‘ziga xos jarayon bo‘lib, hech bir inson o‘zini komil ishonch bilan konflikt vaziyatlardan muhofaza qilinganman deb ayta olmaydi. Konfliktlar inson hayotining ajralmas qismi hisoblanadi, chunki har bir inson o‘z hayoti davomida konfliktlar bilan to‘qnash keladi. Konfliktlar tabiiy hodisa bo‘lib, konflikt bilan to‘g‘ri munosabat o‘rnatish inson tarbiyasi, uning shakllanishining zaruriy talablaridan biridir. So‘nggi vaqtlarda zamonaviy jamiyatlardagi insonga bo‘lgan turli ilmiy-texnik, ma’naviy, iqtisodiy ta’sirlarning haddan ziyod ortib borishi, zamonaviy jamiyatlarda yashash tarzining murakkablik tomon ortib borayotganligi odamlar to‘qnash kelishi mumkin bo‘lgan turli konflikt vaziyatlarni ham oshiradi.

Bolalik davrida o‘yinchoqlarni talashish, birovlarga hasad qilish, yoki o‘g‘il bolalarning janjal qilib urishganini ko‘p kuzatgansiz. Mana shunday konfliktlar keyinchalik oilada, eru-xotin, qaynona-kelin, aka-opalar, yaqinlar, do‘stlar, ijtimoiy guruhlar, turli kompaniyalar o‘rtasida, shuningdek mehnat faoliyatida ham vujudga kelishi mumkin.

Inson tug‘ilibdiki, uning hayoti turli ijtimoiy munosabatlar bilan chambarchas bog‘liq holda davom etadi. Bu munosabatlar turlicha tarzda namoyon bo‘lib, ular insonga qulaylik yoki noqulaylik to‘g‘dirishi mumkin. Ana shunday vaziyatlardan biri konfliktlar bo‘lib, u ba’zida bizda noqulay munosabatlarni vujudga keltiradi. Konfliktlar nizo va ziddiyatlar tarzida hayotning bir maromda davom etishiga o‘z ta’sirini ko‘rsatib turadi.

Ijtimoiy munosabatlarda ayrim alohida nizolar, o‘zaro kelishmovchiliklarning bo‘lib turishi muqarrar hisoblanadi. Shuning uchun ba’zan olimlar ziddiyat yoki nizolarning nafaqat salbiy, balki ijobiy tomonlari ham bo‘lishi mumkinligini ochiq e’tirof etadilar. Rus

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

olimasi G. Andreeva ayrim ziddiyatlarning konstruktiv oqibatlari to‘g‘risida yozadi. Uning fikricha, ba’zan ikki shaxs o‘rtasida kelib chiqqan nizo ularning istiqbolda to‘g‘ri xulosa chiqarib, shunady harakatni boshqa qaytarmaslikka, omilkorlikka, xushyorlikka undaydi. Yoki bir qarashda tanbehga assolangan shaxslararo ziddiyat shaxsni o‘z ustida muttasil ishlashga, o‘z xulqini o‘zi tuzatishiga sabab bo‘ladi. Bunday nizolar oqibatida ko‘ra konstruktiv deb ataladi. Destruktiv nizoning oqibati esa ko‘pincha salbiy bo‘lib, u shaxslararo antogonizmni keltirib chiqaradi, tomonlarning asablari charchaydi, ular xastalanib qolishi ham mumkin. Yoki er va xotin o‘rtasida, yohud qaynona va kelin o‘rtasidagi nizo oila ajrimiga sabab bo‘lishi va bir butun oila buzilib ketishi mumkin.

Psixologik adabiyotlarda – konflikt, nizo yoki ziddiyat – bu ayrim alohida olingan shaxs ongida, yoki shaxslararo muloqot jarayonida, guruh doirasida yoki guruhlararo o‘zaro muloqot va ta’sir paytlarida biror muammo, masala yoki qarashlar borasida bir-biriga to‘g‘ri kelmaydigan, qarama-qarshi fikr, qarash va pozitsiyalarning to‘qnashuvi oqibati paydo bo‘lgan salbiy hissiyotlarga to‘la munosabatlar maromini bildiruvchi ijtimoiy psixologik xodisa sifatida tushuniladi.

Konfliktlar tabiiy hodisa bo‘lib, konfliktga to‘g‘ri munosabat o‘rnatish inson tarbiyasi, uning shakllanishining zaruriy shartlaridan biri hisoblanadi.

Shuningdek, nizo insonning turli ijtimoiy munosabatlarga kirishish jarayonining o‘ziga xos oqibatlari majmuidan iborat bo‘lgan natijaviy hodisa va voqelikdir. Turli nizolar va ularning xususiyatlarini konfliktologiya sohasi o‘rganadi. O‘zbek tilining izohli lug‘atida pedagogik nizo tushunchasi quyidagicha talqin qilinadi: “Pedagogik nizo – bu o‘qituvchi va o‘quvchi, ustoz va shogird, domla va talaba o‘zaro kelishmovchiliklari yoki qaramaqarshilik, dushmanlik, adovat orqasida tug‘ilgan holat, munosabat, ixtilof, nifoq. Konfliktologiya, yoki nizolar yechimi yangi rivojlanib kelayotigan va tara**qq**iy etayotgan ijtimoiy so**h**alaridan biri **h**isoblanadi. Shu bois, konfliktologiyaning nazariy asoslari, uning milliy xususiyatlari, ijtimoiy o‘ziga xosliklari, nizolarning jamiyat **h**ayoti bilan alo**q**adorligi, shaxslararo nizolar, nizolarning **h**u**q**u**q**iy aspektlari, me**h**nat jamoasidagi nizolar masalalari ko‘pchilik tad**q**i**q**otchilarni **q**izi**q**tiradi.

Nizoga moyillik (konfliktogenlik) deganda nizolarning yuzaga kelishini ta’minlovchi pedagogik jarayon va ijtimoiy faoliyat omillari yig‘indisi tushuniladi. Mazkur sohaga doir amalga oshirilgan tadqiqot natijalariga asoslangan holda nizoga moyillik ta’lim muhitining ob’ektiv qonuniyatlari bilan aloqador bo‘lib, pedagogik faoliyatning murakkabligi, o‘quv-tarbiya jarayoni sub’ektlarining intensiv nizoli vaziyatda harakatlanishi, nizoli vaziyat ishtirokchilarida intellektual komponentning buzilishiga olib keluvchi emotsionallikning ustunligi, axborotlar ko‘lamining stresslarga moyillikni yuzaga keltirishi, kasbiy faoliyatning bir xil qat’iy me’yor va talablar doirasida nazorat qilinishi; axborotlar globallashuvi sharoitida o‘quvchilarda addiktik xulq-atvorning kuchayib borishi, o‘quv jarayonini ta’limni axborotlashtirish talablari darajasida tashkil etilmasligi bilan tavsiflanishi haqidagi xulosaga kelindi.

Shaxslararo nizo – bir yoki bir necha konkret shaxslarning o‘zaro yoki guruh doirasidagi ziddiyatidir. Bu keng tarfalgan nizolardan biri bo‘lib, bunday nizolar rasmiy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

jamoalarda ham norasmiy muloqotlar oqibatida ham yuzaga kelishi mumkin. Bunday nizolar odamlarning fe'l-atvoriga ham, konkeret vazyaitlarga ham bog'liq tarzda kelib chiqishi va vaziyatning xarakteriga bog'liq xolda turlicha kechishi mumkin. Keng tarqalgan shaxslararo nizolar biri – bu er va xotin, ota-ona va farzandlar, qaynona-kelin o'rtasidagi nizolar hisoblanadi. Ularning tabiati ham, davom etish muddati ham, xal bo'lish yo'llari ham turlicha bo'lib, har qanday ko'rinishda ham baribir bunday nizo ikki va undan ortiq shaxslar o'rtasidagi psixologik masofani tobora uzoqlashtiradi, samimiyatning kamayishiga olib keladi.

Ilmiy adabiyotlarda nizoli vaziyatlarga to'g'ri munosabat (perseptiv tizim, identifikasiya), o'z-o'zini adekvat boshkaruv, ongli "menlik"kabi ko'rinishlari haqida ko'pgina nazariy-ilmiy muloxazalar mavjud.

Gippokrat o'zining fan olamidagi ilk bor tadqiq qilingan individual farqlanishning tabiiy-ilmiy nazariyasida xar bir insonning o'ziga xos va betakror hissiy boshqaruv xususiyatlari bo'ladiki, unda xayotda odamlar bilan muloqotda va birgalikdagi faoliyat jarayonlarida unumli foydalanish zarurligini va bu ma'lum ma'nodagi nizoli vaziyatlarga to'g'ri munosabat ekanligini uqtiradi. Buyuk mutafakkir Ibn Sinoning "Tib konunlari"da esa xar bir insonning mijozi va bu mijozga mos xarakatlar majmuasining batafsil ishlab chiqqanligini nizoli vaziyatlarga to'g'ri munosabatni shakllantirish vositasi sifatida talqin qilish mumkin.

Beruniy o'z asarlarida tabiat va jamiyatdagi barcha ziddiyatdarga nisbatan ijtimoiy - mantikiy fikrlay olish va mantikiy xulosalar chiqara olish xususiyatini xar bir insonda tarkib toptirish lozim bo'lgan nizoli vaziyatlarga to'g'ri munosabat sifatida talkin kiladi.

Darxaqiqat, Gippokrat, Ibn Sino va Beruniylarning muloxazalaridagi nazariy-ilmiy mazmun o'zining amaliy qimmatini bugungi kunda xam yuqotgan emas. Chunki, tabiatan turli-tuman yaratilgan insonning xulq-atvori, hissiy kechinmalari, qiziqish va motivlari xam bir-biriga o'xshamagan rang-barang xolatda namoyon bo'lishi mumkin. Xuddi ana shu rang-baranglikni o'rganish, bilish va rivojlantirish insondagi nizoli vaziyatlarga to'g'ri munosabatning azaliy muhim sharti xisoblangan.

Taniqli psixolog J.Brunerning "yangi qarashlar" g'oyasiga asosan nizoli vaziyatlarga to'g'ri munosabat "perseptiv ximoya" vositasi sifatida, ya'ni insonning inson tomonidan adekvat idrok qilinishi bilan bevosita bog'lab talqin qilinadi. Albatta, bu o'rinda insonlar o'rtasidagi muomala, muloqot va munosabat mezonlari alohida o'rin tutadi.

Pedagogning kasbiy vazifalarini bajarish sifati va maktabning nizoli muhitga moyilligining o'zaro aloqadorligini hisobga olgan holda tadqiqot doirasida o'qituvchining innovatsion salohiyat darajasi va mas'uliyatni yuqori darajada anglashi konseptual asos sifatida olindi.

Pedagogik nizolarning oldini olish, bo'lajak o'qituvchilarda konfliktologik madaniyatni rivojlantirishning konseptual asoslari N.Azizxodjaeva, M.Axmedova, R.Jo'raev, X.Ibragimov, N.Egamberdievalar tomonidan o'rganilgan.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Ayniqsa, so‘nggi vaqtlarda psixologik tadqiqotlarda nizoga hayotimizning tabiiy “tarkibiy qismi” sifatida yondashuvning ustunligi kuzatildi (N.Grishina, S.Yemelyanov, N.Vishnyakova, E.G‘oziev, G‘.Shoumarov va h.k.).

O.Щербакова konfliktologik madaniyatni tahlil ətish orqali shaxslararo munosabatlar jarayonida yuzaga keluvchi muammolarni ikki tomonlama foydali tarzda hal etishni ta’minlovchi shaxsning ijtimoiy zaruriy sifat va xususiyatlarini aks ettiruvchi nizoli vaziyatdagi shaxsning xulq-atvor odobi tarzida aniqlashtirgan.

P.Heigl konfliktologik madaniyatni insonning nizoli vaziyatda adekvat yo‘nalganligi va konstruktiv harakatlanish qobiliyati; N.Davenport nizoli vaziyatda o‘zining mas’uliyatini anglash asosida konstruktiv harakatlanishga imkon beruvchi sifatlar yig‘indisi sifatida talqin etishgan. Konfliktologik madaniyatning komponentlarini aniqlashtirishga doir turli yondashuvlar mavjudligiga qaramasdan, ularning mazmunida umumiy-lik kuzatildi. Jumladan, O.Щербакова konfliktologik madaniyatning komponentlari sifatida fikrlash madaniyati, emotsional madaniyat, kommunikativ madaniyat, xulq-atvor madaniyatini; N.Azizxodjaeva, A.Xoliqovlar konfliktologik madaniyatni kommunikativ qobiliyatlar, ijobiy munosabat, empatiya, nizolarni konstruktiv hal etish, vaziyatni tahlil etish qobiliyati bilan uyg‘unlikda tahlil etishgan.

Zamonaviy yondashuvlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, A.Becker, P.Heigl, M.Kurray, L.Deyvits, A.Dezetta kabi xorij olimlari tomonidan nizoning ijtimoiy-psixologik tabiati, pedagogik nizolarning samarali profilaktik metodlari tadqiq etilgan. P.Heigl konfliktologik madaniyatni insonning nizoli vaziyatda adekvat yo‘nalganligi va konstruktiv harakatlanish qobiliyati; N.Davenport nizoli vaziyatda o‘zining mas’uliyatini anglash asosida konstruktiv harakatlanishga imkon beruvchi sifatlar yig‘indisi sifatida talqin etishgan. L.Kozer, R.Darendorf, Z.Freyd, K.Xorni, A.Adler, N.Azizxodjayeva, R.Safarova, X.Ibragimov)ning turli-tuman qarashlarini tahlil etish asosida nizolarning inson hayotidagi o‘rni va roli o’rganililgan. Amerikalik tadqiqotchi Lyuis Kozer 1956 yilda nashr qilgan “Ijtimoiy konflikt funksiyalari“ nomli kitobida konfliktli munosabatlarsiz ijtimoiy guruhlar mavjud bo‘lmasligini hamda ijtimoiy tizimlarning amal qilishi va almashinishida konfliktlarning ijobiy amaliy ahamiyat kasb etishini to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘rsatdi. Uning fikricha, butun jamiyatning barqarorligi unda mavjud konfliktli munosabatlarning miqdoriga va ular o‘rtasidagi aloqalar tipiga bog‘liq.

Nemis sosiologi Ralf Darendorf jamiyatning konfliktli modeli konsepsiyasini ishlab chiqqan. Uning 1965 yilda chop etilgan “Sinfiy tuzilma va sinfiy konflikt“ asarida har bir jamiyat hukmronlikka, majburlash va bo‘ysunishga asoslangan deb hisoblaydi. Qarama-qarshiliklar, konfliktlarning bo‘lishiga sabab, faqat odamlarning ijtimoiy notenglikka mahkumligi emas, shu bilan birga hokimiyat, shon-shuhrat, avtoritet uchun bo‘lgan kurash, boshqaruv munosabatlaridagi noteng mavqega ega bo‘lishdir, bunda

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

bir xil odamlar faqat buyruq berish huquqiga, boshqa odamlar bu buyruqlarni bajarishga va bo‘ysunishga majburdirlar[1] [: 37-38].

Xorij va MDX mamlakatlari olimlari hisoblangan K. Leongard, A. Bass, A.Shmelevlar pedagogik konfliktologiyani, «pedagogik faoliyatni optimallashtirishda zarur bo’lgan axborotni qo‘lga kiritish jarayoni» deb ta’kidlaydilar.

Tadqiqotchi S.A.Novikova nizo va uning kelib chiqish sabablari to‘g‘risida fikr yuritib, shunday yozadi: “Shaxslar o‘rtasidagi nizo ko‘p xollarda ularning u yoki bu masalaga bo‘lgan nuqtai nazarlarining mos tushmasligi, raxbarlar o‘rtasida resurslarni taqsimlash, xodimlar bilan raxbar o‘rtasida esa ish sharoitini qoniqarsizligi kabilar yuzasidan vujudga kelishi mumkin. Bir lavozimga ikki nomzod qo‘yilganda xam shu turdagi nizolar kelib chiqish xolatlari uchrab turadi. Shaxslararo nizolar ham odatda shaxslararo to‘qnashuvlar tufayli bo‘lishi mumkin. Zero, xar xil toifa, fe’ldagi odamlar xamma vaqt xam bir-birlarini tushunavermaydilar. Garchi bir ko‘rinishda bizga shunday tuyulsada, shaxslararo nizolarning 75-80 foizi moddiy manfaatdorlik zamirida sodir bo‘ladi”. Shu o‘rinda nizolar o‘ziga xos mavxum munosabat sifatida, ochiq, yoki yopiq ko‘rinishlarda bo‘lishi mumkinligi ta’kidlab o‘tilgan. Ochiq nizolar odatda qarama-qarshi tomonlarning ko‘z oldida, to‘g‘ridan-to‘g‘ri vujudga keladi. Ular to‘qnashish sodir bo‘lgunga qadar to‘liq yetilgan bo‘ladi. Bunday nizolar raxbariyat nazorati ostida turganligi sababli korxona uchun unchalik xavf tug‘dirmaydi va ularni boshqarish oson kechadi. “Yopiq nizolar, -deb yozadi K.Xorni, - o‘ta xavflidir. Bunday nizolarni asta-sekin, belgilangan fursatda portlaydigan minaga o‘xshatsa bo‘ladi. Agar nizo xali "yetilmagan" yoki ularni odamlar nigoxidan yashirilsa, boshqacha qilib aytganda nizo kishilar "ichida "bo‘lsa, bilingki, bu nixoyat xavfli va uni boshqarish juda qiyin” jarayondir. K.Xorni ta’kidlashicha, “yopiq nizolar ko‘pincha fitna, ig‘vo, hiyla-nayrang, fisqu-fasod shaklida rivojlanish oqibatida vujudga keladi. Ular oraga nifoq solish, buzg‘unchilikka qaratilgan bo‘lib, yolg‘on-yashiq, uydirma, bo‘xton gaplar muxoliflar uchun asosiy qurol vazifasini bajarib kelishi bildn ham hatarlidir.

Nizoli vaziyatlarga to‘g‘ri munosabat xar bir shaxsdagi faoliyat jarayonida sodir bo‘luvchi xulq-atvor belgilari muvofiqlashtiriladigan va bir-biriga yaqinlashtirib "tenglashtiriladigan" jarayonlarning kechishi bilan xam bevosita bog‘liq jarayon sifatida baholanadi va bu muammo V.E.Chudnovskiy tadqiqot-larida shaxs xarakteridagi (individual va jamoa-gurux) motivasiyalarining shakl-lanishi va amalga oshirilishi, shuningdek, o‘zaro xamkorlikka intilish nuqtai-nazari dan asoslab berilgan.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Axmedova Mukarram Tursunalievna Pedagogik konfliktologiya (o‘quv qo‘llanma): 5110900 - Pedagogika va psixologiya / M.T. Axmedova; O‘zbekistan Respublikasi oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. -T.: Adabiyot uchqunlari, 2016. — 319 bet.
2. Андреева Г.М. Социлная психология.-М,: Аспект-Пресс, 2003.

[1]Ахмедова Мукаррам Турсуналиевна Педагогик конфликтология (ўқув қўлланма): 5110900 - Педагогика ва психология / М.Т. Ахмедова; Ўзбекистан Республикаси олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги. -Т.: Адабиёт учқунлари, 2016. — 319 бет.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

3. Mayers D. Sosialnaya psixolgiya. M. ,2010
4. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya T. 2012
5. Ансупов А Я .. Шипилов А.Н. Конфликтология. М.: Реч, 2000
6. Гришина Н.В Психология конфликта. М.: Питер, 2008

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Kamoliddin Xo'shboqov**, Psixologiya kafedrasi o'qituvchisi, [**Камолиддин Хушбоков,** преподаватель кафедры психологии], [**Kamoliddin Khushbakov, Lecturer at the Department of Psychology**]; manzil: O'zbekiston, Termiz sh., I.Karimov ko'chasi, 288ᵇ-uy [адрес: ул. И. Каримова, 288б, Термезское ш., Узбекистан], [address: st. I. Karimova, 288b, Termez city, Uzbekistan], kamolxoshboqov1995@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

YOSHLARNI MILLIY QADRYATLARGA YO'NALGANLIGINING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

© A.A. G'aybullayev[1]✉

[1]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Maqolada talaba yoshlarning turli sohalarda qadriyatli munosabatlarni shakllantirishning shaxslilik xususiyatlari hamda barqaror tanlab olinadigan afzalroq aloqasi, milliy qadriyatlarning yoshlar tarbiyasiga ta'sirini o'rganishga doir tadqiqot usullari, milliy qadriyatlar asosida tarbiyalashning o'ziga xos xususiyatlarini empirik jihatdan o'rganib, olingan natijalar tahlil qilingan va milliy tarbiya shakllanishining ijtimoiy psixologik omillari bo'yicha psixometrik va Qadriyatlar yo'nalishi" savolnomasining empirik natijalari va ular asosida ishlab chiqilgan ilmiy xulosalar borasida tavsiyalar berilgan.

MAQSAD: yoshlarda o'zini o'zi qadrlash hamda qadriyatli yondashuvni tarbiyalash asosida milliy qadriyat shakllanishining ijtimoiy psixologik omillari bo'yicha ilmiy asoslangan amaliy tavsiyalar berish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, ijtimoiy-psixologik so'rovnoma, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning statistik ishonchlilik darajasi faktorli tahlil orqali tasdiqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: yoshlarning "psixologik munosabatlar" tizimida "hayotiy pozitsiya"ga ega bo'lishi, qadriyatli yondashuvni shakllanishi, qadriyatli yondashuvni uch komponentli tuzilishi, ya'ni kognitiv, emotsional, motivatsion xulq-atvor komponentilarining muayyan ijtimoiy harakatlarda namoyon bo'lishi, shaxsiy rivojlanishi, o'zini o'zi qadrlashi, atrofdagi voqelikni, shu jumladan o'zini qanday idrok etishi va sharhlashi ustuvor omil sifatida namoyon bo'lishi dalillanganligi va yoshlarda milliy qadriyat shakllanishining ijtimoiy-psixologik omili sifatida, insoniy qadriyatlarning kelib chiqishini madaniyat, jamiyat, uning institutlari hamda shaxsda kuzatish mumkinligini, qadriyatlarning ta'siri barcha ijtimoiy hodisalarda namoyon bo'lishini, yoshlarda ichki rollar asosida shakllangan ijtimoiy munosabatlarning strukturaviyligi, insoniy qadriyatlarning kelib chiqishini madaniyat, jamiyat, uning institutlari va shaxsda kuzatilishi, maqsadli va vositali qadriyatlarning korrelyatsion tahlili, ta'lim va tarbiya jarayonida ijobiy munosabat mezonlarini kiritish asosida rivojlantirishga doir taklif va tavsiyalar ishlab chiqilganligi bilan belgilanadi.

XULOSA: yoshlarda o'z o'zini idrok qilish orqali qadriyatli yondoshuvni shakllantirish, tashqi tahdidlarga qarshi qaratilgan ichki ruhiy qudrat ya'ni milliy qadriyatlar, shaxs uchun ahamiyatli bo'lgan millat manfaatlariga xizmat qiladigan erkinlik, ijtimoiy adolat, tenglik,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

haqiqat, ma'rifat, go'zallik, yaxshilik, halollik, burchga sodiqlik, dahldorlik, fidoiylik singari fazilatlarni o'zida mujassam eta olgan yoshlarni tarbiyalash bilan bog'liq jarayonlarni rivojlanishiga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: qadriyatli yondashuv, maqsadli va vositali qadriyatlar, ijtimoiy munosabatlarning strukturaviyligi, "hayotiy pozitsiya", interiorizatsiya, sotsializatsiya, referent guruh, kognitiv komponent, emotsional-baholovchi komponent, motivatsion-xulq-atvor komponenti, e'tiqod.

Iqtibos uchun: G'aybullayev A.A. Yoshlarni milliy qadryatlarga yo'nalganligining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. // Inter education & global study. 2024. №5. B.552–563.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ОРИЕНТАЦИИ МОЛОДЕЖИ НА НАЦИОНАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ

© А.А. Гайбуллаев[1]✉
[1]Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: В статье рассмотрены личностные особенности формирования ценностных отношений студенческой молодежи в различных сферах и предпочтительные отношения устойчивого отбора. Методы исследования влияния национальных ценностей на воспитание молодежи, эмпирическое изучение особенностей воспитания на основе национальных ценностей, анализ результатов и психометрической и ценностной направленности на социально-психологические факторы формирования национального образования, рекомендации. приведены относительно эмпирических результатов анкетирования и сделанных на их основе научных выводов.

ЦЕЛЬ: у молодых людей самооценка и развитие ценностного подходадать научно обоснованные практические рекомендации по социально-психологическим факторам формирования национальных ценностей.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: В процессе исследования использовались такие методы, как интервью, социально-психологическое анкетирование, наблюдение, а уровень статистической достоверности полученных результатов подтверждался факторным анализом.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: молодых людей иметь «жизненное положение» в системе «психологических отношений», формирование ценностного подхода, трехкомпонентной структуры ценностного подхода, то есть проявление когнитивного, эмоционального, мотивационно-поведенческого компонентов в определенных социальных действиях, личностном развитии, доказано, что самооценка, окружающая действительность, в том числе то, как человек воспринимает и интерпретирует себя, является приоритетным фактором, а как социально-психологический фактор формирования национальных ценностей у

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

молодежи, зарождение общечеловеческих ценностей. - это культура, общество и его институты и что это можно наблюдать в личности, влияние ценностей проявляется во всех социальных явлениях, структура социальных отношений формируется у молодежи на основе внутренних ролей, зарождение общечеловеческих ценностей можно наблюдать в культуре, обществе, его институтах и личности, корреляционном анализе объективных и инструментальных ценностей, образовании и определяется разработкой предложений и рекомендаций, основанных на включении критериев позитивного отношения в образовательный процесс.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: формирование у молодежи ценностного подхода через самовосприятие, внутреннюю духовную силу, направленную против внешних угроз, т.е. национальные ценности, свободу, социальную справедливость, равенство, истину, просвещение, служащую важным для личности интересам нации, красота, доброта, честность, преданность долгу, приверженность, преданность делуслужит развитию процессов, связанных с воспитанием молодых людей, способных воплотить в себе такие качества.

Ключевые слова: ценностный подход, объективные и инструментальные ценности, структура общественных отношений, «жизненная позиция», интериоризация, социализация, референтная группа, когнитивный компонент, эмоционально-оценочный компонент, мотивационно-поведенческий компонент, вера.

Для цитирования: Гайбуллаев А.А. Социально-психологическая характеристика ориентации молодежи на национальные ценности. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 552–563.

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF YOUTH ORIENTATION TO NATIONAL VALUES

© Azam A. Gaibullaev[1]✉
[1]Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: The article examines the personal characteristics of the formation of value relations among students in various fields and the preferred relations of sustainable selection.Methods for studying the influence of national values on the upbringing of youth, empirical study of the characteristics of upbringing based on national values, analysis of the results and psychometric and value orientation on the socio-psychological factors of the formation of national education, recommendations. are given in relation to the empirical results of the survey and the scientific conclusions made on their basis.

AIM: in young peopleself-esteem anddevelopment of a value approachgive scientifically based practical recommendations on socio-psychological factors in the formation of national values.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

MATERIALS AND METHODS: During the research, methods such as interviews, socio-psychological questionnaires, and observation were used, and the level of statistical reliability of the results obtained was confirmed by factor analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: young people have a “life position” in the system of “psychological relations”, the formation of a value approach, a three-component structure of a value approach, that is, the manifestation of cognitive, emotional, motivational and behavioral components in certain social actions, personal development,It has been proven that self-esteem surrounding reality, including how a person perceives and interprets himself, is a priority factor, and as a socio-psychological factor in the formation of national values among young people, the emergence of universal values. - this is culture, society and its institutions and that this can be observed in the individual, the influence of values is manifested in all social phenomena, the structure of social relations is formed among young people on the basis of internal roles, the emergence of universal human values can be observed in culture, society, its institutions and personality, correlation analysis of objective and instrumental values, education and is determined by the development of proposals and recommendations based on the inclusion of criteria for a positive attitude in the educational process.

CONCLUSION: formation of a value approach among young people through self-perception, internal spiritual strength directed against external threats, i.e. national values, freedom, social justice, equality, truth, enlightenment, serving the interests of the nation that are important to the individual, beauty, kindness, honesty, devotion to duty, commitment, dedicationserves the development of processes associated with the education of young people capable of embodying such qualities.

Key words: value approach, objective and instrumental values, structure of social relations,"life position", internalization, socialization, reference group, cognitive component, emotional-evaluative component, motivational-behavioral component, faith.

For citation: Azam A. Gaibullaev (2024) ‘Social-psychological characteristics of youth orientation to national values’, Inter education & global study, (5), pp. 552–563. (In Uzbek).

Mamlakatimiz o‘z taraqqiyotining yangi, yuksak bosqichiga qirayotgan hozirgi paytda bizga jadid bobolarimiz kabi G‘arb ilm-fani yutuqlari bilan birga, milliy qadriyatlar ruhida tarbiya topgan etuk kadrlar suv bilan havodek zarur. Lekin ularni kim tarbiyalaydi? Albatta, o‘zimiz tarix saboqlari, zamon talablari asosida tarbiyalashimiz zarur”[1]. -degan fikrlari ta’lim jarayoni uchun zarur va ustuvor yo‘nalishlaridan biri ta’lim mazmunining yangilanishi, darsni innovatsion tajriba va g‘oyalarga tayanib, zamonaviylashtirilgan, takomillashtirilgan hamda ilmiy-innovatsion texnologiyalar asosida o‘tish zaruriyatini keltirib chiqarishini asoslaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Tarbiya va ta'limni bir-biridan alohida ajratib bo'lmaydi, bu ikki jarayon o'zaro uyg'un, uzluksiz asosda tashkil etilgandagina o'zi milliy qadriyatlarga ega odobli, axloqiy fazilatli barkamol avlod, shu bilan birga bilimdon, zukko, ruhan va jismonan sog'lom, keng dunyoqarash va tafakkurga ega, zamonaviy kasb-hunar egasi bo'lgan vatanparvar yoshlarni yetishtirib beradi[2]. Buning uchun biz yoshlar ongida qadriyat va qadriyatli yondoshuvni shakllantirib borishimiz zarur.

"Qadriyat" tushunchasining psixologik talqini ma'naviy-axloqiy rivojlanish mohiyatiga eng yaqin bo'lib, "hayotiy pozitsiya" (A.I. Bojovich), "ma'no" va "shaxsiy ma'no" (A.N. Leontiyev), "psixologik munosabatlar" (V.N. Myasishev) tushunchalarini o'z ichiga oladi. Shaxsiy rivojlanish, L.S.Vigotskiyning fikriga ko'ra, shaxsning madaniy qadriyatlarni o'zlashtirishi bilan bog'liq jarayondir. Ya'ni, interiorizatsiya orqali odamlar o'rtasidagi munosabatlarda paydo bo'ladigan ma'no va ma'nolar tizimi keyinchalik odamning ongiga "aylanadi". Shaxsning munosabatlari -bu uning harakatlari, reaktsiyalari va tajribalarida ifodalangan, u bilan kimdir yoki biron bir narsa o'rtasidagi ongli, tanlangan, tajribaga asoslangan psixologik aloqadir[3].

N.Ye.Shurkovaning ta'rifiga ko'ra, qadriyatli yondashuv –bu sub'yekt atrofdagi dunyo ob'yekt bilan barqaror tanlab olinadigan afzalroq aloqasi, agar ushbu ob'yekt o'zining barcha ijtimoiy ma'nosida harakat qilsa, sub'yekt uchun shaxsiy ma'noga ega bo'lsa, jamiyat va shaxs hayoti uchun muhim narsa sifatida qabul qilinadi[4].

V.A.Yadov tadqiqotlarida qadriyatli yondashuv uch komponentli tuzilishga egaligi kuzatildi: -kognitiv komponent -ma'lum bir qadriyatli va u bilan bog'liq hayot tomoni haqidagi tushunchalar va g'oyalar; -emotsional-baholovchi komponent -hodisalar, hodisalarning qadriyatli, ularni baholash bilan bog'liq bo'lgan tajribalar; -motivatsion-xulq-atvor komponenti -harakatlarning tajribasi, qobiliyatlari, ko'nikmalari, qadriyat ma'nosiga muvofiq muayyan ijtimoiy harakatlarga xulq-atvorga tayyorligi[5].

M. Kun "shaxsning o'zini o'zi qadrlash nazariyasi" muallifi sifatida tanilgan. Uning uchun xulq-atvor shaxsning atrofdagi voqelikni, shu jumladan o'zini qanday idrok etishi va sharhlashi bilan belgilanadi.… M.Kunning fikriga ko'ra, agar biz individning referent guruhini bilsak, biz shaxsning o'zini o'zi qadrlashini, agar shaxsning o'zini o'zi qadrlashini bilsak, uning xatti-harakatlarini taxmin qilishimiz mumkin. M.Kun va uning tarafdorlari shaxsni ichki rollar asosida shakllangan ijtimoiy munosabatlarning strukturasi deb hisoblaydilar va shaxsning xulq-atvorini belgilashda ularga hal qiluvchi ahamiyat beradilar [6].

M.Rokich esa qadriyatlarni ma'lum bir maqsad yoki mavjudlik usuli boshqasidan afzalroq ekanligi haqidagi doimiy e'tiqodning bir turi deb hisoblaydi. U qadriyatlar tizimlarga bo'linganligi haqidagi g'oyalarni ilgari surib, insoniy qadriyatlarning kelib chiqishini madaniyat, jamiyat, uning institutlari va shaxsda
kuzatish mumkinligini, qadriyatlarning ta'sirini esa, deyarli barcha ijtimoiy hodisalarda namoyon bo'lishini ta'kidlagan.[7]

D .B .Elkoninning va A .N .Leontevning ta 'kidlashicha, o'quv kasbiy faoliyat o'spirinlik davrida yetakchi faoliyat hisoblanadi. D.I.Feldshteynning fikricha, o'spirinlik

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

davrida o'qish va mehnat asosiy faoliyat turlari sifatida shaxsning taraqqiyotini belgilaydi. Boshqa psixologlar esa kasbiy o'z-o'zini belgilashni ilk o'spirinlik davrida yetakchi faoliyat sifatida ko'rsatadilar. I.V.Dubrovina bu holatga aniqlik kiritib, maktabni tugatgan paytda kasbiy o'z- o‘zini belgilash haqida gapirish ertaligi, chunki o‘spirinda faqat istak, haqiqatda amalga oshmagan kelajak rejalar mavjud bo‘ladi[8].- deb ta'kidlab o'tadilar. Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib qadriyatlarning yoshlar tarbiyasidagi ta’sirini o’rganish maqsadida Seninning “Qadriyatlar yo’nalishi” savolnomasidan foydalandik [10].

Ushbu metodika jami 80 ta savoldan iborat bo’lib, savollar, bir tomondan, 8 ta qadriyat yo’nalishlaridan biriga qaratilgan bo’lsa, ikkinchi tomondan, shu savollar 5 ta hayotiy sohaga ham taalluqli qilib tuzilgan. 5 ta hayotiy sohaning har biri sakkiz juft (16 ta)dan savol mavjud (16x5=80) bo’lib, ayni paytda bu savollar sakkiz yo’nalishdagi maqsadli qadriyat yo’nalishi, besh xil hayotiy sohaga qaratilgan besh juft (10 ta) savol orqali aniqlanadi (10x8=80). Javob varaqasi paralleogram shaklini eslatadigan 8x10 hajmli jadval (8 ta satr va 10 ta ustun) dan iborat bo’lib, savollar shunday tartibda joylashtirilganki, javob varaqasining har bir satri bittadan maqsadli qadriyat yo’nalishini aks ettiradi. Jadvalning dastlabki 5 ta (1-5) va keyingi 5 ta ustunlari (6-10) bir-birini takrorlagan holda beshta hayotiy sohani o’z ichiga oladi. Metodika yo’riqnomasi savolnomada keltirilgan bo’lib, unga binoan sinaluvchi savolni o’qiydi va unda yoritilgan fikrning o’zi uchun muhimlik darajasini 5 ballik tizim bo’yicha baholaydi.

Demak, respondentlarning qaysi hayotiy sohaga yaqinligini uning hayotiy sohalar bo’yicha tanlagan ballarining qay darajada baland yoki pastligiga qarab aniqlash mumkin.

Biz ushbu tadqiqotimizning amaliy qismini Buxoro davlat pedagogika instituti talabalarining 120 nafar 1-bosqich talabalarini tanlab oldik. Ulardan olingan metodikaning natijalarini qayta ishlashdan qo’lga kiritilgan ko’rsatkichlarni 60 nafar sinov hamda 60 nafar tajriba guruhi misolida quyidagi 1- jadvalda yaqqol ko’rishingiz mumkin:

1-jadval. Qadriyatlar yo’nalishi namoyon etilishining o’rtacha-umumiy, qiyosiy-tipik ko’rsatkichlari

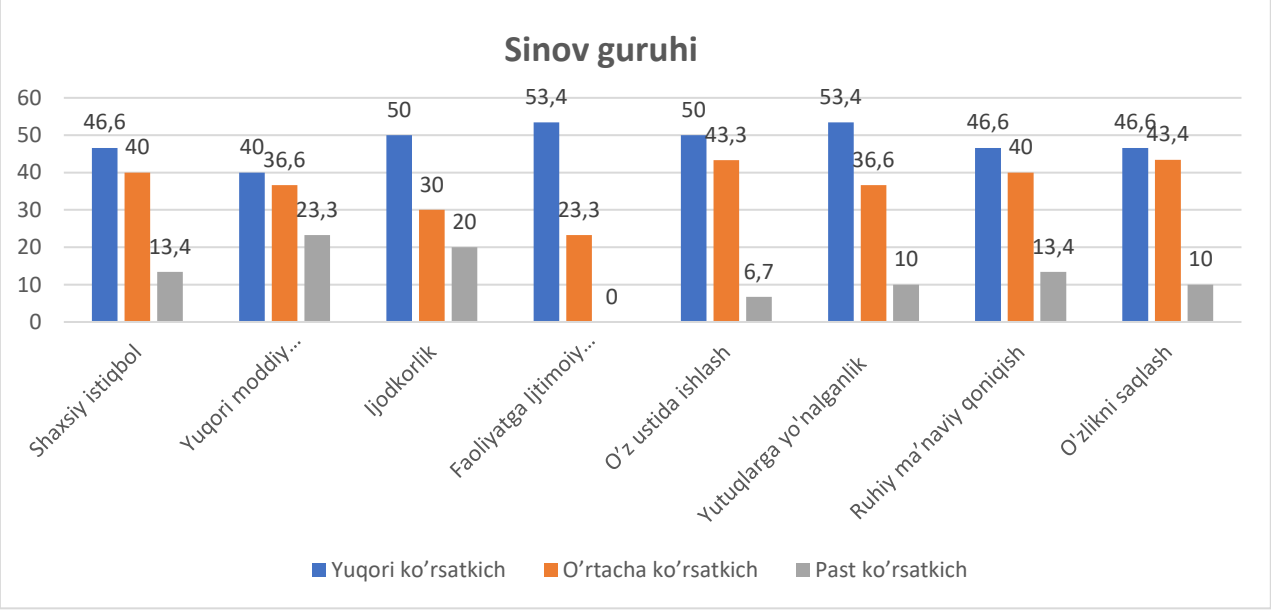
№	Qadriyat yo'nalishlari motivasiyasi	*sinov guruxi* $n_1=60$						*Tajriba guruxi* $n_2=60$					
		Yuqori ko’rsatkich		O’rtacha ko’rsatkich		Past ko’rsatkich		Yuqori ko’rsatkich		O’rtacha ko’rsatkich		Past ko’rsatkich	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Maqsadli qadriyatlar													
	Shaxsiy istiqbol	28	46	24	40	8	13	38	63	18	30	4	7
	Yuqori moddiy ta’minlanganlik	24	40	22	37	14	23	26	44	28	46	6	10
	Ijodkorlik	30	50	18	30	12	20	36	60	16	26	8	14
	Faoliyatga Ijtimoiy munosabat	32	54	14	23	14	23	38	63	12	20	10	17

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

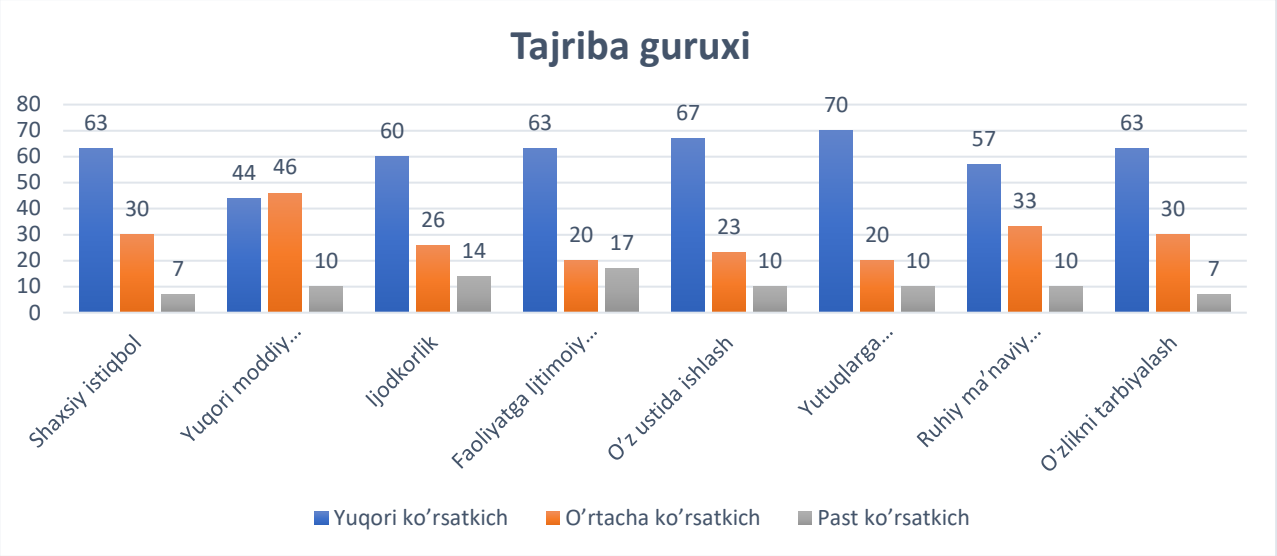
	O’z ustida ishlash	30	50	26	43	4	7	40	44	14	23	6	10
	Yutuqlarga yo'nalganlik	32	54	22	37	6	10	42	60	12	20	6	10
	Ruhiy ma’naviy qoniqish	28	47	24	40	8	13	34	63	20	33	6	10
	O'zlikni saqlash	28	47	26	43	6	10	38	63	18	30	4	7
O'rtacha umumiy		29	49	22	36	9	15	37	58	17	28	6	14
V o s i t a l i q a d r i y a t l a r													
	Kasb-hunar olami	30	50	26	43	4	7	36	60	22	36	2	4
	O'quv-tarbiya sohasi	42	73	14	23	4	3	48	80	10	16	2	4
	Oilaviy hayot	32	53	22	37	6	10	40	66	18	30	2	4
	Ijtimoiy hayot	32	54	24	40	4	7	38	63	14	24	8	13
	Qiziqishlar olami	22	37	32	53	6	10	32	53	24	40	4	7
O'rtacha umumiy		32	53	24	39	4	8	39	65	18	29	3	6

1.1-diagramma. Qadriyatlar tizimi ierarxiyasi ko’rsatkichlarining diagramma ko’rinishi
(maqsadli qadriyatlar asosida)

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Jadvalda keltirilgan har bir raqam talaba yoshlarda ma'lum qadriyat yo'nalishlari asosida shakllangan munosabat motivasiyasi haqidagi o'rtacha umumiy ko'rsatkichlar ko'lamiga asoslangan. Jumladan, maqsadli qadriyatlar sirasiga kiruvchi oliy nufuzga ega bo'lish bilan bog'liq shaxsiy istiqbol qadriyatlari motivasiyasida yuqori ko'rsatkichlar darajasi sinov guruhi talabalarida 46,6% ni va tajriba guruhi talabalarida esa 63%ni tashkil qildi. Yuqori moddiy ta'minlanganlik deb ataluvchi qadriyat motivatsiyasiga munosabat ko'rsatkichlari sinov guruhi talabalarining 40% da, tajriba guruhi talabalarining esa 44% da yuqori natijani ko'rsatdi.

Maqsadli qadriyatlarning har bir yo'nalishi bo'yicha qo'lga kiritilgan natijalarning umumiy miqdorlari shundan dalolat berib turibdiki, talaba yoshlar bilan treninglar, qiziqarli mashqlar orqali ularning miliy qadriyat tushunchasi haqidagi fikr doiralarini yanada kengaytirishga harakat qildik. Jumladan, "Intervyu", "Men bajara olaman", "Cho'kayotgan kema", "Buzuq telefon", "Botqoqlik", "Sehrli doira" kabi psixologik treninglar, "Mening kelajagim" mavzusida psixoterapevtik mashg'ulotlar natijasida barcha qadriyat mezonlari: ijodkorlik, faoliyatga ijtimoiy munosabat, o'z ustida jiddiy ishlash, yutuqlarga qat'iy yo'nalganlik, faoliyat maqsadidan ruhiy, ma'naviy qoniqish, o'zlikni saqlash kabilar yanada takomillashib, barqarorlashib, tobora o'sib borish tendensiyasi kuzatildi.

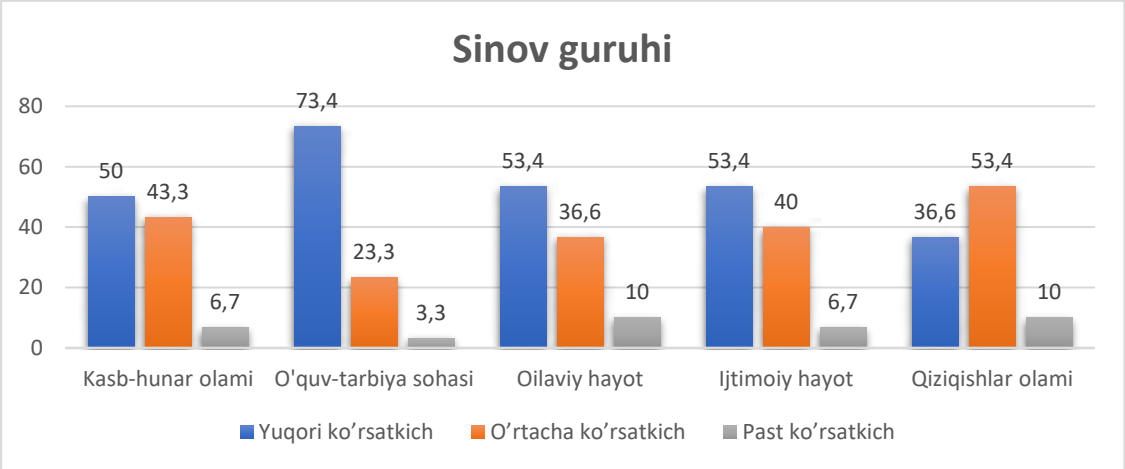
Ijodkorlik qadriyat yo'nalish ko'rsatkichlari bo'yicha sinov guruhi talabalari orasida 50 foizgacha tajriba guruhi talabalari orasida 60% ko'rsatkich qayd etildi. Faoliyatga ijtimoiy munosabat ko'rsatkichi bo'yicha 53,4% dan (sinov guruhi) 63,3% gacha (tajriba guruhi), o'z ustida ishlash ko'rsatkichi bo'yicha 50 % dan (sinov guruhi) 67 % gacha (tajriba guruhi), yutuqlarga yo'nalganlik ko'rsatkichi bo'yicha 63 % dan (sinov guruhi) 70 % gacha (tajriba guruhi) ko'tarilganligini ko'rishimiz mumkin. Olingan ma'lumotlarga asoslanib, talaba yoshlarda maqsadli qadriyatlarning faol-ijobiy munosabatlar tizimida tobora o'sib borish xarakteri mavjudligi haqida tegishli tasavvurlarga ega bo'lish mumkin.

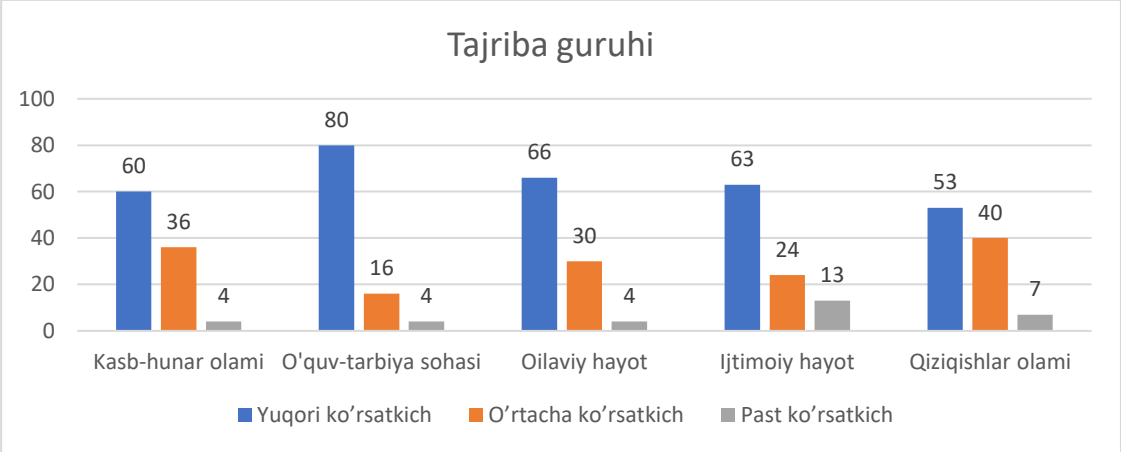
1.2-diagramma. Qadriyatlar tizimi ierarxiyasi ko'rsatkichlarining diagramma ko'rinishi

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

(vositali qadriyatlar asosida)

Vositali qadriyatlar motivatsiyasi yo'nalishlarining ham tajriba guruhi talabalarida tobora o'sib borishini ko'rish mumkin. Ayni paytda, sinov va tajriba guruhi talabalarining o'quv-tarbiya sohasi doirasida qayd etgan ko'rsatkichlari tahlili shuni ko'rsatadiki, kasb-hunar olami yo'nalishida 50 %dan (sinov guruhi), 60 %gacha (tajriba guruhi), o'quv tarbiya olami yo'nalishida 73 %dan (sinov guruhi), 80 %gacha (tajriba guruhi), oilaviy hayot yo'nalishida 53 %dan (sinov guruhi), 66 %gacha (tajriba guruhi), ijtimoiy hayot ko'rsatkichlari sinov guruhida 53,%ni, tajriba guruhida 63%ni, qiziqishlar olami yo'nalishida 36 % dan (sinov guruhi), 53 %gacha (tajriba guruhi) o'ziga xos ijtimoiy psixologik o'sish mavjudligini ko'rish mumkin. Umuman, vositali qadriyatlar tizimida sinov guruhi talabalari faoliyati ko'rsatkichlarining miqdorlarida ham o'sish darajasi ko'zga tashlanadi. Chunonchi, talaba yoshlarda vositali qadriyatlar motivatsiyasi yo'nalishlari nisbatan yuqori ko'rsatkichlarni, ya'ni o'quv-tarbiya sohasi ko'rsatkichlari miqdori sinov guruhida (n=60 hisobidan) 73,% ni va keyingi davrida (tajriba guruhi, n=60 hisobidan) 80% ni, oilaviy hayot ko'rsatkichlari sinov guruhida 53,%ni, tajriba guruhida 63%ni tashkil etganligi bilan xarakterlidir.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Biz sinov va tajriba guruhi talabalarida qo'llagan "Qadriyatlar yo'nalishi" metodikasi orqali shu narsaga ishonch hosil qildikki, talaba yoshlarning ma'naviy saviyasi oshgan sari uning qadriyat yo'nalishi asosida qurilgan munosabat motivasiyasi ko'rsatkichlari ham tobora takomillashib, umumiy ijtimoiy ehtiyoj imkoniyatlarining qondirilishi bilan tobora uyg'unlashib boradi[11].

Yoshlarni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalashda milliy ruhiyat, umuminsoniy qadriyat, xalqchil urf-odatlar, an'analar yetakchi o'rin tutadi. Bular orqali yoshlarda quyidagi fazilatlarni tarbiyalash lozim: yoshlarda vatanparvarlik his-tuyg'ularini shakllantirish; xayrixohlik, odamlarga hurmat, mehr-shafqat; kattalarni hurmat qilish, e'zozlash; muloyimlik; ishbilarmonlik, mohirlik, ishchanlik, iqtisodiy tafakkur; bolaligidanoq mehnatsevarlik; jismoniy baquvvatlik; axloq-odoblilik, oilaparvarlik; ayollarga hurmat; o'zaro hamkorlikka intiluvchanlik; dahldorlik, burchlilik, fidoiylik.

Yoshlarning axloqiy tushunchalarni qanday o'zlashtirganini aniqlamay turib ular bilan individual munosabatlarga kirishish mumkin emas. Bu o'rinda, farzandini komil inson bo'lib kamol topishini ezgu niyat qilgan ajdodlarimizning milliy-ma'naviy qadriyatlarni bola ongiga singdirib, uning kelajak rivojini ta'minlashga o'z hissasini qo'shganligini ko'rishimiz mumkin. Ayni paytda globallashuv jarayonida milliy g'oya mafkuraviy ta'sir o'tkazishning asosiy quroliga aylangan. Aytish joizki, globallashuvning jadallashuvi sharoitida milliy ma'naviyat mavjudligining o'zi yetarli emas, unda tashqi tahdidlarga qarshi qaratilgan ichki ruhiy qudrat, uning amal qilishi va faoliyat ko'rsatishi ham zarur bo'ladi. Qadriyatlar inson uchun ana shunday ahamiyatli bo'lgan, millat manfaatlari yo'lida xizmat qiladigan erkinlik, ijtimoiy adolat, tenglik, haqiqat, ma'rifat, go'zallik, yaxshilik, halollik, burchga sodiqlik singari fazilatlarni o'zida mujassamlashtiradi[12].

Yoshlarni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalashning quyidagi vazifalari o'z dolzarbligini saqlab kelmoqda.

1. Yoshlarni ijtimoiy va yakka tartibdagi foydali mehnatga jalb qilish, bu jarayonda yoshlarning qiziqishi, iste'dodi, manfaatiga bo'lgan e'tiborni kuchaytirish;
2. Yoshlarda ijtimoiy faollik fazilatini, yetakchilik xususiyatlarini oshirish;
3. Milliy va umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'un holda milliy g'oyaning, milliy mafkuraning asosiy tamoyillari sifatida keng qamrovli darajada targ'ib va tashviq qilish.;
4. Tanqid va o'z-o'zini tarbiyalash, mustaqil fikrlashni kuchaytirish;
5. O'tmish merosimiz yutuqlari, mustaqillik adabiyoti, san'ati yutuqlarini keng targ'ib qilish;
6. Milliy an'analar, urf-odatlar ruhida tarbiyalashni kuchaytirish, ayni paytda umuminsoniy va zamonaviy yutuqlarga tayangan holda g'oyaviy tarbiyani tashkil qilish zarur;
7. Yoshlar salohiyatini oshirish, ularning hayotda o'z o'rinlarini topishlarini ta'minlash bilan bog'liq ishlarni kuchaytirish;
8. Yoshlarni yot, begona zararli g'oyalardan asrash tadbirlarini amalga oshirish, ularda mafkuraviy immunitetni shakllantirish;
9. Yoshlarda dahldorlik, burchlilik, fidoiylik sifatlarini rivojlantirish.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Yuqoridagi vazifalarni amalga oshirishda yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi uchun oila, mahalla, ta'lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari, huquqni muhofaza qiluvchi tashkilotlar, ilmiy-pedagogik kadrlar birdek mas'uldirlar. Tarbiya jarayoni barcha ishtirokchilar bahamjihatlik bilan ish olib borsagina o'zining ijobiy natijalarini bera oladi. Yoshlarni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalashda aniq manzilli, tizimli hamda oila, mahalla, ta'lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari hamkorligidagi kompleks psixologik-pedagogik chora-tadbirlar natijasida o'z oldiga qo'ygan provard maqsadga erishadi[9].

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2023 yil 22 dekabr kuni Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashining kengaytirilgan majlisida "Ma'naviyat hayotimizda yangi kuch, yangi harakatga aylanishi kerak" mavzusida nutqi
2. Жабборов Хазрат Хусенович. Психологические особенности идеологического влияния "массовой культуры" на человеческий разум. СОЦИАЛЬНЫЙ ПСИХОЛОГ журнал для психологов. Основан в 2000 году в Ярославль. 2016 №2 (32). -С. 56-66.
3. Мясищев В.Н. Психология отношений. Под ред. А.А. Бодалева. М.: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2003.
4. Савинова Л.Ю. (2019) Трудности диагностики эмоционально оценочного компонента ценностных отношений младших школьников. Комплексные исследования детства, т. 1, No 1, с. 57–64. DOI: 10.33910/2687-0233-2019-1-1-57-64.
5. Ядов В.А. Социальная психология личности // Социология исовременность. 2003. Т. 1. С. 75-90, 106-120.
6. Андреева Г. М. Зарубежная социальная психология XX века: Теоретические подходы: учебник. руководство для вузов / Г. М. Андреева, Н. Н. Богомолова, Л. А. Петровская. М., 2001., s. 139
7. Выготский Л.С. Психология/ Л.С.Выготский. – М.: Изд-во ЭКСМО- Пресс, 2000. – 108 с
8. Z.T. Nishanova va boshq Nishanova, Z.T.-Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya - darslik : « O 'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati» nashriyoti, Toshkent-2018. 380-381b
9. G'aybullayev A.A. Oilaviy va milliy qadriyatlarning ijtimoiy psixologik xususiyatlari. // Inter education & global study. 2024. №4(1). B. 412–421.
10. Jabborov X.X. "O'smirda milliy tarbiya shakllanishining psixologik qonuniyatlari". Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences.VOLUME 2 | ISSUE 1 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor. SJIF 2021: 5.423.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

11. Жабборов Хазрат Хусенович. The influence of psychological protective mechanisms in the formation of the ideological immunity in adolescents. European journal of psychological research vol. 4 No.1, 2017 ISSN 2057-4794.
12. Jabborov Kh.Kh.. The study of the problem of national education by eastern thinkers. International Journal of Pedagogics (ISSN – 2771-2281) VOLUME 03 ISSUE 02 Pages: 14-20 SJIF IMPACT FACTOR (2021: 5. 705) (2022: 5. 705) (2023: 6. 676) OCLC – 1121105677/ Online Link:- http://theusajournals.com/index.php/ijp/article/view/765

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**A'zam Ahadovich G'aybullayev,** Buxoro davlat pedagogika instituti Pedagogika kafedrasi o'qituvchisi, [**Азам Ахадович Гайбуллаев,** Преподаватель педагогического факультета Бухарского государственного педагогического института], [**Azam Ahadovich Gaibullaev,** Teacher, Faculty of Pedagogy, Bukhara State Pedagogical Institute]; manzil: O'zbekiston, Buxoro sh., Piridastgir ko'chasi, 11-uy [Адрес: Узбекистан, г. Бухара, улица Пиридастгир, 11.], [Address: 11, Piridastgir Street, Bukhara, Uzbekistan]; azam.gaybullayev21@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

PARAMERIK JANRLAR VOSITASIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA PSIXOLOGIK YONDASHUV

© G.A. Kamilova[1]✉

[1]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirishda paremik janrlardan foydalanish muammolari, psixologik yondashuv, topishmoqlarni tanlash tamoyillari, mashg‘ulotlarda turli xil metodlardan foydalanishdagi o‘yinlar to‘g‘risida fikr yuritiladi. Maktabgacha ta’lim-uzluksiz ta’limning mustahkam poydevori ekan, ta’lim tizimini isloh qilish, yangi. zamonaviy yondashuvlar foydalangan holda ta’lim-tarbiya ishlarini tashkil etish, sifatli ta’lim asosida bolalarni maktab ta’limiga tayyorlash muhim vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

MAQSAD: maktabgacha ta’lim tashkilotlarida mashg‘ulotlarga tayyorgarlik ko‘rish, uni o‘tkazish va tahlil qilish talablari maktabgacha ta’limning maqsadlari, mazmuni va tashkiliy shakllariga bog‘liqdir. Har qanday mashg‘ulot ta’limning ilmiy, tizimli, tushunarli, ongli va faol shaklda bo‘lishi, bilmlarning mustahkam o‘zlashtirilishi, tarbiyalanuvchilarning yakka xususiyatlarini e’tiborga olib ish tutish asosida tashkil etilishi kerak.

MATERIALLAR VA METODLAR: paremik janrlar o'zining qiziqarliligi va jo'shqinligiga ko'ra bolalarda ekologik madaniyatni tarbiyalashda muhim didaktik vosita sanalanadi.Shuning uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlarida " Ilm fan va tabiat" markazida paremik janrlarni o'rganish bolalarning tabiatni his etish, ulardan ma'naviy zavq olish, go'zallikka intilish kabi xislatlarining shakllanishida alohida ahamiyatga ega.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: topishmoqlar xalq og'zaki ijodining yo'nalishlaridan biridir. Bugungi kunda maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish usullari, vositalarini, ekologik tarbiyaning pedagogik-psixologik imkoniyatlarini ochish zaruriyati alohida dolzarblik kasb etmoqda. Chunki ekologik ta'limning ushbu yo'nalishi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirishga oid nazariy va amaliy bilimlarni, badiiy-musiqiy, estetik tafakkurni shakllantirishda, ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda dolzarb muammolardan hisoblanadi.

XULOSA: shunday qilib, topishmoqlar ko‘proq bolalarning diqqatini tarbiyalaydi, ularning fikrlash doirasini kengaytiradi. Shuningdek, ular bolalarning mantiqiy hamda ko‘rgazmali nutqini o‘stirish uchun qulay vosita sifatida ham ahamiyatlidir. Bolalar topishmoq javobini topgandan keyin o‘z fikrlarini ko‘rgazmali vositalar orqali asoslashga o‘rgatilsa, foydadan xoli bo‘lmaydi. Bu bolalarning mustaqil fikrlash qobiliyatini o‘stiradi hamda topishmoq javobining to‘g‘riligiga nisbatan hech qanday shubha uyg‘otmaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Kalit so'zlar: ekologiya, dastur, bolalar, bilim, ko‘nikma, malaka, ekologik savodxonlik, topishmoqlar, paremik janr, dunyoqarash, ekologik madaniyat , urf-odat, an’ana, folklorshunoslik.

Iqtibos uchun: Kamilova G.A. Paramerik janrlar vositasida ekologik madaniyatni shakllantirishda psixologik yondashuv. // Inter education & global study. 2024. №5. B. 564–573.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ СРЕДСТВАМИ ПАРЕМИЧЕСКИХ ЖАНРОВ

© Г.А. Камилова[1]✉
[1]Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются проблемы использования паремических жанров в формировании экологической культуры у дошкольников, психологический подход, принципы выбора загадок, игр с использованием различных методов обучения.

Поскольку дошкольное образование является прочной основой непрерывного обучения, реформирование системы образования является новой задачей. организация воспитательной работы с использованием современных подходов, подготовка детей к школьному обучению на основе качественного образования остается одной из важных задач.

ЦЕЛЬ: требования к подготовке, проведению и анализу обучения в дошкольных образовательных организациях зависят от целей, содержания и организационных форм дошкольного образования. Любое обучение должно быть организовано на основе научной, систематической, понятной, осознанной и активной формы обучения, прочного усвоения знаний с учетом уникальных особенностей обучающихся.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: паремические жанры считаются важным дидактическим средством в воспитании экологической культуры у детей благодаря своей заинтересованности и увлеченности. Поэтому изучение паремических жанров в дошкольных образовательных организациях в центре «Наука и природа» позволяет детям почувствовать природу, получая от них духовное наслаждение, стремление к красоте имеет особое значение в формировании их качеств.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: загадки – одно из направлений фольклора. Сегодня особую актуальность приобретает необходимость раскрытия методов, средств и педагогико-психологических возможностей экологического воспитания детей дошкольного возраста. Потому что данное направление экологического воспитания является одной из актуальных проблем формирования теоретических и практических знаний, художественно-музыкального, эстетического мышления, духовно-нравственного воспитания детей.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, загадки больше воспитывают внимание детей, расширяют диапазон их мышления. Они важны и как удобное средство для развития логической и наглядной речи детей. Найдя ответ на загадку, детей учат обосновывать свои мысли с помощью наглядных пособий. Оно развивает у детей способность мыслить самостоятельно и не вызывает сомнений в правильности ответа на загадку.

Ключевые слова: экология, программа, дети, знания, умения, компетенции, экологическая грамотность, загадки, паремический жанр, мировоззрение, экологическая культура, обычай, традиция, фольклор.

Для цитирования: Камилова Г.А. Психологический подход к формированию экологической культуры средствами паремических жанров. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 564–573.

PSYCHOLOGICAL APPROACH TO THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE BY MEANS OF PAREMIC GENRES

© Gulmira A. Kamilova[1]✉
[1]Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the problems of using paremic genres in the formation of environmental culture in preschoolers, a psychological approach, principles of choosing riddles, games using various teaching methods.

Since preschool education is a solid foundation for lifelong learning, reforming the education system is a new challenge. Organizing educational work using modern approaches, preparing children for school based on quality education remains one of the important tasks.

AIM: requirements for the preparation, implementation and analysis of training in preschool educational organizations depend on the goals, content and organizational forms of preschool education. Any training should be organized on the basis of a scientific, systematic, understandable, conscious and active form of training, solid acquisition of knowledge taking into account the unique characteristics of students.

MATERIALS AND METHODS: paremic genres are considered an important didactic tool in the education of environmental culture in children due to their interest and passion. Therefore, the study of paremic genres in preschool educational organizations in the Science and Nature center allows children to feel nature. , receiving spiritual pleasure from them, the desire for beauty is of particular importance in the formation of their qualities.

DISCUSSION AND RESULTS: riddles are one of the areas of folklore. Today, the need to reveal the methods, means and pedagogical and psychological possibilities of environmental education of preschool children is especially relevant. Because this area of

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

environmental education is one of the pressing problems of forming theoretical and practical knowledge, artistic and musical, aesthetic thinking, spiritual and moral education of children.

CONCLUSION: thus, riddles educate children's attention more, expand their range of thinking. They are also important as a convenient tool for the development of logical and visual speech of children. Having found the answer to the riddle, children are taught to substantiate their thoughts with the help of visual aids. It develops children's ability to think independently and does not raise doubts about the correctness of the answer to the riddle.

Keywords: ecology, program, children, knowledge, skills, competencies, environmental literacy, riddles, paremic genre, worldview, environmental culture, custom, tradition, folklore.

For citation: Gulmira A. Kamilova. (2024) 'Psychological approach to the formation of ecological culture by means of paremic genres', Inter education & global study, (5), pp. 564–573. (In Uzbek).

Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilari faoliyatini integratsiyalash, mashg'ulotlarning mazmunini boyitish bilan birgalikda tarbiyalanuvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini ham oshiradi.

«Intergratsiya»so'zi lotincha integratio-tiklash, o'rnini to'ldirish , «integer); butun so'zidan kelib chiqqan.Integratsiya–bu mashg'ulotlarning differensial jarayon davomida yaqinlashuvi va bog'liqligidir. Differensiatsiya (frans. differentiation, lot. Differentia-farqlanish, farq), ixtisoslashish-dastlab bir xil elementlardan iborat bo'lgan tizimning sifat jihatidan farq qiladigan bir qancha qismlarga ajralib ketishi hisoblanadi.

Integratsion jarayon mashg'ulotlar orasidagi bogliqlikni yangi, yuqori darajada o`zaro aloqadorlik bosqichi bo'lib, o'zini yuqori ko'rinishda namoyon etadi, deb ta'riflaydi taniqli pedagog Nargiza Abdusamatova. U maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv qobiliyatini rivojlantirishda integratsiyadan foydalanish bo'yicha qimmatli fikrlar bildirgan.

Shularga muvofiq maktabgacha ta'lim tashkilotlarida integratsion yondashuv asosida mashg'ulotlarni tashkil etish shart-sharoitlarini quyidagicha belgiladik: 1.Tarbiyachi-pedagoglarning zamonaviy innovatsion ta'lim jarayoniga tayyorgarlik darajasi. 2. Integratsion ta'lim bo'yicha ta'lim muassasasining moddiy-texnika bazasi holati. 3.Integratsion ta'limni tashkil etishda tarbiyalanuvchilar faolligini oshirish. 4.Integratsion ta'limni tashkil etishda bolalar yosh xususiyatlarini inobatga olish

"Ilk qadam»Davlat o'quv dasturi, O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablarida shunday bilim va malakalar doirasi ajratib ko'rsatiladiki, ular uyushtirilgan mashg'ulotlar jarayonida tarbiyachining rejali ta'lim berishi sharoitida o'zlashtirib boriladi. Ayniqsa ekologik mavzudagi xalq topishmoq, maqol, aforizmlarni tanlash va ulardan foydalanish tasodifiy hol emas, albatta. Pedagog-tarbiyachi ayniqsa bolalar uchun qiziqarli bo'lgan topishmoqlarni tanlashda muayyan tamoyillarga asoslanadi. Bu tamoyillar sirasiga quyidagilarni kiritish mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Discussion and results: Riddles are one of the areas of folklore. Today, the need to reveal the methods, means and pedagogical and psychological possibilities of environmental education of preschool children is especially relevant. Because this area of environmental education is one of the pressing problems of the formation of theoretical and practical knowledge, artistic and musical, aesthetic thinking, spiritual and moral education of children.

1.Topishmoqlarning tushunarlilik tamoyili. Topishmoqlarning bolalar uchun tushunarli bo‘lishi uchun tanlashning eng muhim tamoyilidir. Zero, bola topishmoqning mazmuni, talabi, nimaga o‘xshatilayotganligi bilan tanish bo‘lmasa, uning javobini topolmaydi. Bu tamoyil bolalarning bilio‘ imkoniyatlarini hisobga olishni, imkoniyatlar o‘sishi bilan topishmoqlarni murakkablashtirish borishni talab etadi. Osondan mrakkabga, ma’lumdan noma’lumga qarab borish, ko‘rgazmalilikdan unumli foydalanish topishmoqlarning tushunarliligini ta’minlaydigan vositadir.

2.Topishmoqlarning bolalarni ruhiy-ma’naviy asosda rivojlantirish va tarbiyalashga qaratilganligi. Har qanday topishmoq boladan aqliy fikrlashni, o‘z miya faoliyatini tarbiyalab borishni, hayotdagi narsa va hodsalarning o‘ziga xos belgi-xususiyatlarini zukkolik bilan kuzatib, uning inson va turmush tarzi bilan bog‘liq chegaralarini aniqlab olishni, shuningdek, har bir narsa-hodisaning hayotdagi o‘rnini baholay bilishni talab etadi. Bu esa bolalarning diqqatini, kuzatuvchanligini, tevarak-atrofga nisbatan ziyrakligini, bilimni muntazam ravishda oshirib borishni taqozo etadi.Paremik janrlarning boshqa namunalari singari topishmoqlar ham o‘ziga xos ruhiy-ma’naviy dunyoqarashni rivojlantirishgaqodir. Jumladan, aksariyat tabiat hodisalari, o‘simliklar va hayvonlar haqida yaratilgan xalq topishmoqlari bolalarning Ona-Vatan bilan bog‘liq tuyg‘usini uyg‘otib, ularni Ona-vatan va uning boy hamda go‘zal tabiatiga nisbatan muhabbatini oshiradi. Shuningdek, xalq topishmoqlari bolalarning estetik didini, ya’ni go‘zallikni his etish va tushunish qobiliyatini tarbiyalaydi hamda shu orqali ularning murg‘ak qalbida axloqiy fazilatlarning qaror topishi zamin hozirlaydi. Mazkur tamoyilning voqelanishi topishmoqlarning milliyligi, ularning ona tabiat va bu tabiatniasrashga undovchi mohiyatga egaligi, tevarak-atrofni sevish va ardoqlashga yo‘naltirilganligidan iborat tarbiyaviy ta’sir etish ko‘lami bilan chambarchas bog‘langan. Ushbu tamoyil dasturga bolalarning topishmoq vositasida voqelikka munosabatini shakllantiradigan, ko‘nikmalari tizimini rivojlantiradigan bilmilarni kiritishni zaruriyatga aylantiradi.

3.Topishmoqlarning ko‘rsatmalailigi tamoyili. Topishmoqlarda garchi narsa yoki hodisalarning belgisi, shakli, hatti-harakati, holati vazifalari atayin yashiringan holda yoki boshqa o‘ziga o‘xshash nara-hodisaga badiiy qiyoslab berilsa-da, baribir, ularda o‘sha topishmoq mavzuiga singdirilgan narsa-hodisaning badiiy obrazi ko‘zga yorqin tashlanib turadi. Katta guruh tarbiyalanuvchilari uchun xalq topishmoqlarini tanlashda ko‘rsatmalilik muhim ahamiyat kasb etadi.Avvalo, ko‘rgazmali qurollar bolaning qiziqishini oshiradi; topishmoq mazmunining tushunilishini osonlashtiradi va unga javob topishda ko‘maklashadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

4.Topishmoqlarning faoliyat mavzusi bilan aloqadorligi tamoyili. Topishmoqlar ma'lum mavzu doirasida aniq tizimga solinib, bolalarga nimanidir o'rgatish maqsadida tizimlashtirib aytilishi bolalarning dunyoqarashi va bilimini rivojlantirishda qo'l keladi va mashg'ulot mazmunining tushunilishini ancha osonlashtiradi.\

5.Topishmoqlarning real bilish imkoniyatlariga hamda ularning qiziqishlariga asoslanganligi. Bu tamoyil, avvalo, bolalarning oldindan topishmoq bilan ishlashga o'rgatilganligi bilan bog'liq. Agar ular maktabgacha ta'lim tashkilotining kichik yoshidan boshlab bolalarbop, sodda va oson topishmoqlar ustida ishlashga o'rgatilgan bo'lsa, keyinchalik ular ustida ishlash oson kechadi. Bolalarning real bilish imkoniyati ularning yosh va shaxsiy ruxiy xususiyatlari bilan ham chambarchas bog'langan. Shubhasiz, tanlanadigan topishmoq bolalarning yosh xususiyatiga mos kelishi va ularning qiziqishlarini oshirishga yo'naltirilishi lozim. Ekologik mavzuda shunday topishmoqlar borki,, kichik maktabgacha yoshdagi bolalar u yoqda tursin, hatto katta maktab yoshidagi bolalar ham ularda javob topishda qiynalishadi. Chunonchi: "Qora tuyam qochayapti, qumalog'in sochayapti" (bulut, do'l); "Shunday urdim qilichni, Buxoro borib zangor oshdi " (yashin) ; "Ding-ding cho'loq, ding cho'loq, otasiga go'r qazir " (tomchi), " Opon-opon,eski chopon, yorug' yulduz, egri qo'biz" (tuya, oyog'i, o'rkachi, ko'zi, dumi); " Jumboq aytdim yo'l-yo'l, tomizig'i tol-tol, to'qson yeldan yurakli, buni top-chi, chirog'im "(yo'lbars); " Go'ng tepada o't yonar"(bo'ri) singari topishmoqlar shunday topishmoqlar sirasiga kiradi. Topishmoqlarda, odatda, bolalarga tanish hamda ularni bevosita o'rab turgan jonli va jonsiz tabiat hodisalari, shuningdek, ularning kundalik faoliyati bilan bog'liq narsalar ataylab yashiringan holda badiiy ifoda etiladiki, bu holat bolalardan mustaqil fikrlashni, topqirlikni, ziyraklik va zukkolikni, tevarak-atrofga nisbatan e'tiborli va diqqatli bo'lishni taqozo etadi. Natijada, bolalarning qiziqish doirasi yanada kengayadi. Ma'lumki, deyarli barcha xalq topishmoqlarida yashiringan narsa yoki hodisalarning obrazli tasviri bolalar uchun tanishdir.Chunki bola ularni o'z hayoti davomida real ko'rib, kuzata boradi. Shuning uchun ham xalq topishmoqlari har xil badiiy tasvir bilan hamisha muvofiq keladi. Qolaversa, bolaga tanish va qadrdon bo'lgan narsa, hodisalarning yashirin shaklda topishmoqda berilishi, sirlashtirilishi unga cheksiz zavq va shavq bag'ishlaydi hamda uning qiziqish doirasini yanada kuchaytiradi.

6.Topishmoqlarning bosqichma-bosqich murakkablashib borish tamoyili. Topishmoqlarni bolalr hukmiga havola etayotganda ularni bosqichma-bosqich murakkablashtirib borish muhim ahamiyatga egadir. Chunonchi, kichik yoshdagi bolalar uchun ko'rinishi sodda, kam so'zli topishmoqlardan foydalanilsa, katta yoshdagi bog'cha bolalariga o'ylash, fikrlash, qiyoslash va xulosalar chiqarishni talab qiladigan murakkab tuzilishli topishmoqlar tavsiya etiladi.

7.Topishmoqlarning bolalar faolligini oshirishga qaratilganligi tamoyili. Bu tamoyil, avvalo, xalq topishmoqlariga qiziqish uyg'otish bilan belgilanadi. Chunki, har qanday faollikning zamirida qiziqish uyg'otadi. " Qiziqish",-deb qayd qiladi A.Shukshina,-bilimga bo'lgan intilishdir".

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Intilish shaxsning psixik xolati bo‘lib, u noma’lumdan ma’lumga qarab borish yo‘li sanaladi. Tanlanadigan xalq topishmog‘i bolalarda qiziqish uyg‘otsagina, tarbiyachilar faollashadi. Qiziqish-tanlanadigan topishmoqning murakkablik darajasi, jumboqlangan narsaning bolaga tanish yoki notanishligi, oqqorani, yaxshi-yomonni taniy boradilar.

Bolalarning aytilayotgan topishmoqning mazmunini puxta o‘zlashtirishlarini ta’minlash maqsadida quyidagi usullardan foydalanish mumkin: a) topishmoqning matnini aniq, ravon qilib yoddan aytish. So‘ngra yana bir bor takrorlash; b) topishmoqni aytayotganda jumboqlangan narsaning belgilari sharti ko‘chim orqali boshqa narsaga qiyoslab ko‘chirilgan bo‘lsa, qiyosdagi narsani qiyoslanuvchi narsaga nisbatan mimikalar va hatti-harakatlar yordamida tasvirlab ko‘rsatish; v) topishmoqda yashiringan narsaning ta’kidlanayotgan eng muhim belgilarini alohida ohang bilan takrorlab aytish; g) topishmoqda yashiringan narsani topishga yordam beruvchi qo‘shimcha savollar tuzishtva bolalarga berish hamda ularga javob olish.

Masalan: Uzun terak, Soyasi yo‘q.

Topishmog‘ini yechish uchun “terak qanaqa daraxt?”, “ U qanday o‘sadi ?”, “ Uzunligi jixatidan yana nimani terakka o‘xshatish mumkin?” kabi savollardan foydalanish mumkin.

Shu bilan birgalikda mashg‘ulotda o‘qitish metodlari va usullarini aniq tanlash kerak. Faoliyatlarda, ayniqsa maktabgacha ta’limning tayyorlov guruhlarida mashg‘ulotda mavzuni o‘rganish usullarining rang-barangligi tarbiyachi oldindan nazarda tutgan muayyan tizim va tartibga bog‘liq. Tarbiyalanuvchilar bola kabi aniq tizim va tartib bilan fikr yuritsalar, ular materialni oson va yaxshi o‘zlashtiradilar.

Mashg‘ulotga yaxshi tayyorgarlik ko‘rilgan, mashg‘ulot yaxshi tashkil etilgan va jihozlangan bo‘lishi lozim. O‘qituvchi mashg‘ulotning rejasi va ishlanmasini tuzadi, mashg‘ulot qismlari va bosqichlarining ketma-ketligini: mashg‘ulotni qanday boshlash va qay tarzda tugatish lozimligini, mashg‘ulotda qaysi ko‘rsatmali o‘quv qurollari va texnika vositalaridan foydalanish mumkinligi va hokazolarni belgilab oladi. Hatto pedagogik mahoratni to‘la egallagan tajribali tarbiyachi ham mashg‘ulotga ishlanmasiz, tayyorlanmay kirishga jur’at qilmaydi.

Tarbiyachilarning ish tajribasidagi eng yaxshi, ilg‘or metod va usullarni o‘rganish va o‘zlashtirish, yangi bilmlarni tushuntirish va o‘tilgan mavzuni takrorlashning samaraliroq yo‘llarini izlab topishga shaxsan intilish zarur. Ijodkorlik bugungi kun tarbiyachisi faoliyatining xarakterli xususiyatidir. Maktabgacha ta’lim tashkilotining tayyorlov guruhida mashg‘ulot tashkil etishda tashabbuskorlik,topqirlik, ijodkorlik ko‘rsatish ayniqsa muhimdir.

O‘quv materialini o‘rganishning turli vazifalari, yo‘llari, usul va formalari vujudga keladi, buning natijasida mashg‘ulotning juda ko‘p turlari, uning har xil ko‘rinishlari paydo bo‘ladi. Mashg‘ulotlarni tipiga qarab turkumlash aniq ma’lum sharoitlarda mashg‘ulotning eng maqsadga muvofiq tipini tanlashga yordam beradi. Har bir mashg‘ulot tipining ma’lum tuzilishi va xususiyatlari bor, bu narsa tarbiyachining o‘quv materialini to‘g‘ri va samarali tushuntirishiga, takrorlashiga va uning o‘zlashtirilishini nazorat qilib borishiga yordam beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Mashg‘ulotlarni o‘quv materialini o‘rganishning didaktik maqsadlariga qarab turkumlash eng ko‘p tarqalgan, maqsadga muvofiq va foydali usuldir. Ana shunday turkumlash asosida mashg‘ulotlar quyidagi tiplarga bo‘linadi6 tarbiyachi bir mashg‘ulotning o‘zida yangi mavzu bo‘yicha ma’lumot beradigan, bilimlarni mustahkamlaydigan yoki takrorlaydigan, ularning bilimini nazorat qiladigan integratsion mashg‘ulotlar; yangi ma’lumotlarni tushuntirib berish mashg‘ulotlari; bilimlarni mustahkamlash mashg‘ulotlvari, bilmilarni takrorlash mashg‘ulotlari; tarbiyalanuvchilar bilimini nazorat qilib, tekshirish va baholash mashg‘ulotlari.

Integratsion mashg‘ulotlar ayniqsa maktabga tayyorlov guruhlar uchun juda muhimdir. Tarbiyachi integratsion mashg‘ulotda bolalarni uyushtiradi, ularni yangi materialni o‘rganishga tayyorlik darajasini nazorat qiladi. Yangi mavzuni tushuntiradi va uni bolalar xotirasida yaxshi qoldirish uchun topshiriqlar beradi, ilgari o‘tilgan mavzuni takrorlashga harakat qiladi, bolalarning mashg‘ulotni qanday o‘zlashtirganini tekshiradi va ularning eng yaxshi javoblarini baholaydi, mashg‘ulotni boshqa mashg‘ulotlar bilan bog‘lab o‘tadi. Bunday mashg‘ulotlar bolalar uchun qiziqarli bo‘ladi.

Didaktik maqsadga qarab, integratsion mashg‘ulotning ma’lum qismi vaqti va ahamiyati jihatidan asosiy qism bo‘lishi va natijada u boshqa tipdagi mashg‘ulotga, masalan, yangi mavzuni takrorlash mashg‘ulotiga aylantirish mumkin.

Tarbiyachining mahorati va tajribasi, uning bolalar psixologiyasini va bilish faoliyati qonuniyatlarini bilishi mavzuni tushuntirish vaqtidayoq uning bolalar o‘quv materialini qanday o‘zlashtirib olganini bilib olishga imkoniyat beradi. Bolalar tarbiyachining tushuntirishlarini osonlik bilan tez anglab olishsa, o‘quv materiali eslab qolish shuncha oson kechadi. Mashg‘ulotda mavzuni tushuntirishga sarflanadigan vaqt mazkur guruhlardagi bolalarning psixologik, yosh xususiyatlariga bog‘liq: ular bir xil aqliy ish ustida uzoq vaqt diqqat bilan ishlashga qiynaladilar. Shuning uchun tarbiyachi yangi tushunchalar, fikrlar va qoidalarni qisqacha qilib tushuntirishga intiladi, so‘ngra esa bolalar faoliyatining xarakterini o‘zgartirib, ularga mashqlar, mustaqil bajariladigan va amaliy topshiriqlar beradi.

Tarbiyachi integratsion mashg‘ulotlar davomida mavzuni takrorlab boradi. Mashg‘ulotning bu bosqichida u tevarak-atrofdagi narsalar, ularning ish-harakatlari va belgilari to‘g‘risida bolalarda umumlashtirilgan tasavvur paydo qiladi. Bolalar bir nechta narsalarning nomini ralash-quralash qilib emas, balki muayyan tizimda aytadilar6 tosh, daryo, qirg‘oq, o‘tloq, gullar, daraxtlar, bug‘doy, qio‘loq, shahar va hokazo. Bu holda mazkur narsalarning tasviri bolaning xotirasida yaxshiroq saqlanib qoladi, chunki uning ongida tevarak-atrofdagi dunyoning har xil tomonlari haqida umumlashgan tasavvur paydo bo‘ladi. Bola daryodagi baliqlarni ko‘z oldiga keltirganida daryodagi turli xil turdagi baliqlar va qushlarni ham esga olishga intiladi.

Tarbiyachi bolalarning e’tiborini o‘zlari tilga olayotgan narsalarning ish-harakatiga qaratadi: tosh yemiriladi, daryo oqmoqda, o‘tloq ko‘m-ko‘k bo‘ladi. Bolalarda tevarak-atrofdagi voqelikda bo‘lgan narsalarning ish-harakatini umumlashtirib tasavvur qilish an’anasi hosil bo‘ladi. So‘ngra ularda narsalarning belgilari to‘g‘risida obrazli umumlashgan

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

manzara paydo bo‘ladi: tosh og‘ir, daryo tez oqar, o‘tloq chiroyli, daraxtlar baland va hokazo. Natijada, bolalarda narsa, ish-harakat va ularning belgilarini umumlashtirib tasavvur qilish an’anasi paydo bo‘ladi.

Tarbiyachi ta’lim vazifalarini aniqlashda dastur talablari va tarbiyalanuvchilarning rivojlanganlik darajasidan kelib chiqishi kerak. U yoki bu mashg‘ulotning mazmunini tanlashda ish tizimidagi mazkur mashg‘ulotning o‘rnini boshlang‘ich bilimlarning shakllanishi yoki ularning boyitilishi, bilimlarni tizimga solish, bilimlarni amalda qo‘llashga bolalarni mashq qildirish va hokazolarni aniqlash kerak bo‘ladi.

Dastur mazmunini bolalar asta-sekin o‘zlashtirganlari sababli, turli metodlarni qo‘llagan holda uni takrorlab turish kerak. “Ilk qadam»davlat o‘quv dasturida rivojlantiruvchi muhitni tashkil etishda bolalarning yoshi, individual xususiyatlari va ehtiyojlari, mintaqaning madaniy va tarixiy xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi.Katta guruh tarbiyalanuvchilari bilan “ Ilm-fan va tabiat” markazida “Mavsumiy o‘zgarishlar ” mavzusida “Ko‘prikcha ” texnologiyasi asosida tashkil etilgan mashg‘ulot

Tarbiyachi: Bolajonlar, sizlar bilan “Mavsumiy o‘zgarishlar” mavzusida suhbatlashamiz.

Hozir qaysi fasl? Bu faslda o‘lkamizda qanday o‘zgarishlar yuz beradi ?

Bolalarning javoblari tinglanadi.

Tarbiyachi: to‘g‘ri bolajonlar, kuz faslidagi o‘zgarishlarni bilar ekansizlar.

Siz nimani rasmini ko‘rayapsiz? (tarbiyachi ko‘prikcha rasmini ko‘rsatadi) Ha, bu ko‘prikcha. Ko‘prikchada nimalarni ko‘rayapsizlar? To‘g‘ri, zinachalarni.

Sizlar menga kuz faslida qanday o‘zgarishlar bo‘lishini aytsangiz, men ko‘prikchaning har bir pog‘onasiga siz aytgan javoblarni yozib chiqaman. Natijada, biz kuz faslidagi mavsumiy o‘zgarishlarni yana bir bor takrorlab olamiz. Ko‘prik pog‘onachalari tugagach, biz boshqa faslga qadam qo‘yamiz. Qani boshlay5.miz.

Mavsumiy o‘zgarish – havolar biroz soviy boshlaydi

Mavsumiy o‘zgarish-daraxt barglari sarg‘ish tusga kiradi

Mavsumiy o‘zgarish-ba’zida kam-kam yomg‘ir yog‘a boshlaydi

Mavsumiy o‘zgarish-bulutlar pag‘a-pag‘a bo‘lib, osmonda suzib yuradi.

Mavsumiy o‘zgarish-issiqsevar qushlar issiq o‘lkalarga uchib keta boshlaydi

Mavsumiy o‘zgarish-poliz va sabzavotlar to‘liq pishib yetiladi

Mavsumiy o‘zgarish-daraxt barglari butunlay sarg‘ayib to‘kila boshlaydi.

Mavsumiy o‘zgarish-daraxtlar yalang‘och bo‘lib qoladi

Mavsumiy o‘zgarish-dalalarda ish ancha kamayib qoladi .

Mavsumiy o‘zgarish-paxtalar pishib yetiladi.

Demak, bu o‘zgarishlar kuz faslida sodir bo‘ladi. Ana qaranglar, ko‘prikchamiz ham to‘lib qoldi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Tarbiyachi: Men sizlarga topishmoq aytaman, qani bilasizlarmi?

Oyog‘lyo‘q,qo‘liyo‘q, eshik ochar. (Shamol)

Ko‘zgako‘rinmas, qo‘lga tutilmas. (Havo)

Bolalarga topishmoqlar haqida ko‘p ma’lumot berilgani sabab, javobini tez topadilar.

Barakalla bolajonlar, bugun sizlar bilan kuz mavsumida bo‘ladigan o‘zgarishlarni yana bir bor takrorlab oldik.

Yuqorida berilgan texnologiya orqali bolalarga ta’limiy markazlarda mustaqil topshiriqlarni bajarishga o‘rgatib boriladi. Bolalar aynan o‘rganilayotgan mavzu bo‘yicha topishmoq, maqollarni biladi va mazmunini tushunib yetadi. Bolalar ko‘z o‘ngida ma’lum bir ma’noda tasvir paydo bo‘ladi. Bu bolalarda markazlarda ishlash ko‘nikmasini oshiradi, ularda qiziqish va topshiriqlarni bajarish istagi paydo bo‘la boshlaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Такомиллаштирилган “Илк қадам ” Давлат ўқув дастури. Тошкент.2022 йил.
2. Ф.Р.Қодирова. Мактабгача таълимда замонавий ёндашувлар модули бўйича ўқувуслубий мажмуа. Тошкент-2018 й
3. Г.Камилова . Халқ оғзаки ижоди-мактабгача ёшдаги болаларда экологик маданиятни шакллантириш воситаси сифатида. Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar (2023 йил № 10)
4. Г.Камилова . Мактабгача ёшдаги болаларни халқ оғзаки ижоди намуналари билан таништириш муаммолари.Pedagogik mahorat.ilmiy-nazariy va metodik jurnal. 2023, № 10
5. Г.Камилова. Мактабгача ёшдаги болаларда паремик жанрлар воситасида экологик маданиятни ривожлантириш модели. "Pedagogik akmeologiya" xalqaro ilmiy-metodik jurnal. 5(7)2023

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Kamilova Gulmira Alimovna**, maktabgacha ta`lim kafedrasi professori v/b, p.f.n, [**Камилова Гульмира Алимовна**, профессор и/о кафедры дошкольного образования, к.п.н.], [**Gulmira A. Kamilova**, Professor of the Department of Preschool Education and/or, PhD in Pedagogical Sciences.]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro sh. X. Mushkin ko`chasi 37 uy [адрес: Узбекистан, ул. г. Бухара.улица Х. Мушкина 37 дом], [address: Uzbekistan, Bukhara, street H. Mushkina 37 house]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

JISMONIY TARBIYA VA SPORTNING TALABALAR XULQIY FAZILATLARINI SHAKLLANTIRISHDAGI PSIXOLOGIK TA'SIRINI BAHOLASH

© G'.E. Eshmatov[1]✉

[1] Qarshi davlat universiteti, Qarshi, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada jismoniy tarbiya va sportning talabalar xulqiy fazilatlarini shakllantirishdagi ta'sirini baholash qalamga olingan. Sport mahorati darajasi oshgani sayin talabalar shaxsi fazilatlarida o'zgarishlar ro'y berishi ko'rsatilgan.

MAQSAD: jismoniy tarbiya va sport ta'sirida talabalarning shaxsiyati va fazilatlarining shakllanishini kuzatish.

MATERIALLAR VA METODLAR: jismoniy tarbiya va sport ta'sirida talabalar shaxsiyati va fazilatlarining shakllanishi jarayonning mazmuni, metodikasi, qo'llaniladigan pedagogik-psixologik texnologiyalarning amaliy asoslari, ularning samaradorlik darajalari eksperimental tadqiqotlar natijalariga asoslangan ilmiy xulosalar ishlab chiqilganligi bilan ta'minlangan. Shuningdek, ishda ilmiy va ilmiy-uslubiy adabiyotlarni tahlil qilish va umumlashtirish, pedagogik-psixologik testlash, pedagogik tajriba kabi tadqiqot metodlaridan foydalanilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: sohaga oid materiallarni atroflicha tahlil qilish natijasida shuni aytish mumkinki, jismoniy tarbiya va sport nafaqat inson salomatligi, jismoniy kamoloti, ijtimoiy faolligini oshirish vositasi, balki talabalar hayotining mehnat faoliyati, axloqiy va intellektual fazilatlariga, xarakter xususiyatlariga ham ta'sir qiladi.

XULOSA: sportning har bir turi talabalar shaxsini shakllantirishga o'ziga xos ta'sir ko'rsatadi, bu ularning sport faoliyatini rag'batlantirishda ham, o'ziga xos xulqiy fazilatlarni rivojlantirishda ham namoyon bo'ladi, sport mahorati darajasining oshishi bilan sport bilan shug'ullanuvchi talabalarning xulqiy fazilatlarida o'zgarishlar ro'y beradi, bu individual - psixologik xususiyatlar rivojlanishining sifat ko'rsatkichlarida namoyon bo'ladi.

Kalit so'z va iboralar: jismoniy tarbiya, talaba, shaxsiy sifatlar, chidamlilik, nekbinlik, axloqiy poklik, iroda, fazilat, ijtimoiy faollik.

Iqtibos uchun: Eshmatov G'.E. Jismoniy tarbiya va sportning talabalar xulqiy fazilatlarini shakllantirishdagi ta'sirini baholash. // Inter education & global study. 2024. № 5. B. 574–580.

ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ЗАНЯТИЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ И СПОРТОМ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ СТУДЕНТОВ

© Г.Э. Эшматов[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

[1]Каршинский государственный университет, Карши, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье оценивается влияние занятий физической культурой и спортом на формирование личностных качеств студентов. Показано, что по мере повышения уровня спортивного мастерства происходят изменения в личностных качествах студентов.

ЦЕЛЬ: наблюдать за формированием личности и качеств учащихся под влиянием занятий физической культурой и спортом.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: формирование личности и качеств обучающихся под влиянием занятий физической культурой и спортом обеспечивается разработкой научных выводов, основанных на содержании и методологии процесса, практических основах используемых педагогических технологий, их эффективности. уровни и результаты экспериментальных исследований. В работе также использовались такие методы исследования, как анализ и обобщение научной и научно-методической литературы, педагогическое тестирование, педагогический опыт.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в результате детального анализа материалов, относящихся к данной области, можно сказать, что физическое воспитание и спорт являются не только средствами улучшения здоровья человека, физической зрелости и социальной активности, но и влияют на работу студентов, морально-интеллектуальные качества, черты характера.

ВЫВОД: каждый вид спорта оказывает свое влияние на формирование личности студентов, которое проявляется как в стимуляции их спортивной деятельности, так и в развитии уникальных личностных качеств, с повышением уровня спортивного мастерства. личностные качества студентов, что отражается на качественных показателях развития индивидуальных психологических особенностей.

Ключевые слова и фразы: физическое воспитание, студент, личностные качества, выносливость, оптимизм, нравственная чистота, воля, добродетель, общественная активность.

Для цитирования: Эшматов Г.Э. Оценка влияния занятий физической культурой и спортом на формирование личностных качеств студентов. // Inter education & global study. 2024. №5. С. 574–580.

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS ON THE FORMATION OF PERSONAL QUALITIES OF STUDENTS

© Ghairat E. Eshmatov[1]✉
[1]Karshi State University, Karshi, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Annotation

INTRODUCTION: the article evaluates the influence of physical education and sports on the formation of personal qualities of students. As the level of sports skills increases, it is shown that changes occur in the personality qualities of students.

AIM: to observe the formation of personality and qualities of students under the influence of physical education and sports.

MATERIALS AND METHODS: the formation of the personality and qualities of students under the influence of physical education and sports is ensured by the development of scientific conclusions based on the content and methodology of the process, the practical foundations of the used pedagogical technologies, their efficiency levels, and the results of experimental studies. Research methods such as analysis and generalization of scientific and scientific-methodological literature, pedagogical testing, and pedagogical experience were also used in the work.

DISCUSSION AND RESULTS: as a result of a detailed analysis of materials related to the field, it can be said that physical education and sports are not only a means of improving human health, physical maturity, and social activity, but also affect students' work, moral and intellectual qualities, character traits.

CONCLUSION: each type of sport has its own influence on the formation of students' personalities, which is manifested both in the stimulation of their sports activities and in the development of unique personal qualities, with the increase in the level of sports skills Changes occur in the personal qualities of the students, which is reflected in the quality indicators of the development of individual-psychological characteristics.

Key words and phrases: physical education, student, personal qualities, results, optimism, moral purity, will, virtue, social activity.

For citation: Eshmatov Gh.E. (2024) Assessment of the impact of physical education and sports on the formation of personal qualities of students // Inter education & global study, 2024 (5), pp. 574–580.

Jismoniy madaniyat shaxsning ijtimoiy va mehnat faolligini oshirish, ularning axloqiy, estetik va ijodiy talablarini, o'zaro muloqotga bo'lgan hayotiy ehtiyojini qondirishning muhim vositasidir. Jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanishi natijasida ma'naviy boylik, axloqiy poklik va jismoniy barkamollikni o'zida mujassam etgan shaxsni shakllantirish zamonaviy jamiyatda insonlarni tarbiyalash dasturiga aylandi [1]. Sport boshqa tarbiya vositalari bilan birgalikda insonning har tomonlama kamol topishiga yordam beradi. Sport insonning axloqiy fazilatlari, fiziologik rivojlanishi, irodaviy va hissiy sohalari, estetik va axloqiy g'oyalari va ehtiyojlariga, shaxsning xarakterini shakllantirishga, ya'ni xatti-harakatlarda va tashqi dunyo bilan munosabatlarda aks ettirilgan shaxsiyat xususiyatlari ga bevosita va bilvosita ta'sir qiladi[2; 3].

Sport intellektual sohaga ijobiy ta'sir ko'rsatib, uning asosi bo'lgan harakat faoliyati quyidagilarga yordam beradi:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

shaxs o'z tanasining harakat qobiliyatlari haqidagi tasavvurlarini shakllantirish;

kuzatishni rivojlantirish, chunki sport mashg'ulotlari diqqatni turli xil stimullarga tezda almashtirishni talab qiladi;

orientatsiya tezligini rivojlantirish, chunki ko'pchilik sport turlari shartlarga qarab xatti-harakatlarni adekvat o'zgartirish qobiliyatini hosil qiladi;

tafakkurni rivojlantirish, chunki sport faoliyati ijodiydir;

o'qitish jarayonida o'z muvaffaqiyatlari va muvaffaqiyatsizliklarining sabablarini tahlil qilish, yuzaga kelgan vaziyatni to'g'ri baholash, hayotiy muammolarini oqilona hal qilish yo'llarini izlash kerak.

Intellektual sohaning rivojlanishi bilan birgalikda insonning ma'naviy o'sishi sodir bo'ladi, bu bugungi kunda ta'limning umumiy maqsadiga erishishda eng muhim o'rinni egallaydi [4].

Insonning jismoniy tarbiya va sport faoliyati katta ma'naviy salohiyatga ega. Pyer de Kuberten ham sportning asosiy kuchi va yutug'i uning axloqiy ezgulik va poklik, jismoniy chidamlilik va quvvat maktabi ekanligini ta'kidlaydi[5].

Sportda barcha insoniy fazilatlar ayniqsa yaqqol ifodalanadi: xarakter, mehnatga munosabat, iroda, vijdon, halollik. Aynan mana shunday faoliyat turida shaxsning axloqiy va irodaviy fazilatlari aniq sinovdan o'tkaziladi va shakllanadi[6]. Shu bilan birga, yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar va atrof-muhitdagi o'zgarishlarni hisobga olgan holda jismoniy tarbiya va sport ta'sirida talabalarning xulqiy fazilatlarini shakllantirish muammosi keyingi tadqiqotlarni talab qiladi.

Ish Qarshi davlat universiteti sport fakulteti ish rejasiga muvofiq amalga oshirildi.

Maqsad, ish vazifalari, material va usullar. Ishning maqsadi - jismoniy tarbiya va sport ta'sirida talabalarning shaxsiyati va fazilatlarining shakllanishini kuzatish. Shundan kelib chiqqan holda bizning tadqiqot mavzusi talabalarning shaxsiy rivojlanishi, ularning xulqiy fazilatlarini rivojlantirish muammolari bo'ldi.

Maqsad, ish vazifalari, material va usullar. Ishning maqsadi - jismoniy tarbiya va sport ta'sirida talabalarning shaxsiyati va fazilatlarining shakllanishini kuzatish. Shundan kelib chiqqan holda hayoti jismoniy tarbiya va sport faoliyati bilan chambarchas bog'liq bo'lgan talabalarning shaxsiy rivojlanishi muammolari tadqiqotimiz mavzusi bo'ldi. Jismoniy tarbiya va sport faoliyati orqali shaxsning ma'naviy kamolotini ta'minlash katta ijtimoiy ahamiyat kasb etadi.

1-jadval

Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarida eng yaqqol namoyon bo'ladigan xarakter belgilari, soni (n)=125

Xarakter xususiyatlari	Talabalar soni (%)
1. Intizom	71.22
2. Qat'iylik	69.85
3. Maqsadlilik	66.78
4. Mehnatsevarlik	49.83
5. Vatanparvarlik	20.11

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Sportchi shaxsini tavsiflashda, eng avvalo, uning fuqarolik ongining yetukligi, xarakterining barqarorligi, yuksak axloqiy fazilatlarini yodda tutish kerak[7]. Shubhasiz, sport kurashining o'ta raqobatbardosh tabiati ko'pincha rekordga intilish, shaxsiy muvaffaqiyat va u bilan bog'liq moddiy manfaatlar uchun musobaqalarda g'alaba qozonish kabi individual xususiyatlarning namoyon bo'lishi uchun "qulay" sharoitlarni yaratadi. Bunday sportchilar uchun shaxsiy manfaatlar birinchi o'rinda turadi, bu ko'pincha har qanday vosita bilan, shu jumladan, sportdan tashqari vositalar bilan g'alaba qozonish istagi bilan bog'liq. Bu qarama-qarshilik ba'zan ichki ziddiyatli vaziyatlarning manbai bo'lib, sport faoliyati uchun jamoat va shaxsiy motivlar o'rtasidagi kurashni keltirib chiqaradi.

Tadqiqot usullari: sohaga oid pedagogik manbalarni nazariy tahlil qilish va umumlashtirish, pedagogik kuzatish, suhbat, anketa va suhbatlar.

Tadqiqot natijalari. Tadqiqot natijasida ma'lum bo'lishicha, ba'zi talabalar musobaqalarda qatnashish orqali o'z obro'sini oshirish, o'z ahamiyatini oshirish uchun ijobiy natijaga erishishni o'z oldilariga maqsad qilib qo'ygan bo'lsalar, boshqalari esa, o'zlarining tajribalaridan kelib chiqqan holda o'zlarini tanlaydilar. Shu munosabat bilan ba'zi mualliflar[5;6] jismoniy tarbiya darslari dasturiga qo'shimcha kompleks mashqlar bilan vazifalarni kiritishni tavsiya qiladilar.

Olimlar[4;7]ning fikriga ko'ra, sportchi raqobat emas, balki mushaklarning kuchlanishi, diqqatning zo'riqishi, charchoq sharoitida rejimga rioya qilishga, qo'rquv va ishonchsizlikni engishga qaratilgan harakatlarni bajarishda ekstremal sa'y-harakatlarning namoyon bo'lishi uchun eng yaxshi tabiiy rag'batdir.

Anketa ma'lumotlariga ko'ra, talabalar jismoniy tarbiya va sportda irodani engish bilan bog'liq muammolarni tezda hal qilishga yordam berishini ta'kidladilar. Musobaqalarda ishtirok etish motivlari guruhi ma'lumotlarini tahlil qilib, sportning turlariga ixtisoslashgan talabalarning ayrim xulqiy fazilatlarini shakllantirish darajasi haqida ma'lum xulosalar chiqarish mumkin.

Anketa javoblaridan ko'rinib turibdiki, sportning individual turlari, xususan, yengil atletika, stol tennisi, shaxmat-shashka bilan shug'ullanayotgan talabalarning aksariyatida o'z obro'-e'tiborini oshirish, o'z manfaatiga erishish istagi ustunlik qiladi. Bularning barchasi o'z qobiliyatiga bo'lgan ishonchni, o'z oldidagi aniq maqsadni ko'rish va unga erishish qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi. Faoliyatining asosiy turi jamoaviy sport turlari (basketbol, voleybol, sog'lom aerobika) bo'lgan talabalar o'zlarining qiziqishlarini ko'proq sheriklar bilan o'zaro munosabatlarga, o'zaro yordam va qo'llab-quvvatlashga yo'naltiradilar. Aniqlanishicha, jismoniy tarbiya va sport bilan muntazam shug'ullanuvchi talabalar yetarli darajada yuqori faollik ko'rsatadilar, kundalik ish tartibining ma'lum bir stereotipi shakllanadi, o'zini tutishga bo'lgan ishonchi ortadi, obro'-e'tiborli xulq-atvori rivojlanadi va yuqori darajadagi hayotiyligi kuzatiladi. Ular ko'proq muloqotda bo'lishadi, hamkorlik qilish istagini bildiradilar, ijtimoiy e'tirofdan xursand bo'lishadi, tanqiddan kamroq qo'rqadilar, yuqori hissiy barqarorlikka ega, chidamlilik, nekbinlik, energiya ularga ko'proq xosdir, ular orasida jamoaga rahbarlik qilishni biladigan qat'iyatli odamlar bor. Ular izchillik va keskinlikni talab qiladigan ishlarda muvaffaqiyatli o'zaro munosabatda bo'lishadi,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

aloqalarga erkin kirishadilar, ular orasida etakchilar ko'proq topiladi va ular o'zini o'zi boshqarishga qodir.

Qarshi davlat universiteti, sport fakultetining 3-kurs talabalari o'rtasida so'rov o'tkazildi. So'rovnomada 125 nafar talaba ishtirok etdi. Anketada quyidagi savolga javob berish taklif qilindi:

Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarida qanday xarakter xususiyatlar aniq namoyon bo'ladi?

O'tkazilgan o'rganishlar shuni ko'rsatdiki, talabalarning 71,22 foizi tartib-intizomni birinchi o'rinda, 69,85 foizi qat'iyatlilik, 66,78 foizi maqsadlilik, 49,83 foizi mehnatsevarlik va 20,11 foizi vatanparvarlik tuyg'usini birinchi o'ringa qo'ygan.

Ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya va sport bo'lajak ijtimoiy faol mutaxassislarini shakllantirishning eng keng tarqalgan va samarali vositasidir. Binobarin, oliy o'quv yurtlarida jismoniy tarbiya fanining maqsadi barkamol, yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashga ko'maklashishdir.Talabalarda jismoniy tarbiya uchun ijobiy motivatsiya universitetda o'qishning butun davri davomida rivojlanishi mumkin. Boshqa o'quv fanlari bo'yicha ta'lim shakllarini hisobga olgan holda o'quv jadvali doirasida jismoniy tarbiya va sport uchun vaqtni hisobga olib, majburiy sinflarni fakultativ sinflarga o'zgartirish masalasini ko'rib chiqish kerak. Jismoniy tarbiya va sportning o'z-o'zini kashf etish jarayoniga, o'ziga ishonchni shakllantirishga va o'z qobiliyatiga ta'siri aniqlanadi.

Yildan yilga sport murakkab, aqlli, qiziqarli bo'lib, unga faol qiziqish bildirayotgan yoshlar soni ortib bormoqda. Bu shuni anglatadiki, jismoniy tarbiya va sportning xulqiy fazilatlarini shakllantirishga ta'siri ulushi doimiy ravishda oshib bormoqda.

Jismoniy tarbiya mutaxassislari shug'ullanuvchilarni jismoniy qobiliyatlar rivojlanganlik darajasini bilishi, shaxsiy xarakter xususiyatlarini, aql, idrok, xissiyot irodalarini axloqiy sifatlari va statik extiyojlardagi individual farqlarni o'rganish zarur. Mustaqil mashg'ulotlar jarayonlarida o'quvchi va talabalarda jismoniy tarbiya va sportga munosabati shakllanadi, jismoniy mashqlar, harakatlar va sport turlari bilan mustaqil shug'ullanish ko'nikmalari ortadi. Mustaqil mashg'ulotlarda hayotiy zarur harakatlar o'rgatilish bilan birga, jismoniy fazilatlar kuch, chidamlilik, egiluvchanlik, tezkorlik, chaqqonlik sifatlari takomllishtirib boriladi.

Talabalar bilan olib borilgan ishlar va shaxsiy shakllanishi, jismoniy kamoloti va ularning ma'naviy rivojlanishini tahlil qilish natijasida quyidagi xulosalar chiqarildi:

har bir talaba individual psixologik xususiyatlarining ichki tuzilishiga ko'ra sport turini tanlashni belgilaydi;

sportning har bir turi talabalarning shaxsini shakllantirishga o'ziga xos ta'sir ko'rsatadi, bu ularning sport faoliyatini rag'batlantirishda ham, o'ziga xos xulqiy fazilatlarni rivojlantirishda ham namoyon bo'ladi;

sport mahorati darajasining oshishi bilan sport bilan shug'ullanuvchi talabalarning xulqiy fazilatlarida o'zgarishlar ro'y beradi, bu individual - psixologik xususiyatlar rivojlanishining sifat ko'rsatkichlarida namoyon bo'ladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Jismoniy tarbiya va sport nafaqat inson salomatligi, jismoniy kamoloti, ijtimoiy faolligini oshirish vositasi, balki talabalar hayotining mehnat faoliyati, axloqiy va intellektual fazilatlariga, xarakter xususiyatlariga ham ta'sir qilishi ko'rsatildi.

Tajriba davomida ma'lum bo'ldiki, jismoniy tarbiya va sport ta'sirida talabalarda shaxsiy sifatlar shakllanadi, ular sezilarli darajada tanlangan sport turiga, individual yoki jamoaga bog'liq. Xarakter xususiyatlarini shakllantirishga kelsak, talabalar sport paytida intizom va qat'iyatni afzal ko'rishdi. Aksariyat talabalarning ish qobiliyati va diqqatini sezilarli darajada oshirganligini ta'kidladilar.

Talabalar bilan o'quv ishlarini tashkil etish uchun tanlangan sport turi va mahorat darajasiga qarab xulqiy fazilatlarning rivojlanish dinamikasini o'rganish masalasi ushbu yo'nalishdagi keyingi tadqiqotlarimiz mavzusiga aylanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Salomov R.S. Jismoniy tarbiya nazariyasi va uslubiyati. Darslik. T.: «ITA-PRESS», 2014. 296 бет.
2. 2.Андронов О.П. Физическая культура, как средство влияния на формирование личности. / О.П. Андронов. – М.: Мир, 2022.
3. Александров С.Э. Социалные функсии физической культуры как составной части общэчеловеческой культуры / С.Э. Алек сандров // Теория и практика физической культуры, 2014.-№11.- С.51-54.
4. Бахчанян Г.С. Мотивассия интереса к занятым физической культурой и спортом / Г.С. Бахчанян//Педагогика и психология. – № 4. – 2016. – С.41
5. Ведмеденко Б.Ф. Теоретические основы и практика воспитания молодежи средствами физической культуры. /Б.Ф. Медведенко. – Киев, 2003. – С. 123-126.
6. Лубышева Л.И. Современные подходы к формированию физ культурного знания у студентов вузов (Текст)/ Л.И. Лубышева// теория и практика физической культуры, 2013. – С.19-21.
7. Уэйнберг Р.С. Основы психологии спорта и физической кул туры. / Уэйнберг Р.С., Гоулд Д. – К.: Олимпийская литература. 2018.-336 с.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Eshmatov G'ayrat Egamberdievich**, Qarshi davlat universiteti sport fakulteti katta o'qituvchisi [**Эшматов Гайрат Эгамбердиевич**, старший преподаватель спортивного факультета Каршинского государственного университета], [**Eshmatov Ghairat Egamberdievich**, senior lecturer at the Sports Faculty of Karshi State University]; manzil: O'zbekiston, Qarshi, 5 mikrorayon 17 [адрес: Узбекистан, Карши, 5 микрорайон 17], [address: Uzbekistan, Karshi, 5 microdistrict 17]; E-mail: gheshmatov22@mail.ru, https://orcid.org/0009-0003-2893-5422

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

Muassis: Buxoro davlat pedagogika instituti

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2023-yil 08 avgust №-111889-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2024 yil 31 yanvardagi 350-son qaroriga asosan pedagogika, san’atshunoslik, psixologiya, fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati” ga kiritilgan https://oak.uz/pages/4802

Jurnal 2023 yilda tashkil etilgan bo‘lib bir yilda 8 marta o‘zbek, rus va ingliz tillarida nashr etiladi. Pedagogika, psixolgiya, san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan ilmiy jamoatchilikni ilm-fan natijalari bilan tanishtirish; ilm-fan rivojlantirishning dolzarb masalalariga tadqiqotlarining ustuvor yo‘nalishlari doirasida olib borilgan ilmiy ishlarning asosiy natijalari to‘g‘risida ma’lumot berish; yangi istiqbolli loyihalar va texnologiyalarni joriy etish; ta’lim va tarbiya bilan bog‘liq nazariy va amaliy ishlar; fan va ta’limning innovatsion rivojlanishi; fundamental va amaliy tadqiqotlarni qo‘llab-quvvatlash uchun qulay axborot muhitini yaratishning asosiy ilmiy natijalarini o‘z ichiga oladi. Shuningdek, zamonaviy ta’limning muammo va paradigmalarini o‘rganish, rivojlantirish va amaliyotga tadbiq etish bo‘yicha nazariy tavsiyalar berishdan iborat. Nashr qilingan materiallardan O‘zbekiston Respublikasi hamda xorijning yetakchi olimlari, tadqiqotchi izlanuvchilar foydalanishi ko‘zda tutilgan.

Jurnalning kalit so‘zlari:

Oliy pedagogik ta’lim nazariyasi va amaliyoti; umumiy va maxsus pedagogika, psixologiya va san’atshunoslik; pedagogika va innovatsiya, integratsiya; O‘zbekiston va xorijiy mamlakatlarning ta’lim tizimi; ta’lim jarayoni; ko‘p madaniyatli va mintaqaviy ta’lim; III Renessans, XXI asrdagi ta’lim; ta’lim va tarbiya sohasidagi milliy hamda umuminsoniy qadriyatlar; ta’lim sifatini monitoring qilish; ta’lim dasturlari; oliy, umumiy o‘rta va professional ta’limining davlat ta’lim standartlari; o‘qituvchilarni tayyorlash tizimidagi ta’lim texnologiyalari.

Guvohnoma raqami №-111889
Mas’ul kotib: Mamurova D.I.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

Учредитель: Бухарский государственный педагогический институт

Журнал зарегистрирован Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан свидетельством №111889 от 08 августа 2023 года.

Журнал включен в список национальных изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора наук (DSc). Согласно решению Президиума ВАК РУз от 31 января 2024 г. №350. По направлении педагогики, искусствоведение и психологии https://oak.uz/pages/4802

Журнал был основан в 2023 году и выпускается в год 8 раз на узбекском, русском и английском языках. Он предназначен для ознакомления научного сообщества с результатами научных исследований соискателей ученых степеней доктора философии (PhD) и доктора наук (DSc) в областях педагогики, психологии и искусствоведения. Журнал информирует о ключевых научных достижениях, проводимых в рамках приоритетных направлений исследований, касающихся актуальных вопросов развития науки. Также в нем рассматриваются новые перспективные проекты, технологии и идеи, связанные с образованием, воспитанием, инновациями, а также созданием благоприятной информационной среды для поддержки фундаментальных и прикладных исследований. Журнал также предлагает теоретические рекомендации по изучению, разработке и внедрению современных подходов к образованию. Материалы, опубликованные в журнале, предназначены для ведущих ученых и исследователей из Республики Узбекистан и других стран, и направлены на стимулирование дальнейших исследований, развитие науки и образования.

Ключевые слова журнала:

Теория и практика высшего педагогического образования; общая и специальная педагогика, психология и искусствоведение; педагогика и инновации, интеграция; система образования Узбекистана и зарубежных стран; образовательный процесс; мультикультурное и региональное образование; образование эпохи Возрождения, XXI веке; национальные и общечеловеческие ценности и ценности в сфере образования и воспитания; мониторинг качества образования; образовательные программы; государственные образовательные стандарты высшего, среднего и профессионального образования; образовательные технологии в системе подготовки педагогических кадров.

Идентификационный номер №-111889
Ответственный редактор: Мамурова Д.И.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, № 5

Founder: Bukhara State Pedagogical Institute

The journal is registered by the Agency of Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan with certificate No. 111889 dated August 8, 2023.

The journal is included in the list of national publications recommended for publishing the main scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), Doctor of Science (DSc). According to the decision of the Presidium of the Supreme (Higher) Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2024 No. 350. In the direction of pedagogy, art science and psychology https://oak.uz/pages/4802

The journal was founded in 2023 and is published 8 times a yeain Uzbek, Russian and English. It is intended to familiarize the scientific community with the results of scientific research of applicants for the degrees of Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Sciences (DSc) in the fields of pedagogy, psychology and art history. The journal informs about key scientific achievements carried out within the framework of priority research areas related to topical issues of science development. It also examines new promising projects, technologies and ideas related to education, upbringing, innovation, as well as the creation of a favorable information environment to support fundamental and applied research. The journal also offers theoretical recommendations on the study, development and implementation of modern approaches to education. The materials published in the journal are intended for leading scientists and researchers from the Republic of Uzbekistan and other countries, and are aimed at stimulating further research, the development of science and education.

Key words of the journal:

Theory and practice of higher pedagogical education; general and special pedagogy, psychology and art criticism; pedagogy and innovation, integration; education system of Uzbekistan and foreign countries; educational process; multicultural and regional education; Renaissance education, XXI century; national and universal values and values in the field of education and upbringing; monitoring the quality of education; educational programs; state educational standards of higher, secondary and vocational education; educational technologies in the system of teacher training.

Identification number№-111889
Managing editor: Mamurova D.I.

CC BY NC ND

2992-9024

